నమో తస్స భగవతో అరహతో సమ్మాసమ్బుద్ధస్స

# ఖుద్దకనికాయే

# పటిసమ్భిదామగ్గ-అట్ఠకథా

**(పఠమో భాగో)**

**గన్థారమ్భకథా**

యో సబ్బలోకాతిగసబ్బసోభా-
యుత్తేహి సబ్బేహి గుణేహి యుత్తో;
దోసేహి సబ్బేహి సవాసనేహి,
ముత్తో విముత్తిం పరమఞ్చ దాతా.

నిచ్చం దయాచన్దనసీతచిత్తో,
పఞ్ఞారవిజ్జోతితసబ్బనేయ్యో;
సబ్బేసు భూతేసు తమగ్గభూతం,
**భూతత్థనాథం** సిరసా నమిత్వా.

యో సబ్బభూతేసు మునీవ అగ్గో, అనన్తసఞ్ఞేసు జినత్తజేసు;
అహూ దయాఞాణగుణేహి సత్థులీలానుకారీ జనతాహితేసు.

తం **సారిపుత్తం** మునిరాజపుత్తం, థేరం థిరానేకగుణాభిరామం;
పఞ్ఞాపభావుగ్గతచారుకిత్తిం, సుసన్తవుత్తిఞ్చ అథో నమిత్వా.

సద్ధమ్మచక్కానుపవత్తకేన , సద్ధమ్మసేనాపతిసావకేన;
సుత్తేసు వుత్తేసు తథాగతేన, భూతత్థవేదిత్తముపాగతేన.

యో భాసితో భాసితకోవిదేన, ధమ్మప్పదీపుజ్జలనాయకేన;
పాఠో విసిట్ఠో పటిసమ్భిదానం, మగ్గోతి తన్నామవిసేసితో చ.

విచిత్తనానత్తనయోపగూళ్హో, గమ్భీరపఞ్ఞేహి సదావగాళ్హో;
అత్తత్థలోకత్థపరాయణేహి, సంసేవనీయో సుజనేహి నిచ్చం.

ఞాణప్పభేదావహనస్స తస్స, యోగీహినేకేహి నిసేవితస్స;

అత్థం అపుబ్బం అనువణ్ణయన్తో, సుత్తఞ్చ యుత్తిఞ్చ అనుక్కమన్తో.

అవోక్కమన్తో సమయా సకా చ, అనామసన్తో సమయం పరఞ్చ;
పుబ్బోపదేసట్ఠకథానయఞ్చ, యథానురూపం ఉపసంహరన్తో.

వక్ఖామహం అట్ఠకథం జనస్స, హితాయ సద్ధమ్మచిరట్ఠితత్థం;
సక్కచ్చ **సద్ధమ్మపకాసినిం** తం, సుణాథ ధారేథ చ సాధు సన్తోతి.

తత్థ **పటిసమ్భిదానం మగ్గోతి తన్నామవిసేసితో చాతి** వుత్తత్తా పటిసమ్భిదామగ్గస్స పటిసమ్భిదామగ్గతా తావ వత్తబ్బా. చతస్సో హి పటిసమ్భిదా – అత్థపటిసమ్భిదా, ధమ్మపటిసమ్భిదా, నిరుత్తిపటిసమ్భిదా, పటిభానపటిసమ్భిదాతి. తాసం పటిసమ్భిదానం మగ్గో అధిగమూపాయోతి పటిసమ్భిదామగ్గో, పటిసమ్భిదాపటిలాభహేతూతి వుత్తం హోతి. కథమయం తాసం మగ్గో హోతీతి చే? పభేదతో దేసితాయ దేసనాయ పటిసమ్భిదాఞాణావహత్తా. నానాభేదభిన్నానఞ్హి ధమ్మానం నానాభేదభిన్నా దేసనా సోతూనం అరియపుగ్గలానం పటిసమ్భిదాఞాణప్పభేదఞ్చ సఞ్జనేతి, పుథుజ్జనానం ఆయతిం పటిసమ్భిదాఞాణప్పభేదాయ చ పచ్చయో హోతి. వుత్తఞ్చ – "పభేదతో హి దేసనా ఘనవినిబ్భోగపటిసమ్భిదాఞాణావహా హోతీ"తి (ధ. స. అట్ఠ. ౧.కామావచరకుసలపదభాజనీయ). అయఞ్చ నానాభేదభిన్నా దేసనా, తేనస్సా పటిసమ్భిదానం మగ్గత్తసిద్ధి.

తత్థ **చతస్సోతి** గణనపరిచ్ఛేదో. **పటిసమ్భిదాతి** పభేదా. "అత్థే ఞాణం అత్థపటిసమ్భిదా, ధమ్మే ఞాణం ధమ్మపటిసమ్భిదా, తత్ర ధమ్మనిరుత్తాభిలాపే ఞాణం నిరుత్తిపటిసమ్భిదా, ఞాణేసు ఞాణం పటిభానపటిసమ్భిదా"తి (విభ. ౭౧౮) వుత్తత్తా న అఞ్ఞస్స కస్సచి పభేదా, ఞాణస్సేవ పభేదా. తస్మా "చతస్సో పటిసమ్భిదా"తి చత్తారో ఞాణప్పభేదాతి అత్థో. అత్థప్పభేదస్స సల్లక్ఖణవిభావనవవత్థానకరణసమత్థం అత్థే పభేదగతం ఞాణం **అత్థపటిసమ్భిదా**. ధమ్మప్పభేదస్స సల్లక్ఖణవిభావనవవత్థానకరణసమత్థం ధమ్మే పభేదగతం ఞాణం **ధమ్మపటిసమ్భిదా**. నిరుత్తిప్పభేదస్స సల్లక్ఖణవిభావనవవత్థానకరణసమత్థం నిరుత్తాభిలాపే పభేదగతం ఞాణం **నిరుత్తిపటిసమ్భిదా**. పటిభానప్పభేదస్స సల్లక్ఖణవిభావనవవత్థానకరణసమత్థం పటిభానే పభేదగతం ఞాణం **పటిభానపటిసమ్భిదా**.

తత్థ **అత్థోతి** సఙ్ఖేపతో హేతుఫలం. తఞ్హి యస్మా హేతుఅనుసారేన అరీయతి అధిగమీయతి పాపుణీయతి, తస్మా అత్థోతి వుచ్చతి. పభేదతో పన యంకిఞ్చి పచ్చయసముప్పన్నం, నిబ్బానం, భాసితత్థో, విపాకో, కిరియాతి ఇమే పఞ్చ ధమ్మా అత్థోతి వేదితబ్బా. తం అత్థం పచ్చవేక్ఖన్తస్స తస్మిం అత్థే పభేదగతం ఞాణం అత్థపటిసమ్భిదా.

**ధమ్మోతి** సఙ్ఖేపతో పచ్చయో. సో హి యస్మా తం తం విదహతి పవత్తేతి చేవ పాపేతి చ, తస్మా ధమ్మోతి వుచ్చతి. పభేదతో పన యో కోచి ఫలనిబ్బత్తకో హేతు, అరియమగ్గో, భాసితం, కుసలం, అకుసలన్తి ఇమే పఞ్చ ధమ్మా ధమ్మోతి వేదితబ్బా. తం ధమ్మం పచ్చవేక్ఖన్తస్స తస్మిం ధమ్మే పభేదగతం ఞాణం ధమ్మపటిసమ్భిదా. అయమేవ హి అత్థో అభిధమ్మే (విభ. ౭౧౯-౭౨౫) –

"దుక్ఖే ఞాణం అత్థపటిసమ్భిదా, దుక్ఖసముదయే ఞాణం ధమ్మపటిసమ్భిదా, దుక్ఖనిరోధే ఞాణం అత్థపటిసమ్భిదా, దుక్ఖనిరోధగామినియా పటిపదాయ ఞాణం ధమ్మపటిసమ్భిదా. హేతుమ్హి ఞాణం

ధమ్మపటిసమ్భిదా, హేతుఫలే ఞాణం అత్థపటిసమ్భిదా.

“యే ధమ్మా జాతా భూతా సఞ్జాతా నిబ్బత్తా అభినిబ్బత్తా పాతుభూతా, ఇమేసు ధమ్మేసు ఞాణం అత్థపటిసమ్భిదా, యమ్హా ధమ్మా తే ధమ్మా జాతా భూతా సఞ్జాతా నిబ్బత్తా అభినిబ్బత్తా పాతుభూతా, తేసు ధమ్మేసు ఞాణం ధమ్మపటిసమ్భిదా.

“జరామరణే ఞాణం అత్థపటిసమ్భిదా, జరామరణసముదయే ఞాణం ధమ్మపటిసమ్భిదా, జరామరణనిరోధే ఞాణం అత్థపటిసమ్భిదా, జరామరణనిరోధగామినియా పటిపదాయ ఞాణం ధమ్మపటిసమ్భిదా.

“జాతియా ఞాణం…పే॰… భవే ఞాణం…పే॰… ఉపాదానే ఞాణం…పే॰… తణ్హాయ ఞాణం…పే॰… వేదనాయ ఞాణం…పే॰… ఫస్సే ఞాణం….పే॰… సళాయతనే ఞాణం….పే॰… నామరూపే ఞాణం…పే॰… విఞ్ఞాణే ఞాణం… పే॰… సఙ్ఖారేసు ఞాణం అత్థపటిసమ్భిదా, సఙ్ఖారసముదయే ఞాణం ధమ్మపటిసమ్భిదా, సఙ్ఖారనిరోధే ఞాణం అత్థపటిసమ్భిదా, సఙ్ఖారనిరోధగామినియా పటిపదాయ ఞాణం ధమ్మపటిసమ్భిదా.

“ఇధ భిక్ఖు ధమ్మం జానాతి – సుత్తం గేయ్యం వేయ్యాకరణం గాథం ఉదానం ఇతివుత్తకం జాతకం అబ్భుతధమ్మం వేదల్లం. అయం వుచ్చతి ధమ్మపటిసమ్భిదా. సో తస్స తస్సేవ భాసితస్స అత్థం జానాతి ‘అయం ఇమస్స భాసితస్స అత్థో, అయం ఇమస్స భాసితస్స అత్థో’తి. అయం వుచ్చతి అత్థపటిసమ్భిదా.

“కతమే ధమ్మా కుసలా? యస్మిం సమయే కామావచరం కుసలం చిత్తం ఉప్పన్నం హోతి సోమనస్ససహగతం ఞాణసమ్పయుత్తం రూపారమ్మణం వా…పే॰… ధమ్మారమ్మణం వా యం యం వా పనారబ్భ తస్మిం సమయే ఫస్సో హోతి…పే॰… అవిక్ఖేపో హోతి. ఇమే ధమ్మా కుసలా. ఇమేసు ధమ్మేసు ఞాణం ధమ్మపటిసమ్భిదా, తేసం విపాకే ఞాణం అత్థపటిసమ్భిదా”తిఆదినా నయేన విభజిత్వా విభజిత్వా దస్సితో.

**తత్ర ధమ్మనిరుత్తాభిలాపే ఞాణన్తి** తస్మిం అత్థే చ ధమ్మే చ యా సభావనిరుత్తి అబ్యభిచారివోహారో, తస్స అభిలాపే భాసనే ఉదీరణే తం లపితం భాసితం ఉదీరితం సభావనిరుత్తిసద్దం ఆరమ్మణం కత్వా పచ్చవేక్ఖన్తస్స తస్మిం సభావనిరుత్తాభిలాపే “అయం సభావనిరుత్తి, అయం న సభావనిరుత్తీ”తి ఏవం తస్సా ధమ్మనిరుత్తిసఞ్ఞితాయ సభావనిరుత్తియా మాగధికాయ సబ్బసత్తానం మూలభాసాయ పభేదగతం ఞాణం నిరుత్తిపటిసమ్భిదా. ఏవమయం నిరుత్తిపటిసమ్భిదా సద్దారమ్మణా నామ జాతా, న పఞ్ఞత్తిఆరమ్మణా. కస్మా? యస్మా సద్దం సుత్వా “అయం సభావనిరుత్తి, అయం న సభావనిరుత్తీ”తి జానాతి. పటిసమ్భిదాప్పత్తో హి “ఫస్సో”తి వుత్తే “అయం సభావనిరుత్తీ”తి జానాతి, “ఫస్సా”తి వా “ఫస్స”న్తి వా వుత్తే పన “అయం న సభావనిరుత్తీ”తి జానాతి. వేదనాదీసుపి ఏసేవ నయో. అఞ్ఞం పనేస నామాఖ్యాతఉపసగ్గనిపాతబ్యఞ్జనసద్దం జానాతి న జానాతీతి? యదగ్గేన సద్దం సుత్వా “అయం సభావనిరుత్తి, అయం న సభావనిరుత్తీ”తి జానాతి, తదగ్గేన తమ్పి జానిస్సతి. తం పన నయిదం పటిసమ్భిదాకిచ్చన్తి పటిక్ఖిపిత్వా “భాసం నామ సత్తా ఉగ్గణ్హన్తీ”తి వత్వా ఇదం కథితం – మాతాపితరో హి దహరకాలే కుమారకే మఞ్చే వా పీఠే వా నిపజ్జాపేత్వా తం తం కథయమానా తాని తాని కిచ్చాని కరోన్తి, దారకా తేసం తం తం భాసం వవత్థాపేన్తి “ఇమినా ఇదం వుత్తం, ఇమినా ఇదం వుత్త”న్తి. గచ్ఛన్తే గచ్ఛన్తే కాలే సబ్బమ్పి భాసం జానన్తి. మాతా దమిళీ, పితా అన్ధకో. తేసం జాతదారకో సచే మాతు కథం

పఠమం సుణాతి , దమిళభాసం భాసిస్సతి. సచే పితు కథం పఠమం సుణాతి, అన్ధకభాసం భాసిస్సతి. ఉభిన్నమ్పి పన కథం అసుణన్తో మాగధికభాసం భాసిస్సతి.

యోపి అగామకే మహాఅరఞ్ఞే నిబ్బత్తో, తత్థ అఞ్ఞో కథేన్తో నామ నత్థి, సోపి అత్తనో ధమ్మతాయ వచనం సముట్ఠాపేన్తో మాగధికభాసమేవ భాసిస్సతి. నిరయే తిరచ్ఛానయోనియం పేత్తివిసయే మనుస్సలోకే దేవలోకేతి సబ్బత్థ మాగధికభాసావ ఉస్సన్నా. తత్థ సేసా ఓట్టకిరాతఅన్ధకయోనకదమిళభాసాదికా భాసా పరివత్తన్తి. అయమేవేకా యథాభుచ్చబ్రహ్మవోహారఅరియవోహారసఙ్ఖాతా మాగధికభాసా న పరివత్తతి. సమ్మాసమ్బుద్ధోపి తేపిటకం బుద్ధవచనం తన్తిం ఆరోపేన్తో మాగధికభాసాయ ఏవ ఆరోపేసి. కస్మా? ఏవఞ్హి అత్థం ఆహరితుం సుఖం హోతి. మాగధికభాసాయ హి తన్తిం ఆరుళ్హస్స బుద్ధవచనస్స పటిసమ్భిదాప్పత్తానం సోతపథాగమనమేవ పపఞ్చో . సోతే పన సఙ్ఘట్టితమత్తేయేవ నయసతేన నయసహస్సేన అత్థో ఉపట్ఠాతి. అఞ్ఞాయ పన భాసాయ తన్తిం ఆరుళ్హకం పోథేత్వా పోథేత్వా ఉగ్గహేతబ్బం హోతి. బహుమ్పి ఉగ్గహేత్వా పన పుథుజ్జనస్స పటిసమ్భిదాప్పత్తి నామ నత్థి, అరియసావకో నో పటిసమ్భిదాప్పత్తో నామ నత్థి.

**ఞాణేసు ఞాణ**న్తి సబ్బత్థకఞాణమారమ్మణం కత్వా పచ్చవేక్ఖన్తస్స తస్మిం ఞాణే పభేదగతం ఞాణం, యథావుత్తేసు వా తేసు తీసు ఞాణేసు గోచరకిచ్చాదివసేన విత్థారగతం ఞాణం పటిభానపటిసమ్భిదా.

ఇమా పన చతస్సో పటిసమ్భిదా ద్వీసు ఠానేసు పభేదం గచ్ఛన్తి, పఞ్చహి కారణేహి విసదా హోన్తీతి వేదితబ్బా. కతమేసు ద్వీసు ఠానేసు పభేదం గచ్ఛన్తి? సేక్ఖభూమియఞ్చ అసేక్ఖభూమియఞ్చ. తత్థ సారిపుత్తత్థేరస్స మహామోగ్గల్లానత్థేరస్స మహాకస్సపత్థేరస్స మహాకచ్చాయనత్థేరస్స మహాకోట్ఠితత్థేరస్సాతి ఏవమాదీనం అసీతియాపి మహాథేరానం పటిసమ్భిదా అసేక్ఖభూమియం పభేదం గతా, ఆనన్దత్థేరస్స, చిత్తస్స గహపతినో, ధమ్మికస్స ఉపాసకస్స, ఉపాలిస్స గహపతినో, ఖుజ్జుత్తరాయ ఉపాసికాయాతిఏవమాదీనం పటిసమ్భిదా సేక్ఖభూమియం పభేదం గతాతి ఇమాసు ద్వీసు భూమీసు పభేదం గచ్ఛన్తి.

కతమేహి పఞ్చహి కారణేహి విసదా హోన్తి? అధిగమేన, పరియత్తియా, సవనేన, పరిపుచ్ఛాయ, పుబ్బయోగేన. తత్థ **అధిగమో** నామ అరహత్తప్పత్తి. అరహత్తఞ్హి పత్తస్స పటిసమ్భిదా విసదా హోన్తి. **పరియత్తి** నామ బుద్ధవచనం. తఞ్హి ఉగ్గణ్హన్తస్స పటిసమ్భిదా విసదా హోన్తి. **సవనం** నామ సద్ధమ్మస్సవనం. సక్కచ్చం అట్ఠిం కత్వా ధమ్మం సుణన్తస్స హి పటిసమ్భిదా విసదా హోన్తి. **పరిపుచ్ఛా** నామ పాళిఅట్ఠకథాదీసు గణ్ఠిపదఅత్థపదవినిచ్ఛయకథా. ఉగ్గహితపాళిఆదీసు హి అత్థం పరిపుచ్ఛన్తస్స పటిసమ్భిదా విసదా హోన్తి. **పుబ్బయోగో** నామ పుబ్బబుద్ధానం సాసనే యోగావచరతా గతపచ్చాగతికభావేన యావ అనులోమగోత్రభుసమీపం పత్తవిపస్సనానుయోగో. పుబ్బయోగావచరస్స హి పటిసమ్భిదా విసదా హోన్తి. ఇమేహి పఞ్చహి కారణేహి విసదా హోన్తీతి.

ఏతేసు పన కారణేసు పరియత్తి సవనం పరిపుచ్ఛాతి ఇమాని తీణి పభేదస్సేవ బలవకారణాని. పుబ్బయోగో అధిగమస్స బలవపచ్చయో, పభేదస్స హోతి న హోతీతి? హోతి, న పన తథా. పరియత్తిసవనపరిపుచ్ఛా హి పుబ్బే హోన్తు వా మా వా, పుబ్బయోగేన పన పుబ్బే చేవ ఏతరహి చ సఙ్ఖారసమ్మసనం వినా పటిసమ్భిదా నామ నత్థి. ఇమే పన ద్వేపి ఏకతో హుత్వా పటిసమ్భిదా ఉపత్థమ్భేత్వా విసదా కరోన్తీతి. అపరే ఆహు –

“పుబ్బయోగో బాహుసచ్చం, దేసభాసా చ ఆగమో;

పరిపుచ్ఛా అధిగమో, గరుసన్నిస్సయో తథా;

మిత్తసమ్పత్తి చేవాతి, పటిసమ్భిదపచ్చయా”తి.

తత్థ **పుబ్బయోగో** వుత్తనయోవ. **బాహుసచ్చం** నామ తేసు తేసు సత్థేసు చ సిప్పాయతనేసు చ కుసలతా. **దేసభాసా** నామ ఏకసతవోహారకుసలతా, విసేసేన పన మాగధికే కోసల్లం. **ఆగమో** నామ అన్తమసో ఓపమ్మవగ్గమత్తస్సపి బుద్ధవచనస్స పరియాపుణనం. **పరిపుచ్ఛా** నామ ఏకగాథాయపి అత్థవినిచ్ఛయపుచ్ఛనం. **అధిగమో** నామ సోతాపన్నతా వా సకదాగామితా వా అనాగామితా వా అరహత్తం వా. **గరుసన్నిస్సయో** నామ సుతపటిభానబహులానం గరూనం సన్తికే వాసో. **మిత్తసమ్పత్తి** నామ తథారూపానంయేవ మిత్తానం పటిలాభోతి.

తత్థ బుద్ధా చ పచ్చేకబుద్ధా చ పుబ్బయోగఞ్చేవ అధిగమఞ్చ నిస్సాయ పటిసమ్భిదా పాపుణన్తి, సావకా సబ్బానిపి ఏతాని కారణాని. పటిసమ్భిదాప్పత్తియా చ పాటియేక్కో కమ్మట్ఠానభావనానుయోగో నామ నత్థి, సేక్ఖానం పన సేక్ఖఫలవిమోక్ఖన్తికా, అసేక్ఖానం అసేక్ఖఫలవిమోక్ఖన్తికా చ పటిసమ్భిదాప్పత్తి హోతి. తథాగతానఞ్హి దస బలాని వియ అరియానం అరియఫలేహేవ పటిసమ్భిదా ఇజ్ఝన్తీతి. ఇమాసం చతస్సన్నం పటిసమ్భిదానం మగ్గోతి పటిసమ్భిదామగ్గో, పటిసమ్భిదామగ్గో ఏవ పకరణం పటిసమ్భిదామగ్గప్పకరణం, పకారేన కరీయన్తే వుచ్చన్తే ఏత్థ నానాభేదభిన్నా గమ్భీరా అత్థా ఇతి పకరణం.

తదేతం పటిసమ్భిదామగ్గప్పకరణం అత్థసమ్పన్నం బ్యఞ్జనసమ్పన్నం గమ్భీరం గమ్భీరత్థం లోకుత్తరప్పకాసనం సుఞ్ఞతాపటిసఞ్ఞుత్తం పటిపత్తిఫలవిసేససాధనం పటిపత్తిపటిపక్ఖపటిసేధనం యోగావచరానం ఞాణవరరతనాకరభూతం ధమ్మకథికానం ధమ్మకథావిలాసవిసేసహేతుభూతం సంసారభీరుకానం దుక్ఖనిస్సరణం తదుపాయదస్సనేన అస్సాసజననత్థం తప్పటిపక్ఖనాసనత్థఞ్చ గమ్భీరత్థానఞ్చ అనేకేసం సుత్తన్తపదానం అత్థవివరణేన సుజనహదయపరితోసజననత్థం తథాగతేన అరహతా సమ్మాసమ్బుద్ధేన సబ్బత్థ అప్పటిహతసబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణమహాపదీపావభాసేన సకలజనవిత్థతమహాకరుణాసినేహసినిద్ధహదయేన వేనేయ్యజనహదయగతకిలేసన్ధకారవిధమనత్థముజ్జలితస్స సద్ధమ్మమహాపదీపస్స తదధిప్పాయవికాసనసినేహపరిసేకేన పఞ్చవస్ససహస్సమవిరతముజ్జలనమిచ్ఛతా లోకానుకమ్పకేన సత్థుకప్పేన ధమ్మరాజస్స ధమ్మసేనాపతినా ఆయస్మతా సారిపుత్తత్థేరేన భాసితం సుత్వా ఆయస్మతా ఆనన్దేన పఠమమహాసఙ్గీతికాలే యథాసుతమేవ సఙ్గీతిం ఆరోపితం.

తదేతం వినయపిటకం సుత్తన్తపిటకం అభిధమ్మపిటకన్తి తీసు పిటకేసు సుత్తన్తపిటకపరియాపన్నం. దీఘనికాయో మజ్ఝిమనికాయో సంయుత్తనికాయో అఙ్గుత్తరనికాయో ఖుద్దకనికాయోతి పఞ్చసు మహానికాయేసు ఖుద్దకమహానికాయపరియాపన్నం. సుత్తం గేయ్యం వేయ్యాకరణం గాథా ఉదానం ఇతివుత్తకం జాతకం అబ్భుతధమ్మం వేదల్లన్తి నవసు సత్థు సాసనఙ్గేసు యథాసమ్భవం గేయ్యవేయ్యాకరణఙ్గద్వయసఙ్గహితం.

“ద్వాసీతి బుద్ధతో గణ్హిం, ద్వే సహస్సాని భిక్ఖుతో;

చతురాసీతి సహస్సాని, యే మే ధమ్మా పవత్తినో”తి. (థేరగా॰ ౧౦౨౭) –

ధమ్మభణ్డాగారికత్థేరేన పన పఞ్చసు ఠానేసు ఏతదగ్గం ఆరోపితేన పటిఞ్ఞాతానం చతురాసీతియా ధమ్మక్ఖన్ధసహస్సానం భిక్ఖుతో గహితేసు ద్వీసు ధమ్మక్ఖన్ధసహస్సేసు అనేకసతధమ్మక్ఖన్ధసఙ్గహితం. తస్స తయో వగ్గా – మహావగ్గో, మజ్ఝిమవగ్గో, చూళవగ్గోతి. ఏకేకస్మిం వగ్గస్మిం దసదసకం కత్వా ఞాణకథాదికా మాతికాకథాపరియోసానా సమతింస కథా. ఏవమనేకధా వవత్థాపితస్స ఇమస్స పటిసమ్భిదామగ్గప్పకరణస్స అనుపుబ్బం అపుబ్బపదత్థవణ్ణనం కరిస్సామ. ఇమఞ్హి పకరణం పాఠతో అత్థతో ఉద్దిసన్తేన చ నిద్దిసన్తేన చ సక్కచ్చం ఉద్దిసితబ్బం నిద్దిసితబ్బఞ్చ, ఉగ్గణ్హన్తేనాపి సక్కచ్చం ఉగ్గహేతబ్బం ధారేతబ్బఞ్చ. తం కిస్స హేతు? గమ్భీరత్తా ఇమస్స పకరణస్స లోకహితాయ లోకే చిరట్ఠితత్థం.

తత్థ సమతింసాయ కథాసు ఞాణకథా కస్మా ఆదితో కథితాతి చే? ఞాణస్స పటిపత్తిమలవిసోధకత్తేన పటిపత్తియా ఆదిభూతత్తా. వుత్తఞ్హి భగవతా –

“తస్మాతిహ త్వం భిక్ఖు, ఆదిమేవ విసోధేహి కుసలానం ధమ్మానం. కో చాది కుసలానం ధమ్మానం, సీలఞ్చ సువిసుద్ధం దిట్ఠి చ ఉజుకా”తి (సం॰ ని॰ ౫.౩౬౯)?

ఉజుకా దిట్ఠీతి హి సమ్మాదిట్ఠిసఙ్ఖాతం ఞాణం వుత్తం. తస్మాపి ఞాణకథా ఆదితో కథితా.

అపరమ్పి వుత్తం –

“తత్ర, భిక్ఖవే, సమ్మాదిట్ఠి పుబ్బఙ్గమా హోతి. కథఞ్చ, భిక్ఖవే, సమ్మాదిట్ఠి పుబ్బఙ్గమా హోతి? సమ్మాదిట్ఠిం ‘సమ్మాదిట్ఠీ’తి పజానాతి, మిచ్ఛాదిట్ఠిం ‘మిచ్ఛాదిట్ఠీ’తి పజానాతి. సాస్స హోతి సమ్మాదిట్ఠి. సమ్మాసఙ్కప్పం ‘సమ్మాసఙ్కప్పో’తి పజానాతి, మిచ్ఛాసఙ్కప్పం ‘మిచ్ఛాసఙ్కప్పో’తి పజానాతి. సమ్మావాచం ‘సమ్మావాచా’తి పజానాతి, మిచ్ఛావాచం ‘మిచ్ఛావాచా’తి పజానాతి. సమ్మాకమ్మన్తం ‘సమ్మాకమ్మన్తో’తి పజానాతి, మిచ్ఛాకమ్మన్తం ‘మిచ్ఛాకమ్మన్తో’తి పజానాతి. సమ్మాఆజీవం ‘సమ్మాఆజీవో’తి పజానాతి, మిచ్ఛాఆజీవం ‘మిచ్ఛాఆజీవో’తి పజానాతి. సమ్మావాయామం ‘సమ్మావాయామో’తి పజానాతి, మిచ్ఛావాయామం ‘మిచ్ఛావాయామో’తి పజానాతి. సమ్మాసతిం ‘సమ్మాసతీ’తి పజానాతి, మిచ్ఛాసతిం ‘మిచ్ఛాసతీ’తి పజానాతి. సమ్మాసమాధిం ‘సమ్మాసమాధీ’తి పజానాతి, మిచ్ఛాసమాధిం ‘మిచ్ఛాసమాధీ’తి పజానాతి. సాస్స హోతి సమ్మాదిట్ఠీ”తి (మ॰ ని॰ ౩.౧౩౬ ఆదయో).

పుబ్బఙ్గమభూతాయ హి సమ్మాదిట్ఠియా సిద్ధాయ మిచ్ఛాదిట్ఠీనమ్పి మిచ్ఛాదిట్ఠిభావం జానిస్సతీతి సమ్మాదిట్ఠిసఙ్ఖాతం ఞాణం తావ సోధేతుం ఞాణకథా ఆదితో కథితా.

“అపిచుదాయి , తిట్ఠతు పుబ్బన్తో, తిట్ఠతు అపరన్తో, ధమ్మం తే దేసేస్సామి – ఇమస్మిం సతి ఇదం హోతి, ఇమస్సుప్పాదా ఇదం ఉప్పజ్జతి, ఇమస్మిం అసతి ఇదం న హోతి, ఇమస్స నిరోధా ఇదం నిరుజ్ఝతీ”తి (మ॰ ని॰ ౨.౨౭౧) చ –

పుబ్బన్తాపరన్తదిట్ఠియో ఠపేత్వా ఞాణస్సేవ వుత్తత్తా ఞాణకథా ఆదితో కథితా.

“అలం, సుభద్ద, తిట్ఠతేతం ‘సబ్బే తే సకాయ పటిఞ్ఞాయ అబ్భఞ్ఞింసు, సబ్బేవ న అబ్భఞ్ఞింసు, ఉదాహు ఏకచ్చే అబ్భఞ్ఞింసు, ఏకచ్చే న అబ్భఞ్ఞింసూ’తి. ధమ్మం తే, సుభద్ద, దేసేస్సామి, తం సుణాహి సాధుకం మనసికరోహి, భాసిస్సామీ”తి (దీ. ని. ౨.౨౧౩) చ –

పుథుసమణబ్రాహ్మణపరప్పవాదానం వాదే ఠపేత్వా అరియస్స అట్ఠఙ్గికస్స మగ్గస్స దేసితత్తా, అట్ఠఙ్గికే చ మగ్గే సమ్మాదిట్ఠిసఙ్ఖాతస్స ఞాణస్స పధానత్తా ఞాణకథా ఆదితో కథితా.

“చత్తారిమాని, భిక్ఖవే, సోతాపత్తియఙ్గాని సప్పురిససంసేవో, సద్ధమ్మస్సవనం, యోనిసో మనసికారో, ధమ్మానుధమ్మపటిపత్తీ”తి (సం. ని. ౫.౧౦౪౬; దీ. ని. ౩.౩౧౧) చ –

“సద్ధాజాతో ఉపసఙ్కమతి, ఉపసఙ్కమన్తో పయిరుపాసతి, పయిరుపాసన్తో సోతం ఓదహతి, ఓహితసోతో ధమ్మం సుణాతి, సుత్వా ధమ్మం ధారేతి, ధాతానం ధమ్మానం పఞ్ఞాయ అత్థం ఉపపరిక్ఖతి, అత్థం ఉపపరిక్ఖతో ధమ్మా నిజ్ఝానం ఖమన్తి, ధమ్మనిజ్ఝానక్ఖన్తియా ఛన్దో జాయతి, ఛన్దజాతో ఉస్సహతి, ఉస్సహిత్వా తులేతి, తులయిత్వా పదహతి, పహితత్తో కాయేన చేవ పరమత్థసచ్చం సచ్ఛికరోతి, పఞ్ఞాయ చ నం పటివిజ్ఝ పస్సతీ”తి (మ. ని. ౨.౧౮౩, ౪౩౨) చ –

“ఇధ తథాగతో లోకే ఉప్పజ్జతి...పే.... సో ధమ్మం దేసేతి ఆదికల్యాణ”న్తి ఆదీని (దీ. ని. ౧.౧౯౦) చ –

అనేకాని సుత్తన్తపదాని అనులోమేన్తేన సుతమయే ఞాణం ఆదిం కత్వా యథాక్కమేన ఞాణకథా ఆదితో కథితా.

సా పనాయం ఞాణకథా ఉద్దేసనిద్దేసవసేన ద్విధా ఠితా. ఉద్దేసే “సోతావధానే పఞ్ఞా సుతమయే ఞాణ”న్తిఆదినా నయేన తేసత్తతి ఞాణాని మాతికావసేన ఉద్దిట్ఠాని. నిద్దేసే “కథం సోతావధానే పఞ్ఞా సుతమయే ఞాణం. ‘ఇమే ధమ్మా అభిఞ్ఞేయ్యా’తి సోతావధానం, తంపజాననా పఞ్ఞా సుతమయే ఞాణ”న్తిఆదినా నయేన తానియేవ తేసత్తతి ఞాణాని విత్థారవసేన నిద్దిట్ఠానీతి.

గన్థారమ్భకథా నిట్ఠితా.

# (౧) మహావగ్గో

# ౧. ఞాణకథా

## మాతికావణ్ణనా

౧. తత్థ ఉద్దేసే తావ **సోతావధానే పఞ్ఞా సుతమయే ఞాణన్తి** ఏత్థ **సోత**సద్దో అనేకత్థప్పభేదో. తథా హేస –

మంసవిఞ్ఞాణఞాణేసు, తణ్హాదీసు చ దిస్సతి;
ధారాయం అరియమగ్గే, చిత్తసన్తతియమ్పి చ.

"సోతాయతనం సోతధాతు సోతిన్ద్రియ"న్తిఆదీసు (విభ॰ ౧౫౭) హి అయం సోతసద్దో మంససోతే దిస్సతి. "సోతేన సద్దం సుత్వా"తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౧.౪౧౪) సోతవిఞ్ఞాణే. "దిబ్బాయ సోతధాతుయా"తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౩.౩౫౬) ఞాణసోతే. "యాని సోతాని లోకస్మిన్తి యాని ఏతాని సోతాని మయా కిత్తితాని పకిత్తితాని ఆచిక్ఖితాని దేసితాని పఞ్ఞపితాని పట్ఠపితాని వివరితాని విభత్తాని ఉత్తానీకతాని పకాసితాని. సేయ్యథిదం – తణ్హాసోతో దిట్ఠిసోతో కిలేససోతో దుచ్చరితసోతో అవిజ్జాసోతో"తిఆదీసు (చూళని॰ అజితమాణవపుచ్ఛానిద్దేస ౪) తణ్హాదీసు పఞ్చసు ధమ్మేసు. "అద్దసా ఖో భగవా మహన్తం దారుక్ఖన్ధం గఙ్గాయ నదియా సోతేన వుయ్హమాన"న్తిఆదీసు (సం॰ ని॰ ౪.౨౪౧) ఉదకధారాయం. "అరియస్సేతం, ఆవుసో, అట్ఠఙ్గికస్స మగ్గస్స అధివచనం, యదిదం సోతో"తిఆదీసు అరియమగ్గే. "పురిసస్స చ విఞ్ఞాణసోతం పజానాతి ఉభయతో అబ్బోచ్ఛిన్నం ఇధ లోకే పతిట్ఠితఞ్చ పరలోకే పతిట్ఠితఞ్చా"తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౩.౧౪౯) చిత్తసన్తతియం . ఇధ పనాయం మంససోతే దట్ఠబ్బో. తేన సోతేన హేతుభూతేన, కరణభూతేన వా అవధీయతి అవత్థాపీయతి అప్పీయతీతి సోతావధానం. కిం తం? సుతం. సుతఞ్చ నామ "బహుస్సుతో హోతి సుతధరో సుతసన్నిచయో"తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౧.౩౩౯) వియ సోతద్వారానుసారేన విఞ్ఞాతం అవధారితం ధమ్మజాతం, తం ఇధ సోతావధానన్తి వుత్తం. తస్మిం సోతావధానసఙ్ఖాతే సుతే పవత్తా పఞ్ఞా సోతావధానే పఞ్ఞా. **పఞ్ఞా**తి చ తస్స తస్స అత్థస్స పాకటకరణసఙ్ఖాతేన పఞ్ఞాపనట్ఠేన పఞ్ఞా, తేన తేన వా అనిచ్చాదినా పకారేన ధమ్మే జానాతీతిపి పఞ్ఞా.

**సుతమయే ఞాణన్తి** ఏత్థ **సుత**సద్దో తావ సఉపసగ్గో అనుపసగ్గో చ –

గమనే విస్సుతే తిన్తేనుయోగోపచితేపి చ;
సద్దే చ సోతద్వారానుసారఞాతే చ దిస్సతి.

తథా హిస్స "సేనాయ పసుతో"తిఆదీసు గచ్ఛన్తోతి అత్థో. "సుతధమ్మస్స పస్సతో"తిఆదీసు (ఉదా॰ ౧౧; మహావ॰ ౫) విస్సుతధమ్మస్సాతి అత్థో. "అవస్సుతా అవస్సుతస్స పురిసపుగ్గలస్సా"తిఆదీసు (పాచి॰ ౬౫౭) తిన్తా తిన్తస్సాతి అత్థో. "యే ఝానపసుతా ధీరా"తిఆదీసు (ధ॰ ప॰ ౧౮౧) అనుయుత్తాతి అత్థో. "తుమ్హేహి పుఞ్ఞం పసుతం అనప్పక"న్తిఆదీసు (ఖు॰ పా॰ ౭.౧౨; పే॰ వ॰ ౨౫) ఉపచితన్తి అత్థో. "దిట్ఠం సుతం ముతం విఞ్ఞాత"న్తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౧.౨౪౧) సద్దోతి అత్థో. "బహుస్సుతో హోతి సుతధరో సుతసన్నిచయో"తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౧.౩౩౯) సోతద్వారానుసారవిఞ్ఞాతధరోతి అత్థో. ఇధ పనస్స సోతద్వారానుసారేన విఞ్ఞాతం ఉపధారితన్తి అత్థో. **సుతమయే ఞాణన్తి** యా ఏసా ఏతం సుతం విఞ్ఞాతం అవధారితం

సద్ధమ్మం ఆరబ్భ ఆరమ్మణం కత్వా సబ్బపఠమఞ్చ అపరాపరఞ్చ పవత్తా పఞ్ఞా, తం “సుతమయే ఞాణ”న్తి వుత్తం హోతి, సుతమయం ఞాణన్తి అత్థో. సుతమయేతి చ పచ్చత్తవచనమేతం, యథా “న హేవం వత్తబ్బే” (కథా॰ ౧, ౧౭-౧౮). “వనప్పగుమ్బే యథా ఫుస్సితగ్గే” (ఖు॰ పా॰ ౬.౧౩; సు॰ ని॰ ౨౩౬). “నత్థి అత్తకారే నత్థి పరకారే నత్థి పురిసకారే”తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౧.౧౬౮) పచ్చత్తవచనం, ఏవమిధాపి దట్ఠబ్బం. తేన వుత్తం – “సుతమయం ఞాణన్తి అత్థో”తి.

అథ వా సుతేన పకతో ఫస్సాదికో ధమ్మపుఞ్జో సుతమయో, తస్మిం సుతమయే ధమ్మపుఞ్జే పవత్తం తంసమ్పయుత్తం ఞాణం సుతమయే ఞాణం. సభావసామఞ్ఞలక్ఖణవసేన ధమ్మే జానాతీతి ఞాణం. తంయేవ ఞాణం పరియాయవచనేన అధిప్పాయపకాసనత్థం అనియమేన “పఞ్ఞా”తి వత్వా పచ్ఛా అధిప్పేతం “ఞాణ”న్తి నియమేత్వా వుత్తన్తి వేదితబ్బం. ఞాణఞ్చ నామ సభావపటివేధలక్ఖణం, అక్ఖలితపటివేధలక్ఖణం వా కుసలిస్సాసఖిత్తఉసుపటివేధో వియ, విసయోభాసనరసం పదీపో వియ, అసమ్మోహపచ్చుపట్ఠానం అరఞ్ఞగతసుదేసకో వియ. “సమాహితో, భిక్ఖవే, భిక్ఖు యథాభూతం పజానాతీ”తి (సం॰ ని॰ ౫.౧౦౭౧) వచనతో సమాధిపదట్ఠానం. లక్ఖణాదీసు హి సభావో వా సామఞ్ఞం వా లక్ఖణం నామ, కిచ్చం వా సమ్పత్తి వా రసో నామ, ఉపట్ఠానాకారో వా ఫలం వా పచ్చుపట్ఠానం నామ, ఆసన్నకారణం పదట్ఠానం నామాతి వేదితబ్బం.

**౨. సుత్వాన సంవరే పఞ్ఞాతి** –

పాతిమోక్ఖో సతీ చేవ, ఞాణం ఖన్తి తథేవ చ;
వీరియం పఞ్చిమే ధమ్మా, సంవరాతి పకాసితా.

“ఇమినా పాతిమోక్ఖసంవరేన ఉపేతో హోతి సముపేతో ఉపాగతో సముపాగతో ఉపపన్నో సమ్పన్నో సమన్నాగతో”తి (విభ॰ ౫౧౧) ఆగతో **పాతిమోక్ఖసంవరో**. “చక్ఖునా రూపం దిస్వా న నిమిత్తగ్గాహీ హోతి నానుబ్యఞ్జనగ్గాహీ. యత్వాధికరణమేనం చక్ఖున్ద్రియం అసంవుతం విహరన్తం అభిజ్ఝాదోమనస్సా పాపకా అకుసలా ధమ్మా అన్వాస్సవేయ్యుం, తస్స సంవరాయ పటిపజ్జతి, రక్ఖతి చక్ఖున్ద్రియం, చక్ఖున్ద్రియే సంవరం ఆపజ్జతీ”తిఆదినా (దీ॰ ని॰ ౧.౨౧౩; మ॰ ని॰ ౧.౨౯౫; సం॰ ని॰ ౪.౨౩౯; అ॰ ని॰ ౩.౧౬) నయేన ఆగతో **సతిసంవరో**.

“యాని సోతాని లోకస్మిం (అజితాతి భగవా),
సతి తేసం నివారణం;
సోతానం సంవరం బ్రూమి, పఞ్ఞాయేతే పిధీయరే”తి . (చూళని॰ అజితమాణవపుచ్ఛా ౬౦; సు॰ ని॰ ౧౦౪౧) –

ఆగతో **ఞాణసంవరో**. “కతమే చ, భిక్ఖవే, ఆసవా పటిసేవనా పహాతబ్బా? ఇధ, భిక్ఖవే, భిక్ఖు పటిసఙ్ఖా యోనిసో చీవరం పటిసేవతీ”తిఆదినా (మ॰ ని॰ ౧.౨౩; అ॰ ని॰ ౬.౫౮) నయేన ఆగతో **పచ్చయపటిసేవనాసంవరో,** సోపి ఞాణసంవరేనేవ సఙ్గహితో. “ఖమో హోతి సీతస్స ఉణ్హస్స జిఘచ్ఛాయ పిపాసాయ డంసమకసవాతాతపసరిసపసమ్ఫస్సానం దురుత్తానం దురాగతానం వచనపథానం ఉప్పన్నానం సారీరికానం వేదనానం దుక్ఖానం తిబ్బానం ఖరానం కటుకానం అసాతానం అమనాపానం పాణహరానం అధివాసకజాతికో హోతీ”తి (మ॰ ని॰ ౧.౨౪; అ॰ ని॰ ౪.౧౧౪; ౬.౫౮) ఆగతో **ఖన్తిసంవరో**.

“ఉప్పన్నం కామవితక్కం నాధివాసేతి పజహతి వినోదేతి బ్యన్తీకరోతి అనభావం గమేతీ”తిఆదినా (మ॰ ని॰ ౧.౨౬; అ॰ ని॰ ౪.౧౧౪; ౬.౫౮) నయేన ఆగతో **వీరియసంవరో**. “ఇధ అరియసావకో మిచ్ఛాఆజీవం పహాయ సమ్మాఆజీవేన జీవికం కప్పేతీ”తి (సం॰ ని॰ ౫.౮) ఆగతో **ఆజీవపారిసుద్ధిసంవరో,** సోపి వీరియసంవరేసేవ సఙ్గహితో. తేసు సత్తసు సంవరేసు పాతిమోక్ఖసంవరఇన్ద్రియసంవరఆజీవపారిసుద్ధిపచ్చయపటిసేవనసఙ్ఖాతా చత్తారో సంవరా ఇధాధిప్పేతా, తేసు చ విసేసేన పాతిమోక్ఖసంవరో. సబ్బోపి చాయం సంవరో యథాసకం సంవరితబ్బానం కాయదుచ్చరితాదీనం సంవరణతో సంవరోతి వుచ్చతి. సుతమయఞాణే వుత్తం ధమ్మం సుత్వా సంవరన్తస్స సంవరం కరోన్తస్స తస్మిం సంవరే పవత్తా తంసమ్పయుత్తా పఞ్ఞా “సుత్వాన సంవరే పఞ్ఞా”తి వుత్తా. అథ వా హేతుఅత్థే సుత్వాతి వచనస్స సమ్భవతో సుతహేతునా సంవరే పఞ్ఞాతిపి అత్థో.

**సీలమయే ఞాణ**న్తి ఏత్థ సీలన్తి సీలనట్ఠేన సీలం. కిమిదం సీలనం నామ? సమాధానం వా, కాయకమ్మాదీనం సుసీల్యవసేన అవిప్పకిణ్ణతాతి అత్థో. ఉపధారణం వా, కుసలానం ధమ్మానం పతిట్ఠావసేన ఆధారభావోతి అత్థో. ఏతదేవ హి ఏత్థ అత్థద్వయం సద్దలక్ఖణవిదూ అనుజానన్తి. అఞ్ఞే పన “అధిసేవనట్ఠేన ఆచారట్ఠేన తస్సీలట్ఠేన సిరట్ఠేన సీతలట్ఠేన సివట్ఠేన సీల”న్తి వణ్ణయన్తి.

సీలనం **లక్ఖణం** తస్స, భిన్నస్సాపి అనేకధా;
సనిదస్సనత్తం రూపస్స, యథా భిన్నస్స నేకధా.

యథా హి నీలపీతాదిభేదేన అనేకధా భిన్నస్సాపి రూపాయతనస్స సనిదస్సనత్తం లక్ఖణం నీలాదిభేదేన భిన్నస్సాపి సనిదస్సనభావానతిక్కమనతో, తథా సీలస్స చేతనాదిభేదేన అనేకధా భిన్నస్సాపి యదేతం కాయకమ్మాదీనం సమాధానవసేన కుసలానఞ్చ ధమ్మానం పతిట్ఠానవసేన వుత్తం సీలనం, తదేవ లక్ఖణం చేతనాదిభేదేన భిన్నస్సాపి సమాధానపతిట్ఠానభావానతిక్కమనతో. ఏవంలక్ఖణస్స పనస్స –

“దుస్సీల్యవిద్ధంసనతా, అనవజ్జగుణో తథా;
కిచ్చసమ్పత్తి అత్థేన, **రసో** నామ పవుచ్చతి”.

తస్మా ఇదం సీలం నామ కిచ్చట్ఠేన రసేన దుస్సీల్యవిద్ధంసనరసం, సమ్పత్తిఅత్థేన రసేన అనవజ్జరసన్తి వేదితబ్బం.

**సోచేయ్యపచ్చుపట్ఠానం** , తయిదం తస్స విఞ్ఞుహి;
ఓత్తప్పఞ్చ హిరీ చేవ, **పదట్ఠాన**న్తి వణ్ణితం. –

తయిదం సీలం “కాయసోచేయ్యం వచీసోచేయ్యం మనోసోచేయ్య”న్తి (ఇతివు॰ ౬౬) ఏవం వుత్తసోచేయ్యపచ్చుపట్ఠానం, సుచిభావేన పచ్చుపట్ఠాతి గహణభావం గచ్ఛతి. హిరోత్తప్పఞ్చ పన తస్స విఞ్ఞూహి పదట్ఠానన్తి వణ్ణితం, ఆసన్నకారణన్తి అత్థో. హిరోత్తప్పే హి సతి సీలం ఉప్పజ్జతి చేవ తిట్ఠతి చ, అసతి నేవ ఉప్పజ్జతి న తిట్ఠతీతి ఏవంవిధేన సీలేన సహగతం తంసమ్పయుత్తం ఞాణం సీలమయే ఞాణం. అథ వా సీలమేవ పకతం సీలమయం, తస్మిం సీలమయే తంసమ్పయుత్తం ఞాణం. అసంవరే ఆదీనవపచ్చవేక్ఖణా చ, సంవరే ఆనిసంసపచ్చవేక్ఖణా చ, సంవరపారిసుద్ధిపచ్చవేక్ఖణా చ, సంవరసంకిలేసవోదానపచ్చవేక్ఖణా చ సీలమయఞాణేసేవ సఙ్గహితా.

**౩. సంవరిత్వా సమాదహనే పఞ్ఞా**తి సీలమయఞాణే వుత్తసీలసంవరేన సంవరిత్వా సంవరం కత్వా సీలే పతిట్ఠాయ సమాదహన్తస్స ఉపచారప్పనావసేన చిత్తేకగ్గతం కరోన్తస్స తస్మిం సమాదహనే పవత్తా తంసమ్పయుత్తా పఞ్ఞా. సమం సమ్మా చ ఆదహనం ఠపనన్తి చ సమాదహనం, సమాధిస్సేతం పరియాయవచనం.

**సమాధిభావనామయే ఞాణ**న్తి ఏత్థ కుసలచిత్తేకగ్గతా సమాధి. కేనట్ఠేన సమాధి? సమాధానట్ఠేన సమాధి. కిమిదం సమాధానం నామ? ఏకారమ్మణే చిత్తచేతసికానం సమం సమ్మా చ ఆధానం, ఠపనన్తి వుత్తం హోతి. తస్మా యస్స ధమ్మస్సానుభావేన ఏకారమ్మణే చిత్తచేతసికా సమం సమ్మా చ అవిక్ఖిపమానా అవిప్పకిణ్ణా చ హుత్వా తిట్ఠన్తి, ఇదం సమాధానన్తి వేదితబ్బం. తస్స ఖో పన సమాధిస్స –

> **లక్ఖణం** తు అవిక్ఖేపో, విక్ఖేపవిద్ధంసనం **రసో**;
> అకమ్పన**ముపట్ఠానం, పదట్ఠానం** సుఖం పన.

భావీయతి వడ్ఢీయతీతి భావనా, సమాధి ఏవ భావనా సమాధిభావనా, సమాధిస్స వా భావనా వడ్ఢనా సమాధిభావనా. సమాధిభావనావచనేన అఞ్ఞం భావనం పటిక్ఖిపతి. పుబ్బే వియ ఉపచారప్పనావసేన సమాధిభావనామయే ఞాణం.

**౪. పచ్చయపరిగ్గహే పఞ్ఞా**తి ఏత్థ పటిచ్చ ఫలమేతీతి పచ్చయో. **పటిచ్చా**తి న వినా తేన, అపచ్చక్ఖిత్వాతి అత్థో. ఏతీతి ఉప్పజ్జతి చేవ పవత్తతి చాతి అత్థో. అపిచ ఉపకారకత్థో పచ్చయత్థో, తస్స పచ్చయస్స బహువిధత్తా పచ్చయానం పరిగ్గహే వవత్థాపనే చ పఞ్ఞా పచ్చయపరిగ్గహే పఞ్ఞా.

**ధమ్మట్ఠితిఞాణ**న్తి ఏత్థ **ధమ్మ**సద్దో తావ సభావపఞ్ఞాపుఞ్ఞపఞ్ఞత్తిఆపత్తిపరియత్తినిస్సత్తతావికారగుణపచ్చయపచ్చయుప్పన్నాదీసు దిస్సతి. అయఞ్హి "కుసలా ధమ్మా అకుసలా ధమ్మా అబ్యాకతా ధమ్మా"తిఆదీసు (ధ॰ స॰ తికమాతికా ౧) సభావే దిస్సతి.

> "యస్సేతే చతురో ధమ్మా, సద్ధస్స ఘరమేసినో;
> సచ్చం ధమ్మో ధితి చాగో, స వే పేచ్చ న సోచతీ"తి. (సు॰ ని॰ ౧౯౦) –

ఆదీసు పఞ్ఞాయం.

> "న హి ధమ్మో అధమ్మో చ, ఉభో సమవిపాకినో;
> అధమ్మో నిరయం నేతి, ధమ్మో పాపేతి సుగ్గతి"న్తి. (థేరగా॰ ౩౦౪) –

ఆదీసు పుఞ్ఞే. "పఞ్ఞత్తిధమ్మా నిరుత్తిధమ్మా అధివచనధమ్మా"తిఆదీసు (ధ॰ స॰ దుకమాతికా ౧౦౬-౧౦౮) పఞ్ఞత్తియం. "పారాజికా ధమ్మా సఙ్ఘాదిసేసా ధమ్మా"తిఆదీసు (పారా॰ ౨౩౩-౨౩౪) ఆపత్తియం. "ఇధ భిక్ఖు ధమ్మం జానాతి సుత్తం గేయ్యం వేయ్యాకరణ"న్తిఆదీసు (అ॰ ని॰ ౫.౭౩) పరియత్తియం. "తస్మిం ఖో పన సమయే ధమ్మా హోన్తి (ధ॰ స॰ ౧౨౧). ధమ్మేసు ధమ్మానుపస్సీ విహరతీ"తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౨.౩౭౩; మ॰ ని॰ ౧.౧౧౫) నిస్సత్తతాయం. "జాతిధమ్మా జరాధమ్మా

మరణధమ్మా”తిఆదీసు (అ॰ ని॰ ౧౦.౧౦౭) వికారే. “ఛన్నం బుద్ధధమ్మాన”న్తిఆదీసు (మహాని॰ ౫౦) గుణే. “హేతుమ్హి ఞాణం ధమ్మపటిసమ్భిదా”తిఆదీసు (విభ॰ ౭౨౦) పచ్చయే. “ఠితావ సా ధాతు ధమ్మట్ఠితతా ధమ్మనియామతా”తిఆదీసు (సం॰ ని॰ ౨.౨౦; అ॰ ని॰ ౩.౧౩౭) పచ్చయుప్పన్నే. స్వాయమిధాపి పచ్చయుప్పన్నే దట్ఠబ్బో. అత్థతో పన అత్తనో సభావం ధారేన్తీతి వా, పచ్చయేహి ధారీయన్తీతి వా, అత్తనో ఫలం ధారేన్తీతి వా, అత్తనో పరిపూరకం అపాయేసు అపతమానం ధారేన్తీతి వా, సకసకలక్ఖణే ధారేన్తీతి వా, చిత్తేన అవధారీయన్తీతి వా యథాయోగం ధమ్మాతి వుచ్చన్తి. ఇధ పన అత్తనో పచ్చయేహి ధారీయన్తీతి ధమ్మా, పచ్చయసముప్పన్నా ధమ్మా తిట్ఠన్తి ఉప్పజ్జన్తి చేవ పవత్తన్తి చ ఏతాయాతి ధమ్మట్ఠితి, పచ్చయధమ్మానమేతం అధివచనం . తస్సం ధమ్మట్ఠితియం ఞాణం ధమ్మట్ఠితిఞాణం. ఇదఞ్హి సమాధిభావనామయఞాణే వుత్తసమాధినా సమాహితేన చిత్తేన యథాభూతఞాణదస్సనత్థాయ యోగమారభిత్వా వవత్థాపితనామరూపస్స తేసం నామరూపానం పచ్చయపరిగ్గహపరియాయం ధమ్మట్ఠితిఞాణం ఉప్పజ్జతి. “నామరూపవవత్థానే ఞాణ”న్తి అవత్వా ఏవ కస్మా “ధమ్మట్ఠితిఞాణ”న్తి వుత్తన్తి చే? పచ్చయపరిగ్గహేనేవ పచ్చయసముప్పన్నపరిగ్గహస్స సిద్ధత్తా. పచ్చయసముప్పన్నే హి అపరిగ్గహితే పచ్చయపరిగ్గహో న సక్కా హోతి కాతుం. తస్మా ధమ్మట్ఠితిఞాణగహణేనేవ తస్స హేతుభూతం పుబ్బే సిద్ధం నామరూపవవత్థానఞాణం వుత్తమేవ హోతీతి వేదితబ్బం. కస్మా దుతియతతియఞాణం వియ “సమాదహిత్వా పచ్చయపరిగ్గహే పఞ్ఞా”తి న వుత్తన్తి చే? సమథవిపస్సనానం యుగనద్ధత్తా.

“సమాదహిత్వా యథా చే విపస్సతి, విపస్సమానో తథా చే సమాదహే;
విపస్సనా చ సమథో తదా అహు, సమానభాగా యుగనద్ధా వత్తరే”తి. –

హి వుత్తం. తస్మా సమాధిం అవిస్సజ్జేత్వా సమాధిఞ్చ ఞాణఞ్చ యుగనద్ధం కత్వా యావ అరియమగ్గో, తావ ఉస్సుక్కాపేతబ్బన్తి ఞాపనత్థం “పచ్చయపరిగ్గహే పఞ్ఞా ధమ్మట్ఠితిఞాణ”మిచ్చేవ వుత్తన్తి వేదితబ్బం.

౫. అతీతానాగతపచ్చుప్పన్నానం ధమ్మానం సఙ్ఖిపిత్వా వవత్థానే **పఞ్ఞా**తి ఏత్థ అత్తనో సభావం, ఉప్పాదాదిక్ఖణం వా పత్వా అతి ఇతా అతిక్కన్తాతి అతీతా, తదుభయమ్పి న ఆగతా న సమ్పత్తాతి అనాగతా, తం తం కారణం పటిచ్చ ఉప్పాదాదిఉద్ధం పన్నా గతా పవత్తాతి పచ్చుప్పన్నా. అద్ధా సన్తతిఖణపచ్చుప్పన్నేసు సన్తతిపచ్చుప్పన్నం ఇధాధిప్పేతం. తేసం అతీతానాగతపచ్చుప్పన్నానం పఞ్చక్ఖన్ధధమ్మానం ఏకేకక్ఖన్ధలక్ఖణే సఙ్ఖిపిత్వా కలాపవసేన రాసిం కత్వా వవత్థానే నిచ్చయనే సన్నిట్ఠాపనే పఞ్ఞా.

**సమ్మసనే ఞాణ**న్తి సమ్మా ఆమసనే అనుమజ్జనే పేక్ఖణే ఞాణం, కలాపసమ్మసనఞాణన్తి అత్థో. ఇదఞ్హి నామరూపవవత్థానఞాణానన్తరం నామరూపపచ్చయపరిగ్గహే ధమ్మట్ఠితిఞాణే ఠితస్స “యంకిఞ్చి రూపం అతీతానాగతపచ్చుప్పన్నం అజ్ఝత్తం వా బహిద్ధా వా ఓళారికం వా సుఖుమం వా హీనం వా పణీతం వా యం దూరే సన్తికే వా, సబ్బం తం రూపం అనిచ్చతో వవత్థపేతి, ఏకం సమ్మసనం, దుక్ఖతో వవత్థపేతి, ఏకం సమ్మసనం, అనత్తతో వవత్థపేతి, ఏకం సమ్మసన”న్తిఆదినా (పటి॰ మ॰ ౧.౪౮) నయేన వుత్తసమ్మసనవసేన పుబ్బే వవత్థాపితే ఏకేకస్మిం ఖన్ధే తిలక్ఖణం ఆరోపేత్వా అనిచ్చతో దుక్ఖతో అనత్తతో విపస్సన్తస్స కలాపసమ్మసనఞాణం ఉప్పజ్జతి.

**౬. పచ్చుప్పన్నానం ధమ్మానం విపరిణామానుపస్సనే పఞ్ఞా**తి సన్తతివసేన పచ్చుప్పన్నానం అజ్ఝత్తం పఞ్చక్ఖన్ధధమ్మానం విపరిణామదస్సనే భఙ్గదస్సనే పఞ్ఞా. యస్మా “ఇమే ధమ్మా ఉప్పజ్జిత్వా భిజ్జన్తీ”తి ఉదయం గహేత్వాపి

భేదేయేవ చిత్తం ఠపేతి, తస్మా అవుత్తోపి ఉదయో వుత్తోయేవ హోతీతి వేదితబ్బో. పచ్చుప్పన్నానం ధమ్మానం దస్సనేన వా ఉదయదస్సనస్స సిద్ధత్తా ఉదయో వుత్తోయేవ హోతి. న హి ఉదయం వినా ధమ్మానం ఉప్పన్నత్తం సిజ్ఝతి, తస్మా "పచ్చుప్పన్నానం ధమ్మానం ఉప్పాదవిపరిణామానుపస్సనే పఞ్ఞా"తి అవుత్తేపి వుత్తమేవ హోతీతి వేదితబ్బం. "ఉదయబ్బయానుపస్సనే ఞాణ"న్తి నియమితత్తా చ ఉదయదస్సనం సిద్ధమేవ హోతీతి అనన్తరం వుత్తస్స సమ్మసనఞాణస్స పారం గన్త్వా తంసమ్మసనేయేవ పాకటీభూతే ఉదయబ్బయే పరిగ్గణ్హిత్వా సఙ్ఖారానం పరిచ్ఛేదకరణత్థం ఉదయబ్బయానుపస్సనం ఆరభన్తస్స ఉప్పజ్జతి ఉదయబ్బయానుపస్సనాఞాణం. తఞ్హి ఉదయబ్బయే అనుపస్సనతో ఉదయబ్బయానుపస్సనాతి వుచ్చతి.

౭. **ఆరమ్మణం పటిసఙ్ఖా**తి రూపక్ఖన్ధాదిఆరమ్మణం భఙ్గతో పటిసఙ్ఖాయ జానిత్వా పస్సిత్వా. **భఙ్గానుపస్సనే పఞ్ఞా విపస్సనే ఞాణ**న్తి తస్స ఆరమ్మణం భఙ్గతో పటిసఙ్ఖాయ ఉప్పన్నస్స ఞాణస్స భఙ్గం అనుపస్సనే యా పఞ్ఞా, తం "విపస్సనే ఞాణ"న్తి వుత్తం హోతి. **విపస్సనా**తి చ వివిధా పస్సనా విపస్సనా. ఆరమ్మణపటిసఙ్ఖాతిపి పాఠో. తస్సత్థో – ఆరమ్మణస్స పటిసఙ్ఖా జాననా పస్సనాతి వుత్తనయేనేవ ఆరమ్మణపటిసఙ్ఖా "భఙ్గానుపస్సనే పఞ్ఞా విపస్సనే ఞాణ"న్తి వుత్తం హోతి. యస్మా పన భఙ్గానుపస్సనాయ ఏవ విపస్సనా సిఖం పాపుణాతి, తస్మా విసేసేత్వా ఇదమేవ "విపస్సనే ఞాణ"న్తి వుత్తం. యస్మా ఉదయబ్బయానుపస్సనాయ ఠితస్స మగ్గామగ్గఞాణదస్సనం ఉప్పజ్జతి, తస్మా తస్సా సిద్ధాయ తం సిద్ధమేవ హోతీతి తం అవత్వావ భఙ్గానుపస్సనాయ ఏవ విపస్సనాసిఖం ఞాణం వుత్తన్తి వేదితబ్బం. ఉదయబ్బయానుపస్సనాయ సుపరిదిట్ఠఉదయబ్బయస్స సుపరిచ్ఛిన్నేసు సఙ్ఖారేసు లహుం లహుం ఉపట్ఠహన్తేసు ఞాణే తిక్ఖే వహన్తే ఉదయం పహాయ భఙ్గే ఏవ సతి సన్తిట్ఠతి, తస్స "ఏవం ఉప్పజ్జిత్వా ఏవం నామ సఙ్ఖారా భిజ్జన్తీ"తి పస్సతో ఏతస్మిం ఠానే భఙ్గానుపస్సనాఞాణం ఉప్పజ్జతి.

౮. **భయతుపట్ఠానే పఞ్ఞా**తి ఉప్పాదపవత్తనిమిత్తఆయూహనాపటిసన్ధీనం భయతో ఉపట్ఠానే పీళాయోగతో సప్పటిభయవసేన గహణాపగమనే పఞ్ఞాతి అత్థో. భయతో ఉపట్ఠాతీతి భయతుపట్ఠానం ఆరమ్మణం , తస్మిం భయతుపట్ఠానే. అథ వా భయతో ఉపతిట్ఠతీతి భయతుపట్ఠానం, పఞ్ఞా, తం "భయతుపట్ఠాన"న్తి వుత్తం హోతి.

**ఆదీనవే ఞాణ**న్తి ఘుమ్మవచనమేవ. "యా చ భయతుపట్ఠానే పఞ్ఞా, యఞ్చ ఆదీనవే ఞాణం, యా చ నిబ్బిదా, ఇమే ధమ్మా ఏకట్ఠా, బ్యఞ్జనమేవ నాన"న్తి (పటి॰ మ॰ ౧.౨౨౭) వుత్తత్తా ఏకమివ వుచ్చమానమ్పి అవత్థాభేదేన ముఞ్చితుకమ్యతాది వియ తివిధమేవ హోతి. తస్మా భయతుపట్ఠానఆదీనవానుపస్సనాసు సిద్ధాసు నిబ్బిదానుపస్సనా సిద్ధా హోతీతి కత్వా అవుత్తాపి వుత్తావ హోతీతి వేదితబ్బా.

సబ్బసఙ్ఖారానం భఙ్గారమ్మణం భఙ్గానుపస్సనం ఆసేవన్తస్స భావేన్తస్స బహులీకరోన్తస్స తిభవచతుయోనిపఞ్చగతిసత్తవిఞ్ఞాణట్ఠితినవసత్తావాసేసు పభేదకా సఙ్ఖారా సుఖేన జీవితుకామస్స భీరుకపురిసస్స సీహబ్యగ్ఘదీపిఅచ్ఛతరచ్ఛయక్ఖరక్ఖసచణ్డగోణచణ్డకుక్కురపభిన్న-మదచణ్డహత్థిఘోరఆసివిసఅసనివిచక్కసుసానరణభూమిజలితఅఙ్గారకాసుఆదయో వియ మహాభయం హుత్వా ఉపట్ఠహన్తి, తస్స "అతీతా సఙ్ఖారా నిరుద్ధా, పచ్చుప్పన్నా నిరుజ్ఝన్తి, అనాగతాపి ఏవమేవ నిరుజ్ఝిస్సన్తీ"తి పస్సతో ఏతస్మిం ఠానే భయతుపట్ఠానం ఞాణం ఉప్పజ్జతి. తస్స తం భయతుపట్ఠానఞాణం ఆసేవన్తస్స భావేన్తస్స బహులీకరోన్తస్స సబ్బభవయోనిగతిఠితిసత్తావాసేసు నేవ తాణం న లేణం న గతి న పటిసరణం పఞ్ఞాయతి,

సబ్బభవయోనిగతిఠితినివాసగతేసు సఙ్ఖారేసు ఏకసఙ్ఖారేపి పత్థనా వా పరామాసో వా న హోతి, తయో భవా వీతచ్చితఙ్గారపుణ్ణా అఙ్గారకాసుయో వియ, చత్తారో మహాభూతా ఘోరవిసా ఆసివిసా వియ, పఞ్చక్ఖన్ధా ఉక్ఖిత్తాసికా వధకా వియ, ఛ అజ్ఝత్తికాయతనాని సుఞ్ఞగామో వియ, ఛ బాహిరాయతనాని గామఘాతకచోరా వియ, సత్తవిఞ్ఞాణట్ఠితియో నవ చ సత్తావాసా ఏకాదసహి అగ్గీహి ఆదిత్తా సమ్పజ్జలితా సజోతిభూతా వియ చ, సబ్బే సఙ్ఖారా గణ్డభూతా రోగభూతా సల్లభూతా అఘభూతా ఆబాధభూతా వియ చ నిరస్సాదా నిరసా మహాఆదీనవరాసిభూతా హుత్వా ఉపట్ఠహన్తి, సుఖేన జీవితుకామస్స భీరుకపురిసస్స రమణీయాకారసణ్ఠితమ్పి సవాళకమివ వనగహనం, ససద్దూలా వియ గుహా, సగాహరక్ఖసం వియ ఉదకం, సముస్సితఖగ్గా వియ పచ్చత్థికా, సవిసం వియ భోజనం, సచోరో వియ మగ్గో, ఆదిత్తమివ అగారం, ఉయ్యుత్తసేనా వియ రణభూమి. యథా హి సో పురిసో ఏతాని సవాళకవనగహనాదీని ఆగమ్మ భీతో సంవిగ్గో లోమహట్ఠజాతో సమన్తతో ఆదీనవమేవ పస్సతి, ఏవమేవ సో యోగావచరో భఙ్గానుపస్సనావసేన సబ్బసఙ్ఖారేసు భయతో ఉపట్ఠితేసు సమన్తతో నిరసం నిరస్సాదం ఆదీనవమేవ పస్సతి. తస్సేవం పస్సతో ఆదీనవానుపస్సనాఞాణం ఉప్పజ్జతి.

సో ఏవం సబ్బసఙ్ఖారే ఆదీనవతో సమ్పస్సన్తో సబ్బభవయోనిగతివిఞ్ఞాణట్ఠితిసత్తావాసగతే సభేదకే సఙ్ఖారగతే నిబ్బిన్దతి ఉక్కణ్ఠతి నాభిరమతి. సేయ్యథాపి నామ చిత్తకూటపబ్బతపాదాభిరతో సువణ్ణరాజహంసో అసుచిమ్హి చణ్డాలగామద్వారఆవాటే నాభిరమతి, సత్తసు మహాసరేసుయేవ అభిరమతి, ఏవమేవ అయం యోగీరాజహంసో సుపరిదిట్ఠాదీనవే సభేదకే సఙ్ఖారగతే నాభిరమతి, భావనారామతాయ పన భావనారతియా సమన్నాగతత్తా సత్తసు అనుపస్సనాసుయేవ అభిరమతి. యథా చ సువణ్ణపఞ్జరేపి పక్ఖిత్తో సీహో మిగరాజా నాభిరమతి, తియోజనసహస్సవిత్థతే పన హిమవన్తేయేవ రమతి, ఏవమయమ్పి యోగీసీహో తివిధే సుగతిభవేపి నాభిరమతి, తీసు అనుపస్సనాసుయేవ రమతి. యథా చ సబ్బసేతో సత్తప్పతిట్ఠో ఇద్ధిమా వేహాసఙ్గమో ఛద్దన్తో నాగరాజా నగరమజ్ఝే నాభిరమతి, హిమవతి ఛద్దన్తరహదేయేవ రమతి, ఏవమయం యోగీవరవారణో సబ్బస్మిమ్పి సఙ్ఖారగతే నాభిరమతి, "అనుప్పాదో ఖేమ"న్తిఆదినా (పటి. మ. ౧.౫౩) నయేన నిద్దిట్ఠే సన్తిపదేయేవ రమతి, తన్నిన్నతప్పోణతప్పబ్భారమానసో హోతి. ఏత్తావతా తస్స నిబ్బిదానుపస్సనాఞాణం ఉప్పన్నం హోతీతి.

౮. **ముఞ్చితుకమ్యతాపటిసఙ్ఖాసన్తిట్ఠనా పఞ్ఞా సఙ్ఖారుపేక్ఖాసు ఞాణన్తి** ముఞ్చితుం చజితుం కామేతి ఇచ్ఛతీతి ముఞ్చితుకామో, ముఞ్చితుకామస్స భావో ముఞ్చితుకమ్యతా. పటిసఙ్ఖాతి ఉపపరిక్ఖతీతి పటిసఙ్ఖా, పటిసఙ్ఖానం వా పటిసఙ్ఖా. సన్తిట్ఠతి అజ్ఝుపేక్ఖతీతి సన్తిట్ఠనా, సన్తిట్ఠనం వా సన్తిట్ఠనా. ముఞ్చితుకమ్యతా చ సా పటిసఙ్ఖా చ సన్తిట్ఠనా చాతి ముఞ్చితుకమ్యతాపటిసఙ్ఖాసన్తిట్ఠనా. ఇతి పుబ్బభాగే నిబ్బిదాఞాణేన నిబ్బిన్నస్స ఉప్పాదాదీని పరిచ్చజితుకామతా ముఞ్చితుకమ్యతా. ముఞ్చనస్స ఉపాయకరణత్థం మజ్ఝే పటిసఙ్ఖానం పటిసఙ్ఖా. ముఞ్చిత్వా అవసానే అజ్ఝుపేక్ఖనం సన్తిట్ఠనా. ఏవం అవత్థాభేదేన తిప్పకారా పఞ్ఞా సఙ్ఖారానం అజ్ఝుపేక్ఖనాసు ఞాణం, ముఞ్చితుకమ్యతాపటిసఙ్ఖాసన్తిట్ఠనాసఙ్ఖాతానం అవత్థాభేదేన భిన్నానం తిస్సన్నమ్పి పఞ్ఞానం సఙ్ఖారుపేక్ఖతం ఇచ్ఛన్తేన పన "పఞ్ఞా"తి చ "సఙ్ఖారుపేక్ఖాసూ"తి చ బహువచనం కతం, అవత్థాభేదేన భిన్నస్సాపి ఏకత్తా "ఞాణ"న్తి ఏకవచనం కతన్తి వేదితబ్బం. వుత్తఞ్చ – "యా చ ముఞ్చితుకమ్యతా యా చ పటిసఙ్ఖానుపస్సనా యా చ సఙ్ఖారుపేక్ఖా, ఇమే ధమ్మా ఏకట్ఠా, బ్యఞ్జనమేవ నాన"న్తి (పటి. మ. ౧.౨౨౭). కేచి పన "సఙ్ఖారుపేక్ఖాసూతి బహువచనం సమథవిపస్సనావసేన సఙ్ఖారుపేక్ఖానం బహుత్తా"తిపి వదన్తి. సఙ్ఖారుపేక్ఖాసూతి చ కిరియాపేక్ఖన్తి వేదితబ్బం. అవత్థాభేదేన పన తేన నిబ్బిదాఞాణేన

నిబ్బిన్దన్తస్స ఉక్కణ్ఠన్తస్స సబ్బభవయోనిగతివిఞ్ఞాణట్ఠితిసత్తావాసగతేసు సభేదకేసు సఙ్ఖారేసు చిత్తం న సజ్జతి న లగ్గతి న బజ్ఝతి, సబ్బసఙ్ఖారగతం ముఞ్చితుకామం ఛడ్డేతుకామం హోతి.

అథ వా యథా జాలబ్భన్తరగతో మచ్ఛో, సప్పముఖగతో మణ్డూకో, పఞ్జరపక్ఖిత్తో వనకుక్కుటో, దళ్హపాసవసంగతో మిగో, అహితుణ్డికహత్థగతో సప్పో, మహాపఙ్కపక్ఖన్దో కుఞ్జరో, సుపణ్ణముఖగతో నాగరాజా, రాహుముఖపవిట్ఠో చన్దో, సపత్తపరిక్ఖిత్తో పురిసోతిఏవమాదయో తతో తతో ముచ్చితుకామా నిస్సరితుకామావ హోన్తి, ఏవం తస్స యోగినో చిత్తం సబ్బస్మా సఙ్ఖారగతా ముచ్చితుకామం నిస్సరితుకామం హోతి. ఏవఞ్హి వుచ్చమానే “ముచ్చితుకామస్స ముచ్చితుకమ్యతా”తి పాఠో యుజ్జతి. ఏవఞ్చ సతి “ఉప్పాదం ముఞ్చితుకమ్యతా”తిఆదీసు “ఉప్పాదా ముచ్చితుకమ్యతా”తిఆది వత్తబ్బం హోతి, తస్మా పురిమో ఏవ అత్థో సున్దరతరో. అథస్స సబ్బసఙ్ఖారేసు విగతాలయస్స సబ్బసఙ్ఖారగతం ముఞ్చితుకామస్స ముఞ్చితుకమ్యతాఞాణం ఉప్పజ్జతి. సో ఏవం సబ్బభవయోనిగతివిఞ్ఞాణట్ఠితిసత్తావాసగతే సభేదకే సఙ్ఖారే ముఞ్చితుకామో ముఞ్చనస్స ఉపాయసమ్పాదనత్థం పున తే ఏవ సఙ్ఖారే పటిసఙ్ఖానుపస్సనాఞాణేన తిలక్ఖణం ఆరోపేత్వా విపస్సతి. ఏవఞ్హి విపస్సతో చస్స అనిచ్చవసేన నిమిత్తం పటిసఙ్ఖాఞాణం ఉప్పజ్జతి, దుక్ఖవసేన పవత్తం పటిసఙ్ఖాఞాణం ఉప్పజ్జతి, అనత్తవసేన నిమిత్తఞ్చ పవత్తఞ్చ పటిసఙ్ఖాఞాణం ఉప్పజ్జతి. సో పటిసఙ్ఖానుపస్సనాఞాణేన “సబ్బే సఙ్ఖారా సుఞ్ఞా”తి దిస్వా తిలక్ఖణం ఆరోపేత్వా సఙ్ఖారే పరిగ్గణ్హన్తో భయఞ్చ నన్దిఞ్చ విప్పహాయ భరియాయ దోసం దిస్వా విస్సట్ఠభరియో వియ పురిసో తస్సా భరియాయ సఙ్ఖారేసు ఉదాసీనో హోతి మజ్ఝత్తో, “అహ”న్తి వా “మమ”న్తి వా న గణ్హాతి. తస్స ఏవం జానతో ఏవం పస్సతో తీసు భవేసు చిత్తం పతిలీయతి పతికుటతి పతివత్తతి న సమ్పసారియతి. సేయ్యథాపి నామ పదుమపలాసే ఈసకం పోణే ఉదకఫుసితాని పతిలీయన్తి పతికుటన్తి పతివత్తన్తి న సమ్పసారియన్తి. సేయ్యథాపి వా పన కుక్కుటపత్తం వా న్హారుదద్దులం వా అగ్గిమ్హి పక్ఖిత్తం పతిలీయతి పతికుటతి పతివత్తతి న సమ్పసారియతి, ఏవం తస్స తీసు భవేసు చిత్తం పతిలీయతి పతికుటతి పతివత్తతి న సమ్పసారియతి, ఉపేక్ఖా సణ్ఠాతి. ఏవమస్స సఙ్ఖారుపేక్ఖాఞాణం ఉప్పన్నం హోతి. ఇమినా సఙ్ఖారుపేక్ఖాఞాణేన సద్ధిం ఉపరి గోత్రభుఞాణస్స సాధకం అనులోమఞాణం పుబ్బాపరఞాణేహి అవుత్తమ్పి వుత్తమేవ హోతీతి వేదితబ్బం. వుత్తఞ్హి భగవతా –

> “సో వత, భిక్ఖవే, భిక్ఖు కఞ్చి సఙ్ఖారం నిచ్చతో సమనుపస్సన్తో అనులోమికాయ ఖన్తియా సమన్నాగతో భవిస్సతీతి నేతం ఠానం విజ్జతి, అనులోమికాయ ఖన్తియా అసమన్నాగతో సమ్మత్తనియామం ఓక్కమిస్సతీతి నేతం ఠానం విజ్జతి, సమ్మత్తనియామం అనోక్కమమానో సోతాపత్తిఫలం వా సకదాగామిఫలం వా అనాగామిఫలం వా అరహత్తఫలం వా సచ్ఛికరిస్సతీతి నేతం ఠానం విజ్జతీ”తిఆది (అ॰ ని॰ ౬.౯౮; పటి॰ మ॰ ౩.౩౬).

వుత్తఞ్చ ధమ్మసేనాపతినా –

> “కతిహాకారేహి అనులోమికం ఖన్తిం పటిలభతి? కతిహాకారేహి సమ్మత్తనియామం ఓక్కమతి? చత్తాలీసాయ ఆకారేహి అనులోమికం ఖన్తిం పటిలభతి, చత్తాలీసాయ ఆకారేహి సమ్మత్తనియామం ఓక్కమతీ”తిఆది (పటి॰ మ॰ ౩.౩౭).

పట్ఠానే చేతం వుత్తం భగవతా –

“అనులోమం గోత్రభుస్స అనన్తరపచ్చయేన పచ్చయో. అనులోమం వోదానస్స అనన్తరపచ్చయేన పచ్చయో”తిఆది (పట్ఠా॰ ౧.౧.౪౧౭).

తస్స హి తం సఙ్ఖారుపేక్ఖాఞాణం ఆసేవన్తస్స భావేన్తస్స బహులీకరోన్తస్స అధిమోక్ఖసద్ధా బలవతరా హోతి, వీరియం సుపగ్గహితం, సతి సూపట్ఠితా, చిత్తం సుసమాహితం, సఙ్ఖారుపేక్ఖాఞాణం తిక్ఖతరం పవత్తతి. తస్స ఇదాని మగ్గో ఉప్పజ్జిస్సతీతి సఙ్ఖారుపేక్ఖాయ సఙ్ఖారే “అనిచ్చా”తి వా “దుక్ఖా”తి వా “అనత్తా”తి వా సమ్మసిత్వా భవఙ్గం ఓతరతి. భవఙ్గానన్తరం సఙ్ఖారుపేక్ఖాయ కతనయేనేవ సఙ్ఖారే “అనిచ్చా”తి వా “దుక్ఖా”తి వా “అనత్తా”తి వా ఆరమ్మణం కురుమానం ఉప్పజ్జతి మనోద్వారావజ్జనం. తదనన్తరం తథేవ సఙ్ఖారే ఆరమ్మణం కత్వా ద్వే తీణి చత్తారి వా జవనచిత్తాని ఉప్పజ్జన్తి. తంసమ్పయుత్తం ఞాణం అనులోమఞాణం. తఞ్హి పురిమానఞ్చ అట్ఠన్నం విపస్సనాఞాణానం తథకిచ్చతాయ అనులోమేతి, ఉపరి చ పత్తబ్బానం సత్తతింసాయ బోధిపక్ఖియధమ్మానం అనులోమేతి. యథా హి ధమ్మికో రాజా వినిచ్ఛయట్ఠానే నిసిన్నో అట్ఠన్నం వోహారికమహామత్తానం వినిచ్ఛయం సుత్వా అగతిగమనం పహాయ మజ్ఝత్తో హుత్వా “ఏవం హోతూ”తి అనుమోదమానో తేసఞ్చ వినిచ్ఛయస్స అనులోమేతి, పోరాణస్స చ రాజధమ్మస్స. తత్థ రాజా వియ అనులోమఞాణం, అట్ఠ వోహారికమహామత్తా వియ అట్ఠ విపస్సనాఞాణాని, పోరాణరాజధమ్మో వియ సత్తతింస బోధిపక్ఖియధమ్మా, యథా రాజా “ఏవం హోతూ”తి అనుమోదమానో వోహారికానఞ్చ వినిచ్ఛయస్స రాజధమ్మస్స చ అనులోమేతి, ఏవమిదం అనిచ్చాదివసేన సఙ్ఖారే ఆరబ్భ ఉప్పజ్జమానానం అట్ఠన్నఞ్చ విపస్సనాఞాణానం తథకిచ్చతాయ అనులోమేతి, ఉపరి చ పత్తబ్బానం సత్తతింసాయ బోధిపక్ఖియధమ్మానం. తస్మా అనులోమఞాణన్తి వుచ్చతి.

౧౦. **బహిద్ధా వుట్ఠానవివట్టనే పఞ్ఞా గోత్రభుఞాణన్తి** ఏత్థ **బహిద్ధాతి** సఙ్ఖారనిమిత్తం. తఞ్హి అజ్ఝత్తచిత్తసన్తానే అకుసలక్ఖన్ధే ఉపాదాయ బహిద్ధాతి వుత్తం. తస్మా బహిద్ధా సఙ్ఖారనిమిత్తమ్హా వుట్ఠాతి విగతం హుత్వా ఉద్ధం తిట్ఠతీతి వుట్ఠానం, వివట్టతి పరావట్టతి పరమ్ముఖం హోతీతి వివట్టనం, వుట్ఠానఞ్చ తం వివట్టనఞ్చాతి వుట్ఠానవివట్టనం. తేనేవాహ –

“గోత్రభుఞాణం సముదయస్స అసముచ్ఛిన్దనతో పవత్తా న వుట్ఠాతి, నిబ్బానారమ్మణతో పన నిమిత్తా వుట్ఠాతీతి ఏకతో వుట్ఠానం హోతీ”తి (విసుద్ధి॰ ౨.౮౨౭).

పుథుజ్జనగోత్తాభిభవనతో అరియగోత్తభావనతో గోత్రభు. ఇదఞ్హి అనులోమఞాణేహి పదుమపలాసతో ఉదకమివ సబ్బసఙ్ఖారతో పతిలీయమానచిత్తస్స అనులోమఞాణస్స ఆసేవనన్తే అనిమిత్తం నిబ్బానం ఆరమ్మణం కురుమానం పుథుజ్జనగోత్తం పుథుజ్జనసఙ్ఖం పుథుజ్జనభూమిం అతిక్కమమానం అరియగోత్తం అరియసఙ్ఖం అరియభూమిం ఓక్కమమానం నిబ్బానారమ్మణే పఠమావత్తనపఠమాభోగపఠమసమన్నాహారభూతం మగ్గస్స అనన్తరసమనన్తరాసేవనఉపనిస్సయనత్థివిగతవసేన ఛహి ఆకారేహి పచ్చయభావం సాధయమానం సిఖాప్పత్తం విపస్సనాయ ముద్ధభూతం అపునరావత్తకం ఉప్పజ్జతి.

౧౧. **దుభతో వుట్ఠానవివట్టనే పఞ్ఞా మగ్గే ఞాణన్తి** ఏత్థ **దుభతోతి** ఉభతో, ద్వయతోతి వా వుత్తం హోతి. కిలేసానం సముచ్ఛిన్దనతో కిలేసేహి చ తదనువత్తకక్ఖన్ధేహి చ నిబ్బానారమ్మణకరణతో బహిద్ధా సబ్బసఙ్ఖారనిమిత్తేహి చ వుట్ఠాతి వివట్టతీతి దుభతో వుట్ఠానవివట్టనే పఞ్ఞా. తేనేవాహ –

“చత్తారిపి మగ్గఞాణాని అనిమిత్తారమ్మణత్తా నిమిత్తతో వుట్ఠహన్తి, సముదయస్స సముచ్ఛిన్దనతో పవత్తా వుట్ఠహన్తీతి దుభతో వుట్ఠానాని హోన్తీ”తి (విసుద్ధి॰ ౨.౮౨౬).

**మగ్గే ఞాణ**న్తి నిబ్బానం మగ్గతి పేక్ఖతి, నిబ్బానత్థికేహి వా మగ్గీయతి అన్వేసీయతి, కిలేసే వా మారేన్తో గచ్ఛతి పవత్తతీతి మగ్గో, తస్మిం మగ్గే ఞాణం. జాతిగ్గహణేన ఏకవచనం కతం. తఞ్హి గోత్రభుఞాణస్స అనన్తరం నిబ్బానం ఆరమ్మణం కురుమానం సయంవజ్ఝే కిలేసే నిరవసేసం సముచ్ఛిన్దమానం అనమతగ్గసంసారవట్టదుక్ఖసముద్దం సోసయమానం సబ్బాపాయద్వారాని పిదహమానం సత్తఅరియధనసమ్ముఖీభావం కురుమానం అట్ఠఙ్గికం మిచ్ఛామగ్గం పజహమానం సబ్బవేరభయాని వూపసమయమానం సమ్మాసమ్బుద్ధస్స ఓరసపుత్తభావముపనయమానం అఞ్ఞాని చ అనేకాని ఆనిసంససతాని పటిలాభయమానం మగ్గఞాణం ఉప్పజ్జతి.

తాతుం ఇచ్ఛం పురిసో, లఙ్ఘిత్వా మాతికాయ పరతీరే;
వేగేనాగమ్మ యథా, గణ్హిత్వా ఓరిమతిరతరుబద్ధం.

రజ్జుం వా దణ్డం వా, ఉల్లఙ్ఘిత్వాన పారనిన్నతను;
పారాపన్నో పన తం, ముఞ్చియ వేధం పతిట్ఠహతి పారే.

ఏవం యోగావచరో, సక్కాయమయమ్హి ఓరిమే తీరే;
దిట్ఠభయో అభయే పన, తాతుం ఇచ్ఛం అమతపారే.

ఉదయబ్బయానుపస్స , పభుతికవేగేన ఆగతో రజ్జుం;
రూపాఖ్యం దణ్డం వా, తదితరఖన్ధాఖ్యయం సమ్మా.

గణ్హిత్వా ఆవజ్జన, చిత్తేన హి పుబ్బవుత్తనయతోవ;
అనులోమేహుల్లఙ్ఘియ, నిబ్బుతినిన్నో తదాసనోపగతో.

తం ముఞ్చియ గోత్రభునా, అలద్ధఆసేవనేన తు పవేధం;
పతితో సఙ్ఖతపారే, తతో పతిట్ఠాతి మగ్గఞాణేన.

పస్సితుకామో చన్దం, చన్దే ఛన్నమ్హి అబ్భపటలేహి;
థులకసుఖుమసుఖుమేసు, అబ్భేసు హటేసు వాయునా కమతో.

చన్దం పస్సెయ్య నరో, యథా తథేవానులోమఞాణేహి కమా;
సచ్చచ్ఛాదకమోహే, వినాసితే పేక్ఖతే హి గోత్రభు అమతం.

వాతా వియ తే చన్దం, అమతం న హి పేక్ఖరేనులోమాని;
పురిసో అబ్భాని యథా, గోత్రభు న తమం వినోదేతి.

భమితమ్హి చక్కయన్తే, ఠితో నరో అఞ్ఞదిన్నసఞ్ఞాయ;
ఉసుపాతే ఫలకసతం, అపేక్ఖమానో యథా విజ్ఝే.

ఏవమిధ మగ్గఞాణం, గోత్రభునా దిన్నసఞ్ఞమవిహాయ;
నిబ్బానే వత్తన్తం, లోభక్ఖన్ధాదికే పదాలేతి.

సంసారదుక్ఖజలధిం , సోసయతి పిదహతి దుగ్గతిద్వారం;
కురుతే చ అరియధనినం, మిచ్ఛామగ్గఞ్చ పజహాతి.

వేరభయాని సమయతే, కరోతి నాథస్స ఓరససుతత్తం;
అఞ్ఞే చ అనేకసతే, ఆనిసంసే దదాతి ఞాణమిదన్తి.

౧౨. **పయోగప్పటిప్పస్సద్ధిపఞ్ఞా ఫలే ఞాణన్తి** ఏత్థ **పయోగో**తి భుసో యోగో, ఫలసచ్ఛికిరియాయ మగ్గభావనాయ ఉభతో వుట్ఠానపయోగో, తస్స పయోగస్స పటిప్పస్సమ్భనం నిట్ఠానం పయోగపటిప్పస్సద్ధి. కిం తం? చతుమగ్గకిచ్చపరియోసానం. తస్సా పయోగపటిప్పస్సద్ధియా హేతుభూతాయ పవత్తా ఫలే పఞ్ఞా పయోగప్పటిప్పస్సద్ధిపఞ్ఞా. ఫలతి విపచ్చతీతి ఫలం, తస్మిం ఫలే తంసమ్పయుత్తం ఞాణం. ఏకేకస్స హి మగ్గఞాణస్స అనన్తరా తస్స తస్సేవ విపాకభూతాని నిబ్బానారమ్మణాని తీణి వా ద్వే వా ఏకం వా ఫలచిత్తాని ఉప్పజ్జన్తి. అనన్తరవిపాకత్తాయేవ లోకుత్తరకుసలానం ‘‘సమాధిమానన్తరికఞ్ఞమాహూ’’తి (ఖు॰ పా॰ ౬.౫; సు॰ ని॰ ౨౨౮) చ, ‘‘దన్ధం ఆనన్తరికం పాపుణాతి ఆసవానం ఖయాయా’’తి (అ॰ ని॰ ౪.౧౬౨) చ ఆది వుత్తం. యస్స ద్వే అనులోమాని, తస్స తతియం గోత్రభు, చతుత్థం మగ్గచిత్తం, తీణి ఫలచిత్తాని హోన్తి. యస్స తీణి అనులోమాని, తస్స చతుత్థం గోత్రభు, పఞ్చమం మగ్గచిత్తం, ద్వే ఫలచిత్తాని హోన్తి. యస్స చత్తారి అనులోమాని, తస్స పఞ్చమం గోత్రభు, ఛట్ఠం మగ్గచిత్తం, ఏకం ఫలచిత్తం హోతి. ఇదం మగ్గవీథియం ఫలం. కాలన్తరఫలం పన సమాపత్తివసేన ఉప్పజ్జమానం నిరోధా వుట్ఠహన్తస్స ఉప్పజ్జమానఞ్చ ఏతేనేవ సఙ్గహితం.

౧౩. **ఛిన్నవటుమానుపస్సనే పఞ్ఞా**తి తేన తేన అరియమగ్గేన సముచ్ఛిన్నం తం తం ఉపక్కిలేసం పచ్ఛా పస్సనే పఞ్ఞా. **విముత్తిఞాణ**న్తి విముత్తియా ఞాణం. **విముత్తీ**తి చ ఉపక్కిలేసేహి విముత్తం పరిసుద్ధం చిత్తం, విముత్తభావో వా. తస్సా విముత్తియా జాననం ఞాణం విముత్తిఞాణం. కిలేసేహి విముత్తం చిత్తసన్తతిమ్పి కిలేసేహి విముత్తభావమ్పి పచ్చవేక్ఖన్తో కిలేసేహి న వినా పచ్చవేక్ఖతీతి ఏతేన పహీనకిలేసపచ్చవేక్ఖణం వుత్తం హోతి. ‘‘విముత్తస్మిం విముత్తమితి ఞాణం హోతీ’’తి (మహావ॰ ౨౩; దీ॰ ని॰ ౧.౨౪౮) హి ఇదమేవ సన్ధాయ వుత్తం. అవసిట్ఠకిలేసపచ్చవేక్ఖణం పన అవుత్తమ్పి ఇమినావ వుత్తం హోతీతి గహేతబ్బం. వుత్తఞ్చ –

‘‘వుత్తమ్హి ఏకధమ్మే, యే ధమ్మా ఏకలక్ఖణా తేన;
వుత్తా భవన్తి సబ్బే, ఇతి వుత్తో లక్ఖణో హారో’’తి. (నేత్తి॰ ౪.౫ నిద్దేసవార);

అథ వా అరహతో అవసిట్ఠకిలేసపచ్చవేక్ఖణాభావా చతున్నం అరియానం లబ్భమానం పహీనకిలేసపచ్చవేక్ఖణమేవ వుత్తన్తి వేదితబ్బం.

౧౪. **తదా సముదాగతే ధమ్మే పస్సనే పఞ్ఞా**తి తదా మగ్గక్ఖణే ఫలక్ఖణే చ సముదాగతే పటిలాభవసేన చ పటివేధవసేన చ సమాగతే సమ్పత్తే సమఙ్గిభూతే మగ్గఫలధమ్మే చతుసచ్చధమ్మే చ పస్సనా పేక్ఖణా పజాననా పఞ్ఞా. **పచ్చవేక్ఖణే ఞాణన్తి** నివత్తిత్వా భుసం పస్సనం జాననం ఞాణం. ఇమినా చ ఞాణద్వయేన పచ్చవేక్ఖణఞాణాని వుత్తాని హోన్తి. సోతాపన్నస్స హి మగ్గవీథియం సోతాపత్తిఫలపరియోసానే చిత్తం భవఙ్గం ఓతరతి, తతో భవఙ్గం ఉపచ్ఛిన్దిత్వా మగ్గపచ్చవేక్ఖణత్థాయ మనోద్వారావజ్జనం ఉప్పజ్జతి, తస్మిం నిరుద్ధే పటిపాటియా సత్త మగ్గపచ్చవేక్ఖణజవనానీతి. పున భవఙ్గం ఓతరిత్వా తేనేవ నయేన ఫలాదీనం పచ్చవేక్ఖణత్థాయ ఆవజ్జనాదీని ఉప్పజ్జన్తి. యేసం ఉప్పత్తియా ఏస మగ్గం పచ్చవేక్ఖతి, ఫలం పచ్చవేక్ఖతి, పహీనకిలేసే పచ్చవేక్ఖతి, అవసిట్ఠకిలేసే పచ్చవేక్ఖతి, నిబ్బానం పచ్చవేక్ఖతి. సో హి "ఇమినా వతాహం మగ్గేన ఆగతో"తి మగ్గం పచ్చవేక్ఖతి, తతో "అయం మే ఆనిసంసో లద్ధో"తి ఫలం పచ్చవేక్ఖతి, తతో "ఇమే నామ మే కిలేసా పహీనా"తి పహీనకిలేసే పచ్చవేక్ఖతి, తతో "ఇమే నామ మే కిలేసా అవసిట్ఠా"తి ఉపరిమగ్గవజ్ఝే కిలేసే పచ్చవేక్ఖతి, అవసానే "అయం మే ధమ్మో ఆరమ్మణతో పటిలద్ధో"తి అమతం నిబ్బానం పచ్చవేక్ఖతి. ఇతి సోతాపన్నస్స అరియసావకస్స పఞ్చ పచ్చవేక్ఖణాని హోన్తి. యథా చ సోతాపన్నస్స, ఏవం సకదాగామిఅనాగామీనమ్పి. అరహతో పన అవసిట్ఠకిలేసపచ్చవేక్ఖణం నామ నత్థీతి చత్తారియేవ పచ్చవేక్ఖణాని. ఏవం సబ్బాని ఏకూనవీసతి పచ్చవేక్ఖణఞాణాని. ఉక్కట్ఠపరిచ్ఛేదోయేవ చేసో. పహీనావసిట్ఠకిలేసపచ్చవేక్ఖణం సేక్ఖానం హోతి వా న వా. తస్స హి అభావతోయేవ మహానామో సక్కో భగవన్తం పుచ్ఛి "కోసు నామ మే ధమ్మో అజ్ఝత్తం అప్పహీనో, యేన మే ఏకదా లోభధమ్మాపి చిత్తం పరియాదాయ తిట్ఠన్తీ"తిఆది (మ॰ ని॰ ౧.౧౭౫).

ఏత్థ ధమ్మట్ఠితిఞాణాదీనం ఏకాదసన్నం ఞాణానం విభావనత్థాయ అయం ఉపమా వేదితబ్బా – యథా పురిసో "మచ్ఛే గహేస్సామీ"తి మచ్ఛఖిప్పం గహేత్వా తదనురూపే ఉదకే ఓసారేత్వా ఖిప్పముఖేన హత్థం ఓతారేత్వా అన్తోఉదకే కణ్హసప్పం మచ్ఛసఞ్ఞాయ గీవాయ దళ్హం గహేత్వా "మహా వత మయా మచ్ఛో లద్ధో"తి తుట్ఠో ఉక్ఖిపిత్వా పస్సన్తో సోవత్థికత్తయదస్సనేన "సప్పో"తి సఞ్జానిత్వా భీతో ఆదీనవం దిస్వా గహణే నిబ్బిన్నో ముఞ్చితుకామో హుత్వా ముఞ్చనస్స ఉపాయం కరోన్తో అగ్గనఙ్గుట్ఠతో పట్ఠాయ హత్థం నిబ్బేఠేత్వా బాహం ఉక్ఖిపిత్వా ఉపరిసీసే ద్వే తయో వారే పరిబ్భమేత్వా సప్పం దుబ్బలం కత్వా "గచ్ఛ రే దుట్ఠసప్పా"తి నిస్సజ్జిత్వా వేగేన థలం ఆరుయ్హ ఠితోవ "మహన్తస్స వత భో సప్పస్స ముఖతో ముత్తోమ్హీ"తి హట్ఠో ఆగతమగ్గం ఓలోకేయ్య.

తత్థ తస్స పురిసస్స మచ్ఛసఞ్ఞాయ కణ్హసప్పం దళ్హం గహేత్వా తుస్సనం వియ ఇమస్స యోగినో ఆదితో బాలపుథుజ్జనస్స అనిచ్చతాదివసేన భయానకం ఖన్ధపఞ్చకం నిచ్చాదిసఞ్ఞాయ "అహం మమా"తి దిట్ఠితణ్హాహి దళ్హం గహేత్వా తుస్సనం, తస్స ఖిప్పముఖతో సప్పం నీహరిత్వా సోవత్థికత్తయం దిస్వా "సప్పో"తి సఞ్జాననం వియ సప్పచ్చయనామరూపపరిగ్గహేన ఘనవినిబ్భోగం కత్వా కలాపసమ్మసనాదీహి ఞాణేహి ఖన్ధపఞ్చకస్స అనిచ్చతాదిలక్ఖణత్తయం దిస్వా "అనిచ్చం దుక్ఖమనత్తా"తి తస్స వవత్థాపనం , తస్స భాయనం వియ ఇమస్స భయతుపట్ఠానఞాణం, సప్పే ఆదీనవదస్సనం వియ ఆదీనవానుపస్సనాఞాణం, సప్పగహణే నిబ్బిన్దనం వియ నిబ్బిదానుపస్సనాఞాణం, సప్పం ముఞ్చితుకామతా వియ ముఞ్చితుకమ్యతాఞాణం, ముఞ్చనస్స ఉపాయకరణం వియ

పటిసఙ్ఖానుపస్సనాఞాణం, సప్పం పరిబ్బమేత్వా దుబ్బలం కత్వా నివత్తిత్వా డంసితుం అసమత్థభావపాపనం వియ తిలక్ఖణారోపనేన సఙ్ఖారుపేక్ఖానులోమఞాణేహి సఙ్ఖారే పరిబ్బమేత్వా దుబ్బలం కత్వా పున నిచ్చసుఖత్తాకారేన ఉపట్ఠాతుం అసమత్థతాపాపనం, సప్పవిస్సజ్జనం వియ గోత్రభుఞాణం, సప్పం విస్సజ్జేత్వా థలం ఆరుయ్హ ఠానం వియ నిబ్బానథలం ఆరుయ్హ ఠితం మగ్గఫలఞాణం, హట్ఠస్స ఆగతమగ్గోలోకనం వియ మగ్గాదిపచ్చవేక్ఖణఞాణన్తి.

ఇమేసఞ్చ సుతమయఞాణాదీనం చుద్దసన్నం ఞాణానం ఉప్పత్తిక్కమేన పటిపత్తిక్కమేన చ దేసనక్కమస్స కతత్తా పచ్చవేక్ఖణేసు పఠమం కిలేసపచ్చవేక్ఖణం హోతి, తతో మగ్గఫలనిబ్బానపచ్చవేక్ఖణానీతి వేదితబ్బం.

“లోకుత్తరం ఝానం భావేతి నియ్యానికం అపచయగామిం దిట్ఠిగతానం పహానాయ, కామరాగబ్యాపాదానం తనుభావాయ, కామరాగబ్యాపాదానం అనవసేసప్పహానాయ, రూపరాగఅరూపరాగమానఉద్ధచ్చఅవిజ్జానం అనవసేసప్పహానాయా”తి (ధ. స. ౨౭౭, ౩౬౧-౩౬౩) చ కిలేసప్పహానంయేవ అధికం కత్వా మగ్గపటిపత్తియా వుత్తత్తా పటిపత్తానురూపేనేవ కిలేసపచ్చవేక్ఖణస్స ఆదిభావో యుజ్జతి, అట్ఠకథాయం వుత్తక్కమో పన దస్సితోయేవ. సో పన కమో పఞ్చవిధో ఉప్పత్తిక్కమో పహానక్కమో పటిపత్తిక్కమో భూమిక్కమో దేసనక్కమోతి.

“పఠమం కలలం హోతి, కలలా హోతి అబ్బుదం;

అబ్బుదా జాయతే పేసి, పేసి నిబ్బత్తతీ ఘనో”తి. (సం. ని. ౧.౨౩౫) –

ఏవమాది ఉప్పత్తిక్కమో. “దస్సనేన పహాతబ్బా ధమ్మా, భావనాయ పహాతబ్బా ధమ్మా”తి (ధ. స. తికమాతికా ౮) ఏవమాది పహానక్కమో. “సీలవిసుద్ధి చిత్తవిసుద్ధి దిట్ఠివిసుద్ధి కఙ్ఖావితరణవిసుద్ధి మగ్గామగ్గఞాణదస్సనవిసుద్ధి పటిపదాఞాణదస్సనవిసుద్ధి ఞాణదస్సనవిసుద్ధీ”తి ఏవమాది పటిపత్తిక్కమో. “కామావచరా ధమ్మా, రూపావచరా ధమ్మా, అరూపావచరా ధమ్మా”తి (ధ. స. దుకమాతికా ౯౩-౯౫) ఏవమాది భూమిక్కమో. “చత్తారో సతిపట్ఠానా చత్తారో సమ్మప్పధానా చత్తారో ఇద్ధిపాదా పఞ్చిన్ద్రియాని పఞ్చ బలాని సత్త బోజ్ఝఙ్గా అరియో అట్ఠఙ్గికో మగ్గో”తి (మ. ని. ౩.౪౩; మహాని. ౧౯౧; చూళని. మేత్తగూమాణవపుచ్ఛానిద్దేస ౨౨) వా, “అనుపుబ్బికథం కథేసి. సేయ్యథిదం – దానకథం సీలకథం సగ్గకథం కామానం ఆదీనవం ఓకారం సంకిలేసం నేక్ఖమ్మే ఆనిసంసం పకాసేసీ”తి (మహావ. ౩౧; దీ. ని. ౧.౨౯౮; ౨.౭౩) వా ఏవమాది దేసనక్కమో. ఇధ పన చుద్దసన్నం ఞాణానం ఉప్పత్తిక్కమో పటిపత్తిక్కమో చ తదుభయవసేన పటిపాటియా దేసితత్తా దేసనక్కమో చాతి తయో కమా వేదితబ్బా.

**౧౫**. ఇదాని యస్మా హేట్ఠా సరూపేన నామరూపవవత్థానఞాణం న వుత్తం, తస్మా పఞ్చధా నామరూపప్పభేదం దస్సేతుం **అజ్ఝత్తవవత్థానే పఞ్ఞా వత్థునానత్తే ఞాణన్తి**ఆదీని పఞ్చ ఞాణాని ఉద్దిట్ఠాని. సకలే హి నామరూపే వుత్తే యం పరిగ్గహేతుం సక్కా, యఞ్చ పరిగ్గహేతబ్బం, తం పరిగ్గహేస్సతి. లోకుత్తరనామఞ్హి పరిగ్గహేతుఞ్చ న సక్కా అనధిగతత్తా, న చ పరిగ్గహేతబ్బం అవిపస్సనూపగత్తా. తత్థ **అజ్ఝత్తవవత్థానే**తి “ఏవం పవత్తమానా మయం అత్తాతి గహణం గమిస్సామా”తి ఇమినా వియ అధిప్పాయేన అత్తానం అధికారం కత్వా పవత్తాతి అజ్ఝత్తా. **అజ్ఝత్త**సద్దో పనాయం గోచరజ్ఝత్తే నియకజ్ఝత్తే అజ్ఝత్తజ్ఝత్తే విసయజ్ఝత్తేతి చతూసు అత్థేసు దిస్సతి . “తేన, ఆనన్ద, భిక్ఖునా తస్మింయేవ పురిమస్మిం సమాధినిమిత్తే అజ్ఝత్తమేవ చిత్తం సణ్ఠపేతబ్బం, అజ్ఝత్తరతో సమాహితో”తిఆదీసు (ధ. ప. ౩౬౨) హి అయం గోచరజ్ఝత్తే దిస్సతి. “అజ్ఝత్తం

సమ్పసాదనం (దీ॰ ని॰ ౧.౨౨౮; ధ॰ స॰ ౧౬౧), అజ్ఝత్తం వా ధమ్మేసు ధమ్మానుపస్సీ విహరతీ”తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౨.౩౭౩) నియకజ్ఝత్తే. “ఛ అజ్ఝత్తికాని ఆయతనాని, అజ్ఝత్తికా ధమ్మా”తిఆదీసు (ధ॰ స॰ తికమాతికా ౨౦) అజ్ఝత్తజ్ఝత్తే. “అయం ఖో, పనానన్ద, విహారో తథాగతేన అభిసమ్బుద్ధో యదిదం సబ్బనిమిత్తానం అమనసికారా అజ్ఝత్తం సుఞ్ఞతం ఉపసమ్పజ్జ విహరతీ”తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౩.౧౮౭) విసయజ్ఝత్తే, ఇస్సరియట్ఠానేతి అత్థో. ఫలసమాపత్తి హి బుద్ధానం ఇస్సరియట్ఠానం నామ. ఇధ పన అజ్ఝత్తజ్ఝత్తే దట్ఠబ్బో. తేసం అజ్ఝత్తానం వవత్థానే అజ్ఝత్తవవత్థానే. **వత్థునానత్తే**తి వత్థూనం నానాభావే, నానావత్థూసూతి అత్థో. ఏత్థ జవనమనోవిఞ్ఞాణస్స పచ్చయభూతో భవఙ్గమనోపి చక్ఖాదిపఞ్చకం వియ ఉప్పత్తిట్ఠానత్తా వత్థూతి వుత్తో. ఆవజ్జనమ్పి తన్నిస్సితమేవ కాతబ్బం.

**బహిద్ధా**తి ఛహి అజ్ఝత్తజ్ఝత్తేహి బహిభూతేసు తేసం విసయేసు. **గోచరనానత్తే**తి విసయనానత్తే.

౧౭. **చరియావవత్థానే**తి విఞ్ఞాణచరియాఅఞ్ఞాణచరియాఞాణచరియావసేన చరియానం వవత్థానే. “చరియవవత్థానే”తి రస్సం కత్వాపి పఠన్తి.

౧౮. **చతుధమ్మవవత్థానే**తి కామావచరభూమిఆదీనం చుద్దసన్నం చతుక్కానం వసేన చతున్నం చతున్నం ధమ్మానం వవత్థానే. **భూమీ**తి చ “భూమిగతఞ్చ వేహాసట్ఠఞ్చా”తిఆదీసు (సం॰ ని॰ ౧.౧౩౬) పథవియం వత్తతి. “అభూమిం తాత, మా సేవా”తిఆదీసు (జా॰ ౧.౬.౩౪) విసయే. “సుఖభూమియం కామావచరే”తిఆదీసు (ధ॰ స॰ ౯౮౮) ఉప్పజ్జనట్ఠానే. ఇధ పన కోట్ఠాసే వత్తతి. పరిచ్ఛేదేతిపి వదన్తి.

౧౯. **నవధమ్మవవత్థానే**తి కామావచరకుసలాదివసేన పామోజ్జమూలకవసేన యోనిసో మనసికారమూలకవసేన చ నవన్నం నవన్నం ధమ్మానం వవత్థానే. ఇమేసు చ పఞ్చసు ఞాణేసు పఠమం అజ్ఝత్తధమ్మా వవత్థాపేతబ్బాతి వత్థునానత్తే ఞాణం పఠమం వుత్తం, తతో తేసం విసయా వవత్థాపేతబ్బాతి తదనన్తరం గోచరనానత్తే ఞాణం వుత్తం, తతో పరాని తీణి ఞాణాని తిణ్ణం చతున్నం నవన్నం వసేన గణనానులోమేన వుత్తాని.

౨౦. ఇదాని యస్మా నామరూపస్సేవ పభేదతో వవత్థాపనఞాణం ఞాతపరిఞ్ఞా, తదనన్తరం తీరణపరిఞ్ఞా, తదనన్తరం పహానపరిఞ్ఞాతి తిస్సో పరిఞ్ఞా. తంసమ్బన్ధా చ భావనాసచ్ఛికిరియా హోన్తి, తస్మా ధమ్మనానత్తఞాణానన్తరం ఞాతట్ఠే ఞాణాదీని పఞ్చ ఞాణాని ఉద్దిట్ఠాని. తిస్సో హి పరిఞ్ఞా ఞాతపరిఞ్ఞా తీరణపరిఞ్ఞా పహానపరిఞ్ఞా చ. తత్థ “రుప్పనలక్ఖణం రూపం, వేదయితలక్ఖణా వేదనా”తి ఏవం తేసం తేసం ధమ్మానం పచ్చత్తలక్ఖణసల్లక్ఖణవసేన పవత్తా పఞ్ఞా **ఞాతపరిఞ్ఞా** నామ. “రూపం అనిచ్చం దుక్ఖం అనత్తా, వేదనా అనిచ్చా దుక్ఖా అనత్తా”తిఆదినా నయేన తేసం తేసం ధమ్మానం సామఞ్ఞలక్ఖణం ఆరోపేత్వా పవత్తా లక్ఖణారమ్మణికవిపస్సనాపఞ్ఞా **తీరణపరిఞ్ఞా** నామ. తేసుయేవ పన ధమ్మేసు నిచ్చసఞ్ఞాదిపజహనవసేన పవత్తా లక్ఖణారమ్మణికవిపస్సనావ **పహానపరిఞ్ఞా** నామ.

తత్థ సఙ్ఖారపరిచ్ఛేదతో పట్ఠాయ యావ పచ్చయపరిగ్గహా ఞాతపరిఞ్ఞాయ భూమి. ఏతస్మిఞ్హి అన్తరే ధమ్మానం పచ్చత్తలక్ఖణపటివేధస్సేవ ఆధిపచ్చం హోతి. కలాపసమ్మసనతో పట్ఠాయ యావ ఉదయబ్బయానుపస్సనా తీరణపరిఞ్ఞాయ భూమి. ఏతస్మిఞ్హి అన్తరే సామఞ్ఞలక్ఖణపటివేధస్సేవ ఆధిపచ్చం హోతి. భఙ్గానుపస్సనం ఆదిం కత్వా ఉపరి పహానపరిఞ్ఞాయ భూమి. తతో పట్ఠాయ హి “అనిచ్చతో అనుపస్సన్తో నిచ్చసఞ్ఞం పజహతి, దుక్ఖతో అనుపస్సన్తో సుఖసఞ్ఞం

పజహతి, అనత్తతో అనుపస్సన్తో అత్తసఞ్ఞం పజహతి, నిబ్బిన్దన్తో నన్దిం పజహతి, విరజ్జన్తో రాగం పజహతి, నిరోధేన్తో సముదయం పజహతి, పటినిస్సజ్జన్తో ఆదానం పజహతీ"తి (పటి॰ మ॰ ౧.౨౨) ఏవం నిచ్చసఞ్ఞాదిపహానసాధికానం సత్తన్నం అనుపస్సనానం ఆధిపచ్చం హోతి.

తత్థ **అభిఞ్ఞాపఞ్ఞా**తి ధమ్మానం రుప్పనాదిసభావేన జాననపఞ్ఞా. సా హి సోభనట్ఠేన అభిసద్దేన "తేసం తేసం ధమ్మానం సభావజాననవసేన సోభనం జానన"న్తి కత్వా అభిఞ్ఞాతి వుచ్చతి. **ఞాతట్ఠే ఞాణ**న్తి జాననసభావం ఞాణం.

**౨౧. పరిఞ్ఞాపఞ్ఞా**తి జాననపఞ్ఞా. సా హి బ్యాపనట్ఠేన పరిసద్దేన "అనిచ్చాదిసామఞ్ఞలక్ఖణవసేన సకిచ్చసమాపనవసేన వా బ్యాపితం జానన"న్తి కత్వా పరిఞ్ఞాతి వుచ్చతి. **తీరణట్ఠే ఞాణ**న్తి ఉపపరిక్ఖణసభావం, సమ్మసనసభావం వా ఞాణం.

**౨౨. పహానే పఞ్ఞా**తి నిచ్చసఞ్ఞాదీనం పజహనా పఞ్ఞా, పజహతీతి వా, పజహన్తి ఏతేనాతి వా పహానం. **పరిచ్చాగట్ఠే ఞాణ**న్తి పరిచ్చజనసభావం ఞాణం.

**౨౩. భావనాపఞ్ఞా**తి వడ్ఢనపఞ్ఞా. **ఏకరసట్ఠే ఞాణ**న్తి ఏకకిచ్చసభావం ఞాణం, విముత్తిరసేన వా ఏకరససభావం ఞాణం.

**౨౪. సచ్ఛికిరియాపఞ్ఞా**తి పటివేధవసేన పటిలాభవసేన వా పచ్చక్ఖకరణపఞ్ఞా. **ఫస్సనట్ఠే ఞాణ**న్తి తదుభయవసేనేవ విన్దనసభావం ఞాణం.

**౨౫-౨౮**. ఇదాని యస్మా పహానభావనాసచ్ఛికిరియఞాణాని అరియమగ్గఫలసమ్పయుత్తానిపి హోన్తి, తస్మా తదనన్తరం అరియపుగ్గలానంయేవ లబ్భమానాని చత్తారి పటిసమ్భిదాఞాణాని ఉద్దిట్ఠాని. తత్థాపి పచ్చయుప్పన్నో అత్థో దుక్ఖసచ్చం వియ పాకటో సువిఞ్ఞేయ్యో చాతి పఠమం **అత్థపటిసమ్భిదాఞాణం** ఉద్దిట్ఠం, తస్స అత్థస్స హేతుధమ్మవిసయత్తా తదనన్తరం **ధమ్మపటిసమ్భిదాఞాణం,** తదుభయస్స నిరుత్తివిసయత్తా తదనన్తరం **నిరుత్తిపటిసమ్భిదాఞాణం,** తేసు తీసుపి ఞాణేసు పవత్తనతో తదనన్తరం **పటిభానపటిసమ్భిదాఞాణం**. ప-కారం దీఘం కత్వా చ పఠన్తి.

**౨౯-౩౧**. ఇతో పరాని విహారట్ఠే ఞాణాదీని తీణి ఞాణాని అరియానంయేవ సమ్భవతో పటిసమ్భిదాపభేదతో చ పటిసమ్భిదాఞాణానన్తరం ఉద్దిట్ఠాని. విహారట్ఠే ఞాణఞ్హి ధమ్మపటిసమ్భిదా హోతి, సమాపత్తట్ఠే ఞాణం అత్థపటిసమ్భిదా. ధమ్మసభావే ఞాణఞ్హి పటిసమ్భిదాకథాయం (పటి॰ మ॰ ౨.౩౦) ధమ్మపటిసమ్భిదాతి వుత్తం. నిబ్బానే ఞాణం పన అత్థపటిసమ్భిదా ఏవ. తత్థ **విహారనానత్తే**తి అనిచ్చానుపస్సనాదివసేన నానావిపస్సనావిహారే. **విహారట్ఠే**తి విపస్సనావిహారసభావే. **విహారో**తి చ ససమ్పయుత్తా విపస్సనా ఏవ. **సమాపత్తినానత్తే**తి అనిమిత్తాదివసేన నానాఫలసమాపత్తియం. **సమాపత్తీ**తి చ లోకుత్తరఫలభూతా చిత్తచేతసికధమ్మా. **విహారసమాపత్తినానత్తే**తి ఉభయవసేన వుత్తం.

**౩౨**. తతో విహారసమాపత్తిఞాణసాధకస్స "దుభతో వుట్ఠానవివట్టనే పఞ్ఞా"తి పుబ్బే వుత్తస్సాపి మగ్గఞాణస్స ఆసవసముచ్ఛేదసమత్థతం అనన్తరఫలదాయకత్తఞ్చ కారణేన విసేసేత్వా అపరేనాకారేన వత్తుకామేన తదేవ "ఆనన్తరికసమాధిమ్హి ఞాణ"న్తి ఉద్దిట్ఠం. తత్థ **అవిక్ఖేపపరిసుద్ధత్తా**తి విక్ఖిపతి తేన చిత్తన్తి విక్ఖేపో, ఉద్ధచ్చస్సేతం నామం. న

విక్ఖేపో అవిక్ఖేపో, ఉద్ధచ్చపటిపక్ఖస్స సమాధిస్సేతం నామం. పరిసుద్ధస్స భావో పరిసుద్ధత్తం, అవిక్ఖేపస్స పరిసుద్ధత్తం అవిక్ఖేపపరిసుద్ధత్తం, తస్మా అవిక్ఖేపపరిసుద్ధత్తా సమాధిస్స పరిసుద్ధభావేనాతి అత్థో. ఇదఞ్హి ఆసవసముచ్ఛేదస్స అనన్తరఫలదాయకత్తస్స చ కారణవచనం. **ఆసవసముచ్ఛేదే**తి ఏత్థ ఆసవన్తీతి ఆసవా, చక్ఖుతోపి...పే.... మనతోపి సన్దన్తి పవత్తన్తీతి వుత్తం హోతి. ధమ్మతో యావ గోత్రభుం, ఓకాసతో యావ భవగ్గం సవన్తీతి వా ఆసవా, ఏతం ధమ్మం ఏతఞ్చ ఓకాసం అన్తోకరిత్వా పవత్తన్తీతి అత్థో. అన్తోకరణత్థో హి అయం ఆ-కారో. చిరపారివాసికట్ఠేన మదిరాదయో ఆసవా వియాతిపి ఆసవా. లోకస్మిఞ్హి చిరపారివాసికా మదిరాదయో ఆసవాతి వుచ్చన్తి. యది చ చిరపారివాసికట్ఠేన ఆసవా, ఏతేయేవ భవితుమరహన్తి. వుత్తఞ్హేతం –

"పురిమా, భిక్ఖవే, కోటి న పఞ్ఞాయతి అవిజ్జాయ, ఇతో పుబ్బే అవిజ్జా నాహోసి, అథ పచ్ఛా సమభవీ"తిఆది.

ఆయతం వా సంసారదుక్ఖం సవన్తి పసవన్తీతిపి ఆసవా, సముచ్ఛిజ్జతి ఏతేనాతి సముచ్ఛేదో. **పఞ్ఞా**తి కామాసవాదీనం చతున్నం ఆసవానం సముచ్ఛేదే పఞ్ఞా.

**ఆనన్తరికసమాధిమ్హి ఞాణ**న్తి అత్తనో పవత్తిసమనన్తరం నియమేనేవ ఫలప్పదానతో ఆనన్తరికోతి లద్ధనామో మగ్గసమాధి. న హి మగ్గసమాధిమ్హి ఉప్పన్నే తస్స ఫలుప్పత్తినిసేధకో కోచి అన్తరాయో అత్థి. యథాహ –

"అయఞ్చ పుగ్గలో సోతాపత్తిఫలసచ్ఛికిరియాయ పటిపన్నో అస్స, కప్పస్స చ ఉడ్డయ్హనవేలా అస్స, నేవ తావ కప్పో ఉడ్డయ్హేయ్య, యావాయం పుగ్గలో న సోతాపత్తిఫలం సచ్ఛికరోతి, అయం వుచ్చతి పుగ్గలో ఠితకప్పీ. సబ్బేపి మగ్గసమఙ్గినో పుగ్గలా ఠితకప్పినో"తి (పు. ప. ౧౭).

ఇదం తేన ఆనన్తరికసమాధినా సమ్పయుత్తం ఞాణం.

**౩౩**. ఇమినా మగ్గఞాణేన ఫలప్పత్తానం అరియానంయేవ సమ్భవతో ఇమస్స ఞాణస్స అనన్తరం అరణవిహారఞాణాదీని చత్తారి ఞాణాని ఉద్దిట్ఠాని. తత్రాపి చ అరహతోయేవ సతతమేవ చ సమ్భవతో అరణవిహారే ఞాణం పఠమం ఉద్దిట్ఠం, తదనన్తరం నిరోధస్స అనాగామిఅరహన్తానం సమ్భవేపి బహుసమ్భారత్తా విసేసేన చ నిరోధస్స నిబ్బానసమ్మతత్తా చ నిరోధసమాపత్తియా ఞాణం ఉద్దిట్ఠం, తదనన్తరం పరినిబ్బానస్స కాలన్తరే పరినిబ్బానకాలం ఆహచ్చ ఠితత్తా దీఘకాలికన్తి పరినిబ్బానే ఞాణం ఉద్దిట్ఠం, తదనన్తరం సమసీసట్ఠస్స సబ్బకిలేసఖయానన్తరం పరినిబ్బానకాలం ఆహచ్చ ఠితత్తా రస్సకాలికన్తి సమసీసట్ఠే ఞాణం ఉద్దిట్ఠం. తత్థ **సన్తో చాతి చ**-కారో దస్సనాధిపతేయ్యఞ్చ సన్తో విహారాధిగమో చ పణీతాధిముత్తతా చాతి తీహిపి పదేహి సమ్బన్ధితబ్బో. **దస్సన**న్తి విపస్సనాఞాణం, అధిపతియేవ ఆధిపతేయ్యం, అధిపతితో వా ఆగతత్తా ఆధిపతేయ్యం, దస్సనఞ్చ తం ఆధిపతేయ్యఞ్చాతి **దస్సనాధిపతేయ్యం**. విహరతీతి విహారో, విహరన్తి తేన వాతి విహారో, అధిగమ్మతి పాపుణీయతీతి అధిగమో, విహారో ఏవ అధిగమో **విహారాధిగమో**. సో చ కిలేసపరిళాహవిరహితత్తా నిబ్బుతోతి **సన్తో**. సో చ అరహత్తఫలసమాపత్తిపఞ్ఞా. ఉత్తమట్ఠేన అతప్పకట్ఠేన చ **పణీతో,** పధానభావం నీతోతి వా పణీతో, పణీతే అధిముత్తో విసట్ఠచిత్తో తప్పరమో పణీతాధిముత్తో, తస్స భావో **పణీతాధిముత్తతా**. సా చ ఫలసమాపత్తాధిముత్తా పుబ్బభాగపఞ్ఞా ఏవ.

**అరణవిహారే**తి నిక్కిలేసవిహారే. రాగాదయో హి రణన్తి సత్తే చుణ్ణేన్తి పీళేన్తీతి రణా, రణన్తి ఏతేహి సత్తా కన్దన్తి పరిదేవన్తీతి వా రణా. వుత్తో తివిధోపి విహారో. నత్థి ఏతస్స రణాతి అరణో. వివిధే పచ్చనీకధమ్మే హరన్తి ఏతేనాతి విహారో. తస్మిం అరణే విహారే. నిద్దేసవారే (పటి॰ మ॰ ౧.౮౨) వుత్తపఠమజ్ఝానాదీని చ పణీతాధిముత్తతాయ ఏవ సఙ్గహితాని. ఫలసమాపత్తిం సమాపజ్జితుకామతాయ హి పఠమజ్ఝానాదిం సమాపజ్జిత్వా వుట్ఠాయ ఝానసమ్పయుత్తధమ్మే విపస్సతి, యా చ అరణవిభఙ్గసుత్తన్తే (మ॰ ని॰ ౩.౩౨౩ ఆదయో) భగవతా దేసితా అరణపటిపదా, సాపి ఇమినావ సఙ్గహితాతి వేదితబ్బా . వుత్తఞ్హి తత్థ భగవతా –

"అరణవిభఙ్గం వో, భిక్ఖవే, దేసేస్సామి…పే॰… న కామసుఖం అనుయుఞ్జేయ్య హీనం గమ్మం పోథుజ్జనికం అనరియం అనత్థసంహితం, న చ అత్తకిలమథానుయోగం అనుయుఞ్జేయ్య దుక్ఖం అనరియం అనత్థసంహితం. ఏతే ఖో, భిక్ఖవే, ఉభో అన్తే అనుపగమ్మ మజ్ఝిమా పటిపదా తథాగతేన అభిసమ్బుద్ధా చక్ఖుకరణీ ఞాణకరణీ ఉపసమాయ అభిఞ్ఞాయ సమ్బోధాయ నిబ్బానాయ సంవత్తతి. ఉస్సాదనఞ్చ జఞ్ఞా, అపసాదనఞ్చ జఞ్ఞా, ఉస్సాదనఞ్చ ఞత్వా అపసాదనఞ్చ ఞత్వా నేవుస్సాదేయ్య న అపసాదేయ్య, ధమ్మమేవ దేసేయ్య. సుఖవినిచ్ఛయం జఞ్ఞా, సుఖవినిచ్ఛయం ఞత్వా అజ్ఝత్తం సుఖమనుయుఞ్జేయ్య, రహోవాదం న భాసేయ్య, సమ్ముఖా న ఖీణం భణే, అతరమానోవ భాసేయ్య నో తరమానో, జనపదనిరుత్తిం నాభినివేసేయ్య, సమఞ్ఞం నాతిధావేయ్యాతి. అయముద్దేసో అరణవిభఙ్గస్స …పే॰… తత్ర, భిక్ఖవే, యో కామపటిసన్ధిసుఖినో సోమనస్సానుయోగం అననుయోగో హీనం…పే॰… అనత్థసంహితం, అదుక్ఖో ఏసో ధమ్మో అవిఘాతో అనుపాయాసో అపరిళాహో సమ్మాపటిపదా. తస్మా ఏసో ధమ్మో అరణో…పే॰… తత్ర, భిక్ఖవే, యో అత్తకిలమథానుయోగం అననుయోగో దుక్ఖం అనరియం అనత్థసంహితం. అదుక్ఖో ఏసో ధమ్మో …పే॰… తస్మా ఏసో ధమ్మో అరణో. తత్ర, భిక్ఖవే, యాయం మజ్ఝిమా పటిపదా తథాగతేన అభిసమ్బుద్ధా…పే॰… అదుక్ఖో ఏసో ధమ్మో…పే॰… తస్మా ఏసో ధమ్మో అరణో…పే॰… తత్ర, భిక్ఖవే, యాయం నేవుస్సాదనా న అపసాదనా ధమ్మదేసనా చ, అదుక్ఖో ఏసో ధమ్మో…పే॰… తస్మా ఏసో ధమ్మో అరణో…పే॰… తత్ర, భిక్ఖవే, యదిదం నేక్ఖమ్మసుఖం పవివేకసుఖం ఉపసమసుఖం సమ్బోధిసుఖం, అదుక్ఖో ఏసో ధమ్మో…పే॰… తస్మా ఏసో ధమ్మో అరణో…పే॰… తత్ర, భిక్ఖవే, య్వాయం రహోవాదో భూతో తచ్ఛో అత్థసంహితో, అదుక్ఖో ఏసో ధమ్మో…పే॰… తస్మా ఏసో ధమ్మో అరణో …పే॰… తత్ర, భిక్ఖవే, య్వాయం సమ్ముఖా ఖీణవాదో భూతో తచ్ఛో అత్థసంహితో, అదుక్ఖో ఏసో ధమ్మో…పే॰… తస్మా ఏసో ధమ్మో అరణో…పే॰… తత్ర, భిక్ఖవే, యదిదం అతరమానస్స భాసితం, అదుక్ఖో ఏసో ధమ్మో…పే॰… తస్మా ఏసో ధమ్మో అరణో…పే॰… తత్ర, భిక్ఖవే, య్వాయం జనపదనిరుత్తియా చ అనభినివేసో సమఞ్ఞాయ చ అనతిసారో, అదుక్ఖో ఏసో ధమ్మో…పే॰… తస్మా ఏసో ధమ్మో అరణోతి. తస్మాతిహ, భిక్ఖవే, సరణఞ్చ ధమ్మం జానిస్సామ, అరణఞ్చ ధమ్మం జానిస్సామ. సరణఞ్చ ధమ్మం ఞత్వా అరణఞ్చ ధమ్మం ఞత్వా అరణం పటిపదం పటిపజ్జిస్సామాతి ఏవఞ్హి వో, భిక్ఖవే, సిక్ఖితబ్బం. సుభూతి చ పన, భిక్ఖవే, కులపుత్తో అరణపటిపదం పటిపన్నో"తి.

తత్థ మజ్ఝిమా పటిపదా దస్సనాధిపతేయ్యేన చ సన్తేన విహారాధిగమేన చ సఙ్గహితా. కామసుఖం అత్తకిలమథం అననుయోగో మజ్ఝిమా పటిపదా ఏవ. అరహతో హి విపస్సనాపుబ్బభాగమజ్ఝిమా పటిపదా హోతి, అరహత్తఫలసమాపత్తి

అట్ఠఙ్గమగ్గవసేన మజ్ఝిమా పటిపదా చ. సేసా పన పణీతాధిముత్తతాయ ఏవ సఙ్గహితాతి వేదితబ్బా. కిఞ్చాపి సబ్బేపి అరహన్తో అరణవిహారినో, అఞ్ఞే అరహన్తో ధమ్మం దేసేన్తా "సమ్మాపటిపన్నే సమ్మాపటిపన్నా"తి "మిచ్ఛాపటిపన్నే మిచ్ఛాపటిపన్నా"తి పుగ్గలవసేనాపి ఉస్సాదనాపసాదనాని కత్వా ధమ్మం దేసేన్తి. **సుభూతిత్థేరో** పన "అయం మిచ్ఛాపటిపదా, అయం సమ్మాపటిపదా"తి ధమ్మవసేనేవ ధమ్మం దేసేసి. తేనేవ భగవా తంయేవ అరణపటిపదం పటిపన్నోతి చ వణ్ణేసి, "ఏతదగ్గం, భిక్ఖవే, మమ సావకానం భిక్ఖూనం అరణవిహారీనం యదిదం సుభూతీ"తి (అ. ని. ౧.౧౯౮, ౨౦౧) చ అరణవిహారీనం అగ్గట్ఠానే ఠపేసీతి.

౩౪. **ద్వీహి బలేహీ**తి సమథబలవిపస్సనాబలేహి. **సమన్నాగతత్తా**తి యుత్తత్తా పరిపుణ్ణత్తా వా. **తయో చా**తి విభత్తివిపల్లాసో, తిణ్ణఞ్చాతి వుత్తం హోతి. **సఙ్ఖారాన**న్తి వచీసఙ్ఖారకాయసఙ్ఖారచిత్తసఙ్ఖారానం. **పటిప్పస్సద్ధియా**తి పటిప్పస్సద్ధత్థం నిరోధత్థం, అప్పవత్తత్థన్తి వుత్తం హోతి. **సోళసహీ**తి అనిచ్చానుపస్సనాదీని అట్ఠ, మగ్గఫలాని అట్ఠాతి సోళసహి. **ఞాణచరియాహీ**తి ఞాణప్పవత్తీహి. **నవహీ**తి రూపారూపావచరసమాధి తదుపచారో చాతి నవహి. **వసిభావతా పఞ్ఞా**తి లహుతా, యథాసుఖవత్తనం ఇస్సరియం వసో, సో అస్స అత్థీతి వసీ, వసినో భావో వసిభావో, వసిభావో ఏవ వసిభావతా, యథా పాటికుల్యమేవ పాటికుల్యతా. ఏవంవిధా పఞ్ఞా వసిభావతాయ పఞ్ఞాతి వా అత్థో. సి-కారం దీఘం కత్వా చ పఠన్తి. సమన్నాగతత్తా చ పటిప్పస్సద్ధియా చ ఞాణచరియాహి చ సమాధిచరియాహి చాతి చ-కారో సమ్బన్ధితబ్బో.

**నిరోధసమాపత్తియా ఞాణ**న్తి అనాగామిఅరహన్తానం నిరోధసమాపత్తినిమిత్తం ఞాణం, యథా అజినమ్హి హఞ్ఞతే దీపీతి. **నిరోధసమాపత్తీ**తి చ నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనస్స అభావమత్తం, న కోచి ధమ్మో, పఞ్ఞత్తిమత్తం అభావమత్తత్తా నిరోధోతి చ. సమాపజ్జన్తేన సమాపజ్జీయతి నామాతి సమాపత్తీతి చ వుచ్చతి.

౩౫. **సమ్పజానస్సా**తి సమ్మా పకారేహి జానాతీతి సమ్పజానో. తస్స సమ్పజానస్స. **పవత్తపరియాదానే**తి పవత్తనం పవత్తం, సముదాచారోతి అత్థో. కిలేసపవత్తం ఖన్ధపవత్తఞ్చ. తస్స పవత్తస్స పరియాదానం పరిక్ఖయో అప్పవత్తి పవత్తపరియాదానం. తస్మిం పవత్తపరియాదానే. **పరినిబ్బానే ఞాణ**న్తి అరహతో కామచ్ఛన్దాదీనం పరినిబ్బానం అప్పవత్తం అనుపాదిసేసపరినిబ్బానఞ్చ పచ్చవేక్ఖన్తస్స తస్మిం కిలేసపరినిబ్బానే ఖన్ధపరినిబ్బానే చ పవత్తం ఞాణం.

౩౬. **సబ్బధమ్మాన**న్తి సబ్బేసం తేభూమకధమ్మానం. **సమ్మా సముచ్ఛేదే**తి సన్తతిసముచ్ఛేదవసేన సుట్ఠు నిరోధే. **నిరోధే చ అనుపట్ఠానతా**తి నిరోధే గతే పున న ఉపట్ఠానతాయ, పున అనుప్పత్తియన్తి అత్థో. సమ్మాసముచ్ఛేదే చ నిరోధే చ అనుపట్ఠానతా చాతి చ-కారో సమ్బన్ధితబ్బో.

**సమసీసట్ఠే ఞాణ**న్తి నేక్ఖమ్మాదీని సత్తతింస సమాని, తణ్హాదీని తేరస సీసాని. పచ్చనీకధమ్మానం సమితత్తా సమాని, యథాయోగం పధానత్తా చ కోటిత్తా చ సీసాని. ఏకస్మిం ఇరియాపథే వా ఏకస్మిం రోగే వా సభాగసన్తతివసేన ఏకస్మిం జీవితిన్ద్రియే వా నేక్ఖమ్మాదీని సమాని చ సద్ధాదీని సీసాని చ అస్స సన్తీతి సమసీసీ, సమసీసిస్స అత్థో సమసీసట్ఠో. తస్మిం సమసీసట్ఠే, సమసీసిభావేతి అత్థో. ఏకస్మిం ఇరియాపథే రోగే వా సభాగసన్తతివసేన జీవితే వా విపస్సనం ఆరభిత్వా తస్మింయేవ ఇరియాపథే రోగే సభాగజీవితే వా చత్తారి మగ్గఫలాని పత్వా, తస్మింయేవ పరినిబ్బాయన్తస్స అరహతోయేవ సమసీసిభావో హోతీతి తస్మిం సమసీసిభావే ఞాణన్తి వుత్తం హోతి. వుత్తఞ్చ పుగ్గలపఞ్ఞత్తియం (పు. ప. ౧౬), తస్సా చ అట్ఠకథాయం (పు. ప. అట్ఠ. ౧౬) –

“కతమో చ పుగ్గలో సమసీసీ? యస్స పుగ్గలస్స అపుబ్బం అచరిమం ఆసవపరియాదానఞ్చ హోతి జీవితపరియాదానఞ్చ. అయం వుచ్చతి పుగ్గలో సమసీసీ”తి (పు. ప. ౧౬).

“సమసీసినిద్దేసే **అపుబ్బం అచరిమ**న్తి అపురే అపచ్ఛా, సన్తతిపచ్చుప్పన్నవసేన ఏకవారంయేవ, ఏకకాలంయేవాతి అత్థో. **పరియాదాన**న్తి పరిక్ఖయో. **అయ**న్తి అయం పుగ్గలో సమసీసీ నామ వుచ్చతి. సో పనేస తివిధో హోతి ఇరియాపథసమసీసీ రోగసమసీసీ జీవితసమసీసీతి. తత్థ యో చఙ్కమన్తోవ విపస్సనం ఆరభిత్వా అరహత్తం పత్వా చఙ్కమన్తోవ పరినిబ్బాతి, యో ఠితకోవ విపస్సనం ఆరభిత్వా అరహత్తం పత్వా ఠితకోవ పరినిబ్బాతి, యో నిసిన్నోవ విపస్సనం ఆరభిత్వా అరహత్తం పత్వా నిసిన్నోవ పరినిబ్బాతి, యో నిపన్నోవ విపస్సనం ఆరభిత్వా అరహత్తం పత్వా నిపన్నోవ పరినిబ్బాతి, అయం **ఇరియాపథసమసీసీ** నామ. యో పన ఏకం రోగం పత్వా అన్తోరోగేయేవ విపస్సనం ఆరభిత్వా అరహత్తం పత్వా తేనేవ రోగేన పరినిబ్బాతి, అయం **రోగసమసీసీ** నామ. కతరో జీవితసమసీసీ? తేరస సీసాని. తత్థ కిలేససీసం అవిజ్జం అరహత్తమగ్గో పరియాదియతి, పవత్తసీసం జీవితిన్ద్రియం చుతిచిత్తం పరియాదియతి, అవిజ్జాపరియాదాయకం చిత్తం జీవితిన్ద్రియం పరియాదాతుం న సక్కోతి, జీవితిన్ద్రియపరియాదాయకం చిత్తం అవిజ్జం పరియాదాతుం న సక్కోతి. అవిజ్జాపరియాదాయకం చిత్తం అఞ్ఞం, జీవితిన్ద్రియపరియాదాయకం చిత్తం అఞ్ఞం. యస్స చేతం సీసద్వయం సమం పరియాదానం గచ్ఛతి, సో **జీవితసమసీసీ** నామ. కథమిదం సమం హోతీతి? వారసమతాయ. యస్మిఞ్హి వారే మగ్గవుట్ఠానం హోతి. సోతాపత్తిమగ్గే పఞ్చ పచ్చవేక్ఖణాని, సకదాగామిమగ్గే పఞ్చ, అనాగామిమగ్గే పఞ్చ, అరహత్తమగ్గే చత్తారీతి ఏకూనవీసతిమే పచ్చవేక్ఖణఞాణే పతిట్ఠాయ భవఙ్గం ఓతరిత్వా పరినిబ్బాయతి. ఇమాయ వారసమతాయ ఏవ ఉభయసీసపరియాదానమ్పి సమం హోతి నామ. తేనాయం పుగ్గలో ‘జీవితసమసీసీ’తి వుచ్చతి. అయమేవ చ ఇధ అధిప్పేతో”తి.

**౩౭.** ఇదాని యస్మా సుతమయసీలమయభావనామయఞాణాని వట్టపాదకాని సల్లేఖా నామ న హోన్తి, లోకుత్తరపాదకానేవ ఏతాని చ అఞ్ఞాని చ ఞాణాని సల్లేఖాతి వుచ్చన్తి, తస్మా పచ్చనీకసల్లేఖనాకారేన పవత్తాని ఞాణాని దస్సేతుం సమసీసట్ఠే ఞాణానన్తరం సల్లేఖట్ఠే ఞాణం ఉద్దిట్ఠం. తత్థ **పుథునానత్తతేజపరియాదానే పఞ్ఞా**తి లోకుత్తరేహి అసమ్మిస్సట్ఠేన పుథూనం రాగాదీనఞ్చ నానత్తానం నానాసభావానం కామచ్ఛన్దాదీనఞ్చ సన్తాపనట్ఠేన “తేజా”తి లద్ధనామానం దుస్సీల్యాదీనఞ్చ పరియాదానే ఖేపనే పఞ్ఞా, నేక్ఖమ్మాదిమ్హి సత్తతింసభేదే ధమ్మే పఞ్ఞాతి వుత్తం హోతి. అథ వా పుథుభూతా నానత్తభూతా చ తేజా ఏవ తేసం పుథుభూతానం నానత్తభూతానం దుస్సీల్యాదీనం పఞ్చన్నం తేజానం పరియాదానే పఞ్ఞాతి అత్థో. తేజేహియేవ పుథూనం నానత్తానఞ్చ సఙ్గహం నిద్దేసవారే పకాసయిస్సామ.

**సల్లేఖట్ఠే ఞాణ**న్తి పచ్చనీకధమ్మే సల్లేఖతి సముచ్ఛిన్దతీతి సల్లేఖో, తస్మిం నేక్ఖమ్మాదికే సత్తతింసప్పభేదే సల్లేఖసభావే ఞాణం. “పరే విహింసకా భవిస్సన్తి, మయమేత్థ అవిహింసకా భవిస్సామాతి సల్లేఖో కరణీయో”తిఆదినా (మ. ని. ౧.౮౩) నయేన భగవతా సల్లేఖసుత్తన్తే వుత్తో చతుచత్తాలీసభేదోపి సల్లేఖో ఇమినా సఙ్గహితోయేవాతి వేదితబ్బో.

**౩౮.** ఇదాని సల్లేఖే ఠితేన కత్తబ్బం సమ్మప్పధానవీరియం దస్సేతుం తదనన్తరం వీరియారమ్భే ఞాణం ఉద్దిట్ఠం. తత్థ **అసల్లీనత్తపహితత్తపగ్గహట్ఠే**తి కోసజ్జవసేన అసల్లీనో అసఙ్కుచితో అత్తా అస్సాతి అసల్లీనత్తో. **అత్తా**తి చిత్తం. యథాహ –

“ఉదకఞ్హి నయన్తి నేత్తికా, ఉసుకారా నమయన్తి తేజనం;

దారుం నమయన్తి తచ్ఛకా, అత్తానం దమయన్తి పణ్డితా”తి. ఆది (ధ. ప. ౮౦-౮౨) –

కాయే చ జీవితే చ అనపేక్ఖతాయ పహితో పేసితో విస్సట్ఠో అత్తా ఏతేనాతి పహితత్తో. **అత్తాతి** అత్తభావో. యథాహ – “యా పన భిక్ఖునీ అత్తానం వధిత్వా వధిత్వా రోదేయ్యా”తిఆది (పాచి. ౮౮౦) . అసల్లీనత్తో చ సో పహితత్తో చాతి అసల్లీనత్తపహితత్తో. సహజాతధమ్మే పగ్గణ్హాతి ఉపత్థమ్భేతీతి పగ్గహో, పగ్గహో ఏవ అత్థో పగ్గహట్ఠో, పగ్గహసభావోతి అత్థో. అసల్లీనత్తపహితత్తస్స పగ్గహట్ఠో అసల్లీనత్తపహితత్తపగ్గహట్ఠో. తస్మిం అసల్లీనత్తపహితత్తపగ్గహట్ఠే. “తస్మాతిహ, భిక్ఖవే, తుమ్హేపి అప్పటివానం పదహేయ్యాథ. కామం తచో చ న్హారు చ అట్ఠి చ అవసిస్సతు, ఉపసుస్సతు సరీరే మంసలోహితం. యం తం పురిసథామేన పురిసవీరియేన పురిసపరక్కమేన పత్తబ్బం, న తం అపాపుణిత్వా వీరియస్స సణ్ఠానం భవిస్సతీ”తి (అ. ని. ౨.౫) వుత్తత్తా అసల్లీనత్తపహితత్తవచనేన పధానస్మిం అప్పటివానితా అనివత్తనతా వుత్తా. పగ్గహట్ఠవచనేన పన కోసజ్జుద్ధచ్చవిముత్తం సమప్పవత్తం వీరియం వుత్తం.

**వీరియారమ్భే ఞాణన్తి** వీరభావో వీరియం, వీరానం వా కమ్మం, విధినా వా నయేన ఉపాయేన ఈరయితబ్బం పవత్తయితబ్బన్తి వీరియం. తదేతం ఉస్సాహలక్ఖణం, సహజాతానం ధమ్మానం ఉపత్థమ్భనరసం, అసంసీదనభావపచ్చుపట్ఠానం, “సంవిగ్గో యోనిసో పదహతీ”తి (అ. ని. ౪.౧౧౩) వచనతో సంవేగపదట్ఠానం, వీరియారమ్భవత్థుపదట్ఠానం వా. సమ్మా ఆరద్ధం సబ్బసమ్పత్తీనం మూలం హోతీతి దట్ఠబ్బం. వీరియసఙ్ఖాతో ఆరమ్భో వీరియారమ్భో. ఇమినా సేసారమ్భే పటిక్ఖిపతి. అయఞ్హి **ఆరమ్భ**సద్దో కమ్మే ఆపత్తియం కిరియాయం వీరియే హింసాయం వికోపనేతి అనేకేసు అత్థేసు ఆగతో.

> “యంకిఞ్చి దుక్ఖం సమ్భోతి, సబ్బం ఆరమ్భపచ్చయా;
> ఆరమ్భానం నిరోధేన, నత్థి దుక్ఖస్స సమ్భవో”తి. (సు. ని. ౭౪౯) –

ఏత్థ హి కమ్మం ఆరమ్భోతి ఆగతం. “ఆరమ్భతి చ విప్పటిసారీ చ హోతీ”తి (అ. ని. ౫.౧౪౨; పు. ప. ౧౯౧) ఏత్థ ఆపత్తి. “మహాయఞ్ఞా మహారమ్భా, న తే హోన్తి మహప్ఫలా”తి (అ. ని. ౪.౩౯; సం. ని. ౧.౧౨౦) ఏత్థ యూపుస్సాపనాదికిరియా. “ఆరమ్భథ నిక్కమథ, యుఞ్జథ బుద్ధసాసనే”తి (సం. ని. ౧.౧౮౫) ఏత్థ వీరియం. “సమణం గోతమం ఉద్దిస్స పాణం ఆరమ్భన్తీ”తి (మ. ని. ౨.౫౧-౫౨) ఏత్థ హింసా. “బీజగామభూతగామసమారమ్భా పటివిరతో హోతీ”తి (దీ. ని. ౧.౧౦; మ. ని. ౧.౨౯౩) ఏత్థ ఛేదనభఞ్జనాదికం వికోపనం. ఇధ పన వీరియమేవ అధిప్పేతం. తేన వుత్తం “వీరియసఙ్ఖాతో ఆరమ్భో వీరియారమ్భో”తి. వీరియఞ్హి ఆరభనకవసేన ఆరమ్భోతి వుచ్చతి. తస్మిం వీరియారమ్భే ఞాణం. అసల్లీనత్తా పహితత్తాతిపి పఠన్తి, అసల్లీనభావేన పహితభావేనాతి అత్థో. పురిమపాఠోయేవ సున్దరో. కేచి పన “సతిధమ్మవిచయవీరియపీతిసమ్బోజ్ఝఙ్గానం సమతా అసల్లీనత్తతా, సతిసమాధిపస్సద్ధిఉపేక్ఖాసమ్బోజ్ఝఙ్గానం సమతా పహితత్తతా, సత్తన్నం సమ్బోజ్ఝఙ్గానం సమతా పగ్గహట్ఠో”తి వణ్ణయన్తి.

**౩౯**. ఇదాని సమ్మావాయామసిద్ధం మగ్గఫలం పత్తేన లోకహితత్థం ధమ్మదేసనా కాతబ్బాతి దస్సేతుం తదనన్తరం అత్థసన్దస్సనే ఞాణం ఉద్దిట్ఠం. తత్థ **నానాధమ్మప్పకాసనతాతి** సబ్బసఙ్ఖతాసఙ్ఖతవసేన నానాధమ్మానం పకాసనతా దీపనతా దేసనతా. **పకాసనతాతి** చ పకాసనా ఏవ. **అత్థసన్దస్సనేతి** నానాఅత్థానం పరేసం సన్దస్సనే. ధమ్మా చ అత్థా చ తే ఏవ.

౪౦. ఇదాని పరేసం ధమ్మియా కథాయ సన్దస్సేన్తస్స తస్స అరియపుగ్గలస్స యథాసభావధమ్మదేసనాకారణం దస్సనవిసుద్ధిం దస్సేతుం తదనన్తరం దస్సనవిసుద్ధిఞాణం ఉద్దిట్ఠం. తత్థ **సబ్బధమ్మానం ఏకసఙ్గహతా నానత్తేకత్తపటివేధేతి** సబ్బేసం సఙ్ఖతాసఙ్ఖతధమ్మానం ఏకసఙ్గహతాయ చ కామచ్ఛన్దాదీనం నానత్తస్స చ నేక్ఖమ్మాదీనం ఏకత్తస్స చ పటివేధో, అభిసమయోతి అత్థో. సో పన మగ్గపఞ్ఞా ఫలపఞ్ఞా చ. మగ్గపఞ్ఞా సచ్చాభిసమయక్ఖణే సచ్చాభిసమయవసేన పటివిజ్ఝతీతి పటివేధో, ఫలపఞ్ఞా పటివిద్ధత్తా పటివేధో. **ఏకసఙ్గహతాతి** ఏత్థ జాతిసఙ్గహో, సఞ్జాతిసఙ్గహో, కిరియాసఙ్గహో, గణనసఙ్గహోతి చతుబ్బిధో సఙ్గహో. తత్థ "సబ్బే ఖత్తియా ఆగచ్ఛన్తు, సబ్బే బ్రాహ్మణా, సబ్బే వేస్సా, సబ్బే సుద్దా ఆగచ్ఛన్తు", "యా, చావుసో విసాఖ, సమ్మావాచా, యో చ సమ్మాకమ్మన్తో, యో చ సమ్మాఆజీవో, ఇమే ధమ్మా సీలక్ఖన్ధే సఙ్గహితా"తి (మ॰ ని॰ ౧.౪౬౨) అయం **జాతిసఙ్గహో** నామ. "ఏకజాతికా ఆగచ్ఛన్తూ"తి వుత్తట్ఠానే వియ హి ఇధ సబ్బే జాతియా ఏకసఙ్గహితా. "సబ్బే కోసలకా ఆగచ్ఛన్తు, సబ్బే మాగధికా, సబ్బే భారుకచ్ఛకా ఆగచ్ఛన్తు", "యో, చావుసో విసాఖ, సమ్మావాయామో, యా చ సమ్మాసతి, యో చ సమ్మాసమాధి, ఇమే ధమ్మా సమాధిక్ఖన్ధే సఙ్గహితా"తి (మ॰ ని॰ ౧.౪౬౨) అయం **సఞ్జాతిసఙ్గహో** నామ. "ఏకట్ఠానే జాతా సంవద్ధా ఆగచ్ఛన్తూ"తి వుత్తట్ఠానే వియ హి ఇధ సబ్బే జాతిట్ఠానేన నివుత్థోకాసేన ఏకసఙ్గహితా. "సబ్బే హత్థారోహా ఆగచ్ఛన్తు, సబ్బే అస్సారోహా ఆగచ్ఛన్తు, సబ్బే రథికా ఆగచ్ఛన్తు", "యా, చావుసో విసాఖ, సమ్మాదిట్ఠి, యో చ సమ్మాసఙ్కప్పో, ఇమే ధమ్మా పఞ్ఞాక్ఖన్ధే సఙ్గహితా"తి (మ॰ ని॰ ౧.౪౬౨) అయం **కిరియాసఙ్గహో** నామ. సబ్బేవ హి తే అత్తనో కిరియాకరణేన ఏకసఙ్గహితా. "చక్ఖాయతనం కతమం ఖన్ధగణనం గచ్ఛతి, చక్ఖాయతనం రూపక్ఖన్ధగణనం గచ్ఛతి. హఞ్చి చక్ఖాయతనం రూపక్ఖన్ధగణనం గచ్ఛతి, తేన వత రే వత్తబ్బే చక్ఖాయతనం రూపక్ఖన్ధేన సఙ్గహిత"న్తి (కథా॰ ౪౭౧) అయం **గణనసఙ్గహో** నామ. అయమిధ అధిప్పేతో. తథట్ఠాదీసు ద్వాదససు ఆకారేసు విసుం విసుం ఏకేన సఙ్గహో గణనపరిచ్ఛేదో ఏతేసన్తి ఏకసఙ్గహా, ఏకసఙ్గహానం భావో ఏకసఙ్గహతా.

**దస్సనవిసుద్ధిఞాణన్తి** మగ్గఫలఞాణం దస్సనం. దస్సనమేవ విసుద్ధి దస్సనవిసుద్ధి, దస్సనవిసుద్ధి ఏవ ఞాణం దస్సనవిసుద్ధిఞాణం. మగ్గఞాణం విసుజ్ఝతీతి దస్సనవిసుద్ధి, ఫలఞాణం విసుద్ధత్తా దస్సనవిసుద్ధి.

౪౧. ఇదాని దస్సనవిసుద్ధిసాధకాని విపస్సనాఞాణాని ద్విధా దస్సేతుం తదనన్తరం ఖన్తిఞాణపరియోగాహణఞాణాని ఉద్దిట్ఠాని. తత్థ **విదితత్తా పఞ్ఞాతి** రూపక్ఖన్ధాదీనం అనిచ్చాదితో విదితత్తా పవత్తా పఞ్ఞా. **ఖన్తిఞాణన్తి** విదితమేవ ఖమతీతి ఖన్తి, ఖన్తి ఏవ ఞాణం ఖన్తిఞాణం. ఏతేన అధివాసనఖన్తిం పటిక్ఖిపతి. ఏతం కలాపసమ్మసనాదివసేన పవత్తం తరుణవిపస్సనాఞాణం.

౪౨. **ఫుట్ఠత్తా పఞ్ఞాతి** రూపక్ఖన్ధాదీనం అనిచ్చాదివసేన ఞాణఫస్సేన ఫుట్ఠత్తా పవత్తా పఞ్ఞా. **పరియోగాహణే ఞాణన్తి** ఫుట్ఠమేవ పరియోగాహతి పవిసతీతి పరియోగాహణం ఞాణం. గా-కారం రస్సం కత్వాపి పఠన్తి. ఏతం భఙ్గానుపస్సనాదివసేన పవత్తం తిక్ఖవిపస్సనాఞాణం. కేచి పన "విపస్సనాఞాణమేవ సద్ధావాహిస్స ఖన్తిఞాణం, పఞ్ఞావాహిస్స పరియోగాహణఞాణ"న్తి వదన్తి. ఏవం సన్తే ఏతాని ద్వే ఞాణాని ఏకస్స న సమ్భవన్తి , తదసమ్భవే ఏకస్స సావకస్స సత్తసట్ఠి సావకసాధారణఞాణాని న సమ్భవన్తి, తస్మా తం న యుజ్జతి.

౪౩. ఇదాని యస్మా పుథుజ్జనా సేక్ఖా చ విపస్సనూపగే ఖన్ధాదయో ధమ్మే సకలే ఏవ సమ్మసన్తి, న తేసం ఏకదేసం, తస్మా తేసం పదేసవిహారో న లబ్భతి, అరహతోయేవ యథారుచి పదేసవిహారో లబ్భతీతి దస్సనవిసుద్ధిసాధకాని ఞాణాని

వత్వా తదనన్తరం అరహతో దస్సనవిసుద్ధిసిద్ధం పదేసవిహారఞాణం ఉద్దిట్ఠం. తత్థ **సమోదహనే పఞ్ఞా**తి ఖన్ధాదీనం ఏకదేసస్స వేదనాధమ్మస్స సమోదహనపఞ్ఞా, సమ్పిణ్డనపఞ్ఞా రాసికరణపఞ్ఞా. సమోధానే పఞ్ఞాతిపి పాఠో, సోయేవ అత్థో.

**పదేసవిహారే ఞాణ**న్తి ఖన్ధాదీనం పదేసేన ఏకదేసేన అవయవేన విహారో పదేసవిహారో, తస్మిం పదేసవిహారే ఞాణం. తత్థ **పదేసో** నామ ఖన్ధపదేసో ఆయతనధాతుసచ్చఇన్ద్రియపచ్చయాకారసతిపట్ఠానఝాననామరూపధమ్మపదేసోతి నానావిధో. ఏవం నానావిధో చేస వేదనా ఏవ. కథం? పఞ్చన్నం ఖన్ధానం వేదనాక్ఖన్ధవసేన ఖన్ధేకదేసో, ద్వాదసన్నం ఆయతనానం వేదనావసేన ధమ్మాయతనేకదేసో, అట్ఠారసన్నం ధాతూనం వేదనావసేన ధమ్మధాతేకదేసో, చతున్నం సచ్చానం వేదనావసేన దుక్ఖసచ్చేకదేసో, బావీసతియా ఇన్ద్రియానం పఞ్చవేదనిన్ద్రియవసేన ఇన్ద్రియేకదేసో, ద్వాదసన్నం పటిచ్చసముప్పాదఙ్గానం ఫస్సపచ్చయా వేదనావసేన పచ్చయాకారేకదేసో, చతున్నం సతిపట్ఠానానం వేదనానుపస్సనావసేన సతిపట్ఠానేకదేసో, చతున్నం ఝానానం సుఖఉపేక్ఖావసేన ఝానేకదేసో, నామరూపానం వేదనావసేన నామరూపేకదేసో, కుసలాదీనం సబ్బధమ్మానం వేదనావసేన ధమ్మేకదేసోతి ఏవం వేదనా ఏవ ఖన్ధాదీనం పదేసో, తస్సా వేదనాయ ఏవ పచ్చవేక్ఖణవసేన పదేసవిహారో.

**౪౪**. ఇదాని యస్మా సమాధిభావనామయఞాణాదీని భావేన్తా పుథుజ్జనా సేక్ఖా చ తే తే భావేతబ్బభావనాధమ్మే అధిపతీ జేట్ఠకే కత్వా తేన తేన పహాతబ్బే తప్పచ్చనీకే నానాసభావే ధమ్మే అనేకాదీనవే ఆదీనవతో పచ్చవేక్ఖిత్వా తస్స తస్స భావనాధమ్మస్స వసేన చిత్తం పతిట్ఠపేత్వా తే తే పచ్చనీకధమ్మే పజహన్తి. పజహన్తా విపస్సనాకాలే సబ్బసఙ్ఖారే సుఞ్ఞతో దిస్వా పచ్ఛా సముచ్ఛేదేన పజహన్తి, తథా పజహన్తా చ ఏకాభిసమయవసేన సచ్చాని పటివిజ్ఝన్తా పజహన్తి. యథావుత్తేహేవ ఆకారేహి సబ్బేపి అరియా యథాయోగం పటిపజ్జన్తి, తస్మా పదేసవిహారఞాణానన్తరం సఞ్ఞావివట్టఞాణాదీని ఛ ఞాణాని యథాక్కమేన ఉద్దిట్ఠాని. తత్థ **అధిపతత్తా పఞ్ఞా**తి నేక్ఖమ్మాదీనం అధిపతిభావేన నేక్ఖమ్మాదీని అధికాని కత్వా తదధికభావేన పవత్తా పఞ్ఞాతి అత్థో. **సఞ్ఞావివట్టే ఞాణ**న్తి సఞ్ఞాయ వివట్టనం పరావట్టనం పరమ్ముఖభావోతి సఞ్ఞావివట్టో, యాయ సఞ్ఞాయ తే తే భావనాధమ్మే అధిపతిం కరోతి, తాయ సఞ్ఞాయ హేతుభూతాయ, కరణభూతాయ వా తతో తతో కామచ్ఛన్దాదితో వివట్టనే ఞాణన్తి వుత్తం హోతి. ఏత్తో వివట్టోతి అవుత్తేపి యతో వివట్టతి, తతో ఏవ వివట్టోతి గయ్హతి యథా వివట్టనానుపస్సనాయ. సా పన సఞ్ఞా సఞ్జాననలక్ఖణా, తదేవేతన్తి పున సఞ్జాననపచ్చయనిమిత్తకరణరసా దారుఆదీసు తచ్ఛకాదయో వియ, యథాగహితనిమిత్తవసేన అభినివేసకరణపచ్చుపట్ఠానా హత్థిదస్సకఅన్ధా వియ, ఆరమ్మణే అనోగాళ్హవుత్తితాయ అచిరట్ఠానపచ్చుపట్ఠానా వా విజ్జు వియ, యథాఉపట్ఠితవిసయపదట్ఠానా తిణపురిసకేసు మిగపోతకానం పురిసాతి ఉప్పన్నసఞ్ఞా వియ.

**౪౫**. **నానత్తే పఞ్ఞా**తి నానాసభావే భావేతబ్బతో అఞ్ఞసభావే కామచ్ఛన్దాదికే ఆదీనవదస్సనేన పవత్తా పఞ్ఞా. **నానత్తే**తి చ నిమిత్తత్థే భుమ్మవచనం. నానత్తప్పహానం వా నానత్తం, నానత్తప్పహాననిమిత్తం నానత్తప్పహానహేతు నేక్ఖమ్మాదీసు పఞ్ఞాతి అధిప్పాయో. **చేతోవివట్టే ఞాణ**న్తి చేతసో కామచ్ఛన్దాదితో వివట్టనం నేక్ఖమ్మాదీసు ఞాణం. **చేతో**తి చేత్థ చేతనా అధిప్పేతా. సా చేతనాభావలక్ఖణా, అభిసన్దహనలక్ఖణా వా, ఆయూహనరసా, సంవిదహనపచ్చుపట్ఠానా సకిచ్చపరకిచ్చసాధకా జేట్ఠసిస్సమహావడ్ఢకిఆదయో వియ. అచ్చాయికకమ్మానుస్సరణాదీసు చ పనాయం సమ్పయుత్తానం ఉస్సాహనభావేన పాకటా హోతి.

**౪౬. అధిట్ఠానే పఞ్ఞా**తి నేక్ఖమ్మాదివసేన చిత్తస్స పతిట్ఠాపనే పఞ్ఞా. **చిత్తవివట్టే ఞాణ**న్తి కామచ్ఛన్దాదిపహానవసేన చిత్తస్స వివట్టనే ఞాణం . చిత్తఞ్చేత్థ విజాననలక్ఖణం, పుబ్బఙ్గమరసం, సన్ధానపచ్చుపట్ఠానం, నామరూపపదట్ఠానం.

**౪౭. సుఞ్ఞతే పఞ్ఞా**తి అత్తత్తనియసుఞ్ఞతాయ అనత్తానత్తనియే పవత్తా అనత్తానుపస్సనా పఞ్ఞా. **ఞాణవివట్టే ఞాణ**న్తి ఞాణమేవ అభినివేసతో వివట్టతీతి వివట్టో, తం ఞాణవివట్టభూతం ఞాణం.

**౪౮. వోసగ్గే పఞ్ఞా**తి ఏత్థ వోసజ్జతీతి వోసగ్గో, కామచ్ఛన్దాదీనం వోసగ్గో నేక్ఖమ్మాదిమ్హి పఞ్ఞా. **విమోక్ఖవివట్టే ఞాణ**న్తి కామచ్ఛన్దాదికేహి విముచ్చతీతి విమోక్ఖో, విమోక్ఖో ఏవ వివట్టో విమోక్ఖవివట్టో, సో ఏవ ఞాణం.

**౪౯. తథట్ఠే పఞ్ఞా**తి ఏకేకస్స సచ్చస్స చతుబ్బిధే చతుబ్బిధే అవిపరీతసభావే కిచ్చవసేన అసమ్మోహతో పవత్తా పఞ్ఞా. **సచ్చవివట్టే ఞాణ**న్తి చతూసు సచ్చేసు దుభతో వుట్ఠానవసేన వివట్టతీతి సచ్చవివట్టో, సో ఏవ ఞాణం. ఏకమేవ ఞాణం అధిపతికతధమ్మవసేన సఞ్ఞావివట్టోతి, పహాతబ్బధమ్మవసేన చేతోవివట్టోతి, చిత్తపతిట్ఠాపనవసేన చిత్తవివట్టోతి, పచ్చనీకపహానవసేన విమోక్ఖవివట్టోతి ఏవం చతుధా వుత్తం. అనత్తానుపస్సనావ సుఞ్ఞతాకారవసేన "ఞాణవివట్టే ఞాణ"న్తి వుత్తా. మగ్గఞాణమేవ హేట్ఠా "మగ్గే ఞాణ"న్తి చ, "ఆనన్తరికసమాధిమ్హి ఞాణ"న్తి చ ద్విధా వుత్తం, వివట్టనాకారవసేన "సచ్చవివట్టే ఞాణ"న్తి వుత్తం.

**౫౦.** ఇదాని తస్స సచ్చవివట్టఞాణవసేన పవత్తస్స ఆసవానం ఖయే ఞాణస్స వసేన పవత్తాని కమతో ఛ అభిఞ్ఞాఞాణాని ఉద్దిట్ఠాని. తత్థాపి లోకపాకటానుభావత్తా అతివిమ్హాపనన్తి పఠమం ఇద్ధివిధఞాణం ఉద్దిట్ఠం, చేతోపరియఞాణస్స విసయతో దిబ్బసోతఞాణం ఓళారికవిసయన్తి దుతియం దిబ్బసోతఞాణం ఉద్దిట్ఠం, సుఖుమవిసయత్తా తతియం చేతోపరియఞాణం ఉద్దిట్ఠం. తీసు విజ్జాసు పుబ్బేనివాసచ్ఛాదకాతీతతమవినోదకత్తా పఠమం పుబ్బేనివాసానుస్సతిఞాణం ఉద్దిట్ఠం, పచ్చుప్పన్నానాగతతమవినోదకత్తా దుతియం దిబ్బచక్ఖుఞాణం ఉద్దిట్ఠం, సబ్బతమసముచ్ఛేదకత్తా తతియం ఆసవానం ఖయే ఞాణం ఉద్దిట్ఠం. తత్థ **కాయమ్పీ**తి రూపకాయమ్పి. **చిత్తమ్పీ**తి పాదకజ్ఝానచిత్తమ్పి. **ఏకవవత్థానతా**తి పరికమ్మచిత్తేన ఏకతో ఠపనతాయ చ దిస్సమానకాయేన, అదిస్సమానకాయేన వా గన్తుకామకాలే యథాయోగం కాయస్సపి చిత్తస్సపి మిస్సీకరణతాయ చాతి వుత్తం హోతి. **కాయో**తి చేత్థ సరీరం. సరీరఞ్హి అసుచిసఞ్చయతో కుచ్ఛితానం కేసాదీనఞ్చేవ చక్ఖురోగాదీనం రోగసతానఞ్చ ఆయభూతతో కాయోతి వుచ్చతి. **సుఖసఞ్ఞఞ్చ లహుసఞ్ఞఞ్చా**తి ఏత్థ చతుత్థజ్ఝానసమ్పయుత్తం ఏకంయేవ సఞ్ఞం ఆకారనానత్తతో ద్విధా కత్వా సముచ్చయత్థో చ-సద్దో పయుత్తో. చతుత్థజ్ఝానస్మిఞ్హి ఉపేక్ఖా సన్తత్తా సుఖన్తి వుత్తా, తంసమ్పయుత్తా సఞ్ఞా సుఖసఞ్ఞా. సాయేవ నీవరణేహి చేవ వితక్కాదిపచ్చనీకేహి చ విముత్తత్తా లహుసఞ్ఞా. **అధిట్ఠానవసేనా**తి అధికం కత్వా ఠానవసేన, పవిసనవసేనాతి అధిప్పాయో. అధిట్ఠానవసేన చాతి చ-సద్దో సమ్బన్ధితబ్బో. ఏత్తావతా సబ్బప్పకారస్స ఇద్ధివిధస్స యథాయోగం కారణం వుత్తం.

**ఇజ్ఝనట్ఠే పఞ్ఞా**తి ఇజ్ఝనసభావే పఞ్ఞా. **ఇద్ధివిధే ఞాణ**న్తి ఇజ్ఝనట్ఠేన ఇద్ధి, నిప్ఫత్తిఅత్థేన పటిలాభట్ఠేన చాతి వుత్తం హోతి. యఞ్హి నిప్ఫజ్జతి పటిలబ్భతి చ, తం ఇజ్ఝతీతి వుచ్చతి. యథాహ – "కామం కామయమానస్స, తస్స చేతం సమిజ్ఝతీ"తి (సు॰ ని॰ ౭౭౨). తథా "నేక్ఖమ్మం ఇజ్ఝతీతి ఇద్ధి, పటిహరతీతి పాటిహారియం, అరహత్తమగ్గో ఇజ్ఝతీతి ఇద్ధి, పటిహరతీతి పాటిహారియ"న్తి (పటి॰ మ॰ ౩.౩౨). అపరో నయో – ఇజ్ఝనట్ఠేన ఇద్ధి, ఉపాయసమ్పదాయేతం అధివచనం. ఉపాయసమ్పదా

హి ఇజ్ఝతి అధిప్పేతఫలప్పసవనతో. యథాహ – “అయం ఖో చిత్తో గహపతి సీలవా కల్యాణధమ్మో, సచే పణిదహిస్సతి, అనాగతమద్ధానం రాజా అస్సం చక్కవత్తీతి. ఇజ్ఝిస్సతి హి సీలవతో చేతోపణిధి విసుద్ధత్తా”తి (సం॰ ని॰ ౪.౩౫౨). అపరో నయో – ఏతాయ సత్తా ఇజ్ఝన్తీతి ఇద్ధి, **ఇజ్ఝన్తీ**తి ఇద్ధా వుద్ధా ఉక్కంసగతా హోన్తీతి వుత్తం హోతి. ఇద్ధి ఏవ విధం ఇద్ధివిధం, ఇద్ధికోట్ఠాసో ఇద్ధివికప్పోతి అత్థో. తం ఇద్ధివిధం ఞాణన్తి వుత్తం హోతి.

౨౫. **వితక్కవిప్ఫారవసేనా**తి దిబ్బసోతధాతుఉప్పాదనత్థం పరికమ్మకరణకాలే సద్దనిమిత్తేసు అత్తనో వితక్కవిప్ఫారవసేన వితక్కవేగవసేన. **వితక్కో**తి చేత్థ వితక్కేతీతి వితక్కో, వితక్కనం వా వితక్కో, ఊహనన్తి వుత్తం హోతి. స్వాయం ఆరమ్మణే చిత్తస్స అభినిరోపనలక్ఖణో, ఆహననపరియాహననరసో . తథా హి తేన యోగావచరో ఆరమ్మణం వితక్కాహతం వితక్కపరియాహతం కరోతీతి వుచ్చతి. ఆరమ్మణే చిత్తస్స ఆనయనపచ్చుపట్ఠానో, తజ్జాసమన్నాహారేన పన ఇన్ద్రియేన చ పరిక్ఖిత్తే విసయే అనన్తరాయేన ఉప్పజ్జనతో ఆపాథగతవిసయపదట్ఠానోతి వుచ్చతి. **నానత్తేకత్తసద్దనిమిత్తాన**న్తి నానాసభావానం ఏకసభావానఞ్చ సద్దనిమిత్తానం. సద్దా ఏవ చేత్థ వితక్కుప్పత్తికారణత్తా సఞ్జాననిమిత్తత్తా చ నిమిత్తాని. భేరిసద్దాదివసేన ఏకఘనీభూతా, అనేకా వా సద్దా, నానాదిసాసు వా సద్దా, నానాసత్తానం వా సద్దా నానత్తసద్దా, ఏకదిసాయ సద్దా, ఏకసత్తస్స వా సద్దా, భేరిసద్దాదివసేన ఏకేకసద్దా వా ఏకత్తసద్దా. **సద్దో**తి చేత్థ సప్పతీతి సద్దో, కథీయతీతి అత్థో. **పరియోగాహణే పఞ్ఞా**తి పవిసనపఞ్ఞా, పజాననపఞ్ఞాతి అత్థో. **సోతధాతువిసుద్ధిఞాణ**న్తి సవనట్ఠేన చ నిజ్జీవట్ఠేన చ సోతధాతు, సోతధాతుకిచ్చకరణవసేన చ సోతధాతు వియాతిపి సోతధాతు, పరిసుద్ధత్తా నిరుపక్కిలేసత్తా విసుద్ధి, సోతధాతు ఏవ విసుద్ధి సోతధాతువిసుద్ధి, సోతధాతువిసుద్ధి ఏవ ఞాణం సోతధాతువిసుద్ధిఞాణం.

౨౬. **తిణ్ణన్నం చిత్తాన**న్తి సోమనస్ససహగతదోమనస్ససహగతఉపేక్ఖాసహగతవసేన తిణ్ణన్నం చిత్తానం. **విప్ఫారత్తా**తి విప్ఫారభావేన వేగేనాతి అత్థో. హేతుఅత్థే నిస్సక్కవచనం, చేతోపరియఞాణుప్పాదనత్థం పరికమ్మకరణకాలే పరేసం తిణ్ణన్నం చిత్తానం విప్ఫారహేతునా. **ఇన్ద్రియానం పసాదవసేనా**తి చక్ఖాదీనం ఛన్నం ఇన్ద్రియానం పసాదవసేన, ఇన్ద్రియానం పతిట్ఠితోకాసా చేత్థ ఫలూపచారేన ఇన్ద్రియానన్తి వుత్తా యథా “విప్పసన్నాని ఖో తే, ఆవుసో, ఇన్ద్రియాని పరిసుద్ధో ఛవివణ్ణో పరియోదాతో”తి (మహావ॰ ౬౦). ఇన్ద్రియపతిట్ఠితోకాసేసుపి హదయవత్థు ఏవ ఇధాధిప్పేతం. **పసాదవసేనా**తి చ అనావిలభావవసేన. “పసాదప్పసాదవసేనా”తి వత్తబ్బే అప్పసాదసద్దస్స లోపో కతోతి వేదితబ్బం. అథ వా ఇదమప్పసన్నన్తి గహణస్స పసాదమపేక్ఖిత్వా ఏవ సమ్భవతో “పసాదవసేనా”తి వచనేనేవ అప్పసాదోపి వుత్తోవ హోతీతి వేదితబ్బం. **నానత్తేకత్తవిఞ్ఞాణచరియా పరియోగాహణే పఞ్ఞా**తి యథాసమ్భవం నానాసభావఏకసభావఏకూననవుతివిఞ్ఞాణపవత్తివిజాననపఞ్ఞా. ఏత్థ అసమాహితస్స విఞ్ఞాణచరియా నానత్తా, సమాహితస్స విఞ్ఞాణచరియా ఏకత్తా. సరాగాదిచిత్తం వా నానత్తం, వీతరాగాదిచిత్తం ఏకత్తం. **చేతోపరియఞాణ**న్తి ఏత్థ పరియాతీతి పరియం, పరిచ్ఛిన్దతీతి అత్థో. చేతసో పరియం చేతోపరియం, చేతోపరియఞ్చ తం ఞాణఞ్చాతి చేతోపరియఞాణం. విప్ఫారతాతిపి పాఠో, విప్ఫారతాయాతి అత్థో.

౨౭. **పచ్చయప్పవత్తానం ధమ్మాన**న్తి పటిచ్చసముప్పాదవసేన పచ్చయతో పవత్తానం పచ్చయుప్పన్నధమ్మానం. **నానత్తేకత్తకమ్మవిప్ఫారవసేనా**తి ఏత్థ అకుసలం కమ్మం నానత్తం, కుసలం కమ్మం ఏకత్తం. కామావచరం వా కమ్మం నానత్తం, రూపావచరారూపావచరం కమ్మం ఏకత్తం. నానత్తేకత్తకమ్మవిప్ఫారవసేన పచ్చయపవత్తానం ధమ్మానం పరియోగాహణే పఞ్ఞాతి సమ్బన్ధో. **పుబ్బేనివాసానుస్సతిఞాణ**న్తి పుబ్బే అతీతజాతీసు నివుత్థఖన్ధా పుబ్బేనివాసో. **నివుత్థా**తి

అజ్ఝావుత్థా అనుభూతా అత్తనో సన్తానే ఉప్పజ్జిత్వా నిరుద్ధా. పుబ్బే అతీతజాతీసు నివుత్థధమ్మా వా పుబ్బేనివాసో. **నివుత్థా**తి గోచరనివాసేన నివుత్థా అత్తనో విఞ్ఞాణేన విఞ్ఞాతా పరిచ్ఛిన్నా, పరవిఞ్ఞాణేన విఞ్ఞాతాపి వా. ఛిన్నవటుమకానుస్సరణాదీసు తే బుద్ధానంయేవ లబ్భన్తి . **పుబ్బేనివాసానుస్సతీ**తి యాయ సతియా పుబ్బేనివాసం అనుస్సరతి, సా పుబ్బేనివాసానుస్సతి, **ఞాణన్తి** తాయ సతియా సమ్పయుత్తం ఞాణం.

౨౪. **ఓభాసవసేనా**తి దిబ్బేన చక్ఖునా రూపదస్సనత్థం పసారితస్స తేజోకసిణఓదాతకసిణఆలోకకసిణానం అఞ్ఞతరస్స చతుత్థజ్ఝానారమ్మణస్స కసిణోభాసస్స వసేన. **నానత్తేకత్తరూపనిమిత్తాన**న్తి నానాసత్తానం రూపాని, నానత్తకాయం ఉపపన్నానం వా సత్తానం రూపాని, నానాదిసాసు వా రూపాని, అసమ్మిస్సాని వా రూపాని నానత్తరూపాని, ఏకసత్తస్స రూపాని, ఏకత్తకాయం ఉపపన్నస్స వా రూపాని, ఏకదిసాయ వా రూపాని, నానాదిసాదీనం సమ్మిస్సీభూతాని వా రూపాని ఏకత్తరూపాని. **రూప**న్తి చేత్థ వణ్ణాయతనమేవ. తఞ్హి రూపయతీతి రూపం, వణ్ణవికారం ఆపజ్జమానం హదయఙ్గతభావం పకాసేతీతి అత్థో. రూపమేవ రూపనిమిత్తం. తేసం నానత్తేకత్తరూపనిమిత్తానం. **దస్సనట్ఠే పఞ్ఞా**తి దస్సనసభావే పఞ్ఞా.

**దిబ్బచక్ఖుఞాణ**న్తి దిబ్బసదిసత్తా దిబ్బం. దేవానఞ్హి సుచరితకమ్మనిబ్బత్తం పిత్తసేమ్హరుహిరాదీహి అపలిబుద్ధం ఉపక్కిలేసవిముత్తతాయ దూరేపి ఆరమ్మణసమ్పటిచ్ఛనసమత్థం దిబ్బం పసాదచక్ఖు హోతి. ఇదఞ్చాపి వీరియభావనాబలనిబ్బత్తం ఞాణచక్ఖు తాదిసమేవాతి దిబ్బసదిసత్తా దిబ్బం, దిబ్బవిహారవసేన పటిలద్ధత్తా అత్తనా దిబ్బవిహారసన్నిస్సితత్తాపి దిబ్బం, ఆలోకపరిగ్గహేన మహాజుతికత్తాపి దిబ్బం, తిరోకుట్టాదిగతరూపదస్సనేన మహాగతికత్తాపి దిబ్బం. తం సబ్బం సద్దసత్థానుసారేన వేదితబ్బం. దస్సనట్ఠేన చక్ఖు, చక్ఖుకిచ్చకరణేన చక్ఖుమివాతిపి చక్ఖు, దిబ్బఞ్చ తం చక్ఖు చాతి దిబ్బచక్ఖు, దిబ్బచక్ఖు చ తం ఞాణఞ్చాతి దిబ్బచక్ఖుఞాణం.

౨౫. **చతుసట్ఠియా ఆకారేహీ**తి అట్ఠసు మగ్గఫలేసు ఏకేకస్మిం అట్ఠన్నం అట్ఠన్నం ఇన్ద్రియానం వసేన చతుసట్ఠియా ఆకారేహి. **తిణ్ణన్నం ఇన్ద్రియాన**న్తి అనఞ్ఞాతఞ్ఞస్సామీతిన్ద్రియం అఞ్ఞిన్ద్రియం అఞ్ఞాతావిన్ద్రియన్తి, ఇమేసం తిణ్ణన్నం ఇన్ద్రియానం. **వసిభావతా పఞ్ఞా**తి వసిభావతాయ పవత్తా పఞ్ఞా, అరహత్తఫలే అట్ఠన్నం ఇన్ద్రియానం వసేన అట్ఠహి ఆకారేహి అఞ్ఞాతావిన్ద్రియస్సేవ వసిభావతాయ అరహత్తమగ్గక్ఖణే అభావేపి కారణసిద్ధివసేన తదత్థసాధనతాయ వుత్తన్తి వేదితబ్బం. **ఆసవానం ఖయే ఞాణ**న్తి అత్తనా వజ్ఝానం ఆసవానం ఖయకరం అరహత్తమగ్గఞాణం.

౨౬-౨౯. ఇదాని ఆసవానం ఖయఞాణసఙ్ఖాతఅరహత్తమగ్గఞాణసమ్బన్ధే చతున్నమ్పి మగ్గఞాణానం ఏకేకస్స మగ్గఞాణస్స ఏకాభిసమయతం దస్సేతుం "పరిఞ్ఞట్ఠే పఞ్ఞా"తిఆదీని చత్తారి ఞాణాని ఉద్దిట్ఠాని. తత్థాపి ఓళారికత్తా సబ్బసత్తసాధారణత్తా చ సువిఞ్ఞేయ్యన్తి దుక్ఖసచ్చం పఠమం వుత్తం, తస్సేవ హేతుదస్సనత్థం తదనన్తరం సముదయసచ్చం, హేతునిరోధా ఫలనిరోధోతి ఞాపనత్థం తదనన్తరం నిరోధసచ్చం, తదధిగమూపాయదస్సనత్థం అన్తే మగ్గసచ్చం. భవసుఖస్సాదగధితానం వా సత్తానం సంవేగజననత్థం పఠమం దుక్ఖమాహ, తం నేవ అకతం ఆగచ్ఛతి, న ఇస్సరనిమ్మానాదితో హోతి, ఇతో పన హోతీతి ఞాపనత్థం తదనన్తరం సముదయసచ్చం, తతో సహేతుకేన దుక్ఖేన అభిభూతత్తా సంవిగ్గమానసానం దుక్ఖనిస్సరణగవేసీనం నిస్సరణదస్సనేన అస్సాసజననత్థం నిరోధం, తతో నిరోధాధిగమత్థం నిరోధసమ్పాపకం మగ్గన్తి. ఇదాని తబ్బిసయాని ఞాణాని తేనేవ కమేన ఉద్దిట్ఠాని. తత్థ **పరిఞ్ఞట్ఠే**తి దుక్ఖస్స పీళనట్ఠాదికే చతుబ్బిధే పరిజానితబ్బసభావే. **పహానట్ఠే**తి సముదయస్స ఆయూహనట్ఠాదికే చతుబ్బిధే పహాతబ్బసభావే.

**సచ్ఛికిరియట్ఠే**తి నిరోధస్స నిస్సరణట్ఠాదికే చతుబ్బిధే సచ్ఛికాతబ్బసభావే. **భావనట్ఠే**తి మగ్గస్స నియ్యానట్ఠాదికే చతుబ్బిధే భావేతబ్బసభావే.

**౬౦-౬౩.** ఇదాని భావితమగ్గస్స పచ్చవేక్ఖణవసేన వా అభావితమగ్గస్స అనుస్సవవసేన వా విసుం విసుం సచ్చఞాణాని దస్సేతుం **దుక్ఖే ఞాణా**దీని చత్తారి ఞాణాని ఉద్దిట్ఠాని. తత్థ **దుక్ఖే**తి ఏత్థ **దు**-ఇతి అయం సద్దో కుచ్ఛితే దిస్సతి. కుచ్ఛితఞ్హి పుత్తం దుపుత్తోతి వదన్తి. **ఖం**-సద్దో పన తుచ్ఛే. తుచ్ఛఞ్హి ఆకాసం 'ఖ'న్తి వుచ్చతి. ఇదఞ్చ పఠమసచ్చం కుచ్ఛితం అనేకుపద్దవాధిట్ఠానతో, తుచ్ఛం బాలజనపరికప్పితధువసుభసుఖత్తభావవిరహితతో. తస్మా కుచ్ఛితత్తా తుచ్ఛత్తా చ "దుక్ఖ"న్తి వుచ్చతి.

**దుక్ఖసముదయే**తి ఏత్థ **సం**-ఇతి అయం సద్దో "సమాగమో సమేత"న్తిఆదీసు (విభ॰ ౧౯౯; దీ॰ ని॰ ౨.౩౯౬) వియ సంయోగం దీపేతి. **ఉ**-ఇతి అయం సద్దో "ఉప్పన్నం ఉదిత"న్తిఆదీసు (పారా॰ ౧౭౨; చూళని॰ ఖగ్గవిసాణసుత్తనిద్దేస ౧౪౧) వియ ఉప్పత్తిం. **అయ**-సద్దో పన కారణం దీపేతి. ఇదఞ్చాపి దుతియసచ్చం అవసేసపచ్చయసమాయోగే సతి దుక్ఖస్స ఉప్పత్తికారణం. ఇతి దుక్ఖస్స సంయోగే ఉప్పత్తికారణత్తా "దుక్ఖసముదయ"న్తి వుచ్చతి.

**దుక్ఖనిరోధే**తి ఏత్థ **ని**-సద్దో అభావం, **రోధ**-సద్దో చ చారకం దీపేతి. తస్మా అభావో ఏత్థ సంసారచారకసఙ్ఖాతస్స దుక్ఖరోధస్స సబ్బగతిసుఞ్ఞత్తా, సమధిగతే వా తస్మిం సంసారచారకస్స దుక్ఖరోధస్స అభావో హోతి తప్పటిపక్ఖత్తాతిపి "దుక్ఖనిరోధ"న్తి వుచ్చతి. దుక్ఖస్స వా అనుప్పత్తినిరోధపచ్చయత్తా దుక్ఖనిరోధన్తి వుచ్చతి.

**దుక్ఖనిరోధగామినియా పటిపదాయా**తి ఏత్థ యస్మా అయం ఏతం దుక్ఖనిరోధం గచ్ఛతి ఆరమ్మణకరణవసేన తదభిముఖీభూతత్తా, పటిపదా చ హోతి దుక్ఖనిరోధప్పత్తియా, తస్మా దుక్ఖనిరోధగామినిపటిపదాతి వుచ్చతి. చత్తారి మగ్గఞాణానేవ హేట్ఠా వుట్ఠానాకారదీపనవసేన "మగ్గే ఞాణ"న్తి వుత్తాని, అనన్తరఫలదాయకత్తస్స కారణపరిదీపనవసేన "ఆనన్తరికసమాధిమ్హి ఞాణ"న్తి వుత్తాని, వివట్టనాకారదీపనవసేన "సచ్చవివట్టే ఞాణ"న్తి వుత్తాని, మగ్గపటిపాటిక్కమేనేవ అరహత్తమగ్గఞాణుప్పత్తిం, తస్స చ ఞాణస్స అభిఞ్ఞాభావం దీపేతుం అరహత్తమగ్గఞాణమేవ "ఆసవానం ఖయే ఞాణ"న్తి వుత్తం. పున చతున్నమ్పి మగ్గఞాణానం ఏకాభిసమయతం దీపేతుం "పరిఞ్ఞట్ఠే పఞ్ఞా దుక్ఖే ఞాణ"న్తిఆదీని చత్తారి ఞాణాని వుత్తాని. పున ఏకేకస్మిం సచ్చే విసుం విసుం ఉప్పత్తిదీపనవసేన "దుక్ఖే ఞాణ"న్తిఆదీని చత్తారి ఞాణాని ఉద్దిట్ఠానీతి ఏవం పుబ్బాపరవిసేసో వేదితబ్బోతి.

**౬౪-౬౭.** ఇదాని సబ్బేసం అరియపుగ్గలానం అరియమగ్గానుభావేనేవ పటిసమ్భిదాఞాణాని సిద్ధానీతి దస్సేతుం **అత్థపటిసమ్భిదే ఞాణ**న్తిఆదీని పున చత్తారి పటిసమ్భిదాఞాణాని ఉద్దిట్ఠాని. ఇమాని హి పటిసమ్భిదాపభేదాభావేపి సబ్బఅరియపుగ్గలసాధారణాని సుద్ధికపటిసమ్భిదాఞాణాని, హేట్ఠా ఉద్దిట్ఠాని పన పభిన్నపటిసమ్భిదానం పభేదప్పత్తాని పటిసమ్భిదాఞాణానీతి వేదితబ్బానీతి అయమేతేసం ఉభయత్థవచనే విసేసో. యస్మా వా అనన్తరం ఉద్దిట్ఠం దుక్ఖారమ్మణం నిరోధారమ్మణఞ్చ ఞాణం అత్థపటిసమ్భిదా హోతి, సముదయారమ్మణం మగ్గారమ్మణఞ్చ ఞాణం ధమ్మపటిసమ్భిదా, తదభిలాపే ఞాణం నిరుత్తిపటిసమ్భిదా, తేసు ఞాణేసు ఞాణం పటిభానపటిసమ్భిదా, తస్మా తమ్పి అత్థవిసేసం దస్సేతుం సుద్ధికపటిసమ్భిదాఞాణాని ఉద్దిట్ఠానీతి వేదితబ్బాని. తస్మాయేవ చ హేట్ఠా నానత్తసద్దేన విసేసేత్వా వుత్తాని. ఇధ తథా అవిసేసేత్వా వుత్తానీతి.

**౬౮**. ఏవం పటిపాటియా సత్తసట్ఠి సావకసాధారణఞాణాని ఉద్దిసిత్వా ఇదాని సావకేహి అసాధారణాని తథాగతానంయేవ ఆవేణికాని ఞాణాని దస్సేతుం **ఇన్ద్రియపరోపరియత్తఞాణాదీని** చ అసాధారణఞాణాని ఉద్దిట్ఠాని. తత్థాపి యస్మా తథాగతా సత్తానం ధమ్మదేసనాయ భాజనాభాజనత్తం ఓలోకేన్తా బుద్ధచక్ఖునా ఓలోకేన్తి. బుద్ధచక్ఖు నామ ఇన్ద్రియపరోపరియత్తాసయానుసయఞాణద్వయమేవ. యథాహ –

> “అద్దసా ఖో భగవా బుద్ధచక్ఖునా లోకం వోలోకేన్తో సత్తే అప్పరజక్ఖే మహారజక్ఖే తిక్ఖిన్ద్రియే ముదిన్ద్రియే”తిఆది (మహావ. ౯; మ. ని. ౧.౨౮౩; ౨.౩౩౯).

సత్తసన్తానే చ ఓలోకేన్తా పఠమం ఇన్ద్రియపరిపాకాపరిపాకం ఓలోకేన్తి, ఇన్ద్రియపరిపాకఞ్చ ఞత్వా ఆసయాదీనం అనురూపేన ధమ్మదేసనత్థం తతో ఆసయానుసయచరితాని ఓలోకేన్తి, తస్మాపి పఠమం ఇన్ద్రియపరోపరియత్తఞాణం ఉద్దిట్ఠం, తదనన్తరం ఆసయానుసయఞాణం. ధమ్మం దేసేన్తా చ యస్మా పాటిహారియేన వినేతబ్బానం పాటిహారియం కరోన్తి, తస్మా ఆసయానుసయఞాణానన్తరం యమకపాటిహారియే ఞాణం ఉద్దిట్ఠం. ఇమేసం తిణ్ణం ఞాణానం హేతుపరిదీపనత్థం తదనన్తరం మహాకరుణాఞాణం ఉద్దిట్ఠం. మహాకరుణాఞాణస్స పరిసుద్ధభావపరిదీపనత్థం తదనన్తరం సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం ఉద్దిట్ఠం. సబ్బఞ్ఞుస్సాపి సబ్బధమ్మానం ఆవజ్జనపటిబద్ధభావపరిదీపనత్థం సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణస్స అనావరియభావపరిదీపనత్థఞ్చ తదనన్తరం అనావరణఞాణం ఉద్దిట్ఠన్తి వేదితబ్బం.

**ఇన్ద్రియపరోపరియత్తఞాణ**న్తి ఏత్థ ఉపరి “సత్తాన”న్తి పదం ఇధేవ ఆహరిత్వా “సత్తానం ఇన్ద్రియపరోపరియత్తఞాణ”న్తి యోజేతబ్బం. పరాని చ అపరాని చ పరాపరానీతి వత్తబ్బే సన్ధివసేన రో-కారం కత్వా పరోపరానీతి వుచ్చతి. పరోపరానం భావో పరోపరియం, పరోపరియమేవ పరోపరియత్తం, వేనేయ్యసత్తానం సద్ధాదీనం పఞ్చన్నం ఇన్ద్రియానం పరోపరియత్తం ఇన్ద్రియపరోపరియత్తం, ఇన్ద్రియపరోపరియత్తస్స ఞాణం ఇన్ద్రియపరోపరియత్తఞాణం, ఇన్ద్రియానం ఉత్తమానుత్తమభావఞాణన్తి అత్థో. “ఇన్ద్రియవరోవరియత్తఞాణ”న్తిపి పాఠో. వరాని చ అవరియాని చ వరోవరియాని, వరోవరియానం భావో వరోవరియత్తన్తి యోజేతబ్బం. **అవరియానీ**తి చ న ఉత్తమానీతి అత్థో. అథ వా పరాని చ ఓపరాని చ పరోపరాని, తేసం భావో పరోపరియత్తన్తి యోజేతబ్బం. **ఓపరానీ**తి చ ఓరానీతి వుత్తం హోతి, లామకానీతి అత్థో, “పరోపరా యస్స సమేచ్చ ధమ్మా”తిఆదీసు (సు. ని. ౪౭౫) వియ. “ఇన్ద్రియపరోపరియత్తే ఞాణ”న్తి భుమ్మవచనేనాపి పాఠో.

**౬౯. సత్తానం ఆసయానుసయే ఞాణ**న్తి ఏత్థ రూపాదీసు ఖన్ధేసు ఛన్దరాగేన సత్తా విసత్తాతి సత్తా. వుత్తఞ్హేతం భగవతా –

> “రూపే ఖో, రాధ, యో ఛన్దో యో రాగో యా నన్దీ యా తణ్హా, తత్ర సత్తో తత్ర విసత్తో, తస్మా ‘సత్తో’తి వుచ్చతి. వేదనాయ సఞ్ఞాయ సఙ్ఖారేసు విఞ్ఞాణే యో ఛన్దో యో రాగో యా నన్దీ యా తణ్హా, తత్ర సత్తో తత్ర విసత్తో, తస్మా ‘సత్తో’తి వుచ్చతీ”తి (సం. ని. ౩.౧౬౧).

అక్ఖరచిన్తకా పన అత్థం అవిచారేత్వా “నామమత్తమేత”న్తి ఇచ్ఛన్తి. యేపి అత్థం విచారేన్తి, తే సత్వయోగేన సత్తాతి ఇచ్ఛన్తి, తేసం సత్తానం. ఆసయన్తి నిస్సయన్తి ఏతం ఇతి ఆసయో, మిచ్ఛాదిట్ఠియా, సమ్మాదిట్ఠియా వా కామాదీహి, నేక్ఖమ్మాదీహి వా పరిభావితస్స సన్తానస్సేతం అధివచనం. సత్తసన్తానే అనుసేన్తి అనుపవత్తన్తీతి అనుసయా, థామగతానం

కామరాగాదీనం ఏతం అధివచనం. ఆసయో చ అనుసయో చ ఆసయానుసయో. జాతిగ్గహణేన చ ద్వన్దసమాసవసేన చ ఏకవచనం వేదితబ్బం. యస్మా చరితాధిముత్తియో ఆసయానుసయసఙ్గహితా, తస్మా ఉద్దేసే చరితాధిముత్తీసు ఞాణాని ఆసయానుసయఞాణేనేవ సఙ్గహేత్వా "ఆసయానుసయే ఞాణ"న్తి వుత్తం. యేనేవ హి అధిప్పాయేన ఉద్దేసో కతో, తేనేవ అధిప్పాయేన నిద్దేసో కతోతి.

**౭౦. యమకపాటిహీరే ఞాణన్తి** ఏత్థ అగ్గిక్ఖన్ధఉదకధారాదీనం అపుబ్బం అచరిమం సకింయేవ పవత్తితో యమకం, అస్సద్ధియాదీనం పటిపక్ఖధమ్మానం హరణతో పాటిహీరం, యమకఞ్చ తం పాటిహీరఞ్చాతి యమకపాటిహీరం.

**౭౧. మహాకరుణాసమాపత్తియా ఞాణన్తి** ఏత్థ పరదుక్ఖే సతి సాధూనం హదయకమ్పనం కరోతీతి కరుణా, కినాతి వా పరదుక్ఖం హింసతి వినాసేతీతి కరుణా, కిరీయతి వా దుక్ఖితేసు ఫరణవసేన పసారీయతీతి కరుణా, ఫరణకమ్మవసేన కమ్మగుణవసేన చ మహతీ కరుణా మహాకరుణా, సమాపజ్జన్తి ఏతం మహాకారుణికాతి సమాపత్తి, మహాకరుణా చ సా సమాపత్తి చాతి మహాకరుణాసమాపత్తి. తస్సం మహాకరుణాసమాపత్తియం, తంసమ్పయుత్తం ఞాణం.

**౭౨-౭౩. సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం అనావరణఞాణన్తి** ఏత్థ పఞ్చనేయ్యపథప్పభేదం సబ్బం అఞ్ఞాసీతి సబ్బఞ్ఞూ, సబ్బఞ్ఞుస్స భావో సబ్బఞ్ఞుతా, సా ఏవ ఞాణం "సబ్బఞ్ఞుతాఞాణ"న్తి వత్తబ్బే "సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణ"న్తి వుత్తం. సఙ్ఖతాసఙ్ఖతాదిభేదా సబ్బధమ్మా హి సఙ్ఖారో వికారో లక్ఖణం నిబ్బానం పఞ్ఞత్తీతి పఞ్చేవ నేయ్యపథా హోన్తి. **సబ్బఞ్ఞూ**తి చ కమసబ్బఞ్ఞూ, సకింసబ్బఞ్ఞూ, సతతసబ్బఞ్ఞూ, సత్తిసబ్బఞ్ఞూ, ఞాతసబ్బఞ్ఞూతి పఞ్చవిధా సబ్బఞ్ఞునో సియుం. కమేన సబ్బజాననకాలాసమ్భవతో కమసబ్బఞ్ఞుతా న హోతి, సకిం సబ్బారమ్మణగహణాభావతో సకింసబ్బఞ్ఞుతా న హోతి, చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీనం యథారమ్మణచిత్తసమ్భవతో భవఙ్గచిత్తవిరోధతో యుత్తిఅభావతో చ సతతసబ్బఞ్ఞుతా న హోతి, పరిసేసతో సబ్బజాననసమత్థత్తా సత్తిసబ్బఞ్ఞుతా వా సియా, విదితసబ్బధమ్మత్తా ఞాతసబ్బఞ్ఞుతా వా సియా. సత్తిసబ్బఞ్ఞునో సబ్బజాననత్తం నత్థీతి తమ్పి న యుజ్జతి.

> "న తస్స అద్దిట్ఠమిధత్థి కిఞ్చి, అథో అవిఞ్ఞాతమజానితబ్బం;
>
> సబ్బం అభిఞ్ఞాసి యదత్థి నేయ్యం, తథాగతో తేన సమన్తచక్ఖూ"తి. (మహాని॰ ౧౫౬; చూళని॰ మోఘరాజమాణవపుచ్ఛానిద్దేస ౮౫; పటి॰ మ॰ ౧.౨౦౮) –

వుత్తత్తా ఞాతసబ్బఞ్ఞుత్తమేవ యుజ్జతి. ఏవఞ్హి సతి కిచ్చతో అసమ్మోహతో కారణసిద్ధితో ఆవజ్జనపటిబద్ధతో సబ్బఞ్ఞుత్తమేవ హోతీతి. ఆవజ్జనపటిబద్ధత్తా ఏవ హి నత్థి ఏతస్స ఆవరణన్తి అనావరణం, తదేవ అనావరణఞాణన్తి వుచ్చతీతి.

**ఇమాని తేసత్తతి ఞాణానీ**తి సావకేహి సాధారణాసాధారణవసేన ఉద్దిట్ఠాని ఇమాని తేసత్తతి ఞాణాని. **ఇమేసం తేసత్తతియా ఞాణానన్తి** ఆదితో పట్ఠాయ వుత్తానం ఇమేసం తేసత్తతిఞాణానం. ఉబ్బాహనత్థే చేతం సామివచనం. తేసత్తతీనన్తిపి పాఠో. "తేసత్తతియా"తి వత్తబ్బే ఏకస్మిం బహువచనం వేదితబ్బం. **సత్తసట్ఠి ఞాణానీ**తిఆదితో పట్ఠాయ సత్తసట్ఠి ఞాణాని. **సావకసాధారణానీ**తి సవనన్తే అరియాయ జాతియా జాతత్తా సావకా, సమానం ధారణమేతేసన్తి సాధారణాని, తథాగతానం సావకేహి సాధారణాని సావకసాధారణాని. **ఛ ఞాణానీ**తి అన్తే ఉద్దిట్ఠాని ఛ ఞాణాని. **అసాధారణాని సావకేహీ**తి సావకేహి అసాధారణాని తథాగతానంయేవ ఞాణానీతి.

సద్ధమ్మప్పకాసినియా పటిసమ్భిదామగ్గ-అట్ఠకథాయ

ఞాణకథామాతికుద్దేసవారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

## ౧. సుతమయఞాణనిద్దేసవణ్ణనా

### విస్సజ్జనుద్దేసవణ్ణనా

౧. ఇదాని యథానిక్ఖిత్తేన ఉద్దేసేన సఙ్గహితే ధమ్మే పభేదతో దస్సేతుం **కథం సోతావధానే పఞ్ఞా సుతమయే ఞాణ**న్తిఆది నిద్దేసవారో ఆరద్ధో. తత్థ యం వుత్తం, "సోతావధానే పఞ్ఞా సుతమయే ఞాణ"న్తి , తం కథం హోతీతి? అయం కథేతుకమ్యతాపుచ్ఛా. పఞ్చవిధా హి పుచ్ఛా – అదిట్ఠజోతనాపుచ్ఛా, దిట్ఠసంసన్దనాపుచ్ఛా, విమతిచ్ఛేదనాపుచ్ఛా, అనుమతిపుచ్ఛా, కథేతుకమ్యతాపుచ్ఛాతి. తాసం ఇదం నానత్తం –

కతమా **అదిట్ఠజోతనా**పుచ్ఛా? (మహాని॰ ౧౫౦; చూళని॰ పుణ్ణకమాణవపుచ్ఛానిద్దేస ౧౨) పకతియా లక్ఖణం అఞ్ఞాతం హోతి అదిట్ఠం అతులితం అతీరితం అవిభూతం అవిభావితం, తస్స ఞాణాయ దస్సనాయ తులనాయ తీరణాయ విభూతాయ విభావనత్థాయ పఞ్హం పుచ్ఛతి, అయం అదిట్ఠజోతనాపుచ్ఛా.

కతమా **దిట్ఠసంసన్దనా**పుచ్ఛా? (మహాని॰ ౧౫౦; చూళని॰ పుణ్ణకమాణవపుచ్ఛానిద్దేస ౧౨) పకతియా లక్ఖణం ఞాతం హోతి దిట్ఠం తులితం తీరితం విభూతం విభావితం, సో అఞ్ఞేహి పణ్డితేహి సద్ధిం సంసన్దనత్థాయ పఞ్హం పుచ్ఛతి, అయం దిట్ఠసంసన్దనాపుచ్ఛా.

కతమా **విమతిచ్ఛేదనా**పుచ్ఛా? (మహాని॰ ౧౫౦; చూళని॰ పుణ్ణకమాణవపుచ్ఛానిద్దేస ౧౨) పకతియా సంసయపక్ఖన్దో హోతి విమతిపక్ఖన్దో ద్వేళ్హకజాతో "ఏవం ను ఖో, నను ఖో, కిం ను ఖో, కథం ను ఖో"తి? సో విమతిచ్ఛేదనత్థాయ పఞ్హం పుచ్ఛతి, అయం విమతిచ్ఛేదనాపుచ్ఛా.

కతమా **అనుమతి**పుచ్ఛా? భగవా భిక్ఖూనం అనుమతియా పఞ్హం పుచ్ఛతి – "తం కిం మఞ్ఞథ, భిక్ఖవే, రూపం నిచ్చం వా అనిచ్చం వా"తి? "అనిచ్చం, భన్తే". "యం పనానిచ్చం, దుక్ఖం వా తం సుఖం వా"తి? "దుక్ఖం, భన్తే". "యం పనానిచ్చం దుక్ఖం విపరిణామధమ్మం, కల్లం ను తం సమనుపస్సితుం 'ఏతం మమ, ఏసోహమస్మి, ఏసో మే అత్తా"తి? "నో హేతం, భన్తే"తి (మహావ॰ ౨౧), అయం అనుమతిపుచ్ఛా.

కతమా **కథేతుకమ్యతా**పుచ్ఛా? భగవా భిక్ఖూనం కథేతుకమ్యతాయ పఞ్హం పుచ్ఛతి – "చత్తారోమే , భిక్ఖవే, సతిపట్ఠానా. కతమే చత్తారో"తి (సం॰ ని॰ ౫.౩౯౦)? అయం కథేతుకమ్యతాపుచ్ఛాతి. తాసు అయం థేరస్స కథేతుకమ్యతాపుచ్ఛాతి వేదితబ్బా.

ఇదాని సమాతికుద్దేసాయ కథేతుకమ్యతాపుచ్ఛాయ "ఇమే ధమ్మా అభిఞ్ఞేయ్యాతి సోతావధానం, తంపజాననా పఞ్ఞా సుతమయే ఞాణ"న్తిఆదయో సోళస విస్సజ్జనుద్దేసా. తత్థ **ఇమే ధమ్మా అభిఞ్ఞేయ్యా**తి "దేసయన్తస్సా"తి పాఠసేసో. ఇమే ధమ్మా అభిజానితబ్బాతి సత్థునో, అఞ్ఞతరస్స వా గరుట్ఠానియస్స సబ్రహ్మచారిస్స ధమ్మం దేసయన్తస్స పుబ్బే

వుత్తనయేన సోతావధానం సుతం **సోతావధానం** నామ. తంపజాననా పఞ్ఞా తస్స సుతస్స పజాననా పరియాయపరిచ్ఛిన్దకపఞ్ఞా సుతమయే ఞాణం నామాతి అత్థో. తస్స పజాననా తంపజాననాతి సామివచనసమాసో. తం పజాననాతి విభత్తివిపల్లాసవసేన ఉపయోగవచనం వా. **అభిఞ్ఞేయ్యా**తి చ సభావలక్ఖణావబోధవసేన సోభనేనాకారేన జానితబ్బా. **పరిఞ్ఞేయ్యా**తి సామఞ్ఞలక్ఖణావబోధవసేన కిచ్చసమాపనవసేన చ బ్యాపిత్వా జానితబ్బా. **భావేతబ్బా**తి వడ్ఢేతబ్బా. **సచ్ఛికాతబ్బా**తి పచ్చక్ఖం కాతబ్బా. దువిధా హి సచ్ఛికిరియా పటిలాభసచ్ఛికిరియా ఆరమ్మణసచ్ఛికిరియా చ. పచ్చనీకసముదాచారవసేన పరిహానియసఙ్ఖాతం హానం భజన్తీతి **హానభాగియా**. తదనుధమ్మతాయ సతియా సణ్ఠానవసేన ఠానసఙ్ఖాతం ఠితిం భజన్తీతి **ఠితిభాగియా**. ఉపరివిసేసాధిగమవసేన విసేసం భజన్తీతి **విసేసభాగియా**. అనిబ్బిద్ధపుబ్బం అప్పదాలితపుబ్బం లోభక్ఖన్ధం దోసక్ఖన్ధం మోహక్ఖన్ధం నిబ్బిజ్ఝతి పదాలేతీతి అరియమగ్గో నిబ్బేధో నామ, నిబ్బిదాసహగతానం సఞ్ఞామనసికారానం సముదాచారవసేన తం నిబ్బేధం భజన్తీతి **నిబ్బేధభాగియా**.

**సబ్బే సఙ్ఖారా**తి సబ్బే సప్పచ్చయా ధమ్మా. తే హి **సఙ్ఖతసఙ్ఖారా** నామ. పచ్చయేహి సఙ్గమ్మ కరీయన్తీతి సఙ్ఖారా, తే ఏవ పచ్చయేహి సఙ్గమ్మ కతత్తా సఙ్ఖతాతి విసేసేత్వా వుత్తా. కమ్మనిబ్బత్తా తేభూమకరూపారూపధమ్మా అభిసఙ్ఖతసఙ్ఖారాతి అట్ఠకథాసు (విసుద్ధి॰ ౨.౫౮౭; విభ॰ అట్ఠ॰ ౨౨౬ సఙ్ఖారపదనిద్దేస) వుత్తా. తేపి "అనిచ్చా వ సఙ్ఖారా"తిఆదీసు (సం॰ ని॰ ౧.౧౮౬; ౨.౧౪౩; దీ॰ ని॰ ౨.౨౨౧, ౨౭౨) సఙ్ఖతసఙ్ఖారేసు సఙ్గహం గచ్ఛన్తి. "అవిజ్జాగతో అయం, భిక్ఖవే, పురిసపుగ్గలో పుఞ్ఞఞ్చేవ సఙ్ఖారం అభిసఙ్ఖరోతీ"తిఆదీసు (సం॰ ని॰ ౨.౫౧) అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారావ ఆగతా తేభూమికకుసలాకుసలచేతనా **అభిసఙ్ఖరణకసఙ్ఖారా** నామ. "యావతికా అభిసఙ్ఖారస్స గతి, తావతికం గన్త్వా అక్ఖాహతం మఞ్ఞే అట్ఠాసీ"తిఆదీసు ఆగతం కాయికం చేతసికం వీరియం **పయోగాభిసఙ్ఖారో** నామ. "సఞ్ఞావేదయితనిరోధం సమాపన్నస్స ఖో, ఆవుసో విసాఖ, భిక్ఖునో పఠమం నిరుజ్ఝతి వచీసఙ్ఖారో, తతో కాయసఙ్ఖారో, తతో చిత్తసఙ్ఖారో"తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౧.౪౬౪) ఆగతా వితక్కవిచారా. వాచం సఙ్ఖరోన్తీతి **వచీసఙ్ఖారా**. అస్సాసపస్సాసా కాయేన సఙ్ఖరీయన్తీతి **కాయసఙ్ఖారా**. సఞ్ఞా చ వేదనా చ చిత్తేన సఙ్ఖరీయన్తీతి **చిత్తసఙ్ఖారా**. ఇధ పన సఙ్ఖతసఙ్ఖారా అధిప్పేతా.

**అనిచ్చా**తి హుత్వా అభావట్ఠేన. **దుక్ఖా**తి పీళనట్ఠేన. **సబ్బే ధమ్మా**తి నిబ్బానమ్పి అన్తోకత్వా వుత్తా. **అనత్తా**తి అవసవత్తనట్ఠేన. **ఇదం దుక్ఖం అరియసచ్చ**న్తిఆదీసు "దుక్ఖసముదయో దుక్ఖనిరోధో"తి వత్తబ్బే "దుక్ఖసముదయం దుక్ఖనిరోధ"న్తి లిఙ్గవిపల్లాసో కతో. యస్మా పన బుద్ధాదయో అరియా పటివిజ్ఝన్తి, తస్మా అరియసచ్చానీతి వుచ్చన్తి. యథాహ "చత్తారిమాని, భిక్ఖవే, అరియసచ్చాని…పే॰… ఇమాని ఖో, భిక్ఖవే, చత్తారి అరియసచ్చాని. అరియా ఇమాని పటివిజ్ఝన్తి, తస్మా అరియసచ్చానీతి వుచ్చన్తీ"తి. అరియస్స సచ్చానీతిపి అరియసచ్చాని. యథాహ "సదేవకే లోకే…పే॰… సదేవమనుస్సాయ తథాగతో అరియో, తస్మా అరియసచ్చానీతి వుచ్చన్తీ"తి (సం॰ ని॰ ౫.౧౦౯౮). ఏతేసం అభిసమ్బుద్ధత్తా అరియభావసిద్ధితోపి అరియసచ్చాని. యథాహ "ఇమేసం ఖో, భిక్ఖవే, చతున్నం అరియసచ్చానం యథాభూతం అభిసమ్బుద్ధత్తా తథాగతో అరహం సమ్మాసమ్బుద్ధో అరియోతి వుచ్చతీ"తి (సం॰ ని॰ ౫.౧౦౯౩). అరియాని సచ్చానీతిపి అరియసచ్చాని. **అరియానీ**తి అవితథాని, అవిసంవాదకానీతి అత్థో. యథాహ "ఇమాని ఖో, భిక్ఖవే, చత్తారి అరియసచ్చాని తథాని అవితథాని అనఞ్ఞథాని, తస్మా అరియసచ్చానీతి వుచ్చన్తీ"తి (సం॰ ని॰ ౫.౧౦౯౭). **సచ్చానీ**తి కో సచ్చట్ఠోతి చే? యో పఞ్ఞాచక్ఖునా ఉపపరిక్ఖమానానం మాయావ విపరీతో, మరీచీవ విసంవాదకో, తిత్థియానం పరికప్పితఅత్తావ అనుపలబ్భసభావో చ న హోతి, అథ ఖో బాధనపభవసన్తినియ్యానప్పకారేన తచ్ఛావిపరీతభూతభావేన అరియఞాణస్స

గోచరో హోతియేవ. ఏస అగ్గిలక్ఖణం వియ లోకపకతి వియ చ తచ్ఛావిపరీతభూతభావో సచ్చట్ఠోతి వేదితబ్బో. యథాహ "ఇదం దుక్ఖన్తి, భిక్ఖవే, తథమేతం అవితథమేతం అనఞ్ఞథమేత"న్తి (సం॰ ని॰ ౫.౧౦౯౦) విత్థారో. అపిచ –

నాబాధకం యతో దుక్ఖం, దుక్ఖా అఞ్ఞం న బాధకం;
బాధకత్తనియామేన, తతో సచ్చమిదం మతం.

తం వినా నాఞ్ఞతో దుక్ఖం, న హోతి న చ తం తతో;
దుక్ఖహేతు నియామేన, ఇతి సచ్చం విసత్తికా.

నాఞ్ఞా నిబ్బానతో సన్తి, సన్తం న చ న తం యతో;
సన్తభావనియామేన, తతో సచ్చమిదం మతం.

మగ్గా అఞ్ఞం న నియ్యానం, అనియ్యానో న చాపి సో;
తచ్ఛనియ్యానభావేన, ఇతి సో సచ్చసమ్మతో.

ఇతి తచ్ఛావిపల్లాస-భూతభావం చతూస్వపి;
దుక్ఖాదీస్వవిసేసేన, సచ్చట్ఠం ఆహు పణ్డితాతి.

సో పనాయం **సచ్చ**సద్దో అనేకేసు అత్థేసు దిస్సతి. సేయ్యథిదం – "సచ్చం భణే న కుజ్ఝేయ్యా"తిఆదీసు (ధ॰ ప॰ ౨౨౪) వాచాసచ్చే. "సచ్చే ఠితా సమణబ్రాహ్మణా చా"తిఆదీసు (జా॰ ౨.౨౧.౪౩౩) విరతిసచ్చే. "కస్మా ను సచ్చాని వదన్తి నానా, పవాదియాసే కుసలావదానా"తిఆదీసు (సు॰ ని॰ ౮౯౧) దిట్ఠిసచ్చే. "ఏకఞ్హి సచ్చం న దుతీయమత్థి, యస్మిం పజా నో వివదే పజాన"న్తిఆదీసు (సు॰ ని॰ ౮౯౦; మహాని॰ ౧౧౯) పరమత్థసచ్చే నిబ్బానే చేవ మగ్గే చ. "చతున్నం సచ్చానం కతి కుసలా కతి అకుసలా"తిఆదీసు (విభ॰ ౨౧౬) అరియసచ్చే. స్వాయమిధాపి అరియసచ్చే పవత్తతీతి.

నిద్దేసవారసఙ్గహితస్స విస్సజ్జనుద్దేసస్స

అత్థవణ్ణనా నిట్ఠితా.

## అభిఞ్ఞేయ్యనిద్దేసవణ్ణనా

**౨.** ఇదాని విస్సజ్జనుద్దేససఙ్గహితే ధమ్మే పభేదతో దస్సేతుం **కథం ఇమే ధమ్మా అభిఞ్ఞేయ్యా**తిఆది నిద్దేసవారో ఆరద్ధో. తత్థ అభిఞ్ఞేయ్యనిద్దేసాదీసు పఞ్చసు ఆదితో ఏకకాదివసేన దస దస విస్సజ్జనాని **దసుత్తరపరియాయేన** సంసన్దేత్వా ఉద్దిట్ఠాని. తేసు అభిఞ్ఞేయ్యనిద్దేసే తావ **సబ్బే సత్తా**తి కామభవాదీసు సఞ్ఞాభవాదీసు ఏకవోకారభవాదీసు చ సబ్బభవేసు సబ్బే సత్తా. **ఆహారట్ఠితికా**తి ఆహారతో ఠితి ఏతేసన్తి ఆహారట్ఠితికా. **ఠితీ**తి చేత్థ సకక్ఖణే అత్థితా అధిప్పేతా. ఇతి సబ్బసత్తానం ఠితిహేతు ఆహారో నామ ఏకో ధమ్మో అధికేన ఞాణేన జానితబ్బో. పచ్చయే హి అభిఞ్ఞాతే పచ్చయుప్పన్నాపి అభిఞ్ఞాతా హోన్తి ఉభిన్నమ్పి అఞ్ఞమఞ్ఞాపేక్ఖత్తా. ఏతేన ఞాతపరిఞ్ఞా వుత్తా హోతి. నను చ ఏవం సన్తే యం వుత్తం "అసఞ్ఞసత్తా దేవా

అహేతుకా అనాహారా అఫస్సకా”తిఆది (విభ. ౧౦౧౭), తం విరుజ్ఝతీతి. తఞ్చ న విరుజ్ఝతి. తేసఞ్హి ఝానం ఆహారోతి. ఏవం సన్తేపి “చత్తారోమే, భిక్ఖవే, ఆహారా భూతానం వా సత్తానం ఠితియా, సమ్భవేసీనం వా అనుగ్గహాయ. కతమే చత్తారో? కబళీకారో ఆహారో ఓళారికో వా సుఖుమో వా, ఫస్సో దుతియో, మనోసఞ్చేతనా తతియా, విఞ్ఞాణం చతుత్థ”న్తి (సం. ని. ౨.౧౧) ఇదం విరుజ్ఝతీతి. ఇదమ్పి న విరుజ్ఝతి. ఏతస్మిఞ్హి సుత్తే నిప్పరియాయేన ఆహారలక్ఖణావ ధమ్మా ఆహారాతి వుత్తా. ఇధ పన పరియాయేన పచ్చయో ఆహారోతి వుత్తో. సబ్బసఙ్ఖతధమ్మానఞ్హి పచ్చయో లద్ధుం వట్టతి, సో చ యం యం ఫలం జనేతి, తం తం ఆహరతి నామ. తస్మా ఆహారోతి వుచ్చతి. తేనేవాహ –

> “అవిజ్జమ్పాహం, భిక్ఖవే, సాహారం వదామి, నో అనాహారం. కో చ, భిక్ఖవే, అవిజ్జాయ ఆహారో? ‘పఞ్చ నీవరణా’తిస్స వచనీయం. పఞ్చ నీవరణేపాహం, భిక్ఖవే, సాహారే వదామి, నో అనాహారే. కో చ, భిక్ఖవే, పఞ్చన్నం నీవరణానం ఆహారో. ‘అయోనిసో మనసికారో’తిస్స వచనీయ”న్తిఆది (అ. ని. ౧౦.౬౧). అయం ఇధ అధిప్పేతో.

ఏతస్మిఞ్హి పచ్చయాహారే గహితే పరియాయాహారోపి నిప్పరియాయాహారోపి సబ్బో గహితోవ హోతి.

తత్థ అసఞ్ఞభవే పచ్చయాహారో లబ్భతి. అనుప్పన్నే హి బుద్ధే తిత్థాయతనే పబ్బజిత్వా వాయోకసిణే పరికమ్మం కత్వా చతుత్థజ్ఝానం నిబ్బత్తేత్వా తతో వుట్ఠాయ “ధీ చిత్తం, ధీ చిత్తం, చిత్తస్స నామ అభావోయేవ సాధు. చిత్తఞ్హి నిస్సాయ వధబన్ధనాదిపచ్చయం దుక్ఖం ఉప్పజ్జతి, చిత్తే అసతి నత్థేత”న్తి ఖన్తిం రుచిం ఉప్పాదేత్వా అపరిహీనజ్ఝానా కాలంకత్వా అసఞ్ఞభవే నిబ్బత్తన్తి. యో యస్స ఇరియాపథో మనుస్సలోకే పణిహితో అహోసి, సో తేన ఇరియాపథేన నిబ్బత్తిత్వా పఞ్చ కప్పసతాని తిట్ఠతి. ఏత్తకం అద్ధానం నిపన్నో వియ నిసిన్నో వియ ఠితో వియ హోతి. ఏవరూపానఞ్చ సత్తానం పచ్చయాహారో లబ్భతి. తే హి యం ఝానం భావేత్వా నిబ్బత్తా , తదే నేసం పచ్చయో హోతి. యథా జియావేగేన ఖిత్తసరో యావ జియావేగో అత్థి, తావ గచ్ఛతి, ఏవం యావ ఝానపచ్చయో అత్థి, తావ తిట్ఠన్తి. తస్మిం నిట్ఠితే ఖీణవేగో సరో వియ పతన్తి.

యే పన తే నేరయికా “నేవుట్ఠానఫలూపజీవినో న పుఞ్ఞఫలూపజీవినో”తి వుత్తా, తేసం కో ఆహారోతి? తేసం కమ్మమేవ ఆహారోతి. కిం పఞ్చ ఆహారా అత్థీతి? “పఞ్చ, న పఞ్చా”తి ఇదం న వత్తబ్బం. నను “పచ్చయో ఆహారో”తి వుత్తో, తస్మా యేన కమ్మేన తే నిరయే నిబ్బత్తా, తదేవ తేసం ఠితిపచ్చయత్తా ఆహారో. యం సన్ధాయ ఇదం వుత్తం “న తావ కాలం కరోతి, యావ న తం పాపకమ్మం బ్యన్తీ హోతీ”తి (అ. ని. ౩.౩౬; మ. ని. ౩.౨౫౦). తస్మా **ఆహారట్ఠితికాతి** పచ్చయట్ఠితికాతి అత్థో. కబళీకారం ఆహారం ఆరబ్భాతి చేత్థ వివాదో న కాతబ్బో. ముఖే ఉప్పన్నఖేళోపి హి తేసం ఆహారకిచ్చం సాధేతి. ఖేళో హి నిరయే దుక్ఖవేదనీయో హుత్వా పచ్చయో హోతి, సగ్గే సుఖవేదనీయో. ఇతి కామభవే నిప్పరియాయేన చత్తారో ఆహారా, రూపారూపభవేసు ఠపేత్వా అసఞ్ఞభవం సేసానం తయో , అసఞ్ఞానఞ్చేవ అవసేసానఞ్చ పచ్చయాహారోతి ఇమినా ఆహారేన సబ్బే సత్తా ఆహారట్ఠితికా.

**సబ్బే సత్తాతి** చ పుగ్గలాధిట్ఠానా ధమ్మదేసనా, సబ్బే సఙ్ఖారాతి అధిప్పాయో. భగవతోపి హి ధమ్మపుగ్గలానం వసేన చతుబ్బిధా దేసనా – ధమ్మాధిట్ఠానా ధమ్మదేసనా, ధమ్మాధిట్ఠానా పుగ్గలదేసనా, పుగ్గలాధిట్ఠానా పుగ్గలదేసనా, పుగ్గలాధిట్ఠానా ధమ్మదేసనాతి. “నాహం, భిక్ఖవే, అఞ్ఞం ఏకధమ్మమ్పి సమనుపస్సామి, యం ఏవం భావితం కమ్మనియం హోతి, యథయిదం చిత్తం. చిత్తం, భిక్ఖవే, భావితం కమ్మనియం హోతీ”తి (అ. ని. ౧.౨౨) ఏవరూపీ **ధమ్మాధిట్ఠానా**

**ధమ్మదేసనా**. “అట్ఠానమేతం, భిక్ఖవే, అనవకాసో యం దిట్ఠిసమ్పన్నో పుగ్గలో కఞ్చి సఙ్ఖారం నిచ్చతో ఉపగచ్ఛేయ్య, నేతం ఠానం విజ్జతీ”తి (అ॰ ని॰ ౧.౨౬౮) ఏవరూపీ **ధమ్మాధిట్ఠానా పుగ్గలదేసనా**. “ఏకపుగ్గలో, భిక్ఖవే, లోకే ఉప్పజ్జమానో ఉప్పజ్జతి బహుజనహితాయ బహుజనసుఖాయ లోకానుకమ్పాయ అత్థాయ హితాయ సుఖాయ దేవమనుస్సాన”న్తి (అ॰ ని॰ ౧.౧౭౦, ౩౦౯), ఏవరూపీ **పుగ్గలాధిట్ఠానా పుగ్గలదేసనా**. “ఏకపుగ్గలస్స భిక్ఖవే, పాతుభావా మహతో చక్ఖుస్స పాతుభావో హోతీ”తి (అ॰ ని॰ ౧.౧౭౫-౧౮౬) ఏవరూపీ **పుగ్గలాధిట్ఠానా ధమ్మదేసనా**. తాసు ఇధ పుగ్గలాధిట్ఠానా ధమ్మదేసనా . ఉపరి యావ దసకా ధమ్మానంయేవ గహితత్తా సత్తగ్గహణేన ధమ్మగ్గహణం కతన్తి వేదితబ్బం, విసేసేన వా సత్తసన్తానపరియాపన్నధమ్మానంయేవ అధికేన ఞాణేన సభావతో ఉపపరిక్ఖితబ్బత్తా సత్తగ్గహణం కతన్తి వేదితబ్బం, సఙ్ఖారే ఉపాదాయ సత్తోతి పఞ్ఞత్తిమత్తసమ్భవతో వా ఫలోపచారేన సఙ్ఖారా “సత్తా”తి వుత్తాతి వేదితబ్బం. న హి కోచి సత్తో పచ్చయట్ఠితికో అత్థి అఞ్ఞత్ర సఙ్ఖారేహి, వోహారవసేన పన ఏవం వుచ్చతి. ఏవమేతేన ఞాతపరిఞ్ఞా వుత్తా హోతి.

**ద్వే ధాతుయోతి** సఙ్ఖతా చ ధాతు అసఙ్ఖతా చ ధాతు. తత్థ అనేకేహి పచ్చయేహి సఙ్గమ్మ కతా పఞ్చక్ఖన్ధా సఙ్ఖతా ధాతు, కేహిచి పచ్చయేహి అకతం నిబ్బానం అసఙ్ఖతా ధాతు.

**తిస్సో ధాతుయోతి** కామధాతు రూపధాతు అరూపధాతు (విభ॰ ౧౮౧-౧౮౨). తత్థ కతమా కామధాతు? హేట్ఠతో అవీచినిరయం పరియన్తం కరిత్వా ఉపరితో పరనిమ్మితవసవత్తీ దేవే అన్తోకరిత్వా యం ఏతస్మిం అన్తరే ఏత్థావచరా ఏత్థ పరియాపన్నా ఖన్ధా ధాతూ ఆయతనా రూపా వేదనా సఞ్ఞా సఙ్ఖారా విఞ్ఞాణం. అయం వుచ్చతి కామధాతు (విభ॰ ౧౮౨; ధ॰ స॰ ౧౨౮౭). తత్థ కతమా రూపధాతు? హేట్ఠతో బ్రహ్మలోకం పరియన్తం కరిత్వా ఉపరితో అకనిట్ఠే దేవే అన్తోకరిత్వా యం ఏతస్మిం అన్తరే ఏత్థావచరా ఏత్థ పరియాపన్నా సమాపన్నస్స వా ఉపపన్నస్స వా దిట్ఠధమ్మసుఖవిహారిస్స వా చిత్తచేతసికా ధమ్మా. అయం వుచ్చతి రూపధాతు. తత్థ కతమా అరూపధాతు? హేట్ఠతో ఆకాసానఞ్చాయతనూపగే దేవే పరియన్తం కరిత్వా ఉపరితో నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనూపగే దేవే అన్తోకరిత్వా యం ఏతస్మిం అన్తరే ఏత్థావచరా ఏత్థ పరియాపన్నా సమాపన్నస్స వా ఉపపన్నస్స వా దిట్ఠధమ్మసుఖవిహారిస్స వా చిత్తచేతసికా ధమ్మా. అయం వుచ్చతి అరూపధాతు. అట్ఠకథాయం పన “కామధాతూతి కామభవో పఞ్చక్ఖన్ధా లబ్భన్తి, రూపధాతూతి రూపభవో పఞ్చక్ఖన్ధా లబ్భన్తి. అరూపధాతూతి అరూపభవో చత్తారో ఖన్ధా లబ్భన్తీ”తి వుత్తం. అయం దసుత్తరపరియాయేన యోజనా.

సఙ్గీతిపరియాయేన పన “తిస్సో కుసలధాతుయో – నేక్ఖమ్మధాతు అబ్యాపాదధాతు అవిహింసాధాతు. అపరాపి తిస్సో ధాతుయో – రూపధాతు అరూపధాతు నిరోధధాతు. అపరాపి తిస్సో ధాతుయో – హీనా ధాతు మజ్ఝిమా ధాతు పణీతా ధాతూ”తి (దీ॰ ని॰ ౧.౩.౩౦౫) వుత్తా ధాతుయోపి ఏత్థ యుజ్జన్తి (విభ॰ ౧౮౧-౧౮౨). నేక్ఖమ్మపటిసంయుత్తో తక్కో వితక్కో…పే॰… సమ్మాసఙ్కప్పో. అయం వుచ్చతి నేక్ఖమ్మధాతు. సబ్బేపి కుసలా ధమ్మా నేక్ఖమ్మధాతు. అబ్యాపాదపటిసంయుత్తో తక్కో వితక్కో…పే॰… సమ్మాసఙ్కప్పో అబ్యాపాదధాతు. యా సత్తేసు మేత్తి మేత్తాయనా మేత్తాయితత్తం మేత్తాచేతోవిముత్తి. అయం వుచ్చతి అబ్యాపాదధాతు. అవిహింసాపటిసంయుత్తో తక్కో వితక్కో…పే॰… సమ్మాసఙ్కప్పో అవిహింసాధాతు. యా సత్తేసు కరుణా కరుణాయనా కరుణాయితత్తం కరుణాచేతోవిముత్తి. అయం వుచ్చతి అవిహింసాధాతు (విభ॰ ౧౮౨). రూపారూపధాతుయో వుత్తాయేవ. నిరోధధాతు నిబ్బానం. హీనా ధాతు

ద్వాదసాకుసలచిత్తుప్పాదా, మజ్ఝిమా ధాతు అవసేసా తేభూమకధమ్మా. పణీతా ధాతు నవ లోకుత్తరధమ్మా. సబ్బాపి చ నిజ్జీవట్ఠేన ధాతు.

**చత్తారి అరియసచ్చానీ**తి దుక్ఖం అరియసచ్చం, దుక్ఖసముదయం అరియసచ్చం, దుక్ఖనిరోధం అరియసచ్చం, దుక్ఖనిరోధగామినీ పటిపదా అరియసచ్చం. ఇమేసం వణ్ణనా సచ్చవిస్సజ్జనేసుయేవ భవిస్సతి.

**పఞ్చ విముత్తాయతనానీ**తి అత్తనో హితత్థాయ పరేహి పవత్తితధమ్మదేసనాసవనం, పరేసం హితత్థాయ అత్తనో యథాసుతధమ్మదేసనా, యథాసుతస్స ధమ్మస్స సజ్ఝాయకరణం, యథాసుతస్స ధమ్మస్స చేతసా అనువితక్కనం, కసిణాసుభాదీసు అనుకూలం ఆరమ్మణన్తి, ఇమాని పఞ్చ విముచ్చనకారణాని. యథాహ –

> "ఇధ, భిక్ఖవే, భిక్ఖునో సత్థా ధమ్మం దేసేతి అఞ్ఞతరో వా గరుట్ఠానియో సబ్రహ్మచారీ, యథా యథా ఖో, భిక్ఖవే, భిక్ఖునో సత్థా ధమ్మం దేసేతి అఞ్ఞతరో వా గరుట్ఠానియో సబ్రహ్మచారీ, తథా తథా సో తస్మిం ధమ్మే అత్థపటిసంవేదీ చ హోతి ధమ్మపటిసంవేదీ చ, తస్స అత్థపటిసంవేదినో ధమ్మపటిసంవేదినో పామోజ్జం జాయతి, పముదితస్స పీతి జాయతి, పీతిమనస్స కాయో పస్సమ్భతి, పస్సద్ధకాయో సుఖం వేదేతి, సుఖినో చిత్తం సమాధియతి, ఇదం పఠమం విముత్తాయతనం.
>
> "పున చపరం, భిక్ఖవే, భిక్ఖునో న హేవ ఖో సత్థా ధమ్మం దేసేతి అఞ్ఞతరో వా గరుట్ఠానియో సబ్రహ్మచారీ, అపి చ ఖో యథాసుతం యథాపరియత్తం ధమ్మం విత్థారేన పరేసం దేసేతి. యథా యథా ఖో, భిక్ఖవే, భిక్ఖునో...పే.... సుఖినో చిత్తం సమాధియతి. ఇదం దుతియం విముత్తాయతనం.
>
> "పున చపరం, భిక్ఖవే, భిక్ఖునో నహేవ ఖో సత్థా ధమ్మం దేసేతి అఞ్ఞతరో వా గరుట్ఠానియో సబ్రహ్మచారీ, నాపి యథాసుతం యథాపరియత్తం ధమ్మం విత్థారేన పరేసం దేసేతి, అపి చ ఖో యథాసుతం యథాపరియత్తం ధమ్మం విత్థారేన సజ్ఝాయం కరోతి. యథా యథా ఖో, భిక్ఖవే, భిక్ఖునో...పే.... సుఖినో చిత్తం సమాధియతి. ఇదం తతియం విముత్తాయతనం.
>
> "పున చపరం, భిక్ఖవే, భిక్ఖునో నహేవ ఖో సత్థా ధమ్మం దేసేతి అఞ్ఞతరో వా గరుట్ఠానియో సబ్రహ్మచారీ, నాపి యథాసుతం యథాపరియత్తం ధమ్మం విత్థారేన పరేసం దేసేతి, నాపి యథాసుతం యథాపరియత్తం ధమ్మం విత్థారేన సజ్ఝాయం కరోతి, అపి చ ఖో యథాసుతం యథాపరియత్తం ధమ్మం చేతసా అనువితక్కేతి అనువిచారేతి మనసానుపేక్ఖతి. యథా యథా ఖో, భిక్ఖవే, భిక్ఖునో...పే.... సుఖినో చిత్తం సమాధియతి. ఇదం చతుత్థం విముత్తాయతనం.
>
> "పున చపరం, భిక్ఖవే, భిక్ఖునో నహేవ ఖో సత్థా ధమ్మం దేసేతి అఞ్ఞతరో వా గరుట్ఠానియో సబ్రహ్మచారీ, నాపి యథాసుతం యథాపరియత్తం ధమ్మం విత్థారేన పరేసం దేసేతి, నాపి యథాసుతం యథాపరియత్తం ధమ్మం విత్థారేన సజ్ఝాయం కరోతి, నాపి యథాసుతం యథాపరియత్తం ధమ్మం చేతసా అనువితక్కేతి అనువిచారేతి మనసానుపేక్ఖతి, అపి చ ఖ్వస్స అఞ్ఞతరం సమాధినిమిత్తం సుగ్గహితం హోతి సుమనసికతం సూపధారితం సుప్పటివిద్ధం పఞ్ఞాయ, యథా యథా ఖో, భిక్ఖవే, భిక్ఖునో అఞ్ఞతరం సమాధినిమిత్తం సుగ్గహితం హోతి

సుమనసికతం సూపధారితం సుప్పటివిద్ధం పఞ్ఞాయ తథా తథా సో తస్మిం ధమ్మే అత్థపటిసంవేదీ చ హోతి ధమ్మపటిసంవేదీ చ. తస్స అత్థపటిసంవేదినో ధమ్మపటిసంవేదినో పామోజ్జం జాయతి , పముదితస్స పీతి జాయతి, పీతిమనస్స కాయో పస్సమ్భతి, పస్సద్ధకాయో సుఖం వేదేతి, సుఖినో చిత్తం సమాధియతి. ఇదం పఞ్చమం విముత్తాయతన"న్తి (అం. నిం ౫.౨౬; దీ. నిం ౩.౩౨౨).

**ఛ అనుత్తరియానీ**తి ఏత్థ నత్థి ఏతేసం ఉత్తరన్తి అనుత్తరాని, అనుత్తరాని ఏవ అనుత్తరియాని, జేట్ఠకానీతి అత్థో. వుత్తఞ్హేతం భగవతా –

"ఛయిమాని (అం. నిం ౬.౮, ౩౦), భిక్ఖవే, అనుత్తరియాని. కతమాని ఛ? దస్సనానుత్తరియం, సవనానుత్తరియం, లాభానుత్తరియం, సిక్ఖానుత్తరియం, పారిచరియానుత్తరియం, అనుస్సతానుత్తరియన్తి.

"కతమఞ్చ, భిక్ఖవే, దస్సనానుత్తరియం? ఇధ, భిక్ఖవే, ఏకచ్చో హత్థిరతనమ్పి దస్సనాయ గచ్ఛతి, అస్సరతనమ్పి దస్సనాయ గచ్ఛతి, మణిరతనమ్పి దస్సనాయ గచ్ఛతి, ఉచ్చావచం వా పన దస్సనాయ గచ్ఛతి, సమణం వా బ్రాహ్మణం వా మిచ్ఛాదిట్ఠికం మిచ్ఛాపటిపన్నం దస్సనాయ గచ్ఛతి. అత్థేతం, భిక్ఖవే, దస్సనం, నేతం నత్థీతి వదామి. తఞ్చ ఖో ఏతం, భిక్ఖవే, దస్సనం హీనం గమ్మం పోథుజ్జనికం అనరియం అనత్థసంహితం న నిబ్బిదాయ న విరాగాయ న నిరోధాయ న ఉపసమాయ న అభిఞ్ఞాయ న సమ్బోధాయ న నిబ్బానాయ సంవత్తతి. యో చ ఖో, భిక్ఖవే, తథాగతం వా తథాగతసావకం వా దస్సనాయ గచ్ఛతి నివిట్ఠసద్ధో నివిట్ఠపేమో ఏకన్తగతో అభిప్పసన్నో. ఏతదానుత్తరియం, భిక్ఖవే, దస్సనానం సత్తానం విసుద్ధియా సోకపరిదేవానం సమతిక్కమాయ దుక్ఖదోమనస్సానం అత్థఙ్గమాయ ఞాయస్స అధిగమాయ నిబ్బానస్స సచ్ఛికిరియాయ, యదిదం తథాగతం వా తథాగతసావకం వా దస్సనాయ గచ్ఛతి నివిట్ఠసద్ధో నివిట్ఠపేమో ఏకన్తగతో అభిప్పసన్నో. ఇదం వుచ్చతి, భిక్ఖవే, దస్సనానుత్తరియం. ఇతి దస్సనానుత్తరియం.

"సవనానుత్తరియఞ్చ కథం హోతి? ఇధ, భిక్ఖవే, ఏకచ్చో భేరిసద్దమ్పి సవనాయ గచ్ఛతి, వీణాసద్దమ్పి సవనాయ గచ్ఛతి, గీతసద్దమ్పి సవనాయ గచ్ఛతి, ఉచ్చావచం వా పన సవనాయ గచ్ఛతి, సమణస్స వా బ్రాహ్మణస్స వా మిచ్ఛాదిట్ఠికస్స మిచ్ఛాపటిపన్నస్స ధమ్మస్సవనాయ గచ్ఛతి. అత్థేతం, భిక్ఖవే, సవనం, నేతం నత్థీతి వదామి . తఞ్చ ఖో ఏతం, భిక్ఖవే, సవనం హీనం…పే… న నిబ్బానాయ సంవత్తతి. యో చ ఖో, భిక్ఖవే, తథాగతస్స వా తథాగతసావకస్స వా ధమ్మస్సవనాయ గచ్ఛతి నివిట్ఠసద్ధో నివిట్ఠపేమో ఏకన్తగతో అభిప్పసన్నో. ఏతదానుత్తరియం, భిక్ఖవే, సవనానం సత్తానం విసుద్ధియా…పే… నిబ్బానస్స సచ్ఛికిరియాయ, యదిదం తథాగతస్స వా తథాగతసావకస్స వా ధమ్మస్సవనాయ గచ్ఛతి నివిట్ఠసద్ధో నివిట్ఠపేమో ఏకన్తగతో అభిప్పసన్నో. ఇదం వుచ్చతి, భిక్ఖవే, సవనానుత్తరియం. ఇతి దస్సనానుత్తరియం, సవనానుత్తరియం.

"లాభానుత్తరియఞ్చ కథం హోతి? ఇధ, భిక్ఖవే, ఏకచ్చో పుత్తలాభమ్పి లభతి, దారలాభమ్పి లభతి, ధనలాభమ్పి లభతి, ఉచ్చావచం వా పన లాభమ్పి లభతి. సమణే వా బ్రాహ్మణే వా మిచ్ఛాదిట్ఠికే మిచ్ఛాపటిపన్నే సద్ధం పటిలభతి. అత్థేసో, భిక్ఖవే, లాభో, నేసో నత్థీతి వదామి. సో చ ఖో ఏసో, భిక్ఖవే, లాభో హీనో…పే… న నిబ్బానాయ సంవత్తతి. యో చ ఖో, భిక్ఖవే, తథాగతే వా తథాగతసావకే వా సద్ధం పటిలభతి నివిట్ఠసద్ధో నివిట్ఠపేమో

ఏకన్తగతో అభిప్పసన్నో. ఏతదానుత్తరియం, భిక్ఖవే, లాభానం సత్తానం విసుద్ధియా…పే॰… నిబ్బానస్స సచ్ఛికిరియాయ, యదిదం తథాగతే వా తథాగతసావకే వా సద్ధం పటిలభతి నివిట్ఠసద్ధో నివిట్ఠపేమో ఏకన్తగతో అభిప్పసన్నో. ఇదం వుచ్చతి, భిక్ఖవే, లాభానుత్తరియం . ఇతి దస్సనానుత్తరియం, సవనానుత్తరియం, లాభానుత్తరియం.

“సిక్ఖానుత్తరియఞ్చ కథం హోతి? ఇధ, భిక్ఖవే, ఏకచ్చో హత్థిస్మిమ్పి సిక్ఖతి, అస్సస్మిమ్పి సిక్ఖతి, రథస్మిమ్పి సిక్ఖతి, ధనుస్మిమ్పి సిక్ఖతి, థరుస్మిమ్పి సిక్ఖతి, ఉచ్చావచం వా పన సిక్ఖతి, సమణస్స వా బ్రాహ్మణస్స వా మిచ్ఛాదిట్ఠికస్స మిచ్ఛాపటిపన్నస్స సిక్ఖతి. అత్థేసా, భిక్ఖవే, సిక్ఖా, నేసా నత్థీతి వదామి. సా చ ఖో ఏసా, భిక్ఖవే, సిక్ఖా హీనా…పే॰… న నిబ్బానాయ సంవత్తతి. యో చ ఖో, భిక్ఖవే, తథాగతప్పవేదితే ధమ్మవినయే అధిసీలమ్పి సిక్ఖతి, అధిచిత్తమ్పి సిక్ఖతి, అధిపఞ్ఞమ్పి సిక్ఖతి నివిట్ఠసద్ధో నివిట్ఠపేమో ఏకన్తగతో అభిప్పసన్నో. ఏతదానుత్తరియం, భిక్ఖవే , సిక్ఖానం సత్తానం విసుద్ధియా…పే॰… నిబ్బానస్స సచ్ఛికిరియాయ, యదిదం తథాగతప్పవేదితే ధమ్మవినయే అధిసీలమ్పి సిక్ఖతి, అధిచిత్తమ్పి సిక్ఖతి, అధిపఞ్ఞమ్పి సిక్ఖతి నివిట్ఠసద్ధో నివిట్ఠపేమో ఏకన్తగతో అభిప్పసన్నో. ఇదం వుచ్చతి, భిక్ఖవే, సిక్ఖానుత్తరియం. ఇతి దస్సనానుత్తరియం, సవనానుత్తరియం, లాభానుత్తరియం, సిక్ఖానుత్తరియం.

“పారిచరియానుత్తరియఞ్చ కథం హోతి? ఇధ, భిక్ఖవే, ఏకచ్చో ఖత్తియమ్పి పరిచరతి, బ్రాహ్మణమ్పి పరిచరతి, గహపతిమ్పి పరిచరతి, ఉచ్చావచం వా పన పరిచరతి, సమణం వా బ్రాహ్మణం వా మిచ్ఛాదిట్ఠికం మిచ్ఛాపటిపన్నం పరిచరతి. అత్థేసా, భిక్ఖవే, పారిచరియా, నేసా నత్థీతి వదామి. సా చ ఖో ఏసా, భిక్ఖవే, పారిచరియా హీనా…పే॰… న నిబ్బానాయ సంవత్తతి. యో చ ఖో, భిక్ఖవే, తథాగతం వా తథాగతసావకం వా పరిచరతి నివిట్ఠసద్ధో నివిట్ఠపేమో ఏకన్తగతో అభిప్పసన్నో. ఏతదానుత్తరియం, భిక్ఖవే, పారిచరియానం సత్తానం విసుద్ధియా…పే॰… నిబ్బానస్స సచ్ఛికిరియాయ, యదిదం తథాగతం వా తథాగతసావకం వా పరిచరతి నివిట్ఠసద్ధో నివిట్ఠపేమో ఏకన్తగతో అభిప్పసన్నో. ఇదం వుచ్చతి, భిక్ఖవే, పారిచరియానుత్తరియం. ఇతి దస్సనానుత్తరియం, సవనానుత్తరియం, లాభానుత్తరియం, సిక్ఖానుత్తరియం, పారిచరియానుత్తరియం.

“అనుస్సతానుత్తరియఞ్చ కథం హోతి? ఇధ, భిక్ఖవే, ఏకచ్చో పుత్తలాభమ్పి అనుస్సరతి, దారలాభమ్పి అనుస్సరతి, ధనలాభమ్పి అనుస్సరతి, ఉచ్చావచం వా పన అనుస్సరతి, సమణం వా బ్రాహ్మణం వా మిచ్ఛాదిట్ఠికం మిచ్ఛాపటిపన్నం అనుస్సరతి. అత్థేసా, భిక్ఖవే, అనుస్సతి, నేసా నత్థీతి వదామి. సా చ ఖో ఏసా, భిక్ఖవే, అనుస్సతి హీనా…పే॰… న నిబ్బానాయ సంవత్తతి. యో చ ఖో, భిక్ఖవే, తథాగతం వా తథాగతసావకం వా అనుస్సరతి నివిట్ఠసద్ధో నివిట్ఠపేమో ఏకన్తగతో అభిప్పసన్నో. ఏతదానుత్తరియం, భిక్ఖవే, అనుస్సతీనం సత్తానం విసుద్ధియా…పే॰… నిబ్బానస్స సచ్ఛికిరియాయ, యదిదం తథాగతం వా తథాగతసావకం వా అనుస్సరతి నివిట్ఠసద్ధో నివిట్ఠపేమో ఏకన్తగతో అభిప్పసన్నో. ఇదం వుచ్చతి, భిక్ఖవే, అనుస్సతానుత్తరియం. ఇమాని ఖో, భిక్ఖవే, ఛ అనుత్తరియానీ”తి (అం॰ ని॰ ౬.౩౦).

**సత్త నిద్దసవత్థూనీ**తి ఏత్థ నత్థి ఏతస్స దసాతి నిద్దసో. నిద్దసస్స నిద్దసభావస్స వత్థూని కారణాని నిద్దసవత్థూని. ఖీణాసవో హి దసవస్సకాలే పరినిబ్బుతో పున పటిసన్ధియా అభావా పున దసవస్సో న హోతీతి నిద్దసోతి వుచ్చతి. న కేవలఞ్చ దసవస్సోవ న హోతి, నవవస్సోపి…పే… ఏకముహుత్తికోపి న హోతియేవ. న కేవలఞ్చ దసవస్సకాలే పరినిబ్బుతో, సత్తవస్సికకాలే పరినిబ్బుతోపి నిస్సత్తో నిద్దసో నిముహుత్తో హోతియేవ. తిత్థియసమయే ఉప్పన్నవోహారం పన సాసనే ఖీణాసవస్స ఆరోపేత్వా తత్థ తాదిసస్స అభావం, ఇధ చ సబ్భావం దస్సేన్తో భగవా తాదిససభావస్స కారణాని "సత్త నిద్దసవత్థూనీ"తి ఆహ. యథాహ –

"సత్తిమాని, భిక్ఖవే, నిద్దసవత్థూని. కతమాని సత్త? ఇధ, భిక్ఖవే, భిక్ఖు సిక్ఖాసమాదానే తిబ్బచ్ఛన్దో హోతి, ఆయతిఞ్చ సిక్ఖాసమాదానే అవిగతపేమో. ధమ్మనిసన్తియా తిబ్బచ్ఛన్దో హోతి, ఆయతిఞ్చ ధమ్మనిసన్తియా అవిగతపేమో. ఇచ్ఛావినయే తిబ్బచ్ఛన్దో హోతి, ఆయతిఞ్చ ఇచ్ఛావినయే అవిగతపేమో. పటిసల్లానే తిబ్బచ్ఛన్దో హోతి, ఆయతిఞ్చ పటిసల్లానే అవిగతపేమో. వీరియారమ్భే తిబ్బచ్ఛన్దో హోతి, ఆయతిఞ్చ వీరియారమ్భే అవిగతపేమో . సతినేపక్కే తిబ్బచ్ఛన్దో హోతి, ఆయతిఞ్చ సతినేపక్కే అవిగతపేమో. దిట్ఠిపటివేధే తిబ్బచ్ఛన్దో హోతి, ఆయతిఞ్చ దిట్ఠిపటివేధే అవిగతపేమో. ఇమాని ఖో, భిక్ఖవే, సత్త నిద్దసవత్థూనీ"తి (అ॰ ని॰ ౭.౨౦).

థేరోపి తథేవ దేసనం ఉద్ధరిత్వా "సత్త నిద్దసవత్థూనీ"తి ఆహ.

**అట్ఠ అభిభాయతనానీ**తి ఏత్థ అభిభుయ్యమానాని ఆయతనాని ఏతేసం ఝానానన్తి అభిభాయతనాని, ఝానాని. **ఆయతనానీ**తి అధిట్ఠానట్ఠేన ఆయతనసఙ్ఖాతాని కసిణారమ్మణాని. ఞాణుత్తరికో హి పుగ్గలో విసదఞాణో "కిం ఏత్థ ఆరమ్మణే సమాపజ్జితబ్బం. న మయ్హం చిత్తేకగ్గతాకరణే భారో అత్థీ"తి, తాని ఆరమ్మణాని అభిభవిత్వా సమాపజ్జతి, సహ నిమిత్తుప్పాదేనేవేత్థ అప్పనం నిబ్బత్తేతీతి అత్థో. ఏవం ఉప్పాదితాని ఝానాని "అభిభాయతనానీ"తి వుచ్చన్తి.

"కతమాని (అ॰ ని॰ ౮.౬౫) అట్ఠ? అజ్ఝత్తం రూపసఞ్ఞీ ఏకో బహిద్ధా రూపాని పస్సతి పరిత్తాని సువణ్ణదుబ్బణ్ణాని, 'తాని అభిభుయ్య జానామి పస్సామీ'తి ఏవంసఞ్ఞీ హోతి. ఇదం పఠమం అభిభాయతనం.

"అజ్ఝత్తం రూపసఞ్ఞీ ఏకో బహిద్ధా రూపాని పస్సతి అప్పమాణాని సువణ్ణదుబ్బణ్ణాని, 'తాని అభిభుయ్య జానామి పస్సామీ'తి ఏవంసఞ్ఞీ హోతి. ఇదం దుతియం అభిభాయతనం.

"అజ్ఝత్తం అరూపసఞ్ఞీ ఏకో బహిద్ధా రూపాని పస్సతి పరిత్తాని సువణ్ణదుబ్బణ్ణాని, 'తాని అభిభుయ్య జానామి పస్సామీ'తి ఏవంసఞ్ఞీ హోతి. ఇదం తతియం అభిభాయతనం.

"అజ్ఝత్తం అరూపసఞ్ఞీ ఏకో బహిద్ధా రూపాని పస్సతి అప్పమాణాని సువణ్ణదుబ్బణ్ణాని, 'తాని అభిభుయ్య జానామి పస్సామీ'తి ఏవంసఞ్ఞీ హోతి. ఇదం చతుత్థం అభిభాయతనం.

"అజ్ఝత్తం అరూపసఞ్ఞీ ఏకో బహిద్ధా రూపాని పస్సతి నీలాని నీలవణ్ణాని నీలనిదస్సనాని నీలనిభాసాని. సేయ్యథాపి నామ ఉమాపుప్ఫం నీలం నీలవణ్ణం నీలనిదస్సనం నీలనిభాసం, సేయ్యథాపి వా పన తం వత్థం బారాణసేయ్యకం ఉభతోభాగవిమట్ఠం నీలం నీలవణ్ణం నీలనిదస్సనం నీలనిభాసం, ఏవమేవ అజ్ఝత్తం అరూపసఞ్ఞీ

ఏకో బహిద్ధా రూపాని పస్సతి నీలాని నీలవణ్ణాని నీలనిదస్సనాని నీలనిభాసాని, ‘తాని అభిభుయ్య జానామి పస్సామీ’తి ఏవంసఞ్ఞీ హోతి. ఇదం పఞ్చమం అభిభాయతనం.

“అజ్ఝత్తం అరూపసఞ్ఞీ ఏకో బహిద్ధా రూపాని పస్సతి పీతాని పీతవణ్ణాని పీతనిదస్సనాని పీతనిభాసాని. సేయ్యథాపి నామ కణికారపుప్ఫం పీతం పీతవణ్ణం పీతనిదస్సనం పీతనిభాసం, సేయ్యథాపి వా పన తం వత్థం బారాణసేయ్యకం ఉభతోభాగవిమట్ఠం పీతం పీతవణ్ణం పీతనిదస్సనం పీతనిభాసం, ఏవమేవ అజ్ఝత్తం అరూపసఞ్ఞీ ఏకో బహిద్ధా రూపాని పస్సతి పీతాని పీతవణ్ణాని పీతనిదస్సనాని పీతనిభాసాని, ‘తాని అభిభుయ్య జానామి పస్సామీ’తి ఏవంసఞ్ఞీ హోతి. ఇదం ఛట్ఠం అభిభాయతనం.

“అజ్ఝత్తం అరూపసఞ్ఞీ ఏకో బహిద్ధా రూపాని పస్సతి లోహితకాని లోహితకవణ్ణాని లోహితకనిదస్సనాని లోహితకనిభాసాని. సేయ్యథాపి నామ బన్ధుజీవకపుప్ఫం లోహితకం లోహితకవణ్ణం లోహితకనిదస్సనం లోహితకనిభాసం, సేయ్యథాపి వా పన తం వత్థం బారాణసేయ్యకం ఉభతోభాగవిమట్ఠం లోహితకం లోహితకవణ్ణం లోహితకనిదస్సనం లోహితకనిభాసం, ఏవమేవ అజ్ఝత్తం అరూపసఞ్ఞీ ఏకో బహిద్ధా రూపాని పస్సతి లోహితకాని లోహితకవణ్ణాని లోహితకనిదస్సనాని లోహితకనిభాసాని, ‘తాని అభిభుయ్య జానామి పస్సామీ’తి ఏవంసఞ్ఞీ హోతి. ఇదం సత్తమం అభిభాయతనం.

“అజ్ఝత్తం అరూపసఞ్ఞీ ఏకో బహిద్ధా రూపాని పస్సతి ఓదాతాని ఓదాతవణ్ణాని ఓదాతనిదస్సనాని ఓదాతనిభాసాని. సేయ్యథాపి నామ ఓసధితారకా ఓదాతా ఓదాతవణ్ణా ఓదాతనిదస్సనా ఓదాతనిభాసా, సేయ్యథాపి వా పన తం వత్థం బారాణసేయ్యకం ఉభతోభాగవిమట్ఠం ఓదాతం ఓదాతవణ్ణం ఓదాతనిదస్సనం ఓదాతనిభాసం, ఏవమేవ అజ్ఝత్తం అరూపసఞ్ఞీ ఏకో బహిద్ధా రూపాని పస్సతి ఓదాతాని ఓదాతవణ్ణాని ఓదాతనిదస్సనాని ఓదాతనిభాసాని, ‘తాని అభిభుయ్య జానామి పస్సామీ’తి ఏవంసఞ్ఞీ హోతి. ఇదం అట్ఠమం అభిభాయతనం. ఇమాని అట్ఠ అభిభాయతనాని (అ॰ ని॰ ౮.౬౫; దీ॰ ని॰ ౩.౩౫౮).

**నవ అనుపుబ్బవిహారా**తి పుబ్బం పుబ్బం అను అనుపుబ్బం, అనుపుబ్బం విహరితబ్బతో సమాపజ్జితబ్బతో విహారా అనుపుబ్బవిహారా, అనుపటిపాటియా సమాపజ్జితబ్బవిహారాతి అత్థో.

“కతమే నవ? ఇధ, భిక్ఖవే, భిక్ఖు వివిచ్చేవ కామేహి వివిచ్చ అకుసలేహి ధమ్మేహి సవితక్కం సవిచారం వివేకజం పీతిసుఖం పఠమం ఝానం ఉపసమ్పజ్జ విహరతి. వితక్కవిచారానం వూపసమా అజ్ఝత్తం సమ్పసాదనం చేతసో ఏకోదిభావం అవితక్కం అవిచారం సమాధిజం పీతిసుఖం దుతియం ఝానం ఉపసమ్పజ్జ విహరతి. పీతియా చ విరాగా ఉపేక్ఖకో చ విహరతి సతో సమ్పజానో, సుఖఞ్చ కాయేన పటిసంవేదేతి, యం తం అరియా ఆచిక్ఖన్తి ‘ఉపేక్ఖకో సతిమా సుఖవిహారీ’తి, తతియం ఝానం ఉపసమ్పజ్జ విహరతి. సుఖస్స చ పహానా దుక్ఖస్స చ పహానా పుబ్బేవ సోమనస్సదోమనస్సానం అత్థఙ్గమా అదుక్ఖమసుఖం ఉపేక్ఖాసతిపారిసుద్ధిం చతుత్థం ఝానం ఉపసమ్పజ్జ విహరతి. సబ్బసో రూపసఞ్ఞానం సమతిక్కమా పటిఘసఞ్ఞానం అత్థఙ్గమా నానత్తసఞ్ఞానం అమనసికారా ‘అనన్తో ఆకాసో’తి ఆకాసానఞ్చాయతనం ఉపసమ్పజ్జ విహరతి. సబ్బసో ఆకాసానఞ్చాయతనం సమతిక్కమ్మ ‘అనన్తం విఞ్ఞాణ’న్తి విఞ్ఞాణఞ్చాయతనం ఉపసమ్పజ్జ విహరతి. సబ్బసో విఞ్ఞాణఞ్చాయతనం

సమతిక్కమ్మ ‘నత్థి కిఞ్చీ’తి ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనం ఉపసమ్పజ్జ విహరతి. సబ్బసో ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనం సమతిక్కమ్మ నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనం ఉపసమ్పజ్జ విహరతి. సబ్బసో నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనం సమతిక్కమ్మ సఞ్ఞావేదయితనిరోధం ఉపసమ్పజ్జ విహరతీ”తి (అ॰ ని॰ ౯.౩౩; దీ॰ ని॰ ౩.౩౪౩, ౩౫౯) వుత్తా నవ అనుపుబ్బవిహారావ.

**దస నిజ్జరవత్థూనీ**తి మిచ్ఛాదిట్ఠాదీని నిజ్జరయన్తి నాసయన్తీతి నిజ్జరాని. **వత్థూనీ**తి కారణాని. నిజ్జరాని చ తాని వత్థూని చాతి నిజ్జరవత్థూని. సమ్మాదిట్ఠాదీనం ఏతం అధివచనం.

“కతమాని (అ॰ ని॰ ౧౦.౧౦౬; దీ॰ ని॰ ౩.౩౬౦) దస? సమ్మాదిట్ఠికస్స, భిక్ఖవే, మిచ్ఛాదిట్ఠి నిజ్జిణ్ణా హోతి. యే చ మిచ్ఛాదిట్ఠిపచ్చయా అనేకే పాపకా అకుసలా ధమ్మా సమ్భవన్తి, తే చస్స నిజ్జిణ్ణా హోన్తి, సమ్మాదిట్ఠిపచ్చయా చ అనేకే కుసలా ధమ్మా భావనాపారిపూరిం గచ్ఛన్తి.

“సమ్మాసఙ్కప్పస్స, భిక్ఖవే, మిచ్ఛాసఙ్కప్పో నిజ్జిణ్ణో హోతి. యే చ మిచ్ఛాసఙ్కప్పపచ్చయా అనేకే పాపకా అకుసలా ధమ్మా సమ్భవన్తి , తే చస్స నిజ్జిణ్ణా హోన్తి, సమ్మాసఙ్కప్పపచ్చయా చ అనేకే కుసలా ధమ్మా భావనాపారిపూరిం గచ్ఛన్తి.

“సమ్మావాచస్స, భిక్ఖవే, మిచ్ఛావాచా నిజ్జిణ్ణా హోతి. యే చ మిచ్ఛావాచాపచ్చయా అనేకే పాపకా అకుసలా ధమ్మా సమ్భవన్తి, తే చస్స నిజ్జిణ్ణా హోన్తి, సమ్మావాచాపచ్చయా చ అనేకే కుసలా ధమ్మా భావనాపారిపూరిం గచ్ఛన్తి.

“సమ్మాకమ్మన్తస్స, భిక్ఖవే, మిచ్ఛాకమ్మన్తో నిజ్జిణ్ణో హోతి. యే చ మిచ్ఛాకమ్మన్తపచ్చయా అనేకే పాపకా అకుసలా ధమ్మా సమ్భవన్తి, తే చస్స నిజ్జిణ్ణా హోన్తి, సమ్మాకమ్మన్తపచ్చయా చ అనేకే కుసలా ధమ్మా భావనాపారిపూరిం గచ్ఛన్తి.

“సమ్మాఆజీవస్స, భిక్ఖవే, మిచ్ఛాఆజీవో నిజ్జిణ్ణో హోతి. యే చ మిచ్ఛాఆజీవపచ్చయా అనేకే పాపకా అకుసలా ధమ్మా సమ్భవన్తి, తే చస్స నిజ్జిణ్ణా హోన్తి, సమ్మాఆజీవపచ్చయా చ అనేకే కుసలా ధమ్మా భావనాపారిపూరిం గచ్ఛన్తి.

“సమ్మావాయామస్స, భిక్ఖవే, మిచ్ఛావాయామో నిజ్జిణ్ణో హోతి. యే చ మిచ్ఛావాయామపచ్చయా అనేకే పాపకా అకుసలా ధమ్మా సమ్భవన్తి, తే చస్స నిజ్జిణ్ణా హోన్తి, సమ్మావాయామపచ్చయా చ అనేకే కుసలా ధమ్మా భావనాపారిపూరిం గచ్ఛన్తి.

“సమ్మాసతిస్స, భిక్ఖవే, మిచ్ఛాసతి నిజ్జిణ్ణా హోతి. యే చ మిచ్ఛాసతిపచ్చయా అనేకే పాపకా అకుసలా ధమ్మా సమ్భవన్తి, తే చస్స నిజ్జిణ్ణా హోన్తి, సమ్మాసతిపచ్చయా చ అనేకే కుసలా ధమ్మా భావనాపారిపూరిం గచ్ఛన్తి.

“సమ్మాసమాధిస్స, భిక్ఖవే, మిచ్ఛాసమాధి నిజ్జిణ్ణో హోతి. యే చ మిచ్ఛాసమాధిపచ్చయా అనేకే పాపకా అకుసలా ధమ్మా సమ్భవన్తి, తే చస్స నిజ్జిణ్ణా హోన్తి, సమ్మాసమాధిపచ్చయా చ అనేకే కుసలా ధమ్మా భావనాపారిపూరిం గచ్ఛన్తి.

“సమ్మాఞాణిస్స, భిక్ఖవే, మిచ్ఛాఞాణం నిజ్జిణ్ణం హోతి. యే చ మిచ్ఛాఞాణపచ్చయా అనేకే పాపకా అకుసలా ధమ్మా సమ్భవన్తి, తే చస్స నిజ్జిణ్ణా హోన్తి, సమ్మాఞాణపచ్చయా చ అనేకే కుసలా ధమ్మా భావనాపారిపూరిం గచ్ఛన్తి.

“సమ్మావిముత్తిస్స , భిక్ఖవే, మిచ్ఛావిముత్తి నిజ్జిణ్ణా హోతి. యే చ మిచ్ఛావిముత్తిపచ్చయా అనేకే పాపకా అకుసలా ధమ్మా సమ్భవన్తి, తే చస్స నిజ్జిణ్ణా హోన్తి, సమ్మావిముత్తిపచ్చయా చ అనేకే కుసలా ధమ్మా భావనాపారిపూరిం గచ్ఛన్తీ”తి (అ॰ ని॰ ౧౦.౧౦౬; దీ॰ ని॰ ౩.౩౬౦) వుత్తాని దస నిజ్జరవత్థూని.

౩. **సబ్బం, భిక్ఖవే, అభిఞ్ఞేయ్య**న్తిఆది భగవతా వుత్తం ఇధ ఆహరిత్వా దస్సితన్తి వేదితబ్బం. **కిఞ్చ**-ఇతి **చ**-కారో పదపూరణమత్తే నిపాతో. **చక్ఖా**దీని తింస విస్సజ్జనాని ఛసు ద్వారేసు ఏకేకస్మిం పఞ్చ పఞ్చ కత్వా ద్వారారమ్మణపవత్తిక్కమేన నిద్దిట్ఠాని. తత్థ దువిధం చక్ఖు – మంసచక్ఖు పఞ్ఞాచక్ఖు చ. తేసు బుద్ధచక్ఖు సమన్తచక్ఖు ఞాణచక్ఖు దిబ్బచక్ఖు ధమ్మచక్ఖూతి పఞ్చవిధం పఞ్ఞాచక్ఖు. “అద్దసం ఖో అహం, భిక్ఖవే, బుద్ధచక్ఖునా లోకం వోలోకేన్తో”తి (మ॰ ని॰ ౧.౨౮౩; ౨.౩౩౯; మహావ॰ ౯) ఇదం **బుద్ధచక్ఖు** నామ. “సమన్తచక్ఖు వుచ్చతి సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణ”న్తి (చూళని॰ ధోతకమాణవపుచ్ఛానిద్దేస ౩౨; మోఘరాజమాణవపుచ్ఛానిద్దేస ౮౫) ఇదం **సమన్తచక్ఖు** నామ. “చక్ఖుం ఉదపాది ఞాణం ఉదపాదీ”తి (సం॰ ని॰ ౫.౧౦౮౧; మహావ॰ ౧౫) ఇదం **ఞాణచక్ఖు** నామ. “అద్దసం ఖో అహం, భిక్ఖవే, దిబ్బేన చక్ఖునా విసుద్ధేనా”తి (మ॰ ని॰ ౧.౨౮౫) ఇదం **దిబ్బచక్ఖు** నామ. “విరజం వీతమలం ధమ్మచక్ఖుం ఉదపాదీ”తి (మ॰ ని॰ ౨.౩౯౫) ఇదం హేట్ఠిమమగ్గత్తయసఙ్ఖాతం ఞాణం **ధమ్మచక్ఖు** నామ.

**మంసచక్ఖు**పి ససమ్భారచక్ఖు , పసాదచక్ఖూతి దువిధం హోతి. య్వాయం అక్ఖికూపకే పతిట్ఠితో హేట్ఠా అక్ఖికూపకట్ఠికేన ఉపరి భముకట్ఠికేన ఉభతో అక్ఖికూటేహి బహిద్ధా అక్ఖిపఖుమేహి పరిచ్ఛిన్నో అక్ఖికూపకమజ్ఝా నిక్ఖన్తేన న్హారుసుత్తకేన మత్థలుఙ్గే ఆబద్ధో సేతకణ్హాతికణ్హమణ్డలవిచిత్తో మంసపిణ్డో, ఇదం **ససమ్భారచక్ఖు** నామ. యో పన ఏత్థ సితో ఏత్థ పటిబద్ధో చతున్నం మహాభూతానం ఉపాదాయ పసాదో, ఇదం **పసాదచక్ఖు** నామ. ఇదమిధాధిప్పేతం. తదేతం తస్స ససమ్భారచక్ఖునో సేతమణ్డలపరిక్ఖిత్తస్స కణ్హమణ్డలస్స మజ్ఝే అభిముఖే ఠితానం సరీరసణ్ఠానుప్పత్తిదేసే దిట్ఠిమణ్డలే సత్తసు పిచుపటలేసు ఆసిత్తతేలం పిచుపటలాని వియ సత్త అక్ఖిపటలాని బ్యాపేత్వా పమాణతో ఊకాసిరమత్తం చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీనం యథారహం వత్థుద్వారభావం సాధయమానం తిట్ఠతి. తం చక్ఖతీతి **చక్ఖు,** రూపం అస్సాదేతి విభావేతి చాతి అత్థో. రూపయన్తీతి **రూపా,** వణ్ణవికారం ఆపజ్జమానా హదయఙ్గతభావం పకాసేన్తీతి అత్థో. చక్ఖుతో పవత్తం విఞ్ఞాణం, చక్ఖుస్స వా విఞ్ఞాణం **చక్ఖువిఞ్ఞాణం.** ఫుసతీతి ఫస్సో. ఉపసగ్గేన పదం మణ్డేత్వా సమ్ఫస్సోతి వుత్తం. చక్ఖుతో పవత్తో సమ్ఫస్సో **చక్ఖుసమ్ఫస్సో. చక్ఖుసమ్ఫస్సపచ్చయా**తి చక్ఖువిఞ్ఞాణసమ్పయుత్తఫస్సపచ్చయా. **వేదయిత**న్తి విన్దనం, వేదనాతి అత్థో. తదేవ సుఖయతీతి **సుఖం,** యస్సుప్పజ్జతి, తం సుఖితం కరోతీతి అత్థో. సుట్ఠు వా ఖాదతి, ఖనతి చ కాయచిత్తాబాధన్తి సుఖం. దుక్ఖయతీతి **దుక్ఖం,** యస్సుప్పజ్జతి, తం దుక్ఖితం కరోతీతి అత్థో. న దుక్ఖం న సుఖన్తి **అదుక్ఖమసుఖం. మ**-కారో

పదసన్ధివసేన వుత్తో. సో పన చక్ఖుసమ్ఫస్సో అత్తనా సమ్పయుత్తాయ వేదనాయ సహజాత అఞ్ఞమఞ్ఞనిస్సయ విపాకఆహారసమ్పయుత్తఅత్థిఅవిగతవసేన అట్ఠధా పచ్చయో హోతి, సమ్పటిచ్ఛనసమ్పయుత్తాయ అనన్తరసమనన్తరఅనన్తరూపనిస్సయనత్థివిగతవసేనపఞ్చధా, సన్తీరణాదిసమ్పయుత్తానం ఉపనిస్సయవసేనేవ పచ్చయో హోతి.

సుణాతీతి **సోతం**. తం ససమ్భారసోతబిలస్స అన్తో తనుతమ్బలోమాచితే అఙ్గులివేధకసణ్ఠానే పదేసే సోతవిఞ్ఞాణాదీనం యథారహం వత్థుద్వారభావం సాధయమానం తిట్ఠతి. సప్పన్తీతి **సద్దా**, ఉదాహరీయన్తీతి అత్థో. ఘాయతీతి **ఘానం**. తం ససమ్భారఘానబిలస్స అన్తో అజపదసణ్ఠానే పదేసే ఘానవిఞ్ఞాణాదీనం యథారహం వత్థుద్వారభావం సాధయమానం తిట్ఠతి. గన్ధయన్తీతి **గన్ధా**, అత్తనో వత్థుం సూచేన్తీతి అత్థో. జీవితమవ్హాయతీతి **జివ్హా**, సాయనట్ఠేన వా జివ్హా. సా ససమ్భారజివ్హాయ అతిఅగ్గమూలపస్సాని వజ్జేత్వా ఉపరిమతలమజ్ఝే భిన్నఉప్పలదలగ్గసణ్ఠానే పదేసే జివ్హావిఞ్ఞాణాదీనం యథారహం వత్థుద్వారభావం సాధయమానా తిట్ఠతి. రసన్తి తే సత్తాతి **రసా**, అస్సాదేన్తీతి అత్థో. కుచ్ఛితానం సాసవధమ్మానం ఆయోతి **కాయో. ఆయో**తి ఉప్పత్తిదేసో. సో యావతా ఇమస్మిం కాయే ఉపాదిణ్ణప్పవత్తి నామ అత్థి, తత్థ యేభుయ్యేన కాయపసాదో కాయవిఞ్ఞాణాదీనం యథారహం వత్థుద్వారభావం సాధయమానో తిట్ఠతి. ఫుసీయన్తీతి **ఫోట్ఠబ్బా**. మునాతీతి **మనో**, విజానాతీతి అత్థో. అత్తనో లక్ఖణం ధారేన్తీతి **ధమ్మా** . **మనో**తి సహావజ్జనం భవఙ్గం. **ధమ్మా**తి ద్వాదసపభేదా ధమ్మారమ్మణా ధమ్మా. **మనోవిఞ్ఞాణ**న్తి జవనమనోవిఞ్ఞాణం. **మనోసమ్ఫస్సో**తి తంసమ్పయుత్తో ఫస్సో. సో సమ్పయుత్తాయ వేదనాయ విపాకపచ్చయవజ్జేహి సేసేహి సత్తహి పచ్చయో హోతి, అనన్తరాయ తేహేవ, సేసానం ఉపనిస్సయవసేనేవ పచ్చయో హోతి.

**రూపా**దీని పఞ్చ విస్సజ్జనాని ఖన్ధవసేన నిద్దిట్ఠాని. సీతాదీహి రుప్పతి పీళీయతీతి **రూపం**. వేదయతీతి **వేదనా**. సఞ్జానాతీతి **సఞ్ఞా**. సఙ్ఖరోన్తీతి **సఙ్ఖారా**. **విజానాతీతి విఞ్ఞాణం. చక్ఖా**దీని ధమ్మవిచారపరియన్తాని దస ఛక్కవసేన, సట్ఠి విస్సజ్జనాని పియరూపసాతరూపవసేన నిద్దిట్ఠాని. చక్ఖుసమ్ఫస్సజాదికా వేదనా తంతంసమ్పయుత్తావ. రూపేసు సఞ్ఞా **రూపసఞ్ఞా**. సఞ్చేతయతీతి **సఞ్చేతనా**, అభిసన్దహతీతి అత్థో. తసతీతి **తణ్హా**, పిపాసతీతి అత్థో. వితక్కేతీతి **వితక్కో**, వితక్కనం వా వితక్కో, ఊహనన్తి వుత్తం హోతి. ఆరమ్మణే తేన చిత్తం విచరతీతి **విచారో**, విచరణం వా విచారో, అనుసఞ్చరణన్తి వుత్తం హోతి.

౪. **పథవీధాతా**దీని ఛ విస్సజ్జనాని సంఖిత్తేన నామరూపవవత్థానవసేన నిద్దిట్ఠాని. పత్థటత్తా **పథవీ**. అప్పేతి, ఆపీయతి, అప్పాయతీతి వా **ఆపో**. తేజయతీతి **తేజో**. వాయతీతి **వాయో**. న కస్సతి న నికస్సతి, కసితుం ఛిన్దితుం భిన్దితుం వా న సక్కాతి **ఆకాసో**. నిస్సత్తట్ఠేన **ధాతు**.

**పథవీకసిణా**దీని దస విస్సజ్జనాని కసిణభావనావసేన నిద్దిట్ఠాని. **కసిణ**న్తి సకలఫరణవసేన కసిణమణ్డలమ్పి తస్మిం ఉపట్ఠితనిమిత్తమ్పి తదారమ్మణం ఝానమ్పి వుచ్చతి. ఇధ పన ఝానం అధిప్పేతం. ఆదిమ్హి చత్తారి మహాభూతకసిణారమ్మణాని ఝానాని, తతో పరాని చత్తారి వణ్ణకసిణారమ్మణాని. **ఆకాసకసిణ**న్తి పరిచ్ఛేదాకాసో, తదారమ్మణఞ్చ ఝానం, కసిణుగ్ఘాటిమాకాసో, తదారమ్మణఞ్చ ఆకాసానఞ్చాయతనం. **విఞ్ఞాణకసిణ**న్తి ఆకాసానఞ్చాయతనవిఞ్ఞాణం, తదారమ్మణఞ్చ విఞ్ఞాణఞ్చాయతనం.

కేసాదీని ద్వత్తింస విస్సజ్జనాని ద్వత్తింసాకారకమ్మట్ఠానవసేన నిద్దిట్ఠాని. తేసు పన కేసాదీసు పటికూలతో ఉపట్ఠితేసు కాయగతాసతివసేన అసుభకమ్మట్ఠానం హోతి, వణ్ణతో ఉపట్ఠితేసు కసిణకమ్మట్ఠానం హోతి, ధాతుతో ఉపట్ఠితేసు చతుధాతువవత్థానకమ్మట్ఠానం హోతి, కేసాతిఆదీని చ పటికూలతో వణ్ణతో వా ఉపట్ఠితానం తదారమ్మణాని ఝానాని, ధాతుతో ఉపట్ఠితస్స తే చ కోట్ఠాసా తదారమ్మణా చ ధాతుభావనా వేదితబ్బా.

**కేసా** ఉభోసు పస్సేసు కణ్ణచూళికాహి పురతో నలాటన్తేన, పచ్ఛతో చ గలవాటకేన పరిచ్ఛిన్నా సీసకటాహవేఠనచమ్మే వీహగ్గమత్తం పవిసిత్వా ఠితా అనేకసతసహస్ససఙ్ఖా.

**లోమా** ఠపేత్వా కేసాదీనం పతిట్ఠితోకాసం హత్థతలపాదతలాని చ యేభుయ్యేన సరీరచమ్మే నవనవుతియా లోమకూపసహస్సేసు లిక్ఖామత్తం పవిసిత్వా ఠితా.

**నఖా** అఙ్గులీనం అగ్గపిట్ఠేసు ఠితా వీసతి.

**దన్తా** ద్వీసు హణుకట్ఠికేసు ఠితా యేభుయ్యేన ద్వత్తింస.

**తచో** సకలసరీరం పరియోనన్ధిత్వా పాకటకిలోమకస్స ఉపరి ఛవియా హేట్ఠా ఠితం చమ్మం.

**మంసం** సాధికాని తీణి అట్ఠిసతాని అనులిమ్పిత్వా ఠితాని నవమంసపేసిసతాని.

**న్హారూ** సకలసరీరే అట్ఠీని ఆబన్ధిత్వా ఠితాని నవ న్హారుసతాని.

**అట్ఠీ** సకలసరీరే హేట్ఠా అట్ఠీనం ఉపరి ఠితాని సాధికాని తీణి అట్ఠిసతాని.

**అట్ఠిమిఞ్జా** తేసం తేసం అట్ఠీనం అబ్భన్తరే ఠితా మిఞ్జా.

**వక్కం** గలవాటకా నిక్ఖన్తేన ఏకమూలేన థోకం గన్త్వా ద్విధా భిన్నేన థూలన్హారునా వినిబద్ధా హుత్వా హదయమంసం పరిక్ఖిపిత్వా ఠితా ద్వే మంసపిణ్డికా.

**హదయం** సరీరబ్భన్తరే ద్విన్నం థనానం మజ్ఝే ఠితం అన్తో చిత్తసన్నిస్సయం అడ్ఢపసతమత్తలోహితపుణ్ణం పున్నాగట్ఠిపతిట్ఠానమత్తావాటకం హదయమంసం.

**యకనం** ద్విన్నం థనానం అబ్భన్తరే దక్ఖిణపస్సం నిస్సాయ ఠితం యమకమంసపటలం.

**కిలోమకం** హదయవక్కాని పటిచ్ఛాదేత్వా ఠితం పటిచ్ఛన్నకిలోమకసఙ్ఖాతఞ్చ సకలసరీరే చమ్మస్స హేట్ఠతో మంసం పరియోనన్ధిత్వా ఠితం అప్పటిచ్ఛన్నకిలోమకసఙ్ఖాతఞ్చాతి దువిధం పరియోనహనమంసం.

**పిహకం** హదయస్స వామపస్సే ఉదరపటలస్స మత్థకపస్సం నిస్సాయ ఠితం ఉదరజివ్హామంసం.

**పప్ఫాసం** సరీరబ్భన్తరే ద్విన్నం థనానం అన్తరే హదయయకనానం ఉపరి ఛాదేత్వా ఓలమ్బన్తం ఠితం ద్వత్తింసమంసఖణ్డప్పభేదం పప్ఫాసమంసం.

**అన్తం** ఉపరి గలవాటకే హేట్ఠా కరీసమగ్గే వినిబన్ధత్తా గలవాటకకరీసమగ్గపరియన్తే సరీరబ్భన్తరే ఠితా పురిసస్స ద్వత్తింసహత్థా ఇత్థియా అట్ఠవీసతిహత్థా ఏకవీసతియా ఠానేసు ఓభగ్గా అన్తవట్టి.

**అన్తగుణం** అన్తభోగే ఏకతో అగలన్తే ఆబన్ధిత్వా ఏకవీసతియా అన్తభోగానం అన్తరా ఠితం బన్ధనం.

**ఉదరియం** దన్తముసలసఞ్చుణ్ణితం జివ్హాహత్థపరివత్తితం ఖేళలాలాపలిబుద్ధం తంఖణవిగతవణ్ణగన్ధరసాదిసమ్పదం తన్తవాయఖలిసువానవమథుసదిసం నిపతిత్వా పిత్తసేమ్హవాతపలివేఠితం హుత్వా ఉదరగ్గిసన్తాపవేగకుథితం కిమికులాకులం ఉపరూపరి ఫేణబుబ్బుళకాని ముఞ్చన్తం పరమకసమ్బుకదుగ్గన్ధజేగుచ్ఛభావం ఆపజ్జిత్వా ఆమాసయసఙ్ఖాతే ఉపరినాభిఅన్తపటలే ఠితం నానప్పకారకం అసితపీతఖాయితసాయితం.

**కరీసం** పక్కాసయసఙ్ఖాతే హేట్ఠా నాభిపిట్ఠికణ్టకమూలానం అన్తరే ఉబ్బేధేన అట్ఠఙ్గులమత్తే అన్తావసానే ఠితం వచ్చం.

**పిత్తం** హదయమంసపప్ఫాసానం అన్తరే యకనమంసం నిస్సాయ ఠితం మహాకోసాతకీకోసకసదిసే పిత్తకోసకే ఠితం బద్ధపిత్తసఙ్ఖాతఞ్చ, కేసలోమనఖదన్తానం మంసవినిముత్తట్ఠానఞ్చేవ థద్ధసుక్ఖచమ్మఞ్చ ఠపేత్వా అవసేసం సరీరం బ్యాపేత్వా ఠితం అబద్ధపిత్తసఙ్ఖాతఞ్చాతి దువిధం పిత్తం.

**సేమ్హం** ఉదరపటలే ఠితం ఏకపత్థపూరప్పమాణం సేమ్హం.

**పుబ్బో** ఖాణుకణ్టకపహరణగ్గిజాలాదీహి అభిహతే వా సరీరప్పదేసే అబ్భన్తరధాతుక్ఖోభవసేన వా ఉప్పన్నేసు గణ్డపీళకాదీసు పరిపక్కలోహితపరిణామో. **లోహితం** యకనస్స హేట్ఠాభాగం పూరేత్వా హదయవక్కపప్ఫాసానం ఉపరి థోకం థోకం పగ్ఘరన్తం వక్కహదయయకనపప్ఫాసే తేమయమానం ఠితం ఏకపత్థపూరమత్తం సన్నిచితలోహితసఙ్ఖాతఞ్చ, కేసలోమనఖదన్తానం మంసవినిముత్తట్ఠానఞ్చేవ థద్ధసుక్ఖచమ్మఞ్చ ఠపేత్వా ధమనిజాలానుసారేన సబ్బం ఉపాదిణ్ణసరీరం ఫరిత్వా ఠితం సంసరణలోహితసఙ్ఖాతఞ్చాతి దువిధం లోహితం.

**సేదో** అగ్గిసన్తాపసూరియసన్తాపఉతువికారాదీహి సన్తత్తే సరీరే సబ్బకేసలోమకూపవివరేహి పగ్ఘరణకఆపోధాతు.

**మేదో** థూలస్స సకలసరీరే చమ్మమంసన్తరే కిసస్స జఙ్ఘమంసాదీని నిస్సాయ ఠితో థినసినేహో.

**అస్సు** సోమనస్సదోమనస్సవిసభాగాహారఉతూహి సముట్ఠహిత్వా అక్ఖికూపకే పూరేత్వా తిట్ఠన్తీ వా పగ్ఘరన్తీ వా ఆపోధాతు.

**వసా** అగ్గిసన్తాపసూరియసన్తాపఉతువిసభాగేహి ఉస్మాజాతేసు యేభుయ్యేన హత్థతలహత్థపిట్ఠిపాదతలపాదపిట్ఠినాసాపుటనలాటఅంసకూటేసు ఠితో విలీనసినేహో.

**ఖేళో** తథారూపం ఆహారం పస్సన్తస్స వా సరన్తస్స వా ముఖే వా ఠపేన్తస్స హదయం వా ఆకిలాయన్తస్స కిస్మిఞ్చిదేవ వా జిగుచ్ఛం ఉప్పాదేన్తస్స భియ్యో ఉప్పజ్జిత్వా ఉభోహి కపోలపస్సేహి ఓరుయ్హ జివ్హాయ తిట్ఠమానా ఫేణమిస్సా ఆపోధాతు.

**సిఙ్ఘాణికా** విసభాగాహారఉతువసేన సఞ్జాతధాతుక్ఖోభస్స వా రోదన్తస్స వా అన్తోసీసే మత్థలుఙ్గతో గలిత్వా తాలుమత్థకవివరేన ఓతరిత్వా నాసాపుటే పూరేత్వా తిట్ఠన్తం వా పగ్ఘరన్తం వా పూతి అసుచి పిచ్ఛిలం.

**లసికా** అట్ఠిసన్ధీనం అబ్భఞ్జనకిచ్చం సాధయమానం అసీతిసతసన్ధీనం అబ్భన్తరే ఠితం పిచ్ఛిలకుణపం.

**ముత్తం** ఆహారఉతువసేన వత్థిపుటబ్భన్తరే ఠితా ఆపోధాతు.

**మత్థలుఙ్గం** సీసకటాహబ్భన్తరే చత్తారో సిబ్బినిమగ్గే నిస్సాయ ఠితో చతుపిణ్డసమోధానో మిఞ్జరాసి.

**చక్ఖాయతనా**దీని ద్వాదస విస్సజ్జనాని ద్వాదసాయతనవసేన నిద్దిట్ఠాని. ఆయతనతో, ఆయానం తననతో, ఆయతస్స చ నయనతో ఆయతనం. చక్ఖురూపాదీసు హి తంతంద్వారారమ్మణా చిత్తచేతసికా ధమ్మా సేన సేన అనుభవనాదినా కిచ్చేన ఆయతన్తి ఉట్ఠహన్తి ఘటన్తి, వాయమన్తీతి వుత్తం హోతి. తే చ పన ఆయభూతే ధమ్మే ఏతాని తనోన్తి, విత్థారేన్తీతి వుత్తం హోతి. ఇదఞ్చ అనమతగ్గే సంసారే పవత్తం అతీవ ఆయతం సంసారదుక్ఖం యావ న నివత్తతి, తావ నయన్తి, పవత్తయన్తీతి వుత్తం హోతి.

అపిచ నివాసట్ఠానట్ఠేన ఆకరట్ఠేన సమోసరణట్ఠానట్ఠేన సఞ్జాతిదేసట్ఠేన కారణట్ఠేన చ ఆయతనం . తథా హి లోకే "ఇస్సరాయతనం వాసుదేవాయతన"న్తిఆదీసు నివాసట్ఠానం "ఆయతన"న్తి వుచ్చతి. "సువణ్ణాయతనం రజతాయతన"న్తిఆదీసు ఆకరో. సాసనే పన "మనోరమే ఆయతనే, సేవన్తి నం విహఙ్గమా"తిఆదీసు (అం॰ ని॰ ౫.౩౮) సమోసరణట్ఠానం. "దక్ఖిణాపథో గున్నం ఆయతన"న్తిఆదీసు సఞ్జాతిదేసో. "తత్ర తత్రేవ సక్ఖిభబ్బతం పాపుణాతి సతి సతిఆయతనే"తిఆదీసు (అం॰ ని॰ ౩.౧౦౨; ౫.౨౩) కారణం. చక్ఖుఆదీసు చాపి తే తే చిత్తచేతసికా ధమ్మా నివసన్తి తదాయత్తవుత్తితాయాతి చక్ఖాదయో నేసం నివాసట్ఠానం , చక్ఖాదీసు చ తే ఆకిణ్ణా తన్నిస్సయత్తా తదారమ్మణత్తా చాతి చక్ఖాదయో చ నేసం ఆకరో, తత్థ తత్థ వత్థుద్వారారమ్మణవసేన సమోసరణతో చక్ఖాదయో చ నేసం సమోసరణట్ఠానం, తంనిస్సయారమ్మణభావేన తత్థేవ ఉప్పత్తితో చక్ఖాదయో చ నేసం సఞ్జాతిదేసో, చక్ఖాదీనం అభావే అభావతో చక్ఖాదయో చ నేసం కారణన్తి యథావుత్తేనత్థేన చక్ఖు చ తం ఆయతనఞ్చాతి **చక్ఖాయతనం**. ఏవం సేసానిపి.

**చక్ఖుధాతా**దీని అట్ఠారస విస్సజ్జనాని అట్ఠారసధాతువసేన నిద్దిట్ఠాని. చక్ఖాదీసు ఏకేకో ధమ్మో యథాసమ్భవం విదహతి, ధీయతే, విధానం విధీయతే, ఏతాయ, ఏత్థ వా ధీయతీతి **ధాతు**. లోకియా హి ధాతుయో కారణభావేన వవత్థితా హుత్వా సువణ్ణరజతాదిధాతుయో వియ సువణ్ణరజతాదిం, అనేకప్పకారం సంసారదుక్ఖం విదహన్తి. భారహారేహి చ భారో వియ సత్తేహి ధీయన్తే, ధారీయన్తీతి అత్థో. దుక్ఖవిధానమత్తమేవ చేతా అవసవత్తనతో. ఏతాహి చ కరణభూతాహి సంసారదుక్ఖం సత్తేహి అనువిధీయతి. తథావిహితఞ్చేతం ఏతాస్వేవ ధీయతి, ఠపీయతీతి అత్థో. అపిచ యథా తిత్థియానం అత్తా నామ సభావతో నత్థి, న ఏవమేతా. ఏతా పన అత్తనో సభావం ధారేన్తీతి ధాతుయో. యథా చ లోకే విచిత్తా హరితాలమనోసిలాదయో సేలావయవా ధాతుయోతి వుచ్చన్తి, ఏవమేతాపి ధాతుయో వియాతి ధాతుయో. విచిత్తా హేతా ఞాణనేయ్యావయవాతి. యథా వా సరీరసఙ్ఖాతస్స సముదాయస్స అవయవభూతేసు రససోణితాదీసు

అఞ్ఞమఞ్ఞవిసభాగలక్ఖణపరిచ్ఛిన్నేసు ధాతుసమఞ్ఞా, ఏవమేవేతేసుపి పఞ్చక్ఖన్ధసఙ్ఖాతస్స అత్తభావస్స అవయవేసు ధాతుసమఞ్ఞా వేదితబ్బా. అఞ్ఞమఞ్ఞవిసభాగలక్ఖణపరిచ్ఛిన్నా హేతే చక్ఖాదయోతి. అపిచ **ధాతూతి** నిజ్జీవమత్తస్సేతం అధివచనం. తథా హి భగవా "ఛధాతురో అయం భిక్ఖు పురిసో"తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౩.౩౪౩-౩౪౪) జీవసఞ్ఞాసమూహననత్థం ధాతుదేసనం అకాసీతి. యథావుత్తేనత్థేన చక్ఖు చ తం ధాతు చాతి **చక్ఖుధాతు**. ఏవం సేసాపి. **మనోధాతూతి** చ తిస్సో మనోధాతుయో. **ధమ్మధాతూతి** వేదనాసఞ్ఞాసఙ్ఖారక్ఖన్ధా సోళస సుఖుమరూపాని నిబ్బానఞ్చ. **మనోవిఞ్ఞాణధాతూతి** ఛసత్తతి మనోవిఞ్ఞాణధాతుయో.

**చక్ఖున్ద్రియాదీని** బావీసతి విస్సజ్జనాని బావీసతిన్ద్రియవసేన నిద్దిట్ఠాని. చక్ఖుమేవ దస్సనలక్ఖణే ఇన్దట్ఠం కారేతీతి **చక్ఖున్ద్రియం**. సోతమేవ సవనలక్ఖణే ఇన్దట్ఠం కారేతీతి **సోతిన్ద్రియం**. ఘానమేవ ఘాయనలక్ఖణే ఇన్దట్ఠం కారేతీతి **ఘానిన్ద్రియం**. జివ్హా ఏవ సాయనలక్ఖణే ఇన్దట్ఠం కారేతీతి **జివ్హిన్ద్రియం**. కాయో ఏవ ఫుసనలక్ఖణే ఇన్దట్ఠం కారేతీతి **కాయిన్ద్రియం**. మనతే ఇతి మనో, విజానాతీతి అత్థో. అట్ఠకథాచరియా పనాహు – నాళియా మినమానో వియ మహాతులాయ ధారయమానో వియ చ ఆరమ్మణం మనతి జానాతీతి మనో, తదేవ మననలక్ఖణే ఇన్దట్ఠం కారేతీతి **మనిన్ద్రియం**.

జీవన్తి తేన తంసహజాతా ధమ్మాతి జీవితం, తదేవ అనుపాలనలక్ఖణే ఇన్దట్ఠం కారేతీతి **జీవితిన్ద్రియం**. తం రూపజీవితిన్ద్రియం అరూపజీవితిన్ద్రియన్తి దువిధం. సబ్బకమ్మజరూపసహజం సహజరూపానుపాలనం రూపజీవితిన్ద్రియం, సబ్బచిత్తసహజం సహజఅరూపానుపాలనం అరూపజీవితిన్ద్రియం.

థీయతి సఙ్ఘాతం గచ్ఛతి ఏతిస్సా గబ్భోతి ఇత్థీ, ఇత్థిలిఙ్గాదీసు ఇన్దట్ఠం కారేతీతి ఇన్ద్రియం, నియమతో ఇత్థియా ఏవ ఇన్ద్రియం **ఇత్థిన్ద్రియం**.

పుం-వుచ్చతి నిరయో, పుం సఙ్ఖాతే నిరయే రిసీయతి హింసీయతీతి పురిసో, పురిసలిఙ్గాదీసు ఇన్దట్ఠం కారేతీతి ఇన్ద్రియం, నియమతో పురిసస్సేవ ఇన్ద్రియం **పురిసిన్ద్రియం**. ద్వీసుపేతేసు ఏకేకం సభావకస్స ఏకేకస్స కమ్మజరూపసహజం హోతి.

కుసలవిపాకకాయవిఞ్ఞాణసమ్పయుత్తం సుఖం, కాయికసాతలక్ఖణే ఇన్దట్ఠం కారేతీతి ఇన్ద్రియం, సుఖమేవ ఇన్ద్రియం **సుఖిన్ద్రియం**.

అకుసలవిపాకకాయవిఞ్ఞాణసమ్పయుత్తం దుక్ఖం, కాయికఅసాతలక్ఖణే ఇన్దట్ఠం కారేతీతి ఇన్ద్రియం, దుక్ఖమేవ ఇన్ద్రియం **దుక్ఖిన్ద్రియం**.

పీతిసోమనస్సయోగతో సోభనం మనో అస్సాతి సుమనో, సుమనస్స భావో సోమనస్సం, చేతసికసాతలక్ఖణే ఇన్దట్ఠం కారేతీతి ఇన్ద్రియం, సోమనస్సమేవ ఇన్ద్రియం **సోమనస్సిన్ద్రియం**.

దోమనస్సయోగతో దుట్ఠు మనో అస్సాతి, హీనవేదనత్తా వా కుచ్ఛితం మనో అస్సాతి దుమ్మనో, దుమ్మనస్స భావో దోమనస్సం, చేతసికఅసాతలక్ఖణే ఇన్దట్ఠం కారేతీతి ఇన్ద్రియం, దోమనస్సమేవ ఇన్ద్రియం **దోమనస్సిన్ద్రియం**.

సుఖదుక్ఖాకారపవత్తిం ఉపేక్ఖతి మజ్ఝత్తాకారసణ్ఠితత్తా తేనాకారేన పవత్తతీతి ఉపేక్ఖా, మజ్ఝత్తలక్ఖణే ఇన్దట్ఠం కారేతీతి ఇన్ద్రియం, ఉపేక్ఖా ఏవ ఇన్ద్రియం **ఉపేక్ఖిన్ద్రియం**.

సద్దహన్తి ఏతాయ, సయం వా సద్దహతి, సద్దహనమత్తమేవ వా ఏసాతి సద్ధా, అస్సద్ధియస్స అభిభవనతో అధిపతిఅత్థేన ఇన్ద్రియం, అధిమోక్ఖలక్ఖణే వా ఇన్దట్ఠం కారేతీతి ఇన్ద్రియం, సద్ధాయేవ ఇన్ద్రియం **సద్ధిన్ద్రియం**.

వీరభావో వీరియం, వీరానం వా కమ్మం, విధినా వా నయేన ఈరయితబ్బం పవత్తయితబ్బన్తి వీరియం, కోసజ్జస్స అభిభవనతో అధిపతిఅత్థేన ఇన్ద్రియం, పగ్గహణలక్ఖణే వా ఇన్దట్ఠం కారేతీతి ఇన్ద్రియం, వీరియమేవ ఇన్ద్రియం **వీరియిన్ద్రియం**.

సరన్తి తాయ, సయం వా సరతి, సరణమత్తమేవ వా ఏసాతి సతి, ముట్ఠసచ్చస్స అభిభవనతో అధిపతిఅత్థేన ఇన్ద్రియం, ఉపట్ఠానలక్ఖణే వా ఇన్దట్ఠం కారేతీతి ఇన్ద్రియం, సతి ఏవ ఇన్ద్రియం **సతిన్ద్రియం**.

ఆరమ్మణే చిత్తం సమ్మా ఆధియతి ఠపేతీతి సమాధి, విక్ఖేపస్స అభిభవనతో అధిపతిఅత్థేన ఇన్ద్రియం, అవిక్ఖేపలక్ఖణే వా ఇన్దట్ఠం కారేతీతి ఇన్ద్రియం, సమాధి ఏవ ఇన్ద్రియం **సమాధిన్ద్రియం**.

“ఇదం దుక్ఖ”న్తిఆదినా నయేన అరియసచ్చాని పజానాతీతి పఞ్ఞా. అట్ఠకథాయం పన “అనిచ్చం దుక్ఖమనత్తాతి పఞ్ఞాపనవసేన పఞ్ఞా”తి వుత్తం. అవిజ్జాయ అభిభవనతో అధిపతిఅత్థేన ఇన్ద్రియం, దస్సనలక్ఖణే వా ఇన్దట్ఠం కారేతీతి ఇన్ద్రియం, పఞ్ఞా ఏవ ఇన్ద్రియం **పఞ్ఞిన్ద్రియం**.

అనమతగ్గే సంసారవట్టే అనఞ్ఞాతం అమతం పదం చతుసచ్చధమ్మమేవ వా జానిస్సామీతి పటిపన్నస్స ఉప్పజ్జనతో ఇన్ద్రియట్ఠసమ్భవతో చ **అనఞ్ఞాతఞ్ఞస్సామీతిన్ద్రియం**. సోతాపత్తిమగ్గఞాణస్సేతం నామం.

పఠమమగ్గేన ఞాతం మరియాదం అనతిక్కమిత్వా తేసంయేవ తేన మగ్గేన ఞాతానం చతుసచ్చధమ్మానమేవ జాననతో ఇన్ద్రియట్ఠసమ్భవతో చ ఆజాననకం ఇన్ద్రియం **అఞ్ఞిన్ద్రియం**. సోతాపత్తిఫలాదీసు ఛసు ఠానేసు ఞాణస్సేతం నామం.

అఞ్ఞాతావినో చతుసచ్చేసు నిట్ఠితఞాణకిచ్చస్స ఖీణాసవస్స ఉప్పజ్జనతో ఇన్ద్రియట్ఠసమ్భవతో చ **అఞ్ఞాతావిన్ద్రియం,** అఞ్ఞాతావీనం వా చతూసు సచ్చేసు నిట్ఠితకిచ్చానం చత్తారి సచ్చాని పటివిజ్ఝిత్వా ఠితానం ధమ్మానం అబ్భన్తరే ఇన్దట్ఠసాధనేన అఞ్ఞాతావిన్ద్రియం. అరహత్తఫలఞాణస్సేతం నామం. సబ్బానిపేతాని యథాయోగం ఇన్దలిఙ్గట్ఠేన ఇన్దదేసితట్ఠేన ఇన్దదిట్ఠట్ఠేన ఇన్దసిట్ఠట్ఠేన ఇన్దజుట్ఠట్ఠేన చ ఇన్ద్రియాని. భగవా హి సమ్మాసమ్బుద్ధో పరమిస్సరియభావతో ఇన్దో, కుసలాకుసలఞ్చ కమ్మం కమ్మేసు కస్సచి ఇస్సరియాభావతో. తేనేవేత్థ కమ్మజనితాని ఇన్ద్రియాని కుసలాకుసలకమ్మం ఉల్లిఙ్గేన్తి , తేన చ సిట్ఠానీతి ఇన్దలిఙ్గట్ఠేన ఇన్దసిట్ఠట్ఠేన చ ఇన్ద్రియాని. సబ్బానేవ పనేతాని భగవతా మునిన్దేన యథాభూతతో పకాసితాని అభిసమ్బుద్ధాని చాతి ఇన్దదేసితట్ఠేన ఇన్దదిట్ఠట్ఠేన చ ఇన్ద్రియాని. తేనేవ చ భగవతా మునిన్దేన కానిచి గోచరాసేవనాయ, కానిచి భావనాసేవనాయ సేవితానీతి ఇన్దజుట్ఠట్ఠేనపి ఇన్ద్రియాని. అపి చ ఆధిపచ్చసఙ్ఖాతేన ఇస్సరియట్ఠేనపి ఏతాని ఇన్ద్రియాని. చక్ఖువిఞ్ఞాణాదిపవత్తియఞ్హి చక్ఖాదీనం సిద్ధమాధిపచ్చం తస్మిం తిక్ఖే తిక్ఖత్తా మన్దే చ మన్దత్తాతి.

**౨.**

**కామధాతు**ఆదీని ద్వాదస విస్సజ్జనాని భవప్పభేదవసేన నిద్దిట్ఠాని. కామరాగసఙ్ఖాతేన కామేన యుత్తా ధాతు **కామధాతు,** కామసఙ్ఖాతా వా ధాతు కామధాతు.

కామం పహాయ రూపేన యుత్తా ధాతు **రూపధాతు,** రూపసఙ్ఖాతా వా ధాతు రూపధాతు.

కామఞ్చ రూపఞ్చ పహాయ అరూపేన యుత్తా ధాతు **అరూపధాతు,** అరూపసఙ్ఖాతా వా ధాతు అరూపధాతు.

తా ఏవ ధాతుయో పున భవపరియాయేన వుత్తా. భవతీతి హి భవోతి వుచ్చతి. సఞ్ఞాయ యుత్తో భవో **సఞ్ఞాభవో,** సఞ్ఞాసహగతో వా భవో సఞ్ఞాభవో, సఞ్ఞా వా ఏత్థ భవే అత్థీతి సఞ్ఞాభవో. సో కామభవో చ అసఞ్ఞాభవముత్తో రూపభవో చ నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాభవముత్తో అరూపభవో చ హోతి.

న సఞ్ఞాభవో **అసఞ్ఞాభవో,** సో రూపభవేకదేసో.

ఓళారికత్తాభావతో నేవసఞ్ఞా, సుఖుమత్తేన సమ్భవతో నాసఞ్ఞాతి నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞా, తాయ యుత్తో భవో **నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాభవో.** అథ వా ఓళారికాయ సఞ్ఞాయ అభావా, సుఖుమాయ చ భావా నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞా అస్మిం భవేతి నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాభవో, సో అరూపభవేకదేసో.

ఏకేన రూపక్ఖన్ధేన వోకిణ్ణో భవో ఏకేన వోకారో అస్స భవస్సాతి **ఏకవోకారభవో,** సో అసఞ్ఞభవోవ.

చతూహి అరూపక్ఖన్ధేహి వోకిణ్ణో భవో చతూహి వోకారో అస్స భవస్సాతి **చతువోకారభవో** , సో అరూపభవో ఏవ.

పఞ్చహి ఖన్ధేహి వోకిణ్ణో భవో పఞ్చహి వోకారో అస్స భవస్సాతి **పఞ్చవోకారభవో,** సో కామభవో చ రూపభవేకదేసో చ హోతి.

**౬. పఠమజ్ఝానా**దీని ద్వాదస విస్సజ్జనాని ఝానసమాపత్తివసేన నిద్దిట్ఠాని. **ఝాన**న్తి ఇధ బ్రహ్మవిహారమత్తం అధిప్పేతం. వితక్కవిచారపీతిసుఖచిత్తేకగ్గతాసమ్పయుత్తం **పఠమం ఝానం**. పీతిసుఖచిత్తేకగ్గతాసమ్పయుత్తం **దుతియం ఝానం**. సుఖచిత్తేకగ్గతాసమ్పయుత్తం **తతియం ఝానం**. ఉపేక్ఖాచిత్తేకగ్గతాసమ్పయుత్తం **చతుత్థం ఝానం**.

మేదతి మేజ్జతీతి మేత్తా, సినియ్హతీతి అత్థో. మిత్తే వా భవా, మిత్తస్స వా ఏసా పవత్తీతి మేత్తా, పచ్చనీకధమ్మేహి ముత్తత్తా ఆరమ్మణే చాధిముత్తత్తా విముత్తి, చేతసో విముత్తి చేతోవిముత్తి, మేత్తా ఏవ చేతోవిముత్తి **మేత్తాచేతోవిముత్తి**.

కరుణా వుత్తత్థా ఏవ.

మోదన్తి తాయ తంసమఙ్గినో, సయం వా మోదతి, మోదనమత్తమేవ వా తన్తి **ముదితా**. “అవేరా హోన్తూ”తిఆదిబ్యాపారప్పహానేన మజ్ఝత్తభావూపగమనేన చ ఉపేక్ఖతీతి **ఉపేక్ఖా**. మేత్తాదయో తయో బ్రహ్మవిహారా పఠమాదీహి తీహి ఝానేహి యుత్తా. ఉపేక్ఖాబ్రహ్మవిహారో చతుత్థజ్ఝానేన యుత్తో.

ఫరణవసేన నత్థి ఏతస్స అన్తోతి అనన్తో. ఆకాసో అనన్తో ఆకాసానన్తో, కసిణుగ్ఘాటిమాకాసో . ఆకాసానన్తోయేవ ఆకాసానఞ్చం, తం ఆకాసానఞ్చం అధిట్ఠానట్ఠేన ఆయతనమస్స ససమ్పయుత్తధమ్మస్స ఝానస్స "దేవానం దేవాయతనమివా"తి ఆకాసానఞ్చాయతనం. ఆకాసానఞ్చాయతనమేవ సమాపత్తి **ఆకాసానఞ్చాయతనసమాపత్తి**. ఫరణవసేన చ నత్థి ఏతస్స అన్తోతి అనన్తం, తం ఆకాసారమ్మణం విఞ్ఞాణం. అనన్తమేవ ఆనఞ్చం, విఞ్ఞాణం ఆనఞ్చం "విఞ్ఞాణానఞ్చ"న్తి అవత్వా "విఞ్ఞాణఞ్చ"న్తి వుత్తం. అయఞ్హేత్థ రుళ్హిసద్దో. తం విఞ్ఞాణఞ్చం అధిట్ఠానట్ఠేన ఆయతనమస్స ససమ్పయుత్తధమ్మస్స ఝానస్స "దేవానం దేవాయతనమివా"తి **విఞ్ఞాణఞ్చాయతనం**. నత్థి ఏతస్స కిఞ్చనన్తి అకిఞ్చనం, అన్తమసో భఙ్గమత్తమ్పి అస్స అవసిట్ఠం నత్థీతి వుత్తం హోతి. అకిఞ్చనస్స భావో ఆకిఞ్చఞ్ఞం. ఆకాసానఞ్చాయతనవిఞ్ఞాణాభావస్సేతం అధివచనం. తం ఆకిఞ్చఞ్ఞం. అధిట్ఠానట్ఠేన ఆయతనమస్స ససమ్పయుత్తధమ్మస్స ఝానస్స "దేవానం దేవాయతనమివా"తి **ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనం**. ఓళారికాయ సఞ్ఞాయ అభావతో, సుఖుమాయ చ భావతో నేవస్స ససమ్పయుత్తధమ్మస్స ఝానస్స సఞ్ఞా నాసఞ్ఞాతి నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞం. నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞఞ్చ తం మనాయతనధమ్మాయతనపరియాపన్నత్తా ఆయతనఞ్చాతి **నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనం**. అథ వా యాయమేత్థ సఞ్ఞా సా పటుసఞ్ఞాకిచ్చం కాతుం అసమత్థతాయ నేవసఞ్ఞా, సఙ్ఖారావసేససుఖుమభావేన విజ్జమానత్తా నాసఞ్ఞాతి నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞా, నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞా చ సా సేసధమ్మానం అధిట్ఠానట్ఠేన ఆయతనఞ్చాతి నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనం. ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనారమ్మణాయ సమాపత్తియా ఏతం అధివచనం. న కేవలం ఏత్థ సఞ్ఞా ఏదిసీ, అథ ఖో వేదనాపి నేవవేదనా నావేదనా. చిత్తమ్పి నేవచిత్తం నాచిత్తం. ఫస్సోపి నేవఫస్సో నాఫస్సో. ఏస నయో సేససమ్పయుత్తధమ్మేసు. సఞ్ఞాసీసేన పనాయం దేసనా కతాతి.

**అవిజ్జా**దీని ద్వాదస విస్సజ్జనాని పటిచ్చసముప్పాదఙ్గవసేన నిద్దిట్ఠాని. పూరేతుం అయుత్తట్ఠేన కాయదుచ్చరితాది అవిన్దియం నామ, అలద్ధబ్బన్తి అత్థో. తం అవిన్దియం విన్దతీతి **అవిజ్జా**. తబ్బిపరీతతో కాయసుచరితాది విన్దియం నామ, తం విన్దియం న విన్దతీతి అవిజ్జా. ఖన్ధానం రాసట్ఠం, ఆయతనానం ఆయతనట్ఠం, ధాతూనం సుఞ్ఞట్ఠం, ఇన్ద్రియానం అధిపతియట్ఠం, సచ్చానం తథట్ఠం అవిదితం కరోతీతి అవిజ్జా. దుక్ఖాదీనం పీళనాదివసేన వుత్తం చతుబ్బిధం చతుబ్బిధం అత్థం అవిదితం కరోతీతిపి అవిజ్జా, అన్తవిరహితే సంసారే సబ్బయోనిగతిభవవిఞ్ఞాణట్ఠితిసత్తావాసేసు సత్తే జవాపేతీతి అవిజ్జా, పరమత్థతో అవిజ్జమానేసు ఇత్థిపురిసాదీసు జవతి, విజ్జమానేసుపి ఖన్ధాదీసు న జవతీతి అవిజ్జా, అపి చ చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీనం వత్థారమ్మణానం పటిచ్చసముప్పాదపటిచ్చసముప్పన్నానఞ్చ ధమ్మానం ఛాదనతోపి అవిజ్జా. సఙ్ఖతమభిసఙ్ఖరోన్తీతి **సఙ్ఖారా**. విజానాతీతి **విఞ్ఞాణం**. నమతీతి **నామం,** నామయతీతి వా నామం. రుప్పతీతి **రూపం**. ఆయే తనోతి , ఆయతఞ్చ నయతీతి **ఆయతనం**. ఫుసతీతి **ఫస్సో**. వేదయతీతి **వేదనా**. పరితస్సతీతి **తణ్హా**. ఉపాదియతి భుసం గణ్హాతీతి **ఉపాదానం**. భవతి, భావయతీతి వా **భవో**. జననం **జాతి**. జీరణం **జరా**. మరన్తి ఏతేనాతి **మరణం**.

౭. **దుక్ఖా**దీని అట్ఠసతాని అట్ఠ చ విస్సజ్జనాని చతుసచ్చయోజనావసేన నిద్దిట్ఠాని. "దుక్ఖం అభిఞ్ఞేయ్య"న్తిఆదీసు హి ఛన్నం చతుక్కానం వసేన చతువీసతి విస్సజ్జనాని "చక్ఖు జరామరణ"న్తి పేయ్యాలే "చక్ఖు అభిఞ్ఞేయ్యం సోతం అభిఞ్ఞేయ్య"న్తిఆదినా "జాతి అభిఞ్ఞేయ్యా"తి పరియోసానేన పఞ్చనవుతాధికేన విస్సజ్జనసతేన యోజేత్వా వుత్తాని. పఞ్చనవుతాధికం చతుక్కసతం హోతి, తేసం చతుక్కానం వసేన అసీతిఅధికాని సత్త విస్సజ్జనసతాని. "జరామరణం అభిఞ్ఞేయ్య"న్తిఆదికే చతుక్కే "చత్తారి విస్సజ్జనానీ"తి ఏవం సబ్బాని అట్ఠ చ సతాని అట్ఠ చ విస్సజ్జనాని హోన్తి. ఏత్థ చ తస్స తస్స ధమ్మస్స పధానభూతో పచ్చయో సముదయోతి వేదితబ్బో. సబ్బసఙ్ఖారేహి సుఞ్ఞం నిబ్బానం నిరోధోతి వేదితబ్బం.

అనఞ్ఞాతఞ్ఞస్సామీతిన్ద్రియాదీనం తిణ్ణమ్పి హి లోకుత్తరిన్ద్రియానం ఏత్థ అభావం సన్ధాయ అనఞ్ఞాతఞ్ఞస్సామీతిన్ద్రియనిరోధోతిఆది యుజ్జతి . నిరోధగామినిపటిపదాతి చ సబ్బత్థ అరియమగ్గో ఏవ. ఏవఞ్హి వుచ్చమానే ఫలేపి మగ్గవోహారసమ్భవతో అఞ్ఞిన్ద్రియఅఞ్ఞాతావిన్ద్రియానమ్పి యుజ్జతి. పున దుక్ఖాదీనం పరిఞ్ఞట్ఠాదివసేన అట్ఠసతాని అట్ఠ చ విస్సజ్జనాని నిద్దిట్ఠాని, పున దుక్ఖాదీనం పరిఞ్ఞాపటివేధట్ఠాదివసేన అట్ఠసతాని అట్ఠ చ విస్సజ్జనాని నిద్దిట్ఠాని. పరిఞ్ఞా చ సా పటివిజ్ఝితబ్బట్ఠేన పటివేధో చాతి పరిఞ్ఞాపటివేధో. పరిఞ్ఞాపటివేధోవ అత్థో **పరిఞ్ఞాపటివేధట్ఠో**.

౮. పున తానేవ దుక్ఖాదీని జరామరణపరియన్తాని ద్విఅధికాని ద్వే పదసతాని సముదయాదీహి సత్తహి సత్తహి పదేహి యోజేత్వా ద్విఅధికానం ద్విన్నం అట్ఠకసతానం వసేన సహస్సఞ్చ ఛ చ సతాని సోళస చ విస్సజ్జనాని నిద్దిట్ఠాని. తత్థ పధానభూతో పచ్చయో సముదయో, తస్స నిరోధో **సముదయనిరోధో**. ఛన్దో ఏవ రాగో ఛన్దరాగో, దుక్ఖే సుఖసఞ్ఞాయ దుక్ఖస్స ఛన్దరాగో, తస్స నిరోధో **ఛన్దరాగనిరోధో**. దుక్ఖం పటిచ్చ ఉప్పజ్జమానం సుఖం సోమనస్సం **దుక్ఖస్స అస్సాదో**. దుక్ఖస్స అనిచ్చతా దుక్ఖస్స విపరిణామధమ్మతా **దుక్ఖస్స ఆదీనవో**. దుక్ఖే ఛన్దరాగవినయో ఛన్దరాగప్పహానం **దుక్ఖస్స నిస్సరణం**. "యం ఖో పన కిఞ్చి భూతం సఙ్ఖతం పటిచ్చసముప్పన్నం నిరోధో తస్స నిస్సరణ"న్తి (పటి॰ మ॰ ౧.౨౪) వచనతో నిబ్బానమేవ దుక్ఖస్స నిస్సరణం. "దుక్ఖనిరోధో సముదయనిరోధో ఛన్దరాగనిరోధో దుక్ఖస్స నిస్సరణ"న్తి నానాసఙ్ఖతపటిపక్ఖవసేన నానాపరియాయవచనేహి చతూసు ఠానేసు నిబ్బానమేవ వుత్తన్తి వేదితబ్బం. కేచి పన "ఆహారసముదయా దుక్ఖసముదయో ఆహారనిరోధా దుక్ఖనిరోధో సరసవసేన సముదయనిరోధో, అథ వా ఉదయబ్బయదస్సనేన సముదయనిరోధో సహ విపస్సనాయ మగ్గో ఛన్దరాగనిరోధో"తి వదన్తి. ఏవఞ్చ వుచ్చమానే లోకుత్తరిన్ద్రియానం అవిపస్సనూపగత్తా న సబ్బసాధారణం హోతీతి పఠమం వుత్తనయోవ గహేతబ్బో. లోకుత్తరిన్ద్రియేసు హి ఛన్దరాగాభావతోయేవ ఛన్దరాగనిరోధోతి యుజ్జతి. సరీరే ఛన్దరాగేనేవ సరీరేకదేసేసు కేసాదీసుపి ఛన్దరాగో కతోవ హోతి, జరామరణవన్తేసు ఛన్దరాగేనేవ జరామరణేసుపి ఛన్దరాగో కతోవ హోతి. ఏవం అస్సాదాదీనవాపి యోజేతబ్బా. పున దుక్ఖాదీని జరామరణపరియన్తాని ద్విఅధికాని ద్వే పదసతాని సముదయాదీహి ఛహి ఛహి పదేహి యోజేత్వా ద్విఅధికానం ద్విన్నం సత్తకసతానం వసేన నయసహస్సఞ్చ చత్తారి చ సతాని చుద్దస చ విస్సజ్జనాని నిద్దిట్ఠాని.

౯. ఇదాని రూపాదీని జరామరణపరియన్తాని ఏకాధికాని ద్వే పదసతాని సత్తహి అనుపస్సనాహి యోజేత్వా నిద్దిసితుం పఠమం తావ అనిచ్చానుపస్సనాదయో సత్త అనుపస్సనా నిద్దిట్ఠా. తాని సబ్బాని సత్తహి సుద్ధికఅనుపస్సనావిస్సజ్జనేహి సద్ధిం సహస్సఞ్చ చత్తారి చ సతాని చుద్దస చ విస్సజ్జనాని హోన్తి. అనిచ్చన్తి అనుపస్సనా **అనిచ్చానుపస్సనా**. సా నిచ్చసఞ్ఞాపటిపక్ఖా. దుక్ఖన్తి అనుపస్సనా **దుక్ఖానుపస్సనా**. సా సుఖసఞ్ఞాపటిపక్ఖా. అనత్తాతి అనుపస్సనా **అనత్తానుపస్సనా**. సా అత్తసఞ్ఞాపటిపక్ఖా. తిస్సన్నం అనుపస్సనానం పరిపూరత్తా నిబ్బిన్దతీతి నిబ్బిదా, నిబ్బిదా చ సా అనుపస్సనా చాతి **నిబ్బిదానుపస్సనా**. సా నన్దిపటిపక్ఖా. చతస్సన్నం అనుపస్సనానం పరిపూరత్తా విరజ్జతీతి విరాగో, విరాగో చ సో అనుపస్సనా చాతి **విరాగానుపస్సనా**. సా రాగపటిపక్ఖా. పఞ్చన్నం అనుపస్సనానం పరిపూరత్తా రాగం నిరోధేతీతి నిరోధో, నిరోధో చ సో అనుపస్సనా చాతి **నిరోధానుపస్సనా**. సా సముదయపటిపక్ఖా. ఛన్నం అనుపస్సనానం పరిపూరత్తా పటినిస్సజ్జతీతి పటినిస్సగ్గో, పటినిస్సగ్గో చ సో అనుపస్సనా చాతి **పటినిస్సగ్గానుపస్సనా**. సా ఆదానపటిపక్ఖా. లోకుత్తరిన్ద్రియానం అసతిపి విపస్సనూపగత్తే "సబ్బే సఙ్ఖారా అనిచ్చా, సబ్బే సఙ్ఖారా దుక్ఖా, సబ్బే ధమ్మా అనత్తా"తి (ధ॰ ప॰ ౨౭౭-౨౭౯; పటి॰ మ॰ ౧.౩౧) వచనతో తేసమ్పి అనిచ్చదుక్ఖానత్తత్తా తత్థ నిచ్చసుఖత్తసఞ్ఞానం నన్దియా రాగస్స చ అభావా నిరోధవన్తానీతి అనుపస్సనతో పరిచ్చాగపటినిస్సగ్గపక్ఖన్దనపటినిస్సగ్గసమ్భవతో చ తేహిపి సత్త అనుపస్సనా యోజితాతి

వేదితబ్బా. జరామరణవన్తేసు అనిచ్చాదితో దిట్ఠేసు జరామరణమ్పి అనిచ్చాదితో దిట్ఠం నామ హోతి, జరామరణవన్తేసు నిబ్బిన్దన్తో విరజ్జన్తో జరామరణే నిబ్బిన్నో చ విరత్తో చ హోతి, జరామరణవన్తేసు నిరోధతో దిట్ఠేసు జరామరణమ్పి నిరోధతో దిట్ఠం నామ హోతి, జరామరణవన్తేసు పటినిస్సజ్జన్తో జరామరణం పటినిస్సజ్జన్తోవ హోతీతి జరామరణేహి సత్త అనుపస్సనా యోజితాతి వేదితబ్బా.

౧౦. ఇదాని ఆదీనవఞాణస్స వత్థుభూతానం ఉప్పాదాదీనం పఞ్చన్నం ఆరమ్మణానం వసేన ఉప్పాదాదీని తేసం వేవచనాని పఞ్చదస విస్సజ్జనాని నిద్దిట్ఠాని, సన్తిపదఞాణస్స తప్పటిపక్ఖారమ్మణవసేన అనుప్పాదాదీని పఞ్చదస విస్సజ్జనాని నిద్దిట్ఠాని, పున తానేవ ఉప్పాదానుప్పాదాదీని పదాని యుగళకవసేన యోజేత్వా తింస విస్సజ్జనాని నిద్దిట్ఠాని. ఏవం ఇమస్మిం నయేవ సట్ఠి విస్సజ్జనాని హోన్తి. తత్థ **ఉప్పాదో**తి పురిమకమ్మపచ్చయా ఇధ ఉప్పత్తి. **పవత్త**న్తి తథాఉప్పన్నస్స పవత్తి. **నిమిత్త**న్తి సబ్బమ్పి సఙ్ఖారనిమిత్తం. యోగావచరస్స హి సఙ్ఖారా ససణ్ఠానా వియ ఉపట్ఠహన్తి, తస్మా నిమిత్తన్తి వుచ్చన్తి. **ఆయూహనా**తి ఆయతిం పటిసన్ధిహేతుభూతం కమ్మం. తఞ్హి అభిసఙ్ఖరణట్ఠేన ఆయూహనాతి వుచ్చతి.

**పటిసన్ధీ**తి ఆయతిం ఉప్పత్తి. సా హి భవన్తరపటిసన్ధానతో పటిసన్ధీతి వుచ్చతి. **గతీ**తి యాయ గతియా సా పటిసన్ధి హోతి. సా హి గన్తబ్బతో గతీతి వుచ్చతి. **నిబ్బత్తీ**తి ఖన్ధానం నిబ్బత్తనం. **ఉపపత్తీ**తి "సమాపన్నస్స వా ఉపపన్నస్స వా"తి (పటిం మం ౧.౭౨) ఏవం వుత్తా విపాకపవత్తి. **జాతీ**తి జననం. తత్థ తత్థ నిబ్బత్తమానానం సత్తానం యే యే ఖన్ధా పాతుభవన్తి, తేసం తేసం పఠమం పాతుభావో. **జరా**తి జీరణం. సా దువిధా ఠితఞ్ఞథత్తలక్ఖణసఙ్ఖాతం సఙ్ఖతలక్ఖణఞ్చ ఖణ్డిచ్చాదిసమ్మతో సన్తతియం ఏకభవపరియాపన్నఖన్ధానం పురాణభావో చ. సా ఇధ అధిప్పేతా. **బ్యాధీ**తి ధాతుక్ఖోభపచ్చయసముట్ఠితో పిత్తసేమ్హవాతసన్నిపాతఉతువిపరిణామవిసమపరిహారఉపక్కమకమ్మవిపాకవసేన అట్ఠవిధో ఆబాధో. వివిధం దుక్ఖం ఆదహతి విదహతీతి బ్యాధి, బ్యాధయతి తాపేతి, కమ్పయతీతి వా బ్యాధి. **మరణ**న్తి మరన్తి ఏతేనాతి మరణం. తం దువిధం వయలక్ఖణసఙ్ఖాతం సఙ్ఖతలక్ఖణఞ్చ ఏకభవపరియాపన్నజీవితిన్ద్రియప్పబన్ధవిచ్ఛేదో చ. తం ఇధ అధిప్పేతం.

**సోకో**తి సోచనం. ఞాతిభోగరోగసీలదిట్ఠిబ్యసనేహి ఫుట్ఠస్స చిత్తసన్తాపో. **పరిదేవో**తి పరిదేవనం. ఞాతిబ్యసనాదీహియేవ ఫుట్ఠస్స వచీపలాపో. **ఉపాయాసో**తి భుసో ఆయాసో. ఞాతిబ్యసనాదీహియేవ ఫుట్ఠస్స అధిమత్తచేతోదుక్ఖప్పభావితో దోసోయేవ. ఏత్థ చ ఉప్పాదాదయో పఞ్చేవ ఆదీనవఞాణస్స వత్థువసేన వుత్తా, సేసా తేసం వేవచనవసేన. "నిబ్బత్తీ"తి హి ఉప్పాదస్స, "జాతీ"తి పటిసన్ధియా వేవచనం, "గతి ఉపపత్తీ"తి ఇదం ద్వయం పవత్తస్స, జరాదయో నిమిత్తస్సాతి. అనుప్పాదాదివచనేహి పన నిబ్బానమేవ వుత్తం.

పున తానేవ ఉప్పాదానుప్పాదాదీని సట్ఠి పదాని దుక్ఖసుఖపదేహి యోజేత్వా సట్ఠి విస్సజ్జనాని, భయఖేమపదేహి యోజేత్వా సట్ఠి విస్సజ్జనాని, సామిసనిరామిసపదేహి యోజేత్వా సట్ఠి విస్సజ్జనాని, సఙ్ఖారనిబ్బానపదేహి యోజేత్వా సట్ఠి విస్సజ్జనాని నిద్దిట్ఠాని. తత్థ **దుక్ఖ**న్తి అనిచ్చత్తా దుక్ఖం. దుక్ఖపటిపక్ఖతో **సుఖం**. యం దుక్ఖం, తం **భయం**. భయపటిపక్ఖతో **ఖేమం**. యం భయం, తం వట్టామిసలోకామిసేహి అవిప్పముత్తత్తా **సామిసం**. సామిసపటిపక్ఖతో **నిరామిసం**. యం సామిసం, తం సఙ్ఖారమత్తమేవ. సఙ్ఖారపటిపక్ఖతో సన్తత్తా **నిబ్బానం**. సఙ్ఖారా హి ఆదిత్తా, నిబ్బానం సన్తన్తి. దుక్ఖాకారేన భయాకారేన సామిసాకారేన సఙ్ఖారాకారేనాతి ఏవం తేన తేన ఆకారేన పవత్తిం సన్ధాయ తథా తథా వుత్తన్తి వేదితబ్బన్తి.

౧౧. **పరిగ్గహట్ఠా**దీని ఏకతింస విస్సజ్జనాని అరియమగ్గక్ఖణవసేన నిద్దిట్ఠాని. అరియమగ్గసమ్పయుత్తా హి ధమ్మా ఆదితో పభుతి ఉప్పాదనత్థం పరిగ్గయ్హన్తే ఇతి పరిగ్గహా, తేసం సభావో **పరిగ్గహట్ఠో**. తేసంయేవ అఞ్ఞమఞ్ఞపరివారభావేన **పరివారట్ఠో**. భావనాపారిపూరివసేన **పరిపూరట్ఠో**. తేసంయేవ సమాధివసేన ఏకారమ్మణపరిగ్గహమపేక్ఖిత్వా **ఏకగ్గట్ఠో**. నానారమ్మణవిక్ఖేపాభావమపేక్ఖిత్వా **అవిక్ఖేపట్ఠో**. వీరియవసేన **పగ్గహట్ఠో**. సమాధివసేన ఉదకేన న్హానీయచుణ్ణానం వియ అవిప్పకిణ్ణతా **అవిసారట్ఠో**. సమాధియోగేన అలులితత్తా **అనావిలట్ఠో**. అవికమ్పితత్తా **అనిఞ్జనట్ఠో**. **ఏకత్తుపట్ఠానవసేనా**తి సమాధియోగేన చ ఏకారమ్మణే భుసం పతిట్ఠానవసేన చ. **ఠితట్ఠో**తి ఆరమ్మణే నిచ్చలభావేన పతిట్ఠితట్ఠో. తస్స నిబ్బానారమ్మణస్స ఆలమ్బనభావేన **ఆరమ్మణట్ఠో**. తత్థేవ నికామచారభావేన **గోచరట్ఠో**. నిస్సరణపహానభావేన నిబ్బానస్స **పహానట్ఠో**. కిలేసపరిచ్చాగవసేన అరియమగ్గస్స **పరిచ్చాగట్ఠో**. దుభతో వుట్ఠానవసేన **వుట్ఠానట్ఠో**. నిమిత్తపవత్తేహి నివత్తనవసేన **నివత్తనట్ఠో**. నిబ్బుతత్తా **సన్తట్ఠో**. అతప్పకత్తా ఉత్తమత్తా చ **పణీతట్ఠో**. కిలేసేహి విముత్తత్తా, ఆరమ్మణే చ అధిముత్తత్తా **విముత్తట్ఠో**. ఆసవానం అవిసయభావేన పరిసుద్ధత్తా **అనాసవట్ఠో**. కిలేసకన్తారసంసారకన్తారాతిక్కమనేన **తరణట్ఠో**. సఙ్ఖారనిమిత్తాభావేన **అనిమిత్తట్ఠో**. తణ్హాపణిధిఅభావేన **అప్పణిహితట్ఠో**. అత్తసారాభావేన **సుఞ్ఞతట్ఠో**. విముత్తిరసేన ఏకరసతాయ, సమథవిపస్సనానం ఏకరసతాయ వా **ఏకరసట్ఠో**. సమథవిపస్సనానం అఞ్ఞమఞ్ఞం **అనతివత్తనట్ఠో**. తేసంయేవ **యుగనద్ధట్ఠో**. అరియమగ్గస్స సఙ్ఖారతో నిగ్గమనే **నియ్యానట్ఠో**. నిబ్బానసమ్పాపనేన **హేతుట్ఠో**. నిబ్బానపచ్చక్ఖకరణేన **దస్సనట్ఠో**. అధిపతిభావేన **ఆధిపతేయ్యట్ఠో**తి.

౧౨. **సమథా**దీని చత్తారి విస్సజ్జనాని సమథవిపస్సనావసేన నిద్దిట్ఠాని. అనిచ్చాదివసేన అను అను పస్సనతో **అనుపస్సనట్ఠో**. యుగనద్ధస్స సమథవిపస్సనాద్వయస్స ఏకరసభావేన **అనతివత్తనట్ఠో**. **సిక్ఖా**దీని నవ విస్సజ్జనాని అరియమగ్గస్స ఆదిమజ్ఝపరియోసానవసేన నిద్దిట్ఠాని. సిక్ఖితబ్బత్తా **సిక్ఖా** . తస్సా సమాదాతబ్బతో **సమాదానట్ఠో**. సీలే పతిట్ఠాయ కమ్మట్ఠానవసేన గహితస్స ఆరమ్మణస్స భావనాపవత్తిట్ఠానత్తా గోచరట్ఠానత్తా చ **గోచరట్ఠో**. సమథకాలే విపస్సనాకాలే వా కోసజ్జవసేన లీనస్స చిత్తస్స ధమ్మవిచయవీరియపీతిసమ్బోజ్ఝఙ్గభావనావసేన ఉస్సాహనట్ఠో **పగ్గహట్ఠో**. ఉద్ధచ్చవసేన ఉద్ధతస్స చిత్తస్స పస్సద్ధిసమాధిఉపేక్ఖాసమ్బోజ్ఝఙ్గభావనావసేన సన్నిసీదాపనట్ఠో **నిగ్గహట్ఠో**. **ఉభో విసుద్ధానన్తి** ఉభతో విసుద్ధానం, లీనుద్ధతపక్ఖతో నివారేత్వా విసుద్ధానం చిత్తానన్తి అత్థో. మజ్ఝిమభావే ఠితానం సన్తతివసేన పవత్తమానానం చిత్తానం వసేన బహువచనం కతన్తి వేదితబ్బం. ఉస్సాహనసన్నిసీదాపనేసు సబ్యాపారాభావో **అజ్ఝుపేక్ఖనట్ఠో**. సమప్పవత్తస్స చిత్తస్స వసేన భావనా **విసేసాధిగమట్ఠో**. అరియమగ్గపాతుభావవసేన **ఉత్తరిపటివేధట్ఠో**. అరియమగ్గసిద్ధచతుసచ్చపటివేధవసేన **సచ్చాభిసమయట్ఠో**. ఫలసమాపత్తివసేన నిరోధే **పతిట్ఠాపకట్ఠో**. సా హి తంసమఙ్గిపుగ్గలం నిరోధసఙ్ఖాతే నిబ్బానే పతిట్ఠాపేతి.

**సద్ధిన్ద్రియా**దీని పఞ్చ విస్సజ్జనాని ఇన్ద్రియట్ఠవసేన వుత్తాని. **అధిమోక్ఖట్ఠో**తి అధిముచ్చనట్ఠో. **ఉపట్ఠానట్ఠో**తి ఆరమ్మణం ఉపేచ్చ పతిట్ఠానట్ఠో. **దస్సనట్ఠో**తి సభావపేక్ఖనట్ఠో. **సద్ధాబలా**దీని పఞ్చ విస్సజ్జనాని బలట్ఠవసేన నిద్దిట్ఠాని. అకమ్పియట్ఠేన సద్ధావ బలన్తి **సద్ధాబలం. అస్సద్ధియే**తి అస్సద్ధియేన. **అస్సద్ధియన్తి** చ సద్ధాపటిపక్ఖభూతో చిత్తుప్పాదో. **అకమ్పియట్ఠో**తి అకమ్పేతబ్బట్ఠో, కమ్పేతుం న సక్కాతి అత్థో. **కోసజ్జే**తి కుసీతభావసఙ్ఖాతేన థినమిద్ధేన. **పమాదే**తి సతిపటిపక్ఖేన చిత్తుప్పాదేన. **ఉద్ధచ్చే**తి అవూపసమసఙ్ఖాతేన ఉద్ధచ్చేన. **అవిజ్జాయా**తి మోహేన. **సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గా**దీని సత్త విస్సజ్జనాని బోజ్ఝఙ్గట్ఠవసేన నిద్దిట్ఠాని. బుజ్ఝనకస్స అఙ్గో బోజ్ఝఙ్గో. పసత్థో సున్దరో చ బోజ్ఝఙ్గో సమ్బోజ్ఝఙ్గో, సతియేవ సమ్బోజ్ఝఙ్గో **సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గో**. ధమ్మే విచినాతీతి ధమ్మవిచయో. పఞ్ఞాయేతం నామం. **పవిచయట్ఠో**తి విచారట్ఠో. పీనయతీతి **పీతి.**

**ఫరణట్ఠో**తి విసరణట్ఠో. పస్సమ్భనం **పస్సద్ధి** . **ఉపసమట్ఠో**తి నిద్దరథట్ఠో. ఉపపత్తితో ఇక్ఖతీతి **ఉపేక్ఖా**, సమం పేక్ఖతి అపక్ఖపతితావ హుత్వా పేక్ఖతీతి అత్థో. సా ఇధ తత్రమజ్ఝత్తుపేక్ఖా, బోజ్ఝఙ్గుపేక్ఖాతిపి తస్సా నామం. సమవాహితలక్ఖణత్తా **పటిసఙ్ఖానట్ఠో**.

**సమ్మాదిట్ఠా**దీని అట్ఠ విస్సజ్జనాని మగ్గవసేన నిద్దిట్ఠాని. సమ్మా పస్సతి, సమ్మా వా తాయ పస్సన్తి, పసత్థా సున్దరా వా దిట్ఠీతి సమ్మాదిట్ఠి. తస్సా **సమ్మాదిట్ఠియా**. సమ్మా సఙ్కప్పేతి, సమ్మా వా తేన సఙ్కప్పేన్తి, పసత్థో సున్దరో వా సఙ్కప్పోతి **సమ్మాసఙ్కప్పో. అభిరోపనట్ఠో**తి చిత్తస్స ఆరమ్మణారోపనట్ఠో. ఆరమ్మణాభినిరోపనట్ఠోతిపి పాఠో. సమ్మా వదతి , సమ్మా వా తాయ వదన్తి, పసత్థా సున్దరా వా వాచాతి **సమ్మావాచా**. మిచ్ఛావాచావిరతియా ఏతం నామం. **పరిగ్గహట్ఠో**తి చతుబ్బిధవచీసంవరపరిగ్గహట్ఠో. సమ్మా కరోతి, సమ్మా వా తేన కరోన్తి, పసత్థం సున్దరం వా కమ్మన్తి సమ్మాకమ్మం, సమ్మాకమ్మమేవ **సమ్మాకమ్మన్తో**. మిచ్ఛాకమ్మన్తవిరతియా ఏతం నామం. **సముట్ఠానట్ఠో**తి తివిధకాయసంవరసముట్ఠానట్ఠో. సమ్మా ఆజీవతి, సమ్మా వా తేన ఆజీవన్తి, పసత్థో సున్దరో వా ఆజీవోతి **సమ్మాఆజీవో**. మిచ్ఛాజీవవిరతియా ఏతం నామం. **వోదానట్ఠో**తి పరిసుద్ధట్ఠో. సమ్మా వాయమతి, సమ్మా వా తేన వాయమన్తి, పసత్థో సున్దరో వా వాయామోతి **సమ్మావాయామో**. సమ్మా సరతి, సమ్మా వా తాయ సరన్తి, పసత్థా సున్దరా వా సతీతి **సమ్మాసతి**. సమ్మా సమాధియతి, సమ్మా వా తేన సమాధియన్తి, పసత్థో సున్దరో వా సమాధీతి **సమ్మాసమాధి**.

౧౩. **ఇన్ద్రియా**దీని దస విస్సజ్జనాని రాసికత్వా అనుపుబ్బపటిపాటివసేన నిద్దిట్ఠాని. **ఆధిపతేయ్యట్ఠో**తి ఇన్దట్ఠకరణవసేన అధిపతిఅత్థో. **అకమ్పియట్ఠో**తి పటిపక్ఖేహి కమ్పేతుం అసక్కుణేయ్యట్ఠో. **నియ్యానట్ఠో**తి లోకియలోకుత్తరానమ్పి పటిపక్ఖతో నిగ్గమనట్ఠో. **హేతుట్ఠో**తి మిచ్ఛాదిట్ఠాదీనం పహానాయ సమ్మాదిట్ఠాదయో హేతూతి వా సబ్బేపి సమ్మాదిట్ఠాదయో నిబ్బానసమ్పాపకహేతూతి వా హేతుట్ఠో. సతిపట్ఠానేసు ఆరమ్మణేసు ఓక్ఖన్దిత్వా పక్ఖన్దిత్వా ఉపట్ఠానతో ఉపట్ఠానం, సతియేవ ఉపట్ఠానం **సతిపట్ఠానం**. కాయవేదనాచిత్తధమ్మేసు పనస్సా అసుభదుక్ఖానిచ్చానత్తాకారగహణవసే సుభసుఖనిచ్చత్తసఞ్ఞాపహానకిచ్చసాధనవసేన చ పవత్తితో చతుధా భేదో హోతి. ఏతాని పుబ్బభాగే నానాచిత్తేసు లబ్భన్తి, మగ్గక్ఖణే పన ఏకాయేవ సతి చత్తారి నామాని లభతి.

సమ్మప్పధానేసు పదహన్తి ఏతేనాతి పధానం, సోభనం పధానం **సమ్మప్పధానం**. సమ్మా వా పదహన్తి ఏతేనాతి సమ్మప్పధానం, సోభనం వా తం కిలేసవిరూపత్తవిరహతో పధానఞ్చ హితసుఖనిప్ఫాదకత్తేన సేట్ఠభావావహనతో పధానభావకరణతో వా సమ్మప్పధానం. వీరియస్సేతం అధివచనం. ఉప్పన్నానుప్పన్నానం అనుప్పన్నుప్పన్నానఞ్చ అకుసలకుసలానం ధమ్మానం పహానానుప్పత్తిఉప్పాదట్ఠితికిచ్చసాధనవసేన పవత్తితో పనస్స చతుధా భేదో హోతి. ఏతానిపి పుబ్బభాగే నానాచిత్తేసు లబ్భన్తి, మగ్గక్ఖణే పన ఏకమేవ వీరియం చత్తారి నామాని లభతి. **పదహనట్ఠో**తి ఉస్సాహనట్ఠో. పధానట్ఠోతిపి పాఠో, సోయేవత్థో.

**ఇద్ధిపాదాన**న్తి ఏత్థ ఛన్దవీరియచిత్తవీమంసాసు ఏకేకో ఇజ్ఝతీతి ఇద్ధి, సమిజ్ఝతి నిప్ఫజ్జతీతి అత్థో. ఇజ్ఝన్తి వా ఏతాయ సత్తా ఇద్ధా వుద్ధా ఉక్కంసగతా హోన్తీతి ఇద్ధి, పఠమేనత్థేన ఇద్ధి ఏవ పాదో **ఇద్ధిపాదో**, ఇద్ధికోట్ఠాసోతి అత్థో. దుతియేనత్థేన ఇద్ధియా పాదోతి ఇద్ధిపాదో. **పాదో**తి పతిట్ఠా, అధిగమూపాయోతి అత్థో. తేన హి యస్మా ఉపరూపరి విసేససఙ్ఖాతం ఇద్ధిం పజ్జన్తి పాపుణన్తి, తస్మా పాదోతి వుచ్చతి. ఏతే ఛన్దాదయో పుబ్బభాగే అధిపతివసేన నానాచిత్తేసు లబ్భన్తి, మగ్గక్ఖణే పన సహేవ లబ్భన్తి. **ఇజ్ఝనట్ఠో**తి నిప్ఫజ్జనట్ఠో పతిట్ఠానట్ఠో వా. **సచ్చాన**న్తి చతున్నం అరియసచ్చానం. **తథట్ఠో**తి యథాసభావట్ఠో.

ఇమాని అట్ఠ విస్సజ్జనాని లోకియలోకుత్తరమిస్సకాని. **పయోగానన్తి** చతున్నం అరియమగ్గపయోగానం. **పటిప్పస్సద్ధట్ఠోతి** చతున్నం అరియఫలానం పటిప్పస్సద్ధట్ఠో. మగ్గపయోగో హి ఫలక్ఖణే పటిప్పస్సద్ధో హోతి నిట్ఠితకిచ్చత్తా. మగ్గపయోగానం ఫలోదయేన పటిప్పస్సద్ధభావో వా. **ఫలానం సచ్ఛికిరియట్ఠోతి** అరియఫలానం పచ్చవేక్ఖణవసేన పచ్చక్ఖకరణట్ఠో. ఆరమ్మణసచ్ఛికిరియా వుత్తా హోతి, ఫలక్ఖణే పటిలాభసచ్ఛికిరియా వా. **వితక్కాదీని** పఞ్చ విస్సజ్జనాని ఝానఙ్గవసేన నిద్దిట్ఠాని. వితక్కనం **వితక్కో**, ఊహనన్తి వుత్తం హోతి. విచరణం **విచారో**, అనుసఞ్చరణన్తి వుత్తం హోతి. **ఉపవిచారట్ఠోతి** అనుమజ్జనట్ఠో. **అభిసన్దనట్ఠోతి** తేమనట్ఠో సమాధివసేన చిత్తస్స ఏకగ్గట్ఠో.

**ఆవజ్జనాదీని** పఞ్చదస విస్సజ్జనాని పకిణ్ణకవసేన నిద్దిట్ఠాని. పఞ్చద్వారమనోద్వారేసు భవఙ్గారమ్మణతో అఞ్ఞారమ్మణే చిత్తసన్తానం నమేన్తానం ద్విన్నం చిత్తానం **ఆవజ్జనట్ఠో**. విఞ్ఞాణస్స **విజాననట్ఠో**. పఞ్ఞాయ **పజాననట్ఠో**. సఞ్ఞాయ **సఞ్జాననట్ఠో**. సమాధిస్స **ఏకోదట్ఠో**. దుతియజ్ఝానస్మిఞ్హి సమాధి ఏకో ఉదేతీతి **ఏకోదీతి** వుచ్చతి, వితక్కవిచారేహి అనజ్ఝారుళ్హత్తా అగ్గో సేట్ఠో హుత్వా ఉప్పజ్జతీతి అత్థో. సేట్ఠోపి హి లోకే ఏకోతి వుచ్చతి. వితక్కవిచారవిరహితో వా ఏకో అసహాయో హుత్వా ఉదేతీతిపి వట్టతి. సబ్బోపి వా కుసలసమాధి నీవరణాదీనం ఉద్ధచ్చస్సేవ వా పటిపక్ఖత్తా తేహి అనజ్ఝారుళ్హోతి అగ్గో హుత్వా ఉదేతీతి వా తేహి విరహితోతి అసహాయో హుత్వా ఉదేతీతి వా ఏకోదీతి యుజ్జతి. **అభిఞ్ఞాయ ఞాతట్ఠోతి** ఞాతపరిఞ్ఞాయ సభావజాననట్ఠో. **పరిఞ్ఞాయ తీరణట్ఠోతి** తీరణపరిఞ్ఞాయ అనిచ్చాదితో ఉపపరిక్ఖణట్ఠో. **పహానస్స పరిచ్చాగట్ఠోతి** పహానపరిఞ్ఞాయ పటిపక్ఖపజహనట్ఠో. సమప్పవత్తాయ **భావనాయ ఏకరసట్ఠో**. **ఫస్సనట్ఠోతి** ఫుసనట్ఠో విన్దనట్ఠో. పీళాభారవహనాదినా **ఖన్ధట్ఠో**. సుఞ్ఞాదినా **ధాతుట్ఠో**. సకసకమరియాదాయతనాదినా **ఆయతనట్ఠో**. పచ్చయేహి సఙ్గమ్మ కతవసేన **సఙ్ఖతట్ఠో**. తబ్బిపరీతేన **అసఙ్ఖతట్ఠో**.

౧౪. **చిత్తట్ఠాదీని** పఞ్చదస విస్సజ్జనాని చిత్తసమ్బన్ధేన నిద్దిట్ఠాని. **చిత్తట్ఠోతి** ఏత్థ ఆరమ్మణం చిన్తేతీతి చిత్తం, విజానాతీతి అత్థో. యం పనేత్థ జవనం హోతి, తం జవనవీథివసేన అత్తనో సన్తానం చినోతీతిపి చిత్తం, యం విపాకం హోతి, తం కమ్మకిలేసేహి చితన్తిపి చిత్తం, సబ్బమ్పి యథానురూపం చిత్తతాయ చిత్తం, చిత్తకరణతాయ చిత్తం, యం వట్టస్స పచ్చయో హోతి, తం సంసారదుక్ఖం చినోతీతిపి చిత్తం. ఏవం ఆరమ్మణే చిత్తతాదితో **చిత్తట్ఠో**. చిత్తుప్పాదనే ఫలుప్పాదనే వా నాస్స అన్తరమత్థీతి అనన్తరం, అనన్తరస్స భావో ఆనన్తరియం, చిత్తస్స ఆనన్తరియం చిత్తానన్తరియం, సో **చిత్తానన్తరియట్ఠో**. అరహతో చుతిచిత్తం వజ్జేత్వా యస్స కస్సచి సమనన్తరనిరుద్ధస్స చిత్తస్స అనన్తరచిత్తుప్పాదనే సమత్థభావో మగ్గచిత్తస్స అనన్తరం ఫలుప్పాదనే సమత్థభావోతి అధిప్పాయో. **చిత్తస్స వుట్ఠానట్ఠోతి** గోత్రభుచిత్తస్స నిమిత్తతో, మగ్గచిత్తస్స నిమిత్తపవత్తతో వుట్ఠానట్ఠో. **చిత్తస్స వివట్టనట్ఠోతి** తస్సేవ చిత్తద్వయస్స యథావుత్తతో వుట్ఠితస్స నిబ్బానే వివట్టనట్ఠో. **చిత్తస్స హేతుట్ఠోతి** చిత్తస్స హేతుపచ్చయభూతానం నవన్నం హేతూనం హేతుట్ఠో. **చిత్తస్స పచ్చయట్ఠోతి** చిత్తస్స వత్థారమ్మణాదీనం అనేకేసం పచ్చయానం పచ్చయట్ఠో. **చిత్తస్స వత్థుట్ఠోతి** చిత్తస్స వత్థుభూతానం చక్ఖుసోతఘానజివ్హాకాయహదయవత్థూనం వత్థుట్ఠో. **చిత్తస్స భూమట్ఠోతి** చిత్తస్స ఉప్పత్తిదేసవసేన కామావచరాదిభూమిఅత్థో. **చిత్తస్స ఆరమ్మణట్ఠోతి** రూపాదిఆరమ్మణట్ఠో. పరిచితస్సారమ్మణస్స సఞ్చరణట్ఠానట్ఠేన **గోచరట్ఠో**. ఉపరి వుత్తవిఞ్ఞాణచరియావసేన **చరియట్ఠో**. అథ వా పయోగసముదాచారట్ఠో చరియట్ఠో. చిత్తస్స గమనాభావేపి దూరసన్తికారమ్మణగహణవసేన **గతట్ఠో**. **అభినీహారట్ఠోతి** గహితారమ్మణతో అఞ్ఞారమ్మణమనసికారత్థం చిత్తస్స అభినీహరణట్ఠో. **చిత్తస్స నియ్యానట్ఠోతి** మగ్గచిత్తస్స వట్టతో నియ్యానట్ఠో. "నేక్ఖమ్మం పటిలద్ధస్స కామచ్ఛన్దతో చిత్తం నిస్సటం హోతీ"తిఆదినా (పటి॰ మ॰ ౧.౨౪, ౯౧౧ థోకం విసదిసం) నయేన **చిత్తస్స నిస్సరణట్ఠో**.

౧౫. ఏకత్తాదీని ద్వాచత్తాలీస విస్సజ్జనాని ఏకత్తసమ్బన్ధేన నిద్దిట్ఠాని. **ఏకత్తే**తి ఆరమ్మణేకత్తే, ఏకారమ్మణేతి అత్థో. పఠమజ్ఝానవసేన **పక్ఖన్దనట్ఠో**. దుతియజ్ఝానవసేన **పసీదనట్ఠో**. తతియజ్ఝానవసేన **సన్తిట్ఠనట్ఠో**. చతుత్థజ్ఝానవసేన **ముచ్చనట్ఠో**. పచ్చవేక్ఖణవసేన ఏతం సన్తన్తి **పస్సనట్ఠో. యానీకతట్ఠా**దయో పఞ్చ సమాధిస్స వసీభావవిసేసా. **యానీకతట్ఠో**తి యుత్తయానసదిసకతట్ఠో. **వత్థుకతట్ఠో**తి పతిట్ఠట్ఠేన వత్థు వియ కతట్ఠో. **అనుట్ఠితట్ఠో**తి పచ్చుపట్ఠితట్ఠో. **పరిచితట్ఠో**తి సమన్తతో చితట్ఠో. **సుసమారద్ధట్ఠో**తి సుట్ఠు సమారద్ధట్ఠో , సుకతట్ఠోతి అత్థో. ఆవజ్జనసమాపజ్జనఅధిట్ఠానవుట్ఠానపచ్చవేక్ఖణవసితావసేన వా పటిపాటియా పఞ్చ పదాని యోజేతబ్బాని. కసిణాదిఆరమ్మణభావనాయ సిఖాప్పత్తకాలే చిత్తచేతసికానం **పరిగ్గహపరివారపరిపూరట్ఠో**. తేసంయేవ సమ్మా సమాహితత్తా ఏకారమ్మణే సమోసరణేన **సమోధానట్ఠో**. తేసంయేవ బలప్పత్తియా ఆరమ్మణం అభిభవిత్వా పతిట్ఠానవసేన **అధిట్ఠానట్ఠో**. సమథస్స విపస్సనాయ వా ఆదితో, ఆదరేన వా సేవనవసేన **ఆసేవనట్ఠో**. వడ్ఢనవసేన **భావనట్ఠో** . పునప్పునం కరణవసేన **బహులీకమ్మట్ఠో**. బహులీకతస్స సుట్ఠు సముట్ఠితవసేన **సుసముగ్గతట్ఠో**. సుసముగ్గతస్స పచ్చనీకేహి సుట్ఠు విముత్తివసేన ఆరమ్మణే చ సుట్ఠు అధిముత్తివసేన **సువిముత్తట్ఠో**.

**బుజ్ఝనట్ఠా**దీని చత్తారి పదాని బోజ్ఝఙ్గవసేన వుత్తాని. సోతాపత్తిమగ్గబోజ్ఝఙ్గానం **బుజ్ఝనట్ఠో**. సకదాగామిమగ్గబోజ్ఝఙ్గానం **అనుబుజ్ఝనట్ఠో**. అనాగామిమగ్గబోజ్ఝఙ్గానం **పటిబుజ్ఝనట్ఠో**. అరహత్తమగ్గబోజ్ఝఙ్గానం **సమ్బుజ్ఝనట్ఠో**. విపస్సనాబోజ్ఝఙ్గానం వా బుజ్ఝనట్ఠో. దస్సనమగ్గబోజ్ఝఙ్గానం అనుబుజ్ఝనట్ఠో. భావనామగ్గబోజ్ఝఙ్గానం పటిబుజ్ఝనట్ఠో. ఫలబోజ్ఝఙ్గానం సమ్బుజ్ఝనట్ఠో. యథావుత్తనయేనేవ బోజ్ఝఙ్గానం తస్స తస్స పుగ్గలస్స బోధనాదికరణేన బోధనట్ఠాదయో చత్తారో అత్థా వేదితబ్బా. యథావుత్తానంయేవ బోజ్ఝఙ్గానం బుజ్ఝనట్ఠేన "బోధో"తి లద్ధనామస్స పుగ్గలస్స పక్ఖే భవత్తా బోధిపక్ఖియా నామ. తేసం యథావుత్తానంయేవ బోధిపక్ఖియట్ఠాదయో చత్తారో అత్థా వేదితబ్బా. విపస్సనాపఞ్ఞావసేన **జోతనట్ఠో**. కమతో చతుమగ్గపఞ్ఞావసేన **ఉజ్జోతనానుజ్జోతనపటిజ్జోతనసఞ్జోతనట్ఠో**. కమతో చతుమగ్గపఞ్ఞావసేన వా జోతనట్ఠాదయో, ఫలపఞ్ఞావసేన సఞ్జోతనట్ఠో వేదితబ్బో.

౧౬. **పతాపనట్ఠా**దీని అట్ఠారస విస్సజ్జనాని అరియమగ్గవసేన నిద్దిట్ఠాని. అరియమగ్గో హి యస్సుప్పజ్జతి, తం పతాపేతి పభాసేతి విరోచాపేతీతి పతాపనో, తస్స **పతాపనట్ఠో**. తస్సేవ అతిపభస్సరభావేన సయం **విరోచనట్ఠో**. కిలేసానం విసోసనేన **సన్తాపనట్ఠో**. అమలనిబ్బానారమ్మణత్తా **అమలట్ఠో**. సమ్పయుత్తమలాభావేన **విమలట్ఠో**. ఆరమ్మణకరణమలాభావే **నిమ్మలట్ఠో**. అథ వా సోతాపత్తిమగ్గస్స అమలట్ఠో. సకదాగామిఅనాగామిమగ్గానం విమలట్ఠో. అరహత్తమగ్గస్స నిమ్మలట్ఠో. అథ వా సావకమగ్గస్స అమలట్ఠో. పచ్చేకబుద్ధమగ్గస్స విమలట్ఠో. సమ్మాసమ్బుద్ధమగ్గస్స నిమ్మలట్ఠో. కిలేసవిసమాభావేన **సమట్ఠో**. "సమ్మా మానాభిసమయా"తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౧.౨౮; అ॰ ని॰ ౩.౩౩; ౫.౨౦౦) వియ కిలేసప్పహానట్ఠేన **సమయట్ఠో**. విక్ఖమ్భనతదఙ్గసముచ్ఛేదపటిప్పస్సద్ధినిస్సరణసఙ్ఖాతేసు పఞ్చసు వివేకేసు సముచ్ఛేదవివేకత్తా **వివేకట్ఠో**, వినాభావట్ఠో. నిస్సరణవివేకే నిబ్బానే చరణతో **వివేకచరియట్ఠో**. పఞ్చసు విరాగేసు సముచ్ఛేదవిరాగత్తా **విరాగట్ఠో**, విరజ్జనట్ఠో. నిస్సరణవిరాగే నిబ్బానే చరణతో **విరాగచరియట్ఠో**. పఞ్చసు నిరోధేసు సముచ్ఛేదనిరోధత్తా **నిరోధట్ఠో**. దుక్ఖనిరోధే నిబ్బానే చరణతో **నిరోధచరియట్ఠో**. పరిచ్చాగపక్ఖన్దనవోసగ్గత్తా **వోసగ్గట్ఠో**. అరియమగ్గో హి సముచ్ఛేదవసేన కిలేసప్పహానతో పరిచ్చాగవోసగ్గో, ఆరమ్మణకరణేన నిబ్బానపక్ఖన్దనతో పక్ఖన్దనవోసగ్గో చ. విపస్సనా పన తదఙ్గవసేన కిలేసప్పహానతో పరిచ్చాగవోసగ్గో, తన్నిన్నభావేన నిబ్బానపక్ఖన్దనతో పక్ఖన్దనవోసగ్గో. న సో ఇధ అధిప్పేతో. వోసగ్గభావేన చరణతో **వోసగ్గచరియట్ఠో**. పఞ్చసు విముత్తీసు సముచ్ఛేదవిముత్తిత్తా **విముత్తట్ఠో**. నిస్సరణవిముత్తియం చరణతో **విముత్తిచరియట్ఠో**.

ఛన్దవీరియచిత్తవీమంసాసఙ్ఖాతేసు చతూసు ఇద్ధిపాదేసు ఏకేకఇద్ధిపాదవసేన దస దస కత్వా చతురిద్ధిపాదవసేన **ఛన్దట్ఠా**దీని చత్తాలీస విస్సజ్జనాని నిద్దిట్ఠాని. కత్తుకమ్యతట్ఠో **ఛన్దట్ఠో**. ఛన్దం సీసం కత్వా భావనారమ్భకాలే **మూలట్ఠో**. సహజాతానం పతిట్ఠాభావేన **పాదట్ఠో**. పదట్ఠోతి వా పాఠో. ఇద్ధిపాదత్తా అధిపతిభావేన **పధానట్ఠో**. పయోగకాలే **ఇజ్ఝనట్ఠో**. సద్ధాసమ్పయోగేన **అధిమోక్ఖట్ఠో**. వీరియసమ్పయోగేన **పగ్గహట్ఠో**. సతిసమ్పయోగేన **ఉపట్ఠానట్ఠో**. సమాధిసమ్పయోగేన **అవిక్ఖేపట్ఠో**. పఞ్ఞాసమ్పయోగేన **దస్సనట్ఠో**. పగ్గహట్ఠో **వీరియట్ఠో**. వీరియం సీసం కత్వా భావనారమ్భకాలే మూలట్ఠో. సయం వీరియత్తా పగ్గహట్ఠో. చిన్తనట్ఠాదికో **చిత్తట్ఠో**. చిత్తం సీసం కత్వా భావనారమ్భకాలే మూలట్ఠో. ఉపపరిక్ఖనట్ఠో **వీమంసట్ఠో**. వీమంసం సీసం కత్వా భావనారమ్భకాలే మూలట్ఠో. సయం వీమంసత్తా దస్సనట్ఠో.

౧౭. **దుక్ఖస్స పీళనట్ఠో**తిఆదీని సోళస విస్సజ్జనాని సచ్చానం తథలక్ఖణవసేన నిద్దిట్ఠాని. దుక్ఖదస్సనేనేవ **పీళనట్ఠో**. దుక్ఖాయూహనసముదయదస్సనేన **సఙ్ఖతట్ఠో**. సబ్బకిలేససన్తాపహరసుసీతలమగ్గదస్సనేన **సన్తాపట్ఠో**. అవిపరిణామధమ్మనిరోధదస్సనేన **విపరిణామట్ఠో**. సముదయదస్సనేనేవ **ఆయూహనట్ఠో**. సముదయాయూహితదుక్ఖదస్సనేన **నిదానట్ఠో**. విసఞ్ఞోగభూతనిరోధదస్సనేన **సఞ్ఞోగట్ఠో**. నియ్యానభూతమగ్గదస్సనేన **పలిబోధట్ఠో**. నిరోధదస్సనేనేవ **నిస్సరణట్ఠో**. అవివేకభూతసముదయదస్సనేన **వివేకట్ఠో**. సఙ్ఖతభూతమగ్గదస్సనేన **అసఙ్ఖతట్ఠో**. విసభూతదుక్ఖదస్సనేన **అమతట్ఠో**. మగ్గదస్సనేనేవ **నియ్యానట్ఠో**. నిబ్బానసమ్పత్తియా అహేతుభూతసముదయదస్సనేన **హేతుట్ఠో**. సుదుద్దసనిరోధదస్సనేన **దస్సనట్ఠో**. కపణజనసదిసదుక్ఖదస్సనేన ఉళారకులసదిసో **ఆధిపతేయ్యట్ఠో** పాతుభవతీతి. ఏవం తంతంసచ్చదస్సనేన తదఞ్ఞసచ్చదస్సనేన చ ఏకేకస్స సచ్చస్స చత్తారో చత్తారో లక్ఖణట్ఠా వుత్తా.

**తథట్ఠా**దీని ద్వాదస విస్సజ్జనాని సబ్బధమ్మసఙ్గాహకద్వాదసపదవసేన నిద్దిట్ఠాని. **తథట్ఠో**తి యథాసభావట్ఠో. **అనత్తట్ఠో**తి అత్తవిరహితట్ఠో. **సచ్చట్ఠో**తి అవిసంవాదనట్ఠో. **పటివేధట్ఠో**తి పటివిజ్ఝితబ్బట్ఠో. **అభిజాననట్ఠో**తి అభిజానితబ్బట్ఠో. **పరిజాననట్ఠో**తి ఞాతతీరణపరిఞ్ఞాయ పరిజానితబ్బట్ఠో. **ధమ్మట్ఠో**తి సభావధారణాదిఅత్థో. **ధాతుట్ఠో**తి సుఞ్ఞాదిఅత్థో. **ఞాతట్ఠో**తి జానితుం సక్కుణేయ్యట్ఠో. **సచ్ఛికిరియట్ఠో**తి సచ్ఛికాతబ్బట్ఠో. **ఫస్సనట్ఠో**తి ఞాణేన ఫుసితబ్బట్ఠో. **అభిసమయట్ఠో**తి పచ్చవేక్ఖణఞాణేన అభిసమ్మాగన్తబ్బట్ఠో, ఞాణేన పటిలభితబ్బట్ఠో వా. పటిలాభోపి హి "అత్థాభిసమయా ధీరో"తిఆదీసు (సం॰ ని॰ ౧.౧౨౯) వియ అభిసమయోతి వుచ్చతి.

౧౮. నేక్ఖమ్మాదీని సత్త విస్సజ్జనాని ఉపచారజ్ఝానవసేన నిద్దిట్ఠాని. **నేక్ఖమ్మన్తి** కామచ్ఛన్దస్స పటిపక్ఖో అలోభో. **ఆలోకసఞ్ఞా**తి థినమిద్ధస్స పటిపక్ఖే ఆలోకనిమిత్తే సఞ్ఞా. **అవిక్ఖేపో**తి ఉద్ధచ్చస్స పటిపక్ఖో సమాధి. **ధమ్మవవత్థానన్తి** విచికిచ్ఛాయ పటిపక్ఖం ఞాణం. **ఞాణన్తి** అవిజ్జాయ పటిపక్ఖం ఞాణం. **పామోజ్జన్తి** అరతిపటిపక్ఖా పీతి. **పఠమజ్ఝానాదీని** అట్ఠ విస్సజ్జనాని రూపారూపసమాపత్తివసేన నిద్దిట్ఠాని. హేట్ఠా పన రూపసమాపత్తిఅనన్తరం రూపజ్ఝానసమ్బన్ధేన చత్తారో బ్రహ్మవిహారా నిద్దిట్ఠా.

**అనిచ్చానుపస్సనా**దీని లోకుత్తరమగ్గస్స పుబ్బభాగే అట్ఠారసమహావిపస్సనావసేన నిద్దిట్ఠాని. హేట్ఠా పన రూపాదీహి యోజనూపగా సత్త అనుపస్సనా ఏవ వుత్తా, ఇధ పన సబ్బాపి వుత్తా. కలాపసమ్మసనఉదయబ్బయానుపస్సనా కస్మా న వుత్తాతి చే? తాసం ద్విన్నం వసేన అనిచ్చానుపస్సనాదీనం సిజ్ఝనతో ఇమాసు వుత్తాసు తా ద్వేపి వుత్తావ హోన్తి, అనిచ్చానుపస్సనాదీహి వా వినా తాసం ద్విన్నం అప్పవత్తితో ఇమాసు వుత్తాసు తా ద్వేపి వుత్తావ హోన్తి.

**ఖయానుపస్సనా**తి పచ్చుప్పన్నానం రూపక్ఖన్ధాదీనం భఙ్గదస్సనఞాణఞ్చ తంతంఖన్ధభఙ్గదస్సనానన్తరం తదారమ్మణచిత్తచేతసికభఙ్గదస్సనఞాణఞ్చ. **వయానుపస్సనా**తి పచ్చుప్పన్నానం ఖన్ధానం భఙ్గదస్సనానన్తరం తదన్వయేనేవ అతీతానాగతఖన్ధానం భఙ్గదస్సనఞాణం. **విపరిణామానుపస్సనా**తి తస్మిం భఙ్గసఙ్ఖాతే నిరోధే అధిముత్తత్తా, అథ సబ్బేపి అతీతానాగతపచ్చుప్పన్నా ఖన్ధా విపరిణామవన్తోతి సబ్బేసం విపరిణామదస్సనఞాణం. **అనిమిత్తానుపస్సనా**తి ఏవం సబ్బసఙ్ఖారానం విపరిణామం దిస్వా అనిచ్చతో విపస్సన్తస్స అనిచ్చానుపస్సనావ నిచ్చనిమిత్తపజహనవసేన నిచ్చనిమిత్తాభావా అనిమిత్తానుపస్సనా నామ హోతి. **అప్పణిహితానుపస్సనా**తి అనిచ్చానుపస్సనానన్తరం పవత్తా దుక్ఖానుపస్సనావ సుఖపత్థనాపజహనవసేన పణిధిఅభావా అప్పణిహితానుపస్సనా నామ హోతి.

**సుఞ్ఞతానుపస్సనా**తి దుక్ఖానుపస్సనానన్తరం పవత్తా అనత్తానుపస్సనావ అత్తాభినివేసపజహనవసేన అత్తసుఞ్ఞతాదస్సనతో సుఞ్ఞతానుపస్సనా నామ హోతి. **అధిపఞ్ఞాధమ్మవిపస్సనా**తి ఏవం సఙ్ఖారానం భఙ్గం పస్సిత్వా పస్సిత్వా అనిచ్చాదితో విపస్సన్తస్స సఙ్ఖారావ భిజ్జన్తి, సఙ్ఖారానం మరణం న అఞ్ఞో కోచి అత్థీతి భఙ్గవసేన సుఞ్ఞతం గహేత్వా పవత్తా విపస్సనా. సా హి అధిపఞ్ఞా చ ధమ్మేసు చ విపస్సనాతి కత్వా అధిపఞ్ఞాధమ్మవిపస్సనాతి వుచ్చతి. **యథాభూతఞాణదస్సన**న్తి భఙ్గం దిస్వా దిస్వా "సభయా సఙ్ఖారా"తి పవత్తం భయతుపట్ఠానఞాణం. **ఆదీనవానుపస్సనా**తి భయతుపట్ఠానవసేన ఉప్పన్నం సబ్బభవాదీసు ఆదీనవదస్సనఞాణం. "యా చ భయతుపట్ఠానే పఞ్ఞా యఞ్చ ఆదీనవే ఞాణం యా చ నిబ్బిదా, ఇమే ధమ్మా ఏకత్థా, బ్యఞ్జనమేవ నాన"న్తి (పటి॰ మ॰ ౧.౨౨౭) వచనతో భయతుపట్ఠానాదీనవానుపస్సనాసు వుత్తాసు నిబ్బిదానుపస్సనా ఇధాపి వుత్తావ హోతి. ఆదితో చతుత్థం కత్వా వుత్తత్తా పనిధ న వుత్తా. **పటిసఙ్ఖానుపస్సనా**తి ముఞ్చితుకమ్యతాఞాణవసేన ఉప్పన్నం ముఞ్చనస్స ఉపాయకరణం పటిసఙ్ఖానుపస్సనాసఙ్ఖాతం అనిచ్చదుక్ఖానత్తానుపస్సనాఞాణం. "యా చ ముఞ్చితుకమ్యతా యా చ పటిసఙ్ఖానుపస్సనా యా చ సఙ్ఖారుపేక్ఖా, ఇమే ధమ్మా ఏకత్థా, బ్యఞ్జనమేవ నాన"న్తి (పటి॰ మ॰ ౧.౨౨౭) వచనతో పటిసఙ్ఖానుపస్సనాయ వుత్తాయ ముఞ్చితుకమ్యతాసఙ్ఖారుపేక్ఖాఞాణాని వుత్తానేవ హోన్తి. **వివట్టనానుపస్సనా**తి అనులోమఞాణవసేన ఉప్పన్నం గోత్రభుఞాణం. అనులోమఞాణేన గోత్రభుఞాణస్స సిజ్ఝనతో గోత్రభుఞాణే వుత్తే అనులోమఞాణం వుత్తమేవ హోతి. ఏవఞ్హి అట్ఠారసన్నం మహావిపస్సనానం పటిపాటి వుచ్చమానా పాళియా సమేతి. వుత్తఞ్హి ఇన్ద్రియకథాయం –

> "పుబ్బభాగే పఞ్చహిన్ద్రియేహి పఠమజ్ఝానవసేన పఞ్చిన్ద్రియాని నిస్సటాని హోన్తి, పఠమే ఝానే పఞ్చహిన్ద్రియేహి దుతియజ్ఝానవసేన పఞ్చిన్ద్రియాని నిస్సటాని హోన్తీ"తి (పటి॰ మ॰ ౧.౧౮౨) –

ఆదినా నయేన యావ అరహత్తఫలా ఉత్తరుత్తరిపటిపాటియా ఇన్ద్రియాని వుత్తాని. తస్మా అట్ఠారస మహావిపస్సనా యథావుత్తక్కమేన పాళియా యుజ్జన్తి. విసుద్ధిమగ్గే పన –

> "ఖయానుపస్సనాతి ఘనవినిబ్భోగం కత్వా అనిచ్చం ఖయట్ఠేనాతి ఏవం ఖయం పస్సతో ఞాణం. విపరిణామానుపస్సనాతి రూపసత్తకఅరూపసత్తకాదివసేన తం తం పరిచ్ఛేదం అతిక్కమ్మ అఞ్ఞథా పవత్తిదస్సనం. ఉప్పన్నస్స వా జరాయ చేవ మరణేన చ ద్వీహాకారేహి విపరిణామదస్సనం. యథాభూతఞాణదస్సనన్తి సపచ్చయనామరూపపరిగ్గహో"తి (విసుద్ధి॰ ౨.౮౩౦) –

వుత్తం. తం తాయ పాళియా విరుద్ధం వియ దిస్సతి. వివట్టనానుపస్సనాతి సఙ్ఖారుపేక్ఖా చేవ అనులోమఞ్చాతి వుత్తం. తఞ్చ పాళియా విరుద్ధం వియ దిస్సతి. చరియాకథాయఞ్హి –

> “అనిచ్చానుపస్సనత్థాయ ఆవజ్జనకిరియాబ్యాకతా విఞ్ఞాణచరియా. అనిచ్చానుపస్సనా ఞాణచరియా…పే… పటిసఙ్ఖానుపస్సనత్థాయ ఆవజ్జనకిరియాబ్యాకతా విఞ్ఞాణచరియా. పటిసఙ్ఖానుపస్సనా ఞాణచరియా”తి (పటి॰ మ॰ ౧.౭౧) –

యస్స యస్స ఞాణస్స విసుం విసుం ఆవజ్జనం లబ్భతి, తస్స తస్స విసుం విసుం ఆవజ్జనం వుత్తం. వివట్టనానుపస్సనాయ పన ఆవజ్జనం అవత్వావ “వివట్టనానుపస్సనా ఞాణచరియా”తి వుత్తం. యది సఙ్ఖారుపేక్ఖానులోమఞాణాని వివట్టనానుపస్సనా నామ సియుం, తదావజ్జనసమ్భవా తదత్థాయ చ ఆవజ్జనం వదేయ్య, న చ తదత్థాయ ఆవజ్జనం వుత్తం. గోత్రభుఞాణస్స పన విసుం ఆవజ్జనం నత్థి అనులోమావజ్జనవీథియంయేవ ఉప్పత్తితో. తస్మా వివట్టనానుపస్సనత్థాయ ఆవజ్జనస్స అవుత్తత్తా గోత్రభుఞాణమేవ “వివట్టనానుపస్సనా”తి యుజ్జతి.

౧౯. **సోతాపత్తిమగ్గా**దీని అట్ఠ విస్సజ్జనాని లోకుత్తరమగ్గఫలవసేన నిద్దిట్ఠాని. సోతస్స ఆపజ్జనం సోతాపత్తి, సోతాపత్తి ఏవ మగ్గో **సోతాపత్తిమగ్గో**. సోతాపత్తియా ఫలం సోతాపత్తిఫలం, సమాపజ్జీయతీతి సమాపత్తి, సోతాపత్తిఫలమేవ సమాపత్తి **సోతాపత్తిఫలసమాపత్తి**. పటిసన్ధివసేన సకింయేవ ఇమం లోకం ఆగచ్ఛతీతి సకదాగామీ, తస్స మగ్గో **సకదాగామిమగ్గో**. సకదాగామిస్స ఫలం **సకదాగామిఫలం**. పటిసన్ధివసేనేవ కామభవం న ఆగచ్ఛతీతి అనాగామీ, తస్స మగ్గో **అనాగామిమగ్గో**. అనాగామిస్స ఫలం **అనాగామిఫలం**. కిలేసేహి ఆరకత్తా, కిలేసారీనం హతత్తా, సంసారచక్కస్స అరానం హతత్తా, పాపకరణే రహాభావా, పచ్చయాదీనం అరహత్తా అరహం, అరహతో భావో అరహత్తం. కిం తం? అరహత్తఫలం. అరహత్తస్స మగ్గో **అరహత్తమగ్గో**. అరహత్తమేవ ఫలం **అరహత్తఫలం**.

“అధిమోక్ఖట్ఠేన సద్ధిన్ద్రియ”న్తిఆదీని “తథట్ఠేన సచ్చా”తిపరియన్తాని తేత్తింస విస్సజ్జనాని నిద్దిట్ఠాని. హేట్ఠా “సద్ధిన్ద్రియస్స అధిమోక్ఖట్ఠో”తిఆదీహి తేత్తింసాయ విస్సజ్జనేహి సమానాని. కేవలఞ్హి తత్థ ధమ్మేహి అత్థా నిద్దిట్ఠా, ఇధ అత్థేహి ధమ్మా నిద్దిట్ఠాతి అయం విసేసో. “అవిక్ఖేపట్ఠేన సమథో”తిఆదీనఞ్చ చతున్నం విస్సజ్జనానం హేట్ఠా “సమథస్స అవిక్ఖేపట్ఠో”తిఆదీనఞ్చ చతున్నం విస్సజ్జనానం విసేసో వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బో.

**సంవరట్ఠేనా**తిఆదీని అట్ఠ విస్సజ్జనాని సీలాదిబలపరియోసానధమ్మవసేన నిద్దిట్ఠాని. **సీలవిసుద్ధీ**తి సుపరిసుద్ధపాతిమోక్ఖసంవరాదిచతుబ్బిధం సీలం దుస్సీల్యమలవిసోధనతో. **చిత్తవిసుద్ధీ**తి సఉపచారా అట్ఠ సమాపత్తియో. చిత్తసీసేన హేత్థ సమాధి వుత్తో. సో చిత్తమలవిసోధనతో చిత్తవిసుద్ధి. **దిట్ఠివిసుద్ధీ**తి నామరూపానం యథాసభావదస్సనం సత్తదిట్ఠిమలవిసోధనతో దిట్ఠివిసుద్ధి. **ముత్తట్ఠేనా**తి తదఙ్గవసేన ఉపక్కిలేసతో విముత్తట్ఠేన ఆరమ్మణే చ అధిముత్తట్ఠేన. **విమోక్ఖో**తి తదఙ్గవిమోక్ఖో. **పటివేధట్ఠేన విజ్జా**తి పుబ్బేనివాసానుస్సతిఞాణం పురిమభవపటివేధట్ఠేన విజ్జా, దిబ్బచక్ఖుఞాణం సత్తానం చుతూపపాతపటివేధట్ఠేన విజ్జా, ఆసవానం ఖయే ఞాణం సచ్చపటివేధట్ఠేన విజ్జా. **పటివేధట్ఠేనా**తి జాననట్ఠేన. **పరిచ్చాగట్ఠేన విముత్తీ**తి యం యం పరిచ్చత్తం, తతో తతో విముత్తత్తా ఫలవిముత్తి. **సముచ్ఛేదట్ఠేన ఖయే ఞాణ**న్తి కిలేససముచ్ఛిన్దనట్ఠేన కిలేసక్ఖయకరే అరియమగ్గే ఞాణం. **పటిప్పస్సద్ధట్ఠేన అనుప్పాదే ఞాణ**న్తి

మగ్గకిచ్చసఙ్ఖాతపయోగపటిప్పస్సద్ధత్తా పటిసన్ధివసేన అనుప్పాదభూతే తంతంమగ్గవజ్ఝకిలేసానం అనుప్పాదపరియోసానే ఉప్పన్నే అరియఫలే ఞాణం.

౨౦. **ఛన్దో మూలట్ఠేనా**తిఆదీని నవ విస్సజ్జనాని అరియమగ్గస్స ఆదిమజ్ఝపరియోసానవసేన నిద్దిట్ఠాని. **ఛన్దో మూలట్ఠేనా**తి కుసలానం ధమ్మానం కత్తుకమ్యతాఛన్దో పటిపత్తియా చ నిప్ఫత్తియా చ మూలత్తా మూలట్ఠేన. **మనసికారో సముట్ఠానట్ఠేనా**తి యోనిసోమనసికారో సబ్బకుసలధమ్మే సముట్ఠాపేతీతి సముట్ఠానట్ఠేన. **ఫస్సో సమోధానట్ఠేనా**తి యస్మా తణ్హాయ విసేసేన వేదనా పధానకారణం, తణ్హా చ పహీయమానా విసేసేన వేదనాయ పరిఞ్ఞాతాయ పహీయతి, తస్సా చ వేదనాయ ఫస్సోవ పధానకారణం, తస్మిం పరిఞ్ఞాతే వేదనా పరిఞ్ఞాతా హోతి, తస్మా సత్తసు అభిఞ్ఞేయ్యవత్థూసు ఫస్సో పఠమం వుత్తో. సో చ తికసన్నిపాతసఙ్ఖాతస్స అత్తనో కారణస్స వసేన పవేదితత్తా "తికసన్నిపాతపచ్చుపట్ఠానో"తి వుత్తత్తా సమోధానట్ఠేన అభిఞ్ఞేయ్యో. కేచి పన "ఞాణఫస్సో ఫస్సో"తి వదన్తి.

యస్మా పన వేదనా చిత్తచేతసికే అత్తనో వసే వత్తాపయమానా తత్థ సమోసరతి పవిసతి, చిత్తసన్తానమేవ వా పవిసతి, తస్మా **సమోసరణట్ఠేన అభిఞ్ఞేయ్యా**తి వుత్తా. కేచి పన "సబ్బానిపి పరిఞ్ఞేయ్యాని వేదనాసు సమోసరన్తి, వేదనాసు పరిఞ్ఞాతాసు సబ్బం తణ్హావత్థు పరిఞ్ఞాతం హోతి. తం కిస్స హేతు? వేదనాపచ్చయా హి సబ్బాపి తణ్హా. తస్మా వేదనా సమోసరణట్ఠేన అభిఞ్ఞేయ్యా"తి వదన్తి. యస్మా సబ్బగోపానసీనం ఆబన్ధనతో కూటాగారకణ్ణికా వియ చిత్తచేతసికానం సమ్పిణ్డనతో సమాధి కుసలానం ధమ్మానం పముఖో హోతి జేట్ఠకో, తస్మా **సమాధి పముఖట్ఠేనా**తి వుత్తం. పాముఖట్ఠేనాతిపి పాఠో. యస్మా సమథవిపస్సనం భావేన్తస్స ఆరమ్మణూపట్ఠానాధిపతి హోతి సతి, సతియా ఉపట్ఠితే ఆరమ్మణే సబ్బేపి కుసలా ధమ్మా సకం సకం కిచ్చం సాధేన్తి, తస్మా **సతి ఆధిపతేయ్యట్ఠేనా**తి వుత్తం. **పఞ్ఞా తదుత్తరట్ఠేనా**తి అరియమగ్గపఞ్ఞా తేసం కుసలానం ధమ్మానం ఉత్తరట్ఠేన సేట్ఠట్ఠేన అభిఞ్ఞేయ్యా. అథ వా తతో కిలేసేహి, సంసారవట్టతో వా ఉత్తరతి సమతిక్కమతీతి తదుత్తరా, తస్సా అత్థో తదుత్తరట్ఠో. తేన **తదుత్తరట్ఠేన**. తతుత్తరట్ఠేనాతిపి పాఠో, తతో ఉత్తరట్ఠేనాతి అత్థో. **విముత్తి సారట్ఠేనా**తి ఫలవిముత్తి అపరిహానివసేన థిరత్తా సారో, తం అతిక్కమిత్వా అఞ్ఞస్స పరియేసితబ్బస్స అభావతోపి సారో. సా విముత్తి తేన సారట్ఠేన అభిఞ్ఞేయ్యా. **అమతోగధం నిబ్బాన**న్తి నత్థి ఏతస్స మరణసఙ్ఖాతం మతన్తి అమతం, కిలేసవిసపటిపక్ఖత్తా అగదన్తిపి అమతం , సచ్ఛికిరియాయ సత్తానం పతిట్ఠాభూతన్తి ఓగధం, సంసారదుక్ఖసన్తిభూతత్తా నిబ్బుతన్తి నిబ్బానం, నత్థేత్థ తణ్హాసఙ్ఖాతం వానన్తిపి నిబ్బానం. తం సాసనస్స నిట్ఠాభూతత్తా **పరియోసానట్ఠేన అభిఞ్ఞేయ్యం**. ఏవం ఇమస్మిం అభిఞ్ఞేయ్యనిద్దేసే సత్తసహస్సాని సత్తసతాని చత్తాలీసఞ్చ విస్సజ్జనాని హోన్తి.

ఇదాని తేసం ఏవం నిద్దిట్ఠానం ధమ్మానం "యే యే ధమ్మా అభిఞ్ఞాతా, తే తే ధమ్మా ఞాతా హోన్తీ"తి నిగమనం కరోతి, తస్స అభిముఖం కత్వా ఞాతా హోన్తీతి అధిప్పాయో. **తంఞాతట్ఠేన ఞాణ**న్తి తేసం వుత్తప్పకారానం ధమ్మానం జాననట్ఠేన ఞాణం. **పజాననట్ఠేన పఞ్ఞా**తి పకారతో జాననట్ఠేన పఞ్ఞా. **తేన వుచ్చతీ**తిఆదితో పుచ్ఛితపుచ్ఛా నిగమేత్వా దస్సితా. తేన కారణేన "ఇమే ధమ్మా అభిఞ్ఞేయ్యాతి సోతావధానం, తంపజాననా పఞ్ఞా సుతమయే ఞాణ"న్తి వుచ్చతీతి అత్థోతి.

సద్ధమ్మప్పకాసినియా పటిసమ్భిదామగ్గట్ఠకథాయ

అభిఞ్ఞేయ్యనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

## పరిఞ్ఞేయ్యనిద్దేసవణ్ణనా

**౨౧**. పరిఞ్ఞేయ్యనిద్దేసే కిఞ్చాపి పరిఞ్ఞాసద్దేన ఞాతపరిఞ్ఞా, తీరణపరిఞ్ఞా, పహానపరిఞ్ఞాతి తిస్సో పరిఞ్ఞా సఙ్గహితా. హేట్ఠా "అభిఞ్ఞేయ్యా"తి ఞాతపరిఞ్ఞాయ వుత్తత్తా ఉపరి "పహాతబ్బా"తి పహానపరిఞ్ఞాయ వుత్తత్తా తీరణపరిఞ్ఞావ ఇధ అధిప్పేతా. **ఫస్సో సాసవో ఉపాదానియోతి** ఆసవానఞ్చేవ ఉపాదానానఞ్చ పచ్చయభూతో తేభూమకఫస్సో. సోపి హి అత్తానం ఆరమ్మణం కత్వా పవత్తమానేహి సహ ఆసవేహీతి సాసవో, ఆరమ్మణభావం ఉపగన్త్వా ఉపాదానసమ్బన్ధనేన ఉపాదానానం హితోతి ఉపాదానియో. యస్మా ఫస్సే తీరణపరిఞ్ఞాయ పరిఞ్ఞాతే ఫస్సముఖేన సేసాపి అరూపధమ్మా తదనుసారేన చ రూపధమ్మా పరిఞ్ఞాయన్తి, తస్మా ఏకోవ ఫస్సో వుత్తో. ఏవం సేసేసుపి యథాయోగం యోజేతబ్బం.

**నామన్తి** చత్తారో ఖన్ధా అరూపినో నిబ్బానఞ్చ. **రూపన్తి** చత్తారి చ మహాభూతాని చతున్నఞ్చ మహాభూతానం ఉపాదాయరూపాని చతువీసతి. చత్తారో ఖన్ధా నమనట్ఠేన నామం. తే హి ఆరమ్మణాభిముఖా నమన్తి. సబ్బమ్పి నామనట్ఠేన నామం. చత్తారో హి ఖన్ధా ఆరమ్మణే అఞ్ఞమఞ్ఞం నామేన్తి, నిబ్బానం ఆరమ్మణాధిపతిపచ్చయతాయ అత్తని అనవజ్జధమ్మే నామేతి. సన్తతివసేన సీతాదీహి రుప్పనట్ఠేన రూపం. **రుప్పనట్ఠేనాతి** కుప్పనట్ఠేన. సన్తతివిపరిణామవసేన హి సీతాదీహి ఘట్టనీయం ధమ్మజాతం రూపన్తి వుచ్చతి. ఇధ పన నామన్తి లోకికమేవ అధిప్పేతం, రూపం పన ఏకన్తేన లోకికమేవ.

**తిస్సో వేదనాతి** సుఖా వేదనా, దుక్ఖా వేదనా, అదుక్ఖమసుఖా వేదనా. తా లోకికా ఏవ. **ఆహారాతి** పచ్చయా. పచ్చయా హి అత్తనో ఫలం ఆహరన్తీతి ఆహారా. కబళీకారో ఆహారో ఫస్సాహారో మనోసఞ్చేతనాహారో విఞ్ఞాణాహారోతి చత్తారో. వత్థువసేన కబళీకాతబ్బత్తా కబళీకారో , అజ్ఝోహరితబ్బత్తా ఆహారో. ఓదనకుమ్మాసాదివత్థుకాయ ఓజాయేతం నామం. సా హి ఓజట్ఠమకరూపాని ఆహరతీతి ఆహారో. చక్ఖుసమ్ఫస్సాదికో ఛబ్బిధో ఫస్సో తిస్సో వేదనా ఆహరతీతి ఆహారో. మనసో సఞ్చేతనా, న సత్తస్సాతి మనోసఞ్చేతనా యథా చిత్తేకగ్గతా. మనసా వా సమ్పయుత్తా సఞ్చేతనా మనోసఞ్చేతనా యథా ఆజఞ్ఞరథో. తేభూమకకుసలాకుసలచేతనా. సా హి తయో భవే ఆహరతీతి ఆహారో. **విఞ్ఞాణన్తి** ఏకూనవీసతిభేదం పటిసన్ధివిఞ్ఞాణం. తఞ్హి పటిసన్ధినామరూపం ఆహరతీతి ఆహారో. **ఉపాదానక్ఖన్ధాతి** ఉపాదానగోచరా ఖన్ధా, మజ్ఝపదలోపో దట్ఠబ్బో. ఉపాదానసమ్భూతా వా ఖన్ధా ఉపాదానక్ఖన్ధా యథా తిణగ్గి థుసగ్గి. ఉపాదానవిధేయ్యా వా ఖన్ధా ఉపాదానక్ఖన్ధా యథా రాజపురిసో. ఉపాదానప్పభవా వా ఖన్ధా ఉపాదానక్ఖన్ధా యథా పుప్ఫరుక్ఖో ఫలరుక్ఖో. ఉపాదానాని పన కాముపాదానం దిట్ఠుపాదానం సీలబ్బతుపాదానం అత్తవాదుపాదానన్తి చత్తారి. అత్థతో పన భుసం ఆదానన్తి ఉపాదానం. రూపుపాదానక్ఖన్ధో, వేదనుపాదానక్ఖన్ధో, సఞ్ఞుపాదానక్ఖన్ధో, సఙ్ఖారుపాదానక్ఖన్ధో, విఞ్ఞాణుపాదానక్ఖన్ధోతి పఞ్చ.

**ఛ అజ్ఝత్తికాని ఆయతనానీతి** చక్ఖాయతనం, సోతాయతనం, ఘానాయతనం, జివ్హాయతనం, కాయాయతనం, మనాయతనం.

**సత్త విఞ్ఞాణట్ఠితియోతి** కతమా సత్త? వుత్తఞ్హేతం భగవతా –

> "సన్తి, భిక్ఖవే (అం. ని. ౭.౪౪; దీ. ని. ౩.౩౩౨), సత్తా నానత్తకాయా నానత్తసఞ్ఞినో. సేయ్యథాపి మనుస్సా ఏకచ్చే చ దేవా ఏకచ్చే చ వినిపాతికా. అయం పఠమా విఞ్ఞాణట్ఠితి.

“సన్తి, భిక్ఖవే, సత్తా నానత్తకాయా ఏకత్తసఞ్ఞినో. సేయ్యథాపి దేవా బ్రహ్మకాయికా పఠమాభినిబ్బత్తా. అయం దుతియా విఞ్ఞాణట్ఠితి.

“సన్తి, భిక్ఖవే, సత్తా ఏకత్తకాయా నానత్తసఞ్ఞినో. సేయ్యథాపి దేవా ఆభస్సరా. అయం తతియా విఞ్ఞాణట్ఠితి.

“సన్తి, భిక్ఖవే, సత్తా ఏకత్తకాయా ఏకత్తసఞ్ఞినో. సేయ్యథాపి దేవా సుభకిణ్హా. అయం చతుత్థా విఞ్ఞాణట్ఠితి.

“సన్తి, భిక్ఖవే, సత్తా సబ్బసో రూపసఞ్ఞానం సమతిక్కమా పటిఘసఞ్ఞానం అత్థఙ్గమా నానత్తసఞ్ఞానం అమనసికారా ‘అనన్తో ఆకాసో’తి ఆకాసానఞ్చాయతనూపగా. అయం పఞ్చమీ విఞ్ఞాణట్ఠితి.

“సన్తి, భిక్ఖవే, సత్తా సబ్బసో ఆకాసానఞ్చాయతనం సమతిక్కమ్మ ‘అనన్తం విఞ్ఞాణ’న్తి విఞ్ఞాణఞ్చాయతనూపగా. అయం ఛట్ఠా విఞ్ఞాణట్ఠితి.

“సన్తి , భిక్ఖవే, సత్తా సబ్బసో విఞ్ఞాణఞ్చాయతనం సమతిక్కమ్మ ‘నత్థి కిఞ్చీ’తి ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనూపగా. అయం సత్తమీ విఞ్ఞాణట్ఠితి. ఇమా ఖో, భిక్ఖవే, సత్త విఞ్ఞాణట్ఠితియో”తి (అ॰ ని॰ ౭.౪౪; దీ॰ ని॰ ౩.౩౩౨).

**విఞ్ఞాణట్ఠితియో**తి పటిసన్ధివిఞ్ఞాణస్స ఠానాని సవిఞ్ఞాణకా ఖన్ధా ఏవ. తత్థ **సేయ్యథాపీ**తి నిదస్సనత్థే నిపాతో. **మనుస్సా**తి అపరిమాణేసుపి చక్కవాళేసు అపరిమాణానం మనుస్సానం వణ్ణసణ్ఠానాదివసేన ద్వేపి ఏకసదిసా నత్థి. యేపి వణ్ణేన వా సణ్ఠానేన వా సదిసా హోన్తి, తేపి ఆలోకితవిలోకితాదీహి విసదిసావ హోన్తి, తస్మా **నానత్తకాయా**తి వుత్తా. పటిసన్ధిసఞ్ఞా పన నేసం తిహేతుకాపి దుహేతుకాపి అహేతుకాపి హోతి, తస్మా **నానత్తసఞ్ఞినో**తి వుత్తా. **ఏకచ్చే చ దేవా**తి ఛ కామావచరదేవా. తేసు హి కేసఞ్చి కాయో నీలో హోతి, కేసఞ్చి పీతకాదివణ్ణో, సఞ్ఞా పన నేసం తిహేతుకాపి దుహేతుకాపి హోతి, అహేతుకా న హోతి. **ఏకచ్చే చ వినిపాతికా**తి చతుఅపాయవినిముత్తా పునబ్బసుమాతా యక్ఖినీ, పియఙ్కరమాతా, ఫుస్సమిత్తా, ధమ్మగుత్తాతి ఏవమాదయో అఞ్ఞే చ వేమానికా పేతా. ఏతేసఞ్హి ఓదాతకాళమఙ్గురచ్ఛవిసామవణ్ణాదివసేన చేవ కిసథూలరస్సదీఘవసేన చ కాయో నానా హోతి, మనుస్సానం వియ తిహేతుకద్విహేతుకాహేతుకవసేన సఞ్ఞాపి. తే పన దేవా వియ న మహేసక్ఖా, కపణమనుస్సా వియ అప్పేసక్ఖా దుల్లభఘాసచ్ఛాదనా దుక్ఖపీళితా విహరన్తి. ఏకచ్చే కాళపక్ఖే దుక్ఖితా జుణ్హపక్ఖే సుఖితా హోన్తి, తస్మా సుఖసముస్సయతో వినిపతితత్తా **వినిపాతికా**తి వుత్తా. యే పనేత్థ తిహేతుకా, తేసం ధమ్మాభిసమయోపి హోతి పియఙ్కరమాతాదీనం వియ.

**బ్రహ్మకాయికా**తి బ్రహ్మపారిసజ్జబ్రహ్మపురోహితమహాబ్రహ్మానో. **పఠమాభినిబ్బత్తా**తి తే సబ్బేపి పఠమజ్ఝానేన నిబ్బత్తా. బ్రహ్మపారిసజ్జా పన పరిత్తేన, బ్రహ్మపురోహితా మజ్ఝిమేన, కాయో చ తేసం విప్ఫారికతరో హోతి. మహాబ్రహ్మానో పణీతేన, కాయో పన నేసం అతివిప్ఫారికతరో హోతి. ఇతి తే కాయస్స నానత్తా, పఠమజ్ఝానవసేన సఞ్ఞాయ ఏకత్తా **నానత్తకాయా ఏకత్తసఞ్ఞినో**తి వుత్తా. యథా చ తే, ఏవం చతూసు అపాయేసు సత్తా. నిరయేసు హి కేసఞ్చి గావుతం, కేసఞ్చి అడ్ఢయోజనం , కేసఞ్చి తిగావుతం అత్తభావో హోతి, దేవదత్తస్స పన యోజనసతికో జాతో. తిరచ్ఛానేసుపి కేచి ఖుద్దకా హోన్తి, కేచి మహన్తా. పేత్తివిసయేసుపి కేచి సట్ఠిహత్థా కేచి అసీతిహత్థా హోన్తి కేచి సువణ్ణా కేచి దుబ్బణ్ణా. తథా కాలకఞ్చికా అసురా. అపిచేత్థ దీఘపిట్ఠికా పేతా నామ సట్ఠియోజనికాపి హోన్తి, సఞ్ఞా పన సబ్బేసమ్పి అకుసలవిపాకాహేతుకావ హోతి. ఇతి అపాయికాపి “నానత్తకాయా ఏకత్తసఞ్ఞినో”తి సఙ్ఖం గచ్ఛన్తి.

**ఆభస్సరా**తి దణ్డఉక్కాయ అచ్చి వియ ఏతేసం సరీరతో ఆభా ఛిజ్జిత్వా ఛిజ్జిత్వా పతన్తీ వియ సరతి విసరతీతి ఆభస్సరా. తేసు పఞ్చకనయే దుతియతతియజ్ఝానద్వయం పరిత్తం భావేత్వా ఉప్పన్నా **పరిత్తాభా** నామ హోన్తి, మజ్ఝిమం భావేత్వా ఉప్పన్నా **అప్పమాణాభా** నామ హోన్తి, పణీతం భావేత్వా ఉప్పన్నా **ఆభస్సరా** నామ హోన్తి. ఇధ పన ఉక్కట్ఠపరిచ్ఛేదవసేన సబ్బేవ తే గహితా. సబ్బేసఞ్హి తేసం కాయో ఏకవిప్ఫారోవ హోతి, సఞ్ఞా పన అవితక్కవిచారమత్తా చ అవితక్కఅవిచారా చాతి నానా.

**సుభకిణ్హా**తి సుభేన వోకిణ్ణా వికిణ్ణా, సుభేన సరీరప్పభావణ్ణేన ఏకగ్ఘనాతి అత్థో. ఏతేసఞ్హి న ఆభస్సరానం వియ ఛిజ్జిత్వా ఛిజ్జిత్వా పభా గచ్ఛతీతి. చతుక్కనయే తతియస్స, పఞ్చకనయే చతుత్థస్స పరిత్తమజ్ఝిమపణీతస్స ఝానస్సవసేన **పరిత్తసుభఅప్పమాణసుభసుభకిణ్హా** నామ హుత్వా నిబ్బత్తన్తి. ఇతి సబ్బేపి తే **ఏకత్తకాయా** చేవ చతుత్థజ్ఝానసఞ్ఞాయ **ఏకత్తసఞ్ఞినో** చాతి వేదితబ్బా. **వేహప్ఫలా**పి చతుత్థవిఞ్ఞాణట్ఠితిమేవ భజన్తి. **అసఞ్ఞసత్తా** విఞ్ఞాణాభావా ఏత్థ సఙ్గహం న గచ్ఛన్తి, సత్తావాసేసు గచ్ఛన్తి.

**సుద్ధావాసా** వివట్టపక్ఖే ఠితా న సబ్బకాలికా, కప్పసతసహస్సమ్పి అసఙ్ఖ్యేయ్యమ్పి బుద్ధసుఞ్ఞే లోకే న ఉప్పజ్జన్తి, సోళసకప్పసహస్సబ్భన్తరే బుద్ధేసు ఉప్పన్నేసుయేవ ఉప్పజ్జన్తి, ధమ్మచక్కప్పవత్తస్స భగవతో ఖన్ధావారసదిసా హోన్తి, తస్మా నేవ విఞ్ఞాణట్ఠితిం, న చ సత్తావాసం భజన్తి. మహాసీవత్థేరో పన – "న ఖో పన సో, సారిపుత్త, సత్తావాసో సులభరూపో, యో మయా అనావుత్థపుబ్బో ఇమినా దీఘేన అద్ధునా అఞ్ఞత్ర సుద్ధావాసేహి దేవేహీ"తి (మ॰ ని॰ ౧.౧౬౦) ఇమినా సుత్తేన సుద్ధావాసాపి చతుత్థం విఞ్ఞాణట్ఠితిం చతుత్థం సత్తావాసఞ్చ భజన్తీతి వదతి, తం అప్పటిబాహితత్తా సుత్తస్స అనుఞ్ఞాతం.

నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనం యథేవ సఞ్ఞాయ, ఏవం విఞ్ఞాణస్సాపి సుఖుమత్తా నేవవిఞ్ఞాణం నావిఞ్ఞాణం, తస్మా విఞ్ఞాణట్ఠితీసు న వుత్తం.

**అట్ఠ లోకధమ్మా**తి లాభో, అలాభో, యసో, అయసో, నిన్దా, పసంసా, సుఖం, దుక్ఖన్తి ఇమే అట్ఠ లోకప్పవత్తియా సతి అనుపరమధమ్మకత్తా లోకస్స ధమ్మాతి లోకధమ్మా. ఏతేహి ముత్తో సత్తో నామ నత్థి, బుద్ధానమ్పి హోన్తియేవ. యథాహ –

> "అట్ఠిమే, భిక్ఖవే, లోకధమ్మా లోకం అనుపరివత్తన్తి, లోకో చ అట్ఠ లోకధమ్మే అనుపరివత్తతి. కతమే అట్ఠ? లాభో చ అలాభో చ యసో చ అయసో చ నిన్దా చ పసంసా చ సుఖఞ్చ దుక్ఖఞ్చ. ఇమే ఖో, భిక్ఖవే, అట్ఠ లోకధమ్మా లోకం అనుపరివత్తన్తి, లోకో చ ఇమే అట్ఠ లోకధమ్మే అనుపరివత్తతీ"తి (అ॰ ని॰ ౮.౬).

తత్థ **అనుపరివత్తన్తీ**తి అనుబన్ధన్తి నప్పజహన్తి, లోకతో న నివత్తన్తీతి అత్థో. **లాభో**తి పబ్బజితస్స చీవరాది, గహట్ఠస్స ధనధఞ్ఞాది లాభో. సోయేవ అలబ్భమానో లాభో **అలాభో**. న లాభో అలాభోతి వుచ్చమానే అత్థాభావాపత్తితో పరిఞ్ఞేయ్యో న సియా. **యసో**తి పరివారో. సోయేవ అలబ్భమానో యసో **అయసో. నిన్దా**తి అవణ్ణభణనం. **పసంసా**తి వణ్ణభణనం. **సుఖన్తి** కామావచరానం కాయికచేతసికం. **దుక్ఖన్తి** పుథుజ్జనసోతాపన్నసకదాగామీనం కాయికచేతసికం, అనాగామిఅరహన్తానం కాయికమేవ.

**నవ సత్తావాసాతి** సత్తానం ఆవాసా, వసనట్ఠానానీతి అత్థో. తాని పన తథాపకాసితా ఖన్ధా ఏవ. కతమే నవ? వుత్తఞ్హేతం భగవతా –

“నవయిమే, భిక్ఖవే (అం॰ ని॰ ౯.౨౪; దీ॰ ని॰ ౩.౩౪౧), సత్తావాసా. కతమే నవ? సన్తి, భిక్ఖవే, సత్తా నానత్తకాయా నానత్తసఞ్ఞినో, సేయ్యథాపి మనుస్సా ఏకచ్చే చ దేవా ఏకచ్చే చ వినిపాతికా. అయం పఠమో సత్తావాసో.

“సన్తి, భిక్ఖవే, సత్తా నానత్తకాయా ఏకత్తసఞ్ఞినో, సేయ్యథాపి దేవా బ్రహ్మకాయికా పఠమాభినిబ్బత్తా. అయం దుతియో సత్తావాసో.

“సన్తి, భిక్ఖవే, సత్తా ఏకత్తకాయా నానత్తసఞ్ఞినో, సేయ్యథాపి దేవా ఆభస్సరా. అయం తతియో సత్తావాసో.

“సన్తి, భిక్ఖవే, సత్తా ఏకత్తకాయా ఏకత్తసఞ్ఞినో, సేయ్యథాపి దేవా సుభకిణ్హా. అయం చతుత్థో సత్తావాసో.

“సన్తి, భిక్ఖవే, సత్తా అసఞ్ఞినో అప్పటిసంవేదినో, సేయ్యథాపి దేవా అసఞ్ఞసత్తా. అయం పఞ్చమో సత్తావాసో.

“సన్తి, భిక్ఖవే, సత్తా సబ్బసో రూపసఞ్ఞానం సమతిక్కమా పటిఘసఞ్ఞానం అత్థఙ్గమా నానత్తసఞ్ఞానం అమనసికారా ‘అనన్తో ఆకాసో’తి ఆకాసానఞ్చాయతనూపగా. అయం ఛట్ఠో సత్తావాసో.

“సన్తి, భిక్ఖవే, సత్తా సబ్బసో ఆకాసానఞ్చాయతనం సమతిక్కమ్మ ‘అనన్తం విఞ్ఞాణ’న్తి విఞ్ఞాణఞ్చాయతనూపగా. అయం సత్తమో సత్తావాసో.

“సన్తి, భిక్ఖవే, సత్తా సబ్బసో విఞ్ఞాణఞ్చాయతనం సమతిక్కమ్మ ‘నత్థి కిఞ్చీ’తి ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనూపగా. అయం అట్ఠమో సత్తావాసో.

“సన్తి, భిక్ఖవే, సత్తా సబ్బసో ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనం సమతిక్కమ్మ నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనూపగా . అయం నవమో సత్తావాసో. ఇమే ఖో, భిక్ఖవే, నవ సత్తావాసా”తి (అం॰ ని॰ ౯.౨౪; దీ॰ ని॰ ౩.౩౪౧).

**దసాయతనానీ**తి చక్ఖాయతనం రూపాయతనం సోతాయతనం సద్దాయతనం ఘానాయతనం గన్ధాయతనం జివ్హాయతనం రసాయతనం కాయాయతనం ఫోట్ఠబ్బాయతనన్తి ఏవం దస. మనాయతనధమ్మాయతనాని పన లోకుత్తరమిస్సకత్తా న గహితాని. ఇమేసు దససు విస్సజ్జనేసు విపస్సనావసేన తీరణపరిఞ్ఞా వుత్తా, “సబ్బం, భిక్ఖవే, పరిఞ్ఞేయ్య”న్తిఆదీసు పన అనఞ్ఞాతఞ్ఞస్సామీతిన్ద్రియాదీనం తిణ్ణం, నిరోధపటిపదానం సచ్ఛికిరియాభావనట్ఠానం తేసంయేవ పటివేధట్ఠానం దుక్ఖాదీనం నిస్సరణస్స అనుప్పాదాదీనం పఞ్చదసన్నం, పరిగ్గహట్ఠాదీనం ఏకతింసాయ, ఉత్తరిపటివేధట్ఠాదీనం తిణ్ణం, మగ్గఙ్గానం అట్ఠన్నం, “పయోగానం పటిప్పస్సద్ధట్ఠో”తిఆదీనం ద్విన్నం, అసఙ్ఖతట్ఠస్స వుట్ఠానట్ఠాదీనం ద్విన్నం, నియ్యానట్ఠస్స అనుబుజ్ఝనట్ఠాదీనం తిణ్ణం, అనుబోధనట్ఠాదీనం తిణ్ణం, అనుబోధపక్ఖియాదీనం తిణ్ణం, ఉజ్జోతనట్ఠాదీనం చతున్నం, పతాపనట్ఠాదీనం అట్ఠారసన్నం, వివట్టనానుపస్సనాదీనం నవన్నం,

ఖయేఞాణఅనుప్పాదేఞాణానం పఞ్ఞావిముత్తినిబ్బానానన్తి ఇమేసం ధమ్మానం పటిలాభవసేన తీరణపరిఞ్ఞా వుత్తా, సేసానం యథాయోగం విపస్సనావసేన చ పటిలాభవసేన చ తీరణపరిఞ్ఞా వుత్తాతి వేదితబ్బా.

**యేసం యేసం ధమ్మానం పటిలాభత్థాయ వాయమన్తస్స, తే తే ధమ్మా పటిలద్ధా హోన్తి. ఏవం తే ధమ్మా పరిఞ్ఞాతా చేవ హోన్తి తీరితా చాతి** హి కిచ్చసమాపనట్ఠేన తీరణపరిఞ్ఞా వుత్తా. కిచ్చే హి సమాపితే తే ధమ్మా పటిలద్ధా హోన్తీతి. కేచి పన "అవిపస్సనూపగానం ఞాతపరిఞ్ఞా"తి వదన్తి. అభిఞ్ఞేయ్యేన ఞాతపరిఞ్ఞాయ వుత్తత్తా తం న సున్దరం. **పరిఞ్ఞాతా చేవ హోన్తి తీరితా చాతి** తే పటిలద్ధా ఏవ ధమ్మా పరిఞ్ఞాతా చ నామ హోన్తి, తీరితా చ నామాతి అత్థో. ఏవం కిచ్చసమాపనత్థవసేన పరిఞ్ఞాతత్థో వుత్తో హోతి.

౨౨. ఇదాని తమేవత్థం ఏకేకధమ్మే పటిలాభవసేన యోజేత్వా అన్తే చ నిగమేత్వా దస్సేతుం **నేక్ఖమ్మ**న్తిఆదిమాహ. తం సబ్బం పుబ్బే వుత్తానుసారేనేవ వేదితబ్బన్తి.

పరిఞ్ఞేయ్యనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

## పహాతబ్బనిద్దేసవణ్ణనా

౨౩. పహాతబ్బనిద్దేసే **అస్మిమానోతి** రూపాదీసు పఞ్చసు ఉపాదానక్ఖన్ధేసు అస్మీతి మానో. తస్మిఞ్హి పహీనే అరహత్తం పత్తం హోతి. రూపరాగాదీసు విజ్జమానేసుపి సేసాని అవత్వా అస్మిమానస్సేవ వచనం దిట్ఠిపతిరూపకత్తేన తస్స ఓళారికత్తాతి వేదితబ్బం. **అవిజ్జాతి** సుత్తన్తపరియాయేన దుక్ఖాదీసు చతూసు ఠానేసు అఞ్ఞాణం, అభిధమ్మపరియాయేన పుబ్బన్తాదీహి సద్ధిం అట్ఠసు. వుత్తఞ్హేతం –

"తత్థ కతమా అవిజ్జా? దుక్ఖే అఞ్ఞాణం, దుక్ఖసముదయే అఞ్ఞాణం, దుక్ఖనిరోధే అఞ్ఞాణం, దుక్ఖనిరోధగామినియా పటిపదాయ అఞ్ఞాణం, పుబ్బన్తే అఞ్ఞాణం, అపరన్తే అఞ్ఞాణం, పుబ్బన్తాపరన్తే అఞ్ఞాణం, ఇదప్పచ్చయతాపటిచ్చసముప్పన్నేసు ధమ్మేసు అఞ్ఞాణ"న్తి (ధ॰ స॰ ౧౧౦౬; విభ॰ ౨౨౬).

**భవతణ్హాతి** కామభవాదీసు భవేసు పత్థనా. యథాహ –

"తత్థ కతమా భవతణ్హా? యో భవేసు భవచ్ఛన్దో భవరాగో భవనన్దీ భవతణ్హా భవసినేహో భవపరిళాహో భవముచ్ఛా భవజ్ఝోసాన"న్తి (విభ॰ ౮౯౫).

**తిస్సో తణ్హాతి** కామతణ్హా, భవతణ్హా, విభవతణ్హా. తాసం అభిధమ్మే ఏవం నిద్దేసో కతో – తత్థ కతమా భవతణ్హా? భవదిట్ఠిసహగతో రాగో…పే॰… చిత్తస్స సారాగో, అయం వుచ్చతి భవతణ్హా. తత్థ కతమా విభవతణ్హా? ఉచ్ఛేదదిట్ఠిసహగతో రాగో…పే॰… చిత్తస్స సారాగో, అయం వుచ్చతి విభవతణ్హా. అవసేసా తణ్హా కామతణ్హా. తత్థ కతమా కామతణ్హా? కామధాతుపటిసంయుత్తో రాగో…పే॰… చిత్తస్స సారాగో, అయం వుచ్చతి కామతణ్హా. తత్థ కతమా భవతణ్హా? రూపధాతుఅరూపధాతుపటిసంయుత్తో రాగో…పే॰… తత్థ కతమా విభవతణ్హా? ఉచ్ఛేదదిట్ఠిసహగతో రాగో…పే॰… (విభ॰ ౯౧౬).

అట్ఠకథాయం పన "పఞ్చకామగుణికో రాగో కామతణ్హా, రూపారూపభవేసు రాగో ఝానానికన్తిసస్సతదిట్ఠిసహగతో రాగో భవవసేన పత్థనా భవతణ్హా, ఉచ్ఛేదదిట్ఠిసహగతో రాగో విభవతణ్హా"తి వుత్తం. అయం దసుత్తరసుత్తపరియాయేన యోజనా. సఙ్గీతిపరియాయేన పన అభిధమ్మపరియాయేన చ "అపరాపి తిస్సో తణ్హా కామతణ్హా రూపతణ్హా అరూపతణ్హా. అపరాపి తిస్సో తణ్హా రూపతణ్హా అరూపతణ్హా నిరోధతణ్హా"తి (దీ. ని. ౩.౩౦౫; విభ. ౯౧౬-౯౧౮) వుత్తా తణ్హాపి ఏత్థ యుజ్జన్తి. తాసు పఞ్చ కామధాతురూపధాతుఅరూపధాతుపటిసంయుత్తా, అన్తిమా ఉచ్ఛేదదిట్ఠిసహగతా.

**చత్తారో ఓఘాతి** కామోఘో, భవోఘో, దిట్ఠోఘో, అవిజ్జోఘో. యస్స సంవిజ్జన్తి, తం వట్టస్మిం ఓహనన్తి ఓసీదాపేన్తీతి ఓఘా. బలవకిలేసా ఏతే. కామగుణసఙ్ఖాతే కామే ఓఘో కామోఘో. కామతణ్హాయేతం నామం. రూపారూపసఙ్ఖాతే కమ్మతో చ ఉపపత్తితో చ దువిధేపి భవే ఓఘో భవోఘో. భవతణ్హాయేతం నామం. దిట్ఠి ఏవ ఓఘో దిట్ఠోఘో. "సస్సతో లోకో"తిఆదికాయ దిట్ఠియా ఏతం నామం. అవిజ్జా ఏవ ఓఘో అవిజ్జోఘో, దుక్ఖాదీసు అఞ్ఞాణస్సేతం నామం.

**పఞ్చ నీవరణానీతి** కామచ్ఛన్దనీవరణం బ్యాపాదనీవరణం థినమిద్ధనీవరణం ఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చనీవరణం విచికిచ్ఛానీవరణం. చిత్తం నీవరన్తి పరియోనన్ధన్తీతి నీవరణాని. కామీయన్తీతి కామా. పఞ్చ కామగుణా. కామేసు ఛన్దో కామచ్ఛన్దో. కామయతీతి వా కామో, కామో ఏవ ఛన్దో, న కత్తుకమ్యతాఛన్దో న ధమ్మచ్ఛన్దోతి కామచ్ఛన్దో. కామతణ్హాయేతం నామం. బ్యాపజ్జతి తేన చిత్తం పూతిభావం గచ్ఛతి, బ్యాపాదయతి వా వినయాచారరూపసమ్పత్తిహితసుఖానీతి బ్యాపాదో. దోసస్సేతం నామం. థిననతా థినం, మిద్ధనతా మిద్ధం, అనుస్సాహసంహననతా అసత్తివిఘాతో చాతి అత్థో. చిత్తస్స అనుస్సాహో థినం, చేతసికానం అకమ్మఞ్ఞతా మిద్ధం, థినఞ్చ మిద్ధఞ్చ థినమిద్ధం. ఉద్ధతస్స భావో ఉద్ధచ్చం, అవూపసమోతి అత్థో. విక్ఖేపస్సేతం నామం. కుచ్ఛితం కతం కుకతం, కుకతస్స భావో కుక్కుచ్చం, గరహితకిరియభావోతి అత్థో. పచ్ఛానుతాపస్సేతం నామం. విగతా చికిచ్ఛాతి విచికిచ్ఛా, విగతపఞ్ఞాతి అత్థో. సభావం వా విచినన్తో ఏతాయ కిచ్ఛతి కిలమతీతి విచికిచ్ఛా. బుద్ధాదీసు సంసయస్సేతం నామం. కామచ్ఛన్దో ఏవ నీవరణం కామచ్ఛన్దనీవరణం. ఏవం సేసేసుపి.

**ఛ ధమ్మా**, ఛద్ధమ్మాతి వా పాఠో. **ఛ తణ్హాకాయాతి** రూపతణ్హా సద్దతణ్హా గన్ధతణ్హా రసతణ్హా ఫోట్ఠబ్బతణ్హా ధమ్మతణ్హా. రూపే తణ్హా రూపతణ్హా. సా ఏవ కామతణ్హాదిభేదేన అనేకభేదత్తా రాసట్ఠేన కాయోతి వుత్తా. ఏవం సేసేసుపి.

**సత్తానుసయాతి** కామరాగానుసయో పటిఘానుసయో మానానుసయో దిట్ఠానుసయో విచికిచ్ఛానుసయో భవరాగానుసయో అవిజ్జానుసయో. అప్పహీనట్ఠేన అనుసేన్తీతి అనుసయా. కామేసు రాగో కామరాగో, కామో ఏవ వా రాగోతి కామరాగో. ఆరమ్మణస్మిం పటిహఞ్ఞతీతి పటిఘం. అయాథావదస్సనట్ఠేన దిట్ఠి. సేయ్యాదివసేన మఞ్ఞతీతి మానో. భవేసు రాగో భవరాగో. థామగతో కామరాగో కామరాగానుసయో. ఏవం సేసేసుపి.

**అట్ఠ మిచ్ఛత్తాతి** మిచ్ఛాదిట్ఠి మిచ్ఛాసఙ్కప్పో మిచ్ఛావాచా మిచ్ఛాకమ్మన్తో మిచ్ఛాఆజీవో మిచ్ఛావాయామో మిచ్ఛాసతి మిచ్ఛాసమాధి. "హితసుఖావహా మే భవిస్సన్తీ"తి ఏవం ఆసీసితాపి తథాఅభావతో అసుభాదీసుయేవ సుభన్తిఆదివిపరీతప్పవత్తితో చ మిచ్ఛాసభావాతి మిచ్ఛత్తా. మిచ్ఛా పస్సతి, మిచ్ఛా వా ఏతాయ పస్సన్తీతి మిచ్ఛాదిట్ఠి. అథ వా విపరీతా దిట్ఠీతి మిచ్ఛాదిట్ఠి, అయాథావదిట్ఠీతి వా మిచ్ఛాదిట్ఠి, విరజ్ఝిత్వా గహణతో వా వితథా దిట్ఠీతి మిచ్ఛాదిట్ఠి, అనత్థావహత్తా పణ్డితేహి కుచ్ఛితా దిట్ఠీతి వామిచ్ఛాదిట్ఠి. మిచ్ఛాసఙ్కప్పాదీసుపి ఏసేవ నయో. **మిచ్ఛాదిట్ఠీతి** సస్సతుచ్ఛేదాభినివేసో. **మిచ్ఛాసఙ్కప్పోతి** కామవితక్కాదితివిధో వితక్కో. **మిచ్ఛావాచాతి** ముసావాదాదిచతుబ్బిధా చేతనా.

**మిచ్ఛాకమ్మన్తో**తి పాణాతిపాతాదితివిధా చేతనా. **మిచ్ఛాఆజీవో**తి మిచ్ఛాజీవపయోగసముట్ఠాపికా చేతనా. **మిచ్ఛావాయామో**తి అకుసలచిత్తసమ్పయుత్తం వీరియం. **మిచ్ఛాసతీ**తి సతిపటిపక్ఖభూతో అకుసలచిత్తుప్పాదో. **మిచ్ఛాసమాధీ**తి అకుసలసమాధి.

**నవ తణ్హామూలకా**తి (దీ॰ ని॰ ౨.౧౦౩; ౩.౩౫౯) తణ్హం పటిచ్చ పరియేసనా, పరియేసనం పటిచ్చ లాభో, లాభం పటిచ్చ వినిచ్ఛయో, వినిచ్ఛయం పటిచ్చ ఛన్దరాగో, ఛన్దరాగం పటిచ్చ అజ్ఝోసానం, అజ్ఝోసానం పటిచ్చ పరిగ్గహో, పరిగ్గహం పటిచ్చ మచ్ఛరియం, మచ్ఛరియం పటిచ్చ ఆరక్ఖో, ఆరక్ఖాధికరణం దణ్డాదానసత్థాదానకలహవిగ్గహవివాదతువంతువంపేసుఞ్ఞముసావాదా అనేకే పాపకా అకుసలా ధమ్మా సమ్భవన్తి (దీ॰ ని॰ ౨.౧౦౪; ౩.౩౫౯). ఇమే నవ తణ్హామూలకా ధమ్మా. తణ్హా మూలం ఏతేసన్తి తణ్హామూలకా. పరియేసనాదయో అకుసలా ఏవ. **తణ్హం, పటిచ్చా**తి తణ్హం నిస్సాయ. **పరియేసనా**తి రూపాదిఆరమ్మణపరియేసనా. సా హి తణ్హాయ సతి హోతి. **లాభో**తి రూపాదిఆరమ్మణపటిలాభో, సో హి పరియేసనాయ సతి హోతి. వినిచ్ఛయో పన ఞాణతణ్హాదిట్ఠివితక్కవసేన చతుబ్బిధో. తత్థ "సుఖవినిచ్ఛయం జఞ్ఞా, సుఖవినిచ్ఛయం ఞత్వా అజ్ఝత్తం సుఖమనుయుఞ్జేయ్యా"తి (మ॰ ని॰ ౩.౩౨౩) అయం **ఞాణవినిచ్ఛయో**. "వినిచ్ఛయోతి ద్వే వినిచ్ఛయా తణ్హావినిచ్ఛయో చ దిట్ఠివినిచ్ఛయో చా"తి (మహాని॰ ౧౦౨) ఏవం ఆగతాని అట్ఠసతతణ్హావిచరితాని **తణ్హావినిచ్ఛయో** . ద్వాసట్ఠి దిట్ఠియో **దిట్ఠివినిచ్ఛయో**. "ఛన్దో ఖో, దేవానమిన్ద, వితక్కనిదానో"తి (దీ॰ ని॰ ౨.౩౫౮) ఇమస్మిం పన సుత్తే ఇధ వినిచ్ఛయోతి వుత్తో వితక్కోయేవ ఆగతో. లాభం లభిత్వా హి ఇట్ఠానిట్ఠం సున్దరాసున్దరఞ్చ వితక్కేనేవ వినిచ్ఛినాతి "ఏత్తకం మే రూపారమ్మణత్థాయ భవిస్సతి, ఏత్తకం సద్దాదిఆరమ్మణత్థాయ, ఏత్తకం మయ్హం భవిస్సతి, ఏత్తకం పరస్స, ఏత్తకం పరిభుఞ్జిస్సామి, ఏత్తకం నిదహిస్సామీ"తి. తేన వుత్తం – "లాభం పటిచ్చ వినిచ్ఛయో"తి. **ఛన్దరాగో**తి ఏవం అకుసలవితక్కేన వితక్కితే వత్థుస్మిం దుబ్బలరాగో చ బలవరాగో చ ఉప్పజ్జతి. **ఛన్దో**తి ఏత్థ దుబ్బలరాగస్సాధివచనం, **రాగో**తి బలవరాగస్స. **అజ్ఝోసాన**న్తి అహం మమాతి బలవసన్నిట్ఠానం. **పరిగ్గహో**తి తణ్హాదిట్ఠివసేన పరిగ్గహకరణం. **మచ్ఛరియ**న్తి పరేహి సాధారణభావస్స అసహనతా. తేనేవస్స పోరాణా ఏవం వచనత్థం వదన్తి "ఇదం అచ్ఛరియం మయ్హమేవ హోతు, మా అఞ్ఞస్స అచ్ఛరియం హోతూతి పవత్తత్తా మచ్ఛరియన్తి వుచ్చతీ"తి. **ఆరక్ఖో**తి ద్వారపిదహనమఞ్జూసగోపనాదివసేన సుట్ఠు రక్ఖణం. అధికరోతీతి అధికరణం. కారణస్సేతం నామం. **ఆరక్ఖాధికరణ**న్తి భావనపుంసకం, ఆరక్ఖహేతూతి అత్థో. దణ్డాదానాదీసు పరనిసేధనత్థం దణ్డస్స ఆదానం **దణ్డాదానం**. ఏకతోధారాదినా సత్థస్స ఆదానం **సత్థాదానం**. కాయకలహోపి వాచాకలహోపి **కలహో**. పురిమో పురిమో విరోధో **విగ్గహో**. పచ్ఛిమో పచ్ఛిమో **వివాదో. తువంతువ**న్తి అగారవవసేన తువంతువంవచనం.

**దస మిచ్ఛత్తా**తి మిచ్ఛాదిట్ఠి...పే.... మిచ్ఛాసమాధి మిచ్ఛాఞాణం మిచ్ఛావిముత్తి. తత్థ **మిచ్ఛాఞాణ**న్తి పాపకిరియాసు ఉపాయచిన్తావసేన పాపం కత్వా సుకతం మయాతి పచ్చవేక్ఖణాకారేన చ ఉప్పన్నో మోహో. **మిచ్ఛావిముత్తీ**తి అవిముత్తస్సేవ సతో విముత్తిసఞ్ఞితా.

**ఇదా**ని అనేకభేదేన పహానేన పహాతబ్బే దస్సేతుం **ద్వే పహానానీ**తిఆది ఆరద్ధం. పహానేసు హి విఞ్ఞాతేసు తేన తేన పహాతబ్బా ధమ్మా సువిఞ్ఞేయ్యా హోన్తి. పఞ్చసు పహానేసు లోకికాని చ ద్వే పహానాని అప్పయోగం నిస్సరణప్పహానఞ్చ ఠపేత్వా అప్పయోగానేవ ద్వే లోకుత్తరపహానాని పఠమం వుత్తాని. సమ్మా ఉచ్ఛిజ్జన్తి ఏతేన కిలేసాతి సముచ్ఛేదో, పహీయన్తి ఏతేన కిలేసాతి పహానం. సముచ్ఛేదసఙ్ఖాతం పహానం, న సేసప్పహానన్తి **సముచ్ఛేదప్పహానం**. కిలేసానం

పటిప్పస్సద్ధత్తా పటిప్పస్సద్ధి, పహీనత్తా పహానం, పటిప్పస్సద్ధిసఙ్ఖాతం పహానం **పటిప్పస్సద్ధిప్పహానం**. లోకం ఉత్తరతీతి **లోకుత్తరో**. నిబ్బానసఙ్ఖాతం ఖయం గచ్ఛతీతి ఖయగామీ, ఖయగామీ చ సో మగ్గో చాతి **ఖయగామిమగ్గో,** తం భావయతో సో మగ్గో సముచ్ఛేదప్పహానన్తి అత్థో. తథా ఫలక్ఖణే లోకుత్తరఫలమేవ పటిప్పస్సద్ధిప్పహానం.

**కామానమేతం నిస్సరణన్తి**ఆదీసు కామతో రూపతో సఙ్ఖతతో నిస్సరన్తి ఏతేనాతి **నిస్సరణం,** తేహి వా నిస్సటత్తా నిస్సరణం. అసుభజ్ఝానం. కామేహి నిక్ఖన్తత్తా **నేక్ఖమ్మం**. అనాగామిమగ్గో వా. అసుభజ్ఝానఞ్హి విక్ఖమ్భనతో కామానం నిస్సరణం, తం ఝానం పాదకం కత్వా ఉప్పాదితఅనాగామిమగ్గో పన సముచ్ఛేదతో సబ్బసో కామానం అచ్చన్తనిస్సరణం. రుప్పతీతి రూపం, న రూపం అరూపం మిత్తపటిపక్ఖా అమిత్తా వియ, లోభాదిపటిపక్ఖా అలోభాదయో వియ చ రూపపటిపక్ఖోతి అత్థో. ఫలవసేన వా నత్థేత్థ రూపన్తి అరూపం, అరూపమేవ **ఆరుప్పం**. అరూపజ్ఝానాని. తాని రూపానం నిస్సరణం నామ. అరూపేహిపి అరహత్తమగ్గో పున ఉప్పత్తినివారణతో సబ్బసో రూపానం నిస్సరణం నామ. **భూతన్తి** జాతం. **సఙ్ఖతన్తి** పచ్చయేహి సఙ్గమ్మ కతం. **పటిచ్చసముప్పన్నన్తి** తే తే పచ్చయే పటిచ్చ సమ్మా సహ చ ఉప్పన్నం. పఠమేన సఙ్ఖాతత్తదీపనేన అనిచ్చతా, దుతియేన అనిచ్చస్సాపి సతో పచ్చయానుభావదీపనేన పరాయత్తతా, తతియేన పరాయత్తస్సాపి సతో పచ్చయానం అబ్యాపారత్తదీపనేన ఏవంధమ్మతా దీపితా హోతి. **నిరోధోతి** నిబ్బానం. నిబ్బానఞ్హి ఆగమ్మ దుక్ఖం నిరుజ్ఝతీతి నిరోధోతి వుచ్చతి. సో ఏవ చ సబ్బసఙ్ఖతతో నిస్సటత్తా తస్స సఙ్ఖతస్స నిస్సరణం నామ. అట్ఠకథాయం పన –

> “నిరోధో తస్స నిస్సరణన్తి ఇధ అరహత్తఫలం నిరోధోతి అధిప్పేతం. అరహత్తఫలేన హి నిబ్బానే దిట్ఠే పున ఆయతిం సబ్బసఙ్ఖారా న హోన్తీతి అరహత్తసఙ్ఖాతస్స నిరోధస్స పచ్చయత్తా నిరోధోతి వుత్త”న్తి వుత్తం.

**నేక్ఖమ్మం పటిలద్ధస్సాతి**ఆదీసు అసుభజ్ఝానస్స నిస్సరణత్తే విక్ఖమ్భనప్పహానేన, అనాగామిమగ్గస్స నిస్సరణత్తే సముచ్ఛేదప్పహానేన కామా పహీనా చేవ హోన్తి పరిచ్చత్తా చ. అరూపజ్ఝానానం నిస్సరణత్తే చ అరహత్తమగ్గస్స నిస్సరణత్తే చ ఏవమేవ రూపా యోజేతబ్బా. రూపేసు హి ఛన్దరాగప్పహానేన రూపానం సముచ్ఛేదో హోతి. **రూపాతి** చేత్థ లిఙ్గవిపల్లాసో కతో. నిబ్బానస్స నిస్సరణత్తే నిస్సరణప్పహానేన, అరహత్తఫలస్స నిస్సరణత్తే పటిప్పస్సద్ధిప్పహానేన సఙ్ఖారా పహీనా చేవ హోన్తి పరిచ్చత్తా చ. నిబ్బానస్స చ నిస్సరణత్తే ఆరమ్మణకరణవసేన పటిలాభో వేదితబ్బో.

**దుక్ఖసచ్చన్తి**ఆదీసు **పరిఞ్ఞాపటివేధన్తి**ఆది భావనపుంసకవచనం. పరిఞ్ఞాయ పటివేధో పరిఞ్ఞాపటివేధో. తం పరిఞ్ఞాపటివేధం. ఏస నయో సేసేసుపి. **పజహతీతి** తథా తథా పటివిజ్ఝన్తో పహాతబ్బే కిలేసే పజహతీతి అత్థో గహేతబ్బో. లోకియలోకుత్తరేసుపి ఛన్దరాగప్పహానేన వా తాని పజహతీతి అత్థో. పజహతీతిపి పాఠో. యథా నావా అపుబ్బం అచరిమం ఏకక్ఖణే చత్తారి కిచ్చాని కరోతి, ఓరిమం తీరం పజహతి, సోతం ఛిన్దతి, భణ్డం వహతి, పారిమం తీరం అప్పేతి, ఏవమేవం మగ్గఞాణం అపుబ్బం అచరిమం ఏకక్ఖణే చత్తారి సచ్చాని అభిసమేతి, దుక్ఖం పరిఞ్ఞాభిసమయేన అభిసమేతి, సముదయం పహానాభిసమయేన అభిసమేతి, మగ్గం భావనాభిసమయేన అభిసమేతి, నిరోధం సచ్ఛికిరియాభిసమయేన అభిసమేతి. కిం వుత్తం హోతి? “నిరోధం ఆరమ్మణం కత్వా చత్తారి సచ్చాని పాపుణాతి పస్సతి పటివిజ్ఝతీ”తి (విసుద్ధి॰ ౨.౮౩౮) వుత్తత్తా ఏకక్ఖణేపి విసుం విసుం వియ పహానాని వుత్తానీతి వేదితబ్బాని.

పఞ్చసు పహానేసు యం ససేవాలే ఉదకే పక్ఖిత్తేన ఘటేన సేవాలస్స వియ తేన తేన లోకియసమాధినా నీవరణాదీనం పచ్చనీకధమ్మానం విక్ఖమ్భనం దూరీకరణం, ఇదం **విక్ఖమ్భనప్పహానం** నామ. **విక్ఖమ్భనప్పహానఞ్చ నీవరణానం పఠమం ఝానం భావయతో**తి నీవరణానంయేవ పహానం పాకటత్తా వుత్తన్తి వేదితబ్బం. నీవరణాని హి ఝానస్స పుబ్బభాగేపి పచ్ఛాభాగేపి న సహసా చిత్తం అజ్ఝోత్థరన్తి, అజ్ఝోత్థటేసు చ తేసు ఝానం పరిహాయతి, వితక్కాదయో పన దుతియజ్ఝానాదితో పుబ్బే పచ్ఛా చ అప్పటిపక్ఖా హుత్వా పవత్తన్తి. తస్మా నీవరణానం విక్ఖమ్భనం పాకటం. యం పన రత్తిభాగే సముజ్జలితేన పదీపేన అన్ధకారస్స వియ తేన తేన విపస్సనాయ అవయవభూతేన ఝానఙ్గేన పటిపక్ఖవసేనేవ తస్స తస్స చ పహాతబ్బధమ్మస్స పహానం, ఇదం **తదఙ్గప్పహాన**ం నామ. **తదఙ్గప్పహానఞ్చ దిట్ఠిగతానం నిబ్బేధభాగియం సమాధిం భావయతో**తి దిట్ఠిగతానంయేవ పహానం ఓళారికవసేన వుత్తన్తి వేదితబ్బం. దిట్ఠిగతఞ్హి ఓళారికం, నిచ్చసఞ్ఞాదయో సుఖుమా. తత్థ దిట్ఠిగతానన్తి దిట్ఠియేవ దిట్ఠిగతం "గూథగతం ముత్తగత"న్తిఆదీని (అ॰ ని॰ ౯.౧౧) వియ. గన్తబ్బాభావతో చదిట్ఠియా గతమత్తమేవేతన్తిపి దిట్ఠిగతం, ద్వాసట్ఠిదిట్ఠీసు అన్తోగధత్తా దిట్ఠీసు గతన్తిపి దిట్ఠిగతం. బహువచనేన తేసం దిట్ఠిగతానం. **నిబ్బేధభాగియం సమాధి**న్తి విపస్సనాసమ్పయుత్తం సమాధిం. యం పన అసనివిచక్కాభిహతస్స (విసుద్ధి॰ ౨.౮౩౧) రుక్ఖస్స వియ అరియమగ్గఞాణేన సంయోజనానం ధమ్మానం యథా న పున పవత్తతి, ఏవం పహానం, ఇదం **సముచ్ఛేదప్పహానం** నామ. **నిరోధో నిబ్బాన**న్తి నిరోధసఙ్ఖాతం నిబ్బానం.

ఏవం పహానవసేన పహాతబ్బే ధమ్మే దస్సేత్వా ఇదాని సరూపేనేవ పున పహాతబ్బే ధమ్మే దస్సేతుం **సబ్బం, భిక్ఖవే, పహాతబ్బ**న్తిఆదిమాహ. తత్థ చక్ఖాదీని ఛన్దరాగప్పహానేన పహాతబ్బాని. **రూపం పస్సన్తో పజహాతీ**తిఆదీసు రూపం అనిచ్చాదితో పస్సన్తో పహాతబ్బే కిలేసే పజహాతి. **చక్ఖుం...పే॰... జరామరణం...పే॰... అమతోగధం నిబ్బాన**న్తి పేయ్యాలద్వయే అనఞ్ఞాతఞ్ఞస్సామీతిన్ద్రియం "పస్సన్తో పజహాతీ"తిఆదీసు తేసు లోకుత్తరేసు అనఞ్ఞాతఞ్ఞస్సామీతిన్ద్రియం పస్సన్తో ఉదిక్ఖన్తో అపేక్ఖమానో ఇచ్ఛమానో విపస్సనాక్ఖణేసు పహాతబ్బే కిలేసే పజహాతీతి తంతంధమ్మానురూపేన యోజేతబ్బం.

పహాతబ్బనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

**భావేతబ్బనిద్దేసవణ్ణనా**

**౨౫.** భావేతబ్బనిద్దేసే **కాయగతాసతీ**తి కాయగతాసతిసుత్తన్తే (మ॰ ని॰ ౩.౧౫౩ ఆదయో) వుత్తా ఆనాపానచతుఇరియాపథఖుద్దకఇరియాపథద్వత్తింసాకారచతుధాతునవసివథికాపటికూల-వవత్థాపకమనసికారసమ్పయుత్తా యథానురూపం రూపజ్ఝానసమ్పయుత్తా చ సతి. సా హి తేసు కాయేసు గతా పవత్తాతి కాయగతాతి వుచ్చతి. **సాతసహగతా**తి మధురసుఖవేదయితసఙ్ఖాతేన సాతేన సహ ఏకుప్పాదాదిభావం గతా. తబ్భావే వోకిణ్ణే ఆరమ్మణే నిస్సయే సంసట్ఠే దిస్సతి **సహగత**సద్దో పఞ్చసు అత్థేసు జినవచనే. "యాయం తణ్హా పోనోబ్భవికా నన్దిరాగసహగతా"తి (విభ॰ ౨౦౩) ఏత్థ తబ్భావే, నన్దిరాగభూతాతి అత్థో. "యా, భిక్ఖవే, వీమంసా కోసజ్జసహగతా కోసజ్జసమ్పయుత్తా"తి (సం॰ ని॰ ౫.౮౩౨) ఏత్థ వోకిణ్ణే, అన్తరన్తరా ఉప్పజ్జమానేన కోసజ్జేన వోకిణ్ణాతి అత్థో. "లాభీ హోతి రూపసహగతానం వా సమాపత్తీనం అరూపసహగతానం వా సమాపత్తీన"న్తి (పు॰ ప॰ ౩-౮) ఏత్థ ఆరమ్మణే, రూపారూపారమ్మణానన్తి అత్థో. "అట్ఠికసఞ్ఞాసహగతం సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గం భావేతీ"తి (సం॰ ని॰ ౫.౨౩౮) ఏత్థ నిస్సయే, అట్ఠికసఞ్ఞానిస్సయం అట్ఠికసఞ్ఞం భావేత్వా పటిలద్ధన్తి అత్థో. "ఇదం సుఖం ఇమాయ పీతియా సహగతం హోతి సహజాతం

సమ్పయుత్త”న్తి (విభ॰ ౨౫౮) ఏత్థ సంసట్ఠే, సమ్మిస్సన్తి అత్థో. ఇమస్మిమ్పి పదే సంసట్ఠో అధిప్పేతో. సాతసంసట్ఠా హి సాతసహగతాతి వుత్తా. సా హి ఠపేత్వా చతుత్థం ఝానం సేసేసు సాతసహగతా హోతి, సతిపి చ ఉపేక్ఖాసహగతత్తే యేభుయ్యవసేన సాతసహగతాతి వుత్తా, పురిమజ్ఝానమూలకత్తా వా చతుత్థజ్ఝానస్స సాతసహగతాయ ఉపేక్ఖాసహగతాపి వుత్తావ హోతి , ఉపేక్ఖాయ పన సన్తే సుఖే వుత్తత్తా భగవతా సాతసహగతాతి చతుత్థజ్ఝానసమ్పయుత్తాపి వుత్తావ హోతి.

**సమథో చ విపస్సనా చాతి** కామచ్ఛన్దాదయో పచ్చనీకధమ్మే సమేతి వినాసేతీతి సమథో. సమాధిస్సేతం నామం. అనిచ్చతాదివసేన వివిధేహి ఆకారేహి ధమ్మే పస్సతీతి విపస్సనా. పఞ్ఞాయేతం నామం. ఇమే పన ద్వే దసుత్తరపరియాయే పుబ్బభాగాతి వుత్తా, సఙ్గీతిపరియాయే చ లోకియలోకుత్తరమిస్సకాతి. **తయో సమాధీతి** సవితక్కో సవిచారో సమాధి , అవితక్కో విచారమత్తో సమాధి, అవితక్కో అవిచారో సమాధి. సమ్పయోగవసేన వత్తమానేన సహ వితక్కేన సవితక్కో, సహ విచారేన సవిచారో. సో ఖణికసమాధి, విపస్సనాసమాధి, ఉపచారసమాధి, పఠమజ్ఝానసమాధి. నత్థి ఏతస్స వితక్కోతి అవితక్కో. వితక్కవిచారేసు విచారో మత్తా పరమా పమాణం ఏతస్సాతి విచారమత్తో, విచారతో ఉత్తరి వితక్కేన సమ్పయోగం న గచ్ఛతీతి అత్థో. సో పఞ్చకనయే దుతియజ్ఝానసమాధి, తదుభయవిరహితో అవితక్కో అవిచారో సమాధి. సో చతుక్కనయే దుతియజ్ఝానాది, పఞ్చకనయే తతియజ్ఝానాది రూపావచరసమాధి. ఇమే తయోపి లోకియా ఏవ. సఙ్గీతిపరియాయే అపరేపి తయో సమాధీ వుత్తా – “సుఞ్ఞతో సమాధి, అనిమిత్తో సమాధి, అప్పణిహితో సమాధీ”తి (దీ॰ ని॰ ౩.౩౦౫). న తే ఇధ అధిప్పేతా.

**చత్తారో సతిపట్ఠానాతి** కాయానుపస్సనాసతిపట్ఠానం, వేదనానుపస్సనాసతిపట్ఠానం, చిత్తానుపస్సనాసతిపట్ఠానం, ధమ్మానుపస్సనాసతిపట్ఠానం. పుబ్బభాగే చుద్దసవిధేన కాయం పరిగ్గణ్హతో కాయానుపస్సనాసతిపట్ఠానం, నవవిధేన వేదనం పరిగ్గణ్హతో వేదనానుపస్సనాసతిపట్ఠానం, సోళసవిధేన చిత్తం పరిగ్గణ్హతో చిత్తానుపస్సనాసతిపట్ఠానం, పఞ్చవిధేన ధమ్మే పరిగ్గణ్హతో ధమ్మానుపస్సనాసతిపట్ఠానం వేదితబ్బం. లోకుత్తరం పన ఇధ న అధిప్పేతం. **పఞ్చఙ్గికో సమాధీతి** పఞ్చ అఙ్గాని అస్స సన్తీతి పఞ్చఙ్గికో, చతుత్థజ్ఝానసమాధి. పీతిఫరణతా, సుఖఫరణతా, చేతోఫరణతా, ఆలోకఫరణతా, పచ్చవేక్ఖణనిమిత్తన్తి పఞ్చ అఙ్గాని. పీతిం ఫరమానా ఉప్పజ్జతీతి ద్వీసు ఝానేసు పఞ్ఞా **పీతిఫరణతా** నామ. సుఖం ఫరమానా ఉప్పజ్జతీతి తీసు ఝానేసు పఞ్ఞా **సుఖఫరణతా** నామ. పరేసం చేతో ఫరమానా ఉప్పజ్జతీతి చేతోపరియపఞ్ఞా **చేతోఫరణతా** నామ. ఆలోకం ఫరమానా ఉప్పజ్జతీతి దిబ్బచక్ఖుపఞ్ఞా **ఆలోకఫరణతా** నామ. పచ్చవేక్ఖణఞాణం **పచ్చవేక్ఖణనిమిత్తం** నామ. వుత్తమ్పి చేతం –

> “ద్వీసు ఝానేసు పఞ్ఞా పీతిఫరణతా, తీసు ఝానేసు పఞ్ఞా సుఖఫరణతా, పరచిత్తపఞ్ఞా చేతోఫరణతా, దిబ్బచక్ఖుపఞ్ఞా ఆలోకఫరణతా, తమ్హా తమ్హా సమాధిమ్హా వుట్ఠితస్స పచ్చవేక్ఖణఞాణం పచ్చవేక్ఖణనిమిత్త”న్తి (విభ॰ ౮౦౪).

తఞ్హి వుట్ఠితసమాధిస్స పవత్తాకారగహణతో నిమిత్తన్తి వుత్తం. తత్థ చ పీతిఫరణతా సుఖఫరణతా ద్వే పాదా వియ, చేతోఫరణతా ఆలోకఫరణతా ద్వే హత్థా వియ, అభిఞ్ఞాపాదకం చతుత్థజ్ఝానం మజ్ఝిమకాయో వియ, పచ్చవేక్ఖణనిమిత్తం సీసం వియ. ఇతి ఆయస్మా ధమ్మసేనాపతి సారిపుత్తత్థేరో పఞ్చఙ్గికం సమ్మాసమాధిం అఙ్గపచ్చఙ్గసమ్పన్నం పురిసం వియ కత్వా దస్సేసి.

**ఛ అనుస్సతిట్ఠానానీ**తి పునప్పునం ఉప్పజ్జనతో సతియో ఏవ అనుస్సతియో, పవత్తితబ్బట్ఠానస్మింయేవ పవత్తత్తా సద్ధాపబ్బజితస్స కులపుత్తస్స అనురూపా సతియోతిపి అనుస్సతియో, అనుస్సతియో ఏవ పీతిఆదీనం ఠానత్తా అనుస్సతిట్ఠానాని. కతమాని ఛ? బుద్ధానుస్సతి ధమ్మానుస్సతి సఙ్ఘానుస్సతి సీలానుస్సతి చాగానుస్సతి దేవతానుస్సతి (దీ. ని. ౩.౩౨౭). **బోజ్ఝఙ్గా**తి బోధియా, బోధిస్స వా అఙ్గా. ఇదం వుత్తం హోతి – యా ఏసా ధమ్మసామగ్గీ యాయ లోకుత్తరమగ్గక్ఖణే ఉప్పజ్జమానాయ లీనుద్ధచ్చపతిట్ఠానాయూహనకామసుఖత్తకిలమథానుయోగఉచ్ఛేదసస్సతాభినివేసాదీనం అనేకేసం ఉపద్దవానం పటిపక్ఖభూతాయ సతిధమ్మవిచయవీరియపీతిపస్సద్ధిసమాధిఉపేక్ఖాసఙ్ఖాతాయ ధమ్మసామగ్గియా అరియసావకో బుజ్ఝతీతి కత్వా బోధీతి వుచ్చతి. **బుజ్ఝతీ**తి కిలేససన్తాననిద్దాయ వుట్ఠహతి, చత్తారి వా అరియసచ్చాని పటివిజ్ఝతి, నిబ్బానమేవ వా సచ్ఛికరోతి, తస్సా ధమ్మసామగ్గిసఙ్ఖాతాయ బోధియా అఙ్గాతిపి బోజ్ఝఙ్గా ఝానఙ్గమగ్గఙ్గాదయో వియ. యో పనేస యథావుత్తప్పకారాయ ఏతాయ ధమ్మసామగ్గియా బుజ్ఝతీతి కత్వా అరియసావకో బోధీతి వుచ్చతి, తస్స బోధిస్స అఙ్గాతిపి బోజ్ఝఙ్గా సేనఙ్గరథఙ్గాదయో వియ. తేనాహు అట్ఠకథాచరియా "బుజ్ఝనకస్స పుగ్గలస్స అఙ్గాతి వా బోజ్ఝఙ్గా"తి. అపిచ "బోజ్ఝఙ్గాతి కేనట్ఠేన బోజ్ఝఙ్గా, బోధాయ సంవత్తన్తీతి బోజ్ఝఙ్గా"తిఆదినా (పటి. మ. ౨.౧౭) నయేన బోజ్ఝఙ్గట్ఠో వేదితబ్బో. **అరియో అట్ఠఙ్గికో మగ్గో**తి తంతంమగ్గవజ్ఝకిలేసేహి ఆరకత్తా అరియభావకరత్తా అరియఫలపటిలాభకరత్తా చ అరియో. అట్ఠ అఙ్గాని అస్సాతి అట్ఠఙ్గికో. స్వాయం చతురఙ్గికా వియ సేనా, పఞ్చఙ్గికం వియ చ తూరియం అఙ్గమత్తమేవ హోతి, అఙ్గవినిముత్తో నత్థి. బోజ్ఝఙ్గమగ్గఙ్గా లోకుత్తరా, దసుత్తరపరియాయేన పుబ్బభాగాపి లబ్భన్తి.

**నవ పారిసుద్ధిపధానియఙ్గానీ**తి సీలవిసుద్ధి పారిసుద్ధిపధానియఙ్గం, చిత్తవిసుద్ధి పారిసుద్ధిపధానియఙ్గం, దిట్ఠివిసుద్ధి పారిసుద్ధిపధానియఙ్గం, కఙ్ఖావితరణవిసుద్ధి పారిసుద్ధిపధానియఙ్గం, మగ్గామగ్గఞాణదస్సనవిసుద్ధి పారిసుద్ధిపధానియఙ్గం, పటిపదాఞాణదస్సనవిసుద్ధి పారిసుద్ధిపధానియఙ్గం, ఞాణదస్సనవిసుద్ధి పారిసుద్ధిపధానియఙ్గం, పఞ్ఞా పారిసుద్ధిపధానియఙ్గం, విముత్తి పారిసుద్ధిపధానియఙ్గం (దీ. ని. ౩.౩౫౯). **సీలవిసుద్ధీ**తి విసుద్ధిం పాపేతుం సమత్థం చతుపారిసుద్ధిసీలం. తఞ్హి దుస్సీల్యమలం విసోధేతి. **పారిసుద్ధిపధానియఙ్గ**న్తి పరిసుద్ధభావస్స పధానం ఉత్తమం అఙ్గం. **చిత్తవిసుద్ధీ**తి విపస్సనాయ పదట్ఠానభూతా పగుణా అట్ఠ సమాపత్తియో. తా హి కామచ్ఛన్దాదిచిత్తమలం విసోధేన్తి. **దిట్ఠివిసుద్ధీ**తి సప్పచ్చయనామరూపదస్సనం. తఞ్హి సత్తదిట్ఠిమలం విసోధేతి. **కఙ్ఖావితరణవిసుద్ధీ**తి పచ్చయాకారఞాణం. తేన హి తీసు అద్ధాసు పచ్చయవసేన ధమ్మా పవత్తన్తీతి పస్సన్తో తీసుపి అద్ధాసు సత్తకఙ్ఖామలం వితరన్తో విసుజ్ఝతి. **మగ్గామగ్గఞాణదస్సనవిసుద్ధీ**తి ఉదయబ్బయానుపస్సనక్ఖణే ఉప్పన్నా ఓభాసఞాణపీతిపస్సద్ధిసుఖఅధిమోక్ఖపగ్గహఉపట్ఠానఉపేక్ఖానికన్తీతి దస విపస్సనుపక్కిలేసా, న మగ్గో, వీథిపటిపన్నం ఉదయబ్బయఞాణం మగ్గోతి ఏవం మగ్గామగ్గే ఞాణం నామ. తేన హి అమగ్గమలం విసోధేతి. **పటిపదాఞాణదస్సనవిసుద్ధీ**తి వీథిపటిపన్నం ఉదయబ్బయానుపస్సనాఞాణం భఙ్గానుపస్సనాఞాణం భయతుపట్ఠానానుపస్సనాఞాణం ఆదీనవానుపస్సనాఞాణం నిబ్బిదానుపస్సనాఞాణం ముఞ్చితుకమ్యతాఞాణం పటిసఙ్ఖానుపస్సనాఞాణం సఙ్ఖారుపేక్ఖాఞాణం అనులోమఞాణన్తి ఇమాని నవ విపస్సనాఞాణాని. తాని హి నిచ్చసఞ్ఞాదిమలం విసోధేన్తి. **ఞాణదస్సనవిసుద్ధీ**తి చతుఅరియమగ్గపఞ్ఞా. సా హి సముచ్ఛేదతో సకసకమగ్గవజ్ఝకిలేసమలం విసోధేతి. **పఞ్ఞా**తి అరహత్తఫలపఞ్ఞా. **విముత్తీ**తి అరహత్తఫలవిముత్తి.

**దస కసిణాయతనానీ**తి "పథవీకసిణమేకో సఞ్జానాతి ఉద్ధం అధో తిరియం అద్వయం అప్పమాణం, ఆపోకసిణమేకో సఞ్జానాతి...పే.... తేజోకసిణమేకో సఞ్జానాతి...పే.... వాయోకసిణమేకో సఞ్జానాతి...పే.... నీలకసిణమేకో సఞ్జానాతి...పే.... పీతకసిణమేకో సఞ్జానాతి...పే.... లోహితకసిణమేకో సఞ్జానాతి...పే.... ఓదాతకసిణమేకో సఞ్జానాతి...పే.... ఆకాసకసిణమేకో సఞ్జానాతి...పే.... విఞ్ఞాణకసిణమేకో సఞ్జానాతి ఉద్ధం అధో తిరియం అద్వయం అప్పమాణ"న్తి (అం॰ ని॰ ౧౦.౨౫; దీ॰ ని॰ ౩.౩౬౦) ఏవం వుత్తాని దస. ఏతాని హి సకలఫరణట్ఠేన కసిణాని, తదారమ్మణానం ధమ్మానం ఖేత్తట్ఠేన అధిట్ఠానట్ఠేన వా ఆయతనాని. **ఉద్ధ**న్తి ఉపరిగగనతలాభిముఖం. **అధో**తి హేట్ఠాభూమితలాభిముఖం. **తిరియ**న్తి ఖేత్తమణ్డలమివ సమన్తా పరిచ్ఛిన్నం. ఏకచ్చో హి ఉద్ధమేవ కసిణం వడ్ఢేతి ఏకచ్చో అధో, ఏకచ్చో సమన్తతో. ఏకోపి తేన తేన వా కారణేన ఏవం పసారేతి ఆలోకమివ రూపదస్సనకామో. తేన వుత్తం – "పథవీకసిణమేకో సఞ్జానాతి ఉద్ధం అధో తిరియ"న్తి (అం॰ ని॰ ౧౦.౨౫; దీ॰ ని॰ ౩.౩౬౦). **అద్వయ**న్తి ఇదం పన ఏకస్స అఞ్ఞభావానుపగమనత్థం వుత్తం. యథా హి ఉదకం పవిట్ఠస్స సబ్బదిసాసు ఉదకమేవ హోతి న అఞ్ఞం, ఏవమేవ పథవీకసిణం పథవీకసిణమేవ హోతి, నత్థి తస్స అఞ్ఞకసిణసమ్భేదోతి. ఏస నయో సబ్బత్థ. **అప్పమాణ**న్తి ఇదం తస్స తస్స ఫరణఅప్పమాణవసేన వుత్తం. తఞ్హి మనసా ఫరన్తో సకలమేవ ఫరతి, న "అయమస్స ఆది ఇదం మజ్ఝ"న్తి పమాణం గణ్హాతీతి. **ఆకాసకసిణ**న్తి కసిణుగ్ఘాటిమాకాసో పరిచ్ఛేదాకాసకసిణఞ్చ. **విఞ్ఞాణకసిణ**న్తి కసిణుగ్ఘాటిమాకాసే పవత్తవిఞ్ఞాణం. తత్థ కసిణవసేన కసిణుగ్ఘాటిమాకాసే, కసిణుగ్ఘాటిమాకాసవసేన తత్థ పవత్తవిఞ్ఞాణే ఉద్ధంఅధోతిరియతా వేదితబ్బా, పరిచ్ఛేదాకాసకసిణస్సపి వడ్ఢనీయత్తా తస్స వసేనపీతి.

౨౬. ఇదాని భావనాపభేదం దస్సేన్తో **ద్వే భావనా**తిఆదిమాహ. తత్థ **లోకియా**తిఆదీసు లోకో వుచ్చతి లుజ్జనపలుజ్జనట్ఠేన వట్టం, తస్మిం పరియాపన్నభావేన లోకే నియుత్తాతి లోకియా, లోకియానం ధమ్మానం భావనా లోకియా. కిఞ్చాపి ధమ్మానం భావనాతి వోహారవసేన వుచ్చతి, తేహి పన విసుం భావనా నత్థి. తే ఏవ హి ధమ్మా భావియమానా **భావనా**తి వుచ్చన్తి. ఉత్తిణ్ణాతి ఉత్తరా, లోకే అపరియాపన్నభావేన లోకతో ఉత్తరాతి **లోకుత్తరా**.

రూపభవసఙ్ఖాతే రూపే అవచరన్తీతి **రూపావచరా. కుసల**సద్దో పనేత్థ ఆరోగ్యఅనవజ్జఛేకసుఖవిపాకేసు దిస్సతి. "కచ్చి ను భోతో కుసలం? కచ్చి భోతో అనామయ"న్తిఆదీసు (జా॰ ౧.౧౫.౧౪౬; ౨.౨౦.౧౨౯) ఆరోగ్యే. "కతమో పన, భన్తే, కాయసమాచారో కుసలో? యో ఖో, మహారాజ, కాయసమాచారో అనవజ్జో"తి (మ॰ ని॰ ౨.౩౬౧) చ "పున చపరం, భన్తే, ఏతదానుత్తరియం, యథా భగవా ధమ్మం దేసేతి కుసలేసు ధమ్మేసూ"తి (దీ॰ ని॰ ౩.౧౪౫) చ ఏవమాదీసు అనవజ్జే. "తం కిం మఞ్ఞసి, రాజకుమార, కుసలో త్వం రథస్స అఙ్గపచ్చఙ్గాన"న్తి? (మ॰ ని॰ ౨.౮౭) "కుసలా నచ్చగీతస్స సిక్ఖితా చాతురిత్థియో"తి (జా॰ ౨.౨౨.౯౪) చ ఆదీసు ఛేకే. "కుసలానం ధమ్మానం సమాదానహేతు ఏవమిదం పుఞ్ఞం పవడ్ఢతీ"తి (దీ॰ ని॰ ౩.౮౦) "కుసలస్స కమ్మస్స కతత్తా ఉపచితత్తా"తి (ధ॰ స॰ ౪౩౧) చ ఆదీసు సుఖవిపాకే. స్వాయమిధ ఆరోగ్యేపి అనవజ్జేపి సుఖవిపాకేపి వట్టతి. వచనత్థో పనేత్థ కుచ్ఛితే పాపకే ధమ్మే సలయన్తి చలయన్తి కమ్పేన్తి విద్ధంసేన్తీతి కుసలా, కుచ్ఛితేన వా ఆకారేన సయన్తి పవత్తన్తీతి కుసా, తే అకుసలసఙ్ఖాతే కుసే లునన్తి ఛిన్దన్తీతి కుసలా, కుచ్ఛితానం వా సానతో తనుకరణతో కుసం, ఞాణం. తేన కుసేన లాతబ్బా గహేతబ్బా పవత్తేతబ్బాతి కుసలా, యథా వా కుసా ఉభయభాగగతం హత్థప్పదేసం లునన్తి, ఏవమిమేపి ఉప్పన్నానుప్పన్నభావేన ఉభయభాగగతం సంకిలేసపక్ఖం లునన్తి, తస్మా కుసా వియ

లునన్తీతి కుసలా. తేసం **రూపావచరకుసలానం భావనా**. అరూపభవసఙ్ఖాతే అరూపే అవచరన్తీతి **అరూపావచరా**. తేభూమకవట్టే పరియాపన్నా అన్తోగధాతి పరియాపన్నా, తస్మిం న పరియాపన్నాతి **అపరియాపన్నా**, లోకుత్తరా.

కామావచరకుసలానం ధమ్మానం భావనా కస్మా న వుత్తాతి చే? అప్పనాప్పత్తాయ ఏవ భావనాయ అభిధమ్మే భావనాతి అధిప్పేతత్తా. వుత్తఞ్హి తత్థ –

> "యోగవిహితేసు వా కమ్మాయతనేసు యోగవిహితేసు వా సిప్పాయతనేసు యోగవిహితేసు వా విజ్జాట్ఠానేసు కమ్మస్సకతం వా సచ్చానులోమికం వా రూపం అనిచ్చన్తి వా, వేదనా అనిచ్చాతి వా, సఞ్ఞా అనిచ్చాతి వా, సఙ్ఖారా అనిచ్చాతి వా, విఞ్ఞాణం అనిచ్చన్తి వా యం ఏవరూపం అనులోమికం ఖన్తిం దిట్ఠిం రుచిం ముదిం పేక్ఖం ధమ్మనిజ్ఝానక్ఖన్తిం పరతో అసుత్వా పటిలభతి, అయం వుచ్చతి చిన్తామయా పఞ్ఞా. యోగవిహితేసు వా కమ్మాయతనేసు...పే.... ధమ్మనిజ్ఝానక్ఖన్తిం పరతో సుత్వా పటిలభతి, అయం వుచ్చతి సుతమయా పఞ్ఞా. సబ్బాపి సమాపన్నస్స పఞ్ఞా భావనామయా పఞ్ఞా"తి (విభ॰ ౭౬౮).

సా పన కామావచరభావనా ఆవజ్జనభవఙ్గపాతేహి అన్తరితత్తా భావనాతి న వుత్తాతి వేదితబ్బా. సబ్బేసం పన పుఞ్ఞానం తివిధపుఞ్ఞకిరియవత్థూనం అన్తోగధత్తా ఉపచారసమాధివిపస్సనాసమాధీనం భావనామయపుఞ్ఞతా సిద్ధా. ఇధ పన లోకియభావనాయ ఏవ సఙ్గహితా. రూపారూపావచరానం తివిధభావే **హీనాతి** లామకా. హీనుత్తమానం మజ్ఝే భవా **మజ్ఝా,** మజ్ఝిమాతిపి పాఠో. పధానభావం నీతాతి **పణీతా,** ఉత్తమాతి అత్థో. ఆయూహనవసేన అయం హీనమజ్ఝిమపణీతతా వేదితబ్బా. యస్సా హి ఆయూహనక్ఖణే ఛన్దో వా హీనో హోతి వీరియం వా చిత్తం వా వీమంసా వా, సా హీనా నామ. యస్సా తే ధమ్మా మజ్ఝిమా, సా మజ్ఝిమా నామ. యస్సా తే ధమ్మా పణీతా, సా పణీతా నామ. ముదుకేహి వా ఇన్ద్రియేహి సమ్పయుత్తా హీనా నామ, మజ్ఝిమేహి ఇన్ద్రియేహి సమ్పయుత్తా మజ్ఝిమా, అధిమత్తేహి ఇన్ద్రియేహి సమ్పయుత్తా పణీతా నామ. అపరియాపన్నాయ హీనమజ్ఝిమత్తాభావా పణీతతా ఏవ వుత్తా. సా హి ఉత్తమట్ఠేన అతప్పకట్ఠేన చ పణీతా.

**౨౭**. పఠమభావనాచతుక్కే **భావేతీతి** ఏకస్మింయేవ ఖణే తథా తథా పటివిజ్ఝన్తో అరియమగ్గం భావేతి. దుతియభావనాచతుక్కే **ఏసనాభావనాతి** అప్పనాపుబ్బభాగే భావనా. సా హి అప్పనం ఏసన్తి ఏతాయాతి ఏసనాతి వుత్తా. **పటిలాభభావనాతి** అప్పనాభావనా. సా హి తాయ ఏసనాయ పటిలబ్భతీతి పటిలాభోతి వుత్తా. **ఏకరసాభావనాతి** పటిలాభే వసీభావం పత్తుకామస్స పయోగకాలే భావనా. సా హి తేన తేన పహానేన తేహి తేహి కిలేసేహి విముత్తత్తా విముత్తిరసేన ఏకరసాతి కత్వా ఏకరసాతి వుత్తా. **ఆసేవనాభావనాతి** పటిలాభే వసిప్పత్తస్స యథారుచి పరిభోగకాలే భావనా. సా హి భుసం సేవీయతీతి ఆసేవనాతి వుత్తా. కేచి పన "ఆసేవనాభావనా వసీకమ్మం, ఏకరసాభావనా సబ్బత్థికా"తి వణ్ణయన్తి. చతుక్కవిభాగే **సమాధిం సమాపజ్జన్తానన్తి** వత్తమానసమీపే వత్తమానవచనం. **తత్థ జాతాతి** తస్మిం పుబ్బభాగే జాతా. **ఏకరసా హోన్తీతి** అప్పనుప్పాదనే సమానకిచ్చా హోన్తి. **సమాధిం సమాపన్నానన్తి** అప్పితప్పనానం. **తత్థ జాతాతి** తస్సా అప్పనాయ జాతా. **అఞ్ఞమఞ్ఞం నాతివత్తన్తీతి** సమప్పవత్తియా అఞ్ఞమఞ్ఞం నాతిక్కమన్తి. **అధిమోక్ఖట్ఠేన సద్ధిన్ద్రియం భావయతోతి**ఆదీసు ఏకక్ఖణేపి ఏకేకస్స ఇన్ద్రియస్స సకసకకిచ్చకరణే తంతంనిస్సయవసేన సకసకకిచ్చకారకాని సేసానిపి ఇన్ద్రియాని విముత్తిరసేన ఏకరసా హోన్తీతి విముత్తిరసేనేవ ఏకరసట్ఠేన భావనా. బలబోజ్ఝఙ్గమగ్గఙ్గేసుపి ఏసేవ నయో. ఏకరసాతి చ లిఙ్గవిపల్లాసో కతో.

**ఇధ భిక్ఖూ**తి ఇమస్మిం సాసనే భిక్ఖు. సంసారే భయం ఇక్ఖతీతి భిక్ఖు. **పుబ్బణ్హసమయ**న్తిఆదీసు అచ్చన్తసంయోగత్థే ఉపయోగవచనం, అత్థతో పన భుమ్మమేవ , దివసస్స పుబ్బకాలేతి అత్థో. **ఆసేవతీ**తి వసిప్పత్తం సమాధిం భుసం సేవతి. **మజ్ఝన్హికసమయ**న్తి దివసస్స మజ్ఝకాలే. **సాయన్హసమయ**న్తి దివసస్స సాయన్హకాలే. **పురేభత్త**న్తి దివాభత్తతో పురేకాలే. **పచ్ఛాభత్త**న్తి దివాభత్తతో పచ్ఛాకాలే. **పురిమేపి యామే**తి రత్తియా పఠమే కోట్ఠాసే. **కాళే**తి కాళపక్ఖే. **జుణ్హే**తి సుక్కపక్ఖే. **పురిమేపి వయోఖన్ధే**తి పఠమే వయోకోట్ఠాసే, పఠమవయేతి అత్థో. తీసు చ వయేసు వస్ససతాయుకస్స పురిసస్స ఏకేకస్మిం వయే చతుమాసాధికాని తేత్తింస వస్సాని హోన్తి.

౨౮. తతియభావనాచతుక్కే **తత్థ జాతానం ధమ్మానం అనతివత్తనట్ఠేనా**తి తత్థ నేక్ఖమ్మాదీసు భావనావిసేసేసు జాతానం సమాధిపఞ్ఞాసఙ్ఖాతానం యుగనద్ధధమ్మానం అఞ్ఞమఞ్ఞం అనతిక్కమనభావేన. **ఇన్ద్రియానం ఏకరసట్ఠేనా**తి తత్థేవ సద్ధాదీనం ఇన్ద్రియానం నానాకిలేసేహి విముత్తత్తా విముత్తిరసేన ఏకరసభావేన. **తదుపగవీరియవాహనట్ఠేనా**తి తేసం అనతివత్తనఏకరసభావానం అనుచ్ఛవికస్స వీరియస్స వాహనభావేన. **ఆసేవనట్ఠేనా**తి యా తస్స తస్మిం సమయే పవత్తా ఆసేవనా. తస్సా ఆసేవనాయ ఆసేవనభావేన.

**రూపసఞ్ఞ**న్తి కుసలవిపాకకిరియవసేన పఞ్చదసవిధం రూపావచరజ్ఝానసఙ్ఖాతం రూపసఞ్ఞం. రూపావచరజ్ఝానమ్పి హి రూపన్తి వుచ్చతి "రూపీ రూపాని పస్సతీ"తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౨.౧౨౯; అ॰ ని॰ ౮.౬౬; ధ॰ స॰ ౨౪౮), తస్స ఝానస్స ఆరమ్మణమ్పి "బహిద్ధా రూపాని పస్సతి సువణ్ణదుబ్బణ్ణానీ"తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౨.౧౭౩; అ॰ ని॰ ౮.౬౫-౬౬; ధ॰ స॰ ౨౪౭, ౨౪౯). రూపావచరజ్ఝానఞ్హి సఞ్ఞాసీసేన రూపే సఞ్ఞాతి కత్వా రూపసఞ్ఞాతి వుచ్చతి. **పటిఘసఞ్ఞ**న్తి కుసలవిపాకా పఞ్చ, అకుసలవిపాకా పఞ్చాతి ఏవం దసవిధం పటిఘసఞ్ఞం. ద్విపఞ్చవిఞ్ఞాణసమ్పయుత్తా హి సఞ్ఞా చక్ఖాదీనం వత్థూనం రూపాదీనం ఆరమ్మణానఞ్చ పటిఘాతేన ఉప్పన్నత్తా పటిఘసఞ్ఞాతి వుచ్చతి. రూపసఞ్ఞా సద్దసఞ్ఞా గన్ధసఞ్ఞా రససఞ్ఞా ఫోట్ఠబ్బసఞ్ఞాతిపి ఏతిస్సా ఏవ నామం. **నానత్తసఞ్ఞ**న్తి అట్ఠ కామావచరకుసలసఞ్ఞా, ద్వాదస అకుసలసఞ్ఞా , ఏకాదస కామావచరకుసలవిపాకసఞ్ఞా, ద్వే అకుసలవిపాకసఞ్ఞా, ఏకాదస కామావచరకిరియసఞ్ఞాతి ఏవం చతుచత్తాలీసవిధం నానత్తసఞ్ఞం. సా హి నానత్తే నానాసభావే రూపసద్దాదిభేదే గోచరే పవత్తా సఞ్ఞాతి నానత్తసఞ్ఞా, చతుచత్తాలీసభేదతో నానత్తా నానాసభావా అఞ్ఞమఞ్ఞం అసదిసా సఞ్ఞాతి వా నానత్తసఞ్ఞాతి వుచ్చతి. సఞ్ఞాబహుకత్తేపి జాతిగ్గహణేన ఏకవచనం కతం.

**నిచ్చసఞ్ఞ**న్తి నిచ్చన్తి సఞ్ఞం నిచ్చసఞ్ఞం. ఏవం సుఖసఞ్ఞం అత్తసఞ్ఞం. **నన్ది**న్తి సప్పీతికం తణ్హం. **రాగ**న్తి నిప్పీతికం తణ్హం. **సముదయ**న్తి రాగస్స సముదయం. అథ వా భఙ్గానుపస్సనాయ భఙ్గస్సేవ దస్సనతో సఙ్ఖారానం ఉదయం. **ఆదాన**న్తి నిబ్బత్తనవసేన కిలేసానం, అదోసదస్సావితాయ సఙ్ఖతారమ్మణస్స వా ఆదానం. **ఘనసఞ్ఞ**న్తి సన్తతివసేన ఘనన్తి సఞ్ఞం. **ఆయూహన**న్తి సఙ్ఖారానం అత్థాయ పయోగకరణం. **ధువసఞ్ఞ**న్తి థిరన్తి సఞ్ఞం. **నిమిత్త**న్తి నిచ్చనిమిత్తం. **పణిధి**న్తి సుఖపత్థనం. **అభినివేస**న్తి అత్థి అత్తాతి అభినివేసం. **సారాదానాభినివేస**న్తి నిచ్చసారత్తసారగహణాభినివేసం. **సమ్మోహాభినివేస**న్తి "అహోసిం ను ఖో అహం అతీతమద్ధాన"న్తిఆదివసేన (సం॰ ని॰ ౨.౨౦) "ఇస్సరతో లోకో సమ్భోతీ"తిఆదివసేన చ సమ్మోహాభినివేసం. **ఆలయాభినివేస**న్తి ఆదీనవాదస్సనేన అల్లీయితబ్బమిదన్తి అభినివేసం. **అప్పటిసఙ్ఖ**న్తి అనుపాయగహణం. **సఞ్ఞోగాభినివేస**న్తి కామయోగాదికం కిలేసప్పవత్తిం.

**దిట్ఠేకట్ఠే**తి దిట్ఠీహి సహ ఏకస్మిం ఠితాతి దిట్ఠేకట్ఠా. తే దిట్ఠేకట్ఠే. కిలేసేన్తి ఉపతాపేన్తి, విబాధేన్తి వాతి కిలేసా. తే కిలేసే. దువిధఞ్హి ఏకట్ఠం పహానేకట్ఠం సహజేకట్ఠఞ్చ. పహానేకట్ఠం సక్కాయదిట్ఠిపముఖాహి తేసట్ఠియా దిట్ఠీహి సహ (పటి. మ. అట్ఠ. ౨.౧.౧౧౮) యావ సోతాపత్తిమగ్గేన పహానా, తావ ఏకస్మిం పుగ్గలే ఠితాతి అత్థో. ఇదమిధాధిప్పేతం. దససు హి కిలేసేసు ఇధ దిట్ఠికిలేసోయేవ ఆగతో. సేసేసు పన అపాయగమనీయో లోభో దోసో మోహో మానో విచికిచ్ఛా థినం ఉద్ధచ్చం అహిరికం అనోత్తప్పన్తి నవ కిలేసా దిట్ఠియా సహ పహానేకట్ఠా హుత్వా సోతాపత్తిమగ్గేన పహీయన్తి, రాగదోసమోహపముఖేసు వా దియడ్ఢేసు కిలేససహస్సేసు సోతాపత్తిమగ్గేన దిట్ఠియా పహీయమానాయ దిట్ఠియా సహ అపాయగమనీయా సబ్బకిలేసా పహానేకట్ఠవసేన పహీయన్తి, సహజేకట్ఠే దిట్ఠియా సహ ఏకస్మిం చిత్తే ఠితాతి అత్థో. సోతాపత్తిమగ్గేన హి ద్వీసు దిట్ఠిసమ్పయుత్తఅసఙ్ఖారికచిత్తేసు పహీయమానేసు తేహి సహజాతో లోభో మోహో ఉద్ధచ్చం అహిరికం అనోత్తప్పన్తి ఇమే కిలేసా సహజేకట్ఠవసేన పహీయన్తి, ద్వీసు దిట్ఠిసమ్పయుత్తససఙ్ఖారికచిత్తేసు పహీయమానేసు తేహి సహజాతో లోభో మోహో థినం ఉద్ధచ్చం అహిరికం అనోత్తప్పన్తి ఇమే కిలేసా సహజేకట్ఠవసేన పహీయన్తి. **ఓళారికే కిలేసే**తి ఓళారికభూతే కామరాగబ్యాపాదే. **అనుసహగతే కిలేసే**తి సుఖుమభూతే కామరాగబ్యాపాదే. **సబ్బకిలేసే**తి మగ్గత్తయేన పహీనావసేసే.

**వీరియం వాహేతీ**తి యోగావచరో వీరియం పవత్తేతి. హేట్ఠా ఏసనాపటిలాభఏకరసఆసేవనవచనాని భావనానం విసేసదస్సనత్థం వుత్తాని "ఏవంభూతా చ భావనా"తి. ఇధ "తత్థ జాతానం ధమ్మానం అనతివత్తనట్ఠేన ఇన్ద్రియానం ఏకరసట్ఠేన తదుపగవీరియవాహనట్ఠేన ఆసేవనట్ఠేనా"తి వచనాని భావనాహేతుదస్సనత్థం వుత్తాని "ఇమినా చ ఇమినా చ హేతునా భావనా"తి. హేట్ఠా ఆసేవనాభావనాతి నానాక్ఖణవసేన వుత్తా, ఇధ ఆసేవనట్ఠేన భావనాతి ఏకక్ఖణవసేనాతి విసేసో. **రూపం పస్సన్తో భావేతీ**తిఆదీసు రూపాదీని పస్సితబ్బాకారేన పస్సన్తో భావేతబ్బం భావనం భావేతీతి అత్థో. **ఏకరసా హోన్తీ**తి విముత్తిరసేన, కిచ్చరసేన వా ఏకరసా హోన్తి. **విముత్తిరసో**తి సమ్పత్తిరసో. కిచ్చసమ్పత్తిఅత్థేన రసో నామ పవుచ్చతీతి హి వుత్తన్తి.

భావేతబ్బనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

## సచ్ఛికాతబ్బనిద్దేసవణ్ణనా

౨౮. సచ్ఛికాతబ్బనిద్దేసే దస ఏకుత్తరవిస్సజ్జనాని పటిలాభసచ్ఛికిరియావసేన వుత్తాని. తత్థ **అకుప్పా చేతోవిముత్తీ**తి అరహత్తఫలవిముత్తి. సా హి న కుప్పతి న చలతి న పరిహాయతీతి అకుప్పా, సబ్బకిలేసేహి చిత్తస్స విముత్తత్తా చేతోవిముత్తీతి వుచ్చతి. **విజ్జా**తి తిస్సో విజ్జా. **విముత్తీ**తి దసుత్తరపరియాయేన అరహత్తఫలం వుత్తం, సఙ్గీతిపరియాయేన పన "విముత్తీతి ద్వే విముత్తియో చిత్తస్స చ అధిముత్తి నిబ్బానఞ్చా"తి (దీ. ని. అట్ఠ. ౩.౩౦౪) వుత్తం. ఏత్థ చ అట్ఠ సమాపత్తియో నీవరణాదీహి సుట్ఠు విముత్తత్తా విముత్తి నామ, నిబ్బానం సబ్బసఙ్ఖతతో విముత్తత్తా విముత్తి నామ. **తిస్సో విజ్జా**తి పుబ్బేనివాసానుస్సతిఞాణం విజ్జా సత్తానం చుతూపపాతే ఞాణం విజ్జా ఆసవానం ఖయే ఞాణం విజ్జా. తమవిజ్ఝనట్ఠేన విజ్జా, విదితకరణట్ఠేనాపి విజ్జా. పుబ్బేనివాసానుస్సతిఞాణఞ్హి ఉప్పజ్జమానం పుబ్బేనివాసం ఛాదేత్వా ఠితం తమం విజ్ఝతి, పుబ్బేనివాసఞ్చ విదితం కరోతీతి విజ్జా. చుతూపపాతే ఞాణం చుతిపటిసన్ధిచ్ఛాదకం తమం విజ్ఝతి, చుతూపపాతఞ్చ విదితం కరోతీతి విజ్జా. ఆసవానం ఖయే ఞాణం చతుసచ్చచ్ఛాదకం తమం విజ్ఝతి, చతుసచ్చధమ్మే చ

విదితం కరోతీతి విజ్జా. **చత్తారి సామఞ్ఞఫలానీ**తి సోతాపత్తిఫలం, సకదాగామిఫలం, అనాగామిఫలం, అరహత్తఫలం. పాపధమ్మే సమేతి వినాసేతీతి సమణో, సమణస్స భావో సామఞ్ఞం. చతున్నం అరియమగ్గానమేతం నామం. సామఞ్ఞస్స ఫలాని సామఞ్ఞఫలాని.

**పఞ్చ ధమ్మక్ఖన్ధా**తి సీలక్ఖన్ధో, సమాధిక్ఖన్ధో, పఞ్ఞాక్ఖన్ధో, విముత్తిక్ఖన్ధో, విముత్తిఞాణదస్సనక్ఖన్ధో. **ధమ్మక్ఖన్ధా**తి ధమ్మవిభాగా ధమ్మకోట్ఠాసా. **సీలక్ఖన్ధా**దీసుపి ఏసేవ నయో. లోకియలోకుత్తరా సీలసమాధిపఞ్ఞా ఏవ సీలసమాధిపఞ్ఞాక్ఖన్ధా . సముచ్ఛేదపటిప్పస్సద్ధినిస్సరణవిముత్తియో ఏవ విముత్తిక్ఖన్ధో. తివిధా విముత్తిపచ్చవేక్ఖణా ఏవ విముత్తిఞాణదస్సనక్ఖన్ధో. సో లోకియో ఏవ. జాననట్ఠేన ఞాణమేవ దస్సనట్ఠేన దస్సనన్తి ఞాణదస్సనం, విముత్తీనం ఞాణదస్సనం విముత్తిఞాణదస్సనన్తి వుచ్చతి. విక్ఖమ్భనతదఙ్గవిముత్తియో పన సమాధిపఞ్ఞాక్ఖన్ధేహేవ సఙ్గహితా. ఇమే పఞ్చ ధమ్మక్ఖన్ధా సేక్ఖానం సేక్ఖా, అసేక్ఖానం అసేక్ఖాతి వుత్తా. ఏతేసు హి లోకియా చ నిస్సరణవిముత్తి చ నేవసేక్ఖానాసేక్ఖా. సేక్ఖా హోన్తాపి సేక్ఖానం ఇమే ఇతి సేక్ఖా, అసేక్ఖానం ఇమే ఇతి అసేక్ఖాతి వుచ్చన్తి. "సేక్ఖేన విముత్తిక్ఖన్ధేన సమన్నాగతో హోతీ"తి ఏత్థ పన నిస్సరణవిముత్తియా ఆరమ్మణకరణవసేన సమన్నాగతోతి వేదితబ్బో. **ఛ అభిఞ్ఞా**తి ఛ అధికాని ఞాణాని. కతమా ఛ? ఇద్ధివిధఞాణం , దిబ్బసోతధాతుఞాణం, పుబ్బేనివాసానుస్సతిఞాణం, చేతోపరియఞాణం, దిబ్బచక్ఖుఞాణం, ఆసవానం ఖయే ఞాణన్తి ఇమా ఛ.

**సత్త ఖీణాసవబలానీ**తి ఖీణా ఆసవా అస్సాతి ఖీణాసవో, ఖీణాసవస్స బలాని ఖీణాసవబలాని. కతమాని సత్త? వుత్తాని భగవతా –

"ఇధ, భిక్ఖవే, ఖీణాసవస్స భిక్ఖునో అనిచ్చతో సబ్బే సఙ్ఖారా యథాభూతం సమ్మప్పఞ్ఞాయ సుదిట్ఠా హోన్తి. యమ్పి, భిక్ఖవే, ఖీణాసవస్స భిక్ఖునో అనిచ్చతో సబ్బే సఙ్ఖారా యథాభూతం సమ్మప్పఞ్ఞాయ సుదిట్ఠా హోన్తి, ఇదమ్పి, భిక్ఖవే, ఖీణాసవస్స భిక్ఖునో బలం హోతి, యం బలం ఆగమ్మ ఖీణాసవో భిక్ఖు ఆసవానం ఖయం పటిజానాతి 'ఖీణా మే ఆసవా'తి.

"పున చపరం, భిక్ఖవే, ఖీణాసవస్స భిక్ఖునో అఙ్గారకాసూపమా కామాతి యథాభూతం సమ్మప్పఞ్ఞాయ సుదిట్ఠా హోన్తి. యమ్పి, భిక్ఖవే...పే.... ఇదమ్పి ఖీణాసవస్స భిక్ఖునో బలం హోతి...పే.....

"పున చపరం, భిక్ఖవే, ఖీణాసవస్స భిక్ఖునో వివేకనిన్నం చిత్తం హోతి వివేకపోణం వివేకపబ్భారం వివేకట్ఠం నేక్ఖమ్మాభిరతం బ్యన్తీభూతం సబ్బసో ఆసవట్ఠానియేహి ధమ్మేహి. యమ్పి, భిక్ఖవే...పే.... ఇదమ్పి ఖీణాసవస్స భిక్ఖునో బలం హోతి...పే.....

"పున చపరం, భిక్ఖవే, ఖీణాసవస్స భిక్ఖునో చత్తారో సతిపట్ఠానా భావితా హోన్తి సుభావితా. పఞ్చిన్ద్రియాని భావితాని హోన్తి సుభావితాని. సత్త బోజ్ఝఙ్గా భావితా హోన్తి సుభావితా. అరియో అట్ఠఙ్గికో మగ్గో భావితో హోతి సుభావితో. యమ్పి, భిక్ఖవే, ఖీణాసవస్స భిక్ఖునో అరియో అట్ఠఙ్గికో మగ్గో భావితో హోతి సుభావితో, ఇదమ్పి ఖీణాసవస్స భిక్ఖునో బలం హోతి, యం బలం ఆగమ్మ ఖీణాసవో భిక్ఖు ఆసవానం ఖయం పటిజానాతి 'ఖీణా మే ఆసవా'"తి (అ. ని. ౧౦.౯౦; దీ. ని. ౩.౩౫౭; పటి. మ. ౨.౪౪).

తత్థ పఠమేన బలేన దుక్ఖసచ్చపటివేధో, దుతియేన సముదయసచ్చపటివేధో, తతియేన నిరోధసచ్చపటివేధో, చతూహి మగ్గసచ్చపటివేధో పకాసితో హోతి.

**అట్ఠ విమోక్ఖాతి** ఆరమ్మణే అధిముచ్చనట్ఠేన పచ్చనీకధమ్మేహి చ సుట్ఠు ముచ్చనట్ఠేన విమోక్ఖా. "కతమే అట్ఠ? రూపీ రూపాని పస్సతి, అయం పఠమో విమోక్ఖో. అజ్ఝత్తం అరూపసఞ్ఞీ బహిద్ధా రూపాని పస్సతి, అయం దుతియో విమోక్ఖో. 'సుభ'న్తేవ అధిముత్తో హోతి, అయం తతియో విమోక్ఖో. సబ్బసో రూపసఞ్ఞానం సమతిక్కమా పటిఘసఞ్ఞానం అత్థఙ్గమా నానత్తసఞ్ఞానం అమనసికారా 'అనన్తో ఆకాసో'తి ఆకాసానఞ్చాయతనం ఉపసమ్పజ్జ విహరతి, అయం చతుత్థో విమోక్ఖో. సబ్బసో ఆకాసానఞ్చాయతనం సమతిక్కమ్మ 'అనన్తం విఞ్ఞాణ'న్తి విఞ్ఞాణఞ్చాయతనం ఉపసమ్పజ్జ విహరతి, అయం పఞ్చమో విమోక్ఖో. సబ్బసో విఞ్ఞాణఞ్చాయతనం సమతిక్కమ్మ 'నత్థి కిఞ్చీ'తి ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనం ఉపసమ్పజ్జ విహరతి, అయం ఛట్ఠో విమోక్ఖో. సబ్బసో ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనం సమతిక్కమ్మ నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనం ఉపసమ్పజ్జ విహరతి, అయం సత్తమో విమోక్ఖో. సబ్బసో నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనం సమతిక్కమ్మ సఞ్ఞావేదయితనిరోధం ఉపసమ్పజ్జ విహరతి, అయం అట్ఠమో విమోక్ఖో"తి (దీ. ని. ౨.౧౭౪; ౩.౩౫౮; అం. ని. ౮.౬౬).

**నవ అనుపుబ్బనిరోధాతి** నవ అనుపటిపాటియా నిరోధా. "కతమే నవ? పఠమం ఝానం సమాపన్నస్స కామసఞ్ఞా నిరుద్ధా హోతి, దుతియం ఝానం సమాపన్నస్స వితక్కవిచారా నిరుద్ధా హోన్తి, తతియం ఝానం సమాపన్నస్స పీతి నిరుద్ధా హోతి, చతుత్థం ఝానం సమాపన్నస్స అస్సాసపస్సాసా నిరుద్ధా హోన్తి, ఆకాసానఞ్చాయతనం సమాపన్నస్స రూపసఞ్ఞా నిరుద్ధా హోతి, విఞ్ఞాణఞ్చాయతనం సమాపన్నస్స ఆకాసానఞ్చాయతనసఞ్ఞా నిరుద్ధా హోతి, ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనం సమాపన్నస్స విఞ్ఞాణఞ్చాయతనసఞ్ఞా నిరుద్ధా హోతి, నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనం సమాపన్నస్స ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనసఞ్ఞా నిరుద్ధా హోతి, సఞ్ఞావేదయితనిరోధం సమాపన్నస్స సఞ్ఞా చ వేదనా చ నిరుద్ధా హోన్తీ"తి (అం. ని. ౯.౩౧; దీ. ని. ౩.౩౪౪, ౩౫౯).

**దస అసేక్ఖా ధమ్మాతి** ఉపరి సిక్ఖితబ్బాభావతో న సిక్ఖన్తీతి అసేక్ఖా. అథ వా తీసు సిక్ఖాసు సిక్ఖన్తీతి సేక్ఖా, వుద్ధిప్పత్తా సేక్ఖాతి అసేక్ఖా, అరహన్తో. అసేక్ఖానం ఇమే ఇతి అసేక్ఖా. "కతమే దస? అసేక్ఖా సమ్మాదిట్ఠి, అసేక్ఖో సమ్మాసఙ్కప్పో, అసేక్ఖా సమ్మావాచా, అసేక్ఖో సమ్మాకమ్మన్తో, అసేక్ఖో సమ్మాఆజీవో, అసేక్ఖో సమ్మావాయామో, అసేక్ఖా సమ్మాసతి, అసేక్ఖో సమ్మాసమాధి, అసేక్ఖం సమ్మాఞాణం, అసేక్ఖా సమ్మావిముత్తీ"తి (దీ. ని. ౩.౩౪౮, ౩౬౦). **అసేక్ఖం సమ్మాఞాణన్తి** అరహత్తఫలపఞ్ఞం ఠపేత్వా సేసలోకియపఞ్ఞా. **సమ్మావిముత్తీతి** అరహత్తఫలవిముత్తి. అట్ఠకథాయం (దీ. ని. అట్ఠ. ౩.౩౪౮) పన వుత్తం –

> "అసేక్ఖా సమ్మాదిట్ఠీతిఆదయో సబ్బేపి ఫలసమ్పయుత్తధమ్మా ఏవ. ఏత్థ చ సమ్మాదిట్ఠి సమ్మాఞాణన్తి ద్వీసు ఠానేసు పఞ్ఞావ కథితా. సమ్మావిముత్తీతి ఇమినా పన పదేన వుత్తావసేసా ఫలసమాపత్తిధమ్మా సఙ్గహితా"తి.

**సబ్బం, భిక్ఖవే, సచ్ఛికాతబ్బన్తిఆదీసు** ఆరమ్మణసచ్ఛికిరియా వేదితబ్బా. **రూపం పస్సన్తో సచ్ఛికరోతీతిఆదీసు** రూపాదీని లోకియాని పస్సితబ్బాకారేన పస్సన్తో తానేవ రూపాదీని ఆరమ్మణసచ్ఛికిరియాయ సచ్ఛికరోతి, రూపాదీని వా పస్సితబ్బాకారేన పస్సన్తో తేన హేతునా సచ్ఛికాతబ్బం నిబ్బానం సచ్ఛికరోతి. పస్సన్తోతి హి పదం హేతుఅత్థేపి అక్ఖరచిన్తకా ఇచ్ఛన్తి. అనఞ్ఞాతఞ్ఞస్సామీతిన్ద్రియాదీని పన లోకుత్తరాని పచ్చవేక్ఖణవసేన పస్సన్తో తానేవ ఆరమ్మణసచ్ఛికిరియాయ

సచ్ఛికరోతి. “అమతోగధం నిబ్బానం పరియోసానట్ఠేన సచ్ఛికరోతీ”తి ఇదం పరిఞ్ఞేయ్యపహాతబ్బసచ్ఛికాతబ్బభావేతబ్బేసు సచ్ఛికాతబ్బత్తా ఉజుకమేవ. **యే యే ధమ్మా సచ్ఛికతా హోన్తి, తే తే ధమ్మా ఫస్సితా హోన్తీ**తి ఆరమ్మణసచ్ఛికిరియాయ సచ్ఛికతా ఆరమ్మణఫస్సేన ఫుట్ఠా హోన్తి, పటిలాభసచ్ఛికిరియాయ సచ్ఛికతా పటిలాభఫస్సేన ఫుట్ఠా హోన్తీతి.

సచ్ఛికాతబ్బనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

### హానభాగియచతుక్కనిద్దేసవణ్ణనా

**౩౦.** ఇదాని యస్మా హానభాగియాదితా ఏకేకస్సేవ సమాధిస్స అవత్థాభేదేన హోతి, తస్మా హానభాగియచతుక్కం ఏకతోయేవ నిద్దిట్ఠం. తత్థ **పఠమస్స ఝానస్స లాభి**న్తి పఠమస్స ఝానస్స లాభినో . సామిఅత్థే ఉపయోగవచనం. లాభో సచ్ఛికిరియా అస్స అత్థీతి లాభీతి వుచ్చతి. **కామసహగతా**తి ఏత్థ సహగతసద్దస్స ఆరమ్మణత్థో అధిప్పేతో, వత్థుకామకిలేసకామారమ్మణాతి అత్థో. **సఞ్ఞామనసికారా**తి జవనసఞ్ఞా చ తదావజ్జనమనసికారో చ, సఞ్ఞాసమ్పయుత్తమనసికారోపి వట్టతి. **సముదాచరన్తీ**తి పవత్తన్తి. **ధమ్మో**తి పఠమజ్ఝానధమ్మో. ఝానా పరిహాయన్తో తీహి కారణేహి పరిహాయతి కిలేససముదాచారేన వా అసప్పాయకిరియాయ వా అననుయోగేన వా. కిలేససముదాచారేన పరిహాయన్తో సీఘం పరిహాయతి, కమ్మారామతాభస్సారామతానిద్దారామతాసఙ్గణికారామతానుయోగవసేన అసప్పాయకిరియాయ పరిహాయన్తో దన్ధం పరిహాయతి, గేలఞ్ఞపచ్చయవేకల్లాదినా పలిబోధేన అభిక్ఖణం అసమాపజ్జన్తో అననుయోగేన పరిహాయన్తోపి దన్ధం పరిహాయతి. ఇధ పన బలవకారణమేవ దస్సేన్తో కిలేససముదాచారమేవాహ. దుతియజ్ఝానాదీహి పన పరిహాయన్తో హేట్ఠిమహేట్ఠిమజ్ఝాననికన్తిసముదాచారేనపి పరిహాయతి. కిత్తావతా పరిహీనో హోతీతి? యదా న సక్కోతి సమాపజ్జితుం, ఏత్తావతా పరిహీనో హోతీతి. **తదనుధమ్మతా**తి అనుపవత్తో ధమ్మో అనుధమ్మో, ఝానం అధికం కత్వా పవత్తస్స నికన్తిధమ్మస్సేతం అధివచనం. అనుధమ్మో ఏవ అనుధమ్మతా, తస్స ఝానస్స అనుధమ్మతా తదనుధమ్మతా. **సతీ**తి నికన్తి. **సన్తిట్ఠతీ**తి పతిట్ఠాతి . తం పఠమజ్ఝానం అనువత్తమానా నికన్తి పవత్తతీతి వుత్తం హోతి. **అవితక్కసహగతా**తి దుతియజ్ఝానారమ్మణా. తఞ్హి నత్థేత్థ వితక్కోతి అవితక్కన్తి వుచ్చతి. **నిబ్బిదాసహగతా**తి విపస్సనారమ్మణా. సా హి సఙ్ఖారేసు నిబ్బిన్దనతో నిబ్బిదాతి వుచ్చతి. “నిబ్బిన్దం విరజ్జతీ”తి (మహావ. ౨౩; సం. ని. ౩.౬౧) హి వుత్తం. **విరాగూపసంహితా**తి అరియమగ్గపటిసఞ్ఞుత్తా విపస్సనా. విపస్సనా హి సిఖాప్పత్తా మగ్గవుట్ఠానం పాపేతి. తస్మా విపస్సనారమ్మణా సఞ్ఞామనసికారా “విరాగూపసంహితా”తి వుచ్చన్తి, “విరాగా విముచ్చతీ”తి హి వుత్తం.

**వితక్కసహగతా**తి వితక్కవసేన పఠమజ్ఝానారమ్మణా. **ఉపేక్ఖాసుఖసహగతా**తి తత్రమజ్ఝత్తుపేక్ఖాయ చ సుఖవేదనాయ చ వసేన తతియజ్ఝానారమ్మణా. **పీతిసుఖసహగతా**తి పీతియా చ సుఖవేదనాయ చ వసేన దుతియజ్ఝానారమ్మణా. **అదుక్ఖమసుఖసహగతా**తి ఉపేక్ఖావేదనావసేన చతుత్థజ్ఝానారమ్మణా. సా హి వేదనా న దుక్ఖా న సుఖాతి అదుక్ఖమసుఖాతి వుచ్చతి , మ-కారో పనేత్థ పదసన్ధివసేన వుత్తో. **రూపసహగతా**తి రూపజ్ఝానారమ్మణా. నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనే ఠితస్స హానభాగియఠితిభాగియనిబ్బేధభాగియత్తేసు విజ్జమానేసుపి విసేసభాగియత్తాభావా నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనం న నిద్దిట్ఠం. సబ్బోపి చేస లోకియో సమాధి పమాదవిహారిస్స ముదిన్ద్రియస్స హానభాగియో హోతి, అప్పమాదవిహారిస్స ముదిన్ద్రియస్స ఠితిభాగియో హోతి, తణ్హాచరితస్స తిక్ఖిన్ద్రియస్స విసేసభాగియో హోతి, దిట్ఠిచరితస్స తిక్ఖిన్ద్రియస్స నిబ్బేధభాగియో హోతీతి వుచ్చతి.

హానభాగియచతుక్కనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

## లక్ఖణత్తికనిద్దేసవణ్ణనా

**౩౧**. ఇదాని యస్మా ఏకేకోపి లోకియధమ్మో తిలక్ఖణబ్భాహతో, తస్మా లక్ఖణత్తికం ఏకతో నిద్దిట్ఠం. తత్థ **అనిచ్చం ఖయట్ఠేనా**తి తత్థ తత్థేవ ఖీయనభావేన అనిచ్చం. "ఖయధమ్మత్తా, వయధమ్మత్తా, విరాగధమ్మత్తా, నిరోధధమ్మత్తా అనిచ్చ"న్తి ఏకే. **దుక్ఖం భయట్ఠేనా**తి సప్పటిభయతాయ దుక్ఖం. యఞ్హి అనిచ్చం, తం భయావహం హోతి సీహోపమసుత్తే (సం॰ ని॰ ౩.౭౮) దేవానం వియ. "జాతిజరాబ్యాధిమరణభయట్ఠేన దుక్ఖ"న్తి ఏకే. **అనత్తా అసారకట్ఠేనా**తి "అత్తా నివాసీ కారకో వేదకో సయంవసీ"తి ఏవం పరికప్పితస్స అత్తసారస్స అభావేన అనత్తా. యఞ్హి అనిచ్చం దుక్ఖం, తం అత్తనోపి అనిచ్చతం వా ఉదయబ్బయపీళనం వా ధారేతుం న సక్కోతి, కుతో తస్స కారకాదిభావో. వుత్తఞ్చ "రూపఞ్చ హిదం, భిక్ఖవే, అత్తా అభవిస్స, నయిదం రూపం ఆబాధాయ సంవత్తేయ్యా"తిఆది (మహావ॰ ౨౦). "అత్తసారనిచ్చసారవిరహితత్తా అనత్తా"తి ఏకే.

లక్ఖణత్తికనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

## దుక్ఖసచ్చనిద్దేసవణ్ణనా

**౩౨-౩౩** .

అరియసచ్చచతుక్కమ్పి తథట్ఠేన సచ్చానం ఏకసమ్బన్ధత్తా ఏకతో ఏవ నిద్దిట్ఠం. తత్థ **తత్థా**తి తేసు చతూసు అరియసచ్చేసు. **కతమ**న్తి కథేతుకమ్యతాపుచ్ఛా . **దుక్ఖం అరియసచ్చ**న్తి పుచ్ఛితధమ్మనిదస్సనం. తత్థ **జాతిపి దుక్ఖా**తిఆదీసు జాతిసద్దస్స తావ అనేకే అత్థా పవేదితా. యథాహ –

"భవో కులం నికాయో చ, సీలం పఞ్ఞత్తి లక్ఖణం;
పసూతి సన్ధి చేవాతి, జాతిఅత్థా పవేదితా".

తథా హిస్స "ఏకమ్పి జాతిం ద్వేపి జాతియో"తిఆదీసు (పారా॰ ౧౨) భవో అత్థో. "అక్ఖిత్తో అనుపక్కుట్ఠో జాతివాదేనా"తి (దీ॰ ని॰ ౧.౩౩౧) ఏత్థ కులం. "అత్థి, విసాఖే, నిగణ్ఠా నామ సమణజాతీ"తి (అ॰ ని॰ ౩.౭౧) ఏత్థ నికాయో. "యతోహం, భగిని, అరియాయ జాతియా జాతో నాభిజానామీ"తి (మ॰ ని॰ ౨.౩౫౧) ఏత్థ అరియసీలం. "తిరియా నామ తిణజాతి నాభియా ఉగ్గన్త్వా నభం ఆహచ్చ ఠితా అహోసీ"తి (అ॰ ని॰ ౫.౧౯౬) ఏత్థ పఞ్ఞత్తి. "జాతి ద్వీహి ఖన్ధేహి సఙ్గహితా"తి (ధాతు॰ ౭౧) ఏత్థ సఙ్ఖతలక్ఖణం. "సమ్పతిజాతో, ఆనన్ద, బోధిసత్తో"తి (మ॰ ని॰ ౩.౨౦౭) ఏత్థ పసూతి. "భవపచ్చయా జాతీ"తి (విభ॰ ౩౫౪) చ "జాతిపి దుక్ఖా"తి (పటి॰ మ॰ ౧.౩౩; విభ॰ ౧౯౦) చ ఏత్థ పరియాయతో పటిసన్ధిఖన్ధా. నిప్పరియాయతో పన తత్థ తత్థ నిబ్బత్తమానానం సత్తానం యే యే ఖన్ధా పాతుభవన్తి, తేసం తేసం పఠమం పాతుభావో.

కస్మా పనేసా జాతి దుక్ఖాతి చే? అనేకేసం దుక్ఖానం వత్థుభావతో. అనేకాని హి దుక్ఖాని. సేయ్యథిదం – దుక్ఖదుక్ఖం, విపరిణామదుక్ఖం, సఙ్ఖారదుక్ఖం, పటిచ్ఛన్నదుక్ఖం, అప్పటిచ్ఛన్నదుక్ఖం , పరియాయదుక్ఖం, నిప్పరియాయదుక్ఖన్తి. ఏత్థ కాయికచేతసికా దుక్ఖా వేదనాసభావతో చ నామతో చ దుక్ఖత్తా **దుక్ఖదుక్ఖ**న్తి వుచ్చతి. సుఖా వేదనా విపరిణామేన

దుక్ఖుప్పత్తిహేతుతో **విపరిణామదుక్ఖం**. ఉపేక్ఖావేదనా చేవ అవసేసా చ తేభూమకసఙ్ఖారా ఉదయబ్బయపటిపీళితత్తా **సఙ్ఖారదుక్ఖం**. కణ్ణసూలదన్తసూలరాగజపరిళాహదోసజపరిళాహాది కాయికచేతసికో ఆబాధో పుచ్ఛిత్వా జానితబ్బతో ఉపక్కమస్స చ అపాకటభావతో **పటిచ్ఛన్నదుక్ఖం**. ద్వత్తింసకమ్మకారణాదిసముట్ఠానో ఆబాధో అపుచ్ఛిత్వావ జానితబ్బతో ఉపక్కమస్స చ పాకటభావతో **అప్పటిచ్ఛన్నదుక్ఖం**. ఠపేత్వా దుక్ఖదుక్ఖం సేసం దుక్ఖసచ్చవిభఙ్గే (విభ॰ ౧౯౦ ఆదయో) ఆగతం జాతిఆది సబ్బమ్పి తస్స తస్స దుక్ఖస్స వత్థుభావతో **పరియాయదుక్ఖం**. దుక్ఖదుక్ఖం పన **నిప్పరియాయదుక్ఖన్తి** వుచ్చతి.

తత్రాయం జాతి యం తం బాలపణ్డితసుత్తాదీసు (మ॰ ని॰ ౩.౨౪౬ ఆదయో) భగవతాపి ఉపమావసేన పకాసితం ఆపాయికం దుక్ఖం, యఞ్చ సుగతియమ్పి మనుస్సలోకే గబ్భోక్కన్తిమూలకాదిభేదం దుక్ఖం ఉప్పజ్జతి, తస్స వత్థుభావతో దుక్ఖా. తత్రిదం గబ్భోక్కన్తిమూలకాదిభేదం దుక్ఖం – అయఞ్హి సత్తో మాతుకుచ్ఛిమ్హి నిబ్బత్తమానో న ఉప్పలపదుమపుణ్డరీకాదీసు నిబ్బత్తతి, అథ ఖో హేట్ఠా ఆమాసయస్స ఉపరి పక్కాసయస్స ఉదరపటలపిట్ఠికణ్టకానం వేమజ్ఝే పరమసమ్బాధే తిబ్బన్ధకారే నానాకుణపగన్ధపరిభావితపరమదుగ్గన్ధపవనవిచరితే అధిమత్తజేగుచ్ఛే కుచ్ఛిప్పదేసే పూతిమచ్ఛపూతికుమ్మాసచన్దనికాదీసు కిమి వియ నిబ్బత్తతి. సో తత్థ నిబ్బత్తో దస మాసే మాతుకుచ్ఛిసమ్భవేన ఉస్మనా పుటపాకం వియ పచ్చమానో పిట్ఠపిణ్డి వియ సేదియమానో సమిఞ్జనపసారణాదివిరహితో అధిమత్తం దుక్ఖం పచ్చనుభోతీతి. ఇదం తావ **గబ్భోక్కన్తిమూలకం** దుక్ఖం.

యం పన సో మాతు సహసా ఉపక్ఖలనగమననిసీదనఉట్ఠానపరివత్తనాదీసు సురాధుత్తహత్థగతో ఏళకో వియ అహితుణ్డికహత్థగతో సప్పపోతకో వియ చ ఆకడ్ఢనపరికడ్ఢనఓధుననిద్ధుననాదినా ఉపక్కమేన అధిమత్తం దుక్ఖమనుభోతి, యఞ్చ మాతు సీతుదకపానకాలే సీతనరకూపపన్నో వియ ఉణ్హయాగుభత్తాదిఅజ్ఝోహరణకాలే అఙ్గారవుట్ఠిసమ్పరికిణ్ణో వియ లోణమ్బిలాదిఅజ్ఝోహరణకాలే ఖారాపతచ్ఛికాదికమ్మకారణప్పత్తో వియ అధిమత్తం దుక్ఖమనుభోతి. ఇదం **గబ్భపరిహరణమూలకం** దుక్ఖం.

యం పనస్స మూళ్హగబ్భాయ మాతుయా మిత్తామచ్చసుహజ్జాదీహిపి అదస్సనారహే దుక్ఖుప్పత్తిట్ఠానే ఛేదనఫాలనాదీహి దుక్ఖమనుభవతి. ఇదం **గబ్భవిపత్తిమూలకం** దుక్ఖం.

యం విజాయమానాయ మాతుయా కమ్మజేహి వాతేహి పరివత్తేత్వా నరకప్పపాతం వియ అతిభయానకం యోనిమగ్గం పటిపాదియమానస్స పరమసమ్బాధేన చ యోనిముఖేన తాళచ్ఛిగ్గళేన వియ నికడ్ఢియమానస్స మహానాగస్స నరకసత్తస్స వియ చ సఙ్ఘాతపబ్బతేహి విచుణ్ణియమానస్స దుక్ఖముప్పజ్జతి. ఇదం **విజాయనమూలకం** దుక్ఖం.

యం పన జాతస్స తరుణవణసదిసస్స సుకుమారసరీరస్స హత్థగహణన్హాపనధోవనచోళపరిమజ్జనాదికాలే సూచిముఖఖురధారావిజ్ఝనఫాలనసదిసం దుక్ఖముప్పజ్జతి. ఇదం మాతుకుచ్ఛితో **బహి నిక్ఖమనమూలకం** దుక్ఖం.

యం తతో పరం పవత్తియం అత్తనావ అత్తానం వధేన్తస్స అచేలకవతాదివసేన ఆతాపనపరితాపనానుయోగమనుయుత్తస్స కోధవసేన అభుఞ్జన్తస్స ఉబ్బన్ధన్తస్స చ దుక్ఖం హోతి. ఇదం

**అత్తుపక్కమమూలకం** దుక్ఖం.

యం పన పరతో వధబన్ధనాదీని అనుభవన్తస్స ఉప్పజ్జతి. ఇదం **పరూపక్కమమూలకం**దుక్ఖన్తి. ఇతి ఇమస్స సబ్బస్సాపి దుక్ఖస్స అయం జాతి వత్థుమేవ హోతి. తేనేతం వుచ్చతి –

"జాయేథ నో చే నరకేసు సత్తో, తత్థగ్గిదాహాదికమప్పసయ్హం;
లభేథ దుక్ఖం ను కుహిం పతిట్ఠం, ఇచ్చాహ దుక్ఖాతి మునీధ జాతిం.

"దుక్ఖం తిరచ్ఛేసు కసాపతోద-
దణ్డాభిఘాతాదిభవం అనేకం;
యం తం కథం తత్థ భవేయ్య జాతిం,
వినా తహిం జాతి తతోపి దుక్ఖా.

"పేతేసు దుక్ఖం పన ఖుప్పిపాసా-
వాతాతపాదిప్పభవం విచిత్తం;
యస్మా అజాతస్స న తత్థ అత్థి,
తస్మాపి దుక్ఖం ముని జాతిమాహ.

"తిబ్బన్ధకారే చ అసయ్హసీతే,
లోకన్తరే యం అసురేసు దుక్ఖం;
న తం భవే తత్థ న చస్స జాతి,
యతో అయం జాతి తతోపి దుక్ఖా.

"యఞ్చాపి గూథనరకే వియ మాతుగబ్భే,
సత్తో వసం చిరమతో బహి నిక్ఖమఞ్చ;
పప్పోతి దుక్ఖమతిఘోరమిదమ్పి నత్థి,
జాతిం వినా ఇతిపి జాతి అయఞ్హి దుక్ఖా.

"కిం భాసితేన బహునా నను యం కుహిఞ్చి,
అత్థీధ కిఞ్చిదపి దుక్ఖమిదం కదాచి;
నేవత్థి జాతివిరహే యదతో మహేసీ,
దుక్ఖాతి సబ్బపఠమం ఇమమాహ జాతి"న్తి.

**జరాపి దుక్ఖా**తి ఏత్థ దువిధా జరా సఙ్ఖతలక్ఖణఞ్చ, ఖణ్డిచ్చాదిసమ్మతో సన్తతియం ఏకభవపరియాపన్నఖన్ధపురాణభావో చ. సా ఇధ అధిప్పేతా. సా పనేసా దుక్ఖా సఙ్ఖారదుక్ఖభావతో చేవ దుక్ఖవత్థుతో చ. యం హిదం అఙ్గపచ్చఙ్గసిథిలీభావఇన్ద్రియవికారవిరూపతా

యోబ్బనవినాసబలూపఘాతసతిమతివిప్పవాసపరపరిభవాదిఅనేకప్పచ్చయం కాయికచేతసికం దుక్ఖముప్పజ్జతి, జరా తస్స వత్థు. తేనేతం వుచ్చతి –

"అఙ్గానం సిథిలీభావా, ఇన్ద్రియానం వికారతో;
యోబ్బనస్స వినాసేన, బలస్స ఉపఘాతతో.

"విప్పవాసా సతాదీనం, పుత్తదారేహి అత్తనో;
అప్పసాదనీయతో చేవ, భియ్యో బాలత్తపత్తియా.

"పప్పోతి దుక్ఖం యం మచ్చో, కాయికం మానసం తథా;
సబ్బమేతం జరాహేతు, యస్మా తస్మా జరా దుఖా"తి.

జరాదుక్ఖానన్తరం బ్యాధిదుక్ఖే వత్తబ్బేపి కాయికదుక్ఖగహణేనేవ బ్యాధిదుక్ఖం గహితం హోతీతి న వుత్తన్తి వేదితబ్బం.

**మరణమ్పి దుక్ఖన్తి** ఏత్థాపి దువిధం మరణం – సఙ్ఖతలక్ఖణఞ్చ, యం సన్ధాయ వుత్తం – "జరామరణం ద్వీహి ఖన్ధేహి సఙ్గహిత"న్తి (ధాతు॰ ౭౧). ఏకభవపరియాపన్నజీవితిన్ద్రియప్పబన్ధవిచ్ఛేదో చ, యం సన్ధాయ వుత్తం – "నిచ్చం మరణతో భయ"న్తి (సు॰ ని॰ ౫౮౧). తం ఇధ అధిప్పేతం. జాతిపచ్చయమరణం ఉపక్కమమరణం సరసమరణం ఆయుక్ఖయమరణం పుఞ్ఞక్ఖయమరణన్తిపి తస్సేవ నామం. పున ఖణికమరణం సమ్ముతిమరణం సముచ్ఛేదమరణన్తి అయమ్పేత్థ భేదో వేదితబ్బో. పవత్తే రూపారూపధమ్మానం భేదో **ఖణికమరణం** నామ. "తిస్సో మతో, ఫుస్సో మతో"తి ఇదం పరమత్థతో సత్తస్స అభావా, "సస్సం మతం, రుక్ఖో మతో"తి ఇదం జీవితిన్ద్రియస్స అభావా **సమ్ముతిమరణం** నామ. ఖీణాసవస్స అప్పటిసన్ధికా కాలకిరియా **సముచ్ఛేదమరణం** నామ. బాహిరకం సమ్ముతిమరణం ఠపేత్వా ఇతరం సమ్ముతిమరణఞ్చ సముచ్ఛేదమరణఞ్చ యథావుత్తపబన్ధవిచ్ఛేదేనేవ సఙ్గహితం. దుక్ఖస్స పన వత్థుభావతో దుక్ఖం. తేనేతం వుచ్చతి –

"పాపస్స పాపకమ్మాదినిమిత్తమనుపస్సతో;
భద్దస్సాపసహన్తస్స, వియోగం పియవత్థుకం;
మీయమానస్స యం దుక్ఖం, మానసం అవిసేసతో.

"సబ్బేసఞ్చాపి యం సన్ధిబన్ధనచ్ఛేదనాదికం;
వితుజ్జమానమమ్మానం , హోతి దుక్ఖం సరీరజం.

"అసయ్హమప్పటికారం, దుక్ఖస్సేతస్సిదం యతో;
మరణం వత్థు తేనేతం, దుక్ఖమిచ్చేవ భాసిత"న్తి.

సోకాదీసు **సోకో** నామ ఞాతిబ్యసనాదీహి ఫుట్ఠస్స అన్తోనిజ్ఝానలక్ఖణో చిత్తసన్తాపో. దుక్ఖో పన దుక్ఖదుక్ఖతో దుక్ఖవత్థుతో చ. తేనేతం వుచ్చతి –

"సత్తానం హదయం సోకో, విససల్లంవ తుజ్జతి;

అగ్గితత్తోవ నారాచో, భుసంవ దహతే పున.

“సమావహతి బ్యాధిఞ్చ, జరామరణభేదనం;

దుక్ఖమ్పి వివిధం యస్మా, తస్మా దుక్ఖోతి వుచ్చతీ”తి.

**పరిదేవో** నామ ఞాతిబ్యసనాదీహి ఫుట్ఠస్స వచీపలాపో. దుక్ఖో పన సఙ్ఖారదుక్ఖభావతో దుక్ఖవత్థుతో చ. తేనేతం వుచ్చతి –

“యం సోకసల్లవిహతో పరిదేవమానో, కణ్ఠోట్ఠతాలుతలసోసజమప్పసయ్హం;

భియ్యోధిమత్తమధిగచ్ఛతియేవ దుక్ఖం, దుక్ఖోతి తేన భగవా పరిదేవమాహా”తి.

**దుక్ఖం** నామ కాయపీళనలక్ఖణం కాయికదుక్ఖం. దుక్ఖం పన దుక్ఖదుక్ఖతో మానసదుక్ఖావహనతో చ. తేనేతం వుచ్చతి –

“పీళేతి కాయికమిదం, దుక్ఖం దుక్ఖఞ్చ మానసం భియ్యో;

జనయతి యస్మా తస్మా, దుక్ఖన్తి విసేసతో వుత్త”న్తి.

**దోమనస్సం** నామ చిత్తపీళనలక్ఖణం మానసం దుక్ఖం. దుక్ఖం పన దుక్ఖదుక్ఖతో కాయికదుక్ఖావహనతో చ. చేతోదుక్ఖసమప్పితా హి కేసే పకిరియ కన్దన్తి, ఉరాని పటిపిసన్తి, ఆవట్టన్తి, వివట్టన్తి, ఉద్ధంపాదం పపతన్తి, సత్థం ఆహరన్తి, విసం ఖాదన్తి, రజ్జుయా ఉబ్బన్ధన్తి, అగ్గిం పవిసన్తీతి నానప్పకారకం దుక్ఖమనుభవన్తి. తేనేతం వుచ్చతి –

“పీళేతి యతో చిత్తం, కాయస్స చ పీళనం సమావహతి;

దుక్ఖన్తి దోమనస్సం, విదోమనస్సా తతో ఆహూ”తి.

**ఉపాయాసో** నామ ఞాతిబ్యసనాదీహి ఫుట్ఠస్స అధిమత్తచేతోదుక్ఖప్పభావితో దోసోయేవ. “సఙ్ఖారక్ఖన్ధపరియాపన్నో ఏకో ధమ్మో”తి ఏకే. దుక్ఖో పన సఙ్ఖారదుక్ఖభావతో చిత్తపరిదహనతో కాయవిసాదనతో చ. తేనేతం వుచ్చతి –

“చిత్తస్స చ పరిదహనా, కాయస్స విసాదనా చ అధిమత్తం;

యం దుక్ఖముపాయాసో, జనేతి దుక్ఖో తతో వుత్తో”తి.

ఏత్థ చ మన్దగ్గినా అన్తోభాజనే పాకో వియ సోకో, తిక్ఖగ్గినా పచ్చమానస్స భాజనతో బహినిక్ఖమనం వియ పరిదేవో, బహినిక్ఖన్తావసేసస్స నిక్ఖమితుమ్పి అప్పహోన్తస్స అన్తోభాజనేయేవ యావ పరిక్ఖయా పాకో వియ ఉపాయాసో దట్ఠబ్బో.

**అప్పియసమ్పయోగో** నామ అప్పియేహి సత్తసఙ్ఖారేహి సమోధానం. దుక్ఖో పన దుక్ఖవత్థుతో. తేనేతం వుచ్చతి –

“దిస్వావ అప్పియే దుక్ఖం, పఠమం హోతి చేతసి;

తదుపక్కమసమ్భూతమథ కాయే యతో ఇధ.

“తతో దుక్ఖద్వయస్సాపి, వత్థుతో సో మహేసినా;

దుక్ఖో వుత్తోతి విఞ్ఞేయ్యో, అప్పియేహి సమాగమో"తి.

**పియవిప్పయోగో** నామ పియేహి సత్తసఙ్ఖారేహి వినాభావో. దుక్ఖో పన దుక్ఖవత్థుతో. తేనేతం వుచ్చతి –

"ఞాతిధనాదివియోగా , సోకసరసమప్పితా వితుజ్జన్తి;
బాలా యతో తతోయం, దుక్ఖోతి మతో పియవియోగో"తి.

ఇచ్ఛితాలాభే అలబ్భనేయ్యవత్థూసు ఇచ్ఛావ **యమ్పిచ్ఛం న లభతి, తమ్పి దుక్ఖన్తి** వుత్తా. యేనపి ధమ్మేన అలబ్భనేయ్యం వత్థుం ఇచ్ఛన్తో న లభతి, తమ్పి అలబ్భనేయ్యవత్థుమ్హి ఇచ్ఛనం దుక్ఖన్తి అత్థో. దుక్ఖం పన దుక్ఖవత్థుతో. తేనేతం వుచ్చతి –

"తం తం పత్థయమానానం, తస్స తస్స అలాభతో;
యం విఘాతమయం దుక్ఖం, సత్తానం ఇధ జాయతి.

"అలబ్భనేయ్యవత్థూనం, పత్థనా తస్స కారణం;
యస్మా తస్మా జినో దుక్ఖం, ఇచ్ఛితాలాభమబ్రవీ"తి.

**సఙ్ఖిత్తేన పఞ్చుపాదానక్ఖన్ధా**తి ఏత్థ పన **సఙ్ఖిత్తేనా**తి దేసనం సన్ధాయ వుత్తం. దుక్ఖఞ్హి ఏత్తకాని దుక్ఖసతానీతి వా ఏత్తకాని దుక్ఖసహస్సానీతి వా సఙ్ఖిపితుం న సక్కా, దేసనా పన సక్కా. తస్మా "దుక్ఖం నామ న అఞ్ఞం కిఞ్చి, సంఖిత్తేన పఞ్చుపాదానక్ఖన్ధా దుక్ఖా"తి దేసనం సఙ్ఖిపన్తో ఏవమాహ. **పఞ్చా**తి గణనపరిచ్ఛేదో. **ఉపాదానక్ఖన్ధా**తి ఉపాదానగోచరా ఖన్ధా.

జాతిప్పభుతికం దుక్ఖం, యం వుత్తమిధ తాదినా;
అవుత్తం యఞ్చ తం సబ్బం, వినా ఏతేన విజ్జతి.

యస్మా తస్మా ఉపాదానక్ఖన్ధా సఙ్ఖేపతో ఇమే;
దుక్ఖాతి వుత్తా దుక్ఖన్త-దేసకేన మహేసినా.

తథా హి ఇన్ధనమివ పావకో, లక్ఖమివ పహరణాని, గోరూపం వియ డంసమకసాదయో, ఖేత్తమివ లాయకా, గామం వియ గామఘాతకా, ఉపాదానక్ఖన్ధపఞ్చకమేవ జాతిఆదయో నానప్పకారేహి విబాధేన్తా తిణలతాదీని వియ భూమియం, పుప్ఫఫలపల్లవాని వియ రుక్ఖేసు ఉపాదానక్ఖన్ధేసుయేవ నిబ్బత్తన్తి. ఉపాదానక్ఖన్ధానఞ్చ ఆదిదుక్ఖం జాతి, మజ్ఝేదుక్ఖం జరా, పరియోసానదుక్ఖం మరణం, మారణన్తికదుక్ఖాభిఘాతేన పరిడయ్హనదుక్ఖం సోకో , తదసహనతో లాలప్పనదుక్ఖం పరిదేవో, తతో ధాతుక్ఖోభసఙ్ఖాతఅనిట్ఠఫోట్ఠబ్బసమాయోగతో కాయస్స ఆబాధనదుక్ఖం దుక్ఖం, తేన ఆబాధియమానానం పుథుజ్జనానం తత్థ పటిఘుప్పత్తితో చేతోబాధనదుక్ఖం దోమనస్సం, సోకాదివుద్ధియా జనితవిసాదానం అనుత్థుననదుక్ఖం ఉపాయాసో, మనోరథవిఘాతప్పత్తానం ఇచ్ఛావిఘాతదుక్ఖం ఇచ్ఛితాలాభోతి ఏవం నానప్పకారతో ఉపపరిక్ఖియమానా ఉపాదానక్ఖన్ధావ దుక్ఖాతి యదేతం ఏకమేకం దస్సేత్వా వుచ్చమానం అనేకేహిపి కప్పేహి న సక్కా అనవసేసతో వత్తుం, తం సబ్బమ్పి దుక్ఖం ఏకజలబిన్దుమ్హి సకలసముద్దజలరసం వియ యేసు కేసుచి పఞ్చసు ఉపాదానక్ఖన్ధేసు సఙ్ఖిపిత్వా దస్సేతుం "సఙ్ఖిత్తేన పఞ్చుపాదానక్ఖన్ధా దుక్ఖా"తి భగవతా వుత్తమేవ థేరో అవోచాతి.

**తత్థ కతమా జాతీ**తిఆదీసు పదభాజనీయేసు **తత్థా**తి దుక్ఖసచ్చనిద్దేసే వుత్తేసు జాతిఆదీసు. **యా తేసం తేసం సత్తాన**న్తి సఙ్ఖేపతో అనేకేసం సత్తానం సాధారణనిద్దేసో. యా దేవదత్తస్స జాతి, యా సోమదత్తస్స జాతీతి ఏవఞ్హి దివసమ్పి కథియమానే నేవ సత్తా పరియాదానం గచ్ఛన్తి, న సబ్బం అపరత్థదీపనం సిజ్ఝతి, ఇమేహి పన ద్వీహి పదేహి న కోచి సత్తో అపరియాదిన్నో హోతి, న కిఞ్చి అపరత్థదీపనం న సిజ్ఝతి. **తమ్హి తమ్హీ**తి అయం గతిజాతివసేన అనేకేసం సత్తనికాయానం సాధారణనిద్దేసో. **సత్తనికాయే**తి సత్తానం నికాయే, సత్తఘటాయం సత్తసమూహేతి అత్థో. **జాతీ**తి జాయనవసేన. ఇదమేత్థ సభావపచ్చత్తం. **సఞ్జాతీ**తి సఞ్జాయనవసేన. ఉపసగ్గేన పదం వడ్ఢితం. **ఓక్కన్తీ**తి ఓక్కమనవసేన. జాయనట్ఠేన వా జాతి, సా అపరిపుణ్ణాయతనవసేన వుత్తా. సఞ్జాయనట్ఠేన సఞ్జాతి, సా పరిపుణ్ణాయతనవసేన వుత్తా. ఓక్కమనట్ఠేన ఓక్కన్తి, సా అణ్డజజలాబుజవసేన వుత్తా. తే హి అణ్డకోసం వత్థికోసఞ్చ ఓక్కమన్తి, ఓక్కమన్తా పవిసన్తా వియ పటిసన్ధిం గణ్హన్తి. అభినిబ్బత్తనట్ఠేన **అభినిబ్బత్తి,** సా సంసేదజఓపపాతికవసేన వుత్తా. తే హి పాకటా ఏవ హుత్వా నిబ్బత్తన్తి, అయం తావ సమ్ముతికథా.

ఇదాని **ఖన్ధానం పాతుభావో, ఆయతనానం పటిలాభో**తి పరమత్థకథా హోతి. ఖన్ధా ఏవ హి పరమత్థతో పాతుభవన్తి, న సత్తా. ఏత్థ **చ ఖన్ధాన**న్తి ఏకవోకారభవే ఏకస్స, చతువోకారభవే చతున్నం, పఞ్చవోకారభవే పఞ్చన్నమ్పి గహణం వేదితబ్బం. **పాతుభావో**తి ఉప్పత్తి. **ఆయతనాన**న్తి తత్ర తత్ర ఉప్పజ్జమానాయతనవసేన సఙ్గహో వేదితబ్బో. **పటిలాభో**తి సన్తతియం పాతుభావోయేవ. పాతుభవన్తానేవ హి తాని పటిలద్ధాని నామ హోన్తి. **అయం వుచ్చతి జాతీ**తి అయం జాతి నామ కథీయతి.

జరానిద్దేసే **జరా**తి సభావపచ్చత్తం. **జీరణతా**తి ఆకారనిద్దేసో. **ఖణ్డిచ్చ**న్తిఆదయో తయో కాలాతిక్కమే కిచ్చనిద్దేసా, పచ్ఛిమా ద్వే పకతినిద్దేసా. అయఞ్హి జరాతి ఇమినా పదేన సభావతో దీపితా, తేనస్సా ఇదం సభావపచ్చత్తం. జీరణతాతి ఇమినా ఆకారతో, తేనస్సాయం ఆకారనిద్దేసో. ఖణ్డిచ్చన్తి ఇమినా కాలాతిక్కమే దన్తనఖానం ఖణ్డితభావకరణకిచ్చతో. **పాలిచ్చ**న్తి ఇమినా కేసలోమానం పలితభావకరణకిచ్చతో. **వలిత్తచతా**తి ఇమినా మంసం మిలాపేత్వా తచే వలిభావకరణకిచ్చతో దీపితా. తేనస్సా ఇమే తయో కాలాతిక్కమే కిచ్చనిద్దేసా. తేహి ఇమేసం వికారానం దస్సనవసేన పాకటీభూతా పాకటజరా దస్సితా. యథేవ హి ఉదకస్స వా వాతస్స వా అగ్గినో వా తిణరుక్ఖాదీనం సమ్భగ్గపలిభగ్గతాయ వా ఝామతాయ వా గతమగ్గో పాకటో హోతి, న చ సో గతమగ్గో తానేవ ఉదకాదీని, ఏవమేవ జరాయ దన్తాదీసు ఖణ్డిచ్చాదివసేన గతమగ్గో పాకటో చక్ఖుం ఉమ్మీలేత్వాపి గయ్హతి, న చ ఖణ్డిచ్చాదీనేవ జరా. న హి జరా చక్ఖువిఞ్ఞేయ్యా హోతి.

**ఆయునో సంహాని ఇన్ద్రియానం పరిపాకో**తి ఇమేహి పన పదేహి కాలాతిక్కమేయేవ అభిబ్యత్తాయ ఆయుక్ఖయచక్ఖాదిఇన్ద్రియపరిపాకసఙ్ఖాతాయ పకతియా దీపితా, తేనస్సిమే ద్వే పకతినిద్దేసాతి వేదితబ్బా. తత్థ యస్మా జరం పత్తస్స ఆయు హాయతి, తస్మా జరా "ఆయునో సంహానీ"తి ఫలూపచారేన వుత్తా. యస్మా చ దహరకాలే సుప్పసన్నాని సుఖుమమ్పి అత్తనో విసయం సుఖేనేవ గణ్హనసమత్థాని చక్ఖాదీని ఇన్ద్రియాని జరం పత్తస్స పరిపక్కాని ఆలులితాని అవిసదాని ఓళారికమ్పి అత్తనో విసయం గహేతుం అసమత్థాని హోన్తి, తస్మా "ఇన్ద్రియానం పరిపాకో"తి ఫలూపచారేనేవ వుత్తా.

సా పనేసా ఏవం నిద్దిట్ఠా సబ్బాపి జరా పాకటా పటిచ్ఛన్నాతి దువిధా హోతి. తత్థ దన్తాదీసు ఖణ్డాదిభావదస్సనతో రూపధమ్మేసు జరా **పాకటజరా** నామ. అరూపధమ్మేసు పన జరా తాదిసస్స వికారస్స అదస్సనతో **పటిచ్ఛన్నజరా** నామ. తత్ర య్వాయం ఖణ్డాదిభావో దిస్సతి, సో తాదిసానం దన్తాదీనం వణ్ణోయేవ. తం చక్ఖునా దిస్వా మనోద్వారేన చిన్తేత్వా "ఇమే దన్తా జరాయ పహటా"తి జరం జానాతి, ఉదకట్ఠానే బద్ధాని గోసిఙ్గాదీని ఓలోకేత్వా హేట్ఠా ఉదకస్స అత్థిభావజాననం వియ. పున అయం జరా సవీచి అవీచీతి ఏవమ్పి దువిధా హోతి. తత్థ మణికనకరజతపవాళచన్దసూరియాదీనం మన్దదసకాదీసు పాణీనం వియ, పుప్ఫఫలపల్లవాదీసు అపాణీనం వియ చ అన్తరన్తరా వణ్ణవిసేసాదీనం దుబ్బిఞ్ఞేయ్యత్తా జరా **అవీచిజరా** నామ, నిరన్తరజరాతి అత్థో. తతో అఞ్ఞేసు పన యథావుత్తేసు అన్తరన్తరా వణ్ణవిసేసాదీనం సువిఞ్ఞేయ్యత్తా జరా **సవీచిజరా** నామ.

తత్థ సవీచిజరా ఉపాదిణ్ణకఅనుపాదిణ్ణకవసేన ఏవం వేదితబ్బా – దహరకుమారకానఞ్హి పఠమమేవ ఖీరదన్తా నామ ఉట్ఠహన్తి, న తే థిరా. తేసు పన పతితేసు పున దన్తా ఉట్ఠహన్తి. తే పఠమమేవ సేతా హోన్తి, జరావాతేన పహటకాలే కాళకా హోన్తి. కేసా పఠమమేవ తమ్బా హోన్తి, తతో కాళకా, తతో సేతా. ఛవి పన సలోహితికా హోతి. వడ్ఢన్తానం వడ్ఢన్తానం ఓదాతానం ఓదాతభావో, కాళకానం కాళకభావో పఞ్ఞాయతి. జరావాతేన పన పహటకాలే వలిం గణ్హాతి. సబ్బమ్పి సస్సం వపితకాలే సేతం హోతి, పచ్ఛా నీలం. జరావాతేన పన పహటకాలే పణ్డుకం హోతి. అమ్బఙ్కురేనాపి దీపేతుం వట్టతి.

మరణనిద్దేసే **చుతీ**తి చవనవసేన వుత్తం. ఏకచతుపఞ్చక్ఖన్ధానం సామఞ్ఞవచనమేతం. **చవనతా**తి భావవచనేన లక్ఖణనిదస్సనం. **భేదో**తి చుతిఖన్ధానం భఙ్గుప్పత్తిపరిదీపనం. **అన్తరధాన**న్తి ఘటస్స వియ భిన్నస్స భిన్నానం చుతిఖన్ధానం యేన కేనచి పరియాయేన ఠానాభావపరిదీపనం. **మచ్చు మరణ**న్తి మచ్చుసఙ్ఖాతం మరణం, న ఖణికమరణం. కాలో నామ అన్తకో, తస్స కిరియాతి **కాలకిరియా**. ఏత్తావతా చ సమ్ముతియా మరణం దీపితం.

ఇదాని పరమత్థేన దీపేతుం **ఖన్ధానం భేదో**తిఆదిమాహ. పరమత్థేన హి ఖన్ధాయేవ భిజ్జన్తి, న సత్తో నామ కోచి మరతి. ఖన్ధేసు పన భిజ్జమానేసు సత్తో మరతి, భిన్నేసు మతోతి వోహారో హోతి. ఏత్థ చ చతువోకారపఞ్చవోకారవసేన **ఖన్ధానం భేదో,** ఏకవోకారవసేన **కళేవరస్స నిక్ఖేపో,** చతువోకారవసేన వా ఖన్ధానం భేదో, సేసద్వయవసేన కళేవరస్స నిక్ఖేపో వేదితబ్బో. కస్మా? భవద్వయేపి రూపకాయసఙ్ఖాతస్స కళేవరస్స సమ్భవతో. యస్మా వా చాతుమహారాజికాదీసుపి ఖన్ధా భిజ్జన్తేవ, న కిఞ్చి నిక్ఖిపతి, తస్మా తేసం వసేన ఖన్ధానం భేదో, మనుస్సాదీసు కళేవరస్స నిక్ఖేపో. ఏత్థ చ కళేవరస్స నిక్ఖేపకరణతో మరణం "కళేవరస్స నిక్ఖేపో"తి వుత్తం.

**జీవితిన్ద్రియస్సుపచ్ఛేదో**తి ఇమినా ఇన్ద్రియబద్ధస్సేవ మరణం నామ హోతి, అనిన్ద్రియబద్ధస్స మరణం నామ నత్థీతి దస్సేతి. "సస్సం మతం, రుక్ఖో మతో"తి ఇదం పన వోహారమత్తమేవ, అత్థతో పన ఏవరూపాని వచనాని సస్సాదీనం ఖయవయభావమేవ దీపేన్తి.

అపిచ ఇమాని జాతిజరామరణాని నామ ఇమేసం సత్తానం వధకపచ్చామిత్తా వియ ఓతారం గవేసన్తాని విచరన్తి. యథా హి పురిసస్స తీసు పచ్చామిత్తేసు ఓతారాపేక్ఖేసు విచరన్తేసు ఏకో వదేయ్య "అహం అసుకఅరఞ్ఞస్స నామ వణ్ణం కథేత్వా ఏతం ఆదాయ తత్థ గమిస్సామి, ఏత్థ మయ్హం దుక్కరం నత్థీ"తి. దుతియో వదేయ్య "అహం తవ ఏతం గహేత్వా గతకాలే పోథేత్వా దుబ్బలం కరిస్సామి, ఏత్థ మయ్హం దుక్కరం నత్థీ"తి. తతియో వదేయ్య "తయా ఏతస్మిం పోథేత్వా

దుబ్బలే కతే తిణ్హేన అసినా సీసచ్ఛేదనం నామ మయ్హం భారో హోతూ”తి తే ఏవం వత్వా తథా కరేయ్యుం. తత్థ పఠమపచ్చామిత్తస్స అరఞ్ఞవణ్ణం కథేత్వా తం ఆదాయ తత్థ గతకాలో వియ సుహజ్జఞాతిమణ్డలతో నిక్కడ్ఢిత్వా యత్థ కత్థచి నిబ్బత్తాపనం నామ జాతియా కిచ్చం, దుతియస్స పోథేత్వా దుబ్బలకరణం వియ నిబ్బత్తక్ఖన్ధేసు నిపతిత్వా పరాధీనమఞ్చపరాయణభావకరణం జరాయ కిచ్చం, తతియస్స తిణ్హేన అసినా సీసచ్ఛేదనం వియ జీవితక్ఖయపాపనం మరణస్స కిచ్చన్తి వేదితబ్బం.

అపిచేత్థ జాతిదుక్ఖం సాదీనవమహాకన్తారప్పవేసో వియ దట్ఠబ్బం, జరాదుక్ఖం తత్థ అన్నపానరహితస్స దుబ్బలం వియ, మరణదుక్ఖం దుబ్బలస్స ఇరియాపథపవత్తనే విహతపరక్కమస్స వాళాదీహి అనయబ్యసనాపాదనం వియ దట్ఠబ్బన్తి.

సోకనిద్దేసే వియసతీతి బ్యసనం, హితసుఖం ఖిపతి విద్ధంసేతీతి అత్థో. ఞాతీనం బ్యసనం ఞాతిబ్యసనం, చోరరోగభయాదీహి ఞాతిక్ఖయో ఞాతివినాసోతి అత్థో. తేన **ఞాతిబ్యసనేన. ఫుట్ఠస్సా**తి అజ్ఝోత్థటస్స అభిభూతస్స, సమన్నాగతస్సాతి అత్థో. సేసేసుపి ఏసేవ నయో. అయం పన విసేసో – భోగానం బ్యసనం **భోగబ్యసనం,** రాజచోరాదివసేన భోగక్ఖయో భోగవినాసోతి అత్థో. రోగోయేవ బ్యసనం **రోగబ్యసనం.** రోగో హి ఆరోగ్యం వియసతి వినాసేతీతి బ్యసనం. సీలస్స బ్యసనం **సీలబ్యసనం.** దుస్సీల్యస్సేతం నామం. సమ్మాదిట్ఠిం వినాసయమానా ఉప్పన్నా దిట్ఠి ఏవ బ్యసనం **దిట్ఠిబ్యసనం.** ఏత్థ చ పురిమాని ద్వే అనిప్ఫన్నాని, పచ్ఛిమాని తీణి నిప్ఫన్నాని తిలక్ఖణబ్భాహతాని. పురిమాని చ తీణి నేవ కుసలాని న అకుసలాని, సీలదిట్ఠిబ్యసనద్వయం అకుసలం.

**అఞ్ఞతరఞ్ఞతరేనా**తి గహితేసు వా యేన కేనచి అగ్గహితేసు వా మిత్తామచ్చబ్యసనాదీసు యేన కేనచి. **సమన్నాగతస్సా**తి సమనుబన్ధస్స అపరిముచ్చమానస్స. **అఞ్ఞతరఞ్ఞతరేన దుక్ఖధమ్మేనా**తి యేన కేనచి సోకదుక్ఖస్స ఉప్పత్తిహేతునా. **సోకో**తి సోచనకవసేన సోకో. ఇదం తేహి కారణేహి ఉప్పజ్జనకసోకస్స సభావపచ్చత్తం. **సోచనా**తి సోచనాకారో. **సోచితత్త**న్తి సోచితభావో. **అన్తోసోకో**తి అబ్భన్తరసోకో. దుతియపదం ఉపసగ్గేన వడ్ఢితం. సో హి అబ్భన్తరం సుక్ఖాపేన్తో వియ పరిసుక్ఖాపేన్తో వియ ఉప్పజ్జతీతి “అన్తోసోకో అన్తోపరిసోకో”తి వుచ్చతి. **చేతసో పరిజ్ఝాయనా**తి చిత్తస్స పరిజ్ఝాయనాకారో. సోకో హి ఉప్పజ్జమానో అగ్గి వియ చిత్తం ఝాపేతి దహతి, “చిత్తం మే ఝామం, న మే కిఞ్చి పటిభాతీ”తి వదాపేతి. దుక్ఖితో మనో దుమ్మనో, తస్స భావో **దోమనస్సం.** అనుపవిట్ఠట్ఠేన సోకోవ సల్లన్తి **సోకసల్లం.**

పరిదేవనిద్దేసే “మయ్హం ధీతా, మయ్హం పుత్తో”తి ఏవం ఆదిస్స ఆదిస్స దేవన్తి రోదన్తి ఏతేనాతి **ఆదేవో.** తం తం వణ్ణం పరికిత్తేత్వా పరికిత్తేత్వా దేవన్తి ఏతేనాతి **పరిదేవో.** తతో పరాని ద్వే ద్వే పదాని పురిమద్వయస్సేవ ఆకారభావనిద్దేసవసేన వుత్తాని. **వాచా**తి వచనం. **పలాపో**తి తుచ్ఛం నిరత్థకవచనం. ఉపడ్ఢభణితఅఞ్ఞభణితాదివసేన విరూపో పలాపోతి **విప్పలాపో. లాలప్పో**తి పునప్పునం లపనం. లాలప్పనాకారో **లాలప్పనా.** లాలప్పితస్స భావో **లాలప్పితత్తం.**

దుక్ఖనిద్దేసే కాయనిస్సితత్తా **కాయికం.** అమధురట్ఠేన **అసాతం.** కాయికపదేన చేతసికఅసాతం పటిక్ఖిపతి, అసాతపదేన కాయికసాతం. తదేవ దుక్ఖయతీతి **దుక్ఖం,** యస్సుప్పజ్జతి, తం దుక్ఖితం కరోతీతి అత్థో. దుక్ఖమత్తా వా దుక్ఖం. **కాయసమ్ఫస్సజ**న్తి కాయసమ్ఫస్సే జాతం. **అసాతం దుక్ఖం వేదయిత**న్తి అసాతం వేదయితం న సాతం, దుక్ఖం వేదయితం న సుఖం. పరతో తీణి పదాని ఇత్థిలిఙ్గవసేన వుత్తాని. అసాతా వేదనా న సాతా, దుక్ఖా వేదనా న సుఖాతి అయమేవ పనేత్థ

అత్థో. యం కాయికం అసాతం దుక్ఖం వేదయితం, యా కాయసమ్ఫస్సజా అసాతా దుక్ఖా వేదనా, ఇదం వుచ్చతి దుక్ఖన్తి ఏవం యోజనా వేదితబ్బా.

దోమనస్సనిద్దేసే దుట్ఠు మనోతి దుమ్మనో, హీనవేదనత్తా వా కుచ్ఛితం మనోతి దుమ్మనో, దుమ్మనస్స భావో **దోమనస్సం**. చిత్తనిస్సితత్తా **చేతసికం. చేతోసమ్ఫస్సజన్తి** చిత్తసమ్ఫస్సే జాతం.

ఉపాయాసనిద్దేసే ఆయాసనట్ఠేన **ఆయాసో**. సంసీదనవిసీదనాకారప్పవత్తస్స చిత్తకిలమథస్సేతం నామం. బలవఆయాసో **ఉపాయాసో**. ఆయాసితభావో **ఆయాసితత్తం.** ఉపాయాసితభావో **ఉపాయాసితత్తం.**

అప్పియసమ్పయోగనిద్దేసే **ఇధాతి** ఇమస్మిం లోకే. **యస్సాతి** యే అస్స. **అనిట్ఠాతి** అపరియేసితా. పరియేసితా వా హోన్తు అపరియేసితా వా, నామమేవేతం అమనాపారమ్మణానం. మనస్మిం న కమన్తి న పవిసన్తీతి **అకన్తా**. మనస్మిం న అప్పియన్తి, న వా మనం వడ్ఢేన్తీతి **అమనాపా. రూపాతిఆది** తేసం సభావనిదస్సనం. అనత్థం కామేన్తి ఇచ్ఛన్తీతి **అనత్థకామా**. అహితం కామేన్తి ఇచ్ఛన్తీతి **అహితకామా**. అఫాసుం దుక్ఖవిహారం కామేన్తి ఇచ్ఛన్తీతి **అఫాసుకామా**. చతూహి యోగేహి ఖేమం నిబ్భయం వివట్టం న కామేన్తి, సభయం వట్టమేవ నేసం కామేన్తి ఇచ్ఛన్తీతి **అయోగక్ఖేమకామా**. అపిచ సద్ధాదీనం వుద్ధిసఙ్ఖాతస్స అత్థస్స అకామనతో, తేసంయేవ హానిసఙ్ఖాతస్స అనత్థస్స చ కామనతో **అనత్థకామా**. సద్ధాదీనంయేవ ఉపాయభూతస్స హితస్స అకామనతో, సద్ధాహానిఆదీనం ఉపాయభూతస్స అహితస్స చ కామనతో **అహితకామా**. ఫాసువిహారస్స అకామనతో, అఫాసువిహారస్స చ కామనతో **అఫాసుకామా**. యస్స కస్సచి నిబ్భయస్స అకామనతో, భయస్స చ కామనతో **అయోగక్ఖేమకామాతి** ఏవమేత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో.

**సఙ్గతీతి** గన్త్వా సంయోగో. **సమాగమోతి** ఆగతేహి సంయోగో. **సమోధానన్తి** ఠాననిసజ్జాదీసు సహభావో. **మిస్సీభావోతి** సబ్బకిచ్చానం సహకరణం. అయం సత్తవసేన యోజనా. సఙ్ఖారవసేన పన యం లబ్భతి, తం గహేతబ్బం. నో పన అప్పియసమ్పయోగో అత్థతో ఏకో ధమ్మో నామ నత్థి, కేవలం అప్పియసమ్పయుత్తానం దువిధస్సాపి దుక్ఖస్స వత్థుభావతో దుక్ఖోతి వుత్తో.

పియవిప్పయోగనిద్దేసో వుత్తపటిపక్ఖనయేన వేదితబ్బో. **మాతా వాతిఆది** పనేత్థ అత్థకామే సరూపేన దస్సేతుం వుత్తం. తత్థ మమాయతీతి **మాతా,** పియాయతీతి **పితా**. భజతీతి **భాతా,** తథా **భగినీ**. మేత్తాయన్తీతి **మిత్తా,** మినన్తి వా సబ్బగుయ్హేసు అన్తో పక్ఖిపన్తీతి మిత్తా. కిచ్చకరణీయేసు సహభావట్ఠేన అమా హోన్తీతి **అమచ్చా**. “అయం అమ్హాకం అజ్ఝత్తికో”తి ఏవం జానన్తి, ఞాయన్తీతి వా **ఞాతీ**. లోహితేన సమ్బన్ధాతి **సాలోహితా**. పితుపక్ఖికా ఞాతీ, మాతుపక్ఖికా సాలోహితా. మాతాపితుపక్ఖికా వా ఞాతీ, సస్సుససురపక్ఖికా సాలోహితా. అయమ్పి పియవిప్పయోగో అత్థతో ఏకో ధమ్మో నామ నత్థి, కేవలం పియవిప్పయుత్తానం దువిధస్సాపి దుక్ఖస్స వత్థుభావతో దుక్ఖోతి వుత్తో. ఇదమేత్థ సబ్బఅట్ఠకథావచనం. సచ్చానం పన తథలక్ఖణత్తా సమ్పయోగవిప్పయోగవచనేహి అప్పియపియవత్థూనియేవ విసేసితానీతి వత్తుం యుజ్జతీతి.

ఇచ్ఛితాలాభనిద్దేసే **జాతిధమ్మానన్తి** జాతిసభావానం జాతిపకతికానం. **ఇచ్ఛా ఉప్పజ్జతీతి** తణ్హా ఉప్పజ్జతి. **అహో వతాతి** పత్థనా. **అస్సామాతి** భవేయ్యామ. **న ఖో పనేతం ఇచ్ఛాయ పత్తబ్బన్తి** యం ఏతం “అహో వత మయం న జాతిధమ్మా అస్సామ, న చ వత నో జాతి ఆగచ్ఛేయ్యా”తి ఏవం పహీనసముదయేసు సాధూసు విజ్జమానం అజాతిధమ్మత్తం పరినిబ్బుతేసు చ విజ్జమానం జాతియా అనాగమనం ఇచ్ఛితం, తం ఇచ్ఛన్తస్సాపి మగ్గభావనాయ వినా అప్పత్తబ్బతో,

అనిచ్ఛన్తస్సాపి చ భావనాయ పత్తబ్బతో న ఇచ్ఛాయ పత్తబ్బం నామ హోతి. **ఇదమ్పీ**తి ఏతమ్పి. ఉపరి సేసాని ఉపాదాయ **అపి**సద్దో.

ఉపాదానక్ఖన్ధనిద్దేసే **సేయ్యథిద**న్తి నిపాతో, తస్స తే కతమే ఇతి చేతి అత్థో. రూపమేవ ఉపాదానక్ఖన్ధోతి **రూపుపాదానక్ఖన్ధో**. ఏసేవ నయో సేసేసుపి.

దుక్ఖసచ్చనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

**సముదయసచ్చనిద్దేసవణ్ణనా**

**౩౪**. సముదయసచ్చనిద్దేసే **యాయం తణ్హా**తి యా అయం తణ్హా. **పోనోభవికా**తి పునబ్భవకరణం పునోభవో, పునోభవో సీలమస్సాతి పోనోభవికా. అపిచ పునబ్భవం దేతి, పునబ్భవాయ సంవత్తతి, పునప్పునం భవే నిబ్బత్తేతీతి పోనోభవికా. సా పనేసా పునబ్భవస్స దాయికాపి అత్థి అదాయికాపి, పునబ్భవాయ సంవత్తనికాపి అత్థి అసంవత్తనికాపి, దిన్నాయ పటిసన్ధియా ఉపధివేపక్కమత్తాపి. సా తిప్పకారాపి పోనోభవికాతి నామం లభతి. పోనబ్భవికాతిపి పాఠో, సోయేవత్థో. అభినన్దనసఙ్ఖాతేన నన్దిరాగేన సహ గతాతి **నన్దిరాగసహగతా**. నన్దిరాగేన సద్ధిం అత్థతో ఏకత్తమేవ గతాతి వుత్తం హోతి. **తత్ర తత్రాభినన్దినీ**తి యత్ర యత్ర అత్తభావో నిబ్బత్తతి, తత్ర తత్ర అభినన్దినీ. రూపాదీసు వా ఆరమ్మణేసు తత్ర తత్రాభినన్దినీ, రూపాభినన్దినీ సద్దగన్ధరసఫోట్ఠబ్బధమ్మాభినన్దినీతి అత్థో. తత్ర తత్రాభినన్దీతిపి పాఠో, తత్ర తత్ర అభినన్దయతీతి అత్థో. **సేయ్యథిద**న్తి నిపాతో, తస్స సా కతమా ఇతి చేతి అత్థో. **కామతణ్హా**తి కామే తణ్హా, పఞ్చకామగుణికరాగస్సేతం అధివచనం. **భవతణ్హా**తి భవే తణ్హా. భవపత్థనావసేన ఉప్పన్నస్స సస్సతదిట్ఠిసహగతస్స రాగస్స రూపారూపభవరాగస్స చ ఝాననికన్తియా చ ఏతం అధివచనం. **విభవతణ్హా**తి విభవే తణ్హా. ఉచ్ఛేదదిట్ఠిసహగతరాగస్సేతం అధివచనం.

ఇదాని తస్సా తణ్హాయ వత్థుం విత్థారతో దస్సేతుం **సా ఖో పనేసా**తిఆదిమాహ. తత్థ **ఉప్పజ్జతీ**తి జాయతి. **నివిసతీ**తి పునప్పునం పవత్తివసేన పతిట్ఠాతి. ఉప్పజ్జమానా కత్థ ఉప్పజ్జతి, నివిసమానా కత్థ నివిసతీతి సమ్బన్ధో. **యం లోకే పియరూపం సాతరూప**న్తి యం లోకస్మిం పియసభావఞ్చేవ మధురసభావఞ్చ. **చక్ఖు లోకే**తిఆదీసు లోకస్మిఞ్హి చక్ఖుఆదీసు మమత్తేన అభినివిట్ఠా సత్తా సమ్పత్తియం పతిట్ఠితా అత్తనో చక్ఖుం ఆదాసాదీసు నిమిత్తగ్గహణానుసారేన విప్పసన్నం పఞ్చపసాదం సువణ్ణవిమానే ఉగ్ఘాటితమణిసీహపఞ్జరం వియ మఞ్ఞన్తి, సోతం రజతపనాళికం వియ పామఙ్గసుత్తకం వియ చ మఞ్ఞన్తి, తుఙ్గనాసాతి లద్ధవోహారం ఘానం వట్టేత్వా ఠపితహరితాలవట్టిం వియ మఞ్ఞన్తి, జివ్హం రత్తకమ్బలపటలం వియ ముదుసినిద్ధమధురరసదం మఞ్ఞన్తి, కాయం సాలలట్ఠిం వియ సువణ్ణతోరణం వియ చ మఞ్ఞన్తి, మనం అఞ్ఞేసం మనేన అసదిసం ఉళారం మఞ్ఞన్తి, రూపం సువణ్ణకణికారపుప్ఫాదివణ్ణం వియ, సద్దం మత్తకరవీకకోకిలమన్దధమితమణివంససన్నిగ్ఘోసం వియ, అత్తనా పటిలద్ధాని చతుసముట్ఠానికగన్ధారమ్మణాదీని “కస్సఞ్ఞస్స ఏవరూపాని అత్థీ”తి మఞ్ఞన్తి, తేసం ఏవం మఞ్ఞమానానం తాని చక్ఖాదీని పియరూపాని చేవ సాతరూపాని చ హోన్తి. అథ నేసం తత్థ అనుప్పన్నా చేవ తణ్హా ఉప్పజ్జతి , ఉప్పన్నా చ పునప్పునం పవత్తివసేన నివిసతి. తస్మా థేరో “చక్ఖు లోకే పియరూపం సాతరూపం, ఏత్థేసా తణ్హా ఉప్పజ్జమానా ఉప్పజ్జతీ”తిఆదిమాహ. తత్థ **ఉప్పజ్జమానా**తి యదా ఉప్పజ్జతి, తదా ఏత్థ ఉప్పజ్జతీతి అత్థో.

సముదయసచ్చనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

## నిరోధసచ్చనిద్దేసవణ్ణనా

**నిరో**ధసచ్చనిద్దేసే **యో తస్సాయేవ తణ్హాయాతి** ఏత్థ "యో తస్సేవ దుక్ఖస్సా"తి వత్తబ్బే యస్మా సముదయనిరోధేనేవ దుక్ఖం నిరుజ్ఝతి, నో అఞ్ఞథా. యథాహ –

"యథాపి మూలే అనుపద్దవే దళ్హే, ఛిన్నోపి రుక్ఖో పునరేవ రూహతి;

ఏవమ్పి తణ్హానుసయే అనూహతే, నిబ్బత్తతీ దుక్ఖమిదం పునప్పున"న్తి. (ధ॰ ప॰ ౩౩౮);

తస్మా తం దుక్ఖనిరోధం దస్సేన్తో సముదయనిరోధేన దస్సేతుం ఏవమాహ. సీహసమానవుత్తినో హి తథాగతా, తే దుక్ఖం నిరోధేన్తా దుక్ఖనిరోధఞ్చ దస్సేన్తా హేతుమ్హి పటిపజ్జన్తి, న ఫలే. సువానవుత్తినో పన అఞ్ఞతిత్థియా , తే దుక్ఖం నిరోధేన్తా దుక్ఖనిరోధఞ్చ దస్సేన్తా అత్తకిలమథానుయోగేన చేవ తస్సేవ చ దేసనాయ ఫలే పటిపజ్జన్తి, న హేతుమ్హీతి. సీహసమానవుత్తితాయ సత్థా హేతుమ్హి పటిపజ్జన్తో "యో తస్సాయేవా"తిఆదిమాహ. ధమ్మసేనాపతిపి సత్థారా వుత్తక్కమేనేవాహ.

తత్థ **తస్సాయేవ తణ్హాయాతి** యా సా తణ్హా "పోనోభవికా"తి వత్వా కామతణ్హాదివసేన విభత్తా ఉప్పత్తినివేసనవసేన చ హేట్ఠా పకాసితా, తస్సాయేవ తణ్హాయ. **అసేసవిరాగనిరోధోతి** విరాగో వుచ్చతి మగ్గో, "విరాగా విముచ్చతీ"తి (మ॰ ని॰ ౧.౨౪౫; సం॰ ని॰ ౩.౧౨; మహావ॰ ౨౩) హి వుత్తం. విరాగేన నిరోధో విరాగనిరోధో, అనుసయసముగ్ఘాతతో అసేసో విరాగనిరోధో అసేసవిరాగనిరోధో. అథ వా విరాగోతి హి పహానం వుచ్చతి, తస్మా అసేసో విరాగో అసేసో నిరోధోతి ఏవమ్పేత్థ యోజనా దట్ఠబ్బా. అత్థతో పన సబ్బానేవ పనేతాని అసేసవిరాగనిరోధోతిఆదీని నిబ్బానస్సేవ వేవచనాని. పరమత్థతో హి దుక్ఖనిరోధం అరియసచ్చన్తి నిబ్బానం వుచ్చతి. యస్మా పన తం ఆగమ్మ తణ్హా అసేసా విరజ్జతి నిరుజ్ఝతి, తస్మా తం "తస్సాయేవ తణ్హాయ అసేసవిరాగనిరోధో"తి వుచ్చతి. నిబ్బానఞ్చ ఆగమ్మ తణ్హా చజీయతి పటినిస్సజ్జీయతి ముచ్చతి న అల్లీయతి, కామగుణాలయేసు చేత్థ ఏకోపి ఆలయో నత్థి, తస్మా నిబ్బానం **చాగో పటినిస్సగ్గో ముత్తి అనాలయోతి** వుచ్చతి. ఏకమేవ హి నిబ్బానం, నామాని పనస్స సబ్బసఙ్ఖతానం నామపటిపక్ఖవసేన అనేకాని హోన్తి. సేయ్యథిదం – అసేసవిరాగో అసేసనిరోధో చాగో పటినిస్సగ్గో ముత్తి అనాలయో రాగక్ఖయో దోసక్ఖయో మోహక్ఖయో తణ్హాక్ఖయో అనుప్పాదో అప్పవత్తం అనిమిత్తం అప్పణిహితం అనాయూహనం అప్పటిసన్ధి అనుపపత్తి అగతి అజాతం అజరం అబ్యాధి అమతం అసోకం అపరిదేవం అనుపాయాసం అసంకిలిట్ఠన్తిఆదీని.

ఇదాని మగ్గేన ఛిన్నాయ నిబ్బానం ఆగమ్మ అప్పవత్తిప్పత్తాయపి చ తణ్హాయ యేసు వత్థూసు తస్సా ఉప్పత్తి దస్సితా, తత్థేవ అభావం దస్సేతుం **సా ఖో పనేసాతి**ఆదిమాహ. తత్థ యథా పురిసో ఖేత్తే జాతం తిత్తకాలాబువల్లిం దిస్వా అగ్గతో పట్ఠాయ మూలం పరియేసిత్వా ఛిన్దేయ్య, సా అనుపుబ్బేన మిలాయిత్వా అప్పణ్ణత్తిం గచ్ఛేయ్య, తతో తస్మిం ఖేత్తే తిత్తకాలాబు నిరుద్ధా పహీనాతి వుచ్చేయ్య, ఏవమేవ ఖేత్తే తిత్తకాలాబు వియ చక్ఖాదీసు తణ్హా. సా అరియమగ్గేన మూలచ్ఛిన్నా నిబ్బానం ఆగమ్మ అప్పవత్తిం గచ్ఛతి. ఏవం గతా పన తేసు వత్థూసు ఖేత్తే తిత్తకాలాబు వియ న పఞ్ఞాయతి. యథా చ అటవితో చోరే ఆనేత్వా నగరస్స దక్ఖిణద్వారే ఘాతేయ్యుం, తతో అటవియం చోరా మతాతి వా మారితాతి వా వుచ్చేయ్యుం, ఏవమేవ అటవియం చోరా వియ యా చక్ఖాదీసు తణ్హా, సా దక్ఖిణద్వారే చోరా వియ నిబ్బానం ఆగమ్మ నిరుద్ధత్తా నిబ్బానే నిరుద్ధా. ఏవం నిరుద్ధా పన తేసు వత్థూసు అటవియం చోరా వియ న పఞ్ఞాయతి. తేనస్సా

తత్థేవ నిరోధం దస్సేన్తో "చక్ఖు లోకే పియరూపం సాతరూపం, ఏత్థేసా తణ్హా పహీయమానా పహీయతీ"తిఆదిమాహ. అథ వా తణ్హుప్పాదవత్థుస్స పరిఞ్ఞాతత్తా పరిఞ్ఞాతవత్థుస్మిం పున న ఉప్పజ్జనతో అనుప్పాదనిరోధవసేన తణ్హుప్పాదవత్థుస్మింయేవ నిరుజ్ఝతీతి వుచ్చతి. ఏత్థ చ ఉప్పజ్జనపటిపక్ఖవసేన పహీయతీతి వుత్తం, నివిసనపటిపక్ఖవసేన నిరుజ్ఝతీతి.

నిరోధసచ్చనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

## మగ్గసచ్చనిద్దేసవణ్ణనా

**మే**గ్గసచ్చనిద్దేసే **అయమేవా**తి అఞ్ఞమగ్గపటిక్ఖేపనత్థం నియమనం (విభ॰ అట్ఠ॰ ౨౦౫). **అరియో**తి తంతంమగ్గవజ్ఝకిలేసేహి ఆరకత్తా, అరియభావకరత్తా, అరియఫలపటిలాభకరత్తా చ అరియో. అట్ఠ అఙ్గాని అస్సాతి **అట్ఠఙ్గికో**. స్వాయం చతురఙ్గికా వియ సేనా, పఞ్చఙ్గికం వియ తూరియం అఙ్గమత్తమేవ హోతి, అఙ్గవినిముత్తో నత్థి.

ఇదాని అఙ్గమత్తమేవ మగ్గో అఙ్గవినిముత్తో నత్థీతి దస్సేన్తో **సమ్మాదిట్ఠి...పే॰... సమ్మాసమాధీ**తిఆదిమాహ. తత్థ సమ్మా దస్సనలక్ఖణా **సమ్మాదిట్ఠి**. సమ్మా అభినిరోపనలక్ఖణో **సమ్మాసఙ్కప్పో**. సమ్మా పరిగ్గహలక్ఖణా **సమ్మావాచా**. సమ్మా సముట్ఠాపనలక్ఖణో **సమ్మాకమ్మన్తో**. సమ్మా వోదాపనలక్ఖణో **సమ్మాఆజీవో**. సమ్మా పగ్గహలక్ఖణో **సమ్మావాయామో**. సమ్మా ఉపట్ఠానలక్ఖణా **సమ్మాసతి**. సమ్మా సమాధానలక్ఖణో **సమ్మాసమాధి**. తేసు ఏకేకస్స తీణి తీణి కిచ్చాని హోన్తి. సేయ్యథిదం – సమ్మాదిట్ఠి తావ అఞ్ఞేహిపి అత్తనో పచ్చనీకకిలేసేహి సద్ధిం మిచ్ఛాదిట్ఠిం పజహతి, నిరోధఞ్చ ఆరమ్మణం కరోతి, సమ్పయుత్తధమ్మే చ పస్సతి తప్పటిచ్ఛాదకమోహవిధమనవసేన అసమ్మోహతో. సమ్మాసఙ్కప్పాదయోపి తథేవ మిచ్ఛాసఙ్కప్పాదీని చ పజహన్తి, నిబ్బానఞ్చ ఆరమ్మణం కరోన్తి. విసేసతో పనేత్థ సమ్మాసఙ్కప్పో సహజాతధమ్మే సమ్మా అభినిరోపేతి, సమ్మావాచా సమ్మా పరిగ్గణ్హాతి, సమ్మాకమ్మన్తో సమ్మా సముట్ఠాపేతి, సమ్మాఆజీవో సమ్మా వోదాపేతి, సమ్మావాయామో సమ్మా పగ్గణ్హాతి, సమ్మాసతి సమ్మా ఉపట్ఠాపేతి, సమ్మాసమాధి సమ్మా సమాదహతి.

అపిచేసా సమ్మాదిట్ఠి నామ పుబ్బభాగే నానాక్ఖణా నానారమ్మణా హోతి, మగ్గకాలే ఏకక్ఖణా ఏకారమ్మణా. కిచ్చతో పన "దుక్ఖే ఞాణ"న్తిఆదీని చత్తారి నామాని లభతి . సమ్మాసఙ్కప్పాదయోపి పుబ్బభాగే నానాక్ఖణా నానారమ్మణా హోన్తి, మగ్గకాలే ఏకక్ఖణా ఏకారమ్మణా. తేసు సమ్మాసఙ్కప్పో కిచ్చతో నేక్ఖమ్మసఙ్కప్పోతిఆదీని తీణి నామాని లభతి. సమ్మావాచాదయో తయో పుబ్బభాగే విరతియోపి హోన్తి చేతనాయోపి, మగ్గక్ఖణే పన విరతియోయేవ. సమ్మావాయామో సమ్మాసతీతి ఇదమ్పి ద్వయం కిచ్చతో సమ్మప్పధానసతిపట్ఠానవసేన చత్తారి నామాని లభతి. సమ్మాసమాధి పన పుబ్బభాగేపి మగ్గక్ఖణేపి సమ్మాసమాధియేవ.

ఇతి ఇమేసు అట్ఠసు ధమ్మేసు భగవతా నిబ్బానాధిగమాయ పటిపన్నస్స యోగినో బహూపకారత్తా పఠమం సమ్మాదిట్ఠి దేసితా. అయఞ్హి "పఞ్ఞాపజ్జోతో పఞ్ఞాసత్థ"న్తి (ధ॰ స॰ ౧౬, ౨౦, ౨౯) చ వుత్తా. తస్మా ఏతాయ పుబ్బభాగే విపస్సనాఞాణసఙ్ఖాతాయ సమ్మాదిట్ఠియా అవిజ్జన్ధకారం విధమిత్వా కిలేసచోరే ఘాతేన్తో ఖేమేన యోగావచరో నిబ్బానం పాపుణాతి. తస్మా పఠమం సమ్మాదిట్ఠి దేసితా.

సమ్మాసఙ్కప్పో పన తస్సా బహూపకారో. తస్మా తదనన్తరం వుత్తో. యథా హి హేరఞ్ఞికో హత్థేన పరివత్తేత్వా పరివత్తేత్వా చక్ఖునా కహాపణం ఓలోకేన్తో "అయం కూటో అయం ఛేకో"తి జానాతి, ఏవం యోగావచరోపి పుబ్బభాగే వితక్కేన

వితక్కేత్వా వితక్కేత్వా విపస్సనాపఞ్ఞాయ ఓలోకయమానో “ఇమే ధమ్మా కామావచరా, ఇమే రూపావచరాదయో”తి జానాతి. యథా వా పన పురిసేన కోటియం గహేత్వా పరివత్తేత్వా పరివత్తేత్వా దిన్నం మహారుక్ఖం తచ్ఛకో వాసియా తచ్ఛేత్వా కమ్మే ఉపనేతి, ఏవం వితక్కేన వితక్కేత్వా వితక్కేత్వా దిన్నధమ్మే యోగావచరో పఞ్ఞాయ “ఇమే ధమ్మా కామావచరా, ఇమే రూపావచరా”తిఆదినా నయేన పరిచ్ఛిన్దిత్వా కమ్మే ఉపనేతి. తస్మా సమ్మాసఙ్కప్పో సమ్మాదిట్ఠానన్తరం వుత్తో.

స్వాయం యథా సమ్మాదిట్ఠియా, ఏవం సమ్మావాచాయపి ఉపకారకో. యథాహ – “పుబ్బే ఖో, గహపతి, వితక్కేత్వా విచారేత్వా పచ్ఛా వాచం భిన్దతీ”తి (మ॰ ని॰ ౧.౪౬౩). తస్మా తదనన్తరం సమ్మావాచా వుత్తా.

యస్మా పన “ఇదఞ్చిదఞ్చ కరిస్సామా”తి పఠమం వాచాయ సంవిదహిత్వా లోకే కమ్మన్తే పయోజేన్తి, తస్మా వాచా కాయకమ్మస్స ఉపకారికాతి సమ్మావాచాయ అనన్తరం సమ్మాకమ్మన్తో వుత్తో.

చతుబ్బిధం పన వచీదుచ్చరితం, తివిధం కాయదుచ్చరితం పహాయ ఉభయం సుచరితం పూరేన్తస్సేవ యస్మా ఆజీవట్ఠమకసీలం పూరతి, న ఇతరస్స , తస్మా తదుభయానన్తరం సమ్మాఆజీవో వుత్తో.

ఏవం విసుద్ధాజీవేన పన “పరిసుద్ధో మే ఆజీవో”తి ఏత్తావతా పరితోసం కత్వా సుత్తప్పమత్తేన విహరితుం న యుత్తం, అథ ఖో సబ్బఇరియాపథేసు ఇదం వీరియమారభితబ్బన్తి దస్సేతుం తదనన్తరం సమ్మావాయామో వుత్తో.

తతో ఆరద్ధవీరియేనాపి కాయాదీసు చతూసు వత్థూసు సతి సూపట్ఠితా కాతబ్బాతి దస్సేతుం తదనన్తరం సమ్మాసతి వుత్తా.

యస్మా పన ఏవం సూపట్ఠితాయ సతియా సమాధిస్స ఉపకారానుపకారానం ధమ్మానం గతియో సమన్వేసిత్వా పహోతి ఏకత్తారమ్మణే చిత్తం సమాధాతుం, తస్మా సమ్మాసతిఅనన్తరం సమ్మాసమాధి వుత్తోతి వేదితబ్బోతి.

సమ్మాదిట్ఠినిద్దేసే “దుక్ఖే ఞాణ”న్తిఆదినా చతుసచ్చకమ్మట్ఠానం దస్సితం. తత్థ పురిమాని ద్వే సచ్చాని వట్టం, పచ్ఛిమాని ద్వే వివట్టం. తేసు భిక్ఖునో వట్టే కమ్మట్ఠానాభినివేసో హోతి, వివట్టే నత్థి అభినివేసో. పురిమాని హి ద్వే సచ్చాని “పఞ్చక్ఖన్ధా దుక్ఖం, తణ్హా సముదయో”తి ఏవం సఙ్ఖేపేన చ, “కతమే పఞ్చక్ఖన్ధా? రూపక్ఖన్ధో”తిఆదినా నయేన విత్థారేన చ ఆచరియసన్తికే ఉగ్గణ్హిత్వా వాచాయ పునప్పునం పరివత్తేన్తో యోగావచరో కమ్మం కరోతి. ఇతరేసు పన ద్వీసు సచ్చేసు “నిరోధసచ్చం ఇట్ఠం కన్తం మనాపం, మగ్గసచ్చం ఇట్ఠం కన్తం మనాప”న్తి ఏవం సవనేనేవ కమ్మం కరోతి. సో ఏవం కమ్మం కరోన్తో చత్తారి సచ్చాని ఏకపటివేధేన పటివిజ్ఝతి, ఏకాభిసమయేన అభిసమేతి. దుక్ఖం పరిఞ్ఞాపటివేధేన పటివిజ్ఝతి, సముదయం పహానపటివేధేన పటివిజ్ఝతి. నిరోధం సచ్ఛికిరియాపటివేధేన పటివిజ్ఝతి, మగ్గం భావనాపటివేధేన పటివిజ్ఝతి. దుక్ఖం పరిఞ్ఞాభిసమయేన…పే॰… మగ్గం భావనాభిసమయేన అభిసమేతి.

ఏవమస్స పుబ్బభాగే ద్వీసు సచ్చేసు ఉగ్గహపరిపుచ్ఛాసవనధారణసమ్మసనపటివేధో హోతి, ద్వీసు సవనపటివేధోయేవ. అపరభాగే తీసు కిచ్చతో పటివేధో హోతి నిరోధే ఆరమ్మణపటివేధో. తత్థ సబ్బమ్పి పటివేధఞాణం లోకుత్తరం, సవనధారణసమ్మసనఞాణం లోకియం కామావచరం. పచ్చవేక్ఖణా పన పత్తసచ్చస్స హోతి, అయఞ్చ

ఆదికమ్మికో. తస్మా సా ఇధ న వుత్తా. ఇమస్స చ భిక్ఖునో పుబ్బే పరిగ్గహతో “దుక్ఖం పరిజానామి, సముదయం పజహామి, నిరోధం సచ్ఛికరోమి, మగ్గం భావేమీ”తి ఆభోగసమన్నాహారమనసికారపచ్చవేక్ఖణా నత్థి, పరిగ్గహతో పట్ఠాయ హోతి. అపరభాగే పన దుక్ఖం పరిఞ్ఞాతమేవ హోతి…పే.… మగ్గో భావితోవ హోతి.

తత్థ ద్వే సచ్చాని దుద్దసత్తా గమ్భీరాని, ద్వే గమ్భీరత్తా దుద్దసాని. దుక్ఖసచ్చఞ్హి ఉప్పత్తితో పాకటం, ఖాణుకణ్టకప్పహారాదీసు “అహో దుక్ఖ”న్తి వత్తబ్బతమ్పి ఆపజ్జతి. సముదయసచ్చం ఖాదితుకామతాభుఞ్జితుకామతాదివసేన ఉప్పత్తితో పాకటం. లక్ఖణపటివేధతో పన ఉభయమ్పి గమ్భీరం. ఇతి తాని దుద్దసత్తా గమ్భీరాని. ఇతరేసం పన ద్విన్నం దస్సనత్థాయ పయోగో భవగ్గగ్గహణత్థం హత్థపసారణం వియ, అవీచిఫుసనత్థం పాదపసారణం వియ, సతధా భిన్నస్స వాలస్స కోటియా కోటిపటిపాదనం వియ చ హోతి. ఇతి తాని గమ్భీరత్తా దుద్దసాని. ఏవం దుద్దసత్తా గమ్భీరేసు గమ్భీరత్తా చ దుద్దసేసు చతూసు సచ్చేసు ఉగ్గహాదివసేన పుబ్బభాగఞాణుప్పత్తిం సన్ధాయ ఇదం “దుక్ఖే ఞాణ”న్తిఆది వుత్తం. పటివేధక్ఖణే పన ఏకమేవ తం ఞాణం హోతి.

అపరే పనాహు – చతుబ్బిధం సచ్చేసు ఞాణం సుతమయఞాణం వవత్థానఞాణం సమ్మసనఞాణం అభిసమయఞాణన్తి. తత్థ కతమం సుతమయఞాణం? సంఖిత్తేన వా విత్థారేన వా చత్తారి సచ్చాని సుత్వా జానాతి “ఇదం దుక్ఖం, అయం సముదయో, అయం నిరోధో, అయం మగ్గో”తి. ఇదం **సుతమయఞాణం**. కతమం వవత్థానఞాణం? సో సుతానం అత్థం ఉపపరిక్ఖతి ధమ్మతో చ లక్ఖణతో చ, “ఇమే ధమ్మా ఇమస్మిం సచ్చే పరియాపన్నా, ఇమస్స సచ్చస్స ఇదం లక్ఖణ”న్తి సన్నిట్ఠానం కరోతి. ఇదం **వవత్థానఞాణం**. కతమం సమ్మసనఞాణం? సో ఏవం యథానుపుబ్బం చత్తారి సచ్చాని వవత్థపేత్వా అథ దుక్ఖమేవ గహేత్వా యావ గోత్రభుఞాణం అనిచ్చతో దుక్ఖతో అనత్తతో సమ్మసతి. ఇదం **సమ్మసనఞాణం**. కతమం అభిసమయఞాణం? లోకుత్తరమగ్గక్ఖణే ఏకేన ఞాణేన చత్తారి సచ్చాని అపుబ్బం అచరిమం అభిసమేతి “దుక్ఖం పరిఞ్ఞాభిసమయేన, సముదయం పహానాభిసమయేన, నిరోధం సచ్ఛికిరియాభిసమయేన మగ్గం భావనాభిసమయేన అభిసమేతీ”తి. ఇదం **అభిసమయఞాణన్తి**.

సమ్మాసఙ్కప్పనిద్దేసే కామతో నిస్సటోతి **నేక్ఖమ్మసఙ్కప్పో**. బ్యాపాదతో నిస్సటోతి **అబ్యాపాదసఙ్కప్పో**. విహింసాయ నిస్సటోతి **అవిహింసాసఙ్కప్పో**. తత్థ నేక్ఖమ్మవితక్కో కామవితక్కస్స పదఘాతం పదచ్ఛేదం కరోన్తో ఉప్పజ్జతి, అబ్యాపాదవితక్కో బ్యాపాదవితక్కస్స, అవిహింసావితక్కో విహింసావితక్కస్స. తథా నేక్ఖమ్మఅబ్యాపాదఅవిహింసావితక్కా కామబ్యాపాదవిహింసావితక్కానం పచ్చనీకా హుత్వా ఉప్పజ్జన్తి.

తత్థ యోగావచరో కామవితక్కస్స పదఘాతనత్థం కామవితక్కం వా సమ్మసతి అఞ్ఞం వా పన కిఞ్చి సఙ్ఖారం. అథస్స విపస్సనాక్ఖణే విపస్సనాసమ్పయుత్తో సఙ్కప్పో తదఙ్గవసేన కామవితక్కస్స పదఘాతం పదచ్ఛేదం కరోన్తో ఉప్పజ్జతి, విపస్సనం ఉస్సుక్కాపేత్వా మగ్గం పాపేతి. అథస్స మగ్గక్ఖణే మగ్గసమ్పయుత్తో సఙ్కప్పో సముచ్ఛేదవసేన కామవితక్కస్స పదఘాతం పదచ్ఛేదం కరోన్తో ఉప్పజ్జతి. బ్యాపాదవితక్కస్సపి పదఘాతనత్థం బ్యాపాదవితక్కం వా అఞ్ఞం వా సఙ్ఖారం, విహింసావితక్కస్స పదఘాతనత్థం విహింసావితక్కం వా అఞ్ఞం వా సఙ్ఖారం సమ్మసతి. అథస్స విపస్సనాక్ఖణేతి సబ్బం పురిమనయేనేవ యోజేతబ్బం.

కామవితక్కాదీనం పన తిణ్ణమ్పి పాళియం విభత్తేసు అట్ఠతింసారమ్మణేసు ఏకకమ్మట్ఠానమ్పి అపచ్చనీకం నామ నత్థి. ఏకన్తతో పన కామవితక్కస్స తావ అసుభేసు పఠమజ్ఝానమేవ పచ్చనీకం, బ్యాపాదవితక్కస్స మేత్తాయ తికచతుక్కజ్ఝానాని, విహింసావితక్కస్స కరుణాయ తికచతుక్కజ్ఝానాని. తస్మా అసుభపరికమ్మం కత్వా ఝానం సమాపన్నస్స సమాపత్తిక్ఖణే ఝానసమ్పయుత్తో వితక్కో విక్ఖమ్భనవసేన కామవితక్కస్స పచ్చనీకో హుత్వా ఉప్పజ్జతి, ఝానం పాదకం కత్వా విపస్సనం పట్ఠపేన్తస్స విపస్సనాక్ఖణే విపస్సనాసమ్పయుత్తో సఙ్కప్పో తదఙ్గవసేన కామవితక్కస్స పచ్చనీకో హుత్వా ఉప్పజ్జతి, విపస్సనం ఉస్సుక్కాపేత్వా మగ్గం పాపేన్తస్స మగ్గక్ఖణే మగ్గసమ్పయుత్తో సఙ్కప్పో సముచ్ఛేదవసేన కామవితక్కస్స పచ్చనీకో హుత్వా ఉప్పజ్జతి. ఏవం ఉప్పన్నో నేక్ఖమ్మసఙ్కప్పోతి వుచ్చతీతి వేదితబ్బో.

మేత్తాయ పన పరికమ్మం కత్వా, కరుణాయ పరికమ్మం కత్వా ఝానం సమాపన్నస్సాతి సబ్బం పురిమనయేనేవ యోజేతబ్బం. ఏవం ఉప్పన్నో అబ్యాపాదసఙ్కప్పోతి వుచ్చతి, అవిహింసాసఙ్కప్పోతి వుచ్చతీతి వేదితబ్బో. ఏవమేతే నేక్ఖమ్మసఙ్కప్పాదయో విపస్సనాఝానవసేన ఉప్పత్తీనం నానత్తా పుబ్బభాగే నానా, మగ్గక్ఖణే పన ఇమేసు తీసు ఠానేసు ఉప్పన్నస్స అకుసలసఙ్కప్పస్స పదచ్ఛేదతో అనుప్పత్తిసాధనవసేన మగ్గఙ్గం పూరయమానో ఏకోవ కుసలసఙ్కప్పో ఉప్పజ్జతి. అయం సమ్మాసఙ్కప్పో నామ.

సమ్మావాచానిద్దేసేపి యస్మా అఞ్ఞేనేవ చిత్తేన ముసావాదా విరమతి, అఞ్ఞేన అఞ్ఞేన పిసుణావాచాదీహి, తస్మా చతస్సోపేతా వేరమణియో పుబ్బభాగే నానా, మగ్గక్ఖణే పన మిచ్ఛావాచాసఙ్ఖాతాయ చతుబ్బిధాయ అకుసలదుస్సీల్యచేతనాయ పదచ్ఛేదతో అనుప్పత్తిసాధనవసేన మగ్గఙ్గం పూరయమానా ఏకావ సమ్మావాచాసఙ్ఖాతా కుసలవేరమణీ ఉప్పజ్జతి. అయం సమ్మావాచా నామ.

సమ్మాకమ్మన్తనిద్దేసేపి యస్మా అఞ్ఞేనేవ చిత్తేన పాణాతిపాతా విరమతి, అఞ్ఞేన అదిన్నాదానా, అఞ్ఞేన మిచ్ఛాచారా, తస్మా తిస్సోపేతా వేరమణియో పుబ్బభాగే నానా, మగ్గక్ఖణే పన మిచ్ఛాకమ్మన్తసఙ్ఖాతాయ తివిధాయ అకుసలదుస్సీల్యచేతనాయ పదచ్ఛేదతో అనుప్పత్తిసాధనవసేన మగ్గఙ్గం పూరయమానా ఏకావ సమ్మాకమ్మన్తసఙ్ఖాతా కుసలవేరమణీ ఉప్పజ్జతి. అయం సమ్మాకమ్మన్తో నామ.

సమ్మాఆజీవనిద్దేసే **ఇధాతి** ఇమస్మిం సాసనే. **అరియసావకోతి** అరియస్స బుద్ధస్స సావకో. **మిచ్ఛాఆజీవం పహాయాతి** పాపకం ఆజీవం పజహిత్వా. **సమ్మాఆజీవేనాతి** బుద్ధప్పసత్థేన కుసలఆజీవేన. **జీవికం కప్పేతీతి** జీవితప్పవత్తిం పవత్తేతి. ఇధాపి యస్మా అఞ్ఞేనేవ చిత్తేన కాయద్వారవీతిక్కమా విరమతి, అఞ్ఞేనేవ వచీద్వారవీతిక్కమా, తస్మా పుబ్బభాగే నానాక్ఖణేసు ఉప్పజ్జతి, మగ్గక్ఖణే పన ద్వీసు ద్వారేసు సత్తన్నం కమ్మపథానం వసేన ఉప్పన్నాయ మిచ్ఛాఆజీవదుస్సీల్యచేతనాయ పదచ్ఛేదతో అనుప్పత్తిసాధనవసేన మగ్గఙ్గం పూరయమానా ఏకావ సమ్మాఆజీవసఙ్ఖాతా కుసలవేరమణీ ఉప్పజ్జతి. అయం సమ్మాఆజీవో నామ.

సమ్మావాయామనిద్దేసే **ఇధ భిక్ఖూతి** ఇమస్మిం సాసనే పటిపన్నకో భిక్ఖు. **అనుప్పన్నానన్తి** అనిబ్బత్తానం. **పాపకానన్తి** లామకానం. **అకుసలానం ధమ్మానన్తి** అకోసల్లసమ్భూతానం ధమ్మానం. **అనుప్పాదాయాతి** న ఉప్పాదనత్థాయ. **ఛన్దం జనేతీతి** కత్తుకమ్యతాసఙ్ఖాతం కుసలచ్ఛన్దం జనేతి ఉప్పాదేతి. **వాయమతీతి** పయోగం జనేతి పరక్కమం కరోతి. **వీరియం ఆరభతీతి** కాయికం చేతసికం వీరియం కరోతి. **చిత్తం పగ్గణ్హాతీతి** తేనేవ సహజాతవీరియేన చిత్తం ఉక్ఖిపతి. **పదహతీతి**

పధానవీరియం కరోతి. పటిపాటియా పనేతాని చత్తారిపి పదాని ఆసేవనాభావనాబహులీకమ్మసాతచ్చకిరియాహి యోజేతబ్బాని.

**ఉప్పన్నాన**న్తి అనుప్పన్నానన్తి అవత్తబ్బతం ఆపన్నానం. **పహానాయా**తి పజహనత్థాయ. **అనుప్పన్నానం కుసలానం ధమ్మాన**న్తి అనిబ్బత్తానం కోసల్లసమ్భూతానం ధమ్మానం. **ఉప్పాదాయా**తి ఉప్పాదనత్థాయ. **ఉప్పన్నాన**న్తి నిబ్బత్తానం. **ఠితియా**తి ఠితత్థాయ. **అసమ్మోసాయా**తి అనస్సనత్థం. **భియ్యోభావాయా**తి పునప్పునం భావాయ. **వేపుల్లాయా**తి విపులభావాయ. **భావనాయా**తి వడ్ఢియా. **పారిపూరియా**తి పరిపూరణత్థాయ.

ఏతే పన సమ్మావాయామసఙ్ఖాతా చత్తారో సమ్మప్పధానా పుబ్బభాగే లోకియా, మగ్గక్ఖణే లోకుత్తరా. మగ్గక్ఖణే పన ఏకమేవ వీరియం చతుకిచ్చసాధనవసేన చత్తారి నామాని లభతి. తత్థ లోకియా కస్సపసంయుత్తే వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బా. వుత్తఞ్హి తత్థ –

> "చత్తారోమే , ఆవుసో, సమ్మప్పధానా; కతమే చత్తారో? ఇధావుసో, భిక్ఖు 'అనుప్పన్నా మే పాపకా అకుసలా ధమ్మా ఉప్పజ్జమానా అనత్థాయ సంవత్తేయ్యు'న్తి ఆతప్పం కరోతి, 'ఉప్పన్నా మే పాపకా అకుసలా ధమ్మా అప్పహీయమానా అనత్థాయ సంవత్తేయ్యు'న్తి ఆతప్పం కరోతి, 'అనుప్పన్నా మే కుసలా ధమ్మా అనుప్పజ్జమానా అనత్థాయ సంవత్తేయ్యు'న్తి ఆతప్పం కరోతి, 'ఉప్పన్నా మే కుసలా ధమ్మా నిరుజ్ఝమానా అనత్థాయ సంవత్తేయ్యు'న్తి ఆతప్పం కరోతీ"తి (సం॰ ని॰ ౨.౧౪౫);

తత్థ చ **అనుప్పన్నా**తి అసముదాచారవసేన వా అననుభూతారమ్మణవసేన వా అనుప్పన్నా. అఞ్ఞథా హి అనమతగ్గే సంసారే అనుప్పన్నా పాపకా అకుసలా ధమ్మా నామ నత్థి, అనుప్పన్నా పన ఉప్పజ్జమానాపి ఏతేయేవ ఉప్పజ్జన్తి, పహీయమానాపి ఏతేయేవ పహీయన్తి.

తత్థ ఏకచ్చస్స వత్తగన్థధుతఙ్గసమాధివిపస్సనానవకమ్మభవానం అఞ్ఞతరవసేన కిలేసా న సముదాచరన్తి. కథం? ఏకచ్చో హి వత్తసమ్పన్నో హోతి, అసీతి ఖన్ధకవత్తాని చుద్దస మహావత్తాని చేతియఙ్గణబోధియఙ్గణపానీయమాళకఉపోసథాగారఆగన్తుకగమికవత్తాని చ కరోన్తస్సేవ కిలేసా ఓకాసం న లభన్తి. అపరభాగే పనస్స వత్తాని విస్సజ్జేత్వా భిన్నవత్తస్స చరతో అయోనిసోమనసికారం సతివోస్సగ్గఞ్చ ఆగమ్మ ఉప్పజ్జన్తి. ఏవమ్పి అసముదాచారవసేన అనుప్పన్నా ఉప్పజ్జన్తి నామ.

ఏకచ్చో గన్థయుత్తో హోతి, ఏకమ్పి నికాయం గణ్హాతి ద్వేపి తయోపి చత్తారోపి పఞ్చపి. తస్స తేపిటకం బుద్ధవచనం అత్థవసేన పాళివసేన అనుసన్ధివసేన పుబ్బాపరవసేన గణ్హన్తస్స సజ్ఝాయన్తస్స చిన్తేన్తస్స వాచేన్తస్స దేసేన్తస్స పకాసేన్తస్స కిలేసా ఓకాసం న లభన్తి. అపరభాగే పనస్స గన్థకమ్మం పహాయ కుసీతస్స చరతో అయోనిసోమనసికారసతివోస్సగ్గే ఆగమ్మ ఉప్పజ్జన్తి. ఏవమ్పి అసముదాచారవసేన అనుప్పన్నా ఉప్పజ్జన్తి నామ.

ఏకచ్చో పన ధుతఙ్గధరో హోతి, తేరస ధుతఙ్గగుణే సమాదాయ వత్తతి, తస్స ధుతఙ్గగుణే పరిహరన్తస్స కిలేసా ఓకాసం న లభన్తి. అపరభాగే పనస్స ధుతఙ్గాని విస్సజ్జేత్వా బాహుల్లాయ ఆవత్తస్స చరతో అయోనిసోమనసికారసతివోస్సగ్గే ఆగమ్మ ఉప్పజ్జన్తి. ఏవమ్పి అసముదాచారవసేన అనుప్పన్నా ఉప్పజ్జన్తి నామ.

ఏకచ్చో అట్ఠసు సమాపత్తీసు చిణ్ణవసీ హోతి, తస్స పఠమజ్ఝానాదీసు ఆవజ్జనవసీఆదీనం వసేన విహరన్తస్స కిలేసా ఓకాసం న లభన్తి. అపరభాగే పనస్స పరిహీనజ్ఝానస్స వా విస్సట్ఠజ్ఝానస్స వా భస్సాదీసు అనుయుత్తస్స విహరతో అయోనిసోమనసికారసతివోస్సగ్గే ఆగమ్మ ఉప్పజ్జన్తి. ఏవమ్పి అసముదాచారవసేన అనుప్పన్నా ఉప్పజ్జన్తి నామ.

ఏకచ్చో పన విపస్సకో హోతి, సత్తసు వా అనుపస్సనాసు (పటి॰ మ॰ ౩.౩౫) అట్ఠారససు వా మహావిపస్సనాసు (పటి॰ మ॰ ౧.౨౨) కమ్మం కరోన్తో విహరతి, తస్స ఏవం విహరతో కిలేసా ఓకాసం న లభన్తి. అపరభాగే పనస్స విపస్సనాకమ్మం పహాయ కాయదళ్హీబహులస్స విహరతో అయోనిసోమనసికారసతివోస్సగ్గే ఆగమ్మ ఉప్పజ్జన్తి. ఏవమ్పి అసముదాచారవసేన అనుప్పన్నా ఉప్పజ్జన్తి నామ.

ఏకచ్చో నవకమ్మికో హోతి, ఉపోసథాగారభోజనసాలాదీని కరోతి , తస్స తేసం ఉపకరణాని చిన్తేన్తస్స కిలేసా ఓకాసం న లభన్తి. అపరభాగే పనస్స నవకమ్మే నిట్ఠితే వా విస్సట్ఠే వా అయోనిసోమనసికారసతివోస్సగ్గే ఆగమ్మ ఉప్పజ్జన్తి. ఏవమ్పి అసముదాచారవసేన అనుప్పన్నా ఉప్పజ్జన్తి నామ.

ఏకచ్చో పన బ్రహ్మలోకతో ఆగతో సుద్ధసత్తో హోతి, తస్స అనాసేవనాయ కిలేసా ఓకాసం న లభన్తి. అపరభాగే పనస్స లద్ధాసేవనస్స అయోనిసోమనసికారసతివోస్సగ్గే ఆగమ్మ ఉప్పజ్జన్తి. ఏవమ్పి అసముదాచారవసేన అనుప్పన్నా ఉప్పజ్జన్తి నామ. ఏవం తావ అసముదాచారవసేన అనుప్పన్నతా వేదితబ్బా.

కథం అననుభూతారమ్మణవసేన? ఇధేకచ్చో అననుభూతపుబ్బం మనాపికాదిభేదం ఆరమ్మణం లభతి, తస్స తత్థ అయోనిసోమనసికారసతివోస్సగ్గే ఆగమ్మ రాగాదయో కిలేసా ఉప్పజ్జన్తి. ఏవం అననుభూతారమ్మణవసేన అనుప్పన్నా ఉప్పజ్జన్తి నామ. ఏవం అనుప్పన్నానం అకుసలానం ఉప్పాదే సతి అత్తనో అనత్థం పస్సిత్వా తేసం అనుప్పాదాయ సతిపట్ఠానభావనానుయోగేన పఠమం సమ్మప్పధానం భావేతి, ఉప్పన్నేసు పన తేసు తేసం అప్పహానతో అత్తనో అనత్థం పస్సిత్వా తేసం పహానాయ దుతియం తథేవ సమ్మప్పధానం భావేతి.

**అనుప్పన్నా కుసలా ధమ్మా**తి సమథవిపస్సనా చేవ మగ్గో చ. తేసం అనుప్పాదే అత్తనో అనత్థం పస్సిత్వా తేసం ఉప్పాదనత్థాయ తథేవ తతియం సమ్మప్పధానం భావేతి. **ఉప్పన్నా కుసలా ధమ్మా**తి సమథవిపస్సనావ. మగ్గో పన సకిం ఉప్పజ్జిత్వా నిరుజ్ఝమానో అనత్థాయ సంవత్తనకో నామ నత్థి. సో హి ఫలస్స పచ్చయం దత్వావ నిరుజ్ఝతి. తాసం సమథవిపస్సనానం నిరోధతో అత్తనో అనత్థం పస్సిత్వా తాసం ఠితియా తథేవ చతుత్థం సమ్మప్పధానం భావేతి. లోకుత్తరమగ్గక్ఖణే పన ఏకమేవ వీరియం.

యే ఏవం అనుప్పన్నా ఉప్పజ్జేయ్యుం, తే యథా నేవ ఉప్పజ్జన్తి, ఏవం తేసం అనుప్పన్నానం అనుప్పాదకిచ్చం, ఉప్పన్నానఞ్చ పహానకిచ్చం సాధేతి. **ఉప్పన్నా**తి చేత్థ చతుబ్బిధం ఉప్పన్నం వత్తమానుప్పన్నం భూతాపగతుప్పన్నం ఓకాసకతుప్పన్నం భూమిలద్ధుప్పన్నన్తి. తత్థ సబ్బమ్పి ఉప్పాదజరాభఙ్గసమఙ్గిసఙ్ఖాతం **వత్తమానుప్పన్నం** నామ. ఆరమ్మణరసం అనుభవిత్వా నిరుద్ధం అనుభూతాపగతసఙ్ఖాతం కుసలాకుసలం ఉప్పాదాదిత్తయమనుప్పత్వా నిరుద్ధం భుత్వాపగతసఙ్ఖాతం సేససఙ్ఖతఞ్చ **భూతాపగతుప్పన్నం** నామ. “యానిస్స తాని పుబ్బే కతాని కమ్మానీ”తి ఏవమాదినా (మ॰ ని॰ ౩.౨౪౮) నయేన వుత్తం కమ్మం అతీతమ్పి సమానం అఞ్ఞం విపాకం పటిబాహిత్వా అత్తనో విపాకస్స ఓకాసం

కత్వా ఠితత్తా తథా కతోకాసఞ్చ విపాకం అనుప్పన్నమ్పి సమానం ఏవం కతే ఓకాసే ఏకన్తేన ఉప్పజ్జనతో **ఓకాసకతుప్పన్నం** నామ. తాసు తాసు భూమీసు అసమూహతం అకుసలం **భూమిలద్ధుప్పన్నం** నామ.

ఏత్థ చ భూమియా భూమిలద్ధస్స చ నానత్తం వేదితబ్బం – **భూమీ**తి హి విపస్సనాయ ఆరమ్మణభూతా తేభూమకా పఞ్చక్ఖన్ధా. భూమిలద్ధం నామ తేసు ఖన్ధేసు ఉప్పత్తిరహం కిలేసజాతం. తేన హి సా భూమిలద్ధా నామ హోతీతి తస్మా భూమిలద్ధన్తి వుచ్చతి. సా చ ఖో న ఆరమ్మణవసేన. ఆరమ్మణవసేన హి సబ్బేపి అతీతానాగతే పరిఞ్ఞాతేపి చ ఖీణాసవానం ఖన్ధే ఆరబ్భ కిలేసా ఉప్పజ్జన్తి. యది చ తం భూమిలద్ధం నామ సియా, తస్స అప్పహేయ్యతో న కోచి భవమూలం పజహేయ్య. వత్థువసేన పన భూమిలద్ధం వేదితబ్బం. యత్థ యత్థ హి విపస్సనాయ అపరిఞ్ఞాతా ఖన్ధా ఉప్పజ్జన్తి, తత్థ తత్థ ఉప్పాదతో పభుతి తేసు వట్టమూలం కిలేసజాతం అనుసేతి. తం అప్పహీనట్ఠేన భూమిలద్ధన్తి వేదితబ్బం.

తత్థ చ యస్స యేసు ఖన్ధేసు అప్పహీనట్ఠేన అనుసయితా కిలేసా, తస్స తే ఏవ ఖన్ధా తేసం కిలేసానం వత్థు, న అఞ్ఞేసం సన్తకా ఖన్ధా. అతీతక్ఖన్ధేసు చ అప్పహీనానుసయితానం కిలేసానం అతీతక్ఖన్ధావ వత్థు, న ఇతరే. ఏస నయో అనాగతాదీసు. తథా కామావచరక్ఖన్ధేసు అప్పహీనానుసయితానం కిలేసానం కామావచరక్ఖన్ధా ఏవ వత్థు, న ఇతరే. ఏస నయో రూపారూపావచరేసు. సోతాపన్నాదీసు పన యస్స యస్స అరియపుగ్గలస్స ఖన్ధేసు తం తం వట్టమూలం కిలేసజాతం తేన తేన మగ్గేన పహీనం, తస్స తస్స తే తే ఖన్ధా పహీనానం తేసం తేసం వట్టమూలకానం కిలేసానం అవత్థుతో భూమీతి సఙ్ఖం న లభన్తి. పుథుజ్జనస్స సబ్బసో వట్టమూలకిలేసానం అప్పహీనత్తా యంకిఞ్చి కరియమానం కమ్మం కుసలమకుసలం వా హోతి, ఇచ్చస్స కమ్మకిలేసపచ్చయావ వట్టం వట్టతి, తస్స తస్సేవ తం వట్టమూలం రూపక్ఖన్ధేయేవ, న వేదనాదీసు. విఞ్ఞాణక్ఖన్ధేయేవ వా, న రూపక్ఖన్ధాదీసూతి న వత్తబ్బం. కస్మా? అవిసేసేన పఞ్చసుపి ఖన్ధేసు అనుసయితత్తా. కథం? పథవీరసాది వియ రుక్ఖే. యథా హి మహారుక్ఖే పథవీతలం అధిట్ఠాయ పథవీరసఞ్చ ఆపోరసఞ్చ నిస్సాయ తప్పచ్చయా మూలఖన్ధసాఖాపసాఖాపల్లవపలాసపుప్ఫఫలేహి వడ్ఢిత్వా నభం పూరేత్వా యావ కప్పావసానా బీజపరమ్పరాయ రుక్ఖపవేణిం సన్తానయమానే ఠితే తం పథవీరసాదిమూలేయేవ, న ఖన్ధాదీసు. ఫలేయేవ వా, న మూలాదీసూతి న వత్తబ్బం. కస్మా? అవిసేసేన సబ్బేసు మూలాదీసు అనుగతత్తాతి. యథా పన తస్సేవ రుక్ఖస్స పుప్ఫఫలాదీసు నిబ్బిన్నో కోచి పురిసో చతూసు దిసాసు మణ్డూకకణ్టకం నామ విసకణ్టకం ఆకోటేయ్య, అథ సో రుక్ఖో తేన విససమ్ఫస్సేన ఫుట్ఠో పథవీరసఆపోరసానం పరియాదిన్నత్తా అప్పసవధమ్మతం ఆగమ్మ పున సన్తానం నిబ్బత్తేతుం న సక్కుణేయ్య, ఏవమేవ ఖన్ధప్పవత్తియం నిబ్బిన్నో కులపుత్తో తస్స పురిసస్స చతూసు దిసాసు రుక్ఖే విసయోజనం వియ అత్తనో సన్తానే చతుమగ్గభావనం ఆరభతి. అథస్స సో ఖన్ధసన్తానో తేన చతుమగ్గవిససమ్ఫస్సేన సబ్బసో వట్టమూలకిలేసానం పరియాదిన్నత్తా కిరియసభావమత్తం ఉపగతకాయకమ్మాదిసబ్బకమ్మప్పభేదో హుత్వా ఆయతిం పునబ్భవానభినిబ్బత్తనధమ్మతం ఆగమ్మ భవన్తరసన్తానం నిబ్బత్తేతుం న సక్కోతి, కేవలం చరిమవిఞ్ఞాణనిరోధేన నిరిన్ధనో వియ జాతవేదో అనుపాదానో పరినిబ్బాయతి. ఏవం భూమియా భూమిలద్ధస్స చ నానత్తం వేదితబ్బం.

అపరమ్పి చతుబ్బిధం ఉప్పన్నం సముదాచారుప్పన్నం ఆరమ్మణాధిగ్గహితుప్పన్నం అవిక్ఖమ్భితుప్పన్నం అసమూహతుప్పన్నన్తి. తత్థ వత్తమానుప్పన్నమేవ **సముదాచారుప్పన్నం**. చక్ఖాదీనం పన ఆపాథగతే ఆరమ్మణే పుబ్బభాగే అనుప్పజ్జమానమ్పి కిలేసజాతం ఆరమ్మణస్స అధిగ్గహితత్తా ఏవ అపరభాగే ఏకన్తేన ఉప్పత్తితో **ఆరమ్మణాధిగ్గహితుప్పన్న**న్తి వుచ్చతి. సమథవిపస్సనానం అఞ్ఞతరవసేన అవిక్ఖమ్భితం కిలేసజాతం

చిత్తసన్తతిమనారూళ్హమ్పి ఉప్పత్తినివారకస్స హేతునో అభావా **అవిక్ఖమ్భితుప్పన్నం** నామ. సమథవిపస్సనావసేన పన విక్ఖమ్భితమ్పి అరియమగ్గేన అసమూహతత్తా ఉప్పత్తిధమ్మతం అనతీతత్తా **అసమూహతుప్పన్న**న్తి వుచ్చతి. తివిధమ్పి చేతం ఆరమ్మణాధిగ్గహితావిక్ఖమ్భితాసమూహతుప్పన్నం భూమిలద్ధేనేవ సఙ్గహం గచ్ఛతీతి వేదితబ్బం.

ఇచ్చేతస్మిం వుత్తప్పభేదే ఉప్పన్నే యదేతం వత్తమానభూతాపగతోకాసకతసముదాచారసఙ్ఖాతం ఉప్పన్నం, తం అమగ్గవజ్ఝత్తా కేనచి మగ్గఞాణేన పహాతబ్బం న హోతి. యం పనేతం భూమిలద్ధారమ్మణాధిగ్గహితావిక్ఖమ్భితాసమూహతసఙ్ఖాతం ఉప్పన్నం, తస్స తం ఉప్పన్నభావం నాసయమానం యస్మా తం తం లోకియలోకుత్తరఞాణం ఉప్పజ్జతి, తస్మా తం సబ్బమ్పి పహాతబ్బం హోతీతి. ఏవం యే మగ్గో కిలేసే పజహతి, తే సన్ధాయ "ఉప్పన్నాన"న్తిఆది వుత్తం.

అథ మగ్గక్ఖణే కథం అనుప్పన్నానం కుసలానం ఉప్పాదాయ భావనా హోతి, కథఞ్చ ఉప్పన్నానం ఠితియాతి? మగ్గప్పవత్తియా ఏవ. మగ్గో హి పవత్తమానో పుబ్బే అనుప్పన్నపుబ్బత్తా అనుప్పన్నో నామ వుచ్చతి. అనాగతపుబ్బఞ్హి ఠానం ఆగన్త్వా అననుభూతపుబ్బం వా ఆరమ్మణం అనుభవిత్వా వత్తారో భవన్తి "అనాగతట్ఠానం ఆగతమ్హ, అననుభూతం ఆరమ్మణం అనుభవామా"తి. యావస్స పవత్తి, అయమేవ ఠితి నామాతి ఠితియా భావేతీతిపి వత్తుం వట్టతి. ఏవమేతస్స భిక్ఖునో ఇదం లోకుత్తరమగ్గక్ఖణే ఏకమేవ వీరియం "అనుప్పన్నానం పాపకానం అకుసలానం ధమ్మానం అనుప్పాదాయా"తిఆదీని చత్తారి నామాని లభతి. అయం లోకుత్తరమగ్గక్ఖణే సమ్మప్పధానకథా. ఏవమేత్థ లోకియలోకుత్తరమిస్సకా సమ్మప్పధానా నిద్దిట్ఠాతి.

సమ్మాసతినిద్దేసే **కాయే**తి రూపకాయే. రూపకాయో హి ఇధ అఙ్గపచ్చఙ్గానం కేసాదీనఞ్చ ధమ్మానం సమూహట్ఠేన హత్థికాయరథకాయాదయో వియ కాయోతి అధిప్పేతో. యథా చ సమూహట్ఠేన, ఏవం కుచ్ఛితానం ఆయట్ఠేన. కుచ్ఛితానఞ్హి పరమజేగుచ్ఛానం సో ఆయోతిపి కాయో. **ఆయో**తి ఉప్పత్తిదేసో. తత్రాయం వచనత్థో – ఆయన్తి తతోతి ఆయో. కే ఆయన్తి? కుచ్ఛితా కేసాదయో. ఇతి కుచ్ఛితానం ఆయోతి కాయో.

**కాయానుపస్సీ**తి కాయం అనుపస్సనసీలో, కాయం వా అనుపస్సమానో. **కాయే**తి చ వత్వాపి పున **కాయానుపస్సీ**తి దుతియం కాయగ్గహణం అసమ్మిస్సతో వవత్థానఘనవినిబ్భోగాదిదస్సనత్థం కతన్తి వేదితబ్బం. తేన న కాయే వేదనానుపస్సీ చిత్తధమ్మానుపస్సీ వా, అథ ఖో కాయానుపస్సీయేవాతి కాయసఙ్ఖాతే వత్థుస్మిం కాయానుపస్సనాకారస్సేవ దస్సనేన అసమ్మిస్సతో వవత్థానం దస్సితం హోతి. తథా న కాయే అఙ్గపచ్చఙ్గవినిముత్తఏకధమ్మానుపస్సీ, నాపి కేసలోమాదివినిముత్తఇత్థిపురిసానుపస్సీ. యోపి చేత్థ కేసలోమాదికో భూతుపాదాయసమూహసఙ్ఖాతో కాయో, తత్థాపి న భూతుపాదాయవినిముత్తఏకధమ్మానుపస్సీ, అథ ఖో రథసమ్భారానుపస్సకో వియ అఙ్గపచ్చఙ్గసమూహానుపస్సీ, నగరావయవానుపస్సకో వియ కేసలోమాదిసమూహానుపస్సీ, కదలిక్ఖన్ధపత్తవట్టివినిభుజ్జకో వియ రిత్తముట్ఠివినివేఠకో వియ చ భూతుపాదాయసమూహానుపస్సీయేవాతి సమూహవసేనేవ కాయసఙ్ఖాతస్స వత్థునో నానప్పకారతో దస్సనేన ఘనవినిబ్భోగో దస్సితో హోతి. న హేత్థ యథావుత్తసమూహవినిముత్తో కాయో వా ఇత్థీ వా పురిసో వా అఞ్ఞో వా కోచి ధమ్మో దిస్సతి, యథావుత్తధమ్మసమూహమత్తేయేవ పన తథా తథా సత్తా మిచ్ఛాభినివేసం కరోన్తి. తేనాహు పోరాణా –

"యం పస్సతి న తం దిట్ఠం, యం దిట్ఠం తం న పస్సతి;

అపస్సం బజ్ఝతే మూళ్హో, బజ్ఝమానో న ముచ్చతీ”తి.

ఘనవినిబ్భోగాదిదస్సనత్థన్తి వుత్తం. ఆదిసద్దేన చేత్థ అయమ్పి అత్థో వేదితబ్బో – అయఞ్హి ఏతస్మిం కాయే కాయానుపస్సీయేవ, న అఞ్ఞధమ్మానుపస్సీ. కిం వుత్తం హోతి? యథా అనుదకభూతాయపి మరీచియా ఉదకానుపస్సినో హోన్తి, న ఏవం అనిచ్చదుక్ఖానత్తాసుభభూతేయేవ ఇమస్మిం కాయే నిచ్చసుఖత్తసుభభావానుపస్సీ, అథ ఖో కాయానుపస్సీ

అనిచ్చదుక్ఖానత్తాసుభాకారసమూహానుపస్సీయేవాతి వుత్తం హోతి. అథ వా య్వాయం మహాసతిపట్ఠానే “ఇధ, భిక్ఖవే, భిక్ఖు అరఞ్ఞగతో వా రుక్ఖమూలగతో వా…పే… సో సతోవ అస్ససతీ”తిఆదినా (దీ॰ ని॰ ౨.౩౭౪; మ॰ ని॰ ౧.౧౦౭) నయేన అస్సాసపస్సాసాది చుణ్ణకజాతఅట్ఠికపరియోసానో కాయో వుత్తో, యో చ పరతో సతిపట్ఠానకథాయం “ఇధేకచ్చో పథవీకాయం అనిచ్చతో అనుపస్సతి, ఆపోకాయం, తేజోకాయం, వాయోకాయం, కేసకాయం, లోమకాయం, ఛవికాయం, చమ్మకాయం, మంసకాయం, రుహిరకాయం, న్హారుకాయం, అట్ఠికాయం, అట్ఠిమిఞ్జకాయ”న్తి (పటి॰ మ॰ ౩.౩౫) కాయో వుత్తో, తస్స సబ్బస్స ఇమస్మింయేవ కాయే అనుపస్సనతో కాయే కాయానుపస్సీతి ఏవమ్పి అత్థో దట్ఠబ్బో.

అథ వా కాయే అహన్తి వా మమన్తి వా ఏవం గహేతబ్బస్స కస్సచి అననుపస్సనతో తస్స తస్సేవ పన కేసలోమాదికస్స నానాధమ్మసమూహస్స అనుపస్సనతో కాయే కేసాదిధమ్మసమూహసఙ్ఖాతకాయానుపస్సీతి ఏవమత్థో దట్ఠబ్బో. అపిచ “ఇమస్మిం కాయే అనిచ్చతో అనుపస్సతి, నో నిచ్చతో”తిఆదినా అనుక్కమేన పరతో ఆగతనయస్స సబ్బస్సేవ అనిచ్చలక్ఖణాదినో ఆకారసమూహసఙ్ఖాతస్స కాయస్స అనుపస్సనతోపి కాయే కాయానుపస్సీతి ఏవమ్పి అత్థో దట్ఠబ్బో. అయం పన చతుసతిపట్ఠానసాధారణో అత్థో.

**కాయే కాయానుపస్సీ**తి అస్సాసపస్సాసకాయాదికే బహుధా వుత్తే కాయే ఏకేకకాయానుపస్సీ. **విహరతీ**తి చతూసు ఇరియాపథవిహారేసు అఞ్ఞతరవిహారసమాయోగపరిదీపనమేతం, ఏకం ఇరియాపథబాధనం అఞ్ఞేన ఇరియాపథేన విచ్ఛిన్దిత్వా అపతమానం అత్తానం హరతి పవత్తేతీతి అత్థో. **ఆతాపీ**తి కాయపరిగ్గాహకవీరియసమాయోగపరిదీపనమేతం. సో హి యస్మా తస్మిం సమయే యం తం వీరియం తీసు భవేసు కిలేసానం ఆతాపనతో ఆతాపోతి వుచ్చతి, తేన సమన్నాగతో హోతి , తస్మా “ఆతాపీ”తి వుచ్చతి. **సమ్పజానో**తి కాయపరిగ్గాహకేన సమ్పజఞ్ఞసఙ్ఖాతేన ఞాణేన సమన్నాగతో. **సతిమా**తి కాయపరిగ్గాహికాయ సతియా సమన్నాగతో. అయం పన యస్మా సతియా ఆరమ్మణం పరిగ్గహేత్వా పఞ్ఞాయ అనుపస్సతి . న హి సతివిరహితస్స అనుపస్సనా నామ అత్థి. తేనేవాహ – “సతిఞ్చ ఖ్వాహం, భిక్ఖవే, సబ్బత్థికం వదామీ”తి (సం॰ ని॰ ౫.౨౩౪). తస్మా ఏత్థ “కాయే కాయానుపస్సీ విహరతీ”తి ఏత్తావతా కాయానుపస్సనాసతిపట్ఠానకమ్మట్ఠానం వుత్తం హోతి. అథ వా యస్మా అనాతాపినో అన్తోసఙ్ఖేపో అన్తరాయకరో హోతి, అసమ్పజానో ఉపాయపరిగ్గహే అనుపాయపరివజ్జనే చ సమ్ముయ్హతి, ముట్ఠస్సతి ఉపాయాపరిచ్చాగే అనుపాయాపరిగ్గహే చ అసమత్థో హోతి, తేనస్స తం కమ్మట్ఠానం న సమ్పజ్జతి, తస్మా యేసం ధమ్మానం ఆనుభావేన తం సమ్పజ్జతి, తేసం దస్సనత్థం “ఆతాపీ సమ్పజానో సతిమా”తి ఇదం వుత్తన్తి వేదితబ్బం.

ఇతి కాయానుపస్సనాసతిపట్ఠానం సమ్పయోగఙ్గఞ్చ దస్సేత్వా ఇదాని పహానఙ్గం దస్సేతుం **వినేయ్య లోకే అభిజ్ఝాదోమనస్స**న్తి వుత్తం. తత్థ **వినేయ్యా**తి తదఙ్గవినయేన వా విక్ఖమ్భనవినయేన వా వినయిత్వా. **లోకే**తి య్వాయం కాయో పుబ్బే పరిగ్గహితో, స్వేవ ఇధ లుజ్జనపలుజ్జనట్ఠేన లోకో నామ. తస్మిం లోకే అభిజ్ఝం దోమనస్సఞ్చ పజహిత్వాతి

అత్థో. యస్మా పనస్స న కాయమత్తేయేవ అభిజ్ఝాదోమనస్సం పహీయతి, వేదనాదీసుపి పహీయతియేవ, తస్మా “పఞ్చపి ఉపాదానక్ఖన్ధా లోకో”తి (విభ॰ ౩౬౨) విభఙ్గే వుత్తం. లోకసఙ్ఖాతత్తాయేవ తేసం ధమ్మానం అత్థుద్ధారవసేనేతం వుత్తన్తి వేదితబ్బం. యం పనాహ – “తత్థ కతమో లోకో (విభ॰ ౨౩౮), స్వేవ కాయో లోకో”తి అయమేవేత్థ అత్థో. అభిజ్ఝాదోమనస్సన్తి చ సమాసేత్వా వుత్తం. సంయుత్తఙ్గుత్తరపాఠన్తరేసు పన విసుం కత్వా పఠన్తి. సా పన అభిజ్ఝాయన్తి పత్థయన్తి ఏతాయ, సయం వా అభిజ్ఝాయతి, అభిజ్ఝాయనమత్తమేవ వా ఏసాతి అభిజ్ఝా. యస్మా పనేత్థ అభిజ్ఝాగహణేన కామచ్ఛన్దో, దోమనస్సగహణేన బ్యాపాదో సఙ్గహం గచ్ఛతి, తస్మా నీవరణపరియాపన్నబలవధమ్మద్వయదస్సనేన నీవరణప్పహానం వుత్తం హోతీతి వేదితబ్బం.

విసేసేన పనేత్థ అభిజ్ఝావినయేన కాయసమ్పత్తిమూలకస్స అనురోధస్స, దోమనస్సవినయేన కాయవిపత్తిమూలకస్స విరోధస్స, అభిజ్ఝావినయేన చ కాయే అభిరతియా, దోమనస్సవినయేన కాయభావనాయ అనభిరతియా, అభిజ్ఝావినయేన కాయే అభూతానం సుభసుఖభావాదీనం పక్ఖేపస్స, దోమనస్సవినయేన కాయే భూతానం అసుభాసుఖభావాదీనం అపనయనస్స పహానం వుత్తం. తేన యోగావచరస్స యోగానుభావో యోగసమత్థతా చ దీపితా హోతి. యోగానుభావో హి ఏస, యదయం అనురోధవిరోధవిప్పముత్తో అరతిరతిసహో అభూతపక్ఖేపభూతాపనయనవిరహితో చ హోతి. అనురోధవిరోధవిప్పముత్తో చేస అరతిరతిసహో అభూతం అపక్ఖిపన్తో భూతఞ్చ అనపనేన్తో యోగసమత్థో హోతీతి.

అపరో నయో – “కాయే కాయానుపస్సీ”తి ఏత్థ అనుపస్సనాయ కమ్మట్ఠానం వుత్తం. “విహరతీ”తి ఏత్థ వుత్తవిహారేన కమ్మట్ఠానికస్స కాయపరిహరణం. “ఆతాపీ”తిఆదీసు ఆతాపేన సమ్మప్పధానం, సతిసమ్పజఞ్ఞేన సబ్బత్థకకమ్మట్ఠానం, కమ్మట్ఠానపరిహరణూపాయో వా. సతియా వా కాయానుపస్సనావసేన పటిలద్ధసమథో, సమ్పజఞ్ఞేన విపస్సనా, అభిజ్ఝాదోమనస్సవినయేన భావనాఫలం వుత్తన్తి వేదితబ్బం.

**వేదనాసు వేదనానుపస్సీ**తిఆదీసు చ వేదనాదీనం పున వచనే పయోజనం కాయానుపస్సనాయం వుత్తనయేనేవ యథాయోగం యోజేత్వా వేదితబ్బం. అయం పన అసాధారణత్థో – సుఖాదీసు అనేకప్పభేదాసు వేదనాసు విసుం విసుం అనిచ్చాదితో ఏకేకవేదనానుపస్సీతి, సరాగాదికే సోళసప్పభేదే చిత్తే విసుం విసుం అనిచ్చాదితో ఏకేకచిత్తానుపస్సీతి, కాయవేదనాచిత్తాని ఠపేత్వా సేసతేభూమకధమ్మేసు విసుం విసుం అనిచ్చాదితో ఏకేకధమ్మానుపస్సీతి, సతిపట్ఠానసుత్తన్తే (దీ॰ ని॰ ౨.౩౮౨; మ॰ ని॰ ౧.౧౧౫) వుత్తనయేన నీవరణాదిధమ్మానుపస్సీతి వా. ఏత్థ చ “కాయే”తి ఏకవచనం సరీరస్స ఏకత్తా, “చిత్తే”తి ఏకవచనం చిత్తస్స సభావభేదాభావతో జాతిగ్గహణేన కతన్తి వేదితబ్బం. యథా చ వేదనాదయో అనుపస్సితబ్బా, తథా అనుపస్సన్తో వేదనాసు వేదనానుపస్సీ, చిత్తే చిత్తానుపస్సీ, ధమ్మేసు ధమ్మానుపస్సీతి వేదితబ్బో. కథం తావ వేదనా అనుపస్సితబ్బా? సుఖా తావ వేదనా దుక్ఖతో, దుక్ఖా వేదనా సల్లతో, అదుక్ఖమసుఖా వేదనా అనిచ్చతో అనుపస్సితబ్బా. యథాహ –

“యో సుఖం దుక్ఖతో అద్ద, దుక్ఖమద్దక్ఖి సల్లతో;
అదుక్ఖమసుఖం సన్తం, అద్దక్ఖి నం అనిచ్చతో;
స వే సమ్మద్దసో భిక్ఖు, పరిజానాతి వేదనా”తి. (సం॰ ని॰ ౪.౨౫౩);

సబ్బా ఏవ చేతా దుక్ఖతోపి అనుపస్సితబ్బా. వుత్తఞ్హేతం "యంకిఞ్చి వేదయితం, సబ్బం తం దుక్ఖస్మిన్తి వదామీ"తి (సం॰ ని॰ ౪.౨౫౯). సుఖదుక్ఖతోపి చ అనుపస్సితబ్బా. యథాహ – "సుఖా వేదనా ఠితిసుఖా విపరిణామదుక్ఖా. దుక్ఖా వేదనా ఠితిదుక్ఖా విపరిణామసుఖా. అదుక్ఖమసుఖా వేదనా ఞాణసుఖా అఞ్ఞాణదుక్ఖా"తి (మ॰ ని॰ ౧.౪౬౫). అపిచ అనిచ్చాదిసత్తఅనుపస్సనావసేనాపి అనుపస్సితబ్బా.

చిత్తధమ్మేసుపి చిత్తం తావ ఆరమ్మణాధిపతిసహజాతభూమికమ్మవిపాకకిరియాదినానత్తభేదానం అనిచ్చాదిసత్తఅనుపస్సనానం సరాగాదిసోళసభేదానఞ్చ వసేన అనుపస్సితబ్బం, ధమ్మా సలక్ఖణసామఞ్ఞలక్ఖణానం సుఞ్ఞతాధమ్మస్స అనిచ్చాదిసత్తఅనుపస్సనానం సన్తాసన్తాదీనఞ్చ వసేన అనుపస్సితబ్బా. కామఞ్చేత్థ యస్స కాయసఙ్ఖాతే లోకే అభిజ్ఝాదోమనస్సం పహీనం, తస్స వేదనాదిలోకేసుపి తం పహీనమేవ, నానాపుగ్గలవసేన పన నానాక్ఖణికసతిపట్ఠానభావనావసేన చ సబ్బత్థ వుత్తం. యతో వా ఏకత్థ పహీనం, సేసేసుపి పహీనం హోతి. తేనేవస్స తత్థ పహానదస్సనత్థమ్పి ఏవం వుత్తన్తి వేదితబ్బం.

ఇతి ఇమే చత్తారో సతిపట్ఠానా పుబ్బభాగే నానాచిత్తేసు లబ్భన్తి. అఞ్ఞేనేవ హి చిత్తేన కాయం పరిగ్గణ్హాతి, అఞ్ఞేన వేదనం, అఞ్ఞేన చిత్తం, అఞ్ఞేన ధమ్మే పరిగ్గణ్హాతి. లోకుత్తరమగ్గక్ఖణే పన ఏకచిత్తేయేవ లబ్భన్తి. ఆదితో హి కాయం పరిగ్గణ్హిత్వా ఆగతస్స విపస్సనాసమ్పయుత్తా సతి కాయానుపస్సనా నామ, తాయ సతియా సమన్నాగతో పుగ్గలో కాయానుపస్సీ నామ. విపస్సనం ఉస్సుక్కాపేత్వా అరియమగ్గం పత్తస్స మగ్గక్ఖణే మగ్గసమ్పయుత్తా సతి కాయానుపస్సనా నామ, తాయ సతియా సమన్నాగతో పుగ్గలో కాయానుపస్సీ నామ. వేదనం పరిగ్గణ్హిత్వా చిత్తం పరిగ్గణ్హిత్వా ధమ్మే పరిగ్గణ్హిత్వా ఆగతస్స విపస్సనాసమ్పయుత్తా సతి ధమ్మానుపస్సనా నామ, తాయ సతియా సమన్నాగతో పుగ్గలో ధమ్మానుపస్సీ నామ. విపస్సనం ఉస్సుక్కాపేత్వా అరియమగ్గం పత్తస్స మగ్గక్ఖణే మగ్గసమ్పయుత్తా సతి ధమ్మానుపస్సనా నామ, తాయ సతియా సమన్నాగతో పుగ్గలో ధమ్మానుపస్సీ నామ. ఏవం తావ దేసనా పుగ్గలే తిట్ఠతి. కాయే పన "సుభ"న్తి విపల్లాసప్పహానా కాయపరిగ్గాహికా సతి మగ్గేన సమిజ్ఝతీతి కాయానుపస్సనా నామ. వేదనాయ "సుఖా"తి విపల్లాసప్పహానా వేదనాపరిగ్గాహికా సతి మగ్గేన సమిజ్ఝతీతి వేదనానుపస్సనా నామ. చిత్తే "నిచ్చ"న్తి విపల్లాసప్పహానా చిత్తపరిగ్గాహికా సతి మగ్గేన సమిజ్ఝతీతి చిత్తానుపస్సనా నామ. ధమ్మేసు "అత్తా"తి విపల్లాసప్పహానా ధమ్మపరిగ్గాహికా సతి మగ్గేన సమిజ్ఝతీతి ధమ్మానుపస్సనా నామ. ఇతి ఏకావ మగ్గసమ్పయుత్తా సతి చతుకిచ్చసాధకత్తేన చత్తారి నామాని లభతి. తేన వుత్తం "లోకుత్తరమగ్గక్ఖణే పన ఏకచిత్తేయేవ లబ్భన్తీ"తి.

సమ్మాసమాధినిద్దేసే **వివిచ్చేవ కామేహీ**తి కామేహి వివిచ్చిత్వా వినా హుత్వా అపక్కమిత్వా. యో పనాయమేత్థ ఏవకారో, సో నియమత్థోతి వేదితబ్బో. యస్మా చ నియమత్థో, తస్మా పఠమజ్ఝానం ఉపసమ్పజ్జ విహరణసమయే అవిజ్జమానానమ్పి కామానం తస్స పఠమజ్ఝానస్స పటిపక్ఖభావం కామపరిచ్చాగేనేవ చస్స అధిగమం దీపేతి. కథం? "వివిచ్చేవ కామేహీ"తి ఏవఞ్హి నియమే కయిరమానే ఇదం పఞ్ఞాయతి – నూనిమస్స ఝానస్స కామా పటిపక్ఖభూతా, యేసు సతి ఇదం న పవత్తతి, అన్ధకారే సతి పదీపోభాసో వియ, తేసం పరిచ్చాగేనేవ చస్స అధిగమో హోతి ఓరిమతీరపరిచ్చాగేన పారిమతీరస్స వియ. తస్మా నియమం కరోతీతి.

తత్థ సియా, కస్మా పనేస పుబ్బపదేయేవ వుత్తో, న ఉత్తరపదే, కిం అకుసలేహి ధమ్మేహి అవివిచ్చాపి ఝానం ఉపసమ్పజ్జ విహరేయ్యాతి? న ఖో పనేతం ఏవం దట్ఠబ్బం. తంనిస్సరణతో హి పుబ్బపదే ఏస వుత్తో.

కామధాతుసమతిక్కమనతో హి కామరాగపటిపక్ఖతో చ ఇదం ఝానం కామానమేవ నిస్సరణం. యథాహ – "కామానమేతం నిస్సరణం యదిదం నేక్ఖమ్మ"న్తి (ఇతివు. ౭౨). ఉత్తరపదేపి పన యథా "ఇధేవ, భిక్ఖవే, సమణో, ఇధ దుతియో సమణో"తి (మ. ని. ౧.౧౩౯; అ. ని. ౪.౨౪౧) ఏత్థ ఏవకారో ఆనేత్వా వుచ్చతి, ఏవం వత్తబ్బో. న హి సక్కా ఇతో అఞ్ఞేహిపి నీవరణసఙ్ఖాతేహి అకుసలేహి ధమ్మేహి అవివిచ్చ ఝానం ఉపసమ్పజ్జ విహరితుం. తస్మా "వివిచ్చేవ కామేహి వివిచ్చేవ అకుసలేహి ధమ్మేహీ"తి ఏవం పదద్వయేపి ఏస దట్ఠబ్బో. పదద్వయేపి చ కిఞ్చాపి వివిచ్చాతి ఇమినా సాధారణవచనేన తదఙ్గవిక్ఖమ్భనసముచ్ఛేదపటిప్పస్సద్ధినిస్సరణవివేకా చిత్తకాయఉపధివివేకా చ సఙ్గహం గచ్ఛన్తి, తథాపి పుబ్బభాగే కాయవివేకచిత్తవివేకవిక్ఖమ్భనవివేకా దట్ఠబ్బా, లోకుత్తరమగ్గక్ఖణే కాయవివేకచిత్తవివేకసముచ్ఛేదవివేకపటిప్పస్సద్ధివివేకనిస్సరణవివేకా.

కామేహీతి ఇమినా పన పదేన యే చ మహానిద్దేసే "కతమే వత్థుకామా మనాపికా రూపా"తిఆదినా (మహాని. ౧) నయేన వత్థుకామా వుత్తా, యే చ తత్థేవ విభఙ్గే చ "ఛన్దో కామో, రాగో కామో, ఛన్దరాగో కామో, సఙ్కప్పో కామో, రాగో కామో, సఙ్కప్పరాగో కామో"తి (మహాని. ౧; విభ. ౫౬౪) ఏవం కిలేసకామా వుత్తా, తే సబ్బేపి సఙ్గహితా ఇచ్చేవ దట్ఠబ్బా. ఏవఞ్హి సతి వివిచ్చేవ కామేహీతి వత్థుకామేహిపి వివిచ్చేవాతి అత్థో యుజ్జతి. తేన కాయవివేకో వుత్తో హోతి.

**వివిచ్చ అకుసలేహి ధమ్మేహీ**తి కిలేసకామేహి సబ్బాకుసలేహి వా వివిచ్చాతి అత్థో యుజ్జతి. తేన చిత్తవివేకో వుత్తో హోతి. పురిమేన చేత్థ వత్థుకామేహి వివేకవచనతో ఏవ కామసుఖపరిచ్చాగో, దుతియేన కిలేసకామేహి వివేకవచనతో నేక్ఖమ్మసుఖపరిగ్గహో విభావితో హోతి. ఏవం వత్థుకామకిలేసకామవివేకవచనతోయేవ చ ఏతేసం పఠమేన సంకిలేసవత్థుప్పహానం, దుతియేన సంకిలేసప్పహానం. పఠమేన లోలభావస్స హేతుపరిచ్చాగో, దుతియేన బాలభావస్స. పఠమేన చ పయోగసుద్ధి, దుతియేన ఆసయపోసనం విభావితం హోతీతి విఞ్ఞాతబ్బం. ఏస తావ నయో కామేహీతి ఏత్థ వుత్తకామేసు వత్థుకామపక్ఖే.

కిలేసకామపక్ఖే పన ఛన్దోతి చ రాగోతి చ ఏవమాదీహి అనేకభేదో కామచ్ఛన్దోవ కామోతి అధిప్పేతో. సో చ అకుసలపరియాపన్నోపి సమానో "తత్థ కతమే కామా, ఛన్దో కామో"తిఆదినా (విభ. ౫౬౪) నయేన విభఙ్గే ఉపరి ఝానఙ్గపటిపక్ఖతో విసుం వుత్తో, కిలేసకామత్తా వా పురిమపదే వుత్తో, అకుసలపరియాపన్నత్తా దుతియపదే. అనేకభేదతో చస్స కామతోతి అవత్వా కామేహీతి వుత్తం. అఞ్ఞేసమ్పి చ ధమ్మానం అకుసలభావే విజ్జమానే "తత్థ కతమే అకుసలా ధమ్మా, కామచ్ఛన్దో"తిఆదినా (విభ. ౫౬౪) నయేన **విభఙ్గే** ఉపరి ఝానఙ్గపచ్చనీకపటిపక్ఖభావదస్సనతో నీవరణానేవ వుత్తాని. నీవరణాని హి ఝానఙ్గపచ్చనీకాని, తేసం ఝానఙ్గానేవ పటిపక్ఖాని విద్ధంసకాని వినాసకానీతి వుత్తం హోతి. తథా హి "సమాధి కామచ్ఛన్దస్స పటిపక్ఖో, పీతి బ్యాపాదస్స, వితక్కో థినమిద్ధస్స, సుఖం ఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చస్స, విచారో విచికిచ్ఛాయా"తి పేటకే వుత్తం.

ఏవమేత్థ "వివిచ్చేవ కామేహీ"తి ఇమినా కామచ్ఛన్దస్స విక్ఖమ్భనవివేకో వుత్తో హోతి. "వివిచ్చ అకుసలేహి ధమ్మేహీ"తి ఇమినా పఞ్చన్నమ్పి నీవరణానం. అగహితగ్గహణేన పన పఠమేన కామచ్ఛన్దస్స, దుతియేన సేసనీవరణానం. తథా పఠమేన తీసు అకుసలమూలేసు పఞ్చకామగుణభేదవిసయస్స లోభస్స, దుతియేన ఆఘాతవత్థుభేదాదివిసయానం దోసమోహానం. ఓఘాదీసు వా ధమ్మేసు పఠమేన కామోఘకామయోగకామాసవకాముపాదానఅభిజ్ఝాకాయగన్థ

కామరాగసఙ్ఖోజనానం, దుతియేన అవసేసఓఘయోగాసవఉపాదానగన్థసంయోజనానం. పఠమేన తణ్హాయ తంసమ్పయుత్తకానఞ్చ, దుతియేన అవిజ్జాయ తంసమ్పయుత్తకానఞ్చ. అపిచ పఠమేన లోభసమ్పయుత్తఅట్ఠచిత్తుప్పాదానం, దుతియేన సేసానం చతున్నం అకుసలచిత్తుప్పాదానం విక్ఖమ్భనవివేకో వుత్తో హోతీతి వేదితబ్బో.

ఏత్తావతా చ పఠమస్స ఝానస్స పహానఙ్గం దస్సేత్వా ఇదాని సమ్పయోగఙ్గం దస్సేతుం **సవితక్కం సవిచారన్**తిఆది వుత్తం. తత్థ ఆరమ్మణే చిత్తస్స అభినిరోపనలక్ఖణో **వితక్కో**. ఆరమ్మణానుమజ్జనలక్ఖణో **విచారో**. సన్తేపి చ నేసం కత్థచి అవిప్పయోగే ఓళారికట్ఠేన పుబ్బఙ్గమట్ఠేన చ ఘణ్డాభిఘాతో వియ చేతసో పఠమాభినిపాతో వితక్కో, సుఖుమట్ఠేన అనుమజ్జనసభావేన చ ఘణ్డానురవో వియ అనుప్పబన్ధో విచారో. విప్ఫారవా చేత్థ వితక్కో పఠముప్పత్తికాలే పరిప్ఫన్దనభూతో చిత్తస్స, ఆకాసే ఉప్పతితుకామస్స పక్ఖినో పక్ఖవిక్ఖేపో వియ, పదుమాభిముఖపాతో వియ చ గన్ధానుబన్ధచేతసో భమరస్స. సన్తవుత్తి విచారో నాతిపరిప్ఫన్దనభూతో చిత్తస్స, ఆకాసే ఉప్పతితస్స పక్ఖినో పక్ఖప్పసారణం వియ, పరిబ్భమనం వియ చ పదుమాభిముఖపతితస్స భమరస్స పదుమస్స ఉపరిభాగే.

దుకనిపాతట్ఠకథాయం పన "ఆకాసే గచ్ఛతో మహాసకుణస్స ఉభోహి పక్ఖేహి వాతం గహేత్వా పక్ఖే సన్నిసీదాపేత్వా గమనం వియ ఆరమ్మణే చేతసో అభినిరోపనభావేన పవత్తో వితక్కో, వాతగ్గహణత్థం పక్ఖే ఫన్దాపయమానస్స గమనం వియ అనుమజ్జనభావేన పవత్తో విచారో"తి వుత్తం. తం అనుప్పబన్ధేన పవత్తియం యుజ్జతి. సో పన తేసం విసేసో పఠమదుతియజ్ఝానేసు పాకటో హోతి. అపిచ మలగ్గహితం కంసభాజనం ఏకేన హత్థేన దళ్హం గహేత్వా ఇతరేన హత్థేన చుణ్ణతేలవాలణ్డుపకేన పరిమజ్జన్తస్స దళ్హగ్గహణహత్థో వియ వితక్కో, పరిమజ్జనహత్థో వియ విచారో. తథా కుమ్భకారస్స దణ్డప్పహారేన చక్కం భమయిత్వా భాజనం కరోన్తస్స ఉప్పీళనహత్థో వియ వితక్కో, ఇతో చితో చ సంసరణహత్థో వియ విచారో. తథా మణ్డలం కరోన్తస్స మజ్ఝే సన్నిరుజ్ఝిత్వా ఠితకణ్టకో వియ అభినిరోపనో వితక్కో, బహి పరిబ్భమనకణ్టకో వియ అనుమజ్జనో విచారో. ఇతి ఇమినా చ వితక్కేన ఇమినా చ విచారేన సహ వత్తతి రుక్ఖో వియ పుప్ఫేన ఫలేన చాతి ఇదం ఝానం "సవితక్కం సవిచార"న్తి వుచ్చతి.

**వివేకజన్**తి ఏత్థ వివిత్తి వివేకో, నీవరణవిగమోతి అత్థో. వివిత్తోతి వా వివేకో, నీవరణవివిత్తో ఝానసమ్పయుత్తధమ్మరాసీతి అత్థో. తస్మా వివేకా, తస్మిం వా వివేకే జాతన్తి వివేకజం. **పీతిసుఖన్**తి ఏత్థ పీణయతీతి పీతి, సా సమ్పియాయనలక్ఖణా. సా పనేసా ఖుద్దికా పీతి, ఖణికా పీతి, ఓక్కన్తికా పీతి, ఉబ్బేగా పీతి, ఫరణా పీతీతి పఞ్చవిధా హోతి.

తత్థ **ఖుద్దికా పీతి** సరీరే లోమహంసనమత్తమేవ కాతుం సక్కోతి. **ఖణికా పీతి** ఖణే ఖణే విజ్జుప్పాదసదిసా హోతి. **ఓక్కన్తికా పీతి** సముద్దతీరం వీచి వియ కాయం ఓక్కమిత్వా ఓక్కమిత్వా భిజ్జతి. **ఉబ్బేగా పీతి** బలవతీ హోతి కాయం ఉద్ధగ్గం కత్వా ఆకాసే లఙ్ఘాపనప్పమాణప్పత్తా. **ఫరణా పీతి** అతిబలవతీ హోతి. తాయ హి ఉప్పన్నాయ సకలసరీరం ధమిత్వా పూరితవత్థి వియ మహతా ఉదకోఘేన పక్ఖన్దపబ్బతకుచ్ఛి వియ చ అనుపరిఫుటం హోతి. సా పనేసా పఞ్చవిధా పీతి గబ్భం గణ్హన్తీ పరిపాకం గచ్ఛన్తీ దువిధం పస్సద్ధిం పరిపూరేతి కాయపస్సద్ధిఞ్చ చిత్తపస్సద్ధిఞ్చ. పస్సద్ధి గబ్భం గణ్హన్తీ పరిపాకం గచ్ఛన్తీ దువిధమ్పి సుఖం పరిపూరేతి కాయికఞ్చ చేతసికఞ్చ. సుఖం గబ్భం గణ్హన్తం పరిపాకం గచ్ఛన్తం తివిధం

సమాధిం పరిపూరేతి – ఖణికసమాధిం, ఉపచారసమాధిం, అప్పనాసమాధిఞ్చాతి. తాసు చ యా అప్పనాసమాధిస్స మూలం హుత్వా వడ్ఢమానా సమాధిసమ్పయోగం గతా ఫరణా పీతి, అయం ఇమస్మిం అత్థే అధిప్పేతా పీతీతి.

ఇతరం పన సుఖయతీతి సుఖం, యస్సుప్పజ్జతి, తం సుఖితం కరోతీతి అత్థో. సుఖనం వా సుఖం, సుట్ఠు వా ఖాదతి, ఖణతి చ కాయచిత్తాబాధన్తి సుఖం, సోమనస్సవేదనాయేతం నామం. తం సాతలక్ఖణం. సన్తేపి చ నేసం కత్థచి అవిప్పయోగే ఇట్ఠారమ్మణపటిలాభతుట్ఠి పీతి, పటిలద్ధరసానుభవనం సుఖం. యత్థ పీతి, తత్థ సుఖం. యత్థ సుఖం, తత్థ న నియమతో పీతి. సఙ్ఖారక్ఖన్ధసఙ్గహితా పీతి, వేదనాక్ఖన్ధసఙ్గహితం సుఖం. కన్తారఖిన్నస్స వనన్తుదకదస్సనసవనేసు వియ పీతి, వనచ్ఛాయాపవేసనఉదకపరిభోగేసు వియ సుఖం. తస్మిం తస్మిం సమయే పాకటభావతో చేతం వుత్తన్తి వేదితబ్బం. ఇతి అయఞ్చ పీతి ఇదఞ్చ సుఖం అస్స ఝానస్స, అస్మిం వా ఝానే అత్థీతి ఇదం ఝానం "పీతిసుఖ"న్తి వుచ్చతి. అథ వా పీతి చ సుఖఞ్చ పీతిసుఖం ధమ్మవినయాదయో వియ. వివేకజం పీతిసుఖం అస్స ఝానస్స, అస్మిం వా ఝానే అత్థీతి ఏవమ్పి వివేకజం పీతిసుఖం. యథేవ హి ఝానం, ఏవం పీతిసుఖమ్పేత్థ వివేకజమేవ హోతి. తఞ్చస్స అత్థీతి తస్మా అలోపసమాసం కత్వా ఏకపదేనేవ "వివేకజంపీతిసుఖ"న్తిపి వత్తుం యుజ్జతి.

**పఠమ**న్తి గణనానుపుబ్బతా పఠమం, పఠమం ఉప్పన్నన్తిపి పఠమం. **ఝాన**న్తి దువిధం ఝానం ఆరమ్మణూపనిజ్ఝానఞ్చ లక్ఖణూపనిజ్ఝానఞ్చ. తత్థ అట్ఠ సమాపత్తియో పథవీకసిణాదిఆరమ్మణం ఉపనిజ్ఝాయన్తీతి "ఆరమ్మణూపనిజ్ఝాన"న్తి సఙ్ఖ్యం గతా. విపస్సనామగ్గఫలాని పన లక్ఖణూపనిజ్ఝానం నామ. తత్థ విపస్సనా అనిచ్చాదిలక్ఖణస్స ఉపనిజ్ఝానతో లక్ఖణూపనిజ్ఝానం, విపస్సనాయ కతకిచ్చస్స మగ్గేన ఇజ్ఝనతో మగ్గో లక్ఖణూపనిజ్ఝానం, ఫలం పన నిరోధసచ్చం తథలక్ఖణం ఉపనిజ్ఝాయతీతి లక్ఖణూపనిజ్ఝానం. తేసు ఇధ పుబ్బభాగే ఆరమ్మణూపనిజ్ఝానం, లోకుత్తరమగ్గక్ఖణే లక్ఖణూపనిజ్ఝానం అధిప్పేతం, తస్మా ఆరమ్మణూపనిజ్ఝానతో లక్ఖణూపనిజ్ఝానతో పచ్చనీకజ్ఝాపనతో చ "ఝాన"న్తి వేదితబ్బం. **ఉపసమ్పజ్జాతి** ఉపగన్త్వా, పాపుణిత్వాతి వుత్తం హోతి. ఉపసమ్పాదయిత్వా వా, నిప్ఫాదేత్వాతి వుత్తం హోతి. **విహరతీ**తి తదనురూపేన ఇరియాపథవిహారేన ఇరియతి, వుత్తప్పకారఝానసమఙ్గీ హుత్వా అత్తభావస్స వుత్తిం అభినిప్ఫాదేతి.

**వితక్కవిచారానం వూపసమా**తి ఏత్థ వితక్కస్స చ విచారస్స చాతి ఇమేసం ద్విన్నం వూపసమా సమతిక్కమా, దుతియజ్ఝానక్ఖణే అపాతుభావాతి వుత్తం హోతి. తత్థ కిఞ్చాపి దుతియజ్ఝానే సబ్బేపి పఠమజ్ఝానధమ్మా న సన్తి, అఞ్ఞేయేవ హి పఠమజ్ఝానే ఫస్సాదయో, అఞ్ఞే ఇధాతి. ఓళారికస్స పన ఓళారికస్స అఙ్గస్స సమతిక్కమా పఠమజ్ఝానతో పరేసం దుతియజ్ఝానాదీనం అధిగమో హోతీతి దస్సనత్థం "వితక్కవిచారానం వూపసమా"తి ఏవం వుత్తన్తి వేదితబ్బం . **అజ్ఝత్త**న్తి ఇధ నియకజ్ఝత్తం అధిప్పేతం, తస్మా అత్తని జాతం, అత్తసన్తానే నిబ్బత్తన్తి అత్థో.

**సమ్పసాదన**న్తి సమ్పసాదనం వుచ్చతి సద్ధా. సమ్పసాదనయోగతో ఝానమ్పి సమ్పసాదనం నీలవణ్ణయోగతో నీలవత్థం వియ. యస్మా వా తం ఝానం సమ్పసాదనసమన్నాగతత్తా వితక్కవిచారక్ఖోభవూపసమనేన చ చేతో సమ్పసాదయతి, తస్మాపి సమ్పసాదనన్తి వుత్తం. ఇమస్మిఞ్చ అత్థవికప్పే సమ్పసాదనం చేతసోతి ఏవం పదసమ్బన్ధో వేదితబ్బో, పురిమస్మిం పన అత్థవికప్పే చేతసోతి ఏతం ఏకోదిభావేన సద్ధిం యోజేతబ్బం.

తత్రాయం అత్థయోజనా – ఏకో ఉదేతీతి **ఏకోది,** వితక్కవిచారేహి అనజ్ఝారూళ్హత్తా అగ్గో సేట్ఠో హుత్వా ఉదేతీతి అత్థో. సేట్ఠోపి హి లోకే ఏకోతి వుచ్చతి. వితక్కవిచారవిరహితో వా ఏకో అసహాయో హుత్వా ఇతిపి వత్తుం వట్టతి. అథ వా సమ్పయుత్తధమ్మే ఉదాయతీతి ఉది, ఉట్ఠపేతీతి అత్థో. సేట్ఠట్ఠేన ఏకో చ సో ఉది చాతి ఏకోది. సమాధిస్సేతం అధివచనం. ఇతి ఇమం ఏకోదిం భావేతి వడ్ఢేతీతి ఇదం దుతియం ఝానం **ఏకోదిభావం**. సో పనాయం ఏకోది యస్మా చేతసో, న సత్తస్స న జీవస్స. తస్మా ఏతం "చేతసో ఏకోదిభావ"న్తి వుత్తం.

నను చాయం సద్ధా పఠమజ్ఝానేపి అత్థి, అయఞ్చ ఏకోదినామకో సమాధి. అథ కస్మా ఇదమేవ "సమ్పసాదనం చేతసో ఏకోదిభావ"న్తి చ వుత్తన్తి? వుచ్చతే – అదుఞ్హి పఠమజ్ఝానం వితక్కవిచారక్ఖోభేన వీచితరఙ్గసమాకులమివ జలం న సుప్పసన్నం హోతి, తస్మా సతియాపి సద్ధాయ "సమ్పసాదన"న్తి న వుత్తం. న సుప్పసన్నత్తాయేవ చేత్థ సమాధిపి న సుట్ఠు పాకటో. తస్మా "ఏకోదిభావ"న్తిపి న వుత్తం. ఇమస్మిం పన ఝానే వితక్కవిచారపలిబోధాభావేన లద్ధోకాసా బలవతీ సద్ధా, బలవసద్ధాసహాయపటిలాభేనేవ చ సమాధిపి పాకటో, తస్మా ఇదమేవ ఏవం వుత్తన్తి వేదితబ్బం.

**అవితక్కం అవిచార**న్తి భావనాయ పహీనత్తా ఏతస్మిం, ఏతస్స వా వితక్కో నత్థీతి అవితక్కం. ఇమినావ నయేన అవిచారం. ఏత్థాహ – "నను చ 'వితక్కవిచారానం వూపసమా'తి ఇమినాపి అయమత్థో సిద్ధో. అథ కస్మా పున వుత్తం 'అవితక్కం అవిచార'న్తి"? వుచ్చతే – ఏవమేతం, సిద్ధోవాయమత్థో, న పనేతం తదత్థదీపకం, నను అవోచుమ్హ "ఓళారికస్స పన ఓళారికస్స అఙ్గస్స సమతిక్కమా పఠమజ్ఝానతో పరేసం దుతియజ్ఝానాదీనం సమధిగమో హోతీతి దస్సనత్థం వితక్కవిచారానం వూపసమాతి ఏవం వుత్త"న్తి.

అపిచ వితక్కవిచారానం వూపసమా ఇదం సమ్పసాదనం, న కిలేసకాలుస్సియస్స. వితక్కవిచారానఞ్చ వూపసమా ఏకోదిభావం, న ఉపచారజ్ఝానమివ నీవరణప్పహానా, న పఠమజ్ఝానమివ చ అఙ్గపాతుభావాతి ఏవం సమ్పసాదనఏకోదిభావానం హేతుపరిదీపకమిదం వచనం. తథా వితక్కవిచారానం వూపసమా ఇదం అవితక్కఅవిచారం, న తతియచతుత్థజ్ఝానాని వియ చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీని వియ చ అభావాతి ఏవం అవితక్కఅవిచారభావస్స హేతుపరిదీపకఞ్చ. న వితక్కవిచారాభావమత్తపరిదీపకం, వితక్కవిచారాభావమత్తపరిదీపకమేవ పన "అవితక్కం అవిచార"న్తి ఇదం వచనం. తస్మా పురిమం వత్వాపి పున వత్తబ్బమేవాతి.

**సమాధిజ**న్తి పఠమజ్ఝానసమాధితో, సమ్పయుత్తసమాధితో వా జాతన్తి అత్థో. తత్థ కిఞ్చాపి పఠమజ్ఝానమ్పి సమ్పయుత్తసమాధితో జాతం, అథ ఖో అయమేవ సమాధి "సమాధీ"తి వత్తబ్బతం అరహతి వితక్కవిచారక్ఖోభవిరహేన అతివియ అచలత్తా సుప్పసన్నత్తా చ. తస్మా ఇమస్స వణ్ణభణనత్థం ఇదమేవ "సమాధిజ"న్తి వుత్తం. **పీతిసుఖ**న్తి ఇదం వుత్తనయమేవ. **దుతియ**న్తి గణనానుపుబ్బతా దుతియం, ఇదం దుతియం ఉప్పన్నన్తిపి దుతియం.

**పీతియా చ విరాగా**తి విరాగో నామ వుత్తప్పకారాయ పీతియా జిగుచ్ఛనం వా సమతిక్కమో వా, ఉభిన్నం పన అన్తరా చసద్దో సమ్పిణ్డనత్థో, సో వూపసమం వా సమ్పిణ్డేతి వితక్కవిచారవూపసమం వా. తత్థ యదా వూపసమమేవ సమ్పిణ్డేతి, తదా పీతియా విరాగా చ, కిఞ్చ భియ్యో వూపసమా చాతి ఏవం యోజనా వేదితబ్బా. ఇమిస్సా చ యోజనాయ విరాగో జిగుచ్ఛనత్థో హోతి, తస్మా పీతియా జిగుచ్ఛనా చ సమతిక్కమా చాతి అయమత్థో దట్ఠబ్బో. యదా పన వితక్కవిచారవూపసమం సమ్పిణ్డేతి, తదా పీతియా చ విరాగా, కిఞ్చ భియ్యో వితక్కవిచారానఞ్చ వూపసమాతి ఏవం

యోజనా వేదితబ్బా. ఇమిస్సా చ యోజనాయ విరాగో సమతిక్కమనత్థో హోతి, తస్మా పీతియా చ సమతిక్కమా, వితక్కవిచారానఞ్చ వూపసమాతి అయమత్థో దట్ఠబ్బో.

కామఞ్చేతే వితక్కవిచారా దుతియజ్ఝానేయేవ వూపసన్తా, ఇమస్స పన ఝానస్స మగ్గపరిదీపనత్థం వణ్ణభణనత్థఞ్చేతం వుత్తం. వితక్కవిచారానం వూపసమాతి హి వుత్తే ఇదం పఞ్ఞాయతి "నూన వితక్కవిచారవూపసమో మగ్గో ఇమస్స ఝానస్సా"తి. యథా చ తతియే అరియమగ్గే అప్పహీనానమ్పి సక్కాయదిట్ఠాదీనం "పఞ్చన్నం ఓరమ్భాగియానం సంయోజనానం పహానా"తి (దీ॰ ని॰ ౧.౩౭౩; మ॰ ని॰ ౨.౧౩౩; సం॰ ని॰ ౫.౧౮౪; అ॰ ని॰ ౩.౮౮) ఏవం పహానం వుచ్చమానం వణ్ణభణనం హోతి, తదధిగమాయ ఉస్సుక్కానం ఉస్సాహజనకం, ఏవమేవ ఇధ అవూపసన్తానమ్పి వితక్కవిచారానం వూపసమో వుచ్చమానో వణ్ణభణనం హోతి. తేనాయమత్థో వుత్తో "పీతియా చ సమతిక్కమా వితక్కవిచారానఞ్చ వూపసమా"తి.

**ఉపేక్ఖకో చ విహరతీ**తి ఏత్థ ఉపపత్తితో ఇక్ఖతీతి ఉపేక్ఖా , సమం పస్సతి అపక్ఖపతితా హుత్వా పస్సతీతి అత్థో. తాయ విసదాయ విపులాయ థామగతాయ సమన్నాగతత్తా తతియజ్ఝానసమఙ్గీ "ఉపేక్ఖకో"తి వుచ్చతి.

ఉపేక్ఖా పన దసవిధా హోతి ఛళఙ్గుపేక్ఖా బ్రహ్మవిహారుపేక్ఖా బోజ్ఝఙ్గుపేక్ఖా వీరియుపేక్ఖా సఙ్ఖారుపేక్ఖా వేదనుపేక్ఖా విపస్సనుపేక్ఖా తత్రమజ్ఝత్తుపేక్ఖా ఝానుపేక్ఖా పారిసుద్ధుపేక్ఖాతి.

తత్థ యా "ఇధ, భిక్ఖవే, ఖీణాసవో భిక్ఖు చక్ఖునా రూపం దిస్వా నేవ సుమనో హోతి న దుమ్మనో, ఉపేక్ఖకో చ విహరతి సతో సమ్పజానో"తి (అ॰ ని॰ ౬.౧) ఏవమాగతా ఖీణాసవస్స ఛసు ద్వారేసు ఇట్ఠానిట్ఠఛళారమ్మణాపాథే పరిసుద్ధపకతిభావావిజహనాకారభూతా ఉపేక్ఖా, అయం **ఛళఙ్గుపేక్ఖా** నామ.

యా పన "ఉపేక్ఖాసహగతేన చేతసా ఏకం దిసం ఫరిత్వా విహరతీ"తి (దీ॰ ని॰ ౧.౫౫౬; మ॰ ని॰ ౧.౭౭) ఏవమాగతా సత్తేసు మజ్ఝత్తాకారభూతా ఉపేక్ఖా, అయం **బ్రహ్మవిహారుపేక్ఖా** నామ.

యా పన "ఉపేక్ఖాసమ్బోజ్ఝఙ్గం భావేతి వివేకనిస్సిత"న్తి (మ॰ ని॰ ౨.౨౪౭) ఏవమాగతా సహజాతధమ్మానం మజ్ఝత్తాకారభూతా ఉపేక్ఖా, అయం **బోజ్ఝఙ్గుపేక్ఖా** నామ.

యా పన "కాలేన కాలం ఉపేక్ఖానిమిత్తం మనసికరోతీ"తి (అ॰ ని॰ ౩.౧౦౩) ఏవమాగతా అనచ్చారద్ధనాతిసిథిలవీరియసఙ్ఖాతా ఉపేక్ఖా, అయం **వీరియుపేక్ఖా** నామ.

యా పన "కతి సఙ్ఖారుపేక్ఖా సమథవసేన ఉప్పజ్జన్తి, కతి సఙ్ఖారుపేక్ఖా విపస్సనావసేన ఉప్పజ్జన్తి? అట్ఠ సఙ్ఖారుపేక్ఖా సమథవసేన ఉప్పజ్జన్తి, దస సఙ్ఖారుపేక్ఖా విపస్సనావసేన ఉప్పజ్జన్తీ"తి (పటి॰ మ॰ ౧.౫౭) ఏవమాగతా నీవరణాదిపటిసఙ్ఖాసన్తిట్ఠనాగహణే మజ్ఝత్తభూతా ఉపేక్ఖా, అయం **సఙ్ఖారుపేక్ఖా** నామ.

యా పన "యస్మిం సమయే కామావచరం కుసలం చిత్తం ఉప్పన్నం హోతి ఉపేక్ఖాసహగత"న్తి (ధ॰ స॰ ౧౫౦) ఏవమాగతా అదుక్ఖమసుఖసఞ్ఞితా ఉపేక్ఖా, అయం **వేదనుపేక్ఖా** నామ.

యా “యదత్థి యం భూతం, తం పజహాతి, ఉపేక్ఖం పటిలభతీ”తి (మ॰ ని॰ ౩.౭౧; అ॰ ని॰ ౭.౫౫) ఏవమాగతా విచిననే మజ్ఝత్తభూతా ఉపేక్ఖా, అయం **విపస్సనుపేక్ఖా** నామ.

యా పన ఛన్దాదీసు యేవాపనకేసు ఆగతా సహజాతానం సమవాహితభూతా ఉపేక్ఖా, అయం **తత్రమజ్ఝత్తుపేక్ఖా** నామ.

యా పన “ఉపేక్ఖకో చ విహరతీ”తి (ధ॰ స॰ ౧౬౩; దీ॰ ని॰ ౧.౨౩౦) ఏవమాగతా అగ్గసుఖేపి తస్మిం అపక్ఖపాతజననీ ఉపేక్ఖా, అయం **ఝానుపేక్ఖా** నామ.

యా పన “ఉపేక్ఖాసతిపారిసుద్ధిం చతుత్థం ఝాన”న్తి (ధ॰ స॰ ౧౬౫; దీ॰ ని॰ ౧.౨౩౨) ఏవమాగతా సబ్బపచ్చనీకపరిసుద్ధా పచ్చనీకవూపసమనేపి అబ్యాపారభూతా ఉపేక్ఖా, అయం **పారిసుద్ధుపేక్ఖా** నామ.

తత్థ ఛళఙ్గుపేక్ఖా చ బ్రహ్మవిహారుపేక్ఖా చ బోజ్ఝఙ్గుపేక్ఖా చ తత్రమజ్ఝత్తుపేక్ఖా చ ఝానుపేక్ఖా చ పారిసుద్ధుపేక్ఖా చ అత్థతో ఏకా, తత్రమజ్ఝత్తుపేక్ఖావ హోతి. తేన తేన అవత్థాభేదేన పనస్సాయం భేదో. ఏకస్సాపి సతో సత్తస్స కుమారయువత్థేరసేనాపతిరాజాదివసేన భేదో వియ, తస్మా తాసు యత్థ ఛళఙ్గుపేక్ఖా, న తత్థ బోజ్ఝఙ్గుపేక్ఖాదయో. యత్థ వా పన బోజ్ఝఙ్గుపేక్ఖా, న తత్థ ఛళఙ్గుపేక్ఖాదయో హోన్తీతి వేదితబ్బా.

యథా చేతాసం అత్థతో ఏకీభావో, ఏవం సఙ్ఖారుపేక్ఖావిపస్సనుపేక్ఖానమ్పి. పఞ్ఞా ఏవ హి సా, కిచ్చవసేన ద్విధా భిన్నా. యథా హి పురిసస్స సాయం గేహం పవిట్ఠం సప్పం అజపదదణ్డం గహేత్వా పరియేసమానస్స తం థుసకోట్ఠకే నిపన్నం దిస్వా “సప్పో ను ఖో, నో”తి అవలోకేన్తస్స సోవత్థికత్తయం దిస్వా నిబ్బేమతికస్స “సప్పో, న సప్పో”తి విచిననే మజ్ఝత్తతా ఉప్పజ్జతి, ఏవమేవ యా ఆరద్ధవిపస్సకస్స విపస్సనాఞాణేన లక్ఖణత్తయే దిట్ఠే సఙ్ఖారానం అనిచ్చభావాదివిచిననే మజ్ఝత్తతా ఉప్పజ్జతి, అయం విపస్సనుపేక్ఖా. యథా పన తస్స పురిసస్స అజపదదణ్డేన గాళ్హం సప్పం గహేత్వా “కిన్తాహం ఇమం సప్పం అవిహేఠేన్తో అత్తానఞ్చ ఇమినా అడంసాపేన్తో ముఞ్చేయ్య”న్తి ముఞ్చనాకారమేవ పరియేసతో గహణే మజ్ఝత్తతా హోతి, ఏవమేవ యా లక్ఖణత్తయస్స దిట్ఠత్తా ఆదిత్తే వియ తయో భవే పస్సతో సఙ్ఖారగహణే మజ్ఝత్తతా, అయం సఙ్ఖారుపేక్ఖా. ఇతి విపస్సనుపేక్ఖాయ సిద్ధాయ సఙ్ఖారుపేక్ఖాపి సిద్ధావ హోతి. ఇమినా పనేసా విచిననగహణేసు మజ్ఝత్తసఙ్ఖాతేన కిచ్చేన ద్విధా భిన్నాతి. వీరియుపేక్ఖా పన వేదనుపేక్ఖా చ అఞ్ఞమఞ్ఞఞ్చ అవసేసాహి చ అత్థతో భిన్నా ఏవాతి. ఆహ చేత్థ –

“మజ్ఝత్తబ్రహ్మబోజ్ఝఙ్గఛళఙ్గఝానసుద్ధియో;
విపస్సనా చ సఙ్ఖారవేదనా వీరియం ఇతి.

విత్థారతో దసోపేక్ఖా, ఛ మజ్ఝత్తాదితో తతో;
దువే పఞ్ఞా తతో ద్వీహి, చతస్సోవ భవన్తిమా”తి.

ఇతి ఇమాసు ఉపేక్ఖాసు ఝానుపేక్ఖా ఇధ అధిప్పేతా. సా మజ్ఝత్తలక్ఖణా. ఏత్థాహ – “నను చాయం అత్థతో తత్రమజ్ఝత్తుపేక్ఖావ హోతి, సా చ పఠమదుతియజ్ఝానేసుపి అత్థి, తస్మా తత్రాపి ‘ఉపేక్ఖకో చ విహరతీ’తి ఏవమయం వత్తబ్బా సియా, సా కస్మా న వుత్తా”తి? అపరిబ్యత్తకిచ్చతో. అపరిబ్యత్తఞ్హి తస్స తత్థ కిచ్చం వితక్కాదీహి అభిభూతత్తా, ఇధ పనాయం వితక్కవిచారపీతీహి అనభిభూతత్తా ఉక్ఖిత్తసిరా వియ హుత్వా పరిబ్యత్తకిచ్చా జాతా, తస్మా వుత్తాతి.

ఇదాని **సతో చ సమ్పజానో**తి ఏత్థ సరతీతి సతో. సమ్పజానాతీతి సమ్పజానో. ఇతి పుగ్గలేన సతి చ సమ్పజఞ్ఞఞ్చ వుత్తం. తత్థ సరణలక్ఖణా సతి. అసమ్మోహలక్ఖణం సమ్పజఞ్ఞం. తత్థ కిఞ్చాపి ఇదం సతిసమ్పజఞ్ఞం పురిమజ్ఝానేసుపి అత్థి, ముట్ఠస్సతిస్స హి అసమ్పజానస్స ఉపచారమత్తమ్పి న సమ్పజ్జతి, పగేవ అప్పనా. ఓళారికత్తా పన తేసం ఝానానం భూమియం వియ పురిసస్స చిత్తస్స గతి సుఖా హోతి, అబ్యత్తం తత్థ సతిసమ్పజఞ్ఞకిచ్చం. ఓళారికఙ్గప్పహానేన పన సుఖుమత్తా ఇమస్స ఝానస్స పురిసస్స ఖురధారాయం వియ సతిసమ్పజఞ్ఞకిచ్చపరిగ్గహితా ఏవ చిత్తస్స గతి ఇచ్ఛితబ్బాతి ఇధేవ వుత్తం. కిఞ్చ భియ్యో – యథా ధేనుపగో వచ్ఛో ధేనుతో అపనీతో అరక్ఖియమానో పునదేవ ధేనుం ఉపగచ్ఛతి, ఏవమిదం తతియజ్ఝానసుఖం పీతితో అపనీతమ్పి సతిసమ్పజఞ్ఞారక్ఖేన అరక్ఖియమానం పునదేవ పీతిం ఉపగచ్ఛేయ్య, పీతిసమ్పయుత్తమేవ సియా. సుఖే వాపి సత్తా సారజ్జన్తి, ఇదఞ్చ అతిమధురం సుఖం తతో పరం సుఖాభావా. సతిసమ్పజఞ్ఞానుభావేన పనేత్థ సుఖే అసారజ్జనా హోతి, నో అఞ్ఞథాతి ఇమమ్పి అత్థవిసేసం దస్సేతుం ఇదం ఇధేవ వుత్తన్తి వేదితబ్బం.

ఇదాని **సుఖఞ్చ కాయేన పటిసంవేదేతీ**తి ఏత్థ కిఞ్చాపి తతియజ్ఝానసమఙ్గినో సుఖపటిసంవేదనాభోగో నత్థి, ఏవం సన్తేపి యస్మా తస్స నామకాయేన సమ్పయుత్తం సుఖం, యం వా తం నామకాయసమ్పయుత్తం సుఖం, తంసముట్ఠానేనస్స యస్మా అతిపణీతేన రూపేన రూపకాయో ఫుట్ఠో, యస్స ఫుట్ఠత్తా ఝానా వుట్ఠితోపి సుఖం పటిసంవేదేయ్య, తస్మా ఏతమత్థం దస్సేన్తో "సుఖఞ్చ కాయేన పటిసంవేదేహీ"తి ఆహ.

ఇదాని **యం తం అరియా ఆచిక్ఖన్తి ఉపేక్ఖకో సతిమా సుఖవిహారీ**తి ఏత్థ యంఝానహేతు యంఝానకారణా తం తతియజ్ఝానసమఙ్గిపుగ్గలం బుద్ధాదయో అరియా ఆచిక్ఖన్తి దేసేన్తి పఞ్ఞపేన్తి పట్ఠపేన్తి వివరన్తి విభజన్తి ఉత్తానీకరోన్తి పకాసేన్తి, పసంసన్తీతి అధిప్పాయో. కిన్తి? ఉపేక్ఖకో సతిమా సుఖవిహారీతి. తం తతియం ఝానం ఉపసమ్పజ్జ విహరతీతి ఏవమేత్థ యోజనా వేదితబ్బా.

కస్మా పన తం తే ఏవం పసంసన్తీతి? పసంసారహతో. అయఞ్హి యస్మా అతిమధురసుఖే సుఖపారమిప్పత్తేపి తతియజ్ఝానే ఉపేక్ఖకో, న తత్థ సుఖాభిసఙ్గేన ఆకడ్ఢీయతి. యథా చ పీతి న ఉప్పజ్జతి, ఏవం ఉపట్ఠితస్సతితాయ సతిమా. యస్మా చ అరియకన్తం అరియజనసేవితమేవ చ అసంకిలిట్ఠం సుఖం నామకాయేన పటిసంవేదేతి, తస్మా పసంసారహో హోతి. ఇతి పసంసారహతో నం అరియా తే ఏవం పసంసారహహేతుభూతే గుణే పకాసేన్తా "ఉపేక్ఖకో సతిమా సుఖవిహారీ"తి ఏవం పసంసన్తీతి వేదితబ్బం. **తతియ**న్తి గణనానుపుబ్బతా తతియం, తతియం ఉప్పన్నన్తిపి తతియం.

**సుఖస్స చ పహానా దుక్ఖస్స చ పహానా**తి కాయికసుఖస్స చ కాయికదుక్ఖస్స చ పహానా. **పుబ్బేవా**తి తఞ్చ ఖో పుబ్బేవ, న చతుత్థజ్ఝానక్ఖణే. **సోమనస్సదోమనస్సానం అత్థఙ్గమా**తి చేతసికసుఖస్స చేతసికదుక్ఖస్స చాతి ఇమేసమ్పి ద్విన్నం పుబ్బేవ అత్థఙ్గమా, పహానా ఇచ్చేవ వుత్తం హోతి. కదా పన నేసం పహానం హోతి? చతున్నం ఝానానం ఉపచారక్ఖణే. సోమనస్సఞ్హి చతుత్థస్స ఝానస్స ఉపచారక్ఖణేయేవ పహీయతి, దుక్ఖదోమనస్ససుఖాని పఠమదుతియతతియానం ఉపచారక్ఖణేసు. ఏవమేతేసం పహానక్కమేన అవుత్తానం **ఇన్ద్రియవిభఙ్గే** (విభ. ౨౧౯ ఆదయో) పన ఇన్ద్రియానం ఉద్దేసక్కమేనేవ ఇధాపి వుత్తానం సుఖదుక్ఖసోమనస్సదోమనస్సానం పహానం వేదితబ్బం.

యది పనేతాని తస్స తస్స ఝానస్స ఉపచారక్ఖణేయేవ పహీయన్తి , అథ కస్మా “కత్థ చుప్పన్నం దుక్ఖిన్ద్రియం అపరిసేసం నిరుజ్ఝతి? ఇధ, భిక్ఖవే, భిక్ఖు వివిచ్చేవ కామేహి…పే॰… పఠమజ్ఝానం ఉపసమ్పజ్జ విహరతి. ఏత్థ చుప్పన్నం దుక్ఖిన్ద్రియం అపరిసేసం నిరుజ్ఝతి. కత్థ చుప్పన్నం దోమనస్సిన్ద్రియం, సుఖిన్ద్రియం, సోమనస్సిన్ద్రియం అపరిసేసం నిరుజ్ఝతి? ఇధ, భిక్ఖవే, భిక్ఖు సుఖస్స చ పహానా…పే॰… చతుత్థం ఝానం ఉపసమ్పజ్జ విహరతి. ఏత్థ చుప్పన్నం సోమనస్సిన్ద్రియం అపరిసేసం నిరుజ్ఝతీ”తి (సం॰ ని॰ ౫.౫౧౦) ఏవం ఝానేస్వేవ నిరోధో వుత్తోతి? అతిసయనిరోధత్తా. అతిసయనిరోధో హి తేసం పఠమజ్ఝానాదీసు, న నిరోధోయేవ. నిరోధోయేవ పన ఉపచారక్ఖణే, నాతిసయనిరోధో. తథా హి నానావజ్జనే పఠమజ్ఝానూపచారే నిరుద్ధస్సాపి దుక్ఖిన్ద్రియస్స డంసమకసాదిసమ్ఫస్సేన వా విసమాసనూపతాపేన వా సియా ఉప్పత్తి, న త్వేవ అన్తోఅప్పనాయం. ఉపచారే వా నిరుద్ధమ్పేతం న సుట్ఠు నిరుద్ధం హోతి పటిపక్ఖేన అవిహతత్తా. అన్తోఅప్పనాయం పన పీతిఫరణేన సబ్బో కాయో సుఖోక్కన్తో హోతి, సుఖోక్కన్తకాయస్స చ సుట్ఠు నిరుద్ధం హోతి దుక్ఖిన్ద్రియం పటిపక్ఖేన విహతత్తా. నానావజ్జనేయేవ చ దుతియజ్ఝానూపచారే పహీనస్సాపి దోమనస్సిన్ద్రియస్స, యస్మా ఏతం వితక్కవిచారపచ్చయేపి కాయకిలమథే చిత్తూపఘాతే చ సతి ఉప్పజ్జతి, వితక్కవిచారాభావే నేవ ఉప్పజ్జతి. యత్థ పన ఉప్పజ్జతి, తత్థ వితక్కవిచారభావే. అప్పహీనాయేవ చ దుతియజ్ఝానూపచారే వితక్కవిచారాతి తత్థస్స సియా ఉప్పత్తి, నత్వేవ దుతియజ్ఝానే పహీనపచ్చయత్తా. తథా తతియజ్ఝానూపచారే పహీనస్సాపి సుఖిన్ద్రియస్స పీతిసముట్ఠానపణీతరూపఫుట్ఠకాయస్స సియా ఉప్పత్తి, నత్వేవ తతియజ్ఝానే. తతియజ్ఝానే హి సుఖస్స పచ్చయభూతా పీతి సబ్బసో నిరుద్ధా హోతి. తథా చతుత్థజ్ఝానూపచారే పహీనస్సాపి సోమనస్సిన్ద్రియస్స ఆసన్నత్తా, అప్పనాప్పత్తాయ ఉపేక్ఖాయ అభావేన సమ్మా అనతిక్కన్తత్తా చ సియా ఉప్పత్తి, నత్వేవ చతుత్థజ్ఝానే. తస్మా ఏవ చ “ఏత్థుప్పన్నం దుక్ఖిన్ద్రియం అపరిసేసం నిరుజ్ఝతీ”తి తత్థ తత్థ అపరిసేసగ్గహణం కతన్తి.

ఏత్థాహ – “అథేవం తస్స తస్స ఝానస్సూపచారే పహీనాపి ఏతా వేదనా ఇధ కస్మా సమాహటా”తి ? సుఖగ్గహణత్థం . యా హి అయం “అదుక్ఖమసుఖ”న్తి ఏత్థ అదుక్ఖమసుఖా వేదనా వుత్తా, సా సుఖుమా దువిఞ్ఞేయ్యా న సక్కా సుఖేన గహేతుం, తస్మా యథా నామ దుట్ఠస్స యథా తథా వా ఉపసఙ్కమిత్వా గహేతుం అసక్కుణేయ్యస్స గోణస్స గహణత్థం గోపో ఏకస్మిం వజే సబ్బా గావో సమాహరతి, అథేకేకం నీహరన్తో పటిపాటియా ఆగతం “అయం సో గణ్హథ న”న్తి తమ్పి గాహాపేతి, ఏవమేవం సుఖగ్గహణత్థం సబ్బాపి ఏతా సమాహరి. ఏవఞ్హి సమాహటా ఏతా దస్సేత్వా “యం నేవ సుఖం, న దుక్ఖం, న సోమనస్సం, న దోమనస్సం, అయం అదుక్ఖమసుఖావేదనా”తి సక్కా హోతి ఏసా గాహయితుం.

అపిచ అదుక్ఖమసుఖాయ చేతోవిముత్తియా పచ్చయదస్సనత్థఞ్చాపి ఏతా వుత్తాతి వేదితబ్బా. సుఖదుక్ఖప్పహానాదయో హి తస్సా పచ్చయా. యథాహ – “చత్తారో ఖో, ఆవుసో, పచ్చయా అదుక్ఖమసుఖాయ చేతోవిముత్తియా సమాపత్తియా. ఇధావుసో, భిక్ఖు సుఖస్స చ పహానా…పే॰… చతుత్థం ఝానం ఉపసమ్పజ్జ విహరతి. ఇమే ఖో ఆవుసో, చత్తారో పచ్చయా అదుక్ఖమసుఖాయ చేతోవిముత్తియా సమాపత్తియా”తి (మ॰ ని॰ ౧.౪౫౮). యథా వా అఞ్ఞత్థ పహీనాపి సక్కాయదిట్ఠిఆదయో తతియమగ్గస్స వణ్ణభణనత్థం తత్థ పహీనాతి వుత్తా , ఏవం వణ్ణభణనత్థమ్పేతస్స ఝానస్సేతా ఇధ వుత్తాతిపి వేదితబ్బా. పచ్చయఘాతేన వా ఏత్థ రాగదోసానం అతిదూరభావం దస్సేతుమ్పేతా వుత్తాతి వేదితబ్బా. ఏతాసు హి సుఖం సోమనస్సస్స పచ్చయో, సోమనస్సం రాగస్స, దుక్ఖం దోమనస్సస్స, దోమనస్సం దోసస్స. సుఖాదిఘాతేన చ సప్పచ్చయా రాగదోసా హతాతి అతిదూరే హోన్తీతి.

**అదుక్ఖమసుఖ**న్తి దుక్ఖాభావేన అదుక్ఖం. సుఖాభావేన అసుఖం. ఏతేనేత్థ దుక్ఖసుఖపటిపక్ఖభూతం తతియవేదనం దీపేతి, న దుక్ఖసుఖాభావమత్తం. తతియవేదనా నామ అదుక్ఖమసుఖా, ఉపేక్ఖాతిపి వుచ్చతి. సా ఇట్ఠానిట్ఠవిపరీతానుభవనలక్ఖణా. **ఉపేక్ఖాసతిపారిసుద్ధి**న్తి ఉపేక్ఖాయ జనితసతిపారిసుద్ధిం. ఇమస్మిఞ్హి ఝానే సుపరిసుద్ధా సతి, యా చ తస్సా సతియా పారిసుద్ధి, సా ఉపేక్ఖాయ కతా, న అఞ్ఞేన. తస్మా ఏతం "ఉపేక్ఖాసతిపారిసుద్ధి"న్తి వుచ్చతి. యాయ చ ఉపేక్ఖాయ ఏత్థ సతియా పారిసుద్ధి హోతి, సా అత్థతో తత్రమజ్ఝత్తతాతి వేదితబ్బా. న కేవలఞ్చేత్థ తాయ సతియేవ పరిసుద్ధా, అపిచ ఖో సబ్బేపి సమ్పయుత్తధమ్మా, సతిసీసేన పన దేసనా వుత్తా.

తత్థ కిఞ్చాపి అయం ఉపేక్ఖా హేట్ఠాపి తీసు ఝానేసు విజ్జతి, యథా పన దివా సూరియప్పభాభిభవా సోమ్మభావేన చ అత్తనో ఉపకారకత్తేన వా సభాగాయ రత్తియా అలాభా దివా విజ్జమానాపి చన్దలేఖా అపరిసుద్ధా హోతి అపరియోదాతా, ఏవమయమ్పి తత్రమజ్ఝత్తుపేక్ఖాచన్దలేఖా వితక్కాదిపచ్చనీకధమ్మతేజాభిభవా సభాగాయ చ ఉపేక్ఖావేదనారత్తియా అలాభా విజ్జమానాపి పఠమజ్ఝానాదిభేదే అపరిసుద్ధా హోతి. తస్సా చ అపరిసుద్ధాయ దివా అపరిసుద్ధచన్దలేఖాయ పభా వియ సహజాతాపి సతిఆదయో అపరిసుద్ధావ హోన్తి. తస్మా తేసు ఏకమ్పి "ఉపేక్ఖాసతిపారిసుద్ధి"న్తి న వుత్తం. ఇధ పన వితక్కాదిపచ్చనీకతేజాభిభవాభావా సభాగాయ చ ఉపేక్ఖావేదనారత్తియా పటిలాభా అయం తత్రమజ్ఝత్తుపేక్ఖాచన్దలేఖా అతివియ పరిసుద్ధా. తస్సా పరిసుద్ధత్తా పరిసుద్ధచన్దలేఖాయ పభా వియ సహజాతాపి సతిఆదయో పరిసుద్ధా హోన్తి పరియోదాతా. తస్మా ఇదమేవ "ఉపేక్ఖాసతిపారిసుద్ధి"న్తి వుత్తన్తి వేదితబ్బం. **చతుత్థ**న్తి గణనానుపుబ్బతా చతుత్థం, చతుత్థం ఉప్పన్నన్తిపి చతుత్థం.

ఇమాని చత్తారి ఝానాని పుబ్బభాగేపి నానా, మగ్గక్ఖణేపి. పుబ్బభాగే సమాపత్తివసేన నానా, మగ్గక్ఖణే నానామగ్గవసేన. ఏకస్స హి పఠమమగ్గో పఠమజ్ఝానికో హోతి, దుతియమగ్గాదయోపి పఠమజ్ఝానికా వా దుతియాదీసు అఞ్ఞతరజ్ఝానికా వా. ఏకస్స పఠమమగ్గో దుతియాదీనం అఞ్ఞతరజ్ఝానికో హోతి, దుతియాదయోపి దుతియాదీనం అఞ్ఞతరజ్ఝానికా వా పఠమజ్ఝానికా వా. ఏవం చత్తారోపి మగ్గా ఝానవసేన సదిసా వా అసదిసా వా ఏకచ్చసదిసా వా హోన్తి. అయం పనస్స విసేసో పాదకజ్ఝాననియమేన హోతి. పఠమజ్ఝానలాభినో హి పఠమజ్ఝానా వుట్ఠాయ విపస్సన్తస్స ఉప్పన్నమగ్గో పఠమజ్ఝానికో హోతి, మగ్గఙ్గబోజ్ఝఙ్గాని పనేత్థ పరిపుణ్ణానేవ హోన్తి. దుతియజ్ఝానతో వుట్ఠాయ విపస్సన్తస్స ఉప్పన్నో దుతియజ్ఝానికో హోతి, మగ్గఙ్గాని పనేత్థ సత్త హోన్తి. తతియజ్ఝానతో వుట్ఠాయ విపస్సన్తస్స ఉప్పన్నో తతియజ్ఝానికో, మగ్గఙ్గాని పనేత్థ సత్త, బోజ్ఝఙ్గాని ఛ హోన్తి. ఏస నయో చతుత్థజ్ఝానతో పట్ఠాయ యావ నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనా. ఆరుప్పే చతుక్కపఞ్చకజ్ఝానం ఉప్పజ్జతి, తఞ్చ ఖో లోకుత్తరం, న లోకియన్తి వుత్తం. ఏత్థ కథన్తి? ఏత్థపి పఠమజ్ఝానాదీసు యతో వుట్ఠాయ సోతాపత్తిమగ్గం పటిలభిత్వా అరూపసమాపత్తిం భావేత్వా యో ఆరుప్పే ఉప్పన్నో, తంఝానికావ తస్స తత్థ తయో మగ్గా ఉప్పజ్జన్తి. ఏవం పాదకజ్ఝానమేవ నియమేతి. కేచి పన థేరా "విపస్సనాయ ఆరమ్మణభూతా ఖన్ధా నియమేన్తీ"తి వదన్తి. కేచి "పుగ్గలజ్ఝాసయో నియమేతీ"తి వదన్తి. కేచి "వుట్ఠానగామినీ విపస్సనా నియమేతీ"తి వదన్తి.

తత్రాయం అనుపుబ్బికథా – విపస్సనానియమేన హి సుక్ఖవిపస్సకస్స ఉప్పన్నమగ్గోపి, సమాపత్తిలాభినో ఝానం పాదకం అకత్వా ఉప్పన్నమగ్గోపి, పఠమజ్ఝానం పాదకం కత్వా పకిణ్ణకసఙ్ఖారే సమ్మసిత్వా ఉప్పాదితమగ్గోపి పఠమజ్ఝానికోవ

హోతి, సబ్బేసు సత్త బోజ్ఝఙ్గాని అట్ఠ మగ్గఙ్గాని పఞ్చ ఝానఙ్గాని హోన్తి. తేసఞ్హి పుబ్బభాగవిపస్సనా సోమనస్ససహగతాపి ఉపేక్ఖాసహగతాపి హుత్వా వుట్ఠానకాలే సఙ్ఖారుపేక్ఖాభావం పత్తా సోమనస్ససహగతావ హోతి.

పఞ్చకనయే దుతియతతియచతుత్థజ్ఝానాని పాదకాని కత్వా ఉప్పాదితమగ్గేసు యథాక్కమేనేవ ఝానం చతురఙ్గికం తివఙ్గికం దువఙ్గికఞ్చ హోతి, సబ్బేసు పన సత్త మగ్గఙ్గాని హోన్తి, చతుత్థే ఛ బోజ్ఝఙ్గాని. అయం విసేసో పాదకజ్ఝాననియమేన చేవ విపస్సనానియమేన చ హోతి. తేసమ్పి హి పుబ్బభాగవిపస్సనా సోమనస్ససహగతాపి ఉపేక్ఖాసహగతాపి హోతి, వుట్ఠానగామినీ సోమనస్ససహగతావ.

పఞ్చమజ్ఝానం పాదకం కత్వా నిబ్బత్తితమగ్గే పన ఉపేక్ఖాచిత్తేకగ్గతావసేన ద్వే ఝానఙ్గాని, బోజ్ఝఙ్గమగ్గఙ్గాని ఛ సత్త చేవ. అయమ్పి విసేసో ఉభయనియమవసేన హోతి. ఇమస్మిఞ్హి నయే పుబ్బభాగవిపస్సనా సోమనస్ససహగతా వా ఉపేక్ఖాసహగతా వా హోతి, వుట్ఠానగామినీ ఉపేక్ఖాసహగతావ హోతి. అరూపజ్ఝానాని పాదకాని కత్వా ఉప్పాదితమగ్గేపి ఏసేవ నయో. ఇధ పన చతుక్కనయే అవితక్కవిచారమత్తస్స దుతియజ్ఝానస్స అభావా తం అపనేత్వా సేసానం వసేన యోజేతబ్బం. ఏవం పాదకజ్ఝానతో వుట్ఠాయ యే కేచి సఙ్ఖారే సమ్మసిత్వా నిబ్బత్తితమగ్గస్స ఆసన్నపదేసే వుట్ఠితసమాపత్తి అత్తనా సదిసభావం కరోతి భూమివణ్ణో వియ గోధావణ్ణస్స.

దుతియత్థేరవాదే పన యతో యతో సమాపత్తితో వుట్ఠాయ యే యే సమాపత్తిధమ్మే సమ్మసిత్వా మగ్గో నిబ్బత్తితో హోతి, తంతంసమాపత్తిసదిసోవ హోతి. తత్రాపి చ విపస్సనానియమో వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బో.

తతియత్థేరవాదే అత్తనో అజ్ఝాసయానురూపేన యం యం ఝానం పాదకం కత్వా యే యే ఝానధమ్మే సమ్మసిత్వా మగ్గో నిబ్బత్తితో, తంతంఝానసదిసోవ హోతి. పాదకజ్ఝానం పన సమ్మసితజ్ఝానం వా వినా అజ్ఝాసయమత్తేనేవ తం న ఇజ్ఝతి. ఏత్థాపి చ విపస్సనానియమో వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బో.

**అయం వుచ్చతి సమ్మాసమాధీతి** యా ఇమేసు చతూసు ఝానేసు ఏకగ్గతా, అయం పుబ్బభాగే లోకియో, అపరభాగే లోకుత్తరో సమ్మాసమాధి నామ వుచ్చతి. ఏవం లోకియలోకుత్తరవసేన ధమ్మసేనాపతి మగ్గసచ్చం దేసేతి. తత్థ లోకియమగ్గే సబ్బానేవ మగ్గఙ్గాని యథానురూపం ఛసు ఆరమ్మణేసు అఞ్ఞతరారమ్మణాని హోన్తి. లోకుత్తరమగ్గే పన చతుసచ్చప్పటివేధాయ పవత్తస్స అరియసావకస్స నిబ్బానారమ్మణం అవిజ్జానుసయసముగ్ఘాతకం పఞ్ఞాచక్ఖు సమ్మాదిట్ఠి, తథా సమ్పన్నదిట్ఠిస్స తంసమ్పయుత్తో తివిధమిచ్ఛాసఙ్కప్పసముగ్ఘాతకో చేతసో నిబ్బానపదాభినిరోపనో సమ్మాసఙ్కప్పో, తథా పస్సన్తస్స వితక్కేన్తస్స చ తంసమ్పయుత్తావ చతుబ్బిధవచీదుచ్చరితసముగ్ఘాతికా మిచ్ఛావాచాయ విరతి సమ్మావాచా, తథా విరమన్తస్స తంసమ్పయుత్తావ తివిధమిచ్ఛాకమ్మన్తసముచ్ఛేదికా మిచ్ఛాకమ్మన్తా విరతి సమ్మాకమ్మన్తో, తేసంయేవ చస్స వాచాకమ్మన్తానం వోదానభూతా తంసమ్పయుత్తావ కుహనాదిసముచ్ఛేదికా మిచ్ఛాఆజీవా విరతి సమ్మాఆజీవో, తస్సాయేవస్స సమ్మావాచాకమ్మన్తాజీవసఙ్ఖాతాయ సీలభూమియం పతిట్ఠమానస్స తదనురూపో తంసమ్పయుత్తోవ కోసజ్జసముచ్ఛేదకో, అనుప్పన్నుప్పన్నానం అకుసలకుసలానం అనుప్పాదప్పహానుప్పాదట్ఠితిసాధకో చ వీరియారమ్భో సమ్మావాయామో, ఏవం వాయమన్తస్స తంసమ్పయుత్తోవ మిచ్ఛాసతివినిద్ధునకో, కాయాదీసు కాయానుపస్సనాదిసాధకో చ చేతసో అసమ్మోసో సమ్మాసతి. ఏవం అనుత్తరాయ

సతియా సువిహితచిత్తారక్ఖస్స తంసమ్పయుత్తావ మిచ్ఛాసమాధివిద్ధంసికా చిత్తేకగ్గతా సమ్మాసమాధి. ఏస లోకుత్తరో అరియో అట్ఠఙ్గికో మగ్గో.

యో సహ లోకియేన మగ్గేన దుక్ఖనిరోధగామినిపటిపదాతి సఙ్ఖ్యం గతో, సో ఖో పనేస మగ్గో సమ్మాదిట్ఠిసఙ్కప్పానం విజ్జాయ సేసధమ్మానం చరణేన సఙ్గహితత్తా విజ్జా చేవ చరణఞ్చ. తథా తేసం ద్విన్నం విపస్సనాయానేన ఇతరేసం సమథయానేన సఙ్గహితత్తా సమథో చేవ విపస్సనా చ. తేసం ద్విన్నం పఞ్ఞాక్ఖన్ధేన తదనన్తరానం తిణ్ణం సీలక్ఖన్ధేన అవసేసానం తిణ్ణం సమాధిక్ఖన్ధేన అధిపఞ్ఞాఅధిసీలఅధిచిత్తసిక్ఖాహి చ సఙ్గహితత్తా ఖన్ధత్తయఞ్చేవ సిక్ఖత్తయఞ్చ హోతి. యేన సమన్నాగతో అరియసావకో దస్సనసమత్థేహి చక్ఖూహి గమనసమత్థేహి చ పాదేహి సమన్నాగతో అద్ధికో వియ విజ్జాచరణసమ్పన్నో హుత్వా విపస్సనాయానేన కామసుఖల్లికానుయోగం సమథయానేన అత్తకిలమథానుయోగన్తి అన్తద్వయం పరివజ్జేత్వా మజ్ఝిమపటిపదం పటిపన్నో పఞ్ఞాక్ఖన్ధేన మోహక్ఖన్ధం, సీలక్ఖన్ధేన దోసక్ఖన్ధం, సమాధిక్ఖన్ధేన చ లోభక్ఖన్ధం పదాలేన్తో అధిపఞ్ఞాసిక్ఖాయ పఞ్ఞాసమ్పదం, అధిసీలసిక్ఖాయ సీలసమ్పదం, అధిచిత్తసిక్ఖాయ సమాధిసమ్పదన్తి తిస్సో సమ్పత్తియో పత్వా అమతం నిబ్బానం సచ్ఛికరోతి. ఆదిమజ్ఝపరియోసానకల్యాణం సత్తతింసబోధిపక్ఖియధమ్మరతనవిచిత్తం సమ్మత్తనియామసఙ్ఖాతం అరియభూమిం ఓక్కన్తో హోతీతి.

మగ్గసచ్చనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

**సచ్చపకిణ్ణకవణ్ణనా**

చతూసు పన సచ్చేసు బాధనలక్ఖణం దుక్ఖసచ్చం, పభవలక్ఖణం సముదయసచ్చం, సన్తిలక్ఖణం నిరోధసచ్చం, నియ్యానలక్ఖణం మగ్గసచ్చం, అపిచ పవత్తిపవత్తకనివత్తినివత్తకలక్ఖణాని పటిపాటియా. తథా సఙ్ఖతతణ్హాఅసఙ్ఖతదస్సనలక్ఖణాని చ.

కస్మా పన చత్తారేవ అరియసచ్చాని వుత్తాని అనూనాని అనధికానీతి చే? అఞ్ఞస్స అసమ్భవతో అఞ్ఞతరస్స చ అనపనేయ్యభావతో. న హి ఏతేహి అఞ్ఞం అధికం వా, ఏతేసం వా ఏకమ్పి అపనేతబ్బం సమ్భోతి. యథాహ –

> "ఇధ, భిక్ఖవే, ఆగచ్ఛేయ్య సమణో వా బ్రాహ్మణో వా 'నేతం దుక్ఖం అరియసచ్చం, అఞ్ఞం దుక్ఖం అరియసచ్చం. యం సమణేన గోతమేన దేసితం, అహమేతం దుక్ఖం అరియసచ్చం ఠపేత్వా అఞ్ఞం దుక్ఖం అరియసచ్చం పఞ్ఞపేస్సామీ'తి నేతం ఠానం విజ్జతీ"తిఆది.

యథా చాహ –

> "యో హి కోచి, భిక్ఖవే, సమణో వా బ్రాహ్మణో వా ఏవం వదేయ్య 'నేతం దుక్ఖం పఠమం అరియసచ్చం, యం సమణేన గోతమేన దేసితం, అహమేతం దుక్ఖం పఠమం అరియసచ్చం పచ్చక్ఖాయ అఞ్ఞం దుక్ఖం పఠమం అరియసచ్చం పఞ్ఞపేస్సామీ'తి నేతం ఠానం విజ్జతీ"తిఆది (సం॰ ని॰ ౫.౧౦౮౬).

అపిచ పవత్తిమాచిక్ఖన్తో భగవా సహేతుకం ఆచిక్ఖి, నివత్తిఞ్చ సఉపాయం. ఇతి పవత్తినివత్తితదుభయహేతూనం ఏతప్పరమతో చత్తారేవ వుత్తాని. తథా పరిఞ్ఞేయ్యపహాతబ్బసచ్ఛికాతబ్బభావేతబ్బానం,

తణ్హావత్థుతణ్హాతణ్హానిరోధతణ్హానిరోధుపాయానం,
ఆలయఆలయరామతాఆలయసముగ్ఘాతఆలయసముగ్ఘాతూపాయానఞ్చ వసేనాపి చత్తారేవ వుత్తానీతి.

ఏత్థ చ ఓళారికత్తా సబ్బసత్తసాధారణత్తా చ సువిఞ్ఞేయ్యన్తి దుక్ఖసచ్చం పఠమం వుత్తం. తస్సేవ హేతుదస్సనత్థం తదనన్తరం సముదయసచ్చం, హేతునిరోధా ఫలనిరోధోతి ఞాపనత్థం తతో నిరోధసచ్చం, తదధిగమూపాయదస్సనత్థం అన్తే మగ్గసచ్చం. భవసుఖస్సాదగధితానం వా సత్తానం సంవేగజననత్థం పఠమం దుక్ఖమాహ. తం నేవ అకతం ఆగచ్ఛతి, న ఇస్సరనిమ్మానాదితో హోతి, ఇతో పన హోతీతి ఞాపనత్థం తదనన్తరం సముదయం. తతో సహేతుకేన దుక్ఖేన అభిభూతత్తా సంవిగ్గమానసానం దుక్ఖనిస్సరణగవేసీనం నిస్సరణదస్సనేన అస్సాసజననత్థం నిరోధం. తతో నిరోధాధిగమనత్థం నిరోధసమ్పాపకం మగ్గన్తి అయమేతేసం కమో.

ఏతేసు పన భారో వియ దుక్ఖసచ్చం దట్ఠబ్బం, భారాదానమివ సముదయసచ్చం, భారనిక్ఖేపనమివ నిరోధసచ్చం, భారనిక్ఖేపనూపాయో వియ మగ్గసచ్చం. రోగో వియ వా దుక్ఖసచ్చం, రోగనిదానమివ సముదయసచ్చం, రోగవూపసమో వియ నిరోధసచ్చం, భేసజ్జమివ మగ్గసచ్చం. దుబ్భిక్ఖమివ వా దుక్ఖసచ్చం, దుబ్బుట్ఠి వియ సముదయసచ్చం, సుభిక్ఖమివ నిరోధసచ్చం, సువుట్ఠి వియ మగ్గసచ్చం. అపిచ వేరీవేరమూలవేరసముగ్ఘాతవేరసముగ్ఘాతూపాయేహి, విసరుక్ఖరుక్ఖమూలమూలూపచ్ఛేదతదుపచ్ఛేదూపాయేహి, భయభయమూలనిబ్భయతదధిగమూపాయేహి, ఓరిమతీరమహోఘపారిమతీరతంసమ్పాపకవాయామేహి చ యోజేత్వాపేతాని ఉపమాతో వేదితబ్బానీతి.

సబ్బానేవ పనేతాని సచ్చాని పరమత్థేన వేదకకారకనిబ్బుతగమకాభావతో సుఞ్ఞానీతి వేదితబ్బాని. తేనేతం వుచ్చతి –

> “దుక్ఖమేవ హి న కోచి దుక్ఖితో, కారకో న కిరియావ విజ్జతి;
> అత్థి నిబ్బుతి న నిబ్బుతో పుమా, మగ్గమత్థి గమకో న విజ్జతీ”తి.

అథ వా –

> ధువసుభసుఖత్తసుఞ్ఞం, పురిమద్వయమత్తసుఞ్ఞమమతపదం;
> ధువసుఖఅత్తవిరహితో, మగ్గో ఇతి సుఞ్ఞతా తేసు.

నిరోధసుఞ్ఞాని వా తీణి, నిరోధో చ సేసత్తయసుఞ్ఞో. ఫలసుఞ్ఞో వా ఏత్థ హేతు సముదయే దుక్ఖస్స అభావతో, మగ్గే చ నిరోధస్స, న ఫలేన సగబ్భో పకతివాదీనం పకతి వియ. హేతుసుఞ్ఞఞ్చ ఫలం దుక్ఖసముదయానం నిరోధమగ్గానఞ్చ అసమవాయా, న హేతుసమవేతం హేతుఫలం సమవాయవాదీనం ద్విఅణుకాది వియ. తేనేతం వుచ్చతి –

> “తయమిధ నిరోధసుఞ్ఞం, తయేన తేనాపి నిబ్బుతీ సుఞ్ఞా;
> సుఞ్ఞో ఫలేన హేతు, ఫలమ్పి తంహేతునా సుఞ్ఞ”న్తి.

సబ్బానేవ సచ్చాని అఞ్ఞమఞ్ఞసభాగాని అవితథతో అత్తసుఞ్ఞతో దుక్కరపటివేధతో చ. యథాహ –

“తం కిం మఞ్ఞసి, ఆనన్ద, కతమం ను ఖో దుక్కరతరం వా దురభిసమ్భవతరం వా, యో దూరతోవ సుఖుమేన తాళచ్ఛిగ్గళేన అసనం అతిపాతేయ్య పోఙ్ఖానుపోఙ్ఖం అవిరాధితం, యో వా సత్తధా భిన్నస్స వాలస్స కోటియా కోటిం పటివిజ్ఝేయ్యాతి? ఏతదేవ, భన్తే, దుక్కరతరఞ్చేవ దురభిసమ్భవతరఞ్చ; యో వా సత్తధా భిన్నస్స వాలస్స కోటియా కోటిం పటివిజ్ఝేయ్యాతి; అథ ఖో తే, ఆనన్ద, దుప్పటివిజ్ఝతరం పటివిజ్ఝన్తి, యే ‘ఇదం దుక్ఖ’న్తి యథాభూతం పటివిజ్ఝన్తి...పే॰... ‘అయం దుక్ఖనిరోధగామినీ పటిపదా’తి యథాభూతం పటివిజ్ఝన్తీ”తి (సం॰ ని॰ ౫.౧౧౧౫);

విసభాగాని సలక్ఖణవవత్థానతో. పురిమాని చ ద్వే సభాగాని దురవగాహత్థేన గమ్భీరత్తా లోకియత్తా సాసవత్తా చ, విసభాగాని ఫలహేతుభేదతో పరిఞ్ఞేయ్యపహాతబ్బతో చ. పచ్ఛిమానిపి ద్వే సభాగాని గమ్భీరత్తేన దురవగాహత్తా లోకుత్తరత్తా అనాసవత్తా చ, విసభాగాని విసయవిసయీభేదతో సచ్ఛికాతబ్బభావేతబ్బతో చ. పఠమతతియాని చాపి సభాగాని ఫలాపదేసతో, విసభాగాని సఙ్ఖతాసఙ్ఖతతో . దుతియచతుత్థాని చాపి సభాగాని హేతుఅపదేసతో, విసభాగాని ఏకన్తకుసలాకుసలతో. పఠమచతుత్థాని చాపి సభాగాని సఙ్ఖతతో, విసభాగాని లోకియలోకుత్తరతో. దుతియతతియాని చాపి సభాగాని నేవసేక్ఖనాసేక్ఖభావతో, విసభాగాని సారమ్మణానారమ్మణతో.

“ఇతి ఏవం పకారేహి, నయేహి చ విచక్ఖణో;
విజఞ్ఞా అరియసచ్చానం, సభాగవిసభాగత”న్తి.

సబ్బమేవ చేత్థ దుక్ఖం ఏకవిధం పవత్తిభావతో, దువిధం నామరూపతో, తివిధం కామరూపారూపూపపత్తిభవభేదతో, చతుబ్బిధం చతుఆహారభేదతో, పఞ్చవిధం పఞ్చుపాదానక్ఖన్ధభేదతో. సముదయోపి ఏకవిధో పవత్తకభావతో, దువిధో దిట్ఠిసమ్పయుత్తాసమ్పయుత్తతో, తివిధో కామభవవిభవతణ్హాభేదతో, చతుబ్బిధో చతుమగ్గప్పహేయ్యతో, పఞ్చవిధో రూపాభినన్దనాదిభేదతో, ఛబ్బిధో ఛతణ్హాకాయభేదతో. నిరోధోపి ఏకవిధో అసఙ్ఖతధాతుభావతో, పరియాయతో పన దువిధో సఉపాదిసేసఅనుపాదిసేసతో, తివిధో భవత్తయవూపసమతో, చతుబ్బిధో చతుమగ్గాధిగమనీయతో, పఞ్చవిధో పఞ్చాభినన్దనవూపసమతో, ఛబ్బిధో ఛతణ్హాకాయక్ఖయభేదతో. మగ్గోపి ఏకవిధో భావేతబ్బతో, దువిధో సమథవిపస్సనాభేదతో, దస్సనభావనాభేదతో వా, తివిధో ఖన్ధత్తయభేదతో. అయఞ్హి సప్పదేసత్తా నగరం వియ రజ్జేన నిప్పదేసేహి తీహి ఖన్ధేహి సఙ్గహితో. యథాహ –

“న ఖో, ఆవుసో విసాఖ, అరియేన అట్ఠఙ్గికేన మగ్గేన తయో ఖన్ధా సఙ్గహితా, తీహి చ ఖో, ఆవుసో విసాఖ, ఖన్ధేహి అరియో అట్ఠఙ్గికో మగ్గో సఙ్గహితో. యా, చావుసో విసాఖ, సమ్మావాచా యో చ సమ్మాకమ్మన్తో యో చ సమ్మాఆజీవో, ఇమే ధమ్మా సీలక్ఖన్ధే సఙ్గహితా. యో చ సమ్మావాయామో యా చ సమ్మాసతి యో చ సమ్మాసమాధి, ఇమే ధమ్మా సమాధిక్ఖన్ధే సఙ్గహితా. యా చ సమ్మాదిట్ఠి యో చ సమ్మాసఙ్కప్పో, ఇమే ధమ్మా పఞ్ఞాక్ఖన్ధే సఙ్గహితా”తి (మ॰ ని॰ ౧.౪౬౨).

చతుబ్బిధో సోతాపత్తిమగ్గాదివసేన.

అపిచ సబ్బానేవ సచ్చాని ఏకవిధాని అవితథత్తా, అభిఞ్ఞేయ్యత్తా వా. దువిధాని లోకియలోకుత్తరతో, సఙ్ఖతాసఙ్ఖతతో వా. తివిధాని దస్సనభావనాహి పహాతబ్బతో అప్పహాతబ్బతో నేవపహాతబ్బనాపహాతబ్బతో చ. చతుబ్బిధాని

పరిఞ్ఞేయ్యపహాతబ్బసచ్ఛికాతబ్బభావేతబ్బతోతి.

"ఏవం అరియసచ్చానం, దుబ్బోధానం బుధో విధిం;
అనేకభేదతో జఞ్ఞా, హితాయ చ సుఖాయ చా"తి.

సచ్చపకిణ్ణకవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఇదాని ధమ్మసేనాపతి భగవతా దేసితక్కమేనేవ అన్తే సచ్చచతుక్కం నిద్దిసిత్వా "తం ఞాతట్ఠేన ఞాణ"న్తిఆదినా సచ్చచతుక్కవసేన సుతమయే ఞాణం నిగమేత్వా దస్సేతి. ఏవం "సోతావధానే పఞ్ఞా సుతమయే ఞాణ"న్తి పుబ్బే వుత్తం సబ్బం నిగమేత్వా దస్సేతీతి.

సద్ధమ్మప్పకాసినియా పటిసమ్భిదామగ్గట్ఠకథాయ

సుతమయఞాణనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

## ౨. సీలమయఞాణనిద్దేసవణ్ణనా

**౩౭.** సీలమయఞాణనిద్దేసే **పఞ్చాతి** గణనపరిచ్ఛేదో. **సీలానీతి** పరిచ్ఛిన్నధమ్మనిదస్సనం. **పరియన్తపారిసుద్ధిసీల**న్తిఆది పఞ్చన్నం సరూపతో దస్సనం. పరియన్తపారిసుద్ధీతిఆదీసు యథా నీలవణ్ణయోగతో వత్థమ్పి నీలమస్స అత్థీతి నీలన్తి వుచ్చతి, ఏవం గణనవసేన పరియన్తో పరిచ్ఛేదో అస్సా అత్థీతి పరియన్తా, ఉపసమ్పన్నసీలే పత్తో అనుపసమ్పన్నసీలస్స అవసానసబ్భావతో వా పరియన్తో అవసానం అస్సా అత్థీతి పరియన్తా. సపరియన్తాతి వా వత్తబ్బే సకారలోపో కతోతి వేదితబ్బో "దకం దకాసయా పవిసన్తీ"తి (సం॰ ని॰ ౩.౭౮; అ॰ ని॰ ४.౩౩) ఏత్థ ఉకారలోపో వియ. పరిసుద్ధభావో పారిసుద్ధి, పరియన్తా చ సా పారిసుద్ధి చాతి పరియన్తపారిసుద్ధి, పరియన్తపారిసుద్ధిసఙ్ఖాతం సీలం పరియన్తపారిసుద్ధిసీలం. వుత్తపటిపక్ఖేన న పరియన్తాతి **అపరియన్తా,** నత్థి ఏతిస్సా పరియన్తోతిపి అపరియన్తా, వుద్ధో ఏతిస్సా పరియన్తోతిపి అపరియన్తా. సమాదానతో పభుతి అఖణ్డితత్తా ఖణ్డితాపి కతపటికమ్మత్తా చిత్తుప్పాదమత్తకేనాపి మలేన విరహితత్తా చ పరిసుద్ధజాతిమణి వియ సుధన్తసుపరికమ్మకతసువణ్ణం వియ చ పరిసుద్ధత్తా అరియమగ్గస్స పదట్ఠానభూతా అనూనట్ఠేన **పరిపుణ్ణా**. దిట్ఠియా పహీనత్తా దిట్ఠిపరామాసేన అగ్గహితత్తా **అపరామట్ఠా**.అయం తే సీలే దోసోతి కేనచి చోదకేన పరామసితుం అసక్కుణేయ్యత్తా వా అపరామట్ఠా. అరహత్తఫలక్ఖణే సబ్బదరథపటిప్పస్సద్ధియా **పటిప్పస్సద్ధి. అనుపసమ్పన్నాన**న్తి అనవసేససమాదానవసేన సీలసమ్పదాయ భుసం సమ్పన్నాతి ఉపసమ్పన్నా, న ఉపసమ్పన్నా అనుపసమ్పన్నా. తేసం అనుపసమ్పన్నానం.

**పరియన్తసిక్ఖాపదాన**న్తి ఏత్థ సిక్ఖితబ్బట్ఠేన సిక్ఖా, కోట్ఠాసట్ఠేన పదాని, సిక్ఖితబ్బకోట్ఠాసానీతి అత్థో. అపిచ సీలే పతిట్ఠితేన ఉపరిపత్తబ్బత్తా సబ్బే కుసలా ధమ్మా సిక్ఖా, సీలాని తాసం సిక్ఖానం పతిట్ఠట్ఠేన పదానీతి సిక్ఖానం పదత్తా సిక్ఖాపదాని , పరియన్తాని సిక్ఖాపదాని ఏతేసన్తి పరియన్తసిక్ఖాపదా. తేసం పరియన్తసిక్ఖాపదానం. ఏత్థ చ ద్వే పరియన్తా సిక్ఖాపదపరియన్తో చ కాలపరియన్తో చ. కతమో సిక్ఖాపదపరియన్తో? ఉపాసకోపాసికానం యథాసమాదానవసేన ఏకం వా ద్వే వా తీణి వా చత్తారి వా పఞ్చ వా అట్ఠ వా దస వా సిక్ఖాపదాని హోన్తి, సిక్ఖమానసామణేరసామణేరీనం దస సిక్ఖాపదాని. అయం

సిక్ఖాపదపరియన్తో. కతమో కాలపరియన్తో? ఉపాసకోపాసికా దానం దదమానా పరివేసనపరియన్తం సీలం సమాదియన్తి, విహారగతా విహారపరియన్తం సీలం సమాదియన్తి, ఏకం వా ద్వే వా తయో వా భియ్యో వా రత్తిన్దివాని పరిచ్ఛేదం కత్వా సీలం సమాదియన్తి. అయం కాలపరియన్తో. ఇమేసు ద్వీసు పరియన్తేసు సిక్ఖాపదం పరియన్తం కత్వా సమాదిన్నం సీలం వీతిక్కమనేన వా మరణేన వా పటిప్పస్సమ్భతి, కాలం పరియన్తం కత్వా సమాదిన్నం తంతంకాలాతిక్కమేన పటిప్పస్సమ్భతి.

**అపరియన్తసిక్ఖాపదానన్తి** –

"నవ కోటిసహస్సాని, అసీతి సతకోటియో;
పఞ్ఞాస సతసహస్సాని, ఛత్తింస చ పునాపరే.

"ఏతే సంవరవినయా, సమ్బుద్ధేన పకాసితా;
పేయ్యాలముఖేన నిద్దిట్ఠా, సిక్ఖా వినయసంవరే"తి. –

ఏవం గణనవసేన పరియన్తానమ్పి సిక్ఖాపదానం అనవసేససమాదానభావవసేన లాభయసఞాతిఅఙ్గజీవితహేతు అదిట్ఠపరియన్తభావవసేన ఉపరి రక్ఖితబ్బసీలపరిచ్ఛేదాభావవసేన చ నత్థి ఏతేసం పరియన్తోతి అపరియన్తాని. అపరియన్తాని సిక్ఖాపదాని ఏతేసన్తి అపరియన్తసిక్ఖాపదా. తేసం అపరియన్తసిక్ఖాపదానం, వుద్ధపరియన్తసిక్ఖాపదానన్తి వా అత్థో.

**పుథుజ్జనకల్యాణకానన్తి**ఆదీసు –

"పుథూనం జననాదీహి, కారణేహి పుథుజ్జనో;
పుథుజ్జనన్తోగధత్తా, పుథువాయం జనో ఇతి". –

వుత్తపుథుజ్జనలక్ఖణానతిక్కమేపి –

"దువే పుథుజ్జనా వుత్తా, బుద్ధేనాదిచ్చబన్ధునా;
అన్ధో పుథుజ్జనో ఏకో, కల్యాణేకో పుథుజ్జనో"తి. –

వుత్తపుథుజ్జనద్వయే కల్యాణధమ్మసమాగమేన అన్ధపుథుజ్జనభావం అతిక్కమ్మ కల్యాణపుథుజ్జనభావే ఠితానం పుథుజ్జనకల్యాణకానం కల్యాణపుథుజ్జనానన్తి వుత్తం హోతి. పుథుజ్జనేసు వా కల్యాణకానం పుథుజ్జనకల్యాణకానం.

**కుసలధమ్మే యుత్తానన్తి** ఏత్థ **కుసలసద్దో** తావ ఆరోగ్యానవజ్జఛేకసుఖవిపాకేసు దిస్సతి. అయఞ్హి "కచ్చి ను భోతో కుసలం, కచ్చి భోతో అనామయ"న్తిఆదీసు (జా॰ ౧.౧౫.౧౪౬; ౨.౨౦.౧౨౯) ఆరోగ్యే దిస్సతి. "కతమో పన, భన్తే, కాయసమాచారో కుసలో? యో ఖో, మహారాజ, కాయసమాచారో అనవజ్జో"తి (మ॰ ని॰ ౨.౩౬౧) చ "పున చపరం, భన్తే, ఏతదానుత్తరియం యథా భగవా ధమ్మం దేసేతి కుసలేసు ధమ్మేసూ"తి చ (దీ॰ ని॰ ౩.౧౪౫) ఏవమాదీసు అనవజ్జే. "కుసలో త్వం రథస్స అఙ్గపచ్చఙ్గానం (మ॰ ని॰ ౨.౮౭), కుసలా నచ్చగీతస్స సిక్ఖితా చాతురిత్థియో"తిఆదీసు (జా॰

౨.౨౨.౮౪) ఛేకే. “కుసలానం, భిక్ఖవే, ధమ్మానం సమాదానహేతు (దీ. ని. ౩.౮౦). కుసలస్స కమ్మస్స కతత్తా ఉపచితత్తా”తిఆదీసు (ధ. స. ౪౩౧) సుఖవిపాకే. స్వాయమిధ ఆరోగ్యేపి అనవజ్జేపి సుఖవిపాకేపి వట్టతి.

వచనత్థో పనేత్థ కుచ్ఛితే పాపకే ధమ్మే సలయన్తి చలయన్తి కమ్పేన్తి విద్ధంసేన్తీతి కుసలా. కుచ్ఛితేన వా ఆకారేన సయన్తి పవత్తన్తీతి కుసా, తే కుసే లునన్తి ఛిన్దన్తీతి కుసలా. కుచ్ఛితానం వా సానతో తనుకరణతో కుసం ఞాణం. తేన కుసేన లాతబ్బా గహేతబ్బా పవత్తేతబ్బాతి కుసలా, యథా వా కుసా ఉభయభాగగతం హత్థప్పదేసం లునన్తి, ఏవమిమేపి ఉప్పన్నానుప్పన్నభావేన ఉభయభాగగతం సంకిలేసపక్ఖం లునన్తి, తస్మా కుసా వియ లునన్తీతి కుసలా. అపిచ ఆరోగ్యట్ఠేన అనవజ్జట్ఠేన కోసల్లసమ్భూతట్ఠేన వా కుసలా. ఇధ పన యస్మా విపస్సనాకుసలమేవ అధిప్పేతం, తస్మా సేసే విహాయ తస్సేవ దస్సనత్థం “కుసలధమ్మే”తి ఏకవచనం కతన్తి వేదితబ్బం. విపస్సనాకుసలధమ్మే సాతచ్చకిరియతాయ సక్కచ్చకారితాయ చ యుత్తానన్తి అత్థో.

**సేక్ఖపరియన్తే పరిపూరకారీన**న్తి ఏత్థ తీసు సిక్ఖాసు జాతాతిపి సేక్ఖా, సత్తన్నం సేక్ఖానం ఏతేతిపి సేక్ఖా, సయమేవ సిక్ఖన్తీతిపి సేక్ఖా . సోతాపత్తిమగ్గఫలసకదాగామిమగ్గఫలఅనాగామిమగ్గఫలఅరహత్తమగ్గధమ్మా . తే సేక్ఖా ధమ్మా పరియన్తే అవసానే ఏతస్స, తే వా సేక్ఖా ధమ్మా పరియన్తో పరిచ్ఛేదో ఏతస్సాతి సేక్ఖపరియన్తో. తస్మిం సేక్ఖపరియన్తే ధమ్మేతి సమ్బన్ధో. పరిపూరం పరిపుణ్ణతం కరోన్తీతి పరిపూరకారినో, పరిపూరకారో పరిపూరకిరియా ఏతేసం అత్థీతి వా పరిపూరకారినో. తేసం సోతాపత్తిమగ్గస్స పుబ్బభాగభూతే సేక్ఖపరియన్తే పటిపదాధమ్మే విపస్సనాపారిపూరియా పరిపూరకారీనం. **కాయే చ జీవితే చ అనపేక్ఖాన**న్తి ఏత్థ **కాయే**తి సరీరే. సరీరఞ్హి అసుచిసఞ్చయతో కుచ్ఛితానఞ్చ కేసాదీనం చక్ఖురోగాదీనఞ్చ రోగసతానం ఆయభూతత్తా కాయోతి వుచ్చతి. **జీవితే**తి జీవితిన్ద్రియే. తఞ్హి జీవన్తి తేనాతి జీవితన్తి వుచ్చతి. నత్థి ఏతేసం అపేక్ఖాతి అనపేక్ఖా, నిస్సినేహాతి అత్థో. తేసం తస్మిం కాయే చ జీవితే చ అనపేక్ఖానం.

ఇదాని తేసం తేసు అనపేక్ఖత్తస్స కారణం దస్సేన్తో **పరిచ్చత్తజీవితాన**న్తి ఆహ. భగవతో ఆచరియస్స వా సకజీవితపరిచ్చాగేనేవ హి తే కిలమమానేపి కాయే వినస్సమానేపి జీవితే అనపేక్ఖా హోన్తీతి. **సత్తన్నం సేక్ఖాన**న్తి సిక్ఖన్తీతి సేక్ఖాతి లద్ధనామానం సోతాపత్తిమగ్గట్ఠాదీనం సత్తన్నం అరియపుగ్గలానం. **తథాగతసావకాన**న్తి తథాగతస్స సావకానం. అట్ఠపి హి అరియపుగ్గలా సవనన్తే అరియాయ జాతియా జాతత్తా భగవతో దేసనం అనుసిట్ఠిం అవేచ్చప్పసాదయోగేన సక్కచ్చం సుణన్తీతి సావకా. తేసుపి అరహత్తఫలట్ఠేయేవ విసేసేత్వా దస్సేన్తో **ఖీణాసవాన**న్తి ఆహ, అరహత్తమగ్గఞాణేన పరిక్ఖీణసబ్బాసవానన్తి అత్థో. **పచ్చేకబుద్ధాన**న్తి తం తం కారణం పటిచ్చ ఏకోవ అనాచరియకో చతుసచ్చం బుజ్ఝితవాతి పచ్చేకబుద్ధో. తాదిసానం పచ్చేకబుద్ధానం.

**తథాగతాన**న్తి ఏత్థ అట్ఠహి కారణేహి భగవా తథాగతో – తథా ఆగతోతి తథాగతో, తథా గతోతి తథాగతో, తథలక్ఖణం ఆగతోతి తథాగతో, తథధమ్మే యాథావతో అభిసమ్బుద్ధోతి తథాగతో, తథదస్సితాయ తథాగతో, తథవాదితాయ తథాగతో, తథా కారితాయ తథాగతో, అభిభవనట్ఠేన తథాగతో.

కథం భగవా **తథా ఆగతోతి తథాగతో**? యథా సబ్బలోకహితాయ ఉస్సుక్కమాపన్నా పురిమకా సమ్మాసమ్బుద్ధా ఆగతా. కిం వుత్తం హోతి? యేనాభినీహారేన పురిమకా భగవన్తో ఆగతా, తేనేవ అమ్హాకమ్పి భగవా ఆగతో. అథ వా యథా పురిమకా భగవన్తో దానసీలనేక్ఖమ్మపఞ్ఞావీరియఖన్తిసచ్చాధిట్ఠానమేత్తుపేక్ఖాసఙ్ఖాతా దస పారమియో, దస ఉపపారమియో,

దస పరమత్థపారమియోతి సమతింస పారమియో పూరేత్వా అఙ్గపరిచ్చాగం నయనధనరజ్జపుత్తదారపరిచ్చాగన్తి ఇమే పఞ్చ మహాపరిచ్చాగే పరిచ్చజిత్వా, పుబ్బయోగపుబ్బచరియధమ్మక్ఖానఞాతత్థచరియాదయో పూరేత్వా బుద్ధిచరియాయ కోటిం పత్వా ఆగతా, తథా అమ్హాకమ్పి భగవా ఆగతో. యథా చ పురిమకా భగవన్తో చత్తారో సతిపట్ఠానే చత్తారో సమ్మప్పధానే చత్తారో ఇద్ధిపాదే పఞ్చిన్ద్రియాని పఞ్చ బలాని సత్త బోజ్ఝఙ్గే అరియం అట్ఠఙ్గికం మగ్గం భావేత్వా బ్రూహేత్వా ఆగతా, తథా అమ్హాకమ్పి భగవా ఆగతోతి తథాగతో.

"యథేవ దీపఙ్కరబుద్ధఆదయో, సబ్బఞ్ఞుభావం మునయో ఇధాగతా;
తథా అయం సక్యమునీపి ఆగతో, తథాగతో వుచ్చతి తేన చక్ఖుమా"తి.

కథం **తథా గతోతి తథాగతో?** యథా సమ్పతిజాతా పురిమకా భగవన్తో గతా. కథఞ్చ తే గతా? తే హి సమ్పతిజాతా సమేహి పాదేహి పథవియం పతిట్ఠాయ ఉత్తరేనముఖా సత్తపదవీతిహారేన గతా. యథాహ "సమ్పతిజాతో, ఆనన్ద, బోధిసత్తో సమేహి పాదేహి పథవియం పతిట్ఠహిత్వా ఉత్తరాభిముఖో సత్తపదవీతిహారేన గచ్ఛతి సేతమ్హి ఛత్తే అనుధారయమానే, సబ్బా చ దిసా అనువిలోకేతి, ఆసభిఞ్చ వాచం భాసతి 'అగ్గోహమస్మి లోకస్స, జేట్ఠోహమస్మి లోకస్స, సేట్ఠోహమస్మి లోకస్స, అయమన్తిమా జాతి, నత్థి దాని పునబ్భవో'"తి (మ॰ ని॰ ౩.౨౦౭; దీ॰ ని॰ ౨.౩౧). తఞ్చస్స గమనం తథం అహోసి అవితథం అనేకేసం విసేసాధిగమానం పుబ్బనిమిత్తభావేన. యఞ్హి సో సమ్పతిజాతో సమేహి పాదేహి పతిట్ఠహి, ఇదమస్స చతురిద్ధిపాదపటిలాభస్స పుబ్బనిమిత్తం, ఉత్తరముఖభావో పనస్స సబ్బలోకుత్తరభావస్స పుబ్బనిమిత్తం, సత్తపదవీతిహారో సత్తబోజ్ఝఙ్గరతనపటిలాభస్స పుబ్బనిమిత్తం, "సువణ్ణదణ్డా వీతిపతన్తి చామరా"తి (సు॰ ని॰ ౬౯౩) ఏత్థ వుత్తచామరుక్ఖేపో పన సబ్బతిత్థియనిమ్మథనస్స పుబ్బనిమిత్తం, సేతచ్ఛత్తధారణం అరహత్తఫలవిముత్తివరవిమలసేతచ్ఛత్తపటిలాభస్స పుబ్బనిమిత్తం, సబ్బాదిసానువిలోకనం సబ్బఞ్ఞుతానావరణఞాణపటిలాభస్స పుబ్బనిమిత్తం, ఆసభివాచాభాసనం పన అప్పటివత్తియవరధమ్మచక్కప్పవత్తనస్స పుబ్బనిమిత్తం. తథాయం భగవాపి గతో. తఞ్చస్స గమనం తథం అహోసి అవితథం తేసంయేవ విసేసాధిగమానం పుబ్బనిమిత్తభావేన. తేనాహు పోరాణా –

"ముహుత్తజాతోవ గవంపతీ యథా, సమేహి పాదేహి ఫుసీ వసున్ధరం;
సో విక్కమీ సత్త పదాని గోతమో, సేతఞ్చ ఛత్తం అనుధారయుం మరూ.

"గన్త్వాన సో సత్త పదాని గోతమో, దిసా విలోకేసి సమా సమన్తతో;
అట్ఠఙ్గుపేతం గిరమబ్భుదీరయి, సీహో యథా పబ్బతముద్ధనిట్ఠితో"తి.

ఏవం తథా గతోతి తథాగతో.

అథ వా యథా పురిమకా భగవన్తో, అయమ్పి భగవా తథేవ నేక్ఖమ్మేన కామచ్ఛన్దం…పే॰… పఠమజ్ఝానేన నీవరణే… పే॰… అనిచ్చానుపస్సనాయ నిచ్చసఞ్ఞం…పే॰… అరహత్తమగ్గేన సబ్బకిలేసే పహాయ గతో. ఏవమ్పి తథా గతోతి తథాగతో.

కథం **తథలక్ఖణం ఆగతోతి తథాగతో?** పథవీధాతుయా కక్ఖళత్తలక్ఖణం తథం అవితథం, ఆపోధాతుయా పగ్ఘరణలక్ఖణం, తేజోధాతుయా ఉణ్హత్తలక్ఖణం, వాయోధాతుయా విత్థమ్భనలక్ఖణం, ఆకాసధాతుయా అసమ్ఫుట్ఠలక్ఖణం, విఞ్ఞాణధాతుయా

విజాననలక్ఖణం.

రూపస్స రుప్పనలక్ఖణం, వేదనాయ వేదయితలక్ఖణం, సఞ్ఞాయ సఞ్జాననలక్ఖణం, సఙ్ఖారానం అభిసఙ్ఖరణలక్ఖణం, విఞ్ఞాణస్స విజాననలక్ఖణం.

వితక్కస్స అభినిరోపనలక్ఖణం, విచారస్స అనుమజ్జనలక్ఖణం, పీతియా ఫరణలక్ఖణం, సుఖస్స సాతలక్ఖణం, చిత్తేకగ్గతాయ అవిక్ఖేపలక్ఖణం, ఫస్సస్స ఫుసనలక్ఖణం.

సద్ధిన్ద్రియస్స అధిమోక్ఖలక్ఖణం, వీరియిన్ద్రియస్స పగ్గహలక్ఖణం, సతిన్ద్రియస్స ఉపట్ఠానలక్ఖణం, సమాధిన్ద్రియస్స అవిక్ఖేపలక్ఖణం, పఞ్ఞిన్ద్రియస్స పజాననలక్ఖణం.

సద్ధాబలస్స అస్సద్ధియే అకమ్పియలక్ఖణం, వీరియబలస్స కోసజ్జే, సతిబలస్స ముట్ఠస్సచ్చే, సమాధిబలస్స ఉద్ధచ్చే, పఞ్ఞాబలస్స అవిజ్జాయ అకమ్పియలక్ఖణం.

సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స ఉపట్ఠానలక్ఖణం, ధమ్మవిచయసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స పవిచయలక్ఖణం, వీరియసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స పగ్గహలక్ఖణం, పీతిసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స ఫరణలక్ఖణం, పస్సద్ధిసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స ఉపసమలక్ఖణం, సమాధిసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స అవిక్ఖేపలక్ఖణం, ఉపేక్ఖాసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స పటిసఙ్ఖానలక్ఖణం.

సమ్మాదిట్ఠియా దస్సనలక్ఖణం, సమ్మాసఙ్కప్పస్స అభినిరోపనలక్ఖణం, సమ్మావాచాయ పరిగ్గహలక్ఖణం, సమ్మాకమ్మన్తస్స సముట్ఠానలక్ఖణం, సమ్మాఆజీవస్స వోదానలక్ఖణం, సమ్మావాయామస్స పగ్గహలక్ఖణం, సమ్మాసతియా ఉపట్ఠానలక్ఖణం, సమ్మాసమాధిస్స అవిక్ఖేపలక్ఖణం.

అవిజ్జాయ అఞ్ఞాణలక్ఖణం, సఙ్ఖారానం చేతనాలక్ఖణం, విఞ్ఞాణస్స విజాననలక్ఖణం, నామస్స నమనలక్ఖణం, రూపస్స రుప్పనలక్ఖణం, సళాయతనస్స ఆయతనలక్ఖణం, ఫస్సస్స ఫుసనలక్ఖణం, వేదనాయ వేదయితలక్ఖణం, తణ్హాయ హేతులక్ఖణం, ఉపాదానస్స గహణలక్ఖణం, భవస్స ఆయూహనలక్ఖణం, జాతియా నిబ్బత్తిలక్ఖణం, జరాయ జీరణలక్ఖణం, మరణస్స చుతిలక్ఖణం.

ధాతూనం సుఞ్ఞతాలక్ఖణం, ఆయతనానం ఆయతనలక్ఖణం, సతిపట్ఠానానం ఉపట్ఠానలక్ఖణం, సమ్మప్పధానానం పదహనలక్ఖణం, ఇద్ధిపాదానం ఇజ్ఝనలక్ఖణం, ఇన్ద్రియానం అధిపతిలక్ఖణం, బలానం అకమ్పియలక్ఖణం, బోజ్ఝఙ్గానం నియ్యానలక్ఖణం, మగ్గస్స హేతులక్ఖణం.

సచ్చానం తథలక్ఖణం, సమథస్స అవిక్ఖేపలక్ఖణం, విపస్సనాయ అనుపస్సనాలక్ఖణం, సమథవిపస్సనానం ఏకరసలక్ఖణం, యుగనద్ధానం అనతివత్తనలక్ఖణం.

సీలవిసుద్ధియా సంవరలక్ఖణం, చిత్తవిసుద్ధియా అవిక్ఖేపలక్ఖణం, దిట్ఠివిసుద్ధియా దస్సనలక్ఖణం.

ఖయే ఞాణస్స సముచ్ఛేదలక్ఖణం, అనుప్పాదే ఞాణస్స పస్సద్ధిలక్ఖణం.

ఛన్దస్స మూలలక్ఖణం, మనసికారస్స సముట్ఠానలక్ఖణం, ఫస్సస్స సమోధానలక్ఖణం, వేదనాయ సమోసరణలక్ఖణం, సమాధిస్స పముఖలక్ఖణం, సతియా ఆధిపతేయ్యలక్ఖణం, పఞ్ఞాయ తతుత్తరిలక్ఖణం, విముత్తియా సారలక్ఖణం, అమతోగధస్స నిబ్బానస్స పరియోసానలక్ఖణం తథం అవితథం. ఏతం తథలక్ఖణం ఞాణగతియా ఆగతో అవిరజ్ఝిత్వా పత్తో అనుప్పత్తోతి తథాగతో. ఏవం తథలక్ఖణం ఆగతోతి తథాగతో.

కథం **తథధమ్మే యాథావతో అభిసమ్బుద్ధోతి తథాగతో?** తథధమ్మా నామ చత్తారి అరియసచ్చాని. యథాహ – "చత్తారిమాని, భిక్ఖవే, తథాని అవితథాని అనఞ్ఞథాని. కతమాని చత్తారి? 'ఇదం దుక్ఖ'న్తి, భిక్ఖవే, తథమేతం అవితథమేతం అనఞ్ఞథమేత"న్తి (సం॰ ని॰ ౫.౧౦౯౦) విత్థారో. తాని చ భగవా అభిసమ్బుద్ధోతి తథానం అభిసమ్బుద్ధత్తా తథాగతోతి వుచ్చతి. అభిసమ్బోధత్థో హి ఏత్థ గతసద్దో.

అపిచ జరామరణస్స జాతిపచ్చయసమ్భూతసముదాగతట్ఠో తథో అవితథో అనఞ్ఞథో…పే॰… సఙ్ఖారానం అవిజ్జాపచ్చయసమ్భూతసముదాగతట్ఠో తథో అవితథో అనఞ్ఞథో. తథా అవిజ్జాయ సఙ్ఖారానం పచ్చయట్ఠో తథో అవితథో అనఞ్ఞథో…పే॰… జాతియా జరామరణస్స పచ్చయట్ఠో తథో అవితథో అనఞ్ఞథో. తం సబ్బం భగవా అభిసమ్బుద్ధో. తస్మాపి తథానం అభిసమ్బుద్ధత్తా తథాగతో. ఏవం తథధమ్మే యాథావతో అభిసమ్బుద్ధోతి తథాగతో.

కథం **తథదస్సితాయ తథాగతో**? భగవా యం సదేవకే లోకే…పే॰… సదేవమనుస్సాయ అపరిమాణాసు లోకధాతూసు అపరిమాణానం సత్తానం చక్ఖుద్వారే ఆపాథం ఆగచ్ఛన్తం రూపారమ్మణం నామ అత్థి, తం సబ్బాకారేన జానాతి పస్సతి. ఏవం జానతా పస్సతా చ తేన తం ఇట్ఠానిట్ఠాదివసేన వా దిట్ఠసుతముతవిఞ్ఞాతేసు లబ్భమానకపదవసేన వా "కతమం తం రూపం రూపాయతనం? యం రూపం చతున్నం మహాభూతానం ఉపాదాయ వణ్ణనిభా సనిదస్సనం సప్పటిఘం నీలం పీతక"న్తిఆదినా (ధ॰ స॰ ౬౧౬) నయేన అనేకేహి నామేహి తేరసహి వారేహి ద్విపఞ్ఞాసాయ నయేహి విభజ్జమానం తథమేవ హోతి, వితథం నత్థి . ఏస నయో సోతద్వారాదీసుపి ఆపాథమాగచ్ఛన్తేసు సద్దాదీసు. వుత్తమ్పి చేతం భగవతా "యం, భిక్ఖవే, సదేవకస్స లోకస్స…పే॰… సదేవమనుస్సాయ దిట్ఠం సుతం ముతం విఞ్ఞాతం పత్తం పరియేసితం అనువిచరితం మనసా, తమహం జానామి, తమహం అబ్భఞ్ఞాసిం, తం తథాగతస్స విదితం, తం తథాగతో న ఉపట్ఠాసీ"తి (అ॰ ని॰ ౪.౨౪). ఏవం తథదస్సితాయ తథాగతో. తత్థ తథదస్సిఅత్థే తథాగతోతి పదసమ్భవో వేదితబ్బో.

కథం **తథవాదితాయ తథాగతో**? యం రత్తిం భగవా బోధిమణ్డే అపరాజితపల్లఙ్కే నిసిన్నో చతున్నం మారానం మత్థకం మద్దిత్వా అనుత్తరం సమ్మాసమ్బోధిం అభిసమ్బుద్ధో, యఞ్చ రత్తిం యమకసాలానమన్తరే అనుపాదిసేసాయ నిబ్బానధాతుయా పరినిబ్బాయి, ఏత్థన్తరే పఞ్చచత్తాలీసవస్సపరిమాణే కాలే పఠమబోధియాపి మజ్ఝిమబోధియాపి పచ్ఛిమబోధియాపి యం భగవతా భాసితం సుత్తం గేయ్యం…పే॰… వేదల్లం, తం సబ్బం అత్థతో చ బ్యఞ్జనతో చ అనవజ్జం అనుపవజ్జం అనూనమనధికం సబ్బాకారపరిపుణ్ణం రాగమదనిమ్మదనం దోసమోహమదనిమ్మదనం, నత్థి తత్థ వాలగ్గమత్తమ్పి పక్ఖలితం, సబ్బం తం ఏకముద్దికాయ లఞ్ఛితం వియ, ఏకనాళికాయ మితం వియ, ఏకతులాయ తులితం వియ, చ తథమేవ హోతి. యథాహ "యఞ్చ, చున్ద, రత్తిం తథాగతో అనుత్తరం సమ్మాసమ్బోధిం అభిసమ్బుజ్ఝతి, యఞ్చ రత్తిం అనుపాదిసేసాయ నిబ్బానధాతుయా పరినిబ్బాయతి, యం ఏతస్మిం అన్తరే భాసతి లపతి నిద్దిసతి, సబ్బం తం

తథమేవ హోతి, నో అఞ్ఞథా. తస్మా ‘తథాగతో’తి వుచ్చతీ”తి (దీ. ని. ౩.౧౮౮). గదఅత్థో హి ఏత్థ గతసద్దో. ఏవం తథవాదితాయ తథాగతో.

అపిచ ఆగదనం ఆగదో, వచనన్తి అత్థో. తథో అవిపరీతో ఆగదో అస్సాతి దకారస్స తకారం కత్వా తథాగతోతి ఏవమేతస్మిం అత్థే పదసిద్ధి వేదితబ్బా.

కథం **తథాకారితాయ తథాగతో**? భగవతో హి వాచాయ కాయో అనులోమేతి, కాయస్సాపి వాచా, తస్మా యథావాదీ తథాకారీ యథాకారీ తథావాదీ చ హోతి. ఏవంభూతస్స చస్స యథా వాచా, కాయోపి తథా గతో పవత్తోతి అత్థో. యథా చ కాయో, వాచాపి తథా గతా పవత్తాతి తథాగతో. తేనేవాహ – “యథావాదీ, భిక్ఖవే, తథాగతో తథాకారీ, యథాకారీ తథావాదీ. ఇతి యథావాదీ తథాకారీ, యథాకారీ తథావాదీ. తస్మా ‘తథాగతో’తి వుచ్చతీ”తి. ఏవం తథాకారితాయ తథాగతో.

కథం **అభిభవనట్ఠేన తథాగతో**? ఉపరి భవగ్గం హేట్ఠా అవీచిం పరియన్తం కత్వా తిరియం అపరిమాణాసు లోకధాతూసు సబ్బసత్తే అభిభవతి సీలేన సమాధినా పఞ్ఞాయ విముత్తియా విముత్తిఞాణదస్సనేన, న తస్స తులా వా పమాణం వా అత్థి, అతులో అప్పమేయ్యో అనుత్తరో రాజాధిరాజా దేవానం అతిదేవో సక్కానం అతిసక్కో బ్రహ్మానం అతిబ్రహ్మా. తేనాహ – “సదేవకే, భిక్ఖవే, లోకే…పే… సదేవమనుస్సాయ తథాగతో అభిభూ అనభిభూతో అఞ్ఞదత్థు దసో వసవత్తీ. తస్మా ‘తథాగతో’తి వుచ్చతీ”తి (అ. ని. ౪.౨౩).

తత్థేవం పదసిద్ధి వేదితబ్బా – అగదో వియ అగదో. కో పనేస? దేసనావిలాసో చేవ పుఞ్ఞుస్సయో చ. తేన హేస మహానుభావో భిసక్కో దిబ్బాగదేన సప్పే వియ సబ్బపరప్పవాదినో సదేవకఞ్చ లోకం అభిభవతి. ఇతి సబ్బలోకాభిభవనే తథో అవిపరీతో దేసనావిలాసమయో చేవ పుఞ్ఞమయో చ అగదో అస్సాతి దకారస్స తకారం కత్వా తథాగతోతి వేదితబ్బో. ఏవం అభిభవనట్ఠేన తథాగతో.

అపిచ తథాయ గతోతిపి తథాగతో, తథం గతోతిపి తథాగతోతి. **గతో**తి అవగతో అతీతో పత్తో పటిపన్నోతి అత్థో . తత్థ సకలం లోకం తీరణపరిఞ్ఞాయ తథాయ గతో అవగతోతి తథాగతో, లోకసముదయం పహానపరిఞ్ఞాయ తథాయ గతో అతీతోతి తథాగతో, లోకనిరోధం సచ్ఛికిరియాయ తథాయ గతో పత్తోతి తథాగతో, లోకనిరోధగామినిపటిపదం తథం గతో పటిపన్నోతి తథాగతో. తేన యం వుత్తం భగవతా – “లోకో, భిక్ఖవే, తథాగతేన అభిసమ్బుద్ధో, లోకస్మా తథాగతో విసంయుత్తో. లోకసముదయో, భిక్ఖవే, తథాగతేన అభిసమ్బుద్ధో, లోకసముదయో తథాగతస్స పహీనో. లోకనిరోధో, భిక్ఖవే , తథాగతేన అభిసమ్బుద్ధో లోకనిరోధో తథాగతస్స సచ్ఛికతో. లోకనిరోధగామినీ పటిపదా, భిక్ఖవే, తథాగతేన అభిసమ్బుద్ధా, లోకనిరోధగామినీపటిపదా తథాగతస్స భావితా. యం, భిక్ఖవే, సదేవకస్స లోకస్స…పే… అనువిచరితం మనసా, సబ్బం తం తథాగతేన అభిసమ్బుద్ధం. తస్మా ‘తథాగతో’తి వుచ్చతీ”తి (అ. ని. ౪.౨౩). తస్స ఏవమ్పి అత్థో వేదితబ్బో. ఇదమ్పి చ తథాగతస్స తథాగతభావదీపనే ముఖమత్తమేవ. సబ్బాకారేన పన తథాగతోవ తథాగతస్స తథాగతభావం వణ్ణేయ్య. యస్మా పన సబ్బబుద్ధా తథాగతగుణేనాపి సమసమా, తస్మా సబ్బేసం వసేన **తథాగతాన**న్తి ఆహ.

**అరహన్తాన**న్తి కిలేసేహి ఆరకత్తా, అరీనం అరానఞ్చ హతత్తా, పచ్చయాదీనం అరహత్తా, పాపకరణే రహాభావా తథాగతో అరహం. ఆరకా హి సో సబ్బకిలేసేహి సువిదూరవిదూరే ఠితో మగ్గేన సవాసనానం కిలేసానం పహీనత్తాతి అరహం.

సో తతో ఆరకా నామ, యస్స యేనాసమఙ్గితా;
అసమఙ్గీ చ దోసేహి, నాథో తేనారహం మతో.

తే చానేన కిలేసారయో మగ్గేన హతాతి అరీనం హతత్తాపి అరహం.

యస్మా రాగాదిసఙ్ఖాతా, సబ్బేపి అరయో హతా;
పఞ్ఞాసత్థేన నాథేన, తస్మాపి అరహం మతో.

యఞ్చేతం అవిజ్జాభవతణ్హామయనాభిపుఞ్ఞాదిఅభిసఙ్ఖారానం జరామరణనేమి ఆసవసముదయమయేన అక్ఖేన విజ్ఝిత్వా తిభవరథే సమాయోజితం అనాదికాలప్పవత్తం సంసారచక్కం, తస్సానేన బోధిమణ్డే వీరియపాదేహి సీలపథవియం పతిట్ఠాయ సద్ధాహత్థేన కమ్మక్ఖయకరం ఞాణఫరసుం గహేత్వా సబ్బే అరా హతాతి అరానం హతత్తాపి అరహం.

అరా సంసారచక్కస్స, హతా ఞాణాసినా యతో;
లోకనాథేన తేనేస, అరహన్తి పవుచ్చతి.

అగ్గదక్ఖిణేయ్యత్తా చ చీవరాదిపచ్చయే అరహతి పూజావిసేసఞ్చ. తేనేవ చ ఉప్పన్నే తథాగతే యే కేచి మహేసక్ఖా దేవమనుస్సా, న తే అఞ్ఞత్థ పూజం కరోన్తి. తథా హి బ్రహ్మా సహమ్పతి సినేరుమత్తేన రతనదామేన తథాగతం పూజేసి, యథాబలఞ్చ అఞ్ఞే దేవా మనుస్సా చ బిమ్బిసారకోసలరాజాదయో. పరినిబ్బుతమ్పి చ భగవన్తం ఉద్దిస్స ఛన్నవుతికోటిధనం విస్సజ్జేత్వా అసోకమహారాజా సకలజమ్బుదీపే చతురాసీతి విహారసహస్సాని పతిట్ఠాపేసి, కో పన వాదో అఞ్ఞేసం పూజావిసేసానన్తి పచ్చయాదీనం అరహత్తాపి అరహం.

పూజావిసేసం సహ పచ్చయేహి, యస్మా అయం అరహతి లోకనాథో;
అత్థానురూపం అరహన్తి లోకే, తస్మా జినో అరహతి నామమేతం.

యథా చ లోకే యే కేచి పణ్డితమానినో బాలా అసిలోకభయేన రహో పాపం కరోన్తి, ఏవమేస న కదాచి కరోతీతి పాపకరణే రహాభావతోపి అరహం.

యస్మా నత్థి రహో నామ, పాపకమ్మేసు తాదినో;
రహాభావేన తేనేస, అరహం ఇతి విస్సుతో.

ఏవం సబ్బథాపి –

ఆరకత్తా హతత్తా చ, కిలేసారీన సో ముని;
హతసంసారచక్కారో, పచ్చయాదీన చారహో;
న రహో కరోతి పాపాని, అరహం తేన వుచ్చతీతి.

యస్మా పన సబ్బబుద్ధా అరహత్తగుణేనాపి సమసమా, తస్మా సబ్బేసం వసేన “అరహన్తాన”న్తి ఆహ.

**సమ్మాసమ్బుద్ధాన**న్తి సమ్మా సామఞ్చ సబ్బధమ్మానం బుద్ధత్తా సమ్మాసమ్బుద్ధో. తథా హేస సబ్బధమ్మే సమ్మా సమ్బుద్ధో, అభిఞ్ఞేయ్యే ధమ్మే అభిఞ్ఞేయ్యతో బుద్ధో, పరిఞ్ఞేయ్యే ధమ్మే పరిఞ్ఞేయ్యతో, పహాతబ్బే ధమ్మే పహాతబ్బతో, సచ్ఛికాతబ్బే ధమ్మే సచ్ఛికాతబ్బతో, భావేతబ్బే ధమ్మే భావేతబ్బతో. తేనేవాహ –

> “అభిఞ్ఞేయ్యం అభిఞ్ఞాతం, భావేతబ్బఞ్చ భావితం;
>
> పహాతబ్బం పహీనం మే, తస్మా బుద్ధోస్మి బ్రాహ్మణా”తి. (మ॰ ని॰ ౨.౩౯౯; సు॰ ని॰ ౫౬౩);

అథ వా చక్ఖు దుక్ఖసచ్చం, తస్స మూలకారణభావేన సముట్ఠాపికా పురిమతణ్హా సముదయసచ్చం, ఉభిన్నం అప్పవత్తి నిరోధసచ్చం, నిరోధప్పజాననా పటిపదా మగ్గసచ్చన్తి ఏవం ఏకేకపదుద్ధారేనాపి సబ్బధమ్మే సమ్మా సామఞ్చ బుద్ధో. ఏస నయో సోతఘానజివ్హాకాయమనేసు. ఏతేనేవ నయేన రూపాదీని ఛ ఆయతనాని, చక్ఖువిఞ్ఞాణాదయో ఛ విఞ్ఞాణకాయా, చక్ఖుసమ్ఫస్సాదయో ఛ ఫస్సా, చక్ఖుసమ్ఫస్సజాదయో ఛ వేదనా, రూపసఞ్ఞాదయో ఛ సఞ్ఞా, రూపసఞ్చేతనాదయో ఛ చేతనా, రూపతణ్హాదయో ఛ తణ్హాకాయా, రూపవితక్కాదయో ఛ వితక్కా, రూపవిచారాదయో ఛ విచారా, రూపక్ఖన్ధాదయో పఞ్చక్ఖన్ధా, దస కసిణాని, దస అనుస్సతియో, ఉద్ధుమాతకసఞ్ఞాదివసేన దస సఞ్ఞా, కేసాదయో ద్వత్తింసాకారా, ద్వాదసాయతనాని, అట్ఠారస ధాతుయో, కామభవాదయో నవ భవా, పఠమాదీని చత్తారి ఝానాని, మేత్తాభావనాదయో చతస్సో అప్పమఞ్ఞా, చతస్సో అరూపసమాపత్తియో, పటిలోమతో జరామరణాదీని, అనులోమతో అవిజ్జాదీని పటిచ్చసముప్పాదఙ్గాని చ యోజేతబ్బాని. తత్రాయం ఏకపదయోజనా – జరామరణం దుక్ఖసచ్చం, జాతి సముదయసచ్చం, ఉభిన్నం నిస్సరణం నిరోధసచ్చం, నిరోధప్పజాననా పటిపదా మగ్గసచ్చన్తి ఏవం ఏకేకపదుద్ధారేన సబ్బధమ్మే సమ్మా సామఞ్చ బుద్ధో అనుబుద్ధో పటివిద్ధో. యం వా పన కిఞ్చి అత్థి నేయ్యం నామ, సబ్బస్స సమ్మా సమ్బుద్ధత్తా విమోక్ఖన్తికఞాణవసేన సమ్మాసమ్బుద్ధో. తస్స పన విభాగో ఉపరి ఆవి భవిస్సతీతి. యస్మా పన సబ్బబుద్ధా సమ్మాసమ్బుద్ధగుణేనాపి సమసమా, తస్మా సబ్బేసం వసేన “సమ్మాసమ్బుద్ధాన”న్తి ఆహ.

౩౮. ఇదాని పరియన్తపారిసుద్ధిఅపరియన్తపారిసుద్ధిసీలద్వయే ఏకేకమేవ సీలం పఞ్చధా భిన్దిత్వా దస్సేతుం **అత్థి సీలం పరియన్తం, అత్థి సీలం అపరియన్త**న్తిఆదిమాహ. ఇతరేసు పన తీసు సీలేసు తథావిధో భేదో నత్థీతి. తత్థ **లాభపరియన్త**న్తి లాభేన పరియన్తో భేదో ఏతస్సాతి లాభపరియన్తం. ఏవం సేసానిపి. **యసో**తి పనేత్థ పరివారో. **ఇధా**తి ఇమస్మిం లోకే. **ఏకచ్చో**తి ఏకో. **లాభహేతూ**తి లాభోయేవ హేతు లాభహేతు, తస్మా లాభహేతుతోతి వుత్తం హోతి. హేత్వత్థే నిస్సక్కవచనం. “లాభపచ్చయా లాభకారణా”తి తస్సేవ వేవచనం. హేతుమేవ హి పటిచ్చ ఏతం ఫలమేతీతి **పచ్చయో**తి చ, ఫలుప్పత్తిం కారయతీతి **కారణ**న్తి చ వుచ్చతి.

**యథాసమాదిన్న**న్తి యం యం సమాదిన్నం గహితం. **వీతిక్కమతీ**తి అజ్ఝాచరతి. **ఏవరూపానీ**తి ఏవంసభావాని, వుత్తప్పకారానీతి అధిప్పాయో. **సీలానీ**తి గహట్ఠసీలాని వా హోన్తు పబ్బజితసీలాని వా, యేసం ఆదిమ్హి వా అన్తే వా ఏకం భిన్నం, తాని పరియన్తే ఛిన్నసాటకో వియ **ఖణ్డాని**. యేసం వేమజ్ఝే ఏకం భిన్నం, తాని మజ్ఝే వినివిద్ధసాటకో వియ **ఛిద్దాని**. యేసం పటిపాటియా ద్వే వా తీణి వా భిన్నాని, తాని పిట్ఠియా వా కుచ్ఛియా వా ఉట్ఠితేన దీఘవట్టాదిసణ్ఠానేన విసభాగవణ్ణేన కాళరత్తాదీనం అఞ్ఞతరసరీరవణ్ణా గావీ వియ **సబలాని**. యేసం అన్తరన్తరా ఏకేకాని భిన్నాని, తాని అన్తరన్తరా విసభాగవణ్ణబిన్దువిచిత్రా గావీ వియ **కమ్మాసాని**. అవిసేసేన వా సబ్బానిపి సత్తవిధేన మేథునసంయోగేన కోధూపనాహాదీహి చ పాపధమ్మేహి ఉపహతత్తా ఖణ్డాని ఛిద్దాని సబలాని కమ్మాసానీతి. తానియేవ తణ్హాదాసబ్యతో మోచేత్వా

భుజిస్సభావాకరణేన **న భుజిస్సాని**. బుద్ధాదీహి విఞ్ఞూహి న పసత్థత్తా **న విఞ్ఞుప్పసత్థాని**. తణ్హాదిట్ఠీహి పరామట్ఠత్తా, కేనచి వా "అయం తే సీలేసు దోసో"తి పరామట్ఠుం సక్కుణేయ్యతాయ **పరామట్ఠాని**. ఉపచారసమాధిం అప్పనాసమాధిం వా, అథ వా మగ్గసమాధిం ఫలసమాధిం వా న సంవత్తయన్తీతి **అసమాధిసంవత్తనికాని**. న సమాధిసంవత్తనికానీతిపి పాఠో.

కేచి పన "ఖణ్డానీతి కుసలానం ధమ్మానం అప్పతిట్ఠాభూతత్తా, ఛిద్దానీతిపి ఏవం. సబలానీతి వివణ్ణకరణత్తా, కమ్మాసానీతిపి ఏవం. న భుజిస్సానీతి తణ్హాదాసబ్యం గతత్తా. న విఞ్ఞుప్పసత్థానీతి కుసలేహి గరహితత్తా. పరామట్ఠానీతి తణ్హాయ గహితత్తా. అసమాధిసంవత్తనికానీతి విప్పటిసారవత్థుభూతత్తా"తి ఏవమత్థం వణ్ణయన్తి.

**న అవిప్పటిసారవత్థుకానీ**తి విప్పటిసారావహత్తా అవిప్పటిసారస్స పతిట్ఠా న హోన్తీతి అత్థో. **న పామోజ్జవత్థుకానీ**తి అవిప్పటిసారజాయ దుబ్బలపీతియా న వత్థుభూతాని తస్సా అనావహత్తా . ఏవం సేసేసుపి యోజనా కాతబ్బా. **న పీతివత్థుకానీ**తి దుబ్బలపీతిజాయ బలవపీతియా న వత్థుభూతాని. **న పస్సద్ధివత్థుకానీ**తి బలవపీతిజాయ కాయచిత్తపస్సద్ధియా న వత్థుభూతాని. **న సుఖవత్థుకానీ**తి పస్సద్ధిజస్స కాయికచేతసికసుఖస్స న వత్థుభూతాని. **న సమాధివత్థుకానీ**తి సుఖజస్స సమాధిస్స న వత్థుభూతాని. **న యథాభూతఞాణదస్సనవత్థుకానీ**తి సమాధిపదట్ఠానస్స యథాభూతఞాణదస్సనస్స న వత్థుభూతాని.

**న ఏకన్తనిబ్బిదాయాతిఆదీసు న**-కారమేవ ఆహరిత్వా "న విరాగాయా"తిఆదినా నయేన సేసపదేహిపి యోజేతబ్బం. **న విరాగాయాతిఆదీసు** సనకారో వా పాఠో. తత్థ **ఏకన్తనిబ్బిదాయా**తి ఏకన్తేన వట్టే నిబ్బిన్దనత్థాయ న సంవత్తన్తీతి సమ్బన్ధో. ఏవం సేసేసుపి యోజేతబ్బం. **విరాగాయా**తి వట్టే విరజ్జనత్థాయ. **నిరోధాయా**తి వట్టస్స నిరోధనత్థాయ. **ఉపసమాయా**తి నిరోధితస్స పున అనుప్పత్తివసేన వట్టస్స ఉపసమనత్థాయ. **అభిఞ్ఞాయా**తి వట్టస్స అభిజాననత్థాయ. **సమ్బోధాయా**తి కిలేసనిద్దావిగమేన వట్టతో పబుజ్ఝనత్థాయ. **నిబ్బానాయా**తి అమతనిబ్బానత్థాయ.

**యథాసమాదిన్నం సిక్ఖాపదం వీతిక్కమాయా**తి యథాసమాదిన్నస్స సిక్ఖాపదస్స వీతిక్కమనత్థాయ. విభత్తివిపల్లాసవసేన పనేత్థ ఉపయోగవచనం కతం. **చిత్తమ్పి న ఉప్పాదేతీ**తి చిత్తుప్పాదసుద్ధియా సీలస్స అతివిసుద్ధభావదస్సనత్థం వుత్తం, న పన చిత్తుప్పాదమత్తేన సీలం భిజ్జతి. **కిం సో వీతిక్కమిస్సతీ**తి కిమత్థం వీతిక్కమం కరిస్సతి, నేవ వీతిక్కమం కరిస్సతీతి అత్థో. **అఖణ్డానీ**తిఆదీని హేట్ఠా వుత్తపటిపక్ఖనయేన వేదితబ్బాని. న ఖణ్డానీతిపి పాఠో. "ఏకన్తనిబ్బిదాయా"తిఆదీసు ఏకన్తేన వట్టే నిబ్బిన్దనత్థాయాతిఆదినా నయేన యోజేతబ్బం . ఏత్థ పన **నిబ్బిదాయా**తి విపస్సనా. **విరాగాయా**తి మగ్గో. **నిరోధాయ ఉపసమాయా**తి నిబ్బానం. **అభిఞ్ఞాయ సమ్బోధాయా**తి మగ్గో. **నిబ్బానాయా**తి నిబ్బానమేవ. ఏకస్మిం ఠానే విపస్సనా, ద్వీసు మగ్గో, తీసు నిబ్బానం వుత్తన్తి ఏవం అవత్థానకథా వేదితబ్బా. పరియాయేన పన సబ్బానిపేతాని మగ్గవేవచనానిపి నిబ్బానవేవచనానిపి హోన్తియేవ.

౩౮. ఇదాని పరియన్తాపరియన్తవసేన విజ్జమానపభేదం దస్సేత్వా పున ధమ్మవసేన జాతివసేన పచ్చయవసేన సమ్పయుత్తవసేన సీలస్స పభేదం దస్సేతుం **కిం సీల**న్తిఆదిమాహ. తత్థ సముట్ఠాతి ఏతేనాతి సముట్ఠానం. పచ్చయస్సేతం నామం. కిం సముట్ఠానమస్సాతి **కింసముట్ఠానం**. కతినం ధమ్మానం సమోధానం సమవాయో అస్సాతి **కతిధమ్మసమోధానం**.

**చేతనా సీల**న్తి పాణాతిపాతాదీహి విరమన్తస్స, వత్తపటిపత్తిం వా పూరేన్తస్స చేతనా. **చేతసికం సీల**న్తి పాణాతిపాతాదీహి విరమన్తస్స విరతి. అపిచ చేతనా సీలం నామ పాణాతిపాతాదీని పజహన్తస్స సత్తకమ్మపథచేతనా . చేతసికం సీలం నామ "అభిజ్ఝం లోకే పహాయ విగతాభిజ్ఝేన చేతసా విహరతీ"తిఆదినా (దీ॰ ని॰ ౧.౨౧౭) నయేన వుత్తా అనభిజ్ఝాఅబ్యాపాదసమ్మాదిట్ఠిధమ్మా. **సంవరో సీల**న్తి ఏత్థ పఞ్చవిధో సంవరో వేదితబ్బో – పాతిమోక్ఖసంవరో, సతిసంవరో, ఞాణసంవరో, ఖన్తిసంవరో, వీరియసంవరోతి. తత్థ "ఇమినా పాతిమోక్ఖసంవరేన ఉపేతో హోతి సముపేతో"తి (విభ॰ ౫౧౧) అయం **పాతిమోక్ఖసంవరో**. "రక్ఖతి చక్ఖున్ద్రియం, చక్ఖున్ద్రియే సంవరం ఆపజ్జతీ"తి (దీ॰ ని॰ ౧.౨౧౩; మ॰ ని॰ ౧.౨౯౫; సం॰ ని॰ ౪.౨౩౯; అ॰ ని॰ ౩.౧౬) అయం **సతిసంవరో**.

> "యాని సోతాని లోకస్మిం, (అజితాతి భగవా;)
>
> సతి తేసం నివారణం;
>
> సోతానం సంవరం బ్రూమి, పఞ్ఞాయేతే పిధీయరే"తి. (సు॰ ని॰ ౧౦౪౧) –

అయం **ఞాణసంవరో**. పచ్చయపటిసేవనమ్పి ఏత్థేవ సమోధానం గచ్ఛతి. యో పనాయం "ఖమో హోతి సీతస్స ఉణ్హస్సా"తిఆదినా (మ॰ ని॰ ౧.౨౪; అ॰ ని॰ ౪.౧౧౪; ౬.౫౮) నయేన ఆగతో, అయం **ఖన్తిసంవరో** నామ. యో చాయం "ఉప్పన్నం కామవితక్కం నాధివాసేతీ"తిఆదినా (మ॰ ని॰ ౧.౨౬; అ॰ ని॰ ౪.౧౧౪; ౬.౫౮) నయేన ఆగతో, అయం **వీరియసంవరో** నామ. ఆజీవపారిసుద్ధిపి ఏత్థేవ సమోధానం గచ్ఛతి. ఇతి అయం పఞ్చవిధోపి సంవరో, యా చ పాపభీరుకానం కులపుత్తానం సమ్పత్తవత్థుతో విరతి, సబ్బమేతం సంవరసీలన్తి వేదితబ్బం. **అవీతిక్కమో సీల**న్తి సమాదిన్నసీలస్స కాయికవాచసికో అవీతిక్కమో. ఇదం తావ **కిం సీల**న్తి పఞ్హస్స విస్సజ్జనం.

**కతి సీలానీ**తి పఞ్హస్స విస్సజ్జనే **కుసలసీలం అకుసలసీలం అబ్యాకతసీల**న్తి ఏత్థ యస్మా లోకే తేసం తేసం సత్తానం పకతి సీలన్తి వుచ్చతి, యం సన్ధాయ "అయం సుఖసీలో, అయం దుక్ఖసీలో, అయం కలహసీలో, అయం మణ్డనసీలో"తి భణన్తి. తస్మా తేన పరియాయేన అత్థుద్ధారవసేన అకుసలసీలమపి సీలన్తి వుత్తం. తం పన "సుత్వాన సంవరే పఞ్ఞా"తి (పటి॰ మ॰ ౧.౩౭) వచనతో ఇధాధిప్పేతసీలం న హోతీతి.

యస్మా పన చేతనాదిభేదస్స సీలస్స సమ్పయుత్తచిత్తం సముట్ఠానం, తస్మా **కుసలచిత్తసముట్ఠానం కుసలసీల**న్తిఆదిమాహ.

**సంవరసమోధానం సీల**న్తి సంవరసమ్పయుత్తఖన్ధా. తే హి సంవరేన సమాగతా మిస్సీభూతాతి సంవరసమోధానన్తి వుత్తా. ఏవం అవీతిక్కమసమోధానం సీలమ్పి వేదితబ్బం. **తథాభావే జాతచేతనా సమోధానం సీల**న్తి సంవరభావే అవీతిక్కమభావే జాతచేతనాసమ్పయుత్తా ఖన్ధా. యస్మా చ తీసుపి చేతేసు తంసమ్పయుత్తా ధమ్మా అధిప్పేతా, తస్మా చేతనాసమోధానేన చేతసికానమ్పి సఙ్గహితత్తా చేతసికసమోధానసీలం విసుం న నిద్దిట్ఠన్తి వేదితబ్బం. హేట్ఠా చేతనాదయో ధమ్మా "సీల"న్తి వుత్తా. న కేవలం తే ఏవ సీలం, తంసమ్పయుత్తా ధమ్మాపి సీలమేవాతి దస్సనత్థం అయం తికో వుత్తోతి వేదితబ్బో.

**౪౦**. ఇదాని యస్మా చేతనాచేతసికా సంవరావీతిక్కమాయేవ హోన్తి న విసుం, తస్మా సంవరావీతిక్కమేయేవ యావ అరహత్తమగ్గా సాధారణక్కమేన యోజేన్తో **పాణాతిపాతం సంవరట్ఠేన సీలం, అవీతిక్కమట్ఠేన సీల**న్తిఆదిమాహ. పాణాతిపాతా వేరమణిఆదయో హి యస్మా అత్తనో అత్తనో పచ్చనీకం సంవరన్తి, తం న వీతిక్కమన్తి చ, తస్మా సంవరణతో అవీతిక్కమనతో చ సంవరట్ఠేన సీలం అవీతిక్కమట్ఠేన సీలం నామ హోతి. తత్థ **పాణాతిపాతం సంవరట్ఠే**నాతి పాణాతిపాతస్స పిదహనట్ఠేన సీలం. కిం తం? పాణాతిపాతా వేరమణీ. సా చ తం సంవరన్తీయేవ తం న వీతిక్కమతీతి **అవీతిక్కమట్ఠేన** సీలం. ఏవమేవ **అదిన్నాదానా వేరమణి**ఆదయో అనభిజ్ఝాఅబ్యాపాదసమ్మాదిట్ఠియో యోజేతబ్బా.

**పాణాతిపాత**న్తిఆదీసు పన దససు అకుసలకమ్మపథేసు పాణస్స అతిపాతో **పాణాతిపాతో**. పాణవధో పాణఘాతోతి వుత్తం హోతి. **పాణో**తి చేత్థ వోహారతో సత్తో, పరమత్థతో జీవితిన్ద్రియం. తస్మిం పన పాణే పాణసఞ్ఞినో జీవితిన్ద్రియుపచ్ఛేదకఉపక్కమసముట్ఠాపికా కాయవచీద్వారానం అఞ్ఞతరద్వారప్పవత్తా వధకచేతనా పాణాతిపాతో. సో గుణవిరహితేసు తిరచ్ఛానగతాదీసు పాణేసు ఖుద్దకే పాణే అప్పసావజ్జో, మహాసరీరే మహాసావజ్జో. కస్మా? పయోగమహన్తతాయ. పయోగసమత్తేపి వత్థుమహన్తతాయ. గుణవన్తేసు మనుస్సాదీసు అప్పగుణే పాణే అప్పసావజ్జో, మహాగుణే మహాసావజ్జో. సరీరగుణానం పన సమభావే సతి కిలేసానం ఉపక్కమానఞ్చ ముదుతాయ అప్పసావజ్జో, తిబ్బతాయ మహాసావజ్జోతి వేదితబ్బో. తస్స పఞ్చ సమ్భారా – పాణో, పాణసఞ్ఞితా, వధకచిత్తం, ఉపక్కమో, తేన మరణన్తి.

అదిన్నస్స ఆదానం **అదిన్నాదానం**, పరసంహరణం, థేయ్యం, చోరికాతి వుత్తం హోతి. తత్థ **అదిన్న**న్తి పరపరిగ్గహితం, యత్థ పరో యథాకామకారితం ఆపజ్జన్తో అదణ్డారహో అనుపవజ్జో చ హోతి, తస్మిం పరపరిగ్గహితే పరపరిగ్గహితసఞ్ఞినో తదాదాయకఉపక్కమసముట్ఠాపికా కాయవచీద్వారానం అఞ్ఞతరద్వారప్పవత్తా థేయ్యచేతనా అదిన్నాదానం. తం హీనే పరసన్తకే అప్పసావజ్జం, పణీతే మహాసావజ్జం. కస్మా? వత్థుపణీతతాయ. వత్థుసమత్తే సతి గుణాధికానం సన్తకే వత్థుస్మిం మహాసావజ్జం, తం తం గుణాధికం ఉపాదాయ తతో తతో హీనగుణస్స సన్తకే వత్థుస్మిం అప్పసావజ్జం. తస్స పఞ్చ సమ్భారా – పరపరిగ్గహితం, పరపరిగ్గహితసఞ్ఞితా థేయ్యచిత్తం, ఉపక్కమో, తేన హరణన్తి.

**కామేసూ**తి మేథునసమాచారేసు. **మిచ్ఛాచారో**తి ఏకన్తనిన్దితో లామకాచారో. లక్ఖణతో పన అసద్ధమ్మాధిప్పాయేన కాయద్వారప్పవత్తా అగమనీయట్ఠానవీతిక్కమచేతనా కామేసు మిచ్ఛాచారో.

తత్థ **అగమనీయట్ఠానం** నామ పురిసానం తావ మాతురక్ఖితా, పితురక్ఖితా, మాతాపితురక్ఖితా, భాతురక్ఖితా, భగినిరక్ఖితా, ఞాతిరక్ఖితా, గోత్తరక్ఖితా, ధమ్మరక్ఖితా, సారక్ఖా, సపరిదణ్డాతి మాతురక్ఖితాదయో దస, ధనక్కీతా, ఛన్దవాసినీ, భోగవాసినీ, పటవాసినీ, ఓదపత్తకినీ, ఓభతచుమ్బటా, దాసీ చ, భరియా చ, కమ్మకారీ చ భరియా చ, ధజాహటా ముహుత్తికాతి ధనక్కీతాదయో దసాతి వీసతి ఇత్థియో. ఇత్థీసు పన ద్విన్నం సారక్ఖసపరిదణ్డానం దసన్నఞ్చ ధనక్కీతాదీనన్తి ద్వాదసన్నం ఇత్థీనం అఞ్ఞే పురిసా, ఇదం అగమనీయట్ఠానం నామ.

సో పనేస మిచ్ఛాచారో సీలాదిగుణరహితే అగమనీయట్ఠానే అప్పసావజ్జో, సీలాదిగుణసమ్పన్నే మహాసావజ్జో. తస్స చత్తారో సమ్భారా – అగమనీయవత్థు, తస్మిం సేవనచిత్తం, సేవనపయోగో, మగ్గేనమగ్గపటిపత్తిఅధివాసనన్తి.

**ముసా**తి విసంవాదనపురేక్ఖారస్స అత్థభఞ్జకో వచీపయోగో, కాయపయోగో వా. విసంవాదనాధిప్పాయేన పనస్స పరవిసంవాదకకాయవచీపయోగసముట్ఠాపికా చేతనా ముసావాదో. అపరో నయో – **ముసా**తి అభూతం అతచ్ఛం వత్థు. **వాదో**తి తస్స భూతతో తచ్ఛతో విఞ్ఞాపనం. లక్ఖణతో పన అతథం వత్థుం తథతో పరం విఞ్ఞాపేతుకామస్స తథావిఞ్ఞత్తిసముట్ఠాపికా చేతనా ముసావాదో. సో యమత్థం భఞ్జతి, తస్స అప్పతాయ అప్పసావజ్జో, మహన్తతాయ మహాసావజ్జో. అపిచ గహట్ఠానం అత్తనో సన్తకం అదాతుకామతాయ నత్థీతిఆదినయప్పవత్తో అప్పసావజ్జో, సక్ఖినా హుత్వా అత్థభఞ్జనత్థం వుత్తో మహాసావజ్జో. పబ్బజితానం అప్పకమ్పి తేలం వా సప్పిం వా లభిత్వా హసాధిప్పాయేన "అజ్జ గామే తేలం నదీ మఞ్ఞే సన్దతీ"తి పూరణకథానయేన పవత్తో అప్పసావజ్జో, అదిట్ఠంయేవ పన దిట్ఠన్తిఆదినా నయేన వదన్తానం మహాసావజ్జో. తస్స చత్తారో సమ్భారా – అతథం వత్థు, విసంవాదనచిత్తం, తజ్జో వాయామో, పరస్స తదత్థవిజాననన్తి.

యాయ వాచాయ యస్స తం వాచం భాసతి, తస్స హదయే అత్తనో పియభావం, పరస్స చ సుఞ్ఞభావం కరోతి, సా **పిసుణా వాచా**. యాయ పన అత్తానమ్పి పరమ్పి ఫరుసం కరోతి, యా వాచా సయమ్పి ఫరుసా నేవ కణ్ణసుఖా న హదయసుఖా వా, అయం **ఫరుసా వాచా**. యేన సమ్ఫం పలపతి నిరత్థకం, సో **సమ్ఫప్పలాపో**. తేసం మూలభూతా చేతనాపి పిసుణావాచాదినామమేవ లభతి. సా ఏవ చ ఇధ అధిప్పేతాతి.

తత్థ సంకిలిట్ఠచిత్తస్స పరేసం వా భేదాయ అత్తనో పియకమ్యతాయ వా కాయవచీపయోగసముట్ఠాపికా చేతనా పిసుణా వాచా. సా యస్స భేదం కరోతి, తస్స అప్పగుణతాయ అప్పసావజ్జా, మహాగుణతాయ మహాసావజ్జా. తస్సా చత్తారో సమ్భారా – భిన్దితబ్బో పరో, "ఇతి ఇమే నానా భవిస్సన్తీ"తి భేదపురేక్ఖారతా వా "ఇతి అహం పియో భవిస్సామి విస్సాసికో"తి పియకమ్యతా వా, తజ్జో వాయామో, తస్స తదత్థవిజాననన్తి. పరే పన అభిన్నే కమ్మపథభేదో నత్థి, భిన్నేయేవ హోతి.

పరస్స మమ్మచ్ఛేదకకాయవచీపయోగసముట్ఠాపికా ఏకన్తఫరుసచేతనా ఫరుసా వాచా. మమ్మచ్ఛేదకోపి పన పయోగో చిత్తసణ్హతాయ ఫరుసా వాచా న హోతి. మాతాపితరో హి కదాచి పుత్తకే ఏవమ్పి వదన్తి "చోరా వో ఖణ్డాఖణ్డికం కరోన్తూ"తి. ఉప్పలపత్తమ్పి చ నేసం ఉపరి పతన్తం న ఇచ్ఛన్తి. ఆచరియుపజ్ఝాయా చ కదాచి నిస్సితకే ఏవం వదన్తి "కిం ఇమే అహిరికా అనోత్తప్పినో, నిద్ధమథ నే"తి. అథ చ నేసం ఆగమాధిగమసమ్పత్తిం ఇచ్ఛన్తి. యథా చ చిత్తసణ్హతాయ ఫరుసా వాచా న హోతి, ఏవం వచనసణ్హతాయ అఫరుసా వాచాపి న హోతి. న హి మారాపేతుకామస్స "ఇమం సుఖం సయాపేథా"తి వచనం అఫరుసా వాచా హోతి, చిత్తఫరుసతాయ పనేసా ఫరుసా వాచావ. సా యం సన్ధాయ పవత్తితా, తస్స అప్పగుణతాయ అప్పసావజ్జా, మహాగుణతాయ మహాసావజ్జా. తస్సా తయో సమ్భారా – అక్కోసితబ్బో పరో, కుపితచిత్తం, అక్కోసనాతి.

అనత్థవిఞ్ఞాపికా కాయవచీపయోగసముట్ఠాపికా అకుసలచేతనా సమ్ఫప్పలాపో. సో ఆసేవనమన్దతాయ అప్పసావజ్జో, ఆసేవనమహన్తతాయ మహాసావజ్జో. తస్స ద్వే సమ్భారా – భారతయుద్ధసీతాహరణాదినిరత్థకకథాపురేక్ఖారతా, తథారూపికథాకథనఞ్చాతి. పరే పన తం కథం అగణ్హన్తే కమ్మపథభేదో నత్థి, పరేన సమ్ఫప్పలాపే గహితేయేవ హోతి.

అభిజ్ఝాయతీతి **అభిజ్ఝా,** పరభణ్డాభిముఖీ హుత్వా తన్నిన్నతాయ పవత్తతీతి అత్థో. సా "అహో వత ఇదం మమస్సా"తి ఏవం పరభణ్డాభిజ్ఝాయనలక్ఖణా, అదిన్నాదానం వియ అప్పసావజ్జా మహాసావజ్జా చ. తస్స ద్వే సమ్భారా – పరభణ్డం,

అత్తనో పరిణామనఞ్ఛాతి. పరభణ్డవత్థుకే హి లోభే ఉప్పన్నేపి న తావ కమ్మపథభేదో హోతి, యావ "అహో వత ఇదం మమస్సా"తి అత్తనో న పరిణామేతి.

హితసుఖం బ్యాపాదయతీతి **బ్యాపాదో**. సో పరవినాసాయ మనోపదోసలక్ఖణో, ఫరుసా వాచా వియ అప్పసావజ్జో మహాసావజ్జో చ. తస్స ద్వే సమ్భారా – పరసత్తో చ, తస్స చ వినాసచిన్తాతి. పరసత్తవత్థుకే హి కోధే ఉప్పన్నేపి న తావ కమ్మపథభేదో హోతి, యావ "అహో వతాయం ఉచ్ఛిజ్జేయ్య వినస్సేయ్యా"తి తస్స వినాసం న చిన్తేతి.

యథాభుచ్చగహణాభావేన మిచ్ఛా పస్సతీతి **మిచ్ఛాదిట్ఠి**. సా "నత్థి దిన్న"న్తిఆదినా నయేన విపరీతదస్సనలక్ఖణా, సమ్ఫప్పలాపో వియ అప్పసావజ్జా, మహాసావజ్జా చ. అపిచ అనియతా అప్పసావజ్జా, నియతా మహాసావజ్జా. తస్సా ద్వే సమ్భారా – వత్థునో చ గహితాకారవిపరీతతా, యథా చ తం గణ్హాతి, తథాభావేన తస్సూపట్ఠానన్తి. తత్థ నత్థికాహేతుకఅకిరియదిట్ఠీహి ఏవ కమ్మపథభేదో హోతి, న అఞ్ఞదిట్ఠీహి.

ఇమేసం పన దసన్నం అకుసలకమ్మపథానం ధమ్మతో, కోట్ఠాసతో, ఆరమ్మణతో, వేదనాతో, మూలతోతి పఞ్చహాకారేహి వినిచ్ఛయో వేదితబ్బో.

తత్థ **ధమ్మతో**తి ఏతేసు హి సత్త పటిపాటియా చేతనాధమ్మావ హోన్తి, అభిజ్ఝాదయో తయో చేతనాసమ్పయుత్తా.

**కోట్ఠాసతో**తి పటిపాటియా సత్త, మిచ్ఛాదిట్ఠి చాతి ఇమే అట్ఠ కమ్మపథా ఏవ హోన్తి, నో మూలాని. అభిజ్ఝాబ్యాపాదా కమ్మపథా చేవ మూలాని చ. అభిజ్ఝా హి మూలం పత్వా లోభో అకుసలమూలం హోతి, బ్యాపాదో దోసో అకుసలమూలం.

**ఆరమ్మణతో**తి పాణాతిపాతో జీవితిన్ద్రియారమ్మణతో సఙ్ఖారారమ్మణో. అదిన్నాదానం సత్తారమ్మణం వా సఙ్ఖారారమ్మణం వా. మిచ్ఛాచారో ఫోట్ఠబ్బవసేన సఙ్ఖారారమ్మణో, సత్తారమ్మణోతిపి ఏకే. ముసావాదో సత్తారమ్మణో వా సఙ్ఖారారమ్మణో వా. తథా పిసుణా వాచా. ఫరుసా వాచా సత్తారమ్మణావ సమ్ఫప్పలాపో దిట్ఠసుతముతవిఞ్ఞాతవసేన సత్తారమ్మణో వా సఙ్ఖారారమ్మణో వా. తథా అభిజ్ఝా. బ్యాపాదో సత్తారమ్మణోవ. మిచ్ఛాదిట్ఠి తేభూమకధమ్మవసేన సఙ్ఖారారమ్మణావ.

**వేదనాతో**తి పాణాతిపాతో దుక్ఖవేదనో హోతి. కిఞ్చాపి హి రాజానో చోరం దిస్వా హసమానాపి "గచ్ఛథ భణే, మారేథ న"న్తి వదన్తి, సన్నిట్ఠాపకచేతనా పన నేసం దుక్ఖసమ్పయుత్తావ హోతి. అదిన్నాదానం తివేదనం. తఞ్హి పరభణ్డం దిస్వా హట్ఠతుట్ఠస్స గణ్హతో సుఖవేదనం హోతి, భీతతసితస్స గణ్హతో దుక్ఖవేదనం, తథా విపాకనిస్సన్దఫలాని పచ్చవేక్ఖన్తస్స. గహణకాలే మజ్ఝత్తభావే ఠితస్స పన గణ్హతో అదుక్ఖమసుఖవేదనం హోతి. మిచ్ఛాచారో సుఖమజ్ఝత్తవసేన ద్వివేదనో, సన్నిట్ఠాపకచిత్తే పన మజ్ఝత్తవేదనో న హోతి. ముసావాదో అదిన్నాదానే వుత్తనయేనేవ తివేదనో, తథా పిసుణా వాచా. ఫరుసా వాచా దుక్ఖవేదనా. సమ్ఫప్పలాపో తివేదనో. పరేసు హి సాధుకారం దేన్తేసు చేలాదీని ఉక్ఖిపన్తేసు హట్ఠతుట్ఠస్స సీతాహరణభారతయుద్ధాదీని కథనకాలే సో సుఖవేదనో హోతి, పఠమం దిన్నవేతనేన ఏకేన పచ్ఛా ఆగన్త్వా "ఆదితో పట్ఠాయ కథేహీ"తి వుత్తే "నిరవసేసం యథానుసన్ధికం పకిణ్ణకకథం కథేస్సామి ను ఖో, నో"తి దోమనస్సితస్స కథనకాలే దుక్ఖవేదనో హోతి, మజ్ఝత్తస్స కథయతో అదుక్ఖమసుఖవేదనో హోతి. అభిజ్ఝా సుఖమజ్ఝత్తవసేన ద్వివేదనా, తథా మిచ్ఛాదిట్ఠి. బ్యాపాదో దుక్ఖవేదనో.

**మూలతో**తి పాణాతిపాతో దోసమోహవసేన ద్విమూలకో హోతి, అదిన్నాదానం దోసమోహవసేన వా లోభమోహవసేన వా, మిచ్ఛాచారో లోభమోహవసేన, ముసావాదో దోసమోహవసేన వా లోభమోహవసేన వా. తథా పిసుణా వాచా సమ్ఫప్పలాపో చ. ఫరుసా వాచా దోసమోహవసేన, అభిజ్ఝా మోహవసేన ఏకమూలా, తథా బ్యాపాదో. మిచ్ఛాదిట్ఠి లోభమోహవసేన ద్విమూలాతి.

అకుసలకమ్మపథకథా నిట్ఠితా.

పాణాతిపాతాదీహి పన విరతియో, అనభిజ్ఝాఅబ్యాపాదసమ్మాదిట్ఠియో చాతి ఇమే దస కుసలకమ్మపథా నామ. పాణాతిపాతాదీహి ఏతాయ విరమన్తి, సయం వా విరమతి, విరమణమత్తమేవ వా ఏతన్తి **విరతి**. యా పాణాతిపాతాదీహి విరమన్తస్స కుసలచిత్తసమ్పయుత్తా విరతి, సా పభేదతో తివిధా హోతి సమ్పత్తవిరతి సమాదానవిరతి సముచ్ఛేదవిరతీతి. తత్థ అసమాదిన్నసిక్ఖాపదానం అత్తనో జాతివయబాహుసచ్చాదీని పచ్చవేక్ఖిత్వా "అయుత్తం అమ్హాకం ఏవరూపం పాపం కాతు"న్తి సమ్పత్తవత్థుం అవీతిక్కమన్తానం ఉప్పజ్జమానా విరతి **సమ్పత్తవిరతి** నామ. సమాదిన్నసిక్ఖాపదానం పన సిక్ఖాపదసమాదానే చ తతుత్తరి చ అత్తనో జీవితమ్పి పరిచ్చజిత్వా వత్థుం అవీతిక్కమన్తానం ఉప్పజ్జమానా విరతి **సమాదానవిరతి** నామ. అరియమగ్గసమ్పయుత్తా పన విరతి **సముచ్ఛేదవిరతి** నామ, యస్సా ఉప్పత్తితో పభుతి అరియపుగ్గలానం "పాణం ఘాతేస్సామా"తిఆదిచిత్తమ్పి న ఉప్పజ్జతీతి.

ఇదాని అకుసలకమ్మపథానం వియ ఇమేసం కుసలకమ్మపథానం ధమ్మతో, కోట్ఠాసతో, ఆరమ్మణతో, వేదనాతో, మూలతోతి పఞ్చహాకారేహి వినిచ్ఛయో వేదితబ్బో.

తత్థ **ధమ్మతో**తి ఏతేసుపి పటిపాటియా సత్త చేతనాపి వట్టన్తి విరతియోపి, అన్తే తయో చేతనాసమ్పయుత్తావ.

**కోట్ఠాసతో**తి పటిపాటియా సత్త కమ్మపథా ఏవ, నో మూలాని, అన్తే తయో కమ్మపథా చేవ మూలాని చ. అనభిజ్ఝా హి మూలం పత్వా అలోభో కుసలమూలం హోతి, అబ్యాపాదో అదోసో కుసలమూలం, సమ్మాదిట్ఠి అమోహో కుసలమూలం.

**ఆరమ్మణతో**తి పాణాతిపాతాదీనం ఆరమ్మణానేవ ఏతేసం ఆరమ్మణాని. వీతిక్కమితబ్బతోయేవ హి వేరమణీ నామ హోతి. యథా పన నిబ్బానారమ్మణో అరియమగ్గో కిలేసే పజహతి, ఏవం జీవితిన్ద్రియాదిఆరమ్మణాపేతే కమ్మపథా పాణాతిపాతాదీని దుస్సీల్యాని పజహన్తీతి.

**వేదనాతో**తి సబ్బే సుఖవేదనా వా హోన్తి మజ్ఝత్తవేదనా వా. కుసలం పత్వా హి దుక్ఖా వేదనా నామ నత్థి.

**మూలతో**తి పటిపాటియా సత్త ఞాణసమ్పయుత్తచిత్తేన విరమన్తస్స అలోభఅదోసఅమోహవసేన తిమూలా హోన్తి. ఞాణవిప్పయుత్తచిత్తేన విరమన్తస్స అలోభాదోసవసేన ద్విమూలా. అనభిజ్ఝా ఞాణసమ్పయుత్తచిత్తేన విరమన్తస్స అదోసఅమోహవసేన ద్విమూలా. ఞాణవిప్పయుత్తచిత్తేన విరమన్తస్స అదోసవసేన ఏకమూలా. అలోభో పన అత్తనావ అత్తనో మూలం న హోతి. అబ్యాపాదేపి ఏసేవ నయో. సమ్మాదిట్ఠి అలోభాదోసవసేన ద్విమూలావాతి.

కుసలకమ్మపథకథా నిట్ఠితా.

ఏవం దసకుసలకమ్మపథవసేన సీలం దస్సేత్వా ఇదాని నేక్ఖమ్మాదీనం అరహత్తమగ్గపరియోసానానం సత్తతింసధమ్మానం వసేన దస్సేతుం **నేక్ఖమ్మేన కామచ్ఛన్దం సంవరట్ఠేన సీలం, అవీతిక్కమట్ఠేన సీలన్తి**ఆదిమాహ. తత్థ యస్మా నేక్ఖమ్మేన కామచ్ఛన్దం సంవరతి న వీతిక్కమతి, తస్మా నేక్ఖమ్మం సీలన్తి అధిప్పాయో. పచ్చత్తత్థే వా కరణవచనం, నేక్ఖమ్మన్తి అత్థో. ఏస నయో సేసేసు. పాళియం పన నేక్ఖమ్మఅబ్యాపాదే దస్సేత్వా హేట్ఠా వుత్తనయత్తా సేసం సఙ్ఖిపిత్వా అన్తే అరహత్తమగ్గోయేవ దస్సితో.

ఏవం సంవరఅవీతిక్కమవసేన సీలం దస్సేత్వా ఇదాని తేసంయేవ ద్విన్నం పభేదదస్సనత్థం **పఞ్చ సీలాని పాణాతిపాతస్స పహానం సీలన్తి**ఆదిమాహ. ఏత్థ చ పాణాతిపాతస్స పహానం సీలం, పాణాతిపాతా వేరమణీ సీలం, పాణాతిపాతస్స పటిపక్ఖచేతనా సీలం, పాణాతిపాతస్స సంవరో సీలం, పాణాతిపాతస్స అవీతిక్కమో సీలన్తి యోజనా కాతబ్బా. **పహానన్తి** చ కోచి ధమ్మో నామ నత్థి అఞ్ఞత్ర వుత్తప్పకారానం పాణాతిపాతాదీనం అనుప్పాదమత్తతో. యస్మా పన తం తం పహానం తస్స తస్స కుసలస్స ధమ్మస్స పతిట్ఠానట్ఠేన ఉపధారణం హోతి, విప్పకిణ్ణసభావాకరణేన చ సమోధానం, తస్మా పుబ్బే వుత్తేనేవ ఉపధారణసమోధానసఙ్ఖాతేన సీలనట్ఠేన సీలన్తి వుత్తం. ఇతరే చత్తారో ధమ్మా తతో తతో వేరమణివసేన తస్స తస్స సంవరవసేన తదుభయసమ్పయుత్తచేతనావసేన తం తం అవీతిక్కమన్తస్స అవీతిక్కమవసేన చ చేతసో పవత్తిసభావం సన్ధాయ వుత్తా.

అథ వా పహానమ్పి ధమ్మతో అత్థియేవ. కథం? పహీయతే అనేన పాణాతిపాతాదిపటిపక్ఖో, పజహతి వా తం పటిపక్ఖన్తి పహానం. కిం తం? సబ్బేపి కుసలా ఖన్ధా. అఞ్ఞే పన ఆచరియా "నేక్ఖమ్మాదీసుపి 'వేరమణీ సీల'న్తి వచనమత్తం గహేత్వా సబ్బకుసలేసుపి నియతయేవాపనకభూతా విరతి నామ అత్థీ"తి వదన్తి, న తథా ఇధాతి. ఏవమిమేహి పహానాదీహి పఞ్చహి పదేహి విసేసేత్వా పరియన్తాపరియన్తసీలద్వయే అపరియన్తసీలమేవ వుత్తం. తస్మా ఏవ హి **ఏవరూపాని సీలాని చిత్తస్స అవిప్పటిసారాయ సంవత్తన్తి...పే.... సచ్ఛికాతబ్బం సచ్ఛికరోన్తో సిక్ఖతీ**తి వుత్తం.

తత్థ **అవిప్పటిసారాయ సంవత్తన్తీ**తి "సంవరో అవిప్పటిసారత్థాయా"తి (పరి. ౩౬౬) చ "అవిప్పటిసారత్థాని ఖో, ఆనన్ద, కుసలాని సీలాని అవిప్పటిసారానిసంసానీ"తి (అ. ని. ౧౦.౧; ౧౧.౧) చ వచనతో అవిప్పటిసారత్థాయ సంవత్తన్తి. "అవిప్పటిసారో పామోజ్జత్థాయా"తి (పరి. ౩౬౬) చ "యోనిసో మనసికరోతో పామోజ్జం జాయతీ"తి (పటి. మ. ౧.౭౪) చ వచనతో **పామోజ్జాయ సంవత్తన్తి**. "పామోజ్జం పీతత్థాయా"తి (పరి. ౩౬౬) చ "పముదితస్స పీతి జాయతీ"తి (అ. ని. ౫.౨౬; సం. ని. ౫.౩౭౬; దీ. ని. ౩.౩౨౨) చ వచనతో **పీతియా సంవత్తన్తి**. "పీతి పస్సద్ధత్థాయా"తి (పరి. ౩౬౬) చ "పీతిమనస్స కాయో పస్సమ్భతీ"తి (అ. ని. ౫.౨౬; సం. ని. ౫.౩౭౬; దీ. ని. ౩.౩౨౨) చ వచనతో **పస్సద్ధియా సంవత్తన్తి**. "పస్సద్ధి సుఖత్థాయా"తి (పరి. ౩౬౬) చ "పస్సద్ధకాయో సుఖం వేదేతీ"తి (అ. ని. ౫.౨౬; సం. ని. ౫.౩౭౬; దీ. ని. ౩.౩౨౨) చ వచనతో **సోమనస్సాయ సంవత్తన్తి**. చేతసికం సుఖఞ్హి సోమనస్సన్తి వుచ్చతి. **ఆసేవనాయా**తి భుసా సేవనా ఆసేవనా. కస్స ఆసేవనా? అనన్తరం సోమనస్సవచనేన సుఖస్స వుత్తత్తా సుఖం సిద్ధం. "సుఖినో చిత్తం సమాధియతీ"తి (అ. ని. ౫.౨౬; సం. ని. ౫.౩౭౬; దీ. ని. ౩.౩౨౨) చ వచనతో తేన సుఖేన సమాధి సిద్ధో హోతి. ఏవం సిద్ధస్స సమాధిస్స ఆసేవనా. తస్స సమాధిస్స **ఆసేవనాయ సంవత్తన్తి**, పగుణబలవభావాయ సంవత్తన్తీతి అత్థో. **భావనాయా**తి తస్సేవ సమాధిస్స వుద్ధియా. **బహులీకమ్మాయా**తి తస్సేవ సమాధిస్స పునప్పునం కిరియాయ. అవిప్పటిసారాదిపవత్తియా మూలకారణం హుత్వా

సమాధిస్స సద్ధిన్ద్రియాదిఅలఙ్కారసాధనేన **అలఙ్కారాయ సంవత్తన్తి**. అవిప్పటిసారాదికస్స సమాధిసమ్భారస్స సాధనేన **పరిక్ఖారాయ సంవత్తన్తి**. "యే చ ఖో ఇమే పబ్బజితేన జీవితపరిక్ఖారా సముదానేతబ్బా"తిఆదీసు (మ. ని. ౧.౧౯౨) వియ హి ఏత్థ సమ్భారత్థో పరిక్ఖారసద్దో. "రథో సీలపరిక్ఖారో, ఝానక్ఖో చక్కవీరియో"తిఆదీసు (సం. ని. ౩.౨౪) పన అలఙ్కారత్థో. "సత్తహి నగరపరిక్ఖారేహి సుపరిక్ఖతం హోతీ"తిఆదీసు (అ. ని. ౭.౬౭) పరివారత్థో. ఇధ పన అలఙ్కారపరివారానం విసుం ఆగతత్తా సమ్భారత్థోతి వుత్తం. సమ్భారత్థో చ పచ్చయత్థోతి. మూలకారణభావేనేవ సమాధిసమ్పయుత్తఫస్సాదిధమ్మసమ్పత్తిసాధనేన **పరివారాయ సంవత్తన్తి**. సమాధిస్స విపస్సనాయ చ పదట్ఠానభావపాపనేన వసీభావపాపనేన చ పరిపుణ్ణభావసాధనతో **పారిపూరియా సంవత్తన్తి**.

ఏవం సీలూపనిస్సయేన సబ్బాకారపరిపూరం సమాధిం దస్సేత్వా ఇదాని "సమాహితే చిత్తే యథాభూతం జానాతి పస్సతి, యథాభూతం జానం పస్సం నిబ్బిన్దతి, నిబ్బిన్దం విరజ్జతి, విరాగా విముచ్చతీ"తి (పటి. మ. ౧.౨౩; దీ. ని. ౩.౩౫౯) వచనతో సీలమూలకాని సమాధిపదట్ఠానాని యథాభూతఞాణదస్సనాదీని దస్సేన్తో **ఏకన్తనిబ్బిదాయా**తిఆదిమాహ. నిబ్బిదాయ హి దస్సితాయ తస్సా పదట్ఠానభూతం యథాభూతఞాణదస్సనం దస్సితమేవ హోతి. తస్మిఞ్హి అసిద్ధే నిబ్బిదా న సిజ్ఝతీతి. తాని పన వుత్తత్థానేవ. యథాభూతఞాణదస్సనం పనేత్థ సప్పచ్చయనామరూపపరిగ్గహో.

ఏవం అమతమహానిబ్బానపరియోసానం సీలప్పయోజనం దస్సేత్వా ఇదాని తస్స సీలస్స అధిసీలసిక్ఖాభావం తమ్మూలకా చ అధిచిత్తఅధిపఞ్ఞాసిక్ఖా దస్సేతుకామో **ఏవరూపానం సీలానం సంవరపారిసుద్ధి అధిసీలన్తి**ఆదిమాహ. తత్థ సంవరోయేవ పారిసుద్ధి **సంవరపారిసుద్ధి**. ఏవరూపానం అపరియన్తభూతానం వివట్టనిస్సితానం సీలానం సంవరపారిసుద్ధి వివట్టనిస్సితత్తా సేససీలతో అధికం సీలన్తి **అధిసీలన్తి** వుచ్చతి. **సంవరపారిసుద్ధియా ఠితం చిత్తన్తి** ఏదిసాయ సీలసంవరపారిసుద్ధియా పతిట్ఠితం చిత్తం సుట్ఠు అవిప్పటిసారాదీనం ఆవహనతో న విక్ఖేపం గచ్ఛతి, సమాధిస్మిం పతిట్ఠాతీతి అత్థో. అవిక్ఖేపోయేవ పారిసుద్ధి **అవిక్ఖేపపారిసుద్ధి**. సో సబ్బమలవిరహితో నిబ్బేధభాగియో సమాధి సేససమాధితో అధికత్తా **అధిచిత్తన్తి** వుచ్చతి. చిత్తసీసేన హేత్థ సమాధి నిద్దిట్ఠో. **సంవరపారిసుద్ధిం సమ్మా పస్సతీతి** పరిసుద్ధం సీలసంవరం ఞాతపరిఞ్ఞావసేన తీరణపరిఞ్ఞావసేన చ సమ్మా పస్సతి, ఏవమేవ అవిక్ఖేపపారిసుద్ధిసఙ్ఖాతం పరిసుద్ధం సమాధిం సమ్మా పస్సతి. ఏవం పస్సతో చస్స దస్సనసఙ్ఖాతా పారిసుద్ధి **దస్సనపారిసుద్ధి**. సాయేవ సేసపఞ్ఞాయ అధికత్తా **అధిపఞ్ఞాతి** వుచ్చతి. **యో తత్థాతి** యో తత్థ సంవరఅవిక్ఖేపదస్సనేసు. **సంవరట్ఠోతి** సంవరభావో. ఏవమేవ అవిక్ఖేపట్ఠదస్సనట్ఠా చ వేదితబ్బా. అధిసీలమేవ సిక్ఖా **అధిసీలసిక్ఖా**. ఏవం ఇతరాపి వేదితబ్బా.

ఏవం తిస్సో సిక్ఖాయో దస్సేత్వా ఇదాని తాసం పారిపూరిక్కమం దస్సేతుం **ఇమా తిస్సో సిక్ఖాయో ఆవజ్జన్తో సిక్ఖతీ**తిఆదిమాహ. తస్సత్థో – పచ్చేకం పరిపూరేతుం ఆవజ్జన్తోపి సిక్ఖతి నామ, ఆవజ్జేత్వా "అయం నామ సిక్ఖా"తి జానన్తోపి సిక్ఖతి నామ, జానిత్వా పునప్పునం పస్సన్తోపి సిక్ఖతి నామ, పస్సిత్వా యథాదిట్ఠం పచ్చవేక్ఖన్తోపి సిక్ఖతి నామ, పచ్చవేక్ఖిత్వా తత్థేవ చిత్తం అచలం కత్వా పతిట్ఠపేన్తోపి సిక్ఖతి నామ, తంతంసిక్ఖాసమ్పయుత్తసద్ధావీరియసతిసమాధిపఞ్ఞాహి సకసకకిచ్చం కరోన్తోపి సిక్ఖతి నామ, అభిఞ్ఞేయ్యాభిజాననాదికాలేపి తం తం కిచ్చం కరోన్తో తిస్సోపి సిక్ఖాయో సిక్ఖతి నామాతి . పున **పఞ్చ సీలానీ**తిఆదీని వుత్తత్థానేవ. **అరహత్తమగ్గేన సబ్బకిలేసానన్తి**ఆదీసు పన అరహన్తానం సుట్ఠు విప్పటిసారాదిఅభావతో ఆసేవనాదిభావతో చ తాని పదాని యుజ్జన్తేవ. **ఏకన్తనిబ్బిదాయా**తిఆదీని పన సతిపట్ఠానసమ్మప్పధానాని వియ మగ్గక్ఖణేయేవ యోజేతబ్బాని.

**సీలవరపారిసుద్ధిం సమ్మా పస్సతి, అవిక్ఖేపపారిసుద్ధిం సమ్మా పస్సతీ**తి ఇదం పన వచనద్వయం ఫలసమాపత్తత్థాయ విపస్సనావసేన యోజేతబ్బం, దుతియవచనం పన నిరోధసమాపత్తత్థాయ విపస్సనావసేనాపి యుజ్జతి. **ఆవజ్జన్తో సిక్ఖతీ**తిఆదీసు పఞ్చసు వచనేసు అరహతో సిక్ఖితబ్బాభావేపి అసేక్ఖసీలక్ఖన్ధాదిసభావతో "సిక్ఖతీ"తి వుత్తన్తి వేదితబ్బం. **సద్ధాయ అధిముచ్చన్తో సిక్ఖతీ**తిఆదీని పన మగ్గక్ఖణఞ్ఞేవ సన్ధాయ వుత్తాని. అఞ్ఞానిపి ఉపచారప్పనావిపస్సనామగ్గవసేన వుత్తాని వచనాని యథాయోగం యోజేతబ్బానీతి.

సీలమయఞాణనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

### ౩. సమాధిభావనామయఞాణనిద్దేసవణ్ణనా

౪౩. సమాధిభావనామయఞాణనిద్దేసే ఆదితో తావ ఏకకతో పట్ఠాయ యావ దసకా సమాధిప్పభేదం దస్సేన్తో **ఏకో సమాధీ**తిఆదిమాహ. తత్థ **చిత్తస్స ఏకగ్గతా**తి నానారమ్మణవిక్ఖేపాభావతో ఏకం ఆరమ్మణం అగ్గం ఉత్తమం అస్సాతి ఏకగ్గో, ఏకగ్గస్స భావో ఏకగ్గతా. సా పన ఏకగ్గతా చిత్తస్స, న సత్తస్సాతి దస్సనత్థం "చిత్తస్సా"తి వుత్తం. దుకే **లోకియో**తి లోకో వుచ్చతి లుజ్జనపలుజ్జనట్ఠేన వట్టం, తస్మిం పరియాపన్నభావేన లోకే నియుత్తోతి లోకియో. **లోకుత్తరో**తి ఉత్తిణ్ణోతి ఉత్తరో, లోకే అపరియాపన్నభావేన లోకతో ఉత్తరోతి లోకుత్తరో. తికే సవితక్కో చ సో సవిచారో చాతి **సవితక్కసవిచారో**. ఏవం **అవితక్కఅవిచారో**. వితక్కవిచారేసు విచారోవ మత్తా పమాణం ఏతస్సాతి విచారమత్తో, విచారతో ఉత్తరి వితక్కేన సద్ధిం సమ్పయోగం న గచ్ఛతీతి అత్థో. అవితక్కో చ సో విచారమత్తో చాతి **అవితక్కవిచారమత్తో**. తీసుపి విచ్ఛేదం కత్వాపి పఠన్తి. చతుక్కపఞ్చకా వుత్తత్థా . ఛక్కే పునప్పునం ఉప్పజ్జనతో సతియేవ అనుస్సతి, పవత్తితబ్బట్ఠానమ్హియేవ వా పవత్తత్తా సద్ధాపబ్బజితస్స కులపుత్తస్స అనురూపా సతీతిపి అనుస్సతి, బుద్ధం ఆరబ్భ ఉప్పన్నా అనుస్సతి **బుద్ధానుస్సతి**. అరహతాదిబుద్ధగుణారమ్మణాయ సతియా ఏతం అధివచనం. తస్సా బుద్ధానుస్సతియా వసేన చిత్తస్స ఏకగ్గతాయేవ ఉద్ధచ్చసఙ్ఖాతస్స విక్ఖేపస్స పటిపక్ఖభావతో న విక్ఖేపోతి **అవిక్ఖేపో**. ధమ్మం ఆరబ్భ ఉప్పన్నా అనుస్సతి **ధమ్మానుస్సతి**. స్వాక్ఖాతతాదిధమ్మగుణారమ్మణాయ సతియా ఏతం అధివచనం. సఙ్ఘం ఆరబ్భ ఉప్పన్నా అనుస్సతి **సఙ్ఘానుస్సతి**. సుప్పటిపన్నతాదిసఙ్ఘగుణారమ్మణాయ సతియా ఏతం అధివచనం . సీలం ఆరబ్భ ఉప్పన్నా అనుస్సతి **సీలానుస్సతి**. అత్తనో అఖణ్డతాదిసీలగుణారమ్మణాయ సతియా ఏతం అధివచనం. చాగం ఆరబ్భ ఉప్పన్నా అనుస్సతి **చాగానుస్సతి**. అత్తనో ముత్తచాగతాదిచాగగుణారమ్మణాయ సతియా ఏతం అధివచనం. దేవతా ఆరబ్భ ఉప్పన్నా అనుస్సతి **దేవతానుస్సతి**. దేవతా సక్ఖిట్ఠానే ఠపేత్వా అత్తనో సద్ధాదిగుణారమ్మణాయ సతియా ఏతం అధివచనం.

సత్తకే **సమాధికుసలతా**తి ఏకవిధాదిభేదేన అనేకభేదే సమాధిమ్హి "అయమేవంవిధో సమాధి, అయమేవంవిధో సమాధీ"తి ఛేకభావో. సమాధిపరిచ్ఛేదకపఞ్ఞాయేతం అధివచనం. సమాధిఉప్పాదనవిధానేపి ఛేకభావో సమాధికుసలతా.

**సమాధిస్స సమాపత్తికుసలతా**తి ఉప్పాదితస్స సమాధిస్స సమాపజ్జనే ఛేకభావో. ఏతేన సమాపజ్జనవసితా వుత్తా హోతి.

**సమాధిస్స ఠితికుసలతా**తి సమాపన్నస్స సమాధిస్స సన్తతివసేన యథారుచి ఠపనే ఛేకభావో. ఏతేన అధిట్ఠానవసితా వుత్తా హోతి. అథ వా నిమిత్తగ్గహణేన చస్స పున తే ఆకారే సమ్పాదయతో అప్పనామత్తమేవ ఇజ్ఝతి, న చిరట్ఠానం. చిరట్ఠానం పన సమాధిపరిపన్థానం ధమ్మానం సువిసోధితత్తా హోతి. యో హి భిక్ఖు కామాదీనవపచ్చవేక్ఖణాదీహి

కామచ్ఛన్దం న సుట్ఠు విక్ఖమ్భేత్వా, కాయపస్సద్ధివసేన కాయదుట్ఠుల్లం న సుప్పటిప్పస్సద్ధం కత్వా, ఆరమ్భధాతుమనసికారాదివసేన థినమిద్ధం న సుట్ఠు పటివినోదేత్వా, సమథనిమిత్తమనసికారాదివసేన ఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చం న సుట్ఠు సమూహతం కత్వా, అఞ్ఞేపి సమాధిపరిపన్థే ధమ్మే న సుట్ఠు విసోధేత్వా ఝానం సమాపజ్జతి, సో అవిసోధితం ఆసయం పవిట్ఠభమరో వియ, అసుద్ధం ఉయ్యానం పవిట్ఠరాజా వియ చ ఖిప్పమేవ నిక్ఖమతి. యో పన సమాధిపరిపన్థే ధమ్మే సుట్ఠు విసోధేత్వా ఝానం సమాపజ్జతి, సో సువిసోధితం ఆసయం పవిట్ఠభమరో వియ, సుపరిసుద్ధం ఉయ్యానం పవిట్ఠరాజా వియ చ సకలమ్పి దివసభాగం అన్తోసమాపత్తియంయేవ హోతి. తేనాహు పోరాణా –

> "కామేసు ఛన్దం పటిఘం వినోదయే, ఉద్ధచ్చథీనం విచికిచ్ఛపఞ్చమం;
> వివేకపామోజ్జకరేన చేతసా, రాజావ సుద్ధన్తగతో తహిం రమే"తి .

తస్మా "చిరట్ఠితికామేన పారిపన్థికధమ్మే సోధేత్వా ఝానం సమాపజ్జితబ్బ"న్తి వుత్తత్తా తం విధిం సమ్పాదేత్వా సమాధిస్స చిరట్ఠితికరణే ఛేకభావోతి వుత్తం హోతి.

**సమాధిస్స వుట్ఠానకుసలతా**తి సన్తతివసేన యథారుచి పవత్తస్స సమాధిస్స యథాపరిచ్ఛిన్నకాలేయేవ వుట్ఠానేన సమాధిస్స వుట్ఠానే ఛేకభావో. "యస్స హి ధమ్మం పురిసో విజఞ్ఞా"తిఆదీసు (జా॰ ౧.౧౦.౧౨౭) వియ నిస్సక్కత్థే వా సామివచనం కతన్తి వేదితబ్బన్తి. ఏతేన వుట్ఠానవసితా వుత్తా హోతి.

**సమాధిస్స కల్లతాకుసలతా**తి అగిలానభావో అరోగభావో కల్లతా. గిలానో హి అకల్లకోతి వుచ్చతి. వినయేపి వుత్తం "నాహం, భన్తే, అకల్లకో"తి (పారా॰ ౧౫౧). అనఙ్గణసుత్తవత్థసుత్తేసు (మ॰ ని॰ ౧.౫౭ ఆదయో, ౭౦ ఆదయో) వుత్తానం ఝానపటిలాభపచ్చనీకానం పాపకానం ఇచ్ఛావచరానం అభావేన చ అభిజ్ఝాదీనం చిత్తస్స ఉపక్కిలేసానం విగమేన చ సమాధిస్స అగిలానభావకరణే ఛేకభావో సమాధిస్స కల్లతాకుసలతా, కిలేసగేలఞ్ఞరహితభావే కుసలతాతి వుత్తం హోతి. అథ వా **కల్లతా**తి కమ్మఞ్ఞతా కమ్మఞ్ఞతాపరియాయత్తా కల్లవచనస్స. "యా చిత్తస్స అకల్లతా అకమ్మఞ్ఞతా"తి (ధ॰ స॰ ౧౧౬౨) హి వుత్తం "కల్లచిత్తం ముదుచిత్తం వినీవరణచిత్త"న్తి (దీ॰ ని॰ ౧.౨౯౮; మ॰ ని॰ ౨.౩౯౫; మహావ॰ ౨౬) చ. ఏత్థ కల్లసద్దో కమ్మఞ్ఞత్థో. తస్మా కసిణానులోమతో కసిణపటిలోమతో కసిణానులోమపటిలోమతో ఝానానులోమతో ఝానపటిలోమతో ఝానానులోమపటిలోమతో ఝానుక్కన్తికతో కసిణుక్కన్తికతో ఝానకసిణుక్కన్తికతో అఙ్గసఙ్కన్తితో ఆరమ్మణసఙ్కన్తితో అఙ్గారమ్మణసఙ్కన్తితో అఙ్గవవత్థానతో ఆరమ్మణవవత్థానతోతి ఇమేహి చుద్దసహి ఆకారేహి, అఙ్గారమ్మణవవత్థానతోతి ఇమినా సహ పఞ్చదసహి వా ఆకారేహి చిత్తపరిదమనేన సమాధిస్స కమ్మఞ్ఞభావకరణే కుసలభావోతి వుత్తం హోతి.

**సమాధిస్స గోచరకుసలతా**తి సమాధిస్స గోచరేసు కసిణాదీసు ఆరమ్మణేసు తం తం ఝానం సమాపజ్జితుకామతాయ యథారుచి ఆవజ్జనకరణవసేన తేసు ఆరమ్మణేసు ఛేకభావో. ఏతేన కసిణావజ్జనవసేన ఆవజ్జనవసితా వుత్తా హోతి. అథ వా తస్మిం తస్మిం దిసాభాగే కసిణఫరణవసేన ఏవం ఫుట్ఠస్స కసిణస్స చిరట్ఠానవసేన చ సమాధిస్స గోచరేసు ఛేకభావో.

**సమాధిస్స అభినీహారకుసలతా**తి ఏకత్తనయేన హేట్ఠాహేట్ఠాసమాధిం ఉపరూపరిసమాధిభావూపనయనేన అభినీహరణే అభినిన్నామనే ఛేకభావో. ఉపచారజ్ఝానస్మిం వసిప్పత్తం పఠమజ్ఝానత్థాయ విపస్సనత్థాయ వా అభినీహరతి, ఏవం పఠమజ్ఝానాదీని దుతియజ్ఝానాదిఅత్థాయ విపస్సనత్థాయ వా, చతుత్థజ్ఝానం అరూపసమాపత్తత్థాయ అభిఞ్ఞత్థాయ

విపస్సనత్థాయ వా, ఆకాసానఞ్చాయతనాదయో విఞ్ఞాణఞ్చాయతనాదిఅత్థాయ విపస్సనత్థాయ వా అభినీహరతీతి ఏవం సమాధిస్స తత్థ తత్థ అభినీహారకుసలతా. యస్మా పన కుసలతా నామ పఞ్ఞా, సా సమాధి న హోతి, తస్మా సమాధిపరిణాయకపఞ్ఞావసేన సత్తవిధో సమాధి వుత్తోతి వేదితబ్బో.

కేచి పన ఆచరియా "సమాధికుసలతాతి యేన మనసికారేన చిత్తం న విక్ఖిపతి, తత్థ కుసలతా. సమాపత్తికుసలతాతి యేన మనసికారేన సమాపజ్జన్తస్స ఝానఙ్గాని పాతుభవన్తి, తత్థ కుసలతా. ఠితికుసలతాతి యేన మనసికారేన అప్పితో సమాధి న విక్ఖిపతి, తత్థ కుసలతా. వుట్ఠానకుసలతాతి నీవరణవుట్ఠానం జానాతి పఠమజ్ఝానే, అఙ్గవుట్ఠానం జానాతి తీసు ఝానేసు, ఆరమ్మణవుట్ఠానం జానాతి అరూపసమాపత్తీసు, విక్ఖేపవుట్ఠానం జానాతి విసయాధిమత్తేసు, సచ్ఛన్దవుట్ఠానం జానాతి పరియన్తకాలే చ అవసానకరణీయకాలే చ. కల్లతాకుసలతాతి చిత్తఫాసుతాయ సరీరఫాసుతాయ ఆహారఫాసుతాయ సేనాసనఫాసుతాయ పుగ్గలఫాసుతాయ చ సమాధిస్స కల్లతా హోతీతి జానాతి. గోచరకుసలతాతి ఆరమ్మణస్స పరిచ్ఛేదం కాతుం జానాతి, దిసాఫరణం కాతుం జానాతి, వడ్ఢేతుం జానాతి. అభినీహారకుసలతాతి తత్థ తత్థ సమ్మా మనసికారేన చిత్తం అభినీహరతి అభినిన్నామేతి, ఉపచారే వసిప్పత్తే పఠమజ్ఝానే అభినీహరతి, ఏవం ఉపరూపరిఝానేసు అభిఞ్ఞాసు అరూపసమాపత్తీసు విపస్సనాసు చ అభినీహరతి. ఏవం తత్థ తత్థ అభినీహారకుసలతా"తి ఏవమేతేసం పదానం అత్థం వణ్ణయన్తి.

అట్ఠకం వుత్తత్థమేవ. నవకే **రూపావచరో**తి "కతమే ధమ్మా రూపావచరా? హేట్ఠతో బ్రహ్మపారిసజ్జం పరియన్తం కరిత్వా ఉపరితో అకనిట్ఠే దేవే అన్తోకరిత్వా"తిఆదినా (ధ॰ స॰ ౧౨౮౯) నయేన వుత్తేసు రూపావచరధమ్మేసు పరియాపన్నో. తత్రాయం వచనత్థో – రూపక్ఖన్ధసఙ్ఖాతం రూపం ఏత్థ అవచరతి, న కామోతి రూపావచరో. రూపక్ఖన్ధోపి హి రూపన్తి వుచ్చతి "రూపక్ఖన్ధో రూప"న్తిఆదీసు (యమ॰ ౧.ఖన్ధయమక.౨) వియ. సో పన బ్రహ్మపారిసజ్జబ్రహ్మపురోహితమహాబ్రహ్మానం పరిత్తాభఅప్పమాణాభఆభస్సరానం పరిత్తసుభఅప్పమాణసుభసుభకిణ్హానం అసఞ్ఞసత్తవేహప్ఫలానం అవిహాతప్పసుదస్సుదస్సీఅకనిట్ఠానఞ్చ వసేన సోళసవిధో పదేసో. సో రూపావచరసఙ్ఖాతో పదేసో ఉత్తరపదలోపం కత్వా "రూప"న్తి వుచ్చతి, తస్మిం రూపే అవచరతీతి రూపావచరో. రూపభవో వా రూపం, తస్మిం అవచరతీతి రూపావచరం. కిఞ్చాపి హి ఏసో సమాధి కామభవేపి అవచరతి, యథా పన సఙ్గామే అవచరణతో సఙ్గామావచరోతి లద్ధనామో నాగో నగరే చరన్తోపి సఙ్గామావచరోతి వుచ్చతి, థలచరా జలచరా చ పాణినో అథలే అజలే చ ఠితాపి థలచరా జలచరాతి వుచ్చన్తి, ఏవమయం అఞ్ఞత్థ అవచరన్తోపి రూపావచరోతి వుత్తో. అపిచ రూపభవసఙ్ఖాతే రూపే పటిసన్ధిం అవచారేతీతిపి రూపావచరో. **హీనో**తి లామకో. హీనుత్తమానం మజ్ఝే భవో **మజ్ఝో**. మజ్ఝిమోతిపి పాఠో, సోయేవత్థో. పధానభావం నీతో **పణీతో,** ఉత్తమోతి అత్థో. ఏతే పన ఆయూహనవసేన వేదితబ్బా. యస్స హి ఆయూహనక్ఖణే ఛన్దో వా హీనో హోతి వీరియం వా చిత్తం వా వీమంసా వా, సో హీనో నామ. యస్స తే ధమ్మా మజ్ఝిమా, సో మజ్ఝిమో. యస్స పణీతా, సో పణీతో. ఉప్పాదితమత్తో వా హీనో, నాతిసుభావితో మజ్ఝిమో, అతిసుభావితో వసిప్పత్తో పణీతో. **అరూపావచరో** రూపావచరే వుత్తనయానుసారేన వేదితబ్బో.

**సుఞ్ఞతో సమాధీ**తిఆదీసు "సబ్బే సఙ్ఖారా అనిచ్చా దుక్ఖా అనత్తా"తి విపస్సనాపటిపాటియా విపస్సన్తస్స అనత్తానుపస్సనాయ మగ్గవుట్ఠానే జాతే యస్మా సా విపస్సనా అత్తవిరహితేసు సఙ్ఖారేసు సుఞ్ఞతో పవత్తా, తస్మా సుఞ్ఞతా నామ హోతి. తాయ సిద్ధో అరియమగ్గసమాధి **సుఞ్ఞతో సమాధి** నామ హోతి, సుఞ్ఞతవసేన పవత్తసమాధీతి అత్థో.

విపస్సనాయ పవత్తాకారేన హి సో పవత్తతి. అనిచ్చానుపస్సనాయ మగ్గవుట్ఠానే జాతే యస్మా సా విపస్సనా నిచ్చనిమిత్తపటిపక్ఖవసేన పవత్తా, తస్మా అనిమిత్తా నామ హోతి. తాయ సిద్ధో అరియమగ్గసమాధి **అనిమిత్తో సమాధి** నామ హోతి, నిచ్చనిమిత్తవిరహితో సమాధీతి అత్థో. విపస్సనాయ పవత్తాకారేన హి సో పవత్తతి. దుక్ఖానుపస్సనాయ మగ్గవుట్ఠానే జాతే యస్మా సా విపస్సనా పణిధిపటిపక్ఖవసేన పవత్తా, తస్మా అప్పణిహితా నామ హోతి. తాయ సిద్ధో అరియమగ్గసమాధి **అప్పణిహితో సమాధి** నామ హోతి, పణిధివిరహితో సమాధీతి అత్థో. విపస్సనాయ పవత్తాకారేన హి సో పవత్తతి. తాదిసా ఏవ తయో ఫలసమాధయోపి ఏతేహియేవ తీహి సమాధీహి గహితా హోన్తీతి వేదితబ్బా. లోకుత్తరసమాధీనం పన పణీతత్తా హీనాదిభేదో న ఉద్ధటో.

దసకే **ఉద్ధుమాతకసఞ్ఞావసేనా**తిఆదీసు భస్తా వియ వాయునా ఉద్ధం జీవితపరియాదానా యథానుక్కమం సముగ్గతేన సూనభావేన ఉద్ధుమాతత్తా ఉద్ధుమాతం, ఉద్ధుమాతమేవ **ఉద్ధుమాతకం,** పటికూలత్తా వా కుచ్ఛితం ఉద్ధుమాతన్తి ఉద్ధుమాతకం. తథారూపస్స ఛవసరీరస్సేతం అధివచనం. వినీలం వుచ్చతి విపరిభిన్నవణ్ణం, వినీలమేవ **వినీలకం,** పటికూలత్తా వా కుచ్ఛితం వినీలన్తి వినీలకం. మంసుస్సదట్ఠానేసు రత్తవణ్ణస్స, పుబ్బసన్నిచయట్ఠానేసు సేతవణ్ణస్స, యేభుయ్యేన చ నీలవణ్ణస్స నీలట్ఠానే నీలసాటకపారుతస్సేవ ఛవసరీరస్సేతం అధివచనం. పరిభిన్నట్ఠానేసు విస్సన్దమానపుబ్బం విపుబ్బం, విపుబ్బమేవ **విపుబ్బకం,** పటికూలత్తా వా కుచ్ఛితం విపుబ్బన్తి విపుబ్బకం. తథారూపస్స ఛవసరీరస్సేతం అధివచనం. విచ్ఛిద్దం వుచ్చతి ద్విధా ఛిన్దనేన అపధారితం, విచ్ఛిద్దమేవ **విచ్ఛిద్దకం,** పటికూలత్తా వా కుచ్ఛితం విచ్ఛిద్దన్తి విచ్ఛిద్దకం. వేమజ్ఝే ఛిన్నస్స ఛవసరీరస్సేతం అధివచనం. ఇతో చ ఏత్తో చ వివిధాకారేన సోణసిఙ్గాలాదీహి ఖాయితన్తి విక్ఖాయితం, విఖాయితన్తి వత్తబ్బే విక్ఖాయితన్తి వుత్తం. విక్ఖాయితమేవ **విక్ఖాయితకం,** పటికూలత్తా వా కుచ్ఛితం విక్ఖాయితన్తి విక్ఖాయితకం. తథారూపస్స ఛవసరీరస్సేతం అధివచనం. వివిధం ఖిత్తం విక్ఖిత్తం, విక్ఖిత్తమేవ **విక్ఖిత్తకం,** పటికూలత్తా వా కుచ్ఛితం విక్ఖిత్తన్తి విక్ఖిత్తకం. అఞ్ఞేన హత్థం అఞ్ఞేన పాదం అఞ్ఞేన సీసన్తి ఏవం తతో తతో ఖిత్తస్స ఛవసరీరస్సేతం అధివచనం. హతఞ్చ తం పురిమనయేనేవ విక్ఖిత్తకఞ్చాతి **హతవిక్ఖిత్తకం**. కాకపదాకారేన అఙ్గపచ్చఙ్గేసు సత్థేన హనిత్వా వుత్తనయేన విక్ఖిత్తస్స ఛవసరీరస్సేతం అధివచనం. లోహితం కిరతి విక్ఖిపతి ఇతో చితో చ పగ్ఘరతీతి **లోహితకం**. పగ్ఘరితలోహితమక్ఖితస్స ఛవసరీరస్సేతం అధివచనం. పుళవా వుచ్చన్తి కిమయో, పుళవే కిరతీతి **పుళవకం**. కిమిపరిపుణ్ణస్స ఛవసరీరస్సేతం అధివచనం. అట్ఠియేవ **అట్ఠికం,** పటికూలత్తా వా కుచ్ఛితం అట్ఠీతి అట్ఠికం. అట్ఠిసఙ్ఖలికాయపి ఏకట్ఠికస్సపి ఏతం అధివచనం. ఇమాని చ పన ఉద్ధుమాతకాదీని నిస్సాయ ఉప్పన్ననిమిత్తానమ్పి నిమిత్తేసు పటిలద్ధజ్ఝానానమ్పి ఏతానేవ నామాని. ఇధ పన ఉద్ధుమాతకనిమిత్తే పటికూలాకారగాహికా అప్పనావసేన ఉప్పన్నా సఞ్ఞా ఉద్ధుమాతకసఞ్ఞా, తస్సా ఉద్ధుమాతకసఞ్ఞాయ వసేన **ఉద్ధుమాతకసఞ్ఞావసేన**. సేసేసుపి ఏసేవ నయో. **పఞ్చపఞ్ఞాస సమాధీ**తి ఏకకాదివసేన వుత్తా.

౪౪. ఏవం ఏకకాదివసేన సమాధిప్పభేదం దస్సేత్వా ఇదాని అఞ్ఞేనపి పరియాయేన సమాధిం దస్సేతుకామో **అపిచా**తి అఞ్ఞం పరియాయారమ్భం దస్సేత్వా **పఞ్చవీసతీ**తిఆదిమాహ. తత్థ **సమాధిస్స సమాధిట్ఠా**తి సమాధిస్స సమాధిభావే సభావా, యేహి సభావేహి సో సమాధి హోతి, తే తస్మిం అత్థా నామ. **పరిగ్గహట్ఠేన సమాధీ**తి సద్ధాదీహి ఇన్ద్రియేహి పరిగ్గహితత్తా తస్మా పరిగ్గహితసభావేన సమాధి. తానేవ చ ఇన్ద్రియాని అఞ్ఞమఞ్ఞపరివారాని హోన్తి, భావనాపారిపూరియా పరిపుణ్ణాని చ హోన్తి. తస్మా **పరివారట్ఠేన పరిపూరట్ఠేన సమాధి**. తేసంయేవ సమాధివసేన ఏకారమ్మణమపేక్ఖిత్వా **ఏకగ్గట్ఠేన,** నానారమ్మణవిక్ఖేపాభావమపేక్ఖిత్వా **అవిక్ఖేపట్ఠేన,** లోకుత్తరస్సేవ మహతా వీరియబలపగ్గహేన పత్తబ్బత్తా లోకుత్తరమగ్గస్సేవ

చ పరిహానివసేన విసారాభావతో హేట్ఠా గహితపగ్గహట్ఠఅవిసారట్ఠా ఇధ న గహితాతి వేదితబ్బా. కిలేసకాలుస్సియస్సాభావేన **అనావిలట్ఠేన సమాధి**. అవికమ్పత్తా **అనిఞ్జనట్ఠేన సమాధి**. విక్ఖమ్భనవసేన సముచ్ఛేదవసేన వా కిలేసేహి విముత్తత్తా ఆరమ్మణే చ అధిముత్తత్తా **విముత్తట్ఠేన సమాధి**.

**ఏకత్తుపట్ఠానవసేన చిత్తస్స ఠితత్తా**తి సమాధియోగేనేవ ఏకారమ్మణే భుసం పతిట్ఠానవసేన చిత్తస్స ఆరమ్మణే నిచ్చలభావేన పతిట్ఠితత్తా. అట్ఠసు యుగలేసు ఏసతి నేసతి, ఆదియతి నాదియతి, పటిపజ్జతి న పటిపజ్జతీతి ఇమాని తీణి యుగలాని అప్పనావీథితో పుబ్బభాగే ఉపచారస్స ముదుమజ్ఝాధిమత్తతావసేన వుత్తానీతి వేదితబ్బాని, ఝాయతి ఝాపేతీతి ఇదం అప్పనావీథియం ఉపచారవసేన వేదితబ్బం. ఏసితత్తా నేసితత్తా, ఆదిన్నత్తా అనాదిన్నత్తా, పటిపన్నత్తా నప్పటిపన్నత్తా, ఝాతత్తా న ఝాపితత్తాతి ఇమాని చత్తారి యుగలాని అప్పనావసేన వుత్తానీతి వేదితబ్బాని.

తత్థ **సమం ఏసతీతి సమాధీ**తిఆదీసు **సమ**న్తి అప్పనం. సా హి పచ్చనీకధమ్మే సమేతి నాసేతీతి సమా, పచ్చనీకవిసమాభావతో వా సమభూతాతి సమా. తం సమం ఏసతి అజ్ఝాసయవసేన గవేసతి. **ఇతి**సద్దో కారణత్థో, యస్మా సమం ఏసతి, తస్మా సమాధీతి అత్థో. **విసమం నేసతీ**తి తం తం ఝానపచ్చనీకసఙ్ఖాతం విసమం న ఏసతి. ముదుభూతో హి పుబ్బభాగసమాధి ఆదిభూతత్తా **సమం ఏసతి, విసమం నేసతి** నామ. మజ్ఝిమభూతో థిరభూతత్తా **సమం ఆదియతి, విసమం నాదియతి** నామ. అధిమత్తభూతో అప్పనావీథియా ఆసన్నభూతత్తా **సమం పటిపజ్జతి, విసమం నప్పటిపజ్జతి** నామ. **సమం ఝాయతీ**తి భావనపుంసకవచనం, సమం హుత్వా ఝాయతి, సమేన వా ఆకారేన ఝాయతీతి అత్థో. అప్పనావీథియఞ్హి సమాధి పచ్చనీకధమ్మవిగమేన సన్తత్తా, సన్తాయ అప్పనాయ అనుకూలభావేన చ ఠితత్తా సమేనాకారేన పవత్తతి. **ఝాయతీ**తి చ పజ్జలతీతి అత్థో "ఏతే మణ్డలమాళే దీపా ఝాయన్తి (దీ॰ ని॰ ౧.౧౫౯) సబ్బరత్తిం, సబ్బరత్తియో చ తేలప్పదీపో ఝాయతి, తేలప్పదీపో చేత్థ ఝాయేయ్యా"తిఆదీసు (సం॰ ని॰ ౪.౨౨౧-౨౨౬) వియ. సమం జాయతీతిపి పాఠో , సమేనాకారేన ఉప్పజ్జతీతి అత్థో. ఝాయతి ఝాపేతీతి యుగలత్తా పన పురిమపాఠోవ సున్దరతరో. **ఝాపేతీ**తి చ దహతీతి అత్థో. సో హి సమాధిపచ్చనీకధమ్మే దూరతరకరణేన దహతి నామ. ఏసనానేసనాదీనం పన అప్పనాయ సిద్ధత్తా "ఏసితత్తా నేసితత్తా"తిఆదీహి అప్పనాసమాధి వుత్తో. **సమం ఝాతత్తా**తి సమం జలితత్తా. సమం జాతత్తాతిపి పాఠో. ఇతి ఇమేసం అట్ఠన్నం యుగలానం వసేన సోళస, పురిమా చ నవాతి ఇమే పఞ్చవీసతి సమాధిస్స సమాధిట్ఠా.

**సమో చ హితో చ సుఖో చాతి సమాధీ**తి ఇదం పన పఞ్చవీసతియా ఆకారేహి సాధితస్స సమాధిస్స అత్థసాధనత్థం వుత్తం. తత్థ **సమో**తి సమసద్దస్స, సంసద్దస్స వా అత్థో. సో హి పచ్చనీకక్ఖోభవిసమవిరహితత్తా సమో. **హితో**తి ఆధిసద్దస్స అత్థో, ఆరమ్మణే ఆహితో నిచ్చలభావకరణేన పతిట్ఠాపితోతి అధిప్పాయో. ఉభయేన సమో చ ఆహితో చాతి సమాధీతి వుత్తం హోతి. **సుఖో**తి సన్తట్ఠేన సుఖో. "యాయం, భన్తే, అదుక్ఖమసుఖా వేదనా, సన్తస్మిం ఏసా పణీతే సుఖే వుత్తా భగవతా"తి (మ॰ ని॰ ౨.౮౮) చ "ఉపేక్ఖా పన సన్తత్తా, సుఖమిచ్చేవ భాసితా"తి చ వుత్తత్తా తేన సన్తత్థేన సుఖసద్దేన ఉపేక్ఖాసహగతసమాధిపి గహితో హోతి. అనియామేన హి సబ్బసమాధయో ఇధ వుచ్చన్తి. తేన చ సుఖసద్దేన ఆహితభావస్స కారణం వుత్తం హోతి. యస్మా సన్తో, తస్మా ఏకారమ్మణే ఆహితోతి అధిప్పాయో వేదితబ్బోతి.

సమాధిభావనామయఞాణనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

### ౪. ధమ్మట్ఠితిఞాణనిద్దేసవణ్ణనా

**౪౫.** ధమ్మట్ఠితిఞాణనిద్దేసే **అవిజ్జాసఙ్ఖారానం ఉప్పాదట్ఠితీ**తిఆదీసు తిట్ఠన్తి ఏతాయ సఙ్ఖారాతి ఠితి. కా సా? అవిజ్జా. సా హి సఙ్ఖారానం ఉప్పాదాయ నిబ్బత్తియా ఠితి కారణన్తి **ఉప్పాదట్ఠితి**. ఉప్పన్నానం పవత్తియాపి కారణన్తి **పవత్తట్ఠితి**. కిఞ్చాపి హి జనకపచ్చయస్స జననక్ఖణేయేవ కిచ్చానుభావో హోతి, తేన పన జనితానంయేవ పవత్తత్తా సకక్ఖణే పవత్తియాపి కారణం నామ హోతి, సన్తతివసేన వా పవత్తియా కారణన్తి అత్థో . **పవత్త**న్తి చ నపుంసకే భావవచనమేతం, తస్మా పవత్తం పవత్తీతి అత్థతో ఏకం. పవత్తిసద్దస్స పన పాకటత్తా తేన యోజేత్వా అత్థో వుత్తో. భావేపి ఠితిసద్దస్స సిజ్ఝనతో న ఇధ భావే ఠితిసద్దో, కారణే ఠితిసద్దోతి దస్సనత్థం **నిమిత్తట్ఠితీ**తి వుత్తం, నిమిత్తభూతా ఠితీతి అత్థో, కారణభూతాతి వుత్తం హోతి. న కేవలం నిమిత్తమత్తం హోతి, అథ ఖో సఙ్ఖారజననే సబ్యాపారా వియ హుత్వా ఆయూహతి వాయమతీతి పచ్చయసమత్థతం దస్సేన్తో **ఆయూహనట్ఠితీ**తి ఆహ, ఆయూహనభూతా ఠితీతి అత్థో. యస్మా అవిజ్జా సఙ్ఖారే ఉప్పాదయమానా ఉప్పాదే సంయోజేతి నామ, ఘటేతీతి అత్థో. సఙ్ఖారే పవత్తయమానా పవత్తియం పలిబున్ధతి నామ, బన్ధతీతి అత్థో. తస్మా **సఞ్ఞోగట్ఠితి పలిబోధట్ఠితీ**తి వుత్తా. సఞ్ఞోగభూతా ఠితి, పలిబోధభూతా ఠితీతి అత్థో. యస్మా అవిజ్జావ సఙ్ఖారే ఉప్పాదయమానా ఉప్పాదాయ పవత్తియా చ మూలకారణట్ఠేన సముదయో నామ, సముదయభూతా ఠితీతి **సముదయట్ఠితి,** మూలకారణభూతా ఠితీతి అత్థో. అవిజ్జావ సఙ్ఖారానం ఉప్పాదే జనకపచ్చయత్తా, పవత్తియం ఉపత్థమ్భకపచ్చయత్తా **హేతుట్ఠితి పచ్చయట్ఠితీ**తి వుత్తా, హేతుభూతా ఠితి, పచ్చయభూతా ఠితీతి అత్థో. జనకపచ్చయో హి హేతూతి, ఉపత్థమ్భకో పచ్చయోతి వుచ్చతి. ఏవం సేసేసుపి యోజేతబ్బం.

**భవో జాతియా, జాతి జరామరణస్సా**తి ఏత్థ పన ఉప్పాదట్ఠితి సఞ్ఞోగట్ఠితి హేతుట్ఠితీతి ఉప్పాదవసేన యోజితాని పదాని జాతిజరామరణవన్తానం ఖన్ధానం వసేన పరియాయేన వుత్తానీతి వేదితబ్బాని. కేచి పన “ఉప్పాదాయ ఠితి ఉప్పాదట్ఠితీ”తి ఏవమాదినా నయేనేత్థ అత్థం వణ్ణయన్తి. **అవిజ్జా పచ్చయో**తి అవిజ్జాయ సఙ్ఖారానం పచ్చయభావం అపేక్ఖిత్వా వుత్తం. అవిజ్జాయపి పచ్చయసముప్పన్నత్తా తస్సా అపి పచ్చయపరిగ్గహణదస్సనత్థం **ఉభోపేతే ధమ్మా పచ్చయసముప్పన్నాతి పచ్చయపరిగ్గహే పఞ్ఞా**తి వుత్తం. ఏవం సేసేసుపి యోజేతబ్బం. **జాతి పచ్చయో, జరామరణం పచ్చయసముప్పన్న**న్తి పన పరియాయేన వుత్తం. **అతీతమ్పి అద్ధాన**న్తి అతిక్కన్తమ్పి కాలం. **అనాగతమ్పి అద్ధాన**న్తి అప్పత్తమ్పి కాలం. ఉభయత్థాపి అచ్చన్తసంయోగత్థే ఉపయోగవచనం.

**౪౬.** ఇదాని నవాకారవారానన్తరం తే నవాకారే విహాయ హేతుపటిచ్చపచ్చయపదేహేవ యోజేత్వా **అవిజ్జా హేతు, సఙ్ఖారా హేతుసముప్పన్నా**తిఆదయో తయో వారా నిద్దిట్ఠా. నవాకారవారే జనకఉపత్థమ్భకవసేన పచ్చయో వుత్తో. ఇధ పన హేతువారస్స పచ్చయవారస్స చ విసుం ఆగతత్తా **హేతూ**తి జనకపచ్చయత్తం, **పచ్చయో**తి ఉపత్థమ్భకపచ్చయత్తం వేదితబ్బం ఏకేకస్సాపి అవిజ్జాదికస్స పచ్చయస్స ఉభయథా సమ్భవతో. పటిచ్చవారే **అవిజ్జా పటిచ్చా**తి అత్తనో ఉప్పాదే సఙ్ఖారానం అవిజ్జాపేక్ఖత్తా సఙ్ఖారేహి అవిజ్జా పటిముఖం ఏతబ్బా గన్తబ్బాతి పటిచ్చా. ఏతేన అవిజ్జాయ సఙ్ఖారుప్పాదనసమత్థతా వుత్తా హోతి. **సఙ్ఖారా పటిచ్చసముప్పన్నా**తి సఙ్ఖారా అవిజ్జం పటిచ్చ తదభిముఖం పవత్తనతో పటిముఖం కత్వా న విహాయ సమం ఉప్పన్నా. ఏవం సేసేసుపి లిఙ్గానురూపేన యోజేతబ్బం. అవిజ్జా పటిచ్చాతి ఉస్సుక్కవసేన వా పాఠో, అత్థో పనేత్థ అవిజ్జా అత్తనో పచ్చయే పటిచ్చ పవత్తాతి పాఠసేసవసేన యోజేతబ్బో. ఏవం సేసేసుపి. చతూసుపి చ ఏతేసు వారేసు ద్వాదసన్నం పటిచ్చసముప్పాదఙ్గానం పచ్చయస్సేవ వసేన ధమ్మట్ఠితిఞాణస్స నిద్దిసితబ్బత్తా అవిజ్జాదీనం ఏకాదసన్నంయేవ అఙ్గానం వసేన ధమ్మట్ఠితిఞాణం నిద్దిట్ఠం, జరామరణస్స పన అన్తే ఠితత్తా

తస్స వసేన న నిద్దిట్ఠం. జరామరణస్సాపి సోకపరిదేవదుక్ఖదోమనస్సుపాయాసానం పచ్చయత్తా జరామరణం తేసం పచ్చయం కత్వా ఉపపరిక్ఖమానస్స తస్సాపి జరామరణస్స వసేన ధమ్మట్ఠితిఞాణం యుజ్జతేవ.

౪౭. ఇదాని తానేవ ద్వాదస పటిచ్చసముప్పాదఙ్గాని వీసతిఆకారవసేన విభజిత్వా చతుసఙ్ఖేపతియద్ధతిసన్ధియో దస్సేత్వా ధమ్మట్ఠితిఞాణం నిద్దిసితుకామో **పురిమకమ్మభవస్మి**న్తిఆదిమాహ. తత్థ **పురిమకమ్మభవస్మి**న్తి పురిమే కమ్మభవే, అతీతజాతియం కమ్మభవే కరియమానేతి అత్థో. **మోహో అవిజ్జా**తి యో తదా దుక్ఖాదీసు మోహో, యేన మూళ్హో కమ్మం కరోతి, సా అవిజ్జా. **ఆయూహనా సఙ్ఖారా**తి తం కమ్మం కరోన్తస్స పురిమచేతనాయో, యథా "దానం దస్సామీ"తి చిత్తం ఉప్పాదేత్వా మాసమ్పి సంవచ్ఛరమ్పి దానూపకరణాని సజ్జేన్తస్స ఉప్పన్నా పురిమచేతనాయో. పటిగ్గాహకానం పన హత్థే దక్ఖిణం పతిట్ఠాపయతో చేతనా భవోతి వుచ్చతి. ఏకావజ్జనేసు వా ఛసు జవనేసు చేతనా ఆయూహనా సఙ్ఖారా నామ, సత్తమజవనే చేతనా భవో. యా కాచి వా పన చేతనా భవో, తంసమ్పయుత్తా ఆయూహనా సఙ్ఖారా నామ.

**నికన్తి తణ్హా**తి యా కమ్మం కరోన్తస్స తస్స ఫలే ఉపపత్తిభవే నికామనా పత్థనా, సా తణ్హా నామ. **ఉపగమనం ఉపాదాన**న్తి యం కమ్మభవస్స పచ్చయభూతం "ఇమస్మిం నామ కమ్మే కతే కామా సమ్పజ్జన్తీ"తి వా "ఇదం కత్వా అసుకస్మిం నామ ఠానే కామే సేవిస్సామీ"తి వా "అత్తా ఉచ్ఛిన్నో సుఉచ్ఛిన్నో హోతీ"తి వా "సుఖీ హోతిం విగతపరిళాహో"తి వా "సీలబ్బతం సుఖేన పరిపూరతీ"తి వా పవత్తం ఉపగమనం దళ్హగహణం, ఇదం ఉపాదానం నామ. **చేతనా భవో**తి ఆయూహనావసానే వుత్తా చేతనా భవో నామ. **పురిమకమ్మభవస్మి**న్తి అతీతజాతియా కమ్మభవే కరియమానే పవత్తా. **ఇధ పటిసన్ధియా పచ్చయా**తి పచ్చుప్పన్నపటిసన్ధియా పచ్చయభూతా.

**ఇధ పటిసన్ధి విఞ్ఞాణ**న్తి యం పచ్చుప్పన్నభవస్స భవన్తరపటిసన్ధానవసేన ఉప్పన్నత్తా పటిసన్ధీతి వుచ్చతి, తం విఞ్ఞాణం. **ఓక్కన్తి నామరూప**న్తి యా గబ్భే రూపారూపధమ్మానం ఓక్కన్తి ఆగన్త్వా పవిసనం వియ, ఇదం నామరూపం. **పసాదో ఆయతన**న్తి యో పసన్నభావో, ఇదం ఆయతనం. జాతిగ్గహణేన ఏకవచనం కతం. ఏతేన చక్ఖాదీని పఞ్చాయతనాని వుత్తాని. "పభస్సరమిదం, భిక్ఖవే, చిత్తం, తఞ్చ ఖో ఆగన్తుకేహి ఉపక్కిలేసేహి ఉపక్కిలిట్ఠ"న్తి (అ॰ ని॰ ౧.౪౯) ఏత్థ భవఙ్గచిత్తం అధిప్పేతన్తి వచనతో ఇధాపి మనాయతనస్స విపాకభూతత్తా, తస్స చ కిలేసకాలుస్సియాభావేన పసన్నత్తా పసాదవచనేన మనాయతనమ్పి వుత్తన్తి వేదితబ్బం. **ఫుట్ఠో ఫస్సో**తి యో ఆరమ్మణం ఫుట్ఠో ఫుసన్తో ఉప్పన్నో, అయం ఫస్సో. **వేదయితం వేదనా**తి యం పటిసన్ధివిఞ్ఞాణేన వా సళాయతనపచ్చయేన వా ఫస్సేన సహ ఉప్పన్నం విపాకవేదయితం, అయం వేదనా. **ఇధుపపత్తిభవస్మిం పురేకతస్స కమ్మస్స పచ్చయా**తి పచ్చుప్పన్నే విపాకభవే అతీతజాతియం కతస్స కమ్మస్స పచ్చయేన పవత్తన్తీతి అత్థో.

**ఇధ పరిపక్కత్తా ఆయతనాన**న్తి పరిపక్కాయతనస్స కమ్మకరణకాలే మోహాదయో దస్సితా. **ఆయతిం పటిసన్ధియా**తి అనాగతే పటిసన్ధియా. ఆయతిం పటిసన్ధి **విఞ్ఞాణ**న్తిఆదీని వుత్తత్థాని.

కథం పన ద్వాదసహి పటిచ్చసముప్పాదఙ్గేహి ఇమే వీసతి ఆకారా గహితా హోన్తీతి? అవిజ్జా సఙ్ఖారాతి ఇమే ద్వే అతీతహేతుయో సరూపతో వుత్తా. యస్మా పన అవిద్వా పరితస్సతి, పరితస్సితో ఉపాదియతి, తస్సుపాదానపచ్చయా భవో, తస్మా తేహి ద్వీహి గహితేహి తణ్హుపాదానభవాపి గహితావ హోన్తి. పచ్చుప్పన్నే విఞ్ఞాణనామరూపసళాయతనఫస్సవేదనా సరూపతో వుత్తాయేవ. తణ్హుపాదానభవా పచ్చుప్పన్నహేతుయో సరూపతో

వుత్తా . భవే పన గహితే తస్స పుబ్బభాగా తంసమ్పయుత్తా వా సఙ్ఖారా గహితావ హోన్తి, తణ్హుపాదానగ్గహణేన చ తంసమ్పయుత్తా. యాయ వా మూళ్హో కమ్మం కరోతి, సా అవిజ్జా గహితావ హోతి. అనాగతే జాతి జరామరణన్తి ద్వే సరూపేన వుత్తాని, జాతిజరామరణగ్గహణేనేవ పన విఞ్ఞాణాదీని పఞ్చ అనాగతఫలాని గహితానేవ హోన్తి. తేసంయేవ హి జాతిజరామరణానీతి ఏవం ద్వాదసహి అఙ్గేహి వీసతి ఆకారా గహితా హోన్తి.

"అతీతే హేతవో పఞ్చ, ఇదాని ఫలపఞ్చకం;
ఇదాని హేతవో పఞ్చ, ఆయతిం ఫలపఞ్చక"న్తి. –

గాథాయ అయమేవత్థో వుత్తో. **ఇతిమే**తి ఇతి ఇమే. ఇతి ఇమేతి వా పాఠో.

**చతుసఙ్ఖేపే**తి చతురో రాసీ. అతీతే పఞ్చ హేతుధమ్మా ఏకో హేతుసఙ్ఖేపో, పచ్చుప్పన్నే పఞ్చ ఫలధమ్మా ఏకో ఫలసఙ్ఖేపో, పచ్చుప్పన్నే పఞ్చ హేతుధమ్మా ఏకో హేతుసఙ్ఖేపో, అనాగతే పఞ్చ ఫలధమ్మా ఏకో ఫలసఙ్ఖేపో.

**తయో అద్ధే**తి తయో కాలే. పఠమపఞ్చకవసేన అతీతకాలో, దుతియతతియపఞ్చకవసేన పచ్చుప్పన్నకాలో, చతుత్థపఞ్చకవసేన అనాగతకాలో వేదితబ్బో.

**తిసన్ధి**న్తి తయో సన్ధయో అస్సాతి తిసన్ధి, తం తిసన్ధిం. అతీతహేతుపచ్చుప్పన్నఫలానమన్తరా ఏకో హేతుఫలసన్ధి, పచ్చుప్పన్నఫలఅనాగతహేతూనమన్తరా ఏకో ఫలహేతుసన్ధి, పచ్చుప్పన్నహేతుఅనాగతఫలానమన్తరా ఏకో హేతుఫలసన్ధి.

పటిచ్చసముప్పాదపాళియం సరూపతో ఆగతవసేన పన అవిజ్జాసఙ్ఖారా ఏకో సఙ్ఖేపో, విఞ్ఞాణనామరూపసళాయతనఫస్సవేదనా దుతియో, తణ్హుపాదానభవా తతియో, జాతిజరామరణం చతుత్థో. అవిజ్జాసఙ్ఖారాతి ద్వే అఙ్గాని అతీతకాలాని, విఞ్ఞాణాదీని భవావసానాని అట్ఠ పచ్చుప్పన్నకాలాని , జాతిజరామరణన్తి ద్వే అనాగతకాలాని. సఙ్ఖారవిఞ్ఞాణానం అన్తరా ఏకో హేతుఫలసన్ధి, వేదనాతణ్హానమన్తరా ఏకో ఫలహేతుసన్ధి, భవజాతీనమన్తరా ఏకో హేతుఫలసన్ధి.

**వీసతియా ఆకారేహీ**తి వీసతియా కోట్ఠాసేహి. చతుసఙ్ఖేపే చ తయో అద్ధే చ తిసన్ధిం పటిచ్చసముప్పాదఞ్చ వీసతియా ఆకారేహి జానాతీతి సమ్బన్ధో.

**జానాతీ**తి సుతానుసారేన భావనారమ్భఞాణేన జానాతి. **పస్సతీ**తి ఞాతమేవ చక్ఖునా దిట్ఠం వియ హత్థతలే ఆమలకం వియ చ ఫుటం కత్వా ఞాణేనేవ పస్సతి. **అఞ్ఞాతీ**తి దిట్ఠమరియాదేనేవ ఆసేవనం కరోన్తో ఞాణేనేవ జానాతి. మరియాదత్థో హి ఏత్థ ఆకారో. **పటివిజ్ఝతీ**తి భావనాపారిపూరియా నిట్ఠం పాపేన్తో ఞాణేనేవ పటివేధం కరోతి. సలక్ఖణవసేన వా జానాతి, సరసవసేన పస్సతి, పచ్చుపట్ఠానవసేన అఞ్ఞాతి, పదట్ఠానవసేన పటివిజ్ఝతి.

తత్థ **పటిచ్చసముప్పాదో**తి పచ్చయధమ్మా వేదితబ్బా. **పటిచ్చసముప్పన్నా ధమ్మా**తి తేహి తేహి పచ్చయేహి నిబ్బత్తధమ్మా. కథమిదం జానితబ్బన్తి చే? భగవతో వచనేన. భగవతా హి పటిచ్చసముప్పాదపటిచ్చసముప్పన్నధమ్మదేసనాసుత్తే –

“కతమో చ, భిక్ఖవే, పటిచ్చసముప్పాదో, జాతిపచ్చయా, భిక్ఖవే, జరామరణం, ఉప్పాదా వా తథాగతానం అనుప్పాదా వా తథాగతానం ఠితావ సా ధాతు ధమ్మట్ఠితతా ధమ్మనియామతా ఇదప్పచ్చయతా, తం తథాగతో అభిసమ్బుజ్ఝతి అభిసమేతి, అభిసమ్బుజ్ఝిత్వా అభిసమేత్వా ఆచిక్ఖతి దేసేతి పఞ్ఞాపేతి పట్ఠపేతి వివరతి విభజతి ఉత్తానీకరోతి ‘పస్సథా’తి చాహ. జాతిపచ్చయా, భిక్ఖవే, జరామరణం, భవపచ్చయా, భిక్ఖవే, జాతి…పే… అవిజ్జాపచ్చయా, భిక్ఖవే, సఙ్ఖారా. ఉప్పాదా వా తథాగతానం…పే… ఉత్తానీకరోతి ‘పస్సథా’తి చాహ. అవిజ్జాపచ్చయా, భిక్ఖవే, సఙ్ఖారా. ఇతి ఖో, భిక్ఖవే, యా తత్రత థతా అవితథతా అనఞ్ఞథతా ఇదప్పచ్చయతా. అయం వుచ్చతి, భిక్ఖవే, పటిచ్చసముప్పాదో”తి (సం॰ ని॰ ౨.౨౦) –

ఏవం పటిచ్చసముప్పాదం దేసేన్తేన తథతాదీహి వేవచనేహి పచ్చయధమ్మావ పటిచ్చసముప్పాదోతి వుత్తా. తస్మా జరామరణాదీనం పచ్చయలక్ఖణో పటిచ్చసముప్పాదో, దుక్ఖానుబన్ధనరసో కుమ్మగ్గపచ్చుపట్ఠానో, అయమ్పి సపచ్చయత్తా అత్తనో విసేసపచ్చయపదట్ఠానో.

**ఉప్పాదా వా అనుప్పాదా వా**తి ఉప్పాదే వా అనుప్పాదే వా, తథాగతేసు ఉప్పన్నేసుపి అనుప్పన్నేసుపీతి అత్థో. **ఠితావ సా ధాతూ**తి ఠితోవ సో పచ్చయసభావో, న కదాచి జాతిజరామరణస్స పచ్చయో న హోతీతి అత్థో. **ధమ్మట్ఠితతా ధమ్మనియామతా ఇదప్పచ్చయతా**తి జాతిపచ్చయోయేవ. జాతిపచ్చయేన హి జరామరణసఙ్ఖాతో పచ్చయసముప్పన్నధమ్మో తదాయత్తతాయ తిట్ఠతి, జాతిపచ్చయోవ జరామరణధమ్మం నియమేతి, తస్మా జాతి “ధమ్మట్ఠితతా ధమ్మనియామతా”తి వుచ్చతి. జాతియేవ ఇమస్స జరామరణస్స పచ్చయోతి ఇదప్పచ్చయో, ఇదప్పచ్చయోవ **ఇదప్పచ్చయతా. త**న్తి తం పచ్చయం. **అభిసమ్బుజ్ఝతీ**తి ఞాణేన అభిసమ్బుజ్ఝతి. **అభిసమేతీ**తి ఞాణేన అభిసమాగచ్ఛతి. **ఆచిక్ఖతీ**తి కథేతి. **దేసేతీ**తి దస్సేతి. **పఞ్ఞాపేతీ**తి జానాపేతి. **పట్ఠపేతీ**తి ఞాణముఖే ఠపేతి. **వివరతీ**తి వివరిత్వా దస్సేతి. **విభజతీ**తి విభాగతో దస్సేతి. **ఉత్తానీకరోతీ**తి పాకటం కరోతి. **ఇతి ఖో**తి ఏవం ఖో. **యా తత్రా**తి యా తేసు “జాతిపచ్చయా జరామరణ”న్తిఆదీసు . సో పనాయం పటిచ్చసముప్పాదో తేహి తేహి పచ్చయేహి అనూనాధికేహేవ తస్స తస్స ధమ్మస్స సమ్భవతో **తథతా**తి, సామగ్గిం ఉపగతేసు పచ్చయేసు ముహుత్తమ్పి తతో నిబ్బత్తనధమ్మానం అసమ్భవాభావతో **అవితథతా**తి, అఞ్ఞధమ్మపచ్చయేహి అఞ్ఞధమ్మానుప్పత్తితో **అనఞ్ఞథతా**తి, యథావుత్తానం ఏతేసం జరామరణాదీనం పచ్చయతో వా పచ్చయసమూహతో వా **ఇదప్పచ్చయతా**తి వుత్తో. తత్రాయం వచనత్థో – ఇమేసం పచ్చయా ఇదప్పచ్చయా, ఇదప్పచ్చయా ఏవ ఇదప్పచ్చయతా, ఇదప్పచ్చయానం వా సమూహో ఇదప్పచ్చయతా. లక్ఖణం పనేత్థ సద్దసత్థతో వేదితబ్బన్తి.

ధమ్మట్ఠితిఞాణనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

### ౫. సమ్మసనఞాణనిద్దేసవణ్ణనా

**౪౮**. సమ్మసనఞాణనిద్దేసే **యం కిఞ్చీ**తి అనవసేసపరియాదానం. **రూప**న్తి అతిప్పసఙ్గనియమనం. ఏవం పదద్వయేనాపి రూపస్స అసేసపరిగ్గహో కతో హోతి. అథస్స అతీతాదినా విభాగం ఆరభతి. తఞ్హి కిఞ్చి అతీతం కిఞ్చి అనాగతాదిభేదన్తి. ఏస నయో వేదనాదీసుపి. తత్థ రూపం తావ అద్ధాసన్తతిసమయఖణవసేన చతుధా అతీతం నామ హోతి, తథా అనాగతపచ్చుప్పన్నం. తత్థ **అద్ధావసేన** తావ ఏకస్స ఏకస్మిం భవే పటిసన్ధితో పుబ్బే అతీతం, చుతితో ఉద్ధం

అనాగతం, ఉభిన్నమన్తరే పచ్చుప్పన్నం. **సన్తతివసేన** సభాగఏకఉతుసముట్ఠానం ఏకాహారసముట్ఠానఞ్చ పుబ్బాపరియభావేన వత్తమానమ్పి పచ్చుప్పన్నం, తతో పుబ్బే విసభాగఉతుఆహారసముట్ఠానం అతీతం, పచ్ఛా అనాగతం. చిత్తజం ఏకవీథిఏకజవనఏకసమాపత్తిసముట్ఠానం పచ్చుప్పన్నం, తతో పుబ్బే అతీతం, పచ్ఛా అనాగతం, కమ్మసముట్ఠానస్స పాటియేక్కం సన్తతివసేన అతీతాదిభేదో నత్థి, తేసఞ్ఞేవ పన ఉతుఆహారచిత్తసముట్ఠానానం ఉపత్థమ్భనవసేన తస్స అతీతాదిభావో వేదితబ్బో. **సమయవసేన** ఏకముహుత్తపుబ్బణ్హసాయన్హరత్తిన్దివాదీసు సమయేసు సన్తానవసేన పవత్తమానం తం తం సమయం పచ్చుప్పన్నం నామ, తతో పుబ్బే అతీతం, పచ్ఛా అనాగతం. **ఖణవసేన** ఉప్పాదాదిఖణత్తయపరియాపన్నం పచ్చుప్పన్నం, తతో పుబ్బే అనాగతం, పచ్ఛా అతీతం. అపిచ అతిక్కన్తహేతుపచ్చయకిచ్చం అతీతం, నిట్ఠితహేతుకిచ్చమనిట్ఠితపచ్చయకిచ్చం పచ్చుప్పన్నం, ఉభయకిచ్చమసమ్పత్తం అనాగతం. సకిచ్చక్ఖణే వా పచ్చుప్పన్నం, తతో పుబ్బే అనాగతం, పచ్ఛా అతీతం. ఏత్థ చ ఖణాదికథావ నిప్పరియాయా సేసా సపరియాయా.

**అజ్ఝత్త**న్తి పఞ్చసుపి ఖన్ధేసు ఇధ నియకజ్ఝత్తం అధిప్పేతం, తస్మా అత్తనో సన్తానే పవత్తం పాటిపుగ్గలికం రూపం అజ్ఝత్తన్తి వేదితబ్బం. తతో బహిభూతం పన ఇన్ద్రియబద్ధం వా అనిన్ద్రియబద్ధం వా రూపం **బహిద్ధా** నామ. **ఓళారిక**న్తి చక్ఖుసోతఘానజివ్హాకాయరూపసద్దగన్ధరసఫోట్ఠబ్బసఙ్ఖాతా పథవీతేజోవాయో చాతి ద్వాదసవిధం రూపం ఘట్టనవసేన గహేతబ్బతో ఓళారికం. సేసం పన ఆపోధాతు ఇత్థిన్ద్రియం పురిసిన్ద్రియం జీవితిన్ద్రియం హదయవత్థు ఓజా ఆకాసధాతు కాయవిఞ్ఞత్తి వచీవిఞ్ఞత్తి రూపస్స లహుతా ముదుతా కమ్మఞ్ఞతా ఉపచయో సన్తతి జరతా అనిచ్చతాతి సోళసవిధం రూపం ఘట్టనవసేన అగహేతబ్బతో **సుఖుమం. హీనం వా పణీతం వా**తి ఏత్థ హీనపణీతభావో పరియాయతో నిప్పరియాయతో చ. తత్థ అకనిట్ఠానం రూపతో సుదస్సీనం రూపం హీనం, తదేవ సుదస్సానం రూపతో పణీతం. ఏవం యావ నరకసత్తానం రూపం, తావ పరియాయతో హీనపణీతతా వేదితబ్బా. నిప్పరియాయతో పన యత్థ అకుసలవిపాకం ఉప్పజ్జతి, తం హీనం. యత్థ కుసలవిపాకం, తం పణీతం. **యం దూరే సన్తికే వా**తి ఏత్థ యం సుఖుమం, తదేవ దుప్పటివిజ్ఝసభావత్తా దూరే. యం ఓళారికం, తదేవ సుప్పటివిజ్ఝసభావత్తా సన్తికే.

**సబ్బం రూపం అనిచ్చతో వవత్థేతి ఏకం సమ్మసనం, దుక్ఖతో వవత్థేతి ఏకం సమ్మసనం, అనత్తతో వవత్థేతి ఏకం సమ్మసన**న్తి ఏత్థ అయం భిక్ఖు "యం కిఞ్చి రూప"న్తి ఏవం అనియమనిద్దిట్ఠం సబ్బమ్పి రూపం అతీతత్తికేన చేవ చతూహి అజ్ఝత్తాదిదుకేహి చాతి ఏకాదసహి ఓకాసేహి పరిచ్ఛిన్దిత్వా సబ్బం రూపం అనిచ్చతో వవత్థేతి అనిచ్చన్తి సమ్మసతి. కథం? పరతో వుత్తనయేన. వుత్తఞ్హేతం – "రూపం అతీతానాగతపచ్చుప్పన్నం అనిచ్చం ఖయట్ఠేనా"తి (పటి॰ మ॰ ౧.౪౮). తస్మా ఏస యం అతీతం రూపం, తం యస్మా అతీతేయేవ ఖీణం, నయిమం భవం సమ్పత్తన్తి అనిచ్చం ఖయట్ఠేన, యం అనాగతం రూపం అనన్తరభవే నిబ్బత్తిస్సతి, తమ్పి తత్థేవ ఖీయిస్సతి, న తతో పరం భవం గమిస్సతీతి అనిచ్చం ఖయట్ఠేన, యం పచ్చుప్పన్నం రూపం, తం ఇధేవ ఖీయతి, న ఇతో గచ్ఛతీతి అనిచ్చం ఖయట్ఠేన, యం అజ్ఝత్తం రూపం, తమ్పి అజ్ఝత్తమేవ ఖీయతి, న బహిద్ధాభావం గచ్ఛతీతి అనిచ్చం ఖయట్ఠేన, యం బహిద్ధా ఓళారికం సుఖుమం హీనం పణీతం దూరే సన్తికే, తమ్పి ఏత్థేవ ఖీయతి, న దూరభావం గచ్ఛతీతి అనిచ్చం ఖయట్ఠేనాతి సమ్మసతి. ఇదం సబ్బమ్పి "అనిచ్చం ఖయట్ఠేనా"తి ఏతస్స వసేన ఏకం సమ్మసనం, పభేదతో పన ఏకాదసవిధం హోతి.

సబ్బమేవ చేతం దుక్ఖం భయట్ఠేనాతి సమ్మసతి. **భయట్ఠేనా**తి సప్పటిభయతాయ. యఞ్హి అనిచ్చం, తం భయావహం హోతి సీహోపమసుత్తే (అ. ని. ౪.౩౩; సం. ని. ౩.౭౮) దేవానం వియ. ఇతి ఇదమ్పి "దుక్ఖం భయట్ఠేనా"తి ఏతస్స వసేన ఏకం సమ్మసనం, పభేదతో పన ఏకాదసవిధం హోతి.

యథా చ దుక్ఖం, ఏవం సబ్బమ్పి తం అనత్తా అసారకట్ఠేనాతి సమ్మసతి. **అసారకట్ఠేనా**తి "అత్తా నివాసీ కారకో వేదకో సయంవసీ"తి ఏవం పరికప్పితస్స అత్తసారస్స అభావేన. యఞ్హి అనిచ్చం దుక్ఖం, అత్తనోపి అనిచ్చతం వా ఉదయబ్బయపీళనం వా వారేతుం న సక్కోతి, కుతో తస్స కారకాదిభావో. తేనాహ – "రూపఞ్చ హిదం, భిక్ఖవే, అత్తా అభవిస్స, నయిదం రూపం ఆబాధాయ సంవత్తేయ్యా"తిఆది (సం. ని. ౩.౫౯). ఇతి ఇదం "అనత్తా అసారకట్ఠేనా"తి ఏతస్స వసేన ఏకం సమ్మసనం, పభేదతో పన ఏకాదసవిధం హోతి. ఏసేవ నయో వేదనాదీసు. ఇతి ఏకేకస్మిం ఖన్ధే ఏకాదస ఏకాదస కత్వా పఞ్చసు ఖన్ధేసు పఞ్చపణ్ణాస సమ్మసనాని హోన్తి, అనిచ్చతో పఞ్చపణ్ణాస , దుక్ఖతో పఞ్చపణ్ణాస, అనత్తతో పఞ్చపణ్ణాసాతి తివిధానుపస్సనావసేన సబ్బాని పఞ్చసట్ఠిసతసమ్మసనాని హోన్తి.

కేచి పన "సబ్బం రూపం, సబ్బం వేదనం, సబ్బం సఞ్ఞం, సబ్బే సఙ్ఖారే, సబ్బం విఞ్ఞాణన్తి పదమ్పి పక్ఖిపిత్వా ఏకేకస్మిం ఖన్ధే ద్వాదస ద్వాదస కత్వా పఞ్చసు సట్ఠి, అనుపస్సనాతో అసీతిసతసమ్మసనానీ"తి వదన్తి.

అతీతాదివిభాగే పనేత్థ సన్తతివసేన ఖణాదివసేన చ వేదనాయ అతీతానాగతపచ్చుప్పన్నభావో వేదితబ్బో. తత్థ **సన్తతివసేన** ఏకవీథిఏకజవనఏకసమాపత్తిపరియాపన్నా ఏకవిధవిసయసమాయోగప్పవత్తా చ పచ్చుప్పన్నా, తతో పుబ్బే అతీతా, పచ్ఛా అనాగతా. **ఖణాదివసేన** ఖణత్తయపరియాపన్నా పుబ్బన్తాపరన్తమజ్ఝగతా సకిచ్చఞ్చ కురుమానా వేదనా పచ్చుప్పన్నా, తతో పుబ్బే అతీతా, పచ్ఛా అనాగతా. అజ్ఝత్తబహిద్ధాభేదో నియకజ్ఝత్తవసేనేవ వేదితబ్బో.

ఓళారికసుఖుమభావో "అకుసలా వేదనా ఓళారికా, కుసలాబ్యాకతా వేదనా సుఖుమా"తిఆదినా (విభ. ౪) నయేన విభఙ్గే వుత్తేన జాతిసభావపుగ్గలలోకియలోకుత్తరవసేన వేదితబ్బో. **జాతివసేన** తావ అకుసలా వేదనా సావజ్జకిరియహేతుతో, కిలేససన్తాపభావతో చ అవూపసన్తవుత్తీతి కుసలవేదనాయ ఓళారికా, సబ్యాపారతో సఉస్సాహతో సవిపాకతో కిలేససన్తాపభావతో సావజ్జతో చ విపాకాబ్యాకతాయ ఓళారికా, సవిపాకతో కిలేససన్తాపభావతో సబ్యాబజ్ఝతో సావజ్జతో చ కిరియాబ్యాకతాయ ఓళారికా. కుసలాబ్యాకతా పన వుత్తవిపరియాయతో అకుసలాయ వేదనాయ సుఖుమా. ద్వేపి కుసలాకుసలా వేదనా సబ్యాపారతో సఉస్సాహతో సవిపాకతో చ యథాయోగం దువిధాయపి అబ్యాకతాయ ఓళారికా, వుత్తవిపరియాయేన దువిధాపి అబ్యాకతా తాహి సుఖుమా. ఏవం తావ జాతివసేన ఓళారికసుఖుమతా వేదితబ్బా.

**సభావవసేన** పన దుక్ఖా వేదనా నిరస్సాదతో సవిప్ఫారతో ఖోభకరణతో ఉబ్బేజనీయతో అభిభవనతో చ ఇతరాహి ద్వీహి ఓళారికా, ఇతరా పన ద్వే సాతతో సన్తతో పణీతతో మనాపతో మజ్ఝత్తతో చ యథాయోగం దుక్ఖాయ సుఖుమా. ఉభో పన సుఖదుక్ఖా సవిప్ఫారతో ఉబ్బేజనీయతో ఖోభకరణతో పాకటతో చ అదుక్ఖమసుఖాయ ఓళారికా, సా వుత్తవిపరియాయేన తదుభయతో సుఖుమా. ఏవం సభావవసేన ఓళారికసుఖుమతా వేదితబ్బా.

**పుగ్గలవసేన** పన అసమాపన్నస్స వేదనా నానారమ్మణే విక్ఖిత్తభావతో సమాపన్నస్స వేదనాయ ఓళారికా, విపరియాయేన ఇతరా సుఖుమా. ఏవం పుగ్గలవసేన ఓళారికసుఖుమతా వేదితబ్బా.

**లోకియలోకుత్తరవసేన** పన సాసవా వేదనా లోకియా, సా ఆసవుప్పత్తిహేతుతో ఓఘనియతో యోగనియతో గన్థనియతో నీవరణియతో ఉపాదానియతో సంకిలేసికతో పుథుజ్జనసాధారణతో చ అనాసవాయ ఓళారికా, అనాసవా చ విపరియాయేన సాసవాయ సుఖుమా. ఏవం లోకియలోకుత్తరవసేన ఓళారికసుఖుమతా వేదితబ్బా.

తత్థ జాతిఆదివసేన సమ్భేదో పరిహరితబ్బో. అకుసలవిపాకకాయవిఞ్ఞాణసమ్పయుత్తా హి వేదనా జాతివసేన అబ్యాకతత్తా సుఖుమాపి సమానా సభావాదివసేన ఓళారికా హోతి. వుత్తఞ్హేతం –

> "అబ్యాకతా వేదనా సుఖుమా, దుక్ఖా వేదనా ఓళారికా. సమాపన్నస్స వేదనా సుఖుమా, అసమాపన్నస్స వేదనా ఓళారికా. అనాసవా వేదనా సుఖుమా, సాసవా వేదనా ఓళారికా"తి (విభ. ౧౧).

యథా చ దుక్ఖా వేదనా, ఏవం సుఖాదయోపి. తాపి హి జాతివసేన ఓళారికా, సభావాదివసేన సుఖుమా హోన్తి. తస్మా యథా జాతిఆదివసేన సమ్భేదో న హోతి, తథా వేదనానం ఓళారికసుఖుమతా వేదితబ్బా. సేయ్యథిదం, అబ్యాకతా జాతివసేన కుసలాకుసలాహి సుఖుమా. తత్థ కతమా అబ్యాకతా? కిం దుక్ఖా? కిం సుఖా? కిం సమాపన్నస్స? కిం అసమాపన్నస్స? కిం సాసవా? కిం అనాసవాతి? ఏవం సభావాదిభేదో న పరామసితబ్బో. ఏస నయో సబ్బత్థ.

అపిచ "తం తం వా పన వేదనం ఉపాదాయుపాదాయ వేదనా ఓళారికా సుఖుమా దట్ఠబ్బా"తి వచనతో అకుసలాదీసుపి లోభసహగతాయ దోససహగతా వేదనా అగ్గి వియ నిస్సయదహనతో ఓళారికా, లోభసహగతా సుఖుమా. దోససహగతాపి నియతా ఓళారికా, అనియతా సుఖుమా. నియతాపి కప్పట్ఠితికా ఓళారికా, ఇతరా సుఖుమా. కప్పట్ఠితికాసుపి అసఙ్ఖారికా ఓళారికా, ఇతరా సుఖుమా. లోభసహగతా పన దిట్ఠిసమ్పయుత్తా ఓళారికా, ఇతరా సుఖుమా. సాపి నియతా కప్పట్ఠితికా అసఙ్ఖారికా ఓళారికా, ఇతరా సుఖుమా. అవిసేసేన చ అకుసలా బహువిపాకా ఓళారికా, అప్పవిపాకా సుఖుమా. కుసలా పన అప్పవిపాకా ఓళారికా, బహువిపాకా సుఖుమా.

అపిచ కామావచరకుసలా ఓళారికా, రూపావచరా సుఖుమా, తతో అరూపావచరా, తతో లోకుత్తరా. కామావచరా చ దానమయా ఓళారికా, సీలమయా సుఖుమా. సీలమయాపి ఓళారికా, తతో భావనామయా సుఖుమా. భావనామయాపి దుహేతుకా ఓళారికా, తిహేతుకా సుఖుమా. తిహేతుకాపి ససఙ్ఖారికా ఓళారికా, అసఙ్ఖారికా సుఖుమా . రూపావచరా చ పఠమజ్ఝానికా ఓళారికా…పే॰… పఞ్చమజ్ఝానికా సుఖుమావ. అరూపావచరా చ ఆకాసానఞ్చాయతనసమ్పయుత్తా ఓళారికా…పే॰… నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనసమ్పయుత్తా సుఖుమావ. లోకుత్తరా చ సోతాపత్తిమగ్గసమ్పయుత్తా ఓళారికా…పే॰… అరహత్తమగ్గసమ్పయుత్తా సుఖుమావ. ఏస నయో తంతంభూమివిపాకకిరియావేదనాసు దుక్ఖాదిఅసమాపన్నాదిసాసవాదివసేన వుత్తవేదనాసు చ. ఓకాసవసేన వాపి నిరయే దుక్ఖా ఓళారికా, తిరచ్ఛానయోనియం సుఖుమా…పే॰… పరనిమ్మితవసవత్తీసు సుఖుమావ. యథా చ దుక్ఖా, ఏవం సుఖాపి సబ్బత్థ యథానురూపం యోజేతబ్బా. వత్థువసేన చాపి హీనవత్థుకా యా కాచి వేదనా ఓళారికా, పణీతవత్థుకా సుఖుమా. హీనపణీతభేదే యా ఓళారికా, సా హీనా. యా చ సుఖుమా, సా పణీతాతి దట్ఠబ్బా.

దూరసన్తికపదే పన "అకుసలా వేదనా కుసలాబ్యాకతాహి వేదనాహి దూరే, అకుసలా వేదనా అకుసలాయ వేదనాయ సన్తికే"తిఆదినా (విభ. ౧౩) నయేన విభఙ్గే విభత్తా. తస్మా అకుసలా వేదనా విసభాగతో అసంసట్ఠతో అసరిక్ఖతో చ

కుసలాబ్యాకతాహి దూరే, తథా కుసలాబ్యాకతా అకుసలాయ. ఏస నయో సబ్బవారేసు. అకుసలా పన వేదనా సభాగతో సంసట్ఠతో సరిక్ఖతో చ అకుసలాయ సన్తికేతి ఇదం వేదనాయ అతీతాదివిభాగే విత్థారకథాముఖం. తంతంవేదనాసమ్పయుత్తానం పన సఞ్ఞాదీనమ్పి ఏతం ఏవమేవ వేదితబ్బం.

యే పనేత్థ వేదనాదీసు **చక్ఖు...పే.... జరామరణ**న్తి పేయ్యాలేన సంఖిత్తేసు చ ధమ్మేసు లోకుత్తరధమ్మా ఆగతా, తే అసమ్మసనూపగత్తా ఇమస్మిం అధికారే న గహేతబ్బా. తే పన కేవలం తేన తేన పదేన సఙ్గహితధమ్మదస్సనవసేన చ అభిఞ్ఞేయ్యనిద్దేసే ఆగతనయేన చ వుత్తా. యేపి చ సమ్మసనూపగా, తేసు యే యస్స పాకటా హోన్తి, సుఖేన పరిగ్గహం గచ్ఛన్తి, తేసు తేన సమ్మసనం ఆరభితబ్బం. జాతిజరామరణవసేన విసుం సమ్మసనాభావేపి జాతిజరామరణవన్తేసుయేవ పన సమ్మసితేసు తానిపి సమ్మసితాని హోన్తీతి పరియాయేన తేసమ్పి వసేన సమ్మసనం వుత్తన్తి వేదితబ్బం. **అతీతానాగతపచ్చుప్పన్నం అనిచ్చతో వవత్థేతీ**తిఆదినా నయేన అతీతత్తికస్సేవ చ వసేన సమ్మసనస్స వుత్తత్తా అజ్ఝత్తాదిభేదం అనామసిత్వాపి అతీతత్తికస్సేవ వసేన పరిచ్ఛిన్దిత్వాపి అనిచ్చాదితో సమ్మసనం కాతబ్బమేవ.

యం పన అనిచ్చం, తం యస్మా నియమతో సఙ్ఖతాదిభేదం హోతి, తేనస్స పరియాయదస్సనత్థం, నానాకారేహి వా మనసికారప్పవత్తిదస్సనత్థం **రూపం అతీతానాగతపచ్చుప్పన్నం అనిచ్చం సఙ్ఖత**న్తిఆదిమాహ . తత్థ హుత్వా అభావట్ఠేన **అనిచ్చం,** అనిచ్చన్తికతాయ ఆదిఅన్తవన్తతాయ వా అనిచ్చం. పచ్చయేహి సమాగన్త్వా కతత్తా **సఙ్ఖతం.** పచ్చయే పటిచ్చ నిస్సాయ సమం, సహ వా ఉప్పన్నత్తా **పటిచ్చసముప్పన్నం.** ఏతేన పచ్చయేహి కతేపి పచ్చయానం అబ్యాపారతం దస్సేతి. **ఖయధమ్మ**న్తి ఖీయనధమ్మం ఖీయనపకతికం. **వయధమ్మ**న్తి నస్సనధమ్మం. నయిదం మన్దీభావక్ఖయవసేన ఖయధమ్మం, కేవలం విగమనపకతికం. పహూతస్స మన్దీభావోపి హి లోకే ఖయోతి వుచ్చతి. **విరాగధమ్మ**న్తి నయిదం కుహిఞ్చి గమనవసేన వయధమ్మం, కేవలం సభావాతిక్కమనపకతికం. "విరాగో నామ జిగుచ్ఛనం వా సమతిక్కమో వా"తి హి వుత్తం. **నిరోధధమ్మ**న్తి నయిదం సభావాతిక్కమేన పునరావత్తిధమ్మం, కేవలం అపునరావత్తినిరోధేన నిరుజ్ఝనపకతికన్తి పురిమపురిమపదస్స అత్థవివరణవసేన పచ్ఛిమపచ్ఛిమపదం వుత్తన్తి వేదితబ్బం.

అథ వా ఏకభవపరియాపన్నరూపభఙ్గవసేన ఖయధమ్మం, ఏకసన్తతిపరియాపన్నరూపక్ఖయవసేన వయధమ్మం, రూపస్స ఖణభఙ్గవసేన విరాగధమ్మం, తిణ్ణమ్పి అపునప్పవత్తివసేన నిరోధధమ్మన్తిపి యోజేతబ్బం.

**జరామరణం అనిచ్చ**న్తిఆదీసు జరామరణం న అనిచ్చం, అనిచ్చసభావానం పన ఖన్ధానం జరామరణత్తా అనిచ్చం నామ జాతం. సఙ్ఖతాదీసుపి ఏసేవ నయో. అన్తరపేయ్యాలే జాతియాపి అనిచ్చాదితాయ ఏసేవ నయో.

**జాతిపచ్చయా జరామరణ**న్తిఆది న విపస్సనావసేన వుత్తం, కేవలం పటిచ్చసముప్పాదస్స ఏకేకఅఙ్గవసేన సఙ్ఖిపిత్వా వవత్థానతో సమ్మసనఞాణం నామ హోతీతి పరియాయేన వుత్తం. న పనేతం కలాపసమ్మసనఞాణం ధమ్మట్ఠితిఞాణమేవ తం హోతీతి. **అసతి జాతియాతి** లిఙ్గవిపల్లాసో కతో, అసతియా జాతియాతి వుత్తం హోతి. **అసతి సఙ్ఖారేసూతి** వచనవిపల్లాసో కతో, అసన్తేసు సఙ్ఖారేసూతి వుత్తం హోతి. **భవపచ్చయా జాతి, అసతీ**తిఆది "భవపచ్చయా జాతి, అసతి భవే నత్థి జాతీ"తిఆదినా నయేన యోజేతబ్బం.

సమ్మసనఞాణనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

## ౬. ఉదయబ్బయఞాణనిద్దేసవణ్ణనా

౪౯. ఇదాని అనన్తరం వుత్తస్స సమ్మసనఞాణస్స నానానయేహి భావనాధికరణేన పారం గన్త్వా ఠితేన అనిచ్చాదితో దిట్ఠే సఙ్ఖారే ఉదయబ్బయేన పరిచ్ఛిన్దిత్వా అనిచ్చాదితో విపస్సనత్థం వుత్తస్స ఉదయబ్బయానుపస్సనాఞాణస్స నిద్దేసే **జాతం రూపన్తి**ఆదీసు సన్తతివసేన యథాసకం పచ్చయేహి నిబ్బత్తం రూపం. **తస్స** జాతస్స రూపస్స **నిబ్బత్తిలక్ఖణం** జాతిం ఉప్పాదం అభినవాకారం **ఉదయోతి**, **విపరిణామలక్ఖణం** ఖయం భఙ్గం **వయోతి**, **అనుపస్సనా** పునప్పునం నిసామనా, ఉదయబ్బయ అనుపస్సనాఞాణన్తి అత్థో. వేదనాదీసుపి ఏసేవ నయో. జాతిజరామరణవన్తానంయేవ ఉదయబ్బయస్స పరిగ్గహేతబ్బత్తా జాతిజరామరణానం ఉదయబ్బయాభావతో జాతిజరామరణం అనామసిత్వా **జాతం చక్ఖు...పే.... జాతో భవోతి** పేయ్యాలం కతం. సో ఏవం పఞ్చన్నం ఖన్ధానం ఉదయబ్బయం పస్సన్తో ఏవం జానాతి "ఇమేసం ఖన్ధానం ఉప్పత్తితో పుబ్బే అనుప్పన్నానం రాసి వా నిచయో వా నత్థి, ఉప్పజ్జమానానమ్పి రాసితో వా నిచయతో వా ఆగమనం నామ నత్థి, నిరుజ్ఝమానానమ్పి దిసావిదిసాగమనం నామ నత్థి, నిరుద్ధానమ్పి ఏకస్మిం ఠానే రాసితో నిచయతో నిధానతో అవట్ఠానం నామ నత్థి. యథా పన వీణాయ వాదియమానాయ ఉప్పన్నస్స సద్దస్స నేవ ఉప్పత్తితో పుబ్బే సన్నిచయో అత్థి, న ఉప్పజ్జమానో సన్నిచయతో ఆగతో, న నిరుజ్ఝమానస్స దిసావిదిసాగమనం అత్థి, న నిరుద్ధో కత్థచి సన్నిచితో తిట్ఠతి, అథ ఖో వీణఞ్చ ఉపవీణఞ్చ పురిసస్స చ తజ్జం వాయామం పటిచ్చ అహుత్వా సమ్భోతి, హుత్వా పటివేతి, ఏవం సబ్బేపి రూపారూపినో ధమ్మా అహుత్వా సమ్భోన్తి, హుత్వా పటివేన్తీ"తి.

౫౦. ఏవం సఙ్ఖేపతో ఉదయబ్బయదస్సనం దస్సేత్వా ఇదాని విత్థారతో దస్సేతుం **పఞ్చన్నం ఖన్ధానం ఉదయం పస్సన్తో కతి లక్ఖణాని పస్సతీతి**ఆదీహి రాసితో గణనం పుచ్ఛిత్వా, పఞ్చన్నం ఖన్ధానం ఉదయం పస్సన్తో **పఞ్చవీసతి లక్ఖణాని పస్సతీతి**ఆదీహి రాసితోవ గణనం విస్సజ్జేత్వా, పున **రూపక్ఖన్ధస్స ఉదయం పస్సన్తో కతి లక్ఖణాని పస్సతీతి**ఆదీహి విభాగతో గణనం పుచ్ఛిత్వా **రూపక్ఖన్ధస్స ఉదయం పస్సన్తో పఞ్చ లక్ఖణాని పస్సతీతి**ఆదీహి విభాగతో గణనం విస్సజ్జేత్వా, పున **రూపక్ఖన్ధస్స ఉదయం పస్సన్తో కతమాని పఞ్చ లక్ఖణాని పస్సతీతి**ఆదీహి లక్ఖణవిభాగం పుచ్ఛిత్వా విస్సజ్జనం కతం.

తత్థ **అవిజ్జాసముదయా రూపసముదయోతి** "పురిమకమ్మభవస్మిం మోహో అవిజ్జా"తి వుత్తాయ అవిజ్జాయ సతి ఇమస్మిం భవే రూపస్స ఉప్పాదో హోతీతి అత్థో. **పచ్చయసముదయట్ఠేనాతి** పచ్చయస్స ఉప్పన్నభావేనాతి అత్థో. అవిజ్జాతణ్హాకమ్మాని చేత్థ ఇధ పటిసన్ధిహేతుభూతా అతీతపచ్చయా . ఇమేసు చ తీసు గహితేసు సఙ్ఖారుపాదానాని గహితానేవ హోన్తి. **ఆహారసముదయాతి** పవత్తిపచ్చయేసు కబళీకారాహారస్స బలవత్తా సోయేవ గహితో. తస్మిం పన గహితే పవత్తిహేతుభూతాని ఉతుచిత్తానిపి గహితానేవ హోన్తి. **నిబ్బత్తిలక్ఖణన్తి** అద్ధాసన్తతిఖణవసేన రూపస్స ఉప్పాదం, ఉప్పాదోయేవ సఙ్ఖతలక్ఖణత్తా లక్ఖణన్తి చ వుత్తో. **పఞ్చ లక్ఖణానీతి** అవిజ్జా తణ్హా కమ్మాహారా నిబ్బత్తి చాతి ఇమాని పఞ్చ లక్ఖణాని. అవిజ్జాదయోపి హి రూపస్స ఉదయో లక్ఖీయతి ఏతేహీతి లక్ఖణాని. నిబ్బత్తి పన సఙ్ఖతలక్ఖణమేవ, తమ్పి సఙ్ఖతన్తి లక్ఖీయతి ఏతేనాతి లక్ఖణం.

**అవిజ్జానిరోధా రూపనిరోధోతి** అనాగతభవస్స పచ్చయభూతాయ ఇమస్మిం భవే అవిజ్జాయ అరహత్తమగ్గఞాణేన నిరోధే కతే పచ్చయాభావా అనాగతస్స రూపస్స అనుప్పాదో నిరోధో హోతీతి అత్థో. **పచ్చయనిరోధట్ఠేనాతి** పచ్చయస్స నిరుద్ధభావేనాతి అత్థో. నిరోధో చేత్థ అనాగతపటిసన్ధిపచ్చయానం ఇధ అవిజ్జాతణ్హాకమ్మానంయేవ నిరోధో. **ఆహారనిరోధా రూపనిరోధోతి** పవత్తిపచ్చయస్స కబళీకారాహారస్స అభావే తంసముట్ఠానరూపాభావో హోతి. **విపరిణామలక్ఖణన్తి**

అద్ధాసన్తతిఖణవసేన రూపస్స భఙ్గం, భఙ్గోయేవ సఙ్ఖతలక్ఖణత్తా లక్ఖణన్తి వుత్తో. ఇధ **పఞ్చ లక్ఖణానీతి** అవిజ్జాతణ్హాకమ్మాహారానం అభావనిరోధా చత్తారి, విపరిణామో ఏకన్తి పఞ్చ. ఏస నయో వేదనాక్ఖన్ధాదీసు. అయం పన విసేసో – అరూపక్ఖన్ధానం ఉదయబ్బయదస్సనం అద్ధాసన్తతివసేన, న ఖణవసేన. ఫస్సో వేదనాసఞ్ఞాసఙ్ఖారక్ఖన్ధానం పవత్తిపచ్చయో, తంనిరోధా చ తేసం నిరోధో. నామరూపం విఞ్ఞాణక్ఖన్ధస్స పవత్తిపచ్చయో, తంనిరోధా చ తస్స నిరోధోతి.

కేచి పనాహు – "చతుధా పచ్చయతో ఉదయబ్బయదస్సనే అతీతాదివిభాగం అనామసిత్వావ సబ్బసామఞ్ఞవసేన అవిజ్జాదీహి ఉదేతీతి ఉప్పజ్జమానభావమత్తం గణ్హాతి, న ఉప్పాదం. అవిజ్జాదినిరోధా నిరుజ్ఝతీతి అనుప్పజ్జమానభావమత్తం గణ్హాతి, న భఙ్గం. ఖణతో ఉదయబ్బయదస్సనే పచ్చుప్పన్నానం ఉప్పాదం భఙ్గం గణ్హాతీ"తి.

విపస్సమానో పన విపస్సకో పఠమం పచ్చయతో ఉదయబ్బయం మనసికరిత్వా విపస్సనాకాలే అవిజ్జాదికే చతురో ధమ్మే విస్సజ్జేత్వా ఉదయబ్బయవన్తేయేవ ఖన్ధే గహేత్వా తేసం ఉదయబ్బయం పస్సతి, ఏవఞ్చ తస్స విపస్సకస్స "ఏవం రూపాదీనం ఉదయో, ఏవం వయో, ఏవం రూపాదయో ఉదేన్తి, ఏవం వేన్తీ"తి పచ్చయతో చ ఖణతో చ విత్థారేన ఉదయబ్బయం పస్సతో "ఇతి కిర ఇమే ధమ్మా అహుత్వా సమ్భోన్తి, హుత్వా పటివేన్తీ"తి ఞాణం విసదతరం హోతి, సచ్చపటిచ్చసముప్పాదనయలక్ఖణభేదా పాకటా హోన్తి . యఞ్హి సో అవిజ్జాదిసముదయా ఖన్ధానం సముదయం అవిజ్జాదినిరోధా చ ఖన్ధానం నిరోధం పస్సతి, ఇదమస్స పచ్చయతో ఉదయబ్బయదస్సనం. యం పన నిబ్బత్తిలక్ఖణవిపరిణామలక్ఖణాని పస్సన్తో ఖన్ధానం ఉదయబ్బయం పస్సతి, ఇదమస్స ఖణతో ఉదయబ్బయదస్సనం. ఉప్పత్తిక్ఖణేయేవ హి నిబ్బత్తిలక్ఖణం, భఙ్గక్ఖణే చ విపరిణామలక్ఖణం.

ఇచ్చస్సేవం పచ్చయతో చేవ ఖణతో చ ద్వేధా ఉదయబ్బయం పస్సతో పచ్చయతో ఉదయదస్సనేన సముదయసచ్చం పాకటం హోతి జనకావబోధతో. ఖణతో ఉదయదస్సనేన దుక్ఖసచ్చం పాకటం హోతి జాతిదుక్ఖావబోధతో. పచ్చయతో వయదస్సనేన నిరోధసచ్చం పాకటం హోతి పచ్చయానుప్పాదేన పచ్చయవతం అనుప్పాదావబోధతో. ఖణతో వయదస్సనేన దుక్ఖసచ్చమేవ పాకటం హోతి మరణదుక్ఖావబోధతో. యఞ్చస్స ఉదయబ్బయదస్సనం, మగ్గోవాయం లోకికోతి మగ్గసచ్చం పాకటం హోతి తత్ర సమ్మోహవిఘాతతో.

పచ్చయతో చస్స ఉదయదస్సనేన అనులోమో పటిచ్చసముప్పాదో పాకటో హోతి "ఇమస్మిం సతి ఇదం హోతీ"తి (మ॰ ని॰ ౧.౪౦౪; సం॰ ని॰ ౨.౨౧; ఉదా॰ ౧) అవబోధతో. పచ్చయతో వయదస్సనేన పటిలోమో పటిచ్చసముప్పాదో పాకటో హోతి "ఇమస్స నిరోధా ఇదం నిరుజ్ఝతీ"తి (మ॰ ని॰ ౧.౪౦౬; సం॰ ని॰ ౨.౨౧; ఉదా॰ ౨) అవబోధతో. ఖణతో పన ఉదయబ్బయదస్సనేన పటిచ్చసముప్పన్నా ధమ్మా పాకటా హోన్తి సఙ్ఖతలక్ఖణావబోధతో. ఉదయబ్బయవన్తో హి సఙ్ఖతా, తే చ పటిచ్చసముప్పన్నాతి.

పచ్చయతో చస్స ఉదయదస్సనేన ఏకత్తనయో పాకటో హోతి హేతుఫలసమ్బన్ధేన సన్తానస్స అనుపచ్ఛేదావబోధతో. అథ సుట్ఠుతరం ఉచ్ఛేదదిట్ఠిం పజహతి. ఖణతో ఉదయదస్సనేన నానత్తనయో పాకటో హోతి నవనవానం ఉప్పాదావబోధతో. అథ సుట్ఠుతరం సస్సతదిట్ఠిం పజహతి. పచ్చయతో చస్స ఉదయబ్బయదస్సనేన అబ్యాపారనయో పాకటో హోతి ధమ్మానం అవసవత్తిభావావబోధతో. అథ సుట్ఠుతరం అత్తదిట్ఠిం పజహతి. పచ్చయతో పన ఉదయదస్సనేన ఏవంధమ్మతానయో పాకటో హోతి పచ్చయానురూపేన ఫలస్సుప్పాదావబోధతో. అథ సుట్ఠుతరం అకిరియదిట్ఠిం పజహతి.

పచ్చయతో చస్స ఉదయదస్సనేన అనత్తలక్ఖణం పాకటం హోతి ధమ్మానం నిరీహకత్తపచ్చయపటిబద్ధవుత్తితావబోధతో. ఖణతో ఉదయబ్బయదస్సనేన అనిచ్చలక్ఖణం పాకటం హోతి హుత్వా అభావావబోధతో, పుబ్బన్తాపరన్తవివేకావబోధతో చ. దుక్ఖలక్ఖణమ్పి పాకటం హోతి ఉదయబ్బయేహి పటిపీళనావబోధతో. సభావలక్ఖణమ్పి పాకటం హోతి ఉదయబ్బయపరిచ్ఛిన్నావబోధతో . సభావలక్ఖణే సఙ్ఖతలక్ఖణస్స తావకాలికత్తమ్పి పాకటం హోతి, ఉదయక్ఖణే వయస్స, వయక్ఖణే చ ఉదయస్స అభావావబోధతోతి.

తస్సేవం పాకటీభూతసచ్చపటిచ్చసముప్పాదనయలక్ఖణభేదస్స “ఏవం కిర నామిమే ధమ్మా అనుప్పన్నపుబ్బా ఉప్పజ్జన్తి, ఉప్పన్నా నిరుజ్ఝన్తీ”తి నిచ్చనవావ హుత్వా సఙ్ఖారా ఉపట్ఠహన్తి. న కేవలఞ్చ నిచ్చనవావ, సూరియుగ్గమనే ఉస్సావబిన్దు వియ ఉదకపుబ్బుళో వియ ఉదకే దణ్డరాజి వియ ఆరగ్గే సాసపో వియ విజ్జుప్పాదో వియ చ పరిత్తట్ఠాయినో మాయామరీచిసుపినన్తలాతచక్కగన్ధబ్బనగరఫేణకదలిఆదయో వియ అసారా నిస్సారాతి చాపి ఉపట్ఠహన్తి. ఏత్తావతా తేన “వయధమ్మమేవ ఉప్పజ్జతి, ఉప్పన్నఞ్చ వయం ఉపేతీ”తి ఇమినా ఆకారేన సమపఞ్ఞాస లక్ఖణాని పటివిజ్ఝిత్వా ఠితం ఉదయబ్బయానుపస్సనా నామ పఠమం తరుణవిపస్సనాఞాణం అధిగతం హోతి, యస్సాధిగమా “ఆరద్ధవిపస్సకో”తి సఙ్ఖం గచ్ఛతి. ఇమస్మిం ఞాణే ఠితస్స ఓభాసాదయో దస విపస్సనుపక్కిలేసా ఉప్పజ్జన్తి, యేసం ఉప్పత్తియా అకుసలో యోగావచరో తేసు మగ్గఞాణసఞ్ఞీ హుత్వా అమగ్గమేవ “మగ్గో”తి గణ్హాతి, ఉపక్కిలేసజటాజటితో చ హోతి. కుసలో పన యోగావచరో తేసు విపస్సనం ఆరోపేన్తో ఉపక్కిలేసజటం విజటేత్వా “ఏతే ధమ్మా న మగ్గో, ఉపక్కిలేసవిముత్తం పన వీథిపటిపన్నం విపస్సనాఞాణం మగ్గో”తి మగ్గఞ్చ అమగ్గఞ్చ వవత్థపేతి. తస్సేవం మగ్గఞ్చ అమగ్గఞ్చ ఞత్వా ఠితం ఞాణం మగ్గామగ్గఞాణదస్సనవిసుద్ధి నామ.

ఏత్తావతా చ పన తేన చతున్నం సచ్చానం వవత్థానం కతం హోతి. కథం? నామరూపపరిగ్గహే సతి పచ్చయపరిగ్గహసమ్భవతో ధమ్మట్ఠితిఞాణవచనేనేవ వుత్తేన దిట్ఠివిసుద్ధిసఙ్ఖాతేన నామరూపవవత్థాపనేన దుక్ఖసచ్చస్స వవత్థానం కతం హోతి, కఙ్ఖావితరణవిసుద్ధిసఙ్ఖాతేన పచ్చయపరిగ్గహణేన సముదయసచ్చస్స వవత్థానం, ఉదయబ్బయానుపస్సనేన చ ఖణతో ఉదయబ్బయదస్సనేన దుక్ఖసచ్చస్స వవత్థానం కతం, పచ్చయతో ఉదయదస్సనేన సముదయసచ్చస్స వవత్థానం, పచ్చయతో వయదస్సనేన నిరోధసచ్చస్స వవత్థానం, యఞ్చస్స ఉదయబ్బయదస్సనం, మగ్గోవాయం లోకికోతి తత్ర సమ్మోహవిఘాతతో ఇమిస్సఞ్చ మగ్గామగ్గఞాణదస్సనవిసుద్ధియం విపస్సతో సమ్మా మగ్గస్స అవధారణేన మగ్గసచ్చస్స వవత్థానం కతం. ఏవం లోకియేన తావ ఞాణేన చతున్నం సచ్చానం వవత్థానం కతం హోతీతి.

ఉదయబ్బయఞాణనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

### ౭. భఙ్గానుపస్సనాఞాణనిద్దేసవణ్ణనా

**౫౧.** సో ఉదయబ్బయానుపస్సనాయం ఠితో యోగావచరో మగ్గామగ్గవవత్థాపనేన ఉపక్కిలేసవిముత్తం వీథిపటిపన్నం ఉదయబ్బయానుపస్సనాఞాణం “మగ్గో”తి ఞత్వా తిలక్ఖణసల్లక్ఖణేన తస్సేవ మగ్గస్స సువిసదకరణత్థం పున ఉదయబ్బయానుపస్సనం ఆరభిత్వా ఉదయబ్బయేన పరిచ్ఛిన్నే సఙ్ఖారే అనిచ్చాదితో విపస్సతి. ఏవం తస్స తం ఞాణం తిక్ఖం హుత్వా వహతి, సఙ్ఖారా లహుం ఉపట్ఠహన్తి, ఞాణే తిక్ఖే వహన్తే సఙ్ఖారేసు లహుం ఉపట్ఠహన్తేసు ఉప్పాదం అతిక్కమిత్వా భఙ్గే ఏవ సతి సన్తిట్ఠతి. నిరోధాధిముత్తత్తా వా ఉదయం పహాయ భఙ్గేయేవ సతిం ఉపట్ఠపేతి. ఏతస్మిం ఠానే

భఙ్గానుపస్సనాఞాణం ఉప్పజ్జతి. ఇదాని తస్స ఞాణస్స నిద్దేసే **రూపారమ్మణతా చిత్తం ఉప్పజ్జిత్వా భిజ్జతీ**తి రూపారమ్మణం చిత్తం ఉప్పజ్జిత్వా భిజ్జతి. అథ వా రూపారమ్మణభావే చిత్తం ఉప్పజ్జిత్వా భిజ్జతీతి అత్థో. **తం ఆరమ్మణం పటిసఙ్ఖా**తి తం రూపారమ్మణం పటిసఙ్ఖాయ జానిత్వా, ఖయతో వయతో దిస్వాతి అత్థో. **తస్స చిత్తస్స భఙ్గం అనుపస్సతీ**తి యేన చిత్తేన తం రూపారమ్మణం ఖయతో వయతో దిట్ఠం, తస్స చిత్తస్స అపరేన చిత్తేన భఙ్గం అనుపస్సతీతి అత్థో. తేనాహు పోరాణా – "ఞాతఞ్చ ఞాణఞ్చ ఉభో విపస్సతీ"తి. **చిత్త**న్తి చేత్థ ససమ్పయుత్తచిత్తం అధిప్పేతం.

**అనుపస్సతీ**తి అను అను పస్సతి, అనేకేహి ఆకారేహి పునప్పునం పస్సతీతి అత్థో. తేనాహ **అనుపస్సతీతి కథం అనుపస్సతి, అనిచ్చతో అనుపస్సతీ**తిఆది . తత్థ యస్మా భఙ్గో నామ అనిచ్చతాయ పరమా కోటి, తస్మా భఙ్గానుపస్సకో యోగావచరో సబ్బం రూపగతం అనిచ్చతో అనుపస్సతి, నో నిచ్చతో. తతో అనిచ్చస్స దుక్ఖత్తా, దుక్ఖస్స చ అనత్తత్తా, తదేవ దుక్ఖతో అనుపస్సతి, నో సుఖతో. అనత్తతో అనుపస్సతి, నో అత్తతో . యస్మా పన యం అనిచ్చం దుక్ఖమనత్తా, న తం అభినన్దితబ్బం. యఞ్చ న అభినన్దితబ్బం, న తత్థ రజ్జితబ్బం. తస్మా ఏస తస్మిం భఙ్గానుపస్సనానుసారేన "అనిచ్చం దుక్ఖమనత్తా"తి దిట్ఠే రూపగతే నిబ్బిన్దతి, నో నన్దతి. విరజ్జతి, నో రజ్జతి. సో ఏవం విరజ్జన్తో లోకికేనేవ తావ ఞాణేన రాగం నిరోధేతి, నో సముదేతి, సముదయం న కరోతీతి అత్థో. అథ వా సో ఏవం విరత్తో యథా దిట్ఠం రూపగతం, తథా అదిట్ఠమ్పి అన్వయఞాణవసేన నిరోధేతి, నో సముదేతి. నిరోధతోవ మనసి కరోతి, నిరోధమేవస్స పస్సతి, నో సముదయన్తి అత్థో. సో ఏవం పటిపన్నో పటినిస్సజ్జతి, నో ఆదియతి. కిం వుత్తం హోతి? అయమ్పి హి అనిచ్చాదిఅనుపస్సనా తదఙ్గవసేన సద్ధిం ఖన్ధాభిసఙ్ఖారేహి కిలేసానం పరిచ్చజనతో, సఙ్ఖతదోసదస్సనేన చ తబ్బిపరీతే నిబ్బానే తన్నిన్నతాయ పక్ఖన్దనతో పరిచ్చాగపటినిస్సగ్గో చేవ పక్ఖన్దనపటినిస్సగ్గో చాతి వుచ్చతి. తస్మా తాయ సమన్నాగతో భిక్ఖు యథావుత్తేన నయేన కిలేసే చ పరిచ్చజతి, నిబ్బానే చ పక్ఖన్దతి. నాపి నిబ్బత్తనవసేన కిలేసే ఆదియతి, న అదోసదస్సితావసేన సఙ్ఖతారమ్మణం. తేన వుచ్చతి **పటినిస్సజ్జతి, నో ఆదియతీ**తి.

**౫౨**. ఇదానిస్స తేహి ఞాణేహి యేసం ధమ్మానం పహానం హోతి, తం దస్సేతుం **అనిచ్చతో అనుపస్సన్తో నిచ్చసఞ్ఞం పజహతీ**తిఆది వుత్తం. తత్థ **నన్ది**న్తి సప్పీతికం తణ్హం. **రాగ**న్తి సేసం తణ్హం. **సముదయ**న్తి రాగస్స ఉప్పత్తిం. అథ వా రూపగతస్స ఉదయం. **ఆదాన**న్తి నిబ్బత్తనవసేన కిలేసానం ఆదానం. వేదనారమ్మణతాతిఆదీని ఇధ చ హేట్ఠా చ వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బాని.

గాథాసు పన **వత్థుసఙ్కమనా**తి రూపాదీసు ఏకేకస్స భఙ్గం దిస్వా పున యేన చిత్తేన భఙ్గో దిట్ఠో, తస్సాపి భఙ్గదస్సనవసేన పురిమవత్థుతో అఞ్ఞవత్థుసఙ్కమనా. **పఞ్ఞాయ చ వివట్టనా**తి ఉదయం పహాయ వయే సన్తిట్ఠనా. **ఆవజ్జనా బలఞ్చేవా**తి రూపాదీసు ఏకేకస్స భఙ్గం దిస్వా పున భఙ్గారమ్మణస్స చిత్తస్స భఙ్గదస్సనత్థం అనన్తరమేవ ఆవజ్జనసమత్థతా. **పటిసఙ్ఖా విపస్సనా**తి ఏసా ఆరమ్మణపటిసఙ్ఖా భఙ్గానుపస్సనా నామ. **ఆరమ్మణఅన్వయేన ఉభో ఏకవవత్థనా**తి పచ్చక్ఖతో దిట్ఠస్స ఆరమ్మణస్స అన్వయేన అనుగమనేన యథా ఇదం, తథా అతీతేపి సఙ్ఖారగతం భిజ్జి, అనాగతేపి భిజ్జిస్సతీతి ఏవం ఉభిన్నం ఏకసభావేనేవ వవత్థాపనన్తి అత్థో. వుత్తమ్పి చేతం పోరాణేహి –

"సంవిజ్జమానమ్హి విసుద్ధదస్సనో, తదన్వయం నేతి అతీతనాగతే;
సబ్బేపి సఙ్ఖారగతా పలోకినో, ఉస్సావబిన్దూ సూరియేవ ఉగ్గతే"తి.

**నిరోధే అధిముత్తతాతి** ఏవం ఉభిన్నం భఙ్గవసేన ఏకవవత్థానం కత్వా తస్మింయేవ భఙ్గసఙ్ఖాతే నిరోధే అధిముత్తతా తగ్గరుతా తన్నిన్నతా తప్పోణతా తప్పబ్భారతాతి అత్థో. **వయలక్ఖణవిపస్సనాతి** ఏసా వయలక్ఖణవిపస్సనా నామాతి వుత్తం హోతి. **ఆరమ్మణఞ్చ పటిసఙ్ఖాతి** పురిమఞ్చ రూపాదిఆరమ్మణం జానిత్వా. **భఙ్గఞ్చ అనుపస్సతీతి** తస్సారమ్మణస్స భఙ్గం దిస్వా తదారమ్మణస్స చిత్తస్స చ భఙ్గం అనుపస్సతి. **సుఞ్ఞతో చ ఉపట్ఠానన్తి** తస్సేవం భఙ్గమనుపస్సతో "సఙ్ఖారావ భిజ్జన్తి, తేసం భేదో మరణం, న అఞ్ఞో కోచి అత్థీ"తి సుఞ్ఞతో ఉపట్ఠానం ఇజ్ఝతి. తేనాహు పోరాణా –

"ఖన్ధా నిరుజ్ఝన్తి న చత్థి అఞ్ఞో, ఖన్ధాన భేదో మరణన్తి వుచ్చతి;
తేసం ఖయం పస్సతి అప్పమత్తో, మణింవ విజ్ఝం వజిరేన యోనిసో"తి.

**అధిపఞ్ఞా విపస్సనాతి** యా చ ఆరమ్మణపటిసఙ్ఖా, యా చ భఙ్గానుపస్సనా, యఞ్చ సుఞ్ఞతో ఉపట్ఠానం, అయం అధిపఞ్ఞా విపస్సనా నామాతి వుత్తం హోతి. **కుసలో తీసు అనుపస్సనాసూతి** అనిచ్చానుపస్సనాదీసు తీసు ఛేకో భిక్ఖు. **చతస్సో చ విపస్సనాసూతి** నిబ్బిదాదీసు చ చతూసు విపస్సనాసు. **తయో ఉపట్ఠానే కుసలతాతి** ఖయతో వయతో సుఞ్ఞతోతి ఇమస్మిఞ్చ తివిధే ఉపట్ఠానే కుసలతాయ. **నానాదిట్ఠీసు న కమ్పతీతి** సస్సతదిట్ఠిఆదీసు నానప్పకారాసు దిట్ఠీసు న వేధతి. సో ఏవం అవేధమానో "అనిరుద్ధమేవ నిరుజ్ఝతి, అభిన్నమేవ భిజ్జతీ"తి పవత్తమనసికారో దుబ్బలభాజనస్స వియ భిజ్జమానస్స, సుఖుమరజస్సేవ విప్పకిరియమానస్స, తిలానం వియ భజ్జియమానానం సబ్బసఙ్ఖారానం ఉప్పాదట్ఠితిపవత్తనిమిత్తం విస్సజ్జేత్వా భేదమేవ పస్సతి. సో యథా నామ చక్ఖుమా పురిసో పోక్ఖరణీతీరే వా నదీతీరే వా ఠితో థూలఫుసితకే దేవే వస్సన్తే ఉదకపిట్ఠే మహన్తమహన్తాని ఉదకపుబ్బుళాని ఉప్పజ్జిత్వా ఉప్పజ్జిత్వా సీఘం సీఘం భిజ్జమానాని పస్సేయ్య, ఏవమేవ సబ్బే సఙ్ఖారా భిజ్జన్తి భిజ్జన్తీతి పస్సతి. ఏవరూపఞ్హి యోగావచరం సన్ధాయ వుత్తం భగవతా –

"యథా పుబ్బుళకం పస్సే, యథా పస్సే మరీచికం;
ఏవం లోకం అవేక్ఖన్తం, మచ్చురాజా న పస్సతీ"తి. (ధ॰ ప॰ ౧౭౦);

తస్సేవం "సబ్బే సఙ్ఖారా భిజ్జన్తి భిజ్జన్తీ"తి అభిణ్హం పస్సతో అట్ఠానిసంసపరివారం భఙ్గానుపస్సనాఞాణం బలప్పత్తం హోతి. తత్రిమే అట్ఠానిసంసా – భవదిట్ఠిప్పహానం, జీవితనికన్తిపరిచ్చాగో, సదాయుత్తపయుత్తతా, విసుద్ధాజీవితా, ఉస్సుక్కప్పహానం, విగతభయతా, ఖన్తిసోరచ్చపటిలాభో, అరతిరతిసహనతాతి. తేనాహు పోరాణా –

"ఇమాని అట్ఠగ్గుణముత్తమాని, దిస్వా తహిం సమ్మసతీ పునప్పునం;
ఆదిత్తచేలస్సిరసూపమో ముని, భఙ్గానుపస్సీ అమతస్స పత్తియా"తి.

భఙ్గానుపస్సనాఞాణనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

### ౮. ఆదీనవఞాణనిద్దేసవణ్ణనా

౫౩. ఆదీనవఞాణనిద్దేసే **ఉప్పాదోతి** పురిమకమ్మపచ్చయా ఇధ ఉప్పత్తి. **పవత్తన్తి** తథాఉప్పన్నస్స పవత్తి. **నిమిత్తన్తి** సబ్బమ్పి సఙ్ఖారనిమిత్తం. **ఆయూహనాతి** ఆయతిం పటిసన్ధిహేతుభూతం కమ్మం. **పటిసన్ధీతి** ఆయతిం ఉప్పత్తి. **గతీతి**

యాయ గతియా సా పటిసన్ధి హోతి. **నిబ్బత్తీ**తి ఖన్ధానం నిబ్బత్తనం. **ఉపపత్తీ**తి "సమాపన్నస్స వా ఉపపన్నస్స వా"తి (ధ॰ స॰ ౧౨౮౯) ఏవం వుత్తా విపాకప్పవత్తి . **జాతీ**తి జరాదీనం పచ్చయభూతా భవపచ్చయా జాతి. నిప్పరియాయతో తత్థ తత్థ నిబ్బత్తమానానం సత్తానం యే యే ఖన్ధా పాతుభవన్తి, తేసం పఠమపాతుభావో జాతి. **జరా**తి ఖణ్డిచ్చాదిసమ్మతో సన్తతియం ఏకభవపరియాపన్నఖన్ధసన్తానస్స పురాణభావో. **సోకో**తి ఞాతిబ్యసనాదీహి ఫుట్ఠస్స చిత్తసన్తాపో. **పరిదేవో**తి ఞాతిబ్యసనాదీహి ఫుట్ఠస్స వచీపలాపో. **ఉపాయాసో**తి భుసో ఆయాసో, ఞాతిబ్యసనాదీహి ఫుట్ఠస్స అధిమత్తచేతోదుక్ఖప్పభావితో దోసోయేవ. ఏత్థ చ ఉప్పాదాదయో పఞ్చేవ ఆదీనవఞాణస్స వత్థువసేన వుత్తా, సేసా తేసం వేవచనవసేన. "నిబ్బత్తి జాతీ"తి ఇదఞ్హి ద్వయం ఉప్పాదస్స చేవ పటిసన్ధియా చ వేవచనం, "గతి ఉపపత్తీ"తి ఇదం ద్వయం పవత్తస్స, జరాదయో నిమిత్తస్సాతి. తేనాహ –

"ఉప్పాదఞ్చ పవత్తఞ్చ, నిమిత్తం దుక్ఖన్తి పస్సతి;
ఆయూహనం పటిసన్ధిం, ఞాణం ఆదీనవే ఇద"న్తి. చ
"ఇదం ఆదీనవే ఞాణం, పఞ్చఠానేసు జాయతీ"తి. చ

సబ్బపదేసు చ **భయన్తి** ఇచ్చేతస్స వచనస్స భయం ఇతీతి పదచ్ఛేదో . **భయ**న్తి పీళాయోగతో సప్పటిభయతాయ భయం. **ఇతీ**తి భయతుపట్ఠానస్స కారణనిద్దేసో.

**అనుప్పాదో ఖేమన్తి సన్తిపదే ఞాణ**న్తిఆది పన ఆదీనవఞాణస్స పటిపక్ఖఞాణదస్సనత్థం వుత్తం. భయతుపట్ఠానేన వా ఆదీనవం దిస్వా ఉబ్బిగ్గహదయానం అభయమ్పి అత్థి ఖేమం నిరాదీనవన్తి అస్సాసజననత్థమ్పి ఏతం వుత్తం. యస్మా వా యస్స ఉప్పాదాదయో భయతో సూపట్ఠితా హోన్తి, తస్స తప్పటిపక్ఖనిన్నం చిత్తం హోతి, తస్మా భయతుపట్ఠానవసేన సిద్ధస్స ఆదీనవఞాణస్స ఆనిసంసదస్సనత్థమ్పేతం వుత్తన్తి వేదితబ్బం. **అనుప్పాదో అప్పవత్త**న్తిఆది నిబ్బానమేవ. **సన్తిపదే**తి సన్తికోట్ఠాసే, నిబ్బానేతి అత్థో. అనుస్సవవసేనాపి హి సన్తిపదన్తి నామమత్తం గహేత్వా ఉప్పన్నం ఞాణమ్పి "సన్తిపదే ఞాణ"న్తి వుత్తం.

**ఉప్పాదో భయం, అనుప్పాదో ఖేమ**న్తిఆది విపక్ఖపటిపక్ఖవసేన ఉభయం సమాసేత్వా ఉప్పజ్జమానం ఞాణం గహేత్వా వుత్తం. ఏత్థ చ యం భయం, తం యస్మా నియమతో దుక్ఖం. యఞ్చ దుక్ఖం, తం వట్టామిసలోకామిసకిలేసామిసేహి అవిప్పముత్తత్తా సామిసమేవ. యఞ్చ సామిసం, తం సఙ్ఖారమత్తమేవ. తస్మా **ఉప్పాదో దుక్ఖన్తి భయతుపట్ఠానే పఞ్ఞా ఆదీనవే ఞాణ**న్తిఆది వుత్తం. ఏవం సన్తేపి భయాకారేన దుక్ఖాకారేన సామిసాకారేన సఙ్ఖారాకారేనాతి ఏవం ఆకారనానత్తతో పవత్తివసేనేత్థ నానత్తం వేదితబ్బం. ఉప్పాదో భయం, దుక్ఖం, సామిసం, సఙ్ఖారా చాతి ఉప్పాదాదిలిఙ్గమనపేక్ఖిత్వా "నేతం ఖో సరణం ఖేమం, నేతం సరణముత్తమ"న్తిఆదీసు (ధ॰ ప॰ ౧౮౯) వియ అత్తనో లిఙ్గాపేక్ఖమేవ వుత్తం. సఙ్ఖారాతి చ ఏకత్తమనపేక్ఖిత్వా "అప్పచ్చయా ధమ్మా, అసఙ్ఖతా ధమ్మా"తిఆదీసు (ధ॰ స॰ దుకమాతికా ౭-౮) వియ బహువచనం కతం, ఉప్పాదాదీనం వా సఙ్ఖారేకదేసత్తా "ఉత్తరే పఞ్చాలా, దక్ఖిణే పఞ్చాలా"తిఆదీసు వియ బహూసున్నం ఏకదేసేపి బహువచనం కతన్తి వేదితబ్బం. **ఖేమం సుఖం నిరామిసం నిబ్బాన**న్తి నిబ్బానమేవ వుత్తాకారానం పటిపక్ఖవసేన చతుధా వుత్తం. **దస ఞాణే పజానాతీ**తి ఆదీనవే ఞాణం పజానన్తో ఉప్పాదాదివత్థుకాని పఞ్చ, అనుప్పాదాదివత్థుకాని పఞ్చాతి దస ఞాణే పజానాతి పటివిజ్ఝతి సచ్ఛికరోతి. **ద్విన్నం ఞాణానం కుసలతా**తి ఆదీనవఞాణస్స చేవ సన్తిపదఞాణస్స చాతి ఇమేసం

ద్విన్నం ఞాణానం కుసలతాయ. **నానాదిట్ఠీసు న కమ్పతీ**తి పరమదిట్ఠధమ్మనిబ్బానాదివసేన పవత్తాసు దిట్ఠీసు న వేధతీతి.

ఆదీనవఞాణనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

## ౯. సఙ్ఖారుపేక్ఖాఞాణనిద్దేసవణ్ణనా

౫౪. సఙ్ఖారుపేక్ఖాఞాణనిద్దేసే **ఉప్పాదా**దీని వుత్తత్థానేవ. **దుక్ఖన్తి భయన్తి సామిసన్తి సఙ్ఖారా**తి ఉప్పాదాదిముఞ్చనఞాణస్స కారణవచనాని. ఏవఞ్చ లక్ఖణతో సఙ్ఖారుపేక్ఖం దస్సేత్వా ఇదాని అత్థతో దస్సేతుం **ఉప్పాదో సఙ్ఖారా, తే సఙ్ఖారే అజ్ఝుపేక్ఖతీతి సఙ్ఖారుపేక్ఖా**తిఆదిమాహ. తత్థ **సఙ్ఖారే అజ్ఝుపేక్ఖతీ**తి తస్స ఆరద్ధవిపస్సకస్స విపస్సనాఞాణేన లక్ఖణత్తయస్స దిట్ఠత్తా లక్ఖణవిచిననే పహీనబ్యాపారస్స ఆదిత్తే వియ తయో భవే పస్సతో సఙ్ఖారగ్గహణే మజ్ఝత్తస్స తం విపస్సనాఞాణం తే సఙ్ఖారే విసేసేన చ ఇక్ఖతి, గహణేన వజ్జితఞ్చ హుత్వా ఇక్ఖతి ఓలోకేతీతి సఙ్ఖారుపేక్ఖా నామాతి అత్థో. యథా లోకే విసేసేన జయన్తో అధిజయతీతి, అన్నేన వజ్జితో వసన్తో ఉపవసతీతి వుచ్చతి. పున సఙ్ఖారే అనిచ్చాదితో విపస్సిత్వా గహణే మజ్ఝత్తభావసణ్ఠితం సఙ్ఖారుపేక్ఖమ్పి అనిచ్చాదితో విపస్సిత్వా తస్సాపి సఙ్ఖారుపేక్ఖాయ గహణే మజ్ఝత్తాకారసణ్ఠితాయ సఙ్ఖారుపేక్ఖాయ సబ్భావతో **యే చ సఙ్ఖారా యా చ ఉపేక్ఖా**తిఆది వుత్తం.

౫౫. ఇదాని సఙ్ఖారుపేక్ఖాయ చిత్తాభినీహారభేదం దస్సేతుం **కతిహాకారేహీ**తిఆదిమాహ. తత్థ **సఙ్ఖారుపేక్ఖాయా**తి భుమ్మవచనం. **చిత్తస్స అభినీహారో**తి సఙ్ఖారుపేక్ఖాలాభినో తతో అఞ్ఞస్స చిత్తస్స సఙ్ఖారుపేక్ఖాభిముఖం కత్వా భుసం హరణం. అభిముఖత్థో హి ఏత్థ **అభి**సద్దో, భుసత్థో **నీ**సద్దో. **కతిహాకారేహీ**తి పుచ్ఛితం పుచ్ఛం **అట్ఠహాకారేహీ**తి విస్సజ్జేత్వా దుతియపుచ్ఛావిస్సజ్జనేనేవ తే అట్ఠాకారే దస్సేతుకామో తే అదస్సేత్వావ **పుథుజ్జనస్స కతిహాకారేహీ**తిఆది పుచ్ఛం అకాసి. **పుథుజ్జనస్సా**తి ఏత్థ పన –

> దువే పుథుజ్జనా వుత్తా, బుద్ధేనాదిచ్చబన్ధునా;
> అన్ధో పుథుజ్జనో ఏకో, కల్యాణేకో పుథుజ్జనోతి.

తత్థ యస్స ఖన్ధధాతుఆయతనాదీసు ఉగ్గహపరిపుచ్ఛాసవనధారణపచ్చవేక్ఖణాదీని నత్థి, అయం అన్ధపుథుజ్జనో. యస్స తాని అత్థి, సో కల్యాణపుథుజ్జనో. దువిధోపి పనేస –

> పుథూనం జననాదీహి, కారణేహి పుథుజ్జనో;
> పుథుజ్జనన్తోగధత్తా, పుథువాయం జనో ఇతి.

సో హి పుథూనం నానప్పకారానం కిలేసాదీనం జననాదీహి కారణేహి **పుథుజ్జనో**. యథాహ – "పుథు కిలేసే జనేన్తీతి పుథుజ్జనా, పుథు అవిహతసక్కాయదిట్ఠికాతి పుథుజ్జనా, పుథు సత్థారానం ముఖుల్లోకికాతి పుథుజ్జనా, పుథు సబ్బగతీహి అవుట్ఠితాతి పుథుజ్జనా, పుథు నానాభిసఙ్ఖారే అభిసఙ్ఖరోన్తీతి పుథుజ్జనా, పుథు నానాఓఘేహి వుయ్హన్తీతి పుథుజ్జనా, పుథు నానాసన్తాపేహి సన్తప్పేన్తీతి పుథుజ్జనా, పుథు నానాపరిళాహేహి పరిడయ్హన్తీతి పుథుజ్జనా, పుథు పఞ్చసు కామగుణేసు రత్తా గిద్ధా గధితా ముచ్ఛితా అజ్ఝోసన్నా లగ్గా లగ్గితా పలిబుద్ధాతి పుథుజ్జనా, పుథు పఞ్చహి

నీవరణేహి ఆవుతా నివుతా ఓవుతా పిహితా పటిచ్ఛన్నా పటికుజ్జితాతి పుథుజ్జనా"తి (మహాని. ౯౪). పుథూనం వా గణనపథాతీతానం అరియధమ్మపరమ్ముఖానం నీచధమ్మసమాచారానం జనానం అన్తోగధత్తాపి పుథుజ్జనా, పుథు వా అయం విసుంయేవ సఙ్ఖం గతో, విసంసట్ఠో సీలసుతాదిగుణయుత్తేహి అరియేహి జనోతిపి పుథుజ్జనో. తేసు కల్యాణపుథుజ్జనో ఇధాధిప్పేతో ఇతరస్స భావనాయ ఏవ అభావా.

**సేక్ఖస్సాతి** ఏత్థ సత్త సేక్ఖా సోతాపత్తిమగ్గఫలసకదాగామిమగ్గఫలఅనాగామిమగ్గఫలఅరహత్తమగ్గట్ఠా. తే హి తిస్సో సిక్ఖా సిక్ఖన్తీతి సేక్ఖా. తేసు సోతాపత్తిసకదాగామిఅనాగామిఫలట్ఠా తయో ఇధాధిప్పేతా మగ్గట్ఠానం సఙ్ఖారుపేక్ఖాయ చిత్తాభినీహారాభావా.

**వీతరాగస్సాతి** ఏత్థ సముచ్ఛేదవిగమేన విగతో రాగో అస్సాతి వీతరాగో. అరహతో ఏతం అధివచనం. తీసుపి పదేసు జాతిగ్గహణేన ఏకవచనం కతం.

**సఙ్ఖారుపేక్ఖం అభినన్దతీతి** తస్మిం ఉపేక్ఖావిహారే ఫాసువిహారసఞ్ఞం పటిలభిత్వా ఫాసువిహారనికన్తియా సఙ్ఖారుపేక్ఖాభిముఖో హుత్వా నన్దతి, సప్పీతికం తణ్హం ఉప్పాదేతీతి అత్థో. **విపస్సతీతి** సోతాపత్తిమగ్గపటిలాభత్థం అనిచ్చాదివసేన వివిధా పస్సతి, సేక్ఖో ఉపరిమగ్గత్థం, వీతరాగో దిట్ఠధమ్మసుఖవిహారత్థం విపస్సతి. **పటిసఙ్ఖాయాతి** అనిచ్చాదివసేనేవ ఉపపరిక్ఖిత్వా. యస్మా పన సోతాపన్నాదయో అరియా సకం సకం ఫలసమాపత్తిం సమాపజ్జమానా ఉదయబ్బయఞాణాదీహి నవహి విపస్సనాఞాణేహి అవిపస్సిత్వా సమాపజ్జితుం న సక్కోన్తి, తస్మా **పటిసఙ్ఖాయ వా ఫలసమాపత్తిం సమాపజ్జతీతి** వుత్తం.

ఫలసమాపత్తియా పవత్తిదస్సనత్థం పన తేసం ఇదం పఞ్హకమ్మం – కా ఫలసమాపత్తి? కే తం సమాపజ్జన్తి? కే న సమాపజ్జన్తి? కస్మా సమాపజ్జన్తి? కథఞ్చస్సా సమాపజ్జనం హోతి? కథం ఠానం? కథం వుట్ఠానం? కిం ఫలస్స అనన్తరం? కస్స చ ఫలం అనన్తరన్తి?

తత్థ **కా ఫలసమాపత్తీతి**? యా అరియఫలస్స నిరోధే అప్పనా.

**కే తం సమాపజ్జన్తి? కే న సమాపజ్జన్తీతి**? సబ్బేపి పుథుజ్జనా న సమాపజ్జన్తి. కస్మా? అనధిగతత్తా. అరియా పన సబ్బేపి సమాపజ్జన్తి. కస్మా ? అధిగతత్తా. ఉపరిమా పన హేట్ఠిమం న సమాపజ్జన్తి పుగ్గలన్తరభావూపగమనేన పటిప్పస్సద్ధత్తా, హేట్ఠిమా చ ఉపరిమం అనధిగతత్తా. అత్తనో అత్తనోయేవ పన ఫలం సబ్బేపి సమాపజ్జన్తీతి ఇదమేత్థ సన్నిట్ఠానం.

కేచి పన "సోతాపన్నసకదాగామినోపి న సమాపజ్జన్తి, ఉపరిమా ద్వేయేవ సమాపజ్జన్తీ"తి వదన్తి. ఇదఞ్చ నేసం కారణం – ఏతే హి సమాధిస్మిం పరిపూరకారినోతి. తం పుథుజ్జనస్సాపి అత్తనా పటిలద్ధం లోకియసమాధిం సమాపజ్జనతో అకారణమేవ. కిఞ్చేత్థ కారణాకారణచిన్తాయ. నను ఇధేవ పాళియం "కతమే దస సఙ్ఖారుపేక్ఖా విపస్సనావసేన ఉప్పజ్జన్తి, కతమే దస గోత్రభుధమ్మా విపస్సనావసేన ఉప్పజ్జన్తీ"తి (పటి. మ. ౧.౬౦) ఇమేసం పఞ్హానం విస్సజ్జనే "సోతాపత్తిఫలసమాపత్తత్థాయ సకదాగామిఫలసమాపత్తత్థాయా"తి (పటి. మ. ౧.౬౦) విసుం విసుం వుత్తా. తస్మా సబ్బేపి అరియా అత్తనో అత్తనో ఫలం సమాపజ్జన్తీతి నిట్ఠమేత్థ గన్తబ్బం.

**కస్మా సమాపజ్జన్తీతి**? దిట్ఠధమ్మసుఖవిహారత్థం. యథా హి రాజానో రజ్జసుఖం, దేవతా దిబ్బసుఖమనుభవన్తి, ఏవం అరియా "లోకుత్తరసుఖం అనుభవిస్సామా"తి అద్ధానపరిచ్ఛేదం కత్వా ఇచ్ఛితిచ్ఛితక్ఖణే ఫలసమాపత్తిం సమాపజ్జన్తి.

**కథఞ్చస్సా సమాపజ్జనం హోతి, కథం ఠానం, కథం వుట్ఠానన్తి**? ద్వీహి తావ ఆకారేహి అస్సా సమాపజ్జనం హోతి నిబ్బానతో అఞ్ఞస్స ఆరమ్మణస్స అమనసికారా, నిబ్బానస్స చ మనసికారా. యథాహ – "ద్వే ఖో, ఆవుసో, పచ్చయా అనిమిత్తాయ చేతోవిముత్తియా సమాపత్తియా సబ్బనిమిత్తానఞ్చ అమనసికారో, అనిమిత్తాయ చ ధాతుయా మనసికారో"తి (మ॰ ని॰ ౧.౪౫౮). అయం పనేత్థ సమాపజ్జనక్కమో – ఫలసమాపత్తత్థికేన హి అరియసావకేన రహోగతేన పటిసల్లీనేన ఉదయబ్బయాదివసేన సఙ్ఖారా విపస్సితబ్బా. తస్స పవత్తానుపుబ్బవిపస్సనస్స సఙ్ఖారారమ్మణగోత్రభుఞాణానన్తరం ఫలసమాపత్తివసేన నిరోధే చిత్తం అప్పేతి. ఫలసమాపత్తినిన్నతాయ చేత్థ సేక్ఖస్సాపి ఫలమేవ ఉప్పజ్జతి, న మగ్గో. యే పన వదన్తి "సోతాపన్నో 'ఫలసమాపత్తిం సమాపజ్జిస్సామీ'తి విపస్సనం పట్ఠపేత్వా సకదాగామీ హోతి, సకదాగామీ చ అనాగామీ"తి. తే వత్తబ్బా "ఏవం సతి అనాగామీ అరహా భవిస్సతి, అరహా పచ్చేకబుద్ధో, పచ్చేకబుద్ధో చ బుద్ధో"తి.

తస్మా న కిఞ్చి ఏతం, పాళివసేనేవ చ పటిక్ఖిత్తన్తిపి న గహేతబ్బం. ఇదమేవ పన గహేతబ్బం. సేక్ఖస్సాపి ఫలమేవ ఉప్పజ్జతి, న మగ్గో. ఫలఞ్చస్స సచే అనేన పఠమజ్ఝానికో మగ్గో అధిగతో హోతి, పఠమజ్ఝానికమేవ ఉప్పజ్జతి, సచే దుతియాదీసు అఞ్ఞతరజ్ఝానికో, దుతియాదీసు అఞ్ఞతరజ్ఝానికమేవాతి ఏవం తావస్సా సమాపజ్జనం హోతి.

"తయో ఖో, ఆవుసో, పచ్చయా అనిమిత్తాయ చేతోవిముత్తియా ఠితియా సబ్బనిమిత్తానఞ్చ అమనసికారో, అనిమిత్తాయ చ ధాతుయా మనసికారో, పుబ్బే చ అభిసఙ్ఖారో"తి (మ॰ ని॰ ౧.౪౫౮) వచనతో పనస్సా తీహాకారేహి ఠానం హోతి. తత్థ **పుబ్బే చ అభిసఙ్ఖారో**తి సమాపత్తితో పుబ్బే కాలపరిచ్ఛేదో. "అసుకస్మిం నామ కాలే వుట్ఠహిస్సామీ"తి పరిచ్ఛిన్నత్తా హిస్సా యావ సో కాలో నాగచ్ఛతి, తావ ఠానం హోతి. ఏవమస్స ఠానం హోతి.

"ద్వే ఖో, ఆవుసో, పచ్చయా అనిమిత్తాయ చేతోవిముత్తియా వుట్ఠానాయ సబ్బనిమిత్తానఞ్చ మనసికారో, అనిమిత్తాయ చ ధాతుయా అమనసికారో"తి (మ॰ ని॰ ౧.౪౫౮) వచనతో పనస్సా ద్వీహాకారేహి వుట్ఠానం హోతి. తత్థ **సబ్బనిమిత్తానన్తి** రూపనిమిత్తవేదనాసఞ్ఞాసఙ్ఖారవిఞ్ఞాణనిమిత్తానం. కామఞ్చ న సబ్బానేవేతాని ఏకతో మనసి కరోతి, సబ్బసఙ్గాహికవసేన పనేతం వుత్తం. తస్మా యం భవఙ్గస్స ఆరమ్మణం హోతి, తం మనసికరోతో ఫలసమాపత్తితో వుట్ఠానం హోతీతి ఏవమస్సా వుట్ఠానం వేదితబ్బం.

**కిం ఫలస్స అనన్తరం, కస్స చ ఫలం అనన్తరన్తి**? ఫలస్స తావ ఫలమేవ వా అనన్తరం హోతి భవఙ్గం వా. ఫలం పన అత్థి మగ్గానన్తరం, అత్థి ఫలానన్తరం, అత్థి గోత్రభుఅనన్తరం, అత్థి నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనానన్తరన్తి. తత్థ మగ్గవీథియం మగ్గానన్తరం, పురిమస్స పురిమస్స పచ్ఛిమం పచ్ఛిమం ఫలానన్తరం, ఫలసమాపత్తీసు పురిమం పురిమం గోత్రభుఅనన్తరం. **గోత్రభూతి** చేత్థ అనులోమం వేదితబ్బం. వుత్తఞ్హేతం పట్ఠానే "అరహతో అనులోమం ఫలసమాపత్తియా అనన్తరపచ్చయేన పచ్చయో. సేక్ఖానం అనులోమం ఫలసమాపత్తియా అనన్తరపచ్చయేన పచ్చయో"తి (పట్ఠా॰ ౧.౧.౪౧౭). యేన ఫలేన నిరోధా వుట్ఠానం హోతి, తం నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనానన్తరన్తి. తత్థ ఠపేత్వా మగ్గవీథియం ఉప్పన్నఫలం అవసేసం సబ్బం ఫలసమాపత్తివసేన పవత్తం నామ. ఏవమేతం మగ్గవీథియం వా ఫలసమాపత్తియం వా ఉప్పజ్జనవసేన –

“పటిప్పస్సద్ధదరథం, అమతారమ్మణం సుభం;
వన్తలోకామిసం సన్తం, సామఞ్ఞఫలముత్తమ”న్తి.

అయమేత్థ ఫలసమాపత్తికథా.

**తదఙ్గుపేక్ఖిత్వా**తి తం సఙ్ఖారుపేక్ఖం అఞ్ఞేన తాదిసేనేవ విపస్సనాఞాణేన అజ్ఝుపేక్ఖిత్వా. **సుఞ్ఞతవిహారేన వా**తిఆదీసు ఫలసమాపత్తిం వినా విపస్సనావిహారేనేవ విహరితుకామస్స అరహతో అత్తాభినివేసం భయతో దిస్వా సుఞ్ఞతాధిముత్తస్స సఙ్ఖారుపేక్ఖాయ వయం పస్సన్తస్స విపస్సనత్తయవిహారో సుఞ్ఞతవిహారో నామ, సఙ్ఖారనిమిత్తం భయతో దిస్వా అనిమిత్తాధిముత్తస్స సఙ్ఖారుపేక్ఖాయ వయం పస్సన్తస్స విపస్సనత్తయవిహారో అనిమిత్తవిహారో నామ, తణ్హాపణిధిం భయతో దిస్వా అప్పణిహితాధిముత్తస్స సఙ్ఖారుపేక్ఖాయ వయం పస్సన్తస్స విపస్సనత్తయవిహారో అప్పణిహితవిహారో నామ. తథా హి పరతో వుత్తం –

> “అభినివేసం భయతో సమ్పస్సమానో సుఞ్ఞతే అధిముత్తత్తా ఫుస్స ఫుస్స వయం పస్సతి, సుఞ్ఞతో విహారో. నిమిత్తం భయతో సమ్పస్సమానో అనిమిత్తే అధిముత్తత్తా ఫుస్స ఫుస్స వయం పస్సతి, అనిమిత్తో విహారో. పణిధిం భయతో సమ్పస్సమానో అప్పణిహితే అధిముత్తత్తా ఫుస్స ఫుస్స వయం పస్సతి, అప్పణిహితో విహారో”తి (పటి॰ మ॰ ౧.౭౮).

ఛళఙ్గుపేక్ఖాసబ్భావేన చ పటికూలే అప్పటికూలసఞ్ఞాదివిహారసబ్భావేన చ అరహతోయేవ సబ్బాకారేన చిత్తం వసే వత్తతి, తతో అయం విపస్సనావిహారో అరహతోయేవ ఇజ్ఝతీతి వుత్తం హోతి. **వీతరాగో సఙ్ఖారుపేక్ఖం విపస్సతి వా**తి ఏత్థ పన తిధా చ భయం, తిధా చ అధిముత్తిం అనాపజ్జిత్వా కేవలం విపస్సనాతి వేదితబ్బా. ఏవఞ్హి సతి పుబ్బాపరవిసేసో హోతి.

**౫౬.** ఇదాని ద్విన్నం తిణ్ణం పుగ్గలానం వసేన సఙ్ఖారుపేక్ఖాయ ఏకత్తనానత్తభేదం దస్సేతుకామో **కథం పుథుజ్జనస్స చ సేక్ఖస్స చా**తిఆదిమాహ. తత్థ **చిత్తస్స అభినీహారో ఏకత్తం హోతీ**తి ఏకో హోతి, సకత్థే భావవచనన్తి వేదితబ్బం. యథా ఇదప్పచ్చయా ఏవ ఇదప్పచ్చయతాతి వుత్తం, తథా ఏకోవ ఏకత్తం. **అభినీహారో**తి సామిఅత్థే పచ్చత్తవచనం వా, అభినీహారస్సాతి అత్థో. “సో దేవో సమ్మజ్జిత్వా”తిఆదీసు (మహావ॰ ౧౬౮) వియ విభత్తివిపల్లాసో కతోతి వేదితబ్బో. **చిత్తం కిలిస్సతీ**తి విపస్సనానికన్తిసఙ్ఖాతేన లోభకిలేసేన చిత్తం కిలిస్సతి, తాపీయతి బాధీయతీతి అత్థో. **భావనాయ పరిపన్థో హోతీ**తి పటిలద్ధాయ విపస్సనాభావనాయ ఉపఘాతో హోతి. **పటివేధస్స అన్తరాయో హోతీ**తి విపస్సనాభావనాయ పటిలభితబ్బస్స సచ్చప్పటివేధస్స పటిలాభన్తరాయో హోతి. **ఆయతిం పటిసన్ధియా పచ్చయో హోతీ**తి సఙ్ఖారుపేక్ఖాసమ్పయుత్తకమ్మస్స బలవత్తా తేనేవ సుగతిపటిసన్ధియా దీయమానాయ అతినన్దనసఙ్ఖాతో లోభకిలేసో అనాగతే కామావచరసుగతిపటిసన్ధియా పచ్చయో హోతి . యస్మా కిలేససహాయం కమ్మం విపాకం జనేతి, తస్మా కమ్మం జనకపచ్చయో హోతి, కిలేసో ఉపత్థమ్భకపచ్చయో. సేక్ఖస్స పన **ఉత్తరిపటివేధస్సా**తి సకదాగామిమగ్గాదివసేన సచ్చప్పటివేధస్స. **ఆయతిం పటిసన్ధియా పచ్చయో హోతీ**తి సేక్ఖేసు సోతాపన్నసకదాగామీనం అనధిగతజ్ఝానానం సఙ్ఖారుపేక్ఖాకమ్మేన దీయమానాయ కామావచరసుగతిపటిసన్ధియా అభినన్దనకిలేసో పచ్చయో హోతి, ఝానలాభీనం పన అనాగామిస్స చ బ్రహ్మలోకేయేవ పటిసన్ధానతో పచ్చయో న హోతి, అనులోమగోత్రభూహి చ దీయమానాయ పటిసన్ధియా అయమేవ కిలేసో పచ్చయో హోతీతి వేదితబ్బో.

**అనిచ్చతోతి** హుత్వా అభావట్ఠేన అనిచ్చన్తికతాయ ఆదిఅన్తవన్తతాయ చ అనిచ్చతో. **దుక్ఖతోతి** అభిణ్హం పటిపీళనట్ఠేన ఉప్పాదవయపటిపీళనతాయ దుక్ఖవత్థుతాయ చ దుక్ఖతో. **అనత్తతోతి** అవసవత్తనట్ఠేన పచ్చయాయత్తవుత్తితాయ సామినివాసీకారకవేదకాభావేన చ అనత్తతో. **అనుపస్సనట్ఠేనాతి** అను అను అనిచ్చాదితో పస్సనట్ఠేన. **అభినీహారో నానత్తం హోతీతి** అభినీహారో నానా హోతీతి వా అభినీహారస్స నానాభావో హోతీతి వా వేదితబ్బం.

**కుసలాతి** ఆరోగ్యట్ఠేన అనవజ్జట్ఠేన కోసల్లసమ్భూతట్ఠేన చ. **అబ్యాకతాతి** కుసలాకుసలభావేన న బ్యాకతా. **కిఞ్చికాలే సువిదితాతి** విపస్సనాకాలే సుట్ఠు విదితా. **కిఞ్చికాలే న సువిదితాతి** అభినన్దనకాలే న సుట్ఠు విదితా. **అచ్చన్తం సువిదితాతి** అభినన్దనాయ పహీనత్తా ఏకన్తేన సువిదితా. **విదితట్ఠేన చ అవిదితట్ఠేన చాతి** ఏత్థ పుథుజ్జనసేక్ఖానం సువిదితట్ఠోపి వీతరాగస్స అచ్చన్తసువిదితట్ఠోపి విదితట్ఠోవ హోతి, ద్విన్నమ్పి న సువిదితట్ఠో అవిదితట్ఠోవ.

**అతిత్తత్తాతి** విపస్సనాయ కరణీయస్స అపరియోసితత్తా అప్పణీతభావేన. తబ్బిపరీతేన **తిత్తత్తా. తిణ్ణం సఞ్ఞోజనానం పహానాయాతి** సక్కాయదిట్ఠివిచికిచ్ఛాసీలబ్బతపరామాసానం పహానత్థం. పచ్ఛిమభవికాపి బోధిసత్తా ఏత్థేవ సఙ్గహం గచ్ఛన్తి. అపచ్ఛిమభవికా పన విపస్సనం సఙ్ఖారుపేక్ఖం పాపేత్వా ఠపేన్తి. **సోతాపత్తిమగ్గం పటిలాభత్థాయాతి** అసమాసేత్వా పఠన్తి, సమాసేత్వా పాఠో సున్దరతరో. **సేక్ఖో తిణ్ణం సఞ్ఞోజనానం పహీనత్తాతి** సోతాపన్నసకదాగామిఅనాగామీనం సామఞ్ఞేన వుత్తం. సకదాగామిఅనాగామీనమ్పి హి తాని పహీనానేవ. **ఉత్తరిపటిలాభత్థాయాతి** ఉపరూపరిమగ్గపటిలాభత్థం. **దిట్ఠధమ్మసుఖవిహారత్థాయాతి** దిట్ఠేవ ధమ్మే పచ్చక్ఖే అత్తభావే యో సుఖో విహారో, తదత్థాయ. **విహారసమాపత్తట్ఠేనాతి** సేక్ఖస్స ఫలసమాపత్తట్ఠేన, వీతరాగస్స విపస్సనావిహారఫలసమాపత్తట్ఠేన.

౫౭. ఇదాని సఙ్ఖారుపేక్ఖానం గణనపరిచ్ఛేదం దస్సేతుం **కతి సఙ్ఖారుపేక్ఖాతి**ఆదిమాహ. తత్థ **సమథవసేనాతి** సమాధివసేన. అయమేవ వా పాఠో. **నీవరణే పటిసఙ్ఖాతి** పఞ్చ నీవరణాని పహాతబ్బభావేన పరిగ్గహేత్వా. **సన్తిట్ఠనాతి** నీవరణానం పహానాభిముఖీభూతత్తా తేసం పహానేపి అబ్యాపారభావూపగమనేన మజ్ఝత్తతాయ సన్తిట్ఠనా. **సఙ్ఖారుపేక్ఖాసూతి** నీవరణప్పహానే బ్యాపారాకరణేన నీవరణసఙ్ఖాతానం సఙ్ఖారానం ఉపేక్ఖనాసు. ఏస నయో వితక్కవిచారాదీసు చ. సమథే సఙ్ఖారుపేక్ఖా నామ అప్పనావీథియా ఆసన్నపుబ్బభాగే బలప్పత్తభావనామయఞాణం. **సోతాపత్తిమగ్గం పటిలాభత్థాయాతి**ఆదీసు చతూసు మగ్గవారేసు సుఞ్ఞతానిమిత్తఅప్పణిహితమగ్గానం అఞ్ఞతరఞ్ఞతరో మగ్గో లబ్భతి. **సోతాపత్తిఫలసమాపత్తత్థాయాతి**ఆదీసు చతూసు ఫలవారేసు పన అప్పణిహితా ఫలసమాపత్తి వేదితబ్బా. కస్మా? "సుఞ్ఞతవిహారసమాపత్తత్థాయ అనిమిత్తవిహారసమాపత్తత్థాయా"తి ఇతరాసం ద్విన్నం ఫలసమాపత్తీనం విసుం వుత్తత్తా. అనిచ్చానుపస్సనావుట్ఠానవసేన హి అనిమిత్తమగ్గో, తథేవ ఫలసమాపత్తికాలే అనిమిత్తఫలసమాపత్తి, దుక్ఖానుపస్సనావుట్ఠానవసేన అప్పణిహితమగ్గఫలసమాపత్తియో, అనత్తానుపస్సనావుట్ఠానవసేన సుఞ్ఞతమగ్గఫలసమాపత్తియో సుత్తన్తనయేనేవ వేదితబ్బా.

ఏత్థ చ చతూసు మగ్గవారేసు **ఉప్పాదన్తి**ఆదీని పఞ్చ మూలపదాని, **గతిన్తి**ఆదీని దస వేవచనపదానీతి పన్నరస పదాని వుత్తాని. ఛసు పన ఫలసమాపత్తివారేసు పఞ్చ మూలపదానేవ వుత్తాని. తం కస్మా ఇతి చే? సఙ్ఖారుపేక్ఖాయ తిక్ఖభావే సతి కిలేసప్పహానే సమత్థస్స మగ్గస్స సమ్భవతో తస్సా తిక్ఖభావదస్సనత్థం వేవచనపదేహి సహ దళ్హం కత్వా మూలపదాని వుత్తాని. ఫలస్స నిరుస్సాహభావేన సన్తసభావత్తా మగ్గాయత్తత్తా చ మన్దభూతాపి సఙ్ఖారుపేక్ఖా ఫలస్స పచ్చయో హోతీతి దస్సనత్థం మూలపదానేవ వుత్తానీతి వేదితబ్బాని.

౨౹౮. ఇదాని జాతివసేన పుచ్ఛిత్వా లబ్భమానవసేన విస్సజ్జేతుం **కతి సఞ్ఞారుపేక్ఖా కుసలాతిఆదిమాహ**. తత్థ **పన్నరస సఞ్ఞారుపేక్ఖాతి** సమథవసేన అట్ఠ, చతున్నం మగ్గానం తిణ్ణం ఫలానం వసేన సత్తాతి పన్నరస. సమథవసేన అట్ఠ సఞ్ఞారుపేక్ఖా అరహతో నీవరణపటిసఙ్ఖాఅభావతో, వితక్కవిచారాదీనం పహానబ్యాపారం వినా సుఖేన పహానతో చ సఞ్ఞారుపేక్ఖానామస్స అననురూపాతి కత్వా తాసం అబ్యాకతతా న వుత్తాతి వేదితబ్బా. అరహతా పన ఫలసమాపత్తిం సమాపజ్జన్తేన సఞ్ఞారుపేక్ఖం వినా సమాపజ్జితుం న సక్కాతి తిస్సో సఞ్ఞారుపేక్ఖా అబ్యాకతాతి వుత్తా. అప్పణిహితసుఞ్ఞతానిమిత్తవసేన హి అరహతో తిస్సో సఞ్ఞారుపేక్ఖా.

ఇదాని సఞ్ఞారుపేక్ఖానం సంవణ్ణనావసేన వుత్తాసు తీసు గాథాసు **పటిసఙ్ఖాసన్తిట్ఠనా పఞ్ఞాతి** సఞ్ఞారుపేక్ఖా . **అట్ఠ చిత్తస్స గోచరాతి** సమథవసేన వుత్తా అట్ఠ సఞ్ఞారుపేక్ఖా సమాధిస్స విసయా, భూమియోతి అత్థో. "చిత్తం పఞ్ఞఞ్చ భావయ"న్తిఆదీసు (సం॰ ని॰ ౧.౨౩, ౧౯౨) వియ చిత్తసీసేన సమాధి నిద్దిట్ఠో, "గోచరే, భిక్ఖవే, చరథ సకే పేత్తికే విసయే"తిఆదీసు (సం॰ ని॰ ౫.౩౭౨) వియ గోచరసద్దేన విసయో. యఞ్హి యదాయత్తం, తస్సో విసయోతి వుచ్చతి. **పుథుజ్జనస్స ద్వేతి** సమథవసేన విపస్సనావసేన చ. **తయో సేక్ఖస్సాతి** సమథవిపస్సనాసమాపత్తివసేన. **తయో చ వీతరాగస్సాతి** అప్పణిహితసుఞ్ఞతానిమిత్తఫలసమాపత్తివసేన. "తిస్సో"తి వత్తబ్బే "తయో"తి చ లిఙ్గవిపల్లాసో కతో. తయో సఞ్ఞారుపేక్ఖా ధమ్మాతి వా యోజేతబ్బం. **యేహి చిత్తం వివట్టతీతి** యేహి సఞ్ఞారుపేక్ఖాధమ్మేహి వితక్కవిచారాదితో, ఉప్పాదాదితో వా చిత్తం అపగచ్ఛతి. వీతరాగస్సాపి హి సఞ్ఞారుపేక్ఖాసబ్భావతో చ సఞ్ఞారతో చిత్తం వివట్టిత్వా నిబ్బానం పక్ఖన్దతీతి వుత్తం హోతి. **అట్ఠ సమాధిస్స పచ్చయాతి** సమథవసేన వుత్తా అట్ఠ అప్పనాసమ్పాపకత్తా అప్పనాసమాధిస్స పచ్చయా. **దస ఞాణస్స గోచరాతి** విపస్సనావసేన వుత్తా దస మగ్గఞాణస్స ఫలఞాణస్స చ భూమియో. **తిణ్ణం విమోక్ఖాన పచ్చయాతి** సుఞ్ఞతానిమిత్తఅప్పణిహితవిమోక్ఖానం ఉపనిస్సయపచ్చయా. **నానాదిట్ఠీసు న కమ్పతీతి** భఙ్గం అవిస్సజ్జిత్వావ సఞ్ఞారే అనిచ్చాదివసేన విపస్సన్తో సస్సతదిట్ఠిఆదీసు నానప్పకారాసు దిట్ఠీసు న వేధతీతి.

సఞ్ఞారుపేక్ఖాఞాణనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

## ౧౦. గోత్రభుఞాణనిద్దేసవణ్ణనా

౨౫౯. గోత్రభుఞాణనిద్దేసే **అభిభుయ్యతీతి** అభిభవతి అతిక్కమతి. **బహిద్ధా సఞ్ఞారనిమిత్తన్తి** సకసన్తానప్పవత్తఅకుసలక్ఖన్ధతో బహిద్ధాభూతం సఞ్ఞారనిమిత్తం. లోకికసఞ్ఞారా హి కిలేసానం నిమిత్తత్తా, నిమిత్తాకారేన ఉపట్ఠానతో వా నిమిత్తన్తి వుచ్చన్తి. **అభిభుయ్యతీతి గోత్రభూతి** చ పుథుజ్జనగోత్తాభిభవనతో గోత్రభుభావో వుత్తో. **పక్ఖన్దతీతి గోత్రభూతి** అరియగోత్తభావనతో గోత్రభుభావో వుత్తో. **అభిభుయ్యిత్వా పక్ఖన్దతీతి గోత్రభూతి** ఉభో అత్థే సమాసేత్వా వుత్తం. **వుట్ఠాతీతి గోత్రభూతి** చ **వివట్టతీతి గోత్రభూతి** చ మాతికాయ వుట్ఠానవివట్టనపదానురూపేన పుథుజ్జనగోత్తాభిభవనత్థోయేవ వుత్తో. సమథవసేన వుత్తగోత్రభూనం పన నీవరణాదిగోత్తాభిభవనతో గోత్రభూతి, "సోతాపత్తిఫలసమాపత్తత్థాయా"తిఆదీసు ఛసు సమాపత్తివారేసు ఉప్పాదాదిగోత్తాభిభవనతో గోత్రభూతి, "సకదాగామిమగ్గం పటిలాభత్థాయా"తిఆదీసు తీసు మగ్గవారేసు సోతాపన్నాదిగోత్తాభిభవనతో గోత్రభూతి అత్థో వేదితబ్బో. గోత్తత్థో చేత్థ బీజత్థో. వత్తనిపకరణే కిర వుత్తం – గోత్తం వుచ్చతి నిబ్బానం సబ్బపరిపన్థేహి గుత్తత్తా, తం పటిపజ్జతీతి గోత్రభూతి, అట్ఠ సమాపత్తియోపి గోత్తం గోత్రభుపరిపన్థేహి గుత్తత్తా, తం గోత్తం పటిపజ్జతీతి గోత్రభూతి వుత్తం. "చతున్నం మగ్గానంయేవ గోత్రభు నిబ్బానారమ్మణం, చతస్సన్నం ఫలసమాపత్తీనం గోత్రభు సఞ్ఞారారమ్మణం ఫలసమాపత్తినిన్నత్తా"తి వదన్తి. వుత్తఞ్హేతం విసుద్ధిమగ్గే – "తస్స

పవత్తానుపుబ్బవిపస్సనస్స సఙ్ఖారారమ్మణగోత్రభుఞాణానన్తరం ఫలసమాపత్తివసేన నిరోధే చిత్తం అప్పేతీ”తి (విసుద్ధి. ౨.౮౬౩). తేనేవేత్థ మగ్గవారేసు సోళసమం కత్వా గహితస్స బహిద్ధాసఙ్ఖారనిమిత్తపదస్స సమాపత్తివారేసు ఛట్ఠం కత్వా గహణం న కతన్తి వేదితబ్బం. ఇతరథా హి మూలపదగహణేన గహేతబ్బం భవేయ్య.

అఞ్ఞే పన “యో నిబ్బానే పఠమాభోగో పఠమసమన్నాహారో, అయం వుచ్చతి గోత్రభూ”తి వదన్తి. తం ఫలం సన్ధాయ న యుజ్జతి. **పన్నరస గోత్రభుధమ్మా కుసలా**తి ఏత్థ అరహతో అభిభవితబ్బనీవరణాభావతో వితక్కవిచారాదీనం సుఖేనేవ పహాతబ్బభావతో చ అభిభవనట్ఠేన గోత్రభునామం నారహన్తీతి కత్వా గోత్రభూనం అబ్యాకతతా న వుత్తాతి వేదితబ్బా. అరహతా పన ఫలసమాపత్తిం సమాపజ్జన్తేన సఙ్ఖారే అనభిభుయ్య సమాపజ్జితుం న సక్కాతి “తయో గోత్రభుధమ్మా అబ్యాకతా”తి వుత్తా. కేచి పన “అట్ఠ సమాపత్తియో నిబ్బేధభాగియా ఏవ ఇధ నిద్దిట్ఠా, తస్మా అట్ఠ సమాపత్తిగోత్రభూ కుసలా హోన్తీ”తి వదన్తి. తథా సఙ్ఖారుపేక్ఖాయపి వేదితబ్బం.

**౬౦. సామిసఞ్చా**తిఆదీసు వట్టామిసలోకామిసకిలేసామిసానం కిలేసామిసేన సామిసం సనికన్తికత్తా. కిం తం? అట్ఠవిధం సమథగోత్రభుఞాణం. **వట్టామిస**న్తి చేత్థ తేభూమకవట్టమేవ. **లోకామిస**న్తి పఞ్చ కామగుణా. **కిలేసామిస**న్తి కిలేసా ఏవ. **నిరామిస**న్తి దసవిధం విపస్సనాగోత్రభుఞాణం అనికన్తికత్తా. న హి అరియా గోత్రభుస్మిం నికన్తిం కరోన్తి. పోత్థకే “సామిసఞ్చే”తి లిఖన్తి, తం న సున్దరతరం. ఏవమేవ పణిహితఞ్చ అప్పణిహితం సఞ్ఞుత్తఞ్చ విసఞ్ఞుత్తం వుట్ఠితఞ్చ అవుట్ఠితం వేదితబ్బం. నికన్తిపణిధియా హి **పణిహితం** పత్థితన్తి అత్థో. తదభావేన **అప్పణిహితం** . నికన్తిసఞ్ఞోగేనేవ **సఞ్ఞుత్తం.** తదభావేన **విసఞ్ఞుత్తం. వుట్ఠిత**న్తి విపస్సనాగోత్రభుఞాణమేవ. తఞ్హి నికన్తిచ్ఛేదకత్తా వుట్ఠితం నామ. ఇతరం **అవుట్ఠితం**. బహిద్ధా వుట్ఠానత్తా వా వుట్ఠితం. ఫలగోత్రభుపి హి నిబ్బానజ్ఝాసయవసేన నిబ్బానాభిముఖీభూతత్తా బహిద్ధాసఙ్ఖారనిమిత్తా వుట్ఠితం నామాతి వేదితబ్బం. హేట్ఠాభిభవనవుట్ఠానవివట్టనవారేసుపి ఫలగోత్రభు అజ్ఝాసయవసేన నిబ్బానాభిముఖీభూతత్తా అభిభుయ్యతి వుట్ఠాతి వివట్టతీతి వేదితబ్బం. **తిణ్ణం విమోక్ఖాన పచ్చయా**తి తిణ్ణం లోకుత్తరవిమోక్ఖానం సమథగోత్రభు పకతూపనిస్సయపచ్చయా హోన్తి, విపస్సనాగోత్రభు అనన్తరసమనన్తరూపనిస్సయపచ్చయా హోన్తి. **పఞ్ఞా యస్స పరిచ్చితా**తి పుబ్బభాగపఞ్ఞా యస్స పరిచితా పరిచిణ్ణా. **కుసలో వివట్టే వుట్ఠానే**తి అసమ్మోహవసేనేవ వివట్టసఙ్ఖాతే గోత్రభుఞాణే కుసలో ఛేకో, పుబ్బభాగఞాణేన వా కుసలో. **నానాదిట్ఠీసు న కమ్పతీ**తి సముచ్ఛేదేన పహీనాసు నానప్పకారాసు దిట్ఠీసు న వేధతీతి.

గోత్రభుఞాణనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

## ౧౧. మగ్గఞాణనిద్దేసవణ్ణనా

౬౧. మగ్గఞాణనిద్దేసే **మిచ్ఛాదిట్ఠియా వుట్ఠాతీ**తి దిట్ఠానుసయప్పహానేన సముచ్ఛేదవసేన ద్వాసట్ఠిభేదతో మిచ్ఛాదిట్ఠితో వుట్ఠాతి. **తదనువత్తకకిలేసేహీ**తి మిచ్ఛాదిట్ఠిసమ్పయోగవసేన చ మిచ్ఛాదిట్ఠిఉపనిస్సయేన చ ఉప్పజ్జమానేహి మిచ్ఛాదిట్ఠిఅనువత్తమానేహి నానావిధేహి కిలేసేహి. తేన తదేకట్ఠకిలేసప్పహానం వుత్తం హోతి. దువిధఞ్హి ఏకట్ఠం సహజేకట్ఠం పహానేకట్ఠఞ్చ. తాయ దిట్ఠియా సహ ఏకస్మిం చిత్తే, ఏకస్మిం పుగ్గలే వా యావ పహానా ఠితాతి తదేకట్ఠా. దిట్ఠియా హి పహీయమానాయ దిట్ఠిసమ్పయుత్తేసు ద్వీసు అసఙ్ఖారికచిత్తేసు తాయ దిట్ఠియా సహజాతా లోభో మోహో ఉద్ధచ్చం అహిరికం అనోత్తప్పన్తి ఇమే కిలేసా, ద్వీసు ససఙ్ఖారికచిత్తేసు తాయ దిట్ఠియా సహజాతా లోభో మోహో

థినం ఉద్ధచ్చం అహిరికం అనోత్తప్పన్తి ఇమే కిలేసా **సహజేకట్ఠవసేన** పహీయన్తి. దిట్ఠికిలేసేయేవ పహీయమానే తేన సహ ఏకస్మిం పుగ్గలే రితా అపాయగమనీయా లోభో దోసో మోహో మానో విచికిచ్ఛా థినం ఉద్ధచ్చం అహిరికం అనోత్తప్పన్తి ఇమే కిలేసా **పహానేకట్ఠవసేన** పహీయన్తి. **ఖన్ధేహీతి** తదనువత్తకేహేవ ఖన్ధేహి, తం దిట్ఠిం అనువత్తమానేహి సహజేకట్ఠేహి చ పహానేకట్ఠేహి చ చతూహి అరూపక్ఖన్ధేహి, తంసముట్ఠానరూపేహి వా సహ పఞ్చహి ఖన్ధేహి మిచ్ఛాదిట్ఠిఆదికిలేసపచ్చయా అనాగతే ఉప్పజ్జితబ్బేహి విపాకక్ఖన్ధేహి. **బహిద్ధా చ సబ్బనిమిత్తేహీతి** యథావుత్తకిలేసక్ఖన్ధతో బహిభూతేహి సబ్బసఙ్ఖారనిమిత్తేహి. **మిచ్ఛాసఙ్కప్పా వుట్ఠాతీతి** సోతాపత్తిమగ్గేన పహాతబ్బేసు చతూసు దిట్ఠిసమ్పయుత్తేసు, విచికిచ్ఛాసహగతే చాతి పఞ్చసు చిత్తేసు అపాయగమనీయసేసాకుసలచిత్తేసు చ మిచ్ఛాసఙ్కప్పా వుట్ఠాతి.

**మిచ్ఛావాచాయ వుట్ఠాతీతి** ముసావాదతో చేవ అపాయగమనీయపిసుణఫరుససమ్ఫప్పలాపేహి చ వుట్ఠాతి . **మిచ్ఛాకమ్మన్తా వుట్ఠాతీతి** పాణాతిపాతాదిన్నాదానమిచ్ఛాచారేహి వుట్ఠాతి. **మిచ్ఛాఆజీవా వుట్ఠాతీతి** కుహనా లపనా నేమిత్తికతా నిప్పేసికతా లాభేనలాభంనిజిగీసనతా, ఆజీవహేతుకేహి వా సత్తహిపి కాయవచీకమ్మేహి వుట్ఠాతి. మిచ్ఛావాయామమిచ్ఛాసతిమిచ్ఛాసమాధీహి వుట్ఠానం మిచ్ఛాసఙ్కప్పవుట్ఠానే వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం. **మిచ్ఛాసతీతి** చ సతియా పటిపక్ఖాకారేన ఉప్పజ్జమానా అకుసలచిత్తుప్పాదమత్తమేవ. ఉపరిమగ్గత్తయే "దస్సనట్ఠేన సమ్మాదిట్ఠీ"తిఆదీని అట్ఠ మగ్గఙ్గాని యథా పఠమజ్ఝానికే పఠమమగ్గే లబ్భన్తి, తథేవ లబ్భన్తి. తత్థ పఠమమగ్గే సమ్మాదిట్ఠి మిచ్ఛాదిట్ఠిం పజహతీతి సమ్మాదిట్ఠి. సమ్మాసఙ్కప్పాదయోపి మిచ్ఛాసఙ్కప్పాదీనం పజహనట్ఠేనేవ వేదితబ్బా. ఏవం సన్తే పఠమమగ్గేనేవ ద్వాసట్ఠియా దిట్ఠిగతానం పహీనత్తా ఉపరిమగ్గత్తయేన పహాతబ్బా దిట్ఠి నామ నత్థి.

తత్థ సమ్మాదిట్ఠీతి నామం కథం హోతీతి? యథా విసం అత్థి వా హోతు మా వా, అగదో అగదోత్వేవ వుచ్చతి, ఏవం మిచ్ఛాదిట్ఠి అత్థి వా హోతు మా వా, అయం సమ్మాదిట్ఠి ఏవ నామ. యది ఏవం నామమత్తమేవేతం హోతి, ఉపరిమగ్గత్తయే పన సమ్మాదిట్ఠియా కిచ్చాభావో ఆపజ్జతి, మగ్గఙ్గాని న పరిపూరేన్తి. తస్మా సమ్మాదిట్ఠి సకిచ్చకా కాతబ్బా, మగ్గఙ్గాని పరిపూరేతబ్బానీతి. సకిచ్చకా చేత్థ సమ్మాదిట్ఠి యథాలాభనియమేన దీపేతబ్బా. ఉపరిమగ్గత్తయవజ్ఝో హి ఏకో మానో అత్థి, సో దిట్ఠిట్ఠానే తిట్ఠతి, సా తం మానం పజహతీతి సమ్మాదిట్ఠి. సోతాపత్తిమగ్గస్మిఞ్హి సమ్మాదిట్ఠి మిచ్ఛాదిట్ఠిం పజహతి. సోతాపన్నస్స పన సకదాగామిమగ్గవజ్ఝో మానో అత్థి, తం మానం పజహతీతి సమ్మాదిట్ఠి. తస్సేవ సత్తఅకుసలచిత్తసహజాతో సఙ్కప్పో అత్థి, తేహేవ చిత్తేహి వాచఙ్గచోపనం అత్థి, కాయఙ్గచోపనం అత్థి, పచ్చయపరిభోగో అత్థి, సహజాతవాయామో అత్థి, అస్సతియభావో అత్థి, సహజాతచిత్తేకగ్గతా అత్థి, ఏతే మిచ్ఛాసఙ్కప్పాదయో నామ. సకదాగామిమగ్గే సమ్మాసఙ్కప్పాదయో తేసం పహానేన సమ్మాసఙ్కప్పాదయోతి వేదితబ్బా. ఏవం సకదాగామిమగ్గే అట్ఠఙ్గాని సకిచ్చకాని హోన్తి. సకదాగామిస్స అనాగామిమగ్గవజ్ఝో మానో అత్థి, సో దిట్ఠిట్ఠానే తిట్ఠతి. తస్సేవ సత్తహి చిత్తేహి సహజాతా సఙ్కప్పాదయో అత్థి. తేసం పహానేన అనాగామిమగ్గే అట్ఠన్నం అఙ్గానం సకిచ్చకతా వేదితబ్బా. అనాగామిస్స అరహత్తమగ్గవజ్ఝో మానో అత్థి, సో దిట్ఠిట్ఠానే తిట్ఠతి. యాని పనస్స పఞ్చ అకుసలచిత్తాని, తేహి సహజాతా సఙ్కప్పాదయో అత్థి. తేసం పహానేన అరహత్తమగ్గే అట్ఠన్నం అఙ్గానం సకిచ్చకతా వేదితబ్బా.

**ఓళారికాతి** కాయవచీద్వారే వీతిక్కమస్స పచ్చయభావేన థూలభూతమ్హా. **కామరాగసఞ్ఞోజనాతి** మేథునరాగసఙ్ఖాతా సఞ్ఞోజనా. సో హి కామభవే సఞ్ఞోజేతీతి సఞ్ఞోజనన్తి వుచ్చతి. **పటిఘసఞ్ఞోజనాతి** బ్యాపాదసఞ్ఞోజనా. సో హి ఆరమ్మణే పటిహఞ్ఞతీతి పటిఘన్తి వుచ్చతి. తే ఏవ థామగతట్ఠేన సన్తానే అనుసేన్తీతి **అనుసయా. అణుసహగతాతి** అణుభూతా,

సుఖుమభూతాతి అత్థో. తబ్భావే హి ఏత్థ సహగతసద్దో. సకదాగామిస్స హి కామరాగబ్యాపాదా ద్వీహి కారణేహి అణుభూతా అధిచ్చుప్పత్తియా చ పరియుట్ఠానమన్దతాయ చ. తస్స హి బాలపుథుజ్జనస్స వియ కిలేసా అభిణ్హం న ఉప్పజ్జన్తి, కదాచి కరహచి ఉప్పజ్జన్తి. ఉప్పజ్జమానా చ బాలపుథుజ్జనస్స వియ మద్దన్తా ఫరన్తా ఛాదేన్తా అన్ధఅన్ధం కరోన్తా న ఉప్పజ్జన్తి, ద్వీహి పన మగ్గేహి పహీనత్తా మన్దమన్దా తనుకాకారా హుత్వా ఉప్పజ్జన్తి, వీతిక్కమం పాపేతుం సమత్థా న హోన్తి. ఏవం తనుభూతా అనాగామిమగ్గేన పహీయన్తి **రూపరాగాతి** రూపభవే ఛన్దరాగా. **అరూపరాగాతి** అరూపభవే ఛన్దరాగా. **మానాతి** ఉన్నతిలక్ఖణా. **ఉద్ధచ్చాతి** అవూపసమలక్ఖణా. **అవిజ్జాయాతి** అన్ధలక్ఖణాయ. **భవరాగానుసయాతి** రూపరాగారూపరాగవసేన పవత్తభవరాగానుసయా.

**౬౨**. ఇదాని మగ్గఞాణసంవణ్ణనం కరోన్తో **అజాతం ఝాపేతీతి**ఆదిమాహ. తత్థ చ **అజాతం ఝాపేతి జాతేన, ఝానం తేన పవుచ్చతీతి** అత్తనో సన్తానే పాతుభూతేన తేన తేన లోకుత్తరఞ్ఞాణేన తంసమఙ్గీపుగ్గలో అజాతమేవ తం తం కిలేసం ఝాపేతి దహతి సముచ్ఛిన్దతి, తేన కారణేన తం లోకుత్తరం ఝానన్తి పవుచ్చతీతి అత్థో. **ఝానవిమోక్ఖే కుసలతాతి** తస్మిం అరియమగ్గసమ్పయుత్తే వితక్కాదికే ఝానే చ విమోక్ఖసఙ్ఖాతే అరియమగ్గే చ అసమ్మోహవసేన కుసలతాయ పఠమమగ్గేనేవ పహీనాసు నానాదిట్ఠీసు న కమ్పతి. ఝానం నామ దువిధం ఆరమ్మణూపనిజ్ఝానఞ్చ లక్ఖణూపనిజ్ఝానఞ్చ. లోకియపఠమజ్ఝానాదికం కసిణాదిఆరమ్మణూపనిజ్ఝానట్ఠేన ఝానం, విపస్సనాసఙ్ఖారానం సభావసామఞ్ఞలక్ఖణూపనిజ్ఝానట్ఠేన ఝానం, లోకుత్తరం నిబ్బానే తథలక్ఖణూపనిజ్ఝానట్ఠేన ఝానం. ఇధ పన గోత్రభునాపి సాధారణం లక్ఖణూపనిజ్ఝానట్ఠం అనామసిత్వా అసాధారణేన కిలేసఝాపనట్ఠేన ఝానం వుత్తం. విమోక్ఖట్ఠో పనేత్థ నిబ్బానారమ్మణే సుట్ఠు అధిముచ్చనట్ఠో కిలేసేహి చ సుట్ఠు ముచ్చనట్ఠో.

**సమాదహిత్వా యథా చే విపస్సతీతి** అప్పనూపచారఖణికసమాధీనం అఞ్ఞతరేన సమాధినా పఠమం చిత్తసమాధానం కత్వా పచ్ఛా యథా విపస్సతి చ. సముచ్చయత్థో చే-సద్దో విపస్సనం సముచ్చినోతి. **విపస్సమానో తథా చే సమాదహేతి** విపస్సనా నామేసా లూఖభూతా నిరస్సాదా, సమథో చ నామ సినిద్ధభూతో సఅస్సాదో. తస్మా తాయ లూఖభూతం చిత్తం సినేహేతుం విపస్సమానో తథా చ సమాదహే. విపస్సమానో పున సమాధిం పవిసిత్వా చిత్తసమాధానఞ్చ తథేవ కరేయ్య, యథేవ విపస్సనన్తి అత్థో. ఇధ చే-సద్దో సమాదహనం సముచ్చినోతి. ఉభయత్థాపి గాథాబన్ధానువత్తనేన చే-కారో కతో, అత్థో పన చ-కారత్థో ఏవ. **విపస్సనా చ సమథో తదా అహూతి** యస్మా సమథవిపస్సనానం యుగనద్ధభావే సతి అరియమగ్గపాతుభావో హోతి, తస్మా అరియమగ్గజననసమత్థత్తా యదా తదుభయసమాయోగో హోతి, తదా విపస్సనా చ సమథో చ అహు, సమథవిపస్సనా భూతా నామ హోతీతి అత్థో. తా చ సమథవిపస్సనా అరియమగ్గాభిముఖీకాలే చ మగ్గక్ఖణే చ **సమానభాగా యుగనద్ధా వత్తరే** సమానో సమో భాగో కోట్ఠాసో ఏతేసన్తి సమానభాగా, యుగే నద్ధా వియాతి యుగనద్ధా, అఞ్ఞమఞ్ఞం అనతివత్తనట్ఠేన సమధురా సమబలాతి అత్థో. విత్థారో పనస్స యుగనద్ధకథాయం ఆవిభవిస్సతి.

**దుక్ఖా సఙ్ఖారా సుఖో, నిరోధో ఇతి దస్సనం. దుభతో వుట్ఠితా పఞ్ఞా, ఫస్సేతి అమతం పదన్తి** దుక్ఖా సఙ్ఖారా, సుఖో నిరోధో నిబ్బానన్తి పటిపన్నస్స తతో నిబ్బానదస్సనం అరియమగ్గఞాణం దుభతో వుట్ఠితా పఞ్ఞా నామ. సా ఏవ చ పఞ్ఞా అమతం పదం నిబ్బానం ఆరమ్మణఫుసనేన ఫుసతి, పటిలభతీతి అత్థో. నిబ్బానఞ్హి అతప్పకట్ఠేన అమతసదిసన్తి అమతం, నాస్స మతం మరణం వయో అత్థీతిపి అమతం, పుబ్బభాగతో పట్ఠాయ మహతా ఉస్సాహేన మహతియా పటిపదాయ పజ్జతి పటిపజ్జీయతీతి పదన్తి వుచ్చతి.

**విమోక్ఖచరియం జానాతీ**తి విమోక్ఖపవత్తిం అసమ్మోహవసేన జానాతి, పచ్చవేక్ఖణవసేన జానాతి. ‘‘దుభతో వుట్ఠానో విమోక్ఖో, దుభతో వుట్ఠానా చత్తారో విమోక్ఖా, దుభతో వుట్ఠానానం అనులోమా చత్తారో విమోక్ఖా, దుభతో వుట్ఠానపటిప్పస్సద్ధి చత్తారో విమోక్ఖా’’తి హి ఉపరి విమోక్ఖకథాయంయేవ (పటి॰ మ॰ ౧.౨౧౯ ఆదయో) ఆగతా విమోక్ఖచరియా వేదితబ్బా. తేసం విత్థారో తత్థేవ ఆగతో. **నానత్తేకత్తకోవిదో**తి తేసం విమోక్ఖానం నానాభావే ఏకభావే చ కుసలో. దుభతో వుట్ఠానవిమోక్ఖవసేన హి తేసం ఏకత్తం, చతుఅరియమగ్గవసేన నానత్తం, ఏకేకస్సాపి వా అరియమగ్గస్స అనుపస్సనాభేదేన నానత్తం, అరియమగ్గభావేన ఏకత్తం వేదితబ్బం. **ద్విన్నం ఞాణానం కుసలతా**తి దస్సనసఙ్ఖాతస్స చ భావనాసఙ్ఖాతస్స చాతి ఇమేసం ద్విన్నం ఞాణానం కుసలతాయ. **దస్సన**న్తి హి సోతాపత్తిమగ్గో. సో హి పఠమం నిబ్బానదస్సనతో దస్సనన్తి వుత్తో. గోత్రభు పన కిఞ్చాపి పఠమతరం నిబ్బానం పస్సతి, యథా పన రఞ్ఞో సన్తికం కేనచిదేవ కరణీయేన ఆగతో పురిసో దూరతోవ రథికాయ చరన్తం హత్థిక్ఖన్ధగతం రాజానం దిస్వాపి ‘‘దిట్ఠో తే రాజా’’తి పుట్ఠో దిస్వా కత్తబ్బకిచ్చస్స అకతత్తా ‘‘న పస్సామీ’’తి ఆహ, ఏవమేవ నిబ్బానం దిస్వా కత్తబ్బస్స కిలేసప్పహానస్సాభావా న ‘‘దస్సన’’న్తి వుచ్చతి. తఞ్హి ఞాణం మగ్గస్స ఆవజ్జనట్ఠానే తిట్ఠతి. **భావనా**తి సేసమగ్గత్తయం. తఞ్హి పఠమమగ్గేన దిట్ఠస్మింయేవ ధమ్మే భావనావసేన ఉప్పజ్జతి, న అదిట్ఠపుబ్బం కిఞ్చి పస్సతి, తస్మా ‘‘భావనా’’తి వుచ్చతి. హేట్ఠా పన భావనామగ్గస్స అపరినిట్ఠితత్తా ‘‘ద్విన్నం ఞాణాన’’న్తి అవత్వా సోతాపత్తిసకదాగామిఅనాగామిమగ్గలాభినో సన్ధాయ ‘‘ఝానవిమోక్ఖే కుసలతా’’తి వుత్తం, అరహత్తమగ్గలాభినో పన భావనామగ్గస్స పరినిట్ఠితత్తా ‘‘ద్విన్నం ఞాణానం కుసలతా’’తి వుత్తన్తి వేదితబ్బం.

మగ్గఞాణనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

## ౧౨. ఫలఞాణనిద్దేసవణ్ణనా

౬౩. ఫలఞాణనిద్దేసే **తంపయోగప్పటిప్పస్సద్ధత్తా**తి తస్స అజ్ఝత్తబహిద్ధా వుట్ఠానపయోగస్స పటిప్పస్సద్ధత్తా. మగ్గో హి సకక్ఖణే కిలేసప్పహానేన ఉభతో వుట్ఠానపయోగం కరోతి నామ, ఫలక్ఖణే కిలేసానం పహీనత్తా మగ్గస్స ఉభతో వుట్ఠానపయోగో పటిప్పస్సద్ధో వూపసన్తో నామ హోతి. **ఉప్పజ్జతీ**తి మగ్గానన్తరం సకిం వా ద్విక్ఖత్తుం వా ఉప్పజ్జతి, ఫలసమాపత్తికాలే పన బహుక్ఖత్తుం, నిరోధా వుట్ఠహన్తస్స ద్విక్ఖత్తుం ఉప్పజ్జతి, సబ్బమ్పి హి తం పయోగప్పటిప్పస్సద్ధత్తా ఉప్పజ్జతి. **మగ్గస్సేతం ఫల**న్తి ఫలం అపేక్ఖిత్వా నపుంసకవచనం కతం. సకదాగామిమగ్గక్ఖణాదీసుపి ఏకేకమగ్గజ్ఝవసేనేవ వుట్ఠానయోజనా వేదితబ్బా.

ఫలఞాణనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

## ౧౩. విముత్తిఞాణనిద్దేసవణ్ణనా

౬౪. విముత్తిఞాణనిద్దేసే **సక్కాయదిట్ఠీ**తి విజ్జమానట్ఠేన సతి ఖన్ధపఞ్చకసఙ్ఖాతే కాయే, సయం వా సతీ తస్మిం కాయే దిట్ఠీతి సక్కాయదిట్ఠి. **విచికిచ్ఛా**తి విగతా చికిచ్ఛా, సభావం వా విచినన్తో ఏతాయ కిచ్ఛతి కిలమతీతి విచికిచ్ఛా. **సీలబ్బతపరామాసో**తి సీలేన సుద్ధి వతేన సుద్ధి సీలబ్బతేన సుద్ధీతి గహితఅభినివేసో. సో హి సభావం అతిక్కమిత్వా పరతో ఆమసతీతి సీలబ్బతపరామాసో. ఉభిన్నం సమానేపి దిట్ఠిభావే తక్కఞ్చ పరూపదేసఞ్చ వినా పకతియా ఏవ సక్కాయదిట్ఠిగహణతో పకతిభూతాయ వీసతివత్థుకాయ సక్కాయదిట్ఠియా పహానేనేవ సబ్బదిట్ఠిప్పహానదస్సనత్థం

సక్కాయదిట్ఠి వుత్తా. సీలబ్బతపరామాసో పన "సుద్ధిపటిపదం పటిపజ్జామా"తి పటిపన్నానం పటిపదాయ మిచ్ఛాభావదస్సనత్థం విసుం వుత్తోతి వేదితబ్బో. తిణ్ణమ్పి అనుసయప్పహానేనేవ పహానం దస్సేతుం **దిట్ఠానుసయో విచికిచ్ఛానుసయో**తి వుత్తం, న విసుం కిలేసత్తా. **ఉపక్కిలేసా**తి కిలేసేన్తి ఉపతాపేన్తి విబాధేన్తీతి కిలేసా, థామగతట్ఠేన భుసా కిలేసాతి ఉపక్కిలేసా. **సమ్మా సముచ్ఛిన్నా హోన్తీ**తి సముచ్ఛేదప్పహానేన అనుప్పాదనిరోధేన సమ్మా సముచ్ఛిన్నా హోన్తి. **సపరియుట్ఠానేహీ**తి చిత్తం పరియోనన్ధన్తాని ఉట్ఠేన్తి ఉప్పజ్జన్తీతి పరియుట్ఠానాని, సముదాచారప్పత్తానం కిలేసానమేతం అధివచనం. సహ పరియుట్ఠానేహీతి సపరియుట్ఠానాని. తేహి సపరియుట్ఠానేహి అనుసయితఉపక్కిలేసేహి. **చిత్తం విముత్తం హోతీ**తి తేసం అభబ్బుప్పత్తికభూతత్తా సన్తతివసేన పవత్తమానం చిత్తం తతో విముత్తం నామ హోతి. తదేవ సుట్ఠు విముత్తత్తా **సువిముత్తం. తంవిముత్తిఞాతట్ఠేనా**తి తస్సా విముత్తియా జాననట్ఠేన.

విముత్తిఞాణనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

## ౧౪. పచ్చవేక్ఖణఞాణనిద్దేసవణ్ణనా

**౬౩.** పచ్చవేక్ఖణఞాణనిద్దేసే మగ్గక్ఖణేయేవ హేతుట్ఠేన పఠమం మగ్గఙ్గాని విసుం విసుం వత్వా పున మగ్గఙ్గభూతే చ అమగ్గఙ్గభూతే చ ధమ్మే "బుజ్ఝనట్ఠేన బోధీ"తి లద్ధనామస్స అరియస్స అఙ్గభావేన బోజ్ఝఙ్గే విసుం దస్సేసి. సతిధమ్మవిచయవీరియసమాధిసమ్బోజ్ఝఙ్గా హి మగ్గఙ్గానేవ, పీతిపస్సద్ధిఉపేక్ఖాసమ్బోజ్ఝఙ్గా అమగ్గఙ్గాని. పున బలవసేన ఇన్ద్రియవసేన చ విసుం నిద్దిట్ఠేసు సద్ధా ఏవ అమగ్గఙ్గభూతా. పున మగ్గక్ఖణే జాతేయేవ ధమ్మే రాసివసేన దస్సేన్తో **ఆధిపతేయ్యట్ఠేనా**తిఆదిమాహ. తత్థ **ఉపట్ఠానట్ఠేన సతిపట్ఠానా**తి ఏకావ నిబ్బానారమ్మణా సతి కాయవేదనాచిత్తధమ్మేసు సుభసుఖనిచ్చఅత్తసఞ్ఞాపహానకిచ్చసాధనవసేన చత్తారో సతిపట్ఠానా నామ. నిబ్బానారమ్మణం ఏకమేవ వీరియం ఉప్పన్నానుప్పన్నానం అకుసలానం పహానానుప్పత్తికిచ్చస్స, అనుప్పన్నుప్పన్నానం కుసలానం ఉప్పాదట్ఠితికిచ్చస్స సాధనవసేన చత్తారో సమ్మప్పధానా నామ.

**తథట్ఠేన సచ్చా**తి దుక్ఖభావాదీసు అవిసంవాదకట్ఠేన చత్తారి అరియసచ్చాని. ఏతానేవ చేత్థ పటివేధట్ఠేన తదా సముదాగతాని, "అమతోగధం నిబ్బాన"న్తి విసుం వుత్తం నిబ్బానఞ్చ, సేసా పన ధమ్మా పటిలాభట్ఠేన తదా సముదాగతా. "తథట్ఠేన సచ్చా తదా సముదాగతా"తి వచనతో మగ్గఫలపరియోసానే అవస్సం చత్తారి సచ్చాని పచ్చవేక్ఖతీతి నిట్ఠమేత్థ గన్తబ్బం. "కతం కరణీయం నాపరం ఇత్థత్తాయాతి పజానాతీ"తి (దీ. ని. ౧.౨౪౮) వచనతో చ "దుక్ఖం మే పరిఞ్ఞాతం, సముదయో మే పహీనో, నిరోధో మే సచ్ఛికతో, మగ్గో చ మే భావితో"తి పచ్చవేక్ఖణం వుత్తమేవ హోతి. తథా పచ్చవేక్ఖణం యుజ్జతి చ. **సముదయో**తి చేత్థ తంతంమగ్గవజ్ఝోయేవ వేదితబ్బో. ఏత్థ వుత్తసముదయపచ్చవేక్ఖణవసేనేవ అట్ఠకథాయం దువిధం కిలేసపచ్చవేక్ఖణం మగ్గఫలనిబ్బానపచ్చవేక్ఖణాని ఇధ సరూపేనేవ ఆగతానీతి వుత్తాని. కేవలం దుక్ఖపచ్చవేక్ఖణమేవ న వుత్తం. కిఞ్చాపి న వుత్తం, అథ ఖో పాఠసబ్భావతో యుత్తిసబ్భావతో చ గహేతబ్బమేవ. సచ్చపటివేధత్థఞ్హి పటిపన్నస్స నిట్ఠితే సచ్చపటివేధే సయం కతకిచ్చపచ్చవేక్ఖణం యుత్తమేవాతి. **అవిక్ఖేపట్ఠేన సమథో**తిఆది మగ్గసమ్పయుత్తే ఏవ సమథవిపస్సనాధమ్మే ఏకరసట్ఠేన అనతివత్తనట్ఠేన చ దస్సేతుం వుత్తం. **సంవరట్ఠేన సీలవిసుద్ధీ**తి సమ్మావాచాకమ్మన్తాజీవా ఏవ. **అవిక్ఖేపట్ఠేన చిత్తవిసుద్ధీ**తి సమ్మాసమాధి ఏవ. **దస్సనట్ఠేన దిట్ఠివిసుద్ధీ**తి సమ్మాదిట్ఠియేవ. **విముత్తట్ఠేనా**తి సముచ్ఛేదవసేన మగ్గవజ్ఝకిలేసేహి ముచ్చనట్ఠేన, నిబ్బానారమ్మణే వా అధిముచ్చనట్ఠేన. **విమోక్ఖో**తి సముచ్ఛేదవిమోక్ఖో, అరియమగ్గోయేవ. **పటివేధట్ఠేన విజ్జా**తి సచ్చపటివేధట్ఠేన విజ్జా, సమ్మాదిట్ఠియేవ. **పరిచ్చాగట్ఠేన**

**విముత్తీ**తి మగ్గవజ్ఝకిలేసానం పజహనట్ఠేన తతో ముచ్చనతో విముత్తి, అరియమగ్గోయేవ. **సముచ్ఛేదట్ఠేన ఖయే ఞాణన్తి** కిలేససముచ్ఛిన్దనట్ఠేన కిలేసక్ఖయకరే అరియమగ్గే ఞాణం, సమ్మాదిట్ఠియేవ.

ఛన్దాదయో హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బా. కేవలఞ్హేత్థ మగ్గక్ఖణేయేవ మగ్గస్స ఆదిమజ్ఝపరియోసానాకారేన దస్సితా. **విముత్తీ**తి చేత్థ మగ్గవిముత్తియేవ. "తథట్ఠేన సచ్చా"తి ఏత్థ గహితమ్పి చ నిబ్బానం ఇధ పరియోసానభావదస్సనత్థం పున వుత్తన్తి వేదితబ్బం. ఫలక్ఖణేపి ఏసేవ నయో. ఏత్థ పన **హేతుట్ఠేన మగ్గో**తి ఫలమగ్గభావేనేవ. **సమ్మప్పధానా**తి మగ్గక్ఖణే చతుకిచ్చసాధకస్స వీరియకిచ్చస్స ఫలస్స ఉప్పాదక్ఖణే సిద్ధత్తా వుత్తన్తి వేదితబ్బం. అఞ్ఞథా హి ఫలక్ఖణే సమ్మప్పధానా ఏవ న లబ్భన్తి. వుత్తఞ్హి మగ్గక్ఖణే సత్తతింస బోధిపక్ఖియధమ్మే ఉద్ధరన్తేన థేరేన "ఫలక్ఖణే ఠపేత్వా చత్తారో సమ్మప్పధానే అవసేసా తేత్తింస ధమ్మా లబ్భన్తీ"తి. ఏవమేవ పటివేధకిచ్చాదిసిద్ధివసేన సచ్చాదీనిపి యథాయోగం వేదితబ్బాని. **విమోక్ఖో**తి చ ఫలవిమోక్ఖో. **విముత్తీ**తి ఫలవిముత్తి. **పటిప్పస్సద్ధట్ఠేన అనుప్పాదే ఞాణం** వుత్తత్థమేవ. **వుట్ఠహిత్వా**తి అన్తరా వుట్ఠానాభావా ఫలావసానేన ఏవం వుత్తం. **ఇమే ధమ్మా తదా సముదాగతా**తి ఇమే వుత్తప్పకారా ధమ్మా మగ్గక్ఖణే ఫలక్ఖణే చ సముదాగతాతి పచ్చవేక్ఖతీతి ఇతి-సద్దం పాఠసేసం కత్వా సమ్బన్ధో వేదితబ్బో.

పచ్చవేక్ఖణఞాణనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

### ౧౫. వత్థునానత్తఞాణనిద్దేసవణ్ణనా

**౬౬**. వత్థునానత్తఞాణనిద్దేసే **చక్ఖుం అజ్ఝత్తం వవత్థేతీ**తి అజ్ఝత్తభూతం చక్ఖుం వవత్థపేతి. యథా నో చక్ఖుం వవత్థపేతి, తథా వత్తుకామో **కథం చక్ఖుం అజ్ఝత్తం వవత్థేతీ**తి పుచ్ఛిత్వా పున **చక్ఖు అవిజ్జాసమ్భూతన్తి వవత్థేతీ**తిఆదినా వవత్థాపనాకారం దస్సేతి. తత్థ అవిజ్జాతణ్హా అతీతా ఉపత్థమ్భకహేతుయో, కమ్మం అతీతం జనకహేతు, ఆహారో ఇదాని ఉపత్థమ్భకహేతు. ఏతేన చక్ఖూపత్థమ్భకాని ఉతుచిత్తాని గహితానేవ హోన్తి. **చతున్నం మహాభూతానం ఉపాదాయా**తి ఉపయోగత్థే సామివచనం, చత్తారి మహాభూతాని ఉపాదియిత్వా పవత్తన్తి అత్థో. ఏతేన పసాదచక్ఖుభావో దస్సితో హోతి, ససమ్భారభావో పటిక్ఖిత్తో. **ఉప్పన్న**న్తి అద్ధావసేన, సన్తతిఖణవసేన వా పచ్చుప్పన్నం. **సముదాగత**న్తి హేతుతో సముట్ఠితం. ఏత్తావతా విపస్సనాపుబ్బభాగే చక్ఖువవత్థానం దస్సితం. **అహుత్వా సమ్భూత**న్తిఆదీహి అనిచ్చానుపస్సనా. పుబ్బే ఉదయా అవిజ్జమానతో అహుత్వా సమ్భూతం, ఉద్ధం వయా అభావతో హుత్వా న భవిస్సతి. **అన్తవన్తతో**తి అన్తో అస్స అత్థీతి అన్తవా, అన్తవా ఏవ అన్తవన్తో యథా "సతిమన్తో, గతిమన్తో, ధితిమన్తో చ యో ఇసీ"తి (థేరగా. ౧౦౫౨). తతో అన్తవన్తతో, భఙ్గవిజ్జమానతోతి అత్థో. **అద్ధువ**న్తి సబ్బావత్థానిపాతితాయ, థిరభావస్స చ అభావతాయ న థిరం. **అసస్సత**న్తి న నిచ్చం. **విపరిణామధమ్మ**న్తి జరాయ చేవ మరణేన చాతి ద్వేధా విపరిణామపకతికం. **చక్ఖు అనిచ్చ**న్తిఆదీని **చక్ఖుం అనిచ్చతో**తిఆదీని చ వుత్తత్థాని. **మనో**తి ఇధ భవఙ్గమనస్స అధిప్పేతత్తా **అవిజ్జాసమ్భూతో**తిఆది యుజ్జతియేవ. **ఆహారసమ్భూతో**తి ఏత్థ సమ్పయుత్తఫస్సాహారమనోసఞ్చేతనాహారవసేన వేదితబ్బం. **ఉప్పన్నో**తి చ అద్ధాసన్తతివసేన.

వత్థునానత్తఞాణనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

### ౧౬. గోచరనానత్తఞాణనిద్దేసవణ్ణనా

౬౭. గోచరనానత్తఞాణనిద్దేసే **రూపే బహిద్ధా వవత్థేతీ**తి అజ్ఝత్తతో బహిద్ధాభూతే రూపాయతనధమ్మే వవత్థపేతీతి అత్థో. **అవిజ్జాసమ్భూతా**తిఆది అత్తభావపరియాపన్నకమ్మజరూపత్తా వుత్తం. ఆహారోపి హి కమ్మజరూపస్స ఉపత్థమ్భకపచ్చయో హోతి. సద్దస్స పన ఉతుచిత్తసముట్ఠానత్తా అవిజ్జాసమ్భూతాదిచతుక్కం న వుత్తం. ఫోట్ఠబ్బానం సయం మహాభూతత్తా "చతున్నం మహాభూతానం ఉపాదాయా"తి న వుత్తం. **ధమ్మా**తి చేత్థ భవఙ్గమనోసమ్పయుత్తా తయో అరూపినో ఖన్ధా, ధమ్మాయతనపరియాపన్నాని సుఖుమరూపాని చ కమ్మసముట్ఠానాని, సబ్బానిపి రూపాదీని చ. అపిచ యాని యాని యేన యేన సముట్ఠహన్తి, తాని తాని తేన తేన వేదితబ్బాని. ఇతరథా హి సకసన్తానపరియాపన్నాపి రూపాదయో ధమ్మా సబ్బే న సఙ్గణ్హేయ్యుం. యస్మా అనిన్ద్రియబద్ధరూపాదయోపి విపస్సనూపగా, తస్మా తేసం కమ్మసమ్భూతపదేన సఙ్గహో వేదితబ్బో. తేపి హి సబ్బసత్తసాధారణకమ్మపచ్చయఉతుసముట్ఠానా. అఞ్ఞే పన "అనిన్ద్రియబద్ధా రూపాదయో అవిపస్సనూపగా"తి వదన్తి. తం పన –

"సబ్బే సఙ్ఖారా అనిచ్చాతి, యదా పఞ్ఞాయ పస్సతి;
అథ నిబ్బిన్దతి దుక్ఖే, ఏస మగ్గో విసుద్ధియా"తి. (ధ. ప. ౨౭౭) –

ఆదికాయ పాళియా విరుజ్ఝతి. వుత్తఞ్చ విసుద్ధిమగ్గే – "ఇధేకచ్చో ఆదితోవ అజ్ఝత్తసఙ్ఖారే అభినివిసిత్వా విపస్సతి, యస్మా పన న సుద్ధఅజ్ఝత్తదస్సనమత్తేనేవ మగ్గవుట్ఠానం హోతి, బహిద్ధాపి దట్ఠబ్బమేవ, తస్మా పరస్స ఖన్ధేపి అనుపాదిన్నసఙ్ఖారేపి అనిచ్చం దుక్ఖమనత్తాతి విపస్సతీ"తి (విసుద్ధి. ౨.౭౮౪). తస్మా పరేసం చక్ఖాదివవత్థానమ్పి అనిన్ద్రియబద్ధరూపాదివవత్థానమ్పి ఇచ్ఛితబ్బమేవ, తస్మా తేభూమకసఙ్ఖారా అవిపస్సనూపగా నామ నత్థి.

గోచరనానత్తఞాణనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

## ౧౭. చరియానానత్తఞాణనిద్దేసవణ్ణనా

౬౮. చరియానానత్తఞాణనిద్దేసే **విఞ్ఞాణచరియా**తిఆదీసు ఆరమ్మణే చరతీతి చరియా, విఞ్ఞాణమేవ చరియా **విఞ్ఞాణచరియా**. అఞ్ఞాణేన చరణం , అఞ్ఞాణేన వా చరతి, అఞ్ఞాతే వా చరతి, అఞ్ఞాణస్స వా చరణన్తి **అఞ్ఞాణచరియా**. ఞాణమేవ చరియా, ఞాణేన వా చరియా, ఞాణేన వా చరతి, ఞాతే వా చరతి, ఞాణస్స వా చరణన్తి **ఞాణచరియా**. **దస్సనత్థాయా**తి రూపదస్సనత్థాయ పవత్తా. **ఆవజ్జనకిరియాబ్యాకతా**తి భవఙ్గసన్తానతో అపనేత్వా రూపారమ్మణే చిత్తసన్తానం ఆవజ్జేతి నామేతీతి ఆవజ్జనం, విపాకాభావతో కరణమత్తన్తి కిరియా, కుసలాకుసలవసేన న బ్యాకతాతి అబ్యాకతా. **దస్సనట్ఠో**తి పస్సన్తి తేన, సయం వా పస్సతి, దస్సనమత్తమేవ వా తన్తి దస్సనం, దస్సనమేవ అత్థో దస్సనట్ఠో. **చక్ఖువిఞ్ఞాణ**న్తి కుసలవిపాకం వా అకుసలవిపాకం వా. **దిట్ఠత్తా**తి అదిట్ఠే సమ్పటిచ్ఛనస్స అభావతో చక్ఖువిఞ్ఞాణేన రూపారమ్మణస్స దిట్ఠత్తా. **అభినిరోపనా విపాకమనోధాతూ**తి దిట్ఠారమ్మణమేవ ఆరోహతీతి అభినిరోపనా, ఉభయవిపాకా సమ్పటిచ్ఛనమనోధాతు. **అభినిరోపితత్తా**తి రూపారమ్మణం అభిరుళ్హత్తా. **విపాకమనోవిఞ్ఞాణధాతూ**తి ఉభయవిపాకా సన్తీరణమనోవిఞ్ఞాణధాతు. ఏస నయో సోతద్వారాదీసుపి. సన్తీరణానన్తరం వోట్ఠబ్బనే అవుత్తేపి అట్ఠకథాచరియేహి వుత్తత్తా లబ్భతీతి గహేతబ్బం. **విజాననత్థాయా**తి ధమ్మారమ్మణస్స చేవ రూపాదిఆరమ్మణస్స చ విజాననత్థాయ. **ఆవజ్జనకిరియాబ్యాకతా**తి మనోద్వారావజ్జనచిత్తం. **విజాననట్ఠో**తి తదనన్తరజవనవసేన ఆరమ్మణస్స విజాననమేవ అత్థో, న అఞ్ఞో. ఉపరి అకుసలజవనానం విపస్సనామగ్గఫలజవనానఞ్చ విసుం వుత్తత్తా సేసజవనాని ఇధ గహేతబ్బాని సియుం.

“కుసలేహి కమ్మేహి విప్పయుత్తా చరతీతి విఞ్ఞాణచరియా”తిఆదివచనతో (పటి॰ మ॰ ౧.౨౦) పన హసితుప్పాదచిత్తజవనమేవ గహేతబ్బం. ఛసు ద్వారేసు అహేతుకానంయేవ చిత్తానం వుత్తత్తా ద్వే ఆవజ్జనాని ద్వే పఞ్చవిఞ్ఞాణాని ద్వే సమ్పటిచ్ఛనాని తీణి సన్తీరణాని ఏకం హసితుప్పాదచిత్తన్తి అట్ఠారస అహేతుకచిత్తానియేవ విఞ్ఞాణచరియాతి వేదితబ్బాని.

౬౮. ఇదాని విసయవిజాననమత్తట్ఠేన విఞ్ఞాణచరియాతి దస్సేతుం **నీరాగా చరతీ**తిఆదిమాహ, విఞ్ఞాణఞ్హి రాగాదిసమ్పయోగే సద్ధాదిసమ్పయోగే చ అవత్థన్తరం పాపుణాతి, తేసు అసతి సకావత్థాయమేవ తిట్ఠతి. తస్మా నీరాగాదివచనేన తేసం వుత్తవిఞ్ఞాణానం విఞ్ఞాణకిచ్చమత్తం దస్సేతి. నత్థి ఏతిస్సా రాగోతి నీరాగా. నిరాగాతి రస్సం కత్వాపి పఠన్తి . సో పన రజ్జనవసేన **రాగో**. ఇతరేసు దుస్సనవసేన **దోసో**. ముయ్హనవసేన **మోహో**. మఞ్ఞనవసేన **మానో**. విపరీతదస్సనవసేన **దిట్ఠి**. ఉద్ధతభావో, అవూపసన్తభావో వా **ఉద్ధచ్చం. విచికిచ్ఛా** వుత్తత్థా. అనుసేన్తీతి **అనుసయా**. “నిరనుసయా”తి వత్తబ్బే **నానుసయా**తి వుత్తం, సోయేవత్థో. పరియుట్ఠానప్పత్తానమేవేత్థ అభావో వేదితబ్బో. న హి విఞ్ఞాణచరియా పహీనానుసయానంయేవ వుత్తా. యా చ నీరాగాదినామా, సా రాగాదీహి విప్పయుత్తావ నామ హోతీతి పరియాయన్తరదస్సనత్థం **రాగవిప్పయుత్తా**తిఆదిమాహ. పున అఞ్ఞేహి చ విప్పయుత్తతం దస్సేతుం **కుసలేహి కమ్మేహీ**తిఆదిమాహ. కుసలానియేవ రాగాదివజ్జాభావా **అనవజ్జాని**. పరిసుద్ధభావకరేహి హిరిఓత్తప్పేహి యుత్తత్తా **సుక్కాని**. పవత్తిసుఖత్తా సుఖో ఉదయో ఉప్పత్తి ఏతేసన్తి **సుఖుద్రయాని,** సుఖవిపాకత్తా వా సుఖో ఉదయో వడ్ఢి ఏతేసన్తి సుఖుద్రయాని. వుత్తవిపక్ఖేన అకుసలాని యోజేతబ్బాని. **విఞ్ఞాతే చరతీ**తి విఞ్ఞాణేన విఞ్ఞాయమానం ఆరమ్మణం విఞ్ఞాతం నామ, తస్మిం విఞ్ఞాతే ఆరమ్మణే. కిం వుత్తం హోతి? నీలవణ్ణయోగతో నీలవత్థం వియ విఞ్ఞాణయోగతో విఞ్ఞాతం విఞ్ఞాణం నామ హోతి, తస్మిం విఞ్ఞాణే చరతీతి **విఞ్ఞాణచరియా**తి వుత్తం హోతి. **విఞ్ఞాణస్స ఏవరూపా చరియా హోతీ**తి వుత్తప్పకారస్స విఞ్ఞాణస్స వుత్తప్పకారా చరియా హోతీతి అత్థో. “విఞ్ఞాణస్స చరియా”తి చ వోహారవసేన వుచ్చతి, విఞ్ఞాణతో పన విసుం చరియా నత్థి. **పకతిపరిసుద్ధమిదం చిత్తం నిక్కిలేసట్ఠేనా**తి ఇదం వుత్తప్పకారం చిత్తం రాగాదికిలేసాభావేన పకతియా ఏవ పరిసుద్ధం. తస్మా విజాననమత్తమేవ చరియాతి **విఞ్ఞాణచరియా**తి వుత్తం హోతి. నిక్లేసట్ఠేనాతిపి పాఠో.

అఞ్ఞాణచరియాయ **మనాపియేసూ**తి మనసి అప్పేన్తి పసీదన్తి, మనం వా అప్పాయన్తి వడ్ఢేన్తీతి మనాపాని, మనాపానియేవ మనాపియాని. తేసు మనాపియేసు. తాని పన ఇట్ఠాని వా హోన్తు అనిట్ఠాని వా, గహణవసేన మనాపియాని. న హి ఇట్ఠస్మింయేవ రాగో అనిట్ఠస్మింయేవ దోసో ఉప్పజ్జతి. **రాగస్స జవనత్థాయా**తి సన్తతివసేన రాగస్స జవనత్థాయ పవత్తా. **ఆవజ్జనకిరియాబ్యాకతా**తి చక్ఖుద్వారే అయోనిసో మనసికారభూతా ఆవజ్జనకిరియాబ్యాకతా మనోధాతు. **రాగస్స జవనా**తి యేభుయ్యేన సత్తక్ఖత్తుం రాగస్స పవత్తి, పునప్పునం పవత్తో రాగోయేవ. **అఞ్ఞాణచరియా**తి అఞ్ఞాణేన రాగస్స సమ్భవతో అఞ్ఞాణేన రాగస్స చరియాతి వుత్తం హోతి. సేసేసుపి ఏసేవ నయో. **తదుభయేన అసమపేక్ఖనస్మిం వత్థుస్మి**న్తి రాగదోసవసేన సమపేక్ఖనవిరహితే రూపారమ్మణసఙ్ఖాతే వత్థుస్మిం. **మోహస్స జవనత్థాయా**తి విచికిచ్ఛాఉద్ధచ్చవసేన మోహస్స జవనత్థాయ. **అఞ్ఞాణచరియా**తి అఞ్ఞాణస్సేవ చరియా, న అఞ్ఞస్స. **వినిబన్ధస్సా**తిఆదీని మానాదీనం సభావవచనాని. తత్థ **వినిబన్ధస్సా**తి ఉన్నతివసేన వినిబన్ధిత్వా ఠితస్స. **పరామట్ఠాయా**తి రూపస్స అనిచ్చభావాదిం అతిక్కమిత్వా పరతో నిచ్చభావాదిం ఆమట్ఠాయ గహితాయ. **విక్ఖేపగతస్సా**తి రూపారమ్మణే విక్ఖిత్తభావం గతస్స. **అనిట్ఠఙ్గతాయా**తి అసన్నిట్ఠానభావం గతాయ. **థామగతస్సా**తి బలప్పత్తస్స. **ధమ్మేసూ**తి రూపాదీసు వా ధమ్మారమ్మణభూతేసు వా ధమ్మేసు.

**౨౦**. యస్మా రాగాదయో అఞ్ఞాణేన హోన్తి, తస్మా రాగాదిసమ్పయోగేన అఞ్ఞాణం విసేసేన్తో **సరాగా చరతీ**తిఆదిమాహ. తత్థ **సరాగా చరతీ**తి మోహమానదిట్ఠిమానానుసయదిట్ఠానుసయఅవిజ్జానుసయజవనవసేన చరియా వేదితబ్బా. **సదోసా చరతీ**తి మోహఅవిజ్జానుసయజవనవసేన. **సమోహా చరతీ**తి రాగదోసమానదిట్ఠిఉద్ధచ్చవిచికిచ్ఛానుసయజవనవసేన. **సమానా చరతీ**తి రాగమోహకామరాగభవరాగావిజ్జానుసయజవనవసేన. **సదిట్ఠి చరతీ**తి రాగమోహకామరాగావిజ్జానుసయజవనవసేన. **సఉద్ధచ్చా చరతి సవిచికిచ్ఛా చరతీ**తి మోహఅవిజ్జానుసయజవనవసేన. **సానుసయా చరతీ**తి ఏత్థాపి వుత్తనయేనేవ ఏకేకం అనుసయం మూలం కత్వా తస్మిం చిత్తే లబ్భమానకసేసానుసయవసేన సానుసయతా యోజేతబ్బా. **రాగసమ్పయుత్తా**తిఆది సరాగాదివేవచనమేవ. సా ఏవ హి చరియా సమ్పయోగవసేన సహ రాగాదీహి వత్తతీతి సరాగాదిఆదీని నామాని లభతి. రాగాదీహి సమం ఏకుప్పాదేకనిరోధేకవత్థేకారమ్మణాదీహి పకారేహి యుత్తాతి **రాగసమ్పయుత్తానీ**తిఆదీని నామాని లభతి. సాయేవ చ యస్మా కుసలాదీహి కమ్మేహి విప్పయుత్తా, అకుసలాదీహి కమ్మేహి సమ్పయుత్తా, తస్మాపి అఞ్ఞాణచరియాతి దస్సేతుం **కుసలేహి కమ్మేహీ**తిఆదిమాహ. తత్థ **అఞ్ఞాతే**తి మోహస్స అఞ్ఞాణలక్ఖణత్తా యథాసభావేన అఞ్ఞాతే ఆరమ్మణే. సేసం వుత్తత్థమేవ.

**౨౧**. ఞాణచరియాయం యస్మా వివట్టనానుపస్సనాదీనం అనన్తరపచ్చయభూతా ఆవజ్జనకిరియాబ్యాకతా నత్థి, తస్మా తేసం అత్థాయ ఆవజ్జనకిరియాబ్యాకతం అవత్వా వివట్టనానుపస్సనాదయోవ వుత్తా. అనులోమఞాణత్థాయ ఏవ హి ఆవజ్జనా హోతి, తతో వివట్టనానుపస్సనామగ్గఫలాని. **ఫలసమాపత్తీ**తి చేత్థ మగ్గానన్తరజా వా హోతు కాలన్తరజా వా, ఉభోపి అధిప్పేతా. **నీరాగా చరతీ**తిఆదీసు రాగాదీనం పటిపక్ఖవసేన నీరాగాదితా వేదితబ్బా, విఞ్ఞాణచరియాయం రాగాదీనం అభావమత్తట్ఠేన. **ఞాతే**తి యథాసభావతో ఞాతే. **అఞ్ఞా విఞ్ఞాణచరియా**తిఆదీహి తిస్సన్నం చరియానం అఞ్ఞమఞ్ఞమసమ్మిస్సతం దస్సేతి. విఞ్ఞాణకిచ్చమత్తవసేన హి అహేతుకచిత్తుప్పాదా విఞ్ఞాణచరియా, అఞ్ఞాణకిచ్చవతం ద్వాదసన్నం అకుసలచిత్తుప్పాదానం వసేనేవ అఞ్ఞాణచరియా, విసేసేన ఞాణకిచ్చకారీనం విపస్సనామగ్గఫలానం వసేన ఞాణచరియా. ఏవమిమా అఞ్ఞమఞ్ఞమసమ్మిస్సా చ, విపస్సనం ఠపేత్వా సహేతుకకామావచరకిరియాకుసలా చ, సహేతుకకామావచరవిపాకా చ, రూపావచరారూపావచరకుసలాబ్యాకతా చ తీహి చరియాహి వినిముత్తాతి వేదితబ్బా. నిబ్బానారమ్మణాయ వివట్టనానుపస్సనాయ ఞాణచరియాయ నిద్దిట్ఠత్తా నిబ్బానమగ్గఫలపచ్చవేక్ఖణభూతాని సేక్ఖాసేక్ఖానం పచ్చవేక్ఖణఞాణాని ఞాణచరియాయ సఙ్గహితానీతి వేదితబ్బాని. తానిపి హి విసేసేన ఞాణకిచ్చకరానేవాతి.

చరియానానత్తఞాణనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

### ౧౮. భూమినానత్తఞాణనిద్దేసవణ్ణనా

**౨౨**. భూమినానత్తఞాణనిద్దేసే **భూమియో**తి భాగా పరిచ్ఛేదా వా. **కామావచరా**తి ఏత్థ దువిధో కామో కిలేసకామో వత్థుకామో చ. కిలేసకామో ఛన్దరాగో, వత్థుకామో తేభూమకవట్టం. కిలేసకామో కామేతీతి కామో, వత్థుకామో కామీయతీతి కామో. సో దువిధో కామో పవత్తివసేన యస్మిం పదేసే అవచరతి, సో పదేసో కామో ఏత్థ అవచరతీతి కామావచరో. సో పన పదేసో చతున్నం అపాయానం, మనుస్సలోకస్స, ఛన్నఞ్చ దేవలోకానం వసేన ఏకాదసవిధో . యథా హి యస్మిం పదేసే ససత్థా పురిసా అవచరన్తి, సో విజ్జమానేసుపి అఞ్ఞేసు ద్విపదచతుప్పదేసు అవచరన్తేసు తేసం అభిలక్ఖితత్తా "ససత్థావచరో"తి వుచ్చతి, ఏవం విజ్జమానేసుపి అఞ్ఞేసు రూపావచరాదీసు తత్థ అవచరన్తేసు తేసం అభిలక్ఖితత్తా అయం పదేసో "కామావచరో"త్వేవ వుచ్చతి. స్వాయం యథా రూపభవో రూపం, ఏవం ఉత్తరపదలోపం కత్వా "కామో"త్వేవ

వుచ్చతి. తప్పటిబద్ధో ఏకేకో ధమ్మో ఇమస్మిం ఏకాదసవిధపదేససఙ్ఖాతే కామే అవచరతీతి కామావచరో. కిఞ్చాపి హి ఏత్థ కేచి ధమ్మా రూపారూపభవేసుపి అవచరన్తి, యథా పన సఙ్గామే అవచరణతో "సఙ్గామావచరో"తి లద్ధనామో నాగో నగరే చరన్తోపి "సఙ్గామావచరో"త్వేవ వుచ్చతి, థలజలచరా చ పాణినో అథలే అజలే చ ఠితాపి "థలచరా జలచరా"త్వేవ వుచ్చన్తి, ఏవం తే అఞ్ఞత్థ అవచరన్తాపి కామావచరాయేవాతి వేదితబ్బా. ఆరమ్మణకరణవసేన వా ఏతేసు వుత్తప్పకారేసు ధమ్మేసు కామో అవచరతీతి కామావచరా. కామఞ్చేస రూపారూపావచరధమ్మేసుపి అవచరతి, యథా పన "వదతీతి వచ్ఛో, మహియం సేతీతి మహింసో"తి వుత్తే న యత్తకా వదన్తి, మహియం వా సేన్తి, సబ్బేసం తం నామం హోతి. ఏవంసమ్పదమిదం వేదితబ్బం. ఏత్థ సబ్బే తే ధమ్మే ఏకరాసిం కత్వా వుత్తభూమిసద్దమపేక్ఖిత్వా కామావచరాతి ఇత్థిలిఙ్గవచనం కతం. రూపావచరాతిఆదీసు రూపభవో రూపం, తస్మిం రూపే అవచరన్తీతి **రూపావచరా**. అరూపభవో అరూపం, తస్మిం అరూపే అవచరన్తీతి **అరూపావచరా**. తేభూమకవట్టే పరియాపన్నా అన్తోగధాతి పరియాపన్నా, తస్మిం న పరియాపన్నాతి **అపరియాపన్నా**.

కామావచరాదిభూమినిద్దేసేసు **హేట్ఠతో**తి హేట్ఠాభాగేన. **అవీచినిరయ**న్తి జాలానం వా సత్తానం వా వేదనానం వా వీచి అన్తరం ఛిద్దం ఏత్థ నత్థీతి అవీచి. సుఖసఙ్ఖాతో అయో ఏత్థ నత్థీతి నిరయో, నిరతిఅత్థేనపి నిరయో. **పరియన్తం కరిత్వా**తి తం అవీచిసఙ్ఖాతం నిరయం అన్తం కత్వా. **ఉపరితో**తి ఉపరిభాగేన. **పరనిమ్మితవసవత్తీ దేవే**తి పరనిమ్మితేసు కామేసు వసం వత్తనతో ఏవంలద్ధవోహారే దేవే. **అన్తో కరిత్వా**తి అన్తో పక్ఖిపిత్వా. **యం ఏతస్మిం అన్తరే**తి యే ఏతస్మిం ఓకాసే. **యన్తి** చ లిఙ్గవచనవిపల్లాసో కతో. **ఏత్థావచరా**తి ఇమినా యస్మా తస్మిం అన్తరే అఞ్ఞేపి చరన్తి కదాచి కత్థచి సమ్భవతో, తస్మా తేసం అసఙ్గణ్హనత్థం అవచరాతి వుత్తం. తేన యే ఏకస్మిం అన్తరే ఓగాళ్హా హుత్వా చరన్తి, సబ్బత్థ సదా చ సమ్భవతో, అధోభాగే చ చరన్తి అవీచినిరయస్స హేట్ఠా భూతుపాదాయ పవత్తిభావేన, తేసం సఙ్గహో కతో హోతి. తే హి ఓగాళ్హా చరన్తి, అధోభాగే చ చరన్తీతి అవచరా. **ఏత్థ పరియాపన్నా**తి ఇమినా పన యస్మా ఏతే ఏత్థావచరా అఞ్ఞత్థాపి అవచరన్తి, న పన తత్థ పరియాపన్నా హోన్తి, తస్మా తేసం అఞ్ఞత్థాపి అవచరన్తానం పరిగ్గహో కతో హోతి.

ఇదాని తే ఏత్థ పరియాపన్నే ధమ్మే రాసిసుఞ్ఞతాపచ్చయభావతో చేవ సభావతో చ దస్సేన్తో **ఖన్ధధాతుఆయతనా**తిఆదిమాహ. **బ్రహ్మలోక**న్తి పఠమజ్ఝానభూమిసఙ్ఖాతం బ్రహ్మట్ఠానం. **అకనిట్ఠే**తి ఉత్తమట్ఠేన న కనిట్ఠే. **సమాపన్నస్సా**తి సమాపత్తిం సమాపన్నస్స. ఏతేన కుసలజ్ఝానం వుత్తం. **ఉపపన్నస్సా**తి విపాకవసేన బ్రహ్మలోకే ఉపపన్నస్స. ఏతేన విపాకజ్ఝానం వుత్తం. **దిట్ఠధమ్మసుఖవిహారిస్సా**తి దిట్ఠేవ ధమ్మే పచ్చక్ఖే అత్తభావే సుఖో విహారో దిట్ఠధమ్మసుఖవిహారో, సో అస్స అత్థీతి దిట్ఠధమ్మసుఖవిహారీ, అరహా. తస్స దిట్ఠధమ్మసుఖవిహారిస్స. ఏతేన కిరియజ్ఝానం వుత్తం. **చేతసికా**తి చేతసి భవా చేతసికా, చిత్తసమ్పయుత్తాతి అత్థో. **ఆకాసానఞ్చాయతనూపగే**తి ఆకాసానఞ్చాయతనసఙ్ఖాతం భవం ఉపగతే. దుతియపదేపి ఏసేవ నయో. **మగ్గా**తి చత్తారో అరియమగ్గా. **మగ్గఫలానీ**తి చత్తారి అరియమగ్గఫలాని. **అసఙ్ఖతా చ ధాతూ**తి పచ్చయేహి అకతా నిబ్బానధాతు.

**అపరాపి చతస్సో భూమియో**తి ఏకేకచతుక్కవసేన వేదితబ్బా. **చత్తారో సతిపట్ఠానా**తి కాయానుపస్సనాసతిపట్ఠానం వేదనానుపస్సనాసతిపట్ఠానం చిత్తానుపస్సనాసతిపట్ఠానం ధమ్మానుపస్సనాసతిపట్ఠానం. తస్సత్థో – పతిట్ఠాతీతి పట్ఠానం, ఉపట్ఠాతి ఓక్కన్దిత్వా పక్ఖన్దిత్వా పవత్తతీతి అత్థో. సతియేవ పట్ఠానం సతిపట్ఠానం. అథ వా సరణట్ఠేన సతి, ఉపట్ఠానట్ఠేన పట్ఠానం, సతి చ సా పట్ఠానఞ్చాతిపి సతిపట్ఠానం. ఆరమ్మణవసేన బహుకా తా సతియోతి సతిపట్ఠానా. **చత్తారో**

**సమ్మప్పధానాతి** అనుప్పన్నానం అకుసలానం అనుప్పాదాయ సమ్మప్పధానం, ఉప్పన్నానం అకుసలానం పహానాయ సమ్మప్పధానం, అనుప్పన్నానం కుసలానం ఉప్పాదాయ సమ్మప్పధానం, ఉప్పన్నానం కుసలానం ఠితియా సమ్మప్పధానం. పదహన్తి వాయమన్తి ఏతేనాతి పధానం, వీరియస్సేతం నామం . **సమ్మప్పధానన్తి** అవిపరీతప్పధానం కారణప్పధానం ఉపాయప్పధానం యోనిసోపధానం. ఏకమేవ వీరియం కిచ్చవసేన చతుధా కత్వా సమ్మప్పధానాతి వుత్తం. **చత్తారో ఇద్ధిపాదాతి** ఛన్దిద్ధిపాదో, చిత్తిద్ధిపాదో, వీరియిద్ధిపాదో, వీమంసిద్ధిపాదో. తస్సత్థో వుత్తోయేవ. **చత్తారి ఝానానీతి** వితక్కవిచారపీతిసుఖచిత్తేకగ్గతావసేన పఞ్చఙ్గికం పఠమజ్ఝానం. పీతిసుఖచిత్తేకగ్గతావసేన తివఙ్గికం దుతియజ్ఝానం, సుఖచిత్తకగ్గతావసేన దువఙ్గికం తతియజ్ఝానం, ఉపేక్ఖాచిత్తేకగ్గతావసేన దువఙ్గికం చతుత్థజ్ఝానం. ఇమాని హి అఙ్గాని ఆరమ్మణూపనిజ్ఝానట్ఠేన ఝానన్తి వుచ్చన్తి. **చతస్సో అప్పమఞ్ఞాయోతి** మేత్తా, కరుణా, ముదితా, ఉపేక్ఖా. ఫరణఅప్పమాణవసేన అప్పమఞ్ఞాయో. ఏతాయో హి ఆరమ్మణవసేన అప్పమాణే వా సత్తే ఫరన్తి, ఏకం సత్తమ్పి వా అనవసేసఫరణవసేన ఫరన్తీతి ఫరణఅప్పమాణవసేన అప్పమఞ్ఞాయోతి వుచ్చన్తి. **చతస్సో అరూపసమాపత్తియోతి** ఆకాసానఞ్చాయతనసమాపత్తి, విఞ్ఞాణఞ్చాయతనసమాపత్తి, ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనసమాపత్తి, నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనసమాపత్తి. **చతస్సో పటిసమ్భిదా** వుత్తత్థా ఏవ.

**చతస్సో పటిపదాతి** "దుక్ఖా పటిపదా దన్ధాభిఞ్ఞా, దుక్ఖా పటిపదా ఖిప్పాభిఞ్ఞా, సుఖా పటిపదా దన్ధాభిఞ్ఞా, సుఖా పటిపదా ఖిప్పాభిఞ్ఞా"తి (దీ॰ ని॰ ౩.౩౧౧) వుత్తా చతస్సో పటిపదా. **చత్తారి ఆరమ్మణానీతి** పరిత్తం పరిత్తారమ్మణం, పరిత్తం అప్పమాణారమ్మణం, అప్పమాణం పరిత్తారమ్మణం, అప్పమాణం అప్పమాణారమ్మణన్తి (ధ॰ స॰ ౧౮౧ ఆదయో) వుత్తాని చత్తారి ఆరమ్మణాని. కసిణాదిఆరమ్మణానం అవవత్థాపేతబ్బతో ఆరమ్మణవన్తాని ఝానాని వుత్తానీతి వేదితబ్బాని. **చత్తారో అరియవంసాతి** అరియా వుచ్చన్తి బుద్ధా చ పచ్చేకబుద్ధా చ తథాగతసావకా చ, తేసం అరియానం వంసా తన్తియో పవేణియోతి అరియవంసా. కే పన తే? చీవరసన్తోసో పిణ్డపాతసన్తోసో సేనాసనసన్తోసో భావనారామతాతి ఇమే చత్తారో. గిలానపచ్చయసన్తోసో పిణ్డపాతసన్తోసే వుత్తే వుత్తోయేవ హోతి. యో హి పిణ్డపాతే సన్తుట్ఠో, సో కథం గిలానపచ్చయే అసన్తుట్ఠో భవిస్సతి.

**చత్తారి సఙ్గహవత్థూనీతి** చత్తారి జనసఙ్గణ్హనకారణాని – దానఞ్చ పేయ్యవజ్జఞ్చ అత్థచరియా చ సమానత్తతా చాతి ఇమాని చత్తారి. **దానన్తి** యథారహం దానం. **పేయ్యవజ్జన్తి** యథారహం పియవచనం. **అత్థచరియాతి** తత్థ తత్థ కత్తబ్బస్స కరణవసేన కత్తబ్బాకత్తబ్బానుసాసనవసేన చ వుద్ధికిరియా. **సమానత్తతాతి** సహ మానేన సమానో, సపరిమాణో సపరిగణనోతి అత్థో. సమానో పరస్స అత్తా ఏతేనాతి సమానత్తో, సమానత్తస్స భావో సమానత్తతా, "అయం మయా హీనో, అయం మయా సదిసో, అయం మయా అధికో"తి పరిగణేత్వా తదనురూపేన ఉపచరణం కరణన్తి అత్థో. "సమానసుఖదుక్ఖతా సమానత్తతా"తి చ వదన్తి.

**చత్తారి చక్కానీతి** ఏత్థ చక్కం నామ దారుచక్కం, రతనచక్కం, ధమ్మచక్కం, ఇరియాపథచక్కం, సమ్పత్తిచక్కన్తి పఞ్చవిధం. తత్థ "యం పన తం, దేవ, చక్కం ఛహి మాసేహి నిట్ఠితం ఛారత్తూనేహీ"తి (అ॰ ని॰ ౩.౧౫) ఇదం దారుచక్కం. "చక్కం వత్తయతో పరిగ్గహేత్వా"తి (జా॰ ౧.౧౩.౬౮) ఇదం రతనచక్కం. "మయా పవత్తితం చక్క"న్తి (సు॰ ని॰ ౫౬౩) ఇదం ధమ్మచక్కం. "చతుచక్కం నవద్వార"న్తి (సం॰ ని॰ ౧.౨౯) ఇదం ఇరియాపథచక్కం. "చత్తారిమాని , భిక్ఖవే, చక్కాని, యేహి సమన్నాగతానం దేవమనుస్సానం చతుచక్కం వత్తతి. కతమాని చత్తారి? పతిరూపదేసవాసో, సప్పురిసావస్సయో,

అత్తసమ్మాపణిధి, పుబ్బే చ కతపుఞ్ఞతా”తి (అం. ని. ౪.౩౧) ఇదం సమ్పత్తిచక్కం. ఇధాపి ఏతదేవ అధిప్పేతం. తత్థ **పతిరూపదేసవాసో**తి యత్థ చతస్సో పరిసా సన్దిస్సన్తి, ఏవరూపే అనుచ్ఛవికే దేసే వాసో. **సప్పురిసావస్సయో**తి బుద్ధాదీనం సప్పురిసానం అవస్సయనం సేవనం భజనం. **అత్తసమ్మాపణిధీ**తి అత్తనో సమ్మా పతిట్ఠాపనం. సచే పుబ్బే అస్సద్ధాదీహి సమన్నాగతో హోతి, తాని పహాయ సద్ధాదీసు పతిట్ఠాపనం. **పుబ్బే చ కతపుఞ్ఞతా**తి పుబ్బే ఉపచితకుసలతా. ఇదమేవ చేత్థ పమాణం. యేన హి ఞాణసమ్పయుత్తచిత్తేన కుసలకమ్మం కతం హోతి, తదేవ కుసలం తం పురిసం పతిరూపదేసే ఉపనేతి, సప్పురిసే భజాపేతి, సో ఏవ పుగ్గలో అత్తానం సమ్మా ఠపేతీతి.

**చత్తారి ధమ్మపదానీ**తి చత్తారో ధమ్మకోట్ఠాసా. కతమాని చత్తారి? అనభిజ్ఝా ధమ్మపదం, అబ్యాపాదో ధమ్మపదం, సమ్మాసతి ధమ్మపదం, సమ్మాసమాధి ధమ్మపదం. **అనభిజ్ఝా ధమ్మపదం** నామ అలోభో వా అనభిజ్ఝావసేన అధిగతజ్ఝానవిపస్సనామగ్గఫలనిబ్బానాని వా. **అబ్యాపాదో ధమ్మపదం** నామ అకోపో వా మేత్తాసీసేన అధిగతజ్ఝానాదీని వా. **సమ్మాసతి ధమ్మపదం** నామ సూపట్ఠితస్సతి వా సతిసీసేన అధిగతజ్ఝానాదీని వా. **సమ్మాసమాధి ధమ్మపదం** నామ అట్ఠసమాపత్తి వా అట్ఠసమాపత్తిసీసేన అధిగతజ్ఝానాదీని వా. దసఅసుభవసేన వా అధిగతజ్ఝానాదీని అనభిజ్ఝా ధమ్మపదం, చతుబ్రహ్మవిహారవసేన అధిగతాని అబ్యాపాదో ధమ్మపదం, దసానుస్సతిఆహారేపటికూలసఞ్ఞావసేన అధిగతాని సమ్మాసతి ధమ్మపదం, దసకసిణఆనాపానవసేన అధిగతాని సమ్మాసమాధి ధమ్మపదన్తి. **ఇమా చతస్సో భూమియో**తి ఏకేకం చతుక్కవసేనేవ యోజేతబ్బం.

భూమినానత్తఞాణనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

### ౧౮. ధమ్మనానత్తఞాణనిద్దేసవణ్ణనా

**౭౩**. ధమ్మనానత్తఞాణనిద్దేసే **కమ్మపథే**తి కమ్మాని చ తాని పథా చ అపాయగమనాయాతి కమ్మపథా, తే కమ్మపథే. **దస కుసలకమ్మపథా** నామ పాణాతిపాతా అదిన్నాదానా కామేసుమిచ్ఛాచారా వేరమణీతి తీణి కాయసుచరితాని, ముసావాదా పిసుణాయ వాచాయ ఫరుసాయ వాచాయ సమ్ఫప్పలాపా వేరమణీతి చత్తారి వచీసుచరితాని, అనభిజ్ఝా అబ్యాపాదో సమ్మాదిట్ఠీతి తీణి మనోసుచరితాని. **దస అకుసలకమ్మపథా** నామ పాణాతిపాతో అదిన్నాదానం కామేసుమిచ్ఛాచారోతి తీణి కాయదుచ్చరితాని, ముసావాదో పిసుణా వాచా ఫరుసా వాచా సమ్ఫప్పలాపోతి చత్తారి వచీదుచ్చరితాని, అభిజ్ఝా బ్యాపాదో మిచ్ఛాదిట్ఠీతి తీణి మనోదుచ్చరితాని. కుసలాకుసలాపి చ పటిసన్ధిజనకాయేవ కమ్మపథాతి వుత్తా, వుత్తావసేసా పటిసన్ధిజననే అనేకన్తి కత్తా కమ్మపథాతి న వుత్తా. ఓళారికకుసలాకుసలగహణేనేవ సేసకుసలాకుసలాపి గహితాతి వేదితబ్బా. **రూపన్తి** భూతోపాదాయభేదతో అట్ఠవీసతివిధం రూపం. **విపాకన్తి** కామావచరకుసలవిపాకానం సోళసన్నం, అకుసలవిపాకానం సత్తన్నఞ్చ వసేన తేవీసతివిధం విపాకం. **కిరియన్తి** తిణ్ణమహేతుకకిరియానం, అట్ఠన్నం సహేతుకకిరియానఞ్చ వసేన ఏకాదసవిధం కామావచరకిరియం. విపాకాభావతో కిరియామత్తాతి కిరియా. ఏత్తావతా కామావచరమేవ రూపాబ్యాకతవిపాకాబ్యాకతకిరియాబ్యాకతవసేన వుత్తం.

**ఇధట్ఠస్సా**తి ఇమస్మిం లోకే ఠితస్స. యేభుయ్యేన మనుస్సలోకే ఝానభావనాసబ్భావతో మనుస్సలోకవసేన వుత్తం, ఝానాని పన కదాచి కరహచి దేవలోకేపి లబ్భన్తి, రూపీబ్రహ్మలోకేపి తత్రూపపత్తికహేట్ఠూపపత్తికఉపరూపపత్తికానం వసేన లబ్భన్తి. సుద్ధావాసే పన అరూపావచరే చ హేట్ఠూపపత్తికా నత్థి. రూపారూపావచరేసు అభావితజ్ఝానా హేట్ఠా నిబ్బత్తమానా

కామావచరసుగతియంయేవ నిబ్బత్తన్తి, న దుగ్గతియం. **తత్రూపపన్నస్సాతి** విపాకవసేన బ్రహ్మలోకే ఉపపన్నస్స పటిసన్ధిభవఙ్గచుతివసేన వత్తమానాని చత్తారి విపాకజ్ఝానాని. రూపారూపావచరజ్ఝానసమాపత్తీసు కిరియాబ్యాకతాని న వుత్తాని. కిఞ్చాపి న వుత్తాని, అథ ఖో కుసలేహి సమానపవత్తిత్తా కుసలేసు వుత్తేసు వుత్తానేవ హోన్తీతి వేదితబ్బాని. యథా పట్ఠానే "కుసలాకుసలే నిరుద్ధే విపాకో తదారమ్మణతా ఉప్పజ్జతీ"తి (పట్ఠా. ౧.౧.౪౦౬, ౪౦౯) కుసలజవనగ్గహణేనేవ కిరియజవనం సఙ్గహితం, ఏవమిధాపి దట్ఠబ్బం. **సామఞ్ఞఫలానీతి** చత్తారి సామఞ్ఞఫలాని. ఏతేన లోకుత్తరవిపాకాబ్యాకతం వుత్తం. **నిబ్బానన్తి** నిబ్బానాబ్యాకతం.

**పామోజ్జమూలకాతి** పామోజ్జం మూలం ఆది ఏతేసన్తి పామోజ్జమూలకా, పామోజ్జాదికాతి అత్థో. పామోజ్జేన హి సమాగతానేవ హోన్తి. **అనిచ్చతో మనసికరోతో పామోజ్జం జాయతీతి** ఏత్థ యోనిసోమనసికరోతోయేవ పామోజ్జం జాయతి, న అయోనిసోమనసికరోతో. అయోనిసోమనసికరోతో కుసలుప్పత్తియేవ నత్థి, పగేవ విపస్సనా. కస్మా సరూపేన వుత్తన్తి చే? పామోజ్జస్స బలవభావదస్సనత్థం. పామోజ్జే హి అసతి పన్తేసు చ సేనాసనేసు అధికుసలేసు చ ధమ్మేసు అరతి ఉక్కణ్ఠితా ఉప్పజ్జతి. ఏవం సతి భావనాయేవ ఉక్కమతి. పామోజ్జే పన సతి అరతిఅభావతో భావనాపారిపూరిం గచ్ఛతి. యోనిసోమనసికారస్స పన మూలభావేన భావనాయ బహూపకారత్తం దస్సేతుం ఉపరి నవకం వక్ఖతి.

"యతో యతో సమ్మసతి, ఖన్ధానం ఉదయబ్బయం;
లభతీ పీతిపామోజ్జం, అమతం తం విజానత"న్తి. (ధ॰ ప॰ ౩౭౪) –

వచనతో విపస్సకస్స విపస్సనాపచ్చయా పామోజ్జం ఉప్పజ్జతి. ఇధ పన కలాపసమ్మసనపచ్చయా పామోజ్జం గహేతబ్బం. పముదితస్స భావో పామోజ్జం, దుబ్బలా పీతి. ఆదికమ్మత్థే ప-కారో దట్ఠబ్బో. **పముదితస్సాతి** తేన పామోజ్జేన పముదితస్స తుట్ఠస్స. పమోదితస్సాతిపి పాఠో. సోయేవత్థో. **పీతీతి** బలవపీతి. **పీతిమనస్సాతి** పీతియుత్తమనస్స. యుత్తసద్దస్స లోపో దట్ఠబ్బో యథా అస్సరథోతి . **కాయోతి** నామకాయో, రూపకాయేన సహ వా. **పస్సమ్భతీతి** వూపసన్తదరథో హోతి. **పస్సద్ధకాయోతి** ఉభయపస్సద్ధియోగేన నిబ్బుతకాయో. **సుఖం వేదేతీతి** చేతసికం సుఖం విన్దతి, కాయికసుఖేన సహ వా. **సుఖినోతి** సుఖసమఙ్గిస్స. **చిత్తం సమాధియతీతి** చిత్తం సమం ఆధియతి, ఏకగ్గం హోతి. **సమాహితే చిత్తేతి** భావేనభావలక్ఖణత్థే భుమ్మవచనం. చిత్తసమాహితభావేన హి యథాభూతజాననం లక్ఖీయతి. **యథాభూతం పజానాతీతి** ఉదయబ్బయఞాణాదివసేన సఙ్ఖారం యథాసభావం జానాతి. **పస్సతీతి** తంయేవ చక్ఖునా దిట్ఠం వియ ఫుటం కత్వా పఞ్ఞాచక్ఖునా పస్సతి. **నిబ్బిన్దతీతి** నవవిధవిపస్సనాఞాణయోగేన సఙ్ఖారేసు ఉక్కణ్ఠతి. **నిబ్బిన్దం విరజ్జతీతి** తం విపస్సనం సిఖం పాపేన్తో మగ్గఞాణయోగేన సఙ్ఖారేహి విరత్తో హోతి. **విరాగా విముచ్చతీతి** విరాగసఙ్ఖాతమగ్గహేతు ఫలవిముత్తియా నిబ్బానే అధిమోక్ఖేన విముచ్చతి. కేసుచి పన పోత్థకేసు ఇమస్మిం వారే "సమాహితేన చిత్తేన ఇదం దుక్ఖన్తి యథాభూతం పజానాతీ"తిఆది సచ్చనయో లిఖితో, సోపి చ కేసుచి పోత్థకేసు "ఇదం దుక్ఖన్తి యోనిసో మనసి కరోతీ"తిఆదినా నయేన లిఖితో. వారద్వయేపి బ్యఞ్జనతోయేవ విసేసో, న అత్థతో. "నిబ్బిన్దం విరజ్జతీ"తి హి మగ్గఞాణస్స వుత్తత్తా మగ్గఞాణే చ సిద్ధే చతుసచ్చాభిసమయకిచ్చం సిద్ధమేవ హోతి. తస్మా చతుసచ్చనయేన వుత్తవారోపి ఇమినా వారేన అత్థతో అవిసిట్ఠోయేవ.

౭౪. ఇదాని **అనిచ్చతోతి**ఆదీహి ఆరమ్మణస్స అవిసేసేత్వా వుత్తత్తా ఆరమ్మణం విసేసేన్తో **రూపం అనిచ్చతో మనసి కరోతీతి**ఆదిమాహ. **యోనిసోమనసికారమూలకాతి** యోనిసోమనసికారో మూలం పతిట్ఠా ఏతేసన్తి యోనిసోమనసికారమూలకా. యోనిసోమనసికారం ముఞ్చిత్వాయేవ హి పామోజ్జాదయో నవ న హోన్తి. **సమాహితేన**

**చిత్తేనా**తి కారణభూతేన చిత్తేన. **యథాభూతం పజానాతీ**తి పఞ్ఞాయ పజానాతి. “ఇదం దుక్ఖన్తి యోనిసో మనసి కరోతీ”తి వుచ్చమానే అనుస్సవవసేన పుబ్బభాగసచ్చానుబోధోపి సఙ్గయ్హతి. **యోనిసోమనసికారో**తి చ ఉపాయేన మనసికారో.

**ధాతునానత్తం పటిచ్చ ఉప్పజ్జతి ఫస్సనానత్త**న్తి చక్ఖాదిధాతునానత్తం పటిచ్చ చక్ఖుసమ్ఫస్సాదినానత్తం ఉప్పజ్జతీతి అత్థో. **ఫస్సనానత్తం పటిచ్చా**తి చక్ఖుసమ్ఫస్సాదినానత్తం పటిచ్చ. **వేదనానానత్త**న్తి చక్ఖుసమ్ఫస్సజాదివేదనానానత్తం . **సఞ్ఞానానత్త**న్తి కామసఞ్ఞాదినానత్తం. **సఙ్కప్పనానత్త**న్తి కామసఙ్కప్పాదినానత్తం. **ఛన్దనానత్త**న్తి సఙ్కప్పనానత్తతాయ రూపే ఛన్దో సద్దే ఛన్దోతి ఏవం ఛన్దనానత్తం ఉప్పజ్జతి. **పరిళాహనానత్త**న్తి ఛన్దనానత్తతాయ రూపపరిళాహో సద్దపరిళాహోతి ఏవం పరిళాహనానత్తం ఉప్పజ్జతి. **పరియేసనానానత్త**న్తి పరిళాహనానత్తతాయ రూపపరియేసనాదినానత్తం ఉప్పజ్జతి. **లాభనానత్త**న్తి పరియేసనానానత్తతాయ రూపపటిలాభాదినానత్తం ఉప్పజ్జతీతి.

ధమ్మనానత్తఞాణనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

### ౨౦-౨౪. ఞాణపఞ్చకనిద్దేసవణ్ణనా

**౭౫**. ఞాణపఞ్చకనిద్దేసే తేసం పఞ్చన్నం ఞాణానం అనుపుబ్బసమ్బన్ధసబ్భావతో ఏకతోవ పుచ్ఛావిస్సజ్జనాని కతాని. **అభిఞ్ఞాతా హోన్తీ**తి ధమ్మసభావలక్ఖణజాననవసేన సుట్ఠు ఞాతా హోన్తి. **ఞాతా హోన్తీ**తి ఞాతపరిఞ్ఞావసేన సభావతో ఞాతత్తా ఞాతా నామ హోన్తి. యేన ఞాణేన తే ధమ్మా ఞాతా హోన్తి, తం ఞాతట్ఠేన ఞాణం, పజాననట్ఠేన పఞ్ఞాతి సమ్బన్ధో. ఇమినావ నయేన సేసఞాణానిపి యోజేతబ్బాని. **పరిఞ్ఞాతా హోన్తీ**తి సామఞ్ఞలక్ఖణవసేన సమన్తతో ఞాతా హోన్తి. **తీరితా హోన్తీ**తి తీరణపరిఞ్ఞావసేన అనిచ్చాదితో ఉపపరిక్ఖితా సమాపితా నామ హోన్తి. **పహీనా హోన్తీ**తి అనిచ్చానుపస్సనాదినా ఞాణేన నిచ్చసఞ్ఞాదయో భఙ్గానుపస్సనతో పట్ఠాయ పహీనా హోన్తి. **పరిచ్చత్తా హోన్తీ**తి పహానవసేనేవ ఛడ్డితా నామ హోన్తి. **భావితా హోన్తీ**తి వడ్ఢితా పరిభావితా చ హోన్తి. **ఏకరసా హోన్తీ**తి సకిచ్చసాధనపటిపక్ఖపహానేన ఏకకిచ్చా హోన్తి, పచ్చనీకతో వా విముత్తివసేన విముత్తిరసేన ఏకరసా హోన్తి. **సచ్ఛికతా హోన్తీ**తి పటిలాభవసేన ఫలధమ్మో పటివేధవసేన నిబ్బానధమ్మోతి పచ్చక్ఖకతా హోన్తి. **ఫస్సితా హోన్తీ**తి పటిలాభఫుసనేన పటివేధఫుసనేన చ ఫస్సితా అనుభూతా హోన్తి. ఇమాని పఞ్చ ఞాణాని హేట్ఠా సుతమయఞాణవసేన వుత్తాని, ఇధ సకిచ్చసాధనవసేన.

ఞాణపఞ్చకనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

### ౨౫-౨౮. పటిసమ్భిదాఞాణనిద్దేసవణ్ణనా

**౭౬**. పటిసమ్భిదాఞాణనిద్దేసే యస్మా ధమ్మే అవుత్తే తస్స కిచ్చం న సక్కా వత్తుం, తస్మా ఉద్దిట్ఠానం పటిపాటిం అనాదియిత్వా పఠమం ధమ్మా నిద్దిట్ఠా. ధమ్మాదీనం అత్థా వుత్తాయేవ. **సద్ధిన్ద్రియం ధమ్మో**తిఆదీహి ధమ్మసద్దపరియాపన్నే ధమ్మే వత్వా నానత్తసద్దస్స అత్థం దస్సేన్తో **అఞ్ఞో సద్ధిన్ద్రియం ధమ్మో**తిఆదిమాహ. “అఞ్ఞో ధమ్మో”తి హి వుత్తే ధమ్మానం నానత్తం దస్సితం హోతి. **పటివిదితా**తి అభిముఖభావేన విదితా పాకటా నామ హోన్తి. తేన పటిసమ్భిదాపదస్స అత్థో వుత్తో. **అధిమోక్ఖట్ఠో అత్థో**తిఆదీహి తేసం సద్ధాదీనం అధిముచ్చనాదికిచ్చం అత్థో నామాతి దస్సేతి. **సన్దస్సేతు**న్తి పరం ఞాపేతుకామస్స పరం సన్దస్సేతుం. పరస్స పన వచనం సుణన్తస్సాపి లబ్భతియేవ. **బ్యఞ్జననిరుత్తాభిలాపా**తి నామబ్యఞ్జనం నామనిరుత్తి నామాభిలాపో. నామఞ్హి అత్థం బ్యఞ్జయతీతి బ్యఞ్జనం, “సఙ్ఖతమభిసఙ్ఖరోన్తీతి ఖో, భిక్ఖవే, తస్మా

సఙ్ఖారాతి వుచ్చన్తీ''తి (సం॰ ని॰ ౩.౭౯) ఏవం నిద్ధారేత్వా సహేతుకం కత్వా వుచ్చమానత్తా నిరుత్తి, అభిలపీయతి ఏతేన అత్థోతి అభిలాపోతి వుచ్చతి.

నామఞ్చ నామేతం చతుబ్బిధం – సామఞ్ఞనామం, గుణనామం, కిత్తిమనామం, ఓపపాతికనామన్తి. తత్థ పఠమకప్పికేసు మహాజనేన సమ్మన్నిత్వా ఠపితత్తా ''మహాసమ్మతో''తి రఞ్ఞో నామం **సామఞ్ఞనామం**. యం సన్ధాయ వుత్తం ''మహాజనసమ్మతోతి ఖో, వాసేట్ఠ, 'మహాసమ్మతో మహాసమ్మతో'త్వేవ పఠమం అక్ఖరం ఉపనిబ్బత్త''న్తి (దీ॰ ని॰ ౩.౧౩౧). ''ధమ్మకథికో పంసుకూలికో వినయధరో తిపిటకధరో సద్ధో సతో''తి ఏవరూపం గుణతో ఆగతనామం **గుణనామం**. ''భగవా అరహం సమ్మాసమ్బుద్ధో''తిఆదీనిపి తథాగతస్స అనేకాని నామసతాని గుణనామానేవ. తేన వుత్తం –

> ''అసఙ్ఖ్యేయ్యాని నామాని, సగుణేన మహేసినో;
> గుణేహి నామముద్ధేయ్యం, అపి నామసహస్సతో''తి.

యం పన జాతస్స కుమారకస్స నామగ్గహణదివసే దక్ఖిణేయ్యానం సక్కారం కత్వా సమీపే ఠితా ఞాతకా కప్పేత్వా పకప్పేత్వా ''అయం అసుకో నామా''తి నామం కరోన్తి, ఇదం **కిత్తిమనామం**. యా పన పురిమపఞ్ఞత్తి అపరపఞ్ఞత్తియం పతతి, పురిమవోహారో పచ్ఛిమవోహారే పతతి. సేయ్యథిదం, పురిమకప్పేపి చన్దో చన్దోయేవ నామ, ఏతరహిపి చన్దోయేవ. అతీతే సూరియో, సముద్దో, పథవీ, పబ్బతో పబ్బతోయేవ నామ, ఏతరహిపి పబ్బతోయేవాతి, ఇదం **ఓపపాతికనామం**. ఇదం చతుబ్బిధమ్పి నామం ఏకం నామమేవ హోతి , తం లోకసఙ్కేతమత్తసిద్ధం పరమత్థతో అవిజ్జమానం. అఞ్ఞే పన ''నామం నామ అత్థజోతకో సద్దో''తి వదన్తి. బలబోజ్ఝఙ్గమగ్గఙ్గానం వుత్తనయానుసారేనేవ అత్థో వేదితబ్బో.

పటిసమ్భిదాఞాణనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

### ౨౯-౩౧. ఞాణత్తయనిద్దేసవణ్ణనా

**౭౮**. ఞాణత్తయనిద్దేసే **నిమిత్తన్తి** సఙ్ఖారనిమిత్తం. **అనిమిత్తేతి** సఙ్ఖారనిమిత్తపటిపక్ఖే నిబ్బానే. **అధిముత్తత్తాతి** తన్నిన్నభావేన చిత్తస్స విస్సట్ఠత్తా. **ఫుస్స ఫుస్స వయం పస్సతీతి** సఙ్ఖారనిమిత్తం ఞాణేన ఫుసిత్వా ఫుసిత్వా తస్స భఙ్గం విపస్సనాఞాణేనేవ పస్సతి. ఏతేన భఙ్గానుపస్సనా సిద్ధా. సా అనిచ్చానుపస్సనం సాధేతి, అనిచ్చస్స దుక్ఖత్తా సా దుక్ఖానుపస్సనం, దుక్ఖస్స అనత్తత్తా సా అనత్తానుపస్సనన్తి ఏవమేత్థ తిస్సో అనుపస్సనా వుత్తా హోన్తి. **అనిమిత్తో విహారోతి** నిమిత్తం భయతో దిట్ఠత్తా నో విపస్సనత్తయవిహారో అనిమిత్తవిహారో నామ హోతి. **పణిధిన్తి** తణ్హం. **అప్పణిహితేతి** తణ్హాపటిపక్ఖే నిబ్బానే. **అభినివేసన్తి** అత్తాభినివేసం. **సుఞ్ఞతేతి** అత్తవిరహితే నిబ్బానే. **సుఞ్ఞతోతి** సుఞ్ఞంయేవ సుఞ్ఞతో. **పవత్తం అజ్ఝుపేక్ఖిత్వాతి** విపాకప్పవత్తం సఙ్ఖారుపేక్ఖాయ అజ్ఝుపేక్ఖిత్వా. సుగతిసఙ్ఖాతవిపాకప్పవత్తాభినన్దినో హి సత్తా. అయం పన ఫలసమాపత్తిం సమాపజ్జితుకామో తం పవత్తం, సబ్బఞ్చ సఙ్ఖారగతం అనిచ్చాదితో పస్సిత్వా అజ్ఝుపేక్ఖతియేవ. ఏవఞ్హి దిట్ఠే ఫలసమాపత్తిం సమాపజ్జితుం సక్కోతి, న అఞ్ఞథా. **ఆవజ్జిత్వాతి** ఆవజ్జనేన ఆవజ్జిత్వా. **సమాపజ్జతీతి** ఫలసమాపత్తిం పటిపజ్జతి. **అనిమిత్తా సమాపత్తీతి** నిమిత్తం భయతో దిస్వా సమాపన్నత్తా అనిమిత్తా సమాపత్తి నామ. **అనిమిత్తవిహారసమాపత్తీతి** విపస్సనావిహారవసేన చ ఫలసమాపత్తివసేన చ తదుభయం నామ హోతి.

**౭౯**. ఇదాని సఙ్ఖారనిమిత్తమేవ విభజిత్వా దస్సేన్తో **రూపనిమిత్త**న్తిఆదిమాహ. జరామరణగ్గహణే వత్తబ్బం పుబ్బే వుత్తమేవ. "అఞ్ఞో అనిమిత్తవిహారో"తిఆదీహి వుత్తేయేవ నిగమేత్వా దస్సేతి. సఙ్ఖేపేన **విహారట్ఠే ఞాణం** నామ ఫలసమాపత్తియా పుబ్బభాగే సఙ్ఖారుపేక్ఖాఞాణే ఠితస్స విపస్సనావిహారనానత్తే ఞాణం **సమాపత్తట్ఠే ఞాణం** నామ ఫలసమాపత్తినానత్తే ఞాణం. **విహారసమాపత్తట్ఠే ఞాణం** నామ తదుభయనానత్తే ఞాణం. విపస్సనావిహారేనేవ వీతినామేతుకామో విపస్సనావిహారమేవ పవత్తేతి, ఫలసమాపత్తివిహారేనేవ వీతినామేతుకామో విపస్సనాపటిపాటియా ఉస్సక్కిత్వా ఫలసమాపత్తివిహారమేవ పవత్తేతి, తదుభయేన వీతినామేతుకామో తదుభయం పవత్తేతి. ఏవం పుగ్గలాధిప్పాయవసేన తివిధం జాతం. సేసమేత్థ వత్తబ్బం సఙ్ఖారుపేక్ఖాఞాణవణ్ణనాయం వుత్తమేవ.

ఞాణత్తయనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

### ౩౨. ఆనన్తరికసమాధిఞాణనిద్దేసవణ్ణనా

**౮౦**. ఆనన్తరికసమాధిఞాణనిద్దేసే **నేక్ఖమ్మవసేనా**తిఆదీసు నేక్ఖమ్మఅబ్యాపాదఆలోకసఞ్ఞాఅవిక్ఖేపధమ్మవవత్థానఞాణపామోజ్జాని సుక్ఖవిపస్సకస్స ఉపచారజ్ఝానసమ్పయుత్తా తస్స తస్స కిలేసస్స విపక్ఖభూతా సత్త ధమ్మా ఏకచిత్తసమ్పయుత్తా ఏవ. **చిత్తస్స ఏకగ్గతా అవిక్ఖేపో**తి ఏకగ్గస్స భావో ఏకగ్గతా, నానారమ్మణే న విక్ఖిపతి తేన చిత్తన్తి అవిక్ఖేపో, చిత్తస్స ఏకగ్గతాసఙ్ఖాతో అవిక్ఖేపోతి అత్థో. **సమాధీ**తి ఏకారమ్మణే సమం ఆధీయతి తేన చిత్తన్తి సమాధి నామాతి అత్థో. **తస్స సమాధిస్స వసేనా**తి ఉపచారసమాధినాపి సమాహితచిత్తస్స యథాభూతావబోధతో వుత్తప్పకారస్స సమాధిస్స వసేన. **ఉప్పజ్జతి ఞాణ**న్తి మగ్గఞాణం యథాక్కమేన ఉప్పజ్జతి. **ఖీయన్తీ**తి సముచ్ఛేదవసేన ఖీయన్తి. **ఇతీ**తి వుత్తప్పకారస్స అత్థస్స నిగమనం. **పఠమం సమథో**తి పుబ్బభాగే సమాధి హోతి. **పచ్ఛా ఞాణ**న్తి అపరభాగే మగ్గక్ఖణే ఞాణం హోతి.

**కామాసవో**తి పఞ్చకామగుణికరాగో. **భవాసవో**తి రూపారూపభవేసు ఛన్దరాగో ఝాననికన్తి సస్సతదిట్ఠిసహజాతో రాగో భవవసేన పత్థనా. **దిట్ఠాసవో**తి ద్వాసట్ఠి దిట్ఠియో. **అవిజ్జాసవో**తి దుక్ఖాదీసు అట్ఠసు ఠానేసు అఞ్ఞాణం. ధమ్మవచనేన ఓకాసపుచ్ఛం కత్వా "సోతాపత్తిమగ్గేనా"తిఆదినా ఆసవక్ఖయకరేన మగ్గేన ఆసవక్ఖయం దస్సేత్వా "ఏత్థా"తి ఓకాసవిస్సజ్జనం కతం, మగ్గక్ఖణేతి వుత్తం హోతి. **అనవసేసో**తి నత్థి ఏతస్స అవసేసోతి అనవసేసో. **అపాయగమనీయో**తి నిరయతిరచ్ఛానయోనిపేత్తివిసయాసురకాయా చత్తారో సుఖసఙ్ఖాతా అయా అపేతత్తా అపాయా, యస్స సంవిజ్జతి , తం పుగ్గలం అపాయే గమేతీతి అపాయగమనీయో. ఆసవక్ఖయకథా దుభతోవుట్ఠానకథాయం వుత్తా.

**అవిక్ఖేపవసేనా**తి పవత్తమానస్స సమాధిస్స ఉపనిస్సయభూతసమాధివసేన. **పథవీకసిణవసేనా**తిఆదీసు దస కసిణాని తదారమ్మణికఅప్పనాసమాధివసేన వుత్తాని, బుద్ధానుస్సతిఆదయో మరణస్సతి ఉపసమానుస్సతి చ ఉపచారజ్ఝానవసేన వుత్తా, ఆనాపానస్సతి కాయగతాసతి చ అప్పనాసమాధివసేన వుత్తా, దస అసుభా పఠమజ్ఝానవసేన వుత్తా.

బుద్ధం ఆరబ్భ ఉప్పన్నా అనుస్సతి **బుద్ధానుస్సతి**. "ఇతిపి సో భగవా అరహ"న్తిఆదిబుద్ధగుణారమ్మణాయ (మ. ని. ౧.౭౪; అ. ని. ౩.౭౧; ౬.౨౬) సతియా ఏతం అధివచనం, తస్సా బుద్ధానుస్సతియా వసేన. తథా ధమ్మం ఆరబ్భ ఉప్పన్నా

అనుస్సతి **ధమ్మానుస్సతి**. "స్వాక్ఖాతో భగవతా ధమ్మో"తిఆదిధమ్మగుణారమ్మణాయ సతియా ఏతం అధివచనం. సఙ్ఘం ఆరబ్భ ఉప్పన్నా అనుస్సతి **సఙ్ఘానుస్సతి**. "సుప్పటిపన్నో భగవతో సావకసఙ్ఘో"తిఆదిసఙ్ఘగుణారమ్మణాయ సతియా ఏతం అధివచనం. సీలం ఆరబ్భ ఉప్పన్నా అనుస్సతి **సీలానుస్సతి**. అత్తనో అఖణ్డతాదిసీలగుణారమ్మణాయ సతియా ఏతం అధివచనం. చాగం ఆరబ్భ ఉప్పన్నా అనుస్సతి **చాగానుస్సతి**. అత్తనో ముత్తచాగతాదిచాగగుణారమ్మణాయ సతియా ఏతం అధివచనం. దేవతా ఆరబ్భ ఉప్పన్నా అనుస్సతి **దేవతానుస్సతి**. దేవతా సక్ఖిట్ఠానే ఠపేత్వా అత్తనో సద్ధాదిగుణారమ్మణాయ సతియా ఏతం అధివచనం. ఆనాపానే ఆరబ్భ ఉప్పన్నా సతి **ఆనాపానస్సతి**. ఆనాపాననిమిత్తారమ్మణాయ సతియా ఏతం అధివచనం. మరణం ఆరబ్భ ఉప్పన్నా సతి **మరణస్సతి**.
ఏకభవపరియాపన్నజీవితిన్ద్రియుపచ్ఛేదసఙ్ఖాతమరణారమ్మణాయ సతియా ఏతం అధివచనం. కుచ్ఛితానం కేసాదీనం పటికూలానం ఆయత్తా ఆకరత్తా కాయోతిసఙ్ఖాతే సరీరే గతా పవత్తా, తాదిసం వా కాయం గతా సతి **కాయగతాసతి**. "కాయగతసతీ"తి వత్తబ్బే రస్సం అకత్వా "కాయగతాసతీ"తి వుత్తా. తథేవ ఇధాపి కాయగతాసతివసేనాతి వుత్తం. కేసాదికేసు కాయకోట్ఠాసేసు పటికూలనిమిత్తారమ్మణాయ సతియా ఏతం అధివచనం. ఉపసమం ఆరబ్భ ఉప్పన్నా అనుస్సతి **ఉపసమానుస్సతి**. సబ్బదుక్ఖూపసమారమ్మణాయ సతియా ఏతం అధివచనం. దస అసుభా హేట్ఠా వుత్తత్థా.

**౮౧. దీఘం అస్సాసవసేనాతిఆదీని** అప్పనూపచారసమాధిభేదంయేవ దస్సేతుం వుత్తాని. **దీఘం అస్సాసవసేనాతి** దీఘన్తి వుత్తఅస్సాసవసేన. "దీఘం వా అస్ససన్తో దీఘం అస్ససామీతి పజానాతీ"తి (దీ॰ ని॰ ౨.౩౭౪; మ॰ ని॰ ౧.౧౦౭; ౩.౧౪౮) హి వుత్తం. ఏస నయో సేసేసుపి. **సబ్బకాయపటిసంవేదీ**తి సబ్బస్స అస్సాసపస్సాసకాయస్స పటిసంవేదీ. **పస్సమ్భయం కాయసఙ్ఖార**న్తి ఓళారికం అస్సాసపస్సాసఙ్ఖాతం కాయసఙ్ఖారం పస్సమ్భేన్తో వూపసమేన్తో. "దీఘం రస్సం సబ్బకాయపటిసంవేదీ పస్సమ్భయం కాయసఙ్ఖార"న్తి ఇమినావ చతుక్కేన అప్పనాసమాధి వుత్తో. **పీతిపటిసంవేదీ**తి పీతిం పాకటం కరోన్తో. **చిత్తసఙ్ఖారపటిసంవేదీ**తి సఞ్ఞావేదనాసఙ్ఖాతం చిత్తసఙ్ఖారం పాకటం కరోన్తో. **అభిప్పమోదయం చిత్త**న్తి చిత్తం మోదేన్తో. **సమాదహం చిత్త**న్తి ఆరమ్మణే చిత్తం సమం ఠపేన్తో. **విమోచయం చిత్త**న్తి చిత్తం నీవరణాదీహి విమోచేన్తో. **పీతిపటిసంవేదీ సుఖపటిసంవేదీ చిత్తసఙ్ఖారపటిసంవేదీ పస్సమ్భయం చిత్తసఙ్ఖార**న్తి చతుక్కఞ్చ **చిత్తపటిసంవేదీ అభిప్పమోదయం చిత్తం సమాదహం చిత్తం విమోచయం చిత్త**న్తి చతుక్కఞ్చ అప్పనాసమాధివసేన విపస్సనాసమ్పయుత్తసమాధివసేన చ వుత్తాని. **అనిచ్చానుపస్సీ**తి అనిచ్చానుపస్సనావసేన. **విరాగానుపస్సీ**తి నిబ్బిదానుపసనావసేన. **నిరోధానుపస్సీ**తి భఙ్గానుపస్సనావసేన. **పటినిస్సగ్గానుపస్సీ**తి వుట్ఠానగామినీవిపస్సనావసేన. సా హి తదఙ్గవసేన సద్ధిం ఖన్ధాభిసఙ్ఖారేహి కిలేసే పరిచ్చజతి. సఙ్ఖతదోసదస్సనేన చ తబ్బిపరీతే నిబ్బానే తన్నిన్నతాయ పక్ఖన్దతి. ఇదం చతుక్కం విపస్సనాసమ్పయుత్తసమాధివసేనేవ వుత్తం. **అస్సాసవసేన పస్సాసవసేనాతి** చేత్థ అస్సాసపస్సాసపవత్తిమత్తం గహేత్వా వుత్తం, న తదారమ్మణకరణవసేన. విత్థారో పనేత్థ ఆనాపానకథాయం ఆవిభవిస్సతి.

ఆనన్తరికసమాధిఞాణనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

## ౩౩. అరణవిహారఞాణనిద్దేసవణ్ణనా

**౮౨.** అరణవిహారఞాణనిద్దేసే అనిచ్చానుపస్సనాదయో వుత్తత్థా. **సుఞ్ఞతో విహారో**తి అనత్తానుపస్సనాయ వుట్ఠితస్స సుఞ్ఞతాకారేనేవ పవత్తా అరహత్తఫలసమాపత్తి. **అనిమిత్తో విహారో**తి అనిచ్చానుపస్సనాయ వుట్ఠితస్స అనిమిత్తాకారేన పవత్తా అరహత్తఫలసమాపత్తి. **అప్పణిహితో విహారో**తి దుక్ఖానుపస్సనాయ వుట్ఠితస్స అప్పణిహితాకారేన పవత్తా

అరహత్తఫలసమాపత్తి. **సుఞ్ఞతే అధిముత్తతాతి** సుఞ్ఞతే ఫలసమాపత్తియా పుబ్బభాగపఞ్ఞావసేన అధిముత్తతా. సేసద్వయేపి ఏసేవ నయో. **పఠమం ఝానన్తి**ఆదీహి అరహత్తఫలసమాపత్తిం సమాపజ్జితుకామస్స విపస్సనాయ ఆరమ్మణభూతా ఝానసమాపత్తియో వుత్తా. అరహతోయేవ హి విపస్సనాఫలసమాపత్తిపణీతాధిముత్తిఝానసమాపత్తియో సబ్బకిలేసానం పహీనత్తా "అరణవిహారో"తి వత్తుం అరహన్తి.

**పఠమేన ఝానేన నీవరణే హరతీతి అరణవిహారోతి** పఠమజ్ఝానసమఙ్గీ పఠమేన ఝానేన నీవరణే హరతీతి తం పఠమం ఝానం అరణవిహారోతి అత్థో. సేసేసుపి ఏసేవ నయో. అరహతో నీవరణాభావేపి నీవరణవిపక్ఖత్తా పఠమస్స ఝానస్స నీవరణే హరతీతి వుత్తన్తి వేదితబ్బం. విపస్సనాఫలసమాపత్తిపణీతాధిముత్తివసేన తిధా అరణవిహారఞాణం ఉద్దిసిత్వా కస్మా ఝానసమాపత్తియోవ అరణవిహారోతి నిద్దిట్ఠాతి చే? ఉద్దేసవసేనేవ తాసం తిస్సన్నం అరణవిహారతాయ సిద్ధత్తా. ఫలసమాపత్తివిపస్సనాయ పన భూమిభూతానం ఝానసమాపత్తీనం అరణవిహారతా అవుత్తే న సిజ్ఝతి, తస్మా అసిద్ధమేవ సాధేతుం "పఠమం ఝానం అరణవిహారో"తిఆది వుత్తన్తి వేదితబ్బం. తాసఞ్హి అరణవిహారతా ఉద్దేసవసేన అసిద్ధాపి నిద్దేసే వుత్తత్తా సిద్ధాతి. తేసం వా యోజితనయేనేవ "అనిచ్చానుపస్సనా నిచ్చసఞ్ఞం హరతీతి అరణవిహారో, దుక్ఖానుపస్సనా సుఖసఞ్ఞం హరతీతి అరణవిహారో, అనత్తానుపస్సనా అత్తసఞ్ఞం హరతీతి అరణవిహారో, సుఞ్ఞతో విహారో అసుఞ్ఞతం హరతీతి అరణవిహారో, అనిమిత్తో విహారో నిమిత్తం హరతీతి అరణవిహారో, అప్పణిహితో విహారో పణిధిం హరతీతి అరణవిహారో, సుఞ్ఞతాధిముత్తతా అసుఞ్ఞతాధిముత్తిం హరతీతి అరణవిహారో, అనిమిత్తాధిముత్తతా నిమిత్తాధిముత్తిం హరతీతి అరణవిహారో, అప్పణిహితాధిముత్తతా పణిహితాధిముత్తిం హరతీతి అరణవిహారో"తి యోజేత్వా గహేతబ్బం.

అరణవిహారఞాణనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

### ౩౪. నిరోధసమాపత్తిఞాణనిద్దేసవణ్ణనా

**౮౩.** నిరోధసమాపత్తిఞాణనిద్దేసే **సమథబలన్తి** కామచ్ఛన్దాదయో పచ్చనీకధమ్మే సమేతీతి సమథో, సోయేవ అకమ్పనీయట్ఠేన బలం. అనాగామిఅరహన్తానంయేవ సమాధిపటిపక్ఖస్స కామచ్ఛన్దస్స పహానేన సమాధిస్మిం పరిపూరకారిభావప్పత్తత్తా తేసంయేవ సమాధి బలప్పత్తోతి కత్వా "సమథబల"న్తి వుచ్చతి, న అఞ్ఞేసం. సమాధిబలన్తిపి పాఠో. **విపస్సనాబలన్తి** అనిచ్చాదివసేన వివిధేహి ఆకారేహి ధమ్మే పస్సతీతి విపస్సనా, సాయేవ అకమ్పనీయట్ఠేన బలం. తేసంయేవ ఉభిన్నం బలప్పత్తం విపస్సనాఞాణం. తత్థ సమథబలం అనుపుబ్బేన చిత్తసన్తానవూపసమనత్థం నిరోధే చ పటిపాదనత్థం, విపస్సనాబలం పవత్తే ఆదీనవదస్సనత్థం నిరోధే చ ఆనిసంసదస్సనత్థం.

**నీవరణేతి** నిమిత్తత్థే భుమ్మవచనం, నీవరణనిమిత్తం నీవరణపచ్చయాతి అత్థో. కరణత్థే వా భుమ్మవచనం, నీవరణేనాతి అత్థో. **న కమ్పతీతి** ఝానసమఙ్గీపుగ్గలో. అథ వా ఝానన్తి ఝానఙ్గానం అధిప్పేతత్తా పఠమేన ఝానేన తంసమ్పయుత్తసమాధి నీవరణే న కమ్పతి. అయమేవ చేత్థ యోజనా గహేతబ్బా. **ఉద్ధచ్చే చాతి** ఉద్ధచ్చసహగతచిత్తుప్పాదే ఉద్ధచ్చే చ. **ఉద్ధచ్చన్తి** చ ఉద్ధతభావో , తం అవూపసమలక్ఖణం. **ఉద్ధచ్చసహగతకిలేసే చాతి** ఉద్ధచ్చేన సహగతే ఏకుప్పాదాదిభావం గతే ఉద్ధచ్చసమ్పయుత్తే మోహఅహిరికఅనోత్తప్పకిలేసే చ. **ఖన్ధే చాతి** ఉద్ధచ్చసమ్పయుత్తచతుక్ఖన్ధే చ. **న కమ్పతి న చలతి న వేధతీతి** అఞ్ఞమఞ్ఞవేవచనాని. ఉద్ధచ్చే న కమ్పతి, ఉద్ధచ్చసహగతకిలేసే న చలతి, ఉద్ధచ్చసహగతక్ఖన్ధే న వేధతీతి యోజేతబ్బం. విపస్సనాబలం సత్తన్నంయేవ అనుపస్సనానం వుత్తత్తా తాసంయేవ వసేన

విపస్సనాబలం పరిపుణ్ణం హోతీతి వేదితబ్బం. **అవిజ్జాయ చా**తి ద్వాదససుపి అకుసలచిత్తుప్పాదేసు అవిజ్జాయ చ. **అవిజ్జాసహగతకిలేసే చా**తి యథాయోగం అవిజ్జాయ సమ్పయుత్తలోభదోసమానదిట్ఠివిచికిచ్ఛాథినఉద్ధచ్చఅహిరికఅనోత్తప్పకిలేసే చ.

**వచీసఙ్ఖారా**తి వితక్కవిచారా. "పుబ్బే ఖో, ఆవుసో విసాఖ, వితక్కేత్వా విచారేత్వా పచ్ఛా వాచం భిన్దతి, తస్మా వితక్కవిచారా వచీసఙ్ఖారో"తి (మ॰ ని॰ ౧.౪౬౩) వచనతో వాచం సఙ్ఖరోన్తి ఉప్పాదేన్తీతి వచీసఙ్ఖారా. **కాయసఙ్ఖారా**తి అస్సాసపస్సాసా. "అస్సాసపస్సాసా ఖో, ఆవుసో విసాఖ, కాయికా ఏతే ధమ్మా కాయపటిబద్ధా, తస్మా అస్సాసపస్సాసా కాయసఙ్ఖారో"తి (మ॰ ని॰ ౧.౪౬౩) వచనతో కాయేన సఙ్ఖరీయన్తీతి కాయసఙ్ఖారా. **సఞ్ఞావేదయితనిరోధ**న్తి సఞ్ఞాయ వేదనాయ చ నిరోధం. **చిత్తసఙ్ఖారా**తి సఞ్ఞా చ వేదనా చ. "చేతసికా ఏతే ధమ్మా చిత్తపటిబద్ధా, తస్మా సఞ్ఞా చ వేదనా చ చిత్తసఙ్ఖారో"తి (మ॰ ని॰ ౧.౪౬౩) వచనతో చిత్తేన సఙ్ఖరీయన్తీతి చిత్తసఙ్ఖారా.

**౮౪**. ఞాణచరియాసు అనుపస్సనావసానే, వివట్టనానుపస్సనాగహణేన వా తస్సా ఆదిభూతా చరియాకథాయ ఞాణచరియాతి వుత్తా సేసానుపస్సనాపి గహితా హోన్తీతి వేదితబ్బం. **సోళసహి ఞాణచరియాహీ**తి చ ఉక్కట్ఠపరిచ్ఛేదో, అనాగామిస్స పన అరహత్తమగ్గఫలవజ్జాహి చుద్దసహిపి హోతి పరిపుణ్ణబలత్తా.

**౮౫**. **నవహి సమాధిచరియాహీ**తి ఏత్థ పఠమజ్ఝానాదీహి అట్ఠ, పఠమజ్ఝానాదీనం పటిలాభత్థాయ సబ్బత్థ ఉపచారజ్ఝానవసేన ఏకాతి నవ సమాధిచరియా. బలచరియానం కిం నానత్తం? సమథబలేనపి హి "నేక్ఖమ్మవసేనా"తిఆదీహి సత్తహి పరియాయేహి ఉపచారసమాధి వుత్తో, పేయ్యాలవిత్థారతో "పఠమజ్ఝానవసేనా"తిఆదీహి సమసత్తతియా వారేహి యథాయోగం అప్పనూపచారసమాధి వుత్తో, సమాధిచరియాయపి "పఠమం ఝాన"న్తిఆదీహి అట్ఠహి పరియాయేహి అప్పనాసమాధి వుత్తో. **పఠమం ఝానం పటిలాభత్థాయా**తిఆదీహి అట్ఠహి పరియాయేహి ఉపచారసమాధి వుత్తోతి ఉభయత్థాపి అప్పనూపచారసమాధియేవ వుత్తో. ఏవం సన్తేపి అకమ్పియట్ఠేన బలాని వసీభావట్ఠేన చరియాతి వేదితబ్బా. విపస్సనాబలే పన సత్త అనుపస్సనావ "విపస్సనాబల"న్తి వుత్తా, ఞాణచరియాయ సత్త చ అనుపస్సనా వుత్తా, వివట్టనానుపస్సనాదయో నవ చ విసేసేత్వా వుత్తా. ఇదం నేసం నానత్తం. సత్త అనుపస్సనా పన అకమ్పియట్ఠేన బలాని వసీభావట్ఠేన చరియాతి వేదితబ్బా.

"వసీభావతా పఞ్ఞా"తి (పటి॰ మ॰ ౧.౩౪ మాతికా) ఏత్థ వుత్తవసియో విస్సజ్జేతుం **వసీతి పఞ్చ వసియో**తి ఇద్ధిలిఙ్గవోహారేన వుత్తం. వసో ఏవ వసీతి వుత్తం హోతి. పున పుగ్గలాధిట్ఠానాయ దేసనాయ తా వసియో విస్సజ్జేన్తో **ఆవజ్జనవసీ**తిఆదిమాహ. ఆవజ్జనాయ వసో ఆవజ్జనవసో, సో అస్స అత్థీతి ఆవజ్జనవసీ. ఏసేవ నయో సేసేసు. **పఠమం ఝానం యత్థిచ్ఛక**న్తి యత్థ యత్థ పదేసే ఇచ్ఛతి గామే వా అరఞ్ఞే వా, తత్థ తత్థ ఆవజ్జతి. **యదిచ్ఛక**న్తి యదా యదా కాలే సీతకాలే వా ఉణ్హకాలే వా, తదా తదా ఆవజ్జతి. అథ వా యం యం పఠమం ఝానం ఇచ్ఛతి పథవీకసిణారమ్మణం వా సేసారమ్మణం వా, తం తం ఆవజ్జతి. ఏకేకకసిణారమ్మణస్సాపి ఝానస్స వసితానం వుత్తత్తా పురిమయోజనాయేవ సున్దరతరా. **యావతిచ్ఛక**న్తి యావతకం కాలం ఇచ్ఛతి అచ్ఛరాసఙ్ఘాతమత్తం సత్తాహం వా, తావతకం కాలం ఆవజ్జతి. **ఆవజ్జనాయా**తి మనోద్వారావజ్జనాయ. **దన్ధాయితత్త**న్తి అవసవత్తిభావో, అలసభావో వా. **సమాపజ్జతీ**తి పటిపజ్జతి, అప్పేతీతి

అత్థో. **అధిట్ఠాతీ**తి అన్తోసమాపత్తియం అధికం కత్వా తిట్ఠతి. **వుట్ఠానవసియం**పఠమం ఝానన్తి నిస్సక్కత్థే ఉపయోగవచనం, పఠమజ్ఝానాతి అత్థో. **పచ్చవేక్ఖతీ**తి పచ్చవేక్ఖణజవనేహి నివత్తిత్వా పస్సతి. అయమేత్థ పాళివణ్ణనా.

అయం పన అత్థప్పకాసనా – పఠమజ్ఝానతో వుట్ఠాయ వితక్కం ఆవజ్జయతో భవఙ్గం ఉపచ్ఛిన్దిత్వా పవత్తావజ్జనానన్తరం వితక్కారమ్మణానేవ చత్తారి పఞ్చ వా జవనాని జవన్తి, తతో ద్వే భవఙ్గాని, తతో పున విచారారమ్మణం ఆవజ్జనం వుత్తనయేనేవ జవనానీతి ఏవం పఞ్చసు ఝానఙ్గేసు యదా నిరన్తరం చిత్తం పేసేతుం సక్కోతి, అథస్స ఆవజ్జనవసీ సిద్ధావ హోతి. అయం పన మత్థకప్పత్తా వసీ భగవతో యమకపాటిహారియేవ లబ్భతి. ఇతో పరం సీఘతరా ఆవజ్జనవసీ నామ నత్థి. అఞ్ఞేసం పన అన్తరన్తరా భవఙ్గవారే గణనా నత్థి. మహామోగ్గల్లానత్థేరస్స నన్దోపనన్దదమనే వియ సీఘం సమాపత్తిసమాపజ్జనసమత్థతా సమాపజ్జనవసీ నామ. అచ్ఛరామత్తం వా దసచ్ఛరామత్తం వా ఖణం సమాపత్తిం ఠపేతుం సమత్థతా అధిట్ఠానవసీ నామ. తథేవ తతో లహుం వుట్ఠానసమత్థతా వుట్ఠానవసీ నామ. పచ్చవేక్ఖణవసీ పన ఆవజ్జనవసియా ఏవ వుత్తా. పచ్చవేక్ఖణజవనానేవ హి తత్థ ఆవజ్జనానన్తరానీతి. ఇతి ఆవజ్జనవసియా సిద్ధాయ పచ్చవేక్ఖణవసీ సిద్ధా హోతి, అధిట్ఠానవసియా చ సిద్ధాయ వుట్ఠానవసీ సిద్ధా హోతి. ఏవం సన్తేపి "అయం పన మత్థకప్పత్తా వసీ భగవతో యమకపాటిహారియేవ లబ్భతీ"తి వుత్తత్తా పాటిహారియకాలే ఝానఙ్గపచ్చవేక్ఖణానం అభావతో నానావిధవణ్ణాదినిమ్మానస్స నానాకసిణవసేన ఇచ్ఛితతో తంతంకసిణారమ్మణం ఝానం సమాపజ్జితుకామస్స యథారుచి లహుం తస్మిం కసిణే వుత్తనయేన ఆవజ్జనపవత్తనసమత్థతా ఆవజ్జనవసీ, తదావజ్జనవీథియంయేవ తస్స ఝానస్స అప్పనాసమత్థతాసమాపజ్జనసమత్థతా సమాపజ్జనవసీ. ఏవఞ్హి వుచ్చమానే యుత్తి చ న విరుజ్ఝతి, వసీపటిపాటి చ యథాక్కమేనేవ యుజ్జతి. ఝానఙ్గపచ్చవేక్ఖణాయం పన "మత్థకప్పత్తాయేవ పఞ్చ జవనానీ"తి వుత్తత్తా వుత్తనయేన సత్తసుపి జవనేసు జవన్తేసు పచ్చవేక్ఖణవసీయేవ హోతి. ఏవం సన్తే "పఠమజ్ఝానం ఆవజ్జతీ"తి వచనం న యుజ్జతీతి చే? యథా కసిణే పవత్తం ఝానం కారణోపచారేన కసిణన్తి వుత్తం, తథా ఝానపచ్చయం కసిణం "సుఖో బుద్ధానముప్పాదో"తిఆదీసు (ధ॰ ప॰ ౧౯౪) వియ ఫలోపచారేన ఝానన్తి వుత్తం. యథాపరిచ్ఛిన్నే కాలే ఠత్వా వుట్ఠితస్స నిద్దాయ పబుద్ధస్స పున నిద్దోక్కమనే వియ పున ఝానోక్కమనే సతిపి అధిట్ఠానవసీయేవ నామ, యథాపరిచ్ఛేదేన వుట్ఠితస్స పన వుట్ఠానేయేవ అధిట్ఠానే సతిపి వుట్ఠానవసీ నామ హోతీతి అయం తేసం విసేసో.

నిరోధసమాపత్తియా విభావనత్థం పన ఇదం పఞ్హాకమ్మం – కా నిరోధసమాపత్తి, కే తం సమాపజ్జన్తి, కే న సమాపజ్జన్తి, కత్థ సమాపజ్జన్తి, కస్మా సమాపజ్జన్తి, కథఞ్చస్సా సమాపజ్జనం హోతి, కథం ఠానం, కథం వుట్ఠానం, వుట్ఠితస్స కిన్నిన్నం చిత్తం హోతి, మతస్స చ సమాపన్నస్స చ కో విసేసో, నిరోధసమాపత్తి కిం సఙ్ఖతా అసఙ్ఖతా లోకియా లోకుత్తరా నిప్ఫన్నా అనిప్ఫన్నాతి?

తత్థ **కా నిరోధసమాపత్తీ**తి? యా అనుపుబ్బనిరోధవసేన చిత్తచేతసికానం ధమ్మానం అప్పవత్తి.

**కే తం సమాపజ్జన్తి, కే న సమాపజ్జన్తీ**తి? సబ్బేపి పుథుజ్జనా సోతాపన్నా సకదాగామినో సుక్ఖవిపస్సకా చ అనాగామీ అరహన్తో న సమాపజ్జన్తి, అట్ఠసమాపత్తిలాభినో పన అనాగామినో చ ఖీణాసవా చ సమాపజ్జన్తి.

**కత్థ సమాపజ్జన్తీ**తి? పఞ్చవోకారభవే. కస్మా? అనుపుబ్బసమాపత్తిసబ్భావతో. చతువోకారభవే పన పఠమజ్ఝానాదీనం ఉప్పత్తియేవ నత్థి, తస్మా న సక్కా తత్థ సమాపజ్జితుం.

**కస్మా సమాపజ్జన్తీతి**? సఙ్ఖారానం పవత్తిభేదే ఉక్కణ్ఠిత్వా దిట్ఠేవ ధమ్మే అచిత్తకా హుత్వా "నిరోధం నిబ్బానం పత్వా సుఖం విహరిస్సామా"తి సమాపజ్జన్తి.

**కథం చస్సా సమాపజ్జనం హోతీతి**? సమథవిపస్సనావసేన ఉస్సక్కిత్వా కతపుబ్బకిచ్చస్స నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనం నిరోధయతో ఏవమస్సా సమాపజ్జనం హోతి. యో హి సమథవసేనేవ ఉస్సక్కతి, సో నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనసమాపత్తిం పత్వా తిట్ఠతి. యో విపస్సనావసేనేవ ఉస్సక్కతి, సో ఫలసమాపత్తిం పత్వా తిట్ఠతి. యో పన ఉభయవసేన ఉస్సక్కిత్వా నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనం నిరోధేతి, సో తం సమాపజ్జతీతి అయమేత్థ సఙ్ఖేపో.

అయం పన విత్థారో – ఇధ భిక్ఖు నిరోధం సమాపజ్జితుకామో కతభత్తకిచ్చో సుధోతహత్థపాదో వివిత్తే ఓకాసే సుపఞ్ఞత్తే ఆసనే నిసీదతి పల్లఙ్కం ఆభుజిత్వా ఉజుం కాయం పణిధాయ పరిముఖం సతిం ఉపట్ఠపేత్వా. సో పఠమజ్ఝానం సమాపజ్జిత్వా వుట్ఠాయ తత్థ సఙ్ఖారే అనిచ్చతో దుక్ఖతో అనత్తతో విపస్సతి. విపస్సనా పనేసా తివిధా హోతి – సఙ్ఖారపరిగ్గణ్హనకవిపస్సనా, ఫలసమాపత్తివిపస్సనా, నిరోధసమాపత్తివిపస్సనాతి. తత్థ సఙ్ఖారపరిగ్గణ్హనకవిపస్సనా మన్దా వా హోతు తిక్ఖా వా, మగ్గస్స పదట్ఠానం హోతియేవ. ఫలసమాపత్తివిపస్సనా తిక్ఖావ వట్టతి మగ్గభావనాసదిసా. నిరోధసమాపత్తివిపస్సనా పన నాతిమన్దా నాతితిక్ఖా వట్టతి. తస్మా ఏస నాతిమన్దాయ నాతితిక్ఖాయ విపస్సనాయ తే సఙ్ఖారే విపస్సతి. తతో దుతియజ్ఝానం సమాపజ్జిత్వా వుట్ఠాయ తత్థ సఙ్ఖారే తథేవ విపస్సతి. తతో తతియజ్ఝానం…పే.… తతో విఞ్ఞాణఞ్చాయతనం సమాపజ్జిత్వా వుట్ఠాయ తత్థ సఙ్ఖారే తథేవ విపస్సతి. అథ ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనం సమాపజ్జిత్వా వుట్ఠాయ చతుబ్బిధం పుబ్బకిచ్చం కరోతి – నానాబద్ధఅవికోపనం, సఙ్ఘపటిమాననం, సత్థుపక్కోసనం, అద్ధానపరిచ్ఛేదన్తి.

తత్థ **నానాబద్ధఅవికోపనన్తి** యం ఇమినా భిక్ఖునా సద్ధిం ఏకాబద్ధం న హోతి, నానాబద్ధం హుత్వా ఠితం పత్తచీవరం వా మఞ్చపీఠం వా నివాసగేహం వా అఞ్ఞం వా పన కిఞ్చి పరిక్ఖారజాతం, తం యథా న వికుప్పతి, అగ్గిఉదకవాతచోరఉన్దూరాదీనం వసేన న వినస్సతి, ఏవం అధిట్ఠాతబ్బం. తత్రిదం అధిట్ఠానవిధానం – "ఇదఞ్చిదఞ్చ ఇమస్మిం సత్తాహబ్భన్తరే మా అగ్గినా ఝాయతు, మా ఉదకేన వుయ్హతు, మా వాతేన విద్ధంసతు, మా చోరేహి హరీయతు, మా ఉన్దూరాదీహి ఖజ్జతూ"తి. ఏవం అధిట్ఠితే తం సత్తాహం తస్స న కోచి పరిస్సయో హోతి, అనధిట్ఠహతో పన అగ్గిఆదీహి వినస్సతి. ఇదం నానాబద్ధఅవికోపనం నామ. యం పన ఏకాబద్ధం హోతి నివాసనపారుపనం వా నిసిన్నాసనం వా, తత్థ విసుం అధిట్ఠానకిచ్చం నత్థి, సమాపత్తియేవ నం రక్ఖతి.

**సఙ్ఘపటిమాననన్తి** భిక్ఖుసఙ్ఘస్స పటిమాననం ఉదిక్ఖనం. యావ ఏసో భిక్ఖు ఆగచ్ఛతి, తావ సఙ్ఘకమ్మస్స అకరణన్తి అత్థో. ఏత్థ చ న పటిమాననం ఏతస్స పుబ్బకిచ్చం, పటిమాననావజ్జనం పన పుబ్బకిచ్చం. తస్మా ఏవం ఆవజ్జితబ్బం – "సచే మయి సత్తాహం నిరోధం సమాపజ్జిత్వా నిసిన్నే సఙ్ఘో అపలోకనకమ్మాదీసు కిఞ్చిదేవ కమ్మం కత్తుకామో హోతి, యావ మం కోచి భిక్ఖు ఆగన్త్వా న పక్కోసతి, తావదేవ వుట్ఠహిస్సామీ"తి. ఏవం కత్వా సమాపన్నో హి తస్మిం సమయే వుట్ఠాతియేవ. యో పన ఏవం న కరోతి, సఙ్ఘో చ సన్నిపతిత్వా తం అపస్సన్తో "అసుకో భిక్ఖు కుహి"న్తి పుచ్ఛిత్వా "నిరోధం సమాపన్నో"తి వుత్తే కఞ్చి భిక్ఖుం పేసేతి "గచ్ఛ తం సఙ్ఘస్స వచనేన పక్కోసా"తి. అథస్స తేన భిక్ఖునా సవనూపచారే ఠత్వా "సఙ్ఘో తం ఆవుసో పటిమానేతీ"తి వుత్తమత్తేయేవ వుట్ఠానం హోతి. ఏవంగరుకా హి సఙ్ఘస్స ఆణా నామ. తస్మా తం ఆవజ్జిత్వా యథా సయమేవ వుట్ఠాతి, ఏవం సమాపజ్జితబ్బం.

**సత్థుపక్కోసనన్తి** ఇధాపి సత్థుపక్కోసనావజ్జనమేవ ఇమస్స పుబ్బకిచ్చం. తస్మా తమ్పి ఏవం ఆవజ్జితబ్బం – “సచే మయి సత్తాహం నిరోధం సమాపజ్జిత్వా నిసిన్నే సత్థా ఓతిణ్ణే వత్థుస్మిం సిక్ఖాపదం వా పఞ్ఞపేతి, తథారూపాయ వా అట్ఠుప్పత్తియా ధమ్మం దేసేతి. యావ మం కోచి ఆగన్త్వా న పక్కోసతి, తావదేవ వుట్ఠహిస్సామీ”తి. ఏవం కత్వా నిసిన్నో హి తస్మిం సమయే వుట్ఠాతియేవ. యో పన ఏవం న కరోతి, సత్థా చ సఙ్ఘే సన్నిపతితే తం అపస్సన్తో “అసుకో భిక్ఖు కుహి”న్తి పుచ్ఛిత్వా “నిరోధం సమాపన్నో”తి వుత్తే కఞ్చి భిక్ఖుం పేసేతి “గచ్ఛ తం మమ వచనేన పక్కోసా”తి. అథస్స తేన భిక్ఖునా సవనూపచారే ఠత్వా సత్థా ఆయస్మన్తం ఆమన్తేతీ”తి వుత్తమత్తేయేవ వుట్ఠానం హోతి. ఏవంగరుకఞ్హి సత్థుపక్కోసనం. తస్మా తం ఆవజ్జిత్వా యథా సయమేవ వుట్ఠాతి, ఏవం సమాపజ్జితబ్బం.

**అద్ధానపరిచ్ఛేదో**తి జీవితద్ధానస్స పరిచ్ఛేదో. ఇమినా హి భిక్ఖునా అద్ధానపరిచ్ఛేదే కుసలేన భవితబ్బం. “అత్తనో ఆయుసఙ్ఖారా సత్తాహం పవత్తిస్సన్తి, న పవత్తిస్సన్తీ”తి ఆవజ్జిత్వావ సమాపజ్జితబ్బం. సచే హి సత్తాహబ్భన్తరే నిరుజ్ఝనకే ఆయుసఙ్ఖారే అనావజ్జిత్వావ సమాపజ్జతి, తస్స నిరోధసమాపత్తి మరణం పటిబాహితుం న సక్కోతి. అన్తోనిరోధే మరణస్స నత్థితాయ అన్తరావ సమాపత్తితో వుట్ఠాతి, తస్మా ఏతం ఆవజ్జిత్వావ సమాపజ్జితబ్బం. అవసేసఞ్హి అనావజ్జితుమ్పి వట్టతి, ఇదం పన ఆవజ్జితబ్బమేవాతి వుత్తం. సో ఏవం ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనం సమాపజ్జిత్వా వుట్ఠాయ ఇమం పుబ్బకిచ్చం కత్వా నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనం సమాపజ్జతి. అథేకం వా ద్వే వా చిత్తవారే అతిక్కమిత్వా అచిత్తకో హోతి, నిరోధం ఫుసతి. కస్మా పనస్స ద్విన్నం చిత్తానం ఉపరి చిత్తాని నప్పవత్తన్తీతి? నిరోధస్స పయోగత్తా. ఇదఞ్హి ఇమస్స భిక్ఖునో ద్వే సమథవిపస్సనాధమ్మే యుగనద్ధే కత్వా అట్ఠసమాపత్తిఆరోహనం అనుపుబ్బనిరోధస్స పయోగో, న నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనసమాపత్తియాతి నిరోధస్స పయోగత్తా ద్విన్నం చిత్తానం ఉపరి నప్పవత్తన్తి.

**కథం ఠాన**న్తి? ఏవం సమాపన్నాయ పనస్సా కాలపరిచ్ఛేదవసేన చేవ అన్తరా ఆయుక్ఖయసఙ్ఘపటిమాననసత్థుపక్కోసనాభావేన చ ఠానం హోతి.

**కథం వుట్ఠాన**న్తి? అనాగామిస్స అనాగామిఫలసమాపత్తియా అరహతో అరహత్తఫలసమాపత్తియాతి ఏవం ద్వేధా వుట్ఠానం హోతి.

**వుట్ఠితస్స కిన్నిన్నం చిత్తం హోతీ**తి? నిబ్బాననిన్నం. వుత్తఞ్హేతం – “సఞ్ఞావేదయితనిరోధసమాపత్తియా వుట్ఠితస్స ఖో, ఆవుసో విసాఖ, భిక్ఖునో వివేకనిన్నం చిత్తం హోతి వివేకపోణం వివేకపబ్భార”న్తి (మ॰ ని॰ ౧.౪౬౪).

**మతస్స చ సమాపన్నస్స చ కో విసేసో**తి? అయమ్పి అత్థో సుత్తే వుత్తోయేవ. యథాహ – “యో చాయం, ఆవుసో, మతో కాలఙ్కతో, తస్స కాయసఙ్ఖారా నిరుద్ధా పటిప్పస్సద్ధా, వచీసఙ్ఖారా, చిత్తసఙ్ఖారా నిరుద్ధా పటిప్పస్సద్ధా, ఆయు పరిక్ఖీణో, ఉస్మా వూపసన్తా, ఇన్ద్రియాని పరిభిన్నాని. య్వాయం భిక్ఖు సఞ్ఞావేదయితనిరోధం సమాపన్నో, తస్సపి కాయసఙ్ఖారా నిరుద్ధా పటిప్పస్సద్ధా, వచీసఙ్ఖారా, చిత్తసఙ్ఖారా నిరుద్ధా పటిప్పస్సద్ధా, ఆయు అపరిక్ఖీణో, ఉస్మా అవూపసన్తా, ఇన్ద్రియాని అపరిభిన్నానీ”తి (మ॰ ని॰ ౧.౪౫౭).

**నిరోధసమాపత్తి కిం సఙ్ఖతా**తిఆదిపుచ్ఛాయం పన “సఙ్ఖతా”తిపి “అసఙ్ఖతా”తిపి “లోకియా”తిపి “లోకుత్తరా”తిపి న వత్తబ్బా. కస్మా? సభావతో నత్థితాయ. యస్మా పన సమాపజ్జన్తస్స వసేన సమాపన్నో నామ హోతి, తస్మా నిప్ఫన్నాతి

వత్తుం వట్టతి, నో అనిప్ఫన్నాతి.

> “ఇతి సన్తా సమాపత్తి, అయం అరియనిసేవితా;
> దిట్ఠేవ ధమ్మే నిబ్బానమితి సఙ్ఖముపాగతా”తి.

నిరోధసమాపత్తిఞాణనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

## ౩౫. పరినిబ్బానఞాణనిద్దేసవణ్ణనా

౮౬. పరినిబ్బానఞాణనిద్దేసే **ఇధాతి** ఇమస్మిం సాసనే. **సమ్పజానోతి** సాత్థకసమ్పజఞ్ఞం, సప్పాయసమ్పజఞ్ఞం, గోచరసమ్పజఞ్ఞం, అసమ్మోహసమ్పజఞ్ఞన్తి ఇమేహి చతూహి సమ్పజఞ్ఞేహి సమ్పజానో. **పవత్తన్తి** సబ్బత్థ యథానురూపం పరియుట్ఠానపవత్తఞ్చ అనుసయప్పవత్తఞ్చ. **పరియాదియతీతి** ఉపచారప్పనావసేన వుత్తేసు విక్ఖమ్భనవసేన, విపస్సనావసేన వుత్తేసు తదఙ్గవసేన, మగ్గవసేన వుత్తేసు సముచ్ఛేదవసేన ఖేపేతి అప్పవత్తం కరోతి. పేయ్యాలముఖేన హి దుతియాదిఝానసమాపత్తిమహావిపస్సనామగ్గా సంఖిత్తా. యస్మా ఏతం పచ్చవేక్ఖన్తస్స పవత్తం ఞాణం పరినిబ్బానే ఞాణం నామ హోతి, తస్మా విక్ఖమ్భనపరినిబ్బానం తదఙ్గపరినిబ్బానం సముచ్ఛేదపరినిబ్బానన్తిపి వుత్తమేవ హోతి. ఏతేహి కిలేసపరినిబ్బానపచ్చవేక్ఖణఞాణం వుత్తం. **అథ వా పనాతి**ఆదీహి ఖన్ధపరినిబ్బానపచ్చవేక్ఖణఞాణం నిద్దిసతి. **అనుపాదిసేసాయ నిబ్బానధాతుయాతి** దువిధా హి నిబ్బానధాతు సఉపాదిసేసా చ అనుపాదిసేసా చ. తత్థ ఉపాదీయతే “అహం మమా”తి భుసం గణ్హీయతీతి ఉపాది, ఖన్ధపఞ్చకస్సేతం అధివచనం. ఉపాదియేవ సేసో అవసిట్ఠోతి ఉపాదిసేసో, సహ ఉపాదిసేసేన వత్తతీతి సఉపాదిసేసా. నత్థేత్థ ఉపాదిసేసోతి అనుపాదిసేసా. సఉపాదిసేసా పఠమం వుత్తా. అయం పన అనుపాదిసేసా. తాయ అనుపాదిసేసాయ నిబ్బానధాతుయా. **చక్ఖుపవత్తన్తి** చక్ఖుపవత్తి చక్ఖుసముదాచారో. **పరియాదియతీతి** ఖేపీయతి మద్దీయతీతి. ఏస నయో సేసేసు.

పరినిబ్బానఞాణనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

## ౩౬. సమసీసట్ఠఞాణనిద్దేసవణ్ణనా

౮౭. సమసీసట్ఠఞాణనిద్దేసే **పఞ్చక్ఖన్ధాతి**ఆదీహి దసహి రాసీహి సబ్బధమ్మసఙ్గహో వేదితబ్బో. న హి ఏకేకస్స వసేన ఆయతనధాతురాసివజ్జేహి సేసేహి అట్ఠహి రాసీహి విసుం విసుం సబ్బధమ్మా సఙ్గయ్హన్తీతి. యస్మా పన లోకుత్తరధమ్మా హేతుసముచ్ఛేదేన సముచ్ఛిన్దితబ్బా న హోన్తి, తస్మా సబ్బధమ్మసద్దేన సఙ్గహితాపి లోకుత్తరధమ్మా సముచ్ఛేదవసేన సమ్భవతో ఇధ న గహేతబ్బా, హేతుసముచ్ఛేదేన సముచ్ఛిన్దితబ్బా ఏవ తేభూమకధమ్మా గహేతబ్బా. **సమ్మా సముచ్ఛిన్దతీతి** యథాయోగం విక్ఖమ్భనతదఙ్గసముచ్ఛేదపహానవసేన పరియుట్ఠానం అనుసయఞ్చ నిరోధేన్తో సమ్మా సముచ్ఛిన్దతి. ఏవం పుగ్గలాధిట్ఠానాయ దేసనాయ సమ్మా సముచ్ఛేదో నిద్దిట్ఠో. **నిరోధేతీతి** అనుప్పాదనిరోధేన నిరోధేతి. ఇమినా సముచ్ఛేదత్థో వుత్తో. **న ఉపట్ఠాతీతి** ఏవం నిరోధే కతే సో సో ధమ్మో పున న ఉపతిట్ఠతి, న ఉప్పజ్జతీతి అత్థో. ఇమినా నిరోధత్థో వుత్తో. ఏవం అనుపట్ఠహనధమ్మవసేన అనుపట్ఠానభావో నిద్దిట్ఠో. **సమన్తి** కామచ్ఛన్దాదీనం సమితత్తా సమం. తాని పన నేక్ఖమ్మాదీని సత్త, రూపారూపజ్ఝానాని అట్ఠ, మహావిపస్సనా అట్ఠారస, అరియమగ్గా చత్తారోతి సత్తతింస హోన్తి.

తేరస సీసాని సీసభూతానం సబ్బేసం సఙ్గహవసేన వుత్తాని. ఇధ పన సద్ధాదీని అట్ఠేవ సీసాని యుజ్జన్తి. న హి అరహతో తణ్హాదీని పఞ్చ సీసాని సన్తి. **పలిబోధసీస**న్తి పలిబున్ధనం పలిబోధో, నిబ్బానమగ్గావరణన్తి అత్థో. **సీస**న్తి పధానం, అధికన్తి అత్థో. పలిబోధోయేవ సీసం, తంసమ్పయుత్తాదిసబ్బపలిబోధేసు వా సీసన్తి పలిబోధసీసం. ఏస నయో సేసేసు. విసేసతో పన **వినిబన్ధన**న్తి ఉన్నతివసేన సంసారే బన్ధనం. **పరామాసో**తి అభినివేసో. **విక్ఖేపో**తి విప్పకిణ్ణతా. **కిలేసో**తి కిలిస్సనం. **అధిమోక్ఖో**తి అధిముచ్చనం. **పగ్గహో**తి ఉస్సాహనం. **ఉపట్ఠాన**న్తి అపిలాపనం. **అవిక్ఖేపో**తి అవిప్పకిణ్ణతా. **దస్సన**న్తి యథాసభావపటివేధో. **పవత్త**న్తి ఉపాదిన్నక్ఖన్ధపవత్తం. **గోచరో**తి ఆరమ్మణం. ఇమేసు ద్వాదససుపి వారేసు పధానట్ఠో సీసట్ఠో. **విమోక్ఖో**తి విక్ఖమ్భనతదఙ్గసముచ్ఛేదపటిప్పస్సద్ధినిస్సరణవిముత్తీసు పఞ్చసు నిస్సరణవిముత్తి నిబ్బానం. **సఙ్ఖారసీస**న్తి సబ్బసఙ్ఖతసఙ్ఖారానం సీసం, కోటి అవసానన్తి అత్థో. ఏతేన అనుపాదిసేసపరినిబ్బానం వుత్తం. సఙ్ఖారాభావమత్తవసేన వా ఖన్ధపరినిబ్బానమేవ వుత్తం హోతి. నేక్ఖమ్మాదికం సమఞ్చ సద్ధాదికం సీసఞ్చ, సమసీసం వా అస్స అత్థీతి సమసీసీతి. అథ వా తేరసన్నం సీసానం తణ్హాదీని పఞ్చ సీసాని సముదయసచ్చం, సద్ధాదీని పఞ్చ మగ్గసచ్చం, పవత్తసీసం జీవితిన్ద్రియం దుక్ఖసచ్చం, గోచరసీసఞ్చ సఙ్ఖారసీసఞ్చ నిరోధసచ్చన్తి ఇమేసం చతున్నం అరియసచ్చానం ఏకస్మిం రోగే వా ఏకస్మిం ఇరియాపథే వా ఏకస్మిం సభాగజీవితిన్ద్రియే వా అభిసమయో చ అనుపాదిసేసపరినిబ్బానఞ్చ యస్స హోతి, సో పుబ్బే వుత్తసమానఞ్చ ఇమేసఞ్చ సీసానం అత్థితాయ సమసీసీతి వుచ్చతి.

సమసీసట్ఠఞాణనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

## ౩౭. సల్లేఖట్ఠఞాణనిద్దేసవణ్ణనా

౮౮. సల్లేఖట్ఠఞాణనిద్దేసే **రాగో పుథూ**తి రాగో విసుం, లోకుత్తరేహి అసమ్మిస్సోతి అత్థో. ఏస నయో సేసేసు. **రాగో**తి రఞ్జనట్ఠేన. **దోసో**తి దుస్సనట్ఠేన. **మోహో**తి ముయ్హనట్ఠేన. రఞ్జనలక్ఖణో రాగో, దుస్సనలక్ఖణో దోసో, ముయ్హనలక్ఖణో మోహోతి ఇమే తయో సీసకిలేసే వత్వా ఇదాని పభేదతో దస్సేన్తో **కోధో**తిఆదిమాహ. తత్థ కుజ్ఝనలక్ఖణో **కోధో**తి ఇధ సత్తవత్థుకో అధిప్పేతో. ఉపనన్ధనలక్ఖణో **ఉపనాహో,** దళ్హభావప్పత్తో కోధోయేవ. పరగుణమక్ఖనలక్ఖణో **మక్ఖో,** పరగుణపుఞ్ఛనన్తి అత్థో. యుగగ్గాహలక్ఖణో **పళాసో,** యుగగ్గాహవసేన పరగుణదస్సనన్తి అత్థో. పరసమ్పత్తిఖీయనలక్ఖణా **ఇస్సా,** ఉసూయనాతి అత్థో . అత్తసమ్పత్తినిగూహనలక్ఖణం **మచ్ఛరియం,** “మయ్హం అచ్ఛరియం మా పరస్స హోతూ”తి అత్థో. అత్తనా కతపాపపటిచ్ఛాదనలక్ఖణా **మాయా,** పటిచ్ఛాదనట్ఠేన మాయా వియాతి అత్థో. అత్తనో అవిజ్జమానగుణప్పకాసనలక్ఖణం **సాఠేయ్యం,** సఠభావోతి అత్థో. చిత్తస్స ఉద్ధుమాతభావలక్ఖణో **థమ్భో,** థద్ధభావోతి అత్థో. కరణుత్తరియలక్ఖణో **సారమ్భో**. ఉన్నతిలక్ఖణో **మానో**. అబ్భున్నతిలక్ఖణో **అతిమానో**. మత్తభావలక్ఖణో **మదో**. పఞ్చసు కామగుణేసు చిత్తవోసగ్గలక్ఖణో **పమాదో**.

ఏవం విసుం విసుం కిలేసవసేన పుథూ దస్సేత్వా వుత్తకిలేసే చ అవుత్తే చ అఞ్ఞే సబ్బసఙ్గాహికవసేన దస్సేతుం **సబ్బే కిలేసా**తిఆదిమాహ. తత్థ దిట్ఠధమ్మసమ్పరాయేసు సత్తే కిలేసేన్తి ఉపతాపేన్తి విబాధేన్తీతి కిలేసా. అకుసలకమ్మపథసఙ్గహితా చ అసఙ్గహితా చ. దుట్ఠు చరితా, దుట్ఠా వా చరితాతి **దుచ్చరితా**. తే పన కాయదుచ్చరితం వచీదుచ్చరితం మనోదుచ్చరితన్తి తిప్పకారా. విపాకం అభిసఙ్ఖరోన్తీతి **అభిసఙ్ఖారా**. తేపి పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో అపుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో ఆనేఞ్జాభిసఙ్ఖారోతి తిప్పకారా. విపాకవసేన భవం గచ్ఛన్తీతిభవగామినో , భవగామినో కమ్మా **భవగామికమ్మా**. ఇమినా అభిసఙ్ఖారభావేపి సతి

అవేదనీయాని కమ్మాని పటిక్ఖిత్తాని హోన్తీతి అయం విసేసో. “దుచ్చరితా”తి చ “కమ్మా”తి చ లిఙ్గవిపల్లాసో కతో. **నానత్తేకత్త**న్తి ఏత్థ ఉద్దేసే ఏకత్తసద్దస్స అభావేపి నానత్తేకత్తానం అఞ్ఞమఞ్ఞాపేక్ఖత్తా ఏకత్తమ్పి నిద్దిసితుకామేన “నానత్తేకత్త”న్తి ఉద్దేసో కతో. నానత్తసల్లేఖకే ఏకత్తే దస్సితే సల్లేఖఞాణం సుఖేన దస్సీయతీతి. **నానత్త**న్తి అనవట్ఠితత్తా సపరిప్ఫన్దత్తా చ నానాసభావో. **ఏకత్త**న్తి అవట్ఠితత్తా అపరిప్ఫన్దత్తా చ ఏకసభావో.

**చరణతేజో**తి చరన్తి తేన అగతం దిసం నిబ్బానం గచ్ఛన్తీతి చరణం. కిం తం? సీలం. తదేవ పటిపక్ఖతాపనట్ఠేన తేజో. **గుణతేజో**తి సీలేన లద్ధపతిట్ఠో సమాధితేజో. **పఞ్ఞాతేజో**తి సమాధినా లద్ధపతిట్ఠో విపస్సనాతేజో. **పుఞ్ఞతేజో**తి విపస్సనాహి లద్ధపతిట్ఠో అరియమగ్గకుసలతేజో. **ధమ్మతేజో**తి చతున్నం తేజానం పతిట్ఠాభూతో బుద్ధవచనతేజో. **చరణతేజేన తేజితత్తా**తి సీలతేజేన తిఖిణీకతత్తా. **దుస్సీల్యతేజ**న్తి దుస్సీలభావసఙ్ఖాతం తేజం. తమ్పి హి సన్తానం తాపనతో తేజో నామ. **పరియాదియతీ**తి ఖేపేతి. **అగుణతేజ**న్తి సమాధిస్స పటిపక్ఖం విక్ఖేపతేజం. **దుప్పఞ్ఞతేజ**న్తి విపస్సనాఞాణపటిపక్ఖం మోహతేజం. **అపుఞ్ఞతేజ**న్తి తంతంమగ్గవజ్ఝకిలేసప్పహానేన కిలేససహాయం అకుసలకమ్మతేజం. న కేవలఞ్హేతం అపుఞ్ఞమేవ ఖేపేతి, “అత్థి, భిక్ఖవే, కమ్మం అకణ్హం అసుక్కం అకణ్హఅసుక్కవిపాకం కమ్మం కమ్మక్ఖయాయ సంవత్తతీ”తి (అ॰ ని॰ ౪.౨౩౩; దీ॰ ని॰ ౩.౩౧౨; మ॰ ని॰ ౨.౧౮) వచనతో కుసలకమ్మమ్పి ఖేపేతియేవ. పుఞ్ఞతేజపటిపక్ఖవసేన అపుఞ్ఞతేజమేవ వుత్తం. **అధమ్మతేజ**న్తి నానాతిత్థియానం సమయవచనతేజం. ఇమస్స ఞాణస్స ఉద్దేసవణ్ణనాయం వుత్తే దుతియే అత్థవికప్పే రాగాదయో ఏకూనవీసతి పుథు దుస్సీల్యతేజా హోన్తి. “అభిసఙ్ఖారా, భవగామికమ్మా”తి ఏత్థ అపుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారా అకుసలకమ్మఞ్చ అపుఞ్ఞతేజా హోన్తి, ఆనేఞ్జాభిసఙ్ఖారాని లోకియకుసలకమ్మాని పుఞ్ఞతేజేనేవ ఖేపనీయతో అపుఞ్ఞతేజపక్ఖికావ హోన్తి. కామచ్ఛన్దాదయో పఞ్చదస నానత్తా అగుణతేజా హోన్తి, నిచ్చసఞ్ఞాదయో అట్ఠారస నానత్తా దుప్పఞ్ఞతేజా హోన్తి, చతుమగ్గవజ్ఝా చత్తారో నానత్తా అపుఞ్ఞతేజా హోన్తి. సోతాపత్తిమగ్గవజ్ఝనానత్తేన అధమ్మతేజో సఙ్గహేతబ్బో.

నిద్దేసే సల్లేఖపటిపక్ఖేన అసల్లేఖేన సల్లేఖం దస్సేతుకామేన అసల్లేఖపుబ్బకో సల్లేఖో నిద్దిట్ఠో. నేక్ఖమ్మాదయో సత్తతింస ఏకత్తధమ్మావ పచ్చనీకానం సల్లిఖనతో “సల్లేఖో”తి వుత్తా. తస్మిం నేక్ఖమ్మాదికే సత్తతింసపభేదే సల్లేఖే ఞాణం **సల్లేఖట్ఠే ఞాణ**న్తి.

సల్లేఖట్ఠఞాణనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

### ౩౮. వీరియారమ్భఞాణనిద్దేసవణ్ణనా

౮౯. వీరియారమ్భఞాణనిద్దేసే **అనుప్పన్నాన**న్తి ఏకస్మిం అత్తభావే, ఏకస్మిం వా ఆరమ్మణే అనిబ్బత్తానం. అనమతగ్గే హి సంసారే అనుప్పన్నా అకుసలా నామ నత్థి, కుసలా పన అత్థి. **పాపకాన**న్తి లామకానం. **అకుసలానం ధమ్మాన**న్తి అకోసల్లసమ్భూతానం ధమ్మానం. **అనుప్పాదాయా**తి న ఉప్పాదనత్థాయ. **ఉప్పన్నాన**న్తి ఇమస్మిం అత్తభావే నిబ్బత్తానం. **పహానాయా**తి పజహనత్థాయ. **అనుప్పన్నానం కుసలానం ధమ్మాన**న్తి ఇమస్మిం అత్తభావే అనిబ్బత్తపుబ్బానం కోసల్లసమ్భూతానం ధమ్మానం. **ఉప్పాదాయా**తి ఉప్పాదనత్థాయ. **ఉప్పన్నాన**న్తి ఇమస్మిం అత్తభావే నిబ్బత్తానం. **ఠితియా**తి ఠితత్థాయ. **అసమ్మోసాయా**తి అవినాసత్థాయ. **భియ్యోభావాయా**తి పునప్పునభావాయ. **వేపుల్లాయా**తి విపులభావాయ. **భావనాయా**తి వడ్ఢియా. **పారిపూరియా**తి పరిపూరణత్థాయ.

ఇదాని అకుసలేసు కామచ్ఛన్దం, కుసలేసు నేక్ఖమ్మం విసేసేత్వా దస్సేతుం **అనుప్పన్నస్స కామచ్ఛన్దస్సా**తిఆదిమాహ. తత్థ **కామచ్ఛన్దో**తి సమాధిపటిపక్ఖో కామరాగో. **నేక్ఖమ్మ**న్తి పఠమజ్ఝానసమాధి, పఠమజ్ఝానం వా, సబ్బే ఏవ వా కుసలా ధమ్మా నేక్ఖమ్మం.

ఇదాని సబ్బకిలేసానం సబ్బకిలేసపటిపక్ఖస్స అరహత్తమగ్గస్స చ వసేన యోజేత్వా దస్సేతుం **అనుప్పన్నానం సబ్బకిలేసాన**న్తిఆదిమాహ. తత్థ **ఉప్పన్నస్స అరహత్తమగ్గస్స ఠితియా**తిఆదీసు ఉప్పాదక్ఖణే ఉప్పన్నస్స అరహత్తమగ్గస్స ఠితిక్ఖణభఙ్గక్ఖణవసేన "ఠితియా"తిఆదియోజనా వేదితబ్బా. విభఙ్గట్ఠకథాయమ్పి "యా చస్స పవత్తి, అయమేవ ఠితి నామా"తి (విభ॰ అట్ఠ॰ ౪౦౯) వుత్తం. కేచి పన "అరహత్తమగ్గస్స పుబ్బభాగమగ్గో దట్ఠబ్బో"తి వదన్తి.

వీరియారమ్భఞాణనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

### ౩౯. అత్థసన్దస్సనఞాణనిద్దేసవణ్ణనా

౯౦. అత్థసన్దస్సనఞాణనిద్దేసే **పఞ్చక్ఖన్ధా**తిఆదీని వుత్తత్థానేవ. **పకాసేతీ**తి పాకటం కరోతి, సోతూనం ఞాణచక్ఖునా దస్సనం సమ్పాదేతీతి అత్థో. **నానాధమ్మా**తి లోకియలోకుత్తరా సబ్బధమ్మా వుత్తా. కస్మా పకాసనానిద్దేసే లోకియా ఏవ వుత్తాతి చే? అనిచ్చాదివసేన పకాసనాయ అరద్ధత్తా. లోకుత్తరానఞ్చ అసమ్మసనూపగత్తా లోకుత్తరా న వుత్తా. నానాధమ్మనిద్దేసేన పన అత్థసన్దస్సననిద్దేసేన చ తేసం సఙ్గహితత్తా యథా తే పకాసేతబ్బా, తథా పకాసనా పకాసనాయేవ. **పజహన్తో**తి సోతారం పజహాపేన్తోతి అత్థో. **సన్దస్సేతీ**తి సోతూనం సమ్మా దస్సేతి. కేచి పన "కామచ్ఛన్దస్స పహీనత్తా నేక్ఖమ్మత్థం సన్దస్సేతీ"తిఆదినా నయేన పఠన్తి. తేసం ఉజుకమేవ సోతూనం దోసప్పహానే గుణపటిలాభే చ కతే సిఖాప్పత్తం దేసనాఞాణం హోతీతి దస్సనత్థం అయం నయో వుత్తోతి వేదితబ్బో.

అత్థసన్దస్సనఞాణనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

### ౪౦. దస్సనవిసుద్ధిఞాణనిద్దేసవణ్ణనా

౯౧. దస్సనవిసుద్ధిఞాణనిద్దేసే **సబ్బే ధమ్మా ఏకసఙ్గహితా**తి సబ్బే సఙ్ఖతాసఙ్ఖతా ధమ్మా ఏకేన సఙ్గహితా పరిచ్ఛిన్నా. **తథట్ఠేనా**తి భూతట్ఠేన, అత్తనో అత్తనో సభావవసేన విజ్జమానట్ఠేనాతి అత్థో. **అనత్తట్ఠేనా**తి కారకవేదకసఙ్ఖాతేన అత్తనా రహితట్ఠేన. **సచ్చట్ఠేనా**తి అవిసంవాదకట్ఠేన, అత్తనో సభావఞ్ఞథత్తాభావేనాతి అత్థో. **పటివేధట్ఠేనా**తి సభావతో ఞాణేన పటివిజ్ఝితబ్బట్ఠేన. ఇధ లోకుత్తరఞాణేన అసమ్మోహతో ఆరమ్మణతో చ పటివేధో వేదితబ్బో. **అభిజాననట్ఠేనా**తి లోకికేన ఞాణేన ఆరమ్మణతో, లోకుత్తరేన ఞాణేన అసమ్మోహతో ఆరమ్మణతో చ తేసం తేసం ధమ్మానం సభావతో అభిజానితబ్బట్ఠేన. "సబ్బం, భిక్ఖవే, అభిఞ్ఞేయ్య"న్తి (సం॰ ని॰ ౪.౪౬) హి వుత్తం. **పరిజాననట్ఠేనా**తి వుత్తనయేనేవ లోకియలోకుత్తరేహి ఞాణేహి సభావతో అభిఞ్ఞాతానం ధమ్మానం అనిచ్చాదితో నియ్యానాదితో చ పరిచ్ఛిన్దిత్వా జానితబ్బట్ఠేన. "సబ్బం, భిక్ఖవే, పరిఞ్ఞేయ్య"న్తి హి వుత్తం. **ధమ్మట్ఠేనా**తి సభావధారణాదినా ధమ్మట్ఠేన. **ధాతుట్ఠేనా**తి నిజ్జీవతాదినా ధాతుట్ఠేన. **ఞాతట్ఠేనా**తి లోకియలోకుత్తరేహి ఞాణేహి ఞాతుం సక్కుణేయ్యట్ఠేన. యథా దట్ఠుం సక్కుణేయ్యాదినా అత్థేన "దిట్ఠం సుతం ముతం విఞ్ఞాతం రూప"న్తి వుత్తం, ఏవమిధాపి ఞాతుం సక్కుణేయ్యట్ఠో ఞాతట్ఠోతి వేదితబ్బో. **సచ్ఛికిరియట్ఠేనా**తి ఆరమ్మణతో పచ్చక్ఖకాతబ్బట్ఠేన. **ఫుసనట్ఠేనా**తి పచ్చక్ఖకతస్స ఆరమ్మణతో పునప్పునం

ఫుసితబ్బట్ఠేన. **అభిసమయట్ఠేనా**తి లోకికేన ఞాణేన అభిసమాగన్తబ్బట్ఠేన. కిఞ్చాపి హి “తథట్ఠే పఞ్ఞా సచ్చవివట్టే ఞాణం, అభిఞ్ఞాపఞ్ఞా ఞాతట్ఠే ఞాణం, సచ్ఛికిరియాపఞ్ఞా ఫస్సనట్ఠే ఞాణ”న్తి ఏకేకమేవ ఞాణం వుత్తం. అట్ఠకథాయఞ్చ –

“సమవాయే ఖణే కాలే, సమూహే హేతుదిట్ఠిసు;
పటిలాభే పహానే చ, పటివేధే చ దిస్సతీ”తి . –

గాథావణ్ణనాయం అభిసమయసద్దస్స పటివేధత్థో వుత్తో, ఇధ పన యథావుత్తేన అత్థేన తేసం నానత్తం వేదితబ్బం. అట్ఠకథాయమేవ హి సో లోకియఞాణవసేన ధమ్మాభిసమయో వుత్తోతి.

**కామచ్ఛన్దో నానత్త**న్తి విక్ఖేపసబ్భావతో నానారమ్మణత్తా చ నానాసభావోతి అత్థో. ఏవం సబ్బకిలేసా వేదితబ్బా. **నేక్ఖమ్మం ఏకత్త**న్తి చిత్తేకగ్గతాసబ్భావతో నానారమ్మణవిక్ఖేపాభావతో చ ఏకసభావన్తి అత్థో. ఏవం సబ్బకుసలా వేదితబ్బా. ఇధ పేయ్యాలేన సంఖిత్తానం బ్యాపాదాదీనం అకుసలానం యథావుత్తేన అత్థేన నానత్తం వేదితబ్బం. వితక్కవిచారాదీనం పన హేట్ఠిమానం హేట్ఠిమానం ఉపరిమతో ఉపరిమతో ఓళారికట్ఠేన నానత్తం వేదితబ్బం. యస్మా ఏకసఙ్గహితనానత్తేకత్తానం పటివేధో మగ్గక్ఖణే సచ్చపటివేధేన సిజ్ఝతి, తస్మా “పటివేధో”తి పదం ఉద్ధరిత్వా సచ్చాభిసమయం దస్సేసి.

**పరిఞ్ఞా పటివేధం పటివిజ్ఝతీ**తి పరిఞ్ఞాభిసమయేన అభిసమేతి. ఏస నయో సేసేసు. సచ్చాభిసమయకాలస్మిఞ్హి మగ్గఞాణస్స ఏకక్ఖణే పరిఞ్ఞా, పహానం, సచ్ఛికిరియా, భావనాతి చత్తారి కిచ్చాని హోన్తి. యథా నావా అపుబ్బం అచరిమం ఏకక్ఖణే చత్తారి కిచ్చాని కరోతి, ఓరిమం తీరం పజహతి, సోతం ఛిన్దతి, భణ్డం వహతి, పారిమం తీరం అప్పేతి, ఏవమేవ మగ్గఞాణం అపుబ్బం అచరిమం ఏకక్ఖణే చత్తారి సచ్చాని అభిసమేతి, దుక్ఖం పరిఞ్ఞాభిసమయేన అభిసమేతి, సముదయం పహానాభిసమయేన అభిసమేతి, మగ్గం భావనాభిసమయేన అభిసమేతి, నిరోధం సచ్ఛికిరియాభిసమయేన అభిసమేతి. కిం వుత్తం హోతి? నిరోధం ఆరమ్మణం కత్వా కిచ్చవసేన చత్తారిపి సచ్చాని పాపుణాతి పస్సతి పటివిజ్ఝతీతి. యథా ఓరిమం తీరం పజహతి, ఏవం మగ్గఞాణం దుక్ఖం పరిజానాతి. యథా సోతం ఛిన్దతి, ఏవం సముదయం పజహతి. యథా భణ్డం వహతి, ఏవం సహజాతాదిపచ్చయతాయ మగ్గం భావేతి. యథా పారిమం తీరం అప్పేతి, ఏవం పారిమతీరభూతం నిరోధం సచ్ఛికరోతీతి ఏవం ఉపమాసంసన్దనం వేదితబ్బం.

**దస్సనం విసుజ్ఝతీ**తి తంతంమగ్గవజ్ఝకిలేసతమప్పహానేన ఞాణదస్సనం విసుద్ధిభావం పాపుణాతి. **దస్సనం విసుద్ధ**న్తి తస్స తస్స ఫలస్స ఉప్పాదక్ఖణే తస్స తస్స మగ్గఞాణస్స కిచ్చసిద్ధిప్పత్తితో ఞాణదస్సనం విసుద్ధిభావం పత్తం హోతి. సబ్బధమ్మానం ఏకసఙ్గహితాయ నానత్తేకత్తపటివేధపఞ్ఞాయ మగ్గఫలఞాణేహి సిద్ధితో అన్తే మగ్గఫలఞాణాని వుత్తాని.

దస్సనవిసుద్ధిఞాణనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

### ౪౧-౪౨. ఖన్తిఞాణపరియోగాహణఞాణనిద్దేసవణ్ణనా

౯౨-౯౩. ఖన్తిఞాణపరియోగాహణఞాణనిద్దేసేసు **రూపం అనిచ్చతో విదిత**న్తి అనిచ్చానుపస్సనాయ అనిచ్చన్తి ఞాతం. **రూపం దుక్ఖతో విదిత**న్తి దుక్ఖానుపస్సనాయ దుక్ఖన్తి ఞాతం. **రూపం అనత్తతో విదిత**న్తి అనత్తానుపస్సనాయ అనత్తాతి ఞాతం. **యం యం విదితం, తం తం ఖమతీ**తి యం యం రూపం అనిచ్చాదితో విదితం, తం తం రూపం అనిచ్చాదితో

ఖమతి రుచ్చతి. “రూపం అనిచ్చతో విదితం, యం యం విదితం, తం తం ఖమతీ”తి విసుం విసుఞ్చ కత్వా కేసుచి పోత్థకేసు లిఖితం. “వేదనా సఞ్ఞా సఙ్ఖారా అనిచ్చతో విదితా”తిఆదినా లిఙ్గవచనాని పరివత్తేత్వా యోజేతబ్బాని. **ఫుసతీతి** విపస్సనాఞాణఫుసనేన ఫుసతి ఫరతి. **పరియోగహతీతి** విపస్సనాఞాణేన పవిసతి. పరియోగాహతీతిపి పాఠో.

ఖన్తిఞాణపరియోగాహణఞాణనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

**౪౩. పదేసవిహారఞాణనిద్దేసవణ్ణనా**

**౯౪**. పదేసవిహారఞాణనిద్దేసే యేనాకారేన మాతికాయ ఉద్దిట్ఠో పదేసో పచ్చవేక్ఖితబ్బో, తం దస్సేన్తో **మిచ్ఛాదిట్ఠిపచ్చయాపి వేదయితన్తి**ఆదిమాహ. తత్థ **మిచ్ఛాదిట్ఠిపచ్చయాతి** దిట్ఠిసమ్పయుత్తవేదనాపి వట్టతి దిట్ఠిం ఉపనిస్సయం కత్వా ఉప్పన్నా కుసలాకుసలవేదనాపి విపాకవేదనాపి. తత్థ మిచ్ఛాదిట్ఠిసమ్పయుత్తా అకుసలావ హోతి, దిట్ఠిం పన ఉపనిస్సాయ కుసలాపి ఉప్పజ్జన్తి అకుసలాపి. మిచ్ఛాదిట్ఠికా హి దిట్ఠిం ఉపనిస్సాయ పక్ఖదివసేసు యాగుభత్తాదీని దేన్తి, అన్ధకుట్టిఆదీనం వత్తం పట్ఠపేన్తి, చతుమహాపథే సాలం కరోన్తి, పోక్ఖరణిం ఖణాపేన్తి, పుప్ఫారామం ఫలారామం రోపేన్తి, నదీవిదుగ్గేసు సేతుం అత్థరన్తి, విసమం సమం కరోన్తి. ఇతి తేసం కుసలా వేదనా ఉప్పజ్జతి. మిచ్ఛాదిట్ఠిం పన నిస్సాయ సమ్మాదిట్ఠికే అక్కోసన్తి పరిభాసన్తి వధబన్ధాదీని కరోన్తి, పాణం వధిత్వా దేవతానం ఉపహరన్తి. ఇతి నేసం అకుసలా వేదనా ఉప్పజ్జతి. విపాకవేదనా పన భవన్తరగతానం హోతి. సా పన మిచ్ఛాదిట్ఠి సహజాతాయ వేదనాయ సహజాతఅఞ్ఞమఞ్ఞనిస్సయసమ్పయుత్తఅత్థిఅవిగతపచ్చయేహి పచ్చయో హోతి, సమనన్తరనిరుద్ధా మిచ్ఛాదిట్ఠి పచ్చుప్పన్నమిచ్ఛాదిట్ఠిసమ్పయుత్తాయ వేదనాయ అనన్తరసమనన్తరూపనిస్సయఆసేవననత్థివిగతపచ్చయేహి పచ్చయో హోతి, మిచ్ఛాదిట్ఠిం గరుం కత్వా అభినన్దన్తస్స లోభసహగతవేదనాయ ఆరమ్మణఆరమ్మణాధిపతిఆరమ్మణూపనిస్సయపచ్చయేహి పచ్చయో హోతి, సబ్బాకుసలేహి మిచ్ఛాదిట్ఠిం ఆరమ్మణమత్తం కరోన్తస్స సబ్బాకుసలవేదనాయ మిచ్ఛాదిట్ఠిం పచ్చవేక్ఖన్తస్స విపస్సన్తస్స కుసలాబ్యాకతవేదనాయ ఆరమ్మణపచ్చయేన పచ్చయో హోతి, మిచ్ఛాదిట్ఠిపచ్చయేన ఉప్పజ్జమానానం కుసలాకుసలవేదనానం భవన్తరే విపాకవేదనానఞ్చ ఉపనిస్సయపచ్చయేన పచ్చయో హోతి.

**మిచ్ఛాదిట్ఠివూపసమపచ్చయాతి** మిచ్ఛాదిట్ఠివూపసమో నామ సమ్మాదిట్ఠి, తస్మా యం సమ్మాదిట్ఠిపచ్చయా వేదయితం వుత్తం, తదేవ “మిచ్ఛాదిట్ఠివూపసమపచ్చయా”తి వేదితబ్బం. కేచి పన “మిచ్ఛాదిట్ఠివూపసమో నామ విపస్సనాక్ఖణే సోతాపత్తిమగ్గక్ఖణే చా”తి వదన్తి.

**సమ్మాదిట్ఠిపచ్చయాపి వేదయితన్తి** ఏత్థాపి సమ్మాదిట్ఠిసమ్పయుత్తవేదనాపి వట్టతి సమ్మాదిట్ఠిం ఉపనిస్సయం కత్వా ఉప్పన్నా కుసలాకుసలవేదనాపి విపాకవేదనాపి. తత్థ సమ్మాదిట్ఠిసమ్పయుత్తా కుసలావ హోతి, సమ్మాదిట్ఠిం పన ఉపనిస్సాయ బుద్ధపూజా దీపమాలారోపనం మహాధమ్మస్సవనం అప్పతిట్ఠితే దిసాభాగే చేతియపతిట్ఠాపనన్తి ఏవమాదీని పుఞ్ఞాని కరోన్తి. ఇతి నేసం కుసలా వేదనా ఉప్పజ్జతి. సమ్మాదిట్ఠిమేవ నిస్సాయ మిచ్ఛాదిట్ఠికే అక్కోసన్తి పరిభాసన్తి, అత్తానం ఉక్కంసన్తి, పరం వమ్భేన్తి. ఇతి నేసం అకుసలా వేదనా ఉప్పజ్జతి. విపాకవేదనా పన భవన్తరగతానంయేవ హోతి. సా పన సమ్మాదిట్ఠి సహజాతాయ సమనన్తరనిరుద్ధాయ పచ్చుప్పన్నాయ వేదనాయ మిచ్ఛాదిట్ఠియా వుత్తపచ్చయేహేవ పచ్చయో హోతి, లోకికసమ్మాదిట్ఠి పచ్చవేక్ఖణసమ్పయుత్తాయ విపస్సనాసమ్పయుత్తాయ నికన్తిసమ్పయుత్తాయ చ

వేదనాయ ఆరమ్మణపచ్చయేన పచ్చయో హోతి, మిచ్ఛాదిట్ఠియా వుత్తనయేనేవ ఉపనిస్సయపచ్చయేన పచ్చయో హోతి, మగ్గఫలసమ్మాదిట్ఠి పచ్చవేక్ఖణసమ్పయుత్తాయ వేదనాయ ఆరమ్మణఆరమ్మణాధిపతిఆరమ్మణూపనిస్సయపచ్చయవసేన పచ్చయో హోతి.

**సమ్మాదిట్ఠివూపసమపచ్చయాపి వేదయితన్తి** సమ్మాదిట్ఠివూపసమో నామ మిచ్ఛాదిట్ఠి, తస్మా యం మిచ్ఛాదిట్ఠిపచ్చయా వేదయితం వుత్తం, తదేవ "సమ్మాదిట్ఠివూపసమపచ్చయా"తి వేదితబ్బం. **మిచ్ఛాసఙ్కప్పపచ్చయా మిచ్ఛాసఙ్కప్పవూపసమపచ్చయాతిఆదీసుపి** ఏసేవ నయో. యస్స యస్స హి "వూపసమపచ్చయా"తి వుచ్చతి, తస్స తస్స పటిపక్ఖధమ్మపచ్చయావ తం తం వేదయితం అధిప్పేతం. మిచ్ఛాఞాణాదీసు పన **మిచ్ఛాఞాణం** నామ పాపకిరియాసు ఉపాయచిన్తా. అథ వా మిచ్ఛాఞాణం మిచ్ఛాపచ్చవేక్ఖణఞాణం. **సమ్మాఞాణం** నామ విపస్సనాసమ్మాదిట్ఠిం లోకుత్తరసమ్మాదిట్ఠిఞ్చ ఠపేత్వా అవసేసకుసలాబ్యాకతం ఞాణం. **మిచ్ఛావిముత్తి** నామ పాపాధిముత్తితా. అథ వా అయాథావవిముత్తి అనియ్యానికవిముత్తి అవిముత్తస్సేవ సతో విముత్తిసఞ్ఞితా. **సమ్మావిముత్తి** నామ కల్యాణాధిముత్తితా ఫలవిముత్తి చ. సమ్మాదిట్ఠిఆదయో హేట్ఠా వుత్తత్థాయేవ.

**ఛన్దపచ్చయాపీతిఆదీసు** పన ఛన్దో నామ లోభో, ఛన్దపచ్చయా అట్ఠలోభసహగతచిత్తసమ్పయుత్తవేదనా వేదితబ్బా. **ఛన్దవూపసమపచ్చయా** పఠమజ్ఝానవేదనావ. **వితక్కపచ్చయా** పఠమజ్ఝానవేదనా. **వితక్కవూపసమపచ్చయా** దుతియజ్ఝానవేదనా. **సఞ్ఞాపచ్చయా** ఠపేత్వా పఠమజ్ఝానం సేసా ఛ సమాపత్తివేదనా. **సఞ్ఞావూపసమపచ్చయా** నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనవేదనా.

**ఛన్దో చ అవూపసన్తో హోతీతిఆదీసు** సచే ఛన్దవితక్కసఞ్ఞా అవూపసన్తా హోన్తీతి అత్థో. **తప్పచ్చయాతి** సో ఛన్దవితక్కసఞ్ఞానం అవూపసమో ఏవ పచ్చయో తప్పచ్చయో, తస్మా తప్పచ్చయా. ఛన్దవితక్కసఞ్ఞాఅవూపసమపచ్చయా వేదనా హోతీతి అత్థో. సా అట్ఠలోభసహగతచిత్తసమ్పయుత్తవేదనా హోతి. సచే ఛన్దో వూపసన్తో వితక్కసఞ్ఞా అవూపసన్తా. **తప్పచ్చయాతి** సో ఛన్దస్స వూపసమో వితక్కసఞ్ఞానం అవూపసమో ఏవ పచ్చయో తప్పచ్చయో, తస్మా తప్పచ్చయా. సా పఠమజ్ఝానవేదనావ. సచే ఛన్దవితక్కా వూపసన్తా సఞ్ఞా అవూపసన్తా. **తప్పచ్చయాతి** సో ఛన్దవితక్కానం వూపసమో సఞ్ఞాయ అవూపసమో ఏవ పచ్చయో తప్పచ్చయో, తస్మా తప్పచ్చయా. సా దుతియజ్ఝానవేదనావ. సచే ఛన్దవితక్కసఞ్ఞా వూపసన్తా. **తప్పచ్చయాతి** సో ఛన్దవితక్కసఞ్ఞానం వూపసమో ఏవ పచ్చయో తప్పచ్చయో, తస్మా తప్పచ్చయా. సా నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనవేదనావ. కేచి పన "ఛన్దో నామ అప్పనం పాపుణిస్సామీతి పుబ్బభాగే ధమ్మచ్ఛన్దో, అప్పనాప్పత్తస్స సో ఛన్దో వూపసన్తో హోతి. పఠమజ్ఝానే వితక్కో హోతి, దుతియజ్ఝానప్పత్తస్స వితక్కో వూపసన్తో హోతి. సత్తసు సమాపత్తీసు సఞ్ఞా హోతి, నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనం సమాపన్నస్స చ నిరోధం సమాపన్నస్స చ సఞ్ఞా వూపసన్తా హోతీ"తి ఏవం వణ్ణయన్తి. ఇధ పన నిరోధసమాపత్తి న యుజ్జతి. **అప్పత్తస్స పత్తియాతి** అరహత్తఫలస్స పత్తత్థాయ. **అత్థి ఆయవన్తి** అత్థి వీరియం. ఆయావన్తిపి పాఠో. **తస్మిమ్పి ఠానే అనుప్పత్తేతి** తస్స వీరియారమ్భస్స వసేన తస్మిం అరహత్తఫలస్స కారణే అరియమగ్గే అనుప్పత్తే . **తప్పచ్చయాపి వేదయితన్తి** అరహత్తస్స ఠానపచ్చయా వేదయితం. ఏతేన చతుమగ్గసహజాతా నిబ్బత్తితలోకుత్తరవేదనా గహితా. కేచి పన "ఆయవన్తి పటిపత్తి. తస్మిమ్పి ఠానే అనుప్పత్తేతి తస్సా భూమియా పత్తియా"తి వణ్ణయన్తి.

పదేసవిహారఞాణనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

## ౪౪-౪౯. వివట్టఞాణఛక్కనిద్దేసవణ్ణనా

౯౩. వివట్టఞాణఛక్కనిద్దేసే **నేక్ఖమ్మాధిపతత్తా పఞ్ఞా**తి నేక్ఖమ్మం అధికం కత్వా నేక్ఖమ్మాధికభావేన పవత్తా పఞ్ఞా. **కామచ్ఛన్దతో సఞ్ఞాయ వివట్టతీ**తి నేక్ఖమ్మాధిపతికతపఞ్ఞాసమ్పయుత్తసఞ్ఞాయ హేతుభూతాయ, కరణభూతాయ వా కామచ్ఛన్దతో వివట్టతి పరావత్తతి, పరమ్ముఖీ హోతీతి అత్థో. ఏస నయో సేసేసు.

౯౬. **కామచ్ఛన్దో నానత్త**న్తి కామచ్ఛన్దో సన్తవుత్తితాయ అభావతో న ఏకసభావో. **నేక్ఖమ్మం ఏకత్త**న్తి నేక్ఖమ్మం సన్తవుత్తిభావతో ఏకసభావో. **నేక్ఖమ్మేకత్తం చేతయతో**తి కామచ్ఛన్దే ఆదీనవదస్సనేన నేక్ఖమ్మం పవత్తయతో. **కామచ్ఛన్దతో చిత్తం వివట్టతీ**తి దిట్ఠాదీనవతో కామచ్ఛన్దతో నేక్ఖమ్మక్ఖణే చిత్తం వివట్టతి. ఏస నయో సేసేసు.

౯౭. **కామచ్ఛన్దం పజహన్తో**తి నేక్ఖమ్మపవత్తిక్ఖణే కామచ్ఛన్దం విక్ఖమ్భనప్పహానేన పజహన్తో. **నేక్ఖమ్మవసేన చిత్తం అధిట్ఠాతీ**తి పటిలద్ధస్స నేక్ఖమ్మస్స వసేన తంసమ్పయుత్తచిత్తం అధితిట్ఠతి అధికం కరోన్తో తిట్ఠతి, పవత్తేతీతి అత్థో. ఏస నయో సేసేసు.

౯౮. **చక్ఖు సుఞ్ఞం అత్తేన వా**తి బాలజనపరికప్పితస్స కారకవేదకసఙ్ఖాతస్స అత్తనో అభావా చక్ఖు అత్తేన చ సుఞ్ఞం. యఞ్హి యత్థ న హోతి, తేన తం సుఞ్ఞం నామ హోతి. **అత్తనియేన వా**తి అత్తనో అభావేనేవ అత్తనో సన్తకస్సపి అభావా అత్తనో సన్తకేన చ సుఞ్ఞం. లోకస్స అత్తాతి చ అత్తనియన్తి చ ఉభయథా గాహసమ్భవతో తదుభయగాహపటిసేధనత్థం అత్తాభావో చ అత్తనియాభావో చ వుత్తో. **నిచ్చేన వా**తి భఙ్గం అతిక్కమిత్వా తిట్ఠన్తస్స కస్సచి అభావతో నిచ్చేన చ సుఞ్ఞం. **ధువేన వా**తి పవత్తిక్ఖణేపి థిరస్స కస్సచి అభావతో ధువేన చ సుఞ్ఞం. **సస్సతేన వా**తి సబ్బకాలేపి విజ్జమానస్స కస్సచి అభావతో సస్సతేన చ సుఞ్ఞం. **అవిపరిణామధమ్మేన వా**తి జరాభఙ్గవసేన ద్విధా అపరివత్తమానపకతికస్స కస్సచి అభావతో అవిపరిణామధమ్మేన చ సుఞ్ఞం. అథ వా నిచ్చభావేన చ ధువభావేన చ సస్సతభావేన చ అవిపరిణామధమ్మభావేన చ సుఞ్ఞన్తి అత్థో. సముచ్చయత్థో వా-సద్దో. **యథాభూతం జానతో పస్సతో**తి ఇచ్చేవం అనత్తానుపస్సనాఞాణేన యథాసభావేన జానన్తస్స చక్ఖునా వియ చ పస్సన్తస్స. **చక్ఖాభినివేసతో ఞాణం వివట్టతీ**తి చక్ఖు అత్తాతి వా అత్తనియన్తి వా పవత్తమానతో దిట్ఠాభినివేసతో తదఙ్గప్పహానవసేన ఞాణం వివట్టతి. ఏస నయో సేసేసు.

౯౯. **నేక్ఖమ్మేన కామచ్ఛన్దం వోసజ్జతీ**తి నేక్ఖమ్మలాభీ పుగ్గలో నేక్ఖమ్మేన తప్పటిపక్ఖం కామచ్ఛన్దం పరిచ్చజతి. **వోసగ్గే పఞ్ఞా**తి కామచ్ఛన్దస్స వోసగ్గభూతే నేక్ఖమ్మే తంసమ్పయుత్తా పఞ్ఞా. ఏస నయో సేసేసు. **పీళనట్ఠా**దయో హేట్ఠా వుత్తత్థా ఏవ. **పరిజానన్తో వివట్టతీ**తి పుగ్గలాధిట్ఠానా దేసనా, మగ్గసమఙ్గీపుగ్గలో దుక్ఖస్స చతుబ్బిధం అత్థం కిచ్చవసేన పరిజానన్తో దుభతో వుట్ఠానవసేన వివట్టతి, ఞాణవివట్టనేపి ఞాణసమఙ్గీ వివట్టతీతి వుత్తో.

౧౦౦. **తథట్ఠే పఞ్ఞా**తి ఏతస్స పుగ్గలస్సేవ తథట్ఠే వివట్టనా పఞ్ఞా. ఏస నయో సేసేసు. ఇదాని మగ్గక్ఖణే ఏవ కిచ్చవసేన ఆకారనానత్తతో ఛ వివట్టఞాణాని దస్సేతుం **సఞ్ఞావివట్టో**తిఆదిమాతికం ఠపేత్వా తం అత్థతో విభజన్తో **సఞ్జానన్తో వివట్టతీ**తిఆదిమాహ. తత్థ **సఞ్జానన్తో వివట్టతీతి సఞ్ఞావివట్టో**తి యస్మా పుబ్బభాగే నేక్ఖమ్మాదిం అధిపతితో సఞ్జానన్తో యోగీ పచ్ఛా నేక్ఖమ్మసమ్పయుత్తఞాణేన కామచ్ఛన్దాదితో వివట్టతి, తస్మా తం ఞాణం సఞ్ఞావివట్టో నామాతి అత్థో. **చేతయన్తో వివట్టతీతి చేతోవివట్టో**తి యస్మా యోగీ నేక్ఖమ్మేకత్తాదీని చేతయన్తో సమ్పయుత్తఞాణేన కామచ్ఛన్దాదితో వివట్టతి, తస్మా తం ఞాణం చేతోవివట్టో నామాతి అత్థో. **విజానన్తో వివట్టతీతి చిత్తవివట్టో**తి యస్మా యోగీ నేక్ఖమ్మాదివసేన చిత్తాధిట్ఠానేన

విజానన్తో తంసమ్పయుత్తఞాణేన కామచ్ఛన్దాదితో వివట్టతి, తస్మా తం ఞాణం చిత్తవివట్టో నామాతి అత్థో. **ఞాణం కరోన్తో వివట్టతీతి ఞాణవివట్టో**తి యస్మా యోగీ ఛబ్బిధం అజ్ఝత్తికాయతనం అనత్తానుపస్సనాఞాణేన సుఞ్ఞతో విదితం కరోన్తో తేనేవ ఞాణేన దిట్ఠాభినివేసతో వివట్టతి, తస్మా తం ఞాణం ఞాణవివట్టో నామాతి అత్థో. **వోసజ్జన్తో వివట్టతీతి విమోక్ఖవివట్టో**తి యస్మా యోగీ నేక్ఖమ్మాదీహి కామచ్ఛన్దాదీని వోసజ్జన్తో తంసమ్పయుత్తఞాణేన కామచ్ఛన్దాదితో వివట్టతి, తస్మా తం ఞాణం విమోక్ఖవివట్టో నామాతి అత్థో. **తథట్ఠే వివట్టతీతి సచ్చవివట్టో**తి యస్మా యోగీ చతుబ్బిధే తథట్ఠే దుభతో వుట్ఠానవసేన వివట్టతి, తస్మా మగ్గఞాణం సచ్చవివట్టో నామాతి అత్థో. మగ్గఞాణమేవ వా తథట్ఠే దుభతో వుట్ఠానభావేన వివట్టతీతి సచ్చవివట్టోతి అత్థో.

**యత్థ సఞ్ఞావివట్టో**తిఆది సచ్చవివట్టఞాణనిద్దేసే వుత్తత్తా సచ్చవివట్టఞాణక్ఖణమేవ సన్ధాయ వుత్తన్తి వేదితబ్బం. మగ్గక్ఖణేయేవ హి సబ్బాని యుజ్జన్తి. కథం? ఞాణవివట్టే ఞాణఞ్హి వజ్జేత్వా సేసేసు అరియమగ్గో సరూపేనేవ ఆగతో. విపస్సనాకిచ్చస్స పన మగ్గేనేవ సిజ్ఝనతో విపస్సనాకిచ్చసిద్ధివసేన ఞాణవివట్టఞాణమ్పి మగ్గక్ఖణే యుజ్జతి. మగ్గఞాణేనేవ వా “చక్ఖు సుఞ్ఞ”న్తిఆది కిచ్చవసేన పటివిద్ధమేవ హోతీతి మగ్గక్ఖణే తం ఞాణం వత్తుం యుజ్జతియేవ. అత్థయోజనా పనేత్థ “యత్థ మగ్గక్ఖణే సఞ్ఞావివట్టో, తత్థ చేతోవివట్టో. యత్థ మగ్గక్ఖణే చేతోవివట్టో , తత్థ సఞ్ఞావివట్టో”తి ఏవమాదినా నయేన సబ్బసంసన్దనేసు యోజనా కాతబ్బా. అథ వా సఞ్ఞావివట్టచేతోవివట్టచిత్తవివట్టవిమోక్ఖవివట్టేసు చతున్నం అరియమగ్గానం ఆగతత్తా సచ్చవివట్టో ఆగతోయేవ హోతి. ఞాణవివట్టో చ సచ్చవివట్టేనేవ కిచ్చవసేన సిద్ధో హోతి. సఞ్ఞాచేతోచిత్తవిమోక్ఖవివట్టేస్వేవ చ పేయ్యాలే విత్థారియమానే “అనత్తానుపస్సనాధిపతత్తా పఞ్ఞా అభినివేసతో సఞ్ఞాయ వివట్టతీతి అధిపతత్తా పఞ్ఞా సఞ్ఞావివట్టే ఞాణ”న్తి చ, “అభినివేసో నానత్తం, అనత్తానుపస్సనా ఏకత్తం. అనత్తానుపస్సనేకత్తం చేతయతో అభినివేసతో చిత్తం వివట్టతీతి నానత్తే పఞ్ఞా చేతోవివట్టే ఞాణ”న్తి చ, “అభినివేసం పజహన్తో అనత్తానుపస్సనావసేన చిత్తం అధిట్ఠాతీతి అధిట్ఠానే పఞ్ఞా చిత్తవివట్టే ఞాణ”న్తి చ, “అనత్తానుపస్సనాయ అభినివేసం వోసజ్జతీతి వోసగ్గే పఞ్ఞా విమోక్ఖవివట్టే ఞాణ”న్తి చ పాఠసమ్భవతో ఞాణవివట్టే ఞాణమ్పి తేసు ఆగతమేవ హోతి. ఞాణవివట్టే చ అనత్తానుపస్సనాయ వుట్ఠాయ అరియమగ్గం పటిలద్ధస్స కిచ్చవసేన “చక్ఖు సుఞ్ఞం అత్తేన వా అత్తనియేన వా”తిఆదియుజ్జనతో సచ్చవివట్టో లబ్భతి, తస్మా ఏకేకస్మిం వివట్టే సేసా పఞ్చ పఞ్చ వివట్టా లబ్భన్తి. తస్మా ఏవం “యత్థ సఞ్ఞావివట్టో, తత్థ చేతోవివట్టో”తిఆదికాని సంసన్దనాని వుత్తానీతి వేదితబ్బం.

వివట్టఞాణచక్కనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

### ౩౦. ఇద్ధివిధఞాణనిద్దేసవణ్ణనా

౧౦౧. ఇద్ధివిధఞాణనిద్దేసం **ఇధ భిక్ఖూ**తి ఇమస్మిం సాసనే భిక్ఖు. **ఛన్దసమాధిపధానసఙ్ఖారసమన్నాగత**న్తి ఏత్థ ఛన్దహేతుకో సమాధి, ఛన్దాధికో వా సమాధి ఛన్దసమాధి, కత్తుకమ్యతాఛన్దం అధిపతిం కరిత్వా పటిలద్ధసమాధిస్సేతం అధివచనం. పధానభూతా సఙ్ఖారా పధానసఙ్ఖారా, చతుకిచ్చసాధకస్స సమ్మప్పధానవీరియస్సేతం అధివచనం. చతుకిచ్చసాధనవసేన బహువచనం కతం. **సమన్నాగత**న్తి ఛన్దసమాధినా చ పధానసఙ్ఖారేహి చ ఉపేతం. **ఇద్ధిపాద**న్తి నిప్ఫత్తిపరియాయేన వా ఇజ్ఝనట్ఠేన, ఇజ్ఝన్తి ఏతాయ సత్తా ఇద్ధా వుద్ధా ఉక్కంసగతా హోన్తీతి ఇమినా వా పరియాయేన ఇద్ధీతి సఙ్ఖం గతానం ఉపచారజ్ఝానాదికుసలచిత్తసమ్పయుత్తానం ఛన్దసమాధిపధానసఙ్ఖారానం అధిట్ఠానట్ఠేన పాదభూతం సేసచిత్తచేతసికరాసిన్తి అత్థో. వుత్తఞ్హి ఇద్ధిపాదవిభఙ్గే సుత్తన్తభాజనీయే “ఇద్ధిపాదోతి తథాభూతస్స వేదనాక్ఖన్ధో…పే॰…

విఞ్ఞాణక్ఖన్ధో”తి (విభ॰ ౪౩౪). అభిధమ్మభాజనీయే చ “ఇద్ధిపాదోతి తథాభూతస్స ఫస్సో వేదనా…పే॰… పగ్గాహో అవిక్ఖేపో”తి (విభ॰ ౪౪౭) వుత్తం. తస్మా “సేసచిత్తచేతసికరాసి”న్తి ఏత్థ? ఛన్దసమాధిపధానసఙ్ఖారేసు ఏకేకం ఇద్ధిం కత్వా ద్వీహి ద్వీహి సహ సేసవచనం కతన్తి వేదితబ్బం. ఏవఞ్హి చత్తారో ఖన్ధా సబ్బే చ ఫస్సాదయో ధమ్మా సఙ్గహితా హోన్తి. ఇమినా నయేన సేసేసుపి అత్థో వేదితబ్బో. యథేవ హి ఛన్దం అధిపతిం కరిత్వా పటిలద్ధసమాధి ఛన్దసమాధీతి వుత్తో, ఏవం వీరియం చిత్తం వీమంసం అధిపతిం కరిత్వా పటిలద్ధసమాధి వీమంసాసమాధీతి వుచ్చతి. ఏవమేకేకస్మిం ఇద్ధిపాదే ఛన్దాదయో వీరియాదయో చిత్తాదయో వీమంసాదయోతి తయో తయో ధమ్మా ఇద్ధీపి హోన్తి ఇద్ధిపాదాపి, సేసా పన సమ్పయుత్తకా చత్తారో ఖన్ధా ఇద్ధిపాదాయేవ . యస్మా వా ఇమే తయో తయో ధమ్మా సమ్పయుత్తకేహి చతూహి ఖన్ధేహి సద్ధింయేవ ఇజ్ఝన్తి, న వినా తేహి, తస్మా తేన పరియాయేన సబ్బే చత్తారోపి ఖన్ధా ఇజ్ఝనట్ఠేన ఇద్ధి నామ హోన్తి, పతిట్ఠట్ఠేన పాదా నామాతిపి వేదితబ్బం.

**వీరియసమాధిపధానసఙ్ఖారసమన్నాగత**న్తి ఏత్థ పన వీరియన్తి చ పధానసఙ్ఖారోతి చ ఏకోయేవ. కస్మా ద్విధా వుత్తన్తి చే? వీరియస్స అధిపతిభావదస్సనవసేనేత్థ పఠమం వీరియగ్గహణం కతం, తస్సేవ చతుకిచ్చసాధకత్తదస్సనత్థం పధానసఙ్ఖారవచనం కతం. ఏవం ద్విధా వుత్తత్తా ఏవ చేత్థాపి తయో తయో ధమ్మాతి వుత్తం. కేచి పన “విభఙ్గే ‘ఇద్ధీతి యా తేసం తేసం ధమ్మానం ఇద్ధి సమిద్ధి ఇజ్ఝనా సమిజ్ఝనా’తి (విభ॰ ౪౩౪) వుత్తత్తా ఇద్ధి నామ అనిప్ఫన్నా, ఇద్ధిపాదో నిప్ఫన్నో”తి వదన్తి. ఇధ పన ఇద్ధిపి ఇద్ధిపాదోపి నిప్ఫన్నో లక్ఖణబ్భాహతోతి సన్నిట్ఠానం కతం. ఇద్ధి సమిద్ధీతిఆదీహి ఇజ్ఝనాకారేన ధమ్మా ఏవ వుత్తాతి వేదితబ్బం.

**భావేతీ**తి ఆసేవతి. సుత్తన్తభాజనీయే (విభ॰ ౪౩౧ ఆదయో) వియ ఇధాపి ఇద్ధిపాదభావనా లోకియా ఏవ. తస్మా ఇద్ధివిధం తావ సమ్పాదేతుకామో లోకియం ఇద్ధిపాదం భావేన్తో పథవీకసిణాదీసు అట్ఠసు కసిణేసు అధికతవసిప్పత్తఅట్ఠసమాపత్తికో కసిణానులోమతో కసిణపటిలోమతో కసిణానులోమపటిలోమతో ఝానానులోమతో ఝానపటిలోమతో ఝానానులోమపటిలోమతో ఝానుక్కన్తికతో కసిణుక్కన్తికతో ఝానకసిణుక్కన్తికతో అఙ్గసఙ్కన్తికతో ఆరమ్మణసఙ్కన్తికతో అఙ్గారమ్మణసఙ్కన్తికతో అఙ్గవవత్థానతో ఆరమ్మణవవత్థానతోతి ఇమేహి చుద్దసహి ఆకారేహి చిత్తం పరిదమేత్వా ఛన్దసీసవీరియసీసచిత్తసీసవీమంసాసీసవసేన పునప్పునం ఝానం సమాపజ్జతి. అఙ్గారమ్మణవవత్థానమ్పి కేచి ఇచ్ఛన్తి. పుబ్బహేతుసమ్పన్నేన పన కసిణేసు చతుక్కజ్ఝానమత్తే చిణ్ణవసినాపి కాతుం వట్టతీతి తం తం ఇద్ధిపాదం సమాధిం భావేన్తో “అనుప్పన్నానం పాపకానం అకుసలానం ధమ్మానం అనుప్పాదాయా”తిఆదికం (విభ॰ ౪౩౨) చతుప్పకారం వీరియం అధిట్ఠాతి, తస్స చ హానివుద్ధియో ఞత్వా వీరియసమతం అధిట్ఠాతి. సో ఏవం చతూసు ఇద్ధిపాదేసు చిత్తం పరిభావేత్వా ఇద్ధివిధం సమ్పాదేతి.

**సో ఇమేసు చతూసు ఇద్ధిపాదేసూ**తిఆదీసు **సో**తి సో భావితచతురిద్ధిపాదో భిక్ఖు. **చతూసు ఇద్ధిపాదేసు చిత్తం పరిభావేతీ**తి పునప్పునం ఛన్దాదీసు ఏకేకం అధిపతిం కత్వా ఝానసమాపజ్జనవసేన తేసు చిత్తం పరిభావేతి నామ, ఛన్దాదివాసనం గాహాపేతీతి అత్థో. **పరిదమేతీ**తి నిబ్బిసేవనం కరోతి. పురిమం పచ్ఛిమస్స కారణవచనం. పరిభావితఞ్హి చిత్తం పరిదమితం హోతీతి. **ముదుం కరోతీ**తి తథా దన్తం చిత్తం వసిప్పత్తం కరోతి. వసే వత్తమానఞ్హి చిత్తం “ముదూ”తి వుచ్చతి. **కమ్మనియ**న్తి కమ్మక్ఖమం కమ్మయోగ్గం కరోతి. ముదు హి చిత్తం కమ్మనియం హోతి సుధన్తమివ సువణ్ణం, ఇధ పన ఇద్ధివిధకమ్మక్ఖమం. **సో**తి సో పరిభావితచిత్తో భిక్ఖు. **కాయమ్పి చిత్తే సమోదహతీ**తిఆది ఇద్ధికరణకాలే యథాసుఖం

చిత్తచారస్స ఇజ్ఝనత్థం యోగవిధానం దస్సేతుం వుత్తం. తత్థ **కాయమ్పి చిత్తే సమోదహతీ**తి అత్తనో కరజకాయమ్పి పాదకజ్ఝానచిత్తే సమోదహతి పవేసేతి ఆరోపేతి, కాయం చిత్తానుగతికం కరోతీతి అత్థో. ఏవం కరణం అదిస్సమానేన కాయేన గమనస్స ఉపకారాయ హోతి. **చిత్తమ్పి కాయే సమోదహతీ**తి పాదకజ్ఝానచిత్తం అత్తనో కరజకాయే సమోదహతి ఆరోపేతి , చిత్తమ్పి కాయానుగతికం కరోతీతి అత్థో. ఏవం కరణం దిస్సమానేన కాయేన గమనస్స ఉపకారాయ హోతి. సమాదహతీతిపి పాఠో, పతిట్ఠాపేతీతి అత్థో. **కాయవసేన చిత్తం పరిణామేతీ**తి పాదకజ్ఝానచిత్తం గహేత్వా కరజకాయే ఆరోపేతి కాయానుగతికం కరోతి, ఇదం చిత్తం కాయే సమోదహనస్స వేవచనం. **చిత్తవసేన కాయం పరిణామేతీ**తి కరజకాయం గహేత్వా పాదకజ్ఝానచిత్తే ఆరోపేతి, చిత్తానుగతికం కరోతి, ఇదం కాయం చిత్తే సమోదహనస్స వేవచనం. **అధిట్ఠాతీ**తి "ఏవం హోతూ"తి అధిట్ఠాతి. సమోదహనస్స అత్థవివరణత్థం పరిణామో వుత్తో, పరిణామస్స అత్థవివరణత్థం అధిట్ఠానం వుత్తం. యస్మా సమోదహతీతి మూలపదం, పరిణామేతి అధిట్ఠాతీతి తస్స అత్థనిద్దేసపదాని , తస్మా తేసం ద్విన్నంయేవ పదానం వసేన పరిణామేత్వాతి అధిట్ఠహిత్వాతి వుత్తం, న వుత్తం సమోదహిత్వాతి.

**సుఖసఞ్ఞఞ్చ లహుసఞ్ఞఞ్చ కాయే ఓక్కమిత్వా విహరతీ**తి చతుత్థజ్ఝానేన సహజాతసుఖసఞ్ఞఞ్చ లహుసఞ్ఞఞ్చ సమాపజ్జనవసేన కరజకాయే ఓక్కమిత్వా పవేసేత్వా విహరతి. తాయ సఞ్ఞాయ ఓక్కన్తకాయస్స పనస్స కరజకాయోపి తూలపిచు వియ లహుకో హోతి. **సోతి** సో కతయోగవిధానో భిక్ఖు. **తథాభావితేన చిత్తేనా**తి ఇత్థమ్భూతలక్ఖణే కరణవచనం, హేతుఅత్థే వా, తథాభావితేన చిత్తేన హేతుభూతేనాతి అత్థో. **పరిసుద్ధేనా**తి ఉపేక్ఖాసతిపారిసుద్ధిభావతో పరిసుద్ధేన. పరిసుద్ధత్తాయేవ **పరియోదాతేన,** పభస్సరేనాతి అత్థో. **ఇద్ధివిధఞాణాయా**తి ఇద్ధికోట్ఠాసే, ఇద్ధివికప్పే వా ఞాణత్థాయ. **చిత్తం అభినీహరతీ**తి సో భిక్ఖు వుత్తప్పకారవసేన తస్మిం చిత్తే అభిఞ్ఞాపాదకే జాతే ఇద్ధివిధఞాణాధిగమత్థాయ పరికమ్మచిత్తం అభినీహరతి, కసిణారమ్మణతో అపనేత్వా ఇద్ధివిధాభిముఖం పేసేతి. **అభినిన్నామేతీ**తి అధిగన్తబ్బఇద్ధిపోణం ఇద్ధిపబ్భారం కరోతి. **సోతి** సో ఏవం కతచిత్తాభినీహారో భిక్ఖు. **అనేకవిహిత**న్తి అనేకవిధం నానప్పకారకం. **ఇద్ధివిధ**న్తి ఇద్ధికోట్ఠాసం, ఇద్ధివికప్పం వా. **పచ్చనుభోతీ**తి పచ్చనుభవతి, ఫస్సేతి సచ్ఛికరోతి పాపుణాతీతి అత్థో.

౧౦౨. ఇదానిస్స అనేకవిహితభావం దస్సేన్తో **ఏకోపి హుత్వా**తిఆదిమాహ. తత్థ **ఏకోపి హుత్వా**తి ఇద్ధికరణతో పుబ్బే పకతియా ఏకోపి హుత్వా. **బహుధా హోతీ**తి బహూనం సన్తికే చఙ్కమితుకామో వా, సజ్ఝాయం వా కత్తుకామో, పఞ్హం వా పుచ్ఛితుకామో హుత్వా సతమ్పి సహస్సమ్పి హోతి. కథం పనాయమేవం హోతి? ఇద్ధియా భూమిపాదపదమూలభూతే ధమ్మే సమ్పాదేత్వా అభిఞ్ఞాపాదకజ్ఝానం సమాపజ్జిత్వా వుట్ఠాయ సచే సతం ఇచ్ఛతి, "సతం హోమి సతం హోమీ"తి పరికమ్మం కత్వా పున పాదకజ్ఝానం సమాపజ్జిత్వా వుట్ఠాయ అధిట్ఠాతి. అధిట్ఠానచిత్తేన సహేవ సతం హోతి. సహస్సాదీసుపి ఏసేవ నయో. సచే ఏవం న ఇజ్ఝతి, పున పరికమ్మం కత్వా దుతియమ్పి సమాపజ్జిత్వా వుట్ఠాయ అధిట్ఠాతబ్బం. సంయుత్తట్ఠకథాయఞ్హి "ఏకవారం ద్వేవారం సమాపజ్జితుం వట్టతీ"తి వుత్తం. తత్థ పాదకజ్ఝానచిత్తం నిమిత్తారమ్మణం, పరికమ్మచిత్తాని సతారమ్మణాని వా సహస్సారమ్మణాని వా. తాని చ ఖో వణ్ణవసేనేవ, నో పణ్ణత్తివసేన. అధిట్ఠానచిత్తమ్పి తథేవ సతారమ్మణం వా సహస్సారమ్మణం వా, తం పఠమప్పనాచిత్తమివ గోత్రభుఅనన్తరం ఏకమేవ ఉప్పజ్జతి రూపావచరచతుత్థజ్ఝానికం . తత్థ యే తే బహూ నిమ్మితా, తే అనియమేత్వా నిమ్మితత్తా ఇద్ధిమతా సదిసావ హోన్తి. ఠాననిసజ్జాదీసు వా భాసితతుణ్హీభావాదీసు వా యం యం ఇద్ధిమా కరోతి, తంతదేవ కరోన్తి. సచే పన నానావణ్ణే కాతుకామో హోతి, కేచి పఠమవయే కేచి మజ్ఝిమవయే కేచి పచ్ఛిమవయే, తథా దీఘకేసే ఉపడ్ఢముణ్డముణ్డే మిస్సకకేసే ఉపడ్ఢరత్తచీవరే పణ్డుకచీవరే పదభాణధమ్మకథాసరభఞ్ఞపఞ్హపుచ్ఛనపఞ్హవిస్సజ్జనరజనపచనచీవరసిబ్బనధోవనాదీని కరోన్తే, అపరేపి వా

నానప్పకారకే కాతుకామో హోతి, తేన పాదకజ్ఝానతో వుట్ఠాయ “ఏత్తకా భిక్ఖూ పఠమవయా హోన్తూ”తిఆదినా నయేన పరికమ్మం కత్వా పున సమాపజ్జిత్వా వుట్ఠాయ అధిట్ఠాతబ్బం. అధిట్ఠానచిత్తేన సద్ధిం ఇచ్ఛితప్పకారాయేవ హోన్తీతి. ఏస నయో “బహుధాపి హుత్వా ఏకో హోతీ”తిఆదీసు. అయం పన విసేసో – ఇమినా హి భిక్ఖునా ఏవం బహుభావం నిమ్మినిత్వా పున “ఏకోవ హుత్వా చఙ్కమిస్సామి, సజ్ఝాయం కరిస్సామి, పఞ్హం పుచ్ఛిస్సామీ”తి చిన్తేత్వా వా “అయం విహారో అప్పభిక్ఖుకో, సచే కేచి ఆగమిస్సన్తి, కుతో ఇమే ఏత్తకా ఏకసదిసా భిక్ఖూ అద్ధా థేరస్స ఏసానుభావోతి మం జానిస్సన్తీ”తి అప్పిచ్ఛతాయ వా అన్తరావ “ఏకో హోమీ”తి ఇచ్ఛన్తేన పాదకజ్ఝానం సమాపజ్జిత్వా వుట్ఠాయ “ఏకో హోమీ”తి పరికమ్మం కత్వా పున సమాపజ్జిత్వా వుట్ఠాయ “ఏకో హోమీ”తి అధిట్ఠాతబ్బం . అధిట్ఠానచిత్తేన సద్ధింయేవ ఏకో హోతి. ఏవం అకరోన్తో పన యథాపరిచ్ఛిన్నకాలవసేన సయమేవ ఏకో హోతి.

**ఆవిభావన్తి** పాకటభావం కరోతీతి అత్థో. **తిరోభావన్తి** పటిచ్ఛన్నభావం కరోతీతి అత్థో. ఆవిభావం పచ్చనుభోతి, తిరోభావం పచ్చనుభోతీతి పురిమేన వా సమ్బన్ధో. తత్రాయం ఇద్ధిమా ఆవిభావం కత్తుకామో అన్ధకారం వా ఆలోకం కరోతి, పటిచ్ఛన్నం వా వివటం కరోతి, అనాపాథం వా ఆపాథం కరోతి. కథం? అయఞ్హి యథా పటిచ్ఛన్నోపి దూరే ఠితోపి వా దిస్సతి, ఏవం అత్తానం వా పరం వా కత్తుకామో పాదకజ్ఝానతో వుట్ఠాయ “ఇదం అన్ధకారం ఆలోకజాతం హోతూ”తి వా, “ఇదం పటిచ్ఛన్నం వివటం హోతూ”తి వా, “ఇదం అనాపాథం ఆపాథం హోతూ”తి వా ఆవజ్జిత్వా పరికమ్మం కత్వా వుత్తనయేనేవ అధిట్ఠాతి. సహ అధిట్ఠానా యథాధిట్ఠితమేవ హోతి. పరే దూరే ఠితాపి పస్సన్తి, సయమ్పి పస్సితుకామో పస్సతి. తిరోభావం కత్తుకామో పన ఆలోకం వా అన్ధకారం కరోతి, అప్పటిచ్ఛన్నం వా పటిచ్ఛన్నం, ఆపాథం వా అనాపాథం కరోతి. కథం? అయఞ్హి యథా అప్పటిచ్ఛన్నోపి సమీపే ఠితోపి వా న దిస్సతి, ఏవం అత్తానం వా పరం వా కత్తుకామో పాదకజ్ఝానా వుట్ఠహిత్వా “ఇదం ఆలోకట్ఠానం అన్ధకారం హోతూ”తి వా, “ఇదం అప్పటిచ్ఛన్నం పటిచ్ఛన్నం హోతూ”తి వా, “ఇదం ఆపాథం అనాపాథం హోతూ”తి వా ఆవజ్జిత్వా పరికమ్మం కత్వా వుత్తనయేనేవ అధిట్ఠాతి. సహ అధిట్ఠానా యథాధిట్ఠితమేవ హోతి. పరే సమీపే ఠితాపి న పస్సన్తి, సయమ్పి అపస్సితుకామో న పస్సతి. అపిచ సబ్బమ్పి పాకటపాటిహారియం ఆవిభావో నామ, అపాకటపాటిహారియం తిరోభావో నామ. తత్థ పాకటపాటిహారియే ఇద్ధిపి పఞ్ఞాయతి ఇద్ధిమాపి. తం యమకపాటిహారియేన దీపేతబ్బం. అపాకటపాటిహారియే ఇద్ధియేవ పఞ్ఞాయతి, న ఇద్ధిమా. తం మహకసుత్తేన (సం॰ ని॰ ౪.౩౪౬) చ బ్రహ్మనిమన్తనికసుత్తేన (మ॰ ని॰ ౧.౫౦౧ ఆదయో) చ దీపేతబ్బం.

**తిరోకుట్టన్తి** పరకుట్టం, కుట్టస్స పరభాగన్తి వుత్తం హోతి. ఏస నయో **తిరోపాకారతిరోపబ్బతేసు. కుట్టోతి** చ గేహభిత్తి. **పాకారోతి** గేహవిహారగామాదీనం పరిక్ఖేపపాకారో. **పబ్బతోతి** పంసుపబ్బతో వా పాసాణపబ్బతో వా. **అసజ్జమానోతి** అలగ్గమానో. **సేయ్యథాపి ఆకాసేతి** ఆకాసే వియ. ఏవం గన్తుకామేన పన ఆకాసకసిణం సమాపజ్జిత్వా వుట్ఠాయ కుట్టం వా పాకారం వా పబ్బతం వా ఆవజ్జిత్వా కతపరికమ్మేన “ఆకాసో హోతూ”తి అధిట్ఠాతబ్బో, ఆకాసోవ హోతి. అధో ఓతరితుకామస్స, ఉద్ధం వా ఆరోహితుకామస్స సుసిరో హోతి, వినివిజ్ఝిత్వా గన్తుకామస్స ఛిద్దో. సో తత్థ అసజ్జమానో గచ్ఛతి. సచే పనస్స భిక్ఖునో అధిట్ఠహిత్వా గచ్ఛన్తస్స అన్తరా పబ్బతో వా రుక్ఖో వా ఉట్ఠేతి, కిం పున సమాపజ్జిత్వా అధిట్ఠాతబ్బన్తి? దోసో నత్థి. పున సమాపజ్జిత్వా అధిట్ఠానఞ్హి ఉపజ్ఝాయస్స సన్తికే నిస్సయగ్గహణసదిసం హోతి. ఇమినా పన భిక్ఖునా “ఆకాసో హోతూ”తి అధిట్ఠితత్తా ఆకాసో హోతియేవ. పురిమాధిట్ఠానబలేనేవ చస్స అన్తరా అఞ్ఞో పబ్బతో వా రుక్ఖో వా ఉతుమయో ఉట్ఠహిస్సతీతి అట్ఠానమేతం. అఞ్ఞేన ఇద్ధిమతా నిమ్మితే పన పఠమం నిమ్మానం బలవం హోతి. ఇతరేన తస్స ఉద్ధం వా అధో వా గన్తబ్బం.

**పథవియాపి ఉమ్ముజ్జనిముజ్జన్తి** ఏత్థ **ఉమ్ముజ్జన్తి** ఉట్ఠానం, **నిముజ్జన్తి** సంసీదనం, ఉమ్ముజ్జఞ్చ నిముజ్జఞ్చ ఉమ్ముజ్జనిముజ్జం. ఏవం కత్తుకామేన పన ఆపోకసిణం సమాపజ్జిత్వా ఉట్ఠాయ "ఏత్తకే ఠానే పథవీ ఉదకం హోతూ"తి పరిచ్ఛిన్దిత్వా పరికమ్మం కత్వా వుత్తనయేనేవ అధిట్ఠాతబ్బం. సహ అధిట్ఠానా యథాపరిచ్ఛిన్నే ఠానే పథవీ ఉదకమేవ హోతి. సో తత్థ ఉమ్ముజ్జనిముజ్జం కరోతి సేయ్యథాపి ఉదకే. న కేవలఞ్చ ఉమ్ముజ్జనిముజ్జమేవ, న్హానపానముఖధోవనభణ్డకధోవనాదీసు యం యం ఇచ్ఛతి, తం తం కరోతి. న కేవలఞ్చ ఉదకమేవ కరోతి, సప్పితేలమధుఫాణితాదీసుపి యం యం ఇచ్ఛతి, తం తం "ఇదఞ్చిదఞ్చ ఏత్తకం హోతూ"తి ఆవజ్జిత్వా పరికమ్మం కత్వా అధిట్ఠహన్తస్స యథాధిట్ఠితమేవ హోతి. ఉద్ధరిత్వా భాజనగతం కరోన్తస్స సప్పి సప్పియేవ హోతి, తేలాదీని తేలాదీనియేవ, ఉదకం ఉదకమేవ. సో తత్థ తేమితుకామోవ తేమేతి, న తేమితుకామో న తేమేతి. తస్సేవ చ సా పథవీ ఉదకం హోతి, సేసజనస్స పథవీయేవ. తత్థ మనుస్సా పత్తికాపి గచ్ఛన్తి, యానాదీహిపి గచ్ఛన్తి, కసికమ్మాదీనిపి కరోన్తియేవ. సచే పనాయం "తేసమ్పి ఉదకం హోతూ"తి ఇచ్ఛతి, హోతియేవ. పరిచ్ఛిన్నకాలం పన అతిక్కమిత్వా యం పకతియా ఘటతళాకాదీసు ఉదకం, తం ఠపేత్వా అవసేసం పరిచ్ఛిన్నట్ఠానం పథవీయేవ హోతి.

**ఉదకేపి అభిజ్జమానే గచ్ఛతీతి** ఏత్థ యం ఉదకం అక్కమిత్వా సంసీదతి, తం భిజ్జమానన్తి వుచ్చతి, విపరీతం అభిజ్జమానం. ఏవం గన్తుకామేన పన పథవీకసిణం సమాపజ్జిత్వా వుట్ఠాయ "ఏత్తకే ఠానే ఉదకం పథవీ హోతూ"తి పరిచ్ఛిన్దిత్వా పరికమ్మం కత్వా వుత్తనయేనేవ అధిట్ఠాతబ్బం. సహ అధిట్ఠానా యథాపరిచ్ఛిన్నట్ఠానే ఉదకం పథవీయేవ హోతి. సో తత్థ గచ్ఛతి సేయ్యథాపి పథవియం. న కేవలఞ్చ గచ్ఛతి, యం యం ఇరియాపథం ఇచ్ఛతి, తం తం కప్పేతి. న కేవలఞ్చ పథవిమేవ కరోతి, మణిసువణ్ణపబ్బతరుక్ఖాదీసుపి యం యం ఇచ్ఛతి, తం తం వుత్తనయేనేవ ఆవజ్జిత్వా అధిట్ఠాతి, యథాధిట్ఠితమేవ హోతి. తస్సేవ చ తం ఉదకం పథవీ హోతి, సేసజనస్స ఉదకమేవ . మచ్ఛకచ్ఛపా చ ఉదకకాకాదయో చ యథారుచి విచరన్తి. సచే పనాయం అఞ్ఞేసమ్పి మనుస్సానం తం పథవిం కాతుం ఇచ్ఛతి, కరోతియేవ. యథాపరిచ్ఛిన్నకాలాతిక్కమేన పన ఉదకమేవ హోతి.

**ఆకాసేపి పల్లఙ్కేన కమతీతి** అన్తలిక్ఖే సమన్తతో ఊరుబద్ధాసనేన గచ్ఛతి. **పక్ఖీ సకుణోతి** పక్ఖేహి యుత్తో సకుణో, న అపరిపుణ్ణపక్ఖో లూనపక్ఖో వా. తాదిసో హి ఆకాసే గన్తుం న సక్కోతి. ఏవమాకాసే గన్తుకామేన పన పథవీకసిణం సమాపజ్జిత్వా వుట్ఠాయ సచే నిసిన్నో గన్తుమిచ్ఛతి, పల్లఙ్కప్పమాణం ఠానం పరిచ్ఛిన్దిత్వా పరికమ్మం కత్వా వుత్తనయేనేవ అధిట్ఠాతబ్బం. సచే నిపన్నో గన్తుకామో హోతి, మఞ్చప్పమాణం, సచే పదసా గన్తుకామో హోతి, మగ్గప్పమాణన్తి ఏవం యథానురూపం ఠానం పరిచ్ఛిన్దిత్వా వుత్తనయేనేవ "పథవీ హోతూ"తి అధిట్ఠాతబ్బం. సహ అధిట్ఠానా పథవీయేవ హోతి. ఆకాసే గన్తుకామేన చ భిక్ఖునా దిబ్బచక్ఖులాభినాపి భవితబ్బం. కస్మా? యస్మా అన్తరా ఉతుసముట్ఠానా వా పబ్బతరుక్ఖాదయో హోన్తి, నాగసుపణ్ణాదయో వా ఉసూయన్తా మాపేన్తి, తేసం దస్సనత్థం. తే పన దిస్వా కిం కాతబ్బన్తి? పాదకజ్ఝానం సమాపజ్జిత్వా వుట్ఠాయ "ఆకాసో హోతూ"తి పరికమ్మం కత్వా అధిట్ఠాతబ్బం. అపిచ ఓకాసే ఓరోహణత్థమ్పి ఇమినా దిబ్బచక్ఖులాభినా భవితబ్బం. అయఞ్హి సచే అనోకాసే న్హానతిత్థే వా గామద్వారే వా ఓరోహతి, మహాజనస్స పాకటో హోతి, తస్మా దిబ్బచక్ఖునా పస్సిత్వా అనోకాసం వజ్జేత్వా ఓకాసే ఓతరతీతి.

**ఇమేపి చన్దిమసూరియే ఏవంమహిద్ధికే ఏవంమహానుభావేతి** ఏత్థ చన్దిమసూరియానం ద్వాచత్తాలీసయోజనసహస్సోపరిచరణేన మహిద్ధికతా, తీసు దీపేసు ఏకక్ఖణే ఆలోకకరణేన మహానుభావతా వేదితబ్బా,

ఏవం ఉపరిచరణఆలోకఘరణేహి వా మహిద్ధికే, తేనేవ మహిద్ధికత్తేన మహానుభావే . **పరామసతీ**తి పరిగ్గణ్హాతి, ఏకదేసే వా ఘుసతి. **పరిమజ్జతీ**తి సమన్తతో ఆదాసతలం వియ పరిమజ్జతి. అయం పనస్స ఇద్ధి అభిఞ్ఞాపాదకజ్ఝానవసేనేవ ఇజ్ఝతి, నత్థేత్థ కసిణసమాపత్తినియమో. స్వాయం యది ఇచ్ఛతి గన్త్వా పరామసితుం, గన్త్వా పరామసతి. సచే పన ఇధేవ నిసిన్నకో వా నిపన్నకో వా పరామసితుకామో హోతి, "హత్థపాసే హోతూ"తి అధిట్ఠాతి. అధిట్ఠానబలేన వణ్టా ముత్తతాలఫలం వియ ఆగన్త్వా హత్థపాసే ఠితే వా పరామసతి, హత్థం వా వడ్ఢేత్వా పరామసతి. హత్థం వడ్ఢేన్తస్స పన కిం ఉపాదిన్నకం వడ్ఢతి అనుపాదిన్నకం వాతి? ఉపాదిన్నకం నిస్సాయ అనుపాదిన్నకం వడ్ఢతి. యో ఏవం కత్వా న కేవలం చన్దిమసూరియే పరామసతి, సచే ఇచ్ఛతి, పాదకథలికం కత్వా పాదే ఠపేతి, పీఠం కత్వా నిసీదతి, మఞ్చం కత్వా నిపజ్జతి, అపస్సేనఫలకం కత్వా అపస్సయతి. యథా ఏకో, ఏవం అపరోపి. అనేకేసుపి హి భిక్ఖుసతసహస్సేసు ఏవం కరోన్తేసు తేసఞ్చ ఏకమేకస్స తథేవ ఇజ్ఝతి. చన్దిమసూరియానఞ్చ గమనమ్పి ఆలోకకరణమ్పి తథేవ హోతి. యథా హి పాతిసహస్సేసు ఉదకపూరేసు సబ్బపాతీసు చన్దమణ్డలాని దిస్సన్తి, పాకతికమేవ చన్దస్స గమనం ఆలోకకరణఞ్చ హోతి, తథూపమమేతం పాటిహారియం. **యావ బ్రహ్మలోకాపి కాయేన వసం వత్తేతీ**తి బ్రహ్మలోకం పరిచ్ఛేదం కత్వా ఏత్థన్తరే అనేకవిధం అభిఞ్ఞం కరోన్తో అత్తనో కాయేన వసం ఇస్సరియం వత్తేతి. విత్థారో పనేత్థ ఇద్ధికథాయం ఆవిభవిస్సతీతి.

ఇద్ధివిధఞాణనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

### ౫౧. సోతధాతువిసుద్ధిఞాణనిద్దేసవణ్ణనా

**౧౦౩.** సోతధాతువిసుద్ధిఞాణనిద్దేసే **దూరేపి సద్దాన**న్తిఆది దిబ్బసోతం ఉప్పాదేతుకామస్స ఆదికమ్మికస్స భిక్ఖునో ఉపాయసన్దస్సనత్థం వుత్తం. తత్థ **దూరేపి సద్దానం సద్దనిమిత్త**న్తి దూరే సద్దానం అన్తరే సద్దం. సద్దోయేవ హి నిమిత్తకరణవసేన సద్దనిమిత్తం. "దూరే"తి వుత్తేపి పకతిసోతస్స ఆపాథట్ఠానేయేవ. **ఓళారికాన**న్తి థూలానం. **సుఖుమాన**న్తి అణూనం. **సణ్హసణ్హాన**న్తి సణ్హతోపి సణ్హానం, అతిసణ్హానన్తి అత్థో. ఏతేన పరమసుఖుమా సద్దా వుత్తా హోన్తి. ఇమం ఞాణం ఉప్పాదేతుకామేన ఆదికమ్మికేన ఝాయినా అభిఞ్ఞాపాదకజ్ఝానం సమాపజ్జిత్వా వుట్ఠాయ పరికమ్మసమాధిచిత్తేన పఠమతరం పకతిసోతపథే దూరే ఓళారికో అరఞ్ఞే సీహాదీనం సద్దో ఆవజ్జితబ్బో. విహారే ఘణ్డిసద్దో భేరిసద్దో సఙ్ఖసద్దో సామణేరదహరభిక్ఖూనం సబ్బథామేన సజ్ఝాయన్తానం సజ్ఝాయనసద్దో పకతికథం కథేన్తానం "కిం, భన్తే, కిం, ఆవుసో"తిఆదిసద్దో సకుణసద్దో వాతసద్దో పదసద్దో పక్కుథితఉదకస్స చిచ్చిటాయనసద్దో ఆతపే సుస్సమానతాలపణ్ణసద్దో కున్థకిపిల్లికాదిసద్దోతి ఏవం సబ్బోళారికతో పభుతి యథాక్కమేన సుఖుమసుఖుమసద్దా ఆవజ్జితబ్బా.

ఏవం కరోన్తేన చ పురత్థిమాదీసు దససు దిసాసు కమేన ఏకేకిస్సా దిసాయ సద్దనిమిత్తం వుత్తనయేన మనసి కాతబ్బం. మనసి కరోన్తేన చ యే సద్దా పకతిసోతస్స సుయ్యన్తి, తేసు పకతిసోతమోధాయ మనోద్వారికేన చిత్తేన మనసి కాతబ్బం. తస్స తే సద్దా పకతిచిత్తస్సాపి పాకటా హోన్తి, పరికమ్మసమాధిచిత్తస్స పన అతివియ పాకటా హోన్తి. తస్సేవం సద్దనిమిత్తం మనసికరోతో ఇదాని దిబ్బసోతధాతు ఉప్పజ్జిస్సతీతి తేసు సద్దేసు అఞ్ఞతరం ఆరమ్మణం కత్వా మనోద్వారావజ్జనం ఉప్పజ్జతి, తస్మిం నిరుద్ధే చత్తారి పఞ్చ వా జవనాని జవన్తి. యేసం పురిమాని తీణి చత్తారి వా పరికమ్మోపచారానులోమగోత్రభునామకాని కామావచరాని, చతుత్థం పఞ్చమం వా అప్పనాచిత్తం రూపావచరచతుత్థజ్ఝానికం. తత్థ యం తేన అప్పనాచిత్తేన సద్ధిం ఉప్పన్నం ఞాణం, అయం దిబ్బసోతధాతు. తం థామగతం కరోన్తేన "ఏత్థన్తరే సద్దం సుణామీ"తి ఏకఙ్గులమత్తం పరిచ్ఛిన్దిత్వా వడ్ఢేతబ్బం, తతో

ద్వఙ్గులచతురఙ్గులఅట్ఠఙ్గులవిదత్థిరతనఅన్తోగబ్భపముఖ- పాసాదపరివేణసఙ్ఘారామగోచరగామజనపదాదివసేన యావ చక్కవాళం, తతో వా భియ్యోపి పరిచ్ఛిన్దిత్వా పరిచ్ఛిన్దిత్వా వడ్ఢేతబ్బం. ఏవం అధిగతాభిఞ్ఞో ఏస పాదకజ్ఝానారమ్మణేన ఫుట్ఠోకాసబ్భన్తరగతే సద్దే పున పాదకజ్ఝానం అసమాపజ్జిత్వాపి అభిఞ్ఞాఞాణేన సుణాతియేవ. ఏవం సుణన్తో చ సచేపి యావబ్రహ్మలోకా సఙ్ఖభేరిపణవాదిసద్దేహి ఏకకోలాహలం హోతి, పాటియేక్కం వవత్థాపేతుకామతాయ సతి "అయం సఙ్ఖసద్దో, అయం భేరిసద్దో"తి వవత్థాపేతుం సక్కోతియేవ. అభిఞ్ఞాఞాణేన సుతే సాత్థకే సద్దే పచ్ఛా కామావచరచిత్తేన అత్థం జానాతి. దిబ్బసోతం పకతిసోతవతోయేవ ఉప్పజ్జతి, నో బధిరస్స. పచ్ఛా పకతిసోతే వినట్ఠేపి దిబ్బసోతం న వినస్సతీతి వదన్తి.

**సో దిబ్బాయ సోతధాతుయా**తి ఏత్థ దిబ్బసదిసత్తా దిబ్బా. దేవానఞ్హి సుచరితకమ్మాభినిబ్బత్తా పిత్తసేమ్హరుధిరాదీహి అపలిబుద్ధా ఉపక్కిలేసవిముత్తతాయ దూరేపి ఆరమ్మణసమ్పటిచ్ఛనసమత్థా దిబ్బా పసాదసోతధాతు హోతి. అయఞ్చాపి ఇమస్స భిక్ఖునో వీరియభావనాబలనిబ్బత్తా ఞాణసోతధాతు తాదిసాయేవాతి దిబ్బసదిసత్తా దిబ్బా. అపిచ దిబ్బవిహారవసేన పటిలద్ధత్తా, అత్తనా చ దిబ్బవిహారసన్నిస్సితత్తాపి దిబ్బా, సవనట్ఠేన నిజ్జీవట్ఠేన చ సోతధాతు, సోతధాతుకిచ్చకరణేన చ సోతధాతు వియాతిపి సోతధాతు. తాయ దిబ్బాయ సోతధాతుయా. **విసుద్ధాయా**తి పరిసుద్ధాయ నిరుపక్కిలేసాయ. **అతిక్కన్తమానుసికాయా**తి మనుస్సూపచారం అతిక్కమిత్వా సద్దసవనేన మానుసికం మంససోతధాతుం అతిక్కన్తాయ వీతివత్తిత్వా ఠితాయ. **ఉభో సద్దే సుణాతీ**తి ద్వే సద్దే సుణాతి. కతమే ద్వే? **దిబ్బే చ మానుసే చ,** దేవానఞ్చ మనుస్సానఞ్చ సద్దేతి వుత్తం హోతి. ఏతేన పదేసపరియాదానం వేదితబ్బం. **యే దూరే సన్తికే చా**తి యే సద్దా దూరే పరచక్కవాళేపి, యే చ సన్తికే అన్తమసో సదేహసన్నిస్సితపాణకసద్దాపి, తే సుణాతీతి వుత్తం హోతి. ఏతేన నిప్పదేసపరియాదానం వేదితబ్బన్తి.

సోతధాతువిసుద్ధిఞాణనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

### ౫౨. చేతోపరియఞాణనిద్దేసవణ్ణనా

౧౦౪. చేతోపరియఞాణనిద్దేసే **సో ఏవం పజానాతీ**తి ఇదాని వత్తబ్బం విధానం ఉపదిసతి. **ఇదం రూపం సోమనస్సిన్ద్రియసముట్ఠిత**న్తిఆది ఆదికమ్మికేన ఝాయినా పటిపజ్జితబ్బం విధానం. కథం? ఏతఞ్హి ఞాణం ఉప్పాదేతుకామేన ఝాయినా పఠమం తావ దిబ్బచక్ఖుఞాణం ఉప్పాదేతబ్బం. ఏతఞ్హి దిబ్బచక్ఖువసేన ఇజ్ఝతి, తం ఏతస్స పరికమ్మం. తస్మా తేన భిక్ఖునా ఆలోకం వడ్ఢేత్వా దిబ్బేన చక్ఖునా పరస్స హదయరూపం నిస్సాయ వత్తమానస్స లోహితస్స వణ్ణం పస్సిత్వా పస్సిత్వా చిత్తం పరియేసితబ్బం. తఞ్హి లోహితం కుసలసోమనస్సే వత్తమానే రత్తం హోతి నిగ్రోధపక్కవణ్ణం, అకుసలసోమనస్సే వత్తమానే తదేవ లుళితం హోతి, దోమనస్సే వత్తమానే కాళకం హోతి జమ్బుపక్కవణ్ణం లుళితం. కుసలూపేక్ఖాయ వత్తమానాయ పసన్నం హోతి తిలతేలవణ్ణం. అకుసలూపేక్ఖాయ వత్తమానాయ తదేవ లుళితం హోతి. తస్మా తేన "ఇదం రూపం సోమనస్సిన్ద్రియసముట్ఠితం, ఇదం రూపం దోమనస్సిన్ద్రియసముట్ఠితం, ఇదం రూపం ఉపేక్ఖిన్ద్రియసముట్ఠిత"న్తి పరస్స హదయలోహితవణ్ణం పస్సిత్వా పస్సిత్వా చిత్తం పరియేసన్తేన చేతోపరియఞాణం థామగతం కాతబ్బం. ఏవం థామగతే హి తస్మిం అనుక్కమేన సబ్బమ్పి కామావచరాదిభేదం చిత్తం పజానాతి చిత్తా చిత్తమేవ సఙ్కమన్తో వినా హదయరూపదస్సనేన. వుత్తమ్పి చేతం అట్ఠకథాయం –

“ఆరుప్పే పరస్స చిత్తం జానితుకామో కస్స హదయరూపం పస్సతి, కస్సిన్ద్రియవికారం ఓలోకేతీతి? న కస్సచి. ఇద్ధిమతో విసయో ఏస, యదిదం యత్థ కత్థచి చిత్తం ఆవజ్జన్తో సోళసప్పభేదం చిత్తం జానాతి. అకతాభినివేసస్స పన వసేన అయం కథా”తి (విసుద్ధి. ౨.౪౦౧).

**పరసత్తాన**న్తి అత్తానం ఠపేత్వా సేససత్తానం. **పరపుగ్గలాన**న్తి ఇదమ్పి ఇమినా ఏకత్థమేవ, వేనేయ్యవసేన పన దేసనావిలాసేన చ బ్యఞ్జనేన నానత్తం కతం. **చేతసా చేతో పరిచ్చ పజానాతీ**తి అత్తనో చిత్తేన తేసం చిత్తం పరిచ్ఛిన్దిత్వా సరాగాదివసేన నానప్పకారతో జానాతి. **సరాగం వా**తిఆదీసు వా-సద్దో సముచ్చయత్థో. తత్థ అట్ఠవిధం లోభసహగతచిత్తం **సరాగం** చిత్తం నామ, అవసేసం చతుభూమకకుసలాబ్యాకతచిత్తం **వీతరాగం** నామ. ద్వే దోమనస్సచిత్తాని, ద్వే విచికిచ్ఛాఉద్ధచ్చచిత్తానీతి ఇమాని పన చత్తారి చిత్తాని ఇమస్మిం దుకే సఙ్గహం న గచ్ఛన్తి. కేచి పన థేరా తానిపి వీతరాగపదేన సఙ్గణ్హన్తి. దువిధం పన దోమనస్ససహగతం చిత్తం **సదోసం** చిత్తం నామ, సబ్బమ్పి చతుభూమకం కుసలాబ్యాకతం **వీతదోసం** నామ. సేసాని దస అకుసలచిత్తాని ఇమస్మిం దుకే సఙ్గహం న గచ్ఛన్తి. కేచి పన థేరా తానిపి వీతదోసపదేన సఙ్గణ్హన్తి. **సమోహం వీతమోహ**న్తి ఏత్థ పన మోహేకహేతుకవసేన విచికిచ్ఛాఉద్ధచ్చసహగతద్వయమేవ **సమోహం**. మోహస్స పన సబ్బాకుసలేసు సమ్భవతో ద్వాదసవిధమ్పి అకుసలం చిత్తం “సమోహ”న్తి వేదితబ్బం. అవసేసం కుసలాబ్యాకతం **వీతమోహం**. థినమిద్ధానుగతం పన **సంఖిత్తం,** ఉద్ధచ్చానుగతం **విక్ఖిత్తం**. రూపావచరారూపావచరం **మహగ్గతం,** అవసేసం **అమహగ్గతం**. సబ్బమ్పి తేభూమకం **సఉత్తరం,** లోకుత్తరం **అనుత్తరం**. ఉపచారప్పత్తం అప్పనాప్పత్తఞ్చ **సమాహితం,** తదుభయమసమ్పత్తం **అసమాహితం**.
తదఙ్గవిక్ఖమ్భనసముచ్ఛేదపటిప్పస్సద్ధినిస్సరణవిముత్తిప్పత్తం **విముత్తం,** పఞ్చవిధమ్పి ఏతం విముత్తిమప్పత్తం **అవిముత్త**న్తి వేదితబ్బం. ఇతి చేతోపరియఞాణలాభీ భిక్ఖు సోళసప్పభేదమ్పి చిత్తం పజానాతి. పుథుజ్జనా పన అరియానం మగ్గఫలచిత్తం న జానన్తి, అరియాపి చ హేట్ఠిమా హేట్ఠిమా ఉపరిమానం ఉపరిమానం మగ్గఫలచిత్తం న జానన్తి, ఉపరిమా ఉపరిమా పన హేట్ఠిమానం హేట్ఠిమానం చిత్తం జానన్తీతి.

చేతోపరియఞాణనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

### ౨౩. పుబ్బేనివాసానుస్సతిఞాణనిద్దేసవణ్ణనా

**౧౦౨**. పుబ్బేనివాసానుస్సతిఞాణనిద్దేసే **ఏవం పజానాతీ**తిఆది చతూసు ఇద్ధిపాదేసు పరిభావితచిత్తస్స పుబ్బేనివాసానుస్సతిఞాణం ఉప్పాదేతుకామస్స తదుప్పాదనవిధానదస్సనత్థం వుత్తం. కమతో హి పటిచ్చసముప్పాదం పస్సిత్వా విఞ్ఞాణనామరూపసళాయతనఫస్సవేదనాసఙ్ఖాతం పచ్చుప్పన్నం ఫలసఙ్ఖేపం పస్సతి, తస్స పచ్చయం పురిమభవే కమ్మకిలేససఙ్ఖాతం హేతుసఙ్ఖేపం పస్సతి, తస్స పచ్చయం పురిమభవేయేవ ఫలసఙ్ఖేపం పస్సతి, తస్స పచ్చయం తతియభవే హేతుసఙ్ఖేపం పస్సతి. ఏవం పటిచ్చసముప్పాదదస్సనేన జాతిపరమ్పరం పస్సతి. ఏవం బహూపకారో పుబ్బేనివాసానుస్సతిఞాణస్స పటిచ్చసముప్పాదమనసికారో . తత్థ “ఇమస్మిం సతి ఇదం హోతి, ఇమస్సుప్పాదా ఇదం ఉప్పజ్జతీ”తి ఇదం పటిచ్చసముప్పాదనిద్దేసస్స ఉద్దేసవచనం. ఏవం తేసం అఞ్ఞతరవచనేనేవ అత్థే సిద్ధే ద్విధా వచనం కస్మాతి చే? అత్థనానత్తసబ్భావతో. కథం? **ఇమస్మిం సతీ**తి ఇమస్మిం పచ్చయే విజ్జమానే. ఇదం సబ్బపచ్చయానం సాధారణవచనం. **ఇదం హోతీ**తి ఇదం పచ్చయుప్పన్నం భవతి. ఇదం సబ్బపచ్చయుప్పన్నానం సాధారణవచనం. ఇమినా సకలేన వచనేన అహేతుకవాదో పటిసిద్ధో హోతి. యే హి ధమ్మా పచ్చయసమ్భవా హోన్తి, న

పచ్చయాభావా, తే అహేతుకా నామ న హోన్తీతి. **ఇమస్సుప్పాదాతి** ఇమస్స పచ్చయస్స ఉప్పాదహేతు. ఇదం సబ్బపచ్చయానం ఉప్పాదవన్తతాదీపనవచనం. **ఇదం ఉప్పజ్జతీతి** ఇదం పచ్చయుప్పన్నం ఉప్పజ్జతి. ఇదం సబ్బపచ్చయుప్పన్నానం తతో ఉప్పజ్జమానతాదీపనవచనం. ఇమినా సకలేన వచనేన సస్సతాహేతుకవాదో పటిసిద్ధో హోతి. యే హి ఉప్పాదవన్తో ధమ్మా, తే అనిచ్చా. తస్మా సతిపి సహేతుకత్తే అనిచ్చహేతుకా ఏతే ధమ్మా న లోకే నిచ్చసమ్మతపకతిపురిసాదిహేతుకాతి వుత్తం హోతి.

**యదిదన్తి** నిద్దిసితబ్బత్థసన్దస్సనం. **అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారాతి** ఏత్థ యం పటిచ్చ ఫలమేతి, సో పచ్చయో. **పటిచ్చాతి** న వినా, అపచ్చక్ఖిత్వాతి అత్థో. **ఏతీతి** ఉప్పజ్జతి చేవ పవత్తతి చాతి అత్థో. అపిచ ఉపకారకట్ఠో పచ్చయట్ఠో, అవిజ్జా చ సా పచ్చయో చాతి అవిజ్జాపచ్చయో. తస్మా అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారా సమ్భవన్తీతి యోజనా. ఏవం సమ్భవన్తి-సద్దస్స సేసపదేహిపి యోజనా కాతబ్బా. సోకాదీసు చ సోచనం **సోకో**. పరిదేవనం **పరిదేవో**. దుక్ఖతీతి **దుక్ఖం**. ఉప్పాదట్ఠితివసేన వా ద్వేధా ఖనతీతిపి దుక్ఖం. దుమ్మనస్స భావో **దోమనస్సం**. భుసో ఆయాసో **ఉపాయాసో**. **సమ్భవన్తీతి** నిబ్బత్తన్తి. **ఏవన్తి** నిద్దిట్ఠనయనిదస్సనం. తేన అవిజ్జాదీహేవ కారణేహి, న ఇస్సరనిమ్మానాదీహీతి దస్సేతి. **ఏతస్సాతి** యథావుత్తస్స. **కేవలస్సాతి** అసమ్మిస్సస్స, సకలస్స వా. **దుక్ఖక్ఖన్ధస్సాతి** దుక్ఖసమూహస్స, న సత్తస్స న సుఖసుభాదీనం. **సముదయోతి** నిబ్బత్తి. **హోతీతి** సమ్భవతి.

తత్థ కతమా అవిజ్జా? దుక్ఖే అఞ్ఞాణం, దుక్ఖసముదయే అఞ్ఞాణం, దుక్ఖనిరోధే అఞ్ఞాణం, దుక్ఖనిరోధగామినియా పటిపదాయ అఞ్ఞాణం, పుబ్బన్తే అఞ్ఞాణం, అపరన్తే అఞ్ఞాణం, పుబ్బన్తాపరన్తే అఞ్ఞాణం, ఇదప్పచ్చయతాపటిచ్చసముప్పన్నేసు ధమ్మేసు అఞ్ఞాణం. కతమే సఙ్ఖారా? పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో, అపుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో, ఆనేఞ్జాభిసఙ్ఖారో, కాయసఙ్ఖారో, వచీసఙ్ఖారో, చిత్తసఙ్ఖారో. అట్ఠ కామావచరకుసలచేతనా పఞ్చ రూపావచరకుసలచేతనా పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో, ద్వాదస అకుసలచేతనా అపుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో, చతస్సో అరూపావచరకుసలచేతనా ఆనేఞ్జాభిసఙ్ఖారో. కాయసఞ్చేతనా కాయసఙ్ఖారో, వచీసఞ్చేతనా వచీసఙ్ఖారో, మనోసఞ్చేతనా చిత్తసఙ్ఖారో.

తత్థ సియా – కథం పనేతం జానితబ్బం "ఇమే సఙ్ఖారా అవిజ్జాపచ్చయా హోన్తీ"తి? అవిజ్జాభావే భావతో. యస్స హి దుక్ఖాదీసు అవిజ్జాసఙ్ఖాతం అఞ్ఞాణం అప్పహీనం హోతి. సో దుక్ఖే తావ పుబ్బన్తాదీసు చ అఞ్ఞాణేన సంసారదుక్ఖం సుఖసఞ్ఞాయ గహేత్వా తస్సేవ హేతుభూతే తివిధేపి సఙ్ఖారే ఆరభతి. సముదయే అఞ్ఞాణేన దుక్ఖహేతుభూతేపి తణ్హాపరిక్ఖారే సఙ్ఖారే సుఖహేతుతో మఞ్ఞమానో ఆరభతి. నిరోధే పన మగ్గే చ అఞ్ఞాణేన దుక్ఖస్స అనిరోధభూతేపి గతివిసేసే దుక్ఖనిరోధసఞ్ఞీ హుత్వా నిరోధస్స చ అమగ్గభూతేసుపి యఞ్ఞామరతపాదీసు నిరోధమగ్గసఞ్ఞీ హుత్వా దుక్ఖనిరోధం పత్థయమానో యఞ్ఞామరతపాదిముఖేన తివిధేపి సఙ్ఖారే ఆరభతి.

అపిచ సో తాయ చతూసు సచ్చేసు అప్పహీనావిజ్జతాయ విసేసతో జాతిజరారోగమరణాదిఅనేకాదీనవవోకిణ్ణమ్పి పుఞ్ఞఫలసఙ్ఖాతం దుక్ఖం దుక్ఖతో అజానన్తో తస్స అధిగమాయ కాయవచీచిత్తసఙ్ఖారభేదం పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారం ఆరభతి దేవచ్ఛరకామకో వియ మరుపపాతం. సుఖసమ్మతస్సాపి చ తస్స పుఞ్ఞఫలస్స అన్తే మహాపరిళాహజనికం విపరిణామదుక్ఖతం అప్పస్సాదతఞ్చ అపస్సన్తోపి తప్పచ్చయం వుత్తప్పకారమేవ పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారం ఆరభతి సలభో వియ దీపసిఖాభినిపాతం, మధుబిన్దుగిద్ధో వియ చ మధులిత్తసత్థధారాలేహనం. కాముపసేవనాదీసు చ సవిపాకేసు ఆదీనవం అపస్సన్తో సుఖసఞ్ఞాయ చేవ కిలేసాభిభూతతాయ చ ద్వారత్తయప్పవత్తమ్పి అపుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారం ఆరభతి బాలో వియ

గూథకీళనం, మరితుకామో వియ చ విసఖాదనం. ఆరుప్పవిపాకేసు చాపి సఙ్ఖారవిపరిణామదుక్ఖతం అనవబుజ్ఝమానో సస్సతాదివిపల్లాసేన చిత్తసఙ్ఖారభూతం ఆనేఞ్జాభిసఙ్ఖారం ఆరభతి దిసామూళ్హో వియ పిసాచనగరాభిముఖమగ్గగమనం. ఏవం యస్మా అవిజ్జాభావతోవ సఙ్ఖారభావో, న అభావతో, తస్మా జానితబ్బమేతం "ఇమే సఙ్ఖారా అవిజ్జాపచ్చయా హోన్తీ"తి.

ఏత్థాహ – గణ్హామ తావ ఏతం "అవిజ్జా సఙ్ఖారానం పచ్చయో"తి. కిం పనాయమేకావ అవిజ్జా సఙ్ఖారానం పచ్చయో, ఉదాహు అఞ్ఞేపి పచ్చయా సన్తీతి? కిం పనేత్థ యది తావ ఏకావ, ఏకకారణవాదో ఆపజ్జతి. అథ అఞ్ఞేపి సన్తి, "అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారా"తి ఏకకారణనిద్దేసో నుపపజ్జతీతి? న నుపపజ్జతి. కస్మా? యస్మా –

"ఏకం న ఏకతో ఇధ, నానేకమనేకతోపి నో ఏకం;
ఫలమత్థి అత్థి పన ఏక-హేతుఫలదీపనే అత్థో".

భగవా హి కత్థచి పధానత్తా కత్థచి పాకటత్తా కత్థచి అసాధారణత్తా దేసనావిలాసస్స చ వేనేయ్యానఞ్చ అనురూపతో ఏకమేవ హేతుఞ్చ ఫలఞ్చ దీపేతి. తస్మా అయమిధ అవిజ్జా విజ్జమానేసుపి అఞ్ఞేసు వత్థారమ్మణసహజాతధమ్మాదీసు సఙ్ఖారకారణేసు "అస్సాదానుపస్సినో తణ్హా పవడ్ఢతీ"తి (సం॰ ని॰ ౨.౫౨) చ, "అవిజ్జాసముదయా ఆసవసముదయో"తి (మ॰ ని॰ ౧.౧౦౪) చ వచనతో అఞ్ఞేసమ్పి తణ్హాదీనం సఙ్ఖారహేతూనం హేతూతి పధానత్తా, "అవిద్వా, భిక్ఖవే, అవిజ్జాగతో పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారమ్పి అభిసఙ్ఖరోతీ"తి పాకటత్తా, అసాధారణత్తా చ సఙ్ఖారానం హేతుభావేన దీపితాతి వేదితబ్బా. ఏతేనేవ చ ఏకేకహేతుఫలదీపనపరిహారవచనేన సబ్బత్థ ఏకేకహేతుఫలదీపనే పయోజనం వేదితబ్బన్తి.

ఏత్థాహ – ఏవం సన్తేపి ఏకన్తానిట్ఠఫలాయ సావజ్జాయ అవిజ్జాయ కథం పుఞ్ఞానేఞ్జాభిసఙ్ఖారపచ్చయత్తం యుజ్జతి? న హి నిమ్బబీజతో ఉచ్ఛు ఉప్పజ్జతీతి. కథం న యుజ్జిస్సతి? లోకస్మిఞ్హి –

"విరుద్ధో చావిరుద్ధో చ, సదిసాసదిసో తథా;
ధమ్మానం పచ్చయో సిద్ధో, విపాకా ఏవ తే చ న".

ఇతి అయం అవిజ్జా విపాకవసేన ఏకన్తానిట్ఠఫలా, సభావవసేన చ సావజ్జాపి సమానా సబ్బేసమ్పి ఏతేసం పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారాదీనం యథానురూపం ఠానకిచ్చసభావవిరుద్ధావిరుద్ధపచ్చయవసేన సదిసాసదిసపచ్చయవసేన చ పచ్చయో హోతీతి వేదితబ్బా.

అపిచ –

"చుతూపపాతే సంసారే, సఙ్ఖారానఞ్చ లక్ఖణే;
యో పటిచ్చసముప్పన్న-ధమ్మేసు చ విముయ్హతి.

"అభిసఙ్ఖరోతి సో ఏతే, సఙ్ఖారే తివిధే యతో;
అవిజ్జా పచ్చయో తేసం, తివిధానం అయం తతో.

"యథాపి నామ జచ్చన్ధో, నరో అపరిణాయకో;

ఏకదా యాతి మగ్గేన, ఉమ్మగ్గేనాపి ఏకదా.

“సంసారే సంసరం బాలో, తథా అపరిణాయకో;
కరోతి ఏకదా పుఞ్ఞం, అపుఞ్ఞమపి ఏకదా.

“యదా చ ఞత్వా సో ధమ్మం, సచ్చాని అభిసమేస్సతి;
తదా అవిజ్జూపసమా, ఉపసన్తో చరిస్సతీ”తి.

**సఙ్ఖారపచ్చయా విఞ్ఞాణ**న్తి ఛ విఞ్ఞాణకాయా చక్ఖువిఞ్ఞాణం సోతవిఞ్ఞాణం ఘానవిఞ్ఞాణం జివ్హావిఞ్ఞాణం కాయవిఞ్ఞాణం మనోవిఞ్ఞాణం. తత్థ చక్ఖువిఞ్ఞాణం కుసలవిపాకం అకుసలవిపాకన్తి దువిధం. తథా సోతఘానజివ్హాకాయవిఞ్ఞాణాని. మనోవిఞ్ఞాణం ద్వే విపాకమనోధాతుయో, తిస్సో అహేతుకమనోవిఞ్ఞాణధాతుయో, అట్ఠ సహేతుకవిపాకచిత్తాని, పఞ్చ రూపావచరాని, చత్తారి అరూపావచరానీతి బావీసతివిధం. ఇతి సబ్బాని బాత్తింస లోకియవిపాకవిఞ్ఞాణాని.

తత్థ సియా – కథం పనేతం జానితబ్బం “ఇదం వుత్తప్పకారం విఞ్ఞాణం సఙ్ఖారపచ్చయా హోతీ”తి? ఉపచితకమ్మాభావే విపాకాభావతో. విపాకఞ్హేతం, విపాకఞ్చ న ఉపచితకమ్మాభావే ఉప్పజ్జతి. యది ఉప్పజ్జేయ్య, సబ్బేసం సబ్బవిపాకాని ఉప్పజ్జేయ్యుం, న చ ఉప్పజ్జన్తీతి జానితబ్బమేతం “సఙ్ఖారపచ్చయా ఇదం విఞ్ఞాణం హోతీ”తి. సబ్బమేవ హి ఇదం పవత్తిపటిసన్ధివసేన ద్వేధా పవత్తతి. తత్థ ద్వే పఞ్చవిఞ్ఞాణాని ద్వే మనోధాతుయో సోమనస్ససహగతాహేతుకమనోవిఞ్ఞాణధాతూతి ఇమాని తేరస పఞ్చవోకారభవే పవత్తియంయేవ పవత్తన్తి, సేసాని ఏకూనవీసతి తీసు భవేసు యథానురూపం పవత్తియమ్పి పటిసన్ధియమ్పి పవత్తన్తి.

“లద్ధప్పచ్చయమితి ధమ్మమత్తమేతం భవన్తరముపేతి;
నాస్స తతో సఙ్కన్తి, న తతో హేతుం వినా హోతి”.

ఇతి హేతం లద్ధప్పచ్చయం రూపారూపధమ్మమత్తం ఉప్పజ్జమానం భవన్తరముపేతీతి వుచ్చతి, న సత్తో, న జీవో. తస్స చ నాపి అతీతభవతో ఇధ సఙ్కన్తి అత్థి, నాపి తతో హేతుం వినా ఇధ పాతుభావో. ఏత్థ చ పురిమం చవనతో చుతి, పచ్ఛిమం భవన్తరాదిపటిసన్ధానతో పటిసన్ధీతి వుచ్చతి.

ఏత్థాహ – నను ఏవం అసఙ్కన్తిపాతుభావే సతి యే ఇమస్మిం మనుస్సత్తభావే ఖన్ధా, తేసం నిరుద్ధత్తా, ఫలప్పచ్చయస్స చ కమ్మస్స తత్థ అగమనతో, అఞ్ఞస్స అఞ్ఞతో చ తం ఫలం సియా . ఉపభుఞ్జకే చ అసతి కస్స తం ఫలం సియా. తస్మా న సున్దరమిదం విధానన్తి. తత్రిదం వుచ్చతి –

“సన్తానే యం ఫలం ఏతం, నాఞ్ఞస్స న చ అఞ్ఞతో;
బీజానం అభిసఙ్ఖారో, ఏతస్సత్థస్స సాధకో.

“ఫలస్సుప్పత్తియా ఏవ, సిద్ధా భుఞ్జకసమ్ముతి;
ఫలుప్పాదేన రుక్ఖస్స, యథా ఫలతి సమ్ముతీ”తి.

యోపి వదేయ్య "ఏవం సన్తేపి ఏతే సఙ్ఖారా విజ్జమానా వా ఫలస్స పచ్చయా సియుం అవిజ్జమానా వా. యది చ విజ్జమానా, పవత్తిక్ఖణేయేవ నేసం విపాకేన భవితబ్బం. అథాపి అవిజ్జమానా, పవత్తితో పుబ్బే పచ్ఛా చ నిచ్చం ఫలావహా సియు"న్తి. సో ఏవం వత్తబ్బో –

"కతత్తా పచ్చయా ఏతే, న చ నిచ్చం ఫలావహా;
పాటిభోగాదికం తత్థ, వేదితబ్బం నిదస్సన"న్తి.

**విఞ్ఞాణపచ్చయా నామరూప**న్తి ఇధ వేదనా సఞ్ఞా సఙ్ఖారక్ఖన్ధా నామం, చత్తారి చ మహాభూతాని చతున్నఞ్చ మహాభూతానం ఉపాదాయరూపం రూపం. అభావకగబ్భసేయ్యకానం అణ్డజానఞ్చ పటిసన్ధిక్ఖణే వత్థుదసకం కాయదసకన్తి వీసతి రూపాని, తయో చ అరూపినో ఖన్ధాతి ఏతే తేవీసతి ధమ్మా విఞ్ఞాణపచ్చయా నామరూపన్తి వేదితబ్బా. సభావకానం భావదసకం పక్ఖిపిత్వా తేత్తింస, ఓపపాతికసత్తేసు బ్రహ్మకాయికాదీనం పటిసన్ధిక్ఖణే చక్ఖుసోతవత్థుదసకాని జీవితిన్ద్రియనవకఞ్చాతి ఏకూనచత్తాలీస రూపాని, తయో చ అరూపినో ఖన్ధాతి ఏతే ద్వాచత్తాలీస ధమ్మా విఞ్ఞాణపచ్చయా నామరూపం. కామభవే పన సేసఓపపాతికానం సంసేదజానం వా సభావకపరిపుణ్ణాయతనానం పటిసన్ధిక్ఖణే చక్ఖుసోతఘానజివ్హాకాయవత్థుభావదసకానీతి సత్తతి రూపాని, తయో చ అరూపినో ఖన్ధాతి ఏతే తేసత్తతి ధమ్మా విఞ్ఞాణపచ్చయా నామరూపం. ఏస ఉక్కంసో. అవకంసేన పన తంతందసకవికలానం తస్స తస్స వసేన హాపేత్వా హాపేత్వా పటిసన్ధియం విఞ్ఞాణపచ్చయా నామరూపసఙ్ఖా వేదితబ్బా. అరూపీనం పన తయోవ అరూపినో ఖన్ధా, అసఞ్ఞానం రూపతో జీవితిన్ద్రియనవకమేవాతి. ఏస తావ పటిసన్ధియం నయో.

తత్థ సియా – కథం పనేతం జానితబ్బం "పటిసన్ధినామరూపం విఞ్ఞాణపచ్చయా హోతీ"తి? సుత్తతో యుత్తితో చ. సుత్తే హి "చిత్తానుపరివత్తినో ధమ్మా"తిఆదినా (ధ. స. దుకమాతికా ౬౨) నయేన బహుధా వేదనాదీనం విఞ్ఞాణపచ్చయతా సిద్ధా. యుత్తితో పన –

చిత్తజేన హి రూపేన, ఇధ దిట్ఠేన సిజ్ఝతి;
అదిట్ఠస్సాపి రూపస్స, విఞ్ఞాణం పచ్చయో ఇతి.

**నామరూపపచ్చయా సళాయతన**న్తి నామం వుత్తమేవ. ఇధ పన రూపం నియమతో చత్తారి భూతాని ఛ వత్థూని జీవితిన్ద్రియన్తి ఏకాదసవిధం. సళాయతనం – చక్ఖాయతనం, సోతాయతనం, ఘానాయతనం, జివ్హాయతనం, కాయాయతనం, మనాయతనం.

తత్థ సియా – కథం పనేతం జానితబ్బం "నామరూపం సళాయతనస్స పచ్చయో"తి? నామరూపభావే భావతో. తస్స తస్స హి నామస్స రూపస్స చ భావే తం తం ఆయతనం హోతి, న అఞ్ఞథాతి.

**సళాయతనపచ్చయా ఫస్సో**తి –

"ఛళేవ ఫస్సా సఙ్ఖేపా, చక్ఖుసమ్ఫస్సఆదయో;
విఞ్ఞాణమివ బాత్తింస, విత్థారేన భవన్తి తే".

**ఫస్సపచ్చయా వేదనాతి** –

“ద్వారతో వేదనా వుత్తా, చక్ఖుసమ్ఫస్సజాదికా;
ఛళేవ తా పభేదేన, ఇధ బాత్తింస వేదనా”.

**వేదనాపచ్చయా తణ్హాతి** –

“రూపతణ్హాదిభేదేన, ఛ తణ్హా ఇధ దీపితా;
ఏకేకా తివిధా తత్థ, పవత్తాకారతో మతా.

“దుక్ఖీ సుఖం పత్థయతి, సుఖీ భియ్యోపి ఇచ్ఛతి;
ఉపేక్ఖా పన సన్తత్తా, సుఖమిచ్చేవ భాసితా.

“తణ్హాయ పచ్చయా తస్మా, హోన్తి తిస్సోపి వేదనా;
వేదనాపచ్చయా తణ్హా, ఇతి వుత్తా మహేసినా”.

**తణ్హాపచ్చయా ఉపాదాన**న్తి చత్తారి ఉపాదానాని – కాముపాదానం, దిట్ఠుపాదానం, సీలబ్బతుపాదానం, అత్తవాదుపాదానం. **ఉపాదానపచ్చయా భవో**తి ఇధ కమ్మభవో అధిప్పేతో. ఉపపత్తిభవో పన పదుద్ధారవసేన వుత్తో. **భవపచ్చయా జాతీ**తి కమ్మభవపచ్చయా పటిసన్ధిఖన్ధానం పాతుభావో.

తత్థ సియా – కథం పనేతం జానితబ్బం “భవో జాతియా పచ్చయో”తి చే? బాహిరపచ్చయసమత్తేపి హీనపణీతాదివిసేసదస్సనతో. బాహిరానఞ్హి జనకజననిసుక్కసోణితాహారాదీనం పచ్చయానం సమత్తేపి సత్తానం యమకానమ్పి సతం హీనప్పణీతతాదివిసేసో దిస్సతి. సో చ న అహేతుకో సబ్బదా చ సబ్బేసఞ్చ అభావతో, న కమ్మభవతో అఞ్ఞహేతుకో తదభినిబ్బత్తకసత్తానం అజ్ఝత్తసన్తానే అఞ్ఞస్స కారణస్స అభావతోతి కమ్మభవహేతుకోయేవ. కమ్మఞ్హి సత్తానం హీనప్పణీతతాదివిసేసస్స హేతు. తేనాహ భగవా – “కమ్మం సత్తే విభజతి, యదిదం హీనప్పణీతతాయా”తి (మ॰ ని॰ ౩.౨౮౯).

**జాతిపచ్చయా జరామరణ**న్తిఆదీసు యస్మా అసతి జాతియా జరామరణం నామ సోకాదయో వా ధమ్మా న హోన్తి, జాతియా పన సతి జరామరణఞ్చేవ జరామరణసఙ్ఖాతదుక్ఖధమ్మఫుట్ఠస్స చ బాలస్స జరామరణాభిసమ్బన్ధా వా తేన తేన దుక్ఖధమ్మేన ఫుట్ఠస్స అనభిసమ్బన్ధా వా సోకాదయో చ ధమ్మా హోన్తి, తస్మా అయం జాతి జరామరణస్స చేవ సోకాదీనఞ్చ పచ్చయో హోతీతి వేదితబ్బా.

**సో తథాభావితేన చిత్తేనా**తిఆదీసు **పుబ్బేనివాసానుస్సతిఞాణాయా**తి ఏతస్స ఞాణస్స అధిగమాయ, పత్తియాతి వుత్తం హోతి. **అనేకవిహిత**న్తి అనేకవిధం నానప్పకారం, అనేకేహి వా పకారేహి పవత్తితం, సంవణ్ణితన్తి అత్థో. **పుబ్బేనివాస**న్తి సమనన్తరాతీతం భవం ఆదిం కత్వా తత్థ తత్థ నివుత్థసన్తానం. **అనుస్సరతీ**తి ఖన్ధపటిపాటివసేన చుతిపటిసన్ధివసేన వా అనుగన్త్వా అనుగన్త్వా సరతి. ఇమఞ్హి పుబ్బేనివాసం ఛ జనా అనుస్సరన్తి తిత్థియా పకతిసావకా మహాసావకా అగ్గసావకా పచ్చేకబుద్ధా బుద్ధాతి. తత్థ **తిత్థియా** చత్తాలీసంయేవ కప్పే అనుస్సరన్తి , న తతో పరం. కస్మా? దుబ్బలపఞ్ఞత్తా. తేసఞ్హి

నామరూపపరిచ్ఛేదవిరహితత్తా దుబ్బలా పఞ్ఞా హోతి. **పకతిసావకా** కప్పసతమ్పి కప్పసహస్సమ్పి అనుస్సరన్తియేవ బలవపఞ్ఞత్తా. అసీతి **మహాసావకా** సతసహస్సకప్పే అనుస్సరన్తి. ద్వే **అగ్గసావకా** ఏకమసఙ్ఖేయ్యం కప్పసతసహస్సఞ్చ. **పచ్చేకబుద్ధా** ద్వే అసఙ్ఖేయ్యాని సతసహస్సఞ్చ. ఏత్తకో హి తేసం అభినీహారో. **బుద్ధానం** పన పరిచ్ఛేదో నామ నత్థి. తిత్థియా చ ఖన్ధపటిపాటిమేవ సరన్తి, పటిపాటిం ముఞ్చిత్వా చుతిపటిసన్ధివసేన సరితుం న సక్కోన్తి. యథా అన్ధా యట్ఠిం అముఞ్చిత్వావ గచ్ఛన్తి, ఏవం తే ఖన్ధపటిపాటిం అముఞ్చిత్వావ సరన్తి. పకతిసావకా ఖన్ధపటిపాటియాపి అనుస్సరన్తి, చుతిపటిసన్ధివసేనాపి సఙ్కమన్తి, తథా అసీతి మహాసావకా. ద్విన్నం పన అగ్గసావకానం ఖన్ధపటిపాటికిచ్చం నత్థి. ఏకస్స అత్తభావస్స చుతిం దిస్వా పటిసన్ధిం పస్సన్తి, పున అపరస్స చుతిం దిస్వా పటిసన్ధిన్తి ఏవం చుతిపటిసన్ధివసేనేవ సఙ్కమన్తా గచ్ఛన్తి, తథా పచ్చేకబుద్ధా. బుద్ధానం పన నేవ ఖన్ధపటిపాటికిచ్చం, న చుతిపటిసన్ధివసేన సఙ్కమనకిచ్చం అత్థి. తేసఞ్హి అనేకాసు కప్పకోటీసు హేట్ఠా వా ఉపరి వా యం యం ఠానం ఇచ్ఛన్తి, తం తం పాకటమేవ హోతి. తస్మా అనేకాపి కప్పకోటియో సఙ్ఖిపిత్వా యం యం ఇచ్ఛన్తి, తత్థ తత్థేవ ఓక్కమన్తా సీహోక్కన్తవసేన గచ్ఛన్తి. ఏవం గచ్ఛన్తానఞ్చ నేసం ఞాణం అన్తరన్తరాసు జాతీసు అసజ్జమానం ఇచ్ఛితిచ్ఛితట్ఠానమేవ గణ్హాతి.

ఇమేసు పన ఛసు పుబ్బేనివాసం అనుస్సరన్తేసు తిత్థియానం పుబ్బేనివాసదస్సనం ఖజ్జోపనకప్పభాసదిసం హుత్వా ఉపట్ఠాతి, పకతిసావకానం దీపప్పభాసదిసం, మహాసావకానం ఉక్కాపభాసదిసం, అగ్గసావకానం ఓసధితారకాపభాసదిసం, పచ్చేకబుద్ధానం చన్దప్పభాసదిసం. బుద్ధానం రస్మిసహస్సపటిమణ్డితసరదసూరియమణ్డలసదిసం హుత్వా ఉపట్ఠాతి. తిత్థియానం పుబ్బేనివాసానుస్సరణం అన్ధానం యట్ఠికోటిగమనం వియ హోతి. పకతిసావకానం దణ్డకసేతుగమనం వియ, మహాసావకానం జఙ్ఘసేతుగమనం వియ, అగ్గసావకానం సకటసేతుగమనం వియ, పచ్చేకబుద్ధానం జఙ్ఘమగ్గగమనం వియ, బుద్ధానం మహాసకటమగ్గగమనం వియ హోతి. ఇమస్మిం పన అధికారే సావకానం పుబ్బేనివాసానుస్సరణం అధిప్పేతం.

తస్మా ఏవం అనుస్సరితుకామేన ఆదికమ్మికేన భిక్ఖునా పచ్ఛాభత్తం పిణ్డపాతపటిక్కన్తేన రహోగతేన పటిసల్లీనేన పటిపాటియా చత్తారి ఝానాని సమాపజ్జిత్వా అభిఞ్ఞాపాదకజ్ఝానతో వుట్ఠాయ వుత్తనయేన పటిచ్చసముప్పాదం పచ్చవేక్ఖిత్వా సబ్బపచ్ఛిమా నిసజ్జా ఆవజ్జితబ్బా. తతో ఆసనపఞ్ఞాపనం సేనాసనప్పవేసనం పత్తచీవరపటిసామనం భోజనకాలో గామతో ఆగమనకాలో గామే పిణ్డాయ చరితకాలో గామం పిణ్డాయ పవిట్ఠకాలో విహారతో నిక్ఖమనకాలో చేతియబోధివన్దనకాలో పత్తధోవనకాలో పత్తపటిగ్గహణకాలో పత్తపటిగ్గహణతో యావ ముఖధోవనా కతకిచ్చం పచ్చూసకాలే కతకిచ్చం, మజ్ఝిమయామే పఠమయామే కతకిచ్చన్తి ఏవం పటిలోమక్కమేన సకలం రత్తిన్దివం కతకిచ్చం ఆవజ్జితబ్బం. ఏత్తకం పన పకతిచిత్తస్సపి పాకటం హోతి, పరికమ్మసమాధిచిత్తస్స పన అతిపాకటమేవ. సచే పనేత్థ కిఞ్చి న పాకటం హోతి, పున పాదకజ్ఝానం సమాపజ్జిత్వా వుట్ఠాయ ఆవజ్జితబ్బం. ఏత్తకేన దీపే జలితే వియ పాకటం హోతి . ఏవం పటిలోమక్కమేనేవ దుతియదివసేపి తతియచతుత్థపఞ్చమదివసేసుపి దసాహేపి అద్ధమాసేపి మాసేపి సంవచ్ఛరేపి కతకిచ్చం ఆవజ్జితబ్బం. ఏతేనేవ ఉపాయేన దస వస్సాని వీసతి వస్సానీతి యావ ఇమస్మిం భవే అత్తనో పటిసన్ధి, తావ ఆవజ్జన్తేన పురిమభవే చుతిక్ఖణే పవత్తం నామరూపం ఆవజ్జితబ్బం. పహోతి హి పణ్డితో భిక్ఖు పఠమవారేనేవ పటిసన్ధిం ఉగ్ఘాటేత్వా చుతిక్ఖణే నామరూపం ఆరమ్మణం కాతుం. యస్మా పన పురిమభవే నామరూపం అసేసం నిరుద్ధం, ఇధ అఞ్ఞం ఉప్పన్నం, తస్మా తం ఠానం ఆహున్దరికం అన్ధతమమివ హోతి సుదుద్దసం దుప్పఞ్ఞేన. తేనాపి "న సక్కోమహం పటిసన్ధిం ఉగ్ఘాటేత్వా చుతిక్ఖణే నామరూపారమ్మణం కాతు"న్తి ధురనిక్ఖేపో న కాతబ్బో. తదేవ పన పాదకజ్ఝానం పునప్పునం సమాపజ్జిత్వా వుట్ఠాయ వుట్ఠాయ తం ఠానం ఆవజ్జితబ్బం.

ఏవం కరోన్తో హి సేయ్యథాపి నామ బలవా పురిసో కూటాగారకణ్ణికత్థాయ మహారుక్ఖం ఛిన్దన్తో సాఖాపలాసచ్ఛేదనమత్తేనేవ ఫరసుధారాయ విపన్నాయ మహారుక్ఖం ఛిన్దితుం అసక్కోన్తోపి ధురనిక్ఖేపం అకత్వావ కమ్మారసాలం గన్త్వా తిఖిణం ఫరసుం కారాపేత్వా పున ఆగన్త్వా ఛిన్దేయ్య, పున విపన్నాయ చ పునపి తథేవ కారేత్వా ఛిన్దేయ్య, సో ఏవం ఛిన్దన్తో ఛిన్నస్స ఛిన్నస్స పున ఛేత్తబ్బాభావతో అఛిన్నస్స చ ఛేదనతో నచిరస్సేవ మహారుక్ఖం పాతేయ్య, ఏవమేవ పాదకజ్ఝానా వుట్ఠాయ పుబ్బే ఆవజ్జితం అనావజ్జిత్వా పటిసన్ధిమేవ ఆవజ్జన్తో తం నచిరస్సేవ పటిసన్ధిం ఉగ్ఘాటేత్వా చుతిక్ఖణే నామరూపం ఆరమ్మణం కరేయ్యాతి. తత్థ పచ్ఛిమనిసజ్జతో పభుతి యావ పటిసన్ధితో ఆరమ్మణం కత్వా పవత్తం ఞాణం పుబ్బేనివాసఞాణం నామ న హోతి, తం పన పరికమ్మసమాధిఞాణం నామ హోతి. “అతీతంసఞాణ”న్తి పేతం ఏకే వదన్తి . తం అతీతంసఞాణస్స రూపావచరత్తా రూపావచరం సన్ధాయ వచనం న యుజ్జతి. యదా పనస్స భిక్ఖునో పటిసన్ధిం అతిక్కమ్మ చుతిక్ఖణే పవత్తం నామరూపం ఆరమ్మణం కత్వా మనోద్వారావజ్జనం ఉప్పజ్జిత్వా పుబ్బే వుత్తనయేన అప్పనాచిత్తం ఉప్పజ్జతి, తదాస్స తేన చిత్తేన సమ్పయుత్తం ఞాణం పుబ్బేనివాసానుస్సతిఞాణం నామ. తేన ఞాణేన సమ్పయుత్తాయ సతియా పుబ్బేనివాసం అనుస్సరతి.

తత్థ **సేయ్యథిద**న్తి ఆరద్ధప్పకారదస్సనత్థే నిపాతో. తేనేవ య్వాయం పుబ్బేనివాసో ఆరద్ధో, తస్స పకారప్పభేదం దస్సేన్తో **ఏకమ్పి జాతి**న్తిఆదిమాహ. తత్థ **ఏకమ్పి జాతి**న్తి ఏకమ్పి పటిసన్ధిమూలం చుతిపరియోసానం ఏకభవపరియాపన్నం ఖన్ధసన్తానం. ఏస నయో **ద్వేపి జాతియో**తిఆదీసు. **అనేకేపి సంవట్టకప్పే**తిఆదీసు పన పరిహాయమానో కప్పో సంవట్టకప్పో తదా సబ్బేసం బ్రహ్మలోకే సన్నిపతనతో. వడ్ఢమానో కప్పో వివట్టకప్పో తదా బ్రహ్మలోకతో సత్తానం వివట్టనతో. తత్థ సంవట్టేన సంవట్టట్ఠాయీ గహితో హోతి తంమూలకత్తా. వివట్టేన చ వివట్టట్ఠాయీ. ఏవఞ్హి సతి “చత్తారిమాని, భిక్ఖవే, కప్పస్స అసఙ్ఖ్యేయ్యాని. కతమాని చత్తారి? యదా, భిక్ఖవే, కప్పో సంవట్టతి, తం న సుకరం సఙ్ఖాతుం. యదా, భిక్ఖవే, కప్పో సంవట్టో తిట్ఠతి…పే.… యదా, భిక్ఖవే, కప్పో వివట్టతి…పే.… యదా, భిక్ఖవే, కప్పో వివట్టో తిట్ఠతి, తం న సుకరం సఙ్ఖాతు”న్తి (అ. ని. ౪.౧౫౬) వుత్తాని చత్తారి అసఙ్ఖేయ్యాని పరిగ్గహితాని హోన్తి.

తత్థ తయో సంవట్టా – తేజోసంవట్టో, ఆపోసంవట్టో, వాయోసంవట్టోతి. తిస్సో సంవట్టసీమా – ఆభస్సరా, సుభకిణ్హా, వేహప్ఫలాతి. యదా కప్పో తేజేన సంవట్టతి, ఆభస్సరతో హేట్ఠా అగ్గినా డయ్హతి. యదా ఆపేన సంవట్టతి, సుభకిణ్హతో హేట్ఠా ఉదకేన విలీయతి. యదా వాయునా సంవట్టతి, వేహప్ఫలతో హేట్ఠా వాతేన విద్ధంసీయతి. విత్థారతో పన సదాపి ఏకం బుద్ధక్ఖేత్తం వినస్సతి. బుద్ధక్ఖేత్తం నామ తివిధం హోతి – జాతిక్ఖేత్తం, ఆణాక్ఖేత్తం, విసయక్ఖేత్తఞ్చ. తత్థ **జాతిక్ఖేత్తం** దససహస్సచక్కవాళపరియన్తం హోతి, యం తథాగతస్స పటిసన్ధిగహణాదీసు కమ్పతి. **ఆణాక్ఖేత్తం** కోటిసతసహస్సచక్కవాళపరియన్తం, యత్థ రతనపరిత్తం, ఖన్ధపరిత్తం, ధజగ్గపరిత్తం, ఆటానాటియపరిత్తం , మోరపరిత్తన్తి ఇమేసం పరిత్తానం ఆనుభావో వత్తతి. **విసయక్ఖేత్తం** అనన్తమపరిమాణం, యం “యావతా వా పన ఆకఙ్ఖేయ్యా”తి (అ. ని. ౩.౮౧) వుత్తం. తత్థ యం యం తథాగతో ఆకఙ్ఖతి, తం తం జానాతి. ఏవమేతేసు తీసు బుద్ధక్ఖేత్తేసు ఏకం ఆణాక్ఖేత్తం వినస్సతి, తస్మిం పన వినస్సన్తే జాతిక్ఖేత్తం వినట్ఠమేవ హోతి, వినస్సన్తఞ్చ ఏకతోవ వినస్సతి, సణ్ఠహన్తఞ్చ ఏకతోవ సణ్ఠహతి.

తస్సేవం వినాసో చ సణ్ఠహనఞ్చ వేదితబ్బం – యస్మిం సమయే కప్పో అగ్గినా నస్సతి, ఆదితోవ కప్పవినాసకమహామేఘో వుట్ఠహిత్వా కోటిసతసహస్సచక్కవాళే ఏకం మహావస్సం వస్సతి. మనుస్సా తుట్ఠా సబ్బబీజాని

నీహరిత్వా వపన్తి. సస్సేసు పన గోఖాయితకమత్తేసు జాతేసు గద్రభరవం రవన్తో ఏకబిన్దుమత్తమ్పి న వస్సతి, తదా పచ్ఛిన్నం పచ్ఛిన్నమేవ వస్సం హోతి. వస్సూపజీవినో సత్తా కమేన బ్రహ్మలోకే నిబ్బత్తన్తి, పుప్ఫఫలూపజీవినియో చ దేవతా. ఏవం దీఘే అద్ధానే వీతివత్తే తత్థ తత్థ ఉదకం పరిక్ఖయం గచ్ఛతి. అథానుక్కమేన మచ్ఛకచ్ఛపాపి కాలం కత్వా బ్రహ్మలోకే నిబ్బత్తన్తి, నేరయికసత్తాపి. తత్థ "నేరయికా సత్తమసూరియపాతుభావే వినస్సన్తీ"తి ఏకే. ఝానం వినా నత్థి బ్రహ్మలోకే నిబ్బత్తి, ఏతేసఞ్చ కేచి దుబ్భిక్ఖపీళితా, కేచి అభబ్బా ఝానాధిగమాయ, తే కథం తత్థ నిబ్బత్తన్తీతి? దేవలోకే పటిలద్ధజ్ఝానవసేన. తదా హి "వస్ససతసహస్సస్స అచ్చయేన కప్పవుట్ఠానం భవిస్సతీ"తి లోకబ్యూహా నామ కామావచరదేవా ముత్తసిరా వికిణ్ణకేసా రుదముఖా అస్సూని హత్థేహి పుఞ్ఛమానా రత్తవత్థనివత్థా అతివియ విరూపవేసధారినో హుత్వా మనుస్సపథే విచరన్తా ఏవం ఆరోచేన్తి – "మారిసా, మారిసా, ఇతో వస్ససతసహస్సస్స అచ్చయేన కప్పవుట్ఠానం భవిస్సతి, అయం లోకో వినస్సిస్సతి, మహాసముద్దోపి ఉస్సుస్సిస్సతి, అయఞ్చ మహాపథవీ సినేరు చ పబ్బతరాజా ఉద్దయ్హిస్సన్తి వినస్సిస్సన్తి, యావ బ్రహ్మలోకా లోకవినాసో భవిస్సతి. మేత్తం, మారిసా, భావేథ. కరుణం... ముదితం... ఉపేక్ఖం, మారిసా, భావేథ. మాతరం ఉపట్ఠహథ, పితరం ఉపట్ఠహథ, కులే జేట్ఠాపచాయినో హోథా"తి. తేసం వచనం సుత్వా యేభుయ్యేన మనుస్సా చ భుమ్మా దేవా చ సంవేగజాతా అఞ్ఞమఞ్ఞం ముదుచిత్తా హుత్వా మేత్తాదీని పుఞ్ఞాని కరిత్వా దేవలోకే నిబ్బత్తన్తి. తత్థ దిబ్బసుధాభోజనం భుఞ్జిత్వా వాయోకసిణే పరికమ్మం కత్వా ఝానం పటిలభన్తి. తదఞ్ఞే పన అపరపరియవేదనీయేన కమ్మేన దేవలోకే నిబ్బత్తన్తి. అపరపరియవేదనీయకమ్మరహితో హి సంసారే సంసరన్తో నామ సత్తో నత్థి. తేపి తత్థ తథేవ ఝానం పటిలభన్తి. ఏవం దేవలోకే పటిలద్ధజ్ఝానవసేన సబ్బేపి బ్రహ్మలోకే నిబ్బత్తన్తీతి.

వస్సూపచ్ఛేదతో పన ఉద్ధం దీఘస్స అద్ధునో అచ్చయేన దుతియో సూరియో పాతుభవతి, తస్మిం పాతుభూతే నేవ రత్తిపరిచ్ఛేదో, న దివాపరిచ్ఛేదో పఞ్ఞాయతి. ఏకో సూరియో ఉదేతి, ఏకో అత్థం గచ్ఛతి, అవిచ్ఛిన్నసూరియసన్తాపోవ లోకో హోతి. యథా చ పకతిసూరియే సూరియదేవపుత్తో హోతి, ఏవం కప్పవినాసకసూరియే నత్థి. తత్థ పకతిసూరియే వత్తమానే ఆకాసే వలాహకాపి ధూమసిఖాపి చరన్తి. కప్పవినాసకసూరియే వత్తమానే విగతధూమవలాహకం ఆదాసమణ్డలం వియ నిమ్మలం నభం హోతి. ఠపేత్వా పఞ్చ మహానదియో సేసకున్నదీఆదీసు ఉదకం సుస్సతి.

తతోపి దీఘస్స అద్ధునో అచ్చయేన తతియో సూరియో పాతుభవతి, యస్స పాతుభావా మహానదియోపి సుస్సన్తి.

తతోపి దీఘస్స అద్ధునో అచ్చయేన చతుత్థో సూరియో పాతుభవతి, యస్స పాతుభావా హిమవతి మహానదీనం పభవా – "సీహపపాతనో, హంసపాతనో, కణ్ణముణ్డకో, రథకారదహో, అనోతత్తదహో, ఛద్దన్తదహో, కుణాలదహో"తి ఇమే సత్త మహాసరా సుస్సన్తి.

తతోపి దీఘస్స అద్ధునో అచ్చయేన పఞ్చమో సూరియో పాతుభవతి, యస్స పాతుభావా అనుపుబ్బేన మహాసముద్దే అఙ్గులిపబ్బతేమనమత్తమ్పి ఉదకం న సణ్ఠాతి.

తతోపి దీఘస్స అద్ధునో అచ్చయేన ఛట్ఠో సూరియో పాతుభవతి, యస్స పాతుభావా సకలచక్కవాళం ఏకధూమం హోతి పరియాదిన్నసినేహం ధూమేన. యథా చిదం, ఏవం కోటిసతసహస్సచక్కవాళానిపి.

తతోపి దీఘస్స అద్ధునో అచ్చయేన సత్తమో సూరియో పాతుభవతి, యస్స పాతుభావా సకలచక్కవాళం ఏకజాలం హోతి సద్ధిం కోటిసతసహస్సచక్కవాళేహి. యోజనసతికాదిభేదాని సినేరుకూటానిపి పలుజ్జిత్వా ఆకాసేయేవ అన్తరధాయన్తి.

సా అగ్గిజాలా ఉట్ఠహిత్వా చాతుమహారాజికే గణ్హాతి. తత్థ కనకవిమానరతనవిమానమణివిమానాని ఝాపేత్వా తావతింసభవనం గణ్హాతి. ఏతేనేవ ఉపాయేన యావ పఠమజ్ఝానభూమిం గణ్హాతి. తత్థ తయోపి. బ్రహ్మలోకే ఝాపేత్వా ఆభస్సరే ఆహచ్చ తిట్ఠతి. సా యావ అణుమత్తమ్పి సఙ్ఖారగతం అత్థి, తావ న నిబ్బాయతి. సబ్బసఙ్ఖారపరిక్ఖయా పన సప్పితేలఝాపనగ్గిసిఖా వియ ఛారికమ్పి అనవసేసేత్వా నిబ్బాయతి. హేట్ఠాఆకాసేన సహ ఉపరిఆకాసో ఏకో హోతి మహన్ధకారో.

అథ దీఘస్స అద్ధునో అచ్చయేన మహామేఘో ఉట్ఠహిత్వా పఠమం సుఖుమం సుఖుమం వస్సతి. అనుపుబ్బేన కుముదనాళయట్ఠిముసలతాలక్ఖన్ధాదిప్పమాణాహి ధారాహి వస్సన్తో కోటిసతసహస్సచక్కవాళేసు సబ్బం దడ్ఢట్ఠానం పూరేత్వా అన్తరధాయతి. తం ఉదకం హేట్ఠా చ తిరియఞ్చ వాతో సముట్ఠహిత్వా ఘనం కరోతి పరివటుమం పదుమినిపత్తే ఉదకబిన్దుసదిసం. కథం తావ మహన్తం ఉదకరాసిం ఘనం కరోతీతి చే? వివరసమ్పదానతో. తం హిస్స తహిం తహిం వివరం దేతి. తం ఏవం వాతేన సమ్పిణ్డియమానం ఘనం కరియమానం పరిక్ఖయమానం అనుపుబ్బేన హేట్ఠా ఓతరతి. ఓతిణ్ణే ఓతిణ్ణే ఉదకే బ్రహ్మలోకట్ఠానే బ్రహ్మలోకా, ఉపరి చతుకామావచరదేవలోకట్ఠానే చ దేవలోకా పాతుభవన్తి. పురిమపథవిట్ఠానం ఓతిణ్ణే పన బలవవాతా ఉప్పజ్జన్తి. తే తం పిహితద్వారే ధమకరణే ఠితఉదకమివ నిరుస్సాసం కత్వా రుమ్భన్తి. మధురోదకం పరిక్ఖయం గచ్ఛమానం ఉపరి రసపథవిం సముట్ఠాపేతి. సా వణ్ణసమ్పన్నా చేవ హోతి గన్ధరససమ్పన్నా చ నిరుదకపాయాసస్స ఉపరి పటలం వియ. తదా చ ఆభస్సరబ్రహ్మలోకే పఠమతరాభినిబ్బత్తా సత్తా ఆయుక్ఖయా వా పుఞ్ఞక్ఖయా వా తతో చవిత్వా ఇధూపపజ్జన్తి. తే హోన్తి సయంపభా అన్తలిక్ఖచరా. తే **అగ్గఞ్ఞసుత్తే** (దీ. ని. ౩.౧౨౦) వుత్తనయేన తం రసపథవిం సాయిత్వా తణ్హాభిభూతా ఆలుప్పకారకం పరిభుఞ్జితుం ఉపక్కమన్తి.

అథ తేసం సయంపభా అన్తరధాయతి, అన్ధకారో హోతి. తే అన్ధకారం దిస్వా భాయన్తి. తతో నేసం భయం నాసేత్వా సూరభావం జనయన్తం పరిపుణ్ణపఞ్ఞాసయోజనం సూరియమణ్డలం పాతుభవతి. తే తం దిస్వా “ఆలోకం పటిలభిమ్హా”తి హట్ఠతుట్ఠా హుత్వా “అమ్హాకం భీతానం భయం నాసేత్వా సూరభావం జనయన్తో ఉట్ఠితో, తస్మా సూరియో హోతూ”తి సూరియోత్వేవస్స నామం కరోన్తి. అథ సూరియే దివసం ఆలోకం కత్వా అత్థఙ్గతే “యమ్పి ఆలోకం లభిమ్హ, సోపి నో నట్ఠో”తి పున భీతా హోన్తి, తేసం ఏవం హోతి “సాధు వతస్స సచే అఞ్ఞం ఆలోకం లభేయ్యామా”తి. తేసం చిత్తం ఞత్వా వియ ఏకూనపఞ్ఞాసయోజనం చన్దమణ్డలం పాతుభవతి. తే తం దిస్వా భియ్యోసోమత్తాయ హట్ఠతుట్ఠా హుత్వా “అమ్హాకం ఛన్దం ఞత్వా వియ ఉట్ఠితో, తస్మా చన్దో హోతూ”తి చన్దోత్వేవస్స నామం కరోన్తి.

ఏవం చన్దిమసూరియేసు పాతుభూతేసు నక్ఖత్తాని తారకరూపాని పాతుభవన్తి. తతో పభుతి రత్తిన్దివా పఞ్ఞాయన్తి అనుక్కమేన చ మాసద్ధమాసఉతుసంవచ్ఛరా. చన్దిమసూరియానం పన పాతుభూతదివసేయేవ సినేరుచక్కవాళహిమవన్తపబ్బతా పాతుభవన్తి . తే చ ఖో అపుబ్బం అచరిమం ఫగ్గుణపుణ్ణమదివసేయేవ పాతుభవన్తి. కథం? యథా నామ కఙ్గభత్తే పచ్చమానే ఏకప్పహారేనేవ పుబ్బుళకా ఉట్ఠహన్తి, ఏకే పదేసా థూపథూపా హోన్తి, ఏకే నిన్ననిన్నా ఏకే సమసమా, ఏవమేవం థూపథూపట్ఠానే పబ్బతా హోన్తి నిన్ననిన్నట్ఠానే సముద్దా సమసమట్ఠానే దీపాతి.

అథ తేసం సత్తానం రసపథవిం పరిభుఞ్జన్తానం కమేన ఏకచ్చే వణ్ణవన్తో, ఏకచ్చే దుబ్బణ్ణా హోన్తి. తత్థ వణ్ణవన్తో దుబ్బణ్ణే అతిమఞ్ఞన్తి. తేసం అతిమానపచ్చయా సా రసపథవీ అన్తరధాయతి, భూమిపప్పటకో పాతుభవతి. అథ తేసం తేనేవ నయేన సోపి అన్తరధాయతి, పదాలతా పాతుభవతి. తేనేవ నయేన సాపి అన్తరధాయతి, అకట్ఠపాకో సాలి

పాతుభవతి అకణో అథుసో సుద్ధో సుగన్ధా తణ్డులప్ఫలో. తతో నేసం భాజనాని ఉప్పజ్జన్తి. తే సాలిం భాజనే ఠపేత్వా పాసాణపిట్ఠియం ఠపేన్తి. సయమేవ జాలాసిఖా ఉట్ఠహిత్వా తం పచతి. సో హోతి ఓదనో సుమనజాతిపుప్ఫసదిసో. న తస్స సూపేన వా బ్యఞ్జనేన వా కరణీయం అత్థి, యం యం రసం భుఞ్జితుకామా హోన్తి, తం తం రసోవ హోతి. తేసం తం ఓళారికం ఆహారం ఆహరయతం తతో పభుతి ముత్తకరీసం సఞ్జాయతి. అథ నేసం తస్స నిక్ఖమనత్థాయ వణముఖాని పభిజ్జన్తి . పురిసస్స పురిసభావో, ఇత్థియా ఇత్థిభావో పాతుభవతి. తత్ర సుదం ఇత్థీ పురిసం, పురిసో చ ఇత్థిం అతివేలం ఉపనిజ్ఝాయతి. తేసం అతివేలం ఉపనిజ్ఝాయనపచ్చయా కామపరిళాహో ఉప్పజ్జతి. తతో మేథునం ధమ్మం పటిసేవన్తి. తే అసద్ధమ్మపటిసేవనపచ్చయా విఞ్ఞూహి గరహియమానా విహేఠియమానా తస్స అసద్ధమ్మస్స పటిచ్ఛాదనహేతు అగారాని కరోన్తి. తే అగారం అజ్ఝావసమానా అనుక్కమేన అఞ్ఞతరస్స అలసజాతికస్స సత్తస్స దిట్ఠానుగతిం ఆపజ్జన్తా సన్నిధిం కరోన్తి. తతో పభుతి కణోపి థుసోపి తణ్డులం పరియోనన్ధతి, లాయితట్ఠానమ్పి న పటివిరూహతి. తే సన్నిపతిత్వా అనుత్థునన్తి "పాపకా వత భో ధమ్మా సత్తేసు పాతుభూతా, మయఞ్హి పుబ్బే మనోమయా అహుమ్హా"తి **అగ్గఞ్ఞసుత్తే** (దీ. ని. ౩.౧౨౮) వుత్తనయేన విత్థారేతబ్బం. తతో మరియాదం ఠపేన్తి.

అథ అఞ్ఞతరో సత్తో అఞ్ఞస్స భాగం అదిన్నం ఆదియతి. తం ద్విక్ఖత్తుం పరిభాసిత్వా తతియవారే పాణిలేడ్డుదణ్డేహి పహరన్తి. తే ఏవం అదిన్నాదానగరహముసావాదదణ్డాదానేసు ఉప్పన్నేసు సన్నిపతిత్వా చిన్తయన్తి "యంనూన మయం ఏకం సత్తం సమ్మన్నేయ్యామ, యో నో సమ్మా ఖీయితబ్బం ఖీయేయ్య, గరహితబ్బం గరహేయ్య, పబ్బాజేతబ్బం పబ్బాజేయ్య. మయం పనస్స సాలీనం భాగం అనుపదస్సామా"తి. ఏవం కతసన్నిట్ఠానేసు పన సత్తేసు ఇమస్మిం తావ కప్పే అయమేవ భగవా బోధిసత్తభూతో తేన సమయేన తేసు సత్తేసు అభిరూపతరో చ దస్సనీయతరో చ మహేసక్ఖతరో చ బుద్ధిసమ్పన్నో పటిబలో నిగ్గహపగ్గహం కాతుం. తే తం ఉపసఙ్కమిత్వా యాచిత్వా సమ్మన్నింసు. సో "తేన మహాజనేన సమ్మతోతి **మహాసమ్మతో**, ఖేత్తానం అధిపతీతి **ఖత్తియో**, ధమ్మేన సమేన పరే రఞ్జేతీతి **రాజా**"తి తీహి నామేహి పఞ్ఞాయిత్థ. యఞ్హి లోకే అచ్ఛరియట్ఠానం, బోధిసత్తోవ తత్థ ఆదిపురిసోతి. ఏవం బోధిసత్తం ఆదిం కత్వా ఖత్తియమణ్డలే సణ్ఠితే అనుపుబ్బేన బ్రాహ్మణాదయోపి వణ్ణా సణ్ఠహింసు. తత్థ కప్పవినాసకమహామేఘతో యావ జాలూపచ్ఛేదో, ఇదమేకమసఙ్ఖేయ్యం **సంవట్టో**తి వుచ్చతి. కప్పవినాసకజాలూపచ్ఛేదతో యావ కోటిసతసహస్సచక్కవాళపరిపూరకో సమ్పత్తిమహామేఘో, ఇదం దుతియమసఙ్ఖేయ్యం **సంవట్టట్ఠాయీ**తి వుచ్చతి. సమ్పత్తిమహామేఘతో యావ చన్దిమసూరియపాతుభావో, ఇదం తతియమసఙ్ఖేయ్యం **వివట్టో**తి వుచ్చతి. చన్దిమసూరియపాతుభావతో యావ పున కప్పవినాసకమహామేఘో, ఇదం చతుత్థమసఙ్ఖేయ్యం **వివట్టట్ఠాయీ**తి వుచ్చతి. ఇమాని చత్తారి అసఙ్ఖేయ్యాని ఏకో మహాకప్పో హోతి. ఏవం తావ అగ్గినా వినాసో చ సణ్ఠహనఞ్చ వేదితబ్బం.

యస్మిం పన సమయే కప్పో ఉదకేన నస్సతి, ఆదితోవ కప్పవినాసకమహామేఘో ఉట్ఠహిత్వాతి పుబ్బే వుత్తనయేనేవ విత్థారేతబ్బం. అయం పన విసేసో – యథా తత్థ దుతియో సూరియో, ఏవమిధ కప్పవినాసకో ఖారుదకమహామేఘో ఉట్ఠాతి. సో ఆదితో సుఖుమం సుఖుమం వస్సన్తో అనుక్కమేన మహాధారాహి కోటిసతసహస్సచక్కవాళానం పూరేన్తో వస్సతి. ఖారుదకేన ఫుట్ఠఫుట్ఠా పథవీపబ్బతాదయో విలీయన్తి. ఉదకం సమన్తతో వాతేహి ధారీయతి. పథవితో యావ దుతియజ్ఝానభూమిం ఉదకం గణ్హాతి, తత్థ తయోపి బ్రహ్మలోకే విలీయాపేత్వా సుభకిణ్హే ఆహచ్చ తిట్ఠతి. తం యావ అణుమత్తమ్పి సఙ్ఖారగతం అత్థి, తావ న వూపసమ్మతి.

ఉదకానుగతం పన సబ్బసఙ్ఖారగతం అభిభవిత్వా సహసా వూపసమ్మతి, అన్తరధానం గచ్ఛతి. హేట్ఠాఆకాసేన సహ ఉపరిఆకాసో ఏకో హోతి మహన్ధకారోతి సబ్బం వుత్తసదిసం. కేవలం పనిధ ఆభస్సరబ్రహ్మలోకం ఆదిం కత్వా లోకో పాతుభవతి. సుభకిణ్హతో చ చవిత్వా ఆభస్సరట్ఠానాదీసు సత్తా నిబ్బత్తన్తి. తత్థ కప్పవినాసకమహామేఘతో యావ కప్పవినాసకఖారూదకూపచ్ఛేదో, ఇదమేకం అసఙ్ఖేయ్యం. ఉదకూపచ్ఛేదతో యావ సమ్పత్తిమహామేఘో, ఇదం దుతియమసఙ్ఖేయ్యం. సమ్పత్తిమహామేఘతో…పే.… ఇమాని చత్తారి అసఙ్ఖేయ్యాని ఏకో మహాకప్పో హోతి. ఏవం ఉదకేన వినాసో చ సణ్ఠహనఞ్చ వేదితబ్బం.

యస్మిం పన సమయే కప్పో వాతేన వినస్సతి, ఆదితోవ కప్పవినాసకమహామేఘో వుట్ఠహిత్వాతి పుబ్బే వుత్తనయేనేవ విత్థారేతబ్బం. అయం పన విసేసో – యథా తత్థ దుతియసూరియో, ఏవమిధ కప్పవినాసనత్థం వాతో సముట్ఠాతి. సో పఠమం థూలరజం ఉట్ఠాపేతి, తతో సణ్హరజం సుఖుమవాలికం థూలవాలికం సక్ఖరపాసాణాదయోతి యావ కూటాగారమత్తే పాసాణే విసమట్ఠానే ఠితమహారుక్ఖే చ ఉట్ఠాపేతి. తే పథవితో నభముగ్గతా న పున పతన్తి, తత్థేవ చుణ్ణవిచుణ్ణా హుత్వా అభావం గచ్ఛన్తి. అథానుక్కమేన హేట్ఠామహాపథవియా వాతో సముట్ఠహిత్వా పథవిం పరివత్తేత్వా ఉద్ధం మూలం కత్వా ఆకాసే ఖిపతి. యోజనసతప్పమాణా పథవిప్పదేసా ద్వియోజనతియోజనచతుయోజనపఞ్చయోజనసతప్పమాణాపి భిజ్జిత్వా వాతవేగుక్ఖిత్తా ఆకాసేయేవ చుణ్ణవిచుణ్ణా హుత్వా అభావం గచ్ఛన్తి. చక్కవాళపబ్బతమ్పి సినేరుపబ్బతమ్పి వాతో ఉక్ఖిపిత్వా ఆకాసే ఖిపతి. తే అఞ్ఞమఞ్ఞం అభిహన్త్వా చుణ్ణవిచుణ్ణా హుత్వా వినస్సన్తి. ఏతేనేవ ఉపాయేన భుమట్ఠకవిమానాని చ ఆకాసట్ఠకవిమానాని చ వినాసేన్తో ఛ కామావచరదేవలోకే వినాసేత్వా కోటిసతసహస్సచక్కవాళాని వినాసేతి. తత్థ చక్కవాళా చక్కవాళేహి, హిమవన్తా హిమవన్తేహి, సినేరూ సినేరూహి అఞ్ఞమఞ్ఞం సమాగన్త్వా చుణ్ణవిచుణ్ణా హుత్వా వినస్సన్తి. పథవితో యావ తతియజ్ఝానభూమిం వాతో గణ్హాతి, తత్థ తయో బ్రహ్మలోకే వినాసేత్వా వేహప్ఫలే ఆహచ్చ తిట్ఠతి. ఏవం సబ్బసఙ్ఖారగతం వినాసేత్వా సయమ్పి వినస్సతి. హేట్ఠాఆకాసేన సహ ఉపరిఆకాసో ఏకో హోతి మహన్ధకారోతి సబ్బం వుత్తసదిసం. ఇధ పన సుభకిణ్హబ్రహ్మలోకం ఆదిం కత్వా లోకో పాతుభవతి. వేహప్ఫలతో చ చవిత్వా సుభకిణ్హట్ఠానాదీసు సత్తా నిబ్బత్తన్తి. తత్థ కప్పవినాసకమహామేఘతో యావ కప్పవినాసకవాతూపచ్ఛేదో, ఇదమేకం అసఙ్ఖేయ్యం. వాతూపచ్ఛేదతో యావ సమ్పత్తిమహామేఘో, ఇదం దుతియమసఙ్ఖేయ్యం…పే.… ఇమాని చత్తారి అసఙ్ఖేయ్యాని ఏకో మహాకప్పో హోతి. ఏవం వాతేన వినాసో చ సణ్ఠహనఞ్చ వేదితబ్బం.

కిం కారణా ఏవం లోకో వినస్సతి? అకుసలమూలకారణా. అకుసలమూలేసు హి ఉస్సన్నేసు ఏవం లోకో వినస్సతి. సో చ ఖో రాగే ఉస్సన్నతరే అగ్గినా వినస్సతి, దోసే ఉస్సన్నతరే ఉదకేన వినస్సతి. కేచి పన “దోసే ఉస్సన్నతరే అగ్గినా, రాగే ఉదకేనా”తి వదన్తి. మోహే ఉస్సన్నతరే వాతేన వినస్సతి. ఏవం వినస్సన్తోపి చ నిరన్తరమేవ సత్త వారే అగ్గినా నస్సతి, అట్ఠమే వారే ఉదకేన. పున సత్త వారే అగ్గినా, అట్ఠమే వారే ఉదకేనాతి ఏవం అట్ఠమే అట్ఠమే వారే వినస్సన్తో సత్తక్ఖత్తుం ఉదకేన వినస్సిత్వా పున సత్త వారే అగ్గినా నస్సతి. ఏత్తావతా తేసట్ఠి కప్పా అతీతా హోన్తి. ఏత్థన్తరే ఉదకేన నస్సనవారం సమ్పత్తమ్పి పటిబాహిత్వా లద్ధోకాసో వాతో పరిపుణ్ణచతుసట్ఠికప్పాయుకే సుభకిణ్హే విద్ధంసేన్తో లోకం వినాసేతి.

పుబ్బేనివాసం అనుస్సరన్తోపి చ కప్పానుస్సరణకో భిక్ఖు ఏతేసు కప్పేసు అనేకేపి సంవట్టకప్పే అనేకేపి వివట్టకప్పే అనేకేపి సంవట్టవివట్టకప్పే అనుస్సరతి. **సంవట్టకప్పే వివట్టకప్పే**తి చ కప్పస్స అడ్ఢం గహేత్వా వుత్తం. **సంవట్టవివట్టకప్పే**తి

సకలకప్పం గహేత్వా వుత్తం. కథం అనుస్సరతీతి చే? **అముత్రాసిన్తి**ఆదినా నయేన. తత్థ **అముత్రాసిన్తి** అముమ్హి సంవట్టకప్పే అహం అముమ్హి భవే వా యోనియా వా గతియా వా విఞ్ఞాణట్ఠితియా వా సత్తావాసే వా సత్తనికాయే వా ఆసిం. **ఏవంనామోతి** తిస్సో వా ఫుస్సో వా. **ఏవంగోత్తోతి** కచ్చానో వా కస్సపో వా. ఇదమస్స అతీతభవే అత్తనో నామగోత్తానుస్సరణవసేన వుత్తం. సచే పన తస్మిం కాలే అత్తనో వణ్ణసమ్పత్తిం వా లూఖపణీతజీవికభావం వా సుఖదుక్ఖబహులతం వా అప్పాయుకదీఘాయుకభావం వా అనుస్సరితుకామో హోతి, తమ్పి అనుస్సరతియేవ. తేనాహ "ఏవంవణ్ణో…పే.… ఏవమాయుపరియన్తో"తి. తత్థ **ఏవంవణ్ణోతి** ఓదాతో వా సామో వా. **ఏవమాహారోతి** సాలిమంసోదనాహారో వా పవత్తఫలభోజనో వా. **ఏవంసుఖదుక్ఖప్పటిసంవేదీతి** అనేకప్పకారేన కాయికచేతసికానం సామిసనిరామిసాదిప్పభేదానం వా సుఖదుక్ఖానం పటిసంవేదీ. **ఏవమాయుపరియన్తోతి** ఏవం వస్ససతపరిమాణాయుపరియన్తో వా చతురాసీతికప్పసతసహస్సాయుపరియన్తో వా.

**సో తతో చుతో అముత్ర ఉదపాదిన్తి** సో అహం తతో భవతో యోనితో గతితో విఞ్ఞాణట్ఠితితో సత్తావాసతో సత్తనికాయతో వా చుతో పున అముకస్మిం నామ భవే యోనియా గతియా విఞ్ఞాణట్ఠితియా సత్తావాసే సత్తనికాయే వా ఉదపాదిం. **తత్రాపాసిన్తి** అథ తత్రాపి భవే యోనియా గతియా విఞ్ఞాణట్ఠితియా సత్తావాసే సత్తనికాయే వా పున అహోసిం. **ఏవంనామోతి**ఆది వుత్తనయమేవ. అపిచ యస్మా **అముత్రాసిన్తి** ఇదం అనుపుబ్బేన ఆరోహన్తస్స యావతిచ్ఛకం (విసుద్ధి. ౨.౪౧౦) అనుస్సరణం, **సో తతో చుతోతి** పటినివత్తన్తస్స పచ్చవేక్ఖణం, తస్మా **ఇధూపపన్నోతి** ఇమిస్సా ఇధూపపత్తియా అనన్తరమేవస్స ఉపపత్తిట్ఠానం సన్ధాయ **అముత్ర ఉదపాదిన్తి** ఇదం వుత్తన్తి వేదితబ్బం. **తత్రాపాసిన్తి** ఏవమాది పనస్స తత్ర ఇమిస్సా ఉపపత్తియా అనన్తరే ఉపపత్తిట్ఠానే నామగోత్తాదీనం అనుస్సరణదస్సనత్థం వుత్తం. **సో తతో చుతో ఇధూపపన్నోతి** స్వాహం తతో అనన్తరూపపత్తిట్ఠానతో చుతో ఇధ అముకస్మిం నామ ఖత్తియకులే వా బ్రాహ్మణకులే వా నిబ్బత్తోతి. **ఇతీతి** ఏవం. **సాకారం సఉద్దేసన్తి** నామగోత్తవసేన సఉద్దేసం, వణ్ణాదివసేన సాకారం. నామగోత్తేన హి సత్తో తిస్సో ఫుస్సో కస్సపోతి ఉద్దిసీయతి, వణ్ణాదీహి సామో ఓదాతోతి నానత్తతో పఞ్ఞాయతి. తస్మా నామగోత్తం ఉద్దేసో, ఇతరే ఆకారాతి.

పుబ్బేనివాసానుస్సతిఞాణనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

## ౫౪. దిబ్బచక్ఖుఞాణనిద్దేసవణ్ణనా

**౧౦౬.** దిబ్బచక్ఖుఞాణనిద్దేసే **ఆలోకసఞ్ఞం మనసి కరోతీతి** దివా వా రత్తిం వా సూరియజోతిచన్దమణిఆలోకం ఆలోకోతి మనసి కరోతి. ఏవం మనసికరోన్తో చ ఆలోకోతి సఞ్ఞం మనసి పవత్తనతో "ఆలోకసఞ్ఞం మనసి కరోతీ"తి వుచ్చతి. **దివాసఞ్ఞం అధిట్ఠాతీతి** ఏవం ఆలోకసఞ్ఞం మనసికరిత్వా దివాతి సఞ్ఞం ఠపేతి. **యథా దివా తథా రత్తిన్తి** యథా దివా ఆలోకో దిట్ఠో, తథేవ రత్తిమ్పి మనసి కరోతి. **యథా రత్తిం తథా దివాతి** యథా రత్తిం ఆలోకో దిట్ఠో, తథేవ దివాపి మనసి కరోతి. **ఇతి వివటేన చేతసాతి** ఏవం అపిహితేన చిత్తేన. **అపరియోనద్ధేనాతి** సమన్తతో అనద్ధేన. **సప్పభాసం చిత్తం భావేతీతి** సఓభాసం చిత్తం వడ్ఢేతి. ఏతేన దిబ్బచక్ఖుస్స పరికమ్మాలోకారమ్మణం చిత్తం కథితం. ఆలోకకసిణారమ్మణం చతుత్థజ్ఝానమేవ వా సన్ధాయ వుత్తం. తస్సేవం భావయతో ఓభాసజాతం చిత్తం హోతి విగతన్ధకారావరణం. తేన హి దిబ్బచక్ఖుం ఉప్పాదేతుకామేన ఆదికమ్మికేన కులపుత్తేన ఇమిస్సాయేవ పాళియా అనుసారేన కసిణారమ్మణం అభిఞ్ఞాపాదకజ్ఝానం సబ్బాకారేన అభినీహారక్ఖమం కత్వా "తేజోకసిణం ఓదాతకసిణం ఆలోకకసిణ"న్తి ఇమేసు తీసు కసిణేసు అఞ్ఞతరం ఆసన్నం కాతబ్బం, ఉపచారజ్ఝానగోచరం కత్వా వడ్ఢేత్వా ఠపేతబ్బం, న తత్థ అప్పనా ఉప్పాదేతబ్బాతి అధిప్పాయో. సచే హి ఉప్పాదేతి,

పాదకజ్ఝాననిస్సయం హోతి, న పరికమ్మనిస్సయం. ఇమేసు చ పన తీసు ఆలోకకసిణంయేవ సేట్ఠతరం, తదనులోమేన పన ఇతరం కసిణద్వయమ్పి వుత్తం. తస్మా ఆలోకకసిణం ఇతరేసం వా అఞ్ఞతరం ఆరమ్మణం కత్వా చత్తారి ఝానాని ఉప్పాదేత్వా పున ఉపచారభూమియంయేవ ఠత్వా కసిణం వడ్ఢేతబ్బం. వడ్ఢితవడ్ఢితట్ఠానస్స అన్తోయేవ రూపగతం పస్సితబ్బం. రూపగతం పస్సతో పనస్స తేన బ్యాపారేన పరికమ్మచిత్తేన ఆలోకఫరణం అకుబ్బతో పరికమ్మస్స వారో అతిక్కమతి, తతో ఆలోకో అన్తరధాయతి, తస్మిం అన్తరహితే రూపగతమ్పి న దిస్సతి. అథానేన పునప్పునం పాదకజ్ఝానమేవ పవిసిత్వా తతో వుట్ఠాయ ఆలోకో ఫరితబ్బో. ఏవం అనుక్కమేన ఆలోకో థామగతో హోతీతి. "ఏత్థ ఆలోకో హోతూ"తి యత్తకం ఠానం పరిచ్ఛిన్దతి, తత్థ ఆలోకో తిట్ఠతియేవ. దివసమ్పి నిసీదిత్వా పస్సతో రూపదస్సనం హోతి. తత్థ యదా తస్స భిక్ఖునో మంసచక్ఖుస్స అనాపాథగతం అన్తోకుచ్ఛిగతం హదయవత్థునిస్సితం హేట్ఠాపథవీతలనిస్సితం తిరోకుట్టపబ్బతపాకారగతం పరచక్కవాళగతన్తి ఇదం రూపం ఞాణచక్ఖుస్స ఆపాథం ఆగచ్ఛతి, మంసచక్ఖునా దిస్సమానం వియ హోతి, తదా దిబ్బచక్ఖు ఉప్పన్నం హోతి. తదేవ చేత్థ రూపదస్సనసమత్థం, న పుబ్బభాగచిత్తాని.

తత్రాయం దిబ్బచక్ఖునో ఉప్పత్తిక్కమో – వుత్తప్పకారమేతం రూపమారమ్మణం కత్వా మనోద్వారావజ్జనే ఉప్పజ్జిత్వా నిరుద్ధే తదేవ రూపమారమ్మణం కత్వా చత్తారి పఞ్చ వా జవనాని ఉప్పజ్జన్తీతి పుబ్బే వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం. ఇదం పన ఞాణం "సత్తానం చుతూపపాతే ఞాణ"న్తిపి "దిబ్బచక్ఖుఞాణ"న్తిపి వుచ్చతి. తం పనేతం పుథుజ్జనస్స పరిపన్థో హోతి. సో హి "యత్థ యత్థ ఆలోకో హోతూ"తి అధిట్ఠాతి, తం తం పథవీసముద్దపబ్బతే వినివిజ్ఝిత్వాపి ఏకాలోకం హోతి. అథస్స తత్థ భయానకాని యక్ఖరక్ఖసాదిరూపాని పస్సతో భయం ఉప్పజ్జతి. తేన చిత్తవిక్ఖేపం పత్వా ఝానవిబ్భన్తకో హోతి. తస్మా రూపదస్సనే అప్పమత్తేన భవితబ్బం.

**సత్తానం చుతూపపాతఞాణాయా**తి సత్తానం చుతియా చ ఉపపాతే చ ఞాణాయ. యేన ఞాణేన సత్తానం చుతి చ ఉపపాతో చ ఞాయతి, తదత్థం దిబ్బచక్ఖుఞాణత్థన్తి వుత్తం హోతి. **దిబ్బేన చక్ఖునా**తి వుత్తత్థమేవ. **విసుద్ధేనా**తి చుతూపపాతదస్సనేన దిట్ఠివిసుద్ధిహేతుత్తా విసుద్ధం. యో హి చుతిమత్తమేవ పస్సతి, న ఉపపాతం, సో ఉచ్ఛేదదిట్ఠిం గణ్హాతి. యో ఉపపాతమేవ పస్సతి, న చుతిం, సో నవసత్తపాతుభావదిట్ఠిం గణ్హాతి. యో పన తదుభయం పస్సతి, సో యస్మా దువిధమ్పి తం దిట్ఠిగతమతివత్తతి, తస్మాస్స తం దస్సనం దిట్ఠివిసుద్ధిహేతు హోతి. ఉభయఞ్చేతం బుద్ధపుత్తా పస్సన్తి . తేన వుత్తం – "చుతూపపాతదస్సనేన దిట్ఠివిసుద్ధిహేతుత్తా విసుద్ధ"న్తి. మనుస్సూపచారం అతిక్కమిత్వా రూపదస్సనేన **అతిక్కన్తమానుసకం,** మానుసకం వా మంసచక్ఖుం అతిక్కన్తత్తా అతిక్కన్తమానుసకం. తేన దిబ్బేన చక్ఖునా విసుద్ధేన అతిక్కన్తమానుసకేన.

**సత్తే పస్సతీ**తి మనుస్సానం మంసచక్ఖునా వియ సత్తే ఓలోకేతి. **చవమానే ఉపపజ్జమానే**తి ఏత్థ చుతిక్ఖణే ఉపపత్తిక్ఖణే వా దిబ్బచక్ఖునా దట్ఠుం న సక్కా, యే పన ఆసన్నచుతికా ఇదాని చవిస్సన్తి. తే **చవమానా**. యే చ గహితపటిసన్ధికా సమ్పతినిబ్బత్తా వా, తే **ఉపపజ్జమానా**తి అధిప్పేతా. తే ఏవరూపే చవమానే చ ఉపపజ్జమానే చ పస్సతీతి దస్సేతి. **హీనే**తి మోహనిస్సన్దయుత్తత్తా హీనానం జాతికులభోగాదీనం వసేన హీళితే ఓహీళితే ఓఞ్ఞాతే అవఞ్ఞాతే. **పణీతే**తి అమోహనిస్సన్దయుత్తత్తా తబ్బిపరీతే. **సువణ్ణే**తి అదోసనిస్సన్దయుత్తత్తా ఇట్ఠకన్తమనాపవణ్ణయుత్తే. **దుబ్బణ్ణే**తి దోసనిస్సన్దయుత్తత్తా అనిట్ఠాకన్తామనాపవణ్ణయుత్తే, అనభిరూపే విరూపేతిపి అత్థో. **సుగతే**తి సుగతిగతే, అలోభనిస్సన్దయుత్తత్తా వా అడ్ఢే మహద్ధనే. **దుగ్గతే**తి దుగ్గతిగతే, లోభనిస్సన్దయుత్తత్తా వా దలిద్దే అప్పన్నపానే.

**యథాకమ్మూపగేతి** యం యం కమ్మం ఉపచితం, తేన తేన ఉపగతే. తత్థ పురిమేహి “చవమానే”తిఆదీహి దిబ్బచక్ఖుకిచ్చం వుత్తం, ఇమినా పన పదేన యథాకమ్మూపగఞాణకిచ్చం.

తస్స చ ఞాణస్స అయముప్పత్తిక్కమో – ఇధ భిక్ఖు హేట్ఠానిరయాభిముఖం ఆలోకం వడ్ఢేత్వా నేరయికే సత్తే పస్సతి మహాదుక్ఖమనుభవమానే, తం దస్సనం దిబ్బచక్ఖుకిచ్చమేవ. సో ఏవం మనసి కరోతి “కిం ను ఖో కమ్మం కత్వా ఇమే సత్తా ఏతం దుక్ఖమనుభవన్తీ”తి. అథస్స “ఇదం నామ కత్వా”తి తంకమ్మారమ్మణం ఞాణముప్పజ్జతి. తథా ఉపరిదేవలోకాభిముఖం ఆలోకం వడ్ఢేత్వా నన్దనవనమిస్సకవనఫారుసకవనాదీసు సత్తే పస్సతి మహాసమ్పత్తిం అనుభవమానే, తమ్పి దస్సనం దిబ్బచక్ఖుకిచ్చమేవ. సో ఏవం మనసి కరోతి “కిం ను ఖో కమ్మం కత్వా ఇమే సత్తా ఏతం సమ్పత్తిం అనుభవన్తీ”తి. అథస్స “ఇదం నామ కత్వా”తి తంకమ్మారమ్మణం ఞాణముప్పజ్జతి. ఇదం యథాకమ్మూపగఞాణం నామ. ఇమస్స విసుం పరికమ్మం నామ నత్థి. యథా చిమస్స, ఏవం అనాగతంసఞాణస్సాపి. దిబ్బచక్ఖుపాదకానేవ హి ఇమాని దిబ్బచక్ఖునా సహేవ ఇజ్ఝన్తి.

**ఇమే వత భోన్తో**తిఆదీసు **ఇమే**తి దిబ్బచక్ఖునా దిట్ఠానం నిదస్సనవచనం. **వతా**తి అనులోమవచనత్థే నిపాతో. **భోన్తో**తి భవన్తో. దుట్ఠు చరితం, దుట్ఠం వా చరితం కిలేసపూతికత్తాతి దుచ్చరితం, కాయేన దుచ్చరితం, కాయతో వా ఉప్పన్నం దుచ్చరితన్తి **కాయదుచ్చరితం** . ఇతరేసుపి ఏసేవ నయో. **సమన్నాగతా**తి సమఙ్గీభూతా. **అరియానం ఉపవాదకా**తి బుద్ధపచ్చేకబుద్ధసావకానం అరియానం అన్తమసో గిహిసోతాపన్నానమ్పి అనత్థకామా హుత్వా అన్తిమవత్థునా వా గుణపరిధంసనేన వా ఉపవాదకా, అక్కోసకా గరహకాతి వుత్తం హోతి. తత్థ “నత్థి ఇమేసం సమణధమ్మో, అస్సమణా ఏతే”తి వదన్తో అన్తిమవత్థునా ఉపవదతి, “నత్థి ఇమేసం ఝానం వా విమోక్ఖో వా మగ్గో వా ఫలం వా”తిఆదీని వదన్తో గుణపరిధంసనేన ఉపవదతీతి వేదితబ్బో. సో చ జానం వా ఉపవదేయ్య అజానం వా, ఉభయథాపి అరియూపవాదోవ హోతి. భారియం కమ్మం ఆనన్తరియసదిసం సగ్గావరణం మగ్గావరణఞ్చ, సతేకిచ్చం పన హోతి. తస్మా యో అరియం ఉపవదతి, తేన గన్త్వా సచే అత్తనా వుడ్ఢతరో హోతి, ఉక్కుటికం నిసీదిత్వా “అహం ఆయస్మన్తం ఇదఞ్చిదఞ్చ అవచం, తం మే ఖమాహీ”తి ఖమాపేతబ్బో. సచే నవకతరో హోతి, వన్దిత్వా ఉక్కుటికం నిసీదిత్వా అఞ్జలిం పగ్గహేత్వా “అహం, భన్తే, తుమ్హే ఇదఞ్చిదఞ్చ అవచం, తం మే ఖమథా”తి ఖమాపేతబ్బో. సచే దిసాపక్కన్తో హోతి, సయం వా గన్త్వా సద్ధివిహారికాదికే వా పేసేత్వా ఖమాపేతబ్బో. సచే నాపి గన్తుం న పేసేతుం సక్కా హోతి, యే తస్మిం విహారే భిక్ఖూ వసన్తి, తేసం సన్తికం గన్త్వా సచే నవకతరా హోన్తి, ఉక్కుటికం నిసీదిత్వా, సచే వుడ్ఢతరా, వుడ్ఢే వుత్తనయేనేవ పటిపజ్జిత్వా “అహం, భన్తే, అసుకం నామ ఆయస్మన్తం ఇదఞ్చిదఞ్చ అవచం, ఖమతు మే సో ఆయస్మా”తి వత్వా ఖమాపేతబ్బో. సమ్ముఖా అక్ఖమన్తేపి ఏతదేవ కాతబ్బం. సచే ఏకచారికభిక్ఖు హోతి, నేవ తస్స వసనట్ఠానం, న గతట్ఠానం పఞ్ఞాయతి, ఏకస్స పణ్డితస్స భిక్ఖునో సన్తికం గన్త్వా “అహం, భన్తే, అసుకం నామ ఆయస్మన్తం ఇదఞ్చిదఞ్చ అవచం, తం మే అనుస్సరతో విప్పటిసారో హోతి, కిం కరోమీ”తి వత్తబ్బం. సో వక్ఖతి “తుమ్హే మా చిన్తయిత్థ, థేరో తుమ్హాకం ఖమతి, చిత్తం వూపసమేథా”తి. తేనాపి అరియస్స గతదిసాభిముఖేన అఞ్జలిం పగ్గహేత్వా “ఖమథా”తి వత్తబ్బం. యది సో పరినిబ్బుతో హోతి, పరినిబ్బుతమఞ్చట్ఠానం గన్త్వా యావ సివథికం గన్త్వాపి ఖమాపేతబ్బం. ఏవం కతే నేవ సగ్గావరణం, న మగ్గావరణం హోతి, పాకతికమేవ హోతీతి.

**మిచ్ఛాదిట్ఠికా**తి విపరీతదస్సనా. **మిచ్ఛాదిట్ఠికమ్మసమాదానా**తి మిచ్ఛాదిట్ఠివసేన సమాదిన్ననానావిధకమ్మా, యే చ మిచ్ఛాదిట్ఠిమూలకేసు కాయకమ్మాదీసు అఞ్ఞేపి సమాదపేన్తి. ఏత్థ చ వచీదుచ్చరితగ్గహణేనేవ అరియూపవాదే,

మనోదుచ్చరితగ్గహణేన చ మిచ్ఛాదిట్ఠియా సఙ్గహితాయపి ఇమేసం ద్విన్నం పున వచనం మహాసావజ్జభావదస్సనత్థన్తి వేదితబ్బం. మహాసావజ్జో హి అరియూపవాదో ఆనన్తరియసదిసత్తా. వుత్తమ్పి చేతం "సేయ్యథాపి, సారిపుత్త, భిక్ఖు సీలసమ్పన్నో సమాధిసమ్పన్నో పఞ్ఞాసమ్పన్నో దిట్ఠేవ ధమ్మే అఞ్ఞం ఆరాధేయ్య, ఏవంసమ్పదమిదం సారిపుత్త వదామి తం వాచం అప్పహాయ తం చిత్తం అప్పహాయ తం దిట్ఠిం అప్పటినిస్సజ్జిత్వా యథాభతం నిక్ఖిత్తో, ఏవం నిరయే"తి (మ॰ ని॰ ౧.౧౪౯). మిచ్ఛాదిట్ఠితో చ మహాసావజ్జతరం నామ అఞ్ఞం నత్థి. యథాహ – "నాహం, భిక్ఖవే, అఞ్ఞం ఏకధమ్మమ్పి సమనుపస్సామి, యం ఏవం మహాసావజ్జం, యథయిదం, భిక్ఖవే, మిచ్ఛాదిట్ఠి, మిచ్ఛాదిట్ఠిపరమాని, భిక్ఖవే, వజ్జానీ"తి (అ॰ ని॰ ౧.౩౧౦).

**కాయస్స భేదా**తి ఉపాదిన్నక్ఖన్ధపరిచ్చాగా. **పరం మరణా**తి తదనన్తరం అభినిబ్బత్తిక్ఖన్ధగ్గహణే. అథ వా **కాయస్స భేదా**తి జీవితిన్ద్రియస్సుపచ్ఛేదా. **పరం మరణా**తి చుతిచిత్తతో ఉద్ధం. **అపాయ**న్తి ఏవమాది సబ్బం నిరయవేవచనమేవ. నిరయో హి సగ్గమోక్ఖహేతుభూతా పుఞ్ఞసమ్మతా అయా అపేతత్తా, సుఖానం వా ఆయస్స అభావా అపాయో. దుక్ఖస్స గతి పటిసరణన్తి **దుగ్గతి,** దోసబహులతాయ వా దుట్ఠేన కమ్మునా నిబ్బత్తా గతి దుగ్గతి. వివసా నిపతన్తి తత్థ దుక్కటకారినోతి **వినిపాతో,** వినస్సన్తా వా ఏత్థ పతన్తి సమ్భిజ్జమానఙ్గపచ్చఙ్గాతిపి వినిపాతో. నత్థి ఏత్థ అస్సాదసఞ్ఞితో అయోతి **నిరయో**.

అథ వా అపాయగ్గహణేన తిరచ్ఛానయోనిం దీపేతి. తిరచ్ఛానయోని హి అపాయో సుగతితో అపేతత్తా, న దుగ్గతి మహేసక్ఖానం నాగరాజాదీనం సమ్భవతో. దుగ్గతిగ్గహణేన పేత్తివిసయం. సో హి అపాయో చేవ దుగ్గతి చ సుగతితో అపేతత్తా దుక్ఖస్స చ గతిభూతత్తా, న తు వినిపాతో అసురసదిసం అవినిపతితత్తా. వినిపాతగ్గహణేన అసురకాయం. సో హి యథావుత్తేన అత్థేన అపాయో చేవ దుగ్గతి చ సబ్బసముస్సయేహి చ వినిపతితత్తా వినిపాతోతి వుచ్చతి. నిరయగ్గహణేన అవీచిఆదిమనేకప్పకారం నిరయమేవాతి. **ఉపపన్నా**తి ఉపగతా, తత్థ అభినిబ్బత్తాతి అధిప్పాయో. వుత్తవిపరియాయేన సుక్కపక్ఖో వేదితబ్బో.

అయం పన విసేసో – తత్థ సుగతిగ్గహణేన మనుస్సగతిపి సఙ్గయ్హతి, సగ్గగ్గహణేన దేవగతియేవ. తత్థ సున్దరా గతీతి **సుగతి**. రూపాదీహి విసయేహి సుట్ఠు అగ్గోతి **సగ్గో**. సో సబ్బోపి లుజ్జనపలుజ్జనట్ఠేన **లోకో**తి అయం వచనత్థో. ఇతి "దిబ్బేన చక్ఖునా"తిఆది సబ్బం నిగమనవచనం. ఏవం దిబ్బేన చక్ఖునా పస్సతీతి అయమేత్థ సఙ్ఖేపత్థోతి.

దిబ్బచక్ఖుఞాణనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

**పఞ్చఞాణపకిణ్ణకం**

ఇమేసు పఞ్చసు ఞాణేసు **ఇద్ధివిధఞాణం** పరిత్తమహగ్గతఅతీతానాగతపచ్చుప్పన్నఅజ్ఝత్తబహిద్ధారమ్మణవసేన సత్తసు ఆరమ్మణేసు పవత్తతి. **సోతధాతువిసుద్ధిఞాణం** పరిత్తపచ్చుప్పన్నఅజ్ఝత్తబహిద్ధారమ్మణవసేన చతూసు ఆరమ్మణేసు పవత్తతి. **చేతోపరియఞాణం** పరిత్తమహగ్గతఅప్పమాణమగ్గఅతీతానాగతపచ్చుప్పన్నబహిద్ధారమ్మణవసేన అట్ఠసు ఆరమ్మణేసు పవత్తతి. **పుబ్బేనివాసానుస్సతిఞాణం**

పరిత్తమహగ్గతఅప్పమాణమగ్గఅతీతఅజ్ఝత్తబహిద్ధానవత్తబ్బారమ్మణవసేన అట్ఠసు ఆరమ్మణేసు పవత్తతి. **దిబ్బచక్ఖుఞాణం** పరిత్తపచ్చుప్పన్నఅజ్ఝత్తబహిద్ధారమ్మణవసేన చతూసు ఆరమ్మణేసు పవత్తతి. **యథాకమ్మూపగఞాణం**

పరిత్తమహగ్గతఅతీతఅజ్ఝత్తబహిద్ధారమ్మణవసేన పఞ్చసు ఆరమ్మణేసు పవత్తతి. **అనాగతంసఞాణం** పరిత్తమహగ్గతఅప్పమాణమగ్గఅనాగతఅజ్ఝత్తబహిద్ధానవత్తబ్బారమ్మణవసేన అట్ఠసు ఆరమ్మణేసు పవత్తతీతి.

పఞ్చఞాణపకిణ్ణకం నిట్ఠితం.

### ౨౨. ఆసవక్ఖయఞాణనిద్దేసవణ్ణనా

౧౧౭. ఆసవక్ఖయఞాణనిద్దేసే **అనఞ్ఞాతఞ్ఞస్సామీతిన్ద్రియాదీని** వుత్తత్థాని. **కతి ఠానాని గచ్ఛతీ**తి ఏకేకస్స ఉప్పత్తిట్ఠాననియమనత్థం పుచ్ఛా. **ఏకం ఠానం గచ్ఛతీ**తి ఏకస్మిం ఠానే ఉప్పజ్జతీతి వుత్తం హోతి. ఉప్పత్తిఓకాసట్ఠానఞ్హి తిట్ఠతి ఏత్థాతి ఠానన్తి వుచ్చతి. **ఛ ఠానానీ**తి ఛ మగ్గఫలక్ఖణే. ఇన్ద్రియానం అనఞ్ఞాతఞ్ఞస్సామీతిన్ద్రియాదీసు తీసు ఏకేకమేవ అధికం హోతీతి దస్సనత్థం **సద్ధిన్ద్రియం అధిమోక్ఖపరివారం హోతీ**తిఆది వుత్తం. యథా "సద్ధిన్ద్రియస్స అధిమోక్ఖట్ఠో"తిఆదీసు (పటి॰ మ॰ ౧.౧౭) అధిమోక్ఖాదయో సద్ధిన్ద్రియాదీనం కిచ్చవసేన వుత్తా, ఏవమిధాపి "అధిమోక్ఖపరివారం హోతీ"తి సద్ధిన్ద్రియం అధిమోక్ఖత్థేన పరివారం హోతీతి వుత్తం హోతి. ఏస నయో సేసేసుపి. **పరివార**న్తి చ లిఙ్గవిపల్లాసో కతో. **పఞ్ఞిన్ద్రియ**న్తి అనఞ్ఞాతఞ్ఞస్సామీతిన్ద్రియమేవ పజాననసభావదస్సనత్థం విసుం కత్వా వుత్తం. అభిధమ్మేపి (విభ॰ ౨౧౯) హి పఞ్ఞాయ కిచ్చవిసేసదస్సనత్థం మగ్గక్ఖణే చ ఫలక్ఖణే చ ఏకావ పఞ్ఞా అట్ఠధా విభత్తా. **అభిసన్దనపరివార**న్తి న్హానియచుణ్ణానం ఉదకం వియ చిత్తచేతసికానం సినేహనకిచ్చేన పరివారం హోతి. ఇదం సోమనస్ససమ్పయుత్తమగ్గవసేనేవ వుత్తం. ఉపేక్ఖాసమ్పయుత్తమగ్గే పన సోమనస్సిన్ద్రియట్ఠానే ఉపేక్ఖిన్ద్రియం దట్ఠబ్బం. తం పన సమ్పయుత్తానం నాతిఉపబ్రూహనపరివారన్తి గహేతబ్బం. **పవత్తసన్తతాధిపతేయ్యపరివార**న్తి పవత్తా సన్తతి పవత్తసన్తతి, వత్తమానసన్తానన్తి అత్థో. అధిపతిభావో ఆధిపతేయ్యం, పవత్తసన్తతియా ఆధిపతేయ్యం పవత్తసన్తతాధిపతేయ్యం. వత్తమానజీవితిన్ద్రియస్స ఉపరిపవత్తియా చ పచ్చయత్తా పుబ్బాపరవసేన పవత్తసన్తతియా అధిపతిభావేన అనఞ్ఞాతఞ్ఞస్సామీతిన్ద్రియస్స పరివారం హోతి.

**సోతాపత్తిమగ్గక్ఖణే జాతా ధమ్మా**తిఆది సబ్బేసం మగ్గసమ్పయుత్తకానం వణ్ణభణనత్థం వుత్తం. తత్థ **మగ్గక్ఖణే జాతా**తి మగ్గసముట్ఠితా ఏవ, న అఞ్ఞే. యస్మా పన మగ్గసముట్ఠితమ్పి రూపం కుసలాదినామం న లభతి, తస్మా తం అపనేన్తో **ఠపేత్వా చిత్తసముట్ఠానం రూప**న్తి ఆహ. సబ్బేవ హి తే ధమ్మా కుచ్ఛితానం సలనాదీహి అత్థేహి **కుసలా**. తే ఆరమ్మణం కత్వా పవత్తమానా నత్థి ఏతేసం ఆసవాతి **అనాసవా**. వట్టమూలం ఛిన్దన్తా నిబ్బానం ఆరమ్మణం కత్వా వట్టతో నియ్యన్తీతి **నియ్యానికా**. కుసలాకుసలసఙ్ఖాతా చయా అపేతత్తా అపచయసఙ్ఖాతం నిబ్బానం ఆరమ్మణం కత్వా పవత్తనతో అపచయం గచ్ఛన్తీతి **అపచయగామినో**, పవత్తం అపచినన్తా విద్ధంసేన్తా గచ్ఛన్తీతిపి అపచయగామినో. లోకే అపరియాపన్నభావేన లోకతో ఉత్తరా ఉత్తిణ్ణాతి **లోకుత్తరా**. నిబ్బానం ఆరమ్మణం ఏతేసన్తి **నిబ్బానారమ్మణా**.

**ఇమాని అట్ఠిన్ద్రియానీ**తిఆది పుబ్బే వుత్తపరివారభావస్స చ తేన సహగతాదిభావస్స చ ఆదివుత్తఆకారానఞ్చ దీపనత్థం వుత్తం. తత్థ **అట్ఠిన్ద్రియానీ**తి పుబ్బే వుత్తనయేన పఞ్ఞిన్ద్రియేన సహ అట్ఠ. **సహజాతపరివారా**తి అట్ఠసు ఏకేకేన సహ ఇతరే ఇతరే సత్త సహజాతా హుత్వా తస్స సహజాతపరివారా హోన్తి. తథేవ అఞ్ఞం అఞ్ఞస్స అఞ్ఞం అఞ్ఞస్సాతి ఏవం **అఞ్ఞమఞ్ఞపరివారా** హోన్తి. తథేవ అఞ్ఞమఞ్ఞం **నిస్సయపరివారా సమ్పయుత్తపరివారా** చ హోన్తి. **సహగతా**తి తేన అనఞ్ఞాతఞ్ఞస్సామీతిన్ద్రియేన సహ ఏకుప్పాదాదిభావం గతా. **సహజాతా**తి తేనేవ సహ జాతా. **సంసట్ఠా**తి తేనేవ సహ

మిస్సితా. **సమ్పయుత్తాతి** తేసేవ సమం ఏకుప్పాదాదిపకారేహి యుత్తా. **తేవాతి** తే ఏవ అట్ఠ ఇన్ద్రియధమ్మా. **తస్సాతి** అనఞ్ఞాతఞ్ఞస్సామీతిన్ద్రియస్స. **ఆకారాతి** పరివారకోట్ఠాసా.

**ఫలక్ఖణే జాతా ధమ్మా సబ్బేవ అబ్యాకతా హోన్తీతి** రూపస్సాపి అబ్యాకతత్తా చిత్తసముట్ఠానరూపేన సహ వుత్తా. మగ్గస్సేవ కుసలత్తా నియ్యానికత్తా అపచయగామిత్తా చ ఫలక్ఖణే "కుసలా"తి చ "నియ్యానికా"తి చ "అపచయగామినో"తి చ న వుత్తం. **ఇతీతిఆది** వుత్తప్పకారనిగమనం. తత్థ **అట్ఠట్ఠకానీతి** అట్ఠసు మగ్గఫలేసు ఏకేకస్స అట్ఠకస్స వసేన అట్ఠ ఇన్ద్రియఅట్ఠకాని. **చతుసట్ఠి హోన్తీతి** చతుసట్ఠి ఆకారా హోన్తి. **ఆసవాతిఆది** హేట్ఠా వుత్తత్థమేవ . ఇధ అరహత్తమగ్గవజ్జేయేవ ఆసవే అవత్వా సేసమగ్గత్తయవజ్జానమ్పి వచనం ఆసవక్ఖయవచనసామఞ్ఞమత్తేన వుత్తన్తి వేదితబ్బం. అరహత్తమగ్గఞాణమేవ హి కేచి ఆసవే అసేసేత్వా ఆసవానం ఖేపనతో "ఖయే ఞాణ"న్తి వుచ్చతి. తస్మాయేవ చ అరహాయేవ ఖీణాసవోతి వుచ్చతీతి.

ఆసవక్ఖయఞాణనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

### ౨౬-౬౩. సచ్చఞాణచతుక్కద్వయనిద్దేసవణ్ణనా

౧౦౮-౯. సచ్చఞాణచతుక్కద్వయనిద్దేసే **దుక్ఖస్స పీళనట్ఠోతిఆదీని** వుత్తత్థానేవ. **మగ్గసమఙ్గిస్స ఞాణం దుక్ఖేపేతం ఞాణన్తిఆది** అనన్తరచతుక్కే వియ ఏకాభిసమయవసేన వుత్తం. దువిధఞ్హి సచ్చఞాణం లోకియం లోకుత్తరఞ్చ. లోకికం దువిధం అనుబోధఞాణం పచ్చవేక్ఖణఞాణఞ్చ. **అనుబోధఞాణం** ఆదికమ్మికస్స అనుస్సవాదివసేన నిరోధే మగ్గే చ పవత్తతి, దుక్ఖే సముదయే చ ఆరమ్మణకరణవసేన. **పచ్చవేక్ఖణఞాణం** పటివిద్ధసచ్చస్స చతూసుపి సచ్చేసు ఆరమ్మణకరణవసేన. లోకుత్తరం పటివేధఞాణం నిరోధమారమ్మణం కత్వా కిచ్చతో చత్తారి సచ్చాని పటివిజ్ఝతి. యథాహ – "యో, భిక్ఖవే, దుక్ఖం పస్సతి, దుక్ఖసముదయమ్పి సో పస్సతి, దుక్ఖనిరోధమ్పి పస్సతి, దుక్ఖనిరోధగామినిం పటిపదమ్పి పస్సతీ"తి (సం॰ ని॰ ౫.౧౧౦౦) సబ్బం వత్తబ్బం. ఇధాపి ఇమినా వారేన ఇదమేవ వుత్తం. తం పన లోకుత్తరమ్పి "దుక్ఖే ఞాణ"న్తిఆదీని నామాని లభతీతి దస్సనత్థం వుత్తం. ఇధ పన లోకికఞాణమేవ అధిప్పేతం. తస్మాయేవ చ **తత్థ కతమం దుక్ఖే ఞాణన్తిఆదిమాహ.**

తత్థ **దుక్ఖం ఆరబ్భాతి** దుక్ఖసచ్చం ఆలమ్బిత్వా, ఆరమ్మణం కత్వాతి అత్థో. **పఞ్ఞాతిఆదీసు** తస్స తస్స అత్థస్స పాకటకరణసఙ్ఖాతేన పఞ్ఞాపనట్ఠేన **పఞ్ఞా,** తేన తేన వా అనిచ్చాదినా పకారేన ధమ్మే జానాతీతిపి పఞ్ఞా. ఇదమస్సా సభావపదం. పజాననాకారో **పజాననా.** అనిచ్చాదీని విచినాతీతి **విచయో. పవిచయోతి** ఉపసగ్గేన పదం వడ్ఢితం, పకారేన విచయోతి అత్థో. చతుసచ్చధమ్మం విచినాతీతి **ధమ్మవిచయో.** అనిచ్చాదీనం సమ్మా లక్ఖణవసేన **సల్లక్ఖణా.** సా ఏవ ఉపసగ్గనానత్తేన **ఉపలక్ఖణా పచ్చుపలక్ఖణాతి** వుత్తా. భుసం లక్ఖణా తే తే అనిచ్చాదిధమ్మే పటిచ్చ ఉపలక్ఖణాతి అత్థో. పణ్డితభావో **పణ్డిచ్చం.** కుసలభావో **కోసల్లం.** నిపుణభావో **నేపుఞ్ఞం.** అనిచ్చాదీనం విభావనవసేన **వేభబ్యా.** అనిచ్చాదీనం చిన్తనకవసేన **చిన్తా,** యస్స ఉప్పజ్జతి, తం అనిచ్చాదీని చిన్తాపేతీతిపి చిన్తా. అనిచ్చాదీని ఉపపరిక్ఖతీతి **ఉపపరిక్ఖా. భూరీతి** పథవీ. అయమ్పి సణ్హట్ఠేన విత్థతట్ఠేన చ భూరీ వియాతి భూరీ. అథ వా పఞ్ఞాయేవ భూతే అత్థే రమతీతి భూరీతి వుచ్చతి. అసని వియ సిలుచ్చయే కిలేసే మేధతి హింసతీతి **మేధా,** ఖిప్పం గహణధారణట్ఠేన వా మేధా. యస్స ఉప్పజ్జతి, తం అత్తహితపటిపత్తియం సమ్పయుత్తధమ్మే చ యాథావలక్ఖణపటివేధే పరినేతీతి **పరిణాయికా.** ధమ్మే అనిచ్చాదివసేన వివిధా

పస్సతీతి **విపస్సనా**. సమ్మా పకారేహి అనిచ్చాదీని జానాతీతి సమ్పజానో, తస్స భావో **సమ్పజఞ్ఞం**. ఉప్పథపటిపన్నే సిన్ధవే వీథిఆరోపనత్థం పతోదో వియ ఉప్పథే ధావనకం కూటచిత్తం వీథిఆరోపనత్థం విజ్ఝతీతి పతోదో వియ **పతోదో**.

దస్సనలక్ఖణే ఇన్దట్ఠం కరోతీతి ఇన్ద్రియం, పఞ్ఞాసఙ్ఖాతం ఇన్ద్రియం **పఞ్ఞిన్ద్రియం**. కిం వుత్తం హోతి? నయిదం "పురిసస్స ఇన్ద్రియం పురిసిన్ద్రియ"న్తిఆది వియ పఞ్ఞాయ ఇన్ద్రియం పఞ్ఞిన్ద్రియం. అథ ఖో పఞ్ఞా ఏవ ఇన్ద్రియం పఞ్ఞిన్ద్రియన్తి వుత్తం హోతి. అవిజ్జాయ న కమ్పతీతి **పఞ్ఞాబలం**. కిలేసచ్ఛేదనట్ఠేన పఞ్ఞావ సత్థం **పఞ్ఞాసత్థం**. అచ్చుగ్గతట్ఠేన పఞ్ఞావ పాసాదో **పఞ్ఞాపాసాదో**. ఆలోకనట్ఠేన పఞ్ఞావ ఆలోకో **పఞ్ఞాఆలోకో**. ఓభాసనట్ఠేన పఞ్ఞావ ఓభాసో **పఞ్ఞాఓభాసో**. పజ్జోతనట్ఠేన పఞ్ఞావ పజ్జోతో **పఞ్ఞాపజ్జోతో**. పఞ్ఞవతో హి ఏకపల్లఙ్కేన నిసిన్నస్స దససహస్సిలోకధాతు ఏకాలోకా ఏకోభాసా ఏకపజ్జోతా హోతి. తేనేతం వుత్తం. ఇమేసు పన తీసు పదేసు ఏకపదేనాపి ఏతస్మిం అత్థే సిద్ధే యాని పనేతాని భగవతా "చత్తారోమే, భిక్ఖవే, ఆలోకా. కతమే చత్తారో? చన్దాలోకో, సూరియాలోకో, అగ్గాలోకో, పఞ్ఞాలోకో. ఇమే ఖో, భిక్ఖవే, చత్తారో ఆలోకా. ఏతదగ్గం, భిక్ఖవే, ఇమేసం చతున్నం ఆలోకానం యదిదం పఞ్ఞాలోకో". తథా "చత్తారోమే , భిక్ఖవే, ఓభాసా. చత్తారోమే, భిక్ఖవే, పజ్జోతా"తి (అ॰ ని॰ ౪.౧౪౪-౧౪౫) సుత్తానం అజ్ఝాసయవసేన సుత్తాని దేసితాని. తదనురూపేనేవ ఇధాపి థేరేన దేసనా కతా. అత్థో హి అనేకేహి ఆకారేహి విభజ్జమానో సువిభత్తో హోతి, అఞ్ఞథా చ అఞ్ఞో బుజ్ఝతి, అఞ్ఞథా అఞ్ఞోతి. రతికరణట్ఠేన పన రతిదాయకట్ఠేన రతిజనకట్ఠేన చిత్తీకతట్ఠేన దుల్లభపాతుభావట్ఠేన అతులట్ఠేన అనోమసత్తపరిభోగట్ఠేన చ పఞ్ఞావ రతనం **పఞ్ఞారతనం**.

న తేన సత్తా ముయ్హన్తి, సయం వా ఆరమ్మణే న ముయ్హతీతి **అమోహో. ధమ్మవిచయ**పదం వుత్తత్థమేవ. కస్మా పనేతం పున వుత్తన్తి? అమోహస్స మోహపటిపక్ఖభావదీపనత్థం. తేనేతం దీపేతి "య్వాయం అమోహో, సో న కేవలం మోహతో అఞ్ఞో ధమ్మో, మోహస్స పన పటిపక్ఖో ధమ్మవిచయసఙ్ఖాతో అమోహో నామ ఇధ అధిప్పేతో"తి. **సమ్మాదిట్ఠీతి** యాథావనియ్యానికకుసలదిట్ఠి . "తత్థ కతమం దుక్ఖసముదయే ఞాణం, తత్థ కతమం దుక్ఖనిరోధే ఞాణం, తత్థ కతమం దుక్ఖనిరోధగామినియా పటిపదాయ ఞాణ"న్తి పుచ్ఛావచనాని సఙ్ఖేపవసేన వుత్తానీతి.

సచ్చఞాణచతుక్కద్వయనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

### ౬౪-౬౭. సుద్ధికపటిసమ్భిదాఞాణనిద్దేసవణ్ణనా

**౧౧౦**. సుద్ధికపటిసమ్భిదాఞాణనిద్దేసే ఇమేసం ఞాణానం పభేదాభావతోయేవ హేట్ఠా వియ పభేదం అదస్సేత్వాయేవ **అత్థేసు ఞాణం అత్థపటిసమ్భిదా**తిఆది వుత్తం. పఞ్ఞాపభేదాభావేపి అత్తనా పటివిద్ధచతుసచ్చధమ్మమత్తవసేన నానత్తసబ్భావతో **అత్థనానత్తే పఞ్ఞా అత్థపటిసమ్భిదే ఞాణ**న్తిఆది వుత్తం. తత్థ **నానత్తే**తి అత్థాదీనం అనేకభావే. **వవత్థానే**తి అత్థాదీనం నిచ్ఛయనే. **సల్లక్ఖణే**తి అత్థాదీనం సమ్మాదస్సనే. **ఉపలక్ఖణే**తి అత్థాదీనం భుసందస్సనే. **పభేదే**తి అత్థాదీనం నానాభేదే. **పభావనే**తి అత్థాదీనం పాకటీకరణేన ఉప్పాదనే. **జోతనే**తి అత్థాదీనం దీపనే. **విరోచనే**తి అత్థాదీనం వివిధా దీపనే. **పకాసనే**తి అత్థాదీనం పభాసనే . "నానత్తే"తి మూలపదం కత్వా సబ్బసాధారణవసేన వుత్తం. "వవత్థానే"తి సోతాపన్నస్స వసేన, "సల్లక్ఖణే ఉపలక్ఖణే"తి సకదాగామిస్స వసేన, "పభేదే పభావనే"తి అనాగామిస్స వసేన, "జోతనే విరోచనే పకాసనే"తి అరహతో వసేన వుత్తన్తి ఏవమేత్థ యోజనా కాతబ్బాతి.

సుద్ధికపటిసమ్భిదాఞాణనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఇతి సద్ధమ్మప్పకాసినియా పటిసమ్భిదామగ్గ-అట్ఠకథాయ

పఠమో భాగో నిట్ఠితో.

నమో తస్స భగవతో అరహతో సమ్మాసమ్బుద్ధస్స

# ఖుద్దకనికాయే

# పటిసమ్భిదామగ్గ-అట్ఠకథా

**(దుతియో భాగో)**

### ౬౮. ఇన్ద్రియపరోపరియత్తఞాణనిద్దేసవణ్ణనా

౧౧౧. ఇన్ద్రియపరోపరియత్తఞాణనిద్దేసే **తథాగతస్సా**తి వచనే ఉద్దేసే సరూపతో అవిజ్జమానేపి "ఛ ఞాణాని అసాధారణాని సావకేహీ"తి (పటి॰ మ॰ మాతికా ౧.౭౩) వుత్తత్తా "తథాగతస్సా"తి వుత్తమేవ హోతి. తస్మా ఉద్దేసే అత్థతో సిద్ధస్స తథాగతవచనస్స నిద్దేసే గహణం కతం. **సత్తే పస్సతీ**తి రూపాదీసు ఛన్దరాగేన సత్తతాయ లగ్గతాయ సత్తా, తే సత్తే ఇన్ద్రియపరోపరియత్తఞాణేన చక్ఖునా పస్సతి ఓలోకేతి. **అప్పరజక్ఖే**తి పఞ్ఞామయే అక్ఖిమ్హి అప్పం రాగాదిరజో ఏతేసన్తి అప్పరజక్ఖా, అప్పం రాగాదిరజో ఏతేసన్తి వా అప్పరజక్ఖా. తే అప్పరజక్ఖే. **మహారజక్ఖే**తి పఞ్ఞామయే అక్ఖిమ్హి మహన్తం రాగాదిరజో ఏతేసన్తి మహారజక్ఖా, మహన్తం రాగాదిరజో ఏతేసన్తి వా మహారజక్ఖా. **తిక్ఖిన్ద్రియే ముదిన్ద్రియే**తి తిక్ఖాని సద్ధాదీని ఇన్ద్రియాని ఏతేసన్తి తిక్ఖిన్ద్రియా, ముదూని సద్ధాదీని ఇన్ద్రియాని ఏతేసన్తి ముదిన్ద్రియా. **స్వాకారే ద్వాకారే**తి సున్దరా సద్ధాదయో ఆకారా కోట్ఠాసా ఏతేసన్తి స్వాకారా, కుచ్ఛితా గరహితా సద్ధాదయో ఆకారా కోట్ఠాసా ఏతేసన్తి ద్వాకారా. **సువిఞ్ఞాపయే దువిఞ్ఞాపయే**తి యే కథితం కారణం సల్లక్ఖేన్తి సుఖేన సక్కా హోన్తి విఞ్ఞాపేతుం, తే సువిఞ్ఞాపయా, తబ్బిపరీతా దువిఞ్ఞాపయా. **అప్పేకచ్చే పరలోకవజ్జభయదస్సావినో**తి అపి ఏకే పరలోకఞ్చేవ రాగాదివజ్జఞ్చ భయతో పస్సన్తే, ఇమస్స పన పదస్స నిద్దేసే పరలోకస్సేవ న వుత్తత్తా ఖన్ధాదిలోకే చ రాగాదివజ్జే చ పరం బాళ్హం భయం పస్సనసీలాతి పరలోకవజ్జభయదస్సావినో. తే పరలోకవజ్జభయదస్సావినేతి ఏవమత్థో గహేతబ్బో. **అప్పేకచ్చే న పరలోకవజ్జభయదస్సావినో**తి తబ్బిపరీతే. **లోకో**తి చ లుజ్జనపలుజ్జనట్ఠేన. **వజ్జ**న్తి చ వజ్జనీయట్ఠేన. ఏత్తావతా ఉద్దేసస్స నిద్దేసో కతో హోతి.

పున నిద్దేసస్స పటినిద్దేసం కరోన్తో **అప్పరజక్ఖే మహారజక్ఖే**తిఆదిమాహ. తత్థ తీసు రతనేసు ఓకప్పనసఙ్ఖాతా సద్ధా అస్స అత్థీతి **సద్ధో**. సో సద్ధాసమ్పన్నో పుగ్గలో అస్సద్ధియరజస్స చేవ అస్సద్ధియమూలకస్స సేసాకుసలరజస్స చ అప్పకత్తా **అప్పరజక్ఖో**. నత్థి ఏతస్స సద్ధాతి **అస్సద్ధో**. సో వుత్తప్పకారస్స రజస్స మహన్తత్తా **మహారజక్ఖో**. ఆరద్ధం వీరియమనేనాతి **ఆరద్ధవీరియో**. సో కోసజ్జరజస్స చేవ కోసజ్జమూలకస్స సేసాకుసలరజస్స చ అప్పకత్తా అప్పరజక్ఖో. హీనవీరియత్తా

కుచ్ఛితేన ఆకారేన సీదతీతి కుసీదో, కుసీదో ఏవ **కుసీతో**. సో వుత్తప్పకారస్స రజస్స మహన్తత్తా మహారజక్ఖో. ఆరమ్మణం ఉపేచ్చ ఠితా సతి అస్సాతి **ఉపట్ఠితస్సతి**. సో ముట్ఠస్సచ్చరజస్స చేవ ముట్ఠస్సచ్చమూలకస్స సేసాకుసలరజస్స చ అప్పకత్తా అప్పరజక్ఖో. ముట్ఠా నట్ఠా సతి అస్సాతి **ముట్ఠస్సతి**. సో వుత్తప్పకారస్స రజస్స మహన్తత్తా మహారజక్ఖో. అప్పనాసమాధినా ఉపచారసమాధినా వా ఆరమ్మణే సమం, సమ్మా వా ఆహితో ఠితోతి **సమాహితో**, సమాహితచిత్తోతి వా సమాహితో. సో ఉద్ధచ్చరజస్స చేవ ఉద్ధచ్చమూలకస్స సేసాకుసలరజస్స చ అప్పకత్తా అప్పరజక్ఖో. న సమాహితో **అసమాహితో**. సో వుత్తప్పకారస్స రజస్స మహన్తత్తా మహారజక్ఖో. ఉదయత్థగామినీ పఞ్ఞా అస్స అత్థీతి **పఞ్ఞవా**. సో మోహరజస్స చేవ మోహమూలకస్స సేసాకుసలరజస్స చ అప్పకత్తా అప్పరజక్ఖో. మోహమూళ్హత్తా దుట్ఠా పఞ్ఞా అస్సాతి **దుప్పఞ్ఞో**. సో వుత్తప్పకారస్స రజస్స మహన్తత్తా మహారజక్ఖో. **సద్ధో పుగ్గలో తిక్ఖిన్ద్రియో**తి బహులం ఉప్పజ్జమానాయ బలవతియా సద్ధాయ సద్ధో, తేనేవ సద్ధిన్ద్రియేన తిక్ఖిన్ద్రియో. **అస్సద్ధో పుగ్గలో ముదిన్ద్రియో**తి బహులం ఉప్పజ్జమానేన అస్సద్ధియేన అస్సద్ధో, అన్తరన్తరా ఉప్పజ్జమానేన దుబ్బలేన సద్ధిన్ద్రియేన ముదిన్ద్రియో. ఏస నయో సేసేసుపి. **సద్ధో పుగ్గలో స్వాకారో**తి తాయ ఏవ సద్ధాయ సోభనాకారో. **అస్సద్ధో పుగ్గలో ద్వాకారో**తి తేనేవ అస్సద్ధియేన విరూపాకారో. ఏస నయో సేసేసుపి. **సువిఞ్ఞాపయో**తి సుఖేన విఞ్ఞాపేతుం సక్కుణేయ్యో. **దువిఞ్ఞాపయో**తి దుక్ఖేన విఞ్ఞాపేతుం సక్కుణేయ్యో. **పరలోకవజ్జభయదస్సావీ**తి ఏత్థ యస్మా పఞ్ఞాసమ్పన్నస్సేవ సద్ధాదీని సుపరిసుద్ధాని హోన్తి, తస్మా సుపరిసుద్ధసద్ధాదిసమ్పన్నో తంసమ్పయుత్తాయ, సుపరిసుద్ధసద్ధాదిసమ్పన్నోపి వా తప్పచ్చయాయ పఞ్ఞాయ పరలోకవజ్జభయదస్సావీ హోతి. తస్మా ఏవ హి సద్ధాదయోపి చత్తారో "పరలోకవజ్జభయదస్సావీ"తి వుత్తా.

౧౧౨. ఇదాని "పరలోకవజ్జభయదస్సావీ"తి ఏత్థ వుత్తం లోకఞ్చ వజ్జఞ్చ దస్సేతుం **లోకో**తిఆదిమాహ. ఏత్థ ఖన్ధా ఏవ లుజ్జనపలుజ్జనట్ఠేన లోకోతి **ఖన్ధలోకో**. సేసద్వయేపి ఏసేవ నయో. **విపత్తిభవలోకో**తి అపాయలోకో. సో హి అనిట్ఠఫలత్తా విరూపో లాభోతి విపత్తి, భవతీతి భవో, విపత్తి ఏవ భవో విపత్తిభవో, విపత్తిభవో ఏవ లోకో విపత్తిభవలోకో. **విపత్తిసమ్భవలోకో**తి అపాయూపగం కమ్మం. తఞ్హి సమ్భవతి ఏతస్మా ఫలన్తి సమ్భవో, విపత్తియా సమ్భవో విపత్తిసమ్భవో, విపత్తిసమ్భవో ఏవ లోకో విపత్తిసమ్భవలోకో. **సమ్పత్తిభవలోకో**తి సుగతిలోకో. సో హి ఇట్ఠఫలత్తా సున్దరో లాభోతి సమ్పత్తి, భవతీతి భవో, సమ్పత్తి ఏవ భవో సమ్పత్తిభవో, సమ్పత్తిభవో ఏవ లోకో సమ్పత్తిభవలోకో. **సమ్పత్తిసమ్భవలోకో**తి సుగతూపగం కమ్మం. తఞ్హి సమ్భవతి ఏతస్మా ఫలన్తి సమ్భవో, సమ్పత్తియా సమ్భవో సమ్పత్తిసమ్భవో, సమ్పత్తిసమ్భవో ఏవ లోకో సమ్పత్తిసమ్భవలోకో. **ఏకో లోకో**తిఆదీని హేట్ఠా వుత్తత్థానేవ.

**వజ్జన్తి** నపుంసకవచనం అసుకోతి అనిద్దిట్ఠత్తా కతం. **కిలేసా**తి రాగాదయో. **దుచ్చరితా**తి పాణాతిపాతాదయో. **అభిసఙ్ఖారా**తి పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారాదయో. **భవగామికమ్మా**తి అత్తనో విపాకదానవసేన భవం గచ్ఛన్తీతి భవగామినో, అభిసఙ్ఖారేసుపి విపాకజనకానేవ కమ్మాని వుత్తాని. **ఇతీ**తి వుత్తప్పకారనిదస్సనం. **ఇమస్మిఞ్చ లోకే ఇమస్మిఞ్చ వజ్జే**తి వుత్తప్పకారే లోకే చ వజ్జే చ. **తిబ్బా భయసఞ్ఞా**తి బలవతీ భయసఞ్ఞా. **తిబ్బా**తి పరసద్దస్స అత్థో వుత్తో, **భయసఞ్ఞా**తి భయసద్దస్స, లోకవజ్జద్వయమ్పి హి భయవత్థుత్తా సయఞ్చ సభయత్తా భయం, భయమితి సఞ్ఞా భయసఞ్ఞా. **పచ్చుపట్ఠితా హోతీ**తి తం తం పటిచ్చ ఉపేచ్చ ఠితా హోతి. **సేయ్యథాపి ఉక్ఖిత్తాసికే వధకే**తి యథా నామ పహరితుం ఉచ్చారితఖగ్గే పచ్చామిత్తే తిబ్బా భయసఞ్ఞా పచ్చుపట్ఠితా హోతి, ఏవమేవ లోకే చ వజ్జే చ తిబ్బా భయసఞ్ఞా పచ్చుపట్ఠితా హోతి. **ఇమేహి పఞ్ఞాసాయ ఆకారేహీ**తి అప్పరజక్ఖపఞ్చకాదీసు దససు పఞ్చకేసు ఏకేకస్మిం పఞ్చన్నం పఞ్చన్నం ఆకారానం వసేన పఞ్ఞాసాయ ఆకారేహి. **ఇమాని పఞ్చిన్ద్రియానీ**తి సద్ధిన్ద్రియాదీని పఞ్చిన్ద్రియాని . **జానాతీ**తి తథాగతో

పఞ్ఞాయ పజానాతి. **పస్సతీ**తి దిబ్బచక్ఖునా దిట్ఠం వియ కరోతి. **అఞ్ఞాతీ**తి సబ్బాకారమరియాదాహి జానాతి. **పటివిజ్ఝతీ**తి ఏకదేసం అసేసేత్వా నిరవసేసదస్సనవసేన పఞ్ఞాయ పదాలేతీతి.

ఇన్ద్రియపరోపరియత్తఞాణనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

**౬౯. ఆసయానుసయఞాణనిద్దేసవణ్ణనా**

**౧౧౩.** ఆసయానుసయఞాణనిద్దేసే **ఇధ తథాగతో**తిఆది పఞ్చధా ఠపితో నిద్దేసో. తత్థ **ఆసయానుసయా** వుత్తత్థా ఏవ. **చరిత**న్తి పుబ్బే కతం కుసలాకుసలం కమ్మం. **అధిముత్తి**న్తి సమ్పతి కుసలే అకుసలే వా చిత్తవోసగ్గో. **భబ్బాభబ్బే**తి భబ్బే చ అభబ్బే చ. అరియాయ జాతియా సమ్భవన్తి జాయన్తీతి భబ్బా. వత్తమానసమీపే వత్తమానవచనం. భవిస్సన్తి జాయిస్సన్తీతి వా భబ్బా, భాజనభూతాతి అత్థో. యే అరియమగ్గపటివేధస్స అనుచ్ఛవికా ఉపనిస్సయసమ్పన్నా, తే భబ్బా. వుత్తపటిపక్ఖా అభబ్బా.

**కతమో సత్తానం ఆసయో**తిఆది నిద్దేసస్స పటినిద్దేసో. తత్థ **సస్సతో**తి నిచ్చో. **లోకో**తి అత్తా. ఇధ సరీరంయేవ నస్సతి, అత్తా పన ఇధ పరత్థ చ సోయేవాతి మఞ్ఞన్తి. సో హి సయంయేవ ఆలోకేతీతి కత్వా "లోకో"తి మఞ్ఞన్తి. **అసస్సతో**తి అనిచ్చో. అత్తా సరీరేనేవ సహ నస్సతీతి మఞ్ఞన్తి. **అన్తవా**తి పరిత్తే కసిణే ఝానం ఉప్పాదేత్వా తంపరిత్తకసిణారమ్మణం చిత్తం సపరియన్తో అత్తాతి మఞ్ఞన్తి. **అనన్తవా**తి న అన్తవా అప్పమాణే కసిణే ఝానం ఉప్పాదేత్వా తంఅప్పమాణకసిణారమ్మణం చిత్తం అపరియన్తో అత్తాతి మఞ్ఞన్తి. **తం జీవం తం సరీర**న్తి జీవో చ సరీరఞ్చ తంయేవ. **జీవో**తి అత్తా, లిఙ్గవిపల్లాసేన నపుంసకవచనం కతం. **సరీర**న్తి రాసట్ఠేన ఖన్ధపఞ్చకం. **అఞ్ఞం జీవం అఞ్ఞం సరీర**న్తి అఞ్ఞో జీవో అఞ్ఞం ఖన్ధపఞ్చకం. **హోతి తథాగతో పరం మరణా**తి ఖన్ధా ఇధేవ వినస్సన్తి, సత్తో మరణతో పరం హోతి విజ్జతి న నస్సతి. "తథాగతో"తి చేత్థ సత్తాధివచనన్తి వదన్తి. కేచి పన "తథాగతోతి అరహా"తి వదన్తి. ఇమే "న హోతీ"తి పక్ఖే దోసం దిస్వా ఏవం గణ్హన్తి. **న హోతి తథాగతో పరం మరణా**తి ఖన్ధాపి ఇధేవ నస్సన్తి, తథాగతో చ మరణతో పరం న హోతి ఉచ్ఛిజ్జతి వినస్సతి. ఇమే "హోతీ"తి పక్ఖే దోసం దిస్వా ఏవం గణ్హన్తి. **హోతి చ న చ హోతీ**తి ఇమే ఏకేకపక్ఖపరిగ్గహే దోసం దిస్వా ఉభయపక్ఖం గణ్హన్తి. **నేవ హోతి న న హోతీ**తి ఇమే ఉభయపక్ఖపరిగ్గహే ఉభయదోసాపత్తిం దిస్వా "హోతీతి చ న హోతి, నేవ హోతీతి చ న హోతీ"తి అమరావిక్ఖేపపక్ఖం గణ్హన్తి.

అయం పనేత్థ అట్ఠకథానయో – "సస్సతో లోకోతి వా"తిఆదీహి దసహాకారేహి దిట్ఠిపభేదోవ వుత్తో. తత్థ **సస్సతో లోకో**తి చ ఖన్ధపఞ్చకం లోకోతి గహేత్వా "అయం లోకో నిచ్చో ధువో సబ్బకాలికో"తి గణ్హన్తస్స సస్సతన్తి గహణాకారప్పవత్తా దిట్ఠి. **అసస్సతో**తి తమేవ లోకం "ఉచ్ఛిజ్జతి వినస్సతీ"తి గణ్హన్తస్స ఉచ్ఛేదగ్గహణాకారప్పవత్తా దిట్ఠి. **అన్తవా**తి పరిత్తకసిణలాభినో సుప్పమత్తే వా సరావమత్తే వా కసిణే సమాపన్నస్స అన్తోసమాపత్తియం పవత్తితరూపారూపధమ్మే "లోకో"తి చ కసిణపరిచ్ఛేదన్తేన "అన్తవా"తి చ గణ్హన్తస్స "అన్తవా లోకో"తి గహణాకారప్పవత్తా దిట్ఠి. సా సస్సతదిట్ఠిపి హోతి ఉచ్ఛేదదిట్ఠిపి. విపులకసిణలాభినో పన తస్మిం కసిణే సమాపన్నస్స అన్తోసమాపత్తియం పవత్తితరూపారూపధమ్మే "లోకో"తి చ కసిణపరిచ్ఛేదన్తేన "న అన్తవా"తి చ గణ్హన్తస్స "అనన్తవా లోకో"తి గహణాకారప్పవత్తా దిట్ఠి. సా సస్సతదిట్ఠిపి హోతి ఉచ్ఛేదదిట్ఠిపి. **తం జీవం తం సరీర**న్తి భేదనధమ్మస్స సరీరస్సేవ "జీవ"న్తి గహితత్తా "సరీరే ఉచ్ఛిజ్జమానే జీవమ్పి ఉచ్ఛిజ్జతీ"తి ఉచ్ఛేదగ్గహణాకారప్పవత్తా దిట్ఠి. దుతియపదే సరీరతో అఞ్ఞస్స జీవస్స గహితత్తా "సరీరే ఉచ్ఛిజ్జమానేపి జీవం

న ఉచ్ఛిజ్జతీ”తి సస్సతగ్గహణాకారప్పవత్తా దిట్ఠి. **హోతి తథాగతో**తిఆదీసు “సత్తో తథాగతో నామ, సో పరం మరణా హోతీ”తి గణ్హతో పఠమా సస్సతదిట్ఠి. “న హోతీ”తి గణ్హతో దుతియా ఉచ్ఛేదదిట్ఠి. “హోతి చ న చ హోతీ”తి గణ్హతో తతియా ఏకచ్చసస్సతదిట్ఠి. “నేవ హోతి న న హోతీ”తి గణ్హతో చతుత్థా అమరావిక్ఖేపదిట్ఠీతి.

**ఇతీ**తి వుత్తప్పకారదిట్ఠినిస్సయనిదస్సనం. **భవదిట్ఠిసన్నిస్సితా వా సత్తా హోన్తి విభవదిట్ఠిసన్నిస్సితా వా**తి భవో వుచ్చతి సస్సతో, సస్సతవసేన ఉప్పజ్జమానదిట్ఠి భవదిట్ఠి, భవోతి దిట్ఠీతి వుత్తం హోతి. విభవో వుచ్చతి ఉచ్ఛేదో , ఉచ్ఛేదవసేన ఉప్పజ్జమానదిట్ఠి విభవదిట్ఠి, విభవోతి దిట్ఠీతి వుత్తం హోతి. వుత్తప్పకారా దసవిధా దిట్ఠి భవదిట్ఠి చ విభవదిట్ఠి చాతి ద్విధావ హోతి. తాసు ద్వీసు ఏకేకం సన్నిస్సితా అపస్సితా అల్లీనా సత్తా హోన్తి.

**ఏతే వా పన ఉభో అన్తే అనుపగమ్మా**తి ఏత్థ “అగ్గితో వా ఉదకతో వా మిథుభేదా వా”తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౨.౧౫౨) వియ వా-సద్దో సముచ్చయత్థో. ఏతే వుత్తప్పకారే సస్సతుచ్ఛేదవసేన ద్వే పక్ఖే చ న ఉపగన్త్వా అనల్లీయిత్వా పహాయాతి అత్థో. “అనులోమికా వా ఖన్తీ”తి వికప్పత్థోవ. **ఇదప్పచ్చయతాపటిచ్చసముప్పన్నేసూ**తి ఇమేసం జరామరణాదీనం పచ్చయా ఇదప్పచ్చయా, ఇదప్పచ్చయా ఏవ ఇదప్పచ్చయతా, ఇదప్పచ్చయానం వా సమూహో ఇదప్పచ్చయతా. లక్ఖణం పనేత్థ సద్దసత్థతో పరియేసితబ్బం. తే తే పచ్చయే పటిచ్చ సహ సమ్మా చ ఉప్పన్నా పటిచ్చసముప్పన్నా. తస్సా ఇదప్పచ్చయతాయ చ తేసు పటిచ్చసముప్పన్నేసు చ ధమ్మేసు. **అనులోమికా**తి లోకుత్తరధమ్మానం అనులోమతో అనులోమికా. **ఖన్తీ**తి ఞాణం. ఞాణఞ్హి ఖమనతో ఖన్తి. **పటిలద్ధా హోతీ**తి సత్తేహి అధిగతా హోతి. ఇదప్పచ్చయతాయ ఖన్తియా ఉచ్ఛేదత్తానుపగమో హోతి పచ్చయుప్పన్నధమ్మానం పచ్చయసామగ్గియం ఆయత్తవుత్తిత్తా పచ్చయానుపరమదస్సనేన ఫలానుపరమదస్సనతో. పటిచ్చసముప్పన్నేసు ధమ్మేసు ఖన్తియా సస్సతత్తానుపగమో హోతి పచ్చయసామగ్గియం నవనవానం పచ్చయుప్పన్నధమ్మానం ఉప్పాదదస్సనతో. ఏవమేతే ఉభో అన్తే అనుపగమ్మ పటిచ్చసముప్పాదపటిచ్చసముప్పన్నధమ్మదస్సనేన న ఉచ్ఛేదో న సస్సతోతి పవత్తం సమ్మాదస్సనం “అనులోమికా ఖన్తీ”తి వేదితబ్బం. ఏవఞ్హి తదుభయదిట్ఠిపటిపక్ఖభూతా సమ్మాదిట్ఠి వుత్తా హోతి. **యథాభూతం వా ఞాణ**న్తి యథాభూతం యథాసభావం నేయ్యం. తత్థ పవత్తఞాణమ్పి విసయవోహారేన “యథాభూతఞాణ”న్తి వుత్తం. తం పన సఙ్ఖారుపేక్ఖాపరియన్తం విపస్సనాఞాణం ఇధాధిప్పేతం. హేట్ఠా పన “యథాభూతఞాణదస్సన”న్తి భయతూపట్ఠానఞాణం వుత్తం. యథాభూతం వా ఞాణం సత్తేహి పటిలద్ధం హోతీతి సమ్బన్ధో.

ఇదాని “సస్సతో లోకో”తిఆదీహి మిచ్ఛాదిట్ఠిపరిభావితం “ఏతే వా పనా”తిఆదీహి సమ్మాదిట్ఠిపరిభావితం సత్తసన్తానం దస్సేత్వా “కామం సేవన్తఞ్ఞేవా”తిఆదీహి సేసాకుసలేహి సేసకుసలేహి చ పరిభావితం సత్తసన్తానం దస్సేతి. తత్థ కామం సేవన్తంయేవ పుగ్గలం తథాగతో జానాతీతి యోజనా కాతబ్బా. **సేవన్త**న్తి చ అభిణ్హసముదాచారవసేన సేవమానం. పుబ్బే ఆసేవితవసేన కిలేసకామో గరు అస్సాతి **కామగరుకో**. తథేవ కామో ఆసయే సన్తానే అస్సాతి **కామాసయో**. సన్తానవసేనేవ కామే అధిముత్తో లగ్గోతి **కామాధిముత్తో**. సేసేసుపి ఏసేవ నయో. **నేక్ఖమ్మా**దీని వుత్తత్థానేవ. కామాదీహి చ తీహి సేసాకుసలా, నేక్ఖమ్మాదీహి తీహి సేసకుసలా గహితావ హోన్తీతి వేదితబ్బా. “అయం సత్తానం ఆసయో”తి తిధా వుత్తం సన్తానమేవ దస్సేతి.

అయం పనేత్థ అట్ఠకథానయో – “ఇతి భవదిట్ఠిసన్నిస్సితా వా”తి ఏవం సస్సతదిట్ఠిం వా సన్నిస్సితా. సస్సతదిట్ఠి హి ఏత్థ భవదిట్ఠీతి వుత్తా, ఉచ్ఛేదదిట్ఠి చ విభవదిట్ఠీతి. సబ్బదిట్ఠీనఞ్హి సస్సతుచ్ఛేదదిట్ఠీహి సఙ్గహితత్తా సబ్బేపిమే దిట్ఠిగతికా

సత్తా ఇమావ ద్వే దిట్ఠియో సన్నిస్సితా హోన్తి. వుత్తమ్పి చేతం “ద్వయనిస్సితో ఖ్వాయం, కచ్చాన, లోకో యేభుయ్యేన అత్థితఞ్చేవ నత్థితఞ్చా”తి (సం॰ ని॰ ౨.౧౫). ఏత్థ హి **అత్థితా**తి సస్సతం. **నత్థితా**తి ఉచ్ఛేదో. అయం తావ వట్టనిస్సితానం పుథుజ్జనానం సత్తానం ఆసయో. ఇదాని వివట్టనిస్సితానం సుద్ధసత్తానం ఆసయం దస్సేతుం “ఏతే వా పన ఉభో అన్తే అనుపగమ్మా”తిఆది వుత్తం. తత్థ “ఏతే వా పనా”తి ఏతేయేవ. “ఉభో అన్తే”తి సస్సతుచ్ఛేదసఙ్ఖాతే ద్వే అన్తే. “అనుపగమ్మా”తి న అల్లీయిత్వా. “ఇదప్పచ్చయతాపటిచ్చసముప్పన్నేసు ధమ్మేసూ”తి ఇదప్పచ్చయతాయ చేవ పటిచ్చసముప్పన్నధమ్మేసు చ. “అనులోమికా ఖన్తీ”తి విపస్సనాఞాణం. “యథాభూతం ఞాణ”న్తి మగ్గఞాణం. ఇదం వుత్తం హోతి – యా పటిచ్చసముప్పాదే చేవ పటిచ్చసముప్పన్నధమ్మేసు చ ఏతే ఉభో సస్సతుచ్ఛేదఅన్తే అనుపగన్త్వా విపస్సనా పటిలద్ధా, యఞ్చ తతో ఉత్తరి మగ్గఞాణం, అయం సత్తానం ఆసయో. అయం వట్టనిస్సితానఞ్చ వివట్టనిస్సితానఞ్చ సబ్బేసమ్పి సత్తానం ఆసయో ఇదం వసనట్ఠానన్తి. అయం ఆచరియానం సమానట్ఠకథా.

వితణ్డవాదీ పనాహ “మగ్గో నామ వాసం విద్ధంసేన్తో గచ్ఛతి, త్వం మగ్గో వాసోతి వదేసీ”తి? సో వత్తబ్బో “త్వం అరియవాసభాణకో హోసి న హోసీ”తి? సచే “న హోమీ”తి వదతి, “త్వం అభాణకతాయ న జానాసీ”తి వత్తబ్బో. సచే “భాణకోస్మీ”తి వదతి, “సుత్తం ఆహరా”తి వత్తబ్బో. సచే ఆహరతి, ఇచ్చేతం కుసలం. నో చే ఆహరతి, సయం ఆహరితబ్బం “దసయిమే, భిక్ఖవే, అరియావాసా, యదరియా ఆవసింసు వా ఆవసన్తి వా ఆవసిస్సన్తి వా”తి (అ॰ ని॰ ౧౦.౧౯). ఏతఞ్హి సుత్తం మగ్గస్స వాసభావం దీపేతి. తస్మా సుకథితమేవేతన్తి. ఇమం పన భగవా సత్తానం ఆసయం జానన్తో ఇమేసఞ్చ దిట్ఠిగతానం ఇమేసఞ్చ విపస్సనాఞాణమగ్గఞాణానం అప్పవత్తిక్ఖణేపి జానాతి ఏవ. తస్మాయేవ చ “కామం సేవన్తంయేవ జానాతీ”తిఆది వుత్తన్తి.

అనుసయనిద్దేసే **అనుసయా**తి కేనట్ఠేన అనుసయా? అనుసయనట్ఠేన. కో ఏస అనుసయనట్ఠో నామాతి? అప్పహీనట్ఠో. ఏతే హి అప్పహీనట్ఠేన తస్స తస్స సన్తానే అనుసేన్తి నామ. తస్మా “అనుసయా”తి వుచ్చన్తి. **అనుసేన్తీ**తి అనురూపం కారణం లభిత్వా ఉప్పజ్జన్తీతి అత్థో. అథాపి సియా – అనుసయనట్ఠో నామ అప్పహీనాకారో, సో చ ఉప్పజ్జతీతి వత్తుం న యుజ్జతి, తస్మా న అనుసయా ఉప్పజ్జన్తీతి. తత్రిదం పటివచనం – న అప్పహీనాకారో, అనుసయోతి పన అప్పహీనట్ఠేన థామగతకిలేసో వుచ్చతి. సో చిత్తసమ్పయుత్తో సారమ్మణో సప్పచ్చయట్ఠేన సహేతుకో ఏకన్తాకుసలో అతీతోపి హోతి అనాగతోపి పచ్చుప్పన్నోపి, తస్మా ఉప్పజ్జతీతి వత్తుం యుజ్జతీతి. తత్రిదం పమాణం – ఇధేవ తావ అభిసమయకథాయ (పటి॰ మ॰ ౩.౨౧) “పచ్చుప్పన్నే కిలేసే పజహతీ”తి పుచ్ఛం కత్వా అనుసయానం పచ్చుప్పన్నభావస్స అత్థితాయ “థామగతో అనుసయం పజహతీ”తి వుత్తం. ధమ్మసఙ్గణియం మోహస్స పదభాజనే “అవిజ్జానుసయో అవిజ్జాపరియుట్ఠానం అవిజ్జాలఙ్గీ మోహో అకుసలమూలం, అయం తస్మిం సమయే మోహో హోతీ”తి (ధ॰ స॰ ౩౯౦) అకుసలచిత్తేన సద్ధిం మోహస్స ఉప్పన్నభావో వుత్తో . కథావత్థుస్మిం “అనుసయా అబ్యాకతా అనుసయా అహేతుకా అనుసయా చిత్తవిప్పయుత్తా”తి సబ్బే వాదా పటిసేధితా. అనుసయయమకే సత్తన్నం మహావారానం అఞ్ఞతరస్మిం ఉప్పజ్జనవారే “యస్స కామరాగానుసయో ఉప్పజ్జతి, తస్స పటిఘానుసయో ఉప్పజ్జతీ”తిఆది (యమ॰ ౨.అనుసయయమక.౩౦౦) వుత్తం. తస్మా “అనుసేన్తీతి అనురూపం కారణం లభిత్వా ఉప్పజ్జన్తీ”తి యం వుత్తం, తం ఇమినా తన్తిప్పమాణేన యుత్తన్తి వేదితబ్బం. యమ్పి “చిత్తసమ్పయుత్తో సారమ్మణో”తిఆది వుత్తం, తమ్పి సువుత్తమేవ. అనుసయో హి నామేస పరినిప్ఫన్నో చిత్తసమ్పయుత్తో అకుసలధమ్మోతి నిట్ఠమేత్థ గన్తబ్బం.

**కామరాగానుసయోతి**ఆదీసు కామరాగో చ సో అప్పహీనట్ఠేన అనుసయో చాతి కామరాగానుసయో. సేసపదేసుపి ఏసేవ నయో. కామరాగానుసయో చేత్థ లోభసహగతచిత్తేసు సహజాతవసేన ఆరమ్మణవసేన చ మనాపేసు అవసేసకామావచరధమ్మేసు ఆరమ్మణవసేనేవ ఉప్పజ్జమానో లోభో. **పటిఘానుసయో** చ దోమనస్ససహగతచిత్తేసు సహజాతవసేన ఆరమ్మణవసేన చ అమనాపేసు అవసేసకామావచరధమ్మేసు ఆరమ్మణవసేనేవ ఉప్పజ్జమానో దోసో. **మానానుసయో** దిట్ఠిగతవిప్పయుత్తలోభసహగతచిత్తేసు సహజాతవసేన ఆరమ్మణవసేన చ దుక్ఖవేదనావజ్జేసు అవసేసకామావచరధమ్మేసు రూపారూపావచరధమ్మేసు చ ఆరమ్మణవసేనేవ ఉప్పజ్జమానో మానో. **దిట్ఠానుసయో** చతూసు దిట్ఠిగతసమ్పయుత్తేసు. **విచికిచ్ఛానుసయో** విచికిచ్ఛాసహగతే. **అవిజ్జానుసయో** ద్వాదససు అకుసలచిత్తేసు సహజాతవసేన ఆరమ్మణవసేన చ. తయోపి అవసేసతేభూమకధమ్మేసు ఆరమ్మణవసేనేవ ఉప్పజ్జమానా దిట్ఠివిచికిచ్ఛామోహా. భవరాగానుసయో చతూసు దిట్ఠిగతవిప్పయుత్తేసు ఉప్పజ్జమానోపి సహజాతవసేన న వుత్తో, ఆరమ్మణవసేనేవ పన రూపారూపావచరధమ్మేసు ఉప్పజ్జమానో లోభో వుత్తో.

౧౧౪. ఇదాని యథావుత్తానం అనుసయానం అనుసయనట్ఠానం దస్సేన్తో **యం లోకే**తిఆదిమాహ. తత్థ **యం లోకే పియరూప**న్తి యం ఇమస్మిం లోకే పియజాతికం పియసభావం. **సాతరూప**న్తి సాతజాతికం అస్సాదపదట్ఠానం ఇట్ఠారమ్మణం. **ఏత్థ సత్తానం కామరాగానుసయో అనుసేతీ**తి ఏతస్మిం ఇట్ఠారమ్మణే సత్తానం అప్పహీనట్ఠేన కామరాగానుసయో అనుసేతి. "పియరూపం సాతరూప"న్తి చ ఇధ కామావచరధమ్మోయేవ అధిప్పేతో. యథా నామ ఉదకే నిముగ్గస్స హేట్ఠా చ ఉపరి చ సమన్తా చ ఉదకమేవ హోతి, ఏవమేవ ఇట్ఠారమ్మణే రాగుప్పత్తి నామ సత్తానం ఆచిణ్ణసమాచిణ్ణా. తథా అనిట్ఠారమ్మణే పటిఘుప్పత్తి. **ఇతి ఇమేసు ద్వీసు ధమ్మేసూ**తి ఏవం ఇమేసు ద్వీసు ఇట్ఠానిట్ఠారమ్మణధమ్మేసు. **అవిజ్జానుపతితా**తి కామరాగపటిఘసమ్పయుత్తా హుత్వా ఆరమ్మణకరణవసేన అవిజ్జా అనుపతితా అనుగతా. విచ్ఛేదం కత్వాపి పాఠో. **తదేకట్ఠో**తి తాయ అవిజ్జాయ సహజేకట్ఠవసేన ఏకతో ఠితో. **మానో చ దిట్ఠి చ విచికిచ్ఛా చా**తి నవవిధమానో, ద్వాసట్ఠివిధా దిట్ఠి, అట్ఠవత్థుకా విచికిచ్ఛా, తదేకట్ఠో మానో చ తదేకట్ఠా దిట్ఠి చ తదేకట్ఠా విచికిచ్ఛా చాతి యోజనా. **దట్ఠబ్బా**తి పస్సితబ్బా అవగన్తబ్బా. తయో ఏకతో కత్వా బహువచనం కతం. భవరాగానుసయో పనేత్థ కామరాగానుసయేనేవ సఙ్గహితోతి వేదితబ్బో.

చరితనిద్దేసే తేరస చేతనా **పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో**. ద్వాదస **అపుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో**. చతస్సో **ఆనేఞ్జాభిసఙ్ఖారో**. తత్థ కామావచరో **పరిత్తభూమకో**. ఇతరో **మహాభూమకో**. తీసుపి వా ఏతేసు యో కోచి అప్పవిపాకో **పరిత్తభూమకో**, మహావిపాకో **మహాభూమకో**తి వేదితబ్బో.

౧౧౫. అధిముత్తినిద్దేసే **సన్తీ**తి సంవిజ్జన్తి. **హీనాధిముత్తికా**తి లామకజ్ఝాసయా. **పణీతాధిముత్తికా**తి కల్యాణజ్ఝాసయా. **సేవన్తీ**తి నిస్సయన్తి అల్లీయన్తి. **భజన్తీ**తి ఉపసఙ్కమన్తి. **పయిరుపాసన్తీ**తి పునప్పునం ఉపసఙ్కమన్తి. సచే హి ఆచరియుపజ్ఝాయా న సీలవన్తో హోన్తి, అన్తేవాసికసద్ధివిహారికా సీలవన్తో, తే అత్తనో ఆచరియుపజ్ఝాయేపి న ఉపసఙ్కమన్తి, అత్తనో సదిసే సారుప్పే భిక్ఖూయేవ ఉపసఙ్కమన్తి. సచేపి ఆచరియుపజ్ఝాయా సారుప్పా భిక్ఖూ, ఇతరే అసారుప్పా, తేపి న ఆచరియుపజ్ఝాయే ఉపసఙ్కమన్తి, అత్తనో సదిసే హీనాధిముత్తికేయేవ ఉపసఙ్కమన్తి. ఏవం ఉపసఙ్కమనం పన న కేవలం ఏతరహియేవ, అతీతానాగతేపీతి దస్సేతుం **అతీతమ్పి అద్ధాన**న్తిఆదిమాహ. తత్థ **అతీతమ్పి అద్ధాన**న్తి అతీతస్మిం కాలే, అచ్చన్తసంయోగత్థే వా ఉపయోగవచనం. సేసం ఉత్తానత్థమేవ. ఇదం పన దుస్సీలానం దుస్సీలసేవనమేవ, సీలవన్తానం

సీలవన్తసేవనమేవ, దుప్పఞ్ఞానం దుప్పఞ్ఞసేవనమేవ, పఞ్ఞవన్తానం పఞ్ఞవన్తసేవనమేవ కో నియమేతీతి? అజ్ఝాసయధాతు నియమేతీతి.

భబ్బాభబ్బనిద్దేసే ఛడ్డేతబ్బే పఠమం నిద్దిసిత్వా గహేతబ్బే పచ్ఛా నిద్దిసితుం ఉద్దేసస్స ఉప్పటిపాటియా పఠమం అభబ్బా నిద్దిట్ఠా. ఉద్దేసే పన ద్వన్దసమాసే అచ్చితస్స చ మన్దక్ఖరస్స చ పదస్స పుబ్బనిపాతలక్ఖణవసేన భబ్బసద్దో పుబ్బం పయుత్తో. **కమ్మావరణేనాతి** పఞ్చవిధేన ఆనన్తరియకమ్మేన. **సమన్నాగతాతి** సమఙ్గీభూతా. **కిలేసావరణేనాతి** నియతమిచ్ఛాదిట్ఠియా. ఇమాని ద్వే సగ్గమగ్గానం ఆవరణతో ఆవరణాని. భిక్ఖునీదూసకాదీని కమ్మానిపి కమ్మావరణేనేవ సఙ్గహితాని. **విపాకావరణేనాతి** అహేతుకపటిసన్ధియా. యస్మా పన దుహేతుకానమ్పి అరియమగ్గపటివేధో నత్థి, తస్మా దుహేతుకా పటిసన్ధిపి విపాకావరణమేవాతి వేదితబ్బా, **అస్సద్ధాతి** బుద్ధాదీసు సద్ధారహితా. **అచ్ఛన్దికాతి** కత్తుకమ్యతాకుసలచ్ఛన్దరహితా. ఉత్తరకురుకా మనుస్సా అచ్ఛన్దికట్ఠానం పవిట్ఠా. **దుప్పఞ్ఞాతి** భవఙ్గపఞ్ఞాయ పరిహీనా. భవఙ్గపఞ్ఞాయ పన పరిపుణ్ణాయపి యస్స భవఙ్గం లోకుత్తరస్స పాదకం న హోతి, సోపి దుప్పఞ్ఞోయేవ నామ. **అభబ్బా నియామం ఓక్కమితుం కుసలేసు ధమ్మేసు సమ్మత్తన్తి** కుసలేసు ధమ్మేసు సమ్మత్తనియామసఙ్ఖాతం అరియమగ్గం ఓక్కమితుం అభబ్బా. అరియమగ్గో హి సమ్మా సభావోతి సమ్మత్తం, సోయేవ అనన్తరఫలదానే, సయమేవ వా అచలభావతో నియామో, తం ఓక్కమితుం పవిసితుం అభబ్బా. **న కమ్మావరణేనాతిఆదీని** వుత్తవిపరియాయేనేవ వేదితబ్బానీతి.

ఆసయానుసయఞాణనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

### ౭౦. యమకపాటిహీరఞాణనిద్దేసవణ్ణనా

౧౧౬. యమకపాటిహీరఞాణనిద్దేసే **అసాధారణం సావకేహీతి** సేసాసాధారణఞాణనిద్దేసే అఞ్ఞవచనేహి ఓకాసాభావతో న వుత్తం, ఇధ పన అఞ్ఞవచనాభావతో వుత్తన్తి వేదితబ్బం. **ఉపరిమకాయతోతి** నాభియా ఉద్ధం సరీరతో. **అగ్గిక్ఖన్ధో పవత్తతీతి** తేజోకసిణారమ్మణం పాదకజ్ఝానం సమాపజ్జిత్వా వుట్ఠాయ “ఉపరిమకాయతో అగ్గిజాలా వుట్ఠాతూ”తి ఆవజ్జిత్వా పరికమ్మం కత్వా అనన్తరం అభిఞ్ఞాఞాణేన “ఉపరిమకాయతో అగ్గిజాలా వుట్ఠాతూ”తి అధిట్ఠితే సహ అధిట్ఠానా ఉపరిమకాయతో అగ్గిజాలా వుట్ఠాతి. సా హి ఇధ రాసట్ఠేన ఖన్ధోతి వుత్తా. **హేట్ఠిమకాయతోతి** నాభితో హేట్ఠా సరీరతో. **ఉదకధారా పవత్తతీతి** ఆపోకసిణారమ్మణం పాదకజ్ఝానం సమాపజ్జిత్వా వుట్ఠాయ “హేట్ఠిమకాయతో ఉదకధారా వుట్ఠాతూ”తి ఆవజ్జిత్వా పరికమ్మం కత్వా అనన్తరం అభిఞ్ఞాఞాణేన “హేట్ఠిమకాయతో ఉదకధారా వుట్ఠాతూ”తి అధిట్ఠితే సహ అధిట్ఠానా హేట్ఠిమకాయతో ఉదకధారా వుట్ఠాతి. ఉభయత్థాపి అబ్బోచ్ఛేదవసేన పవత్తతీతి వుత్తం. అధిట్ఠానస్స ఆవజ్జనస్స చ అన్తరే ద్వే భవఙ్గచిత్తాని వత్తన్తి. తస్మాయేవ యుగలా హుత్వా అగ్గిక్ఖన్ధఉదకధారా పవత్తన్తి, అన్తరం న పఞ్ఞాయతి. అఞ్ఞేసం పన భవఙ్గపరిచ్ఛేదో నత్థి . **పురత్థిమకాయతోతి** అభిముఖపస్సతో. **పచ్ఛిమకాయతోతి** పిట్ఠిపస్సతో. **దక్ఖిణఅక్ఖితో వామఅక్ఖితోతిఆది** సమాసపాఠోయేవ, న అఞ్ఞో. దక్ఖిణనాసికాసోతతో వామనాసికాసోతతోతి పాఠో సున్దరో. రస్సం కత్వాపి పఠన్తి. **అంసకూటతోతి** ఏత్థ అబ్భుగ్గతట్ఠేన కూటో వియాతి కూటో, అంసోయేవ కూటో అంసకూటో. **అఙ్గులఙ్గులేహీతి** అఙ్గులీహి అఙ్గులీహి. **అఙ్గులన్తరికాహీతి** అఙ్గులీనం అన్తరికాహి. **ఏకేకలోమతో అగ్గిక్ఖన్ధో పవత్తతి, ఏకేకలోమతో ఉదకధారా పవత్తతీతి** ఉభయత్థాపి ఆమేడితవచనేన సబ్బలోమానం పరియాదిన్నత్తా ఏకేకలోమతోవ అగ్గిక్ఖన్ధఉదకధారా యుగలా యుగలా హుత్వా పవత్తన్తీతి వుత్తం హోతి. **లోమకూపతో లోమకూపతో అగ్గిక్ఖన్ధో పవత్తతి, లోమకూపతో లోమకూపతో ఉదకధారా పవత్తతీతి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. కేసుచి పోత్థకేసు “ఏకేకలోమతో అగ్గిక్ఖన్ధో పవత్తతి. లోమకూపతో లోమకూపతో ఉదకధారా పవత్తతి, లోమకూపతో

లోమకూపతో అగ్గిక్ఖన్ధో పవత్తతి, ఏకేకలోమతో ఉదకధారా పవత్తతీ"తి లిఖితం. తమ్పి యుజ్జతియేవ. పాటిహీరస్స అతిసుఖుమత్తదీపనతో పన పురిమపాఠోయేవ సున్దరతరో.

ఇదాని **ఛన్నం వణ్ణానన్తి** కో సమ్బన్ధో? హేట్ఠా "ఉపరిమకాయతో"తిఆదీహి అనేకేహి సరీరావయవా వుత్తా. తేన సరీరావయవసమ్బన్ధో పవత్తతీతి వచనసమ్బన్ధేన చ యమకపాటిహీరాధికారేన చ ఛన్నం వణ్ణానం సరీరావయవభూతానం రస్మియో యమకా హుత్వా పవత్తన్తీతి వుత్తం హోతి. సామివచనసమ్బన్ధేన చ అవస్సం "రస్మియో"తి పాఠసేసో ఇచ్ఛితబ్బోయేవ. **నీలానన్తి** ఉమాపుప్ఫవణ్ణానం. **పీతకానన్తి** కణికారపుప్ఫవణ్ణానం. **లోహితకానన్తి** ఇన్దగోపకవణ్ణానం. **ఓదాతానన్తి** ఓసధితారకవణ్ణానం. **మఞ్జిట్ఠానన్తి** మన్దరత్తవణ్ణానం. **పభస్సరానన్తి** పభాసనపకతికానం పభస్సరవణ్ణానం. పభస్సరవణ్ణో విసుం అవిజ్జమానేపి వుత్తేసు పఞ్చసు వణ్ణేసు యే యే పభా సముజ్జలా, తే తే పభస్సరా. తథా హి తథాగతస్స యమకపాటిహీరం కరోన్తస్స యమకపాటిహీరఞాణబలేనేవ కేసమస్సూనఞ్చేవ అక్ఖీనఞ్చ నీలట్ఠానేహి నీలరస్మియో నిక్ఖమన్తి, యాసం వసేన గగనతలం అఞ్జనచుణ్ణసమోకిణ్ణం వియ ఉమాపుప్ఫనీలుప్పలదలసఞ్ఛన్నం వియ వీతిపతన్తమణితాలవణ్టం వియ పసారితమేచకపటం వియ చ హోతి. ఛవితో చేవ అక్ఖీనఞ్చ పీతకట్ఠానేహి పీతరస్మియో నిక్ఖమన్తి, యాసం వసేన దిసాభాగా సువణ్ణరసనిసిఞ్చమానా వియ సువణ్ణపటపసారితా వియ కుఙ్కుమచుణ్ణకణికారపుప్ఫసమ్పరికిణ్ణా వియ చ విరోచన్తి. మంసలోహితేహి చేవ అక్ఖీనఞ్చ రత్తట్ఠానేహి లోహితరస్మియో నిక్ఖమన్తి, యాసం వసేన దిసాభాగా చినపిట్ఠచుణ్ణరఞ్జితా వియ సుపక్కలాఖారసనిసిఞ్చమానా వియ రత్తకమ్బలపరిక్ఖిత్తా వియ జయసుమనపాలిభద్దకబన్ధుజీవకకుసుమసమ్పరికిణ్ణా వియ చ విరోచన్తి. అట్ఠీహి చేవ దన్తేహి చ అక్ఖీనఞ్చ సేతట్ఠానేహి ఓదాతరస్మియో నిక్ఖమన్తి, యాసం వసేన దిసాభాగా రజతకుటేహి ఆసిఞ్చమానఖీరధారాసమ్పరికిణ్ణా వియ పసారితరజతపట్టవితానా వియ వీతిపతన్తరజతతాలవణ్టా వియ కున్దకుముదసిన్దువారసుమనమల్లికాదికుసుమసఞ్ఛన్నా వియ చ విరోచన్తి. హత్థతలపాదతలాదీహి మన్దరత్తట్ఠానేహి మఞ్జిట్ఠరస్మియో నిక్ఖమన్తి, యాసం వసేన దిసాభాగా పవాళజాలపరిక్ఖిత్తా వియ రత్తకురవకకుసుమసమోకిణ్ణా వియ చ విరోచన్తి. ఉణ్ణానఖాదీహి పభస్సరట్ఠానేహి పభస్సరరస్మియో నిక్ఖమన్తి, యాసం వసేన దిసాభాగా ఓసధితారకపుఞ్జపుణ్ణా వియ విజ్జుపటలాదిపరిపుణ్ణా వియ చ విరోచన్తి.

**భగవా చఙ్కమతీతిఆది** "భగవతో చ నిమ్మితానఞ్చ నానాఇరియాపథకరణం యమకపాటిహీరేనేవ హోతీ"తి దస్సనత్థం వుత్తం. తేసఞ్హి నిమ్మితానం ఇరియాపథా యుగలావ హుత్వా వత్తన్తి. యది నిమ్మితా బహుకా హోన్తి, "నిమ్మితో"తిఆది కస్మా ఏకవచనం కతన్తి చే? నిమ్మితేసుపి ఏకేకస్స నానాఇరియాపథభావదస్సనత్థం. బహువచనేన హి వుత్తే సబ్బేపి నిమ్మితా సకిం ఏకేకఇరియాపథికా వియ హోన్తి. ఏకవచనేన పన వుత్తే నిమ్మితేసు ఏకేకో నానాఇరియాపథికోతి ఞాయతి. తస్మా ఏకవచననిద్దేసో కతో. చూళపన్థకత్థేరోపి తావ నానాఇరియాపథికభిక్ఖూనం సహస్సం మాపేసి, కిం పన భగవా యమకపాటిహీరే బహూ నిమ్మితే న కరిస్సతి. చూళపన్థకత్థేరం ముఞ్చిత్వా అఞ్ఞేసం సావకానం ఏకావజ్జనేన నానాఇరియపథికానం నానారూపానఞ్చ నిమ్మానం న ఇజ్ఝతి. అనియమేత్వా హి నిమ్మితా ఇద్ధిమతా సదిసావ హోన్తి. ఠాననిసజ్జాదీసు వా భాసితతుణ్హీభావాదీసు వా యం యం ఇద్ధిమా కరోతి, తం తదేవ కరోన్తి, విసదిసకరణం నానాకిరియాకరణఞ్చ "ఏత్తకా ఈదిసా హోన్తు, ఏత్తకా ఇమం నామ కరోన్తూ"తి విసుం విసుం ఆవజ్జిత్వా అధిట్ఠానేన ఇజ్ఝతి. తథాగతస్స పన ఏకావజ్జనాధిట్ఠానేనేవ నానప్పకారనిమ్మానం ఇజ్ఝతి. ఏవమేవ అగ్గిక్ఖన్ధఉదకధారానిమ్మానే చ నానావణ్ణనిమ్మానే చ వేదితబ్బం. తత్థ **భగవా చఙ్కమతీతి** ఆకాసే వా పథవియం వా చఙ్కమతి. **నిమ్మితోతి** ఇద్ధియా

మాపితబుద్ధరూపం. **తిట్ఠతి వా**తిఆదీనిపి ఆకాసే వా పథవియం వా. **కప్పేతీ**తి కరోతి. **భగవా తిట్ఠతీ**తిఆదీసుపి ఏసేవ నయోతి.

యమకపాటిహీరఞాణనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

### ౭౧. మహాకరుణాఞాణనిద్దేసవణ్ణనా

౧౧౭. మహాకరుణాఞాణనిద్దేసే **బహుకేహి ఆకారేహీ**తి ఇదాని వుచ్చమానేహి ఏకూననవుతియా పకారేహి. **పస్సన్తాన**న్తి ఞాణచక్ఖునా చ బుద్ధచక్ఖునా చ ఓలోకేన్తానం. **ఓక్కమతీ**తి ఓతరతి పవిసతి. **ఆదిత్తో**తి దుక్ఖలక్ఖణవసేన పీళాయోగతో సన్తాపనట్ఠేన ఆదీపితో. "యదనిచ్చం, తం దుక్ఖ"న్తి (సం॰ ని॰ ౩.౧౫) వుత్తత్తా సబ్బసఙ్ఖతస్స చేవ దుక్ఖలక్ఖణవసేన పీళితత్తా దుక్ఖస్స చ కరుణాయ మూలభూతత్తా పఠమం దుక్ఖలక్ఖణవసేన "ఆదిత్తో"తి వుత్తన్తి వేదితబ్బం. రాగాదీహి ఆదిత్తతం పన ఉపరి వక్ఖతి. అథ వా **ఆదిత్తో**తి రాగాదీహియేవ ఆదిత్తో. ఉపరి పన "తస్స నత్థఞ్ఞో కోచి నిబ్బాపేతా"తి అత్థాపేక్ఖనవసేన పున వుత్తన్తి వేదితబ్బం . **లోకసన్నివాసో**తి పఞ్చక్ఖన్ధా లుజ్జనపలుజ్జనట్ఠేన లోకో, తణ్హాదిట్ఠివసేన సన్నివసన్తి ఏత్థ సత్తాతి సన్నివాసో, లోకోవ సన్నివాసో లోకసన్నివాసో. దుక్ఖితం ఖన్ధసన్తానం ఉపాదాయ సత్తవోహారసబ్భావతో లోకసన్నివాసయోగతో సత్తసమూహోపి లోకసన్నివాసో. సోపి చ సహాఖన్ధకోయేవ. **ఉయ్యుత్తో**తి అనేకేసు కిచ్చేసు నిచ్చబ్యాపారతాయ కతయోగో కతఉస్సాహో, సతతకిచ్చేసు సఉస్సుక్కోతి అత్థో. ఘట్టనయుత్తోతి వా ఉయ్యుత్తో. **పయాతో**తి పబ్బతేయ్యా నదీ వియ అనవట్ఠితగమనేన మరణాయ యాతుం ఆరద్ధో. **కుమ్మగ్గప్పటిపన్నో**తి కుచ్ఛితం మిచ్ఛామగ్గం పటిపన్నో. ఉపరి పన "విపథపక్ఖన్దో"తి నానాపదేహి విసేసేత్వా వుత్తం.

**ఉపనీయతీ**తి జరావసేన మరణాయ ఉపనీయతి హారీయతి. జరా హి "ఆయునో సంహానీ"తి (సం॰ ని॰ ౨.౨) వుత్తా. **అద్ధువో**తి న థిరో, సదా తథేవ న హోతి. యస్మా అద్ధువో, తస్మా ఉపనీయతీతి పురిమస్స కారణవచనమేతం. ఏతేన సకారణం జరాదుక్ఖం వుత్తం. తం జరాదుక్ఖం దిస్వా జరాపారిజుఞ్ఞరహితాపి విఞ్ఞూ పబ్బజన్తి. **అతాణో**తి తాయితుం రక్ఖితుం సమత్థేన రహితో, అనారక్ఖోతి వుత్తం హోతి. **అనభిస్సరో**తి అభిసరిత్వా అభిగన్త్వా బ్యాహరణేన అస్సాసేతుం సమత్థేన రహితో, అసహాయోతి వా అత్థో. యస్మా అనభిస్సరో, తస్మా అతాణోతి పురిమస్స కారణవచనమేతం. ఏతేన సకారణం పియవిప్పయోగదుక్ఖం వుత్తం. తం పియవిప్పయోగదుక్ఖం దిస్వా ఞాతిపారిజుఞ్ఞరహితాపి విఞ్ఞూ పబ్బజన్తి. **అస్సకో**తి సకభణ్డరహితో. **సబ్బం పహాయ గమనీయ**న్తి సకభణ్డన్తి సల్లక్ఖితం సబ్బం పహాయ లోకేన గన్తబ్బం. యస్మా సబ్బం పహాయ గమనీయం, తస్మా అస్సకోతి పురిమస్స కారణవచనమేతం. ఏతేన సకారణం మరణదుక్ఖం వుత్తం. తం దిస్వా భోగపారిజుఞ్ఞరహితాపి విఞ్ఞూ పబ్బజన్తి. అఞ్ఞత్థ "కమ్మస్సకా మాణవసత్తా"తి (మ॰ ని॰ ౩.౨౮౯) వుత్తం, ఇధ చ రట్ఠపాలసుత్తే చ "అస్సకో లోకో"తి (మ॰ ని॰ ౨.౩౦౫) వుత్తం, తం కథం యుజ్జతీతి చే? పహాయ గమనీయం సన్ధాయ "అస్సకో"తి వుత్తం, కమ్మం పన న పహాయ గమనీయం. తస్మా "కమ్మస్సకా"తి వుత్తం. రట్ఠపాలసుత్తేయేవ చ ఏవమేతం వుత్తం "త్వం పన యథాకమ్మం గమిస్ససీ"తి (మ॰ ని॰ ౨.౩౦౬). **ఊనో**తి పారిపూరిరహితో. **అతిత్తో**తి భియ్యో భియ్యో పత్థనాయపి న సుహితో . ఇదం ఊనభావస్స కారణవచనం. **తణ్హాదాసో**తి తణ్హాయ వసే వత్తనతో తణ్హాయ దాసభూతో. ఇదం అతిత్తభావస్స కారణవచనం. ఏతేన ఇచ్ఛారోగాపదేసేన సకారణం బ్యాధిదుక్ఖం వుత్తం. తం బ్యాధిదుక్ఖం దిస్వా బ్యాధిపారిజుఞ్ఞరహితాపి విఞ్ఞూ పబ్బజన్తి. **అతాయనో**తి పుత్తాదీహిపి తాయనస్స అభావతో అతాయనో అనారక్ఖో,

అలబ్భనేయ్యఖేమో వా. **అలేణో**తి అల్లీయితుం నిస్సితుం అనరహో అల్లీనానమ్పి చ లేణకిచ్చాకారకో. **అసరణో**తి నిస్సితానం న భయసారకో న భయవినాసకో. **అసరణీభూతో**తి పురే ఉప్పత్తియా అత్తనో అభావేనేవ అసరణో, ఉప్పత్తిసమకాలమేవ అసరణీభూతోతి అత్థో.

**ఉద్ధతో**తి సబ్బాకుసలేసు ఉద్ధచ్చస్స ఉప్పజ్జనతో సత్తసన్తానే చ అకుసలుప్పత్తిబాహుల్లతో అకుసలసమఙ్గీలోకో తేన ఉద్ధచ్చేన ఉద్ధతో. **అవూపసన్తో**తి అవూపసమనలక్ఖణస్స ఉద్ధచ్చస్సేవ యోగేన అవూపసన్తో భన్తమిగపటిభాగో. "ఉపనీయతి లోకో"తిఆదీసు చతూసు చ "ఉద్ధతో లోకో"తి చ పఞ్చసు ఠానేసు లోకోతి ఆగతం, సేసేసు లోకసన్నివాసోతి. ఉభయథాపి లోకోయేవ. **ససల్లో**తి పీళాజనకతాయ అన్తోతుదనతాయ దున్నీహరణీయతాయ చ సల్లాతి సఙ్ఖం గతేహి రాగాదీహి సల్లేహి సహవత్తనకో. **విద్ధో**తి మిగాదయో కదాచి పరేహి విద్ధా హోన్తి, అయం పన లోకో నిచ్చం అత్తనావ విద్ధో. **పుథుసల్లేహీ**తి "సత్త సల్లాని – రాగసల్లం, దోససల్లం, మోహసల్లం, మానసల్లం, దిట్ఠిసల్లం, కిలేససల్లం, దుచ్చరితసల్ల"న్తి (మహాని. ౧౭౪) వుత్తేహి సత్తహి సల్లేహి. **తస్సా**తి తస్స లోకసన్నివాసస్స. **సల్లానం ఉద్ధతా**తి తేసం సల్లానం సత్తసన్తానతో ఉద్ధరితా పుగ్గలో. **అఞ్ఞత్ర మయా**తి మం ఠపేత్వా. యేపి భగవతో సావకా సల్లాని ఉద్ధరన్తి, తేసం భగవతో వచనేనేవ ఉద్ధరణతో భగవావ ఉద్ధరతి నామ. **అవిజ్జన్ధకారావరణో**తి అవిజ్జా ఏవ సభావదస్సనచ్ఛాదనేన అన్ధం వియ కరోతీతి అవిజ్జన్ధకారో, సోవ సభావావగమననివారణేన ఆవరణం ఏతస్సాతి అవిజ్జన్ధకారావరణో. **కిలేసపఞ్జరపక్ఖిత్తో**తి కిలేసా ఏవ కుసలగమనసన్నిరుజ్ఝనట్ఠేన పఞ్జరోతి కిలేసపఞ్జరో, అవిజ్జాపభవే కిలేసపఞ్జరే పక్ఖిత్తో పాతితో. **ఆలోకం దస్సేతా**తి పఞ్ఞాలోకం దస్సనసీలో, పఞ్ఞాలోకస్స దస్సేతాతి వా అత్థో. **అవిజ్జాగతో**తి అవిజ్జం గతో పవిట్ఠో. న కేవలం అవిజ్జాయ ఆవరణమత్తమేవ, అథ ఖో గహనగతో వియ అవిజ్జాకోసస్స అన్తో పవిట్ఠోతి పురిమతో విసేసో. **అణ్డభూతో**తిఆదయో చ విసేసాయేవ. **అణ్డభూతో**తి అణ్డే భూతో నిబ్బత్తో. యథా హి అణ్డే నిబ్బత్తా ఏకచ్చే సత్తా "అణ్డభూతా"తి వుచ్చన్తి, ఏవమయం లోకో అవిజ్జణ్డకోసే నిబ్బత్తత్తా "అణ్డభూతో"తి వుచ్చతి. **పరియోనద్ధో**తి తేన అవిజ్జణ్డకోసేన సమన్తతో ఓనద్ధో బద్ధో వేఠితో.

**తన్తాకులకజాతో**తి తన్తం వియ ఆకులభూతో. యథా నామ దున్నిక్ఖిత్తం మూసికచ్ఛిన్నం పేసకారానం తన్తం తహిం తహిం ఆకులం హోతి, ఇదం అగ్గం ఇదం మూలన్తి అగ్గేన వా అగ్గం, మూలేన వా మూలం సమానేతుం దుక్కరం హోతి, ఏవమేవ సత్తా పచ్చయాకారే ఖలితా ఆకులా బ్యాకులా హోన్తి, న సక్కోన్తి పచ్చయాకారం ఉజుం కాతుం. తత్థ తన్తం పచ్చత్తపురిసకారే ఠత్వా సక్కాపి భవేయ్య ఉజుం కాతుం, ఠపేత్వా పన ద్వే బోధిసత్తే అఞ్ఞో సత్తో అత్తనో ధమ్మతాయ పచ్చయాకారం ఉజుం కాతుం సమత్థో నామ నత్థి. యథా పన ఆకులం తన్తం కఞ్జికం దత్వా కోచ్ఛేన పహటం తత్థ తత్థ కులకజాతం హోతి గణ్ఠిబద్ధం, ఏవమయం లోకో పచ్చయేసు పక్ఖలిత్వా పచ్చయే ఉజుం కాతుం అసక్కోన్తో ద్వాసట్ఠిదిట్ఠిగతవసేన కులకజాతో హోతి గణ్ఠిబద్ధో. యే హి కేచి దిట్ఠియో నిస్సితా, సబ్బే తే పచ్చయం ఉజుం కాతుం న సక్కోన్తియేవ. **కులాగణ్ఠికజాతో**తి కులాగణ్ఠికం వియ భూతో. కులాగణ్ఠికం వుచ్చతి పేసకారకఞ్జికసుత్తం. "కులా నామ సకుణికా, తస్సా కులావకో"తిపి ఏకే. యథా తదుభయమ్పి ఆకులం అగ్గేన వా అగ్గం, మూలేన వా మూలం సమానేతుం దుక్కరన్తి పురిమనయేనేవ యోజేతబ్బం. **ముఞ్జపబ్బజభూతో**తి ముఞ్జతిణం వియ పబ్బజతిణం వియ చ భూతో ముఞ్జతిణపబ్బజతిణసదిసో జాతో. యథా తాని తిణాని కోట్టేత్వా కోట్టేత్వా కతరజ్జు జిణ్ణకాలే కత్థచి పతితం గహేత్వా తేసం తిణానం "ఇదం అగ్గం ఇదం మూల"న్తి అగ్గేన వా అగ్గం, మూలేన వా మూలం సమానేతుం దుక్కరం, తమ్పి పచ్చత్తపురిసకారే ఠత్వా సక్కా భవేయ్య ఉజుం కాతుం, ఠపేత్వా పన ద్వే బోధిసత్తే అఞ్ఞో సత్తో అత్తనో ధమ్మతాయ

పచ్చయాకారం ఉజుం కాతుం సమత్థో నామ నత్థి. ఏవమయం లోకో పచ్చయాకారం ఉజుం కాతుం అసక్కోన్తో ద్వాసట్ఠిదిట్ఠిగతవసేన గణ్ఠిజాతో హుత్వా అపాయం దుగ్గతిం వినిపాతం సంసారం నాతివత్తతి.

తత్థ **అపాయో**తి నిరయో తిరచ్ఛానయోని పేత్తివిసయో అసురకాయో. సబ్బేపి హి తే వడ్ఢిసఙ్ఖాతస్స ఆయస్స అభావతో "అపాయో"తి వుచ్చన్తి. తథా దుక్ఖస్స గతిభావతో **దుగ్గతి**. సుఖసముస్సయతో వినిపతితత్తా **వినిపాతో**. ఇతరో పన –

"ఖన్ధానఞ్చ పటిపాటి, ధాతుఆయతనాన చ;

అబ్బోచ్ఛిన్నం వత్తమానా, సంసారోతి పవుచ్చతి".

తం సబ్బమ్పి నాతివత్తతి నాతిక్కమతి. అథ ఖో చుతితో పటిసన్ధిం, పటిసన్ధితో చుతిన్తి ఏవం పునప్పునం చుతిపటిసన్ధియో గణ్హమానో తీసు భవేసు చతూసు యోనీసు పఞ్చసు గతీసు సత్తసు విఞ్ఞాణట్ఠితీసు నవసు సత్తావాసేసు మహాసముద్దే వాతుక్ఖిత్తనావా వియ యన్తగోణో వియ చ పరిబ్భమతియేవ. **అవిజ్జావిసదోససల్లిత్తో**తి అవిజ్జాయేవ అకుసలుప్పాదనేన కుసలజీవితనాసనతో విసన్తి అవిజ్జావిసం, తదేవ సన్తానదూసనతో అవిజ్జావిసదోసో, తేన అనుసయపరియుట్ఠానదుచ్చరితభూతేన భుసం లిత్తో మక్ఖితోతి అవిజ్జావిసదోససల్లిత్తో. **కిలేసకలలీభూతో**తి అవిజ్జాదిమూలకా కిలేసా ఏవ ఓసీదనట్ఠేన కలలం కద్దమోతి కిలేసకలలం, తదస్స అత్థీతి కిలేసకలలీ, ఏవంభూతో. **రాగదోసమోహజటాజటితో**తి లోభపటిఘావిజ్జాసఙ్ఖాతా రాగదోసమోహా ఏవ రూపాదీసు ఆరమ్మణేసు హేట్ఠుపరియవసేన పునప్పునం ఉప్పజ్జనతో సంసిబ్బనట్ఠేన వేళుగుమ్బాదీనం సాఖాజాలసఙ్ఖాతా జటా వియాతి జటా, తాయ రాగదోసమోహజటాయ జటితో. యథా నామ వేళుజటాదీహి వేళుఆదయో, ఏవం తాయ జటాయ అయం లోకో జటితో వినద్ధో సంసిబ్బితోతి అత్థో. **జటం విజటేతా**తి ఇమం ఏవం తేధాతుకం లోకం జటేత్వా ఠితం జటం విజటేతా సంఛిన్దితా సమ్పదాలయితా.

**తణ్హాసఙ్ఘాటపటిముక్కో**తి తణ్హా ఏవ అబ్బోచ్ఛిన్నం పవత్తితో సఙ్ఘటితట్ఠేన సఙ్ఘాటోతి తణ్హాసఙ్ఘాటో, తస్మిం తణ్హాసఙ్ఘాటే పటిముక్కో అనుపవిట్ఠో అన్తోగతోతి తణ్హాసఙ్ఘాటపటిముక్కో. **తణ్హాజాలేన ఓత్థటో**తి తణ్హా ఏవ పుబ్బే వుత్తనయేన సంసిబ్బనట్ఠేన జాలన్తి తణ్హాజాలం, తేన తణ్హాజాలేన ఓత్థటో సమన్తతో ఛాదితో పలివేఠితో. **తణ్హాసోతేన వుయ్హతీ**తి తణ్హా ఏవ సంసారే ఆకడ్ఢనట్ఠేన సోతోతి తణ్హాసోతో, తేన తణ్హాసోతేన వుయ్హతి ఆకడ్ఢీయతి. **తణ్హాసఞ్ఞోజనేన సఞ్ఞుత్తో**తి తణ్హా ఏవ లోకం వట్టస్మిం సంయోజనతో బన్ధనతో సంయోజనన్తి తణ్హాసంయోజనం, తేన తణ్హాసంయోజనేన సఞ్ఞుత్తో బద్ధో. **తణ్హానుసయేన అనుసటో**తి తణ్హా ఏవ అనుసయనట్ఠేన అనుసయోతి తణ్హానుసయో, తేన తణ్హానుసయేన అనుసటో అనుగతో థామగతో. **తణ్హాసన్తాపేన సన్తప్పతీ**తి తణ్హా ఏవ పవత్తికాలే ఫలకాలే చ లోకం సన్తాపేతీతి సన్తాపో, తేన తణ్హాసన్తాపేన సన్తప్పతి సన్తాపీయతి. **తణ్హాపరిళాహేన పరిడయ్హతీ**తి తణ్హా ఏవ బలవభూతా పవత్తికాలే ఫలకాలే చ సమన్తతో దహనట్ఠేన మహాపరిళాహోతి తణ్హాపరిళాహో, తేన తణ్హాపరిళాహేన పరిడయ్హతి సమన్తతో డహీయతి. **దిట్ఠిసఙ్ఘాటా**దయో ఇమినావ నయేన యోజేతబ్బా.

**అనుగతో**తి అనుపవిట్ఠో. **అనుసటో**తి అనుధావితో. **అభిభూతో**తి పీళితో. **అబ్భాహతో**తి అభిఆహతో అభిముఖం భుసం పహతో. **దుక్ఖే పతిట్ఠితో**తి దుక్ఖే ఖన్ధపఞ్చకే సుఖవిపల్లాసేన పతిట్ఠితో అభినివిట్ఠో.

**తణ్హాయ ఉడ్డితోతి** తణ్హాయ ఉల్లఙ్ఘితో. చక్ఖు హి తణ్హారజ్జునా ఆవునిత్వా రూపనాగదన్తే ఉడ్డితం, సోతాదీని తణ్హారజ్జునా ఆవునిత్వా సద్దాదినాగదన్తేసు ఉడ్డితాని. తంసమఙ్గీలోకోపి ఉడ్డితోయేవ నామ. **జరాపాకారపరిక్ఖిత్తోతి** అనతిక్కమనీయట్ఠేన పాకారభూతాయ జరాయ పరివారితో. **మచ్చుపాసేన పరిక్ఖిత్తోతి** దుమ్మోచనీయట్ఠేన పాసభూతేన మరణేన బద్ధో. **మహాబన్ధనబద్ధోతి** దళ్హత్తా దుచ్ఛేదత్తా చ మహన్తేహి బన్ధనేహి బద్ధో. **రాగబన్ధనేనాతి** రాగో ఏవ బన్ధతి సంసారతో చలితుం న దేతీతి రాగబన్ధనం. తేన రాగబన్ధనేన. సేసేసుపి ఏసేవ నయో. **కిలేసబన్ధనేనాతి** వుత్తావసేసేన కిలేసబన్ధనేన. **దుచ్చరితబన్ధనేనాతి** తివిధేన. సుచరితం పన బన్ధనమోక్ఖస్స హేతుభూతం బన్ధనమోక్ఖభూతఞ్చ అత్థి. తస్మా తం న గహేతబ్బం.

**బన్ధనం మోచేతాతి** తస్స బన్ధనం మోచేతా. బన్ధనా మోచేతాతిపి పాఠో, బన్ధనతో తం మోచేతాతి అత్థో. **మహాసమ్బాధప్పటిపన్నోతి** కుసలసఞ్చారపీళనేన మహాసమ్బాధసఙ్ఖాతం రాగదోసమోహమానదిట్ఠికిలేసదుచ్చరితగహనం పటిపన్నో. **ఓకాసం దస్సేతాతి** లోకియలోకుత్తరసమాధిపఞ్ఞాఓకాసం దస్సేతా. **మహాపలిబోధేన పలిబుద్ధోతి** మహానివారణేన నివుతో. మహాలేపేన వా లిత్తో. **పలిబోధోతి** చ రాగాదిసత్తవిధో ఏవ. "తణ్హాదిట్ఠిపలిబోధో"తి ఏకే. **పలిబోధం ఛేతాతి** తం పలిబోధం ఛిన్దితా. **మహాపపాతేతి** పఞ్చగతిపపాతే, జాతిజరామరణపపాతే వా. తం సబ్బమ్పి దురుత్తరణట్ఠేన పపాతో. **పపాతా ఉద్ధతాతి** తమ్హా పపాతతో ఉద్ధరితా. **మహాకన్తారప్పటిపన్నోతి** జాతిజరాబ్యాధిమరణసోకపరిదేవదుక్ఖదోమనస్సుపాయాసకన్తారం పటిపన్నో. సబ్బమ్పి తం దురతిక్కమనట్ఠేన కన్తారో, తం **కన్తారం తారేతా**. కన్తారా తారేతాతి వా పాఠో. **మహాసంసారప్పటిపన్నోతి** అబ్బోచ్ఛిన్నం ఖన్ధసన్తానం పటిపన్నో. **సంసారా మోచేతాతి** సంసారతో మోచేతా. సంసారం మోచేతాతి వా పాఠో. **మహావిదుగ్గేతి** సంసారవిదుగ్గే. సంసారోయేవ హి దుగ్గమనట్ఠేన విదుగ్గో. **సమ్పరివత్తతీతి** భుసం నివత్తిత్వా చరతి. **మహాపలిపేతి** మహన్తే కామకద్దమే. కామో హి ఓసీదనట్ఠేన పలిపో. **పలిపన్నోతి** లగ్గో. మహాపలిపపలిపన్నోతిపి పాఠో.

**అబ్భాహతోతి** సబ్బోపద్దవేహి అబ్భాహతో. **రాగగ్గినాతి** రాగాదయోయేవ అనుదహనట్ఠేన అగ్గి, తేన రాగగ్గినా. సేసేసుపి ఏసేవ నయో. **ఉన్నీతకోతి** ఉగ్గహేత్వా నీతో, జాతియా ఉగ్గహేత్వా జరాదిఉపద్దవాయ నీతోతి అత్థో. క-కారో పనేత్థ అనుకమ్పాయ దట్ఠబ్బో. **హఞ్ఞతి నిచ్చమతాణోతి** పరిత్తాయకేన రహితో సతతం పీళీయతి. **పత్తదణ్డోతి** రాజాదీహి లద్ధఆణో. **తక్కరోతి** చోరో. **వజ్జబన్ధనబద్ధోతి** రాగాదివజ్జబన్ధనేహి బద్ధో. **ఆఘాతనపచ్చుపట్ఠితోతి** మరణధమ్మగణ్ఠికట్ఠానం ఉపేచ్చ ఠితో. **కోచి బన్ధనా మోచేతా**. కోచి బన్ధనం మోచేతాతిపి పాఠో. **అనాథోతి** నత్థి ఏతస్స నాథో ఇస్సరో, సయం వా న నాథో న ఇస్సరోతి అనాథో, అసరణోతి వా అత్థో. **పరమకాపఞ్ఞప్పత్తోతి** జరాదిపటిబాహనే అప్పహుతాయ అతీవ కపణభావం పత్తో. **తాయేతాతి** రక్ఖితా. తాయితాతి వా పాఠో సున్దరో . **దుక్ఖాభితున్నోతి** జాతిదుక్ఖాదీహి అనేకేహి దుక్ఖేహి అభితున్నో అతిబ్యాధితో అతికమ్పితో చ. **చిరరత్తం పీళితోతి** దుక్ఖేహేవ దీఘమద్ధానం పీళితో ఘట్టితో. **గధితోతి** గేధేన గిద్ధో, అభిజ్ఝాకాయగన్థేన వా గన్థితో. **నిచ్చం పిపాసితోతి** పాతుం భుఞ్జితుం ఇచ్ఛా పిపాసా, సా తణ్హా ఏవ, తణ్హాపిపాసాయ నిరన్తరం పిపాసితో.

**అన్ధోతి** దస్సనట్ఠేన చక్ఖూతి సఙ్ఖం గతాయ పఞ్ఞాయ అభావతో కాణో. పఞ్ఞా హి ధమ్మసభావం పస్సతి. **అచక్ఖుకోతి** తం పన అన్ధత్తం న పచ్ఛా సమ్భూతం, పకతియా ఏవ అవిజ్జమానచక్ఖుకోతి తమేవ అన్ధత్తం విసేసేతి. **హతనేత్తోతి** నయనట్ఠేన నేత్తన్తి సఙ్ఖం గతాయ పఞ్ఞాయ అభావతోయేవ వినట్ఠనేత్తకో. సమవిసమం దస్సేన్తం అత్తభావం నేతీతి నేత్తన్తి హి వుత్తం.

పఞ్ఞాయ సుగతిఞ్చ అగతిఞ్చ నయతి. హతనేత్తత్తాయేవస్స నేతుఅభావం దస్సేన్తో **అపరిణాయకో**తి ఆహ, అవిజ్జమానసేత్తకోతి అత్థో. అఞ్ఞోపిస్స నేతా న విజ్జతీతి వుత్తం హోతి. **విపథపక్ఖన్దో**తి విపరీతో, విసమో వా పథో విపథో, తం విపథం పక్ఖన్దో పవిట్ఠో పటిపన్నోతి విపథపక్ఖన్దో, మిచ్ఛాపథసఙ్ఖాతం మిచ్ఛాదిట్ఠిం పటిపన్నోతి అత్థో. **అఞ్ఞసాపరద్ధో**తి అఞ్జసే ఉజుమగ్గస్మిం మజ్ఝిమపటిపదాయ అపరద్ధో విరద్ధో. **అరియపథం అనేతా**తి అరియం అట్ఠఙ్గికం మగ్గం ఉపనేతా పటిపాదయితా. **మహోఘపక్ఖన్దో**తి యస్స సంవిజ్జన్తి, తం వట్టస్మిం ఓహనన్తి ఓసీదాపేన్తీతి ఓఘా, పకతిఓఘతో మహన్తా ఓఘాతి మహోఘా. తే కామోఘో భవోఘో దిట్ఠోఘో అవిజ్జోఘోతి చతుప్పభేదా. తే మహోఘే పక్ఖన్దో పవిట్ఠోతి మహోఘపక్ఖన్దో, సంసారసఙ్ఖాతం మహోఘం వా పక్ఖన్దోతి.

౧౧౮. ఇదాని ఏకుత్తరికనయో. తత్థ **ద్వీహి దిట్ఠిగతేహీ**తి సస్సతుచ్ఛేదదిట్ఠీహి. తత్థ దిట్ఠియేవ దిట్ఠిగతం "గూథగతం ముత్తగత"న్తిఆదీని (అ. ని. ౯.౧౧) వియ. గన్తబ్బాభావతో వా దిట్ఠియా గతమత్తమేవేతన్తి దిట్ఠిగతం, దిట్ఠీసు గతం ఇదం దస్సనం ద్వాసట్ఠిదిట్ఠిఅన్తోగధత్తాతిపి దిట్ఠిగతం. ద్వాసట్ఠితేసట్ఠిదిట్ఠియోపి హి సస్సతదిట్ఠి ఉచ్ఛేదదిట్ఠీతి ద్వేవ దిట్ఠియో హోన్తి. తస్మా సఙ్ఖేపేన సబ్బా దిట్ఠియో అన్తో కరోన్తో "ద్వీహి దిట్ఠిగతేహీ"తి వుత్తం . **పరియుట్ఠితో**తి పరియుట్ఠానం పత్తో సముదాచారం పత్తో, ఉప్పజ్జితుం అప్పదానేన కుసలచారస్స గహణం పత్తోతి అత్థో. వుత్తఞ్హేతం భగవతా – "ద్వీహి, భిక్ఖవే, దిట్ఠిగతేహి పరియుట్ఠితా దేవమనుస్సా ఓలీయన్తి ఏకే, అతిధావన్తి ఏకే, చక్ఖుమన్తో చ పస్సన్తీ"తిఆది (ఇతివు. ౪౯).

**తీహి దుచ్చరితేహీ**తి తివిధకాయదుచ్చరితేన చతుబ్బిధవచీదుచ్చరితేన తివిధమనోదుచ్చరితేన. **విప్పటిపన్నో**తి విరూపం పటిపన్నో, మిచ్ఛాపటిపన్నోతి అత్థో. **యోగేహి యుత్తో**తి వట్టస్మిం యోజేన్తీతి యోగా, ఈతిఅత్థేన వా యోగా, తేహి యోగేహి యుత్తో సమప్పితో. **చతుయోగయోజితో**తి కామయోగో, భవయోగో, దిట్ఠియోగో, అవిజ్జాయోగోతి ఇమేహి చతూహి యోగేహి సకటస్మిం యోగో వియ వట్టస్మిం యోజితో. పఞ్చకామగుణికో రాగో కామయోగో. రూపారూపభవేసు ఛన్దరాగో, ఝాననికన్తి చ, సస్సతదిట్ఠిసహజాతో రాగో భవవసేన పత్థనా భవయోగో. ద్వాసట్ఠి దిట్ఠియో దిట్ఠియోగో. అట్ఠసు ఠానేసు అఞ్ఞాణం అవిజ్జాయోగో. తే ఏవ చత్తారో బలవభూతా ఓఘా, దుబ్బలభూతా యోగా.

**చతూహి గన్థేహీ**తి యస్స సంవిజ్జన్తి, తం చుతిపటిసన్ధివసేన వట్టస్మిం గన్థేన్తి ఘటేన్తీతి గన్థా. తే అభిజ్ఝా కాయగన్థో, బ్యాపాదో కాయగన్థో, సీలబ్బతపరామాసో కాయగన్థో, ఇదంసచ్చాభినివేసో కాయగన్థోతి చతుప్పభేదా. అభిజ్ఝాయన్తి ఏతాయ, సయం వా అభిజ్ఝాయతి, అభిజ్ఝాయనమత్తమేవ వా ఏసాతి అభిజ్ఝా, లోభోయేవ. నామకాయం గన్థేతి చుతిపటిసన్ధివసేన వట్టస్మిం ఘటేతీతి కాయగన్థో. బ్యాపజ్జతి తేన చిత్తం పూతిభావం గచ్ఛతి, బ్యాపాదయతి వా వినయాచారరూపసమ్పత్తిహితసుఖాదీనీతి బ్యాపాదో. ఇతో బహిద్ధా సమణబ్రాహ్మణానం సీలేన సుద్ధి వతేన సుద్ధి సీలవతేన సుద్ధీతి పరామసనం సీలబ్బతపరామాసో. సబ్బఞ్ఞుభాసితమ్పి పటిక్ఖిపిత్వా "సస్సతో లోకో , ఇదమేవ సచ్చం మోఘమఞ్ఞ"న్తిఆదినా ఆకారేన అభినివిసతీతి ఇదంసచ్చాభినివేసో. తేహి చతూహి గన్థేహి గన్థితో, బద్ధోతి అత్థో.

**చతూహి ఉపాదానేహీ**తి భుసం ఆదియన్తి దళ్హగ్గాహం గణ్హన్తీతి ఉపాదానా. తే కాముపాదానం దిట్ఠుపాదానం సీలబ్బతుపాదానం అత్తవాదుపాదానన్తి చతుప్పభేదా. వత్థుసఙ్ఖాతం కామం ఉపాదియతీతి కాముపాదానం, కామో చ సో ఉపాదానఞ్చాతిపి కాముపాదానం. దిట్ఠి చ సా ఉపాదానఞ్చాతి దిట్ఠుపాదానం, దిట్ఠిం ఉపాదియతీతిపి దిట్ఠుపాదానం. "సస్సతో అత్తా చ లోకో చా"తిఆదీసు (పటి. మ. ౧.౧౪౭) హి పురిమదిట్ఠిం ఉత్తరదిట్ఠి ఉపాదియతి. సీలబ్బతం

ఉపాదియతీతి సీలబ్బతుపాదానం, సీలబ్బతఞ్చ తం ఉపాదానఞ్చాతిపి సీలబ్బతుపాదానం. గోసీలగోవతాదీని హి ఏవం విసుద్ధీతి అభినివేసతో సయమేవ ఉపాదానాని. వదన్తి ఏతేనాతి వాదో, ఉపాదియన్తి ఏతేనాతి ఉపాదానం. కిం వదన్తి, ఉపాదియన్తి వా? అత్తానం. అత్తనో వాదుపాదానం అత్తవాదుపాదానం, అత్తవాదమత్తమేవ వా అత్తాతి ఉపాదియన్తి ఏతేనాతి అత్తవాదుపాదానం. ఠపేత్వా ఇమా ద్వే దిట్ఠియో సబ్బాపి దిట్ఠీ దిట్ఠుపాదానం. తేహి చతూహి ఉపాదానేహి. **ఉపాదీయతీ**తి భుసం గణ్హీయతి. ఉపాదియతీతి వా పాఠో, లోకో ఉపాదానేహి తం తం ఆరమ్మణం భుసం గణ్హాతీతి అత్థో.

**పఞ్చగతిసమారుళ్హో**తి సుకతదుక్కటకారణేహి గమ్మతి ఉపసఙ్కమీయతీతి గతి, సహోకాసకా ఖన్ధా. నిరయో తిరచ్ఛానయోని పేత్తివిసయో మనుస్సా దేవాతి ఇమా పఞ్చ గతియో వోక్కమనభావేన భుసం ఆరుళ్హో. **పఞ్చహి కామగుణేహీ**తి రూపసద్దగన్ధరసఫోట్ఠబ్బసఙ్ఖాతేహి పఞ్చహి వత్థుకామకోట్ఠాసేహి. **రజ్జతీ**తి అయోనిసోమనసికారం పటిచ్చ రాగుప్పాదనేన తేహి రఞ్జీయతి, సారత్తో కరీయతీతి అత్థో. **పఞ్చహి నీవరణేహీ**తి చిత్తం నీవరన్తి పరియోనన్ధన్తీతి నీవరణా. కామచ్ఛన్దబ్యాపాదథినమిద్ధఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చవిచికిచ్ఛాసఙ్ఖాతేహి పఞ్చహి నీవరణేహి. **ఓత్థటో**తి ఉపరితో పిహితో.

**ఛహి వివాదమూలేహీ**తి ఛహి వివాదస్స మూలేహి. యథాహ –

"ఛయిమాని, భిక్ఖవే, వివాదమూలాని. కతమాని ఛ? ఇధ, భిక్ఖవే, భిక్ఖు కోధనో హోతి ఉపనాహీ. యో సో, భిక్ఖవే, భిక్ఖు కోధనో హోతి ఉపనాహీ. సో సత్థరిపి అగారవో విహరతి అప్పతిస్సో, ధమ్మేపి, సఙ్ఘేపి, సిక్ఖాయపి న పరిపూరకారీ. యో సో, భిక్ఖవే, భిక్ఖు సత్థరి అగారవో విహరతి అప్పతిస్సో, ధమ్మేపి, సఙ్ఘేపి, సిక్ఖాయపి న పరిపూరకారీ, సో సఙ్ఘే వివాదం జనేతి. యో హోతి వివాదో బహుజనాహితాయ బహుజనాసుఖాయ బహునో జనస్స అనత్థాయ అహితాయ దుక్ఖాయ దేవమనుస్సానం. ఏవరూపం చే తుమ్హే, భిక్ఖవే, వివాదమూలం అజ్ఝత్తం వా బహిద్ధా వా సమనుపస్సేయ్యాథ, తత్ర తుమ్హే, భిక్ఖవే, తస్సేవ పాపకస్స వివాదమూలస్స పహానాయ వాయమేయ్యాథ. ఏవరూపం చే తుమ్హే, భిక్ఖవే, వివాదమూలం అజ్ఝత్తం వా బహిద్ధా వా న సమనుపస్సేయ్యాథ. తత్ర తుమ్హే, భిక్ఖవే, తస్సేవ పాపకస్స వివాదమూలస్స ఆయతిం అనవస్సవాయ పటిపజ్జేయ్యాథ. ఏవమేతస్స పాపకస్స వివాదమూలస్స పహానం హోతి. ఏవమేతస్స పాపకస్స వివాదమూలస్స ఆయతిం అనవస్సవో హోతి.

"పున చపరం, భిక్ఖవే, భిక్ఖు మక్ఖీ హోతి పళాసీ. ఇస్సుకీ హోతి మచ్ఛరీ. సఠో హోతి మాయావీ. పాపిచ్ఛో హోతి మిచ్ఛాదిట్ఠి. సన్దిట్ఠిపరామాసీ హోతి ఆధానగ్గాహీ దుప్పటినిస్సగ్గీ. యో సో, భిక్ఖవే, భిక్ఖు సన్దిట్ఠిపరామాసీ హోతి ఆధానగ్గాహీ దుప్పటినిస్సగ్గీ, సో సత్థరిపి…పే.… ఆయతిం అనవస్సవో హోతీ"తి (పరి. ౨౭౨; అ. ని. ౬.౩౬).

తత్థ **కోధనో**తి కుజ్ఝనలక్ఖణేన కోధేన సమన్నాగతో. **ఉపనాహీ**తి వేరఅప్పటినిస్సజ్జనలక్ఖణేన ఉపనాహేన సమన్నాగతో. **అహితాయ దుక్ఖాయ దేవమనుస్సాన**న్తి ద్విన్నం భిక్ఖూనం వివాదో కథం దేవమనుస్సానం అహితాయ దుక్ఖాయ సంవత్తతీతి? కోసమ్బకక్ఖన్ధకే (మహావ. ४౫౧ ఆదయో) వియ ద్వీసు భిక్ఖూసు వివాదం ఆపన్నేసు తస్మిం విహారే తేసం అన్తేవాసికా వివదన్తి, తేసం ఓవాదం గణ్హన్తో భిక్ఖునిసఙ్ఘో వివదతి, తతో తేసం ఉపట్ఠాకాపి వివదన్తి. అథ మనుస్సానం ఆరక్ఖదేవతా ద్వే కోట్ఠాసా హోన్తి. ధమ్మవాదీనం ఆరక్ఖదేవతా ధమ్మవాదినియో హోన్తి అధమ్మవాదీనం అధమ్మవాదినియో. తతో ఆరక్ఖదేవతానం మిత్తా భుమ్మట్ఠదేవతా భిజ్జన్తి. ఏవం పరమ్పరాయ యావ బ్రహ్మలోకా ఠపేత్వా అరియసావకే సబ్బే దేవమనుస్సా ద్వే కోట్ఠాసా హోన్తి. ధమ్మవాదీహి పన అధమ్మవాదినోవ బహుతరా హోన్తి. తతో యం బహుకేహి గహితం,

సబ్బం తం సచ్చన్తి ధమ్మం విస్సజ్జేత్వా బహుతరావ అధమ్మం గణ్హన్తి. తే అధమ్మం పురక్ఖత్వా విహరన్తా అపాయేసు నిబ్బత్తన్తి. ఏవం ద్విన్నం భిక్ఖూనం వివాదో దేవమనుస్సానం అహితాయ దుక్ఖాయ హోతి. **అజ్ఝత్తం వాతి** తుమ్హాకం అబ్భన్తరపరిసాయ వా. **బహిద్ధా వాతి** పరేసం పరిసాయ వా. **మక్ఖీతి** పరేసం గుణమక్ఖనలక్ఖణేన మక్ఖేన సమన్నాగతో. **పళాసీతి** యుగగ్గాహలక్ఖణేన పళాసేన సమన్నాగతో. **ఇస్సుకీతి** పరేసం సక్కారాదిఇస్సాయనలక్ఖణాయ ఇస్సాయ సమన్నాగతో. **మచ్ఛరీతి** ఆవాసమచ్ఛరియాదీహి పఞ్చహి మచ్ఛరియేహి సమన్నాగతో. **సఠోతి** కేరాటికో. **మాయావీతి** కతపాపపటిచ్ఛాదకో. **పాపిచ్ఛోతి** అసన్తసమ్భావనిచ్ఛకో దుస్సీలో. **మిచ్ఛాదిట్ఠీతి** నత్థికవాదీ అహేతుకవాదీ అకిరియవాదీ. **సన్దిట్ఠిపరామాసీతి** సయం దిట్ఠిమేవ పరామసతి. **ఆధానగ్గాహీతి** దళ్హగ్గాహీ. **దుప్పటినిస్సగ్గీతి** న సక్కా హోతి గహితం విస్సజ్జాపేతుం. ఖుద్దకవత్థువిభఙ్గే పన "తత్థ కతమాని ఛ వివాదమూలాని? కోధో మక్ఖో ఇస్సా సాఠేయ్యం పాపిచ్ఛతా సన్దిట్ఠిపరామాసితా, ఇమాని ఛ వివాదమూలానీ"తి (విభ॰ ౯౪౪) పధానవసేన ఏకేకోయేవ ధమ్మో వుత్తో.

**ఛహి తణ్హాకాయేహీతి** "రూపతణ్హా, సద్దతణ్హా, గన్ధతణ్హా, రసతణ్హా, ఫోట్ఠబ్బతణ్హా, ధమ్మతణ్హా"తి (విభ॰ ౯౪౪) వుత్తాహి ఛహి తణ్హాహి. తత్థ యస్మా ఏకేకాయేవ తణ్హా అనేకవిసయత్తా ఏకేకస్మిమ్పి విసయే పునప్పునం ఉప్పత్తితో అనేకా హోన్తి, తస్మా సమూహట్ఠేన కాయసద్దేన యోజేత్వా తణ్హాకాయాతి వుత్తం. తణ్హాకాయాతి వుత్తేపి తణ్హా ఏవ. **రజ్జతీతి** సయం ఆరమ్మణే రజ్జతి, సారత్తో హోతి.

**ఛహి దిట్ఠిగతేహీతి** సబ్బాసవసుత్తే వుత్తేహి. వుత్తఞ్హి తత్థ –

> "తస్స ఏవం అయోనిసో మనసికరోతో ఛన్నం దిట్ఠీనం అఞ్ఞతరా దిట్ఠి ఉప్పజ్జతి. 'అత్థి మే అత్తా'తి వా అస్స సచ్చతో థేతతో దిట్ఠి ఉప్పజ్జతి, 'నత్థి మే అత్తా'తి వా అస్స సచ్చతో థేతతో దిట్ఠి ఉప్పజ్జతి, 'అత్తనావ అత్తానం సఞ్జానామీ'తి వా అస్స సచ్చతో థేతతో దిట్ఠి ఉప్పజ్జతి, 'అత్తనావ అనత్తానం సఞ్జానామీ'తి వా అస్స సచ్చతో థేతతో దిట్ఠి ఉప్పజ్జతి, 'అనత్తనావ అత్తానం సఞ్జానామీ'తి వా అస్స సచ్చతో థేతతో దిట్ఠి ఉప్పజ్జతి. అథ వా పనస్స ఏవం దిట్ఠి హోతి 'యో మే అయం అత్తా వదో వేదేయ్యో తత్ర తత్ర కల్యాణపాపకానం కమ్మానం విపాకం పటిసంవేదేతి, సో చ ఖో పన మే అయం అత్తా నిచ్చో ధువో సస్సతో అవిపరిణామధమ్మో సస్సతిసమం తథేవ ఠస్సతీ'"తి (మ॰ ని॰ ౧.౧౯).

తత్థ **అత్థి మే అత్తాతి** సస్సతదిట్ఠి సబ్బకాలేసు అత్తనో అత్థితం గణ్హాతి. **సచ్చతో థేతతోతి** భూతతో చ థిరతో చ, "ఇదం సచ్చ"న్తి సుట్ఠు దళ్హభావేనాతి వుత్తం హోతి. **నత్థి మే అత్తాతి** ఉచ్ఛేదదిట్ఠి సతో సత్తస్స తత్థ తత్థ విభవగ్గహణతో. అథ వా పురిమాపి తీసు కాలేసు అత్థీతి గహణతో సస్సతదిట్ఠి, పచ్చుప్పన్నమేవ అత్థీతి గణ్హన్తీ ఉచ్ఛేదదిట్ఠి, పచ్ఛిమాపి అతీతానాగతేసు నత్థీతి గహణతో "భస్సన్తా ఆహుతియో"తి గహితదిట్ఠిగతికానం వియ ఉచ్ఛేదదిట్ఠి. అతీతే ఏవ నత్థీతి గణ్హన్తీ అధిచ్చసముప్పన్నకస్స వియ సస్సతదిట్ఠి. **అత్తనావ అత్తానం సఞ్జానామీతి** సఞ్ఞాక్ఖన్ధసీసేన ఖన్ధే అత్తాతి గహేత్వా సఞ్ఞాయ అవసేసక్ఖన్ధే సఞ్జానతో ఇమినా అత్తనా ఇమం అత్తానం సఞ్జానామీతి హోతి. **అత్తనావ అనత్తానన్తి** సఞ్ఞాక్ఖన్ధంయేవ అత్తాతి గహేత్వా, ఇతరే చత్తారోపి అనత్తాతి గహేత్వా సఞ్ఞాయ తే సఞ్జానతో ఏవం హోతి. **అనత్తనావ అత్తానన్తి** సఞ్ఞాక్ఖన్ధం అనత్తాతి గహేత్వా, ఇతరే చత్తారోపి అత్తాతి గహేత్వా సఞ్ఞాయ తే సఞ్జానతో ఏవం హోతి. సబ్బాపి సస్సతుచ్ఛేదదిట్ఠియోవ. **వదో వేదేయ్యోతిఆదయో** పన సస్సతదిట్ఠియా ఏవ అభినివేసాకారా. తత్థ వదతీతి వదో, వచీకమ్మస్స కారకోతి వుత్తం హోతి.

వేదయతీతి వేదేయ్యో, జానాతి అనుభవతి చాతి వుత్తం హోతి. కిం వేదేతీతి? **తత్ర తత్ర కల్యాణపాపకానం కమ్మానం విపాకం పటిసంవేదేతి** . **తత్ర తత్రాతి** తేసు తేసు యోనిగతిఠితినివాసనికాయేసు ఆరమ్మణేసు వా. **నిచ్చోతి** ఉప్పాదవయరహితో. **ధువోతి** థిరో సారభూతో. **సస్సతోతి** సబ్బకాలికో. **అవిపరిణామధమ్మోతి** అత్తనో పకతిభావం అవిజహనధమ్మో, కకణ్టకో వియ నానప్పకారతం నాపజ్జతి. **సస్సతిసమన్తి** చన్దసూరియసముద్దమహాపథవీపబ్బతా లోకవోహారేన సస్సతియోతి వుచ్చన్తి. సస్సతీహి సమం సస్సతిసమం. యావ సస్సతియో తిట్ఠన్తి, తావ తథేవ ఠస్సతీతి గణ్హతో ఏవం దిట్ఠి హోతి.

ఖుద్దకవత్థువిభఙ్గే పన "తత్ర తత్ర దీఘరత్తం కల్యాణపాపకానం కమ్మానం విపాకం పచ్చనుభోతి, న సో జాతో నాహోసి, న సో జాతో న భవిస్సతి, నిచ్చో ధువో సస్సతో అవిపరిణామధమ్మోతి వా పనస్స సచ్చతో థేతతో దిట్ఠి ఉప్పజ్జతీ"తి (విభ॰ ౯౪౮) ఛ దిట్ఠీ ఏవం విసేసేత్వా వుత్తా.

తత్థ **న సో జాతో నాహోసీతి** సో అత్తా అజాతిధమ్మతో న జాతో నామ, సదా విజ్జమానోయేవాతి అత్థో. తేనేవ అతీతే నాహోసి, అనాగతే న భవిస్సతి. యో హి జాతో, సో అహోసి. యో చ జాయిస్సతి, సో భవిస్సతీతి వుచ్చతి. అథ వా **న సో జాతో నాహోసీతి** సో సదా విజ్జమానత్తా అతీతేపి న జాతు న అహోసి, అనాగతేపి న జాతు న భవిస్సతి. **అనుసయా** వుత్తత్థా.

**సత్తహి సఞ్ఞోజనేహీతి** సత్తకనిపాతే వుత్తేహి. వుత్తఞ్హి తత్థ –

> "సత్తిమాని, భిక్ఖవే, సంయోజనాని. కతమాని సత్త? అనునయసంయోజనం, పటిఘసంయోజనం, దిట్ఠిసంయోజనం, విచికిచ్ఛాసంయోజనం, మానసంయోజనం, భవరాగసంయోజనం, అవిజ్జాసంయోజనం. ఇమాని ఖో, భిక్ఖవే, సత్త సంయోజనానీ"తి (అ॰ ని॰ ౭.౮).

తత్థ **అనునయసంయోజనన్తి** కామరాగసంయోజనం. సబ్బానేవేతాని బన్ధనట్ఠేన సంయోజనాని.

**సత్తహి మానేహీతి** ఖుద్దకవత్థువిభఙ్గే వుత్తేహి. వుత్తఞ్హి తత్థ –

> "మానో , అతిమానో, మానాతిమానో, ఓమానో, అధిమానో, అస్మిమానో, మిచ్ఛామానో"తి (విభ॰ ౯౨౦).

తత్థ **మానోతి** సేయ్యాదివసేన పుగ్గలం అనామసిత్వా జాతిఆదీసు వత్థువసేనేవ ఉన్నతి. **అతిమానోతి** జాతిఆదీహి "మయా సదిసో నత్థీ"తి అతిక్కమిత్వా ఉన్నతి. **మానాతిమానోతి** "అయం పుబ్బే మయా సదిసో, ఇదాని అహం సేట్ఠో, అయం హీనతరో"తి ఉప్పన్నమానో. **ఓమానోతి** జాతిఆదీహి అత్తానం హేట్ఠా కత్వా పవత్తమానో, హీనోహమస్మీతి మానోయేవ. **అధిమానోతి** అనధిగతేయేవ చతుసచ్చధమ్మే అధిగతోతి మానో. అయం పన అధిమానో పరిసుద్ధసీలస్స కమ్మట్ఠానే అప్పమత్తస్స నామరూపం వవత్థపేత్వా పచ్చయపరిగ్గహేన వితిణ్ణకఙ్ఖస్స తిలక్ఖణం ఆరోపేత్వా సఙ్ఖారే సమ్మసన్తస్స ఆరద్ధవిపస్సకస్స పుథుజ్జనస్స ఉప్పజ్జతి, న అఞ్ఞేసం. **అస్మిమానోతి** రూపాదీసు ఖన్ధేసు అస్మీతి మానో, "అహం రూప"న్తిఆదివసేన ఉప్పన్నమానోతి వుత్తం హోతి. **మిచ్ఛామానోతి** పాపకేన కమ్మాయతనాదినా ఉప్పన్నమానో.

**లోకధమ్మా** వుత్తత్థా. **సమ్పరివత్తతీతి** లోకధమ్మేహి హేతుభూతేహి లాభాదీసు చతూసు అనురోధవసేన, అలాభాదీసు చతూసు పటివిరోధవసేన భుసం నివత్తతి, పకతిభావం జహాతీతి అత్థో. **మిచ్ఛత్తాపి** వుత్తత్థా. **నియ్యాతోతి** గతో పక్ఖన్దో,

అభిభూతోతి అత్థో.

**అట్ఠహి పురిసదోసేహీ**తి అట్ఠకనిపాతే ఉపమాహి సహ, ఖుద్దకవత్థువిభఙ్గే ఉపమం వినా వుత్తేహి. వుత్తఞ్హి తత్థ –

“కతమే అట్ఠ పురిసదోసా? ఇధ భిక్ఖూ భిక్ఖుం ఆపత్తియా చోదేన్తి. సో భిక్ఖు భిక్ఖూహి ఆపత్తియా చోదియమానో ‘న సరామి న సరామీ’తి అస్సతియావ నిబ్బేఠేతి. అయం పఠమో పురిసదోసో.

“పున చపరం భిక్ఖూ భిక్ఖుం ఆపత్తియా చోదేన్తి. సో భిక్ఖు భిక్ఖూహి ఆపత్తియా చోదియమానో చోదకంయేవ పటిప్ఫరతి ‘కిం ను ఖో తుయ్హం బాలస్స అబ్యత్తస్స భణితేన, త్వమ్పి నామ మం భణితబ్బం మఞ్ఞసీ’తి? అయం దుతియో పురిసదోసో.

“పున చపరం భిక్ఖూ భిక్ఖుం ఆపత్తియా చోదేన్తి. సో భిక్ఖు భిక్ఖూహి ఆపత్తియా చోదియమానో చోదకంయేవ పచ్చారోపేతి ‘త్వమ్పి ఖోసి ఇత్థన్నామం ఆపత్తిం ఆపన్నో, త్వం తావ పఠమం పటికరోహీ’తి. అయం తతియో పురిసదోసో.

“పున చపరం భిక్ఖూ భిక్ఖుం ఆపత్తియా చోదేన్తి. సో భిక్ఖు భిక్ఖూహి ఆపత్తియా చోదియమానో అఞ్ఞేనఞ్ఞం పటిచరతి, బహిద్ధా కథం అపనామేతి, కోపఞ్చ దోసఞ్చ అప్పచ్చయఞ్చ పాతుకరోతి. అయం చతుత్థో పురిసదోసో.

“పున చపరం భిక్ఖూ భిక్ఖుం ఆపత్తియా చోదేన్తి. సో భిక్ఖు భిక్ఖూహి ఆపత్తియా చోదియమానో సఙ్ఘమజ్ఝే బాహావిక్ఖేపకం భణతి. అయం పఞ్చమో పురిసదోసో.

“పున చపరం భిక్ఖూ భిక్ఖుం ఆపత్తియా చోదేన్తి. సో భిక్ఖు భిక్ఖూహి ఆపత్తియా చోదియమానో అనాదియిత్వా సఙ్ఘం అనాదియిత్వా చోదకం సాపత్తికోవ యేన కామం పక్కమతి. అయం ఛట్ఠో పురిసదోసో.

“పున చపరం భిక్ఖూ భిక్ఖుం ఆపత్తియా చోదేన్తి. సో భిక్ఖు భిక్ఖూహి ఆపత్తియా చోదియమానో ‘నేవాహం ఆపన్నోమ్హి, న పనాహం అనాపన్నోమ్హీ’తి సో తుణ్హీభూతో సఙ్ఘం విహేసేతి. అయం సత్తమో పురిసదోసో.

“పున చపరం భిక్ఖూ భిక్ఖుం ఆపత్తియా చోదేన్తి. సో భిక్ఖు భిక్ఖూహి ఆపత్తియా చోదియమానో ఏవమాహ – ‘కిం ను ఖో తుమ్హే ఆయస్మన్తో అతిబాళ్హం మయి బ్యావటా? ఇదానాహం సిక్ఖం పచ్చక్ఖాయ హీనాయావత్తిస్సామీ’తి. సో సిక్ఖం పచ్చక్ఖాయ హీనాయావత్తిత్వా ఏవమాహ ‘ఇదాని ఖో తుమ్హే ఆయస్మన్తో అత్తమనా హోథా’తి. అయం అట్ఠమో పురిసదోసో. ఇమే అట్ఠ పురిసదోసా”తి (విభ॰ ౯౬౭; అ॰ ని॰ ౮.౧౪).

తత్థ **పురిసదోసా**తి పురిసానం దోసా, తే పన పురిససన్తానం దూసేన్తీతి దోసా. **న సరామి న సరామీ**తి “మయా ఏతస్స కమ్మస్స కతట్ఠానం నస్సరామి న సల్లక్ఖేమీ”తి ఏవం అస్సతిభావేన నిబ్బేఠేతి మోచేతి. **చోదకంయేవ పటిప్ఫరతీ**తి పటివిరుద్ధో హుత్వా ఫరతి, పటిఆణిభావేన తిట్ఠతి. **కిం ను ఖో తుయ్హ**న్తి తుయ్హం బాలస్స అబ్యత్తస్స భణితేన నామ కిం, యో త్వం నేవ వత్థుం, న ఆపత్తిం, న చోదనం జానాసీతి దీపేతి. త్వమ్పి నామ ఏవం కిఞ్చి అజానన్తో భణితబ్బం మఞ్ఞసీతి అజ్ఝోత్థరతి. **పచ్చారోపేతీ**తి “త్వమ్పి ఖోసీ”తిఆదీని వదన్తో పతిఆరోపేతి. **పటికరోహీ**తి దేసనాగామినిం దేసేహి,

వుట్ఠానగామినితో వుట్ఠాహి, తతో సుద్ధన్తే పతిట్ఠితో అఞ్ఞం చోదేస్ససీతి దీపేతి. **అఞ్ఞేనఞ్ఞం పటిచరతీ**తి అఞ్ఞేన కారణేన, వచనేన వా అఞ్ఞం కారణం, వచనం వా పటిచ్ఛాదేతి. “ఆపత్తిం ఆపన్నోసీ”తి వుత్తో “కో ఆపన్నో, కిం ఆపన్నో, కిస్మిం ఆపన్నో, కథం ఆపన్నో, కం భణథ, కిం భణథా”తి భణతి. “ఏవరూపం కిఞ్చి తయా దిట్ఠ”న్తి వుత్తే “న సుణామీ”తి సోతం ఉపనేతి. **బహిద్ధా కథం అపనామేతీ**తి “ఇత్థన్నామం ఆపత్తిం ఆపన్నోసీ”తి పుట్ఠో “పాటలిపుత్తం గతోమ్హీ”తి వత్వా పున “న తవ పాటలిపుత్తగమనం పుచ్ఛామా”తి వుత్తే తతో రాజగహం గతోమ్హీతి. “రాజగహం వా యాహి బ్రాహ్మణగేహం వా, ఆపత్తిం ఆపన్నోసీ”తి. “తత్థ మే సూకరమంసం లద్ధ”న్తిఆదీని వదన్తో కథం బహిద్ధా విక్ఖిపతి. **కోప**న్తి కుపితభావం, **దోస**న్తి దుట్ఠభావం. ఉభయమ్పేతం కోధస్సేవ నామం. **అప్పచ్చయ**న్తి అసన్తుట్ఠాకారం, దోమనస్సస్సేతం నామం. **పాతుకరోతీ**తి దస్సేతి పకాసేతి. **బాహావిక్ఖేపకం భణతీ**తి బాహం విక్ఖిపిత్వా విక్ఖిపిత్వా అలజ్జివచనం వదతి. **అనాదియిత్వా**తి చిత్తీకారేన అగ్గహేత్వా అవజానిత్వా, అనాదరో హుత్వాతి అత్థో. **విహేసేతీ**తి విహేఠేతి బాధతి. **అతిబాళ్హ**న్తి అతిదళ్హం అతిప్పమాణం. **మయి బ్యావటా**తి మయి బ్యాపారం ఆపన్నా. **హీనాయావత్తిత్వా**తి హీనస్స గిహిభావస్స అత్థాయ ఆవత్తిత్వా, గిహీ హుత్వాతి అత్థో. **అత్తమనా హోథా**తి తుట్ఠచిత్తా హోథ, “మయా లభితబ్బం లభథ, మయా వసితబ్బట్ఠానే వసథ, ఫాసువిహారో వో మయా కతో”తి అధిప్పాయేన వదతి. **దుస్సతీ**తి దుట్ఠో హోతి.

**నవహి ఆఘాతవత్థూహీ**తి సత్తేసు ఉప్పత్తివసేనేవ కథితాని. యథాహ –

> “నవయిమాని, భిక్ఖవే, ఆఘాతవత్థూని. కతమాని నవ? ‘అనత్థం మే అచరీ’తి ఆఘాతం బన్ధతి, ‘అనత్థం మే చరతీ’తి ఆఘాతం బన్ధతి, ‘అనత్థం మే చరిస్సతీ’తి ఆఘాతం బన్ధతి, ‘పియస్స మే మనాపస్స అనత్థం అచరి, అనత్థం చరతి, అనత్థం చరిస్సతీ’తి ఆఘాతం బన్ధతి, ‘అప్పియస్స మే అమనాపస్స అత్థం అచరి, అత్థం చరతి, అత్థం చరిస్సతీ’తి ఆఘాతం బన్ధతి. ఇమాని ఖో, భిక్ఖవే, నవ ఆఘాతవత్థూనీ”తి (అ. ని. ౯.౨౯).

తత్థ **ఆఘాతవత్థూనీ**తి ఆఘాతకారణాని. **ఆఘాత**న్తి చేత్థ కోపో, సోయేవ ఉపరూపరి కోపస్స వత్థుత్తా ఆఘాతవత్థు. **ఆఘాతం బన్ధతీ**తి కోపం బన్ధతి కరోతి ఉప్పాదేతి. “అత్థం మే నాచరి, న చరతి, న చరిస్సతి. పియస్స మే మనాపస్స అత్థం నాచరి, న చరతి, న చరిస్సతి. అప్పియస్స మే అమనాపస్స అనత్థం నాచరి, న చరతి, న చరిస్సతీ”తి (మహాని. ౮౫; విభ. ౯౬౦; ధ. స. ౧౦౬౬) నిద్దేసే వుత్తాని అపరానిపి నవ ఆఘాతవత్థూని ఇమేహేవ నవహి సఙ్గహితాని. **ఆఘాతితో**తి ఘట్టితో.

**నవవిధమానేహీ**తి కతమే నవవిధమానా? సేయ్యస్స సేయ్యోహమస్మీతి మానో, సేయ్యస్స సదిసోహమస్మీతి మానో, సేయ్యస్స హీనోహమస్మీతి మానో. సదిసస్స సేయ్యోహమస్మీతి మానో, సదిసస్స సదిసోహమస్మీతి మానో, సదిసస్స హీనోహమస్మీతి మానో. హీనస్స సేయ్యోహమస్మీతి మానో, హీనస్స సదిసోహమస్మీతి మానో, హీనస్స హీనోహమస్మీతి మానో. ఇమే నవవిధమానా (విభ. ౯౬౨).

ఏత్థ పన **సేయ్యస్స సేయ్యోహమస్మీతి మానో** రాజూనఞ్చేవ పబ్బజితానఞ్చ ఉప్పజ్జతి. రాజా హి “రట్ఠేన వా ధనేన వా వాహనేహి వా కో మయా సదిసో అత్థీ”తి ఏతం మానం కరోతి, పబ్బజితోపి “సీలధుతఙ్గాదీహి కో మయా సదిసో అత్థీ”తి ఏతం మానం కరోతి.

**సేయ్యస్స సదిసోహమస్మీతి మానో**పి ఏతేసంయేవ ఉప్పజ్జతి. రాజా హి “రట్ఠేన వా ధనేన వా వాహనేహి వా అఞ్ఞరాజూహి సద్ధిం మయ్హం కిం నానాకరణ”న్తి ఏతం మానం కరోతి, పబ్బజితోపి “సీలధుతఙ్గాదీహి అఞ్ఞేన భిక్ఖునా మయ్హం కిం నానాకరణ”న్తి ఏతం మానం కరోతి.

**సేయ్యస్స హీనోహమస్మీతి మానో**పి ఏతేసంయేవ ఉప్పజ్జతి. యస్స హి రఞ్ఞో రట్ఠం వా ధనం వా వాహనాదీని వా నాతిసమ్పన్నాని హోన్తి, సో “మయ్హం రాజాతి వోహారసుఖమత్తకమేవ, కిం రాజా నామ అహ”న్తి ఏతం మానం కరోతి, పబ్బజితోపి అప్పలాభసక్కారో “అహం ధమ్మకథికో బహుస్సుతో మహాథేరోతి కథామత్తమేవ, కిం ధమ్మకథికో నామాహం, కిం బహుస్సుతో నామాహం, కిం మహాథేరో నామాహం, యస్స మే లాభసక్కారో నత్థీ”తి ఏతం మానం కరోతి.

**సదిసస్స సేయ్యోహమస్మీతి మానా**దయో అమచ్చాదీనం ఉప్పజ్జన్తి. అమచ్చో వా హి రట్ఠియో వా “భోగయానవాహనాదీహి కో మయా సదిసో అఞ్ఞో రాజపురిసో అత్థీ”తి వా, “మయ్హం అఞ్ఞేహి సద్ధిం కిం నానాకరణ”న్తి వా, “అమచ్చోతి నామమేవ మయ్హం, ఘాసచ్ఛాదనమత్తమ్పి మే నత్థి, కిం అమచ్చో నామాహ”న్తి వా ఏతం మానం కరోతి.

**హీనస్స సేయ్యోహమస్మీతి మానా**దయో దాసాదీనం ఉప్పజ్జన్తి. దాసో హి “మాతితో వా పితితో వా కో మయా సదిసో అఞ్ఞో దాసో నామ అత్థి, అఞ్ఞే జీవితుం అసక్కోన్తా కుచ్ఛిహేతు దాసా నామ జాతా, అహం పన పవేణిఆగతత్తా సేయ్యో”తి వా, “పవేణిఆగతభావేన ఉభతోసుద్ధికదాసత్తేన అసుకదాసేన నామ సద్ధిం మయ్హం కిం నానాకరణ”న్తి వా, “కుచ్ఛివసేనాహం దాసబ్యం ఉపగతో, మాతాపితుకోటియా పన మే దాసట్ఠానం నత్థి, కిం దాసో నామ అహ”న్తి వా ఏతం మానం కరోతి. యథా చ దాసో, ఏవం పుక్కుసచణ్డాలాదయోపి ఏతం మానం కరోన్తియేవ. ఏత్థ చ సేయ్యస్స సేయ్యోహమస్మీతి ఉప్పన్నమానోవ యాథావమానో, ఇతరే ద్వే అయాథావమానా. తథా సదిసస్స సదిసోహమస్మీతి హీనస్స హీనోహమస్మీతి ఉప్పన్నమానోవ యాథావమానో, ఇతరే ద్వే అయాథావమానా. తత్థ యాథావమానా అరహత్తమగ్గవజ్ఝా, అయాథావమానా సోతాపత్తిమగ్గవజ్ఝాతి.

**తణ్హామూలకా** వుత్తాయేవ. **రజ్జతీ**తి న కేవలం రాగేనేవ రజ్జతి, అథ ఖో తణ్హామూలకానం పరియేసనాదీనమ్పి సమ్భవతో తణ్హామూలకేహి సబ్బేహి అకుసలధమ్మేహి రజ్జతి, యుజ్జతి బజ్ఝతీతి అధిప్పాయో.

**దసహి కిలేసవత్థూహీ**తి కతమాని దస కిలేసవత్థూని? లోభో, దోసో, మోహో, మానో, దిట్ఠి, విచికిచ్ఛా, థినం, ఉద్ధచ్చం, అహిరికం, అనోత్తప్పన్తి ఇమాని దస కిలేసవత్థూని (విభ॰ ౯౬౬).

తత్థ కిలేసా ఏవ **కిలేసవత్థూని,** వసన్తి వా ఏత్థ అఖీణాసవా సత్తా లోభాదీసు పతిట్ఠితత్తాతి వత్థూని, కిలేసా చ తే తప్పతిట్ఠానం సత్తానం వత్థూని చాతి కిలేసవత్థూని. యస్మా చేత్థ అనన్తరపచ్చయాదిభావేన ఉప్పజ్జమానాపి కిలేసా వసన్తి ఏవ నామ, తస్మా కిలేసానం వత్థూనీతిపి కిలేసవత్థూని. లుబ్భన్తి తేన, సయం వా లుబ్భతి, లుబ్భనమత్తమేవ వా తన్తి **లోభో**. దుస్సన్తి తేన, సయం వా దుస్సతి, దుస్సనమత్తమేవ వా తన్తి **దోసో**. ముయ్హన్తి తేన, సయం వా ముయ్హతి, ముయ్హనమత్తమేవ వా తన్తి **మోహో**. మఞ్ఞతీతి **మానో. దిట్ఠి**ఆదయో వుత్తత్థావ . న హిరీయతీతి అహిరికో, తస్స భావో **అహిరికం**. న ఓత్తప్పతీతి అనోత్తప్పీ, తస్స భావో **అనోత్తప్పం.** తేసు అహిరికం కాయదుచ్చరితాదీహి అజిగుచ్ఛనలక్ఖణం, అనోత్తప్పం తేహేవ అసారజ్జనలక్ఖణం, **కిలిస్సతీ**తి ఉపతాపీయతి విబాధీయతి.

**దసహి ఆఘాతవత్థూహీతి** పుబ్బే వుత్తేహి నవహి చ “అట్ఠానే వా పనాఘాతో జాయతీ”తి (ధ॰ స॰ ౧౦౬౬) వుత్తేన చాతి దసహి. అనత్థం మే అచరీతిఆదీనిపి హి అవికప్పేత్వా ఖాణుకణ్టకాదిమ్హిపి అట్ఠానే ఆఘాతో ఉప్పజ్జతి.

**దసహి అకుసలకమ్మపథేహీతి** కతమే దస అకుసలకమ్మపథా (దీ॰ ని॰ ౩.౩౬౦)? పాణాతిపాతో, అదిన్నాదానం, కామేసుమిచ్ఛాచారో, ముసావాదో, పిసుణా వాచా, ఫరుసా వాచా, సమ్ఫప్పలాపో, అభిజ్ఝా, బ్యాపాదో, మిచ్ఛాదిట్ఠి. ఇమే దస అకుసలకమ్మపథా. తత్థ అకుసలకమ్మాని చ తాని పథా చ దుగ్గతియాతి **అకుసలకమ్మపథా. సమన్నాగతోతి** సమఙ్గీభూతో.

**దసహి సఞ్ఞోజనేహీతి** కతమాని దస సంయోజనాని (ధ॰ స॰ ౧౧౧౮)? కామరాగసంయోజనం, పటిఘసంయోజనం, మానసంయోజనం, దిట్ఠిసంయోజనం, విచికిచ్ఛాసంయోజనం, సీలబ్బతపరామాససంయోజనం, భవరాగసంయోజనం, ఇస్సాసంయోజనం, మచ్ఛరియసంయోజనం, అవిజ్జాసంయోజనం, ఇమాని దస సంయోజనాని. **మిచ్ఛత్తా** వుత్తాయేవ.

**దసవత్థుకాయ మిచ్ఛాదిట్ఠియాతి** కతమా దసవత్థుకా మిచ్ఛాదిట్ఠి (విభ॰ ౯౭౧)? నత్థి దిన్నం, నత్థి యిట్ఠం, నత్థి హుతం, నత్థి సుకతదుక్కటానం కమ్మానం ఫలం విపాకో, నత్థి అయం లోకో, నత్థి పరో లోకో, నత్థి మాతా, నత్థి పితా, నత్థి సత్తా ఓపపాతికా, నత్థి లోకే సమణబ్రాహ్మణా సమ్మగ్గతా సమ్మాపటిపన్నా యే ఇమఞ్చ లోకం పరఞ్చ లోకం సయం అభిఞ్ఞా సచ్ఛికత్వా పవేదేన్తి. అయం దసవత్థుకా మిచ్ఛాదిట్ఠి.

తత్థ **దసవత్థుకాతి** దస వత్థూని ఏతిస్సాతి దసవత్థుకా. **నత్థి దిన్నన్తి** దిన్నం నామ అత్థి, సక్కా కస్సచి కిఞ్చి దాతున్తి జానాతి. దిన్నస్స పన ఫలం విపాకో నత్థీతి గణ్హాతి. **నత్థి యిట్ఠన్తి** యిట్ఠం వుచ్చతి మహాయాగో, తం యజితుం సక్కాతి జానాతి. యిట్ఠస్స పన ఫలం విపాకో నత్థీతి గణ్హాతి. **హుతన్తి** ఆహునపాహునమఙ్గలకిరియా, తం కాతుం సక్కాతి జానాతి. తస్స పన ఫలం విపాకో నత్థీతి గణ్హాతి. **సుకతదుక్కటానన్తి** ఏత్థ దస కుసలకమ్మపథా సుకతకమ్మాని నామ, దస అకుసలకమ్మపథా దుక్కటకమ్మాని నామ. తేసం అత్థిభావం జానాతి. ఫలం విపాకో పన నత్థీతి గణ్హాతి. **నత్థి అయం లోకోతి** పరలోకే ఠితో ఇమం లోకం నత్థీతి గణ్హాతి. **నత్థి పరో లోకోతి** ఇధలోకే ఠితో పరలోకం నత్థీతి గణ్హాతి. **నత్థి మాతా నత్థి పితాతి** మాతాపితూనం అత్థిభావం జానాతి. తేసు కతప్పచ్చయేన కోచి ఫలం విపాకో నత్థీతి గణ్హాతి. **నత్థి సత్తా ఓపపాతికాతి** చవనకఉపపజ్జనకసత్తా నత్థీతి గణ్హాతి. **సమ్మగ్గతా సమ్మాపటిపన్నాతి** అనులోమపటిపదం పటిపన్నా ధమ్మికసమణబ్రాహ్మణా లోకస్మిం నత్థీతి గణ్హాతి. **యే ఇమఞ్చ లోకం…పే॰… పవేదేన్తీతి** ఇమఞ్చ పరఞ్చ లోకం అత్తనావ అభివిసిట్ఠేన ఞాణేన ఞత్వా పవేదనసమత్థో సబ్బఞ్ఞూ బుద్ధో నత్థీతి గణ్హాతి.

**అన్తగ్గాహికాయ దిట్ఠియాతి** “సస్సతో లోకో”తిఆదికం ఏకేకం అన్తం భాగం గణ్హాతీతి అన్తగ్గాహికా. అథ వా అన్తస్స గాహో అన్తగ్గాహో, అన్తగ్గాహో అస్సా అత్థీతి అన్తగ్గాహికా. తాయ అన్తగ్గాహికాయ. సా పన వుత్తాయేవ.

**అట్ఠసతతణ్హాపపఞ్చసతేహీతి** అట్ఠుత్తరం సతం అట్ఠసతం. సంసారే పపఞ్చేతి చిరం వసాపేతీతి పపఞ్చో, తణ్హా ఏవ పపఞ్చో తణ్హాపపఞ్చో, ఆరమ్మణభేదేన పునప్పునం ఉప్పత్తివసేన చ తణ్హానం బహుకత్తా బహువచనం కత్వా తణ్హాపపఞ్చానం సతం తణ్హాపపఞ్చసతం. తేన “తణ్హాపపఞ్చసతేనా”తి వత్తబ్బే వచనవిపల్లాసవసేన

“తణ్హాపపఞ్చసతేహీ”తి బహువచననిద్దేసో కతో. అట్ఠసతన్తి సఙ్ఖాతేన తణ్హాపపఞ్చసతేనాతి అత్థో దట్ఠబ్బో. అట్ఠ అబ్బోహారికాని కత్వా సతమేవ గహితన్తి వేదితబ్బం. ఖుద్దకవత్థువిభఙ్గే పన తణ్హావిచరితానీతి ఆగతం. యథాహ –

> “అట్ఠారస తణ్హావిచరితాని అజ్ఝత్తికస్స ఉపాదాయ, అట్ఠారస తణ్హావిచరితాని బాహిరస్స ఉపాదాయ, తదేకజ్ఝం అభిసఞ్ఞూహిత్వా అభిసఙ్ఖిపిత్వా ఛత్తింస తణ్హావిచరితాని హోన్తి. ఇతి అతీతాని ఛత్తింస తణ్హావిచరితాని, అనాగతాని ఛత్తింస తణ్హావిచరితాని, పచ్చుప్పన్నాని ఛత్తింస తణ్హావిచరితాని తదేకజ్ఝం అభిసఞ్ఞూహిత్వా అభిసఙ్ఖిపిత్వా అట్ఠతణ్హావిచరితసతం హోతీ”తి (విభ. ౮౪౨).

తణ్హాపపఞ్చాయేవ పనేత్థ **తణ్హావిచరితానీ**తి వుత్తా. తణ్హాసముదాచారా తణ్హాపవత్తియోతి అత్థో. **అజ్ఝత్తికస్స ఉపాదాయా**తి అజ్ఝత్తికం ఖన్ధపఞ్చకం ఉపాదాయ. ఇదఞ్హి ఉపయోగత్థే సామివచనం. విత్థారో పనస్స తస్స నిద్దేసే (విభ. ౯౭౩) వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బో. అయం పన అపరో నయో – రూపారమ్మణాయేవ కామతణ్హా, భవతణ్హా, విభవతణ్హాతి తిస్సో తణ్హా హోన్తి, తథా సద్దాదిఆరమ్మణాతి ఛసు ఆరమ్మణేసు అట్ఠారస తణ్హా హోన్తి, అజ్ఝత్తారమ్మణా అట్ఠారస, బహిద్ధారమ్మణా అట్ఠారసాతి ఛత్తింస హోన్తి. తా ఏవ అతీతారమ్మణా ఛత్తింస, అనాగతారమ్మణా ఛత్తింస, పచ్చుప్పన్నారమ్మణా ఛత్తింసాతి అట్ఠతణ్హావిచరితసతం హోతి. **పపఞ్చితో**తి ఆరమ్మణే, సంసారే వా పపఞ్చితో చిరవాసితో.

**ద్వాసట్ఠియా దిట్ఠిగతేహీ**తి “కతమాని ద్వాసట్ఠి దిట్ఠిగతాని బ్రహ్మజాలే వేయ్యాకరణే వుత్తాని భగవతా? చత్తారో సస్సతవాదా, చత్తారో ఏకచ్చసస్సతవాదా, చత్తారో అన్తానన్తికా , చత్తారో అమరావిక్ఖేపికా, ద్వే అధిచ్చసముప్పన్నికా, సోళస సఞ్ఞీవాదా, అట్ఠ అసఞ్ఞీవాదా, అట్ఠ నేవసఞ్ఞీనాసఞ్ఞీవాదా, సత్త ఉచ్ఛేదవాదా, పఞ్చ దిట్ఠధమ్మనిబ్బానవాదాతి ఇమాని ద్వాసట్ఠి దిట్ఠిగతాని బ్రహ్మజాలే వేయ్యాకరణే వుత్తాని భగవతా”తి (విభ. ౯౭౭). విత్థారో పనేత్థ బ్రహ్మజాలసుత్తే వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బో.

**అహఞ్చమ్హి తిణ్ణో**తి అహఞ్చ చతురోఘం, సంసారసముద్దం వా తిణ్ణో అమ్హి భవామి. **ముత్తో**తి రాగాదిబన్ధనేహి ముత్తో. **దన్తో**తి నిబ్బిసేవనో నిప్పరిప్ఫన్దో. **సన్తో**తి సీతీభూతో. **అస్సత్థో**తి నిబ్బానదస్సనే లద్ధస్సాసో. **పరినిబ్బుతో**తి కిలేసపరినిబ్బానేన పరినిబ్బుతో. **పహోమీ**తి సమత్థోమ్హి. **ఖో**ఇతి ఏకంసత్థే నిపాతో. **పరే చ పరినిబ్బాపేతు**న్తి ఏత్థ పరే చ-సద్దో “పరే చ తారేతు”న్తిఆదీహిపి యోజేతబ్బోతి.

మహాకరుణాఞాణనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

### ౭౨-౭౩. సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణనిద్దేసవణ్ణనా

౧౧౯. సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణనిద్దేసే **కతమం తథాగతస్స సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణ**న్తి పుచ్ఛిత్వా తేన సమగతికత్తా తేనేవ సహ అనావరణఞాణం నిద్దిట్ఠం. న హి అనావరణఞాణం ధమ్మతో విసుం అత్థి, ఏకమేవ హేతం ఞాణం ఆకారభేదతో ద్విధా వుచ్చతి సద్ధిన్ద్రియసద్ధాబలాదీని వియ. సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణమేవ హి నత్థి ఏతస్స ఆవరణన్తి, కేనచి ధమ్మేన, పుగ్గలేన వా ఆవరణం కాతుం అసక్కుణేయ్యతాయ అనావరణన్తి వుచ్చతి ఆవజ్జనపటిబద్ధత్తా సబ్బధమ్మానం. అఞ్ఞే పన ఆవజ్జిత్వాపి న జానన్తి. కేచి పనాహు “మనోవిఞ్ఞాణం వియ సబ్బారమ్మణికత్తా సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం . తంయేవ ఞాణం ఇన్దవజిరం వియ విసయేసు అప్పటిహతత్తా అనావరణఞాణం. అనుపుబ్బసబ్బఞ్ఞుతాపటిక్ఖేపో సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం, సకింసబ్బఞ్ఞుతాపటిక్ఖేపో

అనావరణఞాణం, భగవా సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణపటిలాభేనపి సబ్బఞ్ఞూతి వుచ్చతి, న చ అనుపుబ్బసబ్బఞ్ఞూ. అనావరణఞాణపటిలాభేనపి సబ్బఞ్ఞూతి వుచ్చతి, న చ సకింసబ్బఞ్ఞూ"తి.

**సబ్బం సఙ్ఖతమసఙ్ఖతం అనవసేసం జానాతీ**తి ఏత్థ **సబ్బ**న్తి జాతివసేన సబ్బధమ్మానం నిస్సేసపరియాదానం. **అనవసేస**న్తి ఏకేకస్సేవ ధమ్మస్స సబ్బాకారవసేన నిస్సేసపరియాదానం. **సఙ్ఖతమసఙ్ఖత**న్తి ద్విధా పభేదదస్సనం. సఙ్ఖతఞ్హి ఏకో పభేదో, అసఙ్ఖతం ఏకో పభేదో. పచ్చయేహి సఙ్గమ్మ కతన్తి సఙ్ఖతం. ఖన్ధపఞ్చకం. తథా న సఙ్ఖతన్తి అసఙ్ఖతం. నిబ్బానం. సఙ్ఖతం అనిచ్చదుక్ఖానత్తాదీహి ఆకారేహి అనవసేసం జానాతి, అసఙ్ఖతం సుఞ్ఞతానిమిత్తఅప్పణిహితాదీహి ఆకారేహి అనవసేసం జానాతి. నత్థి ఏతస్స సఙ్ఖతస్స అసఙ్ఖతస్స చ అవసేసోతి అనవసేసం. సఙ్ఖతం అసఙ్ఖతఞ్చ. అనేకభేదాపి పఞ్ఞత్తి పచ్చయేహి అకతత్తా అసఙ్ఖతపక్ఖం భజతి. సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణఞ్హి సబ్బాపి పఞ్ఞత్తియో అనేకభేదతో జానాతి. అథ వా **సబ్బ**న్తి సబ్బధమ్మగ్గహణం. **అనవసేస**న్తి నిప్పదేసగ్గహణం. **తత్థ ఆవరణం నత్థీ**తి తత్థ తస్మిం అనవసేసే సఙ్ఖతాసఙ్ఖతే నిస్సఙ్గత్తా సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణస్స ఆవరణం నత్థీతి తదేవ సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం అనావరణఞాణం నామాతి అత్థో.

౧౨౦. ఇదాని అనేకవిసయభేదతో దస్సేతుం **అతీత**న్తిఆదిమాహ. తత్థ **అతీతం అనాగతం పచ్చుప్పన్న**న్తి కాలభేదతో దస్సితం, **చక్ఖు చేవ రూపా చా**తిఆది వత్థారమ్మణభేదతో. **ఏవం తం సబ్బ**న్తి తేసం చక్ఖురూపానం అనవసేసపరియాదానం. ఏవం సేసేసు. **యావతా**తి అనవసేసపరియాదానం. **అనిచ్చట్ఠ**న్తిఆది సామఞ్ఞలక్ఖణభేదతో దస్సితం. **అనిచ్చట్ఠ**న్తి చ అనిచ్చాకారం. పచ్చత్తత్థే వా ఉపయోగవచనం. ఏస నయో ఏదిసేసు. **రూపస్సా**తిఆది ఖన్ధభేదతో దస్సితం. **చక్ఖుస్స...పే.... జరామరణస్సా**తి హేట్ఠా వుత్తపేయ్యాలనయేన యోజేతబ్బం. **అభిఞ్ఞాయా**తిఆదీసు హేట్ఠా వుత్తఞాణానేవ. **అభిఞ్ఞట్ఠ**న్తి అభిజాననసభావం. ఏస నయో ఏదిసేసు. **ఖన్ధానం ఖన్ధట్ఠ**న్తిఆది హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం. **కుసలే ధమ్మే**తిఆది కుసలత్తికవసేన భేదో. **కామావచరే ధమ్మే**తిఆది చతుభూమకవసేన. ఉభయత్థాపి "సబ్బే జానాతీ"తి బహువచనపాఠో సున్దరో. ఏకవచనపోతే పతితత్తా పన పోత్థకేసు ఏకవచనేన లిఖితం. **దుక్ఖస్సా**తిఆది చుద్దసన్నం బుద్ధఞాణానం విసయభేదో. **ఇన్ద్రియపరోపరియత్తే ఞాణ**న్తిఆదీని చత్తారి ఞాణాని వత్వా సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం కస్మా న వుత్తన్తి చే? వుచ్చమానస్స సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణత్తా. విసయభేదతో హి సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణే వుచ్చమానే తం ఞాణం న వత్తబ్బం హోతి, సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం పన సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణస్స విసయో హోతియేవ.

పున కాళకారామసుత్తన్తాదీసు (అ॰ ని॰ ౪.౨౪) వుత్తనయేన సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణభూమిం దస్సేన్తో **యావతా సదేవకస్స లోకస్సా**తిఆదిమాహ. తత్థ సహ దేవేహి **సదేవకస్స**. సహ మారేన **సమారకస్స** . సహ బ్రహ్మునా **సబ్రహ్మకస్స** లోకస్స. సహ సమణబ్రాహ్మణేహి **సస్సమణబ్రాహ్మణియా**. సహ దేవమనుస్సేహి **సదేవమనుస్సాయ** పజాయ. పజాతత్తా **పజా**తి సత్తలోకస్స పరియాయవచనమేతం. తత్థ సదేవకవచనేన పఞ్చకామావచరదేవగ్గహణం, సమారకవచనేన ఛట్ఠకామావచరదేవగ్గహణం, సబ్రహ్మకవచనేన బ్రహ్మకాయికాదిబ్రహ్మగ్గహణం, సస్సమణబ్రాహ్మణివచనేన సాసనస్స పచ్చత్థికపచ్చామిత్తసమణబ్రాహ్మణగ్గహణం సమితపాపబాహితపాపసమణబ్రాహ్మణగ్గహణఞ్చ, పజావచనేన సత్తలోకగ్గహణం, సదేవమనుస్సవచనేన సమ్ముతిదేవసేసమనుస్సగ్గహణం వేదితబ్బం. ఏవమేత్థ తీహి పదేహి ఓకాసలోకో, ద్వీహి పజావసేన సత్తలోకో గహితోతి వేదితబ్బో.

అపరో నయో – సదేవకగ్గహణేన అరూపావచరలోకో గహితో, సమారకగ్గహణేన ఛకామావచరదేవలోకో, సబ్రహ్మకగ్గహణేన రూపావచరబ్రహ్మలోకో, సస్సమణబ్రాహ్మణాదిగ్గహణేన చతుపరిసవసేన, సమ్ముతిదేవేహి వా సహ

మనుస్సలోకో, అవసేససత్తలోకో వా.

అపిచేత్థ సదేవకవచనేన ఉక్కట్ఠపరిచ్ఛేదతో సబ్బస్సపి లోకస్స దిట్ఠాదిజాననభావం సాధేతి. తతో యేసం సియా "మారో మహానుభావో ఛకామావచరిస్సరో వసవత్తీ, కిం తస్సాపి దిట్ఠాదిం జానాతీ"తి, తేసం విమతిం విధమన్తో "సమారకస్సా"తి ఆహ. యేసం పన సియా "బ్రహ్మా మహానుభావో ఏకఙ్గులియా ఏకస్మిం చక్కవాళసహస్సే ఆలోకం ఫరతి, ద్వీహి...పే.... దసహి అఙ్గులీహి దససు చక్కవాళసహస్సేసు ఆలోకం ఫరతి, అనుత్తరఞ్చ ఝానసమాపత్తిసుఖం పటిసంవేదేతి, కిం తస్సాపి దిట్ఠాదిం జానాతీ"తి, తేసం విమతిం విధమన్తో "సబ్రహ్మకస్సా"తి ఆహ. తతో యేసం సియా "పుథూ సమణబ్రాహ్మణా సాసనస్స పచ్చత్థికా, కిం తేసమ్పి దిట్ఠాదిం జానాతీ"తి, తేసం విమతిం విధమన్తో "సస్సమణబ్రాహ్మణియా పజాయా"తి ఆహ. ఏవం ఉక్కట్ఠానం దిట్ఠాదిజాననభావం పకాసేత్వా అథ సమ్ముతిదేవే అవసేసమనుస్సే చ ఉపాదాయ ఉక్కట్ఠపరిచ్ఛేదవసేన సేససత్తలోకస్స దిట్ఠాదిజాననభావం పకాసేతి. అయమేత్థ అనుసన్ధిక్కమో. పోరాణా పనాహు – **సదేవకస్సాతి** దేవతాహి సద్ధిం అవసేసలోకస్స . **సమారకస్సాతి** మారేన సద్ధిం అవసేసలోకస్స. **సబ్రహ్మకస్సాతి** బ్రహ్మేహి సద్ధిం అవసేసలోకస్స. ఏవం సబ్బేపి తిభవూపగే సత్తే తీహాకారేహి తీసు పదేసు పక్ఖిపిత్వా పున ద్వీహాకారేహి పరియాదాతుం **సస్సమణబ్రాహ్మణియా పజాయ సదేవమనుస్సాయాతి** వుత్తం. ఏవం పఞ్చహి పదేహి తేన తేన ఆకారేన తేధాతుకమేవ పరియాదిన్నం హోతీతి.

**దిట్ఠన్తి** రూపాయతనం. **సుతన్తి** సద్దాయతనం. **ముతన్తి** పత్వా గహేతబ్బతో గన్ధాయతనం, రసాయతనం, ఫోట్ఠబ్బాయతనం. **విఞ్ఞాతన్తి** సుఖదుక్ఖాదిధమ్మారమ్మణం. **పత్తన్తి** పరియేసిత్వా వా అపరియేసిత్వా వా పత్తం. **పరియేసితన్తి** పత్తం వా అప్పత్తం వా పరియేసితం. **అనువిచరితం మనసాతి** చిత్తేన అనుసఞ్చరితం. **సబ్బం జానాతీతి** ఇమినా ఏతం దస్సేతి – యం అపరిమానాసు లోకధాతూసు ఇమస్స సదేవకస్స లోకస్స "నీలం పీత"న్తిఆది (ధ. స. ౬౧౯) రూపారమ్మణం చక్ఖుద్వారే ఆపాథం ఆగచ్ఛతి, అయం సత్తో ఇమస్మిం ఖణే ఇమం నామ రూపారమ్మణం దిస్వా సుమనో వా దుమ్మనో వా మజ్ఝత్తో వా జాతోతి తం సబ్బం తథాగతస్స సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం జానాతి. తథా యం అపరిమాణాసు లోకధాతూసు ఇమస్స సదేవకస్స లోకస్స "భేరిసద్దో, ముదిఙ్గసద్దో"తిఆది సద్దారమ్మణం సోతద్వారే ఆపాథం ఆగచ్ఛతి, "మూలగన్ధో తచగన్ధో"తిఆది (ధ. స. ౬౨౪-౬౨౫) గన్ధారమ్మణం ఘానద్వారే ఆపాథం ఆగచ్ఛతి, "మూలరసో, ఖన్ధరసో"తిఆది (ధ. స. ౬౨౮-౬౩౦) రసారమ్మణం జివ్హాద్వారే ఆపాథం ఆగచ్ఛతి, "కక్ఖళం, ముదుక"న్తిఆది (ధ. స. ౬౪౭-౬౨౦) పథవీధాతుతేజోధాతువాయోధాతుభేదం ఫోట్ఠబ్బారమ్మణం కాయద్వారే ఆపాథం ఆగచ్ఛతి, అయం సత్తో ఇమస్మిం ఖణే ఇమం నామ ఫోట్ఠబ్బారమ్మణం ఫుసిత్వా సుమనో వా దుమ్మనో వా మజ్ఝత్తో వా జాతోతి తం సబ్బం తథాగతస్స సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం జానాతి. తథా యం అపరిమాణాసు లోకధాతూసు ఇమస్స సదేవకస్స లోకస్స సుఖదుక్ఖాదిభేదం ధమ్మారమ్మణం మనోద్వారే ఆపాథం ఆగచ్ఛతి, అయం సత్తో ఇమస్మిం ఖణే ఇమం నామ ధమ్మారమ్మణం విజానిత్వా సుమనో వా దుమ్మనో వా మజ్ఝత్తో వా జాతోతి తం సబ్బం తథాగతస్స సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం జానాతి. ఇమస్స పన మహాజనస్స పరియేసిత్వా అప్పత్తమ్పి అత్థి, పరియేసిత్వా పత్తమ్పి అత్థి. అపరియేసిత్వా అప్పత్తమ్పి అత్థి, అపరియేసిత్వా పత్తమ్పి అత్థి. సబ్బం తథాగతస్స సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణేన అప్పత్తం నామ నత్థీతి.

౧౨౧. పున అపరేన పరియాయేన సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణభావసాధనత్థం **న తస్సాతి** గాథమాహ. తత్థ **న తస్స అద్దిట్ఠమిధత్థి కిఞ్చీతి** తస్స తథాగతస్స ఇధ ఇమస్మిం తేధాతుకే లోకే, ఇమస్మిం పచ్చుప్పన్నకాలే వా పఞ్ఞాచక్ఖునా అద్దిట్ఠం నామ

కిఞ్చి అప్పమత్తకమ్పి న అత్థి న సంవిజ్జతి. **అత్థీ**తి ఇదం వత్తమానకాలికం ఆఖ్యాతపదం. ఇమినా పచ్చుప్పన్నకాలికస్స సబ్బధమ్మస్స ఞాతభావం దస్సేతి. గాథాబన్ధసుఖత్థం పనేత్థ ద-కారో సంయుత్తో. **అథో అవిఞ్ఞాతన్తి** ఏత్థ **అథో**ఇతి వచనోపాదానే నిపాతో. **అవిఞ్ఞాతన్తి** అతీతకాలికం అవిఞ్ఞాతం నామ కిఞ్చి ధమ్మజాతం. నాహోసీతి పాఠసేసో. అబ్యయభూతస్స అత్థిసద్దస్స గహణే పాఠసేసం వినాపి యుజ్జతియేవ. ఇమినా అతీతకాలికస్స సబ్బధమ్మస్స ఞాతభావం దస్సేతి . **అజానితబ్బన్తి** అనాగతకాలికం అజానితబ్బం నామ ధమ్మజాతం న భవిస్సతి, నత్థి వా. ఇమినా అనాగతకాలికస్స సబ్బధమ్మస్స ఞాతభావం దస్సేతి. జాననకిరియావిసేసనమత్తమేవ వా ఏత్థ అ-కారో. **సబ్బం అభిఞ్ఞాసి యదత్థి నేయ్యన్తి** ఏత్థ యం తేకాలికం వా కాలవిముత్తం వా నేయ్యం జానితబ్బం కిఞ్చి ధమ్మజాతం అత్థి, తం సబ్బం తథాగతో అభిఞ్ఞాసి అధికేన సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణేన జాని పటివిజ్ఝి. ఏత్థ అత్థిసద్దేన తేకాలికస్స కాలవిముత్తస్స చ గహణా అత్థి-సద్దో అబ్యయభూతోయేవ దట్ఠబ్బో. **తథాగతో తేన సమన్తచక్ఖూ**తి కాలవసేన ఓకాసవసేన చ నిప్పదేసత్తా సమన్తా సబ్బతో పవత్తం ఞాణచక్ఖు అస్సాతి సమన్తచక్ఖు. తేన యథావుత్తేన కారణేన తథాగతో సమన్తచక్ఖు, సబ్బఞ్ఞూతి వుత్తం హోతి. ఇమిస్సా గాథాయ పుగ్గలాధిట్ఠానాయ దేసనాయ సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం సాధితం.

పున బుద్ధఞాణానం విసయవసేన సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం దస్సేతుకామో **సమన్తచక్ఖూతి కేనట్ఠేన సమన్తచక్ఖూ**తిఆదిమాహ. తత్థ గాథాయ **సమన్తచక్ఖూ**తి వుత్తపదే యం తం సమన్తచక్ఖు, తం కేనట్ఠేన సమన్తచక్ఖూతి అత్థో. అత్థో పనస్స **యావతా దుక్ఖస్స దుక్ఖట్ఠో**తిఆదీహి వుత్తోయేవ హోతి. సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణఞ్హి సమన్తచక్ఖు. యథాహ – "సమన్తచక్ఖు వుచ్చతి సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణ"న్తి (చూళని॰ ధోతకమాణవపుచ్ఛానిద్దేస ౩౨). తస్మిం సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణట్ఠే వుత్తే సమన్తచక్ఖుట్ఠో వుత్తోయేవ హోతీతి. బుద్ధస్సేవ ఞాణానీతి **బుద్ధఞాణాని. దుక్ఖే ఞాణా**దీనిపి హి సబ్బాకారేన బుద్ధస్సేవ భగవతో పవత్తన్తి, ఇతరేసం పన ఏకదేసమత్తేనేవ పవత్తన్తి. **సావకసాధారణానీ**తి పన ఏకదేసేనాపి అత్థితం సన్ధాయ వుత్తం. **సబ్బో ఞాతో**తి సబ్బో ఞాణేన ఞాతో. **అఞ్ఞాతో దుక్ఖట్ఠో నత్థీ**తి వుత్తమేవ అత్థం పటిసేధేన విభావేతి. **సబ్బో దిట్ఠో**తి న కేవలం ఞాతమత్తోయేవ, అథ ఖో చక్ఖునా దిట్ఠో వియ కతో. **సబ్బో విదితో**తి న కేవలం దిట్ఠమత్తోయేవ, అథ ఖో పాకటో. **సబ్బో సచ్ఛికతో**తి న కేవలం విదితోయేవ, అథ ఖో తత్థ ఞాణపటిలాభవసేన పచ్చక్ఖీకతో. **సబ్బో ఫస్సితో**తి న కేవలం సచ్ఛికతోయేవ, అథ ఖో పునప్పునం యథారుచి సముదాచారవసేన ఫుట్ఠోతి. అథ వా **ఞాతో** సభావలక్ఖణవసేన. **దిట్ఠో** సామఞ్ఞలక్ఖణవసేన. **విదితో** రసవసేన. **సచ్ఛికతో** పచ్చుపట్ఠానవసేన . **ఫస్సితో** పదట్ఠానవసేన. అథ వా ఞాతో ఞాణుప్పాదవసేన. దిట్ఠో చక్ఖుప్పాదవసేన. విదితో పఞ్ఞుప్పాదవసేన. సచ్ఛికతో విజ్జుప్పాదవసేన. ఫస్సితో ఆలోకుప్పాదవసేన. "యావతా దుక్ఖస్స దుక్ఖట్ఠో, సబ్బో దిట్ఠో, అదిట్ఠో దుక్ఖట్ఠో నత్థీ"తిఆదినా నయేన చ "యావతా సదేవకస్స లోకస్స...పే.... అనువిచరితం మనసా, సబ్బం ఞాతం, అఞ్ఞాతం నత్థీ"తిఆదినా నయేన చ విత్థారో వేదితబ్బో. పఠమం వుత్తగాథా నిగమనవసేన పున వుత్తా. తంనిగమనేయేవ హి కతే ఞాణనిగమనమ్పి కతమేవ హోతీతి.

సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

సద్ధమ్మప్పకాసినియా పటిసమ్భిదామగ్గ-అట్ఠకథాయ

ఞాణకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

# ౨. దిట్ఠికథా

## ౧. అస్సాదదిట్ఠినిద్దేసవణ్ణనా

**౧౨౨.** ఇదాని ఞాణకథానన్తరం కథితాయ దిట్ఠికథాయ అనుపుబ్బఅనువణ్ణనా అనుప్పత్తా. అయఞ్హి దిట్ఠికథా ఞాణకథాయ కతఞాణపరిచయస్స సమధిగతసమ్మాదిట్ఠిస్స మిచ్ఛాదిట్ఠిమలవిసోధనా సుకరా హోతి, సమ్మాదిట్ఠి చ సుపరిసుద్ధా హోతీతి ఞాణకథానన్తరం కథితా. తత్థ **కా దిట్ఠీ**తిఆదికా పుచ్ఛా. **కా దిట్ఠీతి అభినివేసపరామాసో దిట్ఠీ**తిఆదికం పుచ్ఛితపుచ్ఛాయ విస్సజ్జనం. **కథం అభినివేసపరామాసో దిట్ఠీ**తిఆదికో విస్సజ్జితవిస్సజ్జనస్స విత్థారనిద్దేసో, **సబ్బావ తా దిట్ఠియో అస్సాదదిట్ఠియో**తిఆదికా దిట్ఠిసుత్తసంసన్దనాతి ఏవమిమే చత్తారో పరిచ్ఛేదా. తత్థ పుచ్ఛాపరిచ్ఛేదే తావ **కా దిట్ఠీ**తి ధమ్మపుచ్ఛా, సభావపుచ్ఛా. **కతి దిట్ఠిట్ఠానానీ**తి హేతుపుచ్ఛా పచ్చయపుచ్ఛా, కిత్తకాని దిట్ఠీనం కారణానీతి అత్థో. **కతి దిట్ఠిపరియుట్ఠానానీ**తి సముదాచారపుచ్ఛా వికారపుచ్ఛా. దిట్ఠియో ఏవ హి సముదాచారవసేన చిత్తం పరియోనన్ధన్తియో ఉట్ఠహన్తీతి దిట్ఠిపరియుట్ఠానాని నామ హోన్తి. **కతి దిట్ఠియో**తి దిట్ఠీనం సఙ్ఖాపుచ్ఛా గణనాపుచ్ఛా. **కతి దిట్ఠాభినివేసా**తి వత్థుప్పభేదవసేన ఆరమ్మణనానత్తవసేన దిట్ఠిప్పభేదపుచ్ఛా. దిట్ఠియో ఏవ హి తం తం వత్థుం తం తం ఆరమ్మణం అభినివిసన్తి పరామసన్తీతి దిట్ఠిపరామాసాతి వుచ్చన్తి. **కతమో దిట్ఠిట్ఠానసముగ్ఘాతో**తి దిట్ఠీనం పటిపక్ఖపుచ్ఛా పహానూపాయపుచ్ఛా. దిట్ఠికారణాని హి ఖన్ధాదీని దిట్ఠిసముగ్ఘాతేన తాసం కారణాని న హోన్తీతి తాని చ కారణాని సముగ్ఘాతితాని నామ హోన్తి. తస్మా దిట్ఠిట్ఠానాని సమ్మా భుసం హఞ్ఞన్తి ఏతేనాతి దిట్ఠిట్ఠానసముగ్ఘాతోతి వుచ్చతి.

ఇదాని ఏతాసం ఛన్నం పుచ్ఛానం **కా దిట్ఠీ**తిఆదీని ఛ విస్సజ్జనాని. తత్థ **కా దిట్ఠీ**తి విస్సజ్జేతబ్బపుచ్ఛా. **అభినివేసపరామాసో దిట్ఠీ**తి విస్సజ్జనం. సా పన అనిచ్చాదికే వత్థుస్మిం నిచ్చాదివసేన అభినివిసతి పతిట్ఠహతి దళ్హం గణ్హాతీతి **అభినివేసో**. అనిచ్చాదిఆకారం అతిక్కమిత్వా నిచ్చన్తిఆదివసేన వత్తమానో పరతో ఆమసతి గణ్హాతీతి **పరామాసో**. అథ వా నిచ్చన్తిఆదికం పరం ఉత్తమం సచ్చన్తి ఆమసతి గణ్హాతీతి పరామాసో, అభినివేసో చ సో పరామాసో చాతి **అభినివేసపరామాసో**. ఏవంపకారో దిట్ఠీతి కిచ్చతో దిట్ఠిసభావం విస్సజ్జేతి. **తీణి సతన్తి** తీణి సతాని, వచనవిపల్లాసో కతో. **కతమో దిట్ఠిట్ఠానసముగ్ఘాతో**తి పుచ్ఛం అనుద్ధరిత్వావ **సోతాపత్తిమగ్గో దిట్ఠిట్ఠానసముగ్ఘాతో**తి విస్సజ్జనం కతం.

**౧౨౩.** ఇదాని **కథం అభినివేసపరామాసో**తిఆది విత్థారనిద్దేసో. తత్థ **రూపన్తి** ఉపయోగవచనం. రూపం అభినివేసపరామాసోతి సమ్బన్ధో. **రూపన్తి** చేత్థ రూపుపాదానక్ఖన్ధో కసిణరూపఞ్చ. ‘‘ఏతం మమా’’తి అభినివేసపరామాసో దిట్ఠి, ‘‘ఏసోహమస్మీ’’తి అభినివేసపరామాసో దిట్ఠి, ‘‘ఏసో మే అత్తా’’తి అభినివేసపరామాసో దిట్ఠీతి పచ్చేకం యోజేతబ్బం. **ఏతన్తి** సామఞ్ఞవచనం. తేనేవ ‘‘వేదనం ఏతం మమ, సఙ్ఖారే ఏతం మమా’’తి నపుంసకవచనం ఏకవచనఞ్చ కతం. ఏసోతి పన వత్తబ్బమపేక్ఖిత్వా పుల్లిఙ్గేకవచనం కతం. **ఏతం మమాతి** తణ్హామఞ్ఞనామూలికా దిట్ఠి. **ఏసోహమస్మీ**తి మానమఞ్ఞనామూలికా దిట్ఠి. **ఏసో మే అత్తాతి** దిట్ఠిమఞ్ఞనా ఏవ. కేచి పన ‘‘ఏతం మమాతి మమంకారకప్పనా, ఏసోహమస్మీతి అహంకారకప్పనా, ఏసో మే అత్తాతి అహంకారమమంకారకప్పితో అత్తాభినివేసోతి చ, తథా యథాక్కమేనేవ తణ్హామూలనివేసో మానపగ్గాహో, తణ్హామూలనివిట్ఠో మానపగ్గహితో, అత్తాభినివేసోతి చ, సఙ్ఖారానం దుక్ఖలక్ఖణాదస్సనం, సఙ్ఖారానం అనిచ్చలక్ఖణాదస్సనం, సఙ్ఖారానం తిలక్ఖణాదస్సనహేతుకో అత్తాభినివేసోతి చ, దుక్ఖే అసుభే చ సుఖం సుభన్తి విపల్లాసగతస్స, అనిచ్చే నిచ్చన్తి విపల్లాసగతస్స, చతుబ్బిధవిపల్లాసగతస్స చ అత్తాభినివేసోతి చ, పుబ్బేనివాసఞాణస్స

ఆకారకప్పనా, దిబ్బచక్ఖుఞాణస్స అనాగతపటిలాభకప్పనా, పుబ్బన్తాపరన్తఇదప్పచ్చయతాపటిచ్చసముప్పన్నేసు ధమ్మేసు కప్పనిస్సితస్స అత్తాభినివేసోతి చ, నన్దియా అతీతమన్వాగమేతి, నన్దియా అనాగతం పటికఙ్ఖతి, పచ్చుప్పన్నేసు ధమ్మేసు సంహీరతి అత్తాభినివేసోతి చ, పుబ్బన్తే అఞ్ఞాణహేతుకా దిట్ఠి, అపరన్తే అఞ్ఞాణహేతుకా దిట్ఠి, పుబ్బన్తాపరన్తే ఇదప్పచ్చయతాపటిచ్చసముప్పన్నేసు ధమ్మేసు అఞ్ఞాణహేతుకో అత్తాభినివేసో"తి చ ఏతేసం తిణ్ణం వచనానం అత్థం వణ్ణయన్తి.

దిట్ఠియో పనేత్థ పఠమం పఞ్చక్ఖన్ధవత్థుకా. తతో ఛఅజ్ఝత్తికబాహిరాయతనవిఞ్ఞాణ-కాయసమ్ఫస్సకాయవేదనాకాయసఞ్ఞాకాయచేతనాకాయతణ్హాకాయవితక్కవిచారధాతుదసకసిణ- ద్వత్తింసాకారవత్థుకా దిట్ఠియో వుత్తా. ద్వత్తింసాకారేసు చ యత్థ విసుం అభినివేసో న యుజ్జతి, తత్థ సకలసరీరాభినివేసవసేనేవ విసుం అభినివేసో వియ కతోతి వేదితబ్బం. తతో ద్వాదసాయతనఅట్ఠారసధాతుఏకూనవీసతిఇన్ద్రియవసేన యోజనా కతా. తీణి ఏకన్తలోకుత్తరిన్ద్రియాని న యోజితాని. న హి లోకుత్తరవత్థుకా దిట్ఠియో హోన్తి. సబ్బత్థాపి చ లోకియలోకుత్తరమిస్సేసు ధమ్మేసు లోకుత్తరే ఠపేత్వా లోకియా ఏవ గహేతబ్బా. అనిన్ద్రియబద్ధరూపఞ్చ న గహేతబ్బమేవ. తతో తేధాతుకవసేన నవవిధభవవసేన ఝానబ్రహ్మవిహారసమాపత్తివసేన పటిచ్చసముప్పాదఙ్గవసేన చ యోజనా కతా. జాతిజరామరణానం విసుం గహణే పరిహారో వుత్తనయో ఏవ. సబ్బాని చేతాని రూపాదికాని జరామరణన్తాని అట్ఠనవుతిసతం పదాని భవన్తి.

౧౨౪. దిట్ఠిట్ఠానేసు **ఖన్ధాపి దిట్ఠిట్ఠాన**న్తి వీసతివత్థుకాయపి సక్కాయదిట్ఠియా పఞ్చన్నం ఖన్ధానంయేవ వత్థుత్తా "యే హి కేచి, భిక్ఖవే, సమణా వా బ్రాహ్మణా వా అత్తానం సమనుపస్సమానా సమనుపస్సన్తి, సబ్బే తే పఞ్చుపాదానక్ఖన్ధేసుయేవ సమనుపస్సన్తి, ఏతేసం వా అఞ్ఞతర"న్తి (సం॰ ని॰ ౩.౪౭) వుత్తత్తా చ పఞ్చుపాదానక్ఖన్ధా దిట్ఠీనం కారణం. **అవిజ్జాపి దిట్ఠిట్ఠాన**న్తి అవిజ్జాయ అన్ధీకతానం దిట్ఠిఉప్పత్తితో "యాయం, భన్తే, దిట్ఠి 'అసమ్మాసమ్బుద్ధేసు సమ్మాసమ్బుద్ధా'తి, అయం ను ఖో, భన్తే, దిట్ఠి కిం పటిచ్చ పఞ్ఞాయతీతి? మహతీ ఖో ఏసా, కచ్చాన, ధాతు, యదిదం అవిజ్జాధాతు. హీనం, కచ్చాన, ధాతుం పటిచ్చ ఉప్పజ్జతి హీనా సఞ్ఞా హీనా దిట్ఠీ"తి (సం॰ ని॰ ౨.౯౭) వచనతో చ అవిజ్జా దిట్ఠీనం కారణం. **ఫస్సోపి దిట్ఠిట్ఠాన**న్తి తేన ఫస్సేన ఫుట్ఠస్స దిట్ఠిఉప్పత్తితో "యే తే, భిక్ఖవే, సమణబ్రాహ్మణా పుబ్బన్తకప్పికా పుబ్బన్తానుదిట్ఠినో పుబ్బన్తం ఆరబ్భ అనేకవిహితాని అధివుత్తిపదాని అభివదన్తి, తదపి ఫస్సపచ్చయా"తి (దీ॰ ని॰ ౧.౧౨౩) వచనతో చ ఫస్సో దిట్ఠీనం కారణం. **సఞ్ఞాపి దిట్ఠిట్ఠాన**న్తి ఆకారమత్తగ్గహణేన అయాథావసభావగాహహేతుత్తా సఞ్ఞాయ –

"యాని చ తీణి యాని చ సట్ఠి, సమణప్పవాదసితాని భూరిపఞ్ఞ;

సఞ్ఞక్ఖరసఞ్ఞనిస్సితాని, ఓసరణాని వినేయ్య ఓఘతమగా"తి. (సు॰ ని॰ ౫౪౩) –

వచనతో "సఞ్ఞానిదానా హి పపఞ్చసఙ్ఖా"తి (సు॰ ని॰ ౮౮౦; మహాని॰ ౧౦౯) వచనతో చ సఞ్ఞా దిట్ఠీనం కారణం. **వితక్కోపి దిట్ఠిట్ఠాన**న్తి ఆకారపరివితక్కేన దిట్ఠిఉప్పత్తితో –

"నహేవ సచ్చాని బహూని నానా, అఞ్ఞత్ర సఞ్ఞాయ నిచ్చాని లోకే;

తక్కఞ్చ దిట్ఠీసు పకప్పయిత్వా, సచ్చం ముసాతి ద్వయధమ్మమాహూ"తి. (సు॰ ని॰ ౮౯౨) –

వచనతో చ వితక్కో దిట్ఠీనం కారణం. **అయోనిసోమనసికారోపి దిట్ఠిట్ఠానన్తి** అయోనిసో మనసికారస్స అకుసలానం అసాధారణహేతుత్తా "తస్సేవం అయోనిసో మనసికరోతో ఛన్నం దిట్ఠీనం అఞ్ఞతరా దిట్ఠి ఉప్పజ్జతీ"తి (మ. ని. ౧.౧౯) వచనతో చ అయోనిసో మనసికారో దిట్ఠీనం కారణం . **పాపమిత్తోపి దిట్ఠిట్ఠానన్తి** పాపమిత్తస్స దిట్ఠానుగతిఆపజ్జనేన దిట్ఠిఉప్పత్తితో "బాహిరం, భిక్ఖవే, అఙ్గన్తి కరిత్వా న అఞ్ఞం ఏకఙ్గమ్పి సమనుపస్సామి, యం ఏవం మహతో అనత్థాయ సంవత్తతి. యథయిదం, భిక్ఖవే, పాపమిత్తతా"తి (అ. ని. ౧.౧౧౦) వచనతో చ పాపమిత్తో దిట్ఠీనం కారణం. **పరతోపి ఘోసో దిట్ఠిట్ఠానన్తి** దురక్ఖాతధమ్మస్సవనేన దిట్ఠిఉప్పత్తితో "ద్వేమే, భిక్ఖవే, హేతూ ద్వే పచ్చయా మిచ్ఛాదిట్ఠియా ఉప్పాదాయ పరతో చ ఘోసో అయోనిసో చ మనసికారో"తి (అ. ని. ౨.౧౨౬) వచనతో చ పరతో ఘోసో మిచ్ఛాదిట్ఠికతో మిచ్ఛాదిట్ఠిపటిసఞ్ఞుత్తకథా దిట్ఠీనం కారణం.

ఇదాని **దిట్ఠిట్ఠానన్తి** పదస్స అత్థం వివరన్తో **ఖన్ధా హేతు ఖన్ధా పచ్చయోతి**ఆదిమాహ. ఖన్ధా ఏవ దిట్ఠీనం **ఉపాదాయ,** జనకహేతు చేవ ఉపత్థమ్భకపచ్చయో చాతి అత్థో. **సముట్ఠానట్ఠేనాతి** సముట్ఠహన్తి ఉప్పజ్జన్తి ఏతేనాతి సముట్ఠానం, కారణన్తి అత్థో. తేన సముట్ఠానట్ఠేన, దిట్ఠికారణభావేనాతి అత్థో.

**౧౨౫.** ఇదాని కిచ్చభేదేన దిట్ఠిభేదం దస్సేన్తో **కతమాని అట్ఠారస దిట్ఠిపరియుట్ఠానానీతి**ఆదిమాహ. తత్థ **యా దిట్ఠీతి** ఇదాని వుచ్చమానానం అట్ఠారసన్నం పదానం సాధారణం మూలపదం. యా దిట్ఠి, తదేవ దిట్ఠిగతం, యా దిట్ఠి, తదేవ దిట్ఠిగహనన్తి సబ్బేహి సమ్బన్ధో కాతబ్బో. అయాథావదస్సనట్ఠేన దిట్ఠి, తదేవ దిట్ఠీసు గతం దస్సనం ద్వాసట్ఠిదిట్ఠిఅన్తోగధత్తాతి **దిట్ఠిగతం**. హేట్ఠాపిస్స అత్థో వుత్తోయేవ. ద్విన్నం అన్తానం ఏకన్తగతత్తాపి **దిట్ఠిగతం**. సా ఏవ దిట్ఠి దురతిక్కమనట్ఠేన **దిట్ఠిగహనం** తిణగహనవనగహనపబ్బతగహనాని వియ. సాసఙ్కసప్పటిభయట్ఠేన **దిట్ఠికన్తారం** చోరకన్తారవాళకన్తారనిరుదకకన్తారదుబ్భిక్ఖకన్తారా వియ. ధమ్మసఙ్గణియం "దిట్ఠికన్తారో"తి సకలిఙ్గేనేవ ఆగతం. సమ్మాదిట్ఠియా వినివిజ్ఝనట్ఠేన పటిలోమట్ఠేన చ **దిట్ఠివిసూకం**. మిచ్ఛాదస్సనఞ్హి ఉప్పజ్జమానం సమ్మాదస్సనం వినివిజ్ఝతి చేవ విలోమేతి చ. ధమ్మసఙ్గణియం (ధ. స. ౩౯౨, ౧౧౦౫) "దిట్ఠివిసూకాయిక"న్తి ఆగతం. కదాచి సస్సతస్స, కదాచి ఉచ్ఛేదస్స గహణతో దిట్ఠియా విరూపం ఫన్దితన్తి **దిట్ఠివిప్ఫన్దితం**. దిట్ఠిగతికో హి ఏకస్మిం పతిట్ఠాతుం న సక్కోతి, కదాచి సస్సతం అనుస్సరతి, కదాచి ఉచ్ఛేదం. దిట్ఠియేవ అనత్థే సంయోజేతీతి **దిట్ఠిసఞ్ఞోజనం**. దిట్ఠియేవ అన్తోతుదనట్ఠేన దున్నీహరణీయట్ఠేన చ సల్లన్తి **దిట్ఠిసల్లం** . దిట్ఠియేవ పీళాకరణట్ఠేన సమ్బాధోతి **దిట్ఠిసమ్బాధో**. దిట్ఠియేవ మోక్ఖావరణట్ఠేన పలిబోధోతి **దిట్ఠిపలిబోధో**. దిట్ఠియేవ దుమ్మోచనీయట్ఠేన బన్ధనన్తి **దిట్ఠిబన్ధనం**. దిట్ఠియేవ దురుత్తరట్ఠేన పపాతోతి **దిట్ఠిపపాతో**. దిట్ఠియేవ థామగతట్ఠేన అనుసయోతి **దిట్ఠానుసయో**. దిట్ఠియేవ అత్తానం సన్తాపేతీతి **దిట్ఠిసన్తాపో**. దిట్ఠియేవ అత్తానం అనుదహతీతి **దిట్ఠిపరిళాహో**. దిట్ఠియేవ కిలేసకాయం గన్థేతీతి **దిట్ఠిగన్థో**. దిట్ఠియేవ భుసం ఆదియతీతి **దిట్ఠుపాదానం**. దిట్ఠియేవ "సచ్చ"న్తిఆదివసేన అభినివిసతీతి **దిట్ఠాభినివేసో**. దిట్ఠియేవ ఇదం పరన్తి ఆమసతి, పరతో వా ఆమసతీతి **దిట్ఠిపరామాసో**.

**౧౨౬.** ఇదాని రాసివసేన సోళస దిట్ఠియో ఉద్దిసన్తో **కతమా సోళస దిట్ఠియోతి**ఆదిమాహ. తత్థ సుఖసోమనస్ససఙ్ఖాతే అస్సాదే దిట్ఠి **అస్సాదదిట్ఠి**. అత్తానం అనుగతా దిట్ఠి **అత్తానుదిట్ఠి**. నత్థీతి పవత్తత్తా విపరీతా దిట్ఠి **మిచ్ఛాదిట్ఠి**. సతి కాయే దిట్ఠి, సన్తీ వా కాయే దిట్ఠి **సక్కాయదిట్ఠి. కాయోతి** చేత్థ ఖన్ధపఞ్చకం, ఖన్ధపఞ్చకసఙ్ఖాతో సక్కాయో వత్థు పతిట్ఠా ఏతిస్సాతి **సక్కాయవత్థుకా**. సస్సతన్తి పవత్తా దిట్ఠి **సస్సతదిట్ఠి**. ఉచ్ఛేదోతి పవత్తా దిట్ఠి **ఉచ్ఛేదదిట్ఠి**. సస్సతాదిఅన్తం గణ్హాతీతి

**అన్తగ్గాహికా,** అన్తగ్గాహో వా అస్సా అత్థీతి అన్తగ్గాహికా. అతీతసఙ్ఖాతం పుబ్బన్తం అనుగతా దిట్ఠి **పుబ్బన్తానుదిట్ఠి.** అనాగతసఙ్ఖాతం అపరన్తం అనుగతా దిట్ఠి **అపరన్తానుదిట్ఠి.** అనత్థే సంయోజేతీతి **సఞ్ఞోజనికా.** అహఙ్కారవసేన అహన్తి ఉప్పన్నేన మానేన దిట్ఠియా మూలభూతేన వినిబన్ధా ఘటితా ఉప్పాదితా దిట్ఠి **అహన్తి మానవినిబన్ధా దిట్ఠి.** తథా మమఙ్కారవసేన మమన్తి ఉప్పన్నేన మానేన వినిబన్ధా దిట్ఠి **మమన్తి మానవినిబన్ధా దిట్ఠి.** అత్తనో వదనం కథనం అత్తవాదో, తేన పటిసఞ్ఞుత్తా బద్ధా దిట్ఠి **అత్తవాదపటిసంయుత్తా దిట్ఠి.** అత్తానం లోకోతి వదనం కథనం లోకవాదో, తేన పటిసఞ్ఞుత్తా దిట్ఠి **లోకవాదపటిసంయుత్తా దిట్ఠి.** భవో వుచ్చతి సస్సతం, సస్సతవసేన ఉప్పజ్జనదిట్ఠి **భవదిట్ఠి.** విభవో వుచ్చతి ఉచ్ఛేదో, ఉచ్ఛేదవసేన ఉప్పజ్జనదిట్ఠి **విభవదిట్ఠి.**

౧౨౭-౧౨౮. ఇదాని తీణి సతం దిట్ఠాభినివేసే నిద్దిసితుకామో **కతమే తీణి సతం దిట్ఠాభినివేసాతి** పుచ్ఛిత్వా తే అవిస్సజ్జేత్వావ విసుం విసుం అభినివేసవిస్సజ్జనేనేవ తే విస్సజ్జేతుకామో **అస్సాదదిట్ఠియా, కతిహాకారేహి అభినివేసో హోతీతి**ఆదినా నయేన సోళసన్నం దిట్ఠీనం అభినివేసాకారగణనం పుచ్ఛిత్వా పున **అస్సాదదిట్ఠియా పఞ్చతింసాయ ఆకారేహి అభినివేసో హోతీతి** తాసం సోళసన్నం దిట్ఠీనం అభినివేసాకారగణనం విస్సజ్జేత్వా పున తాని గణనాని విస్సజ్జేన్తో **అస్సాదదిట్ఠియా కతమేహి పఞ్చతింసాయ ఆకారేహి అభినివేసో హోతీతి**ఆదిమాహ. తత్థ **రూపం పటిచ్చాతి** రూపక్ఖన్ధం పటిచ్చ. **ఉప్పజ్జతి సుఖం సోమనస్సన్తి** "అయం మే కాయో ఈదిసో"తి రూపసమ్పదం నిస్సాయ గేహసితం రాగసమ్పయుత్తం సుఖం సోమనస్సం ఉప్పజ్జతి. హేట్ఠా వుత్తేనట్ఠేన సుఖఞ్చ సోమనస్సఞ్చ. తంయేవ **రూపస్స అస్సాదోతి** రూపనిస్సయో అస్సాదో. తఞ్హి సుఖం తణ్హావసేన అస్సాదీయతి ఉపభుఞ్జీయతీతి అస్సాదో. **అభినివేసపరామాసో దిట్ఠీతి** సో అస్సాదో సస్సతోతి వా ఉచ్ఛిజ్జిస్సతీతి వా సస్సతం వా ఉచ్ఛిజ్జమానం వా అత్తానం సుఖితం కరోతీతి వా అభినివేసపరామాసో హోతి. తస్మా యా చ దిట్ఠి యో చ అస్సాదోతి అస్సాదస్స దిట్ఠిభావాభావేపి అస్సాదం వినా సా దిట్ఠి న హోతీతి కత్వా ఉభయమ్పి సముచ్చితం. **అస్సాదదిట్ఠీతి** అస్సాదే పవత్తా దిట్ఠీతి వుత్తం హోతి.

ఇదాని నానాసుత్తేహి సంసన్దేత్వా మిచ్ఛాదిట్ఠిం మిచ్ఛాదిట్ఠికఞ్చ గరహితుకామో **అస్సాదదిట్ఠి మిచ్ఛాదిట్ఠీతి**ఆదిమాహ. తత్థ **దిట్ఠివిపత్తీతి** సమ్మాదిట్ఠివినాసకమిచ్ఛాదిట్ఠిసఙ్ఖాతదిట్ఠియా విపత్తి. **దిట్ఠివిపన్నోతి** విపన్నా వినట్ఠా సమ్మాదిట్ఠి అస్సాతి దిట్ఠివిపన్నో, విపన్నదిట్ఠీతి వుత్తం హోతి. మిచ్ఛాదిట్ఠియా వా విపన్నో వినట్ఠోతి దిట్ఠివిపన్నో. **న సేవితబ్బో** ఉపసఙ్కమనేన. **న భజితబ్బో** చిత్తేన. **న పయిరుపాసితబ్బో** ఉపసఙ్కమిత్వా నిసీదనేన. **తం కిస్స హేతూతి** "తం సేవనాదికం కేన కారణేన న కాతబ్బ"న్తి తస్స కారణపుచ్ఛా. **దిట్ఠి హిస్స పాపికాతి** కారణవిస్సజ్జనం. యస్మా అస్స పుగ్గలస్స దిట్ఠి పాపికా, తస్మా తం సేవనాదికం న కాతబ్బన్తి అత్థో. **దిట్ఠియా రాగోతి** "సున్దరా మే దిట్ఠీ"తి దిట్ఠిం ఆరబ్భ దిట్ఠియా ఉప్పజ్జనరాగో . **దిట్ఠిరాగరత్తోతి** తేన దిట్ఠిరాగేన రఙ్జేన రత్తం వత్థం వియ రత్తో. **న మహప్ఫలన్తి** విపాకఫలేన. **న మహానిసంసన్తి** నిస్సన్దఫలేన.

**పురిసపుగ్గలస్సాతి** పురిససఙ్ఖాతస్స పుగ్గలస్స. లోకియవోహారేన హి పురి వుచ్చతి సరీరం, తస్మిం పురిస్మిం సేతి పవత్తతీతి పురిసో, పుం వుచ్చతి నిరయో, తం పుం గలతి గచ్ఛతీతి పుగ్గలో. యేభుయ్యేన హి సత్తా సుగతితో చుతా దుగ్గతియంయేవ నిబ్బత్తన్తి. **తం కిస్స హేతూతి** తం న మహప్ఫలత్తం కేన కారణేన హోతి. **దిట్ఠి హిస్స పాపికాతి** యస్మా అస్స పుగ్గలస్స దిట్ఠి పాపికా, తస్మా న మహప్ఫలం హోతీతి అత్థో. **ద్వేవ గతియోతి** పఞ్చసు గతీసు ద్వేవ గతియో. విపజ్జమానాయ దిట్ఠియా **నిరయో.** సమ్పజ్జమానాయ **తిరచ్ఛానయోని. యఞ్చేవ కాయకమ్మన్తి** సకలిఙ్గధారణపటిపదానుయోగఅభివాదనపచ్చుట్ఠానఅఞ్జలికమ్మాది కాయకమ్మం. **యఞ్చ వచీకమ్మన్తి**

సకసమయపరియాపుణనసజ్ఝాయనదేసనాసమాదపనాది వచీకమ్మం. **యఞ్చ మనోకమ్మన్తి** ఇధలోకచిన్తాపటిసంయుత్తఞ్చ పరలోకచిన్తాపటిసంయుత్తఞ్చ కతాకతచిన్తాపటిసంయుత్తఞ్చ మనోకమ్మం. తిణకట్ఠధఞ్ఞబీజేసు సత్తదిట్ఠిస్స దానానుప్పదానపటిగ్గహణపరిభోగేసు చ కాయవచీమనోకమ్మాని. **యథాదిట్ఠీ**తి యా అయం దిట్ఠి, తస్సానురూపం. **సమత్త**న్తి పరిపుణ్ణం. **సమాదిన్న**న్తి గహితం.

అట్ఠకథాయం పన వుత్తం – తదేతం యథాదిట్ఠియం ఠితకాయకమ్మం, దిట్ఠిసహజాతకాయకమ్మం, దిట్ఠానులోమికకాయకమ్మన్తి తివిధం హోతి. తత్థ "పాణం హనతో అదిన్నం ఆదియతో మిచ్ఛాచరతో నత్థి తతోనిదానం పాపం, నత్థి పాపస్స ఆగమో"తి యం ఏవం దిట్ఠికస్స సతో పాణాతిపాతఅదిన్నాదానమిచ్ఛాచారసఙ్ఖాతం కాయకమ్మం, ఇదం **యథాదిట్ఠియం ఠితకాయకమ్మం** నామ. "పాణం హనతో అదిన్నం ఆదియతో మిచ్ఛాచరతో నత్థి తతోనిదానం పాపం, నత్థి పాపస్స ఆగమో"తి యం ఇమాయ దిట్ఠియా ఇమినా దస్సనేన సహజాతం కాయకమ్మం, ఇదం **దిట్ఠిసహజాతకాయకమ్మం** నామ. తదేవ పన సమత్తం సమాదిన్నం గహితం పరామట్ఠం **దిట్ఠానులోమికకాయకమ్మం** నామ. వచీకమ్మమనోకమ్మేసుపి ఏసేవ నయో. ఏత్థ పన ముసా భణతో పిసుణం భణతో ఫరుసం భణతో సమ్ఫం పలపతో అభిజ్ఝాలునో బ్యాపన్నచిత్తస్స మిచ్ఛాదిట్ఠికస్స సతో నత్థి తతోనిదానం పాపం, నత్థి పాపస్స ఆగమోతి యోజనా కాతబ్బా. లిఙ్గధారణాదిపరియాపుణనాదిలోకచిన్తాదివసేన వుత్తనయో చేత్థ సున్దరో.

చేతనాదీసు దిట్ఠిసహజాతా చేతనా **చేతనా** నామ. దిట్ఠిసహజాతా పత్థనా **పత్థనా** నామ. చేతనాపత్థనానం వసేన చిత్తట్ఠపనా **పణిధి** నామ. తేహి పన చేతనాదీహి సమ్పయుత్తా ఫస్సాదయో సఙ్ఖారక్ఖన్ధపరియాపన్నా ధమ్మా **సఙ్ఖారా** నామ. **అనిట్ఠాయా**తిఆదీహి దుక్ఖమేవ వుత్తం. దుక్ఖఞ్హి సుఖకామేహి సత్తేహి న ఏసితత్తా **అనిట్ఠం**. అప్పియత్తా **అకన్తం**. మనస్స అవడ్ఢనతో, మనసి అవిసప్పనతో చ **అమనాపం**. ఆయతిం అభద్దతాయ **అహితం**. పీళనతో **దుక్ఖ**న్తి. **తం కిస్స హేతూ**తి తం ఏవం సంవత్తనం కేన కారణేన హోతీతి అత్థో. ఇదానిస్స కారణం **దిట్ఠి హిస్స పాపికా**తి. యస్మా తస్స పుగ్గలస్స దిట్ఠి పాపికా లామకా, తస్మా ఏవం సంవత్తతీతి అత్థో. **అల్లాయ పథవియా నిక్ఖిత్త**న్తి ఉదకేన తిన్తాయ భూమియా రోపితం. **పథవీరసం ఆపోరస**న్తి తస్మిం తస్మిం ఠానే పథవియా చ సమ్పదం ఆపస్స చ సమ్పదం. బీజనిక్ఖిత్తట్ఠానే హి న సబ్బా పథవీ న సబ్బో ఆపో చ బీజం ఫలం గణ్హాపేతి. యో పన తేసం పదేసో బీజం ఫుసతి, సోయేవ బీజం ఫలం గణ్హాపేతి. తస్మా బీజపోసనాయ పచ్చయభూతోయేవ సో పదేసో పథవీరసో ఆపోరసోతి వేదితబ్బో. రససద్దస్స హి సమ్పత్తి చ అత్థో. యథాహ "కిచ్చసమ్పత్తిఅత్థేన రసో నామ పవుచ్చతీ"తి. లోకే చ "సురసో గన్ధబ్బో"తి వుత్తే సుసమ్పన్నో గన్ధబ్బోతి అత్థో ఞాయతి. **ఉపాదియతీ**తి గణ్హాతి. యో హి పదేసో పచ్చయో హోతి, తం పచ్చయం లభమానం బీజం తం గణ్హాతి నామ. **సబ్బం త**న్తి సబ్బం తం రసజాతం. **తిత్తకత్తాయా**తి సో పథవీరసో ఆపోరసో చ అతిత్తకో సమానోపి తిత్తకం బీజం నిస్సాయ నిమ్బరుక్ఖాదీనం తేసం ఫలానఞ్చ తిత్తకభావాయ సంవత్తతి. **కటుకత్తాయా**తి ఇదం పురిమస్సేవ వేవచనం.

> "వణ్ణగన్ధరసూపేతో, అమ్బోయం అహువా పురే;
> తమేవ పూజం లభమానో, కేనమ్బో కటుకప్ఫలో"తి. (జా. ౧.౨.౭౧) –

ఆగతట్ఠానే వియ హి ఇధాపి తిత్తకమేవ అప్పియట్ఠేన కటుకన్తి వేదితబ్బం. **అసాతత్తాయా**తి అమధురభావాయ. అసాదుత్తాయాతిపి పాఠో, అసాదుభావాయాతి అత్థో. **సాదూ**తి హి మధురం. **బీజం హిస్సా**తి అస్స నిమ్బాదికస్స బీజం. **ఏవమేవ**న్తి ఏవం ఏవం. యస్మా సుఖా వేదనా పరమో అస్సాదో, తస్మా మిచ్ఛాదిట్ఠియా దుక్ఖవేదనావసేన ఆదీనవో

దస్సేతోతి. పున అట్ఠారసభేదేన దిట్ఠియా ఆదీనవం దస్సేతుం **అస్సాదదిట్ఠి మిచ్ఛాదిట్ఠీ**తిఆదిమాహ. తం వుత్తత్థమేవ. **ఇమేహి అట్ఠారసహి ఆకారేహి పరియుట్ఠితచిత్తస్స సఞ్ఞోగో**తి దిట్ఠియా ఏవ సంసారే బన్ధనం దస్సేతి.

**౧౨౯**. యస్మా పన దిట్ఠిభూతానిపి సఞ్ఞోజనాని అత్థి అదిట్ఠిభూతానిపి, తస్మా తం పభేదం దస్సేన్తో **అత్థి సఞ్ఞోజనాని చేవా**తిఆదిమాహ. తత్థ యస్మా కామరాగసఞ్ఞోజనస్సేవ **అనునయసఞ్ఞోజన**న్తి ఆగతట్ఠానమ్పి అత్థి, తస్మా అనునయసఞ్ఞోజనన్తి వుత్తం. కామరాగభావం అప్పత్వా పవత్తం లోభం సన్ధాయ ఏతం వుత్తన్తి వేదితబ్బం. సేసఖన్ధాయతనాదిమూలకేసుపి వారేసు ఇమినావ నయేన అత్థో వేదితబ్బో. వేదనాపరమత్తా చ అస్సాదస్స వేదనాపరియోసానా ఏవ దేసనా కతా. సఞ్ఞాదయో న గహితా. **ఇమేహి పఞ్చతింసాయ ఆకారేహీ**తి పఞ్చక్ఖన్ధా అజ్ఝత్తికాయతనాదీని పఞ్చ ఛక్కాని చాతి ఇమాని పఞ్చతింస వత్థూని నిస్సాయ ఉప్పన్నఅస్సాదారమ్మణవసేన పఞ్చతింసాయ ఆకారేహి.

అస్సాదదిట్ఠినిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

### ౨. అత్తానుదిట్ఠినిద్దేసవణ్ణనా

**౧౩౦**. అత్తానుదిట్ఠియం **అస్సుతవా పుథుజ్జనో**తి ఆగమాధిగమాభావా ఞేయ్యో అస్సుతవా ఇతి. యస్స హి ఖన్ధధాతుఆయతనసచ్చపచ్చయాకారసతిపట్ఠానాదీసు ఉగ్గహపరిపుచ్ఛావినిచ్ఛయవిరహితత్తా అత్తానుదిట్ఠిపటిసేధకరో నేవ ఆగమో, పటిపత్తియా అధిగన్తబ్బస్స అనధిగతత్తా న చ అధిగమో అత్థి, సో ఆగమాధిగమానం అభావా ఞేయ్యో అస్సుతవా ఇతి. **సుత**న్తి హి బుద్ధవచనాగమో చ సుతఫలత్తా హేతువోహారవసేన అధిగమో చ, తం సుతం అస్స అత్థీతి సుతవా, న సుతవా అస్సుతవా. స్వాయం –

> పుథూనం జననాదీహి, కారణేహి పుథుజ్జనో;
> పుథుజ్జనన్తోగధత్తా, పుథువాయం జనో ఇతి.

సో హి పుథూనం నానప్పకారానం కిలేసాదీనం జననాదీహి కారణేహి **పుథుజ్జనో**. యథాహ – ''పుథు కిలేసే జనేన్తీతి పుథుజ్జనా, పుథు అవిహతసక్కాయదిట్ఠికాతి పుథుజ్జనా, పుథు సత్థారానం ముఖుల్లోకికాతి పుథుజ్జనా, పుథు సబ్బగతీహి అవుట్ఠితాతి పుథుజ్జనా, పుథు నానాభిసఙ్ఖారే అభిసఙ్ఖరోన్తీతి పుథుజ్జనా, పుథు నానాఓఘేహి వుయ్హన్తీతి పుథుజ్జనా, పుథు నానాసన్తాపేహి సన్తప్పేన్తీతి పుథుజ్జనా, పుథు నానాపరిళాహేహి పరిదయ్హన్తీతి పుథుజ్జనా, పుథు పఞ్చసు కామగుణేసు రత్తా గిద్ధా గధితా ముచ్ఛితా అజ్ఝోసన్నా లగ్గా లగ్గితా పలిబుద్ధాతి పుథుజ్జనా, పుథు పఞ్చహి నీవరణేహి ఆవుతా నివుతా ఓవుతా పిహితా పటిచ్ఛన్నా పటికుజ్జితాతి పుథుజ్జనా''తి (మహాని. ౯౪). పుథూనం వా గణనపథమతీతానం అరియధమ్మపరమ్ముఖానం నీచధమ్మసముదాచారానం జనానం అన్తోగధత్తాపి పుథుజ్జనా, పుథు వా అయం, విసుంయేవ సఙ్ఖం గతో విసంసట్ఠో సీలసుతాదిగుణయుత్తేహి అరియేహి జనోతిపి పుథుజ్జనో. ఏవమేతేహి ''అస్సుతవా పుథుజ్జనో''తి ద్వీహి పదేహి యే తే –

> ''దువే పుథుజ్జనా వుత్తా, బుద్ధేనాదిచ్చబన్ధునా;
> అన్ధో పుథుజ్జనో ఏకో, కల్యాణేకో పుథుజ్జనో''తి. –

ద్వే పుథుజ్జనా వుత్తా, తేసు అన్ధపుథుజ్జనో వుత్తో హోతీతి వేదితబ్బో.

**అరియానం అదస్సావీ**తిఆదీసు **అరియా**తి ఆరకత్తా కిలేసేహి, అనయే న ఇరియనతో, అయే చ ఇరియనతో, సదేవకేన చ లోకేన అరణీయతో బుద్ధా చ పచ్చేకబుద్ధా చ బుద్ధసావకా చ వుచ్చన్తి, బుద్ధా ఏవ వా ఇధ అరియా. యథాహ – “సదేవకే, భిక్ఖవే, లోకే...పే.... తథాగతో అరియోతి వుచ్చతీ”తి (సం. ని. ౫.౧౦౯౮).

**సప్పురిసా**తి ఏత్థ పన పచ్చేకబుద్ధా తథాగతసావకా చ “సప్పురిసా”తి వేదితబ్బా. తే హి లోకుత్తరగుణయోగేన సోభనా పురిసాతి సప్పురిసా. సబ్బేయేవ వా ఏతే ద్వేధాపి వుత్తా. బుద్ధాపి హి అరియా చ సప్పురిసా చ పచ్చేకబుద్ధా బుద్ధసావకాపి. యథాహ –

> “యో వే కతఞ్ఞూ కతవేది ధీరో, కల్యాణమిత్తో దళ్హభత్తి చ హోతి;
>
> దుఖితస్స సక్కచ్చ కరోతి కిచ్చం, తథావిధం సప్పురిసం వదన్తీ”తి. (జా. ౨.౧౭.౭౮);

ఏత్థ హి “కతఞ్ఞూ కతవేది ధీరో”తి పచ్చేకసమ్బుద్ధో వుత్తో, “కల్యాణమిత్తో దళ్హభత్తి చా”తి బుద్ధసావకో, “దుఖితస్స సక్కచ్చ కరోతి కిచ్చ”న్తి సమ్మాసమ్బుద్ధోతి. ఇదాని యో తేసం అరియానం అదస్సనసీలో , న చ దస్సనే సాధుకారీ, సో “అరియానం అదస్సావీ”తి వేదితబ్బో. సో చ చక్ఖునా అదస్సావీ ఞాణేన అదస్సావీతి దువిధో. తేసు ఞాణేన అదస్సావీ ఇధాధిప్పేతో. మంసచక్ఖునా హి దిబ్బచక్ఖునా వా అరియా దిట్ఠాపి అదిట్ఠావ హోన్తి తేసం చక్ఖూనం వణ్ణమత్తగహణతో న అరియభావగోచరతో. సోణసిఙ్గాలాదయోపి హి చక్ఖునా అరియే పస్సన్తి, న చ తే అరియానం దస్సావినో, తస్మా చక్ఖునా దస్సనం న దస్సనం, ఞాణేన దస్సనమేవ దస్సనం. యథాహ – “కిం తే, వక్కలి, ఇమినా పూతికాయేన దిట్ఠేన, యో ఖో, వక్కలి, ధమ్మం పస్సతి, సో మం పస్సతీ”తి (సం. ని. ౩.౮౭). తస్మా చక్ఖునా పస్సన్తోపి ఞాణేన అరియేహి దిట్ఠం అనిచ్చాదిలక్ఖణం అపస్సన్తో అరియాధిగతఞ్చ ధమ్మం అనధిగచ్ఛన్తో అరియకరధమ్మానం అరియభావస్స చ అదిట్ఠత్తా “అరియానం అదస్సావీ”తి వేదితబ్బో.

**అరియధమ్మస్స అకోవిదో**తి సతిపట్ఠానాదిభేదే అరియధమ్మే అకుసలో. **అరియధమ్మే అవినీతో**తి ఏత్థ పన –

> దువిధో వినయో నామ, ఏకమేకేత్థ పఞ్చధా;
>
> అభావతో తస్స అయం, “అవినీతో”తి వుచ్చతి.

అయఞ్హి సంవరవినయో పహానవినయోతి దువిధో వినయో. ఏత్థ చ దువిధేపి వినయే ఏకమేకో వినయో పఞ్చధా భిజ్జతి. **సంవరవినయో**పి హి సీలసంవరో, సతిసంవరో, ఞాణసంవరో, ఖన్తిసంవరో, వీరియసంవరోతి పఞ్చవిధో. **పహానవినయో**పి తదఙ్గప్పహానం, విక్ఖమ్భనప్పహానం, సముచ్ఛేదప్పహానం, పటిప్పస్సద్ధిప్పహానం, నిస్సరణప్పహానన్తి పఞ్చవిధో.

తత్థ “ఇమినా పాతిమోక్ఖసంవరేన ఉపేతో హోతి సముపేతో”తి (విభ. ౫౧౧) అయం **సీలసంవరో**. “రక్ఖతి చక్ఖున్ద్రియం చక్ఖున్ద్రియే సంవరం ఆపజ్జతీ”తి (దీ. ని. ౧.౨౧౩; మ. ని. ౧.౨౯౫; సం. ని. ౪.౨౩౯; అ. ని. ౩.౧౬) అయం **సతిసంవరో**.

“యాని సోతాని లోకస్మిం, (అజితాతి భగవా)

సతి తేసం నివారణం;

సోతానం సంవరం బ్రూమి, పఞ్ఞాయేతే పిధీయరే”తి. (సు॰ ని॰ ౧౦౪౧; చూళని॰ అజితమాణవపుచ్ఛానిద్దేస ౪) –

అయం **ఞాణసంవరో**. “ఖమో హోతి సీతస్స ఉణ్హస్సా”తి (మ॰ ని॰ ౧.౨౪; అ॰ ని॰ ౪.౧౧౪; ౬.౫౮) అయం **ఖన్తిసంవరో**. “ఉప్పన్నం కామవితక్కం నాధివాసేతీ”తి (మ॰ ని॰ ౧.౨౬; అ॰ ని॰ ౪.౧౧౪; ౬.౫౮) అయం **వీరియసంవరో**. సబ్బోపి చాయం సంవరో యథాసకం సంవరితబ్బానం వినేతబ్బానఞ్చ కాయదుచ్చరితాదీనం సంవరణతో “సంవరో”, వినయనతో “వినయో”తి వుచ్చతి. ఏవం తావ సంవరవినయో పఞ్చధా భిజ్జతీతి వేదితబ్బో.

తథా యం నామరూపపరిచ్ఛేదాదీసు విపస్సనాఞాణేసు పటిపక్ఖభావతో దీపాలోకేన వియ తమస్స తేన తేన విపస్సనాఞాణేన తస్స తస్స అనత్థస్స పహానం, సేయ్యథిదం – నామరూపవవత్థానేన సక్కాయదిట్ఠియా, పచ్చయపరిగ్గహేన అహేతువిసమహేతుదిట్ఠీనం, కఙ్ఖావితరణేన కథంకథీభావస్స, కలాపసమ్మసనేన “అహం మమా”తి గాహస్స, మగ్గామగ్గవవత్థానేన అమగ్గే మగ్గసఞ్ఞాయ, ఉదయదస్సనేన ఉచ్ఛేదదిట్ఠియా, వయదస్సనేన సస్సతదిట్ఠియా, భయదస్సనేన సభయే అభయసఞ్ఞాయ, ఆదీనవదస్సనేన అస్సాదసఞ్ఞాయ, నిబ్బిదానుపస్సనేన అభిరతిసఞ్ఞాయ, ముఞ్చితుకమ్యతాఞాణేన అముఞ్చితుకమ్యతాయ, ఉపేక్ఖాఞాణేన అనుపేక్ఖాయ, అనులోమఞాణేన ధమ్మట్ఠితియం నిబ్బానే చ పటిలోమభావస్స, గోత్రభునా సఙ్ఖారనిమిత్తగాహస్స పహానం, ఏతం **తదఙ్గప్పహానం** నామ.

యం పన ఉపచారప్పనాభేదేన సమాధినా పవత్తిభావనివారణతో ఘటప్పహారేన వియ ఉదకపిట్ఠే సేవాలస్స తేసం తేసం నీవరణాదిధమ్మానం పహానం, ఇదం **విక్ఖమ్భనప్పహానం** నామ. యం చతున్నం అరియమగ్గానం భావితత్తా తంతంమగ్గవతో అత్తనో సన్తానే “దిట్ఠిగతానం పహానాయా”తిఆదినా (ధ॰ స॰ ౨౭౭; విభ॰ ౬౨౮) నయేన వుత్తస్స సముదయపక్ఖికస్స కిలేసగ్గణస్స అచ్చన్తఅప్పవత్తిభావేన పహానం, ఇదం **సముచ్ఛేదప్పహానం** నామ. యం పన ఫలక్ఖణే పటిప్పస్సద్ధత్తం కిలేసానం, ఇదం **పటిప్పస్సద్ధిప్పహానం** నామ. యం సబ్బసఙ్ఖతనిస్సటత్తా పహీనసబ్బసఙ్ఖతం నిబ్బానం, ఇదం **నిస్సరణప్పహానం** నామ. సబ్బమ్పి చేతం పహానం యస్మా చాగట్ఠేన పహానం, వినయనట్ఠేన వినయో, తస్మా “పహానవినయో”తి వుచ్చతి, తంతంపహానవతో వా తస్స తస్స వినయస్స సమ్భవతోపేతం “పహానవినయో”తి వుచ్చతి. ఏవం పహానవినయోపి పఞ్చధా భిజ్జతీతి వేదితబ్బో.

ఏవమయం సఙ్ఖేపతో దువిధో, పభేదతో చ దసవిధో వినయో భిన్నసంవరత్తా పహాతబ్బస్స చ అప్పహీనత్తా యస్మా ఏతస్స అస్సుతవతో పుథుజ్జనస్స నత్థి, తస్మా అభావతో తస్స అయం “అవినీతో”తి వుచ్చతీతి. ఏస నయో **సప్పురిసానం అదస్సావీ సప్పురిసధమ్మస్స అకోవిదో సప్పురిసధమ్మే అవినీతో**తి ఏత్థాపి. నిన్నానాకారణఞ్హి ఏతం అత్థతో. యథాహ – “యేవ తే అరియా, తేవ తే సప్పురిసా. యేవ తే సప్పురిసా, తేవ తే అరియా. యోవ సో అరియానం ధమ్మో, సోవ సో సప్పురిసానం ధమ్మో. యోవ సో సప్పురిసానం ధమ్మో, సోవ సో అరియానం ధమ్మో. యేవ తే అరియవినయా, తేవ తే సప్పురిసవినయా. యేవ తే సప్పురిసవినయా, తేవ తే అరియవినయా. అరియేతి వా సప్పురిసేతి వా, అరియధమ్మేతి వా సప్పురిసధమ్మేతి వా, అరియవినయేతి వా సప్పురిసవినయేతి వా ఏసేసే ఏకే ఏకట్ఠే సమే సమభాగే తజ్జాతే తఞ్ఞేవా”తి.

కస్మా పన థేరో **అత్తానుదిట్ఠియా కతమేహి వీసతియా ఆకారేహి అభినివేసో హోతీ**తి పుచ్ఛిత్వా తం అవిస్సజ్జేత్వావ "ఇధ అస్సుతవా పుథుజ్జనో"తి ఏవం పుథుజ్జనం నిద్దిసీతి? పుగ్గలాధిట్ఠానాయ దేసనాయ తం అత్థం ఆవికాతుం పఠమం పుథుజ్జనం నిద్దిసీతి వేదితబ్బం.

౧౩౧. ఏవం పుథుజ్జనం నిద్దిసిత్వా ఇదాని అభినివేసుద్దేసం దస్సేన్తో **రూపం అత్తతో సమనుపస్సతీ**తిఆదిమాహ . తత్థ **రూపం అత్తతో సమనుపస్సతీ**తి రూపక్ఖన్ధం కసిణరూపఞ్చ "అత్తా"తి దిట్ఠిపస్సనాయ సమనుపస్సతి. నిద్దేసే పనస్స రూపక్ఖన్ధే అభినివేసో పఞ్చక్ఖన్ధాధికారత్తా పాకటోతి తం అవత్వా కసిణరూపమేవ "రూప"న్తి సామఞ్ఞవసేన వుత్తన్తి వేదితబ్బం. **రూపవన్తం వా అత్తాన**న్తి అరూపం "అత్తా"తి గహేత్వా తం అత్తానం రూపవన్తం సమనుపస్సతి. **అత్తని వా రూప**న్తి అరూపమేవ "అత్తా"తి గహేత్వా తస్మిం అత్తని రూపం సమనుపస్సతి. **రూపస్మిం వా అత్తాన**న్తి అరూపమేవ "అత్తా"తి గహేత్వా తం అత్తానం రూపస్మిం సమనుపస్సతి.

తత్థ **రూపం అత్తతో సమనుపస్సతీ**తి సుద్ధరూపమేవ "అత్తా"తి కథితం. **రూపవన్తం వా అత్తానం, అత్తని వా రూపం, రూపస్మిం వా అత్తానం, వేదనం అత్తతో సమనుపస్సతి, సఞ్ఞం, సఙ్ఖారే, విఞ్ఞాణం అత్తతో సమనుపస్సతీ**తి ఇమేసు సత్తసు ఠానేసు అరూపం "అత్తా"తి కథితం. **వేదనావన్తం వా అత్తానం, అత్తని వా వేదనం, వేదనాయ వా అత్తాన**న్తి ఏవం చతూసు ఖన్ధేసు తిణ్ణం తిణ్ణం వసేన ద్వాదససు ఠానేసు రూపారూపమిస్సకో అత్తా కథితో. తా పన వీసతిపి దిట్ఠియో మగ్గావరణా, న సగ్గావరణా, సోతాపత్తిమగ్గవజ్ఝా.

ఇదాని తం నిద్దిసన్తో **కథం రూప**న్తిఆదిమాహ. తత్థ **పథవీకసిణ**న్తి పథవీమణ్డలం నిస్సాయ ఉప్పాదితం పటిభాగనిమిత్తసఙ్ఖాతం సకలఫరణవసేన పథవీకసిణం. **అహ**న్తి అత్తానమేవ సన్ధాయ గణ్హాతి. **అత్త**న్తి అత్తానం. **అద్వయ**న్తి ఏకమేవ. **తేలప్పదీపస్సా**తి తేలయుత్తస్స పదీపస్స. **ఝాయతో**తి జలతో. **యా అచ్చి, సో వణ్ణో**తిఆది అచ్చిం ముఞ్చిత్వా వణ్ణస్స అభావతో వుత్తం. **యా చ దిట్ఠి యఞ్చ వత్థూ**తి తదుభయం ఏకతో కత్వా రూపవత్థుకా అత్తానుదిట్ఠి వుచ్చతీతి అత్థో.

**ఆపోకసిణా**దీని ఆపాదీని నిస్సాయ ఉప్పాదితకసిణనిమిత్తానేవ. పరిచ్ఛిన్నాకాసకసిణం పన రూపజ్ఝానస్స ఆరమ్మణం హోన్తమ్పి ఆకాసకసిణన్తి వుచ్చమానే అరూపజ్ఝానారమ్మణేన కసిణుగ్ఘాటిమాకాసేన సంకిణ్ణం హోతీతి న గహితన్తి వేదితబ్బం. రూపాధికారత్తా విఞ్ఞాణకసిణం న గహేతబ్బమేవాతి. **ఇధేకచ్చో వేదనం సఞ్ఞం సఙ్ఖారే విఞ్ఞాణం అత్తతో సమనుపస్సతీ**తి చత్తారో ఖన్ధే అభిన్దిత్వా ఏకతో గహణవసేన వుత్తం. సో హి చిత్తచేతసికానం విసుం విసుం కరణే అసమత్థత్తా సబ్బే ఏకతో కత్వా "అత్తా"తి గణ్హాతి. **ఇమినా రూపేన రూపవా**తి ఏత్థ సరీరరూపమ్పి కసిణరూపమ్పి లబ్భతి. **ఛాయాసమ్పన్నో**తి ఛాయాయ సమ్పన్నో అవిరళో. **తమేనా**తి ఏత్థ ఏన-సద్దో నిపాతమత్తం, తమేతన్తి వా అత్థో. **ఛాయావా**తి విజ్జమానచ్ఛాయో . రూపం అత్తాతి అగ్గహితేపి రూపం అముఞ్చిత్వా దిట్ఠియా ఉప్పన్నత్తా **రూపవత్థుకా**తి వుత్తం.

**అత్తని రూపం సమనుపస్సతీ**తి సరీరరూపస్స కసిణరూపస్స చ చిత్తనిస్సితత్తా తస్మిం అరూపసముదాయే అత్తని తం రూపం సమనుపస్సతి. **అయం గన్ధో**తి ఘాయితగన్ధం ఆహ. **ఇమస్మిం పుప్ఫే**తి పుప్ఫనిస్సితత్తా గన్ధస్స ఏవమాహ.

**రూపస్మిం అత్తానం సమనుపస్సతీ**తి యత్థ రూపం గచ్ఛతి, తత్థ చిత్తం గచ్ఛతి. తస్మా రూపనిస్సితం చిత్తం గహేత్వా తం అరూపసముదాయం అత్తానం తస్మిం రూపే సమనుపస్సతి. ఓళారికత్తా రూపస్స ఓళారికాధారం కరణ్డకమాహ.

౧౩౨. **ఇధేకచ్చే చక్ఖుసమ్ఫస్సజం వేదన**న్తిఆదీసు విసుం విసుం వేదనాయ దిట్ఠిగహణే అసతిపి వేదనాతి ఏకగ్గహణేన గహితే సబ్బాసం వేదనానం అన్తోగధత్తా విసుం విసుం గహితా ఏవ హోన్తీతి విసుం విసుం యోజనా కతాతి వేదితబ్బా. సో హి అనుభవనవసేన వేదనాయ ఓళారికత్తా వేదనంయేవ "అత్తా"తి గణ్హాతి. **సఞ్ఞం సఙ్ఖారే విఞ్ఞాణం రూపం అత్తతో సమనుపస్సతీ**తి సఞ్ఞాదయో అరూపధమ్మే రూపఞ్చ ఏకతో కత్వా "అత్తా"తి సమనుపస్సతి. ఉమ్మత్తకో వియ హి పుథుజ్జనో యథా యథా ఉపట్ఠాతి, తథా తథా గణ్హాతి.

౧౩౩. **చక్ఖుసమ్ఫస్సజం సఞ్ఞ**న్తిఆదీసు సఞ్జాననవసేన సఞ్ఞాయ పాకటత్తా సఞ్ఞం "అత్తా'తి గణ్హాతి. సేసం వేదనాయ వుత్తనయేన వేదితబ్బం.

౧౩౪. **చక్ఖుసమ్ఫస్సజం చేతన**న్తిఆదీసు సఙ్ఖారక్ఖన్ధపరియాపన్నేసు ధమ్మేసు చేతనాయ పధానత్తా పాకటత్తా చ చేతనా ఏవ నిద్దిట్ఠా. తాయ ఇతరేపి నిద్దిట్ఠావ హోన్తి. సో పన చేతసికభావవసేన పాకటత్తా చేతనం "అత్తా"తి గణ్హాతి. సేసం వుత్తనయమేవ.

౧౩౫. **చక్ఖువిఞ్ఞాణ**న్తిఆదీసు విజాననవసేన చిత్తస్స పాకటత్తా చిత్తం "అత్తా"తి గణ్హాతి. సేసమేత్థాపి వుత్తనయమేవ.

అత్తానుదిట్ఠినిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

### ౩. మిచ్ఛాదిట్ఠినిద్దేసవణ్ణనా

౧౩౬. **మిచ్ఛాదిట్ఠి** హేట్ఠా వుత్తత్థాయేవ. అయం పన అపరో నయో – **నత్థి దిన్న**న్తి ఉచ్ఛేదదిట్ఠికత్తా దానఫలం పటిక్ఖిపతి. **నత్థి యిట్ఠ**న్తి ఏత్థ **యిట్ఠ**న్తి ఖుద్దకయఞ్ఞో. **హుత**న్తి మహాయఞ్ఞో. ద్విన్నమ్పి ఫలం పటిక్ఖిపతి. **నత్థి సుకతదుక్కటానం కమ్మానం ఫలం విపాకో**తి దానఫలస్స పటిక్ఖిత్తత్తా సీలాదీనం పుఞ్ఞకమ్మానం, పాణాతిపాతాదీనం పాపకమ్మానం ఫలం పటిక్ఖిపతి. **నత్థి అయం లోకో**తి పురే కతేన కమ్మునా. **నత్థి పరో లోకో**తి ఇధ కతేన కమ్మునా. **నత్థి మాతా, నత్థి పితా**తి తేసు కతకమ్మానం ఫలం పటిక్ఖిపతి. **నత్థి సత్తా ఓపపాతికా**తి కమ్మహేతుకం ఉపపత్తిం పటిక్ఖిపతి. **నత్థి లోకే సమణబ్రాహ్మణా…పే… పవేదేన్తీ**తి ఇధలోకపరలోకే పస్సితుం అభిఞ్ఞాపటిలాభాయ పటిపదం పటిక్ఖిపతి. ఇధ పాళియం పన **నత్థి దిన్నన్తి వత్థూ**తి నత్థి దిన్నన్తి వుచ్చమానం దానం, తస్సా దిట్ఠియా వత్థూతి అత్థో . **ఏవంవాదో మిచ్ఛా**తి ఏవం నత్థి దిన్నన్తి వాదో వచనం మిచ్ఛా విపరీతోతి అత్థో.

మిచ్ఛాదిట్ఠినిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

### ౪. సక్కాయదిట్ఠినిద్దేసవణ్ణనా

౧౩౭. **సక్కాయదిట్ఠి** పన అత్తానుదిట్ఠియేవ, అఞ్ఞత్థ ఆగతపరియాయవచనదస్సనత్థం వుత్తాతి వేదితబ్బా.

సక్కాయదిట్ఠినిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

### ౫. సస్సతదిట్ఠినిద్దేసవణ్ణనా

**౧౩౮. సక్కాయవత్థుకాయ సస్సతదిట్ఠియా**తి కమ్మధారయసమాసో. **రూపవన్తం వా అత్తాన**న్తిఆదీనం పన్నరసన్నం వచనానం అన్తే సమనుపస్సతీతి సమ్బన్ధో కాతబ్బో, పాఠో వా. అఞ్ఞథా హి న ఘటీయతీతి. ఏవం ''రూపవన్తం వా అత్తానం సమనుపస్సతీ''తి ఏకమేవ దస్సేత్వా సేసా చుద్దస సంఖిత్తా.

సస్సతదిట్ఠినిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

**౬. ఉచ్ఛేదదిట్ఠినిద్దేసవణ్ణనా**

**౧౩౯. సక్కాయవత్థుకాయ ఉచ్ఛేదదిట్ఠియా** ఏవం ''రూపం అత్తతో సమనుపస్సతీ''తి ఏకమేవ దస్సేత్వా సేసా చతస్సో సంఖిత్తా.

ఉచ్ఛేదదిట్ఠినిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

**౭. అన్తగ్గాహికాదిట్ఠినిద్దేసవణ్ణనా**

**౧౪౦. అన్తగ్గాహికాయ దిట్ఠియా** పఠమవారే ఆకారపుచ్ఛా. దుతియే ఆకారగహణం. తతియే ఆకారవిస్సజ్జనం. తత్థ **లోకో**తి అత్తా. **సో అన్తో**తి అఞ్ఞమఞ్ఞపటిపక్ఖేసు సస్సతుచ్ఛేదన్తేసు సస్సతగ్గాహో సస్సతన్తో, అసస్సతగ్గాహో ఉచ్ఛేదన్తో. **పరిత్తం ఓకాస**న్తి సుప్పమత్తం వా సరావమత్తం వా ఖుద్దకం ఠానం. **నీలకతో ఫరతీ**తి నీల న్తి ఆరమ్మణం కరోతి. **అయం లోకో**తి అత్తానం సన్ధాయ వుత్తం. **పరివటుమో**తి సమన్తతో పరిచ్ఛేదవా. **అన్తసఞ్ఞీ**తి అన్తవాతిసఞ్ఞీ. అన్తో అస్స అత్థీతి అన్తోతి గహేతబ్బం. **యం ఫరతీ**తి యం కసిణరూపం ఫరతి. **తం వత్థు చేవ లోకో చా**తి తం కసిణరూపం ఆరమ్మణఞ్చేవ ఆలోకియట్ఠేన లోకో చ. **యేన ఫరతీ**తి యేన చిత్తేన ఫరతి. **సో అత్తా చేవ లోకో చా**తి అత్తానమపేక్ఖిత్వా పుల్లిఙ్గం కతం, తం చిత్తం అత్తా చేవ ఆలోకనట్ఠేన లోకో చాతి వుత్తం హోతి. **అన్తవా**తి అన్తో. **ఓకాసకతో ఫరతీ**తి ఆలోకకసిణవసేన తేజోకసిణవసేన ఓదాతకసిణవసేన వా ఓభాసోతి ఫరతి. నీలాదీనం పఞ్చన్నం పభస్సరకసిణానంయేవ గహితత్తా పథవీఆపోవాయోకసిణవసేన అత్తాభినివేసో న హోతీతి గహేతబ్బం.

**విపులం ఓకాస**న్తి ఖలమణ్డలమత్తాదివసేన మహన్తం ఠానం. **అనన్తవా**తి వుద్ధఅనన్తవా. **అపరియన్తో**తి వుద్ధఅపరియన్తో. **అనన్తసఞ్ఞీ**తి అనన్తోతిసఞ్ఞీ. **తం జీవ**న్తి సో జీవో. లిఙ్గవిపల్లాసో కతో. **జీవో**తి చ అత్తా ఏవ. రూపాదీని పఞ్చపి పరివటుమట్ఠేన సరీరం. **జీవం న సరీర**న్తి అత్తసఙ్ఖాతో జీవో రూపసఙ్ఖాతం సరీరం న హోతి. ఏస నయో వేదనాదీసు. **తథాగతో**తి సత్తో. అరహన్తి ఏకే. **పరం మరణా**తి మరణతో ఉద్ధం, పరలోకేతి అత్థో. **రూపం ఇధేవ మరణధమ్మ**న్తి అత్తనో పాకటక్ఖన్ధసీసేన పఞ్చక్ఖన్ధగ్గహణం, తం ఇమస్మింయేవ లోకే నస్సనపకతికన్తి అత్థో. సేసక్ఖన్ధేసుపి ఏసేవ నయో. **కాయస్స భేదా**తి ఖన్ధపఞ్చకసఙ్ఖాతస్స కాయస్స భేదతో పరం. ఇమినా వచనేన ''పరం మరణా''తి ఏతస్స ఉద్దేసస్స అత్థో వుత్తో. **హోతిపీ**తిఆదీసు **హోతీ**తి మూలపదం. చతూసుపి అపి-సద్దో సముచ్చయత్థో. **తిట్ఠతీ**తి సస్సతత్తా తిట్ఠతి, న చవతీతి అత్థో. ''హోతీ''తి పదస్స వా అత్థవిసేసనత్థం ''తిట్ఠతీ''తి పదం వుత్తన్తి వేదితబ్బం. **ఉప్పజ్జతీ**తి అణ్డజజలాబుజయోనిపవేసవసేన ఉప్పజ్జతి నామ, **నిబ్బత్తతీ**తి సంసేదజఓపపాతికయోనిపవేసవసేన నిబ్బత్తతి నామాతి అత్థయోజనా వేదితబ్బా. **ఉచ్ఛిజ్జతీ**తి పబన్ధాభావవసేన. **వినస్సతీ**తి భఙ్గవసేన. **న హోతి పరం మరణా**తి పురిమపదానం అత్థవివరణం, చుతితో ఉద్ధం న విజ్జతీతి అత్థో. **హోతి చ న చ హోతీ**తి ఏకచ్చసస్సతికానం దిట్ఠి, ఏకేన పరియాయేన హోతి, ఏకేన పరియాయేన న

హోతీతి అత్థో. జీవభావేన హోతి, పుబ్బజీవస్స అభావేన న హోతీతి వుత్తం హోతి. **నేవ హోతి న న హోతీతి** అమరావిక్ఖేపికానం దిట్ఠి, హోతీతి చ నేవ హోతి, న హోతీతి చ న హోతీతి అత్థో. అనువాదభయా ముసావాదభయా చ మన్దత్తా మోమూహత్తా చ పుబ్బవుత్తనయస్స పటిక్ఖేపమత్తం కరోతి. **ఇమేహి పఞ్చహాకారేహీతి** యథావుత్తానం దసన్నం పఞ్చకానం వసేన పఞ్చహాకారేహీతి.

అన్తగ్గాహికాదిట్ఠినిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

## ౮. పుబ్బన్తానుదిట్ఠినిద్దేసవణ్ణనా

**౧౪౧.** పుబ్బన్తాపరన్తానుదిట్ఠీసు సస్సతం వదన్తీతి **సస్సతవాదా**. అథ వా వదన్తి ఏతేనాతి వాదో, దిట్ఠిగతస్సేతం అధివచనం. సస్సతన్తి వాదోపి సస్సతయోగేన సస్సతో, సస్సతో వాదో ఏతేసన్తి సస్సతవాదా. తథా ఏకచ్చం సస్సతన్తి వాదో ఏకచ్చసస్సతో, సో ఏతేసం అత్థీతి **ఏకచ్చసస్సతికా**. తథా అన్తవా, అనన్తవా, అన్తవా చ అనన్తవా చ, నేవన్తవా నానన్తవాతి పవత్తో వాదో అన్తానన్తో, సో ఏతేసం అత్థీతి **అన్తానన్తికా**. న మరతీతి అమరా. కా సా? “ఏవమ్పి మే నో”తిఆదినా (దీ॰ ని॰ ౧.౬౨-౬౩) నయేన పరియన్తరహితస్స దిట్ఠిగతికస్స దిట్ఠి చేవ వాచా చ. వివిధో ఖేపో విక్ఖేపో, అమరాయ దిట్ఠియా, వాచాయ వా విక్ఖేపో అమరావిక్ఖేపో, సో ఏతేసం అత్థీతి **అమరావిక్ఖేపికా**. అపరో నయో – అమరా నామ మచ్ఛజాతి , సా ఉమ్ముజ్జననిముజ్జనాదివసేన ఉదకే సన్ధావమానా గహేతుం న సక్కా హోతి, ఏవమేవం అయమ్పి వాదో ఇతో చితో చ సన్ధావతి, గాహం న ఉపగచ్ఛతీతి అమరావిక్ఖేపోతి వుచ్చతి, సో ఏతేసం అత్థీతి అమరావిక్ఖేపికా. **అధిచ్చసముప్పన్నోతి** అకారణసముప్పన్నో అత్తా చ లోకో చాతి దస్సనం అధిచ్చసముప్పన్నం, తం ఏతేసం అత్థీతి **అధిచ్చసముప్పన్నికా**.

పుబ్బన్తానుదిట్ఠినిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

## ౯. అపరన్తానుదిట్ఠినిద్దేసవణ్ణనా

**౧౪౨.** సఞ్ఞిం వదన్తీతి **సఞ్ఞీవాదా**. అసఞ్ఞిం వదన్తీతి **అసఞ్ఞీవాదా**. నేవసఞ్ఞీనాసఞ్ఞిం వదన్తీతి **నేవసఞ్ఞీనాసఞ్ఞీవాదా**. అథ వా సఞ్ఞీతి పవత్తో వాదో సఞ్ఞీవాదో, సో యేసం అత్థీతి తే సఞ్ఞీవాదా, తథా అసఞ్ఞీవాదా, నేవసఞ్ఞీనాసఞ్ఞీవాదా చ. ఉచ్ఛేదం వదన్తీతి **ఉచ్ఛేదవాదా. దిట్ఠధమ్మోతి** పచ్చక్ఖధమ్మో, తత్థ తత్థ పటిలద్ధఅత్తభావస్సేతం అధివచనం. దిట్ఠధమ్మే నిబ్బానం దిట్ఠధమ్మనిబ్బానం, ఇమస్మింయేవ అత్తభావే దుక్ఖవూపసమోతి అత్థో, తం వదన్తీతి **దిట్ఠధమ్మనిబ్బానవాదా**. ఇమస్మిం పనత్థే విత్థారియమానే సాట్ఠకథం సకలం బ్రహ్మజాలసుత్తం వత్తబ్బం హోతి. ఏవఞ్చ సతి అతిపపఞ్చో హోతీతి న విత్థారితో. తదత్థికేహి తం అపేక్ఖిత్వా గహేతబ్బో.

అపరన్తానుదిట్ఠినిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

## ౧౦-౧౨. సఞ్ఞోజనికాదిదిట్ఠినిద్దేసవణ్ణనా

**౧౪౩.** యస్మా సఞ్ఞోజనికా దిట్ఠి సబ్బదిట్ఠిసాధారణా, తస్మా తస్సా సబ్బదిట్ఠిసఞ్ఞోజనత్తా సబ్బదిట్ఠిసాధారణో అత్థో నిద్దిట్ఠో. సో హేట్ఠా వుత్తదిట్ఠిపరియుట్ఠానానేవ.

౧౪౪. మానవినిబన్ధదిట్ఠీసు **చక్ఖు అహన్తి అభినివేసపరామాసో**తి మానపుబ్బకో అభినివేసపరామాసో. న హి దిట్ఠి మానసమ్పయుత్తా హోతి. తేనేవ చ మానవినిబన్ధాతి వుత్తం, మానపటిబన్ధా మానమూలకాతి అత్థో.

౧౪౫. **చక్ఖు మమన్తి అభినివేసపరామాసో**తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. ఏత్థ పన "మమా"తి వత్తబ్బే "మమ"న్తి అనునాసికాగమో వేదితబ్బో. "అహ"న్తి మానవినిబన్ధాయ రూపాదీనిపి అజ్ఝత్తికానేవ. న హి కసిణరూపం వినా బాహిరాని "అహ"న్తి గణ్హాతి. "మమ"న్తి మానవినిబన్ధాయ పన బాహిరానిపి లబ్భన్తి. బాహిరానిపి హి "మమ"న్తి గణ్హాతి. యస్మా పన దుక్ఖా వేదనా అనిట్ఠత్తా మానవత్థు న హోతి, తస్మా ఛ వేదనా తాసం మూలపచ్చయా ఛ ఫస్సా చ న గహితా. సఞ్ఞాదయో పన ఇధ పచ్ఛిన్నత్తా న గహితాతి వేదితబ్బా.

సంయోజనికాదిదిట్ఠినిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

### ౧౩. అత్తవాదపటిసంయుత్తదిట్ఠినిద్దేసవణ్ణనా

౧౪౬. **అత్తవాదపటిసంయుత్తా దిట్ఠి** అత్తానుదిట్ఠియేవ. అత్తాతి వాదేన పటిసంయుత్తత్తా పున ఏవం వుత్తా.

అత్తవాదపటిసంయుత్తదిట్ఠినిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

### ౧౪. లోకవాదపటిసంయుత్తదిట్ఠినిద్దేసవణ్ణనా

౧౪౭. **అత్తా చ లోకో చా**తి సో ఏవ అత్తా చ ఆలోకనట్ఠేన లోకో చాతి అత్థో. **సస్సతో**తి సస్సతవాదానం దిట్ఠి. **అసస్సతో**తి ఉచ్ఛేదవాదానం. **సస్సతో చ అసస్సతో చా**తి ఏకచ్చసస్సతికానం. **నేవ సస్సతో నాసస్సతో**తి అమరావిక్ఖేపికానం. **అన్తవా**తి పరిత్తకసిణలాభీనం తక్కికానఞ్చ నిగణ్ఠాజీవికానఞ్చ. అథ వా ఉచ్ఛేదవాదినో "సత్తో జాతియా పుబ్బన్తవా, మరణేన అపరన్తవా"తి వదన్తి. అధిచ్చసముప్పన్నికా "సత్తో జాతియా పుబ్బన్తవా"తి వదన్తి. **అనన్తవా**తి అప్పమాణకసిణలాభీనం. సస్సతవాదినో పన "పుబ్బన్తాపరన్తా నత్థి, తేన అనన్తవా"తి వదన్తి. అధిచ్చసముప్పన్నికా "అపరన్తేన అనన్తవా"తి వదన్తి.

**అన్తవా చ అనన్తవా చా**తి ఉద్ధమధో అవడ్ఢిత్వా తిరియం వడ్ఢితకసిణానం. **నేవ అన్తవా న అనన్తవా**తి అమరావిక్ఖేపికానం.

లోకవాదపటిసంయుత్తదిట్ఠినిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

### ౧౫-౧౬. భవవిభవదిట్ఠినిద్దేసవణ్ణనా

౧౪౮. భవవిభవదిట్ఠీనం యథావుత్తదిట్ఠితో విసుం అభినివేసాభావతో విసుం నిద్దేసం అకత్వా యథావుత్తదిట్ఠీనంయేవ వసేన "ఓలీయనం అతిధావన"న్తి ఏకేకం ఆకారం నిద్దిసితుం పుచ్ఛం అకత్వా చ **ఓలీయనాభినివేసో భవదిట్ఠి, అతిధావనాభినివేసో విభవదిట్ఠీ**తి ఆహ. తత్థ "భవనిరోధాయ ధమ్మే దేసియమానే చిత్తం న పక్ఖన్దతీ"తి (ఇతివు. ౪౯) వుత్తఓలీయనాభినివేసో, సస్సతసఞ్ఞాయ నిబ్బానతో సఙ్కోచనాభినివేసోతి అత్థో. "భవేనేవ ఖో పనేకే అట్టీయమానా

హరాయమానా జిగుచ్ఛమానా విభవం అభినన్దన్తీ”తి వుత్తఅతిధావనాభినివేసో, ఉచ్ఛేదసఞ్ఞాయ నిరోధగామినిపటిపదాతిక్కమనాభినివేసోతి అత్థో.

ఇదాని తావ భవవిభవదిట్ఠియో సబ్బదిట్ఠీసు యోజేత్వా దస్సేతుం **అస్సాదదిట్ఠియో**తిఆదిమాహ. తత్థ యస్మా అస్సాదదిట్ఠికా సస్సతం వా ఉచ్ఛేదం వా నిస్సాయ “నత్థి కామేసు దోసో”తి గణ్హన్తి, తస్మా పఞ్చతింసాకారాపి అస్సాదదిట్ఠియో **సియా భవదిట్ఠియో, సియా విభవదిట్ఠియో**తి వుత్తా. తత్థ యస్మా ఏకేకాపి దిట్ఠియో సస్సతగ్గాహవసేన భవదిట్ఠియో భవేయ్యుం, ఉచ్ఛేదగ్గాహవసేన విభవదిట్ఠియో భవేయ్యున్తి అత్థో. అత్తానుదిట్ఠియా రూపం అత్తతో సమనుపస్సతి, వేదనం... సఞ్ఞం... సఙ్ఖారే... విఞ్ఞాణం అత్తతో సమనుపస్సతీతి పఞ్చసు రూపాదితో అత్తనో అనఞ్ఞత్తా తేసు ఉచ్ఛిన్నేసు అత్తా ఉచ్ఛిన్నోతి గహణతో **పఞ్చ విభవదిట్ఠియో**తి వుత్తం. సేసేసు పఞ్చదససు ఠానేసు రూపాదితో అత్తనో అఞ్ఞత్తా తేసు ఉచ్ఛిన్నేసుపి “అత్తా సస్సతో”తి గహణతో **పన్నరస భవదిట్ఠియో**తి వుత్తం.

మిచ్ఛాదిట్ఠియా “సబ్బావ తా విభవదిట్ఠియో”తి ఉచ్ఛేదవసేన పవత్తత్తా అన్తవానన్తవాదిట్ఠీసు పరిత్తారమ్మణఅప్పమాణారమ్మణఝానలాభినో దిబ్బచక్ఖునా రూపధాతుయా చవిత్వా సత్తే అఞ్ఞత్థ ఉపపన్నే పస్సిత్వా భవదిట్ఠిం అపస్సిత్వా విభవదిట్ఠిం గణ్హన్తి. తస్మా తత్థ **సియా భవదిట్ఠియో, సియా విభవదిట్ఠియో**తి వుత్తం. **హోతి చ న చ హోతీ**తి ఏత్థ **హోతి చా**తి భవదిట్ఠి, **న చ హోతీ**తి విభవదిట్ఠి. **నేవ హోతి న న హోతీ**తి ఏత్థ **నేవ హోతీ**తి విభవదిట్ఠి, **న న హోతీ**తి భవదిట్ఠి. తస్మా తత్థ “సియా”తి వుత్తం.

పుబ్బన్తానుదిట్ఠియా ఏకచ్చసస్సతికా సస్సతఞ్చ పఞ్ఞపేన్తి, అసస్సతఞ్చ పఞ్ఞపేన్తి. తస్మా సా భవదిట్ఠి చ విభవదిట్ఠి చ హోతి. చత్తారో అన్తానన్తికా అన్తానన్తం అత్తానం పఞ్ఞపేన్తి . తస్మా సా అత్తానుదిట్ఠిసదిసా భవదిట్ఠి చ విభవదిట్ఠి చ. చత్తారో అమరావిక్ఖేపికా భవదిట్ఠిం వా విభవదిట్ఠిం వా నిస్సాయ వాచావిక్ఖేపం ఆపజ్జన్తి, అవసేసా పన భవదిట్ఠియోవ. తస్మా తే తే సన్ధాయ “సియా”తి వుత్తం. అపరన్తానుదిట్ఠియా సత్త ఉచ్ఛేదవాదా విభవదిట్ఠియో, అవసేసా భవదిట్ఠియో. తస్మా తే తే సన్ధాయ “సియా”తి వుత్తం. సఞ్ఞోజనికదిట్ఠియా సబ్బదిట్ఠీనం వసేన “సియా”తి వుత్తం. అహన్తి మానవినిబన్ధాయ దిట్ఠియా చక్ఖాదీనం అహన్తి గహితత్తా తేసం వినాసే అత్తా వినట్ఠో హోతీతి **సబ్బావ తా విభవదిట్ఠియో**తి వుత్తం. అత్తానుదిట్ఠియో విచ మమన్తి మానవినిబన్ధాయ దిట్ఠియా చక్ఖాదితో అత్తనో అఞ్ఞత్తా తేసం వినాసేపి అత్తా న వినస్సతీతి **సబ్బావ తా భవదిట్ఠియో**తి వుత్తం. లోకవాదపటిసంయుత్తాయ దిట్ఠియా “సస్సతో అత్తా చ లోకో చా”తిఆదినా (పటి॰ మ॰ ౧.౧౪౭) నయేన వుత్తత్తా భవవిభవదిట్ఠి పాకటాయేవ. ఏత్తావతా అస్సాదదిట్ఠాదికా విభవదిట్ఠిపరియోసానా సోళస దిట్ఠియో తీణిసతఞ్చ దిట్ఠాభినివేసా నిద్దిట్ఠా హోన్తి. అత్తానుదిట్ఠి చ సక్కాయదిట్ఠి చ అత్తవాదపటిసఞ్ఞుత్తా దిట్ఠి చ అత్థతో ఏకా పరియాయేన తివిధా వుత్తా. సఞ్ఞోజనికా పన దిట్ఠి అవత్థాభేదేన సబ్బాపి దిట్ఠియో హోన్తి.

ఇదాని **సబ్బావ తా దిట్ఠియో అస్సాదదిట్ఠియో**తిఆది అఞ్ఞేన పరియాయేన యథాయోగం దిట్ఠిసంసన్దనా. తత్థ **సబ్బావ తా దిట్ఠియో**తి యథావుత్తా అనవసేసా దిట్ఠియో. దిట్ఠిరాగరత్తత్తా తణ్హాస్సాదనిస్సితత్తా చ **అస్సాదదిట్ఠియో**, అత్తసినేహానుగతత్తా **అత్తానుదిట్ఠియో**, విపరీతదస్సనత్తా **మిచ్ఛాదిట్ఠియో**, ఖన్ధవత్థుకత్తా **సక్కాయదిట్ఠియో**, ఏకేకస్స అన్తస్స గహితత్తా **అన్తగ్గాహికా దిట్ఠియో**, అనత్థసంయోజనికత్తా **సఞ్ఞోజనికా దిట్ఠియో**, అత్తవాదేన యుత్తత్తా **అత్తవాదపటిసంయుత్తా దిట్ఠియో**తి ఇమా సత్త దిట్ఠియో సబ్బదిట్ఠిసఙ్గాహికా, సేసా పన నవ దిట్ఠియో న సబ్బదిట్ఠిసఙ్గాహికా.

ఇదాని విత్థారతో వుత్తా సబ్బావ తా దిట్ఠియో ద్వీసుయేవ దిట్ఠీసు సఙ్ఖిపిత్వా సత్తానం దిట్ఠిద్వయనిస్సయం దస్సేన్తో **భవఞ్చ దిట్ఠి**న్తిగాథమాహ. సబ్బాపి హి తా దిట్ఠియో భవదిట్ఠీ వా హోన్తి విభవదిట్ఠీ వా. **భవఞ్చ దిట్ఠిం విభవఞ్చ దిట్ఠి**న్తి ఏత్థ పన చ-సద్దో దిట్ఠిమేవ సముచ్చినోతి, న నిస్సయం. న హి ఏకో భవవిభవదిట్ఠిద్వయం నిస్సయతి. యథాహ – “ఇతి భవదిట్ఠిసన్నిస్సితా వా సత్తా హోన్తి విభవదిట్ఠిసన్నిస్సితా వా”తి (పటి॰ మ॰ ౧.౧౧౩). **తక్కికా**తి తక్కేన వదన్తీతి తక్కికా. తే హి దిట్ఠిగతికా సభావపటివేధపఞ్ఞాయ అభావా కేవలం తక్కేన వత్తన్తి. యేపి చ ఝానలాభినో అభిఞ్ఞాలాభినో వా దిట్ఠిం గణ్హన్తి, తేపి తక్కేత్వా గహణతో తక్కికా ఏవ. **నిస్సితాసే**తి నిస్సితాతి అత్థో. ఏకమేవ పదం, “సే”తి నిపాతమత్తం వా. **తేసం నిరోధమ్హి న హత్థి ఞాణ**న్తి దిట్ఠినిస్సయస్స కారణవచనమేతం. సక్కాయదిట్ఠినిరోధే నిబ్బానే యస్మా తేసం ఞాణం నత్థి, తస్మా ఏతం దిట్ఠిద్వయం నిస్సితాతి అత్థో. “న హి అత్థి ఞాణ”న్తి ఏత్థ హి-కారో కారణోపదేసే నిపాతో. **యత్థాయం లోకో విపరీతసఞ్ఞీ**తి యత్థ సుఖే నిరోధమ్హి అయం సదేవకో లోకో “దుక్ఖ”మితి విపరీతసఞ్ఞీ హోతి, తస్మిం నిరోధమ్హి న హత్థి ఞాణన్తి సమ్బన్ధో. దుక్ఖమితి విపరీతసఞ్ఞితాయ ఇదం సుత్తం –

“రూపా సద్దా రసా గన్ధా, ఫస్సా ధమ్మా చ కేవలా;
ఇట్ఠా కన్తా మనాపా చ, యావతత్థీతి వుచ్చతి.

“సదేవకస్స లోకస్స, ఏతే వో సుఖసమ్మతా;
యత్థ చేతే నిరుజ్ఝన్తి, తం నేసం దుక్ఖసమ్మతం.

“సుఖన్తి దిట్ఠమరియేహి, సక్కాయస్సుపరోధనం;
పచ్చనీకమిదం హోతి, సబ్బలోకేన పస్సతం.

“యం పరే సుఖతో ఆహు, తదరియా ఆహు దుక్ఖతో;
యం పరే దుక్ఖతో ఆహు, తదరియా సుఖతో విదూ.

“పస్స ధమ్మం దురాజానం, సమ్పమూళ్హేత్థవిద్దసు;
నివుతానం తమో హోతి, అన్ధకారో అపస్సతం.

“సతఞ్చ వివటం హోతి, ఆలోకో పస్సతామివ;
సన్తికే న విజానన్తి, మగా ధమ్మస్సకోవిదా.

“భవరాగపరేతేహి, భవసోతానుసారిభి;
మారధేయ్యానుపన్నేహి, నాయం ధమ్మో సుసమ్బుధో.

“కో ను అఞ్ఞత్ర అరియేభి, పదం సమ్బుద్ధుమరహతి;
యం పదం సమ్మదఞ్ఞాయ, పరినిబ్బన్తి అనాసవా”తి. (సు॰ ని॰ ౭౬౪-౭౭౧);

౧౪౯. ఇదాని సబ్బాసం దిట్ఠీనం దిట్ఠిద్వయభావం దిట్ఠిసముగ్ఘాతకఞ్చ సమ్మాదిట్ఠిం సుత్తతో దస్సేతుకామో, **ద్వీహి భిక్ఖవేతి** సుత్తం ఆహరి. తత్థ **దేవాతి** బ్రహ్మానోపి వుచ్చన్తి. **ఓలీయన్తీతి** సఙ్కుచన్తి. **అతిధావన్తీతి** అతిక్కమిత్వా గచ్ఛన్తి. **చక్ఖుమన్తోతి** పఞ్ఞవన్తో. చ-సద్దో అతిరేకత్థో. **భవారామాతి** భవో ఆరామో అభిరమట్ఠానం ఏతేసన్తి భవారామా. **భవరతాతి** భవే అభిరతా. **భవసమ్ముదితాతి** భవేన సన్తుట్ఠా. **దేసియమానేతి** తథాగతేన వా తథాగతసావకేన వా దేసియమానే. **న పక్ఖన్దతీతి** ధమ్మదేసనం వా భవనిరోధం వా న పవిసతి. **న పసీదతీతి** తత్థ పసాదం న పాపుణాతి. **న సన్తిట్ఠతీతి** తత్థ న పతిట్ఠాతి. **నాధిముచ్చతీతి** తత్థ ఘనభావం న పాపుణాతి. ఏత్తావతా సస్సతదిట్ఠి వుత్తా.

**అట్టీయమానాతి** దుక్ఖం పాపుణమానా. **హరాయమానాతి** లజ్జం పాపుణమానా. **జిగుచ్ఛమానాతి** జిగుచ్ఛం పాపుణమానా. **విభవం అభినన్దన్తీతి** ఉచ్ఛేదం పటిచ్చ తుస్సన్తి, ఉచ్ఛేదం పత్థయన్తీతి వా అత్థో. **కిరాతి** అనుస్సవనత్థే నిపాతో. **భోతి** ఆలపనమేతం. **సన్తన్తి** నిబ్బుతం. **పణీతన్తి** దుక్ఖాభావతో పణీతం, పధానభావం నీతన్తి వా పణీతం. **యాథావన్తి** యథాసభావం. ఏత్తావతా ఉచ్ఛేదదిట్ఠి వుత్తా.

**ఇధాతి** ఇమస్మిం సాసనే. **భూతన్తి** హేతుతో సఞ్జాతం ఖన్ధపఞ్చకసఙ్ఖాతం దుక్ఖం. **భూతతో పస్సతీతి** ఇదం భూతం దుక్ఖన్తి పస్సతి. **నిబ్బిదాయాతి** విపస్సనత్థాయ. **విరాగాయాతి** అరియమగ్గత్థాయ. **నిరోధాయాతి** నిబ్బానత్థాయ. **పటిపన్నో హోతీతి** తదనురూపం పటిపదం పటిపన్నో హోతి. **ఏవం పస్సన్తీతి** ఇమినా పకారేన పుబ్బభాగే లోకియఞాణేన, పటివేధకాలే లోకుత్తరఞాణేన పస్సన్తి. ఏత్తావతా సమ్మాదిట్ఠి వుత్తా.

ఇదాని ద్వీహి గాథాహి తస్సా సమ్మాదిట్ఠియా ఆనిసంసం దస్సేతి. తత్థ **యో భూతం భూతతో దిస్వాతి** దుక్ఖం పరిఞ్ఞాభిసమయేన అభిసమేత్వాతి అత్థో. **భూతస్స చ అతిక్కమన్తి** నిరోధం సచ్ఛికిరియాభిసమయేన అభిసమేత్వాతి అత్థో. **యథాభూతేధిముచ్చతీతి** మగ్గభావనాభిసమయవసేన యథాసభావే నిరోధే "ఏతం సన్తం, ఏతం పణీత"న్తి అధిముచ్చతి. **భవతణ్హా పరిక్ఖయాతి** సముదయస్స పహానేనాతి అత్థో. అసతిపి చేత్థ సచ్చానం నానాభిసమయత్తే "దిస్వా"తి పుబ్బకాలికవచనం సద్దం పుబ్బభాగపటిపదాయ వోహారవసేన వుత్తన్తి వేదితబ్బం. న హి పుబ్బం పస్సిత్వా పచ్ఛా అధిముచ్చతి. చతుసచ్చాభిసమయో సమానకాలమేవ హోతి. సమానకాలేపి వా పుబ్బకాలికాని పదాని భవన్తీతి న దోసో. **స వేతి** ఏకంసేన సో అరహం. **భూతపరిఞ్ఞాతోతి** దుక్ఖం పరిఞ్ఞాతవా. **వీతతణ్హోతి** విగతతణ్హో. **భవాభవేతి** ఖుద్దకే చ మహన్తే చ భవే. వుద్ధిఅత్థేపి హి అ-కారస్స సమ్భవతో **అభవోతి** మహాభవో. సో పన ఖుద్దకమహన్తభావో ఉపాదాయుపాదాయ వేదితబ్బో. అథ వా **భవేతి** సస్సతే. **అభవేతి** ఉచ్ఛేదే. తదుభయేపి దిట్ఠిరాగాభావేన వీతతణ్హో. **భూతస్స విభవాతి** వట్టదుక్ఖస్స సముచ్ఛేదా. **నాగచ్ఛతి పునబ్భవన్తి** అరహతో పరినిబ్బానం వుత్తం.

౧౫౦. **తయో పుగ్గలాతిఆది** మిచ్ఛాదిట్ఠికగరహణత్థం సమ్మాదిట్ఠికపసంసనత్థం వుత్తం. తత్థ విరూపభావం పన్నా గతా దిట్ఠి ఏతేసన్తి **విపన్నదిట్ఠీ**. సున్దరభావం పన్నా గతా దిట్ఠి ఏతేసన్తి **సమ్పన్నదిట్ఠీ. తిత్థియోతి** తిత్థం వుచ్చతి దిట్ఠి, తం పటిపన్నత్తా తిత్థే సాధు, తిత్థం యస్స అత్థీతి వా తిత్థియో. ఇతో బహిద్ధా పబ్బజ్జుపగతో. **తిత్థియసావకోతి** తేసం దిట్ఠానుగతిమాపన్నో గహట్ఠో. **యో చ మిచ్ఛాదిట్ఠికోతి** తదుభయభావం అనుపగన్త్వా యాయ కాయచి దిట్ఠియా మిచ్ఛాదిట్ఠికో.

**తథాగతో**తి సమ్మాసమ్బుద్ధో. పచ్చేకబుద్ధోపి ఏత్థేవ సఙ్గహితో. **తథాగతసావకో**తి మగ్గప్పత్తో ఫలప్పత్తో చ. **యో చ సమ్మాదిట్ఠికో**తి తదుభయవినిముత్తో లోకియసమ్మాదిట్ఠియా సమ్మాదిట్ఠికో.

గాథాసు **కోధనో**తి యో అభిణ్హం కుజ్ఝతి, సో. **ఉపనాహీ**తి తమేవ కోధం వడ్ఢేత్వా ఉపనన్ధనసీలో. **పాపమక్ఖీ**తి లామకభూతమక్ఖవా. **మాయావీ**తి కతపాపపటిచ్ఛాదనవా. **వసలో**తి హీనజచ్చో. **విసుద్ధో**తి ఞాణదస్సనవిసుద్ధియా విసుద్ధో. **సుద్ధతం గతో**తి మగ్గఫలసఙ్ఖాతం సుద్ధభావం గతో. **మేధావీ**తి పఞ్ఞవా. ఇమాయ గాథాయ లోకుత్తరసమ్మాదిట్ఠిసమ్పన్నో ఏవ థోమితో.

**విపన్నదిట్ఠియో సమ్పన్నదిట్ఠియో**తి పుగ్గలవోహారం పహాయ ధమ్మమేవ గరహన్తో థోమేన్తో చ ఆహ. **ఏతం మమా**తి తణ్హామఞ్ఞనవసేన దిట్ఠి. **ఏసోహమస్మీ**తి మానమఞ్ఞనమూలికా దిట్ఠి. **ఏసో మే అత్తా**తి దిట్ఠిమఞ్ఞనమేవ.

**ఏతం మమాతి కా దిట్ఠీ**తిఆదీహి తిస్సన్నం విపన్నదిట్ఠీనం విభాగఞ్చ గణనఞ్చ కాలసఙ్గహఞ్చ పుచ్ఛిత్వా విస్సజ్జనం కతం. తత్థ **కా దిట్ఠీ**తి అనేకాసు దిట్ఠీసు కతమా దిట్ఠీతి అత్థో. **కతమన్తానుగ్గహితా**తి పుబ్బన్తాపరన్తసఙ్ఖాతకాలద్వయే కతమేన కాలేన అనుగ్గహితా, అనుబద్ధాతి అత్థో. యస్మా "ఏతం మమా"తి పరామసన్తో "ఏతం మమ అహోసి, ఏవం మమ అహోసి, ఏత్తకం మమ అహోసీ"తి అతీతం వత్థుం అపదిసిత్వా పరామసతి, తస్మా **పుబ్బన్తానుదిట్ఠి** హోతి. **పుబ్బన్తానుగ్గహితా** చ తా దిట్ఠియో హోన్తి. యస్మా "ఏసోహమస్మీ"తి పరామసన్తో "ఇమినాహం సీలేన వా వతేన వా తపేన వా బ్రహ్మచరియేన వా ఏసోస్మి విసుజ్ఝిస్సామీ"తి అనాగతఫలం ఉపాదాయ పరామసతి, తస్మా **అపరన్తానుదిట్ఠి** హోతి. **అపరన్తానుగ్గహితా** చ తా దిట్ఠియో హోన్తి. యస్మా "ఏసో మే అత్తా"తి పరామసన్తో అతీతానాగతం ఉపాదిన్నసన్తతిం ఉపాదాయ "ఏసో మే అత్తా"తి పరామసతి, సక్కాయదిట్ఠివసేన చ పరామసతి, తస్మా సక్కాయదిట్ఠి హోతి. **పుబ్బన్తాపరన్తానుగ్గహితా** చ తా దిట్ఠియో హోన్తి. యస్మా పన సక్కాయదిట్ఠిప్పముఖాయేవ ద్వాసట్ఠి దిట్ఠియో హోన్తి, సక్కాయదిట్ఠిసముగ్ఘాతేనేవ చ ద్వాసట్ఠి దిట్ఠియో సముగ్ఘాతం గచ్ఛన్తి, తస్మా **సక్కాయదిట్ఠిప్పముఖేన ద్వాసట్ఠి దిట్ఠిగతానీ**తి వుత్తా, సక్కాయదిట్ఠిప్పముఖేన సక్కాయదిట్ఠిద్వారేన ద్వాసట్ఠి దిట్ఠిగతాని హోన్తీతి అత్థో. సక్కాయదిట్ఠిప్పముఖానీతి పాఠో సున్దరతరో. సక్కాయదిట్ఠి పముఖా ఆది ఏతేసన్తి సక్కాయదిట్ఠిప్పముఖాని. కాని తాని? ద్వాసట్ఠి దిట్ఠిగతాని.

"కా దిట్ఠీ"తి పుచ్ఛాయ వీసతివత్థుకా అత్తానుదిట్ఠి, వీసతివత్థుకా సక్కాయదిట్ఠీతి విస్సజ్జనం. "కతి దిట్ఠియో"తి పుచ్ఛాయ సక్కాయదిట్ఠిప్పముఖాని ద్వాసట్ఠి దిట్ఠిగతానీతి విస్సజ్జనం. సాయేవ పన సక్కాయదిట్ఠి "ఏసో మే అత్తా"తి వచనసామఞ్ఞేన అత్తానుదిట్ఠీతి వుత్తా. తస్సా వుత్తాయ అత్తవాదపటిసఞ్ఞుత్తా దిట్ఠిపి వుత్తాయేవ హోతి.

౧౩౧. **యే కేచి, భిక్ఖవే**తిఆదిసుత్తాహరణం సమ్పన్నదిట్ఠిపుగ్గలసమ్బన్ధేన సమ్పన్నదిట్ఠిపుగ్గలవిభాగదస్సనత్థం కతం. తత్థ **నిట్ఠం గతా**తి మగ్గఞాణవసేన సమ్మాసమ్బుద్ధో భగవాతి నిచ్ఛయం గతా, నిబ్బేమతికాతి అత్థో. నిట్ఠాగతాతి పాఠో సమాసపదం హోతి, అత్థో పన సోయేవ. **దిట్ఠిసమ్పన్నా**తి దిట్ఠియా సున్దరభావం గతా. **ఇధ నిట్ఠా**తి ఇమిస్సా కామధాతుయా పరినిబ్బానం. **ఇధ విహాయ నిట్ఠా**తి ఇమం కామభవం విజహిత్వా సుద్ధావాసబ్రహ్మలోకే పరినిబ్బానం. **సత్తక్ఖత్తుపరమస్సా**తి సత్తక్ఖత్తుంపరమా సత్తవారపరమా భవూపపత్తి అత్తభావగ్గహణం అస్స, తతో పరం అట్ఠమం భవం నాదియతీతి సత్తక్ఖత్తుపరమో. తస్స సత్తక్ఖత్తుపరమస్స సోతాపన్నస్స. **కోలంకోలస్సా**తి కులతో కులం గచ్ఛతీతి కోలంకోలో. సోతాపత్తిఫలసచ్ఛికిరియతో హి పట్ఠాయ నీచే కులే ఉపపత్తి నామ నత్థి, మహాభోగకులేసుయేవ నిబ్బత్తతీతి అత్థో. తస్స

కోలంకోలస్స సోతాపన్నస్స. **ఏకబీజిస్సా**తి ఖన్ధబీజం నామ కథితం. యస్స హి సోతాపన్నస్స ఏకంయేవ ఖన్ధబీజం అత్థి, ఏకం అత్తభావగ్గహణం, సో ఏకబీజీ నామ. తస్స ఏకబీజిస్స సోతాపన్నస్స. భగవతా గహితనామవసేనేవేతాని ఏతేసం నామాని. ఏత్తకఞ్హి ఠానం గతో సత్తక్ఖత్తుపరమో నామ హోతి, ఏత్తకం కోలంకోలో, ఏత్తకం ఏకబీజీతి భగవతా ఏతేసం నామం గహితం. భగవా హి "అయం ఏత్తకం ఠానం గమిస్సతి, అయం ఏత్తకం ఠానం గమిస్సతీ"తి ఞత్వా తేసం తాని తాని నామాని అగ్గహేసి. ముదుపఞ్ఞో హి సోతాపన్నో సత్త భవే నిబ్బత్తేన్తో సత్తక్ఖత్తుపరమో నామ, మజ్ఝిమపఞ్ఞో పరం ఛట్ఠం భవం నిబ్బత్తేన్తో కోలంకోలో నామ , తిక్ఖపఞ్ఞో ఏకం భవం నిబ్బత్తేన్తో ఏకబీజీ నామ. తం పనేతం తేసం ముదుమజ్ఝిమతిక్ఖపఞ్ఞతం పుబ్బహేతు నియమేతి. ఇమే తయోపి సోతాపన్నా కామభవవసేన వుత్తా, రూపారూపభవే పన బహుకాపి పటిసన్ధియో గణ్హన్తి. **సకదాగామిస్సా**తి పటిసన్ధివసేన సకిం కామభవం ఆగచ్ఛతీతి సకదాగామీ. తస్స సకదాగామిస్స. **దిట్ఠేవ ధమ్మే అరహా**తి ఇమస్మింయేవ అత్తభావే అరహా. అరహన్తిపి పాఠో. **ఇధ నిట్ఠా**తి కామభవం సంసరన్తేయేవ సన్ధాయ వుత్తం. రూపారూపభవే ఉప్పన్నా పన అరియా కామభవే న ఉప్పజ్జన్తి, తత్థేవ పరినిబ్బాయన్తి.

**అన్తరాపరినిబ్బాయిస్సా**తి ఆయువేమజ్ఝస్స అన్తరాయేవ కిలేసపరినిబ్బానేన పరినిబ్బాయనతో అన్తరాపరినిబ్బాయీ. సో పన ఉప్పన్నసమనన్తరా పరినిబ్బాయీ, ఆయువేమజ్ఝం అప్పత్వా పరినిబ్బాయీ, ఆయువేమజ్ఝం పత్వా పరినిబ్బాయీతి తివిధో హోతి. తస్స అన్తరాపరినిబ్బాయిస్స అనాగామినో. **ఉపహచ్చపరినిబ్బాయిస్సా**తి ఆయువేమజ్ఝం అతిక్కమిత్వా వా కాలకిరియం ఉపగన్త్వా వా కిలేసపరినిబ్బానేన పరినిబ్బాయన్తస్స అనాగామినో. **అసఙ్ఖారపరినిబ్బాయిస్సా**తి అసఙ్ఖారేన అప్పయోగేన అధిమత్తప్పయోగం అకత్వావ కిలేసపరినిబ్బానేన పరినిబ్బాయనధమ్మస్స అనాగామినో. **ససఙ్ఖారపరినిబ్బాయిస్సా**తి ససఙ్ఖారేన దుక్ఖేన కసిరేన అధిమత్తప్పయోగం కత్వావ కిలేసపరినిబ్బానేన పరినిబ్బాయనధమ్మస్స అనాగామినో. **ఉద్ధంసోతస్స అకనిట్ఠగామినో**తి ఉద్ధంవాహిభావేన ఉద్ధమస్స తణ్హాసోతం వట్టసోతం వాతి ఉద్ధంసోతో, ఉద్ధం వా గన్త్వా పటిలభితబ్బతో ఉద్ధమస్స మగ్గసోతన్తి ఉద్ధంసోతో, అకనిట్ఠం గచ్ఛతీతి అకనిట్ఠగామీ. తస్స ఉద్ధంసోతస్స అకనిట్ఠగామినో అనాగామిస్స. అయం పన అనాగామీ చతుప్పభేదో – యో అవిహతో పట్ఠాయ చత్తారో బ్రహ్మలోకే సోధేత్వా అకనిట్ఠం గన్త్వా పరినిబ్బాయతి, అయం ఉద్ధంసోతో అకనిట్ఠగామీ నామ. యో హేట్ఠా తయో బ్రహ్మలోకే సోధేత్వా సుదస్సీబ్రహ్మలోకే ఠత్వా పరినిబ్బాయతి, అయం ఉద్ధంసోతో న అకనిట్ఠగామీ నామ. యో ఇతో అకనిట్ఠమేవ గన్త్వా పరినిబ్బాయతి, అయం న ఉద్ధంసోతో అకనిట్ఠగామీ నామ. యో హేట్ఠా చతూసు బ్రహ్మలోకేసు తత్థ తత్థేవ పరినిబ్బాయతి, అయం న ఉద్ధంసోతో న అకనిట్ఠగామీ నామాతి. ఇమే పఞ్చ అనాగామినో సుద్ధావాసం గహేత్వా వుత్తా. అనాగామినో పన రూపరాగారూపరాగానం అప్పహీనత్తా ఆకఙ్ఖమానా సేసరూపారూపభవేసుపి నిబ్బత్తన్తి. సుద్ధావాసే నిబ్బత్తా పన అఞ్ఞత్థ న నిబ్బత్తన్తి. **అవేచ్చప్పసన్నా**తి అరియమగ్గవసేన జానిత్వా బుజ్ఝిత్వా అచలప్పసాదేన పసన్నా. **సోతాపన్నా**తి అరియమగ్గసోతం ఆపన్నా. ఇమినా సబ్బేపి అరియఫలట్ఠా పుగ్గలా గహితాతి.

భవవిభవదిట్ఠినిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

సద్ధమ్మప్పకాసినియా పటిసమ్భిదామగ్గట్ఠకథాయ

దిట్ఠికథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

# ౩. ఆనాపానస్సతికథా

## ౧. గణనవారవణ్ణనా

**౧౫౨.** ఇదాని దిట్ఠికథానన్తరం కథితాయ **ఆనాపానస్సతి**కథాయ అపుబ్బత్థానువణ్ణనా అనుప్పత్తా. అయఞ్హి **ఆనాపానస్సతి**కథా దిట్ఠికథాయ సువిదితదిట్ఠాదీనవస్స మిచ్ఛాదిట్ఠిమలవిసోధనేన సువిసుద్ధచిత్తస్స యథాభూతావబోధాయ సమాధిభావనా సుకరా హోతి, సబ్బసమాధిభావనాసు చ సబ్బసబ్బఞ్ఞుబోధిసత్తానం బోధిమూలే ఇమినావ సమాధినా సమాహితచిత్తానం యథాభూతావబోధతో అయమేవ సమాధిభావనా పధానాతి చ దిట్ఠికథానన్తరం కథితా. తత్థ **సోళసవత్థుకం ఆనాపానస్సతిసమాధిం భావయతో సమధికాని ద్వే ఞాణసతాని ఉప్పజ్జన్తీ**తి ఞాణగణనుద్దేసో, **అట్ఠ పరిపన్థే ఞాణానీ**తిఆది ఞాణగణననిద్దేసో, **కతమాని అట్ఠ పరిపన్థే ఞాణానీ**తిఆది. **ఇమాని ఏకవీసతి విముత్తిసుఖే ఞాణానీ**తిపరియన్తం సబ్బఞాణానం విత్థారనిద్దేసో, అన్తే **సోళసవత్థుకం ఆనాపానస్సతిసమాధిం భావయతో**తిఆది నిగమనన్తి ఏవం తావ పాళివవత్థానం వేదితబ్బం.

తత్థ గణనుద్దేసే గణనవారే తావ **సోళసవత్థుక**న్తి దీఘం రస్సం సబ్బకాయపటిసంవేదీ పస్సమ్భయం కాయసఙ్ఖారన్తి కాయానుపస్సనాచతుక్కం, పీతిపటిసంవేదీ సుఖపటిసంవేదీ చిత్తసఙ్ఖారపటిసంవేదీ పస్సమ్భయం చిత్తసఙ్ఖారన్తి వేదనానుపస్సనాచతుక్కం, చిత్తపటిసంవేదీ అభిప్పమోదయం చిత్తం సమాదహం చిత్తం విమోచయం చిత్తన్తి చిత్తానుపస్సనాచతుక్కం, అనిచ్చానుపస్సీ విరాగానుపస్సీ నిరోధానుపస్సీ పటినిస్సగ్గానుపస్సీతి ధమ్మానుపస్సనాచతుక్కన్తి ఇమేసం చతున్నం చతుక్కానం వసేన సోళస వత్థూని పతిట్ఠా ఆరమ్మణాని అస్సాతి సోళసవత్థుకో. తం సోళసవత్థుకం. సమాసవసేన పనేత్థ విభత్తిలోపో కతో. **ఆన**న్తి అబ్భన్తరం పవిసనవాతో. **అపాన**న్తి బహినిక్ఖమనవాతో. కేచి పన విపరియాయేన వదన్తి. అపానఞ్హి అపేతం ఆనతోతి అపానన్తి వుచ్చతి, నిద్దేసే (పటి॰ మ॰ ౧.౧౬౦) పన నా-కారస్స దీఘత్తమజ్ఝుపేక్ఖిత్వా ఆపానన్తి. తస్మిం ఆనాపానే సతి ఆనాపానస్సతి, అస్సాసపస్సాసపరిగ్గాహికాయ సతియా ఏతం అధివచనం. ఆనాపానస్సతియా యుత్తో సమాధి, ఆనాపానస్సతియం వా సమాధి ఆనాపానస్సతిసమాధి. **భావయతో**తి నిబ్బేధభాగియం భావేన్తస్స. **సమధికానీ**తి సహ అధికేన వత్తన్తీతి సమధికాని, సాతిరేకానీతి అత్థో. మ-కారో పనేత్థ పదసన్ధికరో. కేచి పన "సంఅధికానీ"తి వదన్తి. ఏవం సతి ద్వే ఞాణసతానియేవ అధికానీతి ఆపజ్జతి, తం న యుజ్జతి. ఇమాని హి వీసతిఅధికాని ద్వే ఞాణసతాని హోన్తీతి.

**పరిపన్థే ఞాణానీ**తి పరిపన్థం ఆరమ్మణం కత్వా పవత్తఞాణాని. తథా **ఉపకారే ఉపక్కిలేసే ఞాణాని. వోదానే ఞాణానీ**తి వోదాయతి, తేన చిత్తం పరిసుద్ధం హోతీతి వోదానం. కిం తం? ఞాణం. "వోదానఞాణానీ"తి వత్తబ్బే "సుతమయే ఞాణ"న్తిఆదీసు (పటి॰ మ॰ మాతికా ౧.౧; పటి॰ మ॰ ౧.౧) వియ "వోదానే ఞాణానీ"తి వుత్తం. సతో సమ్పజానో హుత్వా కరోతీతి సతోకారీ, తస్స **సతోకారిస్స ఞాణాని. నిబ్బిదాఞాణానీ**తి నిబ్బిదాభూతాని ఞాణాని. **నిబ్బిదానులోమఞాణానీ**తి నిబ్బిదాయ అనుకూలాని ఞాణాని. నిబ్బిదానులోమిఞాణానీతిపి పాఠో, నిబ్బిదానులోమో ఏతేసం అత్థీతి నిబ్బిదానులోమీతి అత్థో. **నిబ్బిదాపటిప్పస్సద్ధిఞాణానీ**తి నిబ్బిదాయ పటిప్పస్సద్ధియం ఞాణాని. **విముత్తిసుఖే ఞాణానీ**తి విముత్తిసుఖేన సమ్పయుత్తాని ఞాణాని.

**కతమాని అట్ఠాతిఆదీహి** పరిపన్థఉపకారానం పటిపక్ఖవిపక్ఖయుగలత్తా తేసు ఞాణాని సహేవ నిద్దిట్ఠాని. **కామచ్ఛన్దనేక్ఖమ్మా**దీని హేట్ఠా వుత్తత్థాని. **ఉపకార**న్తి చ లిఙ్గవిపల్లాసవసేన నపుంసకవచనం కతం. **సబ్బేపి అకుసలా ధమ్మా**తి వుత్తావసేసా యే కేచి అకుసలా ధమ్మా. తథా సబ్బేపి నిబ్బేధభాగియా **కుసలా ధమ్మా**. "పరిపన్థో ఉపకార"న్తి చ తం తదేవ అపేక్ఖిత్వా ఏకవచనం కతం. ఏత్థ చ **పరిపన్థే ఞాణాని** చ **ఉపకారే ఞాణాని** చ పుచ్ఛిత్వా తేసం ఆరమ్మణానేవ విస్సజ్జిత్వా తేహేవ తాని విస్సజ్జితాని హోన్తీతి తదారమ్మణాని ఞాణాని నిగమేత్వా దస్సేసి. **ఉపక్కిలేసే ఞాణాదీసుపి** ఏసేవ నయో.

గణనవారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

## ౨. సోళసఞాణనిద్దేసవణ్ణనా

**౧౨౩. సోళసహి ఆకారేహీ**తి ఉభయపక్ఖవసేన వుత్తేహి సోళసహి ఞాణకోట్ఠాసేహి. **ఉదుచితం చిత్తం సముదుచిత**న్తి ఉపచారభూమియం చిత్తం ఉద్ధం ఉచితం, సమ్మా ఉద్ధం ఉచితం, ఉపరూపరి కతపరిచయం సమ్మా ఉపరూపరి కతపరిచయన్తి అత్థో. ఉదుజితం చిత్తం సముదుజితన్తిపి పాఠో. ఉపరిభావాయ జితం, ఉపరిభావకరేహి వా ఞాణేహి జితం **ఉదుజితం. సముదుజిత**న్తి సమా ఉపరిభావాయ, ఉపరిభావకరేహి వా ఞాణేహి జితం. **సమా**తి చేత్థ విసమభావపటిక్ఖేపో. ఇమస్మిం పాఠే ఉ, దు-ఇతి ద్వే ద్వే ఉపసగ్గా హోన్తి. ఉరూజితం చిత్తం సమ్మారూజితన్తిపి పాఠో. ఏత్థాపి జితత్థోయేవ. ఉరూ అరూతి ఇదం పన నిపాతమత్తమేవాతి వదన్తి. వీణోపమట్ఠకథాయ తజ్జితం సుతజ్జితన్తి చ అత్థో వుత్తో, సో ఇధ న యుజ్జతి. **ఏకత్తే సన్తిట్ఠతీ**తి ఉపచారభూమియం తావ నానారమ్మణవిక్ఖేపాభావేన ఏకత్తే పతిట్ఠాతి. **నియ్యానావరణట్ఠేన నీవరణా**తి ఏత్థ అరతిపి సబ్బేపి అకుసలా ఆవరణట్ఠేన నీవరణాతి వుత్తా. **నియ్యానావరణట్ఠేనా**తి నియ్యానానం ఆగమనమగ్గపిదహనట్ఠేన. నియ్యానవారణట్ఠేనాతిపి పాఠో, నియ్యానానం పటిక్ఖేపనట్ఠేనాతి అత్థో. **నేక్ఖమ్మం అరియానం నియ్యాన**న్తి మగ్గట్ఠానం అరియానం నియ్యానసఙ్ఖాతస్స అరియమగ్గస్స హేతుత్తా ఫలూపచారేన అరియానం నియ్యానం. తేన చ హేతుభూతేన మగ్గక్ఖణే అరియా నియ్యన్తి నిగచ్ఛన్తి. కేచి పన "నియ్యానన్తి మగ్గో"తి వదన్తి. ఇధ ఉపచారస్స అధిప్పేతత్తా మగ్గక్ఖణే చ ఆలోకసఞ్ఞాయ సబ్బకుసలధమ్మానఞ్చ అభావా తం న యుజ్జతి. **నివుతత్తా**తి పటిచ్ఛన్నత్తా. **నప్పజానాతీ**తి పుగ్గలవసేన వుత్తం.

**విసుద్ధచిత్తస్సా**తి ఉపచారభూమియంయేవ. **ఖణికసమోధానా**తి చిత్తక్ఖణే చిత్తక్ఖణే ఉప్పజ్జనతో ఖణో ఏతేసం అత్థీతి ఖణికా, ఉపక్కిలేసా, ఖణికానం సమోధానో సమాగమో పబన్ధో ఖణికసమోధానో. తస్మా ఖణికసమోధానా, ఉప్పజ్జమానా ఉపక్కిలేసా ఖణికప్పబన్ధవసేన ఖణికపరమ్పరావసేన ఉప్పజ్జన్తి, న ఏకచిత్తక్ఖణవసేనాతి వుత్తం హోతి.

సోళసఞాణనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

## ౩. ఉపక్కిలేసఞాణనిద్దేసవణ్ణనా

### పఠమచ్ఛక్కం

**౧౫౪**. పఠమచ్చక్కే **అస్సాసాదిమజ్ఝపరియోసానన్తి** అబ్భన్తరపవిసనవాతస్స నాసికగ్గం వా ముఖనిమిత్తం వా ఆది, హదయం మజ్ఝం, నాభి పరియోసానం. తం తస్స ఆదిమజ్ఝపరియోసానం సతియా అనుగచ్ఛతో యోగిస్స ఠానననానత్తానుగమనేన చిత్తం అజ్ఝత్తం విక్ఖేపం గచ్ఛతి, తం అజ్ఝత్తవిక్ఖేపగతం చిత్తం ఏకత్తే అసణ్ఠహనతో సమాధిస్స పరిపన్థో. **పస్సాసాదిమజ్ఝపరియోసానన్తి** బహినిక్ఖమనవాతస్స నాభి ఆది, హదయం మజ్ఝం, నాసికగ్గం వా ముఖనిమిత్తం వా బహిఆకాసో వా పరియోసానం. యోజనా పనేత్థ వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బా. **అస్సాసపటికఙ్ఖనా నికన్తితణ్హాచరియాతి** "నాసికావాతాయత్తమిదం కమ్మట్ఠాన"న్తి సల్లక్ఖేత్వా ఓళారికోళారికస్స అస్సాసస్స పత్థనాసఙ్ఖాతా నికామనా ఏవ తణ్హాపవత్తి. తణ్హాపవత్తియా సతి ఏకత్తే అసణ్ఠహనతో సమాధిస్స పరిపన్థో. **పస్సాసపటికఙ్ఖనా నికన్తీతి** పున అస్సాసపుబ్బకస్స పస్సాసస్స పత్థనాసఙ్ఖాతా నికన్తి. సేసం వుత్తనయేనేవ యోజేతబ్బం. **అస్సాసేనాభితున్నస్సాతి** అతిదీఘం అతిరస్సం వా అస్సాసం కరోన్తస్స అస్సాసమూలకస్స కాయచిత్తకిలమథస్స సబ్భావతో తేన అస్సాసేన విద్ధస్స పీళితస్స. **పస్సాసపటిలాభే ముచ్ఛనాతి** అస్సాసేన పీళితత్తాయేవ పస్సాసే అస్సాదసఞ్ఞినో పస్సాసం పత్థయతో తస్మిం పస్సాసపటిలాభే రజ్జనా. పస్సాసమూలకేపి ఏసేవ నయో.

వుత్తస్సేవ అత్థస్స అనువణ్ణనత్థం వుత్తేసు గాథాబన్ధేసు **అనుగచ్ఛనాతి** అనుగచ్ఛమానా. **సతీతి** అజ్ఝత్తబహిద్ధావిక్ఖేపహేతుభూతా సతి. విక్ఖిపతి అనేన చిత్తన్తి విక్ఖేపో. కో సో? అస్సాసో. అజ్ఝత్తం విక్ఖేపో అజ్ఝత్తవిక్ఖేపో, తస్స ఆకఙ్ఖనా **అజ్ఝత్తవిక్ఖేపాకఙ్ఖనా,** అసమ్మామనసికారవసేన అజ్ఝత్తవిక్ఖేపకస్స అస్సాసస్స ఆకఙ్ఖనాతి వుత్తం హోతి. ఏతేనేవ నయేన బహిద్ధావిక్ఖేపపత్థనా వేదితబ్బా. **యేహీతి** యేహి ఉపక్కిలేసేహి. **విక్ఖిప్పమానస్సాతి** విక్ఖిపియమానస్స విక్ఖేపం ఆపాదియమానస్స. **నో చ చిత్తం విముచ్చతీతి** చిత్తం అస్సాసపస్సాసారమ్మణే చ నాధిముచ్చతి, పచ్చనీకధమ్మేహి చ న విముచ్చతి. చిత్తం నో చ విముచ్చతి పరపత్తియా చ హోన్తీతి సమ్బన్ధో. **విమోక్ఖం అప్పజానన్తాతి** సో వా అఞ్ఞో వా ఆరమ్మణాధిముత్తివిమోక్ఖఞ్చ పచ్చనీకవిముత్తివిమోక్ఖఞ్చ ఏవం అప్పజానన్తా. **పరపత్తియాతి** పరపచ్చయం పరసద్దహనం అరహన్తి, న అత్తపచ్చక్ఖం ఞాణన్తి "పరపచ్చయికా"తి వత్తబ్బే "పరపత్తియా"తి వుత్తం. అత్థో పన సోయేవ.

## దుతియచ్ఛక్కం

**౧౫౫**. దుతియచ్ఛక్కే **నిమిత్తన్తి** అస్సాసపస్సానం ఫుసనట్ఠానం. అస్సాసపస్సాసా హి దీఘనాసికస్స నాసాపుటం ఘట్టేన్తా పవత్తన్తి, రస్సనాసికస్స ఉత్తరోట్ఠం. యది హి అయం యోగీ తం నిమిత్తమేవ ఆవజ్జతి, తస్స నిమిత్తమేవ ఆవజ్జమానస్స అస్సాసే చిత్తం వికమ్పతి, న పతిట్ఠాతీతి అత్థో. తస్స తస్మిం చిత్తే అప్పతిట్ఠితే సమాధిస్స అభావతో తం వికమ్పనం సమాధిస్స పరిపన్థో. యది అస్సాసమేవ ఆవజ్జతి, తస్స చిత్తం అబ్భన్తరపవేసనవసేన విక్ఖేపం ఆవహతి, నిమిత్తే న పతిట్ఠాతి, తస్మా నిమిత్తే వికమ్పతి. ఇమినా నయేన సేసేసుపి యోజనా కాతబ్బా. గాథాసు **విక్ఖిప్పతేతి** విక్ఖిపీయతి విక్ఖేపం ఆపాదీయతి.

## తతియచ్ఛక్కం

**౧౫౬**. తతియచ్ఛక్కే **అతీతానుధావనం చిత్తన్తి** ఫుసనట్ఠానం అతిక్కమిత్వా గతం అస్సాసం వా పస్సాసం వా అనుగచ్ఛమానం చిత్తం. **విక్ఖేపానుపతితన్తి** విక్ఖేపేన అనుగతం, విక్ఖేపం వా సయం అనుపతితం అనుగతం. **అనాగతపటికఙ్ఖనం చిత్తన్తి** ఫుసనట్ఠానం అప్పత్తం అస్సాసం వా పస్సాసం వా పటికఙ్ఖమానం పచ్చాసీసమానం చిత్తం.

**వికమ్పితన్తి** తస్మిం అప్పతిట్ఠానేనేవ విక్ఖేపేన వికమ్పితం. **లీనన్తి** అతిసిథిలవీరియతాదీహి సఙ్కుచితం. **కోసజ్జానుపతితన్తి** కుసీతభావానుగతం. **అతిపగ్గహితన్తి** అచ్చారద్ధవీరియతాదీహి అతిఉస్సాహితం. **ఉద్ధచ్చానుపతితన్తి** విక్ఖేపానుగతం. **అభినతన్తి** అస్సాదవత్థూసు భుసం నతం అల్లీనం. **అపనతన్తి** నిరస్సాదవత్థూసు పతిహతం, తతో అపగతం వా, అపగతనతం వా, న తతో అపగతన్తి అత్థో. **రాగానుపతితన్తి** ఏత్థ అస్సాసపస్సాసనిమిత్తం మనసికరోతో ఉప్పన్నపీతిసుఖే వా పుబ్బే హసితలపితకీళితవత్థూసు వా రాగో అనుపతతి. **బ్యాపాదానుపతితన్తి** ఏత్థ మనసికారే నిరస్సాదగతచిత్తస్స ఉప్పన్నదోమనస్సవసేన వా పుబ్బే సముదాచిణ్ణేసు ఆఘాతవత్థూసు వా బ్యాపాదో అనుపతతి. గాథాసు **న సమాధియతీతి** న సమాహితం హోతి. **అధిచిత్తన్తి** చిత్తసీసేన నిద్దిట్ఠో అధికో సమాధి.

౧౫౭. ఏత్తావతా తీహి ఛక్కేహి అట్ఠారస ఉపక్కిలేసే నిద్దిసిత్వా ఇదాని తేసం ఉపక్కిలేసానం సమాధిస్స పరిపన్థభావసాధనేన ఆదీనవం దస్సేన్తో పున **అస్సాసాదిమజ్ఝపరియోసానన్తి**ఆదిమాహ. తత్థ **కాయోపి చిత్తమ్పి సారద్ధా చ హోన్తీతి** విక్ఖేపసముట్ఠానరూపానం వసేన రూపకాయోపి, విక్ఖేపసన్తతివసేన చిత్తమ్పి మహతా ఖోభేన ఖుభితా సదరథా చ హోన్తి. తతో మన్దతరేన **ఇఞ్జితా** కమ్పితా, తతో మన్దతరేన **ఫన్దితా** చలితా హోన్తి. బలవాపి మజ్ఝిమోపి మన్దోపి ఖోభో హోతియేవ, న సక్కా ఖోభేన న భవితున్తి వుత్తం హోతి. **చిత్తం వికమ్పితత్తాతి** చిత్తస్స వికమ్పితత్తా. గాథాసు **పరిపుణ్ణా అభావితాతి** యథా పరిపుణ్ణా హోతి, తథా అభావితా. **ఇఞ్జితోతి** కమ్పితో. **ఫన్దితోతి** మన్దకమ్పితో. హేట్ఠా నీవరణానం అనన్తరత్తా "ఇమేహి చ పన నీవరణేహీ"తి (పటి॰ మ॰ ౧.౧౫౩) అచ్చన్తసమీపనిదస్సనవచనం కతం. ఇధ పన నిగమనే నీవరణానం సన్తరత్తా **తేహి చ పన నీవరణేహీతి** పరమ్ముఖనిదస్సనవచనం కతం.

ఉపక్కిలేసఞాణనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

### ౪. వోదానఞాణనిద్దేసవణ్ణనా

౧౫౮. **వోదానే ఞాణానీతి** విసుద్ధఞాణాని. **తం వివజ్జయిత్వాతి** యం పుబ్బే వుత్తం అతీతానుధావనం చిత్తం విక్ఖేపానుపతితం, తం వివజ్జయిత్వాతి సమ్బన్ధితబ్బం. **ఏకట్ఠానే సమాదహతీతి** అస్సాసపస్సాసానం ఫుసనట్ఠానే సమం ఆదహతి పతిట్ఠాపేతి. **తత్థేవ అధిమోచేతీతి** ఏకట్ఠానేతి వుత్తే అస్సాసపస్సాసానం ఫుసనట్ఠానేయేవ సన్నిట్ఠపేతి సన్నిట్ఠానం కరోతి. **పగ్గణ్హిత్వాతి** ధమ్మవిచయపీతిసమ్బోజ్ఝఙ్గభావనాయ పగ్గహేత్వా. **వినిగ్గణ్హిత్వాతి** పస్సద్ధిసమాధిఉపేక్ఖాసమ్బోజ్ఝఙ్గభావనాయ వినిగ్గణ్హిత్వా. "సతిన్ద్రియవీరియిన్ద్రియేహి పగ్గహేత్వా, సతిన్ద్రియసమాధిన్ద్రియేహి వినిగ్గహేత్వా"తిపి వదన్తి. **సమ్పజానో హుత్వాతి** అసుభభావనాదీహి. పున **సమ్పజానో హుత్వాతి** మేత్తాభావనాదీహి. యేన రాగేన అనుపతితం, యేన బ్యాపాదేన అనుపతితం, తం పజహతీతి సమ్బన్ధో. తం చిత్తం ఈదిసన్తి సమ్పజానన్తో తప్పటిపక్ఖేన రాగం పజహతి, బ్యాపాదం పజహతీతి వా అత్థో. **పరిసుద్ధన్తి** నిరుపక్కిలేసం. **పరియోదాతన్తి** పభస్సరం. **ఏకత్తగతం హోతీతి** తం తం విసేసం పత్తస్స తం తం ఏకత్తం గతం హోతి.

**కతమే తే ఏకత్తాతి** ఇధ యుఞ్జమానాయుఞ్జమానేపి ఏకత్తే ఏకతో కత్వా పుచ్ఛతి. **దానూపసగ్గుపట్ఠానేకత్తన్తి** దానవత్థుసఙ్ఖాతస్స దానస్స ఉపసగ్గో వోసజ్జనం దానూపసగ్గో, దానవత్థుపరిచ్చాగచేతనా. తస్స ఉపట్ఠానం ఆరమ్మణకరణవసేన ఉపగన్త్వా ఠానం దానూపసగ్గుపట్ఠానం, తదేవ ఏకత్తం, తేన వా ఏకత్తం ఏకగ్గభావో దానూపసగ్గుపట్ఠానేకత్తం. దానవోసగ్గుపట్ఠానేకత్తన్తి పాఠో సున్దరతరో, సో ఏవత్థో. ఏతేన పదుద్ధారవసేన చాగానుస్సతిసమాధి

వుత్తో. పదుద్ధారవసేన వుత్తోపి చేస ఇతరేసం తిణ్ణమ్పి ఏకత్తానం ఉపనిస్సయపచ్చయో హోతి, తస్మా ఇధ నిద్దిట్ఠన్తి వదన్తి. విసాఖాపి హి మహాఉపాసికా ఆహ – "ఇధ, భన్తే, దిసాసు వస్సంవుట్ఠా భిక్ఖూ సావత్థిం ఆగచ్ఛిస్సన్తి భగవన్తం దస్సనాయ, తే భగవన్తం ఉపసఙ్కమిత్వా పుచ్ఛిస్సన్తి 'ఇత్థన్నామో, భన్తే, భిక్ఖు కాలఙ్కతో, తస్స కా గతి, కో అభిసమ్పరాయో'తి? తం భగవా బ్యాకరిస్సతి సోతాపత్తిఫలే వా సకదాగామిఫలే వా అనాగామిఫలే వా అరహత్తే వా. త్యాహం ఉపసఙ్కమిత్వా పుచ్ఛిస్సామి 'ఆగతపుబ్బా ను ఖో, భన్తే, తేన అయ్యేన సావత్థీ'తి? సచే మే వక్ఖన్తి 'ఆగతపుబ్బా తేన భిక్ఖునా సావత్థీ'తి. నిట్ఠమేత్థ గచ్ఛిస్సామి నిస్సంసయం పరిభుత్తం తేన అయ్యేన వస్సికసాటికా వా ఆగన్తుకభత్తం వా గమికభత్తం వా గిలానభత్తం వా గిలానుపట్ఠాకభత్తం వా గిలానభేసజ్జం వా ధువయాగు వాతి. తస్సా మే తదనుస్సరన్తియా పామోజ్జం జాయిస్సతి, పముదితాయ పీతి జాయిస్సతి, పీతిమనాయ కాయో పస్సమ్భిస్సతి, పస్సద్ధకాయా సుఖం వేదయిస్సామి, సుఖినియా చిత్తం సమాధియిస్సతి, సా మే భవిస్సతి ఇన్ద్రియభావనా బలభావనా బోజ్ఝఙ్గభావనా"తి (మహావ. ౩౫౧). అథ వా ఏకత్తేసు పఠమం ఉపచారసమాధివసేన వుత్తం, దుతియం అప్పనాసమాధివసేన, తతియం విపస్సనావసేన, చతుత్థం మగ్గఫలవసేనాతి వేదితబ్బం. సమథస్స నిమిత్తం **సమథనిమిత్తం.** వయో భఙ్గో ఏవ లక్ఖణం **వయలక్ఖణం. నిరోధో** నిబ్బానం. సేసమేతేసు తీసు వుత్తనయేనేవ యోజేతబ్బం.

**చాగాధిముత్తాన**న్తి దానే అధిముత్తానం. **అధిచిత్త**న్తి విపస్సనాపాదకసమాధి. **విపస్సకాన**న్తి భఙ్గానుపస్సనతో పట్ఠాయ తీహి అనుపస్సనాహి సఙ్ఖారే విపస్సన్తానం. **అరియపుగ్గలాన**న్తి అట్ఠన్నం. దుతియాదీని తీణి ఏకత్తాని ఆనాపానస్సతివసేన సేసకమ్మట్ఠానవసేన చ యుజ్జన్తి. **చతూహి ఠానేహీ**తి చతూహి కారణేహి. సమాధివిపస్సనామగ్గఫలానం వసేన "ఏకత్తగతం చిత్తం పటిపదావిసుద్ధిపక్ఖన్దఞ్చేవ హోతి ఉపేక్ఖానుబ్రూహితఞ్చ ఞాణేన చ సమ్పహంసిత"న్తి ఉద్దేసపదాని. "పఠమస్స ఝానస్స కో ఆదీ"తిఆదీని తేసం ఉద్దేసపదానం విత్థారేతుకమ్యతాపుచ్ఛాపుబ్బఙ్గమాని నిద్దేసపదాని. తత్థ **పటిపదావిసుద్ధిపక్ఖన్ద**న్తి పటిపదా ఏవ నీవరణమలవిసోధనతో విసుద్ధి, తం పటిపదావిసుద్ధిం పక్ఖన్దం పవిట్ఠం. **ఉపేక్ఖానుబ్రూహిత**న్తి తత్రమజ్ఝత్తుపేక్ఖాయ బ్రూహితం వడ్ఢితం. **ఞాణేన చ సమ్పహంసిత**న్తి పరియోదాపకేన ఞాణేన సమ్పహంసితం పరియోదాపితం విసోధితం. **పటిపదావిసుద్ధి** నామ ససమ్భారికో ఉపచారో, **ఉపేక్ఖానుబ్రూహనా** నామ అప్పనా, **సమ్పహంసనా** నామ పచ్చవేక్ఖణాతి ఏవమేకే వణ్ణయన్తి. యస్మా పన "ఏకత్తగతం చిత్తం పటిపదావిసుద్ధిపక్ఖన్దఞ్చేవ హోతీ"తిఆది వుత్తం, తస్మా అన్తోఅప్పనాయమేవ ఆగమనవసేన పటిపదావిసుద్ధి, తత్రమజ్ఝత్తుపేక్ఖాయ కిచ్చవసేన ఉపేక్ఖానుబ్రూహనా, ధమ్మానం అనతివత్తనాదిభావసాధనేన పరియోదాపకస్స ఞాణస్స కిచ్చనిప్ఫత్తివసేన సమ్పహంసనా వేదితబ్బా. కథం? యస్మిఞ్హి వారే అప్పనా ఉప్పజ్జతి, తస్మిం యో నీవరణసఙ్ఖాతో కిలేసగణో తస్స ఝానస్స పరిపన్థో, తతో చిత్తం విసుజ్ఝతి, విసుద్ధత్తా ఆవరణవిరహితం హుత్వా మజ్ఝిమం సమథనిమిత్తం పటిపజ్జతి. **మజ్ఝిమం సమథనిమిత్తం** నామ సమప్పవత్తో అప్పనాసమాధియేవ. తదనన్తరం పన పురిమచిత్తం ఏకసన్తతిపరిణామనయేన తథత్తం ఉపగచ్ఛమానం మజ్ఝిమం సమథనిమిత్తం **పటిపజ్జతి** నామ. ఏవం **పటిపన్నత్తా** తథత్తుపగమనేన **తత్థ పక్ఖన్దతి** నామ. ఏవం తావ పురిమచిత్తే విజ్జమానాకారనిప్ఫాదికా పఠమస్స ఝానస్స ఉప్పాదక్ఖణేయేవ ఆగమనవసేన పటిపదావిసుద్ధి వేదితబ్బా. ఏవం విసుద్ధస్స పన తస్స పున విసోధేతబ్బాభావతో విసోధనే బ్యాపారం అకరోన్తో **విసుద్ధం చిత్తం అజ్ఝుపేక్ఖతి** నామ. సమథభావూపగమనేన సమథపటిపన్నస్స పున సమాదానే బ్యాపారం అకరోన్తో **సమథపటిపన్నం అజ్ఝుపేక్ఖతి** నామ. సమథపటిపన్నభావతో ఏవ చస్స కిలేససంసగ్గం పహాయ ఏకత్తేన ఉపట్ఠితస్స పున ఏకత్తుపట్ఠానే బ్యాపారం అకరోన్తో **ఏకత్తుపట్ఠానం అజ్ఝుపేక్ఖతి** నామ. ఏవం తత్రమజ్ఝత్తుపేక్ఖాయ కిచ్చవసేన ఉపేక్ఖానుబ్రూహనా వేదితబ్బా.

యే పనేతే ఏవం ఉపేక్ఖానుబ్రూహితే తత్థ జాతా సమాధిపఞ్ఞాసఙ్ఖాతా యుగనద్ధధమ్మా అఞ్ఞమఞ్ఞం అనతివత్తమానా హుత్వా పవత్తా, యాని చ సద్ధాదీని ఇన్ద్రియాని నానాకిలేసేహి విముత్తత్తా విముత్తిరసేన ఏకరసాని హుత్వా పవత్తాని, యం చేస తదుపగం తేసం అనతివత్తనఏకరసభావానం అనుచ్ఛవికం వీరియం వాహయతి, యా చస్స తస్మిం ఖణే పవత్తా ఆసేవనా, సబ్బేపి తే ఆకారా యస్మా ఞాణేన సంకిలేసవోదానేసు తం తం ఆదీనవఞ్చ ఆనిసంసఞ్చ దిస్వా తథా తథా సమ్పహంసితత్తా విసోధితత్తా పరియోదాపితత్తా నిప్ఫన్నా, తస్మా ధమ్మానం అనతివత్తనాదిభావసాధనేన పరియోదాపకస్స ఞాణస్స కిచ్చనిప్ఫత్తివసేన సమ్పహంసనా వేదితబ్బాతి వుత్తం. తత్థ యస్మా ఉపేక్ఖావసేన ఞాణం పాకటం హోతి, యథాహ – “తథాపగ్గహితం చిత్తం సాధుకం అజ్ఝుపేక్ఖతి, ఉపేక్ఖావసేన పఞ్ఞావసేన పఞ్ఞిన్ద్రియం అధిమత్తం హోతి. ఉపేక్ఖావసేన నానత్తకిలేసేహి చిత్తం విముచ్చతి, విమోక్ఖవసేన పఞ్ఞావసేన పఞ్ఞిన్ద్రియం అధిమత్తం హోతి. విముత్తత్తా తే ధమ్మా ఏకరసా హోన్తి, ఏకరసట్ఠేన భావనా”తి (పటి॰ మ॰ ౧.౨౦౧). తస్మా ఞాణకిచ్చభూతా **సమ్పహంసనా పరియోసాన**న్తి వుత్తా.

**ఏవం తివత్తగత**న్తిఆదీని తస్సేవ చిత్తస్స థోమనవచనాని. తత్థ **ఏవం తివత్తగత**న్తి ఏవం యథావుత్తేన విధినా పటిపదావిసుద్ధిపక్ఖన్దనఉపేక్ఖానుబ్రూహనాఞాణసమ్పహంసనావసేన తివిధభావం గతం. **వితక్కసమ్పన్న**న్తి కిలేసక్ఖోభవిరహితత్తా వితక్కేన సున్దరభావం పన్నం గతం. **చిత్తస్స అధిట్ఠానసమ్పన్న**న్తి తస్మింయేవ ఆరమ్మణే చిత్తస్స నిరన్తరప్పవత్తిసఙ్ఖాతేన అధిట్ఠానేన సమ్పన్నం అనూనం. యథా అధిట్ఠానవసియం అధిట్ఠానన్తి ఝానప్పవత్తి, తథా ఇధాపి చిత్తస్స అధిట్ఠానన్తి చిత్తేకగ్గతాపి యుజ్జతి. తేన హి ఏకస్మింయేవ ఆరమ్మణే చిత్తం అధిట్ఠాతి, న ఏత్థ విక్ఖిపతీతి. “సమాధిసమ్పన్న”న్తి విసుం వుత్తత్తా పన వుత్తనయేనేవ గహేతబ్బం. అథ వా సమాధిస్సేవ ఝానసఙ్గహితత్తా **చిత్తస్స అధిట్ఠానసమ్పన్న**న్తి ఝానఙ్గపఞ్చకవసేన వుత్తం. **సమాధిసమ్పన్న**న్తి ఇన్ద్రియసఙ్గహితత్తా ఇన్ద్రియపఞ్చకవసేన, దుతియజ్ఝానాదీసు పన అలబ్భమానాని పదాని పహాయ లబ్భమానకవసేన **పీతిసమ్పన్న**న్తిఆది వుత్తం.

**అనిచ్చానుపస్సనా**దీసు అట్ఠారససు మహావిపస్సనాసు వితక్కాదయో పరిపుణ్ణాయేవ తాసం కామావచరత్తా. ఏతాసు చ అప్పనాయ అభావతో పటిపదావిసుద్ధిఆదయో ఖణికసమాధివసేన యోజేతబ్బా. చతూసు మగ్గేసు పఠమజ్ఝానికవసేన వితక్కాదీనం లబ్భనతో లబ్భమానకవసేనేవ వితక్కాదయో పరిపుణ్ణా వుత్తా. దుతియజ్ఝానికాదీసు హి మగ్గేసు వితక్కాదయో ఝానేసు వియ పరిహాయన్తీతి. ఏత్తావతా తేరస వోదానఞాణాని విత్థారతో నిద్దిట్ఠాని హోన్తి. కథం? ఏకట్ఠానే సమాదహనేన తత్థేవ అధిముచ్చనేన కోసజ్జప్పజహనేన ఉద్ధచ్చప్పజహనేన రాగప్పజహనేన బ్యాపాదప్పజహనేన సమ్పయుత్తాని ఛ ఞాణాని, చతూహి ఏకత్తేహి సమ్పయుత్తాని చత్తారి ఞాణాని, పటిపదావిసుద్ధిఉపేక్ఖానుబ్రూహనాసమ్పహంసనాహి సమ్పయుత్తాని తీణి ఞాణానీతి ఏవం తేరస ఞాణాని నిద్దిట్ఠాని.

౧౫౫. ఏవం సన్తేపి ఆనాపానస్సతిసమాధిభావనావసేన తేసం నిప్ఫత్తిం దస్సేతుకామో తాని ఞాణాని అనిగమేత్వావ **నిమిత్తం అస్సాసపస్సాసా**తిఆదినా నయేన చోదనాపుబ్బఙ్గమం ఆనాపానస్సతిసమాధిభావనావిధిం దస్సేత్వా అన్తే తాని ఞాణాని నిగమేత్వా దస్సేసి. తత్థ **నిమిత్తం** వుత్తమేవ. **అనారమ్మణామేకచిత్తస్సా**తి అనారమ్మణా ఏకచిత్తస్స. మ-కారో పనేత్థ పదసన్ధికరో. అనారమ్మణమేకచిత్తస్సాతిపి పాఠో, ఏకస్స చిత్తస్స ఆరమ్మణం న భవన్తీతి అత్థో. **తయో ధమ్మే**తి నిమిత్తాదయో తయో ధమ్మే. **భావనా**తి ఆనాపానస్సతిసమాధిభావనా. **కథ**న్తి పఠమం వుత్తాయ చోదనాగాథాయ అనన్తరం వుత్తాయ పరిహారగాథాయ అత్థం కథేతుకమ్యతాపుచ్ఛా. **న చిమే**తి న చ ఇమే. న చమేతిపి పాఠో, సోయేవ పదచ్ఛేదో. కథం న చ అవిదితా హోన్తి, కథం న చ చిత్తం విక్ఖేపం గచ్ఛతీతి ఏవం కథం సద్దో సేసేహి పఞ్చహి యోజేతబ్బో. **పధానఞ్చ**

**పఞ్ఞాయతీతి** ఆనాపానస్సతిసమాధిభావనారమ్భకం వీరియం సన్దిస్సతి. వీరియఞ్హి పదహన్తి తేనాతి పధానన్తి వుచ్చతి. **పయోగఞ్చ సాధేతీతి** నీవరణవిక్ఖమ్భకం ఝానఞ్చ యోగీ నిప్ఫాదేతి. ఝానఞ్హి నీవరణవిక్ఖమ్భనాయ పయుఞ్జీయతీతి పయోగోతి వుత్తం. **విసేసమధిగచ్ఛతీతి** సంయోజనప్పహానకరం మగ్గఞ్చ పటిలభతి. మగ్గో హి సమథవిపస్సనానం ఆనిసంసత్తా విసేసోతి వుత్తో. విసేసస్స చ పముఖభూతత్తా చ-కారేన సముచ్చయో న కతో.

ఇదాని తం పుచ్ఛితమత్థం ఉపమాయ సాధేన్తో **సేయ్యథాపి రుక్ఖోతి**ఆదిమాహ. తస్సత్థో – యథా నామ కకచేన ఫాలనత్థం వాసియా తచ్ఛిత్వా రుక్ఖో ఫాలనకాలే నిచ్చలభావత్థం **సమే** భూమిపదేసే పయోగక్ఖమం కత్వా ఠపితో. **కకచేనాతి** హత్థకకచేన. **ఆగతేతి** రుక్ఖం ఫుసిత్వా అత్తనో సమీపభాగం ఆగతే. **గతేతి** రుక్ఖం ఫుసిత్వా పరభాగం గతే. వా-సద్దో సముచ్చయత్థో. **న అవిదితా హోన్తీతి** రుక్ఖే కకచదన్తేహి ఫుట్ఠం పురిసేన పేక్ఖమానం ఠానం అప్పత్వా తేసం ఆగమనగమనాభావతో సబ్బేపి కకచదన్తా విదితావ హోన్తి. **పధానన్తి** రుక్ఖచ్ఛేదనవీరియం. **పయోగన్తి** రుక్ఖచ్ఛేదనకిరియం. “విసేసమధిగచ్ఛతీ”తి వచనం ఉపమాయ నత్థి. **ఉపనిబన్ధనా నిమిత్తన్తి** ఉపనిబన్ధనాయ సతియా నిమిత్తభూతం కారణభూతం నాసికగ్గం వా ముఖనిమిత్తం వా. ఉపనిబన్ధతి ఏతాయ ఆరమ్మణే చిత్తన్తి ఉపనిబన్ధనా నామ సతి. **నాసికగ్గే వాతి** దీఘనాసికో నాసికగ్గే. **ముఖనిమిత్తే వాతి** రస్సనాసికో ఉత్తరోట్ఠే. ఉత్తరోట్ఠో హి ముఖే సతియా నిమిత్తన్తి ముఖనిమిత్తన్తి వుత్తో. **ఆగతేతి** ఫుట్ఠట్ఠానతో అబ్భన్తరం ఆగతే. **గతేతి** ఫుట్ఠట్ఠానతో బహిద్ధా గతే. **న అవిదితా హోన్తీతి** ఫుసనట్ఠానం అప్పత్వా అస్సాసపస్సాసానం ఆగమనగమనాభావతో సబ్బేపి తే విదితా ఏవ హోన్తి. **కమ్మనియం హోతీతి** యేన వీరియేన కాయోపి చిత్తమ్పి కమ్మనియం భావనాకమ్మక్ఖమం భావనాకమ్మయోగ్గం హోతి. **ఇదం** వీరియం **పధానం** నామాతి ఫలేన కారణం వుత్తం హోతి. **ఉపక్కిలేసా పహీయన్తీతి** విక్ఖమ్భనవసేన నీవరణాని పహీయన్తి. **వితక్కా వూపసమ్మన్తీతి** నానారమ్మణచారినో అనవట్ఠితా వితక్కా ఉపసమం గచ్ఛన్తి. యేన ఝానేన ఉపక్కిలేసా పహీయన్తి, వితక్కా వూపసమ్మన్తి. **అయం పయోగోతి** పయోగమపేక్ఖిత్వా పుల్లిఙ్గనిద్దేసో కతో. **సఞ్ఞోజనా పహీయన్తీతి** తంతంమగ్గవజ్ఝా సఞ్ఞోజనా సముచ్ఛేదప్పహానేన పహీయన్తి. **అనుసయా బ్యన్తీహోన్తీతి** పహీనానం పున అనుప్పత్తిధమ్మకత్తా విగతో ఉప్పాదన్తో వా వయన్తో వా ఏతేసన్తి బ్యన్తా, పుబ్బే అబ్యన్తా బ్యన్తా హోన్తీతి బ్యన్తీహోన్తి, వినస్సన్తీతి అత్థో. సఞ్ఞోజనప్పహానం అనుసయప్పహానేన హోతి, న అఞ్ఞథాతి దస్సనత్థం అనుసయప్పహానమాహ. యేన మగ్గేన సఞ్ఞోజనా పహీయన్తి అనుసయా బ్యన్తీహోన్తి, **అయం విసేసోతి** అత్థో. చతుత్థచతుక్కే అరియమగ్గస్సాపి నిద్దిట్ఠత్తా ఇధ అరియమగ్గో వుత్తో. ఏకచిత్తస్స ఆరమ్మణద్వయాభావస్స అవుత్తేపి సిద్ధత్తా తం అవిస్సజ్జేత్వావ **ఏవం ఇమే తయో ధమ్మా ఏకచిత్తస్స ఆరమ్మణా న హోన్తీతి** నిగమనం కతం.

౧౬౦. ఇదాని తం భావనాసిద్ధిసాధకం యోగావచరం థునన్తో **ఆనాపానస్సతి యస్సాతి** గాథం వత్వా తస్సా నిద్దేసమాహ. తత్థ ఆనాపానస్సతియో **యథా బుద్ధేన దేసితా,** తథా **పరిపుణ్ణా సుభావితా అనుపుబ్బం పరిచితా** యస్స అత్థి సంవిజ్జన్తి. **సో ఇమం లోకం పభాసేతి**. కిం వియ? **అబ్భా ముత్తోవ చన్దిమా** యథా అబ్భాదీహి ముత్తో చన్దిమా ఇమం ఓకాసలోకం పభాసేతి, తథా సో యోగావచరో ఇమం ఖన్ధాదిలోకం పభాసేతీతి గాథాయ సమ్బన్ధో. “అబ్భా ముత్తోవ చన్దిమా”తి చ పదస్స నిద్దేసే మహికాదీనమ్పి వుత్తత్తా ఏత్థ ఆదిసద్దలోపో కతోతి వేదితబ్బో. గాథానిద్దేసే **నో పస్సాసో నో అస్సాసోతి** నో సోయేవ అత్థో పటిసేధేన విసేసేత్వా వుత్తో. **ఉపట్ఠానం సతీతి** అసమ్ముస్సనతాయ తమేవ అస్సాసం ఉపగన్త్వా ఠానం సతి నామాతి అత్థో. తథా **పస్సాసం**. ఏత్తావతా ఆనాపానేసు సతి ఆనాపానస్సతీతి అత్థో వుత్తో హోతి.

ఇదాని సతివసేనేవ “యస్సా”తి వుత్తం పుగ్గలం నిద్దిసితుకామో **యో అస్ససతి, తస్సుపట్ఠాతి. యో పస్ససతి, తస్సుపట్ఠాతీ**తి వుత్తం. యో అస్ససతి, తస్స సతి అస్సాసం ఉపగన్త్వా తిట్ఠతి. యో పస్ససతి, తస్స సతి పస్సాసం ఉపగన్త్వా తిట్ఠతీతి అత్థో. **పరిపుణ్ణా**తి ఝానవిపస్సనామగ్గపరమ్పరాయ అరహత్తమగ్గప్పత్తియా పరిపుణ్ణా. తేయేవ హి ఝానవిపస్సనామగ్గధమ్మే సన్ధాయ **పరిగ్గహట్ఠేనా**తిఆదిమాహ. తే హి ధమ్మా ఇమినా యోగినా పరిగ్గయ్హమానత్తా పరిగ్గహా, తేన **పరిగ్గహట్ఠేన పరిపుణ్ణా**. తత్థ సబ్బేసం చిత్తచేతసికానం అఞ్ఞమఞ్ఞపరివారత్తా **పరివారట్ఠేన పరిపుణ్ణా**. భావనాపారిపూరివసేన **పరిపూరట్ఠేన పరిపుణ్ణా. చతస్సో భావనా**తిఆదీని సుభావితాతి వుత్తపదస్స అత్థవసేన వుత్తాని. చతస్సో భావనా హేట్ఠా వుత్తాయేవ. **యానీకతా**తి యుత్తయానసదిసా కతా. **వత్థుకతా**తి పతిట్ఠట్ఠేన వత్థుసదిసా కతా. **అనుట్ఠితా**తి పచ్చుపట్ఠితా. **పరిచితా**తి సమన్తతో చితా ఉపచితా. **సుసమారద్ధా**తి సుట్ఠు సమారద్ధా సుకతా. **యత్థ యత్థ ఆకఙ్ఖతీ**తి యేసు యేసు ఝానేసు యాసు యాసు విపస్సనాసు సచే ఇచ్ఛతి. **తత్థ తత్థా**తి తేసు తేసు ఝానేసు తాసు తాసు విపస్సనాసు. **వసిప్పత్తో**తి వసీభావం బహుభావం పత్తో. **బలప్పత్తో**తి సమథవిపస్సనాబలప్పత్తో. **వేసారజ్జప్పత్తో**తి విసారదభావం పటుభావం పత్తో. **తే ధమ్మా**తి సమథవిపస్సనా ధమ్మా. **ఆవజ్జనపటిబద్ధా**తి ఆవజ్జనాయత్తా, ఆవజ్జితమత్తేయేవ తస్స సన్తానేన, ఞాణేన వా సమ్పయోగం గచ్ఛన్తీతి అత్థో. **ఆకఙ్ఖపటిబద్ధా**తి రుచిఆయత్తా, రోచితమత్తేయేవ వుత్తనయేన సమ్పయోగం గచ్ఛన్తీతి అత్థో. **మనసికారో** పనేత్థ ఆవజ్జనాయ చిత్తుప్పాదో. ఆకఙ్ఖనాయ వేవచనవసేన అత్థవివరణత్థం వుత్తో. **తేన వుచ్చతి యానీకతా**తి ఏవం కతత్తాయేవ తే యుత్తయానసదిసా కతా హోన్తీతి వుత్తం హోతి.

**యస్మిం యస్మిం వత్థుస్మి**న్తి సోళససు వత్థూసు ఏకేకస్మిం. **స్వాధిట్ఠిత**న్తి సుప్పతిట్ఠితం. **సూపట్ఠితా**తి సుట్ఠు ఉపట్ఠితా. సమ్పయుత్తచిత్తసతీనం సహేవ సకసకకిచ్చకరణతో అనులోమపటిలోమవసేన యోజేత్వా తే ద్వే ధమ్మా దస్సితా. **తేన వుచ్చతి వత్థుకతా**తి ఏవం భూతత్తాయేవ కతపతిట్ఠా హోన్తీతి వుత్తం హోతి. **యేన యేన చిత్తం అభినీహరతీ**తి పుబ్బప్పవత్తితో అపనేత్వా యత్థ యత్థ భావనావిసేసే చిత్తం ఉపనేతి. **తేన తేన సతి అనుపరివత్తతీ**తి తస్మిం తస్మింయేవ భావనావిసేసే సతి అనుకూలా హుత్వా పుబ్బప్పవత్తితో నివత్తిత్వా పవత్తతి. “యేన, తేనా”తి చేత్థ “యేన భగవా తేనుపసఙ్కమీ”తిఆదీసు (ఖు॰ పా॰ ౫.౧; సు॰ ని॰ మఙ్గలసుత్త) వియ భుమ్మత్థో వేదితబ్బో. **తేన వుచ్చతి అనుట్ఠితా**తి ఏవం కరణతోయేవ తం తం భావనం అనుగన్త్వా ఠితా హోన్తీతి వుత్తం హోతి. ఆనాపానస్సతియా సతిపధానత్తా వత్థుకతానుట్ఠితపదేసు సతియా సహ యోజనా కతాతి వేదితబ్బా.

యస్మా పన పరిపుణ్ణాయేవ పరిచితా హోన్తి వడ్ఢితా లద్ధాసేవనా, తస్మా “పరిపుణ్ణా”తిపదే వుత్తా తయో అత్థా “పరిచితా”తిపదేపి వుత్తా, చతుత్థో విసేసత్థోపి వుత్తో. తత్థ **సతియా పరిగ్గణ్హన్తో**తి సమ్పయుత్తాయ, పుబ్బభాగాయ వా సతియా పరిగ్గహేతబ్బే పరిగ్గణ్హన్తో యోగీ. **జినాతి పాపకే అకుసలే ధమ్మే**తి సముచ్ఛేదవసేన లామకే కిలేసే జినాతి అభిభవతి. అయఞ్చ పుగ్గలాధిట్ఠానా ధమ్మదేసనా. ధమ్మేసు హి జినన్తేసు తంధమ్మసమఙ్గీపుగ్గలోపి జినాతి నామ. తే చ ధమ్మా సతిం అవిహాయ అత్తనో పవత్తిక్ఖణే జినితుమారద్ధా జితాతి వుచ్చన్తి యథా “భుఞ్జితుమారద్ధో భుత్తో”తి వుచ్చతి. లక్ఖణం పనేత్థ సద్దసత్థతో వేదితబ్బం. ఏవం సన్తేపి “పరిజితా”తి వత్తబ్బే జ-కారస్స చ-కారం కత్వా “పరిచితా”తి వుత్తం, యథా సమ్మా గదో అస్సాతి సుగతోతి అత్థవికప్పే ద-కారస్స త-కారో నిరుత్తిలక్ఖణేన కతో, ఏవమిధాపి వేదితబ్బో. ఇమస్మిం అత్థవికప్పే పరిచితాతి పదం కత్తుసాధనం, పురిమాని తీణి కమ్మసాధనాని.

**చత్తారో సుసమారద్ధాతి** చత్తారో సుసమారద్ధత్థాతి వుత్తం హోతి, అత్థసద్దస్స లోపో దట్ఠబ్బో. సుసమారద్ధాతి పదస్స అత్థాపి హి ఇధ సుసమారద్ధాతి వుత్తాతి వేదితబ్బా, సుసమారద్ధధమ్మా వా. చతురత్థభేదతో చత్తారోతి వుత్తాతి వేదితబ్బా, న ధమ్మభేదతో. యస్మా పన సుభావితాయేవ సుసమారద్ధా హోన్తి, న అఞ్ఞే, తస్మా తయో భావనత్థా ఇధాపి వుత్తా. ఆసేవనత్థోపి తీసు వుత్తేసు వుత్తోయేవ హోతి, తస్మా తం అవత్వా తప్పచ్చనీకానం సుసమూహతత్థో వుత్తో. పచ్చనీకసముగ్ఘాతేన హి ఆరద్ధపరియోసానం పఞ్ఞాయతి, తేన సుసమారద్ధస్స సిఖాప్పత్తో అత్థో వుత్తో హోతి. తత్థ **తప్పచ్చనీకానన్తి** తేసం ఝానవిపస్సనామగ్గానం పటిపక్ఖభూతానం. **కిలేసానన్తి** కామచ్ఛన్దాదీనం నిచ్చసఞ్ఞాదిసమ్పయుత్తానం సక్కాయదిట్ఠాదీనఞ్చ. **సుసమూహతత్తాతి** విక్ఖమ్భనతదఙ్గసముచ్ఛేదవసేన సుట్ఠు సమూహతత్తా నాసితత్తా. పోత్థకేసు పన "సుసముగ్ఘాతత్తా"తి లిఖన్తి, తం న సున్దరం.

౧౬౧. పున తస్సేవ పదస్స అఞ్ఞమ్పి అత్థవికప్పం దస్సేన్తో **సుసమన్తి**ఆదిమాహ. తత్థ **తత్థ జాతాతి** తస్మిం సిఖాప్పత్తభావనావిసేసే జాతా. **అనవజ్జాతి** కిలేసానం ఆరమ్మణభావానుపగమనేన కిలేసదోసవిరహితా. **కుసలాతి** జాతివసేన కుసలా. **బోధిపక్ఖియాతి** బుజ్ఝనట్ఠేన బోధీతి లద్ధనామస్స అరియస్స పక్ఖే భవత్తా బోధిపక్ఖియా. **పక్ఖే భవత్తాతి** హి ఉపకారభావే ఠితత్తా. తే చ "చత్తారో సతిపట్ఠానా, చత్తారో సమ్మప్పధానా, చత్తారో ఇద్ధిపాదా, పఞ్చిన్ద్రియాని, పఞ్చ బలాని, సత్త బోజ్ఝఙ్గా, అరియో అట్ఠఙ్గికో మగ్గో"తి (మ॰ ని॰ ౩.౩౦; చూళని॰ మేత్తగూమాణవపుచ్ఛానిద్దేస ౨౨; మి॰ ప॰ ౫.౪.౧) సత్తతింస ధమ్మా. **ఇదం సమన్తి** ఇదం మగ్గక్ఖణే ధమ్మజాతం సముచ్ఛేదవసేన కిలేసే సమేతి వినాసేతీతి సమం నామ. **నిరోధో నిబ్బానన్తి** దుక్ఖనిరోధత్తా నిరోధో, వానసఙ్ఖాతాయ తణ్హాయ అభావా నిబ్బానం. **ఇదం సుసమన్తి** ఇదం నిబ్బానం సబ్బసఙ్ఖతవిసమాపగతత్తా సుట్ఠు సమన్తి సుసమం నామ. **ఞాతన్తి** బోధిపక్ఖియసఙ్ఖాతం సమం అసమ్మోహతో ఞాణేన ఞాతం, నిబ్బానసఙ్ఖాతం సుసమం ఆరమ్మణతో ఞాణేన ఞాతం. తదేవ ద్వయం తేనేవ చక్ఖునా వియ **దిట్ఠం. విదితన్తి** తదేవ ద్వయం సన్తానే ఉప్పాదనేన ఆరమ్మణకరణేన చ పటిలద్ధం. ఞాతం వియ పఞ్ఞాయ **సచ్ఛికతం ఫస్సితఞ్చ**. "అసల్లీనం అసమ్ముట్ఠా అసారద్ధో ఏకగ్గ"న్తి పురిమస్స పురిమస్స పదస్స అత్థప్పకాసనం. తత్థ **ఆరద్ధన్తి** పట్ఠపితం. **అసల్లీనన్తి** అసఙ్కుచితం. **ఉపట్ఠితాతి** ఉపగన్త్వా ఠితా. **అసమ్ముట్ఠాతి** అవినట్ఠా. **పస్సద్ధోతి** నిబ్బుతో. **అసారద్ధోతి** నిద్దరథో. **సమాహితన్తి** సమం ఠపితం. **ఏకగ్గన్తి** అవిక్ఖిత్తం.

"చత్తారో సుసమారద్ధా"తిఆది సకలస్స సుసమారద్ధవచనస్స మూలత్థో. "అత్థి సమ"న్తిఆది పన సుసమవచనస్స, "ఞాత"న్తిఆది ఆరద్ధవచనస్స వికప్పత్థా. తత్థాయం పదత్థసంసన్దనా – "సమా చ సుసమా చ సమసుసమా"తి వత్తబ్బే ఏకదేససరూపేకసేసం కత్వా "సుసమా" ఇచ్చేవ వుత్తా యథా నామఞ్చ రూపఞ్చ నామరూపఞ్చ నామరూపన్తి. "ఇదం సమం, ఇదం సుసమ"న్తి పన అనఞ్ఞాపేక్ఖం కత్వా నపుంసకవచనం కతం. యస్మా పన ఞాతమ్పి దిట్ఠన్తి వుచ్చతి, దిట్ఠఞ్చ ఆరద్ధఞ్చ అత్థతో ఏకం. విదితసచ్ఛికతఫస్సితాని పన ఞాతవేవచనాని, తస్మా ఞాతన్తి ఆరద్ధత్థోయేవ వుత్తో హోతి.

**ఆరద్ధం హోతి వీరియం అసల్లీనన్తి** అయం పన ఆరద్ధవచనస్స ఉజుకత్థోయేవ. **ఉపట్ఠితా సతీతి**ఆదీని పన సమ్పయుత్తవీరియస్స ఉపకారకధమ్మదస్సనత్థం వుత్తాని, న ఆరద్ధవచనస్స అత్థదస్సనత్థం. పురిమేన అత్థేన సుట్ఠు సమారద్ధాతి సుసమారద్ధా చ, ఇమినా అత్థేన సుసమా ఆరద్ధాతి సుసమారద్ధా చ ఏకసేసే కతే "సుసమారద్ధా"తి వుచ్చన్తి. ఇమమత్థం పరిగ్గహేత్వా "తేన వుచ్చతి సుసమారద్ధా"తి వుత్తం.

**అనుపుబ్బన్తి** యథానుక్కమేనాతి అత్థో, పుబ్బం పుబ్బం అనూతి వుత్తం హోతి. **దీఘం అస్సాసవసేనాతి** దీఘన్తి వుత్తఅస్సాసవసేన. **పురిమా పురిమాతి** పురిమా పురిమా సతి. ఏతేన పుబ్బన్తిపదస్స అత్థో వుత్తో హోతి. **పచ్ఛిమా పచ్ఛిమాతి** సతియేవ. ఏతేన అనూతిపదస్స అత్థో వుత్తో హోతి. ఉభయేన పుబ్బఞ్చ అను చ పరిచితాతి అత్థో వుత్తో హోతి. ఉపరి సోళస వత్థూని విత్థారేత్వా వచనతో ఇధ సఙ్ఖిపిత్వా "పటినిస్సగ్గానుపస్సీ"తి అన్తిమమేవ దస్సితం. యస్మా సిఖాప్పత్తభావనస్స సబ్బాపి ఆనాపానస్సతియో పునప్పునం యథారుచి పవత్తనతో అనుపరిచితాపి హోన్తి. తేన వుత్తం – "అఞ్ఞమఞ్ఞం పరిచితా చేవ హోన్తి అనుపరిచితా చా"తి.

**యథత్థాతి** యథాసభావత్థా. **అత్తదమథత్థోతి** అరహత్తమగ్గక్ఖణే అత్తనో నిబ్బిసేవనత్థో. **సమథత్థోతి** సీతిభావత్థో. **పరినిబ్బాపనత్థోతి** కిలేసపరినిబ్బానేన. **అభిఞ్ఞత్థోతి** సబ్బధమ్మవసేన. **పరిఞ్ఞత్థాదయో** మగ్గఞాణకిచ్చవసేన. **సచ్చాభిసమయత్థో** చతున్నం సచ్చానం ఏకపటివేధదస్సనవసేన. **నిరోధే పతిట్ఠాపకత్థో** ఆరమ్మణకరణవసేన.

బుద్ధోతిపదస్స అభావేపి బుద్ధేనాతిపదే యో సో బుద్ధో, తం నిద్దిసితుకామేన **బుద్ధోతి** వుత్తం. **సయమ్భూతి** ఉపదేసం వినా సయమేవ భూతో. **అనాచరియకోతి** సయమ్భూపదస్స అత్థవివరణం. యో హి ఆచరియం వినా సచ్చాని పటివిజ్ఝతి, సో సయమ్భూ నామ హోతి. **పుబ్బే అననుస్సుతేసూతిఆది** అనాచరియకభావస్స అత్థప్పకాసనం. **అననుస్సుతేసూతి** ఆచరియం అననుస్సుతేసు. **సామన్తి** సయమేవ. **అభిసమ్బుజ్ఝీతి** భుసం సమ్మా పటివిజ్ఝి. **తత్థ చ సబ్బఞ్ఞుతం పాపుణీతి** తేసు చ సచ్చేసు సబ్బఞ్ఞుభావం పాపుణి. యథా సచ్చాని పటివిజ్ఝన్తా సబ్బఞ్ఞునో హోన్తి, తథా సచ్చానం పటివిద్ధత్తా ఏవం వుత్తం. సబ్బఞ్ఞుతం పత్తోతిపి పాఠో. **బలేసు చ వసీభావన్తి** దససు చ తథాగతబలేసు ఇస్సరభావం పాపుణి. యో సో ఏవం భూతో, సో బుద్ధోతి వుత్తం హోతి. తత్థ సబ్బేసు ధమ్మేసు అప్పటిహతఞాణనిమిత్తానుత్తరవిమోక్ఖాధిగమపరిభావితం ఖన్ధసన్తానం ఉపాదాయ పణ్ణత్తికో, సబ్బఞ్ఞుతపదట్ఠానం వా సచ్చాభిసమ్బోధిముపాదాయ పణ్ణత్తికో సత్తవిసేసో బుద్ధో. ఏత్తావతా అత్థతో బుద్ధవిభావనా కతా హోతి.

౧౬౨. ఇదాని బ్యఞ్జనతో విభావేన్తో **బుద్ధోతి కేనట్ఠేన బుద్ధోతిఆదిమాహ**. తత్థ యథా లోకే అవగన్తా అవగతోతి వుచ్చతి, ఏవం **బుజ్ఝితా సచ్చానీతి బుద్ధో**. యథా పణ్ణసోసా వాతా పణ్ణసుసాతి వుచ్చన్తి, ఏవం **బోధేతా పజాయాతి బుద్ధో. సబ్బఞ్ఞుతాయ బుద్ధోతి** సబ్బధమ్మబుజ్ఝనసమత్థాయ బుద్ధియా బుద్ధోతి వుత్తం హోతి. **సబ్బదస్సావితాయ బుద్ధోతి** సబ్బధమ్మానం ఞాణచక్ఖునా దిట్ఠత్తా బుద్ధోతి వుత్తం హోతి. **అనఞ్ఞనేయ్యతాయ బుద్ధోతి** అఞ్ఞేన అబోధనీయతో సయమేవ బుద్ధత్తా బుద్ధోతి వుత్తం హోతి. **విసవితాయ బుద్ధోతి** నానాగుణవిసవనతో పదుమమివ వికసనట్ఠేన బుద్ధోతి వుత్తం హోతి. **ఖీణాసవసఙ్ఖాతేన బుద్ధోతిఆదీహి** ఛహి పరియాయేహి చిత్తసఙ్కోచకరధమ్మప్పహానేన నిద్దక్ఖయవిబుద్ధో పురిసో వియ సబ్బకిలేసనిద్దక్ఖయవిబుద్ధత్తా బుద్ధోతి వుత్తం హోతి. సఙ్ఖా సఙ్ఖాతన్తి అత్థతో ఏకత్తా **సఙ్ఖాతేనాతి** వచనస్స కోట్ఠాసేనాతి అత్థో. తణ్హాలేపదిట్ఠిలేపాభావేన **నిరుపలేపసఙ్ఖాతేన**. సవాసనానం సబ్బకిలేసానం పహీనత్తా ఏకన్తవచనేన విసేసేత్వా **ఏకన్తవీతరాగోతిఆది** వుత్తం. **ఏకన్తనిక్కిలేసోతి** రాగదోసమోహావసేసేహి సబ్బకిలేసేహి నిక్కిలేసో. **ఏకాయనమగ్గం గతోతి బుద్ధోతి** గమనత్థానం ధాతూనం బుజ్ఝనత్థత్తా బుజ్ఝనత్థాపి ధాతుయో గమనత్థా హోన్తి, తస్మా ఏకాయనమగ్గం గతత్తా బుద్ధోతి వుత్తం హోతి. **ఏకాయనమగ్గోతి** చేత్థ –

> "మగ్గో పన్థో పథో పజ్జో, అఞ్జసం వటుమాయనం;
>
> నావా ఉత్తరసేతు చ, కుల్లో చ భిసి సఙ్కమో"తి . (చూళని॰ పారాయనత్థుతిగాథానిద్దేస ౧౦౧) –

మగ్గస్స బహూసు నామేసు అయననామేన వుత్తో. తస్మా ఏకమగ్గభూతో మగ్గో, న ద్వేధాపథభూతోతి అత్థో. అథ వా ఏకేన అయితబ్బో మగ్గోతి ఏకాయనమగ్గో. **ఏకేనాతి** గణసఙ్గణికం పహాయ పవివేకేన చిత్తేన. **అయితబ్బోతి** పటిపజ్జితబ్బో. అయన్తి వా ఏతేనాతి అయనో, సంసారతో నిబ్బానం గచ్ఛన్తీతి అత్థో. ఏకేసం అయనో ఏకాయనో. **ఏకేతి** సేట్ఠా, సబ్బసత్తసేట్ఠా చ సమ్మాసమ్బుద్ధా, తస్మా ఏకాయనమగ్గోతి సమ్మాసమ్బుద్ధానం అయనభూతో మగ్గోతి వుత్తం హోతి. అయతీతి వా అయనో, గచ్ఛతి పవత్తతీతి అత్థో. ఏకస్మిం అయనో మగ్గోతి ఏకాయనమగ్గో, ఏకస్మింయేవ బుద్ధసాసనే పవత్తమానో మగ్గో, న అఞ్ఞత్థాతి వుత్తం హోతి. అపి చ ఏకం అయతీతి ఏకాయనో, పుబ్బభాగే నానాముఖభావనానయప్పవత్తోపి అపరభాగే ఏకం నిబ్బానమేవ గచ్ఛతీతి వుత్తం హోతి, తస్మా ఏకాయనమగ్గోతి ఏకనిబ్బానగమనమగ్గోతి అత్థో. **ఏకో అనుత్తరం సమ్మాసమ్బోధిం అభిసమ్బుద్ధోతి బుద్ధోతి** న పరేహి బుద్ధత్తా బుద్ధో, కిం పన సయమేవ అనుత్తరం సమ్మాసమ్బోధిం అభిసమ్బుద్ధత్తా బుద్ధోతి వుత్తం హోతి. **అబుద్ధివిహతత్తా బుద్ధిపటిలాభా బుద్ధోతి** బుద్ధి బుద్ధం బోధోతి పరియాయవచనమేతం. తత్థ యథా నీలరత్తగుణయోగా నీలో పటో రత్తో పటోతి వుచ్చతి, ఏవం బుద్ధగుణయోగా బుద్ధోతి ఞాపేతుం వుత్తం.

తతో పరం **బుద్ధోతి నేతం నామన్తిఆది** "అత్థమనుగతా అయం పఞ్ఞత్తీ"తి ఞాపనత్థం వుత్తం. తత్థ **మిత్తా** సహాయా. **అమచ్చా** భచ్చా. **ఞాతీ** పితుపక్ఖికా. **సాలోహితా** మాతుపక్ఖికా. **సమణా** పబ్బజ్జూపగతా. **బ్రాహ్మణా** భోవాదినో, సమితపాపబాహితపాపా వా. **దేవతా** సక్కాదయో బ్రహ్మానో చ. **విమోక్ఖన్తికన్తి** విమోక్ఖో అరహత్తమగ్గో, విమోక్ఖస్స అన్తో అరహత్తఫలం, తస్మిం విమోక్ఖన్తే భవం విమోక్ఖన్తికం నామ. సబ్బఞ్ఞుభావో హి అరహత్తమగ్గేన సిజ్ఝతి, అరహత్తఫలోదయే సిద్ధో హోతి, తస్మా సబ్బఞ్ఞుభావో విమోక్ఖన్తే భవో హోతి. తం నేమిత్తికమ్పి నామం విమోక్ఖన్తే భవం నామ హోతి. తేన వుత్తం – "విమోక్ఖన్తికమేతం బుద్ధానం భగవన్తాన"న్తి. **బోధియా మూలే సహ సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణస్స పటిలాభాతి** మహాబోధిరుక్ఖమూలే యథావుత్తక్ఖణే సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణస్స పటిలాభేన సహ. **సచ్ఛికా పఞ్ఞత్తీతి** అరహత్తఫలసచ్ఛికిరియాయ, సబ్బధమ్మసచ్ఛికిరియాయ వా జాతా పఞ్ఞత్తి. **యదిదం బుద్ధోతి** యా అయం బుద్ధోతి పఞ్ఞత్తి, అయం బ్యఞ్జనతో బుద్ధవిభావనా.

"యథా బుద్ధేన దేసితా"తిగాథాపాదస్స పన ఇమినా పదభాజనీయే వుత్తత్థేన అయం సంసన్దనా – ఆనాపానస్సతియో చ యథా బుద్ధేన దేసితా, యేన పకారేన దేసితా. యథాసద్దేన సఙ్గహితా దస యథత్థా చ యథా బుద్ధేన దేసితా, యేన పకారేన దేసితాతి పకారత్థస్స చ యథాసద్దస్స, సభావత్థస్స చ యథాసద్దస్స సరూపేకసేసవసేన ఏకసేసం కత్వా "యథా"తి వుత్తన్తి వేదితబ్బం. పదభాజనీయే పనస్స యథత్థేసు ఏకేకస్స యోజనావసేన "దేసితో"తి ఏకవచనం కతం.

"సోతి గహట్ఠో వా హోతి పబ్బజితో వా"తి వుత్తత్తా ఆదిపదేపి యస్స గహట్ఠస్స వా పబ్బజితస్స వాతి వుత్తమేవ హోతి. లోకత్థో వుత్తోయేవ. **పభాసేతీతి** అత్తనో ఞాణస్స పాకటం కరోతీతి అత్థో . **అభిసమ్బుద్ధత్తాతి** సావకపారమిఞాణేనపి పటివిద్ధభావేన. **ఓభాసేతీతి** కామావచరభూతం లోకం. **భాసేతీతి** రూపావచరభూతం లోకం. **పభాసేతీతి** అరూపావచరభూతం లోకం.

**అరియఞాణన్తి** అరహత్తమగ్గఞాణం. **మహికా ముత్తోతి** మహికాయ ముత్తో. **మహికాతి** నీహారో వుచ్చతి. మహియా ముత్తోతిపి పాఠో. **ధూమరజా ముత్తోతి** ధూమతో చ రజతో చ ముత్తో. **రాహుగహణా విప్పముత్తోతి** రాహునో చన్దస్స ఆసన్నుపక్కిలేసత్తా ద్వీహి ఉపసగ్గేహి విసేసేత్వా వుత్తం. **భాసతే** ఇతి సఓభాసట్ఠేన. **తపతే** ఇతి సతేజట్ఠేన. **విరోచతే** ఇతి

రుచిరట్ఠేన. **ఏవమేవన్తి** ఏవం ఏవం. యస్మా పన చన్దోపి సయం భాసన్తో తపన్తో విరోచన్తో ఇమం ఓకాసలోకం ఓభాసేతి, భిక్ఖు చ పఞ్ఞాయ భాసన్తో తపన్తో విరోచన్తో ఇమం ఖన్ధాదిలోకం పఞ్ఞాయ ఓభాసేతి, తస్మా ఉభయత్రాపి "భాసేతీ"తి అవత్వా "భాసతే" ఇచ్చేవ వుత్తం. ఏవఞ్హి వుత్తే హేతుఅత్థోపి వుత్తో హోతి. అతివిసదతరాభసూరియోపమం అగ్గహేత్వా కస్మా చన్దోపమా గహితాతి చే? సబ్బకిలేసపరిళాహవూపసమేన సన్తస్స భిక్ఖునో సన్తగుణయుత్తచన్దోపమా అనుచ్ఛవికాతి గహితాతి వేదితబ్బం. ఏవం ఆనాపానస్సతిభావనాసిద్ధిసాధకం యోగావచరం థునిత్వా **ఇమాని తేరస వోదానే ఞాణానీ**తి తాని ఞాణాని నిగమేత్వా దస్సేతీతి.

వోదానఞాణనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

**౨. సతోకారిఞాణనిద్దేసవణ్ణనా**

**౧౬౩.** సతోకారిఞాణనిద్దేసే మాతికాయం **ఇధ భిక్ఖూ**తి ఇమస్మిం సాసనే భిక్ఖు. అయఞ్హి ఏత్థ ఇధ-సద్దో సబ్బప్పకారఆనాపానస్సతిసమాధినిబ్బత్తకస్స పుగ్గలస్స సన్నిస్సయభూతసాసనపరిదీపనో, అఞ్ఞసాసనస్స తథాభావపటిసేధనో చ. వుత్తఞ్హేతం – "ఇధేవ, భిక్ఖవే, సమణో...పే॰... సుఞ్ఞా పరప్పవాదా సమణేభి అఞ్ఞేహీ"తి (మ॰ ని॰ ౧.౧౩౯; అ॰ ని॰ ౪.౨౪౧).

**అరఞ్ఞగతో వా రుక్ఖమూలగతో వా సుఞ్ఞాగారగతో వా**తి ఇదమస్స ఆనాపానస్సతిసమాధిభావనానురూపసేనాసనపరిగ్గహపరిదీపనం. ఇమస్స హి భిక్ఖునో దీఘరత్తం రూపాదీసు ఆరమ్మణేసు అనువిసటం చిత్తం ఆనాపానస్సతిసమాధిఆరమ్మణం అభిరుహితుం న ఇచ్ఛతి, కూటగోణయుత్తరథో వియ ఉప్పథమేవ ధావతి. తస్మా సేయ్యథాపి నామ గోపో కూటధేనుయా సబ్బం ఖీరం పివిత్వా వడ్ఢితం కూటవచ్ఛం దమేతుకామో ధేనుతో అపనేత్వా ఏకమన్తే మహన్తం థమ్భం నిఖణిత్వా తత్థ యోత్తేన బన్ధేయ్య, అథస్స సో వచ్ఛో ఇతో చితో చ విప్ఫన్దిత్వా పలాయితుం అసక్కోన్తో తమేవ థమ్భం ఉపనిసీదేయ్య వా ఉపనిపజ్జేయ్య వా, ఏవమేవ ఇమినాపి భిక్ఖునా దీఘరత్తం రూపారమ్మణాదిరసపానవడ్ఢితం దుట్ఠచిత్తం దమేతుకామేన రూపాదిఆరమ్మణతో అపనేత్వా అరఞ్ఞం వా రుక్ఖమూలం వా సుఞ్ఞాగారం వా పవేసేత్వా తత్థ అస్సాసపస్సాసథమ్భే సతియోత్తేన బన్ధితబ్బం. ఏవమస్స తం చిత్తం ఇతో చితో చ విప్ఫన్దిత్వాపి పుబ్బే ఆచిణ్ణారమ్మణం అలభమానం సతియోత్తం ఛిన్దిత్వా పలాయితుం అసక్కోన్తం తమేవారమ్మణం ఉపచారప్పనావసేన ఉపనిసీదతి చేవ ఉపనిపజ్జతి చ. తేనాహు పోరాణా –

> "యథా థమ్భే నిబన్ధేయ్య, వచ్ఛం దమం నరో ఇధ;
> బన్ధేయ్యేవం సకం చిత్తం, సతియారమ్మణే దళ్హ"న్తి. (విసుద్ధి॰ ౧.౨౧౭; పారా॰ అట్ఠ॰ ౨.౧౬౫; దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౩౭౪; మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧౦౭) –

ఏవమస్స తం సేనాసనం భావనానురూపం హోతి. అథ వా యస్మా ఇదం కమ్మట్ఠానప్పభేదే ముద్ధభూతం సబ్బబుద్ధపచ్చేకబుద్ధబుద్ధసావకానం విసేసాధిగమదిట్ఠధమ్మసుఖవిహారపదట్ఠానం ఆనాపానస్సతికమ్మట్ఠానం ఇత్థిపురిసహత్థిఅస్సాదిసద్దసమాకులం గామన్తం అపరిచ్చజిత్వా న సుకరం భావేతుం సద్దకణ్టకత్తా ఝానస్స. అగామకే పన అరఞ్ఞే సుకరం యోగావచరేన ఇదం కమ్మట్ఠానం పరిగ్గహేత్వా ఆనాపానచతుక్కజ్ఝానం నిబ్బత్తేత్వా తదేవ పాదకం కత్వా

సఞ్ఞారే సమ్మసిత్వా అగ్గఫలం అరహత్తం పాపుణితుం. తస్మా తస్స అనురూపం సేనాసనం ఉపదిసన్తో భగవా "అరఞ్ఞగతో వా"తిఆదిమాహ, తథేవ థేరో.

వత్థువిజ్జాచరియో వియ హి భగవా, సో యథా వత్థువిజ్జాచరియో నగరభూమిం పస్సిత్వా సుట్ఠు ఉపపరిక్ఖిత్వా "ఏత్థ నగరం మాపేథా"తి ఉపదిసతి, సోత్థినా చ నగరే నిట్ఠితే రాజకులతో మహాసక్కారం లభతి, ఏవమేవం యోగావచరస్స అనురూపం సేనాసనం ఉపపరిక్ఖిత్వా "ఏత్థ కమ్మట్ఠానం అనుయుఞ్జితబ్బ"న్తి ఉపదిసతి, తతో తత్థ కమ్మట్ఠానమనుయుత్తేన యోగినా కమేన అరహత్తే పత్తే "సమ్మాసమ్బుద్ధో వత సో భగవా"తి మహన్తం సక్కారం లభతి. అయం పన భిక్ఖు "దీపిసదిసో"తి వుచ్చతి. యథా హి మహాదీపిరాజా అరఞ్ఞే తిణగహనం వా వనగహనం వా పబ్బతగహనం వా నిస్సాయ నిలీయిత్వా వనమహింసగోకణ్ణసూకరాదయో మిగే గణ్హాతి, ఏవమేవం అయం అరఞ్ఞాదీసు కమ్మట్ఠానమనుయుఞ్జన్తో భిక్ఖు యథాక్కమేన సోతాపత్తిసకదాగామిఅనాగామిఅరహత్తమగ్గే చేవ అరియఫలాని చ గణ్హాతీతి వేదితబ్బో. తేనాహు పోరాణా –

> "యథాపి దీపికో నామ, నిలీయిత్వా గణ్హతే మిగే;
> తథేవాయం బుద్ధపుత్తో, యుత్తయోగో విపస్సకో;
> అరఞ్ఞం పవిసిత్వాన, గణ్హాతి ఫలముత్తమ"న్తి. (మి॰ ప॰ ౬.౧.౫);

తేనస్స పరక్కమజవయోగ్గభూమిం అరఞ్ఞసేనాసనం దస్సేన్తో "అరఞ్ఞగతో వా"తిఆదిమాహ.

తత్థ **అరఞ్ఞగతోతి** ఉపరి వుత్తలక్ఖణం యంకిఞ్చి పవివేకసుఖం అరఞ్ఞం గతో. **రుక్ఖమూలగతోతి** రుక్ఖసమీపం గతో. **సుఞ్ఞాగారగతోతి** సుఞ్ఞం వివిత్తోకాసం గతో. ఏత్థ చ ఠపేత్వా అరఞ్ఞఞ్చ రుక్ఖమూలఞ్చ అవసేససత్తవిధసేనాసనం గతోపి "సుఞ్ఞాగారగతో"తి వత్తుం వట్టతి. నవవిధఞ్హి సేనాసనం. యథాహ – "సో వివిత్తం సేనాసనం భజతి అరఞ్ఞం రుక్ఖమూలం పబ్బతం కన్దరం గిరిగుహం సుసానం వనపత్థం అబ్భోకాసం పలాలపుఞ్జ"న్తి (విభ॰ ౫౦౮). ఏవమస్స ఉతుత్తయానుకూలం ధాతుచరియానుకూలఞ్చ ఆనాపానస్సతిభావనానురూపం సేనాసనం ఉపదిసిత్వా అలీనానుద్ధచ్చపక్ఖికం సన్తమిరియాపథం ఉపదిసన్తో **నిసీదతీతి** ఆహ. అథస్స నిసజ్జాయ దళ్హభావం అస్సాసపస్సాసానం పవత్తనసమత్థతం ఆరమ్మణపరిగ్గహూపాయఞ్చ దస్సేన్తో **పల్లఙ్కం ఆభుజిత్వా**తిఆదిమాహ. తత్థ **పల్లఙ్కన్తి** సమన్తతో ఊరుబద్ధాసనం. **ఆభుజిత్వాతి** బన్ధిత్వా. **ఉజుం కాయం పణిధాయాతి** ఉపరిమసరీరం ఉజుకం ఠపేత్వా అట్ఠారస పిట్ఠికణ్టకే కోటియా కోటిం పటిపాదేత్వా. ఏవఞ్హి నిసిన్నస్స ధమ్మమంసన్హారూని న పణమన్తి. అథస్స యా తేసం పణమనపచ్చయా ఖణే ఖణే వేదనా ఉప్పజ్జేయ్యుం, తా న ఉప్పజ్జన్తి. తాసు అనుప్పజ్జమానాసు చిత్తం ఏకగ్గం హోతి, కమ్మట్ఠానం న పరిపతతి, వుద్ధిం ఫాతిం ఉపగచ్ఛతి.

**పరిముఖం సతిం ఉపట్ఠపేత్వాతి** కమ్మట్ఠానాభిముఖం సతిం ఠపయిత్వా. **సో సతోవ అస్ససతి సతో పస్ససతీతి** సో భిక్ఖు ఏవం నిసీదిత్వా ఏవఞ్చ సతిం ఉపట్ఠపేత్వా తం సతిం అవిజహన్తో సతో ఏవ అస్ససతి సతో పస్ససతి, సతోకారీ హోతీతి వుత్తం హోతి.

ఇదాని యేహి పకారేహి సతోకారీ హోతి, తే పకారే దస్సేతుం **దీఘం వా అస్ససన్తోతి**ఆదిమాహ. తత్థ **దీఘం వా అస్ససన్తోతి** దీఘం వా అస్సాసం పవత్తయన్తో. తథా **రస్సం**. యా పన నేసం దీఘరస్సతా, సా కాలవసేన వేదితబ్బా. కదాచి

హి మనుస్సా హత్థిఅహిఆదయో వియ కాలవసేన దీఘం అస్ససన్తి చ పస్ససన్తి చ, కదాచి సునఖససాదయో వియ రస్సం. అఞ్ఞథా హి చుణ్ణవిచుణ్ణా అస్సాసపస్సాసా దీఘరస్సా నామ న హోన్తి . తస్మా తే దీఘం కాలం పవిసన్తా చ నిక్ఖమన్తా చ దీఘా, రస్సం కాలం పవిసన్తా చ నిక్ఖమన్తా చ రస్సాతి వేదితబ్బా. తత్రాయం భిక్ఖు ఉపరి వుత్తేహి నవహాకారేహి దీఘం అస్ససన్తో చ పస్ససన్తో చ **దీఘం అస్ససామి, పస్ససామీతి పజానాతి,** తథా **రస్సం.**

ఏవం పజానతో చ –

"దీఘో రస్సో చ అస్సాసో, పస్సాసోపి చ తాదిసో;

చత్తారో వణ్ణా వత్తన్తి, నాసికగ్గేవ భిక్ఖునో"తి. (విసుద్ధి॰ ౧.౨౧౯; పారా॰ అట్ఠ॰ ౨.౧౬౫);

నవన్నఞ్చస్స ఆకారానం ఏకేనాకారేన కాయానుపస్సనాసతిపట్ఠానభావనా సమ్పజ్జతీతి వేదితబ్బా. **సబ్బకాయపటిసంవేదీ అస్ససిస్సామీతి సిక్ఖతి. సబ్బకాయపటిసంవేదీ పస్ససిస్సామీతి సిక్ఖతీ**తి సకలస్స అస్సాసకాయస్సాదిమజ్ఝపరియోసానం విదితం కరోన్తో పాకటం కరోన్తో అస్ససిస్సామీతి సిక్ఖతి. సకలస్స పస్సాసకాయస్సాదిమజ్ఝపరియోసానం విదితం కరోన్తో పాకటం కరోన్తో పస్ససిస్సామీతి సిక్ఖతి. ఏవం విదితం కరోన్తో పాకటం కరోన్తో ఞాణసమ్పయుత్తచిత్తేన అస్ససతి చేవ పస్ససతి చ. తస్మా "అస్ససిస్సామి పస్ససిస్సామీతి సిక్ఖతీ"తి వుచ్చతి. ఏకస్స హి భిక్ఖునో చుణ్ణవిచుణ్ణవిసటే (విసుద్ధి॰ ౧.౨౧౯; పారా॰ ౨.౧౬౫) అస్సాసకాయే, పస్సాసకాయే వా ఆది పాకటో హోతి, న మజ్ఝపరియోసానం. సో ఆదిమేవ పరిగ్గహేతుం సక్కోతి, మజ్ఝపరియోసానే కిలమతి. ఏకస్స మజ్ఝం పాకటం హోతి, న ఆదిపరియోసానం. సో మజ్ఝమేవ పరిగ్గహేతుం సక్కోతి, ఆదిపరియోసానే కిలమతి. ఏకస్స పరియోసానం పాకటం హోతి, న ఆదిమజ్ఝం. సో పరియోసానంయేవ పరిగ్గహేతుం సక్కోతి, ఆదిమజ్ఝే కిలమతి. ఏకస్స సబ్బం పాకటం హోతి, సో సబ్బమ్పి పరిగ్గహేతుం సక్కోతి , న కత్థచి కిలమతి. తాదిసేన భవితబ్బన్తి దస్సేన్తో ఆహ – "సబ్బకాయపటిసంవేదీ"తిఆది.

తత్థ **సిక్ఖతీ**తి ఏవం ఘటతి వాయమతి. యో వా తథాభూతస్స సంవరో, అయమేత్థ అధిసీలసిక్ఖా. యో తథాభూతస్స సమాధి, అయం అధిచిత్తసిక్ఖా. యా తథాభూతస్స పఞ్ఞా, అయం అధిపఞ్ఞాసిక్ఖాతి ఇమా తిస్సో సిక్ఖాయో తస్మిం ఆరమ్మణే తాయ సతియా తేన మనసికారేన సిక్ఖతి ఆసేవతి భావేతి బహులీకరోతీతి ఏవమేత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో. తత్థ యస్మా పురిమనయేన కేవలం అస్ససితబ్బం పస్ససితబ్బమేవ చ, న అఞ్ఞం కిఞ్చి కాతబ్బం, ఇతో పట్ఠాయ పన ఞాణుప్పాదనాదీసు యోగో కరణీయో. తస్మా తత్థ "అస్ససామీతి పజానాతి పస్ససామీతి పజానాతి"చ్చేవ వత్తమానకాలవసేన పాళిం వత్వా ఇతో పట్ఠాయ కత్తబ్బస్స ఞాణుప్పాదనాదినో ఆ-కారస్స దస్సనత్థం "సబ్బకాయపటిసంవేదీ అస్ససిస్సామీ"తిఆదినా నయేన అనాగతకాలవసేన పాళి ఆరోపితాతి వేదితబ్బా.

**పస్సమ్భయం కాయసఙ్ఖారం...పే.... సిక్ఖతీ**తి ఓళారికం అస్సాసపస్సాససఙ్ఖాతం కాయసఙ్ఖారం పస్సమ్భేన్తో పటిప్పస్సమ్భేన్తో నిరోధేన్తో వూపసమేన్తో అస్ససిస్సామి పస్ససిస్సామీతి సిక్ఖతి.

తత్రేవం ఓళారికసుఖుమతా చ పస్సద్ధి చ వేదితబ్బా – ఇమస్స హి భిక్ఖునో పుబ్బే అపరిగ్గహితకాలే కాయో చ చిత్తఞ్చ సదరథా హోన్తి ఓళారికా. కాయచిత్తానం ఓళారికత్తే అవూపసన్తే అస్సాసపస్సాసాపి ఓళారికా హోన్తి, బలవతరా హుత్వా పవత్తన్తి, నాసికా నప్పహోతి, ముఖేన అస్ససన్తోపి పస్ససన్తోపి తిట్ఠతి. యదా పనస్స కాయోపి చిత్తమ్పి పరిగ్గహితా

హోన్తి, తదా తే సన్తా హోన్తి వూపసన్తా. తేసు వూపసన్తేసు అస్సాసపస్సాసా సుఖుమా హుత్వా పవత్తన్తి, “అత్థి ను ఖో, నత్థీ”తి విచేతబ్బాకారప్పత్తా హోన్తి. సేయ్యథాపి పురిసస్స ధావిత్వా పబ్బతా వా ఓరోహిత్వా మహాభారం వా సీసతో ఓరోపేత్వా ఠితస్స ఓళారికా అస్సాసపస్సాసా హోన్తి, నాసికా నప్పహోతి, ముఖేన అస్ససన్తోపి పస్ససన్తోపి తిట్ఠతి. యదా పనేస తం పరిస్సమం వినోదేత్వా న్హత్వా చ పివిత్వా చ అల్లసాటకం హదయే కత్వా సీతాయ ఛాయాయ నిపన్నో హోతి, అథస్స తే అస్సాసపస్సాసా సుఖుమా హోన్తి “అత్థి ను ఖో, నత్థీ”తి విచేతబ్బాకారప్పత్తా, ఏవమేవం ఇమస్స భిక్ఖునో అపరిగ్గహితకాలేతి విత్థారేతబ్బం. తథా హిస్స పుబ్బే అపరిగ్గహితకాలే “ఓళారికోళారికే కాయసఙ్ఖారే పస్సమ్భేమీ”తి ఆభోగసమన్నాహారమనసికారో నత్థి, పరిగ్గహితకాలే పన అత్థి. తేనస్స అపరిగ్గహితకాలతో పరిగ్గహితకాలే కాయసఙ్ఖారో సుఖుమో హోతి. తేనాహు పోరాణా –

“సారద్ధే కాయే చిత్తే చ, అధిమత్తం పవత్తతి;

అసారద్ధమ్హి కాయమ్హి, సుఖుమం సమ్పవత్తతీ”తి. (విసుద్ధి॰ ౧.౨౨౦; పారా॰ అట్ఠ॰ ౨.౧౬౫);

పరిగ్గహేపి ఓళారికో, పఠమజ్ఝానూపచారే సుఖుమో. తస్మిమ్పి ఓళారికో, పఠమజ్ఝానే సుఖుమో. పఠమజ్ఝానే చ దుతియజ్ఝానూపచారే చ ఓళారికో, దుతియజ్ఝానే సుఖుమో. దుతియజ్ఝానే చ తతియజ్ఝానూపచారే చ ఓళారికో, తతియజ్ఝానే సుఖుమో. తతియజ్ఝానే చ చతుత్థజ్ఝానూపచారే చ ఓళారికో, చతుత్థజ్ఝానే అతిసుఖుమో అప్పవత్తిమేవ పాపుణాతి. ఇదం తావ **దీఘభాణకసంయుత్తభాణకానం** మతం.

**మజ్ఝిమభాణకా** పన “పఠమజ్ఝానే ఓళారికో, దుతియజ్ఝానూపచారే సుఖుమో”తి ఏవం హేట్ఠిమహేట్ఠిమజ్ఝానతో ఉపరూపరిజ్ఝానూపచారేపి సుఖుమతరం ఇచ్ఛన్తి. సబ్బేసంయేవ పన మతేన అపరిగ్గహితకాలే పవత్తకాయసఙ్ఖారో పరిగ్గహితకాలే పటిప్పస్సమ్భతి, పరిగ్గహితకాలే పవత్తకాయసఙ్ఖారో పఠమజ్ఝానూపచారే…పే॰… చతుత్థజ్ఝానూపచారే పవత్తకాయసఙ్ఖారో చతుత్థజ్ఝానే పటిప్పస్సమ్భతి. అయం తావ సమథే నయో.

విపస్సనాయం పన అపరిగ్గహితకాలే పవత్తకాయసఙ్ఖారో ఓళారికో, మహాభూతపరిగ్గహే సుఖుమో. సోపి ఓళారికో, ఉపాదారూపపరిగ్గహే సుఖుమో. సోపి ఓళారికో, సకలరూపపరిగ్గహే సుఖుమో. సోపి ఓళారికో, అరూపపరిగ్గహే సుఖుమో. సోపి ఓళారికో, రూపారూపపరిగ్గహే సుఖుమో. సోపి ఓళారికో, పచ్చయపరిగ్గహే సుఖుమో. సోపి ఓళారికో, సప్పచ్చయనామరూపదస్సనే సుఖుమో. సోపి ఓళారికో, లక్ఖణారమ్మణిక విపస్సనాయ సుఖుమో. సోపి దుబ్బలవిపస్సనాయ ఓళారికో, బలవవిపస్సనాయ సుఖుమో. తత్థ పుబ్బే వుత్తనయేనేవ పురిమస్స పురిమస్స పచ్ఛిమేన పచ్ఛిమేన పటిప్పస్సద్ధి వేదితబ్బా. ఏవమేత్థ ఓళారికసుఖుమతా పటిప్పస్సద్ధి చ వేదితబ్బా. అయం తావేత్థ కాయానుపస్సనావసేన వుత్తస్స పఠమచతుక్కస్స అనుపుబ్బపదవణ్ణనా.

యస్మా పనేత్థ ఇదమేవ చతుక్కం ఆదికమ్మికస్స కమ్మట్ఠానవసేన వుత్తం, ఇతరాని పన తీణి చతుక్కాని ఏత్థ పత్తజ్ఝానస్స వేదనాచిత్తధమ్మానుపస్సనావసేన, తస్మా ఇమం కమ్మట్ఠానం భావేత్వా ఆనాపానచతుక్కజ్ఝానపదట్ఠానాయ విపస్సనాయ సహ పటిసమ్భిదాహి అరహత్తం పాపుణితుకామేన ఆదికమ్మికేన కులపుత్తేన విసుద్ధిమగ్గే వుత్తనయేన సీలపరిసోధనాదీని సబ్బకిచ్చాని కత్వా సత్తఙ్గసమన్నాగతస్స ఆచరియస్స సన్తికే పఞ్చసన్ధికం కమ్మట్ఠానం ఉగ్గహేతబ్బం. తత్రిమే పఞ్చ సన్ధయో ఉగ్గహో పరిపుచ్ఛా ఉపట్ఠానం అప్పనా లక్ఖణన్తి. తత్థ **ఉగ్గహో** నామ కమ్మట్ఠానస్స ఉగ్గణ్హనం.

**పరిపుచ్ఛా** నామ కమ్మట్ఠానస్స పరిపుచ్ఛనం. **ఉపట్ఠానం** నామ కమ్మట్ఠానస్స ఉపట్ఠానం. **అప్పనా** నామ కమ్మట్ఠానస్స అప్పనా. **లక్ఖణం** నామ కమ్మట్ఠానస్స లక్ఖణం, "ఏవం లక్ఖణమిదం కమ్మట్ఠాన"న్తి కమ్మట్ఠానసభావూపధారణన్తి వుత్తం హోతి.

ఏవం పఞ్చసన్ధికం కమ్మట్ఠానం ఉగ్గణ్హన్తో అత్తనాపి న కిలమతి, ఆచరియమ్పి న విహేసేతి. తస్మా థోకం ఉద్దిసాపేత్వా బహుం కాలం సజ్ఝాయిత్వా ఏవం పఞ్చసన్ధికం కమ్మట్ఠానం ఉగ్గహేత్వా ఆచరియస్స సన్తికే వా అఞ్ఞత్థ వా అట్ఠారస దోసయుత్తే విహారే వజ్జేత్వా పఞ్చఙ్గసమన్నాగతే సేనాసనే వసన్తేన ఉపచ్ఛిన్నఖుద్దకపలిబోధేన కతభత్తకిచ్చేన భత్తసమ్మదం పటివినోదేత్వా సుఖనిసిన్నేన రతనత్తయగుణానుస్సరణేన చిత్తం సమ్పహంసేత్వా ఆచరియుగ్గహతో ఏకపదమ్పి అపరిహాపేన్తేన ఇదం ఆనాపానస్సతికమ్మట్ఠానం మనసి కాతబ్బం. తత్రాయం మనసికారవిధి –

"గణనా అనుబన్ధనా, ఫుసనా ఠపనా సల్లక్ఖణా;
వివట్టనా పారిసుద్ధి, తేసఞ్చ పటిపస్సనా"తి.

తత్థ **గణనాతి** గణనాయేవ. **అనుబన్ధనాతి** అనుగమనా. **ఫుసనాతి** ఫుట్ఠట్ఠానం. **ఠపనాతి** అప్పనా. **సల్లక్ఖణాతి** విపస్సనా. **వివట్టనాతి** మగ్గో. **పారిసుద్ధీతి** ఫలం. **తేసఞ్చ పటిపస్సనాతి** పచ్చవేక్ఖణా. తత్థ ఇమినా ఆదికమ్మికేన కులపుత్తేన పఠమం గణనాయ ఇదం కమ్మట్ఠానం మనసి కాతబ్బం. గణేన్తేన పన పఞ్చన్నం హేట్ఠా న ఠపేతబ్బం, దసన్నం ఉపరి న నేతబ్బం, అన్తరా ఖణ్డం న దస్సేతబ్బం. పఞ్చన్నం హేట్ఠా ఠపేన్తస్స హి సమ్బాధే ఓకాసే చిత్తుప్పాదో విప్ఫన్దతి సమ్బాధే వజే సన్నిరుద్ధగోగణో వియ. దసన్నం ఉపరి నేన్తస్స గణననిస్సితోవ చిత్తుప్పాదో హోతి. అన్తరా ఖణ్డం దస్సేన్తస్స "సిఖాప్పత్తం ను ఖో మే కమ్మట్ఠానం, నో"తి చిత్తం వికమ్పతి, తస్మా ఏతే దోసే వజ్జేత్వా గణేతబ్బం.

గణేన్తేన చ పఠమం దన్ధగణనాయ **ధఞ్ఞమాపకగణనాయ** గణేతబ్బం. ధఞ్ఞమాపకో హి నాళిం పూరేత్వా "ఏక"న్తి వత్వా ఓకిరతి, పున పూరేన్తో కిఞ్చి కచవరం దిస్వా ఛడ్డేన్తో "ఏకం ఏక"న్తి వదతి. ఏసేవ నయో ద్వే ద్వేతిఆదీసు. ఏవమేవం ఇమినాపి అస్సాసపస్సాసేసు యో ఉపట్ఠాతి, తం గహేత్వా "ఏకం ఏక"న్తిఆదిం కత్వా యావ "దస దసా"తి పవత్తమానం పవత్తమానం ఉపలక్ఖేత్వావ గణేతబ్బం. తస్స ఏవం గణయతో నిక్ఖమన్తా చ పవిసన్తా చ అస్సాసపస్సాసా పాకటా హోన్తి.

అథానేన తం దన్ధగణనం ధఞ్ఞమాపకగణనం పహాయ సీఘగణనాయ **గోపాలకగణనాయ** గణేతబ్బం. ఛేకో హి గోపాలకో సక్ఖరాదయో ఉచ్ఛఙ్గేన గహేత్వా రజ్జుదణ్డహత్థో పాతోవ వజం గన్త్వా గావో పిట్ఠియం పహరిత్వా పలిఘత్థమ్భమత్థకే నిసిన్నో ద్వారం పత్తం పత్తంయేవ గావం "ఏకో ద్వే"తి సక్ఖరం ఖిపిత్వా ఖిపిత్వా గణేతి. తియామరత్తిం సమ్బాధే ఓకాసే దుక్ఖం వుత్థగోగణో నిక్ఖమన్తో అఞ్ఞమఞ్ఞం ఉపనిఘంసన్తో వేగేన వేగేన పుఞ్జపుఞ్జో హుత్వా నిక్ఖమతి. సో వేగేన వేగేన "తీణి చత్తారి పఞ్చ దసా"తి గణేతియేవ, ఏవమస్సాపి పురిమనయేన గణయతో అస్సాసపస్సాసా పాకటా హుత్వా సీఘం సీఘం పునప్పునం సఞ్చరన్తి. తతో తేన "పునప్పునం సఞ్చరన్తీ"తి ఞత్వా అన్తో చ బహి చ అగ్గహేత్వా ద్వారప్పత్తం ద్వారప్పత్తంయేవ గహేత్వా "ఏకో ద్వే తీణి చత్తారి పఞ్చ, ఏకో ద్వే తీణి చత్తారి పఞ్చ ఛ, ఏకో ద్వే తీణి చత్తారి పఞ్చ ఛ సత్త…పే.… అట్ఠ నవ దసా"తి సీఘం సీఘం గణేతబ్బమేవ. గణనాపటిబద్ధే హి కమ్మట్ఠానే గణనబలేనేవ చిత్తం ఏకగ్గం హోతి అరిత్తుపత్థమ్భనవసేన చణ్డసోతే నావాఠపనమివ.

తస్సేవం సీఘం సీఘం గణయతో కమ్మట్ఠానం నిరన్తరం పవత్తం వియ హుత్వా ఉపట్ఠాతి. అథ “నిరన్తరం పవత్తతీ”తి ఞత్వా అన్తో చ బహి చ వాతం అపరిగ్గహేత్వా పురిమనయేనేవ వేగేన వేగేన గణేతబ్బం. అన్తోపవిసనవాతేన హి సద్ధిం చిత్తం పవేసయతో అబ్భన్తరం వాతబ్భాహతం మేదపూరితం వియ హోతి. బహినిక్ఖమనవాతేన సద్ధిం చిత్తం నీహరతో బహిద్ధా పుథుత్తారమ్మణే చిత్తం విక్ఖిపతి. ఫుట్ఠఫుట్ఠోకాసే పన సతిం ఠపేత్వా భావేన్తస్సేవ భావనా సమ్పజ్జతి. తేన వుత్తం – “అన్తో చ బహి చ వాతం అపరిగ్గహేత్వా పురిమనయేనేవ వేగేన వేగేన గణేతబ్బ”న్తి.

కీవచిరం పనేతం గణేతబ్బన్తి? యావ వినా గణనాయ అస్సాసపస్సాసారమ్మణే సతి సన్తిట్ఠతి. బహి విసటవితక్కవిచ్ఛేదం కత్వా అస్సాసపస్సాసారమ్మణే సతి సణ్ఠాపనత్థంయేవ హి గణనాతి.

ఏవం గణనాయ మనసి కత్వా **అనుబన్ధనాయ** మనసి కాతబ్బం. **అనుబన్ధనా** నామ గణనం పటిసంహరిత్వా సతియా నిరన్తరం అస్సాసపస్సాసానం అనుగమనం. తఞ్చ ఖో న ఆదిమజ్ఝపరియోసానానుగమనవసేన. ఆదిమజ్ఝపరియోసానాని తస్సానుగమనే ఆదీనవా చ హేట్ఠా వుత్తాయేవ.

తస్మా అనుబన్ధనాయ మనసికరోన్తేన న ఆదిమజ్ఝపరియోసానవసేన మనసి కాతబ్బం, అపిచ ఖో **ఫుసనావసేన** చ **ఠపనావసేన** చ మనసి కాతబ్బం. గణనానుబన్ధనావసేన వియ హి ఫుసనాఠపనావసేన విసుం మనసికారో నత్థి, ఫుట్ఠఫుట్ఠట్ఠానేయేవ పన గణేన్తో గణనాయ చ ఫుసనాయ చ మనసి కరోతి, తత్థేవ గణనం పటిసంహరిత్వా తే సతియా అనుబన్ధన్తో, అప్పనావసేన చ చిత్తం ఠపేన్తో “అనుబన్ధనాయ చ ఫుసనాయ చ ఠపనాయ చ మనసి కరోతీ”తి వుచ్చతి. స్వాయమత్థో **అట్ఠకథాసు** వుత్తపఙ్గుళదోవారికోపమాహి ఇధేవ పాళియం వుత్తకకచూపమాయ చ వేదితబ్బో.

తత్రాయం **పఙ్గుళోపమా** – సేయ్యథాపి పఙ్గుళో దోలాయ కీళతం మాతాపుత్తానం దోలం ఖిపిత్వా తత్థేవ దోలాథమ్భమూలే నిసిన్నో కమేన ఆగచ్ఛన్తస్స చ గచ్ఛన్తస్స చ దోలాఫలకస్స ఉభో కోటియో మజ్ఝఞ్చ పస్సతి, న చ ఉభోకోటిమజ్ఝానం దస్సనత్థం బ్యావటో హోతి, ఏవమేవ భిక్ఖు సతివసేన ఉపనిబన్ధనత్థమ్భమూలే ఠత్వా అస్సాసపస్సాసదోలం ఖిపిత్వా తత్థేవ నిమిత్తే సతియా నిసీదన్తో కమేన ఆగచ్ఛన్తానఞ్చ గచ్ఛన్తానఞ్చ ఫుట్ఠట్ఠానే అస్సాసపస్సాసానం ఆదిమజ్ఝపరియోసానం సతియా అనుగచ్ఛన్తో తత్థేవ (విసుద్ధి॰ ౧.౨౨౭) చిత్తం ఠపేత్వా పస్సతి, న చ తేసం దస్సనత్థం బ్యావటో హోతి. అయం పఙ్గుళోపమా.

అయం పన **దోవారికోపమా** – సేయ్యథాపి దోవారికో నగరస్స అన్తో చ బహి చ పురిసే “కో త్వం, కుతో వా ఆగతో, కుహిం వా గచ్ఛసి, కిం వా తే హత్థే”తి న వీమంసతి. న హి తస్స తే భారా, ద్వారప్పత్తం ద్వారప్పత్తంయేవ పన వీమంసతి, ఏవమేవ ఇమస్స భిక్ఖునో అన్తోపవిట్ఠవాతా చ బహినిక్ఖన్తవాతా చ న భారా హోన్తి, ద్వారప్పత్తా ద్వారప్పత్తాయేవ భారాతి అయం దోవారికోపమా.

**కకచూపమా** పన “నిమిత్తం అస్సాసపస్సాసా”తిఆదినా (పటి॰ మ॰ ౧.౧౫౯) నయేన ఇధ వుత్తాయేవ. ఇధ పనస్స ఆగతాగతవసేన అమనసికారమత్తమేవ పయోజనన్తి వేదితబ్బం.

ఇదం కమ్మట్ఠానం మనసికరోతో కస్సచి న చిరేనేవ నిమిత్తఞ్చ ఉప్పజ్జతి, అవసేసఝానఙ్గపటిమణ్డితా అప్పనాసఙ్ఖాతా ఠపనా చ సమ్పజ్జతి. కస్సచి పన గణనావసేనేవ మనసికారకాలతో పభుతి యథా సారద్ధకాయస్స మఞ్చే వా పీఠే వా

నిసీదతో మఞ్చపీఠం ఓనమతి వికూజతి, పచ్చత్థరణం వలిం గణ్హాతి, అసారద్ధకాయస్స పన నిసీదతో నేవ మఞ్చపీఠం ఓనమతి న వికూజతి, న పచ్చత్థరణం వలిం గణ్హాతి, తూలపిచుపూరితం వియ మఞ్చపీఠం హోతి . కస్మా? యస్మా అసారద్ధో కాయో లహుకో హోతి, ఏవమేవం గణనావసేన మనసికారకాలతో పభుతి అనుక్కమతో ఓళారికఅస్సాసపస్సాసనిరోధవసేన కాయదరథే వూపసన్తే కాయోపి చిత్తమ్పి లహుకం హోతి, సరీరం ఆకాసే లఙ్ఘనాకారప్పత్తం వియ హోతి.

తస్స ఓళారికే అస్సాసపస్సాసే నిరుద్ధే సుఖుమఅస్సాసపస్సాసనిమిత్తారమ్మణం చిత్తం పవత్తతి . తస్మిమ్పి నిరుద్ధే అపరాపరం తతో సుఖుమతరం సుఖుమతరం అస్సాసపస్సాసనిమిత్తారమ్మణం పవత్తతియేవ. స్వాయమత్థో ఉపరి వుత్తకంసథాలోపమాయ వేదితబ్బో.

యథా హి అఞ్ఞాని కమ్మట్ఠానాని ఉపరూపరి విభూతాని హోన్తి, న తథా ఇదం. ఇదం పన ఉపరూపరి భావేన్తస్స సుఖుమత్తం గచ్ఛతి, ఉపట్ఠానమ్పి న ఉపగచ్ఛతి. ఏవం అనుపట్ఠహన్తే పన తస్మిం తేన భిక్ఖునా "ఆచరియం పుచ్ఛిస్సామీ"తి వా "నట్ఠం దాని మే కమ్మట్ఠాన"న్తి వా ఉట్ఠాయాసనా న గన్తబ్బం. ఇరియాపథం వికోపేత్వా గచ్ఛతో హి కమ్మట్ఠానం నవనవమేవ హోతి. తస్మా యథానిసిన్నేనేవ దేసతో ఆహరితబ్బం.

తత్రాయం ఆహరణూపాయో – తేన భిక్ఖునా కమ్మట్ఠానస్స అనుపట్ఠానభావం ఞత్వా ఇతి పటిసఞ్చిక్ఖితబ్బం "ఇమే అస్సాసపస్సాసా నామ కత్థ అత్థి, కత్థ నత్థి. కస్స వా అత్థి, కస్స వా నత్థీ"తి. అథేవం పటిసఞ్చిక్ఖతో "ఇమే అన్తోమాతుకుచ్ఛియం నత్థి, ఉదకే నిముగ్గానం నత్థి, తథా అసఞ్ఞీభూతానం మతానం చతుత్థజ్ఝానసమాపన్నానం రూపారూపభవసమఙ్గీనం నిరోధసమాపన్నాన"న్తి ఞత్వా ఏవం అత్తనావ అత్తా పటిచోదేతబ్బో "నను, త్వం పణ్డిత, నేవ మాతుకుచ్ఛిగతో, న ఉదకే నిముగ్గో, న అసఞ్ఞీభూతో, న మతో, న చతుత్థజ్ఝానసమాపన్నో, న రూపారూపభవసమఙ్గీ, న నిరోధసమాపన్నో. అత్థియేవ తే అస్సాసపస్సాసా, మన్దపఞ్ఞతాయ పన పరిగ్గహేతుం న సక్కోసీ"తి. అథానేన పకతిఫుట్ఠవసేన చిత్తం ఠపేత్వా మనసికారో పవత్తేతబ్బో. ఇమే హి దీఘనాసికస్స నాసాపుటం ఘట్టేన్తా పవత్తన్తి, రస్సనాసికస్స ఉత్తరోట్ఠం. తస్మానేన ఇమం నామ ఠానం ఘట్టేన్తీతి నిమిత్తం ఠపేతబ్బం. ఇమమేవ హి అత్థవసం పటిచ్చ వుత్తం భగవతా – "నాహం, భిక్ఖవే, ముట్ఠస్సతిస్స అసమ్పజానస్స ఆనాపానస్సతిభావనం వదామీ"తి (మ॰ ని॰ ౩.౧౪౯; సం॰ ని॰ ౫.౯౯౨). కిఞ్చాపి హి యంకిఞ్చి కమ్మట్ఠానం సతస్స సమ్పజానస్సేవ సమ్పజ్జతి, ఇతో అఞ్ఞం పన మనసికరోన్తస్స పాకటం హోతి. ఇదం పన ఆనాపానస్సతికమ్మట్ఠానం గరుకం గరుకభావనం బుద్ధపచ్చేకబుద్ధబుద్ధపుత్తానం మహాపురిసానంయేవ మనసికారభూమిభూతం, న చేవ ఇత్తరం, న చ ఇత్తరసత్తసమాసేవితం. యథా యథా మనసి కరీయతి, తథా తథా సన్తఞ్చేవ హోతి సుఖుమఞ్చ. తస్మా ఏత్థ బలవతీ సతి చ పఞ్ఞా చ ఇచ్ఛితబ్బా.

యథా హి మట్ఠసాటకస్స తున్నకరణకాలే సూచిపి సుఖుమా ఇచ్ఛితబ్బా, సూచిపాసవేధనమ్పి తతో సుఖుమతరం, ఏవమేవం మట్ఠసాటకసదిసస్స ఇమస్స కమ్మట్ఠానస్స భావనాకాలే సూచిపటిభాగా సతిపి సూచిపాసవేధనపటిభాగా తంసమ్పయుత్తా పఞ్ఞాపి బలవతీ ఇచ్ఛితబ్బా. తాహి చ పన సతిపఞ్ఞాహి సమన్నాగతేన భిక్ఖునా న తే అస్సాసపస్సాసా అఞ్ఞత్ర పకతిఫుట్ఠోకాసా పరియేసితబ్బా.

యథా హి కస్సకో ఖేత్తం కసిత్వా బలీబద్దే ముఞ్చిత్వా గోచరముఖే కత్వా ఛాయాయ నిసిన్నో విస్సమేయ్య, అథస్స తే బలీబద్దా వేగేన అటవిం పవిసేయ్యుం. యో హోతి ఛేకో కస్సకో, సో పున తే గహేత్వా యోజేతుకామో న తేసం అనుపదం గన్త్వా అటవిం ఆహిణ్డతి. అథ ఖో రస్మిఞ్చ పతోదఞ్చ గహేత్వా ఉజుకమేవ తేసం నిపాతనతిత్థం గన్త్వా నిసీదతి వా నిపజ్జతి వా. అథ తే గోణే దివసభాగం చరిత్వా నిపాతనతిత్థం ఓతరిత్వా న్హత్వా చ పివిత్వా చ పచ్చుత్తరిత్వా ఠితే దిస్వా రస్మియా బన్ధిత్వా పతోదేన విజ్ఝన్తో ఆనేత్వా యోజేత్వా పున కమ్మం కరోతి. ఏవమేవం తేన భిక్ఖునా న తే అస్సాసపస్సాసా అఞ్ఞత్ర పకతిఫుట్ఠోకాసా పరియేసితబ్బా. సతిరస్మిం పన పఞ్ఞాపతోదఞ్చ గహేత్వా పకతిఫుట్ఠోకాసే చిత్తం ఠపేత్వా మనసికారో పవత్తేతబ్బో. ఏవం హిస్స మనసికరోతో న చిరస్సేవ తే ఉపట్ఠహన్తి నిపాతనతిత్థే వియ గోణా. తతో తేన సతిరస్మియా బన్ధిత్వా తస్మింయేవ ఠానే యోజేత్వా పఞ్ఞాపతోదేన విజ్ఝన్తేన పునప్పునం కమ్మట్ఠానం అనుయుఞ్జితబ్బం. తస్సేవమనుయుఞ్జతో న చిరస్సేవ నిమిత్తం ఉపట్ఠాతి. తం పనేతం న సబ్బేసం ఏకసదిసం హోతి, అపిచ ఖో కస్సచి సుఖసమ్ఫస్సం ఉప్పాదయమానో తూలపిచు వియ కప్పాసపిచు వియ వాతధారా వియ చ ఉపట్ఠాతీతి ఏకచ్చే ఆహు.

అయం పన **అట్ఠకథాసు వినిచ్ఛయో** – ఇదఞ్హి కస్సచి తారకరూపం వియ మణిగుళికా వియ ముత్తాగుళికా వియ చ, కస్సచి ఖరసమ్ఫస్సం హుత్వా కప్పాసట్ఠి వియ దారుసారసూచి వియ చ, కస్సచి దీఘపామఙ్గసుత్తం వియ కుసుమదామం వియ ధూమసిఖా వియ చ, కస్సచి విత్థతం మక్కటకసుత్తం వియ వలాహకపటలం వియ పదుమపుప్ఫం వియ రథచక్కం వియ చన్దమణ్డలం వియ సూరియమణ్డలం వియ చ ఉపట్ఠాతి, తఞ్చ పనేతం యథా సమ్బహులేసు భిక్ఖూసు సుత్తన్తం సజ్ఝాయిత్వా నిసిన్నేసు ఏకేన భిక్ఖునా "తుమ్హాకం కీదిసం హుత్వా ఇదం సుత్తం ఉపట్ఠాతీ"తి వుత్తే ఏకో "మయ్హం మహతీ పబ్బతేయ్యా నదీ వియ హుత్వా ఉపట్ఠాతీ"తి ఆహ. అపరో "మయ్హం ఏకా వనరాజి వియ". అఞ్ఞో "మయ్హం ఏకో సీతచ్ఛాయో సాఖాసమ్పన్నో ఫలభారభరితో రుక్ఖో వియా"తి. తేసఞ్హి తం ఏకమేవ సుత్తం సఞ్ఞానానతాయ నానతో ఉపట్ఠాతి. ఏవం ఏకమేవ కమ్మట్ఠానం సఞ్ఞానానతాయ నానతో ఉపట్ఠాతి. సఞ్ఞజఞ్హి ఏతం సఞ్ఞానిదానం సఞ్ఞాపభవం, తస్మా సఞ్ఞానానతాయ నానతో ఉపట్ఠాతీతి వేదితబ్బం.

ఏవం ఉపట్ఠితే పన నిమిత్తే తేన భిక్ఖునా ఆచరియస్స సన్తికం గన్త్వా ఆరోచేతబ్బం "మయ్హం, భన్తే, ఏవరూపం నామ ఉపట్ఠాతీ"తి. ఆచరియేన పన "నిమిత్తమిదం, ఆవుసో, కమ్మట్ఠానం పునప్పునం మనసి కరోహి సప్పురిసా"తి వత్తబ్బో. అథానేన నిమిత్తేయేవ చిత్తం ఠపేతబ్బం. ఏవమస్సాయం ఇతో పభుతి ఠపనావసేన భావనా హోతి. వుత్తఞ్హేతం పోరాణేహి –

"నిమిత్తే ఠపయం చిత్తం, నానాకారం విభావయం;

ధీరో అస్సాసపస్సాసే, సకం చిత్తం నిబన్ధతీ"తి. (పారా॰ అట్ఠ॰ ౨.౧౬౫; విసుద్ధి॰ ౧.౨౩౨);

తస్సేవం నిమిత్తుపట్ఠానతో పభుతి నీవరణాని విక్ఖమ్భితానేవ హోన్తి, కిలేసా సన్నిసిన్నావ, చిత్తం ఉపచారసమాధినా సమాహితమేవ. అథానేన తం నిమిత్తం నేవ వణ్ణతో మనసి కాతబ్బం, న లక్ఖణతో పచ్చవేక్ఖితబ్బం, అపిచ ఖో ఖత్తియమహేసియా చక్కవత్తిగబ్భో వియ కస్సకేన సాలియవగబ్భో వియ చ ఆవాసాదీని సత్త అసప్పాయాని వజ్జేత్వా తానేవ సత్త సప్పాయాని సేవన్తేన సాధుకం రక్ఖితబ్బం, అథ నం ఏవం రక్ఖిత్వా పునప్పునం మనసికారవసేన వుద్ధిం విరూళ్హిం గమయిత్వా దసవిధం అప్పనాకోసల్లం సమ్పాదేతబ్బం, వీరియసమతా యోజేతబ్బా. తస్సేవం ఘటేన్తస్స విసుద్ధిమగ్గే వుత్తానుక్కమేన తస్మిం నిమిత్తే చతుక్కపఞ్చకజ్ఝానాని నిబ్బత్తన్తి. ఏవం నిబ్బత్తచతుక్కపఞ్చకజ్ఝానో పనేత్థ భిక్ఖు సల్లక్ఖణావివట్టనావసేన కమ్మట్ఠానం వడ్ఢేత్వా పారిసుద్ధిం పత్తుకామో తదేవ ఝానం పఞ్చహాకారేహి వసిప్పత్తం

పగుణం కత్వా నామరూపం వవత్థపేత్వా విపస్సనం పట్ఠపేతి. కథం? సో హి సమాపత్తితో వుట్ఠాయ అస్సాసపస్సాసానం సముదయో కరజకాయో చ చిత్తఞ్చాతి పస్సతి. యథా హి కమ్మారగగ్గరియా ధమమానాయ భస్తఞ్చ పురిసస్స చ తజ్జం వాయామం పటిచ్చ వాతో సఞ్చరతి, ఏవమేవం కాయఞ్చ చిత్తఞ్చ పటిచ్చ అస్సాసపస్సాసాతి. తతో అస్సాసపస్సాసే చ కాయఞ్చ రూపన్తి, చిత్తఞ్చ తంసమ్పయుత్తే చ ధమ్మే అరూపన్తి వవత్థపేతి.

ఏవం నామరూపం వవత్థపేత్వా తస్స పచ్చయం పరియేసతి, పరియేసన్తో చ తం దిస్వా తీసుపి అద్ధాసు నామరూపస్స పవత్తిం ఆరబ్భ కఙ్ఖం వితరతి, వితిణ్ణకఙ్ఖో కలాపసమ్మసనవసేన "అనిచ్చం దుక్ఖమనత్తా"తి తిలక్ఖణం ఆరోపేత్వా ఉదయబ్బయానుపస్సనాయ పుబ్బభాగే ఉప్పన్నే ఓభాసాదయో దస విపస్సనుపక్కిలేసే పహాయ ఉపక్కిలేసవిముత్తం ఉదయబ్బయానుపస్సనాఞాణం "మగ్గో"తి వవత్థపేత్వా ఉదయం పహాయ భఙ్గానుపస్సనం పత్వా నిరన్తరం భఙ్గానుపస్సనేన భయతో ఉపట్ఠితేసు సబ్బసఙ్ఖారేసు నిబ్బిన్దన్తో విరజ్జన్తో విముచ్చన్తో యథాక్కమేన చత్తారో అరియమగ్గే పాపుణిత్వా అరహత్తఫలే పతిట్ఠాయ ఏకూనవీసతిభేదస్స పచ్చవేక్ఖణాఞాణస్స పరియన్తం పత్తో సదేవకస్స లోకస్స అగ్గదక్ఖిణేయ్యో హోతి. ఏత్తావతా చస్స గణనం ఆదిం కత్వా విపస్సనాపరియోసానా ఆనాపానస్సతిసమాధిభావనా సమత్తా హోతీతి. అయం సబ్బాకారతో పఠమచతుక్కవణ్ణనా.

ఇతరేసు పన తీసు చతుక్కేసు యస్మా విసుం కమ్మట్ఠానభావనానయో నామ నత్థి, తస్మా అనుపదవణ్ణనానయేనేవ తేసం ఏవమత్థో వేదితబ్బో. **పీతిపటిసంవేదీ**తి పీతిం పటిసంవిదితం కరోన్తో పాకటం కరోన్తో అస్ససిస్సామి పస్ససిస్సామీతి సిక్ఖతి. తత్థ ద్వీహాకారేహి పీతి పటిసంవిదితా హోతి ఆరమ్మణతో చ అసమ్మోహతో చ.

కథం **ఆరమ్మణతో** పీతి పటిసంవిదితా హోతి? సప్పీతికే ద్వే ఝానే సమాపజ్జతి, తస్స సమాపత్తిక్ఖణే ఝానపటిలాభేన ఆరమ్మణతో పీతి పటిసంవిదితా హోతి ఆరమ్మణస్స పటిసంవిదితత్తా.

కథం **అసమ్మోహతో**? సప్పీతికే ద్వే ఝానే సమాపజ్జిత్వా వుట్ఠాయ ఝానసమ్పయుత్తం పీతిం ఖయతో వయతో సమ్మసతి, తస్స విపస్సనాక్ఖణే లక్ఖణపటివేధేన అసమ్మోహతో పీతి పటిసంవిదితా హోతి. ఏతేనేవ నయేన అవసేసపదానిపి అత్థతో వేదితబ్బాని. ఇదం పనేత్థ విసేసమత్తం – తిణ్ణం ఝానానం వసేన సుఖపటిసంవిదితా హోతి. చతున్నమ్పి ఝానానం వసేన చిత్తసఙ్ఖారపటిసంవిదితా వేదితబ్బా. **చిత్తసఙ్ఖారో**తి వేదనాసఞ్ఞాక్ఖన్ధా. **పస్సమ్భయం చిత్తసఙ్ఖార**న్తి ఓళారికం ఓళారికం చిత్తసఙ్ఖారం పస్సమ్భేన్తో, నిరోధేన్తోతి అత్థో. సో విత్థారతో కాయసఙ్ఖారే వుత్తనయేన వేదితబ్బో. అపిచేత్థ **పీతి**పదే పీతిసీసేన వేదనా వుత్తా, **సుఖ**పదే సరూపేనేవ వేదనా. ద్వీసు చిత్తసఙ్ఖారపదేసు "సఞ్ఞా చ వేదనా చ చేతసికా, ఏతే ధమ్మా చిత్తపటిబద్ధా చిత్తసఙ్ఖారా"తి (పటి॰ మ॰ ౧.౧౭౪; మ॰ ని॰ ౧.౪౬౩) వచనతో సఞ్ఞాసమ్పయుత్తా వేదనాతి ఏవం వేదనానుపస్సనానయేన ఇదం చతుక్కం భాసితన్తి వేదితబ్బం.

తతియచతుక్కేపి చతున్నం ఝానానం వసేన చిత్తపటిసంవిదితా వేదితబ్బా. **అభిప్పమోదయం చిత్త**న్తి చిత్తం మోదేన్తో పమోదేన్తో హాసేన్తో పహాసేన్తో అస్ససిస్సామి పస్ససిస్సామీతి సిక్ఖతి. తత్థ ద్వీహాకారేహి అభిప్పమోదో హోతి సమాధివసేన చ విపస్సనావసేన చ.

కథం **సమాధివసేన**? సప్పీతికే ద్వే ఝానే సమాపజ్జతి, సో సమాపత్తిక్ఖణే సమ్పయుత్తాయ పీతియా చిత్తం ఆమోదేతి పమోదేతి. కథం **విపస్సనావసేన**? సప్పీతికే ద్వే ఝానే సమాపజ్జిత్వా వుట్ఠాయ ఝానసమ్పయుత్తం పీతిం ఖయతో వయతో సమ్మసతి. ఏవం విపస్సనాక్ఖణే ఝానసమ్పయుత్తం పీతిం ఆరమ్మణం కత్వా చిత్తం ఆమోదేతి పమోదేతి. ఏవం పటిపన్నో "అభిప్పమోదయం చిత్తం అస్ససిస్సామి పస్ససిస్సామీతి సిక్ఖతీ"తి వుచ్చతి.

**సమాదహం చిత్త**న్తి పఠమజ్ఝానాదివసేన ఆరమ్మణే చిత్తం సమం ఆదహన్తో సమం ఠపేన్తో, తాని వా పన ఝానాని సమాపజ్జిత్వా వుట్ఠాయ ఝానసమ్పయుత్తం చిత్తం ఖయతో వయతో సమ్మసతో విపస్సనాక్ఖణే లక్ఖణపటివేధేన ఉప్పజ్జతి ఖణికచిత్తేకగ్గతా, ఏవం ఉప్పన్నాయ ఖణికచిత్తేకగ్గతాయ వసేనపి ఆరమ్మణే చిత్తం సమం ఆదహన్తో సమం ఠపేన్తో "సమాదహం చిత్తం అస్ససిస్సామి పస్ససిస్సామీతి సిక్ఖతీ"తి వుచ్చతి.

**విమోచయం చిత్త**న్తి పఠమజ్ఝానేన నీవరణేహి చిత్తం మోచేన్తో విమోచేన్తో, దుతియేన వితక్కవిచారేహి, తతియేన పీతియా, చతుత్థేన సుఖదుక్ఖేహి చిత్తం మోచేన్తో విమోచేన్తో, తాని వా పన ఝానాని సమాపజ్జిత్వా వుట్ఠాయ ఝానసమ్పయుత్తం చిత్తం ఖయతో వయతో సమ్మసతి. సో విపస్సనాక్ఖణే అనిచ్చానుపస్సనాయ నిచ్చసఞ్ఞాతో చిత్తం మోచేన్తో విమోచేన్తో, దుక్ఖానుపస్సనాయ సుఖసఞ్ఞాతో, అనత్తానుపస్సనాయ అత్తసఞ్ఞాతో, నిబ్బిదానుపస్సనాయ నన్దితో, విరాగానుపస్సనాయ రాగతో, నిరోధానుపస్సనాయ సముదయతో, పటినిస్సగ్గానుపస్సనాయ ఆదానతో చిత్తం మోచేన్తో విమోచేన్తో అస్ససతి చేవ పస్ససతి చ. తేన వుచ్చతి – "విమోచయం చిత్తం అస్ససిస్సామి పస్ససిస్సామీతి సిక్ఖతీ"తి. ఏవం చిత్తానుపస్సనావసేన ఇదం చతుక్కం భాసితన్తి వేదితబ్బం.

చతుత్థచతుక్కే పన **అనిచ్చానుపస్సీ**తి ఏత్థ తావ అనిచ్చం వేదితబ్బం, అనిచ్చతా వేదితబ్బా, అనిచ్చానుపస్సనా వేదితబ్బా, అనిచ్చానుపస్సీ వేదితబ్బో. తత్థ **అనిచ్చ**న్తి పఞ్చక్ఖన్ధా. కస్మా? ఉప్పాదవయఞ్ఞథత్తభావా. **అనిచ్చతా**తి తేసంయేవ ఉప్పాదవయఞ్ఞథత్తం, హుత్వా అభావో వా, నిబ్బత్తానం తేనేవాకారేన అట్ఠత్వా ఖణభఙ్గేన భేదోతి అత్థో. **అనిచ్చానుపస్సనా**తి తస్సా అనిచ్చతాయ వసేన రూపాదీసు "అనిచ్చ"న్తి అనుపస్సనా. **అనిచ్చానుపస్సీ**తి తాయ అనుపస్సనాయ సమన్నాగతో. తస్మా ఏవంభూతో అస్ససన్తో చ పస్ససన్తో చ ఇధ "అనిచ్చానుపస్సీ అస్ససిస్సామి పస్ససిస్సామీతి సిక్ఖతీ"తి వేదితబ్బో.

**విరాగానుపస్సీ**తి ఏత్థ పన ద్వే విరాగా ఖయవిరాగో చ అచ్చన్తవిరాగో చ. తత్థ **ఖయవిరాగో**తి సఙ్ఖారానం ఖణభఙ్గో. **అచ్చన్తవిరాగో**తి నిబ్బానం. **విరాగానుపస్సనా**తి తదుభయదస్సనవసేన పవత్తా విపస్సనా చ మగ్గో చ. తాయ దువిధాయపి అనుపస్సనాయ సమన్నాగతో హుత్వా అస్ససన్తో చ పస్ససన్తో చ "విరాగానుపస్సీ అస్ససిస్సామి పస్ససిస్సామీతి సిక్ఖతీ"తి వేదితబ్బో. **నిరోధానుపస్సీ**పదేపి ఏసేవ నయో.

**పటినిస్సగ్గానుపస్సీ**తి ఏత్థాపి ద్వే పటినిస్సగ్గా పరిచ్చాగపటినిస్సగ్గో చ పక్ఖన్దనపటినిస్సగ్గో చ. పటినిస్సగ్గోయేవ అనుపస్సనా పటినిస్సగ్గానుపస్సనా, విపస్సనామగ్గానమేతం అధివచనం. **విపస్సనా**తి తదఙ్గవసేన సద్ధిం ఖన్ధాభిసఙ్ఖారేహి కిలేసే పరిచ్చజతి, సఙ్ఖతదోసదస్సనేన చ తబ్బిపరీతే నిబ్బానే తన్నిన్నతాయ పక్ఖన్దతీతి **పరిచ్చాగపటినిస్సగ్గో** చేవ **పక్ఖన్దనపటినిస్సగ్గో** చాతి వుచ్చతి. **మగ్గో** సముచ్ఛేదవసేన సద్ధిం ఖన్ధాభిసఙ్ఖారేహి కిలేసే పరిచ్చజతి, ఆరమ్మణకరణేన చ నిబ్బానే పక్ఖన్దతీతి **పరిచ్చాగపటినిస్సగ్గో** చేవ **పక్ఖన్దనపటినిస్సగ్గో** చాతి వుచ్చతి. ఉభయమ్పి పన పురిమపురిమఞాణానం

అనుఅను పస్సనతో అనుపస్సనాతి వుచ్చతి. తాయ దువిధాయపి పటినిస్సగ్గానుపస్సనాయ సమన్నాగతో హుత్వా అస్ససన్తో చ పస్ససన్తో చ "పటినిస్సగ్గానుపస్సీ అస్ససిస్సామి పస్ససిస్సామీతి సిక్ఖతీ"తి వేదితబ్బో.

ఏత్థ చ "అనిచ్చానుపస్సీ"తి తరుణవిపస్సనాయ వసేన వుత్తం, "విరాగానుపస్సీ"తి తతో బలవతరాయ సఙ్ఖారేసు విరజ్జనసమత్థాయ విపస్సనాయ వసేన, "నిరోధానుపస్సీ"తి తతో బలవతరాయ కిలేసనిరోధనసమత్థాయ విపస్సనాయ వసేన , "పటినిస్సగ్గానుపస్సీ"తి మగ్గస్స ఆసన్నభూతాయ అతితిక్ఖాయ విపస్సనాయ వసేన వుత్తన్తి వేదితబ్బం. యత్థ పన మగ్గోపి లబ్భతి, సో అభిన్నోయేవ. ఏవమిదం చతుక్కం సుద్ధవిపస్సనావసేన వుత్తం, పురిమాని పన తీణి సమథవిపస్సనావసేనాతి.

ఆనాపానస్సతిమాతికావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౬౪. ఇదాని యథానిక్ఖిత్తం మాతికం పటిపాటియా భాజేత్వా దస్సేతుం **ఇధాతి ఇమిస్సా దిట్ఠియాతి**ఆది ఆరద్ధం. తత్థ **ఇమిస్సా దిట్ఠియాతి**ఆదీహి దసహి పదేహి సిక్ఖత్తయసఙ్ఖాతం సబ్బఞ్ఞుబుద్ధసాసనమేవ కథితం. తఞ్హి బుద్ధేన భగవతా దిట్ఠత్తా **దిట్ఠీ**తి వుచ్చతి, తస్సేవ ఖమనవసేన **ఖన్తి,** రుచ్చనవసేన **రుచి,** గహణవసేన **ఆదాయో,** సభావట్ఠేన **ధమ్మో,** సిక్ఖితబ్బట్ఠేన **వినయో,** తదుభయేనపి **ధమ్మవినయో,** పవుత్తవసేన **పావచనం,** సేట్ఠచరియట్ఠేన **బ్రహ్మచరియం** , అనుసిట్ఠిదానవసేన **సత్థుసాసన**న్తి వుచ్చతి. తస్మా "ఇమిస్సా దిట్ఠియా"తిఆదీసు ఇమిస్సా బుద్ధదిట్ఠియా, ఇమిస్సా బుద్ధఖన్తియా, ఇమిస్సా బుద్ధరుచియా, ఇమస్మిం బుద్ధఆదాయే, ఇమస్మిం బుద్ధధమ్మే, ఇమస్మిం బుద్ధవినయే, ఇమస్మిం బుద్ధధమ్మవినయే, ఇమస్మిం బుద్ధపావచనే, ఇమస్మిం బుద్ధబ్రహ్మచరియే, ఇమస్మిం బుద్ధసత్థుసాసనేతి అత్థో వేదితబ్బో. అపిచేతం సిక్ఖత్తయసఙ్ఖాతం సకలం పావచనం భగవతా దిట్ఠత్తా సమ్మాదిట్ఠిపచ్చయత్తా సమ్మాదిట్ఠిపుబ్బఙ్గమత్తా చ దిట్ఠి. భగవతో ఖమనవసేన ఖన్తి. రుచ్చనవసేన రుచి. గహణవసేన ఆదాయో . అత్తనో కారకం అపాయే అపతమానం ధారేతీతి ధమ్మో. సోవ సంకిలేసపక్ఖం వినేతీతి వినయో. ధమ్మో చ సో వినయో చాతి ధమ్మవినయో, కుసలధమ్మేహి వా అకుసలధమ్మానం ఏస వినయోతి ధమ్మవినయో. తేనేవ వుత్తం – "యే చ ఖో త్వం, గోతమి, ధమ్మే జానేయ్యాసి ఇమే ధమ్మా విరాగాయ సంవత్తన్తి, నో సరాగాయ…పే… ఏకంసేన, గోతమి, ధారేయ్యాసి ఏసో ధమ్మో ఏసో వినయో ఏతం సత్థుసాసన"న్తి (అ. ని. ౮.౫౩; చూళవ. ౪౦౬). ధమ్మేన వా వినయో, న దణ్డాదీహీతి ధమ్మవినయో. వుత్తమ్పి చేతం –

"దణ్డేనేకే దమయన్తి, అఙ్కుసేహి కసాహి చ;
అదణ్డేన అసత్థేన, నాగో దన్తో మహేసినా"తి. (మ. ని. ౨.౩౫౨; చూళవ. ౩౪౨);

తథా "ధమ్మేన నయమానానం, కా ఉసూయా విజానత"న్తి (మహావ. ౬౩). ధమ్మాయ వా వినయో ధమ్మవినయో. అనవజ్జధమ్మత్థం హేస వినయో, న భవభోగామిసత్థం. తేనాహ భగవా – "నయిదం, భిక్ఖవే, బ్రహ్మచరియం వుస్సతి జనకుహనత్థ"న్తి (ఇతివు. ౩౫; అ. ని. ౪.౨౫) విత్థారో. పుణ్ణత్థేరోపి ఆహ – "అనుపాదాపరినిబ్బానత్థం ఖో, ఆవుసో, భగవతి బ్రహ్మచరియం వుస్సతీ"తి (మ. ని. ౧.౨౫౯). విసుద్ధం వా నయతీతి వినయో, ధమ్మతో వినయో ధమ్మవినయో. సంసారధమ్మతో హి సోకాదిధమ్మతో వా ఏస విసుద్ధం నిబ్బానం నయతి, ధమ్మస్స వా వినయో, న తిత్థకరానన్తి ధమ్మవినయో. ధమ్మభూతో హి భగవా, తస్సేవ ఏస వినయో. యస్మా వా ధమ్మా ఏవ అభిఞ్ఞేయ్యా పరిఞ్ఞేయ్యా

పహాతబ్బా భావేతబ్బా సచ్ఛికాతబ్బా చ, తస్మా ఏస ధమ్మేసు వినయో, న సత్తేసు న జీవేసు చాతి ధమ్మవినయో. సాత్థసబ్యఞ్జనతాదీహి అఞ్ఞేసం వచనతో పధానం వచనన్తి పవచనం, పవచనమేవ పావచనం. సబ్బచరియాహి విసిట్ఠచరియభావేన బ్రహ్మచరియం. దేవమనుస్సానం సత్థుభూతస్స భగవతో సాసనన్తి సత్థుసాసనం, సత్థుభూతం వా సాసనన్తిపి సత్థుసాసనం. "యో వో, ఆనన్ద, మయా ధమ్మో చ వినయో చ దేసితో పఞ్ఞత్తో, సో వో మమచ్చయేన సత్థా"తి (దీ. ని. ౨.౨౧౬) హి ధమ్మవినయోవ సత్థాతి వుత్తో. ఏవమేతేసం పదానం అత్థో వేదితబ్బో. యస్మా పన ఇమస్మింయేవ సాసనే సబ్బాకారఆనాపానస్సతిసమాధినిబ్బత్తకో భిక్ఖు విజ్జతి, న అఞ్ఞత్ర, తస్మా తత్థ తత్థ "ఇమిస్సా"తి చ "ఇమస్మి"న్తి చ అయం నియమో కతోతి వేదితబ్బో. అయం "ఇధా"తిమాతికాయ నిద్దేసస్స అత్థో.

**పుథుజ్జనకల్యాణకో వా**తిఆదినా చ భిక్ఖుసద్దస్స వచనత్థం అవత్వా ఇధాధిప్పేతభిక్ఖుయేవ దస్సితో. తత్థ పుథుజ్జనో చ సో కిలేసానం అసముచ్ఛిన్నత్తా, కల్యాణో చ సీలాదిపటిపత్తియుత్తత్తాతి పుథుజ్జనకల్యాణో, పుథుజ్జనకల్యాణోవ **పుథుజ్జనకల్యాణకో**. అధిసీలాదీని సిక్ఖతీతి **సేక్ఖో**. సోతాపన్నో వా సకదాగామీ వా అనాగామీ వా. అకుప్పో చలయితుమసక్కుణేయ్యో అరహత్తఫలధమ్మో అస్సాతి **అకుప్పధమ్మో**. సోపి హి ఇమం సమాధిం భావేతి.

అరఞ్ఞనిద్దేసే వినయపరియాయేన తావ "ఠపేత్వా గామఞ్చ గాముపచారఞ్చ అవసేసం అరఞ్ఞ"న్తి (పారా. ౯౨) ఆగతం. సుత్తన్తపరియాయేన ఆరఞ్ఞకం భిక్ఖుం సన్ధాయ "ఆరఞ్ఞకం నామ సేనాసనం పఞ్చధనుసతికం పచ్ఛిమ"న్తి (పాచి. ౫౭౩) ఆగతం. వినయసుత్తన్తా పన ఉభోపి పరియాయదేసనా నామ, అభిధమ్మో నిప్పరియాయదేసనాతి అభిధమ్మపరియాయేన (విభ. ౫౨౯) అరఞ్ఞం దస్సేతుం **నిక్ఖమిత్వా బహి ఇన్దఖీలా**తి వుత్తం, ఇన్దఖీలతో బహి నిక్ఖమిత్వాతి అత్థో. నిక్ఖమిత్వా బహి ఇన్దఖీలన్తిపి పాఠో, ఇన్దఖీలం అతిక్కమిత్వా బహీతి వుత్తం హోతి. **ఇన్దఖీలో**తి చేత్థ గామస్స వా నగరస్స వా ఉమ్మారో.

రుక్ఖమూలనిద్దేసే రుక్ఖమూలస్స పాకటత్తా తం అవత్వావ **యత్థా**తిఆదిమాహ. తత్థ **యత్థా**తి యస్మిం రుక్ఖమూలే. ఆసన్తి నిసీదన్తి ఏత్థాతి **ఆసనం. పఞ్ఞత్త**న్తి ఠపితం. **మఞ్చో వా**తిఆదీని ఆసనస్స పభేదవచనాని. మఞ్చోపి హి నిసజ్జాయపి ఓకాసత్తా ఇధ ఆసనేసు వుత్తో. సో పన మసారకబున్దికాబద్ధకుళీరపాదకఆహచ్చపాదకానం అఞ్ఞతరో. **పీఠం** తేసం అఞ్ఞతరమేవ. **భిసీ**తి ఉణ్ణాభిసిచోళభిసివాకభిసితిణభిసిపణ్ణభిసీనం అఞ్ఞతరా. **తట్టికా**తి తాలపణ్ణాదీహి చినిత్వా కతా. **చమ్మఖణ్డో**తి నిసజ్జారహో యో కోచి చమ్మఖణ్డో. **తిణసన్థరా**దయో తిణాదీని గుమ్బేత్వా కతా. **తత్థా**తి తస్మిం రుక్ఖమూలే. **చఙ్కమతి వా**తిఆదీహి రుక్ఖమూలస్స చతుఇరియాపథపవత్తనయోగ్యతా కథితా. "యత్థా"తిఆదీహి సబ్బపదేహి రుక్ఖమూలస్స సన్దచ్ఛాయతా జనవివిత్తతా చ వుత్తా హోతి. **కేనచీ**తి కేనచి సమూహేన. తం సమూహం భిన్దిత్వా విత్థారేన్తో **గహట్ఠేహి వా పబ్బజితేహి వా**తి ఆహ. **అనాకిణ్ణ**న్తి అసంకిణ్ణం అసమ్బాధం. యస్స సేనాసనస్స సమన్తా గావుతమ్పి అడ్ఢయోజనమ్పి పబ్బతగహనం వనగహనం నదీగహనం హోతి, న కోచి అవేలాయ ఉపసఙ్కమితుం సక్కోతి, ఇదం సన్తికేపి అనాకిణ్ణం నామ. యం పన అడ్ఢయోజనికం వా యోజనికం వా హోతి, ఇదం దూరతాయ ఏవ అనాకిణ్ణం నామ.

**విహారో**తి అడ్ఢయోగాదిముత్తకో అవసేసావాసో. **అడ్ఢయోగో**తి సుపణ్ణవఙ్కగేహం. **పాసాదో**తి ద్వే కణ్ణికా గహేత్వా కతో దీఘపాసాదో. **హమ్మియ**న్తి ఉపరిఆకాసతలే పతిట్ఠితకూటాగారపాసాదోయేవ. **గుహా**తి ఇట్ఠకాగుహా సిలాగుహా దారుగుహా పంసుగుహాతి ఏవఞ్హి ఖన్ధకట్ఠకథాయం (చూళవ. అట్ఠ. ౨౯౪) వుత్తం. విభఙ్గట్ఠకథాయం పన **విహారో**తి సమన్తా

పరిహారపథం అన్తోయేవ రత్తిట్ఠానదివాట్ఠానాని చ దస్సేత్వా కతసేనాసనం. **గుహా**తి భూమిగుహా, యత్థ రత్తిన్దివం దీపం లద్ధుం వట్టతి. పబ్బతగుహా వా భూమిగుహా వాతి ఇదం ద్వయం విసేసేత్వా వుత్తం. మాతికాయ సబ్బకాలసాధారణలక్ఖణవసేన "నిసీదతీ"తి వత్తమానవచనం కతం, ఇధ పన నిసిన్నస్స భావనారమ్భసబ్భావతో నిసజ్జారమ్భపరియోసానదస్సనత్థం **నిసిన్నో**తి నిట్ఠానవచనం కతం. యస్మా పన ఉజుం కాయం పణిధాయ నిసిన్నస్స కాయో ఉజుకో హోతి, తస్మా బ్యఞ్జనే ఆదరం అకత్వా అధిప్పేతమ ఏవ దస్సేన్తో **ఉజుకో**తిఆదిమాహ. తత్థ **ఠితో సుపణిహితో**తి ఉజుకం పణిహితత్తా ఉజుకో హుత్వా ఠితో, న సయమేవాతి అత్థో. **పరిగ్గహట్ఠో**తి పరిగ్గహితట్ఠో. కిం పరిగ్గహితం? నియ్యానం. కిం నియ్యానం? ఆనాపానస్సతిసమాధియేవ యావ అరహత్తమగ్గా నియ్యానం. తేనాహ**నియ్యానట్ఠో**తి ముఖసద్దస్స జేట్ఠకత్థవసేన సంసారతో నియ్యానట్ఠో వుత్తో. **ఉపట్ఠానట్ఠో**తి సభావట్ఠోయేవ. సబ్బేహి పనేతేహి పదేహి పరిగ్గహితనియ్యానం సతిం కత్వాతి అత్థో వుత్తో హోతి. కేచి పన "పరిగ్గహట్ఠోతి సతియా పరిగ్గహట్ఠో, నియ్యానట్ఠోతి అస్సాసపస్సాసానం పవిసననిక్ఖమనద్వారట్ఠో"తి వణ్ణయన్తి. పరిగ్గహితఅస్సాసపస్సాసనియ్యానం సతిం ఉపట్ఠపేత్వాతి వుత్తం హోతి.

౧౬౫. **బాత్తింసాయ ఆకారేహీ**తి తాసు తాసు అవత్థాసు యథాక్కమేన లబ్భమానానం అనవసేసపరియాదానవసేన వుత్తం. **దీఘం అస్సాసవసేనా**తి మాతికాయ "దీఘ"న్తివుత్తఅస్సాసవసేన. ఏవం సేసేసు. **ఏకగ్గత**న్తి ఏకగ్గభావం. **అవిక్ఖేప**న్తి అవిక్ఖిపనం. ఏకగ్గతా ఏవ హి నానారమ్మణేసు చిత్తస్స అవిక్ఖిపనతో అవిక్ఖేపోతి వుచ్చతి. **పజానతో**తి అసమ్మోహవసేన పజానన్తస్స, విన్దన్తస్సాతి వా అత్థో. "అవిక్ఖేపో మే పటిలద్ధో"తి ఆరమ్మణకరణవసేన పజానన్తస్స వా. **తాయ సతియా**తి తాయ ఉపట్ఠితాయ సతియా. **తేన ఞాణేనా**తి తేన అవిక్ఖేపజాననఞాణేన. **సతో కారీ హోతీ**తి ఏత్థ యస్మా ఞాణసమ్పయుత్తా ఏవ సతి సతీతి అధిప్పేతా, యథాహ – "సతిమా హోతి పరమేన సతినేపక్కేన సమన్నాగతో"తి (విభ. ౪౬౭). తస్మా "సతో"తి వచనేనేవ ఞాణమ్పి గహితమేవ హోతి.

౧౬౬. **అద్ధానసఙ్ఖాతే**తి దీఘసఙ్ఖాతే కాలే. దీఘో హి మగ్గో అద్ధానోతి వుచ్చతి. అయమ్పి కాలో దీఘత్తా అద్ధానో వియ అద్ధానోతి వుత్తో. "అస్ససతీ"తి చ "పస్ససతీ"తి చ అస్సాసఞ్చ పస్సాసఞ్చ విసుం విసుం వత్వాపి భావనాయ నిరన్తరప్పవత్తిదస్సనత్థం "అస్ససతిపి పస్ససతిపీ"తి పున సమాసేత్వా వుత్తం. **ఛన్దో ఉప్పజ్జతీ**తి భావనాభివుద్ధియా భియ్యోభావాయ ఛన్దో జాయతి. **సుఖుమతర**న్తి పస్సమ్భనసబ్భావతో వుత్తం. **పామోజ్జం ఉప్పజ్జతీ**తి భావనాపారిపూరియా పీతి జాయతి. **అస్సాసపస్సాసాపి చిత్తం వివత్తతీ**తి అస్సాసపస్సాసే నిస్సాయ పటిభాగనిమిత్తే ఉప్పజ్జన్తే పకతిఅస్సాసపస్సాసతో చిత్తం నివత్తతి. **ఉపేక్ఖా సణ్ఠాతీ**తి తస్మిం పటిభాగనిమిత్తే ఉపచారప్పనాసమాధిపత్తియా పున సమాధానే బ్యాపారాభావతో తత్రమజ్ఝత్తుపేక్ఖా సణ్ఠాతి నామ. **నవహాకారేహీ**తి ఏత్థ భావనారమ్భతో పభుతి పురే ఛన్దుప్పాదా "అస్ససతిపి పస్ససతిపీ"తి వుత్తా తయో ఆకారా, ఛన్దుప్పాదతో పభుతి పురే పామోజ్జుప్పాదా తయో, పామోజ్జుప్పాదతో పభుతి తయోతి నవ ఆకారా. **కాయో**తి చుణ్ణవిచుణ్ణాపి అస్సాసపస్సాసా సమూహట్ఠేన కాయో. పకతిఅస్సాసపకతిపస్సాసే నిస్సాయ ఉప్పన్ననిమిత్తమ్పి అస్సాసపస్సాసాతి నామం లభతి. **ఉపట్ఠానం సతీ**తి తం ఆరమ్మణం ఉపేచ్చ తిట్ఠతీతి సతి ఉపట్ఠానం నామ. **అనుపస్సనా ఞాణ**న్తి సమథవసేన నిమిత్తకాయానుపస్సనా, విపస్సనావసేన నామకాయరూపకాయానుపస్సనా ఞాణన్తి అత్థో. **కాయో ఉపట్ఠాన**న్తి సో కాయో ఉపేచ్చ తిట్ఠతి ఏత్థ సతీతి ఉపట్ఠానం నామ. **నో సతీ**తి సో కాయో సతి నామ న హోతీతి అత్థో. **తాయ సతియా**తి ఇదాని వుత్తాయ సతియా. **తేన ఞాణేనా**తి ఇదానేవ వుత్తేన ఞాణేన. **తం కాయం అనుపస్సతీ**తి సమథవిపస్సనావసేన యథావుత్తం కాయం అనుగన్త్వా ఝానసమ్పయుత్తఞాణేన వా విపస్సనాఞాణేన వా పస్సతి.

మాతికాయ కాయాదీనం పదానం అభావేపి ఇమస్స చతుక్కస్స కాయానుపస్సనావసేన వుత్తత్తా ఇదాని వత్తబ్బం “కాయే కాయానుపస్సనాసతిపట్ఠానభావనా”తి వచనం సన్ధాయ కాయపదనిద్దేసో కతో. **కాయే కాయానుపస్సనాతి** బహువిధే కాయే తస్స తస్స కాయస్స అనుపస్సనా. అథ వా కాయే కాయానుపస్సనా, న అఞ్ఞధమ్మానుపస్సనాతి వుత్తం హోతి. అనిచ్చదుక్ఖానత్తాసుభభూతే కాయే న నిచ్చసుఖత్తసుభానుపస్సనా, అథ ఖో అనిచ్చదుక్ఖానత్తాసుభతో కాయస్సేవ అనుపస్సనా. అథ వా కాయే అహన్తి వా మమన్తి వా ఇత్థీతి వా పురిసోతి వా గహేతబ్బస్స కస్సచి అననుపస్సనతో తస్సేవ కాయమత్తస్స అనుపస్సనాతి వుత్తం హోతి. ఉపరి **వేదనాసు వేదనానుపస్సనాతి**ఆదీసు తీసుపి ఏసేవ నయో. సతియేవ ఉపట్ఠానం సతిపట్ఠానం, కాయానుపస్సనాయ సమ్పయుత్తం సతిపట్ఠానం కాయానుపస్సనాసతిపట్ఠానం, తస్స భావనా **కాయానుపస్సనాసతిపట్ఠానభావనా**.

౧౬౭. **తం కాయన్తి** అనిద్దిట్ఠేపి నామరూపకాయే కాయసద్దేన తస్సాపి సఙ్గహితత్తా నిద్దిట్ఠం వియ కత్వా వుత్తం. అనిచ్చానుపస్సనాదయో హి నామరూపకాయే ఏవ లబ్భన్తి, న నిమిత్తకాయే. అనుపస్సనా చ భావనా చ వుత్తత్థా ఏవ. **దీఘం అస్సాసపస్సాసవసేనాతి**ఆది ఆనాపానస్సతిభావనాయ ఆనిసంసం దస్సేతుం వుత్తం. తస్సా హి సతివేపుల్లతాఞాణవేపుల్లతా చ ఆనిసంసో. తత్థ **చిత్తస్స ఏకగ్గతం అవిక్ఖేపం పజానతోతి** పటిలద్ధజ్ఝానస్స విపస్సనాకాలే చిత్తేకగ్గతం సన్ధాయ వుత్తం. **విదితా వేదనాతి** సామఞ్ఞతో ఉదయదస్సనేన విదితా వేదనా. **విదితా ఉపట్ఠహన్తీతి** ఖయతో వయతో సుఞ్ఞతో విదితా ఉపట్ఠహన్తి. **విదితా అబ్భత్థం గచ్ఛన్తీతి** సామఞ్ఞతో వయదస్సనేన విదితా వినాసం గచ్ఛన్తి, భిజ్జన్తీతి అత్థో. **సఞ్ఞావితక్కేసుపి** ఏసేవ నయో. ఇమేసు పన తీసు వుత్తేసు సేసా రూపధమ్మాపి వుత్తా హోన్తి. కస్మా పన ఇమే తయో ఏవ వుత్తాతి చే? దుప్పరిగ్గహత్తా. వేదనాసు తావ సుఖదుక్ఖా పాకటా, ఉపేక్ఖా పన సుఖుమా దుప్పరిగ్గహా, న సుట్ఠు పాకటా. సాపి చస్స పాకటా హోతి, సఞ్ఞా ఆకారమత్తగ్గాహకత్తా న యథాసభావగ్గాహినీ . సా చ సభావసామఞ్ఞలక్ఖణగ్గాహకేన విపస్సనాఞాణేన సమ్పయుత్తా అతి వియ అపాకటా. సాపి చస్స పాకటా హోతి, వితక్కో ఞాణపతిరూపకత్తా ఞాణతో విసుం కత్వా దుప్పరిగ్గహో. ఞాణపతిరూపకో హి వితక్కో. యథాహ – “యా చావుసో విసాఖ, సమ్మాదిట్ఠి యో చ సమ్మాసఙ్కప్పో, ఇమే ధమ్మా పఞ్ఞాక్ఖన్ధే సఙ్గహితా”తి (మ॰ ని॰ ౧.౪౬౨). సోపి చస్స వితక్కో పాకటో హోతీతి ఏవం దుప్పరిగ్గహేసు వుత్తేసు సేసా వుత్తావ హోన్తీతి. ఇమేసం పన పదానం నిద్దేసే **కథం విదితా వేదనా ఉప్పజ్జన్తీతి** పుచ్ఛిత్వా తం అవిస్సజ్జేత్వావ వేదనుప్పాదస్స విదితత్తేయేవ విస్సజ్జితే వేదనాయ విదితత్తం విస్సజ్జితం హోతీతి **కథం వేదనాయ ఉప్పాదో విదితో హోతీతి**ఆదిమాహ. సేసేసుపి ఏసేవ నయో. **అవిజ్జాసముదయా అవిజ్జానిరోధాతి**ఆదయో హేట్ఠా వుత్తత్థా ఏవ. ఇమినావ నయేన సఞ్ఞావితక్కాపి వేదితబ్బా. వితక్కవారే పన “ఫస్ససముదయా ఫస్సనిరోధా”తి అవత్వా ఫస్సట్ఠానే **సఞ్ఞాసముదయా సఞ్ఞానిరోధాతి** వుత్తం. తం కస్మా ఇతి చే? సఞ్ఞామూలకత్తా వితక్కస్స. “సఞ్ఞానానత్తం పటిచ్చ ఉప్పజ్జతి సఙ్కప్పనానత్త”న్తి (దీ॰ ని॰ ౩.౩౫౯) హి వుత్తం.

**అనిచ్చతో మనసికరోతోతి**ఆదీసు చ “వేదనం అనిచ్చతో మనసికరోతో”తిఆదినా నయేన తస్మిం తస్మిం వారే సో సోయేవ ధమ్మో యోజేతబ్బో. యస్మా పన విపస్సనాసమ్పయుత్తా వేదనా విపస్సనాకిచ్చకరణే అసమత్థత్తా విపస్సనాయ అనుపకారికా, తస్మాయేవ చ బోధిపక్ఖియధమ్మేసు నాగతా. విపస్సనాసమ్పయుత్తాయ పన సఞ్ఞాయ కిచ్చమేవ అపరిబ్యత్తం, తస్మా సా విపస్సనాయ ఏకన్తమనుపకారికా ఏవ. వితక్కం పన వినా విపస్సనాకిచ్చమేవ నత్థి. వితక్కసహాయా హి విపస్సనా సకకిచ్చం కరోతి. యథాహ –

“పఞ్ఞా అత్తనో ధమ్మతాయ అనిచ్చం దుక్ఖమనత్తాతి ఆరమ్మణం నిచ్ఛేతుం న సక్కోతి, వితక్కే పన ఆకోటేత్వా ఆకోటేత్వా దేన్తే సక్కోతి. కథం? యథా హి హేరఞ్ఞికో కహాపణం హత్థే ఠపేత్వా సబ్బభాగేసు ఓలోకేతుకామో సమానోపి న చక్ఖుతలేనేవ పరివత్తేతుం సక్కోతి, అఙ్గులిపబ్బేహి పన పరివత్తేత్వా పరివత్తేత్వా ఇతో చితో చ ఓలోకేతుం సక్కోతి, ఏవమేవ న పఞ్ఞా అత్తనో ధమ్మతాయ అనిచ్చాదివసేన ఆరమ్మణం నిచ్ఛేతుం సక్కోతి, అభినిరోపనలక్ఖణేన పన ఆహననపరియాహననరసేన వితక్కేన ఆకోటేన్తేన వియ పరివత్తేన్తేన వియ చ ఆదాయాదాయ దిన్నమేవ నిచ్ఛేతుం సక్కోతీ”తి (విసుద్ధి॰ ౨.౨౮౮).

తస్మా వేదనాసఞ్ఞానం విపస్సనాయ అనుపకారత్తా లక్ఖణమత్తవసేనేవ దస్సేతుం “వేదనాయ సఞ్ఞాయా”తి తత్థ తత్థ ఏకవచనేన నిద్దేసో కతో. యత్తకో పన విపస్సనాయ భేదో, తత్తకో ఏవ వితక్కస్సాతి దస్సేతుం “వితక్కాన”న్తి తత్థ తత్థ బహువచనేన నిద్దేసో కతోతి వత్తుం యుజ్జతి.

౧౮౮. పున **దీఘం అస్సాసపస్సాసవసేనా**తిఆది ఆనాపానస్సతిభావనాయ సమ్పత్తిం భావనాఫలఞ్చ దస్సేతుం వుత్తం. తత్థ **సమోధానేతీ**తి ఆరమ్మణం ఠపేతి, ఆరమ్మణం పతిట్ఠాపేతీతి వా అత్థో. సమోదహనబ్యాపారాభావేపి భావనాపారిపూరియా ఏవ సమోదహతి నామ. **గోచర**న్తి విపస్సనాక్ఖణే సఙ్ఖారారమ్మణం, మగ్గక్ఖణే ఫలక్ఖణే చ నిబ్బానారమ్మణం. **సమత్థ**న్తి సమమేవ అత్థో, సమస్స వా అత్థోతి సమత్థో. తం సమత్థం. సేసేసుపి ఏసేవ నయో. **మగ్గం సమోధానేతీ**తి మగ్గఫలక్ఖణేయేవ గోచరం నిబ్బానమేవ. **అయం పుగ్గలో**తి ఆనాపానస్సతిభావనం అనుయుత్తో యోగావచరోవ. **ఇమస్మిం ఆరమ్మణే**తి ఏత్థ పన “కాయే”తిపదేన సఙ్గహితే నామరూపకాయసఙ్ఖాతే సఙ్ఖతారమ్మణే తేనేవ కమేన మగ్గే నిబ్బానారమ్మణే చ. **యం తస్సా**తిఆదీహి ఆరమ్మణగోచరసద్దానం ఏకత్థతా వుత్తా. **తస్సా**తి తస్స పుగ్గలస్స. **పజానాతీతి పుగ్గలో పజాననా పఞ్ఞా**తి పుగ్గలో పఞ్ఞాయ పజానాతీతి వుత్తం హోతి. **ఆరమ్మణస్స ఉపట్ఠాన**న్తి విపస్సనాక్ఖణే సఙ్ఖారారమ్మణస్స, మగ్గఫలక్ఖణే నిబ్బానారమ్మణస్స ఉపట్ఠానం సతి. ఏత్థ చ కమ్మత్థే సామివచనం యథా రఞ్ఞో ఉపట్ఠానన్తి. **అవిక్ఖేపో**తి సమాధి. **అధిట్ఠాన**న్తి యథావుత్తసఙ్ఖారారమ్మణం నిబ్బానారమ్మణఞ్చ . తఞ్హి అధిట్ఠాతి ఏత్థ చిత్తన్తి అధిట్ఠానం. **వోదాన**న్తి ఞాణం. తఞ్హి వోదాయతి విసుజ్ఝతి తేన చిత్తన్తి వోదానం. లీనపక్ఖికో సమాధి అలీనభావప్పత్తియా సమభూతత్తా **సమం,** ఉద్ధచ్చపక్ఖికం ఞాణం అనుద్ధతభావప్పత్తియా సమభూతత్తా సమం. తేన విపస్సనామగ్గఫలక్ఖణేసు సమథవిపస్సనానం యుగనద్ధతా వుత్తా హోతి. సతి పన సబ్బత్థికత్తా తదుభయసమతాయ ఉపకారికాతి సమం, ఆరమ్మణం సమతాధిట్ఠానత్తా సమం. **అనవజ్జట్ఠో**తి విపస్సనాయ అనవజ్జసభావో. **నిక్కిలేసట్ఠో**తి మగ్గస్స నిక్కిలేససభావో. నిక్కిలేసట్ఠోతి వా పాఠో. **వోదానట్ఠో**తి ఫలస్స పరిసుద్ధసభావో. **పరమట్ఠో**తి నిబ్బానస్స సబ్బధమ్ముత్తమసభావో. **పటివిజ్ఝతీ**తి తం తం సభావం అసమ్మోహతో పటివిజ్ఝతి. ఏత్థ చ “ఆరమ్మణస్స ఉపట్ఠాన”న్తిఆదీహి సమ్మా పటివేధో వుత్తో. ఏత్థేవ చ వోదానట్ఠపటివేధస్స వుత్తత్తా తేన ఏకలక్ఖణా అనవజ్జట్ఠనిక్కిలేసట్ఠపరమట్ఠా లక్ఖణహారవసేన వుత్తాయేవ హోన్తి. యథాహ –

“వుత్తమ్హి ఏకధమ్మే, యే ధమ్మా ఏకలక్ఖణా కేచి;
వుత్తా భవన్తి సబ్బే, సో హారో లక్ఖణో నామా”తి. (నేత్తి॰ ౪.౨ నిద్దేసవార);

అనవజ్జట్ఠో నిక్కిలేసట్ఠో చేత్థ అవిక్ఖేపసఙ్ఖాతస్స సమస్స అత్థో పయోజనన్తి సమత్థో, వోదానట్ఠో విపస్సనామగ్గవోదానం సన్ధాయ సమమేవ అత్థోతి సమత్థో, ఫలవోదానం సన్ధాయ మగ్గవోదానసఙ్ఖాతస్స సమస్స అత్థోతి సమత్థో, పరమట్ఠో పన

సమమేవ అత్థోతి వా నిబ్బానపయోజనత్తా సబ్బస్స సమస్స అత్థోతి వా సమత్థో, తం వుత్తప్పకారం సమఞ్చ సమత్థఞ్చ ఏకదేససరూపేకసేసం కత్వా **సమత్థఞ్చ పటివిజ్ఝతీతి** వుత్తం. ఇన్ద్రియబలబోజ్ఝఙ్గధమ్మా విపస్సనామగ్గఫలక్ఖణేపి లబ్భన్తి, మగ్గో చ తిస్సో చ విసుద్ధియో మగ్గఫలక్ఖణేయేవ, విమోక్ఖో చ విజ్జా చ ఖయే ఞాణఞ్చ మగ్గక్ఖణేయేవ, విముత్తి చ అనుప్పాదే ఞాణఞ్చ ఫలక్ఖణేయేవ, సేసా విపస్సనాక్ఖణేపీతి. ధమ్మవారే **ఇమే ధమ్మే ఇమస్మిం ఆరమ్మణే సమోధానేతీతి** నిబ్బానం ఠపేత్వా సేసా యథాయోగం వేదితబ్బా. ఇదం పన యేభుయ్యవసేన వుత్తం. అవుత్తత్థా పనేత్థ హేట్ఠా వుత్తా ఏవ. ఏకేకచతుక్కవసేనేత్థ నియ్యానే దస్సితేపి చతుక్కన్తోగధస్స ఏకేకస్సాపి భాగస్స నియ్యానస్స ఉపనిస్సయత్తా ఏకేకభాగవసేన నియ్యానం దస్సితం. న హి ఏకేకం వినా నియ్యానం హోతీతి.

దీఘంఅస్సాసపస్సాసనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

**౧౬౯.** రస్సనిద్దేసే **ఇత్తరసఙ్ఖాతేతి** పరిత్తసఙ్ఖాతే కాలే. సేసమేత్థ వుత్తనయేన వేదితబ్బం.

**౧౭౦.** సబ్బకాయపటిసంవేదినిద్దేసే అరూపధమ్మేసు వేదనాయ ఓళారికత్తా సుఖగ్గహణత్థం పఠమం ఇట్ఠానిట్ఠారమ్మణసంవేదికా వేదనా వుత్తా, తతో యం వేదేతి, తం సఞ్జానాతీతి ఏవం వేదనావిసయస్స ఆకారగ్గాహికా సఞ్ఞా, తతో సఞ్ఞావసేన అభిసఙ్ఖారికా చేతనా, తతో "ఫుట్ఠో వేదేతి, ఫుట్ఠో సఞ్జానాతి, ఫుట్ఠో చేతేతీ"తి (సం॰ ని॰ ౪.౯౩) వచనతో ఫస్సో, తతో సబ్బేసం సాధారణలక్ఖణో మనసికారో, చేతనాదీహి సఙ్ఖారక్ఖన్ధో వుత్తో. ఏవం తీసు ఖన్ధేసు వుత్తేసు తంనిస్సయో విఞ్ఞాణక్ఖన్ధో వుత్తోవ హోతి. **నామఞ్చాతి** వుత్తప్పకారం నామఞ్చ. **నామకాయో చాతి** ఇదం పన నామేన నిబ్బానస్సపి సఙ్గహితత్తా లోకుత్తరానఞ్చ అవిపస్సనుపగత్తా తం అపనేతుం వుత్తం. "కాయో"తి హి వచనేన నిబ్బానం అపనీతం హోతి నిబ్బానస్స రాసివినిముత్తత్తా. **యే చ వుచ్చన్తి చిత్తసఙ్ఖారాతి** "సఞ్ఞా చ వేదనా చ చేతసికా ఏతే ధమ్మా చిత్తపటిబద్ధా చిత్తసఙ్ఖారా"తి (పటి॰ మ॰ ౧.౧౭౪; మ॰ ని॰ ౧.౪౬౩) ఏవం వుచ్చమానాపి చిత్తసఙ్ఖారా ఇధ నామకాయేనేవ సఙ్గహితాతి వుత్తం హోతి. **మహాభూతాతి** మహన్తపాతుభావతో మహాభూతసామఞ్ఞతో మహాపరిహారతో మహావికారతో మహన్తభూతత్తా చాతి మహాభూతా. తే పన – పథవీ ఆపో తేజో వాయోతి చత్తారో. **చతున్నఞ్చ మహాభూతానం ఉపాదాయరూపన్తి** ఉపయోగత్థే సామివచనం, చత్తారో మహాభూతే ఉపాదాయ నిస్సాయ అముఞ్చిత్వా పవత్తరూపన్తి అత్థో. తం పన – చక్ఖు సోతం ఘానం జివ్హా కాయో రూపం సద్దో గన్ధో రసో ఇత్థిన్ద్రియం పురిసిన్ద్రియం జీవితిన్ద్రియం హదయవత్థు ఓజా కాయవిఞ్ఞత్తి వచీవిఞ్ఞత్తి ఆకాసధాతు రూపస్స లహుతా ముదుతా కమ్మఞ్ఞతా ఉపచయో సన్తతి జరతా అనిచ్చతాతి చతువీసతివిధం. **అస్సాసో చ పస్సాసో చాతి** పాకతికోయేవ. అస్సాసపస్సాసే నిస్సాయ ఉప్పన్నం పటిభాగనిమిత్తమ్పి తదేవ నామం లభతి పథవీకసిణాదీని వియ. రూపసరిక్ఖకత్తా రూపన్తి చ నామం లభతి "బహిద్ధా రూపాని పస్సతీ"తిఆదీసు (ధ॰ స॰ ౨౦౪; దీ॰ ని॰ ౩.౩౩౮) వియ. **నిమిత్తఞ్చ ఉపనిబన్ధనాతి** సతిఉపనిబన్ధనాయ నిమిత్తభూతం అస్సాసపస్సాసానం ఫుసనట్ఠానం. **యే చ వుచ్చన్తి కాయసఙ్ఖారాతి** "అస్సాసపస్సాసా కాయికా ఏతే ధమ్మా కాయపటిబద్ధా కాయసఙ్ఖారా"తి (పటి॰ మ॰ ౧.౧౭౧; మ॰ ని॰ ౧.౪౬౩) ఏవం వుచ్చమానాపి కాయసఙ్ఖారా ఇధ రూపకాయేనేవ సఙ్గహితాతి వుత్తం హోతి.

**తే కాయా పటివిదితా హోన్తీతి** ఝానక్ఖణే అస్సాసపస్సాసనిమిత్తకాయా విపస్సనాక్ఖణే అవసేసరూపారూపకాయా ఆరమ్మణతో పటివిదితా హోన్తి, మగ్గక్ఖణే అసమ్మోహతో పటివిదితా హోన్తి. అస్సాసపస్సాసవసేన పటిలద్ధఝానస్స యోగిస్స ఉప్పన్నవిపస్సనామగ్గేపి సన్ధాయ **దీఘం అస్సాసపస్సాసవసేనాతిఆది** వుత్తం.

**ఆవజ్జతో పజానతో**తిఆదీని సీలకథాయం వుత్తత్థాని. తే వుత్తప్పకారే కాయే అన్తోకరిత్వా "సబ్బకాయపటిసంవేదీ"తి వుత్తం.

**సబ్బకాయపటిసంవేదీ అస్సాసపస్సాసానం సంవరట్ఠేనా**తిఆదీసు "సబ్బకాయపటిసంవేదీ"తివుత్తఅస్సాసపస్సాసతో ఉప్పన్నఝానవిపస్సనామగ్గేసు సంవరోయేవ **సంవరట్ఠేన సీలవిసుద్ధి**. అవిక్ఖేపోయేవ **అవిక్ఖేపట్ఠేన చిత్తవిసుద్ధి**. పఞ్ఞాయేవ **దస్సనట్ఠేన దిట్ఠివిసుద్ధి**. ఝానవిపస్సనాసు విరతిఅభావేపి పాపాభావమత్తమేవ **సంవరో** నామాతి వేదితబ్బం.

౧౭౧. **పస్సమ్భయన్తి**ఆదీనం నిద్దేసే **కాయికా**తి రూపకాయే భవా. **కాయపటిబద్ధా**తి కాయం పటిబద్ధా కాయం నిస్సితా, కాయే సతి హోన్తి, అసతి న హోన్తి, తస్మాయేవ తే కాయేన సఙ్ఖరీయన్తీతి **కాయసఙ్ఖారా. పస్సమ్భేన్తో**తి నిబ్బాపేన్తో సన్నిసీదాపేన్తో. పస్సమ్భనవచనేనేవ ఓళారికానం పస్సమ్భనం సిద్ధం. **నిరోధేన్తో**తి ఓళారికానం అనుప్పాదనేన నిరోధేన్తో. **వూపసమేన్తో**తి ఓళారికేయేవ ఏకసన్తతిపరిణామనయేన సన్తభావం నయన్తో. **సిక్ఖతీ**తి అధికారవసేన అస్ససిస్సామీతి సిక్ఖతీతి సమ్బన్ధో, తిస్సో సిక్ఖా సిక్ఖతీతి వా అత్థో.

ఇదాని ఓళారికపస్సమ్భనం దస్సేతుం **యథారూపేహీ**తిఆదిమాహ. తత్థ **యథారూపేహీ**తి యాదిసేహి. **ఆనమనా**తి పచ్ఛతో నమనా. **వినమనా**తి ఉభయపస్సతో నమనా. **సన్నమనా**తి సబ్బతోపి నమన్తస్స సుట్ఠు నమనా. **పణమనా**తి పురతో నమనా. **ఇఞ్జనా**తి కమ్పనా. **ఫన్దనా**తి ఈసకం చలనా. **పకమ్పనా**తి భుసం కమ్పనా. యథారూపేహి కాయసఙ్ఖారేహి కాయస్స ఆనమనా…పే… పకమ్పనా, తథారూపం కాయసఙ్ఖారం పస్సమ్భయన్తి చ, యా కాయస్స ఆనమనా…పే… పకమ్పనా, తఞ్చ పస్సమ్భయన్తి చ సమ్బన్ధో కాతబ్బో. కాయసఙ్ఖారేసు హి పస్సమ్భితేసు కాయస్స ఆనమనాదయో చ పస్సమ్భితాయేవ హోన్తీతి. యథారూపేహి కాయసఙ్ఖారేహి కాయస్స న ఆనమనాదికా హోతి, తథారూపం సన్తం సుఖుమమ్పి కాయసఙ్ఖారం పస్సమ్భయన్తి చ, యా కాయస్స న ఆనమనాదికా, తఞ్చ సన్తం సుఖుమం పస్సమ్భయన్తి చ సమ్బన్ధతో వేదితబ్బం. **సన్తం సుఖుమ**న్తి చ భావనపుంసకవచనమేతం. **ఇతి కిరా**తి ఏత్థ **ఇతి** ఏవమత్థే, **కిర** యదిఅత్థే. యది ఏవం సుఖుమకేపి అస్సాసపస్సాసే పస్సమ్భయం అస్ససిస్సామి పస్ససిస్సామీతి సిక్ఖతీతి చోదకేన చోదనా ఆరద్ధా హోతి. అథ వా **కిరా**తి చోదకవచనత్తా అసద్దహనత్థే అసహనత్థే పరోక్ఖత్థే చ యుజ్జతియేవ, ఏవం సుఖుమానమ్పి పస్సమ్భనం సిక్ఖతీతి న సద్దహామి న సహామి అపచ్చక్ఖం మేతి వుత్తం హోతి.

**ఏవం సన్తే**తి ఏవం సుఖుమానం పస్సమ్భనే సన్తే. **వాతూపలద్ధియా చ పభావనా న హోతీ**తి అస్సాసపస్సాసవాతస్స ఉపలద్ధియా. **ఉపలద్ధీ**తి విఞ్ఞాణం. అస్సాసపస్సాసవాతం ఉపలబ్భమానస్స తదారమ్మణస్స భావనావిఞ్ఞాణస్స పభావనా ఉప్పాదనా న హోతి, తస్స ఆరమ్మణస్స భావనా న హోతీతి అత్థో. **అస్సాసపస్సాసానఞ్చ పభావనా న హోతీ**తి భావనాయ సుఖుమకానమ్పి అస్సాసపస్సాసానం నిరోధనతో తేసఞ్చ ఉప్పాదనా పవత్తనా న హోతీతి అత్థో. **ఆనాపానస్సతియా చ పభావనా న హోతీ**తి అస్సాసపస్సాసాభావతోయేవ తదారమ్మణాయ భావనావిఞ్ఞాణసమ్పయుత్తాయ సతియా చ పవత్తనా న హోతి. తస్మాయేవ తంసమ్పయుత్తస్స ఆనాపానస్సతిసమాధిస్స చ భావనా న హోతి. **న చ నం త**న్తి ఏత్థ **చ** న్తి నిపాతమత్తం "భిక్ఖు చ న"న్తిఆదీసు (పారా. ౨౭౩) వియ. తం వుత్తవిధిం సమాపత్తిం పణ్డితా న సమాపజ్జన్తిపి తతో న వుట్ఠహన్తిపీతి సమ్బన్ధో. చోదనాపక్ఖస్స పరిహారవచనే **ఇతి కిరా**తి ఏవమేవ. ఏత్థ ఏవకారత్థే కిరసద్దో దట్ఠబ్బో. **ఏవం సన్తే**తి ఏవం పస్సమ్భనే సన్తే ఏవ.

**యథా కథం వియాతి** యథా తం వుత్తవిధానం హోతి, తథా తం కథం వియాతి ఉపమం పుచ్ఛతి. ఇదాని **సేయ్యథాపీతి** తం ఉపమం దస్సేతి. **కంసేతి** కంసమయభాజనే. **నిమిత్తన్తి** తేసం సద్దానం ఆకారం. "నిమిత్త"న్తి చ సామిఅత్థే ఉపయోగవచనం, నిమిత్తస్సాతి అత్థో. సద్దనిమిత్తఞ్చ సద్దతో అనఞ్ఞం. **సుగ్గహితత్తాతి** సుట్ఠు ఉగ్గహితత్తా. సుగహితత్తాతిపి పాఠో, సుట్ఠు గహితత్తాతి అత్థో. **సుమనసికతత్తాతి** సుట్ఠు ఆవజ్జితత్తా. **సూపధారితత్తాతి** సుట్ఠు చిత్తే ఠపితత్తా. **సుఖుమసద్దనిమిత్తారమ్మణతాపీతి** తదా సుఖుమానమ్పి సద్దానం నిరుద్ధత్తా అనుగ్గహితసద్దనిమిత్తస్స అనారమ్మణమ్పి సుఖుమతరం సద్దనిమిత్తం ఆరమ్మణం కత్వా సుఖుమతరం సద్దనిమిత్తారమ్మణమ్పి చిత్తం పవత్తతి, సుఖుమతరసద్దనిమిత్తారమ్మణభావతోపీతి వా అత్థో. ఇమినావ నయేన అప్పనాయమ్పి అత్థో వేదితబ్బో.

**పస్సమ్భయన్తిఆదీసు** "పస్సమ్భయం కాయసఙ్ఖార"న్తి వుత్తా అస్సాసపస్సాసా కాయోతి వా "పస్సమ్భయం కాయసఙ్ఖార"న్తి ఏత్థ అస్సాసపస్సాసా కాయోతి వా యోజనా వేదితబ్బా. భావనావిసుద్ధియా కాయసఙ్ఖారే పస్సమ్భమానేపి ఓళారికం కాయసఙ్ఖారం పస్సమ్భేమీతి యోగినో ఆభోగే సతి తేనాదరేన అతివియ పస్సమ్భతి. అనుపట్ఠహన్తమ్పి సుఖుమం సుఆనయం హోతి.

**అట్ఠ అనుపస్సనాఞాణానీతి** "దీఘం రస్సం సబ్బకాయపటిసంవేదీ పస్సమ్భయం కాయసఙ్ఖార"న్తి వుత్తేసు చతూసు వత్థూసు అస్సాసవసేన చతస్సో, పస్సాసవసేన చతస్సోతి అట్ఠ అనుపస్సనాఞాణాని. **అట్ఠ చ ఉపట్ఠానానుస్సతియోతి** "దీఘం అస్సాసవసేన చిత్తస్స ఏకగ్గతం అవిక్ఖేపం పజానతో సతి ఉపట్ఠితా హోతీ"తిఆదినా (పటి. మ. ౧.౧౭౦) నయేన వుత్తేసు చతూసు వత్థూసు అస్సాసవసేన చతస్సో, పస్సాసవసేన చతస్సోతి అట్ఠ చ ఉపట్ఠానానుస్సతియో. అట్ఠ చుపట్ఠానానుస్సతియోతిపి పాఠో. **చత్తారి సుత్తన్తికవత్థూనీతి** భగవతా ఆనాపానస్సతిసుత్తన్తే (మ. ని. ౩.౧౪౪ ఆదయో) వుత్తత్తా పఠమచతుక్కవసేన చత్తారి సుత్తన్తికవత్థూనీతి.

పఠమచతుక్కనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

**౧౭౨.** దుతియచతుక్కస్స పీతిపటిసంవేదినిద్దేసే **ఉప్పజ్జతి పీతి పామోజ్జన్తి** ఏత్థ **పీతీతి** మూలపదం. **పామోజ్జన్తి** తస్స అత్థపదం, పముదితభావోతి అత్థో. **యా పీతి పామోజ్జన్తిఆదీసు** యా "పీతీ"తి చ "పామోజ్జ"న్తి చ ఏవమాదీని నామాని లభతి, సా పీతీతి వుత్తం హోతి. తత్థ **పీతీతి** సభావపదం. పముదితస్స భావో **పామోజ్జం**. ఆమోదనాకారో **ఆమోదనా**. పమోదనాకారో **పమోదనా**. యథా వా భేసజ్జానం వా తేలానం వా ఉణ్హోదకసీతోదకానం వా ఏకతోకరణం మోదనాతి వుచ్చతి, ఏవమయమ్పి ధమ్మానం ఏకతోకరణేన **మోదనా,** ఉపసగ్గవసేన పన పదం మణ్డేత్వా **ఆమోదనా పమోదనాతి** వుత్తం. హాసేతీతి **హాసో,** పహాసేతీతి **పహాసో,** హట్ఠపహట్ఠాకారానమేతం అధివచనం. **విత్తీతి** విత్తం, ధనస్సేతం నామం. అయం పన సోమనస్సపచ్చయత్తా విత్తిసరిక్ఖతాయ విత్తి. యథా హి ధనినో ధనం పటిచ్చ సోమనస్సం ఉప్పజ్జతి, ఏవం పీతిమతోపి పీతిం పటిచ్చ సోమనస్సం ఉప్పజ్జతి. తస్మా "విత్తీ"తి వుత్తా. తుట్ఠిసభావసణ్ఠితాయ హి పీతియా ఏతం నామం. పీతిమా పన పుగ్గలో కాయచిత్తానం ఉగ్గతత్తా అబ్భుగ్గతత్తా "ఉదగ్గో"తి వుచ్చతి, ఉదగ్గస్స భావో **ఓదగ్యం**. అత్తనో మనతా **అత్తమనతా**. అనభిరద్ధస్స హి మనో దుక్ఖపదట్ఠానత్తా న అత్తనో మనో నామ హోతి, అభిరద్ధస్స సుఖపదట్ఠానత్తా అత్తనో మనో నామ హోతి, ఇతి అత్తనో మనతా అత్తమనతా, సకమనతా సకమనస్స భావోతి అత్థో. సా పన యస్మా న అఞ్ఞస్స కస్సచి అత్తనో మనతా, చిత్తస్సేవ పనేసో భావో చేతసికో ధమ్మో, తస్మా **అత్తమనతా చిత్తస్సాతి** వుత్తా. సేసమేత్థ చ ఉపరి చ హేట్ఠా వుత్తనయేన యోజేత్వా వేదితబ్బం.

౧౭౩. సుఖపటిసంవేదినిద్దేసే **ద్వే సుఖానీ**తి సమథవిపస్సనాభూమిదస్సనత్థం వుత్తం. కాయికఞ్హి సుఖం విపస్సనాయ భూమి, చేతసికం సుఖం సమథస్స చ విపస్సనాయ చ భూమి. **కాయిక**న్తి పసాదకాయం వినా అనుప్పత్తితో కాయే నియుత్తన్తి కాయికం. **చేతసిక**న్తి అవిప్పయోగవసేన చేతసి నియుత్తన్తి చేతసికం. తత్థ కాయికపదేన చేతసికం సుఖం పటిక్ఖిపతి, సుఖపదేన కాయికం దుక్ఖం. తథా చేతసికపదేన కాయికం సుఖం పటిక్ఖిపతి, సుఖపదేన చేతసికం దుక్ఖం. **సాత**న్తి మధురం సుమధురం. **సుఖ**న్తి సుఖమేవ, న దుక్ఖం. **కాయసమ్ఫస్సజ**న్తి కాయసమ్ఫస్సే జాతం. **సాతం సుఖం వేదయిత**న్తి సాతం వేదయితం, న అసాతం వేదయితం. సుఖం వేదయితం, న దుక్ఖం వేదయితం. పరతో తీణి పదాని ఇత్థిలిఙ్గవసేన వుత్తాని. సాతా వేదనా, న అసాతా. సుఖా వేదనా, న దుక్ఖాతి అయమేవ పనేత్థ అత్థో.

చేతసికసుఖనిద్దేసో వుత్తపటిపక్ఖనయేన యోజేతబ్బో. **తే సుఖా**తి లిఙ్గవిపల్లాసో కతో, తాని సుఖానీతి వుత్తం హోతి. సేసమేత్థ చతుక్కే హేట్ఠా పఠమచతుక్కే వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం. చత్తారి సుత్తన్తికవత్థూని దుతియచతుక్కవసేన వేదితబ్బానీతి.

దుతియచతుక్కనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౭౮. తతియచతుక్కనిద్దేసే **చిత్త**న్తి మూలపదం. **విఞ్ఞాణ**న్తి అత్థపదం. **యం చిత్త**న్తిఆది పీతియం వుత్తనయేన యోజేతబ్బం. తత్థ **చిత్త**న్తిఆదీసు చిత్తవిచిత్తతాయ చిత్తం. ఆరమ్మణం మినమానం జానాతీతి **మనో. మానస**న్తి మనోయేవ. “అన్తలిక్ఖచరో పాసో, య్వాయం చరతి మానసో”తి (సం॰ ని॰ ౧.౧౫౧; మహావ॰ ౩౩) హి ఏత్థ పన సమ్పయుత్తకధమ్మో మానసోతి వుత్తో.

“కథఞ్హి భగవా తుయ్హం, సావకో సాసనే రతో;

అప్పత్తమానసో సేక్ఖో, కాలం కయిరా జనే సుతా”తి. (సం॰ ని॰ ౧.౧౫౯) –

ఏత్థ అరహత్తం మానసన్తి వుత్తం. ఇధ పన మనోవ మానసం. బ్యఞ్జనవసేన హేతం పదం వడ్ఢితం.

**హదయ**న్తి చిత్తం. “చిత్తం వా తే ఖిపిస్సామి, హదయం వా తే ఫాలేస్సామీ”తి (సం॰ ని॰ ౧.౨౩౭; సు॰ ని॰ ఆళవకసుత్త) ఏత్థ ఉరో హదయన్తి వుత్తం. “హదయా హదయం మఞ్ఞే అఞ్ఞాయ తచ్ఛతీ”తి (మ॰ ని॰ ౧.౬౩) ఏత్థ చిత్తం. “వక్కం హదయ”న్తి (దీ॰ ని॰ ౨.౩౭౭; మ॰ ని॰ ౧.౧౧౦) ఏత్థ హదయవత్థు. ఇధ పన చిత్తమేవ అబ్భన్తరట్ఠేన “హదయ”న్తి వుత్తం. తదేవ పరిసుద్ధట్ఠేన **పణ్డరం**. భవఙ్గం సన్ధాయేతం వుత్తం. యథాహ – “పభస్సరమిదం, భిక్ఖవే, చిత్తం, తఞ్చ ఖో ఆగన్తుకేహి ఉపక్కిలేసేహి ఉపక్కిలిట్ఠ”న్తి (అ॰ ని॰ ౧.౪౯). తతో నిక్ఖన్తత్తా పన అకుసలమ్పి గఙ్గాయ నిక్ఖన్తా నదీ గఙ్గా వియ, గోధావరితో నిక్ఖన్తా గోధావరీ వియ చ “పణ్డర”న్త్వేవ వుత్తం. యస్మా పన ఆరమ్మణవిజాననలక్ఖణం చిత్తం ఉపక్కిలేసేన కిలేసో న హోతి, సభావతో పరిసుద్ధమేవ హోతి, ఉపక్కిలేసయోగే పన సతి ఉపక్కిలిట్ఠం నామ హోతి, తస్మాపి “పణ్డర”న్తి వత్తుం యుజ్జతి.

**మనో మనాయతన**న్తి ఇధ పన మనోగహణం మనస్సేవ ఆయతనభావదీపనత్థం. తేనేతం దీపేతి – “నయిదం దేవాయతనం వియ మనస్స ఆయతనత్తా మనాయతనం, అథ ఖో మనో ఏవ ఆయతనం మనాయతన”న్తి.

**ఆయతనట్ఠో** హేట్ఠా వుత్తోయేవ. మనతే ఇతి మనో, విజానాతీతి అత్థో. అట్ఠకథాచరియా పనాహు – నాళియా మినమానో వియ మహాతులాయ ధారయమానో వియ చ ఆరమ్మణం జానాతీతి మనో, తదేవ మననలక్ఖణే ఇన్దట్ఠం కారేతీతి ఇన్ద్రియం, మనోవ ఇన్ద్రియం **మనిన్ద్రియం**.

విజానాతీతి **విఞ్ఞాణం**. విఞ్ఞాణమేవ ఖన్ధో **విఞ్ఞాణక్ఖన్ధో**. రుళ్హితో ఖన్ధో వుత్తో. రాసట్ఠేన హి విఞ్ఞాణక్ఖన్ధస్స ఏకదేసో ఏకం విఞ్ఞాణం. తస్మా యథా రుక్ఖస్స ఏకదేసం ఛిన్దన్తో రుక్ఖం ఛిన్దతీతి వుచ్చతి, ఏవమేవ విఞ్ఞాణక్ఖన్ధస్స ఏకదేసభూతం ఏకమ్పి విఞ్ఞాణం రుళ్హితో "విఞ్ఞాణక్ఖన్ధో"తి వుత్తం. యస్మా పన రాసట్ఠోయేవ ఖన్ధట్ఠో న హోతి, కోట్ఠాసట్ఠోపి ఖన్ధట్ఠోయేవ, తస్మా కోట్ఠాసట్ఠేన విఞ్ఞాణకోట్ఠాసోతిపి అత్థో. **తజ్జా మనోవిఞ్ఞాణధాతూ**తి తేసం ఫస్సాదీనం సమ్పయుత్తధమ్మానం అనుచ్ఛవికా మనోవిఞ్ఞాణధాతు. ఇమస్మిఞ్హి పదే ఏకమేవ చిత్తం మిననట్ఠేన మనో, విజాననట్ఠేన విఞ్ఞాణం, సభావట్ఠేన, నిస్సత్తట్ఠేన వా ధాతూతి తీహి నామేహి వుత్తం.

**అభిప్పమోదో**తి అధికా తుట్ఠి.

౧౨౭. సమాధినిద్దేసే అచలభావేన ఆరమ్మణే తిట్ఠతీతి **ఠితి**. పరతో పదద్వయం ఉపసగ్గవసేన వడ్ఢితం . అపిచ సమ్పయుత్తధమ్మే ఆరమ్మణమ్హి సమ్పిణ్డేత్వా తిట్ఠతీతి **సణ్ఠితి**. ఆరమ్మణం ఓగాహేత్వా అనుపవిసిత్వా తిట్ఠతీతి **అవట్ఠితి**. కుసలపక్ఖస్మిం హి చత్తారో ధమ్మా ఆరమ్మణం ఓగాహన్తి సద్ధా సతి సమాధి పఞ్ఞాతి. తేనేవ సద్ధా "ఓకప్పనా"తి వుత్తా, సతి "అపిలాపనతా"తి, సమాధి "అవట్ఠితీ"తి, పఞ్ఞా "పరియోగాహనా"తి. అకుసలపక్ఖే పన తయో ధమ్మా ఆరమ్మణం ఓగాహన్తి తణ్హా దిట్ఠి అవిజ్జాతి. తేనేవ తే "ఓఘా"తి వుత్తా. ఉద్ధచ్చవిచికిచ్ఛావసేన పవత్తస్స విసాహారస్స పటిపక్ఖతో **అవిసాహారో**, అవిసాహరణన్తి అత్థో. ఉద్ధచ్చవిచికిచ్ఛావసేనేవ గచ్ఛన్తం చిత్తం విక్ఖిపతి నామ, అయం పన తథా న హోతీతి **అవిక్ఖేపో**. ఉద్ధచ్చవిచికిచ్ఛావసేనేవ చిత్తం విసాహటం నామ హోతి, ఇతో చితో చ హరీయతి, అయం పన అవిసాహటస్స మానసస్స భావోతి **అవిసాహటమానసతా**.

**సమథో**తి తివిధో సమథో చిత్తసమథో అధికరణసమథో సబ్బసఙ్ఖారసమథోతి. తత్థ అట్ఠసు సమాపత్తీసు చిత్తేకగ్గతా **చిత్తసమథో** నామ. తఞ్హి ఆగమ్మ చిత్తచలనం చిత్తవిప్ఫన్దనం సమ్మతి వూపసమ్మతి, తస్మా సో "చిత్తసమథో"తి వుచ్చతి. సమ్ముఖావినయాదిసత్తవిధో **అధికరణసమథో** నామ. తఞ్హి ఆగమ్మ తాని తాని అధికరణాని సమ్మన్తి వూపసమ్మన్తి, తస్మా సో "అధికరణసమథో"తి వుచ్చతి. యస్మా పన సబ్బే సఙ్ఖారా నిబ్బానం ఆగమ్మ సమ్మన్తి వూపసమ్మన్తి, తస్మా తం **సబ్బసఙ్ఖారసమథో**తి వుచ్చతి. ఇమస్మిం అత్థే చిత్తసమథో అధిప్పేతో. సమాధిలక్ఖణే ఇన్దట్ఠం కారేతీతి **సమాధిన్ద్రియం**. ఉద్ధచ్చే న కమ్పతీతి **సమాధిబలం. సమ్మాసమాధీ**తి యాథావసమాధి నియ్యానికసమాధి కుసలసమాధి.

౧౨౮. **రాగతో విమోచయం చిత్త**న్తిఆదీహి దసహి కిలేసవత్థూహి విమోచనం వుత్తం. థినగ్గహణేనేవ చేత్థ మిద్ధగ్గహణం, ఉద్ధచ్చగ్గహణేనేవ చ కుక్కుచ్చగ్గహణం కతం హోతీతి అఞ్ఞేసు పాఠేసు సహచారిత్తా కిలేసవత్థుతో విమోచనవచనేనేవ పఠమజ్ఝానాదీహి నీవరణాదితో విమోచనం, అనిచ్చానుపస్సనాదీహి నిచ్చసఞ్ఞాదితో చ విమోచనం వుత్తమేవ హోతీతి. **కథం తం చిత్తం అనుపస్సతీ**తి ఏత్థ పేయ్యాలే చ అనిచ్చానుపస్సనాదీహి నిచ్చసఞ్ఞాదీనం పహానం వుత్తమేవ. చత్తారి సుత్తన్తికవత్థూని తతియచతుక్కవసేన వేదితబ్బానీతి.

తతియచతుక్కనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౮౦. చతుత్థచతుక్కనిద్దేసే "అనిద్దిట్ఠే నపుంసక"న్తి వచనతో అసుకన్తి అనిద్దిట్ఠత్తా "అనిచ్చన్తి కిం అనిచ్చ"న్తి నపుంసకవచనేన పుచ్ఛా కతా. **ఉప్పాదవయట్ఠేనాతి** ఉప్పాదవయసఙ్ఖాతేన అత్థేన, ఉప్పాదవయసభావేనాతి అత్థో. ఏత్థ చ పఞ్చక్ఖన్ధా సభావలక్ఖణం, పఞ్చన్నం ఖన్ధానం ఉప్పాదవయా వికారలక్ఖణం. ఏతేన హుత్వా అభావేన అనిచ్చాతి వుత్తం హోతి. తేనేవ చ అట్ఠకథాయం "సఙ్ఖతలక్ఖణవసేన అనిచ్చతాతి తేసంయేవ ఉప్పాదవయఞ్ఞథత్త"న్తి చ వత్వాపి "హుత్వా అభావో వా"తి వుత్తం. ఏతేన హుత్వా అభావాకారో అనిచ్చలక్ఖణన్తి వుత్తం హోతి. "పఞ్చన్నం ఖన్ధానం ఉదయబ్బయం పస్సన్తో ఇమాని పఞ్ఞాస లక్ఖణానీ"తి పేయ్యాలం కత్వా వుత్తం. **ధమ్మాతి** రూపక్ఖన్ధాదయో యథావుత్తధమ్మా.

విరాగానుపస్సీనిద్దేసే **రూపే ఆదీనవం దిస్వాతి** భఙ్గానుపస్సనతో పట్ఠాయ పరతో వుత్తేహి అనిచ్చట్ఠాదీహి రూపక్ఖన్ధే ఆదీనవం దిస్వా. **రూపవిరాగేతి** నిబ్బానే. నిబ్బానఞ్హి ఆగమ్మ రూపం విరజ్జతి అపునరుప్పత్తిధమ్మతం ఆపజ్జనేన నిరుజ్ఝతి, తస్మా నిబ్బానం "రూపవిరాగో"తి వుచ్చతి. **ఛన్దజాతో హోతీతి** అనుస్సవవసేన ఉప్పన్నధమ్మచ్ఛన్దో హోతి. **సద్ధాధిముత్తోతి** తస్మింయేవ నిబ్బానే సద్ధాయ చ అధిముత్తో నిచ్ఛితో. **చిత్తఞ్చస్స స్వాధిట్ఠితన్తి** అస్స యోగిస్స చిత్తం ఖయవిరాగసఙ్ఖాతే రూపభఙ్గే ఆరమ్మణవసేన , అచ్చన్త విరాగసఙ్ఖాతే రూపవిరాగే నిబ్బానే అనుస్సవవసేన సుట్ఠు అధిట్ఠితం సుట్ఠు పతిట్ఠితం హోతీతి సమ్బన్ధతో వేదితబ్బం. **రూపే విరాగానుపస్సీతి** రూపస్స ఖయవిరాగో రూపే విరాగోతి పకతిభుమ్మవచనేన వుత్తో. రూపస్స అచ్చన్తవిరాగో రూపే విరాగోతి నిమిత్తత్థే భుమ్మవచనేన వుత్తో. తం దువిధమ్పి విరాగం ఆరమ్మణతో అజ్ఝాసయతో చ అనుపస్సనసీలో "రూపే విరాగానుపస్సీ"తి వుత్తో. ఏస నయో వేదనాదీసు. నిరోధానుపస్సీపదనిద్దేసేపి ఏసేవ నయో.

౧౮౧. **కతిహాకారేహీతిఆది** పనేత్థ విసేసో – తత్థ అవిజ్జాదీనం పటిచ్చసముప్పాదఙ్గానం ఆదీనవనిరోధదస్సనేనేవ రూపాదీనమ్పి ఆదీనవనిరోధా దస్సితా హోన్తి తేసమ్పి పటిచ్చసముప్పాదఙ్గానతివత్తనతో. ఇమినా ఏవ చ విసేసవచనేన విరాగానుపస్సనతో నిరోధానుపస్సనాయ విసిట్ఠభావో వుత్తో హోతి. తత్థ **అనిచ్చట్ఠేనాతి** ఖయట్ఠేన, హుత్వా అభావట్ఠేన వా. **దుక్ఖట్ఠేనాతి** భయట్ఠేన, పటిపీళనట్ఠేన వా. **అనత్తట్ఠేనాతి** అసారకట్ఠేన, అవసవత్తనట్ఠేన వా. **సన్తాపట్ఠేనాతి** కిలేససన్తాపనట్ఠేన. **విపరిణామట్ఠేనాతి** జరాభఙ్గవసేన ద్విధా పరిణామనట్ఠేన. **నిదాననిరోధేనాతి** మూలపచ్చయాభావేన. **నిరుజ్ఝతీతి** న భవతి. **సముదయనిరోధేనాతి** ఆసన్నపచ్చయాభావేన. మూలపచ్చయో హి బ్యాధిస్స అసప్పాయభోజనం వియ నిదానన్తి వుత్తో, ఆసన్నపచ్చయో బ్యాధిస్స వాతపిత్తసేమ్హా వియ సముదయోతి వుత్తో. నిదానఞ్హి నిచ్ఛయేన దదాతి ఫలమితి నిదానం, సముదయో పన సుట్ఠు ఉదేతి ఏతస్మా ఫలమితి సముదయో. **జాతినిరోధేనాతి** మూలపచ్చయస్స ఉప్పత్తిఅభావేన. **పభవనిరోధేనాతి** ఆసన్నపచ్చయస్స ఉప్పత్తిఅభావేన. జాతియేవ హి పభవతి ఏతస్మా దుక్ఖన్తి పభవోతి వత్తుం యుజ్జతి. **హేతునిరోధేనాతి** జనకపచ్చయాభావేన. **పచ్చయనిరోధేనాతి** ఉపత్థమ్భకపచ్చయాభావేన. మూలపచ్చయోపి హి ఆసన్నపచ్చయో చ జనకపచ్చయో ఉపత్థమ్భకపచ్చయో చ హోతియేవ. ఏతేహి తిక్ఖవిపస్సనాక్ఖణే తదఙ్గనిరోధో, మగ్గక్ఖణే సముచ్ఛేదనిరోధో వుత్తో హోతి. **ఞాణుప్పాదేనాతి** తిక్ఖవిపస్సనాఞాణస్స వా మగ్గఞాణస్స వా ఉప్పాదేన. **నిరోధుపట్ఠానేనాతి** విపస్సనాక్ఖణే పచ్చక్ఖతో ఖయనిరోధస్స అనుస్సవవసేన నిరోధసఙ్ఖాతస్స నిబ్బానస్స ఉపట్ఠానేన, మగ్గక్ఖణే పచ్చక్ఖతో చ నిబ్బానస్స ఉపట్ఠానేన. ఏతేహి విసయవిసయినియమోవ కతో హోతి, తదఙ్గసముచ్ఛేదనిరోధో చ వుత్తో హోతి.

౧౮౨. పటినిస్సగ్గానుపస్సీపదనిద్దేసే **రూపం పరిచ్చజతీతి** ఆదీనవదస్సనేన నిరపేక్ఖతాయ రూపక్ఖన్ధం పరిచ్చజతి. **పరిచ్చాగపటినిస్సగ్గోతి** పరిచ్చాగట్ఠేన పటినిస్సగ్గోతి వుత్తం హోతి. ఏతేన పటినిస్సగ్గపదస్స పరిచ్చాగట్ఠో వుత్తో, తస్మా కిలేసానం పజహనన్తి అత్థో. ఏత్థ చ వుట్ఠానగామినీ విపస్సనా కిలేసే తదఙ్గవసేన పరిచ్చజతి, మగ్గో సముచ్ఛేదవసేన.

**రూపనిరోధే నిబ్బానే చిత్తం పక్ఖన్దతీతి** వుట్ఠానగామినీ తంనిన్నతాయ పక్ఖన్దతి, మగ్గో ఆరమ్మణకరణేన. **పక్ఖన్దనపటినిస్సగ్గోతి** పక్ఖన్దనట్ఠేన పటినిస్సగ్గోతి వుత్తం హోతి. ఏతేన పటినిస్సగ్గపదస్స పక్ఖన్దనట్ఠో వుత్తో, తస్మా చిత్తస్స నిబ్బానే విస్సజ్జనన్తి అత్థో. చత్తారి సుత్తన్తికవత్థూని చతుత్థచతుక్కవసేన వేదితబ్బాని. ఇమస్మిం చతుక్కే జరామరణే వత్తబ్బంహేట్ఠా వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం. సతిపట్ఠానేసు చ "కాయే కాయానుపస్సనా, చిత్తే చిత్తానుపస్సనా"తి కాయచిత్తానం ఏకత్తవోహారవసేన ఏకవచననిద్దేసో కతో. "వేదనాసు వేదనానుపస్సనా, ధమ్మేసు ధమ్మానుపస్సనా"తి వేదనాధమ్మానం నానత్తవోహారవసేన బహువచననిద్దేసో కతోతి వేదితబ్బోతి.

చతుత్థచతుక్కనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

నిట్ఠితా చ సతోకారిఞాణనిద్దేసవణ్ణనా.

### ౬. ఞాణరాసిఛక్కనిద్దేసవణ్ణనా

**౧౮౩.** ఇదాని ఛహి రాసీహి ఉద్దిట్ఠఞాణేసు చతువీసతిసమాధిఞాణనిద్దేసే తావ కాయానుపస్సనాదీనం తిణ్ణం చతుక్కానం వసేన ద్వాదసన్నం వత్థూనం ఏకేకస్మిం అస్సాసవసేన ఏకో , పస్సాసవసేన ఏకోతి ద్వే ద్వే సమాధీతి ద్వాదససు వత్థూసు చతువీసతి సమాధయో హోన్తి. ఝానక్ఖణే తేహి సమ్పయుత్తాని చతువీసతిసమాధివసేన ఞాణాని.

ద్వాసత్తతివిపస్సనాఞాణనిద్దేసే **దీఘం అస్సాసాతి** "దీఘ"న్తివుత్తఅస్సాసతో. కిం వుత్తం హోతి? దీఘం అస్సాసహేతు ఝానం పటిలభిత్వా సమాహితేన చిత్తేన విపస్సనాక్ఖణే అనిచ్చతో అనుపస్సనట్ఠేన విపస్సనాతి వుత్తం హోతి. ఏస నయో ఉత్తరత్రాపి. తేసంయేవ ద్వాదసన్నం వత్థూనం ఏకేకస్మిం అస్సాసవసేన తిస్సో, పస్సాసవసేన తిస్సోతి ఛ ఛ అనుపస్సనాతి ద్వాదససు వత్థూసు ద్వాసత్తతి అనుపస్సనా హోన్తి. తా ఏవ ద్వాసత్తతి అనుపస్సనా ద్వాసత్తతివిపస్సనావసేన ఞాణాని.

నిబ్బిదాఞాణనిద్దేసే **అనిచ్చానుపస్సీ అస్ససన్తి** అనిచ్చానుపస్సీ హుత్వా అస్ససన్తో, అనిచ్చానుపస్సీ హుత్వా వత్తేన్తోతి అత్థో. "అస్సస"న్తి చ ఇదం వచనం హేతుఅత్థే దట్ఠబ్బం. **యథాభూతం జానాతి పస్సతీతి నిబ్బిదాఞాణన్తి** కలాపసమ్మసనతో పట్ఠాయ యావ భఙ్గానుపస్సనా పవత్తవిపస్సనాఞాణేన సఙ్ఖారానం యథాసభావం జానాతి, చక్ఖునా దిట్ఠమివ చ తేనేవ ఞాణచక్ఖునా పస్సతి. తస్మా నిబ్బిదాఞాణం నామాతి అత్థో, సఙ్ఖారేసు నిబ్బిన్దఞాణం నామాతి వుత్తం హోతి. ఉపరి భయతూపట్ఠానాదీనం ముఞ్చితుకమ్యతాదీనఞ్చ ఞాణానం విసుం ఆగతత్తా ఇధ యథావుత్తానేవ విపస్సనాఞాణాని నిబ్బిదాఞాణానీతి వేదితబ్బాని.

నిబ్బిదానులోమఞాణనిద్దేసే **అనిచ్చానుపస్సీ అస్ససన్తి** అనిచ్చానుపస్సినో అస్ససన్తస్స. సామిఅత్థే పచ్చత్తవచనం. **భయతుపట్ఠానే పఞ్ఞాతి**వచనేనేవ భయతుపట్ఠానఆదీనవానుపస్సనానిబ్బిదానుపస్సనాఞాణాని వుత్తాని హోన్తి తిణ్ణం ఏకలక్ఖణత్తా. ఇమాని తీణి ఞాణాని అనన్తరా వుత్తానం నిబ్బిదాఞాణానం అనుకూలభావేన అనులోమతో నిబ్బిదానులోమఞాణానీతి వుత్తాని.

నిబ్బిదాపటిప్పస్సద్ధిఞాణనిద్దేసే **అనిచ్చానుపస్సీ అస్ససన్తి** అనన్తరసదిసమేవ. **పటిసఙ్ఖా సన్తిట్ఠనా పఞ్ఞాతి**వచనేనేవ ముఞ్చితుకమ్యతాపటిసఙ్ఖానుపస్సనాసఙ్ఖారుపేక్ఖాఞాణాని వుత్తాని హోన్తి తిణ్ణం ఏకలక్ఖణత్తా. "పటిసఙ్ఖా

సన్నిట్ఠనా”తివచనేనేవ అనులోమఞాణమగ్గఞాణానిపి గహితాని హోన్తి . సఙ్ఖారుపేక్ఖాఞాణఅనులోమఞాణానిపి హి నిబ్బిదాయ సిఖాప్పత్తత్తా నిబ్బిదాజననబ్యాపారప్పహానేన నిబ్బిదాపటిప్పస్సద్ధిఞాణాని నామ హోన్తి. మగ్గఞాణం పన నిబ్బిదాపటిప్పస్సద్ధన్తే ఉప్పజ్జనతో నిబ్బిదాపటిప్పస్సద్ధిఞాణం నామ హోతీతి అతివియ యుజ్జతీతి. నిబ్బిదానులోమఞాణేసు వియ ఆదిభూతం ముఞ్చితుకమ్యతాఞాణం అగ్గహేత్వా “పటిసఙ్ఖా సన్తిట్ఠనా”తి అన్తే ఞాణద్వయగ్గహణం మగ్గఞాణసఙ్గహణత్థం. ముఞ్చితుకమ్యతాతి హి వుత్తే అనులోమఞాణం సఙ్గయ్హతి, న మగ్గఞాణం. మగ్గఞాణఞ్హి ముఞ్చితుకమ్యతా నామ న హోతి, కిచ్చసిద్ధియం సన్తిట్ఠనతో పన సన్తిట్ఠనా నామ హోతి. అట్ఠకథాయమ్పి చ “ఫుసనాతి అప్పనా”తి వుత్తం. ఇదఞ్చ మగ్గఞాణం నిబ్బానే అప్పనాతి కత్వా సన్తిట్ఠనా నామ హోతీతి “సన్తిట్ఠనా”తివచనేన మగ్గఞాణమ్పి సఙ్గయ్హతి. నిబ్బిదానులోమఞాణానిపి అత్థతో నిబ్బిదాఞాణానేవ హోన్తీతి తానిపి నిబ్బిదాఞాణేహి సఙ్గహేత్వా నిబ్బిదాపటిప్పస్సద్ధిఞాణానీతి నిబ్బిదాగహణమేవ కతం, న నిబ్బిదానులోమగ్గహణం. తీసుపి చేతేసు ఞాణట్ఠకనిద్దేసేసు చతుత్థస్స ధమ్మానుపస్సనాచతుక్కస్స వసేన వుత్తానం చతున్నం వత్థూనం ఏకేకస్మిం అస్సాసవసేన ఏకం, పస్సాసవసేన ఏకన్తి ద్వే ద్వే ఞాణానీతి చతూసు వత్థూసు అట్ఠ ఞాణాని హోన్తి.

విముత్తిసుఖఞాణనిద్దేసే **పహీనత్తా**తి పహానం దస్సేత్వా తస్స పహానస్స సముచ్ఛేదప్పహానత్తం దస్సేన్తో **సముచ్ఛిన్నత్తా**తి ఆహ. **విముత్తిసుఖే ఞాణ**న్తి ఫలవిముత్తిసుఖసమ్పయుత్తఞాణఞ్చ ఫలవిముత్తిసుఖారమ్మణపచ్చవేక్ఖణఞాణఞ్చ. అనుసయవత్థుస్స కిలేసస్స పహానేన పరియుట్ఠానదుచ్చరితవత్థుప్పహానం హోతీతి దస్సనత్థం పున అనుసయానం పహానం వుత్తం. ఏకవీసతిఫలఞాణం సన్ధాయ పహీనకిలేసగణనాయపి ఞాణగణనా కతా హోతి, పచ్చవేక్ఖణఞాణఞ్చ సన్ధాయ పహీనకిలేసపచ్చవేక్ఖణగణనాయ ఫలపచ్చవేక్ఖణఞాణగణనా కతా హోతీతి.

ఞాణరాసిఛక్కనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

సద్ధమ్మప్పకాసినియా పటిసమ్భిదామగ్గట్ఠకథాయ

ఆనాపానస్సతికథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

# ౪. ఇన్ద్రియకథా

## ౧. పఠమసుత్తన్తనిద్దేసవణ్ణనా

**౧౮౪.** ఇదాని ఆనాపానస్సతికథానన్తరం కథితాయ ఇన్ద్రియకథాయ అపుబ్బత్థానువణ్ణనా అనుప్పత్తా. అయఞ్హి ఇన్ద్రియకథా ఆనాపానస్సతిభావనాయ ఉపకారకానం ఇన్ద్రియానం అభావే ఆనాపానస్సతిభావనాయ అభావతో తదుపకారకానం ఇన్ద్రియానం విసోధనాదివిధిదస్సనత్థం ఆనాపానస్సతికథానన్తరం కథితాతి తఞ్చ కథేతబ్బం ఇన్ద్రియకథం అత్తనా భగవతో సమ్ముఖా సుతం విఞ్ఞాతాధిప్పాయసుత్తన్తికదేసనం పుబ్బఙ్గమం కత్వా తదత్థప్పకాసనవసేన కథేతుకామో పఠమం తావ **ఏవం మే సుత**న్తిఆదిమాహ.

తత్థ **ఏవ**న్తి నిపాతపదం. **మే**తిఆదీని నామపదాని. **విహరతీ**తి ఏత్థ **వి**-ఇతి ఉపసగ్గపదం, **హరతీ**తి ఆఖ్యాతపదన్తి ఇమినా తావ నయేన పదవిభాగో వేదితబ్బో.

అత్థతో పన ఉపమూపదేసగరహపసంసనాకారవచనగ్గహణేసు **ఏవం**-సద్దో దిస్సతి నిదస్సనత్థే చ అవధారణత్థే చ. ఇధ పన ఏవంసద్దో ఆకారత్థే నిదస్సనత్థే చ విఞ్ఞుజనేన పవుత్తో, తథేవ అవధారణత్థే చ.

తత్థ ఆకారత్థేన **ఏవం**సద్దేన ఏతమత్థం దీపేతి – నానానయనిపుణమనేకజ్ఝాసయసముట్ఠానం అత్థబ్యఞ్జనసమ్పన్నం వివిధపాటిహారియం ధమ్మత్థదేసనాపటివేధగమ్భీరం సబ్బసత్తానం సకసకభాసానురూపతో సోతపథమాగచ్ఛన్తం తస్స భగవతో వచనం సబ్బప్పకారేన కో సమత్థో విఞ్ఞాతుం, సబ్బథామేన పన సోతుకామతం జనేత్వాపి ఏవం మే సుతం, మయాపి ఏకేనాకారేన సుతన్తి.

నిదస్సనత్థేన "నాహం సయమ్భూ, న మయా ఇదం సచ్ఛికత"న్తి అత్తానం పరిమోచేన్తో "ఏవం మే సుతం, మయాపి ఏవం సుత"న్తి ఇదాని వత్తబ్బం సకలం సుత్తం నిదస్సేతి.

అవధారణత్థేన థేరో సారిపుత్తో "ఏతదగ్గం, భిక్ఖవే, మమ సావకానం భిక్ఖూనం మహాపఞ్ఞానం యదిదం సారిపుత్తో"తి (అ॰ ని॰ ౧.౧౮౮-౧౮౯), "నాహం, భిక్ఖవే, అఞ్ఞం ఏకపుగ్గలమ్పి సమనుపస్సామి, యో ఏవం తథాగతేన అనుత్తరం ధమ్మచక్కం పవత్తితం సమ్మదేవ అనుప్పవత్తేతి యథయిదం, భిక్ఖవే, సారిపుత్తో. సారిపుత్తో, భిక్ఖవే, తథాగతేన అనుత్తరం ధమ్మచక్కం పవత్తితం సమ్మదేవ అనుప్పవత్తేతీ"తిఏవమాదినా (అ॰ ని॰ ౧.౧౮౭) నయేన భగవతా పసత్థభావానురూపం అత్తనో ధారణబలం దస్సేన్తో సత్తానం సోతుకామతం జనేతి "ఏవం మే సుతం, తఞ్చ ఖో అత్థతో వా బ్యఞ్జనతో వా అనూనమనధికం, ఏవమేవ, న అఞ్ఞథా దట్ఠబ్బ"న్తి.

**మే**సద్దో కరణసమ్పదానసామిఅత్థేసు దిస్సతి. ఇధ పన "మయా సుతం, మమ సుత"న్తి చ అత్థద్వయే యుజ్జతి.

**సుత**న్తి అయంసద్దో సఉపసగ్గో అనుపసగ్గో చ విస్సుతగమనకిలిన్నఉపచితఅనుయోగసోతవిఞ్ఞేయ్యేసు దిస్సతి విఞ్ఞాతేపి చ సోతద్వారానుసారేన. ఇధ పనస్స సోతద్వారానుసారేన ఉపధారితన్తి వా ఉపధారణన్తి వా అత్థో. మే-సద్దస్స హి

మయాతిఅత్థే సతి “ఏవం మయా సుతం సోతద్వారానుసారేన ఉపధారిత”న్తి యుజ్జతి, మమాతిఅత్థే సతి “ఏవం మమ సుతం సోతద్వారానుసారేన ఉపధారణ”న్తి యుజ్జతి.

అపిచ “ఏవం మే సుత”న్తి అత్తనా ఉప్పాదితభావం అప్పటిజానన్తో పురిమసవనం వివరన్తో “సమ్ముఖా పటిగ్గహితమిదం మయా తస్స భగవతో చతువేసారజ్జవిసారదస్స దసబలధరస్స ఆసభట్ఠానట్ఠాయినో సీహనాదనాదినో సబ్బసత్తుత్తమస్స ధమ్మిస్సరస్స ధమ్మరాజస్స ధమ్మాధిపతినో ధమ్మదీపస్స ధమ్మసరణస్స సద్ధమ్మవరచక్కవత్తినో సమ్మాసమ్బుద్ధస్స వచనం, న ఏత్థ అత్థే వా ధమ్మే వా పదే వా బ్యఞ్జనే వా కఙ్ఖా వా విమతి వా కాతబ్బా”తి ఇమస్మిం ధమ్మే అస్సద్ధియం వినాసేతి, సద్ధాసమ్పదం ఉప్పాదేతీతి. తేనేతం వుచ్చతి –

“వినాసయతి అస్సద్ధం, సద్ధం వడ్ఢేతి సాసనే;
ఏవం మే సుతమిచ్చేవం, వదం గోతమసావకో”తి.

**ఏక**న్తి గణనపరిచ్ఛేదనిద్దేసో. **సమయ**న్తి పరిచ్ఛిన్ననిద్దేసో. **ఏకం సమయ**న్తి అనియమితపరిదీపనం. తత్థ **సమయ**సద్దో –

సమవాయే ఖణే కాలే, సమూహే హేతుదిట్ఠిసు;
పటిలాభే పహానే చ, పటివేధే చ దిస్సతి.

ఇధ పనస్స కాలో అత్థో. తేన సంవచ్ఛరఉతుమాసద్ధమాసరత్తిన్దివపుబ్బణ్హమజ్ఝన్హికసాయన్హపఠమ-మజ్ఝిమపచ్ఛిమయామముహుత్తాదీసు కాలప్పభేదభూతేసు సమయేసు ఏకం సమయన్తి దీపేతి.

తత్థ కిఞ్చాపి ఏతేసు సంవచ్ఛరాదీసు సమయేసు యం యం సుత్తం యమ్హి యమ్హి సంవచ్ఛరే ఉతుమ్హి మాసే పక్ఖే రత్తిభాగే దివసభాగే వా వుత్తం, సబ్బం తం థేరస్స సువిదితం సువవత్థాపితం పఞ్ఞాయ. యస్మా పన “ఏవం మే సుతం అసుకసంవచ్ఛరే అసుకఉతుమ్హి అసుకమాసే అసుకపక్ఖే అసుకరత్తిభాగే అసుకదివసభాగే వా”తి ఏవం వుత్తే న సక్కా సుఖేన ధారేతుం వా ఉద్దిసితుం వా ఉద్దిసాపేతుం వా, బహు చ వత్తబ్బం హోతి, తస్మా ఏకేనేవ పదేన తమత్థం సమోధానేత్వా “ఏకం సమయ”న్తి ఆహ.

యే వా ఇమే గబ్భోక్కన్తిసమయో జాతిసమయో సంవేగసమయో అభినిక్ఖమనసమయో దుక్కరకారికసమయో మారవిజయసమయో అభిసమ్బోధిసమయో దిట్ఠధమ్మసుఖవిహారసమయో దేసనాసమయో పరినిబ్బానసమయోతిఏవమాదయో భగవతో దేవమనుస్సేసు అతివియ పకాసా అనేకకాలప్పభేదా ఏవ సమయా, తేసు సమయేసు దేసనాసమయసఙ్ఖాతం ఏకం సమయన్తి దీపేతి. యో చాయం ఞాణకరుణాకిచ్చసమయేసు కరుణాకిచ్చసమయో, అత్తహితపరహితపటిపత్తిసమయేసు పరహితపటిపత్తిసమయో, సన్నిపతితానం కరణీయద్వయసమయేసు ధమ్మికథాసమయో, దేసనాపటిపత్తిసమయేసు దేసనాసమయో, తేసుపి సమయేసు అఞ్ఞతరం సమయం సన్ధాయ “ఏకం సమయ”న్తి ఆహ.

యస్మా పన "ఏకం సమయ"న్తి అచ్చన్తసంయోగత్థో సమ్భవతి. యఞ్హి సమయం భగవా ఇమం అఞ్ఞం వా సుత్తన్తం దేసేసి, అచ్చన్తమేవ తం సమయం కరుణావిహారేన విహాసి, తస్మా తదత్థజోతనత్థం ఇధ ఉపయోగవచననిద్దేసో కతోతి.

తేనేతం వుచ్చతి –

"తం తం అత్థమపేక్ఖిత్వా, భుమ్మేన కరణేన చ;
అఞ్ఞత్ర సమయో వుత్తో, ఉపయోగేన సో ఇధా"తి.

పోరాణా పన వణ్ణయన్తి – "తస్మిం సమయే"తి వా "తేన సమయేనా"తి వా "తం సమయ"న్తి వా అభిలాపమత్తభేదో ఏస, సబ్బత్థ భుమ్మమేవత్థోతి. తస్మా "ఏకం సమయ"న్తి వుత్తేపి "ఏకస్మిం సమయే"తి అత్థో వేదితబ్బో.

**భగవా**తి గరు. గరుఞ్హి లోకే "భగవా"తి వదన్తి. అయఞ్చ సబ్బగుణవిసిట్ఠతాయ సబ్బసత్తానం గరు, తస్మా "భగవా"తి వేదితబ్బో. పోరాణేహిపి వుత్తం –

"భగవాతి వచనం సేట్ఠం, భగవాతి వచనముత్తమం;
గరు గారవయుత్తో సో, భగవా తేన వుచ్చతీ"తి.

అపిచ –

"భాగ్యవా భగ్గవా యుత్తో, భగేహి చ విభత్తవా;
భత్తవా వన్తగమనో, భవేసు భగవా తతో"తి. –

ఇమిస్సాపి గాథాయ వసేన అస్స పదస్స విత్థారతో అత్థో వేదితబ్బో. సో చ **విసుద్ధిమగ్గే** బుద్ధానుస్సతినిద్దేసే (విసుద్ధి. ౧.౧౨౩ ఆదయో) వుత్తోయేవ.

ఏత్తావతా చేత్థ **ఏవ**న్తి వచనేన దేసనాసమ్పత్తిం నిద్దిసతి, **మే సుత**న్తి సావకసమ్పత్తిం, **ఏకం సమయ**న్తి కాలసమ్పత్తిం, **భగవా**తి దేసకసమ్పత్తిం.

**సావత్థియ**న్తి ఏత్థ చ సవత్థస్స ఇసినో నివాసట్ఠానభూతా నగరీ సావత్థీ, యథా కాకన్దీ మాకన్దీతి ఏవం తావ అక్ఖరచిన్తకా. అట్ఠకథాచరియా పన భణన్తి – యం కిఞ్చి మనుస్సానం ఉపభోగపరిభోగం సబ్బమేత్థ అత్థీతి సావత్థీ, సత్థసమాయోగే చ కిం భణ్డమత్థీతి పుచ్ఛితే సబ్బమత్థీతిపి వచనముపాదాయ సావత్థీ.

"సబ్బదా సబ్బూపకరణం, సావత్థియం సమోహితం;
తస్మా సబ్బముపాదాయ, సావత్థీతి పవుచ్చతీ"తి. –

తస్సం **సావత్థియం**. సమీపత్థే భుమ్మవచనం. **విహరతీ**తి అవిసేసేన ఇరియాపథదిబ్బబ్రహ్మఅరియవిహారేసు అఞ్ఞతరవిహారసమఙ్గిపరిదీపనమేతం, ఇధ పన ఠానగమనాసనసయనప్పభేదేసు ఇరియాపథేసు అఞ్ఞతరఇరియాపథసమాయోగపరిదీపనం. తేన ఠితోపి గచ్ఛన్తోపి నిసిన్నోపి సయానోపి భగవా "విహరతి"చ్చేవ వేదితబ్బో.

సో హి భగవా ఏకం ఇరియాపథబాధనం అఞ్ఞేన ఇరియాపథేన విచ్ఛిన్దిత్వా అపరిపతన్తమత్తభావం హరతి పవత్తేతి, తస్మా “విహరతీ”తి వుచ్చతి.

**జేతవనే**తి ఏత్థ అత్తనో పచ్చత్థికజనం జినాతీతి జేతో, రఞ్ఞో వా అత్తనో పచ్చత్థికజనే జితే జాతోతి జేతో, మఙ్గలకమ్యతాయ వా తస్స ఏవంనామమేవ కతన్తి జేతో, వనయతీతి వనం, అత్తసమ్పదాయ సత్తానం భత్తిం కారేతి, అత్తని సినేహం ఉప్పాదేతీతి అత్థో. వనుతే ఇతి వా వనం, నానావిధకుసుమగన్ధసమ్మోదమత్తకోకిలాదివిహఙ్గాభిరుతేహి మన్దమారుతచలితరుక్ఖసాఖావిటపపల్లవపలాసేహి “ఏథ మం పరిభుఞ్జథా”తి పాణినో యాచతి వియాతి అత్థో. జేతస్స వనం జేతవనం. తఞ్హి జేతేన రాజకుమారేన రోపితం సంవద్ధితం పరిపాలితం, సో చ తస్స సామీ అహోసి, తస్మా జేతవనన్తి వుచ్చతి. తస్మిం జేతవనే. వనఞ్చ నామ రోపిమం సయంజాతన్తి దువిధం. ఇదఞ్చ వేళువనాదీని చ రోపిమాని, అన్ధవనమహావనాదీని సయంజాతాని.

**అనాథపిణ్డికస్స ఆరామే**తి సుదత్తో నామ సో గహపతి మాతాపితూహి కతనామవసేన. సబ్బకామసమిద్ధతాయ పన విగతమచ్ఛేరతాయ కరుణాదిగుణసమఙ్గితాయ చ నిచ్చకాలం అనాథానం పిణ్డమదాసి, తేన అనాథపిణ్డికోతి సఙ్ఖం గతో. ఆరమన్తి ఏత్థ పాణినో, విసేసేన వా పబ్బజితాతి ఆరామో, తస్స పుప్ఫఫలాదిసోభాయ నాతిదూరనచ్చాసన్నతాదిపఞ్చవిధసేనాసనఙ్గసమ్పత్తియా చ తతో తతో ఆగమ్మ రమన్తి అభిరమన్తి, అనుక్కణ్ఠితా హుత్వా నివసన్తీతి అత్థో. వుత్తప్పకారాయ వా సమ్పత్తియా తత్థ తత్థ గతేపి అత్తనో అబ్భన్తరం ఆనేత్వా రమాపేతీతి ఆరామో. సో హి అనాథపిణ్డికేన గహపతినా జేతస్స రాజకుమారస్స హత్థతో అట్ఠారసహి హిరఞ్ఞకోటీహి కోటిసన్థరేన కీణిత్వా అట్ఠారసహి హిరఞ్ఞకోటీహి సేనాసనాని కారాపేత్వా అట్ఠారసహి హిరఞ్ఞకోటీహి విహారమహం నిట్ఠాపేత్వా ఏవం చతుపణ్ణాసహిరఞ్ఞకోటిపరిచ్చాగేన బుద్ధప్పముఖస్స భిక్ఖుసఙ్ఘస్స నియ్యాదితో, తస్మా “అనాథపిణ్డికస్స ఆరామో”తి వుచ్చతి. తస్మిం **అనాథపిణ్డికస్స ఆరామే**.

ఏత్థ చ “జేతవనే”తివచనం పురిమసామిపరికిత్తనం, “అనాథపిణ్డికస్స ఆరామే”తి పచ్ఛిమసామిపరికిత్తనం. కిమేతేసం పరికిత్తనే పయోజనన్తి? పుఞ్ఞకామానం దిట్ఠానుగతిఆపజ్జనం. తత్థ హి ద్వారకోట్ఠకపాసాదమాపనే భూమివిక్కయలద్ధా అట్ఠారస హిరఞ్ఞకోటియో అనేకకోటిఅగ్ఘనకా రుక్ఖా చ జేతస్స పరిచ్చాగో, చతుపణ్ణాస హిరఞ్ఞకోటియో అనాథపిణ్డికస్స . ఇతి తేసం పరికిత్తనేన ఏవం పుఞ్ఞకామా పుఞ్ఞాని కరోన్తీతి దస్సేన్తో ఆయస్మా సారిపుత్తో అఞ్ఞేపి పుఞ్ఞకామే తేసం దిట్ఠానుగతిఆపజ్జనే నియోజేతి.

తత్థ సియా – యది తావ భగవా సావత్థియం విహరతి, “జేతవనే అనాథపిణ్డికస్స ఆరామే”తి న వత్తబ్బం. అథ తత్థ విహరతి, “సావత్థియ”న్తి న వత్తబ్బం. న హి సక్కా ఉభయత్థ ఏకం సమయం విహరితున్తి. న ఖో పనేతం ఏవం దట్ఠబ్బం, నను అవోచుమ్హ “సమీపత్థే భుమ్మవచన”న్తి. తస్మా యథా గఙ్గాయమునాదీనం సమీపే గోయూథాని చరన్తాని “గఙ్గాయ చరన్తి, యమునాయ చరన్తీ”తి వుచ్చన్తి, ఏవమిధాపి యదిదం సావత్థియా సమీపే జేతవనం అనాథపిణ్డికస్స ఆరామో, తత్థ విహరన్తో వుచ్చతి “సావత్థియం విహరతి జేతవనే అనాథపిణ్డికస్స ఆరామే”తి. గోచరగామనిదస్సనత్థం హిస్స సావత్థివచనం, పబ్బజితానురూపనివాసట్ఠాననిదస్సనత్థం సేసవచనం.

తత్థ సావత్థికిత్తనేన ఆయస్మా సారిపుత్తో భగవతో గహట్ఠానుగ్గహకరణం దస్సేతి, జేతవనాదికిత్తనేన పబ్బజితానుగ్గహకరణం. తథా పురిమేన పచ్చయగ్గహణతో అత్తకిలమథానుయోగవివజ్జనం, పచ్ఛిమేన వత్థుకామప్పహానతో కామసుఖల్లికానుయోగవివజ్జనూపాయం. అథ వా పురిమేన చ ధమ్మదేసనాభియోగం, పచ్ఛిమేన వివేకాధిముత్తిం. పురిమేన కరుణాయ ఉపగమనం, పచ్ఛిమేన పఞ్ఞాయ అపగమనం. పురిమేన సత్తానం హితసుఖనిప్ఫాదనాధిముత్తతం, పచ్ఛిమేన పరహితసుఖకరణే నిరుపలేపతం. పురిమేన ధమ్మికసుఖాపరిచ్చాగనిమిత్తం ఫాసువిహారం, పచ్ఛిమేన ఉత్తరిమనుస్సధమ్మానుయోగనిమిత్తం. పురిమేన మనుస్సానం ఉపకారబహులతం, పచ్ఛిమేన దేవానం. పురిమేన లోకే జాతస్స లోకే సంవద్ధభావం, పచ్ఛిమేన లోకేన అనుపలిత్తతం. పురిమేన "ఏకపుగ్గలో, భిక్ఖవే, లోకే ఉప్పజ్జమానో ఉప్పజ్జతి బహుజనహితాయ బహుజనసుఖాయ లోకానుకమ్పాయ అత్థాయ హితాయ సుఖాయ దేవమనుస్సానం. కతమో ఏకపుగ్గలో? తథాగతో అరహం సమ్మాసమ్బుద్ధో"తి (అం॰ ని॰ ౧.౧౭౦) వచనతో యదత్థం భగవా ఉప్పన్నో, తదత్థపరిదీపనం, పచ్ఛిమేన యత్థ ఉప్పన్నో, తదనురూపవిహారపరిదీపనం. భగవా హి పఠమం లుమ్బినివనే, దుతియం బోధిమణ్డేతి లోకియలోకుత్తరస్స ఉప్పత్తియా వనేయేవ ఉప్పన్నో, తేనస్స వనేయేవ విహారం దస్సేతీతి ఏవమాదినా నయేనేత్థ అత్థయోజనా వేదితబ్బా.

**తత్రా**తి దేసకాలపరిదీపనం. తఞ్హి యం సమయం విహరతి, తత్ర సమయే, యస్మిఞ్చ జేతవనే విహరతి, తత్ర జేతవనేతి దీపేతి. భాసితబ్బయుత్తే వా దేసకాలే దీపేతి. న హి భగవా అయుత్తే దేసే కాలే వా ధమ్మం దేసేతి. "అకాలో ఖో తావ బాహియా"తిఆది (ఉదా॰ ౧౦) చేత్థ సాధకం. **ఖో**తి పదపూరణమత్తే అవధారణత్థే ఆదికాలత్థే వా నిపాతో. **భగవా**తి లోకగరుదీపనం. **భిక్ఖూ**తి కథాసవనయుత్తపుగ్గలవచనం. అపిచేత్థ "భిక్ఖకోతి భిక్ఖు, భిక్ఖాచరియం అజ్ఝుపగతోతి భిక్ఖూ"తిఆదినా (విభ॰ ౫౧౦; పారా॰ ౪౫) నయేన వచనత్థో వేదితబ్బో. **ఆమన్తేసీ**తి ఆలపి అభాసి సమ్బోధేసి, అయమేత్థ అత్థో. అఞ్ఞత్ర పన ఞాపనేపి పక్కోసనేపి. **భిక్ఖవో**తి ఆమన్తనాకారదీపనం. తేన తేసం భిక్ఖూనం భిక్ఖనసీలతాభిక్ఖనధమ్మతాభిక్ఖనేసాధుకారితాదిగుణయోగసిద్ధేన వచనేన హీనాధికజనసేవితం వుత్తిం పకాసేన్తో ఉద్ధతదీనభావనిగ్గహం కరోతి. "భిక్ఖవో"తి ఇమినా చ కరుణావిప్ఫారసోమ్మహదయనయననిపాతపుబ్బఙ్గమేన వచనేన తే అత్తనో ముఖాభిముఖే కరోన్తో తేనేవ కథేతుకమ్యతాదీపకేన వచనేన నేసం సోతుకమ్యతం జనేతి. తేనేవ చ సమ్బోధనత్థేన వచనేన సాధుకసవనమనసికారేపి తే నియోజేతి. సాధుకసవనమనసికారాయత్తా హి సాసనసమ్పత్తి.

అపరేసు దేవమనుస్సేసు విజ్జమానేసు కస్మా భిక్ఖూయేవ ఆమన్తేసీతి చే? జేట్ఠసేట్ఠాసన్నసదాసన్నిహితభాజనభావతో. సబ్బపరిససాధారణా హి భగవతో ధమ్మదేసనా. పరిసాయ చ జేట్ఠా భిక్ఖూ పఠముప్పన్నత్తా, సేట్ఠా అనగారియభావం ఆదిం కత్వా సత్థు చరియానువిధాయకత్తా సకలసాసనపటిగ్గాహకత్తా చ, ఆసన్నా తత్థ నిసిన్నేసు సత్థుసన్నికత్తా, సదాసన్నిహితా సత్థుసన్తికావచరత్తా, ధమ్మదేసనాయ చ తే ఏవ భాజనం యథానుసిట్ఠం పటిపత్తిసబ్భావతో.

తత్థ సియా – కిమత్థం పన భగవా ధమ్మం దేసేన్తో పఠమం భిక్ఖూ ఆమన్తేసి, న ధమ్మమేవ దేసేసీతి? సతిజననత్థం. పరిసాయ హి భిక్ఖూ అఞ్ఞం చిన్తేన్తాపి విక్ఖిత్తచిత్తాపి ధమ్మం పచ్చవేక్ఖన్తాపి కమ్మట్ఠానం మనసికరోన్తాపి నిసిన్నా హోన్తి, తే అనామన్తేత్వా ధమ్మే దేసియమానే "అయం దేసనా కింనిదానా కింపచ్చయా కతమాయ అట్ఠుప్పత్తియా దేసితా"తి సల్లక్ఖేతుం అసక్కోన్తా విక్ఖేపం ఆపజ్జేయ్యుం, దుగ్గహితం వా గణ్హేయ్యుం . తేన తేసం సతిజననత్థం భగవా పఠమం ఆమన్తేత్వా పచ్ఛా ధమ్మం దేసేతి.

**భదన్తే**తి గారవవచనమేతం, సత్థునో పటివచనదానం వా. అపిచేత్థ “భిక్ఖవో”తి వదమానో భగవా తే భిక్ఖూ ఆలపతి, “భదన్తే”తి వదమానా తే భగవన్తం పచ్చాలపన్తి. తథా “భిక్ఖవో”తి భగవా ఆభాసతి, “భదన్తే”తి తే పచ్చాభాసన్తి. “భిక్ఖవో”తి పటివచనం దాపేతి, భదన్తేతి పటివచనం దేన్తి. **తే భిక్ఖూ**తి యే భగవా ఆమన్తేసి. **భగవతో పచ్చస్సోసు**న్తి భగవతో ఆమన్తనం పటిఅస్సోసుం, అభిముఖా హుత్వా సుణింసు సమ్పటిచ్ఛింసు పటిగ్గహేసున్తి అత్థో. **భగవా ఏతదవోచా**తి భగవా ఏతం ఇదాని వత్తబ్బం సకలసుత్తం అవోచ.

ఏత్తావతా చ యం ఆయస్మతా సారిపుత్తేన కమలకువలయుజ్జలవిమలసాదురససలిలాయ పోక్ఖరణియా సుఖావతరణత్థం నిమ్మలసిలాతలరచనవిలాససోపానం విప్పకిణ్ణముత్తాజాలసదిసవాలికాకిణ్ణపణ్డరభూమిభాగం తిత్థం వియ, సువిభత్తభిత్తివిచిత్రవేదికాపరిక్ఖిత్తస్స నక్ఖత్తపథం ఫుసితుకామతాయ వియ, విజమ్భితసముస్సయస్స పాసాదవరస్స సుఖారోహణత్థం దన్తమయసణ్హముదుఫలకకఞ్చనలతావినద్ధమణిగణప్పభాసముదయుజ్జలసోభం సోపానం వియ, సువణ్ణవలయనూపురాదిసఙ్ఘట్టనసద్దసమ్మిస్సితకథితహసితమధురస్సరగేహజనవిచరితస్స ఉళారిస్సరియవిభవసోభితస్స మహాఘరస్స సుఖప్పవేసనత్థం సువణ్ణరజతమణిముత్తాపవాళాదిజుతివిసదవిజ్జోతితసుప్పతిట్ఠితవిసాలద్వారకవాటం మహాద్వారం వియ అత్థబ్యఞ్జనసమ్పన్నస్స బుద్ధానం దేసనాఞాణగమ్భీరభావసంసూచకస్స ఇమస్స సుత్తస్స సుఖావగాహణత్థం కాలదేసదేసకపరిసాపదేసపటిమణ్డితం నిదానం భాసితం, తస్స అత్థవణ్ణనా సమత్తా.

సుత్తన్తే **పఞ్చా**తి గణనపరిచ్ఛేదో. **ఇమాని ఇన్ద్రియానీ**తి పరిచ్ఛిన్నధమ్మనిదస్సనం. ఇన్ద్రియట్ఠో హేట్ఠా వుత్తో.

౧౮౩. ఇదాని ఇమం సుత్తన్తం దస్సేత్వా ఇమస్మిం సుత్తన్తే వుత్తానం ఇన్ద్రియానం విసుద్ధిభావనావిధానం భావితత్తం పటిప్పస్సద్ధిఞ్చ దస్సేతుకామో **ఇమాని పఞ్చిన్ద్రియానీ**తిఆదిమాహ. తత్థ **విసుజ్ఝన్తీ**తి విసుద్ధిం పాపుణన్తి. **అస్సద్ధే**తి తీసు రతనేసు సద్ధావిరహితే. **సద్ధే**తి తీసు రతనేసు సద్ధాసమ్పన్నే. **సేవతో**తి చిత్తేన సేవన్తస్స. **భజతో**తి ఉపసఙ్కమన్తస్స. **పయిరుపాసతో**తి సక్కచ్చం ఉపనిసీదన్తస్స. **పసాదనీయే సుత్తన్తే**తి పసాదజనకే రతనత్తయగుణపటిసంయుత్తే సుత్తన్తే. **కుసీతే**తి కుచ్ఛితేన ఆకారేన సీదన్తీతి కుసీదా, కుసీదా ఏవ కుసీతా. తే కుసీతే. **సమ్మప్పధానే**తి చతుకిచ్చసాధకవీరియపటిసంయుత్తసుత్తన్తే. **ముట్ఠస్సతీ**తి నట్ఠస్సతికే. **సతిపట్ఠానే**తి సతిపట్ఠానాధికారకే సుత్తన్తే. **ఝానవిమోక్ఖే**తి చతుత్థజ్ఝానఅట్ఠవిమోక్ఖతివిధవిమోక్ఖాధికారకే సుత్తన్తే. **దుప్పఞ్ఞే**తి నిప్పఞ్ఞే, పఞ్ఞాభావతో వా దుట్ఠా పఞ్ఞా ఏతేసన్తి దుప్పఞ్ఞా. తే దుప్పఞ్ఞే. **గమ్భీరఞాణచరియ**న్తి చతుసచ్చపటిచ్చసముప్పాదాదిపటిసంయుత్తే సుత్తన్తే, ఞాణకథాసదిసే వా. **సుత్తన్తక్ఖన్ధే**తి సుత్తన్తకోట్ఠాసే. **అస్సద్ధియ**న్తిఆదీసు **అస్సద్ధియ**న్తి అస్సద్ధభావం. అస్సద్ధియే ఆదీనవదస్సావీ అస్సద్ధియం పజహన్తో సద్ధిన్ద్రియం భావేతి, సద్ధిన్ద్రియే ఆనిసంసదస్సావీ సద్ధిన్ద్రియం భావేన్తో అస్సద్ధియం పజహతి. ఏస నయో సేసేసు. **కోసజ్జ**న్తి కుసీతభావం. **పమాద**న్తి సతివిప్పవాసం. **ఉద్ధచ్చ**న్తి ఉద్ధతభావం, విక్ఖేపన్తి అత్థో. **పహీనత్తా**తి అప్పనావసేన ఝానపారిపూరియా పహీనత్తా. **సుప్పహీనత్తా**తి వుట్ఠానగామినివసేన విపస్సనాపారిపూరియా సుట్ఠు పహీనత్తా. **భావితం హోతి సుభావిత**న్తి వుత్తక్కమేనేవ యోజేతబ్బం. విపస్సనాయ హి విపక్ఖవసేన పహీనత్తా “సుప్పహీనత్తా”తి వత్తుం యుజ్జతి. తస్మాయేవ చ “సుభావిత”న్తి, న తథా ఝానేన. యస్మా పన పహాతబ్బానం పహానేన భావనాసిద్ధి, భావనాసిద్ధియా చ పహాతబ్బానం పహానసిద్ధి హోతి, తస్మా యమకం కత్వా నిద్దిట్ఠం.

౧౮౪. పటిప్పస్సద్ధివారే **భావితాని చేవ హోన్తి సుభావితాని చా**తి భావితానంయేవ సుభావితతా. **పటిప్పస్సద్ధాని చ సుప్పటిప్పస్సద్ధాని చా**తి పటిప్పస్సద్ధానంయేవ సుప్పటిప్పస్సద్ధతా వుత్తా. ఫలక్ఖణే మగ్గకిచ్చనిబ్బత్తివసేన భావితతా

పటిప్పస్సద్ధతా చ వేదితబ్బా. **సముచ్ఛేదవిసుద్ధియోతి** మగ్గవిసుద్ధియోయేవ. **పటిప్పస్సద్ధివిసుద్ధియోతి** ఫలవిసుద్ధియో ఏవ.

ఇదాని తథా వుత్తవిధానాని ఇన్ద్రియాని కారకపుగ్గలవసేన యోజేత్వా దస్సేతుం **కతినం పుగ్గలానన్తి**ఆదిమాహ. తత్థ **సవనేన బుద్ధోతి** సమ్మాసమ్బుద్ధతో ధమ్మకథాసవనేన చతుసచ్చం బుద్ధవా, ఞాతవాతి అత్థో. ఇదం భావితిన్ద్రియభావస్స కారణవచనం. భావనాభిసమయవసేన హి మగ్గస్స బుద్ధత్తా ఫలక్ఖణే భావితిన్ద్రియో హోతి. అట్ఠన్నమ్పి అరియానం తథాగతస్స సావకత్తా విసేసేత్వా అరహత్తఫలట్ఠమేవ దస్సేన్తో **ఖీణాసవోతి** ఆహ. సోయేవ హి సబ్బకిచ్చనిప్ఫత్తియా **భావితిన్ద్రియోతి** వుత్తో. ఇతరేపి పన తంతంమగ్గకిచ్చనిప్ఫత్తియా పరియాయేన భావితిన్ద్రియా ఏవ. తస్మా ఏవ చ చతూసు ఫలక్ఖణేసు "పఞ్చిన్ద్రియాని భావితాని చేవ హోన్తి సుభావితాని చా"తి వుత్తం. యస్మా పన తేసం ఉపరిమగ్గత్థాయ ఇన్ద్రియభావనా అత్థియేవ, తస్మా తే న నిప్పరియాయేన భావితిన్ద్రియా. **సయం భూతట్ఠేనాతి** అనాచరియో హుత్వా సయమేవ అరియాయ జాతియా భూతట్ఠేన జాతట్ఠేన భగవా. సోపి హి భావనాసిద్ధివసేన ఫలక్ఖణే సయమ్భూ నామ హోతి. ఏవం సయం భూతట్ఠేన భావితిన్ద్రియో. **అప్పమేయ్యట్ఠేనాతి** అనన్తగుణయోగతో పమాణేతుం అసక్కుణేయ్యట్ఠేన. భగవా ఫలక్ఖణే భావనాసిద్ధితో అప్పమేయ్యోతి. తస్మాయేవ భావితిన్ద్రియో.

పఠమసుత్తన్తనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

### ౨. దుతియసుత్తన్తనిద్దేసవణ్ణనా

౧౮౭. పున అఞ్ఞం సుత్తన్తం నిక్ఖిపిత్వా ఇన్ద్రియవిధానం నిద్దిసితుకామో **పఞ్చిమాని, భిక్ఖవేతి**ఆదికం సుత్తన్తం దస్సేతి. తత్థ **యే హి కేచీతి** అనవసేసపరియాదానం, **హి**-కారో పదపూరణమత్తే నిపాతో. **సమణా వా బ్రాహ్మణా వాతి** లోకవోహారవసేన వుత్తం. **సముదయన్తి** పచ్చయం. **అత్థఙ్గమన్తి** ఉప్పన్నానం అభావగమనం, అనుప్పన్నానం అనుప్పాదం వా. **అస్సాదన్తి** ఆనిసంసం. **ఆదీనవన్తి** దోసం. **నిస్సరణన్తి** నిగ్గమనం. **యథాభూతన్తి** యథాసభావం. **సమణేసూతి** సమితపాపేసు. **సమణసమ్మతాతి** న మయా సమణాతి సమ్మతా. "సమ్మతా"తి వత్తమానకాలవసేన వుచ్చమానే సద్దలక్ఖణవసేన "మే"తి ఏత్థ సామివచనమేవ హోతి. **బ్రాహ్మణేసూతి** బాహితపాపేసు. **సామఞ్ఞత్థన్తి** సమణభావస్స అత్థం. **బ్రహ్మఞ్ఞత్థన్తి** బ్రాహ్మణభావస్స అత్థం. ద్వయేనాపి అరహత్తఫలమేవ వుత్తం. అథ వా **సామఞ్ఞత్థన్తి** హేట్ఠా తీణి ఫలాని. **బ్రహ్మఞ్ఞత్థన్తి** అరహత్తఫలం. సామఞ్ఞబ్రహ్మఞ్ఞన్తి హి అరియమగ్గోయేవ. **దిట్ఠేవ ధమ్మేతి** పచ్చక్ఖేయేవ అత్తభావే. **సయం అభిఞ్ఞా సచ్ఛికత్వాతి** అత్తనాయేవ అధికేన ఞాణేన పచ్చక్ఖం కత్వా. **ఉపసమ్పజ్జాతి** పాపుణిత్వా, నిప్ఫాదేత్వా వా.

౧౮౮. సుత్తన్తనిద్దేసే పఠమం ఇన్ద్రియసముదయాదీనం పభేదగణనం పుచ్ఛిత్వా పున పభేదగణనా విస్సజ్జితా. తత్థ **అసీతిసతన్తి** అసీతిఉత్తరం సతం. పణ్డితేహి "అసీతిసత"న్తి వుత్తేహి ఆకారేహీతి యోజనా.

పున పభేదగణనాపుచ్ఛాపుబ్బఙ్గమే గణనానిద్దేసే **అధిమోక్ఖత్థాయాతి** అధిముచ్చనత్థాయ సద్దహనత్థాయ. **ఆవజ్జనాయ సముదయోతి** మనోద్వారావజ్జనచిత్తస్స సముదయో. **సద్ధిన్ద్రియస్స సముదయోతి** సద్ధిన్ద్రియస్స పచ్చయో, సద్ధం ఉప్పాదేస్సామీతి పుబ్బభాగావజ్జనం సద్ధిన్ద్రియస్స ఉపనిస్సయపచ్చయో, సద్ధిన్ద్రియజవనస్స ఆవజ్జనం పఠమస్స జవనస్స అనన్తరపచ్చయో, దుతియజవనాదీనం ఉపనిస్సయపచ్చయో. **అధిమోక్ఖవసేనాతి** ఛన్దసమ్పయుత్తఅధిమోక్ఖవసేన. **ఛన్దస్స సముదయోతి** పుబ్బభాగావజ్జనపచ్చయా ఉప్పన్నస్స అధిమోక్ఖసమ్పయుత్తస్స

యేవాపనకభూతస్స ధమ్మచ్ఛన్దస్స సముదయో. సో పన సద్ధిన్ద్రియస్స సహజాతఅఞ్ఞమఞ్ఞనిస్సయసమ్పయుత్తఅత్థిఅవిగతవసేన పచ్చయో హోతి, ఛన్దాధిపతికాలే అధిపతిపచ్చయో చ హోతి, సోయేవ దుతియస్స అనన్తరసమనన్తరఅనన్తరూపనిస్సయాసేవననత్థివిగతవసేన పచ్చయో హోతి. ఇమినావ నయేన మనసికారస్సపి యోజనా కాతబ్బా. కేవలఞ్హేత్థ **మనసికారో**తి సారణలక్ఖణో యేవాపనకమనసికారో. అధిపతిపచ్చయతా పనస్స న హోతి. సమ్పయుత్తేసు ఇమేసం ద్విన్నంయేవ గహణం బలవపచ్చయత్తాతి వేదితబ్బం . **సద్ధిన్ద్రియస్స వసేనా**తి భావనాభివుద్ధియా ఇన్ద్రియభావం పత్తస్స సద్ధిన్ద్రియస్స వసేన. **ఏకత్తుపట్ఠాన**న్తి ఏకారమ్మణే అచలభావేన భుసం ఠానం ఉపరూపరి సద్ధిన్ద్రియస్స పచ్చయో హోతి. సద్ధిన్ద్రియే వుత్తనయేనేవ సేసిన్ద్రియానిపి వేదితబ్బాని. ఏవమేకేకస్స ఇన్ద్రియస్స చత్తారో చత్తారో సముదయాతి పఞ్చన్నం ఇన్ద్రియానం వీసతి సముదయా హోన్తి. పున చతున్నం సముదయానం ఏకేకస్మిం సముదయే పఞ్చ పఞ్చ ఇన్ద్రియాని యోజేత్వా వీసతి సముదయా వుత్తా. పఠమవీసతి నానామగ్గవసేన దట్ఠబ్బా, దుతియవీసతి ఏకమగ్గవసేన దట్ఠబ్బాతి వదన్తి. ఏవం చత్తాలీస ఆకారా హోన్తి. అత్థఙ్గమవారోపి ఇమినావ నయేన వేదితబ్బో. సో పన అత్థఙ్గమో ఇన్ద్రియభావనం అననుయుత్తస్స అప్పటిలద్ధా పటిలాభత్థఙ్గమో, ఇన్ద్రియభావనాయ పరిహీనస్స పటిలద్ధపరిహాని అత్థఙ్గమో, ఫలప్పత్తస్స పటిప్పస్సద్ధిఅత్థఙ్గమో. **ఏకత్తఅనుపట్ఠాన**న్తి ఏకత్తే అనుపట్ఠానం.

### క. అస్సాదనిద్దేసవణ్ణనా

౧౮౯. అస్సాదనిద్దేసే **అస్సద్ధియస్స అనుపట్ఠాన**న్తి అస్సద్ధే పుగ్గలే పరివజ్జయతో సద్ధే పుగ్గలే సేవతో పసాదనీయసుత్తన్తే పచ్చవేక్ఖతో తత్థ యోనిసోమనసికారం బహులీకరోతో చ అస్సద్ధియస్స అనుపట్ఠానం హోతి. **అస్సద్ధియపరిళాహస్స అనుపట్ఠాన**న్తి ఏత్థ అస్సద్ధస్స సద్ధాకథాయ పవత్తమానాయ దుక్ఖం దోమనస్సం ఉప్పజ్జతి. అయం అస్సద్ధియపరిళాహో. **అధిమోక్ఖచరియాయ వేసారజ్జ**న్తి సద్ధావత్థువసేన వా భావనాయ వా వసిప్పత్తస్స సద్ధాపవత్తియా విసారదభావో హోతి. **సన్తో చ విహారాధిగమో**తి సమథస్స వా విపస్సనాయ వా పటిలాభో. **సుఖం సోమనస్స**న్తి ఏత్థ చేతసికసుఖభావదస్సనత్థం సోమనస్సవచనం. సద్ధిన్ద్రియసముట్ఠితపణీతరూపఫుట్ఠకాయస్స కాయికసుఖమ్పి లబ్భతియేవ. సుఖసోమనస్సస్స పధానస్సాదత్తా "అయం సద్ధిన్ద్రియస్స అస్సాదో"తి విసేసేత్వా వుత్తం. ఇమినావ నయేన సేసిన్ద్రియస్సాదాపి యోజేత్వా వేదితబ్బా.

### ఖ. ఆదీనవనిద్దేసవణ్ణనా

౧౯౦. ఆదీనవనిద్దేసే **అనిచ్చట్ఠేనా**తి సద్ధిన్ద్రియస్స అనిచ్చట్ఠేన. సో అనిచ్చట్ఠో సద్ధిన్ద్రియస్స ఆదీనవోతి వుత్తం హోతి. ఇతరద్వయేపి ఏసేవ నయో. ఇమే సముదయత్థఙ్గమస్సాదాదీనవా లోకియఇన్ద్రియానమేవాతి వేదితబ్బా.

### గ. నిస్సరణనిద్దేసవణ్ణనా

౧౯౧. నిస్సరణనిద్దేసే **అధిమోక్ఖట్ఠేనా**తిఆదీసు ఏకేకస్మిం ఇన్ద్రియే పఞ్చ పఞ్చ కత్వా పఞ్చన్నం ఇన్ద్రియానం పఞ్చవీసతి నిస్సరణాని మగ్గఫలవసేన నిద్దిట్ఠాని. తత్థ **తతో పణీతతరసద్ధిన్ద్రియస్స పటిలాభా**తి తతో విపస్సనాక్ఖణే పవత్తసద్ధిన్ద్రియతో మగ్గక్ఖణే పణీతతరస్స సద్ధిన్ద్రియస్స పటిలాభవసేన. **పురిమతరసద్ధిన్ద్రియా నిస్సటం హోతీ**తి తస్మిం మగ్గక్ఖణే సద్ధిన్ద్రియం పురిమతరతో విపస్సనాక్ఖణే పవత్తసద్ధిన్ద్రియతో నిక్ఖన్తం హోతి. ఇమినావ నయేన ఫలక్ఖణే సద్ధిన్ద్రియమ్పి ఉభయత్థ సేసిన్ద్రియానిపి యోజేతబ్బాని.

౧౮౨. **పుబ్బభాగే పఞ్చహి ఇన్ద్రియేహీ**తి పఠమజ్ఝానూపచారే పఞ్చహి ఇన్ద్రియేహి పఠమజ్ఝానాదిఅట్ఠసమాపత్తివసేన అట్ఠ నిస్సరణాని, అనిచ్చానుపస్సనాదిఅట్ఠారసమహావిపస్సనావసేన అట్ఠారస నిస్సరణాని, సోతాపత్తిమగ్గాదివసేన అట్ఠ లోకుత్తరనిస్సరణాని. ఏవం ఝానసమాపత్తిమహావిపస్సనామగ్గఫలవసేన చతుత్తింస నిస్సరణాని పురిమపురిమసమతిక్కమతో నిద్దిట్ఠాని. **నేక్ఖమ్మే పఞ్చిన్ద్రియానీ**తిఆదీని పన సత్తతింస నిస్సరణాని పటిపక్ఖపహానవసేన పటిపక్ఖతో నిద్దిట్ఠాని. తత్థ నేక్ఖమ్మాదీసు సత్తసు సత్త నిస్సరణాని ఉపచారభూమివసేన వుత్తాని, ఫలాని పన పటిపక్ఖపహానాభావతో న వుత్తాని.

౧౮౩. **దిట్ఠేకట్ఠేహీ**తి యావ సోతాపత్తిమగ్గా దిట్ఠియా సహ ఏకస్మిం పుగ్గలే ఠితాతి దిట్ఠేకట్ఠా. తేహి దిట్ఠేకట్ఠేహి. **ఓళారికేహీ**తి థూలేహి కామరాగబ్యాపాదేహి. **అణుసహగతేహీ**తి సుఖుమభూతేహి కామరాగబ్యాపాదేహియేవ. **సబ్బకిలేసేహీ**తి రూపరాగాదీహి. తేసు హి పహీనేసు సబ్బకిలేసా పహీనా హోన్తి, తస్మా "సబ్బకిలేసేహీ"తి వుత్తం. అవుత్తత్థాని పనేత్థ పదాని హేట్ఠా వుత్తత్థానేవాతి. **సబ్బేసఞ్ఞేవ ఖీణాసవానం తత్థ తత్థ పఞ్చిన్ద్రియానీ**తి "అధిమోక్ఖట్ఠేనా"తిఆదీసు పుబ్బే వుత్తేసు ఠానేసు తస్మిం తస్మిం ఠానే పఞ్చిన్ద్రియాని బుద్ధపచ్చేకబుద్ధసావకానం ఖీణాసవానం యథాయోగం తతో తతో నిస్సటాని హోన్తి. ఇమస్మిం వారే పఠమం వుత్తనయా ఏవ యథాయోగం ఖీణాసవవసేన వుత్తా.

కథం పనేతాని నిస్సరణాని అసీతిసతం హోన్తీతి? వుచ్చతే – మగ్గఫలవసేన వుత్తాని పఞ్చవీసతి, సమతిక్కమవసేన వుత్తాని చతుత్తింస, పటిపక్ఖవసేన వుత్తాని సత్తతింసాతి పఠమవారే సబ్బాని ఛన్నవుతి నిస్సరణాని హోన్తి, ఏతానియేవ దుతియవారే ఖీణాసవానం వసేన ద్వాదససు అపనీతేసు చతురాసీతి హోన్తి. ఇతి పురిమాని ఛన్నవుతి, ఇమాని చ చతురాసీతీతి అసీతిసతం హోన్తి. కతమాని పన ద్వాదస ఖీణాసవానం అపనేతబ్బాని? సమతిక్కమతో వుత్తేసు మగ్గఫలవసేన వుత్తాని అట్ఠ నిస్సరణాని, పటిపక్ఖతో వుత్తేసు మగ్గవసేన వుత్తాని చత్తారీతి ఇమాని ద్వాదస అపనేతబ్బాని. అరహత్తఫలవసేన వుత్తాని కస్మా అపనేతబ్బానీతి చే? సబ్బపఠమం వుత్తానం పఞ్చవీసతియా నిస్సరణానం మగ్గఫలవసేనేవ లబ్భనతో. అరహత్తఫలవసేన నిస్సరణాని వుత్తానేవ హోన్తి . హేట్ఠిమం హేట్ఠిమం పన ఫలసమాపత్తిం ఉపరిమా ఉపరిమా న సమాపజ్జన్తియేవాతి హేట్ఠా తీణిపి ఫలాని న లబ్భన్తియేవ. ఝానసమాపత్తివిపస్సనానేక్ఖమ్మాదీని చ కిరియావసేన లబ్భన్తి. పఞ్చపి చేతాని ఇన్ద్రియాని పుబ్బమేవ పటిపక్ఖానం పటిప్పస్సద్ధత్తా పటిపక్ఖతో నిస్సటానేవ హోన్తీతి.

దుతియసుత్తన్తనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

### ౩. తతియసుత్తన్తనిద్దేసవణ్ణనా

౧౮౪. పున అఞ్ఞం సుత్తన్తం నిక్ఖిపిత్వా ఇన్ద్రియవిధానం నిద్దిసితుకామో **పఞ్చిమాని, భిక్ఖవే**తిఆదిమాహ. తత్థ **సోతాపత్తియఙ్గేసూ**తి ఏత్థ సోతో అరియో అట్ఠఙ్గికో మగ్గో, సోతస్స ఆపత్తి భుసం పాపుణనం సోతాపత్తి, సోతాపత్తియా అఙ్గాని సమ్భారాని సోతాపత్తిఅఙ్గాని. సోతాపన్నతాయ పుబ్బభాగపటిలాభఅఙ్గాని. సప్పురిససంసేవో సోతాపత్తిఅఙ్గం, సద్ధమ్మస్సవనం సోతాపత్తిఅఙ్గం, యోనిసోమనసికారో సోతాపత్తిఅఙ్గం, ధమ్మానుధమ్మపటిపత్తి సోతాపత్తిఅఙ్గం, ఇమాని చత్తారి సోతాపత్తిఅఙ్గాని. సేసా హేట్ఠా వుత్తా ఏవ. ఇదఞ్చ ఇమేసం ఇన్ద్రియానం సకవిసయే జేట్ఠకభావదస్సనత్థం వుత్తం. యథా హి చత్తారో సేట్ఠిపుత్తా రాజాతిరాజపఞ్చమేసు సహాయేసు "నక్ఖత్తం కీళిస్సామా"తి వీథిం ఓతిణ్ణేసు ఏకస్స

సేట్ఠిపుత్తస్స గేహం గతకాలే ఇతరే చత్తారో తుణ్హీ నిసీదన్తి, గేహసామికోవ “ఇమేసం ఖాదనీయం భోజనీయం దేథ, ఇమేసం గన్ధమాలాలఙ్కారాదీని దేథా”తి గేహే విచారేతి, దుతియస్స తతియస్స చతుత్థస్స గేహం గతకాలే ఇతరే చత్తారో తుణ్హీ నిసీదన్తి, గేహసామికోవ “ఇమేసం ఖాదనీయం భోజనీయం దేథ, ఇమేసం గన్ధమాలాలఙ్కారాదీని దేథా”తి గేహే విచారేతి, అథ సబ్బపచ్ఛా రఞ్ఞో గేహం గతకాలే కిఞ్చాపి రాజా సబ్బత్థ ఇస్సరోవ, ఇమస్మిం పన కాలే అత్తనో గేహేయేవ “ఇమేసం ఖాదనీయం భోజనీయం దేథ, ఇమేసం గన్ధమాలాలఙ్కారాదీని దేథా”తి విచారేతి, ఏవమేవ సద్ధాపఞ్చమకేసు ఇన్ద్రియేసు తేసు సహాయేసు ఏకతో వీథిం ఓతరన్తేసు వియ ఏకారమ్మణే ఉప్పజ్జమానేసుపి యథా పఠమస్స గేహే ఇతరే చత్తారో తుణ్హీ నిసీదన్తి, గేహసామికోవ విచారేతి , ఏవం సోతాపత్తిఅఙ్గాని పత్వా అధిమోక్ఖలక్ఖణం సద్ధిన్ద్రియమేవ జేట్ఠకం హోతి పుబ్బఙ్గమం, సేసాని తదన్వయాని హోన్తి. యథా దుతియస్స గేహే ఇతరే చత్తారో తుణ్హీ నిసీదన్తి, గేహసామికోవ విచారేతి, ఏవం సమ్మప్పధానాని పత్వా పగ్గహణలక్ఖణం వీరియిన్ద్రియమేవ జేట్ఠకం హోతి పుబ్బఙ్గమం, సేసాని తదన్వయాని హోన్తి. యథా తతియస్స గేహే ఇతరే చత్తారో తుణ్హీ నిసీదన్తి, గేహసామికోవ విచారేతి, ఏవం సతిపట్ఠానాని పత్వా ఉపట్ఠానలక్ఖణం సతిన్ద్రియమేవ జేట్ఠకం హోతి పుబ్బఙ్గమం, సేసాని తదన్వయాని హోన్తి. యథా చతుత్థస్స గేహే ఇతరే చత్తారో తుణ్హీ నిసీదన్తి, గేహసామికోవ విచారేతి, ఏవం ఝానాని పత్వా అవిక్ఖేపలక్ఖణం సమాధిన్ద్రియమేవ జేట్ఠకం హోతి పుబ్బఙ్గమం, సేసాని తదన్వయాని హోన్తి. సబ్బపచ్ఛా రఞ్ఞో గేహం గతకాలే పన యథా ఇతరే చత్తారో తుణ్హీ నిసీదన్తి, రాజావ విచారేతి, ఏవం అరియసచ్చాని పత్వా పజాననలక్ఖణం పఞ్ఞిన్ద్రియమేవ జేట్ఠకం హోతి పుబ్బఙ్గమం, సేసాని తదన్వయాని హోన్తీతి.

### క. పభేదగణననిద్దేసవణ్ణనా

౧౯౩. సుత్తన్తస్స పభేదగణనాపుచ్ఛాపుబ్బఙ్గమేవ పభేదగణననిద్దేసే **సప్పురిససంసేవే**తి సోభనానం పురిసానం సమ్మా సేవనే. **అధిమోక్ఖాధిపతేయ్యట్ఠేనా**తి అధిమోక్ఖసఙ్ఖాతేన సేసిన్ద్రియేసు అధిపతిభావట్ఠేన, సేసిన్ద్రియానం పుబ్బఙ్గమట్ఠేనాతి అత్థో. **సద్ధమ్మసవనే**తి సతం ధమ్మో, సోభనో వా ధమ్మోతి సద్ధమ్మో. తస్స సద్ధమ్మస్స సవనే. **యోనిసోమనసికారే**తి ఉపాయేన మనసికారే. **ధమ్మానుధమ్మపటిపత్తియా**తి ఏత్థ నవ లోకుత్తరధమ్మే అనుగతో ధమ్మో ధమ్మానుధమ్మో, సీలసమాధిపఞ్ఞాసఙ్ఖాతస్స ధమ్మానుధమ్మస్స పటిపత్తి పటిపజ్జనం ధమ్మానుధమ్మపటిపత్తి. **సమ్మప్పధానాదీసు**పి ఏసేవ నయో.

### ఖ. చరియావారవణ్ణనా

౧౯౪. చరియావారేపి ఇమినావ నయేన అత్థో వేదితబ్బో. కేవలం పఠమవారో ఇన్ద్రియానం ఉప్పాదనకాలవసేన వుత్తో, చరియావారో ఉప్పన్నానం ఆసేవనకాలవసేన చ పారిపూరికాలవసేన చ వుత్తో. చరియా పకతి ఉస్సన్నతాతి హి అత్థతో ఏకం.

### చారవిహారనిద్దేసవణ్ణనా

౧౯౫. ఇదాని చరియాసమ్బన్ధేనేవ చారవిహారనిద్దేసవసేన అపరేన పరియాయేన ఇన్ద్రియవిధానం నిద్దిసితుకామో **చారో చ విహారో చా**తిఆదికం ఉద్దేసం ఉద్దిసిత్వా తస్స నిద్దేసమాహ. తత్థ ఉద్దేసే తావ యథా చరన్తం విహరన్తం విఞ్ఞూ సబ్రహ్మచారీ గమ్భీరేసు ఠానేసు ఓకప్పేయ్యుం – అద్ధా అయమాయస్మా పత్తో వా పాపుణిస్సతి వాతి, తథా ఇన్ద్రియసమ్పన్నస్స చారో చ విహారో చ విఞ్ఞూహి సబ్రహ్మచారీహి అనుబుద్ధో హోతి పటివిద్ధోతి ఉద్దేసస్స సమ్బన్ధో వేదితబ్బో. ఉద్దేసనిద్దేసే చరియా

చారోయేవ. చారో చరియాతి హి అత్థతో ఏకం. తస్మా "చారో"తిపదస్స నిద్దేసే "చరియా"తి వుత్తం. **ఇరియాపథచరియాతి** ఇరియాపథానం చరియా, పవత్తనన్తి అత్థో. సేసేసుపి ఏసేవ నయో. **ఆయతనచరియా** పన ఆయతనేసు సతిసమ్పజఞ్ఞానం చరియా. **పత్తీతి** ఫలాని. తాని హి పాపుణీయన్తీతి "పత్తీ"తి వుత్తా. సత్తలోకస్స దిట్ఠధమ్మికసమ్పరాయికా అత్థా **లోకత్థాతి** అయం విసేసో.

ఇదాని తాసం చరియానం భూమిం దస్సేన్తో **చతూసు ఇరియాపథేసూతి**ఆదిమాహ. **సతిపట్ఠానేసూతి** ఆరమ్మణసతిపట్ఠానేసు. సతిపట్ఠానేసుపి వుచ్చమానేసు సతితో అనఞ్ఞాని వోహారవసేన అఞ్ఞాని వియ కత్వా వుత్తం. **అరియసచ్చేసూతి** పుబ్బభాగలోకియసచ్చఞాణేన విసుం విసుం సచ్చపరిగ్గహవసేన వుత్తం. **అరియమగ్గేసు సామఞ్ఞఫలేసూతి** చ వోహారవసేనేవ వుత్తం. **పదేసేతి** లోకత్థచరియాయ ఏకదేసే. నిప్పదేసతో హి లోకత్థచరియం బుద్ధా ఏవ కరోన్తి. పున తా ఏవ చరియాయో కారకపుగ్గలవసేన దస్సేన్తో **పణిధిసమ్పన్నానన్తి**ఆదిమాహ. తత్థ పణిధిసమ్పన్నా నామ ఇరియాపథానం సన్తత్తా ఇరియాపథగుత్తియా సమ్పన్నా అకమ్పితఇరియాపథా భిక్ఖుభావానురూపేన సన్తేన ఇరియాపథేన సమ్పన్నా. ఇన్ద్రియేసు **గుత్తద్వారానన్తి** చక్ఖాదీసు ఛసు ఇన్ద్రియేసు అత్తనో అత్తనో విసయే పవత్తఏకేకద్వారవసేన గుత్తం ద్వారం ఏతేసన్తి గుత్తద్వారా. తేసం గుత్తద్వారానం. **ద్వారన్తి** చేత్థ ఉప్పత్తిద్వారవసేన చక్ఖాదయో ఏవ. **అప్పమాదవిహారీనన్తి** సీలాదీసు అప్పమాదవిహారవతం. **అధిచిత్తమనుయుత్తానన్తి** విపస్సనాయ పాదకభావేన అధిచిత్తసఙ్ఖాతం సమాధిమనుయుత్తానం. **బుద్ధిసమ్పన్నానన్తి** నామరూపవవత్థానం ఆదిం కత్వా యావ గోత్రభు, తావ పవత్తేన ఞాణేన సమ్పన్నానం. **సమ్మాపటిపన్నానన్తి** చతుమగ్గక్ఖణే. **అధిగతఫలానన్తి** చతుఫలక్ఖణే.

**అధిముచ్చన్తోతి** అధిమోక్ఖం కరోన్తో. **సద్ధాయ చరతీతి** సద్ధావసేన పవత్తతి. **పగ్గణ్హన్తోతి** చతుసమ్మప్పధానవీరియేన పదహన్తో. **ఉపట్ఠాపేన్తోతి** సతియా ఆరమ్మణం ఉపట్ఠాపేన్తో. **అవిక్ఖేపం కరోన్తోతి** సమాధివసేన విక్ఖేపం అకరోన్తో. **పజానన్తోతి** చతుసచ్చపజాననపఞ్ఞాయ పకారేన జానన్తో. **విజానన్తోతి** ఇన్ద్రియసమ్పయుత్తజవనపుబ్బఙ్గమేన ఆవజ్జనవిఞ్ఞాణేన ఆరమ్మణం విజానన్తో. **విఞ్ఞాణచరియాయాతి** ఆవజ్జనవిఞ్ఞాణచరియవసేన. **ఏవం పటిపన్నస్సాతి** సహజవనాయ ఇన్ద్రియచరియాయ పటిపన్నస్స. **కుసలా ధమ్మా ఆయాపేన్తీతి** సమథవిపస్సనావసేన పవత్తా కుసలా ధమ్మా భుసం యాపేన్తి, పవత్తన్తీతి అత్థో. **ఆయతనచరియాయాతి** కుసలానం ధమ్మానం భుసం యతనచరియాయ, ఘటనచరియాయ పవత్తనచరియాయాతి వుత్తం హోతి. **విసేసమధిగచ్ఛతీతి** విక్ఖమ్భనతదఙ్గసముచ్ఛేదపటిప్పస్సద్ధివసేన విసేసం అధిగచ్ఛతి. **దస్సనచరియాదయో** వుత్తత్థాయేవ.

**సద్ధాయ విహరతీతి**ఆదీసు సద్ధాదిసమఙ్గిస్స ఇరియాపథవిహారో దట్ఠబ్బో. **అనుబుద్ధోతి** అనుమానబుద్ధియా. **పటివిద్ధోతి** పచ్చక్ఖబుద్ధియా. యస్మా అధిమోక్ఖట్ఠాదీసు అనుబుద్ధేసు పటివిద్ధేసు చ చారో చ విహారో చ అనుబుద్ధో హోతి పటివిద్ధో, తస్మా అనుబోధపటివేధేసు అధిమోక్ఖట్ఠాదయో చ నిద్దిట్ఠా.

**ఏవం సద్ధాయ చరన్తన్తి**ఆదీసు **ఏవన్తి** వుత్తప్పకారం నిద్దిసన్తో యథాసద్దస్స అత్థం నిద్దిసతి. **విఞ్ఞూతి**ఆదీసుపి యథాసభావం జానన్తీతి విఞ్ఞూ. విఞ్ఞాతం సభావం విభావేన్తి పాకటం కరోన్తీతి **విభావీ**. అసని వియ సిలుచ్చయే కిలేసే మేధతి హింసతీతి మేధా, ఖిప్పం గహణధారణట్ఠేన వా మేధా, మేధా ఏతేసం అత్థీతి **మేధావీ**. ఞాణగతియా పణ్డన్తి గచ్ఛన్తి పవత్తన్తీతి **పణ్డితా**. బుద్ధిసమ్పదాయ సమన్నాగతత్తా **బుద్ధిసమ్పన్నా**. సహ బ్రహ్మం చరియం ఉత్తమం పటిపదం చరన్తీతి **సబ్రహ్మచారినో**. అపలోకనకమ్మాదిచతుబ్బిధం కమ్మం ఏకతో కరణవసేన **ఏకం కమ్మం**. తథా పఞ్చవిధో పాతిమోక్ఖుద్దేసో

**ఏకుద్దేసో**. సమా సిక్ఖా ఏతేసన్తి సమసిక్ఖా, సమసిక్ఖానం భావో **సమసిక్ఖతా**. సమసిక్ఖాతాతిపి పఠన్తి. యేసం ఏకం కమ్మం ఏకో ఉద్దేసో సమసిక్ఖతా, తే సబ్రహ్మచారీతి వుత్తం హోతి. “ఝానానీ”తి వత్తబ్బే **ఝానాతి** లిఙ్గవిపల్లాసో కతో. **విమోక్ఖాతి** తయో వా అట్ఠ వా విమోక్ఖా. **సమాధీతి** సవితక్కసవిచారఅవితక్కవిచారమత్తఅవితక్కావిచారా తయో సమాధీ. **సమాపత్తియోతి** సుఞ్ఞతానిమిత్తాప్పణిహితా. **అభిఞ్ఞాయోతి** ఛ అభిఞ్ఞా.

ఏకో అంసో భాగో, న దుతియోతి ఏకంసో, ఏకంసస్స అత్థస్స వచనం **ఏకంసవచనం**. ఏవం సేసేసుపి యోజనా కాతబ్బా. విసేసతో పన సమం, సమన్తా వా సేతి పవత్తతీతి సంసయో, నత్థేత్థ సంసయోతి **నిస్సంసయో**. ఏకస్మింయేవ అనిచ్ఛయతా హుత్వా ఇతరమ్పి కఙ్ఖతీతి కఙ్ఖా, నత్థేత్థ కఙ్ఖాతి **నిక్కఙ్ఖో**. ద్విధా భావో ద్వేజ్ఝం, నత్థేత్థ ద్వేజ్ఝన్తి **అద్వేజ్ఝో**. ద్విధా ఏలయతి కమ్పేతీతి ద్వేళ్హకం, నత్థేత్థ ద్వేళ్హకన్తి **అద్వేళ్హకో**. నియోగేన నియమేన వచనం **నియోగవచనం**. నియ్యోగవచనన్తిపి పఠన్తి. అపణ్ణకస్స అవిరద్ధస్స నియ్యానికస్స అత్థస్స వచనం **అపణ్ణకవచనం. అవత్థాపనవచనన్తి** నిచ్ఛయవచనం. సబ్బమ్పి హేతం విచికిచ్ఛాభావస్స వేవచనం. పియస్స అత్థస్స సబ్భావతో వచనం, పియమేవాతి **పియవచనం**. తథా **గరువచనం**. సహ గారవేన గరుభావేన సగారవం. పతిస్సయనం పతిస్సయో పరం గరుం కత్వా నిస్సయనం అపస్సయనన్తి అత్థో. పతిస్సవనం వా పతిస్సవో, నివాతవుత్తితాయ పరవచనసవనన్తి అత్థో. ఉభయథాపి పరజేట్ఠకభావస్సేతం నామం. సహ గారవేన వత్తతీతి సగారవం. సహ పతిస్సయేన, పతిస్సవేన వా వత్తతీతి సప్పతిస్సయం. “సప్పతిస్సవ”న్తి వా వత్తబ్బే య-కారం, వ-కారం వా లోపం కత్వా “సప్పతిస్స”న్తి వుత్తం. అధికం విసిట్ఠం వచనం అధివచనం, సగారవఞ్చ తం సప్పతిస్సఞ్చాతి సగారవసప్పతిస్సం, సగారవసప్పతిస్సం అధివచనం **సగారవసప్పతిస్సాధివచనం**. ఉభయత్థాపి వేవచనవికప్పనానత్తవసేన పునప్పునం **ఏతన్తి** వుత్తం. **పత్తో వా పాపుణిస్సతి వాతి** ఝానాదీనియేవాతి.

తతియసుత్తన్తనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

### ౪. చతుత్థసుత్తన్తనిద్దేసవణ్ణనా

౧౯౮. పున పరమసుత్తమేవ నిక్ఖిపిత్వా అపరేన ఆకారేన ఇన్ద్రియాని నిద్దిసతి. తత్థ **కతిహాకారేహి కేనట్ఠేన దట్ఠబ్బానీతి** కతిహి ఆకారేహి దట్ఠబ్బాని. **కేనట్ఠేన దట్ఠబ్బానీతి** దట్ఠబ్బాకారే చ దట్ఠబ్బట్ఠఞ్చ పుచ్ఛతి. **ఛహాకారేహి తేనట్ఠేన దట్ఠబ్బానీతి** ఛహి ఆకారేహి దట్ఠబ్బాని, తేనేవ ఛఆకారసఙ్ఖాతేనట్ఠేన దట్ఠబ్బాని. **ఆధిపతేయ్యట్ఠేనాతి** అధిపతిభావట్ఠేన. **ఆదివిసోధనట్ఠేనాతి** కుసలానం ధమ్మానం ఆదిభూతస్స సీలస్స విసోధనట్ఠేన. **అధిమత్తట్ఠేనాతి** బలవట్ఠేన . బలవఞ్హి అధికా మత్తా పమాణం అస్సాతి అధిమత్తన్తి వుచ్చతి. **అధిట్ఠానట్ఠేనాతి** పతిట్ఠానట్ఠేన. **పరియాదానట్ఠేనాతి** ఖేపనట్ఠేన. **పతిట్ఠాపకట్ఠేనాతి** పతిట్ఠాపనట్ఠేన.

### క. ఆధిపతేయ్యట్ఠనిద్దేసవణ్ణనా

౧౯౯. ఆధిపతేయ్యట్ఠనిద్దేసే **అస్సద్ధియం పజహతోతి**ఆది ఏకేకస్సేవ ఇన్ద్రియస్స పటిపక్ఖపజహనవచనం ఏకక్ఖణేపి అత్తనో అత్తనో పటిపక్ఖపహానకిచ్చసాధనే అధిపతిభావసాధనత్థం వుత్తం. సేసాని చత్తారి ఇన్ద్రియాని తంసమ్పయుత్తానేవ వుత్తాని. నానాక్ఖణేసు వా ఏకేకం ఇన్ద్రియం ధురం కత్వా తస్స తస్స పటిపక్ఖస్స తం తం ఇన్ద్రియం జేట్ఠకం కత్వా సేసాని తదన్వయాని కత్వా వుత్తన్తిపి వేదితబ్బం. **కామచ్ఛన్దం పజహతోతి**ఆది పన ఏకక్ఖణవసేనేవ వుత్తం.

## ఖ. ఆదివిసోధనట్ఠనిద్దేసవణ్ణనా

౨౦౦. ఆదివిసోధనట్ఠనిద్దేసే **అస్సద్ధియసంవరట్ఠేన సీలవిసుద్ధీ**తి అస్సద్ధియస్స నివారణట్ఠేన విరతిఅత్థేన సీలమలవిసోధనతో సీలవిసుద్ధి నామ. **సద్ధిన్ద్రియస్స ఆదివిసోధనా**తి సద్ధిన్ద్రియస్స ఉపనిస్సయవసేన ఆదిభూతస్స సీలస్స విసోధనా. ఇమినావ నయేన సేసానిపి కామచ్ఛన్దాదిసంవరణమూలకాని చ ఇన్ద్రియాని వేదితబ్బాని.

## గ. అధిమత్తట్ఠనిద్దేసవణ్ణనా

౨౦౧. అధిమత్తట్ఠనిద్దేసే **సద్ధిన్ద్రియస్స భావనాయ ఛన్దో ఉప్పజ్జతీ**తి సద్ధస్స పుగ్గలస్స సద్ధాపటిసంయుత్తం ధమ్మం సుత్వా వా సద్ధిన్ద్రియభావనాయ అస్సాదం దిస్వా వా సద్ధిన్ద్రియే కుసలో ధమ్మచ్ఛన్దో జాయతి. **పామోజ్జం ఉప్పజ్జతీ**తి ఛన్దజాతత్తా దుబ్బలపీతి ఉప్పజ్జతి. **పీతి ఉప్పజ్జతీ**తి పముదితత్తా బలవపీతి ఉప్పజ్జతి. **పస్సద్ధి ఉప్పజ్జతీ**తి పీతియా పీణితత్తా కాయచిత్తపస్సద్ధి ఉప్పజ్జతి. **సుఖం ఉప్పజ్జతీ**తి పస్సద్ధకాయచిత్తత్తా చేతసికం సుఖం ఉప్పజ్జతి . **ఓభాసో ఉప్పజ్జతీ**తి సుఖేన అభిసన్నత్తా ఞాణోభాసో ఉప్పజ్జతి. **సంవేగో ఉప్పజ్జతీ**తి ఞాణోభాసేన విదితసఙ్ఖారాదీనవత్తా సఙ్ఖారపవత్తియం సంవేగో ఉప్పజ్జతి. **సంవేజేత్వా చిత్తం సమాదహతీ**తి సంవేగం ఉప్పాదేత్వా తేనేవ సంవేగేన చిత్తం సమాహితం కరోతి. **సాధుకం పగ్గణ్హాతీ**తి లీనుద్ధతభావం మోచేత్వా సుట్ఠు పగ్గణ్హాతి. **సాధుకం అజ్ఝుపేక్ఖతీ**తి వీరియస్స సమం హుత్వా పవత్తత్తా పున వీరియసమతానియోజనే బ్యాపారం అకరోన్తో తత్రమజ్ఝత్తుపేక్ఖావసేన సాధుకం అజ్ఝుపేక్ఖతి నామ. **ఉపేక్ఖావసేనా**తి సమవాహితలక్ఖణాయ తత్రమజ్ఝత్తుపేక్ఖాయ వసేన. **నానత్తకిలేసేహీ**తి విపస్సనాయ పటిపక్ఖభూతేహి నానాసభావేహి కిలేసేహి. **విమోక్ఖవసేనా**తి భఙ్గానుపస్సనతో పట్ఠాయ నానత్తకిలేసేహి విముచ్చనవసేన. **విముత్తత్తా**తి నానత్తకిలేసేహి విముత్తత్తా.

**తే ధమ్మా**తి ఛన్దాదయో ధమ్మా. **ఏకరసా హోన్తీ**తి విముత్తిరసేన ఏకరసా హోన్తి. **భావనావసేనా**తి ఏకరసభావనావసేన. **తతో పణీతతరే వివట్టన్తీ**తి తేన కారణేన విపస్సనారమ్మణతో పణీతతరే నిబ్బానారమ్మణే వివట్టనానుపస్సనాసఙ్ఖాతేన గోత్రభుఞాణేన ఛన్దాదయో ధమ్మా నివత్తన్తి, సఙ్ఖారారమ్మణతో అపగన్త్వా నిబ్బానారమ్మణే పవత్తన్తీతి అత్థో. **వివట్టనావసేనా**తి ఏవం గోత్రభుఖణే సఙ్ఖారారమ్మణతో వివట్టనవసేన. **వివట్టితత్తా తతో వోసజ్జతీ**తి మగ్గసమఙ్గిపుగ్గలో మగ్గస్స ఉప్పాదక్ఖణేయేవ దుభతోవుట్ఠానవసేన వివట్టితత్తా తేనేవ కారణేన కిలేసే చ ఖన్ధే చ వోసజ్జతి. **వోసజ్జితత్తా తతో నిరుజ్ఝన్తీ**తి మగ్గస్స ఉప్పాదక్ఖణేయేవ కిలేసే చ ఖన్ధే చ వోసజ్జితత్తా తేనేవ కారణేన కిలేసా చ ఖన్ధా చ అనుప్పత్తినిరోధవసేన నిరుజ్ఝన్తి. **వోసజ్జితత్తా**తి చ ఆసంసాయం భూతవచనం కతం. కిలేసనిరోధే సతి ఖన్ధనిరోధసబ్భావతో చ ఖన్ధనిరోధో వుత్తో. **నిరోధవసేనా**తి యథావుత్తనిరోధవసేన. తస్సేవ మగ్గస్స ఉప్పాదక్ఖణే ద్వే వోసగ్గే దస్సేతుకామో **నిరోధవసేన ద్వే వోసగ్గా**తిఆదిమాహ. ద్వేపి హేట్ఠా వుత్తత్థా ఏవ. **అస్సద్ధియస్స పహానాయ ఛన్దో ఉప్పజ్జతీ**తిఆదీసుపి ఇమినావ నయేన విత్థారతో అత్థో వేదితబ్బో. వీరియిన్ద్రియాదిమూలకేసుపి వారేసు ఏసేవ నయో. ఇమినావ నయేన అధిట్ఠానట్ఠనిద్దేసోపి విత్థారతో వేదితబ్బో. కేవలఞ్హేత్థ **అధిట్ఠాతీ**తి విసేసో, పతిట్ఠాతీతి అత్థో.

## ఘ-జ. పరియాదానట్ఠపతిట్ఠాపకట్ఠనిద్దేసవణ్ణనా

౨౦౨-౨౦౩. పరియాదానట్ఠనిద్దేసే **పరియాదియతీ**తి ఖేపేతి. పతిట్ఠాపకట్ఠనిద్దేసే **సద్ధో సద్ధిన్ద్రియం అధిమోక్ఖే పతిట్ఠాపేతీ**తి సద్ధాసమ్పన్నో ''సబ్బే సఙ్ఖారా అనిచ్చా దుక్ఖా అనత్తా''తి అధిముచ్చన్తో సద్ధిన్ద్రియం అధిమోక్ఖే పతిట్ఠాపేతి. ఇమినా

పుగ్గలవిసేసేన ఇన్ద్రియభావనావిసేసో నిద్దిట్ఠో. **సద్ధస్స సద్ధిన్ద్రియం అధిమోక్ఖే పతిట్ఠాపేతీ**తి సద్ధాసమ్పన్నస్స పుగ్గలస్స సద్ధిన్ద్రియం తంయేవ సద్ధం పతిట్ఠాపేతి. తథా అధిముచ్చన్తం అధిమోక్ఖే పతిట్ఠాపేతీతి. ఇమినా ఇన్ద్రియభావనావిసేసేన పుగ్గలవిసేసో నిద్దిట్ఠో. ఏవం చిత్తం పగ్గణ్హన్తో పగ్గహే పతిట్ఠాపేతి, సతిం ఉపట్ఠాపేన్తో ఉపట్ఠానే పతిట్ఠాపేతి, చిత్తం సమాదహన్తో అవిక్ఖేపే పతిట్ఠాపేతి, అనిచ్చం దుక్ఖం అనత్తాతి పస్సన్తో దస్సనే పతిట్ఠాపేతీతి సేసేసుపి యోజనా వేదితబ్బా. **యోగావచరో**తి సమథయోగే, విపస్సనాయోగే వా అవచరతీతి యోగావచరో. **అవచరతీ**తి పవిసిత్వా చరతీతి.

చతుత్థసుత్తన్తనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

### ౫. ఇన్ద్రియసమోధానవణ్ణనా

**౨౦౪**. ఇదాని సమాధిం భావయతో విపస్సనం భావయతో చ ఇన్ద్రియసమోధానం దస్సేతుకామో పఠమం తావ ఉపట్ఠానకోసల్లప్పభేదం నిద్దిసితుం **పుథుజ్జనో సమాధిం భావేన్తో**తిఆదిమాహ. తత్థ **పుథుజ్జనో సమాధిం భావేన్తో**తి నిబ్బేధభాగియం సమాధిం భావేన్తో. సేక్ఖస్స వీతరాగస్స చ పన లోకుత్తరోపి సమాధి లబ్భతి. **ఆవజ్జితత్తా**తి కసిణాదినిమిత్తస్స ఆవజ్జితత్తా, కసిణాదిపరికమ్మం కత్వా తత్థ ఉప్పాదితనిమిత్తత్తాతి వుత్తం హోతి. **ఆరమ్మణూపట్ఠానకుసలో**తి తస్స ఉప్పాదితస్స నిమిత్తస్సేవ ఉపట్ఠానే కుసలో. **సమథనిమిత్తూపట్ఠానకుసలో**తి అచ్చారద్ధవీరియతాదీహి ఉద్ధతే చిత్తే పస్సద్ధిసమాధిఉపేక్ఖాసమ్బోజ్ఝఙ్గభావనావసేన చిత్తోపసమనిమిత్తస్స ఉపట్ఠానే కుసలో. **పగ్గహనిమిత్తూపట్ఠానకుసలో**తి అతిసిథిలవీరియతాదీహి లీనే చిత్తే ధమ్మవిచయవీరియపీతిసమ్బోజ్ఝఙ్గభావనావసేన చిత్తపగ్గహనిమిత్తస్స ఉపట్ఠానే కుసలో. **అవిక్ఖేపూపట్ఠానకుసలో**తి అనుద్ధతాలీనచిత్తస్స సమ్పయుత్తస్స సమాధిస్స ఉపట్ఠానే కుసలో. **ఓభాసూపట్ఠానకుసలో**తి పఞ్ఞాపయోగమన్దతాయ నిరస్సాదే చిత్తే అట్ఠసంవేగవత్థుపచ్చవేక్ఖణేన చిత్తం సంవేజేత్వా ఞాణోభాసస్స ఉపట్ఠానే కుసలో. **అట్ఠ సంవేగవత్థూని** నామ జాతిజరాబ్యాధిమరణాని చత్తారి, అపాయదుక్ఖం పఞ్చమం, అతీతే వట్టమూలకం దుక్ఖం, అనాగతే వట్టమూలకం దుక్ఖం, పచ్చుప్పన్నే ఆహారపరియేట్ఠిమూలకం దుక్ఖన్తి. **సమ్పహంసనూపట్ఠానకుసలో**తి ఉపసమసుఖానధిగమేన నిరస్సాదే చిత్తే బుద్ధధమ్మసఙ్ఘగుణానుస్సరణేన చిత్తం పసాదేన్తో సమ్పహంసనస్స ఉపట్ఠానే కుసలో. **ఉపేక్ఖూపట్ఠానకుసలో**తి ఉద్ధతాదిదోసవిరహితే చిత్తే నిగ్గహపగ్గహాదీసు బ్యాపారాభావకరణేన ఉపేక్ఖాయ ఉపట్ఠానే కుసలో. **సేక్ఖో**తి తిస్సో సిక్ఖా సిక్ఖతీతి సేక్ఖో. **ఏకత్తూపట్ఠానకుసలో**తి సక్కాయదిట్ఠాదీనం పహీనత్తా నేక్ఖమ్మాదినో ఏకత్తస్స ఉపట్ఠానే కుసలో.

**వీతరాగో**తి సబ్బసో పహీనరాగత్తా వీతరాగో ఖీణాసవో. **ఞాణూపట్ఠానకుసలో**తి అరహా ధమ్మేసు విగతసమ్మోహత్తా తత్థ తత్థ అసమ్మోహఞాణస్స ఉపట్ఠానే కుసలో. **విముత్తూపట్ఠానకుసలో**తి అరహత్తఫలవిముత్తియా ఉపట్ఠానే కుసలో. **విముత్తీ**తి హి సబ్బకిలేసేహి విముత్తత్తా అరహత్తఫలవిముత్తి అధిప్పేతా.

**౨౦౫**. విపస్సనాభావనాయ ఉపట్ఠానానుపట్ఠానేసు **అనిచ్చతో**తిఆదీని **నిచ్చతో**తిఆదీని చ సీలకథాయం వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బాని. పాఠతో పన "ఆయూహనానుపట్ఠానకుసలో విపరిణామూపట్ఠానకుసలో అనిమిత్తూపట్ఠానకుసలో నిమిత్తానుపట్ఠానకుసలో అప్పణిహితూపట్ఠానకుసలో పణిధిఅనుపట్ఠానకుసలో అభినివేసానుపట్ఠానకుసలో"తి ఏతేసు సామివచనేన సమాసపదచ్ఛేదో కాతబ్బో. సేసేసు పన నిస్సక్కవచనేన పాఠో.

**౨౦౬. సుఞ్ఞతూపట్ఠానకుసలో**తి పనేత్థ సుఞ్ఞతో ఉపట్ఠానకుసలోతి వా సుఞ్ఞతాయ ఉపట్ఠానకుసలోతి వా పదచ్ఛేదో కాతబ్బో. యస్మా పన నిబ్బిదావిరాగనిరోధపటినిస్సగ్గానుపస్సనా అధిపఞ్ఞాధమ్మవిపస్సనా యథాభూతఞాణదస్సనం పటిసఙ్ఖానుపస్సనా వివట్టనానుపస్సనాతి ఇమా అట్ఠ మహావిపస్సనా అత్తనో సభావవిసేసేన విసేసితా, న ఆరమ్మణవిసేసేన, తస్మా ఇమాసం అట్ఠన్నం "అనిచ్చతో ఉపట్ఠానకుసలో హోతీ"తిఆదీని వచనాని వియ "నిబ్బిదాతో ఉపట్ఠానకుసలో హోతీ"తిఆదీని వచనాని న యుజ్జన్తి. తస్మా ఏవ ఇమా అట్ఠ న యోజితా. ఆదీనవానుపస్సనా పన "సుఞ్ఞతూపట్ఠానకుసలో హోతి, అభినివేసానుపట్ఠానకుసలో హోతీ"తి ఇమినా యుగలకవచనేనేవ అత్థతో "ఆదీనవతో ఉపట్ఠానకుసలో హోతి, ఆలయాభినివేసానుపట్ఠానకుసలో హోతీ"తి యోజితావ హోతీతి సరూపేన న యోజితా. ఇతి పురిమా చ అట్ఠ, అయఞ్చ ఆదీనవానుపస్సనాతి అట్ఠారససు మహావిపస్సనాసు ఇమా నవ అయోజేత్వా ఇతరా ఏవ నవ యోజితాతి వేదితబ్బా. **ఞాణూపట్ఠానకుసలో**తి సేక్ఖో విపస్సనూపక్కిలేసానం అభావతో విపస్సనాభావనాయ ఞాణస్స ఉపట్ఠానే కుసలో. సమాధిభావనాయ పన నికన్తిసబ్భావతో ఞాణూపట్ఠానే కుసలోతి న వుత్తో.

**విసఞ్ఞోగూపట్ఠానకుసలో**తి "కామయోగవిసఞ్ఞోగో భవయోగవిసఞ్ఞోగో దిట్ఠియోగవిసఞ్ఞోగో అవిజ్జాయోగవిసఞ్ఞోగో"తి (దీ॰ ని॰ ౩.౩౧౨) చతుధా వుత్తస్స విసఞ్ఞోగస్స ఉపట్ఠానే కుసలో. **సఞ్ఞోగానుపట్ఠానకుసలో**తి కామయోగభవయోగదిట్ఠియోగావిజ్జాయోగవసేన చతుధా వుత్తస్స సఞ్ఞోగస్స అనుపట్ఠానే కుసలో. **నిరోధూపట్ఠానకుసలో**తి "పున చపరం, భిక్ఖవే, ఖీణాసవస్స భిక్ఖునో నిబ్బాననిన్నం చిత్తం హోతి నిబ్బానపోణం నిబ్బానపబ్భారం వివేకట్ఠం నేక్ఖమ్మాభిరతం బ్యన్తీభూతం సబ్బసో ఆసవట్ఠానియేహి ధమ్మేహీ"తి (అ॰ ని॰ ౧౦.౯౦; పటి॰ మ॰ ౨.౪౪ అత్థతో సమానం) వుత్తఖీణాసవబలవసేన నిబ్బాననిన్నచిత్తత్తా ఖీణాసవోవ నిరోధసఙ్ఖాతస్స నిబ్బానస్స ఉపట్ఠానే కుసలో.

**ఆరమ్మణూపట్ఠానకుసలవసేనా**తిఆదీసు **కుసల**న్తి ఞాణం. ఞాణమ్పి హి కుసలపుగ్గలయోగతో కుసలం యథా పణ్డితపుగ్గలయోగతో "పణ్డితా ధమ్మా"తి (ధ॰ స॰ దుకమాతికా ౧౦౩). తస్మా కోసల్లవసేనాతి అత్థో.

**౨౦౭.** ఇదాని **చతుసట్ఠియా ఆకారేహీ**తిఆది ఞాణకథాయం (పటి॰ మ॰ ౧.౧౦౭) వుత్తమ్పి ఇన్ద్రియకథాసమ్బన్ధేన ఇధానేత్వా వుత్తం. తం హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం.

**౨౦౮.** పున సమన్తచక్ఖుసమ్బన్ధేన ఇన్ద్రియవిధానం వత్తుకామో **న తస్స అద్దిట్ఠమిధత్థి కిఞ్చీ**తిఆదిమాహ. తత్థ **సమన్తచక్ఖూ**తి సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం. **పఞ్ఞిన్ద్రియస్స వసేనా**తిఆదినా పఞ్చన్నం ఇన్ద్రియానం అవియోగితం దస్సేతి. **సద్దహన్తో పగ్గణ్హాతీ**తిఆదీహి ఏకేకిన్ద్రియమూలకేహి పఞ్చహి చతుక్కేహి పఞ్చన్నం ఇన్ద్రియానం నిన్నపయోగకాలే వా మగ్గక్ఖణే వా ఏకరసభావం అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయభావఞ్చ దస్సేతి. **సద్ధహితత్తా పగ్గహిత**న్తిఆదీహి ఏకేకిన్ద్రియమూలకేహి పఞ్చహి చతుక్కేహి పఞ్చన్నం ఇన్ద్రియానం నిబ్బత్తికాలే వా ఫలకాలే వా ఏకరసభావం అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయభావఞ్చ దస్సేతి. పున బుద్ధచక్ఖుసమ్బన్ధేన ఇన్ద్రియవిధానం వత్తుకామో **యం బుద్ధచక్ఖూ**తిఆదిమాహ . తత్థ **బుద్ధచక్ఖూ**తి ఇన్ద్రియపరోపరియత్తఞాణం ఆసయానుసయఞాణఞ్చ. **బుద్ధఞాణ**న్తి చ ఇదం తదేవ ద్వయం, సేసం హేట్ఠా వుత్తత్థమేవాతి.

ఇన్ద్రియసమోధానవణ్ణనా నిట్ఠితా.

సద్ధమ్మప్పకాసినియా పటిసమ్భిదామగ్గ-అట్ఠకథాయ

ఇన్ద్రియకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

# ౫. విమోక్ఖకథా

## ౧. విమోక్ఖుద్దేసవణ్ణనా

**౨౦౯**. ఇదాని ఇన్ద్రియకథానన్తరం కథితాయ విమోక్ఖకథాయ అపుబ్బత్థానువణ్ణనా అనుప్పత్తా. అయఞ్హి విమోక్ఖకథా ఇన్ద్రియభావనానుయుత్తస్స విమోక్ఖసబ్భావతో ఇన్ద్రియకథానన్తరం కథితా. తఞ్చ కథేన్తో భగవతో సమ్ముఖా సుతసుత్తన్తదేసనాపుబ్బఙ్గమం కత్వా కథేసి. తత్థ సుత్తన్తే తావ **సుఞ్ఞతో విమోక్ఖో**తిఆదీసు సుఞ్ఞతాకారేన నిబ్బానం ఆరమ్మణం కత్వా పవత్తో అరియమగ్గో సుఞ్ఞతో విమోక్ఖో. సో హి సుఞ్ఞతాయ ధాతుయా ఉప్పన్నత్తా సుఞ్ఞతో, కిలేసేహి విముత్తత్తా విమోక్ఖో. ఏతేనేవ నయేన అనిమిత్తాకారేన నిబ్బానం ఆరమ్మణం కత్వా పవత్తో **అనిమిత్తో**, అప్పణిహితాకారేన నిబ్బానం ఆరమ్మణం కత్వా పవత్తో **అప్పణిహితో**తి వేదితబ్బో.

ఏకో హి ఆదితోవ అనిచ్చతో సఙ్ఖారే సమ్మసతి. యస్మా పన న అనిచ్చతో సమ్మసనమత్తేనేవ మగ్గవుట్ఠానం హోతి, దుక్ఖతోపి అనత్తతోపి సమ్మసితబ్బమేవ, తస్మా దుక్ఖతోపి అనత్తతోపి సమ్మసతి. తస్స ఏవం పటిపన్నస్స అనిచ్చతో చే సమ్మసనకాలే మగ్గవుట్ఠానం హోతి, అయం **అనిచ్చతో అభినివిసిత్వా అనిచ్చతో వుట్ఠాతి** నామ. సచే పనస్స దుక్ఖతో అనత్తతో సమ్మసనకాలే మగ్గవుట్ఠానం హోతి, అయం **అనిచ్చతో అభినివిసిత్వా దుక్ఖతో, అనత్తతో వుట్ఠాతి** నామ. ఏస నయో దుక్ఖతో అనత్తతో అభినివిసిత్వా వుట్ఠానేసుపి. ఏత్థ చ యోపి అనిచ్చతో అభినివిట్ఠో, యోపి దుక్ఖతో, యోపి అనత్తతో. వుట్ఠానకాలే చే అనిచ్చతో వుట్ఠానం హోతి, తయోపి జనా అధిమోక్ఖబహులా హోన్తి, సద్ధిన్ద్రియం పటిలభన్తి, అనిమిత్తవిమోక్ఖేన విముచ్చన్తి, పఠమమగ్గక్ఖణే సద్ధానుసారినో హోన్తి, సత్తసు ఠానేసు సద్ధావిముత్తా. సచే పన దుక్ఖతో వుట్ఠానం హోతి, తయోపి జనా పస్సద్ధిబహులా హోన్తి, సమాధిన్ద్రియం పటిలభన్తి, అప్పణిహితవిమోక్ఖేన విముచ్చన్తి, సబ్బత్థ కాయసక్ఖినో హోన్తి. యస్స పనేత్థ అరూపజ్ఝానం పాదకం హోతి, సో అగ్గఫలే ఉభతోభాగవిముత్తో హోతి. అథ నేసం అనత్తతో వుట్ఠానం హోతి, తయోపి జనా వేదబహులా హోన్తి, పఞ్ఞిన్ద్రియం పటిలభన్తి, సుఞ్ఞతవిమోక్ఖేన విముచ్చన్తి, పఠమమగ్గక్ఖణే ధమ్మానుసారినో హోన్తి, ఛసు ఠానేసు దిట్ఠిప్పత్తా, అగ్గఫలే పఞ్ఞావిముత్తాతి.

అపిచ మగ్గో నామ పఞ్చహి కారణేహి నామం లభతి సరసేన వా పచ్చనీకేన వా సగుణేన వా ఆరమ్మణేన వా ఆగమనేన వా. సచే హి సఙ్ఖారుపేక్ఖా అనిచ్చతో సఙ్ఖారే సమ్మసిత్వా వుట్ఠాతి, అనిమిత్తవిమోక్ఖేన విముచ్చతి. సచే దుక్ఖతో సమ్మసిత్వా వుట్ఠాతి, అప్పణిహితవిమోక్ఖేన విముచ్చతి. సచే అనత్తతో సమ్మసిత్వా వుట్ఠాతి, సుఞ్ఞతవిమోక్ఖేన విముచ్చతి. ఇదం **సరసతో** నామం నామ. అనిచ్చానుపస్సనాయ పన సఙ్ఖారానం ఘనవినిబ్భోగం కత్వా నిచ్చనిమిత్తధువనిమిత్తసస్సతనిమిత్తాని పహాయ ఆగతత్తా అనిమిత్తో, దుక్ఖానుపస్సనాయ సుఖసఞ్ఞం పహాయ పణిధిపత్థనం సుక్ఖాపేత్వా ఆగతత్తా అప్పణిహితో, అనత్తానుపస్సనాయ అత్తసత్తపుగ్గలసఞ్ఞం పహాయ సఙ్ఖారే సుఞ్ఞతో దిట్ఠత్తా సుఞ్ఞతోతి ఇదం **పచ్చనీకతో** నామం నామ. రాగాదీహి పన సుఞ్ఞత్తా సుఞ్ఞతో, రూపనిమిత్తాదీనం, రాగనిమిత్తాదీనంయేవ వా అభావేన అనిమిత్తో, రాగపణిధిఆదీనం అభావతో అప్పణిహితోతి ఇదమస్స **సగుణతో** నామం నామ. సోయం సుఞ్ఞం అనిమిత్తం అప్పణిహితఞ్చ నిబ్బానం ఆరమ్మణం కరోతీతిపి సుఞ్ఞతో అనిమిత్తో అప్పణిహితోతి వుచ్చతి. ఇదమస్స **ఆరమ్మణతో** నామం నామ. ఆగమనం పన దువిధం విపస్సనాగమనం మగ్గాగమనఞ్చ. తత్థ మగ్గే విపస్సనాగమనం లబ్భతి, ఫలే మగ్గాగమనం. అనత్తానుపస్సనా హి సుఞ్ఞతా నామ, సుఞ్ఞతవిపస్సనాయ మగ్గో సుఞ్ఞతో,

సుఞ్ఞతమగ్గస్స ఫలం సుఞ్ఞతం. అనిచ్చానుపస్సనా అనిమిత్తా నామ, అనిమిత్తవిపస్సనాయ మగ్గో అనిమిత్తో. ఇదం పన నామం అభిధమ్మపరియాయే న లబ్భతి, సుత్తన్తపరియాయే పన లబ్భతి. తత్థ హి గోత్రభుఞాణం అనిమిత్తం నిబ్బానం ఆరమ్మణం కత్వా అనిమిత్తనామకం హుత్వా సయం ఆగమనీయట్ఠానే ఠత్వా మగ్గస్స నామం దేతీతి వదన్తి. తేన మగ్గో అనిమిత్తోతి వుత్తో. మగ్గాగమనేన ఫలం అనిమిత్తన్తి యుజ్జతియేవ. దుక్ఖానుపస్సనా సఙ్ఖారేసు పణిధిం సుక్ఖాపేత్వా ఆగతత్తా అప్పణిహితా నామ, అప్పణిహితవిపస్సనాయ మగ్గో అప్పణిహితో, అప్పణిహితమగ్గస్స ఫలం అప్పణిహితన్తి ఏవం విపస్సనా అత్తనో నామం మగ్గస్స దేతి, మగ్గో ఫలస్సాతి ఇదం **ఆగమనతో** నామం నామ. ఏవం సఙ్ఖారుపేక్ఖా విమోక్ఖవిసేసం నియమేతీతి.

ఏవం భగవతా దేసితే తయో మహావత్థుకే విమోక్ఖే ఉద్దిసిత్వా తంనిద్దేసవసేనేవ అపరేపి విమోక్ఖే నిద్దిసితుకామో **అపిచ అట్ఠసట్ఠి విమోక్ఖా**తిఆదిమాహ. తత్థ **అపిచా**తి అపరపరియాయదస్సనం. కథం తే అట్ఠసట్ఠి హోన్తి, నను తే పఞ్చసత్తతీతి? సచ్చం యథారుతవసేన పఞ్చసత్తతి. భగవతా పన దేసితే తయో విమోక్ఖే ఠపేత్వా అఞ్ఞవిమోక్ఖే నిద్దిసనతో ఇమేసం తదవరోధతో చ ఇమే తయో న గణేతబ్బా, అజ్ఝత్తవిమోక్ఖాదయో తయోపి విమోక్ఖా చతుధా విత్థారవచనేయేవ అన్తోగధత్తా న గణేతబ్బా, "పణిహితో విమోక్ఖో, అప్పణిహితో విమోక్ఖో"తి ఏత్థ అప్పణిహితో విమోక్ఖో పఠమం ఉద్దిట్ఠేన ఏకనామికత్తా న గణేతబ్బో, ఏవం ఇమేసు సత్తసు అపనీతేసు సేసా అట్ఠసట్ఠి విమోక్ఖా హోన్తి. ఏవం సన్తే సుఞ్ఞతవిమోక్ఖాదయో తయో పున కస్మా ఉద్దిట్ఠాతి చే? ఉద్దేసేన సఙ్గహేత్వా తేసమ్పి నిద్దేసకరణత్థం. అజ్ఝత్తవుట్ఠానాదయో పన తయో పభేదం వినా మూలరాసివసేన ఉద్దిట్ఠా, పణిహితవిమోక్ఖపటిపక్ఖవసేన పున అప్పణిహితో విమోక్ఖో ఉద్దిట్ఠోతి వేదితబ్బో.

అజ్ఝత్తవుట్ఠానాదీసు అజ్ఝత్తతో వుట్ఠాతీతి **అజ్ఝత్తవుట్ఠానో**. అనులోమేన్తీతి **అనులోమా**. అజ్ఝత్తవుట్ఠానానం పటిప్పస్సద్ధి అపగమా **అజ్ఝత్తవుట్ఠానపటిప్పస్సద్ధి. రూపీ**తి అజ్ఝత్తం కేసాదీసు ఉప్పాదితం రూపజ్ఝానం రూపం, తం రూపమస్స అత్థీతి రూపీ **రూపాని పస్సతీ**తి బహిద్ధా నీలకసిణాదిరూపాని ఝానచక్ఖునా పస్సతి. ఇమినా అజ్ఝత్తబహిద్ధావత్థుకేసు కసిణేసు ఝానపటిలాభో దస్సితో. **అజ్ఝత్తం అరూపసఞ్ఞీ**తి అజ్ఝత్తం న రూపసఞ్ఞీ, అత్తనో కేసాదీసు అనుప్పాదితరూపావచరజ్ఝానోతి అత్థో. ఇమినా బహిద్ధా పరికమ్మం కత్వా బహిద్ధావ పటిలద్ధజ్ఝానతా దస్సితా. **సుభన్తేవ అధిముత్తో**తి "సుభ"మిచ్చేవ ఆరమ్మణే అధిముత్తో. తత్థ కిఞ్చాపి అన్తోఅప్పనాయం "సుభ"న్తి ఆభోగో నత్థి, యో పన అప్పటికూలాకారేన సత్తారమ్మణం ఫరన్తో విహరతి, సో యస్మా "సుభ"న్తేవ అధిముత్తో హోతి, తస్మా ఏవం ఉద్దేసో కతోతి. అప్పితప్పితసమయే ఏవ విక్ఖమ్భనవిముత్తిసబ్భావతో **సమయవిమోక్ఖో**. సోయేవ సకిచ్చకరణవసేన అప్పితసమయే ఏవ నియుత్తోతి **సామయికో**. సామాయికోతిపి పాఠో. కోపేతుం భఞ్జితుం సక్కుణేయ్యతాయ **కుప్పో**. లోకం అనతిక్కమనతో లోకే నియుత్తోతి **లోకికో**. లోకియోతిపి పాఠో. లోకం ఉత్తరతి, ఉత్తిణ్ణోతి వా **లోకుత్తరో**. ఆరమ్మణకరణవసేన సహ ఆసవేహీతి **సాసవో**. ఆరమ్మణకరణవసేన సమ్పయోగవసేన చ నత్థేత్థ ఆసవాతి **అనాసవో**. రూపసఙ్ఖాతేన సహ ఆమిసేనాతి **సామిసో**. సబ్బసో రూపారూపప్పహానా నిరామిసతోపి నిరామిసతరోతి **నిరామిసా నిరామిసతరో. పణిహితో**తి తణ్హావసేన పణిహితో పత్థితో. ఆరమ్మణకరణవసేన సఞ్ఞోజనేహి సంయుత్తత్తా **సఞ్ఞుత్తో. ఏకత్తవిమోక్ఖో**తి కిలేసేహి అనజ్ఝారుళ్హత్తా ఏకసభావో విమోక్ఖో. **సఞ్ఞావిమోక్ఖో**తి విపస్సనాఞాణమేవ విపరీతసఞ్ఞాయ విముచ్చనతో సఞ్ఞావిమోక్ఖో. తదేవ విపస్సనాఞాణం సమ్మోహతో విముచ్చనవసేన ఞాణమేవ విమోక్ఖోతి **ఞాణవిమోక్ఖో. సీతిసియావిమోక్ఖో**తి విపస్సనాఞాణమేవ సీతి భవేయ్యాతి పవత్తో విమోక్ఖో సీతిసియావిమోక్ఖో . సీతిసికావిమోక్ఖోతిపి పాఠో, సీతిభావికాయ విమోక్ఖోతి తస్స అత్థం వణ్ణయన్తి. **ఝానవిమోక్ఖో**తి

ఉపచారప్పనాభేదం లోకియలోకుత్తరభేదఞ్చ ఝానమేవ విమోక్ఖో. **అనుపాదా చిత్తస్స విమోక్ఖో**తి అనుపాదియిత్వా గహణం అకత్వా చిత్తస్స విమోక్ఖో. సేసం వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బన్తి.

విమోక్ఖుద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

**౨. విమోక్ఖనిద్దేసవణ్ణనా**

**౨౧౦. కతమో**తిఆదికే ఉద్దేసస్స నిద్దేసే **ఇతి పటిసఞ్చిక్ఖతీ**తి ఏవం ఉపపరిక్ఖతి. **సుఞ్ఞమిదన్తి** ఇదం ఖన్ధపఞ్చకం సుఞ్ఞం. కేన సుఞ్ఞం? అత్తేన వా అత్తనియేన వా. తత్థ **అత్తేన వా**తి బాలజనపరికప్పితస్స అత్తనో అభావా తేన అత్తనా చ సుఞ్ఞం. **అత్తనియేన వా**తి తస్స పరికప్పితస్స అత్తనో సన్తకేన చ సుఞ్ఞం. అత్తనో అభావేనేవ అత్తనియాభావో. అత్తనియఞ్చ నామ నిచ్చం వా సియా సుఖం వా, తదుభయమ్పి నత్థి. తేన నిచ్చపటిక్ఖేపేన అనిచ్చానుపస్సనా, సుఖపటిక్ఖేపేన దుక్ఖానుపస్సనా చ వుత్తా హోతి. **సుఞ్ఞమిదం అత్తేన వా**తి అనత్తానుపస్సనాయేవ వుత్తా. **సో**తి సో ఏవం తీహి అనుపస్సనాహి విపస్సమానో భిక్ఖు. **అభినివేసం న కరోతీ**తి అనత్తానుపస్సనావసేన అత్తాభినివేసం న కరోతి.

**నిమిత్తం న కరోతీ**తి అనిచ్చానుపస్సనావసేన నిచ్చనిమిత్తం న కరోతి. **పణిధిం న కరోతీ**తి దుక్ఖానుపస్సనావసేన పణిధిం న కరోతి. ఇమే తయో విమోక్ఖా పరియాయేన విపస్సనాక్ఖణే తదఙ్గవసేనాపి లబ్భన్తి, నిప్పరియాయేన పన సముచ్ఛేదవసేన మగ్గక్ఖణేయేవ. చత్తారి ఝానాని అజ్ఝత్తం నీవరణాదీహి వుట్ఠానతో **అజ్ఝత్తవుట్ఠానో విమోక్ఖో**. చతస్సో అరూపసమాపత్తియో ఆరమ్మణేహి వుట్ఠానతో **బహిద్ధావుట్ఠానో విమోక్ఖో**. ఆరమ్మణమ్పి హి బాహిరాయతనాని వియ ఇధ “బహిద్ధా”తి వుత్తం. ఇమే ద్వే విక్ఖమ్భనవిమోక్ఖా, దుభతో వుట్ఠానో పన సముచ్ఛేదవిమోక్ఖో.

**నీవరణేహి వుట్ఠాతీ**తిఆదీహి అజ్ఝత్తవుట్ఠానం సరూపతో వుత్తం. **రూపసఞ్ఞాయా**తిఆదీహి కసిణాదిఆరమ్మణసమతిక్కమస్స పాకటత్తా తం అవత్వా సుత్తన్తేసు వుత్తరూపసఞ్ఞాదిసమతిక్కమో వుత్తో. **సక్కాయదిట్ఠివిచికిచ్ఛాసీలబ్బతపరామాసా**తి సమాసపదం, సక్కాయదిట్ఠియా విచికిచ్ఛాయ సీలబ్బతపరామాసాతి విచ్ఛేదో. అయమేవ వా పాఠో.

**౨౧౧. వితక్కో చా**తిఆదీహి ఝానానం సమాపత్తీనఞ్చ ఉపచారభూమియో వుత్తా. **అనిచ్చానుపస్సనా**తిఆదీహి చతున్నం మగ్గానం పుబ్బభాగవిపస్సనా వుత్తా. **పటిలాభో వా**తి పఞ్చవిధవసిప్పత్తియా బ్యాపితో పత్థటో లాభోతి పటిలాభో. వసిప్పత్తియా హి సబ్బో ఝానపయోగో చ సమాపత్తిపయోగో చ పటిప్పస్సద్ధో హోతి, తస్మా పటిలాభో “పటిప్పస్సద్ధివిమోక్ఖో”తి వుత్తో. విపాకో పన ఝానస్స సమాపత్తియా చ పటిప్పస్సద్ధి హోతీతి ఉజుకమేవ. కేచి పన “ఉపచారపయోగస్స పటిప్పస్సద్ధత్తా ఝానస్స సమాపత్తియా చ పటిలాభో హోతి, తస్మా ఝానసమాపత్తిపటిలాభో ‘పటిప్పస్సద్ధివిమోక్ఖో’తి వుచ్చతీ”తి వదన్తి.

**౨౧౨. అజ్ఝత్తన్తి** అత్తానం అధికిచ్చ పవత్తం. **పచ్చత్తన్తి** అత్తానం పటిచ్చ పవత్తం. ఉభయేనాపి నియకజ్ఝత్తమేవ దీపేతి **నీలనిమిత్తన్తి** నీలమేవ. **నీలసఞ్ఞం పటిలభతీ**తి తస్మిం నీలనిమిత్తే నీలమితిసఞ్ఞం పటిలభతి. **సుగ్గహితం కరోతీ**తి పరికమ్మభూమియం సుట్ఠు ఉగ్గహితం కరోతి. **సూపధారితం ఉపధారేతీ**తి ఉపచారభూమియం సుట్ఠు ఉపధారితం కత్వా ఉపధారేతి. **స్వావత్థితం అవత్థాపేతీ**తి అప్పనాభూమియం సుట్ఠు నిచ్ఛితం నిచ్ఛినాతి. వవత్థాపేతీతిపి పాఠో. అజ్ఝత్తఞ్హి

నీలపరికమ్మం కరోన్తో కేసే వా పిత్తే వా అక్ఖితారకాయం వా కరోతి. **బహిద్ధా నీలనిమిత్తే**తి నీలపుప్ఫనీలవత్థనీలధాతూనం అఞ్ఞతరే నీలకసిణే. **చిత్తం ఉపసంహరతీ**తి చిత్తం ఉపనేతి. **పీతా**దీసుపి ఏసేవ నయో. **ఆసేవతీ**తి తమేవ సఞ్ఞం ఆదితో సేవతి. **భావేతీ**తి వడ్ఢేతి. **బహులీకరోతీ**తి పునప్పునం కరోతి. **రూప**న్తి నీలనిమిత్తం రూపం. **రూపసఞ్ఞీ**తి తస్మిం రూపే సఞ్ఞా రూపసఞ్ఞా, సా అస్స అత్థీతి రూపసఞ్ఞీ. **అజ్ఝత్తం పీతనిమిత్తా**దీసు పీతపరికమ్మం కరోన్తో మేదే వా ఛవియా వా అక్ఖీనం పీతట్ఠానే వా కరోతి. లోహితపరికమ్మం కరోన్తో మంసే వా లోహితే వా జివ్హాయ వా హత్థతలపాదతలేసు వా అక్ఖీనం రత్తట్ఠానే వా కరోతి. ఓదాతపరికమ్మం కరోన్తో అట్ఠిమ్హి వా దన్తే వా నఖే వా అక్ఖీనం సేతట్ఠానే వా కరోతి. **అజ్ఝత్తం అరూప**న్తి అజ్ఝత్తం రూపనిమిత్తం నత్థీతి అత్థో.

**మేత్తాసహగతేనా**తి పఠమదుతియతతియజ్ఝానవసేన మేత్తాయ సమన్నాగతేన. **చేతసా**తి చిత్తేన. **ఏకం దిస**న్తి ఏకం ఏకిస్సా దిసాయ పఠమపరిగ్గహితం సత్తం ఉపాదాయ ఏకదిసాపరియాపన్నసత్తఫరణవసేన వుత్తం. **ఫరిత్వా**తి ఫుసిత్వా ఆరమ్మణం కత్వా. **విహరతీ**తి బ్రహ్మవిహారాధిట్ఠితం ఇరియాపథవిహారం పవత్తేతి. **తథా దుతియ**న్తి యథా పురత్థిమాదీసు యంకిఞ్చి ఏకం దిసం ఫరిత్వా విహరతి, తథేవ తదనన్తరం దుతియం తతియం చతుత్థం వాతి అత్థో. **ఇతి ఉద్ధ**న్తి ఏతేనేవ నయేన ఉపరిమం దిసన్తి వుత్తం హోతి. **అధో తిరియ**న్తి అధోదిసమ్పి తిరియం దిసమ్పి ఏవమేవ . తత్థ చ **అధో**తి హేట్ఠా. **తిరియ**న్తి అనుదిసా. ఏవం సబ్బదిసాసు అస్సమణ్డలికాయ అస్సమివ మేత్తాసహగతం చిత్తం సారేతిపి పచ్చాసారేతిపీతి. ఏత్తావతా ఏకమేకం దిసం పరిగ్గహేత్వా ఓధిసో మేత్తాఫరణం దస్సితం. **సబ్బధీ**తిఆది పన అనోధిసో దస్సనత్థం వుత్తం. తత్థ **సబ్బధీ**తి సబ్బత్థ. **సబ్బత్తతాయా**తి సబ్బేసు హీనమజ్ఝిముక్కట్ఠమిత్తసపత్తమజ్ఝత్తాదిప్పభేదేసు అత్తతాయ, "అయం పరసత్తో"తి విభాగం అకత్వా అత్తసమతాయాతి వుత్తం హోతి. అథ వా **సబ్బత్తతాయా**తి సబ్బేన చిత్తభావేన, ఈసకమ్పి బహి అవిక్ఖిపమానోతి వుత్తం హోతి. **సబ్బావన్త**న్తి సబ్బసత్తవన్తం, సబ్బసత్తయుత్తన్తి అత్థో. సబ్బవన్తన్తిపి పాఠో. **లోక**న్తి సత్తలోకం.

**విపులేనా**తి ఏవమాదిపరియాయదస్సనతో పనేత్థ పున "మేత్తాసహగతేనా"తి వుత్తం. యస్మా వా ఏత్థ ఓధిసో ఫరణే వియ పున తథాసద్దో వా ఇతి-సద్దో వా న వుత్తో, తస్మా పున "మేత్తాసహగతేన చేతసా"తి వుత్తం, నిగమనవసేన వా ఏతం వుత్తం. **విపులేనా**తి ఏత్థ ఫరణవసేన విపులతా దట్ఠబ్బా. భూమివసేన పన తం **మహగ్గతం**. తఞ్హి కిలేసవిక్ఖమ్భనసమత్థతాయ విపులఫలతాయ దీఘసన్తానతాయ చ మహన్తభావం గతం, మహన్తేహి వా ఉళారచ్ఛన్దవీరియచిత్తపఞ్ఞేహి గతం పటిపన్నన్తి మహగ్గతం. పగుణవసేన అప్పమాణసత్తారమ్మణవసేన చ **అప్పమాణం.** బ్యాపాదపచ్చత్థికప్పహానేన **అవేరం**. దోమనస్సప్పహానతో **అబ్యాపజ్జం,** నిద్దుక్ఖన్తి వుత్తం హోతి. **అప్పటికూలా హోన్తీ**తి భిక్ఖునో చిత్తస్స అప్పటికూలా హుత్వా ఉపట్ఠహన్తి. సేసేసుపి వుత్తనయేనేవ కరుణాముదితాఉపేక్ఖావసేన యోజేతబ్బం. కరుణాయ విహేసాపచ్చత్థికప్పహానేన అవేరం, ముదితాయ అరతిపచ్చత్థికప్పహానేన.

**ఉపేక్ఖాసహగతేనా**తి చతుత్థజ్ఝానవసేన ఉపేక్ఖాయ సమన్నాగతేన. రాగపచ్చత్థికప్పహానేన అవేరం, గేహసితసోమనస్సప్పహానతో అబ్యాపజ్జం. సబ్బమ్పి హి అకుసలం కిలేసపరిళాహయోగతో సబ్యాపజ్జమేవాతి అయమేతేసం విసేసో.

**౨౧౩. సబ్బసో**తి సబ్బాకారేన, సబ్బాసం వా, అనవసేసానన్తి అత్థో. **రూపసఞ్ఞాన**న్తి సఞ్ఞాసీసేన వుత్తరూపావచరజ్ఝానానఞ్చేవ తదారమ్మణానఞ్చ. రూపావచరజ్ఝానమ్పి హి రూపన్తి వుచ్చతి "రూపీ రూపాని పస్సతీ"తిఆదీసు (పటి॰ మ॰ ౧.౨౦౯; ధ॰ స॰ ౨౪౮), తస్స ఆరమ్మణమ్పి బహిద్ధా రూపాని పస్సతి

“సువణ్ణదుబ్బణ్ణానీ”తిఆదీసు (ధ॰ స॰ ౨౨౩). తస్మా ఇధ రూపే సఞ్ఞా రూపసఞ్ఞాతి ఏవం సఞ్ఞాసీసేన వుత్తరూపావచరజ్ఝానస్సేతం అధివచనం. రూపం సఞ్ఞా అస్సాతి రూపసఞ్ఞం, రూపమస్స నామన్తి వుత్తం హోతి. ఏవం పథవీకసిణాదిభేదస్స తదారమ్మణస్స చేతం అధివచనన్తి వేదితబ్బం. **సమతిక్కమా**తి విరాగా నిరోధా చ. కిం వుత్తం హోతి? ఏతాసం కుసలవిపాకకిరియావసేన పఞ్చదసన్నం ఝానసఙ్ఖాతానం రూపసఞ్ఞానం, ఏతేసఞ్చ పథవీకసిణాదివసేన నవన్నం ఆరమ్మణసఙ్ఖాతానం రూపసఞ్ఞానం సబ్బాకారేన, అనవసేసానం వా విరాగా చ నిరోధా చ విరాగహేతు చేవ నిరోధహేతు చ ఆకాసానఞ్చాయతనం ఉపసమ్పజ్జ విహరతి. న హి సక్కా సబ్బసో అనతిక్కన్తరూపసఞ్ఞేన ఏతం ఉపసమ్పజ్జ విహరితున్తి. యస్మా పన ఆరమ్మణసమతిక్కమేన పత్తబ్బా ఏతా సమాపత్తియో, న ఏకస్మింయేవ ఆరమ్మణే పఠమజ్ఝానాదీని వియ. ఆరమ్మణే అవిరత్తస్స చ సఞ్ఞాసమతిక్కమో న హోతి, తస్మా అయం ఆరమ్మణసమతిక్కమవసేనాపి అత్థవణ్ణనా కతాతి వేదితబ్బా.

**పటిఘసఞ్ఞానం అత్థఙ్గమా**తి చక్ఖాదీనం వత్థూనం రూపాదీనం ఆరమ్మణానఞ్చ పటిఘాతేన ఉప్పన్నా సఞ్ఞా పటిఘసఞ్ఞా, రూపసఞ్ఞాదీనం ఏతం అధివచనం. తాసం కుసలవిపాకానం పఞ్చన్నం, అకుసలవిపాకానం పఞ్చన్నన్తి సబ్బసో దసన్నమ్పి పటిఘసఞ్ఞానం అత్థఙ్గమా పహానా అసముప్పాదా, అప్పవత్తిం కత్వాతి వుత్తం హోతి. కామఞ్చేతా పఠమజ్ఝానాదీని సమాపన్నస్సపి న సన్తి, న హి తస్మిం సమయే పఞ్చద్వారవసేన చిత్తం పవత్తతి, ఏవం సన్తేపి అఞ్ఞత్థ పహీనానం సుఖదుక్ఖానం చతుత్థజ్ఝానే వియ సక్కాయదిట్ఠాదీనం తతియమగ్గే వియ చ ఇమస్మిం ఝానే ఉస్సాహజననత్థం ఇమస్స ఝానస్స పసంసావసేన ఏతాసం ఏత్థ వచనం వేదితబ్బం. అథ వా కిఞ్చాపి తా రూపావచరం సమాపన్నస్స న సన్తి, అథ ఖో న పహీనత్తా న సన్తి. న హి రూపవిరాగాయ రూపావచరభావనా సంవత్తతి, రూపాయత్తాయేవ చ ఏతాసం పవత్తి. అయం పన భావనా రూపవిరాగాయ సంవత్తతి, తస్మా తా ఏత్థ పహీనాతి వత్తుం వట్టతి. న కేవలఞ్చ వత్తుం, ఏకంసేనేవ ఏవం ధారేతుమ్పి వట్టతి. తాసఞ్హి ఇతో పుబ్బే అప్పహీనత్తాయేవ “పఠమజ్ఝానం సమాపన్నస్స సద్దో కణ్టకో”తి (అ॰ ని॰ ౧౦.౭౨) వుత్తో భగవతా. ఇధ చ పహీనత్తాయేవ అరూపసమాపత్తీనం ఆనేఞ్జతా సన్తవిమోక్ఖతా చ వుత్తా.

**నానత్తసఞ్ఞానం అమనసికారా**తి నానత్తే వా గోచరే పవత్తానం సఞ్ఞానం, నానత్తానం వా సఞ్ఞానం. యస్మా హేతా రూపసద్దాదిభేదే నానత్తే నానాసభావే గోచరే పవత్తన్తి, యస్మా చేతా అట్ఠ కామావచరకుసలసఞ్ఞా, ద్వాదస అకుసలసఞ్ఞా, ఏకాదస కామావచరకుసలవిపాకసఞ్ఞా, ద్వే అకుసలవిపాకసఞ్ఞా, ఏకాదస కామావచరకిరియాసఞ్ఞాతి ఏవం చతుచత్తాలీసమ్పి సఞ్ఞా నానత్తా నానాసభావా అఞ్ఞమఞ్ఞవిసదిసా, తస్మా “నానత్తసఞ్ఞా”తి వుత్తా. తాసం సబ్బసో నానత్తసఞ్ఞానం అమనసికారా అనావజ్జనా చిత్తే చ అనుప్పాదనా. యస్మా తా నావజ్జతి చిత్తే చ న ఉప్పాదేతి న మనసికరోతి న పచ్చవేక్ఖతి, తస్మాతి వుత్తం హోతి. యస్మా చేత్థ పురిమా రూపసఞ్ఞా పటిఘసఞ్ఞా చ ఇమినా ఝానేన నిబ్బత్తే భవేపి న విజ్జన్తి, పగేవ తస్మిం భవే ఇమం ఝానం ఉపసమ్పజ్జ విహరణకాలే, తస్మా తాసం సమతిక్కమా అత్థఙ్గమాతి ద్వేధాపి అభావోయేవ వుత్తో. నానత్తసఞ్ఞాసు పన యస్మా అట్ఠ కామావచరకుసలసఞ్ఞా, నవ కిరియాసఞ్ఞా, దసాకుసలసఞ్ఞాతి ఇమా సత్తవీసతి సఞ్ఞా ఇమినా ఝానేన నిబ్బత్తే భవే విజ్జన్తి, తస్మా తాసం అమనసికారాతి వుత్తన్తి వేదితబ్బం. తత్థాపి హి ఇమం ఝానం ఉపసమ్పజ్జ విహరన్తో తాసం అమనసికారాయేవ ఉపసమ్పజ్జ విహరతి. తా పన మనసికరోన్తో అసమాపన్నో హోతీతి. సఙ్ఖేపతో చేత్థ “రూపసఞ్ఞానం సమతిక్కమా”తిఇమినా సబ్బరూపావచరధమ్మానం పహానం వుత్తం. “పటిఘసఞ్ఞానం అత్థఙ్గమా నానత్తసఞ్ఞానం అమనసికారా”తిఇమినా సబ్బేసం కామావచరచిత్తచేతసికానం పహానఞ్చ అమనసికారో చ వుత్తోతి వేదితబ్బో.

**అనన్తో ఆకాసో**తి ఏత్థ పణ్ణత్తిమత్తత్తా నాస్స ఉప్పాదన్తో వా వయన్తో వా పఞ్ఞాయతీతి అనన్తో, అనన్తఫరణవసేనాపి అనన్తో. న హి సో యోగీ ఏకదేసవసేన ఫరతి, సకలవసేనేవ ఫరతి. **ఆకాసో**తి కసిణుగ్ఘాటిమాకాసో. **ఆకాసానఞ్చాయతన**నాదీని వుత్తత్థాని. **ఉపసమ్పజ్జ విహరతీ**తి తం పత్వా నిప్ఫాదేత్వా తదనురూపేన ఇరియాపథేన విహరతి. తదేవ సమాపజ్జితబ్బతో **సమాపత్తి**.

**ఆకాసానఞ్చాయతనం సమతిక్కమ్మా**తి పుబ్బే వుత్తనయేన ఝానమ్పి ఆకాసానఞ్చాయతనం ఆరమ్మణమ్పి. ఆరమ్మణమ్పి హి పుబ్బే వుత్తనయేనేవ ఆకాసానఞ్చం చ తం పఠమస్స ఆరుప్పజ్ఝానస్స ఆరమ్మణత్తా దేవానం దేవాయతనం వియ అధిట్ఠానట్ఠేన ఆయతనఞ్చాతి ఆకాసానఞ్చాయతనం, తథా ఆకాసానఞ్చం చ తం తస్స ఝానస్స సఞ్జాతిహేతుత్తా "కమ్బోజా అస్సానం ఆయతన"న్తిఆదీని వియ సఞ్జాతిదేసట్ఠేన ఆయతనఞ్చాతిపి ఆకాసానఞ్చాయతనం. ఏవమేతం ఝానఞ్చ ఆరమ్మణఞ్చాతి ఉభయమ్పి అప్పవత్తికరణేన చ అమనసికరణేన చ సమతిక్కమిత్వావ యస్మా ఇదం విఞ్ఞాణఞ్చాయతనం ఉపసమ్పజ్జ విహాతబ్బం, తస్మా ఉభయమ్పేతమేకజ్ఝం కత్వా "ఆకాసానఞ్చాయతనం సమతిక్కమ్మా"తి ఇదం వుత్తన్తి వేదితబ్బం. **అనన్తం విఞ్ఞాణ**న్తి తంయేవ "అనన్తో ఆకాసో"తి ఫరిత్వా పవత్తం విఞ్ఞాణం "అనన్తం విఞ్ఞాణ"న్తి మనసికరోన్తోతి వుత్తం హోతి. మనసికారవసేన వా అనన్తం. సో హి తం ఆకాసారమ్మణం విఞ్ఞాణం అనవసేసతో మనసికరోన్తో అనన్తం మనసి కరోతి.

**విఞ్ఞాణఞ్చాయతనం సమతిక్కమ్మా**తి ఏత్థాపి చ పుబ్బే వుత్తనయేనేవ ఝానమ్పి విఞ్ఞాణఞ్చాయతనం ఆరమ్మణమ్పి. ఆరమ్మణమ్పి హి పుబ్బే వుత్తనయేనేవ విఞ్ఞాణఞ్చం చ తం దుతియస్స ఆరుప్పజ్ఝానస్స ఆరమ్మణత్తా అధిట్ఠానట్ఠేన ఆయతనఞ్చాతి విఞ్ఞాణఞ్చాయతనం, తథా విఞ్ఞాణఞ్చం చ తం తస్సేవ ఝానస్స సఞ్జాతిహేతుత్తా సఞ్జాతిదేసట్ఠేన ఆయతనఞ్చాతిపి విఞ్ఞాణఞ్చాయతనం. ఏవమేతం ఝానఞ్చ ఆరమ్మణఞ్చాతి ఉభయమ్పి అప్పవత్తికరణేన చ అమనసికరణేన చ సమతిక్కమిత్వావ యస్మా ఇదం ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనం ఉపసమ్పజ్జ విహాతబ్బం, తస్మా ఉభయమ్పేతమేకజ్ఝం కత్వా "విఞ్ఞాణఞ్చాయతనం సమతిక్కమ్మా"తి ఇదం వుత్తన్తి వేదితబ్బం. **నత్థి కిఞ్చీ**తి నత్థి నత్థి, సుఞ్ఞం సుఞ్ఞం, వివిత్తం వివిత్తన్తి ఏవం మనసికరోన్తోతి వుత్తం హోతి.

**ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనం సమతిక్కమ్మా**తి ఏత్థాపి పుబ్బే వుత్తనయేనేవ ఝానమ్పి ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనం ఆరమ్మణమ్పి. ఆరమ్మణమ్పి హి పుబ్బే వుత్తనయేనేవ ఆకిఞ్చఞ్ఞఞ్చ తం తతియస్స ఆరుప్పజ్ఝానస్స ఆరమ్మణత్తా అధిట్ఠానట్ఠేన ఆయతనఞ్చాతి ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనం, తథా ఆకిఞ్చఞ్ఞఞ్చ తం తస్సేవ ఝానస్స సఞ్జాతిహేతుత్తా సఞ్జాతిదేసట్ఠేన ఆయతనఞ్చాతిపి ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనం. ఏవమేతం ఝానఞ్చ ఆరమ్మణఞ్చాతి ఉభయమ్పి అప్పవత్తికరణేన చ అమనసికరణేన చ సమతిక్కమిత్వావ యస్మా ఇదం నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనం ఉపసమ్పజ్జ విహాతబ్బం, తస్మా ఉభయమ్పేతమేకజ్ఝం కత్వా "ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనం సమతిక్కమ్మా"తి ఇదం వుత్తన్తి వేదితబ్బం. సఞ్ఞావేదయితనిరోధకథా హేట్ఠా కథితావ.

"రూపీ రూపాని పస్సతీ"తిఆదికా సత్త విమోక్ఖా పచ్చనీకధమ్మేహి సుట్ఠు విముచ్చనట్ఠేన ఆరమ్మణే అభిరతివసేన సుట్ఠు ముచ్చనట్ఠేన చ విమోక్ఖా, నిరోధసమాపత్తి పన చిత్తచేతసికేహి విముత్తట్ఠేన విమోక్ఖో. సమాపత్తిసమాపన్నసమయే విముత్తో హోతి, వుట్ఠితసమయే అవిముత్తో హోతీతి **సమయవిమోక్ఖో**. సముచ్ఛేదవిముత్తివసేన అచ్చన్తవిముత్తత్తా

అరియమగ్గా, పటిప్పస్సద్ధివిముత్తివసేన అచ్చన్తవిముత్తత్తా సామఞ్ఞఫలాని, నిస్సరణవిముత్తివసేన అచ్చన్తవిముత్తత్తా నిబ్బానం **అసమయవిమోక్ఖో**. తథా **సామయికాసామయికవిమోక్ఖా**.

పమాదం ఆగమ్మ పరిహాయతీతి **కుప్పో**. తథా న పరిహాయతీతి **అకుప్పో**. లోకాయ సంవత్తతీతి **లోకియో**. అరియమగ్గా లోకం ఉత్తరన్తీతి **లోకుత్తరా,** సామఞ్ఞఫలాని నిబ్బానఞ్చ లోకతో ఉత్తిణ్ణాతి లోకుత్తరా. ఆదిత్తం అయోగుళం మక్ఖికా వియ తేజుస్సదం లోకుత్తరం ధమ్మం ఆసవా నాలమ్బన్తీతి **అనాసవో**. **రూపప్పటిసఞ్ఞుత్తో**తి రూపజ్ఝానాని. **అరూపప్పటిసఞ్ఞుత్తో**తి అరూపసమాపత్తియో. తణ్హాయ ఆలమ్బితో **పణిహితో**. అనాలమ్బితో **అప్పణిహితో**. మగ్గఫలాని ఏకారమ్మణత్తా ఏకనిట్ఠత్తా చ **ఏకత్తవిమోక్ఖో**, నిబ్బానం అదుతియత్తా **ఏకత్తవిమోక్ఖో**, ఆరమ్మణనానత్తా విపాకనానత్తా చ **నానత్తవిమోక్ఖో**.

**౨౧౪**. **సియాతి** భవేయ్య, దస హోన్తీతి చ ఏకో హోతీతి చ భవేయ్యాతి అత్థో. "సియా"తి చ ఏతం విధివచనం, న పుచ్ఛావచనం. **వత్థువసేనాతి** నిచ్చసఞ్ఞాదిదసవత్థువసేన దస హోన్తి. **పరియాయేనాతి** విముచ్చనపరియాయేన ఏకో హోతి. **సియాతి కథఞ్చ సియాతి** యం వా సియాతి విహితం, తం కథం సియాతి పుచ్ఛతి. **అనిచ్చానుపస్సనఞాణన్తి** సమాసపదం. అనిచ్చానుపస్సనాఞాణన్తి వా పాఠో. తథా సేసేసుపి. **నిచ్చతో సఞ్ఞాయాతి** నిచ్చతో పవత్తాయ సఞ్ఞాయ, "నిచ్చ"న్తి పవత్తాయ సఞ్ఞాయాతి అత్థో. ఏస నయో **సుఖతో అత్తతో నిమిత్తతో సఞ్ఞాయాతి** ఏత్థాపి. **నిమిత్తతో**తి చ నిచ్చనిమిత్తతో. **నన్దియా సఞ్ఞాయాతి** నన్దివసేన పవత్తాయ సఞ్ఞాయ, నన్దిసమ్పయుత్తాయ సఞ్ఞాయాతి అత్థో. ఏస నయో **రాగతో సముదయతో ఆదానతో పణిధితో అభినివేసతో సఞ్ఞాయాతి** ఏత్థాపి. యస్మా పన ఖయవయవిపరిణామానుపస్సనా తిస్సో అనిచ్చానుపస్సనాదీనం బలవభావాయ బలవపచ్చయభూతా భఙ్గానుపస్సనావిసేసా. భఙ్గదస్సనేన హి అనిచ్చానుపస్సనా బలవతీ హోతి. అనిచ్చానుపస్సనాయ చ బలవతియా జాతాయ "యదనిచ్చం తం దుక్ఖం, యం దుక్ఖం తదనత్తా"తి (సం॰ ని॰ ౩.౧౫) దుక్ఖానత్తానుపస్సనాపి బలవతియో హోన్తి. తస్మా అనిచ్చానుపస్సనాదీసు వుత్తాసు తాపి తిస్సో వుత్తావ హోన్తి. యస్మా చ సుఞ్ఞతానుపస్సనా "అభినివేసతో సఞ్ఞాయ ముచ్చతీ"తి వచనేనేవ సారాదానాభినివేససమ్మోహాభినివేసఆలయాభినివేససఞ్ఞోగాభినివేసతో సఞ్ఞాయ ముచ్చతీతి వుత్తమేవ హోతి, అభినివేసాభావేనేవ అప్పటిసఙ్ఖాతో సఞ్ఞాయ ముచ్చతీతి వుత్తమేవ హోతి, తస్మా అధిపఞ్ఞాధమ్మవిపస్సనాదయో పఞ్చపి అనుపస్సనా న వుత్తాతి వేదితబ్బా. ఏవం అట్ఠారససు మహావిపస్సనాసు ఏతా అట్ఠ అనుపస్సనా అవత్వా దసేవ అనుపస్సనా వుత్తాతి వేదితబ్బా.

**౨౧౫**. **అనిచ్చానుపస్సనా యథాభూతం ఞాణన్తి** అనిచ్చానుపస్సనాయేవ యథాభూతఞాణం. ఉభయమ్పి పచ్చత్తవచనం. **యథాభూతఞాణన్తి** ఞాణత్థో వుత్తో. ఏవం సేసేసుపి. **సమ్మోహా అఞ్ఞాణాతి** సమ్మోహభూతా అఞ్ఞాణా. **ముచ్చతీ**తి విమోక్ఖత్థో వుత్తో.

**౨౧౬**. **అనిచ్చానుపస్సనా అనుత్తరం సీతిభావఞాణన్తి** ఏత్థ సాసనేయేవ సబ్భావతో ఉత్తమట్ఠేన అనుత్తరం, అనుత్తరస్స పచ్చయత్తా వా అనుత్తరం, సీతిభావో ఏవ ఞాణం సీతిభావఞాణం. తం అనిచ్చానుపస్సనాసఙ్ఖాతం అనుత్తరం సీతిభావఞాణం. "ఛహి, భిక్ఖవే, ధమ్మేహి సమన్నాగతో భిక్ఖు భబ్బో అనుత్తరం సీతిభావం సచ్ఛికాతు"న్తి (అ॰ ని॰ ౬.౮౫) ఏత్థ నిబ్బానం అనుత్తరో సీతిభావో నామ. ఇధ పన విపస్సనా అనుత్తరో సీతిభావో. **నిచ్చతో సన్తాపపరిళాహదరథా**

**ముచ్చతీతి** ఏత్థాపి "నిచ్చ"న్తి పవత్తకిలేసా ఏవ ఇధ చాముత్ర చ సన్తాపనట్ఠేన సన్తాపో, పరిదహనట్ఠేన పరిళాహో, ఉణ్హట్ఠేన దరథోతి వుచ్చన్తి.

౨౧౭. **నేక్ఖమ్మం ఝాయతీతి ఝాన**న్తిఆదయో హేట్ఠా వుత్తత్థా. నేక్ఖమ్మాదీని చేత్థ అట్ఠ సమాపత్తియో చ నిబ్బేధభాగియానేవ.

౨౧౮. **అనుపాదా చిత్తస్స విమోక్ఖో**తి ఇధ విపస్సనాయేవ. "ఏతదత్థా కథా, ఏతదత్థా మన్తనా, యదిదం అనుపాదా చిత్తస్స విమోక్ఖో"తి (పరి. ౩౬౬; అ. ని. ౩.౬౮) ఏత్థ పన నిబ్బానం అనుపాదా చిత్తస్స విమోక్ఖో. **కతిహుపాదానేహీ**తి కతిహి ఉపాదానేహి. **కతమా ఏకుపాదానా**తి కతమతో ఏకుపాదానతో. **ఇదం ఏకుపాదానా**తి ఇతో ఏకతో ఉపాదానతో. **ఇద**న్తి పుబ్బఞాణాపేక్ఖం వా. ఉపాదానతో ముచ్చనేసు యస్మా ఆదితో సఙ్ఖారానం ఉదయబ్బయం పస్సిత్వా పస్సిత్వా అనిచ్చానుపస్సనాయ విపస్సతి, పచ్ఛా సఙ్ఖారానం భఙ్గమేవ పస్సిత్వా అనిమిత్తానుపస్సనాయ విపస్సతి. అనిచ్చానుపస్సనావిసేసోయేవ హి అనిమిత్తానుపస్సనా. సఙ్ఖారానం ఉదయబ్బయదస్సనేన చ భఙ్గదస్సనేన చ అత్తాభావో పాకటో హోతి. తేన దిట్ఠుపాదానస్స చ అత్తవాదుపాదానస్స చ పహానం హోతి. దిట్ఠిప్పహానేనేవ చ "సీలబ్బతేన అత్తా సుజ్ఝతీ"తి దస్సనస్స అభావతో సీలబ్బతుపాదానస్స పహానం హోతి. యస్మా చ అనత్తానుపస్సనాయ ఉజుకమేవ అత్తాభావం పస్సతి, అనత్తానుపస్సనావిసేసోయేవ చ సుఞ్ఞతానుపస్సనా, తస్మా ఇమాని చత్తారి ఞాణాని దిట్ఠుపాదానాదీహి తీహి ఉపాదానేహి ముచ్చన్తి. దుక్ఖానుపస్సనాదీనంయేవ పన చతస్సన్నం తణ్హాయ ఉజువిపచ్చనీకత్తా అనిచ్చానుపస్సనాదీనం చతస్సన్నం కాముపాదానతో ముచ్చనం న వుత్తం. యస్మా ఆదితో దుక్ఖానుపస్సనాయ "సఙ్ఖారా దుక్ఖా"తి పస్సతో పచ్ఛా అప్పణిహితానుపస్సనాయ చ "సఙ్ఖారా దుక్ఖా"తి పస్సతో సఙ్ఖారానం పత్థనా పహీయతి. దుక్ఖానుపస్సనావిసేసోయేవ హి అప్పణిహితానుపస్సనా. యస్మా చ సఙ్ఖారేసు నిబ్బిదానుపస్సనాయ నిబ్బిన్దన్తస్స విరాగానుపస్సనాయ విరజ్జన్తస్స సఙ్ఖారానం పత్థనా పహీయతి, తస్మా ఇమాని చత్తారి ఞాణాని కాముపాదానతో ముచ్చన్తి. యస్మా నిరోధానుపస్సనాయ కిలేసే నిరోధేతి, పటినిస్సగ్గానుపస్సనాయ కిలేసే పరిచ్చజతి, తస్మా ఇమాని ద్వే ఞాణాని చతూహి ఉపాదానేహి ముచ్చన్తీతి ఏవం సభావనానత్తేన చ ఆకారనానత్తేన చ అట్ఠసట్ఠి విమోక్ఖా నిద్దిట్ఠా.

౨౧౯. ఇదాని ఆదితో ఉద్దిట్ఠానం తిణ్ణం విమోక్ఖానం ముఖాని దస్సేత్వా విమోక్ఖముఖపుబ్బఙ్గమం ఇన్ద్రియవిసేసం పుగ్గలవిసేసఞ్చ దస్సేతుకామో **తీణి ఖో పనిమానీ**తిఆదిమాహ. తత్థ **విమోక్ఖముఖానీ**తి తిణ్ణం విమోక్ఖానం ముఖాని. **లోకనియ్యానాయ సంవత్తన్తీ**తి తేధాతుకలోకతో నియ్యానాయ నిగ్గమనాయ సంవత్తన్తి. **సబ్బసఙ్ఖారే పరిచ్ఛేదపరివటుమతో సమనుపస్సనతాయా**తి సబ్బేసం సఙ్ఖారానం ఉదయబ్బయవసేన పరిచ్ఛేదతో చేవ పరివటుమతో చ సమనుపస్సనతాయ. లోకనియ్యానం హోతీతి పాఠసేసో. అనిచ్చానుపస్సనా హి ఉదయతో పుబ్బే సఙ్ఖారా నత్థీతి పరిచ్ఛిన్దిత్వా తేసం గతిం సమన్నేసమానా వయతో పరం న గచ్ఛన్తి, ఏత్థేవ అన్తరధాయన్తీతి పరివటుమతో పరియన్తతో సమనుపస్సతి. సబ్బసఙ్ఖారా హి ఉదయేన పుబ్బన్తపరిచ్ఛిన్నా, వయేన అపరన్తపరిచ్ఛిన్నా. **అనిమిత్తాయ చ ధాతుయా చిత్తసమ్పక్ఖన్దనతాయా**తి విపస్సనాక్ఖణేపి నిబ్బాననిన్నతాయ అనిమిత్తాకారేన ఉపట్ఠానతో అనిమిత్తసఙ్ఖాతాయ నిబ్బానధాతుయా చిత్తపవిసనతాయ చ లోకనియ్యానం హోతి. **మనోసముత్తేజనతాయా**తి చిత్తసంవేజనతాయ. దుక్ఖానుపస్సనాయ హి సఙ్ఖారేసు చిత్తం సంవిజ్జతి. **అప్పణిహితాయ చ ధాతుయా**తి విపస్సనాక్ఖణేపి నిబ్బాననిన్నతాయ అప్పణిహితాకారేన ఉపట్ఠానతో అప్పణిహితసఙ్ఖాతాయ నిబ్బానధాతుయా. **సబ్బధమ్మే**తి నిబ్బానస్స అవిపస్సనుపగత్తేపి అనత్తసభావసబ్భావతో

“సబ్బసఙ్ఖారే”తి అవత్వా “సబ్బధమ్మే”తి వుత్తం. **పరతో సమనుపస్సనతాయా**తి పచ్చయాయత్తత్తా అవసతాయ అవిధేయ్యతాయ చ “నాహం న మమ”న్తి ఏవం అనత్తతో సమనుపస్సనతాయ. **సుఞ్ఞతాయ చ ధాతుయా**తి విపస్సనాక్ఖణేపి నిబ్బాననిన్నతాయ సుఞ్ఞతాకారేన ఉపట్ఠానతో సుఞ్ఞతాసఙ్ఖాతాయ నిబ్బానధాతుయా. ఇతి ఇమాని తీణి వచనాని అనిచ్చదుక్ఖానత్తానుపస్సనానం వసేన వుత్తాని. తేనేవ తదనన్తరం **అనిచ్చతో మనసికరోతో**తిఆది వుత్తం. తత్థ **ఖయతో**తి ఖీయనతో. **భయతో**తి సభయతో. **సుఞ్ఞతో**తి అత్తరహితతో.

**అధిమోక్ఖబహులన్తి** అనిచ్చానుపస్సనాయ “ఖణభఙ్గవసేన సఙ్ఖారా భిజ్జన్తీ”తి సద్ధాయ పటిపన్నస్స పచ్చక్ఖతో ఖణభఙ్గదస్సనేన “సచ్చం వతాహ భగవా”తి భగవతి సద్ధాయ సద్ధాబహులం చిత్తం హోతి. అథ వా పచ్చుప్పన్నానం పదేససఙ్ఖారానం అనిచ్చతం పస్సిత్వా “ఏవం అనిచ్చా అతీతానాగతపచ్చుప్పన్నా సబ్బే సఙ్ఖారా”తి అధిముచ్చనతో అధిమోక్ఖబహులం చిత్తం హోతి. **పస్సద్ధిబహులన్తి** దుక్ఖానుపస్సనాయ చిత్తక్ఖోభకరాయ పణిధియా పజహనతో చిత్తదరథాభావేన పస్సద్ధిబహులం చిత్తం హోతి. అథ వా దుక్ఖానుపస్సనాయ సంవేగజననతో సంవిగ్గస్స చ యోనిసో పదహనతో విక్ఖేపాభావేన పస్సద్ధిబహులం చిత్తం హోతి. **వేదబహులన్తి** అనత్తానుపస్సనాయ బాహిరకేహి అదిట్ఠం గమ్భీరం అనత్తలక్ఖణం పస్సతో ఞాణబహులం చిత్తం హోతి. అథ వా “సదేవకేన లోకేన అదిట్ఠం అనత్తలక్ఖణం దిట్ఠ”న్తి తుట్ఠస్స తుట్ఠిబహులం చిత్తం హోతి.

**అధిమోక్ఖబహులో సద్ధిన్ద్రియం పటిలభతీ**తి పుబ్బభాగే అధిమోక్ఖో బహులం పవత్తమానో భావనాపారిపూరియా సద్ధిన్ద్రియం నామ హోతి, తం సో పటిలభతి నామ. **పస్సద్ధిబహులో సమాధిన్ద్రియం పటిలభతీ**తి పుబ్బభాగే పస్సద్ధిబహులస్స “పస్సద్ధకాయో సుఖం వేదేతి, సుఖినో చిత్తం సమాధియతీ”తి (పటి॰ మ॰ ౧.౨౩; అ॰ ని॰ ౫.౨౬) వచనతో భావనాపారిపూరియా పస్సద్ధిపచ్చయా సమాధిన్ద్రియం హోతి, తం సో పటిలభతి నామ. **వేదబహులో పఞ్ఞిన్ద్రియం పటిలభతీ**తి పుబ్బభాగే వేదో బహులం పవత్తమానో భావనాపారిపూరియా పఞ్ఞిన్ద్రియం నామ హోతి, తం సో పటిలభతి నామ.

**ఆధిపతేయ్యం హోతీ**తి ఛన్దాదికే అధిపతిభూతేపి సకిచ్చనిప్ఫాదనవసేన అధిపతి హోతి పధానో హోతి. **భావనాయా**తి భుమ్మవచనం, ఉపరూపరి భావనత్థాయ వా. **తదన్వయా హోన్తీ**తి తం అనుగామినీ తం అనువత్తినీ హోన్తి. **సహజాతపచ్చయా హోన్తీ**తి ఉప్పజ్జమానా చ సహఉప్పాదనభావేన ఉపకారకా హోన్తి పకాసస్స పదీపో వియ. **అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయా హోన్తీ**తి అఞ్ఞమఞ్ఞం ఉప్పాదనుపత్థమ్భనభావేన ఉపకారకా హోన్తి అఞ్ఞమఞ్ఞూపత్థమ్భకం తిదణ్డం వియ. **నిస్సయపచ్చయా హోన్తీ**తి అధిట్ఠానాకారేన నిస్సయాకారేన చ ఉపకారకా హోన్తి తరుచిత్తకమ్మానం పథవీపటాది వియ. **సమ్పయుత్తపచ్చయా హోన్తీ**తి ఏకవత్థుకఏకారమ్మణఏకుప్పాదఏకనిరోధసఙ్ఖాతేన సమ్పయుత్తభావేన ఉపకారకా హోన్తి.

**౨౨౦. పటివేధకాలే**తి మగ్గక్ఖణే సచ్చపటివేధకాలే. **పఞ్ఞిన్ద్రియం ఆధిపతేయ్యం హోతీ**తి మగ్గక్ఖణే నిబ్బానం ఆరమ్మణం కత్వా సచ్చదస్సనకిచ్చకరణవసేన చ కిలేసప్పహానకిచ్చకరణవసేన చ పఞ్ఞిన్ద్రియమేవ జేట్ఠకం హోతి. **పటివేధాయా**తి సచ్చపటివిజ్ఝనత్థాయ. **ఏకరసా**తి విముత్తిరసేన. **దస్సనట్ఠేనా**తి సచ్చదస్సనట్ఠేన. **ఏవం పటివిజ్ఝన్తోపి భావేతి, భావేన్తోపి పటివిజ్ఝతీ**తి మగ్గక్ఖణే సకింయేవ భావనాయ చ పటివేధస్స చ సబ్భావదస్సనత్థం వుత్తం. అనత్తానుపస్సనాయ విపస్సనాక్ఖణేపి పఞ్ఞిన్ద్రియస్సేవ ఆధిపతేయ్యత్తా “పటివేధకాలేపీ”తి అపిసద్దో పయుత్తో.

**౨౨౧. అనిచ్చతో మనసికరోతో కతమిన్ద్రియం అధిమత్తం హోతీతి**ఆది ఇన్ద్రియవిసేసేన పుగ్గలవిసేసం దస్సేతుం వుత్తం. తత్థ **అధిమత్త**న్తి అధికం. తత్థ సద్ధిన్ద్రియసమాధిన్ద్రియపఞ్ఞిన్ద్రియానం అధిమత్తతా సఙ్ఖారుపేక్ఖాయ వేదితబ్బా. **సద్ధావిముత్తో**తి ఏత్థ అవిసేసేత్వా వుత్తేపి ఉపరి విసేసేత్వా వుత్తత్తా సోతాపత్తిమగ్గం ఠపేత్వా సేసేసు సత్తసు ఠానేసు సద్ధావిముత్తోతి వుత్తం హోతి. సద్ధావిముత్తో సద్ధిన్ద్రియస్స అధిమత్తత్తా హోతి, న సద్ధిన్ద్రియస్స అధిమత్తత్తా సబ్బత్థ సద్ధావిముత్తోతిపి వుత్తం హోతి. సోతాపత్తిమగ్గక్ఖణే సద్ధిన్ద్రియస్స అధిమత్తత్తాయేవ సేసేసు సమాధిన్ద్రియపఞ్ఞిన్ద్రియాధిమత్తత్తేపి సతి సద్ధావిముత్తోయేవ నామ హోతీతి వదన్తి. **కాయసక్ఖీ హోతీ**తి అట్ఠసుపి ఠానేసు కాయసక్ఖీ నామ హోతి. **దిట్ఠిప్పత్తో హోతీ**తి సద్ధావిముత్తే వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం.

**సద్దహన్తో విముత్తోతి సద్ధావిముత్తో**తి సద్ధిన్ద్రియస్స అధిమత్తత్తా సోతాపత్తిమగ్గక్ఖణే సద్దహన్తో చతూసుపి ఫలక్ఖణేసు విముత్తోతి సద్ధావిముత్తోతి వుత్తం హోతి. ఉపరిమగ్గత్తయక్ఖణే సద్ధావిముత్తత్తం ఇదాని వక్ఖతి. సోతాపత్తిమగ్గక్ఖణే పన సద్ధానుసారిత్తం పచ్ఛా వక్ఖతి. **ఫుట్ఠత్తా సచ్ఛికతోతి కాయసక్ఖీ**తి సుక్ఖవిపస్సకత్తే సతి ఉపచారజ్ఝానఫస్సస్స రూపారూపజ్ఝానలాభిత్తే సతి రూపారూపజ్ఝానఫస్సస్స ఫుట్ఠత్తా నిబ్బానం సచ్ఛికతోతి కాయసక్ఖీ, నామకాయేన వుత్తప్పకారే ఝానఫస్సే చ నిబ్బానే చ సక్ఖీతి వుత్తం హోతి. **దిట్ఠత్తా పత్తోతి దిట్ఠిప్పత్తో**తి సోతాపత్తిమగ్గక్ఖణే సమ్పయుత్తేన పఞ్ఞిన్ద్రియేన పఠమం నిబ్బానస్స దిట్ఠత్తా పచ్ఛా సోతాపత్తిఫలాదివసేన నిబ్బానం పత్తోతి దిట్ఠిప్పత్తో, పఞ్ఞిన్ద్రియసఙ్ఖాతాయ దిట్ఠియా నిబ్బానం పత్తోతి వుత్తం హోతి. సోతాపత్తిమగ్గక్ఖణే పన ధమ్మానుసారిత్తం పచ్ఛా వక్ఖతి. **సద్దహన్తో విముచ్చతీతి సద్ధావిముత్తో**తి సద్ధిన్ద్రియస్స అధిమత్తత్తా సకదాగామిఅనాగామిఅరహత్తమగ్గక్ఖణేసు సద్దహన్తో విముచ్చతీతి సద్ధావిముత్తో. ఏత్థ విముచ్చమానోపి ఆసంసాయ భూతవచనవసేన "విముత్తో"తి వుత్తో. **ఝానఫస్స**న్తి తివిధం ఝానఫస్సం. "ఝానఫస్స"న్తిఆదీని "దుక్ఖా సఙ్ఖారా"తిఆదీని చ పఠమం వుత్తం ద్వయమేవ విసేసేత్వా వుత్తాని. **ఞాతం హోతీ**తిఆదీని హేట్ఠా వుత్తత్థాని. ఏత్థ చ ఝానలాభీ పుగ్గలో సమాధిన్ద్రియస్స అనుకూలాయ దుక్ఖానుపస్సనాయ ఏవ వుట్ఠహిత్వా మగ్గఫలాని పాపుణాతీతి ఆచరియానం అధిప్పాయో.

**సియాతి** సియుం, భవేయ్యున్తి అత్థో. "సియా"తి ఏతం విధివచనమేవ. **తయో పుగ్గలా**తి విపస్సనానియమేన ఇన్ద్రియనియమేన చ వుత్తా తయో పుగ్గలా. **వత్థువసేనా**తి తీసు అనుపస్సనాసు ఏకేకఇన్ద్రియవత్థువసేన. **పరియాయేనా**తి తేనేవ పరియాయేన. ఇమినా వారేన కిం దస్సితం హోతి ? హేట్ఠా ఏకేకిస్సా అనుపస్సనాయ ఏకేకస్స ఇన్ద్రియస్స ఆధిపచ్చం యేభుయ్యవసేన వుత్తన్తి చ, కదాచి తీసుపి అనుపస్సనాసు ఏకేకస్సేవ ఇన్ద్రియస్స ఆధిపచ్చం హోతీతి చ దస్సితం హోతి. అథ వా పుబ్బభాగవిపస్సనాక్ఖణే తిస్సన్నమ్పి అనుపస్సనానం సబ్భావతో తాసు పుబ్బభాగవిపస్సనాసు తేసం తేసం ఇన్ద్రియానం ఆధిపచ్చం అపేక్ఖిత్వా మగ్గఫలక్ఖణేసు సద్ధావిముత్తాదీని నామాని హోన్తీతి. ఏవఞ్హి వుచ్చమానే హేట్ఠా వుట్ఠానగామినివిపస్సనాయ ఉపరి చ కతో ఇన్ద్రియాధిపచ్చపుగ్గలనియమో సుకతోయేవ నిచ్చలోయేవ చ హోతి. అనన్తరవారే **సియాతి అఞ్ఞోయేవా**తి ఏవం సియాతి అత్థో. ఏత్థ పుబ్బే వుత్తోయేవ నియమో.

ఇదాని మగ్గఫలవసేన పుగ్గలవిసేసం విభజిత్వా దస్సేతుం **అనిచ్చతో మనసికరోతో...పే.... సోతాపత్తిమగ్గం పటిలభతీ**తిఆదిమాహ. తత్థ సద్ధం అనుస్సరతి అనుగచ్ఛతి, సద్ధాయ వా నిబ్బానం అనుస్సరతి అనుగచ్ఛతీతి **సద్ధానుసారీ. సచ్ఛికత**న్తి పచ్చక్ఖకతం. **అరహత్త**న్తి అరహత్తఫలం. పఞ్ఞాసఙ్ఖాతం ధమ్మం అనుస్సరతి, తేన వా ధమ్మేన నిబ్బానం అనుస్సరతీతి **ధమ్మానుసారీ**.

**౨౨౨**. పున అపరేహి పరియాయేహి ఇన్ద్రియత్తయవిసేసేన పుగ్గలవిసేసం వణ్ణేతుకామో **యే హి కేచీ**తిఆదిమాహ. తత్థ **భావితా వా**తి అతీతే భావయింసు వా. **భావేన్తి వా**తి పచ్చుప్పన్నే. **భావిస్సన్తి వా**తి అనాగతే. **అధిగతా వా**తిఆది ఏకేకన్తికం పురిమస్స పురిమస్స అత్థవివరణత్థం వుత్తం. **ఫస్సితా వా**తి ఞాణఫుసనాయ ఫుసింసు వా. **వసిప్పత్తా**తి ఇస్సరభావం పత్తా. **పారమిప్పత్తా**తి వోసానం పత్తా. **వేసారజ్జప్పత్తా**తి విసారదభావం పత్తా. సబ్బత్థ సద్ధావిముత్తాదయో హేట్ఠా వుత్తక్ఖణేసుయేవ, సతిపట్ఠానాదయో మగ్గక్ఖణేయేవ. **అట్ఠ విమోక్ఖే**తి "రూపీ రూపాని పస్సతీ"తిఆదికే (పటి॰ మ॰ ౧.౨౦౯; ధ॰ స॰ ౨౪౮) పటిసమ్భిదామగ్గప్పత్తియా ఏవ పత్తా.

**తిస్సో సిక్ఖా**తి అధిసీలసిక్ఖా అధిచిత్తసిక్ఖా అధిపఞ్ఞాసిక్ఖా మగ్గప్పత్తా ఏవ సిక్ఖమానా. **దుక్ఖం పరిజానన్తీ**తిఆదీని మగ్గక్ఖణేయేవ. **పరిఞ్ఞాపటివేధం పటివిజ్ఝతీ**తి పరిఞ్ఞాపటివేధేన పటివిజ్ఝతి, పరిఞ్ఞాయ పటివిజ్ఝితబ్బన్తి వా పరిఞ్ఞాపటివేధం. ఏవం సేసేసుపి. సబ్బధమ్మాదీహి విసేసేత్వా **అభిఞ్ఞాపటివేధా**దయో వుత్తా. **సచ్ఛికిరియాపటివేధో** పన మగ్గక్ఖణేయేవ నిబ్బానపచ్చవేక్ఖణఞాణసిద్ధివసేన వేదితబ్బోతి. ఏవమిధ పఞ్చ అరియపుగ్గలా నిద్దిట్ఠా హోన్తి, ఉభతోభాగవిముత్తో చ పఞ్ఞావిముత్తో చాతి ఇమే ద్వే అనిద్దిట్ఠా. అఞ్ఞత్థ (విసుద్ధి॰ ౨.౭౭౩) పన "యో పన దుక్ఖతో మనసికరోన్తో పస్సద్ధిబహులో సమాధిన్ద్రియం పటిలభతి, సో సబ్బత్థ కాయసక్ఖీ నామ హోతి, అరూపజ్ఝానం పన పత్వా అగ్గఫలం పత్తో ఉభతోభాగవిముత్తో నామ హోతి. యో పన అనత్తతో మనసికరోన్తో వేదబహులో పఞ్ఞిన్ద్రియం పటిలభతి, సోతాపత్తిమగ్గక్ఖణే ధమ్మానుసారీ హోతి, ఛసు ఠానేసు దిట్ఠిప్పత్తో, అగ్గఫలే పఞ్ఞావిముత్తో"తి వుత్తం. తే ఇధ కాయసక్ఖిదిట్ఠిప్పత్తేహియేవ సఙ్గహితా. అత్థతో పన అరూపజ్ఝానేన చేవ అరియమగ్గేన చాతి ఉభతోభాగేన విముత్తోతి ఉభతోభాగవిముత్తో. పజానన్తో విముత్తోతి పఞ్ఞావిముత్తోతి. ఏత్తావతా ఇన్ద్రియపుగ్గలవిసేసా నిద్దిట్ఠా హోన్తి.

**౨౨౩-౨౨౬**. ఇదాని విమోక్ఖపుబ్బఙ్గమమేవ విమోక్ఖవిసేసం పుగ్గలవిసేసఞ్చ దస్సేతుకామో **అనిచ్చతో మనసికరోతో**తిఆదిమాహ. తత్థ **ద్వే విమోక్ఖా**తి అప్పణిహితసుఞ్ఞతవిమోక్ఖా. అనిచ్చానుపస్సనాగమనవసేన హి అనిమిత్తవిమోక్ఖోతి లద్ధనామో మగ్గో రాగదోసమోహపణిధీనం అభావా సగుణతో చ తేసంయేవ పణిధీనం అభావా అప్పణిహితన్తి లద్ధనామం నిబ్బానం ఆరమ్మణం కరోతీతి ఆరమ్మణతో చ అప్పణిహితవిమోక్ఖోతి నామమ్పి లభతి. తథా రాగదోసమోహేహి సుఞ్ఞత్తా సగుణతో చ రాగాదీహియేవ సుఞ్ఞత్తా సుఞ్ఞతన్తి లద్ధనామం నిబ్బానం ఆరమ్మణం కరోతీతి ఆరమ్మణతో చ సుఞ్ఞతవిమోక్ఖోతి నామమ్పి లభతి. తస్మా తే ద్వే విమోక్ఖా అనిమిత్తవిమోక్ఖన్వయా నామ హోన్తి. అనిమిత్తమగ్గతో అనఞ్ఞోపి అట్ఠన్నం మగ్గఙ్గానం ఏకేకస్స మగ్గఙ్గస్స వసేన సహజాతాదిపచ్చయా చ హోన్తీతి వేదితబ్బా. పున **ద్వే విమోక్ఖా**తి సుఞ్ఞతానిమిత్తవిమోక్ఖా. దుక్ఖానుపస్సనాగమనవసేన హి అప్పణిహితవిమోక్ఖోతి లద్ధనామో మగ్గో రూపనిమిత్తాదీనం రాగనిమిత్తాదీనం నిచ్చనిమిత్తాదీనఞ్చ అభావా సగుణతో చ తేసంయేవ నిమిత్తానం అభావా అనిమిత్తసఙ్ఖాతం నిబ్బానం ఆరమ్మణం కరోతీతి ఆరమ్మణతో చ అనిమిత్తవిమోక్ఖోతి నామమ్పి లభతి. సేసం వుత్తనయేనేవ యోజేతబ్బం. పున **ద్వే విమోక్ఖా**తి అనిమిత్తఅప్పణిహితవిమోక్ఖా. యోజనా పనేత్థ వుత్తనయా ఏవ.

**పటివేధకాలే**తి ఇన్ద్రియానం వుత్తక్కమేనేవ వుత్తం. మగ్గక్ఖణం పన ముఞ్చిత్వా విపస్సనాక్ఖణే విమోక్ఖో నామ నత్థి . పరమం వుత్తోయేవ పన మగ్గవిమోక్ఖో "పటివేధకాలే"తి వచనేన విసేసేత్వా దస్సితో. "యో చాయం పుగ్గలో సద్ధావిముత్తో"తిఆదికా ద్వే వారా చ "అనిచ్చతో మనసికరోన్తో సోతాపత్తిమగ్గం పటిలభతీ"తిఆదికో వారో చ సఙ్ఖిత్తో,

విమోక్ఖవసేన పన యోజేత్వా విత్థారతో వేదితబ్బో. **యే హి కేచి నేక్ఖమ్మ**న్తిఆదికో వారో వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బోతి. ఏత్తావతా విమోక్ఖపుగ్గలవిసేసా నిద్దిట్ఠా హోన్తీతి.

**౨౨౭.** పున విమోక్ఖముఖాని చ విమోక్ఖే చ అనేకధా నిద్దిసితుకామో **అనిచ్చతో మనసికరోన్తో**తిఆదిమాహ. తత్థ **యథాభూత**న్తి యథాసభావేన. **జానాతీ**తి ఞాణేన జానాతి. **పస్సతీ**తి తేనేవ ఞాణేన చక్ఖునా వియ పస్సతి. **తదన్వయేనా**తి తదనుగమనేన, తస్స పచ్చక్ఖతో ఞాణేన దిట్ఠస్స అనుగమనేనాతి అత్థో. **కఙ్ఖా పహీయతీ**తి అనిచ్చానుపస్సనాయ నిచ్చానిచ్చకఙ్ఖా, ఇతరాహి ఇతరకఙ్ఖా. **నిమిత్త**న్తి సన్తతిఘనవినిబ్భోగేన నిచ్చసఞ్ఞాయ పహీనత్తా ఆరమ్మణభూతం సఙ్ఖారనిమిత్తం యథాభూతం జానాతి. **తేన వుచ్చతి సమ్మాదస్సన**న్తి తేన యథాభూతజాననేన తం ఞాణం "సమ్మాదస్సన"న్తి వుచ్చతి. **పవత్త**న్తి దుక్ఖప్పత్తాకారే సుఖసఞ్ఞం ఉగ్ఘాటేత్వా సుఖసఞ్ఞాయ పహానేన పణిధిసఙ్ఖాతాయ తణ్హాయ పహీనత్తా సుఖసమ్మతమ్పి విపాకపవత్తం యథాభూతం జానాతి. **నిమిత్తఞ్చ పవత్తఞ్చా**తి నానాధాతుమనసికారసమ్భవేన సమూహఘనవినిబ్భోగేన ఉభయథాపి అత్తసఞ్ఞాయ పహీనత్తా సఙ్ఖారనిమిత్తఞ్చ విపాకపవత్తఞ్చ యథాభూతం జానాతి. **యఞ్చ యథాభూతం ఞాణ**న్తిఆదిత్తయం ఇదాని వుత్తమేవ, న అఞ్ఞం. **భయతో ఉపట్ఠాతీ**తి నిచ్చసుఖఅత్తాభావదస్సనతో యథాక్కమం తం తం భయతో ఉపట్ఠాతి. **యా చ భయతుపట్ఠానే పఞ్ఞా**తిఆదినా "ఉదయబ్బయానుపస్సనాఞాణం భఙ్గానుపస్సనాఞాణం భయతుపట్ఠానఞాణం ఆదీనవానుపస్సనాఞాణం నిబ్బిదానుపస్సనాఞాణం ముఞ్చితుకమ్యతాఞాణం పటిసఙ్ఖానుపస్సనాఞాణం సఙ్ఖారుపేక్ఖాఞాణం అనులోమఞాణ"న్తి వుత్తేసు పటిపదాఞాణదస్సనవిసుద్ధిసఙ్ఖాతేసు నవసు విపస్సనాఞాణేసు భయతుపట్ఠానసమ్బన్ధేన అవత్థాభేదేన భిన్నాని ఏకట్ఠాని తీణి ఞాణాని వుత్తాని, న సేసాని.

పున తీసు అనుపస్సనాసు అన్తే ఠితాయ అనన్తరాయ అనత్తానుపస్సనాయ సమ్బన్ధేన తాయ సహ సుఞ్ఞతానుపస్సనాయ ఏకట్ఠతం దస్సేతుం **యా చ అనత్తానుపస్సనా యా చ సుఞ్ఞతానుపస్సనా**తిఆదిమాహ. ఇమాని హి ద్వే ఞాణాని అత్థతో ఏకమేవ, అవత్థాభేదేన పన భిన్నాని. యథా చ ఇమాని, తథా అనిచ్చానుపస్సనా చ అనిమిత్తానుపస్సనా చ అత్థతో ఏకమేవ ఞాణం, దుక్ఖానుపస్సనా చ అప్పణిహితానుపస్సనా చ అత్థతో ఏకమేవ ఞాణం, కేవలం అవత్థాభేదేనేవ భిన్నాని. అనత్తానుపస్సనాసుఞ్ఞతానుపస్సనానఞ్చ ఏకట్ఠతాయ వుత్తాయ తేసం ద్విన్నం ద్విన్నమ్పి ఞాణానం ఏకలక్ఖణత్తా ఏకట్ఠతా వుత్తావ హోతీతి. **నిమిత్తం పటిసఙ్ఖా ఞాణం ఉప్పజ్జతీ**తి "సఙ్ఖారనిమిత్తం అద్ధువం తావకాలిక"న్తి అనిచ్చలక్ఖణవసేన జానిత్వా ఞాణం ఉప్పజ్జతి. కామఞ్చ న పఠమం జానిత్వా పచ్ఛా ఞాణం ఉప్పజ్జతి, వోహారవసేన పన "మనఞ్చ పటిచ్చ ధమ్మే చ ఉప్పజ్జతి మనోవిఞ్ఞాణ"న్తిఆదీని (సం॰ ని॰ ౪.౬౦; మ॰ ని॰ ౧.౪౦౦; ౩.౪౨౧) వియ ఏవం వుచ్చతి. సద్దసత్థవిదూపి చ "ఆదిచ్చం పాపుణిత్వా తమో విగచ్ఛతీ"తిఆదీసు వియ సమానకాలేపి ఇమం పదం ఇచ్ఛన్తి. ఏకత్తనయేన వా పురిమఞ్చ పచ్ఛిమఞ్చ ఏకం కత్వా ఏవం వుత్తన్తి వేదితబ్బం. ఇమినా నయేన ఇతరస్మిమ్పి పదద్వయే అత్థో వేదితబ్బో. **ముఞ్చితుకమ్యతా**దీనం తిణ్ణం ఞాణానం ఏకట్ఠతా హేట్ఠా వుత్తనయా ఏవ.

**నిమిత్తా చిత్తం వుట్ఠాతీ**తి సఙ్ఖారనిమిత్తే దోసదస్సనేన తత్థ అనల్లీనతాయ సఙ్ఖారనిమిత్తా చిత్తం వుట్ఠాతి నామ. **అనిమిత్తే చిత్తం పక్ఖన్దతీ**తి సఙ్ఖారనిమిత్తపటిపక్ఖేన అనిమిత్తసఙ్ఖాతే నిబ్బానే తన్నిన్నతాయ చిత్తం పవిసతి. సేసానుపస్సనాద్వయేపి ఇమినా నయేన అత్థో వేదితబ్బో. **నిరోధే నిబ్బానధాతుయా**తి ఇధ వుత్తేనేవ పఠమానుపస్సనాద్వయమ్పి వుత్తమేవ హోతి. నిరోధేతిపి పాఠో. **బహిద్ధావుట్ఠానవివట్టనే పఞ్ఞా**తి వుట్ఠానసమ్బన్ధేన

గోత్రభుఞాణం వుత్తం. **గోత్రభూ ధమ్మా**తి గోత్రభుఞాణమేవ. ఇతరథా హి ఏకత్థతా న యుజ్జతి. "అసఙ్ఖతా ధమ్మా, అప్పచ్చయా ధమ్మా"తిఆదీసు (ధ. స. దుకమాతికా ౭, ౮) వియ వా చతుమగ్గవసేన వా బహువచనం కతన్తి వేదితబ్బం. యస్మా విమోక్ఖోతి మగ్గో, మగ్గో చ దుభతోవుట్ఠానో, తస్మా తేన సమ్బన్ధేన **యా చ దుభతోవుట్ఠానవివట్టనే పఞ్ఞా**తిఆది వుత్తం.

**౨౨౮**. పున విమోక్ఖానం నానాక్ఖణానం ఏకక్ఖణపరియాయం దస్సేతుకామో **కతిహాకారేహీ**తిఆదిమాహ. తత్థ **ఆధిపతేయ్యట్ఠేనా**తి జేట్ఠకట్ఠేన. **అధిట్ఠానట్ఠేనా**తి పతిట్ఠానట్ఠేన. **అభినీహారట్ఠేనా**తి విపస్సనావీథితో నీహరణట్ఠేన. **నియ్యానట్ఠేనా**తి నిబ్బానుపగమనట్ఠేన. **అనిచ్చతో మనసికరోతో**తి వుట్ఠానగామినివిపస్సనాక్ఖణేయేవ . **అనిమిత్తో విమోక్ఖో**తి మగ్గక్ఖణేయేవ. ఏస నయో సేసేసు. **చిత్తం అధిట్ఠాతీ**తి చిత్తం అధికం కత్వా ఠాతి, చిత్తం పతిట్ఠాపేతీతి అధిప్పాయో. **చిత్తం అభినీహరతీ**తి విపస్సనావీథితో చిత్తం నీహరతి. **నిరోధం నిబ్బానం నియ్యాతీ**తి నిరోధసఙ్ఖాతం నిబ్బానం ఉపగచ్ఛతీతి ఏవం ఆకారనానత్తతో చతుధా నానాక్ఖణతా దస్సితా.

ఏకక్ఖణతాయ **సమోధానట్ఠేనా**తి ఏకజ్ఝం సమోసరణట్ఠేన. **అధిగమనట్ఠేనా**తి విన్దనట్ఠేన. **పటిలాభట్ఠేనా**తి పాపుణనట్ఠేన. **పటివేధట్ఠేనా**తి ఞాణేన పటివిజ్ఝనట్ఠేన. **సచ్ఛికిరియట్ఠేనా**తి పచ్చక్ఖకరణట్ఠేన. **ఫస్సనట్ఠేనా**తి ఞాణఫుసనాయ ఫుసనట్ఠేన. **అభిసమయట్ఠేనా**తి అభిముఖం సమాగమనట్ఠేన. ఏత్థ "సమోధానట్ఠేనా"తి మూలపదం, సేసాని అధిగమవేవచనాని. తస్మాయేవ హి సబ్బేసం ఏకతో విస్సజ్జనం కతం. **నిమిత్తా ముచ్చతీ**తి నిచ్చనిమిత్తతో ముచ్చతి. ఇమినా విమోక్ఖట్ఠో వుత్తో. **యతో ముచ్చతీ**తి యతో నిమిత్తతో ముచ్చతి. **తత్థ న పణిదహతీ**తి తస్మిం నిమిత్తే పత్థనం న కరోతి. **యత్థ న పణిదహతీ**తి యస్మిం నిమిత్తే న పణిదహతి. **తేన సుఞ్ఞో**తి తేన నిమిత్తేన సుఞ్ఞో. **యేన సుఞ్ఞో**తి యేన నిమిత్తేన సుఞ్ఞో. **తేన నిమిత్తేన అనిమిత్తో**తి ఇమినా అనిమిత్తట్ఠో వుత్తో.

**పణిధియా ముచ్చతీ**తి పణిధితో ముచ్చతి. "పణిధి ముచ్చతీ"తి పాఠో నిస్సక్కత్థోయేవ. ఇమినా విమోక్ఖట్ఠో వుత్తో. **యత్థ న పణిదహతీ**తి యస్మిం దుక్ఖే న పణిదహతి. **తేన సుఞ్ఞో**తి తేన దుక్ఖేన సుఞ్ఞో. **యేన సుఞ్ఞో**తి యేన దుక్ఖనిమిత్తేన సుఞ్ఞో. **యేన నిమిత్తేనా**తి యేన దుక్ఖనిమిత్తేన. **తత్థ న పణిదహతీ**తి ఇమినా అప్పణిహితట్ఠో వుత్తో. **అభినివేసా ముచ్చతీ**తి ఇమినా విమోక్ఖట్ఠో వుత్తో. **యేన సుఞ్ఞో**తి యేన అభినివేసనిమిత్తేన సుఞ్ఞో. **యేన నిమిత్తేనా**తి యేన అభినివేసనిమిత్తేన. **యత్థ న పణిదహతి, తేన సుఞ్ఞో**తి యస్మిం అభినివేసనిమిత్తే న పణిదహతి, తేన అభినివేసనిమిత్తేన సుఞ్ఞో. ఇమినా సుఞ్ఞతట్ఠో వుత్తో.

**౨౨౯**. పున అట్ఠవిమోక్ఖాదీని నిద్దిసితుకామో **అత్థి విమోక్ఖో**తిఆదిమాహ. తత్థ **నిచ్చతో అభినివేసా**తిఆదీని సఞ్ఞావిమోక్ఖే వుత్తనయేన వేదితబ్బాని. **సబ్బాభినివేసేహీ**తి వుత్తప్పకారేహి అభినివేసేహి. ఇతి అభినివేసముచ్చనవసేన సుఞ్ఞతవిమోక్ఖా నామ జాతా, తేయేవ నిచ్చాదినిమిత్తముచ్చనవసేన అనిమిత్తవిమోక్ఖా, నిచ్చన్తిఆదిపణిధీహి ముచ్చనవసేన అప్పణిహితవిమోక్ఖా. ఏత్థ చ **పణిధి ముచ్చతీ**తి సబ్బత్థ నిస్సక్కత్థో వేదితబ్బో. పణిధియా ముచ్చతీతి వా పాఠో. "సబ్బపణిధీహి ముచ్చతీ"తి చేత్థ సాధకం. ఏవం తిస్సో అనుపస్సనా తదఙ్గవిమోక్ఖత్తా చ సముచ్ఛేదవిమోక్ఖస్స పచ్చయత్తా చ పరియాయేన విమోక్ఖాతి వుత్తా.

**౨౩౦. తత్థ జాతాతి** అనన్తరే విపస్సనావిమోక్ఖేపి సతి ఇమిస్సా కథాయ మగ్గవిమోక్ఖాధికారత్తా తస్మిం మగ్గవిమోక్ఖే జాతాతి వుత్తం హోతి. **అనవజ్జకుసలాతి** రాగాదివజ్జవిరహితా కుసలా. విచ్ఛేదం కత్వా వా పాఠో. **బోధిపక్ఖియా ధమ్మాతి** "చత్తారో సతిపట్ఠానా, చత్తారో సమ్మప్పధానా, చత్తారో ఇద్ధిపాదా, పఞ్చిన్ద్రియాని, పఞ్చ బలాని, సత్త బోజ్ఝఙ్గా , అరియో అట్ఠఙ్గికో మగ్గో"తి (మ॰ ని॰ ౩.౩౭, ౪౩; చూళని॰ మేత్తగూమాణవపుచ్ఛానిద్దేస ౨౨; మి॰ ప॰ ౫.౪.౧) వుత్తా సత్తతింస బోధిపక్ఖియధమ్మా. **ఇదం ముఖన్తి** ఇదం వుత్తప్పకారం ధమ్మజాతం ఆరమ్మణతో నిబ్బానపవేసాయ ముఖత్తా ముఖం నామాతి వుత్తం హోతి. **తేసం ధమ్మానన్తి** తేసం బోధిపక్ఖియానం ధమ్మానం. **ఇదం విమోక్ఖముఖన్తి** నిబ్బానం విక్ఖమ్భనతదఙ్గసముచ్ఛేదపటిప్పస్సద్ధినిస్సరణవిమోక్ఖేసు నిస్సరణవిమోక్ఖోవ, "యావతా, భిక్ఖవే , ధమ్మా సఙ్ఖతా వా అసఙ్ఖతా వా, విరాగో తేసం ధమ్మానం అగ్గమక్ఖాయతీ"తి (ఇతివు॰ ౯౦; అ॰ ని॰ ౪.౩౪) వుత్తత్తా ఉత్తమట్ఠేన ముఖఞ్చాతి విమోక్ఖముఖం. విమోక్ఖఞ్చ తం ముఖఞ్చ విమోక్ఖముఖన్తి కమ్మధారయసమాసవసేన అయమేవ అత్థో వుత్తో. **విమోక్ఖఞ్చాతి** ఏత్థ లిఙ్గవిపల్లాసో కతో. **తీణి అకుసలమూలానీతి** లోభదోసమోహా. **తీణి దుచ్చరితానీతి** కాయవచీమనోదుచ్చరితాని. **సబ్బేపి అకుసలా ధమ్మాతి** అకుసలమూలేహి సమ్పయుత్తా దుచ్చరితేహి సమ్పయుత్తా చ అసమ్పయుత్తా చ సేవితబ్బదోమనస్సాదీని ఠపేత్వా సబ్బేపి అకుసలా ధమ్మా. **కుసలమూలసుచరితాని** వుత్తపటిపక్ఖేన వేదితబ్బాని. **సబ్బేపి కుసలా ధమ్మాతి** వుత్తనయేనేవ సమ్పయుత్తా అసమ్పయుత్తా చ విమోక్ఖస్స ఉపనిస్సయభూతా సబ్బేపి కుసలా ధమ్మా. వివట్టకథా హేట్ఠా వుత్తా. విమోక్ఖవివట్టసమ్బన్ధేన పనేత్థ సేసవివట్టాపి వుత్తా. **ఆసేవనాతి** ఆదితో సేవనా. **భావనాతి** తస్సేవ వడ్ఢనా. **బహులీకమ్మన్తి** తస్సేవ వసిప్పత్తియా పునప్పునం కరణం. మగ్గస్స పన ఏకక్ఖణేయేవ కిచ్చసాధనవసేన ఆసేవనాదీని వేదితబ్బాని. **పటిలాభో వా విపాకో వాతి**ఆదీని హేట్ఠా వుత్తత్థానేవాతి.

విమోక్ఖనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

సద్ధమ్మప్పకాసినియా పటిసమ్భిదామగ్గ-అట్ఠకథాయ

విమోక్ఖకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

# ౬. గతికథా

## గతికథావణ్ణనా

**౨౩౧.** ఇదాని తస్సా విమోక్ఖుప్పత్తియా హేతుభూతం హేతుసమ్పత్తిం దస్సేన్తేన కథితాయ గతికథాయ అపుబ్బత్థానువణ్ణనా. దుహేతుకపటిసన్ధికస్సాపి హి “నత్థి ఝానం అపఞ్ఞస్సా”తి (ధ॰ ప॰ ౩౭౨) వచనతో ఝానమ్పి న ఉప్పజ్జతి, కిం పన విమోక్ఖో. తత్థ **గతిసమ్పత్తియా**తి నిరయతిరచ్ఛానయోనిపేత్తివిసయమనుస్సదేవసఙ్ఖాతాసు పఞ్చసు గతీసు మనుస్సదేవసఙ్ఖాతాయ గతిసమ్పత్తియా. ఏతేన పురిమా తిస్సో గతివిపత్తియో పటిక్ఖిపతి. గతియా సమ్పత్తి గతిసమ్పత్తి, సుగతీతి వుత్తం హోతి. **గతీ**తి చ సహోకాసా ఖన్ధా. పఞ్చసు చ గతీసు పేత్తివిసయగ్గహణేనేవ అసురకాయోపి గహితో. **దేవా**తి ఛ కామావచరదేవా బ్రహ్మానో చ. దేవగ్గహణేన అసురాపి సఙ్గహితా. **ఞాణసమ్పయుత్తే**తి ఞాణసమ్పయుత్తపటిసన్ధిక్ఖణే. ఖణోపి హి ఞాణసమ్పయుత్తయోగేన తేనేవ వోహారేన వుత్తోతి వేదితబ్బో. **కతినం హేతూనన్తి** అలోభాదోసామోహహేతూసు కతినం హేతూనం. **ఉపపత్తీ**తి ఉపపజ్జనం, నిబ్బత్తీతి అత్థో.

యస్మా పన సుద్దకులజాతాపి తిహేతుకా హోన్తి, తస్మా తే సన్ధాయ పఠమపుచ్ఛా. యస్మా చ యేభుయ్యేన మహాపుఞ్ఞా తీసు మహాసాలకులేసు జాయన్తి, తస్మా తేసం తిణ్ణం కులానం వసేన తిస్సో పుచ్ఛా. పాఠో పన సఙ్ఖిత్తో. మహన్తీ సాలా ఏతేసన్తి మహాసాలా, మహాఘరా మహావిభవాతి అత్థో. అథ వా మహా సారో ఏతేసన్తి మహాసారాతి వత్తబ్బే ర-కారస్స ల-కారం కత్వా “మహాసాలా”తి వుత్తం. ఖత్తియా మహాసాలా, ఖత్తియేసు వా మహాసాలాతి **ఖత్తియమహాసాలా**. సేసేసుపి ఏసేవ నయో. తత్థ యస్స ఖత్తియస్స గేహే పచ్ఛిమన్తేన కోటిసతం ధనం నిధానగతం హోతి, కహాపణానఞ్చ వీసతి అమ్బణాని దివసం వలఞ్జో నిక్ఖమన్తి, అయం **ఖత్తియమహాసాలో** నామ. యస్స బ్రాహ్మణస్స గేహే పచ్ఛిమన్తేన అసీతికోటిధనం నిధానగతం హోతి, కహాపణానఞ్చ దస అమ్బణాని దివసం వలఞ్జో నిక్ఖమన్తి, అయం **బ్రాహ్మణమహాసాలో** నామ. యస్స గహపతిస్స గేహే పచ్ఛిమన్తేన చత్తాలీసకోటిధనం నిధానగతం హోతి, కహాపణానఞ్చ పఞ్చ అమ్బణాని దివసం వలఞ్జో నిక్ఖమన్తి, అయం **గహపతిమహాసాలో** నామ.

రూపావచరానం అరూపావచరానఞ్చ ఏకన్తతిహేతుకత్తా “ఞాణసమ్పయుత్తే”తి న వుత్తం, మనుస్సేసు పన దుహేతుకాహేతుకానఞ్చ సబ్భావతో, కామావచరేసు దేవేసు దుహేతుకానఞ్చ సబ్భావతో సేసేసు “ఞాణసమ్పయుత్తే”తి వుత్తం. ఏత్థ చ కామావచరదేవా పఞ్చకామగుణరతియా కీళన్తి, సరీరజుతియా చ జోతన్తీతి **దేవా,** రూపావచరబ్రహ్మానో ఝానరతియా కీళన్తి , సరీరజుతియా చ జోతన్తీతి దేవా, అరూపావచరబ్రహ్మానో ఝానరతియా కీళన్తి, ఞాణజుతియా చ జోతన్తీతి దేవా.

**౨౩౨. కుసలకమ్మస్స జవనక్ఖణే**తి అతీతజాతియా ఇధ తిహేతుకపటిసన్ధిజనకస్స తిహేతుకకామావచరకుసలకమ్మస్స చ జవనవీథియం పునప్పునం ఉప్పత్తివసేన సత్తవారం జవనక్ఖణే, పవత్తనకాలేతి అత్థో. **తయో హేతూ కుసలా**తి అలోభో కుసలహేతు అదోసో కుసలహేతు అమోహో కుసలహేతు. **తస్మిం ఖణే జాతచేతనాయా**తి తస్మిం వుత్తక్ఖణేయేవ జాతాయ కుసలచేతనాయ. **సహజాతపచ్చయా హోన్తీ**తి ఉప్పజ్జమానా చ సహఉప్పాదనభావేన ఉపకారకా హోన్తి. **తేన వుచ్చతీ**తి తేన సహజాతపచ్చయభావేనేవ వుచ్చతి. **కుసలమూలపచ్చయాపి**

**సఙ్ఖారాతి** ఏకచిత్తక్ఖణికపచ్చయాకారనయేన వుత్తం. “సఙ్ఖారా”తి చ బహువచనేన తత్థ సఙ్ఖారక్ఖన్ధసఙ్గహితా సబ్బే చేతసికా గహితాతి వేదితబ్బం. అపిసద్దేన సఙ్ఖారపచ్చయాపి కుసలమూలానీతిపి వుత్తం హోతి.

**నికన్తిక్ఖణేతి** అత్తనో విపాకం దాతుం పచ్చుపట్ఠితకమ్మే వా తథా పచ్చుపట్ఠితకమ్మేన ఉపట్ఠాపితే కమ్మనిమిత్తే వా గతినిమిత్తే వా ఉప్పజ్జమానానం నికన్తిక్ఖణే. **నికన్తీతి** నికామనా పత్థనా. ఆసన్నమరణస్స హి మోహేన ఆకులచిత్తత్తా అవీచిజాలాయపి నికన్తి ఉప్పజ్జతి, కిం పన సేసేసు నిమిత్తేసు. **ద్వే హేతూతి** లోభో అకుసలహేతు మోహో అకుసలహేతు. భవనికన్తి పన పటిసన్ధిఅనన్తరం పవత్తభవఙ్గవీథితో వుట్ఠితమత్తస్సేవ అత్తనో ఖన్ధసన్తానం ఆరబ్భ సబ్బేసమ్పి ఉప్పజ్జతి. “యస్స వా పన యత్థ అకుసలా ధమ్మా న ఉప్పజ్జిత్థ, తస్స తత్థ కుసలా ధమ్మా న ఉప్పజ్జిత్థాతి ఆమన్తా”తి ఏవమాది ఇదమేవ సన్ధాయ వుత్తం. **తస్మిం ఖణే జాతచేతనాయాతి** అకుసలచేతనాయ.

**పటిసన్ధిక్ఖణేతి** తేన కమ్మేన గహితపటిసన్ధిక్ఖణే. **తయో హేతూతి** అలోభో అబ్యాకతహేతు అదోసో అబ్యాకతహేతు అమోహో అబ్యాకతహేతు. **తస్మిం ఖణే జాతచేతనాయాతి** విపాకాబ్యాకతచేతనాయ. **నామరూపపచ్చయాపి విఞ్ఞాణన్తి** ఏత్థ తస్మిం పటిసన్ధిక్ఖణే తయో విపాకహేతూ సేసచేతసికా చ నామం, హదయవత్థు రూపం. తతో నామరూపపచ్చయతోపి పటిసన్ధివిఞ్ఞాణం పవత్తతి. **విఞ్ఞాణపచ్చయాపి నామరూపన్తి** ఏత్థాపి నామం వుత్తప్పకారమేవ, రూపం పన ఇధ సహేతుకమనుస్సపటిసన్ధియా అధిప్పేతత్తా గబ్భసేయ్యకానం వత్థుదసకం కాయదసకం భావదసకన్తి సమతింస రూపాని, సంసేదజానం ఓపపాతికానఞ్చ పరిపుణ్ణాయతనానం చక్ఖుదసకం సోతదసకం ఘానదసకం జివ్హాదసకఞ్చాతి సమసత్తతి రూపాని. తం వుత్తప్పకారం నామరూపం పటిసన్ధిక్ఖణే పటిసన్ధివిఞ్ఞాణపచ్చయా పవత్తతి.

**పఞ్చక్ఖన్ధాతి** ఏత్థ పటిసన్ధిచిత్తేన పటిసన్ధిక్ఖణే లబ్భమానాని రూపాని రూపక్ఖన్ధో, సహజాతా వేదనా వేదనాక్ఖన్ధో, సఞ్ఞా సఞ్ఞాక్ఖన్ధో, సేసచేతసికా సఙ్ఖారక్ఖన్ధో, పటిసన్ధిచిత్తం విఞ్ఞాణక్ఖన్ధో. **సహజాతపచ్చయా హోన్తీతి** చత్తారో అరూపినో ఖన్ధా అఞ్ఞమఞ్ఞం సహజాతపచ్చయా హోన్తి, రూపక్ఖన్ధే చత్తారో మహాభూతా అఞ్ఞమఞ్ఞం సహజాతపచ్చయా హోన్తి, అరూపినో ఖన్ధా చ హదయరూపఞ్చ అఞ్ఞమఞ్ఞం సహజాతపచ్చయా హోన్తి, మహాభూతాపి ఉపాదారూపానం సహజాతపచ్చయా హోన్తి. **అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయా హోన్తీతి** అఞ్ఞమఞ్ఞం ఉప్పాదనుపత్థమ్భనభావేన ఉపకారకా హోన్తి, చత్తారో అరూపినో ఖన్ధా చ అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయా హోన్తి, చత్తారో మహాభూతా అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయా హోన్తి. **నిస్సయపచ్చయా హోన్తీతి** అధిట్ఠానాకారేన నిస్సయాకారేన చ ఉపకారకా హోన్తి, చత్తారో అరూపినో ఖన్ధా చ అఞ్ఞమఞ్ఞం నిస్సయపచ్చయా హోన్తీతి సహజాతా వియ విత్థారేతబ్బా. **విప్పయుత్తపచ్చయా హోన్తీతి** ఏకవత్థుకాదిభావానుపగమనేన విప్పయుత్తభావేన ఉపకారకా హోన్తి, అరూపినో ఖన్ధా పటిసన్ధిరూపానం విప్పయుత్తపచ్చయా హోన్తి, హదయరూపం అరూపీనం ఖన్ధానం విప్పయుత్తపచ్చయో హోతి. “పఞ్చక్ఖన్ధా”తి హేత్థ ఏవం యథాలాభవసేన వుత్తం.

**చత్తారో మహాభూతాతి** ఏత్థ తయో పచ్చయా పఠమం వుత్తాయేవ. **తయో జీవితసఙ్ఖారాతి** ఆయు చ ఉస్మా చ విఞ్ఞాణఞ్చ. **ఆయూతి** రూపజీవితిన్ద్రియం అరూపజీవితిన్ద్రియఞ్చ. **ఉస్మాతి** తేజోధాతు. **విఞ్ఞాణన్తి** పటిసన్ధివిఞ్ఞాణం. ఏతాని హి ఉపరూపరి జీవితసఙ్ఖారం సఙ్ఖరోన్తి పవత్తేన్తీతి జీవితసఙ్ఖారా. **సహజాతపచ్చయా హోన్తీతి** అరూపజీవితిన్ద్రియం పటిసన్ధివిఞ్ఞాణఞ్చ సమ్పయుత్తకానం ఖన్ధానఞ్చ హదయరూపస్స చ అఞ్ఞమఞ్ఞసహజాతపచ్చయా హోన్తి, తేజోధాతు తిణ్ణం మహాభూతానం అఞ్ఞమఞ్ఞసహజాతపచ్చయో హోతి, ఉపాదారూపానం సహజాతపచ్చయోవ, రూపజీవితిన్ద్రియం సహజాతరూపానం పరియాయేన సహజాతపచ్చయో హోతీతి వేదితబ్బం. **అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయా హోన్తి, నిస్సయపచ్చయా**

**హోన్తీ**తి ద్వయం అరూపజీవితిన్ద్రియం పటిసన్ధివిఞ్ఞాణఞ్చ సమ్పయుత్తఖన్ధానం అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయా హోన్తి. అఞ్ఞమఞ్ఞనిస్సయపచ్చయా హోన్తీతి వుత్తనయేనేవ యోజేత్వా వేదితబ్బం. **విప్పయుత్తపచ్చయా హోన్తీ**తి అరూపజీవితిన్ద్రియం పటిసన్ధివిఞ్ఞాణఞ్చ పటిసన్ధిరూపానం విప్పయుత్తపచ్చయా హోన్తి. రూపజీవితిన్ద్రియం పన అఞ్ఞమఞ్ఞనిస్సయవిప్పయుత్తపచ్చయత్తే న యుజ్జతి. తస్మా "తయో జీవితసఙ్ఖారా"తి యథాలాభవసేన వుత్తం. నామఞ్చ రూపఞ్చ వుత్తనయేనేవ చతుపచ్చయత్తే యోజేతబ్బం. **చుద్దస ధమ్మా**తి పఞ్చక్ఖన్ధా, చత్తారో మహాభూతా, తయో జీవితసఙ్ఖారా, నామఞ్చ రూపఞ్చాతి ఏవం గణనావసేన చుద్దస ధమ్మా. తేసఞ్చ ఉపరి అఞ్ఞేసఞ్చ సహజాతాదిపచ్చయభావో వుత్తనయో ఏవ. **సమ్పయుత్తపచ్చయా హోన్తీ**తి పున ఏకవత్థుకఏకారమ్మణఏకుప్పాదఏకనిరోధసఙ్ఖాతేన సమ్పయుత్తభావేన ఉపకారకా హోన్తి.

**పఞ్చిన్ద్రియానీ**తి సద్ధిన్ద్రియాదీని. **నామఞ్చా**తి ఇధ వేదనాదయో తయో ఖన్ధా. **విఞ్ఞాణఞ్చా**తి పటిసన్ధివిఞ్ఞాణం. పున **చుద్దస ధమ్మా**తి చత్తారో ఖన్ధా, పఞ్చిన్ద్రియాని, తయో హేతూ, నామఞ్చ విఞ్ఞాణఞ్చాతి ఏవం గణనావసేన చుద్దస ధమ్మా. **అట్ఠవీసతి ధమ్మా**తి పురిమా చ చుద్దస, ఇమే చ చుద్దసాతి అట్ఠవీసతి. ఇధ రూపస్సాపి పవిట్ఠత్తా సమ్పయుత్తపచ్చయం అపనేత్వా విప్పయుత్తపచ్చయో వుత్తో.

ఏవం పటిసన్ధిక్ఖణే విజ్జమానస్స తస్స తస్స పచ్చయుప్పన్నస్స ధమ్మస్స తం తం పచ్చయభేదం దస్సేత్వా పఠమం నిద్దిట్ఠే హేతూ నిగమేత్వా దస్సేన్తో **ఇమేసం అట్ఠన్నం హేతూనం పచ్చయా ఉపపత్తి హోతీ**తి ఆహ. కమ్మాయూహనక్ఖణే తయో కుసలహేతూ, నికన్తిక్ఖణే ద్వే అకుసలహేతూ, పటిసన్ధిక్ఖణే తయో అబ్యాకతహేతూతి ఏవం అట్ఠ హేతూ. తత్థ తయో కుసలహేతూ, ద్వే అకుసలహేతూ చ ఇధ పటిసన్ధిక్ఖణే పవత్తియా ఉపనిస్సయపచ్చయా హోన్తి. తయో అబ్యాకతహేతూ యథాయోగం హేతుపచ్చయసహజాతపచ్చయవసేన పచ్చయా హోన్తి. సేసవారేసుపి ఏసేవ నయో.

అరూపావచరానం పన రూపాభావా **నామపచ్చయాపి విఞ్ఞాణం, విఞ్ఞాణపచ్చయాపి నామన్తి** వుత్తం. రూపమిస్సకచుద్దసకోపి చ పరిహీనో. తస్స పరిహీనత్తా "అట్ఠవీసతి ధమ్మా"తి వారో చ న లబ్భతి.

**౨౩౩**. ఇదాని విమోక్ఖస్స పచ్చయభూతం తిహేతుకపటిసన్ధిం దస్సేత్వా తేనేవ సమ్బన్ధేన దుహేతుకపటిసన్ధివిసేసఞ్చ దస్సేతుకామో **గతిసమ్పత్తియా ఞాణవిప్పయుత్తే**తిఆదిమాహ. **కుసలకమ్మస్స జవనక్ఖణే**తి అతీతజాతియా ఇధ పటిసన్ధిజనకస్స దుహేతుకకుసలకమ్మస్స వుత్తనయేనేవ జవనక్ఖణే. **ద్వే హేతూ**తి ఞాణవిప్పయుత్తత్తా అలోభో కుసలహేతు అదోసో కుసలహేతు. ద్వే అబ్యాకతహేతూపి అలోభాదోసాయేవ.

**చత్తారి ఇన్ద్రియానీ**తి పఞ్ఞిన్ద్రియవజ్జాని సద్ధిన్ద్రియాదీని చత్తారి. **ద్వాదస ధమ్మా**తి పఞ్ఞిన్ద్రియస్స అమోహహేతుస్స చ పరిహీనత్తా ద్వాదస. తేసం ద్విన్నంయేవ పరిహీనత్తా ఛబ్బీసతి. **ఛన్నం హేతూనన్తి** ద్విన్నం కుసలహేతూనం, ద్విన్నం అకుసలహేతూనం, ద్విన్నం విపాకహేతూనన్తి ఏవం ఛన్నం హేతూనం. రూపారూపావచరా పనేత్థ ఏకన్తతిహేతుకత్తా న గహితా. సేసం పఠమవారే వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం. ఇమస్మిం వారే దుహేతుకపటిసన్ధియా దుహేతుకకమ్మస్సేవ వుత్తత్తా తిహేతుకకమ్మేన దుహేతుకపటిసన్ధి న హోతీతి వుత్తం హోతి. తస్మా యం ధమ్మసఙ్గహట్ఠకథాయం (ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ ౪౯౮) తిపిటకమహాధమ్మరక్ఖితత్థేరవాదే "తిహేతుకకమ్మేన పటిసన్ధి తిహేతుకావ హోతి, దుహేతుకాహేతుకా న హోతి. దుహేతుకకమ్మేన దుహేతుకాహేతుకా హోతి, తిహేతుకా న హోతీ"తి వుత్తం, తం ఇమాయ పాళియా సమేతి. యం పన

తిపిటకచూళనాగత్థేరస్స చ మోరవాపివాసిమహాదత్తత్థేరస్స చ వాదేసు “తిహేతుకకమ్మేన పటిసన్ధి తిహేతుకాపి హోతి దుహేతుకాపి, అహేతుకా న హోతి. దుహేతుకకమ్మేన దుహేతుకాపి హోతి అహేతుకాపి, తిహేతుకా న హోతీ”తి వుత్తం, తం ఇమాయ పాళియా విరుద్ధం వియ దిస్సతి. ఇమిస్సా కథాయ హేతుఅధికారత్తా అహేతుకపటిసన్ధి న వుత్తాతి.

గతికథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

# ౭. కమ్మకథావణ్ణనా

## కమ్మకథావణ్ణనా

**౨౩౪**. ఇదాని తస్సా హేతుసమ్పత్తియా పచ్చయభూతం కమ్మం దస్సేన్తేన కథితాయ కమ్మకథాయ అపుబ్బత్థానువణ్ణనా. తత్థ **అహోసి కమ్మం అహోసి కమ్మవిపాకో**తిఆదీసు అతీతభవేసు కతస్స కమ్మస్స అతీతభవేసుయేవ విపక్కవిపాకం గహేత్వా "అహోసి కమ్మం అహోసి కమ్మవిపాకో"తి వుత్తం. తస్సేవ అతీతస్స కమ్మస్స దిట్ఠధమ్మవేదనీయస్స ఉపపజ్జవేదనీయస్స చ పచ్చయవేకల్లేన అతీతభవేసుయేవ అవిపక్కవిపాకఞ్చ అతీతేయేవ పరినిబ్బుతస్స చ దిట్ఠధమ్మవేదనీయఉపపజ్జవేదనీయఅపరపరియాయవేదనీయస్స కమ్మస్స అవిపక్కవిపాకఞ్చ గహేత్వా **అహోసి కమ్మం నాహోసి కమ్మవిపాకో**తి వుత్తం. అతీతస్సేవ కమ్మస్స అవిపక్కవిపాకస్స పచ్చుప్పన్నభవే పచ్చయసమ్పత్తియా విపచ్చమానం విపాకం గహేత్వా **అహోసి కమ్మం అత్థి కమ్మవిపాకో**తి వుత్తం. అతీతస్సేవ కమ్మస్స అతిక్కన్తవిపాకకాలస్స చ పచ్చుప్పన్నభవే పరినిబ్బాయన్తస్స చ అవిపచ్చమానం విపాకం గహేత్వా **అహోసి కమ్మం నత్థి కమ్మవిపాకో**తి వుత్తం. అతీతస్సేవ కమ్మస్స విపాకారహస్స అవిపక్కవిపాకస్స అనాగతే భవే పచ్చయసమ్పత్తియా విపచ్చితబ్బం విపాకం గహేత్వా **అహోసి కమ్మం భవిస్సతి కమ్మవిపాకో**తి వుత్తం. అతీతస్సేవ కమ్మస్స అతిక్కన్తవిపాకకాలస్స చ అనాగతభవే పరినిబ్బాయితబ్బస్స చ అవిపచ్చితబ్బం విపాకం గహేత్వా **అహోసి కమ్మం న భవిస్సతి కమ్మవిపాకో**తి వుత్తం. ఏవం అతీతకమ్మం అతీతపచ్చుప్పన్నానాగతవిపాకావిపాకవసేన ఛధా దస్సితం.

పచ్చుప్పన్నభవే కతస్స దిట్ఠధమ్మవేదనీయస్స కమ్మస్స ఇధేవ విపచ్చమానం విపాకం గహేత్వా **అత్థి కమ్మం అత్థి కమ్మవిపాకో**తి వుత్తం. తస్సేవ పచ్చుప్పన్నస్స కమ్మస్స పచ్చయవేకల్లేన ఇధ అవిపచ్చమానఞ్చ దిట్ఠేవ ధమ్మే పరినిబ్బాయన్తస్స ఇధ అవిపచ్చమానఞ్చ విపాకం గహేత్వా **అత్థి కమ్మం నత్థి కమ్మవిపాకో**తి వుత్తం. పచ్చుప్పన్నస్సేవ కమ్మస్స ఉపపజ్జవేదనీయస్స చ అపరపరియాయవేదనీయస్స చ అనాగతభవే విపచ్చితబ్బం విపాకం గహేత్వా **అత్థి కమ్మం భవిస్సతి కమ్మవిపాకో**తి వుత్తం. పచ్చుప్పన్నస్సేవ కమ్మస్స ఉపపజ్జవేదనీయస్స పచ్చయవేకల్లేన అనాగతభవే అవిపచ్చితబ్బఞ్చ అనాగతభవే పరినిబ్బాయితబ్బస్స అపరపరియాయవేదనీయస్స అవిపచ్చితబ్బఞ్చ విపాకం గహేత్వా **అత్థి కమ్మం న భవిస్సతి కమ్మవిపాకో**తి వుత్తం. ఏవం పచ్చుప్పన్నకమ్మం పచ్చుప్పన్నానాగతవిపాకావిపాకవసేన చతుధా దస్సితం.

అనాగతభవే కాతబ్బస్స కమ్మస్స అనాగతభవే విపచ్చితబ్బం విపాకం గహేత్వా **భవిస్సతి కమ్మం భవిస్సతి కమ్మవిపాకో**తి వుత్తం. తస్సేవ అనాగతస్స కమ్మస్స పచ్చయవేకల్లేన అవిపచ్చితబ్బఞ్చ అనాగతభవే పరినిబ్బాయితబ్బస్స అవిపచ్చితబ్బఞ్చ విపాకం గహేత్వా **భవిస్సతి కమ్మం న భవిస్సతి కమ్మవిపాకో**తి వుత్తం. ఏవం అనాగతకమ్మం అనాగతవిపాకావిపాకవసేన ద్విధా దస్సితం. తం సబ్బం ఏకతో కత్వా ద్వాదసవిధేన కమ్మం దస్సితం హోతి.

ఇమస్మిం ఠానే ఠత్వా తీణి కమ్మచతుక్కాని ఆహరిత్వా వుచ్చన్తి – తేసు హి వుత్తేసు అయమత్థో పాకటతరో భవిస్సతీతి. చతుబ్బిధఞ్హి కమ్మం దిట్ఠధమ్మవేదనీయం ఉపపజ్జవేదనీయం అపరపరియాయవేదనీయం అహోసికమ్మన్తి.

తేసు ఏకజవనవీథియం సత్తసు చిత్తేసు కుసలా వా అకుసలా వా పఠమజవనచేతనా **దిట్ఠధమ్మవేదనీయకమ్మం** నామ. తం ఇమస్మింయేవ అత్తభావే విపాకం దేతి. తథా అసక్కోన్తం పన "అహోసి కమ్మం నాహోసి కమ్మవిపాకో, న భవిస్సతి కమ్మవిపాకో, నత్థి కమ్మవిపాకో"తి ఇమస్స తికస్స వసేన **అహోసికమ్మం** నామ హోతి. అత్థసాధికా పన సత్తమజవనచేతనా **ఉపపజ్జవేదనీయకమ్మం** నామ. తం అనన్తరే అత్తభావే విపాకం దేతి. తథా అసక్కోన్తం వుత్తనయేనేవ అహోసికమ్మం నామ హోతి. ఉభిన్నం అన్తరే పన పఞ్చజవనచేతనా అపరపరియాయవేదనీయకమ్మం నామ. తం అనాగతే యదా ఓకాసం లభతి, తదా విపాకం దేతి. సతి సంసారప్పవత్తియా అహోసికమ్మం నామ న హోతి.

అపరమ్పి చతుబ్బిధం కమ్మం యగ్గరుకం యబ్బహులం యదాసన్నం కటత్తా వా పన కమ్మన్తి. తత్థ కుసలం వా హోతు అకుసలం వా, గరుకాగరుకేసు యం గరుకం మాతుఘాతాదికమ్మం వా మహగ్గతకమ్మం వా, తదేవ పఠమం విపచ్చతి. తథా బహులాబహులేసుపి యం బహులం హోతి సుసీల్యం వా దుస్సీల్యం వా, తదేవ పఠమం విపచ్చతి. యదాసన్నం నామ మరణకాలే అనుస్సరితకమ్మం వా కతకమ్మం వా. యఞ్హి ఆసన్నమరణే అనుస్సరితుం సక్కోతి కాతుం వా, తేనేవ ఉపపజ్జతి. ఏతేహి పన తీహి ముత్తం పునప్పునం లద్ధాసేవనం కటత్తా వా పన కమ్మం నామ హోతి. తేసం అభావే తం పటిసన్ధిం ఆకడ్ఢతి.

అపరం వా చతుబ్బిధం కమ్మం జనకం ఉపత్థమ్భకం ఉపపీళకం ఉపఘాతకన్తి. తత్థ **జనకం** నామ కుసలమ్పి హోతి అకుసలమ్పి. తం పటిసన్ధియం పవత్తేపి రూపారూపవిపాకం జనేతి. **ఉపత్థమ్భకం** పన జనేతుం న సక్కోతి, అఞ్ఞేన కమ్మేన దిన్నాయ పటిసన్ధియా జనితే విపాకే ఉప్పజ్జనకసుఖదుక్ఖం ఉపత్థమ్భేతి, అద్ధానం పవత్తేతి. **ఉపపీళకం** అఞ్ఞేన కమ్మేన దిన్నాయ పటిసన్ధియా జనితే విపాకే ఉప్పజ్జనకసుఖదుక్ఖం పీళేతి బాధతి, అద్ధానం పవత్తితుం న దేతి. **ఉపఘాతకం** పన కుసలమ్పి అకుసలమ్పి సమానం అఞ్ఞం దుబ్బలకమ్మం ఘాతేత్వా తస్స విపాకం పటిబాహిత్వా అత్తనో విపాకస్స ఓకాసం కరోతి. ఏవం పన కమ్మేన కతే ఓకాసే తం విపాకం ఉప్పన్నం నామ వుచ్చతి.

ఇతి ఇమేసం ద్వాదసన్నం కమ్మానం కమ్మన్తరఞ్చ విపాకన్తరఞ్చ బుద్ధానం కమ్మవిపాకఞాణస్సేవ యాథావసరసతో పాకటం హోతి అసాధారణం సావకేహి. విపస్సకేన పన కమ్మన్తరం విపాకన్తరఞ్చ ఏకదేసతో జానితబ్బం. తస్మా అయం ముఖమత్తదస్సనేన కమ్మవిసేసో పకాసితోతి.

**౨౩౩.** ఏవం సుద్ధికకమ్మవసేన పఠమవారం వత్వా తదేవ కమ్మం ద్విధా విభజిత్వా కుసలాకుసలాదియుగలవసేన దసహి పరియాయేహి అపరే దస వారా వుత్తా. తత్థ ఆరోగ్యట్ఠేన **కుసలం,** అనారోగ్యట్ఠేన **అకుసలం,** ఇదం దుకం జాతివసేన వుత్తం. అకుసలమేవ రాగాదిదోససంయోగేన **సావజ్జం,** కుసలం తదభావేన **అనవజ్జం**. అకుసలం అపరిసుద్ధత్తా, కణ్హాభిజాతిహేతుత్తా వా **కణ్హం,** కుసలం పరిసుద్ధత్తా, సుక్కాభిజాతిహేతుత్తా వా **సుక్కం**. కుసలం సుఖవుద్ధిమత్తా **సుఖుద్రయం,** అకుసలం దుక్ఖవుద్ధిమత్తా **దుక్ఖుద్రయం**. కుసలం సుఖఫలవత్తా **సుఖవిపాకం,** అకుసలం దుక్ఖఫలవత్తా **దుక్ఖవిపాక**న్తి ఏవమేతేసం నానాకారో వేదితబ్బోతి.

కమ్మకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

# ౮. విపల్లాసకథా

## విపల్లాసకథావణ్ణనా

**౨౩౬.** ఇదాని తస్స కమ్మస్స పచ్చయభూతే విపల్లాసే దస్సేన్తేన కథితాయ సుత్తన్తపుబ్బఙ్గమాయ విపల్లాసకథాయ అపుబ్బత్థానువణ్ణనా. సుత్తన్తే తావ **సఞ్ఞావిపల్లాసా**తి సఞ్ఞాయ విపల్లత్థభావా విపరీతభావా, విపరీతసఞ్ఞాతి అత్థో. సేసద్వయేసుపి ఏసేవ నయో. చిత్తకిచ్చస్స దుబ్బలట్ఠానే దిట్ఠివిరహితాయ అకుసలసఞ్ఞాయ సకకిచ్చస్స బలవకాలే **సఞ్ఞావిపల్లాసో**. దిట్ఠివిరహితస్సేవ అకుసలచిత్తస్స సకకిచ్చస్స బలవకాలే **చిత్తవిపల్లాసో**. దిట్ఠిసమ్పయుత్తే చిత్తే **దిట్ఠివిపల్లాసో**. తస్మా సబ్బదుబ్బలో సఞ్ఞావిపల్లాసో, తతో బలవతరో చిత్తవిపల్లాసో, సబ్బబలవతరో దిట్ఠివిపల్లాసో. అజాతబుద్ధిదారకస్స కహాపణదస్సనం వియ హి సఞ్ఞా ఆరమ్మణస్స ఉపట్ఠానాకారమత్తగ్గహణతో. గామికపురిసస్స కహాపణదస్సనం వియ చిత్తం లక్ఖణపటివేధస్సాపి సమ్పాపనతో. కమ్మారస్స మహాసణ్డాసేన అయోగహణం వియ దిట్ఠి అభినివిస్స పరామసనతో. **అనిచ్చే నిచ్చన్తి సఞ్ఞావిపల్లాసో**తి అనిచ్చే వత్థుస్మిం "నిచ్చం ఇద"న్తి ఏవం గహేత్వా ఉప్పజ్జనకసఞ్ఞా సఞ్ఞావిపల్లాసో. ఇమినా నయేన సబ్బపదేసు అత్థో వేదితబ్బో. **న సఞ్ఞావిపల్లాసో న చిత్తవిపల్లాసో న దిట్ఠివిపల్లాసో**తి చతూసు వత్థూసు ద్వాదసన్నం విపల్లాసగ్గాహానం అభావా యాథావగ్గహణం వుత్తం.

గాథాసు **అనత్తని చ అత్తా**తి అనత్తని అత్తాతి ఏవంసఞ్ఞినోతి అత్థో. **మిచ్ఛాదిట్ఠిహతా**తి న కేవలం సఞ్ఞినోవ, సఞ్ఞాయ వియ ఉప్పజ్జమానాయ మిచ్ఛాదిట్ఠియాపి హతా. **ఖిత్తచిత్తా**తి సఞ్ఞాదిట్ఠీహి వియ ఉప్పజ్జమానేన ఖిత్తేన విబ్భన్తేన చిత్తేన సమన్నాగతా. **విసఞ్ఞినో**తి దేసనామత్తమేతం, విపరీతసఞ్ఞాచిత్తదిట్ఠినోతి అత్థో. అథ వా సఞ్ఞాపుబ్బఙ్గమత్తా దిట్ఠియా పఠమం చతూహి పదేహి సఞ్ఞావిపల్లాసో వుత్తో, తతో **మిచ్ఛాదిట్ఠిహతా**తి దిట్ఠివిపల్లాసో, **ఖిత్తచిత్తా**తి చిత్తవిపల్లాసో. **విసఞ్ఞినో**తి తీహి విపల్లాసగ్గాహేహి పకతిసఞ్ఞావిరహితా మోహం గతా "ముచ్ఛితో విసవేగేన, విసఞ్ఞీ సమపజ్జథా"తిఏత్థ (జా॰ ౨.౨౨.౩౨౮) వియ. **తే యోగయుత్తా మారస్సా**తి తే జనా సత్తా మారస్స యోగే యుత్తా నామ హోన్తి. **అయోగక్ఖేమినో**తి చతూహి యోగేహి ఈతీహి ఖేమం నిబ్బానం అప్పత్తా. **సత్తా గచ్ఛన్తి సంసార**న్తి తేయేవ పుగ్గలా సంసారం సంసరన్తి. కస్మా? **జాతిమరణగామినో** హి తే, తస్మా సంసరన్తీతి అత్థో. **బుద్ధా**తి చతుసచ్చబుద్ధా సబ్బఞ్ఞునో. కాలత్తయసాధారణవసేన బహువచనం. **లోకస్మి**న్తి ఓకాసలోకే. **పభఙ్కరా**తి లోకస్స పఞ్ఞాలోకం కరా. **ఇమం ధమ్మం పకాసేన్తీ**తి విపల్లాసప్పహానం ధమ్మం జోతేన్తి. **దుక్ఖూపసమగామిన**న్తి దుక్ఖవూపసమం నిబ్బానం గచ్ఛన్తం. **తేసం సుత్వానా**తి తేసం బుద్ధానం ధమ్మం సుత్వాన. **సప్పఞ్ఞా**తి భబ్బభూతా పఞ్ఞవన్తో. **సచిత్తం పచ్చలద్ధూ**తి విపల్లాసవజ్జితం సకచిత్తం పటిలభిత్వా. పటిఅలద్ధూతి పదచ్ఛేదో. అథ వా పటిలభింసు పటిఅలద్ధున్తి పదచ్ఛేదో. **అనిచ్చతో దక్ఖు**న్తి అనిచ్చవసేనేవ అద్దసంసు. **అనత్తని అనత్తా**తి అనత్తానం అనత్తాతి అద్దక్ఖుం. అథ వా అనత్తని వత్థుస్మిం అత్తా నత్థీతి అద్దక్ఖుం. **సమ్మాదిట్ఠిసమాదానా**తి గహితసమ్మాదస్సనా. **సబ్బం దుక్ఖం ఉపచ్చగు**న్తి సకలం వట్టదుక్ఖం సమతిక్కన్తా.

పహీనాపహీనపుచ్ఛాయ **దిట్ఠిసమ్పన్నస్సా**తి సోతాపన్నస్స. **దుక్ఖే సుఖన్తి సఞ్ఞా ఉప్పజ్జతి. చిత్తం ఉప్పజ్జతీ**తి మోహకాలుస్సియస్స అప్పహీనత్తా సఞ్ఞామత్తం వా చిత్తమత్తం వా ఉప్పజ్జతి, అనాగామిస్సపి ఉప్పజ్జతి, కిం పన సోతాపన్నస్స. ఇమే ద్వే అరహతోయేవ పహీనా. **అసుభే సుభన్తి సఞ్ఞా ఉప్పజ్జతి. చిత్తం ఉప్పజ్జతీ**తి సకదాగామిస్సపి ఉప్పజ్జతి, కిం పన సోతాపన్నస్స. ఇమే ద్వే అనాగామిస్స పహీనాతి అట్ఠకథాయం వుత్తం. తస్మా ఇదం ద్వయం

సోతాపన్నసకదాగామినో సన్ధాయ వుత్తన్తి వేదితబ్బం. అనాగామినో కామరాగస్స పహీనత్తా “అసుభే సుభ”న్తి సఞ్ఞాచిత్తవిపల్లాసానఞ్చ పహానం వుత్తన్తి వేదితబ్బం. **ద్వీసు వత్థూసూతి**ఆదీహి పదేహి పహీనాపహీనే నిగమేత్వా దస్సేతి. తత్థ “అనిచ్చే నిచ్చ”న్తి, “అనత్తని అత్తా”తి ఇమేసు ద్వీసు వత్థూసు ఛ విపల్లాసా పహీనా. “దుక్ఖే సుఖ”న్తి, “అసుభే సుభ”న్తి ఇమేసు ద్వీసు వత్థూసు ద్వే దిట్ఠివిపల్లాసా పహీనా. కేసుచి పోత్థకేసు ద్వేతి పఠమం లిఖితం, పచ్ఛా ఛాతి. **చతూసు వత్థూసూతి** చత్తారి ఏకతో కత్వా వుత్తం. **అట్ఠాతి** ద్వీసు ఛ, ద్వీసు ద్వేతి అట్ఠ. **చత్తారోతి** దుక్ఖాసుభవత్థూసు ఏకేకస్మిం ద్వే ద్వే సఞ్ఞాచిత్తవిపల్లాసాతి చత్తారో. కేసుచి పోత్థకేసు “ఛ ద్వీసూ”తి వుత్తట్ఠానేసుపి ఏవమేవ లిఖితన్తి.

విపల్లాసకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

# ౯. మగ్గకథా

## మగ్గకథావణ్ణనా

**౨౩౭.** ఇదాని తేసం తిణ్ణం విపల్లాసానం పహానకరం అరియమగ్గం దస్సేన్తేన కథితాయ మగ్గకథాయ అపుబ్బత్థానువణ్ణనా. తత్థ **మగ్గోతి కేనట్ఠేన మగ్గోతి** యో బుద్ధసాసనే మగ్గోతి వుచ్చతి, సో కేనట్ఠేన మగ్గో నామ హోతీతి అత్థో. **మిచ్ఛాదిట్ఠియా పహానాయాతి**ఆదీసు దససు పరియాయేసు పఠమో పఠమో తస్స తస్స మగ్గఙ్గస్స ఉజువిపచ్చనీకవసేన వుత్తో. **మగ్గో చేవ హేతు చాతి** తస్స తస్స కిచ్చస్స కరణాయ పటిపదట్ఠేన మగ్గో, సమ్పాపకట్ఠేన హేతు. తేన మగ్గస్స పటిపదట్ఠో సమ్పాపకట్ఠో చ వుత్తో హోతి. "అయం మగ్గో అయం పటిపదా"తిఆదీసు (సం॰ ని॰ ౫.౫, ౪౮) హి పటిపదా మగ్గో, "మగ్గస్స నియ్యానట్ఠో హేతుట్ఠో"తిఆదీసు (పటి॰ మ॰ ౨.౮) సమ్పాపకో హేతు. ఏవం ద్వీహి ద్వీహి పదేహి "మగ్గోతి కేనట్ఠేన మగ్గో"తి పుచ్ఛాయ విస్సజ్జనం కతం హోతి. **సహజాతానం ధమ్మానం ఉపత్థమ్భనాయాతి** అత్తనా సహజాతానం అరూపధమ్మానం సహజాతఅఞ్ఞమఞ్ఞనిస్సయాదిభావేన ఉపత్థమ్భనభావాయ. **కిలేసానం పరియాదానాయాతి** తంతంమగ్గవజ్ఝానం వుత్తావసేసకిలేసానం ఖేపనాయ. **పటివేధాదివిసోధనాయాతి** ఏత్థ యస్మా "కో చాది కుసలానం ధమ్మానం, సీలఞ్చ సువిసుద్ధం దిట్ఠి చ ఉజుకా"తి (సం॰ ని॰ ౫.౩౬౯, ౩౮౧) వచనతో సీలఞ్చ దిట్ఠి చ సచ్చపటివేధస్స ఆది. సో చ ఆదిమగ్గక్ఖణే విసుజ్ఝతి. తస్మా "పటివేధాదివిసోధనాయా"తి వుత్తం. **చిత్తస్స అధిట్ఠానాయాతి** సమ్పయుత్తచిత్తస్స సకకిచ్చే పతిట్ఠానాయ. **చిత్తస్స వోదానాయాతి** చిత్తస్స పరిసుద్ధభావాయ. **విసేసాధిగమాయాతి** లోకియతో విసేసపటిలాభాయ. **ఉత్తరి పటివేధాయాతి** లోకియతో ఉత్తరి పటివిజ్ఝనత్థాయ. **సచ్చాభిసమయాయాతి** చతున్నం సచ్చానం ఏకాభిసమయాయ కిచ్చనిప్ఫత్తివసేన ఏకపటివేధాయ. **నిరోధే పతిట్ఠాపనాయాతి** చిత్తస్స వా పుగ్గలస్స వా నిబ్బానే పతిట్ఠాపనత్థాయ. సకదాగామిమగ్గక్ఖణాదీసు అట్ఠ మగ్గఙ్గాని ఏకతో కత్వా తంతంమగ్గవజ్ఝకిలేసప్పహానం వుత్తం. ఏవం వచనే కారణం హేట్ఠా వుత్తమేవ. యస్మా ఉపరూపరిమగ్గేనాపి సుట్ఠు ఆదివిసోధనా సుట్ఠు చిత్తవోదానఞ్చ హోతి, తస్మా తానిపి పదాని వుత్తాని.

**దస్సనమగ్గోతి**ఆదీహి యావ పరియోసానా తస్స ధమ్మస్స లక్ఖణవసేన మగ్గట్ఠో వుత్తో. తాని సబ్బానిపి పదాని అభిఞ్ఞేయ్యనిద్దేసే వుత్తత్థానేవ. ఏవమేత్థ యథాసమ్భవం లోకియలోకుత్తరో మగ్గో నిద్దిట్ఠో. **హేతుట్ఠేన మగ్గోతి** చ అట్ఠఙ్గికో మగ్గో నిద్దిట్ఠో. నిప్పరియాయమగ్గత్తా చస్స పున "మగ్గో"తి న వుత్తం. **ఆధిపతేయ్యట్ఠేన ఇన్ద్రియాతి** ఆదీని చ ఇన్ద్రియాదీనం అత్థవసేన వుత్తాని, న మగ్గట్ఠవసేన. **సచ్చానీతి** చేత్థ సచ్చఞాణాని. సబ్బేపి తే ధమ్మా నిబ్బానస్స పటిపదట్ఠేన **మగ్గో**. అన్తే వుత్తం **నిబ్బానం** పన సంసారదుక్ఖాభిభూతేహి దుక్ఖనిస్సరణత్థికేహి సప్పురిసేహి మగ్గీయతి గవేసీయతీతి **మగ్గోతి** వుత్తన్తి వేదితబ్బన్తి.

మగ్గకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

# ౧౦. మణ్డపేయ్యకథా

## మణ్డపేయ్యకథావణ్ణనా

**౨౩౮**. ఇదాని తస్స మగ్గస్స మణ్డపేయ్యత్తం దస్సేన్తేన కథితాయ భగవతో వచనేకదేసపుబ్బఙ్గమాయ మణ్డపేయ్యకథాయ అపుబ్బత్థానువణ్ణనా. తత్థ **మణ్డపేయ్య**న్తి యథా సమ్పన్నం నిమ్మలం విప్పసన్నం సప్పి సప్పిమణ్డోతి వుచ్చతి, ఏవం విప్పసన్నట్ఠేన మణ్డో, పాతబ్బట్ఠేన పేయ్యం. యస్మా పివిత్వా అన్తరవీథియం పతితా విసఞ్ఞినో అత్తనో సాటకాదీనమ్పి అస్సామికా హోన్తి, తం పసన్నమ్పి న పాతబ్బం. మయ్హం పన ఇదం సిక్ఖత్తయసఙ్గహితం సాసనబ్రహ్మచరియం సమ్పన్నత్తా నిమ్మలత్తా విప్పసన్నత్తా మణ్డఞ్చ హితసుఖావహత్తా పేయ్యఞ్చాతి మణ్డపేయ్యన్తి దీపేతి. మణ్డో పేయ్యో ఏత్థాతి మణ్డపేయ్యం. కిం తం? సాసన**బ్రహ్మచరియం**. కస్మా సిక్ఖత్తయం బ్రహ్మచరియం నామ? ఉత్తమట్ఠేన నిబ్బానం బ్రహ్మం నామ, సిక్ఖత్తయం నిబ్బానత్థాయ పవత్తనతో బ్రహ్మత్థాయ చరియాతి బ్రహ్మచరియన్తి వుచ్చతి. సాసనబ్రహ్మచరియన్తి తంయేవ. **సత్థా సమ్ముఖీభూతో**తి ఇదమేత్థ కారణవచనం. యస్మా పన సత్థా సమ్ముఖీభూతో, తస్మా వీరియపయోగం కత్వా పివథేతం మణ్డం. బాహిరకఞ్హి భేసజ్జమణ్డం వేజ్జస్స అసమ్ముఖా పివన్తానం పమాణం వా ఉగ్గమననిగ్గమనం వా న జానామాతి ఆసఙ్కా హోతి. వేజ్జస్స సమ్ముఖా పన వేజ్జో జానిస్సతీతి నిరాసఙ్కా పివన్తి. ఏవమేవం అమ్హాకఞ్చ ధమ్మస్సామీ సత్థా సమ్ముఖీభూతోతి వీరియం కత్వా పివథాతి మణ్డపానే సన్నియోజేతి. దిట్ఠధమ్మికసమ్పరాయికపరమత్థేహి యథారహం అనుసాసతీతి సత్థా. అపిచ "సత్థా భగవా సత్థవాహో"తిఆదినా (మహాని. ౧౯౦) నిద్దేసనయేనపేత్థ అత్థో వేదితబ్బో. సన్దిస్సమానో ముఖో భూతోతి సమ్ముఖీభూతో.

మణ్డపేయ్యనిద్దేసే **తిధత్తమణ్డో**తి తిధాభావో తిధత్తం. తిధత్తేన మణ్డో తిధత్తమణ్డో, తివిధేన మణ్డోతి అత్థో. **సత్థరి సమ్ముఖీభూతే**తి ఇదం సబ్బాకారపరిపుణ్ణమణ్డత్తయదస్సనత్థం వుత్తం. పరినిబ్బుతేపి పన సత్థరి ఏకదేసేన మణ్డత్తయం పవత్తతియేవ. తేనేవ చస్స నిద్దేసే "సత్థరి సమ్ముఖీభూతే"తి అవత్వా **కతమో దేసనామణ్డో**తిఆది వుత్తన్తి వేదితబ్బం.

**దేసనామణ్డో**తి ధమ్మదేసనా ఏవ మణ్డో. **పటిగ్గహమణ్డో**తి దేసనాపటిగ్గాహకో ఏవ మణ్డో. **బ్రహ్మచరియమణ్డో**తి మగ్గబ్రహ్మచరియమేవ మణ్డో.

**ఆచిక్ఖనా**తి దేసేతబ్బానం సచ్చాదీనం ఇమాని నామానీతి నామవసేన కథనా. **దేసనా**తి దస్సనా. **పఞ్ఞాపనా**తి జానాపనా, ఞాణముఖే ఠపనా వా. ఆసనం ఠపేన్తో హి "ఆసనం పఞ్ఞాపేతీ"తి వుచ్చతి. **పట్ఠపనా**తి పఞ్ఞాపనా, పవత్తనాతి అత్థో, ఞాణముఖే ఠపనా వా. **వివరణా**తి వివటకరణం, వివరిత్వా దస్సనాతి అత్థో. **విభజనా**తి విభాగకిరియా, విభాగతో దస్సనాతి అత్థో. **ఉత్తానీకమ్మ**న్తి పాకటభావకరణం. అథ వా **ఆచిక్ఖనా**తి దేసనాదీనం ఛన్నం పదానం మూలపదం. దేసనాదీని ఛ పదాని తస్స అత్థవివరణత్థం వుత్తాని. తత్థ **దేసనా**తి ఉగ్ఘటితఞ్ఞూనం వసేన సఙ్ఖేపతో పఠమం ఉద్దేసవసేన దేసనా. ఉగ్ఘటితఞ్ఞూ హి సఙ్ఖేపేన వుత్తం పఠమం వుత్తఞ్చ పటివిజ్ఝన్తి. **పఞ్ఞాపనా**తి విపఞ్చితఞ్ఞూనం వసేన తేసం చిత్తతోసనేన బుద్ధినిసానేన చ పఠమం సఙ్ఖిత్తస్స విత్థారతో నిద్దేసవసేన పఞ్ఞాపనా. **పట్ఠపనా**తి తేసంయేవ నిద్దిట్ఠస్స నిద్దేసస్స పటినిద్దేసవసేన విత్థారతరవచనేన పఞ్ఞాపనా. **వివరణా**తి నిద్దిట్ఠస్సాపి పునప్పునం వచనేన వివరణా. **విభజనా**తి పునప్పునం వుత్తస్సాపి విభాగకరణేన విభజనా. **ఉత్తానీకమ్మ**న్తి వివటస్స విత్థారతరవచనేన, విభత్తస్స చ నిదస్సనవచనేన

ఉత్తానీకరణం. అయం దేసనా నేయ్యానమ్పి పటివేధాయ హోతి. **యేవాపనఞ్ఞేపి కేచీ**తి పియఙ్కరమాతాదికా వినిపాతికా గహితా. **విఞ్ఞాతారో**తి పటివేధవసేన లోకుత్తరధమ్మం విఞ్ఞాతారో. ఏతే హి భిక్ఖుఆదయో పటివేధవసేన ధమ్మదేసనం పటిగ్గణ్హన్తీతి **పటిగ్గహా. అయమేవా**తిఆదీని పఠమఞాణనిద్దేసే వుత్తత్థాని. అరియమగ్గో నిబ్బానేన సంసన్దనతో బ్రహ్మత్థాయ చరియాతి **బ్రహ్మచరియ**న్తి వుచ్చతి.

**౨౩౯**. ఇదాని **అధిమోక్ఖమణ్డో**తిఆదీహి తస్మిం మగ్గక్ఖణే విజ్జమానాని ఇన్ద్రియబలబోజ్ఝఙ్గమగ్గఙ్గాని మణ్డపేయ్యవిధానే యోజేత్వా దస్సేతి. తత్థ **అధిమోక్ఖమణ్డో**తి అధిమోక్ఖసఙ్ఖాతో మణ్డో. **కసటో**తి పసాదవిరహితో ఆవిలో. **ఛడ్డేత్వా**తి సముచ్ఛేదవసేన పహాయ. **సద్ధిన్ద్రియస్స అధిమోక్ఖమణ్డం పివతీతి మణ్డపేయ్య**న్తి సద్ధిన్ద్రియతో అధిమోక్ఖమణ్డస్స అనఞ్ఞత్తేపి సతి అఞ్ఞం వియ కత్వా వోహారవసేన వుచ్చతి, యథా లోకే నిసదపోతకో నిసదపోతసరీరస్స అనఞ్ఞత్తేపి సతి నిసదపోతస్స సరీరన్తి వుచ్చతి, యథా చ పాళియం "ఫుసితత్త"న్తిఆదీసు ధమ్మతో అనఞ్ఞోపి భావో అఞ్ఞో వియ వుత్తో, యథా చ అట్ఠకథాయం "ఫుసనలక్ఖణో ఫస్సో"తిఆదీసు (ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ ౧ ధమ్ముద్దేసవార ఫస్సపఞ్చమకరాసివణ్ణనా) ధమ్మతో అనఞ్ఞమ్పి లక్ఖణం అఞ్ఞం వియ వుత్తం, ఏవమిదన్తి వేదితబ్బం . **పివతీ**తి చేత్థ తంసమఙ్గిపుగ్గలోతి వుత్తం హోతి. తంసమఙ్గిపుగ్గలో తం మణ్డం పివతీతి కత్వా తేన పుగ్గలేన సో మణ్డో పాతబ్బతో మణ్డపేయ్యం నామ హోతీతి వుత్తం హోతి. "మణ్డపేయ్యో"తి చ వత్తబ్బే "మణ్డపేయ్య"న్తి లిఙ్గవిపల్లాసో కతో. సేసానమ్పి ఇమినా నయేన అత్థో వేదితబ్బో. అపుబ్బేసు పన **పరిళాహో**తి పీణనలక్ఖణాయ పీతియా పటిపక్ఖో కిలేససన్తాపో. **దుట్ఠుల్ల**న్తి ఉపసమపటిపక్ఖో కిలేసవసేన ఓళారికభావో అసన్తభావో. **అప్పటిసఙ్ఖా**తి పటిసఙ్ఖానపటిపక్ఖో కిలేసవసేన అసమవాహితభావో.

**౨౪౦**. పున అఞ్ఞేన పరియాయేన మణ్డపేయ్యవిధిం నిద్దిసితుకామో **అత్థి మణ్డో**తిఆదిమాహ. తత్థ **తత్థా**తి తస్మిం సద్ధిన్ద్రియే. **అత్థరసో**తిఆదీసు సద్ధిన్ద్రియస్స అధిముచ్చనం అత్థో, సద్ధిన్ద్రియం ధమ్మో, తదేవ నానాకిలేసేహి విముత్తత్తా విముత్తి, తస్స అత్థస్స సమ్పత్తి **అత్థరసో**. తస్స ధమ్మస్స సమ్పత్తి **ధమ్మరసో**. తస్సా విముత్తియా సమ్పత్తి **విముత్తిరసో**. అథ వా అత్థపటిలాభరతి అత్థరసో, ధమ్మపటిలాభరతి ధమ్మరసో, విముత్తిపటిలాభరతి విముత్తిరసో. **రతీ**తి చ తంసమ్పయుత్తా, తదారమ్మణా వా పీతి. ఇమినా నయేన సేసపదేసుపి అత్థో వేదితబ్బో. ఇమస్మిం పరియాయే మణ్డస్స పేయ్యం మణ్డపేయ్యన్తి అత్థో వుత్తో హోతి.

ఏవం ఇన్ద్రియాదిబోధిపక్ఖియధమ్మపటిపాటియా ఇన్ద్రియబలబోజ్ఝఙ్గమగ్గఙ్గానం వసేన మణ్డపేయ్యం దస్సేత్వా పున అన్తే రితం బ్రహ్మచరియమణ్డం దస్సేన్తో మగ్గస్స పధానత్తా మగ్గం పుబ్బఙ్గమం కత్వా ఉప్పటిపాటివసేన మగ్గఙ్గబోజ్ఝఙ్గబలఇన్ద్రియాని దస్సేసి . **ఆధిపతేయ్యట్ఠేన ఇన్ద్రియా మణ్డో**తిఆదయో యథాయోగం లోకియలోకుత్తరా మణ్డా. తం హేట్ఠా వుత్తనయేన వేదితబ్బం. **తథట్ఠేన సచ్చా మణ్డో**తి ఏత్థ పన దుక్ఖసముదయానం మణ్డత్తాభావా మహాహత్థిపదసుత్తే (మ॰ ని॰ ౧.౩౦౦) వియ సచ్చఞాణాని సచ్చాతి వుత్తన్తి వేదితబ్బం.

సద్ధమ్మప్పకాసినియా పటిసమ్భిదామగ్గ-అట్ఠకథాయ

మణ్డపేయ్యకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

నిట్ఠితా చ మహావగ్గవణ్ణనా.

# (౨) యుగనద్ధవగ్గో

## ౧. యుగనద్ధకథా

### యుగనద్ధకథావణ్ణనా

౧. ఇదాని మణ్డపేయ్యగుణస్స అరియమగ్గస్స యుగనద్ధగుణం దస్సేన్తేన కథితాయ సుత్తన్తపుబ్బఙ్గమాయ యుగనద్ధకథాయ అపుబ్బత్థానువణ్ణనా. యస్మా పన ధమ్మసేనాపతి ధమ్మరాజే ధరమానేయేవ ధమ్మరాజస్స పరినిబ్బానసంవచ్ఛరే పరినిబ్బుతో, తస్మా ధమ్మరాజే ధరమానేయేవ ధమ్మభణ్డాగారికేన దేసితం ఇదం సుత్తన్తం తస్సేవ సమ్ముఖా సుత్వా **ఏవం మే సుత**న్తిఆదిమాహాతి వేదితబ్బం. తత్థ **ఆయస్మా**తి పియవచనం గరువచనం సగారవసప్పతిస్సవచనం, ఆయుమాతి అత్థో. **ఆనన్దో**తి తస్స థేరస్స నామం. సో హి జాయమానోయేవ కులే ఆనన్దం భుసం తుట్ఠిం అకాసి. తస్మాస్స “ఆనన్దో”తి నామం కతన్తి వేదితబ్బం. **కోసమ్బియ**న్తి ఏవంనామకే నగరే. తస్స హి నగరస్స ఆరామపోక్ఖరణీఆదీసు తేసు తేసు ఠానేసు కోసమ్బరుక్ఖా ఉస్సన్నా అహేసుం, తస్మా తం కోసమ్బీతి సఙ్ఖం అగమాసి. “కుసమ్బస్స ఇసినో అస్సమతో అవిదూరే మాపితత్తా”తి ఏకే.

**ఘోసితారామే**తి ఘోసితసేట్ఠినా కారితే ఆరామే. కోసమ్బియఞ్హి తయో సేట్ఠినో అహేసుం ఘోసితసేట్ఠి కుక్కుటసేట్ఠి పావారికసేట్ఠీతి. తే తయోపి “లోకే బుద్ధో ఉప్పన్నో”తి సుత్వా పఞ్చహి పఞ్చహి సకటసతేహి దానూపకరణాని గాహాపేత్వా సావత్థిం గన్త్వా జేతవనసమీపే ఖన్ధావారం బన్ధిత్వా సత్థు సన్తికం గన్త్వా వన్దిత్వా పటిసన్థారం కత్వా నిసిన్నా సత్థు ధమ్మదేసనం సుత్వా సోతాపత్తిఫలే పతిట్ఠహిత్వా సత్థారం నిమన్తేత్వా బుద్ధప్పముఖస్స భిక్ఖుసఙ్ఘస్స అడ్ఢమాసమత్తం మహాదానం దత్వా భగవతో పాదమూలే నిపజ్జిత్వా సకజనపదగమనత్థం భగవన్తం యాచిత్వా “సుఞ్ఞాగారే ఖో గహపతయో తథాగతా అభిరమన్తీ”తి భగవతా వుత్తే “దిన్నా నో భగవతా పటిఞ్ఞా”తి ఞత్వా అతివియ తుట్ఠా దసబలం వన్దిత్వా నిక్ఖన్తా అన్తరామగ్గే యోజనే యోజనే భగవతో నివాసత్థం విహారం కారేన్తా అనుపుబ్బేన కోసమ్బిం పత్వా అత్తనో అత్తనో ఆరామే మహన్తం ధనపరిచ్చాగం కత్వా భగవతో విహారే కారాపయింసు. తత్థ ఘోసితసేట్ఠినా కారితో ఘోసితారామో నామ అహోసి, కుక్కుటసేట్ఠినా కారితో కుక్కుటారామో నామ, పావారికసేట్ఠినా అమ్బవనే కారితో పావారికమ్బవనం నామ. తం సన్ధాయ వుత్తం “ఘోసితసేట్ఠినా కారితే ఆరామే”తి.

**ఆవుసో భిక్ఖవో**తి ఏత్థ బుద్ధా భగవన్తో సావకే ఆలపన్తా “భిక్ఖవో”తి ఆలపన్తి. సావకా పన “బుద్ధేహి సదిసా మా హోమా”తి “ఆవుసో”తి పఠమం వత్వా పచ్ఛా “భిక్ఖవో”తి వదన్తి. బుద్ధేహి చ ఆలపితే భిక్ఖుసఙ్ఘో “భదన్తే”తి పటివచనం దేతి, సావకేహి ఆలపితే “ఆవుసో”తి.

**యో హి కోచీ**తి అనియమవచనం. ఏతేన తాదిసానం సబ్బభిక్ఖూనం పరియాదానం. **మమ సన్తికే**తి మమ సమీపే. **అరహత్తప్పత్త**న్తి అత్తనా అరహత్తస్స పత్తం. నపుంసకే భావే సిద్ధవచనం. అరహత్తం పత్తన్తి వా పదచ్ఛేదో, అత్తనా పత్తం అరహత్తన్తి అత్థో. అరహత్తప్పత్తం అత్తానన్తి వా పాఠసేసో. **చతూహి మగ్గేహీ**తి ఉపరి వుచ్చమానేహి చతూహి పటిపదామగ్గేహి, న అరియమగ్గేహి. “చతూహి మగ్గేహీ”తి విసుఞ్చ వుత్తత్తా కస్సచి అరహతో పఠమస్స అరియమగ్గస్స ధమ్ముద్ధచ్చపుబ్బఙ్గమో మగ్గో, ఏకస్స అరియమగ్గస్స సమథపుబ్బఙ్గమో, ఏకస్స విపస్సనాపుబ్బఙ్గమో, ఏకస్స

యుగనద్ధపుబ్బఙ్గమోతి ఏవం చత్తారోపి పటిపదా మగ్గా హోన్తీతి వేదితబ్బం. **ఏతేసం వా అఞ్ఞతరేనా**తి ఏతేసం చతున్నం పటిపదానం మగ్గానం ఏకేన వా, పటిపదామగ్గేన అరహత్తప్పత్తం బ్యాకరోతీతి అత్థో. సుక్ఖవిపస్సకస్స హి అరహతో ధమ్ముద్ధచ్చపుబ్బఙ్గమం సోతాపత్తిమగ్గం పత్వా సేసమగ్గత్తయమ్పి సుద్ధవిపస్సనాహియేవ పత్తస్స అరహత్తప్పత్తి ధమ్ముద్ధచ్చపుబ్బఙ్గమమగ్గా హోతి. ధమ్ముద్ధచ్చవిగ్గహం పత్వా వా అప్పత్వా వా సమథపుబ్బఙ్గమాదీనం తిణ్ణం పటిపదానం మగ్గానం ఏకేకస్స వసేన పత్తచతుమగ్గస్స అరహతో అరహత్తప్పత్తి ఇతరఏకేకమగ్గపుబ్బఙ్గమా హోతి. తస్మా ఆహ – "ఏతేసం వా అఞ్ఞతరేనా"తి.

**సమథపుబ్బఙ్గమం విపస్సనం భావేతీ**తి సమథం పుబ్బఙ్గమం పురేచారికం కత్వా విపస్సనం భావేతి, పఠమం సమాధిం ఉప్పాదేత్వా పచ్ఛా విపస్సనం భావేతీతి అత్థో. **మగ్గో సఞ్జాయతీ**తి పఠమో లోకుత్తరమగ్గో నిబ్బత్తతి. **సో తం మగ్గ**న్తిఆదీసు ఏకచిత్తక్ఖణికస్స మగ్గస్స ఆసేవనాదీని నామ నత్థి, దుతియమగ్గాదయో పన ఉప్పాదేన్తో తమేవ మగ్గం "ఆసేవతి భావేతి బహులీకరోతీ"తి వుచ్చతి. **సఞ్ఞోజనాని పహీయన్తి, అనుసయా బ్యన్తీహోన్తీ**తి యావ అరహత్తమగ్గా కమేన సబ్బే సఞ్ఞోజనా పహీయన్తి, అనుసయా బ్యన్తీహోన్తి. **అనుసయా బ్యన్తీహోన్తీ**తి చ పున అనుప్పత్తియా విగతన్తా హోన్తీతి అత్థో.

**పున చపరన్తి** పున చ అపరం కారణం. **విపస్సనాపుబ్బఙ్గమం సమథం భావేతీ**తి విపస్సనం పుబ్బఙ్గమం పురేచారికం కత్వా సమథం భావేతి, పఠమం విపస్సనం ఉప్పాదేత్వా పచ్ఛా సమాధిం భావేతీతి అత్థో. **యుగనద్ధం భావేతీ**తి యుగనద్ధం కత్వా భావేతి. ఏత్థ తేనేవ చిత్తేన సమాపత్తిం సమాపజ్జిత్వా తేనేవ సఙ్ఖారే సమ్మసితుం న సక్కా. అయం పన యావతా సమాపత్తియో సమాపజ్జతి, తావతా సఙ్ఖారే సమ్మసతి. యావతా సఙ్ఖారే సమ్మసతి, తావతా సమాపత్తియో సమాపజ్జతి. కథం? పఠమజ్ఝానం సమాపజ్జతి, తతో వుట్ఠాయ సఙ్ఖారే సమ్మసతి. సఙ్ఖారే సమ్మసిత్వా దుతియజ్ఝానం సమాపజ్జతి, తతో వుట్ఠాయ సఙ్ఖారే సమ్మసతి. సఙ్ఖారే సమ్మసిత్వా తతియజ్ఝానం…పే.… నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనసమాపత్తిం సమాపజ్జతి, తతో వుట్ఠాయ సఙ్ఖారే సమ్మసతి. ఏవం సమథవిపస్సనం యుగనద్ధం భావేతి నామ.

**ధమ్ముద్ధచ్చవిగ్గహితం మానసం హోతీ**తి ఏత్థ మన్దపఞ్ఞానం విపస్సకానం ఉపక్కిలేసవత్థుత్తా విపస్సనుపక్కిలేససఞ్ఞితేసు ఓభాసాదీసు దససు ధమ్మేసు భన్తతావసేన ఉద్ధచ్చసహగతచిత్తుప్పత్తియా విక్ఖేపసఙ్ఖాతం ఉద్ధచ్చం ధమ్ముద్ధచ్చం, తేన ధమ్ముద్ధచ్చేన విగ్గహితం విరూపగ్గహితం విరోధమాపాదితం మానసం చిత్తం ధమ్ముద్ధచ్చవిగ్గహితం మానసం హోతి, తేన వా ధమ్ముద్ధచ్చేన కారణభూతేన తమ్మూలకతణ్హామానదిట్ఠుప్పత్తియా విగ్గహితం మానసం హోతి. ధమ్ముద్ధచ్చవిగ్గహితమానసన్తి వా పాఠో. **హోతి సో ఆవుసో సమయోతి** ఇమినా మగ్గామగ్గవవత్థానేన తం ధమ్ముద్ధచ్చం పటిబాహిత్వా పున విపస్సనావీథిం పటిపన్నకాలం దస్సేతి. **యం తం చిత్త**న్తి యస్మిం సమయే తం విపస్సనావీథిం ఓక్కమిత్వా పవత్తం చిత్తం. **అజ్ఝత్తమేవ సన్తిట్ఠతీ**తి విపస్సనావీథిం పచ్చోత్థరిత్వా తస్మిం సమయే గోచరజ్ఝత్తసఙ్ఖాతే ఆరమ్మణే సన్తిట్ఠతి పతిట్ఠాతి. **సన్నిసీదతీ**తి తత్థేవ పవత్తివసేన సమ్మా నిసీదతి. **ఏకోది హోతీ**తి ఏకగ్గం హోతి. **సమాధియతీ**తి సమ్మా ఆధియతి సుట్ఠు ఠితం హోతీతి.

అయం సుత్తన్తవణ్ణనా.

**౧. సుత్తన్తనిద్దేసవణ్ణనా**

౨. తస్స సుత్తన్తస్స నిద్దేసకథాయ **తత్థ జాతే ధమ్మే**తి తస్మిం సమాధిస్మిం జాతే చిత్తచేతసికే ధమ్మే. **అనిచ్చతో అనుపస్సనట్ఠేనా**తిఆదినా విపస్సనాయ భేదం దస్సేతి. **సమ్మాదిట్ఠి మగ్గో**తి సమ్మాదిట్ఠిసఙ్ఖాతో మగ్గో. అట్ఠసు మగ్గఙ్గేసు ఏకేకోపి హి మగ్గోతి వుచ్చతి.**ఆసేవతీ**తి సోతాపత్తిమగ్గవసేన. **భావేతీ**తి సకదాగామిమగ్గుప్పాదనేన. **బహులీకరోతీ**తి అనాగామిఅరహత్తమగ్గుప్పాదనేన. ఇమేసం తిణ్ణం అవత్థాభేదేపి సతి ఆవజ్జనాదీనం సాధారణత్తా సదిసమేవ విస్సజ్జనం కతం.

౩. ఆలోకసఞ్ఞాపటినిస్సగ్గానుపస్సనానం అన్తరాపేయ్యాలే అవిక్ఖేపాదీని చ ఝాన సమాపత్తికసిణానుస్సతిఅసుభా చ దీఘం అస్సాసాదీని చ ఆనన్తరికసమాధిఞాణనిద్దేసే (పటి॰ మ॰ ౧.౮౦-౮౧) నిద్దిట్ఠత్తా సఙ్ఖిత్తాని. తత్థ చ **అవిక్ఖేపవసేనా**తి పుబ్బభాగావిక్ఖేపవసేన గహేతబ్బం. **అనిచ్చానుపస్సీ అస్సాసవసేనా**తిఆదికే సుద్ధవిపస్సనావసేన వుత్తచతుక్కే పన తరుణవిపస్సనాకాలే విపస్సనాసమ్పయుత్తసమాధిపుబ్బఙ్గమా బలవవిపస్సనా వేదితబ్బా.

౪. విపస్సనాపుబ్బఙ్గమవారే పఠమం **అనిచ్చతో**తిఆదినా ఆరమ్మణం అనియమేత్వా విపస్సనా వుత్తా, పచ్ఛా **రూపం అనిచ్చతో**తిఆదినా ఆరమ్మణం నియమేత్వా వుత్తా. **తత్థ జాతాన**న్తి తస్సా విపస్సనాయ జాతానం చిత్తచేతసికానం ధమ్మానం. **వోసగ్గారమ్మణతా**తి ఏత్థ వోసగ్గో నిబ్బానం. నిబ్బానఞ్హి సఙ్ఖతవోసగ్గతో పరిచ్చాగతో "వోసగ్గో"తి వుత్తో. విపస్సనా చ తంసమ్పయుత్తధమ్మా చ నిబ్బాననిన్నతాయ అజ్ఝాసయవసేన నిబ్బానే పతిట్ఠితత్తా నిబ్బానపతిట్ఠా నిబ్బానారమ్మణా. పతిట్ఠాపి హి ఆలమ్బీయతీతి ఆరమ్మణం నామ హోతి, నిబ్బానే పతిట్ఠట్ఠేనేవ నిబ్బానారమ్మణా. అఞ్ఞత్థ పాళియమ్పి హి పతిట్ఠా "ఆరమ్మణ"న్తి వుచ్చన్తి. యథాహ – "సేయ్యథాపి, ఆవుసో, నళాగారం వా తిణాగారం వా సుక్ఖం కోళాపం తేరోవస్సికం పురత్థిమాయ చేపి దిసాయ పురిసో ఆదిత్తాయ తిణుక్కాయ ఉపసఙ్కమేయ్య, లభేథ అగ్గి ఓతారం, లభేథ అగ్గి ఆరమ్మణ"న్తిఆది (సం॰ ని॰ ౪.౨౪౩). తస్మా తత్థ జాతానం ధమ్మానం వోసగ్గారమ్మణతాయ నిబ్బానపతిట్ఠాభావేన హేతుభూతేన ఉప్పాదితో యో చిత్తస్స ఏకగ్గతాసఙ్ఖాతో ఉపచారప్పనాభేదో అవిక్ఖేపో, సో సమాధీతి విపస్సనాతో పచ్ఛా ఉప్పాదితో నిబ్బేధభాగియో సమాధి నిద్దిట్ఠో హోతి. తస్మాయేవ హి **ఇతి పఠమం విపస్సనా, పచ్ఛా సమథో**తి వుత్తం.

౫. యుగనద్ధనిద్దేసే యస్మా హేట్ఠా సుత్తన్తవణ్ణనాయం వుత్తో యుగనద్ధక్కమో పురిమద్వయనిద్దేసనయేనేవ పాకటో, మగ్గక్ఖణే యుగనద్ధక్కమో పన న పాకటో, తస్మా పుబ్బభాగే అనేకన్తికం యుగనద్ధభావనం అవత్వా మగ్గక్ఖణే ఏకన్తేన లబ్భమానయుగనద్ధభావనమేవ దస్సేన్తో **సోళసహి ఆకారేహీ**తిఆదిమాహ. తత్థ **ఆరమ్మణట్ఠేనా**తిఆదీసు సత్తరససు ఆకారేసు అన్తే ఉద్దిట్ఠం యుగనద్ధం మూలపదేన ఏకట్ఠత్తా తం విప్పహాయ సేసానం వసేన "సోళసహీ"తి వుత్తం. **ఆరమ్మణట్ఠేనా**తి ఆలమ్బనట్ఠేన, ఆరమ్మణవసేనాతి అత్థో. ఏవం సేసేసుపి. **గోచరట్ఠేనా**తి ఆరమ్మణట్ఠేపి సతి నిస్సయితబ్బట్ఠానట్ఠేన. **పహానట్ఠేనా**తి పజహనట్ఠేన. **పరిచ్చాగట్ఠేనా**తి పహానేపి సతి పున అనాదియనేన పరిచ్చాగట్ఠేన. **వుట్ఠానట్ఠేనా**తి ఉగ్గమనట్ఠేన. **వివట్టనట్ఠేనా**తి ఉగ్గమనేపి సతి అపునరావట్టనేన నివత్తనట్ఠేన. **సన్తట్ఠేనా**తి నిబ్బుతట్ఠేన. **పణీతట్ఠేనా**తి నిబ్బుతట్ఠేపి సతి ఉత్తమట్ఠేన, అతప్పకట్ఠేన వా. **విముత్తట్ఠేనా**తి బన్ధనాపగతట్ఠేన. **అనాసవట్ఠేనా**తి బన్ధనమోక్ఖేపి సతి ఆరమ్మణం కత్వా పవత్తమానాసవవిరహితట్ఠేన. **తరణట్ఠేనా**తి అనోసీదిత్వా పిలవనట్ఠేన, అతిక్కమనట్ఠేన వా. **అనిమిత్తట్ఠేనా**తి సఙ్ఖారనిమిత్తవిరహితట్ఠేన. **అప్పణిహితట్ఠేనా**తి పణిధివిరహితట్ఠేన. **సుఞ్ఞతట్ఠేనా**తి అభినివేసవిరహితట్ఠేన. **ఏకరసట్ఠేనా**తి ఏకకిచ్చట్ఠేన. **అనతివత్తనట్ఠేనా**తి అఞ్ఞమఞ్ఞం అనతిక్కమనట్ఠేన. **యుగనద్ధట్ఠేనా**తి యుగలకట్ఠేన.

**ఉద్ధచ్చం పజహతో, అవిజ్జం పజహతో**తి యోగినో తస్స తస్స పటిపక్ఖప్పహానవసేన వుత్తం. నిరోధో చేత్థ నిబ్బానమేవ. **అఞ్ఞమఞ్ఞం నాతివత్తన్తీ**తి సమథో చే విపస్సనం అతివత్తేయ్య, లీనపక్ఖికత్తా సమథస్స చిత్తం కోసజ్జాయ సంవత్తేయ్య. విపస్సనా చే సమథం అతివత్తేయ్య, ఉద్ధచ్చపక్ఖికత్తా విపస్సనాయ చిత్తం ఉద్ధచ్చాయ సంవత్తేయ్య. తస్మా సమథో చ విపస్సనం అనతివత్తమానో కోసజ్జపాతం న కరోతి, విపస్సనా సమథం అనతివత్తమానా ఉద్ధచ్చపాతం న కరోతి. సమథో సమం పవత్తమానో విపస్సనం ఉద్ధచ్చపాతతో రక్ఖతి, విపస్సనా సమం పవత్తమానా సమథం కోసజ్జపాతతో రక్ఖతి. ఏవమిమే ఉభో అఞ్ఞమఞ్ఞం అనతివత్తనకిచ్చేన ఏకకిచ్చా, సమా హుత్వా పవత్తమానేన అఞ్ఞమఞ్ఞం అనతివత్తమానా అత్థసిద్ధికరా హోన్తి. తేసం మగ్గక్ఖణే యుగనద్ధత్తం వుట్ఠానగామినివిపస్సనాక్ఖణే యుగనద్ధత్తాయేవ హోతి.
పహానపరిచ్చాగవుట్ఠానవివట్టనకరణానం మగ్గకిచ్చవసేన వుత్తత్తా సకలస్స మగ్గకిచ్చస్స దస్సనత్థం ఉద్ధచ్చసహగతకిలేసా చ ఖన్ధా చ అవిజ్జాసహగతకిలేసా చ ఖన్ధా చ నిద్దిట్ఠా. సేసానం న తథా వుత్తత్తా పటిపక్ఖధమ్మమత్తదస్సనవసేన ఉద్ధచ్చావిజ్జా ఏవ నిద్దిట్ఠా. **వివట్టతో**తి నివత్తన్తస్స.

**సమాధి కామాసవా విముత్తో హోతీ**తి సమాధిస్స కామచ్ఛన్దపటిపక్ఖత్తా వుత్తం. **రాగవిరాగా**తి రాగస్స విరాగో సమతిక్కమో ఏతిస్సా అత్థీతి రాగవిరాగా, “రాగవిరాగతో”తి నిస్సక్కవచనం వా. తథా **అవిజ్జావిరాగా. చేతోవిముత్తీ**తి మగ్గసమ్పయుత్తో సమాధి. **పఞ్ఞావిముత్తీ**తి మగ్గసమ్పయుత్తా పఞ్ఞా. **తరతో**తి తరన్తస్స. **సబ్బపణిధీహీ**తి రాగదోసమోహపణిధీహి, సబ్బపత్థనాహి వా. ఏవం చుద్దస ఆకారే విస్సజ్జిత్వా ఏకరసట్ఠఞ్చ అనతివత్తనట్ఠఞ్చ అవిభజిత్వావ **ఇమేహి సోళసహి ఆకారేహీ**తి ఆహ. కస్మా? తేసం చుద్దసన్నం ఆకారానం ఏకేకస్స అవసానే “ఏకరసా హోన్తి, యుగనద్ధా హోన్తి, అఞ్ఞమఞ్ఞం నాతివత్తన్తీ”తి నిద్దిట్ఠత్తా తే ద్వేపి ఆకారా నిద్దిట్ఠావ హోన్తి. తస్మా “సోళసహీ”తి ఆహ. యుగనద్ధట్ఠో పన ఉద్దేసేపి న భణితోయేవాతి.

## ౨. ధమ్ముద్ధచ్చవారనిద్దేసవణ్ణనా

౬. ధమ్ముద్ధచ్చవారే **అనిచ్చతో మనసికరోతో ఓభాసో ఉప్పజ్జతీ**తి ఉదయబ్బయానుపస్సనాయ ఠితస్స తీహి అనుపస్సనాహి పునప్పునం సఙ్ఖారే విపస్సన్తస్స విపస్సన్తస్స విపస్సనాఞాణేసు పరిపాకగతేసు తదఙ్గవసేన కిలేసప్పహానేన పరిసుద్ధచిత్తస్స అనిచ్చతో వా దుక్ఖతో వా అనత్తతో వా మనసికారక్ఖణే విపస్సనాఞాణానుభావేన పకతియావ ఓభాసో ఉప్పజ్జతీతి పఠమం తావ అనిచ్చతో మనసికరోతో ఓభాసో కథితో. అకుసలో విపస్సకో తస్మిం ఓభాసే ఉప్పన్నే “న చ వత మే ఇతో పుబ్బే ఏవరూపో ఓభాసో ఉప్పన్నపుబ్బో, అద్ధా మగ్గం పత్తోస్మి, ఫలం పత్తోస్మీ”తి అమగ్గంయేవ “మగ్గో”తి, అఫలమేవ “ఫల”న్తి గణ్హాతి. తస్స అమగ్గం “మగ్గో”తి, అఫలం “ఫల”న్తి గణ్హతో విపస్సనావీథి ఉక్కన్తా హోతి. సో అత్తనో విపస్సనావీథిం విస్సజ్జేత్వా విక్ఖేపమాపన్నో వా ఓభాసమేవ తణ్హాదిట్ఠిమఞ్ఞనాహి మఞ్ఞమానో వా నిసీదతి. సో ఖో పనాయం ఓభాసో కస్సచి భిక్ఖునో పల్లఙ్కట్ఠానమత్తమేవ ఓభాసేన్తో ఉప్పజ్జతి, కస్సచి అన్తోగబ్భం, కస్సచి బహిగబ్భమ్పి, కస్సచి సకలవిహారం, గావుతం అడ్ఢయోజనం యోజనం ద్వియోజనం…పే.… కస్సచి పథవితలతో యావ అకనిట్ఠబ్రహ్మలోకా ఏకాలోకం కురుమానో. భగవతో పన దససహస్సిలోకధాతుం ఓభాసేన్తో ఉదపాది. అయఞ్హి ఓభాసో చతురఙ్గసమన్నాగతేపి అన్ధకారే తం తం ఠానం ఓభాసేన్తో ఉప్పజ్జతి.

**ఓభాసో ధమ్మోతి ఓభాసం ఆవజ్జతీ**తి అయం ఓభాసో మగ్గధమ్మో ఫలధమ్మోతి వా తం తం ఓభాసం మనసి కరోతి. **తతో విక్ఖేపో ఉద్ధచ్చ**న్తి తతో ఓభాసతో ధమ్మోతి ఆవజ్జనకరణతో వా యో ఉప్పజ్జతి విక్ఖేపో, సో ఉద్ధచ్చం నామాతి అత్థో. **తేన**

**ఉద్ధచ్చేన విగ్గహితమానసోతి** తేన ఏవం ఉప్పజ్జమానేన ఉద్ధచ్చేన విరోధితచిత్తో, తేన వా ఉద్ధచ్చేన కారణభూతేన తమ్మూలకకిలేసుప్పత్తియా విరోధితచిత్తో విపస్సకో విపస్సనావీథిం ఓక్కమిత్వా విక్ఖేపం వా తమ్మూలకకిలేసేసు వా ఠితత్తా అనిచ్చతో దుక్ఖతో అనత్తతో ఉపట్ఠానాని యథాభూతం నప్పజానాతి. "తేన వుచ్చతి ధమ్ముద్ధచ్చవిగ్గహితమానసో"తి ఏవం ఇతి-సద్దో యోజేతబ్బో. **హోతి సో సమయోతి** ఏవం అస్సాదవసేన ఉపక్కిలిట్ఠచిత్తస్సాపి యోగినో సచే ఉపపరిక్ఖా ఉప్పజ్జతి, సో ఏవం పజానాతి – "విపస్సనా నామ సఙ్ఖారారమ్మణా, మగ్గఫలాని నిబ్బానారమ్మణాని, ఇమాని చ చిత్తాని సఙ్ఖారారమ్మణాని, తస్మా నాయమోభాసో మగ్గో, ఉదయబ్బయానుపస్సనాయేవ నిబ్బానస్స లోకికో మగ్గో"తి మగ్గామగ్గం వవత్థపేత్వా తం విక్ఖేపం పరివజ్జయిత్వా ఉదయబ్బయానుపస్సనాయ ఠత్వా సాధుకం సఙ్ఖారే అనిచ్చతో దుక్ఖతో అనత్తతో విపస్సతి. ఏవం ఉపపరిక్ఖన్తస్స సో సమయో హోతి. ఏవం అపస్సన్తో పన "మగ్గఫలప్పత్తోమ్హీ"తి అధిమానికో హోతి.

**యం తం చిత్తన్తి** యం తం విపస్సనాచిత్తం. **అజ్ఝత్తమేవాతి** అనిచ్చానుపస్సనాయ ఆరమ్మణే గోచరజ్ఝత్తేయేవ. **ఞాణం ఉప్పజ్జతీతి** తస్సేవ యోగావచరస్స రూపారూపధమ్మే తులయన్తస్స తీరయన్తస్స విస్సట్ఠఇన్దవజిరమివ అవిహతవేగం తిఖిణం సూరమతివిసదం విపస్సనాఞాణం ఉప్పజ్జతి. **పీతి ఉప్పజ్జతీతి** తస్సేవ తస్మిం సమయే ఖుద్దికా పీతి, ఖణికా పీతి, ఓక్కన్తికా పీతి, ఉబ్బేగా పీతి, ఫరణా పీతీతి అయం పఞ్చవిధా విపస్సనాసమ్పయుత్తా పీతి సకలసరీరం పూరయమానా ఉప్పజ్జతి. **పస్సద్ధి ఉప్పజ్జతీతి** తస్సేవ తస్మిం సమయే కాయచిత్తానం నేవ దరథో, న గారవతా, న కక్ఖళతా , న అకమ్మఞ్ఞతా, న గేలఞ్ఞతా, న వఙ్కతా హోతి. అథ ఖో పనస్స కాయచిత్తాని పస్సద్ధాని లహూని ముదూని కమ్మఞ్ఞాని పగుణాని సువిసదాని ఉజుకానియేవ హోన్తి. సో ఇమేహి పస్సద్ధాదీహి అనుగ్గహితకాయచిత్తో తస్మిం సమయే అమానుసిం నామ రతిం అనుభవతి. యం సన్ధాయ వుత్తం –

"సుఞ్ఞాగారం పవిట్ఠస్స, సన్తచిత్తస్స భిక్ఖునో;
అమానుసీ రతీ హోతి, సమ్మా ధమ్మం విపస్సతో.

"యతో యతో సమ్మసతి, ఖన్ధానం ఉదయబ్బయం;
లభతీ పీతిపామోజ్జం, అమతం తం విజానత"న్తి. (ధ. ప. ౩౭౩-౪) –

ఏవమస్స ఇమం అమానుసిం రతిం సాధయమానా లహుతాదీహి సహితా విపస్సనాసమ్పయుత్తా కాయచిత్తపస్సద్ధి ఉప్పజ్జతి. **సుఖం ఉప్పజ్జతీతి** తస్సేవ తస్మిం సమయే సకలసరీరం అభిసన్దయమానం విపస్సనాసమ్పయుత్తం సుఖం ఉప్పజ్జతి. **అధిమోక్ఖో ఉప్పజ్జతీతి** తస్సేవ తస్మిం సమయే చిత్తచేతసికానం అతిసయపసాదభూతా విపస్సనాసమ్పయుత్తా సద్ధా ఉప్పజ్జతి. **పగ్గహో ఉప్పజ్జతీతి** తస్సేవ తస్మిం సమయే అసిథిలమనచ్చారద్ధం సుపగ్గహితం విపస్సనాసమ్పయుత్తం వీరియం ఉప్పజ్జతి. **ఉపట్ఠానం ఉప్పజ్జతీతి** తస్సేవ తస్మిం సమయే సూపట్ఠితా సుప్పతిట్ఠితా నిఖాతా అచలా పబ్బతరాజసదిసా విపస్సనాసమ్పయుత్తా సతి ఉప్పజ్జతి. సో యం యం ఠానం ఆవజ్జతి సమన్నాహరతి మనసి కరోతి పచ్చవేక్ఖతి, తం తం ఠానమస్స ఓక్కన్తిత్వా పక్ఖన్దిత్వా దిబ్బచక్ఖునో పరలోకో వియ సతియా ఉపట్ఠాతి (విసుద్ధి. ౨.౭౩౪).

**ఉపేక్ఖాతి** విపస్సనుపేక్ఖా చేవ ఆవజ్జనుపేక్ఖా చ. తస్మిఞ్హి సమయే సబ్బసఙ్ఖారేసు మజ్ఝత్తభూతా విపస్సనుపేక్ఖాపి బలవతీ ఉప్పజ్జతి, మనోద్వారే ఆవజ్జనుపేక్ఖాపి. సా హిస్స తం తం ఠానం ఆవజ్జన్తస్స విస్సట్ఠఇన్దవజిరమివ పత్తపుటే పక్ఖన్దతత్తనారాచో వియ చ సూరా తిఖిణా హుత్వా వహతి . ఏవఞ్హి విసుద్ధిమగ్గే (విసుద్ధి. ౨.౭౩౪) వుత్తం. **విపస్సనుపేక్ఖాతి**

చేత్థ “విపస్సనాసమ్పయుత్తా తత్రమజ్ఝత్తుపేక్ఖా”తి ఆచరియా వదన్తి. విపస్సనాఞాణే హి గయ్హమానే “ఞాణం ఉప్పజ్జతీ”తి విపస్సనాఞాణస్స ఆగతత్తా పునరుత్తిదోసో హోతి. తతియజ్ఝానవణ్ణనాయఞ్చ “సఙ్ఖారుపేక్ఖావిపస్సనుపేక్ఖానమ్పి అత్థతో ఏకీభావో. పఞ్ఞా ఏవ హి సా, కిచ్చవసేన ద్విధా భిన్నా”తి వుత్తం. తస్మా విపస్సనాసమ్పయుత్తాయ తత్రమజ్ఝత్తుపేక్ఖాయ వుచ్చమానాయ పునరుత్తిదోసో చ న హోతి, తతియజ్ఝానవణ్ణనాయ చ సమేతి. యస్మా చ పఞ్చసు ఇన్ద్రియేసు “ఞాణం అధిమోక్ఖో పగ్గహో ఉపట్ఠాన”న్తి పఞ్ఞిన్ద్రియసద్ధిన్ద్రియవీరియిన్ద్రియసతిన్ద్రియాని నిద్దిట్ఠాని, సమాధిన్ద్రియం పన అనిద్దిట్ఠం హోతి, యుగనద్ధవసేనాపి చ సమాధిన్ద్రియం నిద్దిసితబ్బమేవ హోతి, తస్మా సమప్పవత్తో సమాధి పున సమాధానే బ్యాపారప్పహానకరణేన “ఉపేక్ఖా”తి వుత్తోతి వేదితబ్బం.

**నికన్తి ఉప్పజ్జతీ**తి ఏవం ఓభాసాదిపటిమణ్డితాయ విపస్సనాయ ఆలయం కురుమానా సుఖుమా సన్తాకారా నికన్తి ఉప్పజ్జతి, యా కిలేసోతి పరిగ్గహేతుమ్పి న సక్కా హోతి. యథా చ ఓభాసే, ఏవం ఏతేసుపి అఞ్ఞతరస్మిం ఉప్పన్నే యోగావచరో “న చ వత మే ఇతో పుబ్బే ఏవరూపం ఞాణం ఉప్పన్నపుబ్బం, ఏవరూపా పీతి పస్సద్ధి సుఖం అధిమోక్ఖో పగ్గహో ఉపట్ఠానం ఉపేక్ఖా నికన్తి ఉప్పన్నపుబ్బా, అద్ధా మగ్గం పత్తోమ్హి, ఫలం పత్తోమ్హీ”తి అమగ్గమేవ “మగ్గో”తి, అఫలమేవ “ఫల”న్తి గణ్హాతి. తస్స అమగ్గం “మగ్గో”తి, అఫలఞ్చ “ఫల”న్తి గణ్హతో విపస్సనావీథి ఉక్కన్తా హోతి. సో అత్తనో మూలకమ్మట్ఠానం విస్సజ్జేత్వా నికన్తిమేవ అస్సాదేన్తో నిసీదతి. ఏత్థ చ ఓభాసాదయో ఉపక్కిలేసవత్థుతాయ ఉపక్కిలేసాతి వుత్తా, న అకుసలత్తా. నికన్తి పన ఉపక్కిలేసో చేవ ఉపక్కిలేసవత్థు చ. వత్థువసేనేవ చేతే దస, గాహవసేన పన సమతింస హోన్తి. కథం? “మమ ఓభాసో ఉప్పన్నో”తి గణ్హతో హి దిట్ఠిగ్గాహో హోతి, “మనాపో వత ఓభాసో ఉప్పన్నో”తి గణ్హతో మానగ్గాహో, ఓభాసం అస్సాదయతో తణ్హాగ్గాహో. ఇతి ఓభాసే దిట్ఠిమానతణ్హావసేన తయో గాహా. తథా సేసేసుపీతి ఏవం గాహవసేన సమతింస ఉపక్కిలేసా హోన్తి. **దుక్ఖతో మనసికరోతో, అనత్తతో మనసికరోతో**తి వారేసుపి ఇమినావ నయేన అత్థో వేదితబ్బో. ఏకేకఅనుపస్సనావసేన హేత్థ ఏకేకస్స విపస్సనుపక్కిలేసుప్పత్తి వేదితబ్బా, న ఏకస్సేవ.

తీసు అనుపస్సనాసు. ఏవం అభేదతో విపస్సనావసేన ఉపక్కిలేసే దస్సేత్వా పున భేదవసేన దస్సేన్తో **రూపం అనిచ్చతో మనసికరోతో**తిఆదిమాహ. తత్థ **జరామరణం అనిచ్చతో ఉపట్ఠాన**న్తి జరామరణస్స అనిచ్చతో ఉపట్ఠానం.

౭. యస్మా పుబ్బే వుత్తానం సమతింసాయ ఉపక్కిలేసానం వసేన అకుసలో అబ్యత్తో యోగావచరో ఓభాసాదీసు వికమ్పతి, ఓభాసాదీసు ఏకేకం “ఏతం మమ, ఏసోహమస్మి, ఏసో మే అత్తా”తి సమనుపస్సతి, తస్మా తమత్థం దస్సేన్తో **ఓభాసే చేవ ఞాణే చా**తిఆదిగాథాద్వయమాహ. తత్థ **వికమ్పతీ**తి ఓభాసాదికే ఆరమ్మణే నానాకిలేసవసేన వివిధా కమ్పతి వేధతి. **యేహి చిత్తం పవేధతీ**తి యేహి పస్సద్ధిసుఖేహి చిత్తం నానాకిలేసవసేన నానప్పకారేన వేధతి కమ్పతి. తస్మా **పస్సద్ధియా సుఖే చేవ** యోగావచరో వికమ్పతీతి సమ్బన్ధో వేదితబ్బో. **ఉపేక్ఖావజ్జనాయ చేవా**తి ఉపేక్ఖాసఙ్ఖాతాయ ఆవజ్జనాయ చేవ వికమ్పతి, ఆవజ్జనుపేక్ఖాయ చేవ వికమ్పతీతి అత్థో. విసుద్ధిమగ్గే (విసుద్ధి. ౨.౭౩౬) పన “ఉపేక్ఖావజ్జనాయఞ్చా”తి వుత్తం. **ఉపేక్ఖాయ చా**తి హేట్ఠా వుత్తప్పకారాయ ఉపేక్ఖాయ చ వికమ్పతి, నికన్తియా చ వికమ్పతీతి అత్థో. ఏత్థ చ ద్విన్నం ఉపేక్ఖానం నిద్దిట్ఠత్తా హేట్ఠా “ఉపేక్ఖా ఉప్పజ్జతీ”తి వుత్తట్ఠానే చ ఉభయథా అత్థో వుత్తో. అనిచ్చానుపస్సనాదీసు చ ఏకేకిస్సాయేవ ఆవజ్జనుపేక్ఖాయ సబ్భావతో ఏకేకాయేవ అనుపస్సనా అనిచ్చం అనిచ్చం, దుక్ఖం దుక్ఖం, అనత్తా అనత్తాతి పునప్పునం భావీయతీతి వుత్తం హోతి. యస్మా పన కుసలో పణ్డితో బ్యత్తో బుద్ధిసమ్పన్నో యోగావచరో ఓభాసాదీసు ఉప్పన్నేసు “అయం ఖో మే ఓభాసో ఉప్పన్నో, సో ఖో పనాయం అనిచ్చో సఙ్ఖతో

పటిచ్చసముప్పన్నో ఖయధమ్మో వయధమ్మో విరాగధమ్మో నిరోధధమ్మో"తి ఇతి వా నం పఞ్ఞాయ పరిచ్ఛిన్దతి ఉపపరిక్ఖతి. అథ వా పనస్స ఏవం హోతి – సచే ఓభాసో అత్తా భవేయ్య, "అత్తా"తి గహేతుం వట్టేయ్య. అనత్తావ పనాయం "అత్తా"తి గహితో. తస్మాయం అవసవత్తనట్ఠేన అనత్తాతి పస్సన్తో దిట్ఠిం ఉగ్ఘాటేతి. సచే ఓభాసో నిచ్చో భవేయ్య, "నిచ్చో"తి గహేతుం వట్టేయ్య. అనిచ్చోవ పనాయం "నిచ్చో"తి గహితో. తస్మాయం హుత్వా అభావట్ఠేన అనిచ్చోతి పస్సన్తో మానం సముగ్ఘాటేతి. సచే ఓభాసో సుఖో భవేయ్య, "సుఖో"తి గహేతుం వట్టేయ్య. దుక్ఖోవ పనాయం "సుఖో"తి గహితో. తస్మాయం ఉప్పాదవయపటిపీళనట్ఠేన దుక్ఖోతి పస్సన్తో నికన్తిం పరియాదియతి. యథా చ ఓభాసే, ఏవం సేసేసుపి.

ఏవం ఉపపరిక్ఖిత్వా ఓభాసం "నేతం మమ, నేసోహమస్మి, న మేసో అత్తా"తి సమనుపస్సతి. ఞాణం...పే.... నికన్తిం "నేతం మమ, నేసోహమస్మి, న మేసో అత్తా"తి సమనుపస్సతి. ఏవం సమనుపస్సన్తో ఓభాసాదీసు న కమ్పతి న వేధతి. తస్మా తమత్థం దస్సేన్తో **ఇమాని దస ఠానానీ**తి గాథమాహ. తత్థ **దస ఠానానీ**తి ఓభాసాదీని. **పఞ్ఞా యస్స పరిచ్చితాతి** యస్స ఉపక్కిలేసవిముత్తాయ పఞ్ఞాయ పరిచితాని పునప్పునం ఫుట్ఠాని పరిభావితాని. **ధమ్ముద్ధచ్చకుసలో హోతీ**తి సో పఞ్ఞాయ పరిచితదసట్ఠానో యోగావచరో పుబ్బే వుత్తప్పకారస్స ధమ్ముద్ధచ్చస్స యథాసభావపటివేధేన ఛేకో హోతి. **న చ సమ్మోహ గచ్ఛతీ**తి ధమ్ముద్ధచ్చకుసలత్తాయేవ తణ్హామానదిట్ఠుగ్ఘాటవసేన సమ్మోహఞ్చ న గచ్ఛతి.

ఇదాని పుబ్బే వుత్తమేవ విధిం అపరేన పరియాయేన విభావేత్వా దస్సేన్తో **విక్ఖిపతి చేవ కిలిస్సతి చా**తిఆదిగాథమాహ. తత్థ మన్దపఞ్ఞో యోగావచరో ఓభాసాదీసు విక్ఖేపఞ్చ అవసేసకిలేసుప్పత్తిఞ్చ పాపుణాతి. మజ్ఝిమపఞ్ఞో విక్ఖేపమేవ పాపుణాతి, నావసేసకిలేసుప్పత్తిం, సో అధిమానికో హోతి. తిక్ఖపఞ్ఞో విక్ఖేపం పాపుణిత్వాపి తం అధిమానం పహాయ విపస్సనం ఆరభతి. అతితిక్ఖపఞ్ఞో న విక్ఖేపం పాపుణాతి, న చావసేసకిలేసుప్పత్తిం. **విక్ఖిప్పతి చేవా**తి తేసు మన్దపఞ్ఞో ధమ్ముద్ధచ్చసఙ్ఖాతం విక్ఖేపఞ్చేవ పాపుణీయతి. **కిలిస్సతి చా**తి తణ్హామానదిట్ఠికిలేసేహి కిలేసీయతి చ, ఉపతాపీయతి విబాధీయతీతి అత్థో. **చవతి చిత్తభావనా**తి తస్స మన్దపఞ్ఞస్స విపస్సనాచిత్తభావనా కిలేసేసుయేవ ఠానతో పటిపక్ఖావిహతత్తా చవతి, పరిపతతీతి అత్థో. **విక్ఖిపతి న కిలిస్సతీ**తి మజ్ఝిమపఞ్ఞో విక్ఖేపేన విక్ఖిపతి, కిలేసేహి న కిలిస్సతి. **భావనా పరిహాయతీ**తి తస్స మజ్ఝిమపఞ్ఞస్స అధిమానికత్తా విపస్సనారమ్భాభావేన విపస్సనా పరిహాయతి, నప్పవత్తతీతి అత్థో. **విక్ఖిపతి న కిలిస్సతీ**తి తిక్ఖపఞ్ఞోపి విక్ఖేపేన విక్ఖిపతి, కిలేసేహి న కిలిస్సతి. **భావనా న పరిహాయతీ**తి తస్స తిక్ఖపఞ్ఞస్స సన్తేపి విక్ఖేపే తం అధిమానవిక్ఖేపం పహాయ విపస్సనారమ్భసబ్భావేన విపస్సనాభావనా న పరిహాయతి, పవత్తతీతి అత్థో. **న చ విక్ఖిపతే చిత్తం న కిలిస్సతీ**తి అతితిక్ఖపఞ్ఞస్స చిత్తం న విక్ఖేపేన విక్ఖిపతి, న చ కిలేసేహి కిలిస్సతి. **న చవతి చిత్తభావనా**తి తస్స విపస్సనాచిత్తభావనా న చవతి, విక్ఖేపకిలేసాభావేన యథాఠానే తిట్ఠతీతి అత్థో.

**ఇమేహి చతూహి ఠానేహీ**తిఆదీసు ఇదాని వుత్తేహి ఇమేహి చతూహి ఠానేహి హేతుభూతేహి, కరణభూతేహి వా ఓభాసాదికే దస ఠానే చిత్తస్స సఙ్ఖేపేన చ విక్ఖేపేన చ విగ్గహితం మానసం విక్ఖేపకిలేసుప్పత్తివిరహితో చతుత్థో కుసలో మహాపఞ్ఞో యోగావచరో మన్దపఞ్ఞాదీనం తిణ్ణం యోగావచరానం మానసం ఏవఞ్చ ఏవఞ్చ హోతీతి నానప్పకారతో జానాతీతి సమ్బన్ధతో అత్థవణ్ణనా వేదితబ్బా. **సఙ్ఖేపో**తి చేత్థ విక్ఖేపస్స చేవ కిలేసానఞ్చ ఉప్పత్తివసేన చిత్తస్స లీనభావో వేదితబ్బో. **విక్ఖేపో**తి "విక్ఖిపతి న కిలిస్సతీ"తి ద్వీసు ఠానేసు వుత్తవిక్ఖేపవసేన చిత్తస్స ఉద్ధతభావో వేదితబ్బోతి.

యుగనద్ధకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

## ౨. సచ్చకథా

### సచ్చకథావణ్ణనా

**౮**. ఇదాని యుగనద్ధగుణస్స అరియమగ్గస్స వసేన సచ్చట్ఠం సచ్చపటివేధవిసేసం సచ్చలక్ఖణాదివిధానఞ్చ దస్సేన్తేన కథితాయ సుత్తన్తపుబ్బఙ్గమాయ సచ్చకథాయ అపుబ్బత్థానువణ్ణనా. తత్థ సుత్తన్తే తావ **తథానీ**తి యథాసభావవసేన తచ్ఛాని. యథాసభావభూతానేవ హి ధమ్మజాతాని సచ్చట్ఠేన సచ్చాని. సచ్చట్ఠో పఠమఞాణనిద్దేసవణ్ణనాయం వుత్తో. **అవితథానీ**తి వుత్తసభావే విపరియాయవిరహితాని. న హి సచ్చాని అసచ్చాని నామ హోన్తి. **అనఞ్ఞథానీ**తి అఞ్ఞసభావవిరహితాని. న హి అసచ్చాని సచ్చాని నామ హోన్తి. **ఇదం దుక్ఖన్తి, భిక్ఖవే, తథమేత**న్తి భిక్ఖవే, ఇదం దుక్ఖన్తి యం వుచ్చతి, ఏతం యథాసభావత్తా తథం. దుక్ఖమేవ హి దుక్ఖం. వుత్తసభావే విపరియాయాభావతో **అవితథం**. న హి దుక్ఖం అదుక్ఖం నామ హోతి. అఞ్ఞసభావవిరహితత్తా **అనఞ్ఞథం**. న హి దుక్ఖం సముదయాదిసభావం హోతి. సముదయాదీసుపి ఏసేవ నయో.

### ౧. పఠమసుత్తన్తనిద్దేసవణ్ణనా

**తథట్ఠేనా**తి యథాసభావట్ఠేన. **పీళనట్ఠా**దయో ఞాణకథాయం వుత్తత్థాయేవ.

**౯**. **ఏకప్పటివేధానీ**తి ఏకేన మగ్గఞాణేన పటివేధో, ఏకతో వా పటివేధో ఏతేసన్తి ఏకప్పటివేధాని. **అనత్తట్ఠేనా**తి చతున్నమ్పి సచ్చానం అత్తవిరహితత్తా అనత్తట్ఠేన. వుత్తఞ్హేతం విసుద్ధిమగ్గే (విసుద్ధి॰ ౨.౫౬౭) – పరమత్థతో హి సబ్బానేవ సచ్చాని వేదకకారకనిబ్బుతగమకాభావతో సుఞ్ఞానీతి వేదితబ్బాని. తేనేతం వుచ్చతి –

> “దుక్ఖమేవ హి, న కోచి దుక్ఖితో, కారకో న, కిరియావ విజ్జతి;
>
> అత్థి నిబ్బుతి, న నిబ్బుతో పుమా, మగ్గమత్థి, గమకో న విజ్జతీ”తి. (విసుద్ధి॰ ౨.౫౬౭);

అథ వా –

> “ధువసుభసుఖత్తసుఞ్ఞం, పురిమద్వయమత్తసుఞ్ఞమమతపదం;
>
> ధువసుఖఅత్తవిరహితో, మగ్గో ఇతి సుఞ్ఞతా తేసూ”తి. (విసుద్ధి॰ ౨.౫౬౭);

**సచ్చట్ఠేనా**తి అవిసంవాదకట్ఠేన. **పటివేధట్ఠేనా**తి మగ్గక్ఖణే పటివిజ్ఝితబ్బట్ఠేన. **ఏకసఙ్గహితానీ**తి తథట్ఠాదినా ఏకేకేనేవ అత్థేన సఙ్గహితాని, ఏకగణనం గతానీతి అత్థో. **యం ఏకసఙ్గహితం, తం ఏకత్త**న్తి యస్మా ఏకేన సఙ్గహితం, తస్మా ఏకత్తన్తి అత్థో. సచ్చానం బహుత్తేపి ఏకత్తమపేక్ఖిత్వా ఏకవచనం కతం. **ఏకత్తం ఏకేన ఞాణేన పటివిజ్ఝతీ**తి పుబ్బభాగే చతున్నం సచ్చానం నానత్తేకత్తం స్వావత్థితం వవత్థపేత్వా ఠితో మగ్గక్ఖణే ఏకేన మగ్గఞాణేన తథట్ఠాదితంతంఏకత్తం పటివిజ్ఝతి. కథం? నిరోధసచ్చస్స తథట్ఠాదికే ఏకత్తే పటివిద్ధే సేససచ్చానమ్పి తథట్ఠాదికం ఏకత్తం పటివిద్ధమేవ హోతి. యథా పుబ్బభాగే పఞ్చన్నం ఖన్ధానం నానత్తేకత్తం స్వావత్థితం వవత్థపేత్వా ఠితస్స మగ్గవుట్ఠానకాలే అనిచ్చతో వా దుక్ఖతో వా అనత్తతో వా వుట్ఠహన్తస్స ఏకస్మిమ్పి ఖన్ధే అనిచ్చాదితో దిట్ఠే సేసఖన్ధాపి అనిచ్చాదితో దిట్ఠావ హోన్తి, ఏవమిదన్తి దట్ఠబ్బం. **దుక్ఖస్స**

**దుక్ఖట్ఠో తథట్ఠో**తి దుక్ఖసచ్చస్స పీళనట్ఠాదికో చతుబ్బిధో అత్థో సభావట్ఠేన తథట్ఠో. సేససచ్చేసుపి ఏసేవ నయో. సోయేవ చతుబ్బిధో అత్థో అత్తాభావతో **అనత్తట్ఠో**. వుత్తసభావే అవిసంవాదకతో **సచ్చట్ఠో**. మగ్గక్ఖణే పటివిజ్ఝితబ్బతో **పటివేధట్ఠో** వుత్తోతి వేదితబ్బం.

**౧౦. యం అనిచ్చన్తి**ఆది సామఞ్ఞలక్ఖణపుబ్బఙ్గమం కత్వా దస్సితం. తత్థ **యం అనిచ్చం, తం దుక్ఖం. యం దుక్ఖం, తం అనిచ్చన్తి** దుక్ఖసముదయమగ్గా గహితా. తాని హి తీణి సచ్చాని అనిచ్చాని చేవ అనిచ్చత్తా దుక్ఖాని చ. **యం అనిచ్చఞ్చ దుక్ఖఞ్చ, తం అనత్తా**తి తానియేవ తీణి గహితాని. **యం అనిచ్చఞ్చ దుక్ఖఞ్చ అనత్తా చా**తి తేహి తీహి సహ నిరోధసచ్చఞ్చ సఙ్గహితం. చత్తారిపి హి అనత్తాయేవ. **తం తథన్తి** తం సచ్చచతుక్కం సభావభూతం. **తం సచ్చన్తి** తదేవ సచ్చచతుక్కం యథాసభావే అవిసంవాదకం. **నవహాకారేహీ**తిఆదీసు “సబ్బం, భిక్ఖవే, అభిఞ్ఞేయ్య”న్తి (పటి॰ మ॰ ౧.౩; సం॰ ని॰ ౪.౪౬) వచనతో అభిఞ్ఞట్ఠేన, దుక్ఖస్స పరిఞ్ఞట్ఠే, సముదయస్స పహానట్ఠే, మగ్గస్స భావనట్ఠే, నిరోధస్స సచ్ఛికిరియట్ఠే ఆవేనికేపి ఇధ చతూసుపి సచ్చేసు ఞాతపరిఞ్ఞాసబ్భావతో పరిఞ్ఞట్ఠేన, చతుసచ్చదస్సనేన పహానసబ్భావతో పహానట్ఠేన, చతుసచ్చభావనాసబ్భావతో భావనట్ఠేన, చతున్నం సచ్చానం సచ్ఛికిరియసబ్భావతో సచ్ఛికిరియట్ఠేనాతి నిద్దిట్ఠన్తి వేదితబ్బం. **నవహాకారేహి తథట్ఠేనా**తిఆదీసు పఠమం వుత్తనయేనేవ యోజనా కాతబ్బా.

**౧౧. ద్వాదసహి ఆకారేహీ**తిఆదీసు తథట్ఠాదయో ఞాణకథాయం వుత్తత్థా. ఏతేసం నిద్దేసేపి వుత్తనయేనేవ యోజనా వేదితబ్బా.

**౧౨. సచ్చానం కతి లక్ఖణానీ**తిఆదీసు ఉపరి వత్తబ్బాని ఛ లక్ఖణాని సఙ్ఖతాసఙ్ఖతవసేన ద్విధా భిన్దిత్వా **ద్వే లక్ఖణానీ**తి ఆహ. తత్థ **సఙ్ఖతలక్ఖణఞ్చ అసఙ్ఖతలక్ఖణఞ్చా**తి “తీణిమాని, భిక్ఖవే, సఙ్ఖతస్స సఙ్ఖతలక్ఖణాని ఉప్పాదో పఞ్ఞాయతి, వయో పఞ్ఞాయతి, ఠితస్స అఞ్ఞథత్తం పఞ్ఞాయతి. తీణిమాని, భిక్ఖవే, అసఙ్ఖతస్స అసఙ్ఖతలక్ఖణాని న ఉప్పాదో పఞ్ఞాయతి, న వయో పఞ్ఞాయతి, న ఠితస్స అఞ్ఞథత్తం పఞ్ఞాయతీ”తి (అ॰ ని॰ ౩.౪౭-౪౮) ఏవం వుత్తం సఙ్ఖతస్స సఙ్ఖతమితి లక్ఖణఞ్చ అసఙ్ఖతస్స అసఙ్ఖతమితి లక్ఖణఞ్చ. సఙ్ఖతం పన న లక్ఖణం, లక్ఖణం న సఙ్ఖతం. న చ సఙ్ఖతం వినా లక్ఖణం పఞ్ఞాపేతుం సక్కా, నపి లక్ఖణం వినా సఙ్ఖతం. లక్ఖణేన పన సఙ్ఖతం పాకటం హోతి.

పున తదేవ లక్ఖణద్వయం విత్థారతో దస్సేన్తో **ఛ లక్ఖణానీ**తి ఆహ. **సఙ్ఖతానం సచ్చానన్తి** దుక్ఖసముదయమగ్గసచ్చానం. తాని హి పచ్చయేహి సఙ్గమ్మ కతత్తా సఙ్ఖతాని. **ఉప్పాదో**తి జాతి. **పఞ్ఞాయతీ**తి జానీయతి. **వయో**తి భఙ్గో. **ఠితానం అఞ్ఞథత్తన్తి** ఠితిప్పత్తానం అఞ్ఞథాభావో జరా. తిణ్ణం సఙ్ఖతసచ్చానం నిప్ఫన్నత్తా ఉప్పాదవయఞ్ఞథత్తం వుత్తం, తేసంయేవ పన ఉప్పాదస్స, జరాయ భఙ్గస్స చ అనిప్ఫన్నత్తా ఉప్పాదవయఞ్ఞథత్తం న వత్తబ్బం. సఙ్ఖతనిస్సితత్తా ఉప్పాదవయఞ్ఞథత్తం న పఞ్ఞాయతీతి న వత్తబ్బం. సఙ్ఖతవికారత్తా పన సఙ్ఖతన్తి వత్తబ్బం. దుక్ఖసముదయానం ఉప్పాదజరాభఙ్గా సచ్చపరియాపన్నా, మగ్గసచ్చస్స ఉప్పాదజరాభఙ్గా న సచ్చపరియాపన్నాతి వదన్తి. తత్థ “సఙ్ఖతానం ఉప్పాదక్ఖణే సఙ్ఖతాపి ఉప్పాదలక్ఖణమ్పి కాలసఙ్ఖాతో తస్స ఖణోపి పఞ్ఞాయతి, ఉప్పాదే వీతివత్తే సఙ్ఖతాపి జరాలక్ఖణమ్పి కాలసఙ్ఖాతో తస్స ఖణోపి పఞ్ఞాయతి, భఙ్గక్ఖణే సఙ్ఖతాపి జరాపి భఙ్గలక్ఖణమ్పి కాలసఙ్ఖాతో తస్స ఖణోపి పఞ్ఞాయతీ”తి ఖన్ధకవగ్గట్ఠకథాయం (సం॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౩.౩౭-౩౮) వుత్తం. **అసఙ్ఖతస్స సచ్చస్సా**తి నిరోధసచ్చస్స. తఞ్హి పచ్చయేహి

సమాగమ్మ అకతత్తా సయమేవ నిప్ఫన్నన్తి అసఙ్ఖతం. ఠితస్సాతి నిచ్చత్తా ఠితస్స, న ఠానప్పత్తత్తా. పున తదేవ లక్ఖణద్వయం విత్థారతో దస్సేన్తో **ద్వాదస లక్ఖణానీ**తి ఆహ.

**చతున్నం సచ్చానం కతి కుసలా**తిఆదీసు **అబ్యాకత**న్తి విపాకాబ్యాకతం కిరియాబ్యాకతం రూపాబ్యాకతం నిబ్బానాబ్యాకతన్తి చతూసు అబ్యాకతేసు నిబ్బానాబ్యాకతం. చత్తారిపి హి కుసలాకుసలలక్ఖణేన న బ్యాకతత్తా అబ్యాకతాని. **సియా కుసల**న్తి కామావచరరూపావచరారూపావచరకుసలానం వసేన కుసలమ్పి భవేయ్య. **సియా అకుసల**న్తి తణ్హం ఠపేత్వా సేసాకుసలవసేన. **సియా అబ్యాకత**న్తి కామావచరరూపావచరారూపావచరవిపాకకిరియానం రూపానఞ్చ వసేన. **సియా తీణి సచ్చానీ**తిఆదీసు **సఙ్గహితానీ**తి గణితాని. **వత్థువసేనా**తి అకుసలకుసలాబ్యాకతదుక్ఖసముదయనిరోధమగ్గసఙ్ఖాతవత్థువసేన. **యం దుక్ఖసచ్చం అకుసల**న్తి ఠపేత్వా తణ్హం అవసేసం అకుసలం. **అకుసలట్ఠేన ద్వే సచ్చాని ఏకసచ్చేన సఙ్గహితానీ**తి ఇమాని ద్వే దుక్ఖసముదయసచ్చాని అకుసలట్ఠేన ఏకసచ్చేన సఙ్గహితాని, అకుసలసచ్చం నామ హోతీతి అత్థో. **ఏకసచ్చం ద్వీహి సచ్చేహి సఙ్గహిత**న్తి ఏకం అకుసలసచ్చం ద్వీహి దుక్ఖసముదయసచ్చేహి సఙ్గహితం. **యం దుక్ఖసచ్చం కుసల**న్తి తేభూమకం కుసలం. ఇమాని ద్వే దుక్ఖమగ్గసచ్చాని కుసలట్ఠేన ఏకసచ్చేన సఙ్గహితాని, కుసలసచ్చం నామ హోతి. ఏకం కుసలసచ్చం ద్వీహి దుక్ఖమగ్గసచ్చేహి సఙ్గహితం. **యం దుక్ఖసచ్చం అబ్యాకత**న్తి తేభూమకవిపాకకిరియా రూపఞ్చ. ఇమాని ద్వే దుక్ఖనిరోధసచ్చాని అబ్యాకతట్ఠేన ఏకసచ్చేన సఙ్గహితాని, ఏకం అబ్యాకతసచ్చం నామ హోతి. ఏకం అబ్యాకతసచ్చం ద్వీహి దుక్ఖనిరోధసచ్చేహి సఙ్గహితం. **తీణి సచ్చాని ఏకసచ్చేన సఙ్గహితానీ**తి సముదయమగ్గనిరోధసచ్చాని ఏకేన అకుసలకుసలాబ్యాకతభూతేన దుక్ఖసచ్చేన సఙ్గహితాని. **ఏకం సచ్చం తీహి సచ్చేహి సఙ్గహిత**న్తి ఏకం దుక్ఖసచ్చం విసుం అకుసలకుసలఅబ్యాకతభూతేహి సముదయమగ్గనిరోధసచ్చేహి సఙ్గహితం. కేచి పన "దుక్ఖసముదయసచ్చాని అకుసలట్ఠేన సముదయసచ్చేన సఙ్గహితాని, దుక్ఖమగ్గసచ్చాని కుసలట్ఠేన మగ్గసచ్చేన సఙ్గహితాని, న దస్సనట్ఠేన. దుక్ఖనిరోధసచ్చాని అబ్యాకతట్ఠేన నిరోధసచ్చేన సఙ్గహితాని, న అసఙ్ఖతట్ఠేనా"తి వణ్ణయన్తి.

## ౨. దుతియసుత్తన్తపాళివణ్ణనా

౧౩. పున అఞ్ఞస్స సుత్తన్తస్స అత్థవసేన సచ్చప్పటివేధం నిద్దిసితుకామో **పుబ్బే మే, భిక్ఖవే**తిఆదికం సుత్తన్తం ఆహరిత్వా దస్సేసి. తత్థ **పుబ్బే మే, భిక్ఖవే, సమ్బోధా**తి భిక్ఖవే, మమ సమ్బోధితో సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణతో పుబ్బే. **అనభిసమ్బుద్ధస్సా**తి సబ్బధమ్మే అప్పటివిద్ధస్స. **బోధిసత్తస్సేవ సతో**తి బోధిసత్తభూతస్సేవ. **ఏతదహోసీ**తి బోధిపల్లఙ్కే నిసిన్నస్స ఏతం పరివితక్కితం అహోసి. **అస్సాదో**తి అస్సాదీయతీతి అస్సాదో. **ఆదీనవో**తి దోసో . **నిస్సరణ**న్తి అపగమనం. **సుఖ**న్తి సుఖయతీతి సుఖం, యస్సుప్పజ్జతి, తం సుఖితం కరోతీతి అత్థో. **సోమనస్స**న్తి పీతిసోమనస్సయోగతో సోభనం మనో అస్సాతి సుమనో, సుమనస్స భావో సోమనస్సం , సుఖమేవ పీతియోగతో విసేసితం. **అనిచ్చ**న్తి అద్ధువం. **దుక్ఖ**న్తి దుక్ఖవత్థుత్తా సఙ్ఖారదుక్ఖత్తా చ దుక్ఖం. **విపరిణామధమ్మ**న్తి అవసీ హుత్వా జరాభఙ్గవసేన పరివత్తనపకతికం. ఏతేన అనత్తభావో వుత్తో హోతి. **ఛన్దరాగవినయో**తి ఛన్దసఙ్ఖాతస్స రాగస్స సంవరణం, న వణ్ణరాగస్స. **ఛన్దరాగప్పహాన**న్తి తస్సేవ ఛన్దరాగస్స పజహనం.

**యావకీవఞ్చా**తిఆదీసు యావ ఇమేసం పఞ్చన్నం ఉపాదానక్ఖన్ధానం…పే… **యథాభూతం నాబ్భఞ్ఞాసిం** న అధికేన ఞాణేన పటివిజ్ఝిం, తావ **అనుత్తరం సమ్మాసమ్బోధిం** అనుత్తరం సబ్బఞ్ఞుభావం **అభిసమ్బుద్ధో** అభిసమేతావీ అరహన్తి

**నేవాహం పచ్చఞ్ఞాసిం** నేవ పటిఞ్ఞం అకాసిన్తి సమ్బన్ధతో అత్థో. **కీవఞ్చా**తి నిపాతమత్తం. **యతో**తి యస్మా, యదా వా. **అథా**తి అనన్తరం. **ఞాణఞ్చ పన మే దస్సనం ఉదపాదీ**తి దస్సనకిచ్చకరణేన దస్సనసఙ్ఖాతం పచ్చవేక్ఖణఞాణఞ్చ మే ఉప్పజ్జి. **అకుప్పా**తి కోపేతుం చాలేతుం అసక్కుణేయ్యా. **విముత్తీ**తి అరహత్తఫలవిముత్తి. ఏతాయ ఏవ ఫలపచ్చవేక్ఖణాయ మగ్గనిబ్బానపచ్చవేక్ఖణాపి వుత్తావ హోన్తి. **అయమన్తిమా జాతీ**తి అయం పచ్ఛిమా ఖన్ధప్పవత్తి. **నత్థిదాని పునబ్భవో**తి ఇదాని పున ఉప్పత్తి నత్థి. ఏతేన పహీనకిలేసపచ్చవేక్ఖణా వుత్తా. అరహతో హి అవసిట్ఠకిలేసపచ్చవేక్ఖణా న హోతి.

### ౩. దుతియసుత్తన్తనిద్దేసవణ్ణనా

౧౪. సచ్చప్పటివేధఞాణయోజనక్కమే చ **అయం రూపస్స అస్సాదోతి పహానప్పటివేధో**తి పుబ్బభాగే "అయం తణ్హాసమ్పయుత్తో రూపస్స అస్సాదో"తి ఞత్వా మగ్గక్ఖణే సముదయప్పహానసఙ్ఖాతో సముదయసచ్చప్పటివేధో. **సముదయసచ్చ**న్తి సముదయసచ్చప్పటివేధఞాణం. అరియసచ్చారమ్మణఞాణమ్పి హి "యే కేచి కుసలా ధమ్మా, సబ్బే తే చతూసు అరియసచ్చేసు సఙ్గహం గచ్ఛన్తీ"తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౧.౩౦౦) వియ "సచ్చ"న్తి వుచ్చతి. **అయం రూపస్స ఆదీనవోతి పరిఞ్ఞాపటివేధో**తి పుబ్బభాగే "అయం రూపస్స ఆదీనవో"తి ఞత్వా మగ్గక్ఖణే దుక్ఖపరిఞ్ఞాసఙ్ఖాతో దుక్ఖసచ్చప్పటివేధో. **దుక్ఖసచ్చ**న్తి దుక్ఖసచ్చప్పటివేధఞాణం. **ఇదం రూపస్స నిస్సరణన్తి సచ్ఛికిరియాపటివేధో**తి పుబ్బభాగే "ఇదం రూపస్స నిస్సరణ"న్తి ఞత్వా మగ్గక్ఖణే నిరోధసచ్ఛికిరియాసఙ్ఖాతో నిరోధసచ్చప్పటివేధో. **నిరోధసచ్చ**న్తి నిరోధసచ్చారమ్మణం నిరోధసచ్చప్పటివేధఞాణం . **యా ఇమేసు తీసు ఠానేసూ**తి ఇమేసు యథావుత్తేసు తీసు సముదయదుక్ఖనిరోధేసు పటివేధవసేన పవత్తా యా **దిట్ఠి** యో **సఙ్కప్పో**తి యోజనా. **భావనాపటివేధో**తి అయం మగ్గభావనాసఙ్ఖాతో మగ్గసచ్చప్పటివేధో. **మగ్గసచ్చ**న్తి మగ్గసచ్చప్పటివేధఞాణం.

౧౫. పున అపరేన పరియాయేన సచ్చాని చ సచ్చప్పటివేధఞ్చ దస్సేన్తో **సచ్చన్తి కతిహాకారేహి సచ్చ**న్తిఆదిమాహ. తత్థ యస్మా సబ్బేపి సబ్బఞ్ఞుబోధిసత్తా బోధిపల్లఙ్కే నిసిన్నా జరామరణాదికస్స దుక్ఖసచ్చస్స జాతిఆదికం సముదయసచ్చం "కిం ను ఖో"తి ఏసన్తి, తథా ఏసన్తా చ జరామరణాదికస్స దుక్ఖసచ్చస్స జాతిఆదికం సముదయసచ్చం "పచ్చయో"తి వవత్థపేన్తో పరిగ్గణ్హన్తి, తస్మా సా చ ఏసనా సో చ పరిగ్గహో సచ్చానం ఏసనత్తా పరిగ్గహత్తా చ "సచ్చ"న్తి కత్వా **ఏసనట్ఠేన పరిగ్గహట్ఠేనా**తి వుత్తం. అయఞ్చ విధి పచ్చేకబుద్ధానమ్పి పచ్చయపరిగ్గహే లబ్భతియేవ, సావకానం పన అనుస్సవవసేన పచ్చయపరిగ్గహే లబ్భతి. **పటివేధట్ఠేనా**తి పుబ్బభాగే తథా ఏసితానం పరిగ్గహితానఞ్చ మగ్గక్ఖణే ఏకపటివేధట్ఠేన.

**కింనిదాన**న్తిఆదీసు నిదానాదీని సబ్బాని కారణవేవచనాని. కారణఞ్హి యస్మా ఫలం నిదేతి "హన్ద నం గణ్హథా"తి అప్పేతి వియ, తస్మా "నిదాన"న్తి వుచ్చతి. యస్మా ఫలం తతో సముదేతి, జాయతి, పభవతి; తస్మా సముదయో, జాతి, పభవోతి వుచ్చతి. అయం పనేత్థ అత్థో – కిం నిదానం ఏతస్సాతి **కింనిదానం**. కో సముదయో ఏతస్సాతి **కింసముదయం**. కా జాతి ఏతస్సాతి **కింజాతికం**. కో పభవో ఏతస్సాతి **కింపభవం**. యస్మా పన తస్స జాతి యథావుత్తేన అత్థేన నిదానఞ్చేవ సముదయో చ జాతి చ పభవో చ, తస్మా **జాతినిదాన**న్తిఆదిమాహ. **జరామరణ**న్తి దుక్ఖసచ్చం. **జరామరణసముదయ**న్తి తస్స పచ్చయం సముదయసచ్చం. **జరామరణనిరోధ**న్తి నిరోధసచ్చం. **జరామరణనిరోధగామినిం పటిపద**న్తి మగ్గసచ్చం. ఇమినావ నయేన సబ్బపదేసు అత్థో వేదితబ్బో.

**౧౬. నిరోధప్పజాననాతి** ఆరమ్మణకరణేన నిరోధస్స పజాననా. **జాతి సియా దుక్ఖసచ్చం, సియా సముదయసచ్చన్తి** భవపచ్చయా పఞ్ఞాయనట్ఠేన దుక్ఖసచ్చం , జరామరణస్స పచ్చయట్ఠేన సముదయసచ్చం. ఏస నయో సేసేసుపి. **అవిజ్జా సియా దుక్ఖసచ్చన్తి** పన ఆసవసముదయా అవిజ్జాసముదయట్ఠేనాతి.

సచ్చకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

## ౩. బోజ్ఝఙ్గకథా

### బోజ్ఝఙ్గకథావణ్ణనా

**౧౭.** ఇదాని సచ్చప్పటివేధసిద్ధం బోజ్ఝఙ్గవిసేసం దస్సేన్తేన కథితాయ సుత్తన్తపుబ్బఙ్గమాయ బోజ్ఝఙ్గకథాయ అపుబ్బత్థానువణ్ణనా. తత్థ సుత్తన్తే తావ **బోజ్ఝఙ్గాతి** బోధియా, బోధిస్స వా అఙ్గాతి బోజ్ఝఙ్గా. కిం వుత్తం హోతి (సం. ని. అట్ఠ. ౩.౫.౧౮౨) – యా హి అయం ధమ్మసామగ్గీ, యాయ లోకుత్తరమగ్గక్ఖణే ఉప్పజ్జమానాయ లీనుద్ధచ్చపతిట్ఠానాయూహనకామసుఖత్తకిలమథానుయోగఉచ్ఛేదసస్సతాభినివేసాదీనం అనేకేసం ఉపద్దవానం పటిపక్ఖభూతాయ సతిధమ్మవిచయవీరియపీతిపస్సద్ధిసమాధిఉపేక్ఖాసఙ్ఖాతాయ ధమ్మసామగ్గియా అరియసావకో బుజ్ఝతీతి కత్వా బోధీతి వుచ్చతి, **బుజ్ఝతీతి** కిలేససన్తాననిద్దాయ వుట్ఠహతి, చత్తారి వా అరియసచ్చాని పటివిజ్ఝతి, నిబ్బానమేవ వా సచ్ఛికరోతీతి వుత్తం హోతి. యథాహ – ‘‘సత్త బోజ్ఝఙ్గే భావేత్వా అనుత్తరం సమ్మాసమ్బోధిం అభిసమ్బుద్ధో’’తి (సం. ని. ౫.౩౭౮; దీ. ని. ౩.౧౪౩). తస్సా ధమ్మసామగ్గిసఙ్ఖాతాయ బోధియా అఙ్గాతి బోజ్ఝఙ్గా ఝానఙ్గమగ్గఙ్గాదయో వియ. యోపేస యథావుత్తప్పకారాయ ఏతాయ ధమ్మసామగ్గియా బుజ్ఝతీతి కత్వా అరియసావకో బోధీతి వుచ్చతి, తస్స బోధిస్స అఙ్గాతిపి బోజ్ఝఙ్గా సేనఙ్గరథఙ్గాదయో వియ. తేనాహు అట్ఠకథాచరియా ‘‘బుజ్ఝనకస్స పుగ్గలస్స అఙ్గాతి బోజ్ఝఙ్గా’’తి. సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గాదీనం అత్థో అభిఞ్ఞేయ్యనిద్దేసే వుత్తో.

బోజ్ఝఙ్గత్థనిద్దేసే **బోధాయ సంవత్తన్తీతి** బుజ్ఝనత్థాయ సంవత్తన్తి. కస్స బుజ్ఝనత్థాయ? మగ్గఫలేహి నిబ్బానస్స పచ్చవేక్ఖణాయ కతకిచ్చస్స బుజ్ఝనత్థాయ, మగ్గేన వా కిలేసనిద్దాతో పబుజ్ఝనత్థాయ ఫలేన పబుద్ధభావత్థాయాపీతి వుత్తం హోతి. బలవవిపస్సనాయపి బోజ్ఝఙ్గా బోధాయ సంవత్తన్తి . తస్మా అయం విపస్సనామగ్గఫలబోజ్ఝఙ్గానం సాధారణత్థో. తీసుపి హి ఠానేసు బోధాయ నిబ్బానపటివేధాయ సంవత్తన్తి. ఏతేన బోధియా అఙ్గాతి బోజ్ఝఙ్గాతి వుత్తం హోతి. **బుజ్ఝన్తీతి బోజ్ఝఙ్గాతిఆదీహి** పఞ్చహి చతుక్కేహి వుత్తానం బోజ్ఝఙ్గానం ఉప్పత్తిట్ఠానం అభిఞ్ఞేయ్యనిద్దేసే వుత్తం. అపి చ **బుజ్ఝన్తీతి** బోజ్ఝఙ్గానం సకిచ్చకరణే సమత్థభావదస్సనత్థం కత్తునిద్దేసో . **బుజ్ఝనట్ఠేనాతి** సకిచ్చకరణసమత్థత్తేపి సతి కత్తునో అభావదస్సనత్థం భావనిద్దేసో. **బోధేన్తీతి** బోజ్ఝఙ్గభావనాయ బుజ్ఝన్తానం యోగీనం పయోజకకత్తా బోజ్ఝఙ్గానం హేతుకత్తునిద్దేసో. **బోధనట్ఠేనాతి** పఠమం వుత్తనయేనేవ పయోజకహేతుకత్తునా భావనిద్దేసో. ఏతేహి బోధియా అఙ్గా బోజ్ఝఙ్గాతి వుత్తం హోతి. **బోధిపక్ఖియట్ఠేనాతి** బుజ్ఝనట్ఠేన బోధీతి లద్ధనామస్స యోగిస్స పక్ఖే భవత్తా. అయమేతేసం యోగినో ఉపకారకత్తనిద్దేసో. ఏతేహి బోధిస్స అఙ్గాతి బోజ్ఝఙ్గాతి వుత్తం హోతి. **బుద్ధిలభనట్ఠేనాతిఆదికే** ఛక్కే **బుద్ధిలభనట్ఠేనాతి** యోగావచరేన బుద్ధియా పాపుణనట్ఠేన. **రోపనట్ఠేనాతి** సత్తానం పతిట్ఠాపనట్ఠేన . **పాపనట్ఠేనాతి** పతిట్ఠాపితాయ నిట్ఠాపనట్ఠేన. ఇమే విపస్సనాబోజ్ఝఙ్గా పతి-అభి-సం-ఇతి తీహి ఉపసగ్గేహి విసేసితా మగ్గఫలబోజ్ఝఙ్గాతి వదన్తి. సబ్బేసమ్పి ధమ్మవోహారేన నిద్దిట్ఠానం బోజ్ఝఙ్గానం బోధియా అఙ్గాతి బోజ్ఝఙ్గాతి వుత్తం హోతీతి వేదితబ్బం.

మూలమూలకాదిదసకవణ్ణనా

**౧౮. మూలట్ఠేనాతి**ఆదికే మూలమూలకే దసకే **మూలట్ఠేనాతి** విపస్సనాదీసు పురిమా పురిమా బోజ్ఝఙ్గా పచ్ఛిమానం పచ్ఛిమానం బోజ్ఝఙ్గానఞ్చ సహజాతధమ్మానఞ్చ అఞ్ఞమఞ్ఞఞ్చ మూలట్ఠేన. **మూలచరియట్ఠేనాతి** మూలం హుత్వా చరియా పవత్తి మూలచరియా. తేన మూలచరియట్ఠేన, మూలం హుత్వా పవత్తనట్ఠేనాతి అత్థో. **మూలపరిగ్గహట్ఠేనాతి** తే ఏవ బోజ్ఝఙ్గా ఆదితో పభుతి ఉప్పాదనత్థాయ పరిగయ్హమానత్తా పరిగ్గహా, మూలానియేవ పరిగ్గహా మూలపరిగ్గహా. తేన మూలపరిగ్గహట్ఠేన. తే ఏవ అఞ్ఞమఞ్ఞం పరివారవసేన **పరివారట్ఠేన**. భావనాపారిపూరివసేన **పరిపూరణట్ఠేన**. నిట్ఠం పాపుణనవసేన **పరిపాకట్ఠేన**. తే ఏవ మూలాని చ ఛబ్బిధా పభేదభిన్నత్తా పటిసమ్భిదా చాతి మూలపటిసమ్భిదా. తేన **మూలపటిసమ్భిదట్ఠేన. మూలపటిసమ్భిదాపాపనట్ఠేనాతి** బోజ్ఝఙ్గభావనానుయుత్తస్స యోగినో తం మూలపటిసమ్భిదం పాపనట్ఠేన . తస్సేవ యోగినో తస్సా మూలపటిసమ్భిదాయ **వసీభావట్ఠేన**. సేసేసుపి ఈదిసేసు పుగ్గలవోహారేసు బోధిస్స అఙ్గాతి బోజ్ఝఙ్గాతి వుత్తం హోతీతి వేదితబ్బం. **మూలపటిసమ్భిదాయ వసీభావప్పత్తానమ్పీతి** ఈదిసేసుపి నిట్ఠావచనేసు ఫలబోజ్ఝఙ్గాతి వేదితబ్బం. వసీభావం పత్తానన్తిపి పాఠో.

మూలమూలకదసకం నిట్ఠితం.

సేసేసుపి హేతుమూలకాదీసు నవసు దసకేసు ఇమినావ నయేన సాధారణవచనానం అత్థో వేదితబ్బో . అసాధారణేసు పన యథావుత్తా ఏవ బోజ్ఝఙ్గా యథావుత్తానం ధమ్మానం జనకత్తా **హేతూ** నామ హోన్తి. ఉపత్థమ్భకత్తా **పచ్చయా** నామ. తే ఏవ తదఙ్గసముచ్ఛేదపటిప్పస్సద్ధివిసుద్ధిభూతత్తా **విసుద్ధి** నామ. వజ్జవిరహితత్తా **అనవజ్జా** నామ. “సబ్బేపి కుసలా ధమ్మా నేక్ఖమ్మ”న్తి వచనతో **నేక్ఖమ్మం** నామ. కిలేసేహి విముత్తత్తా తదఙ్గవిముత్తిఆదివసేన **విముత్తి** నామ. మగ్గఫలబోజ్ఝఙ్గా విసయీభూతేహి ఆసవేహి విరహితత్తా **అనాసవా**. తివిధాపి బోజ్ఝఙ్గా కిలేసేహి సుఞ్ఞత్తా తదఙ్గవివేకాదివసేన **వివేకా**. విపస్సనామగ్గబోజ్ఝఙ్గా పరిచ్చాగవోసగ్గత్తా పక్ఖన్దనవోసగ్గత్తా చ **వోసగ్గా**. ఫలబోజ్ఝఙ్గా పక్ఖన్దనవోసగ్గత్తా వోసగ్గా.

**౧౯. మూలట్ఠం బుజ్ఝన్తీతి**ఆదయో ఏకేకపదవసేన నిద్దిట్ఠా నవ దసకా వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బా. **వసీభావప్పత్తానన్తి** పదం పన వత్తమానవచనాభావేన న యోజితం. **పరిగ్గహట్ఠా**దయో అభిఞ్ఞేయ్యనిద్దేసే వుత్తత్థా.

**౨౦.** పున థేరో అత్తనా దేసితం సుత్తన్తం ఉద్దిసిత్వా తస్స నిద్దేసవసేన బోజ్ఝఙ్గవిధిం దస్సేతుకామో **ఏకం సమయన్తి**ఆదికం నిదానం వత్వా సుత్తన్తం తావ ఉద్దిసి. అత్తనా దేసితసుత్తత్తా ఏవ చేత్థ **ఏవం మే సుతన్తి** న వుత్తం. **ఆయస్మా సారిపుత్తోతి** పనేత్థ దేసకబ్యత్తిభావత్థం అత్తానం పరం వియ కత్వా వుత్తం. ఈదిసఞ్హి వచనం లోకే గన్థేసు పయుజ్జన్తి. **పుబ్బణ్హసమయన్తి** సకలం పుబ్బణ్హసమయం. అచ్చన్తసంయోగత్థే ఉపయోగవచనం. సేసద్వయేపి ఏసేవ నయో. **సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గో ఇతి చే మే హోతీతి** సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గోతి ఏవఞ్చే మయ్హం హోతి. **అప్పమాణోతి మే హోతీతి** అప్పమాణోతి ఏవం మే హోతి. **సుసమారద్ధోతి మే హోతీతి** సుట్ఠు పరిపుణ్ణోతి ఏవం మే హోతి. **తిట్ఠన్తన్తి** నిబ్బానారమ్మణే పవత్తివసేన తిట్ఠన్తం. **చవతీతి** నిబ్బానారమ్మణతో అపగచ్ఛతి. సేసబోజ్ఝఙ్గేసుపి ఏసేవ నయో.

**రాజమహామత్తస్సాతి** రఞ్ఞో మహాఅమచ్చస్స, మహతియా వా భోగమత్తాయ భోగప్పమాణేన సమన్నాగతస్స. **నానారత్తానన్తి** నానారఙ్గరత్తానం, పూరణత్థే సామివచనం, నానారత్తేహీతి అత్థో. **దుస్సకరణ్డకోతి** దుస్సపేళా. **దుస్సయుగన్తి** వత్థయుగలం. **పారుపితున్తి** అచ్ఛాదేతుం. ఇమస్మిం సుత్తన్తే థేరస్స ఫలబోజ్ఝఙ్గా కథితా. యదా హి థేరో సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గం

సీసం కత్వా ఫలసమాపత్తిం సమాపజ్జతి, తదా ఇతరే తదన్వయా హోన్తి. యదా ధమ్మవిచయాదీసు అఞ్ఞతరం, తదా సేసాపి తదన్వయా హోన్తీతి ఏవం ఫలసమాపత్తియా అత్తనో చిణ్ణవసీభావం దస్సేన్తో థేరో ఇమం సుత్తన్తం కథేసీతి.

### సుత్తన్తనిద్దేసవణ్ణనా

**౨౧. కథం సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గో ఇతి చే హోతీతి బోజ్ఝఙ్గో**తి సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గం సీసం కత్వా ఫలసమాపత్తిం సమాపజ్జన్తస్స అఞ్ఞేసు బోజ్ఝఙ్గేసు విజ్జమానేసు ఏవం అయం సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గో హోతీతి ఇతి చే పవత్తస్స కథం సో సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గో హోతీతి అత్థో. **యావతా నిరోధూపట్ఠాతీ**తి యత్తకేన కాలేన నిరోధో ఉపట్ఠాతి, యత్తకే కాలే ఆరమ్మణతో నిబ్బానం ఉపట్ఠాతీతి అత్థో. **యావతా అచ్చీ**తి యత్తకేన పరిమాణేన జాలా. **కథం అప్పమాణో ఇతి చే హోతీతి బోజ్ఝఙ్గో**తి న అప్పమాణేపి సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గే విజ్జమానే ఏవం అయం అప్పమాణో హోతీతి ఇతి చే పవత్తస్స సో అప్పమాణో సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గో కథం హోతీతి అత్థో. **పమాణబద్ధా**తి కిలేసా చ పరియుట్ఠానా చ పోనోభవికసఙ్ఖారా చ పమాణబద్ధా నామ హోన్తి. "రాగోపమాణకరణో, దోసో పమాణకరణో, మోహో పమాణకరణో"తి (మ. ని. ౧.౪౫౯) వచనతో రాగాదయో యస్స ఉప్పజ్జన్తి, "అయం ఏత్తకో"తి తస్స పమాణకరణతో పమాణం నామ. తస్మిం పమాణే బద్ధా పటిబద్ధా ఆయత్తాతి కిలేసాదయో పమాణబద్ధా నామ హోన్తి. **కిలేసా**తి అనుసయభూతా, **పరియుట్ఠానా**తి సముదాచారప్పత్తకిలేసా. **సఙ్ఖారా పోనోభవికా**తి పునప్పునం భవకరణం పునభవో, పునభవో సీలమేతేసన్తి పోనభవికా, పోనభవికా ఏవ పోనోభవికా. కుసలాకుసలకమ్మసఙ్ఖాతా సఙ్ఖారా. **అప్పమాణో**తి వుత్తప్పకారస్స పమాణస్స అభావేన అప్పమాణో. మగ్గఫలానమ్పి అప్పమాణత్తా తతో విసేసనత్థం **అచలట్ఠేన అసఙ్ఖతట్ఠేనా**తి వుత్తం. భఙ్గాభావతో అచలో, పచ్చయాభావతో అసఙ్ఖతో. యో హి అచలో అసఙ్ఖతో చ, సో అతివియ పమాణవిరహితో హోతి.

**కథం సుసమారద్ధో ఇతి చే హోతీతి బోజ్ఝఙ్గో**తి అనన్తరం వుత్తనయేన యోజేతబ్బం. **విసమా**తి సయఞ్చ విసమత్తా, విసమస్స చ భావస్స హేతుత్తా విసమా. **సమధమ్మో**తి సన్తట్ఠేన పణీతట్ఠేన సమో ధమ్మో. పమాణాభావతో **సన్తో**. "యావతా, భిక్ఖవే, ధమ్మా సఙ్ఖతా వా అసఙ్ఖతా వా, విరాగో తేసం ధమ్మానం అగ్గమక్ఖాయతీ"తి (అ. ని. ౪.౩౪; ఇతివు. ౯౦) వచనతో సబ్బధమ్ముత్తమట్ఠేన **పణీతో**. తస్మిం సమధమ్మోతి వుత్తే సుసమే ఆరద్ధో **సుసమారద్ధో**. **ఆవజ్జితత్తా**తి ఫలసమాపత్తియా పవత్తకాలం సన్ధాయ వుత్తం. అనుప్పాదాదిసఙ్ఖాతే నిబ్బానే మనోద్వారావజ్జనస్స ఉప్పన్నత్తాతి వుత్తం హోతి. **తిట్ఠతీ**తి పవత్తతి. **ఉప్పాదా**దీని హేట్ఠా వుత్తత్థాని. సేసబోజ్ఝఙ్గమూలకేసుపి వారేసు ఏసేవ నయో.

బోజ్ఝఙ్గకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

### ౪. మేత్తాకథా

### మేత్తాకథావణ్ణనా

**౨౨.** ఇదాని బోజ్ఝఙ్గకథానన్తరం కథితాయ బోజ్ఝఙ్గకథాగతియా సుత్తన్తపుబ్బఙ్గమాయ మేత్తాకథాయ అపుబ్బత్థానువణ్ణనా. తత్థ సుత్తన్తే తావ **ఆసేవితాయా**తి ఆదరేన సేవితాయ. **భావితాయా**తి వడ్ఢితాయ. **బహులీకతాయా**తి పునప్పునం కతాయ. **యానీకతాయా**తి యుత్తయానసదిసాయ కతాయ. **వత్థుకతాయా**తి పతిట్ఠానట్ఠేన వత్థు వియ కతాయ. **అనుట్ఠితాయా**తి పచ్చుపట్ఠితాయ. **పరిచితాయా**తి సమన్తతో చితాయ ఉపచితాయ. **సుసమారద్ధాయా**తి సుట్ఠు

సమారద్ధాయ సుకతాయ . **ఆనిసంసాతి** గుణా. **పాటికఙ్ఖాతి** పటికఙ్ఖితబ్బా ఇచ్ఛితబ్బా. **సుఖం సుపతీతి** యథా సేసజనా సమ్పరివత్తమానా కాకచ్ఛమానా దుక్ఖం సుపన్తి, ఏవం అసుపిత్వా సుఖం సుపతి. నిద్దం ఓక్కన్తోపి సమాపత్తిం సమాపన్నో వియ హోతి. **సుఖం పటిబుజ్ఝతీతి** యథా అఞ్ఞే నిత్థునన్తా విజమ్భన్తా సమ్పరివత్తన్తా దుక్ఖం పటిబుజ్ఝన్తి, ఏవం అపటిబుజ్ఝిత్వా వికసమానమివ పదుమం సుఖం నిబ్బికారం పటిబుజ్ఝతి. **న పాపకం సుపినం పస్సతీతి** సుపినం పస్సన్తోపి భద్దకమేవ సుపినం పస్సతి. చేతియం వన్దన్తో వియ పూజం కరోన్తో వియ ధమ్మం సుణన్తో వియ చ హోతి. యథా పనఞ్ఞే అత్తానం చోరేహి పరివారితం వియ వాళేహి ఉపద్దుతం వియ పపాతే పతన్తం వియ చ పస్సన్తి, న ఏవం పాపకం సుపినం పస్సతి. **మనుస్సానం పియో హోతీతి** ఉరే ఆముత్తముత్తాహారో వియ సీసే పిళన్ధమాలా వియ చ మనుస్సానం పియో హోతి మనాపో. **అమనుస్సానం పియో హోతీతి** యథేవ చ మనుస్సానం, ఏవం అమనుస్సానమ్పి పియో హోతి. **దేవతా రక్ఖన్తీతి** పుత్తమివ మాతాపితరో దేవతా రక్ఖన్తి. **నాస్స అగ్గి వా విసం వా సత్థం వా కమతీతి** మేత్తావిహారిస్స కాయే అగ్గి వా విసం వా సత్థం వా న కమతి న పవిసతి, నాస్స కాయం వికోపేతీతి వుత్తం హోతి. **తువటం చిత్తం సమాధియతీతి** మేత్తావిహారినో ఖిప్పమేవ చిత్తం సమాధియతి, నత్థి తస్స దన్ధాయితత్తం. **ముఖవణ్ణో విప్పసీదతీతి** బన్ధనా పముత్తతాలపక్కం వియ చస్స విప్పసన్నవణ్ణం ముఖం హోతి. **అసమ్మూళ్హో కాలం కరోతీతి** మేత్తావిహారినో సమ్మోహమరణం నామ నత్థి, అసమ్మూళ్హో నిద్దం ఓక్కమన్తో వియ కాలం కరోతి. **ఉత్తరి అప్పటివిజ్ఝన్తోతి** మేత్తాసమాపత్తితో ఉత్తరిం అరహత్తం అధిగన్తుం అసక్కోన్తో ఇతో చవిత్వా సుత్తప్పబుద్ధో వియ **బ్రహ్మలోకూపగో హోతీతి** బ్రహ్మలోకం ఉపపజ్జతీతి అత్థో.

మేత్తానిద్దేసే **అనోధిసో ఫరణాతి** ఓధి మరియాదా, న ఓధి అనోధి. తతో అనోధిసో, అనోధితోతి అత్థో, నిప్పదేసతో ఫుసనాతి వుత్తం హోతి. **ఓధిసోతి** పదేసవసేన. **దిసాఫరణాతి** దిసాసు ఫరణా. **సబ్బేతి** అనవసేసపరియాదానం. **సత్తాతిపదస్స** అత్థో ఞాణకథామాతికావణ్ణనాయం వుత్తో, రుళ్హీసద్దేన పన వీతరాగేసుపి అయం వోహారో వత్తతి విళీవమయేపి బీజనివిసేసే తాలవణ్టవోహారో వియ. **అవేరాతి** వేరరహితా. **అబ్యాపజ్జాతి** బ్యాపాదరహితా. **అనీఘాతి** నిద్దుక్ఖా. అనిఘాతిపి పాఠో. **సుఖీ అత్తానం పరిహరన్తూతి** సుఖితా హుత్వా అత్తభావం వత్తయన్తు. "అవేరా"తి చ సకసన్తానే చ పరే పటిచ్చ, పరసన్తానే చ ఇతరే పటిచ్చ వేరాభావో దస్సితో, "అబ్యాపజ్జా"తిఆదీసు వేరాభావా తమ్మూలకబ్యాపాదాభావో, "అనీఘా"తి బ్యాపాదాభావా తమ్మూలకదుక్ఖాభావో, "సుఖీ అత్తానం పరిహరన్తూ"తి దుక్ఖాభావాసుఖేన అత్తభావపరిహరణం దస్సితన్తి ఏవమేత్థ వచనసమ్బన్ధో వేదితబ్బోతి. ఇమేసు చ "అవేరా హోన్తూ"తిఆదీసు చతూసుపి వచనేసు యం యం పాకటం హోతి, తస్స తస్స వసేన మేత్తాయ ఫరతి.

**పాణాతిఆదీసు** పాణనతాయ పాణా, అస్సాసపస్సాసాయత్తవుత్తితాయాతి అత్థో. భూతత్తా **భూతా,** అభినిబ్బత్తాతి అత్థో. పుం వుచ్చతి నిరయో, తం పుం గలన్తి గచ్ఛన్తీతి **పుగ్గలా.** అత్తభావో వుచ్చతి సరీరం, ఖన్ధపఞ్చకమేవ వా, తం ఉపాదాయ పఞ్ఞత్తిమత్తసబ్భావతో, తస్మిం అత్తభావే పరియాపన్నా పరిచ్ఛిన్నా అన్తోగధాతి **అత్తభావపరియాపన్నా.** యథా చ సత్తాతి వచనం, ఏవం సేసానిపి రుళ్హీవసేన ఆరోపేత్వా సబ్బానేతాని సబ్బసత్తవేవచనానీతి వేదితబ్బాని. కామఞ్చ అఞ్ఞానిపి "సబ్బే జన్తూ సబ్బే జీవా"తిఆదీని సబ్బసత్తవేవచనాని అత్థి, పాకటవసేన పన ఇమానేవ పఞ్చ గహేత్వా "పఞ్చహాకారేహి అనోధిసో ఫరణా మేత్తాచేతోవిముత్తీ"తి వుచ్చతి. యే పన "సత్తా పాణా"తిఆదీనం న కేవలం వచనమత్తతోవ, అథ ఖో అత్థతోపి నానత్తమేవ ఇచ్ఛేయ్యుం, తేసం అనోధిసో ఫరణా విరుజ్ఝతి. తస్మా తథా అత్థం అగ్గహేత్వా ఇమేసు పఞ్చసు ఆకారేసు అఞ్ఞతరవసేన అనోధిసో మేత్తాయ ఫరతి.

ఓధిసో ఫరణే పన **ఇత్థియో పురిసా**తి లిఙ్గవసేన వుత్తం, **అరియా అనరియా**తి అరియపుథుజ్జనవసేన, **దేవామనుస్సా వినిపాతికా**తి ఉపపత్తివసేన. దిసాఫరణేపి దిసావిభాగం అకత్వా సబ్బదిసాసు "సబ్బే సత్తా"తిఆదినా నయేన ఫరణతో అనోధిసో ఫరణా హోతి, సబ్బదిసాసు "సబ్బా ఇత్థియో"తిఆదినా నయేన ఫరణతో ఓధిసో ఫరణా.

యస్మా పన అయం తివిధాపి మేత్తాఫరణా అప్పనాపత్తచిత్తస్స వసేన వుత్తా, తస్మా తీసు వారేసు అప్పనా గహేతబ్బా. అనోధిసో ఫరణే తావ "సబ్బే సత్తా అవేరా హోన్తూ"తి ఏకా, "అబ్యాపజ్జా హోన్తూ"తి ఏకా "అనీఘా హోన్తూ"తి ఏకా, "సుఖీ అత్తానం పరిహరన్తూ"తి ఏకా. తానిపి హి చత్తారి హితోపసంహారవసేనేవ వుత్తాని. హితోపసంహారలక్ఖణా హి మేత్తా. ఇతి "సత్తా"తిఆదీసు పఞ్చసు ఆకారేసు చతస్సన్నం చతస్సన్నం అప్పనానం వసేన వీసతి అప్పనా హోన్తి, ఓధిసో ఫరణే "సబ్బా ఇత్థియో"తిఆదీసు సత్తసు ఆకారేసు చతస్సన్నం చతస్సన్నం వసేన అట్ఠవీసతి అప్పనా. దిసాఫరణే పన "సబ్బే పురత్థిమాయ దిసాయ సత్తా"తిఆదినా నయేన ఏకమేకిస్సా దిసాయ వీసతి వీసతి కత్వా ద్వే సతాని, "సబ్బా పురత్థిమాయ దిసాయ ఇత్థియో"తిఆదినా నయేన ఏకమేకిస్సా దిసాయ అట్ఠవీసతి అట్ఠవీసతి కత్వా అసీతి ద్వే సతానీతి చత్తారి సతాని అసీతి చ అప్పనా. ఇతి సబ్బానిపి ఇధ వుత్తాని అట్ఠవీసాధికాని పఞ్చ అప్పనాసతాని హోన్తి. యథా చ మేత్తాయ తివిధేన ఫరణా వుత్తా, తథా కరుణాముదితాఉపేక్ఖానమ్పి వుత్తావ హోతీతి వేదితబ్బం.

## ౧. ఇన్ద్రియవారవణ్ణనా

**౨౨**. అథ మేత్తూపసంహారాకారం ఇన్ద్రియాదిపరిభావనఞ్చ దస్సేతుం **సబ్బేసం సత్తానం పీళనం వజ్జేత్వా**తిఆదిమాహ. తత్థ **పీళన**న్తి అబ్భన్తరతో సరీరపీళనం. **ఉపఘాత**న్తి బాహిరతో సరీరోపఘాతం. **సన్తాప**న్తి యథా తథా వా చిత్తసన్తాపనం. **పరియాదాన**న్తి పకతియా జీవితాదిపరిక్ఖయం. **విహేస**న్తి పరతో జీవితవిహేఠనం. **వజ్జేత్వా**తి పీళనాదీసు ఏకేకం అత్తనో చిత్తేనేవ అపనేత్వా. ఇమాని పీళనాదీని పఞ్చ పదాని మేత్తోపసంహారస్స పటిపక్ఖవివజ్జనవసేన వుత్తాని, **అపీళనాయా**తిఆదీని మేత్తోపసంహారవసేన. **అపీళనాయా**తి అపీళనాకారేన, సబ్బే సత్తే మేత్తాయతీతి సమ్బన్ధో. ఏవం సేసేసుపి. **మా వేరినో మా దుక్ఖినో మా దుక్ఖితత్తా**తి ఇమానిపి తీణి మేత్తోపసంహారస్స పటిపక్ఖపటిక్ఖేపవచనాని. మా-వచనస్స మా హోన్తూతి అత్థో. **అవేరినో సుఖినో సుఖితత్తా**తి ఇమాని తీణి మేత్తోపసంహారవచనాని. "అబ్యాపజ్జా అనీఘా"తి ఇదం ద్వయం "సుఖినో"తి వచనేన సఙ్గహితన్తి వేదితబ్బం. **సుఖితత్తా**తి తస్సేవ సుఖస్స నిచ్చప్పవత్తిదస్సనం. "సుఖితత్తా"తి చ "సుఖీ అత్తానం పరిహరన్తూ"తి చ అత్థతో ఏకం. "అపీళనాయా"తిఆదీహి వా అబ్యాపజ్జానీఘవచనాని సఙ్గహితాని. **అట్ఠహాకారేహీ**తి "అపీళనాయా"తిఆదయో పఞ్చ మేత్తోపసంహారాకారా "అవేరినో హోన్తూ"తిఆదయో తయో మేత్తోపసంహారాకారాతి ఇమేహి అట్ఠహాకారేహి. **మేత్తాయతీ**తి సినియ్హతి. **తం ధమ్మం చేతయతీ**తి తం హితోపసంహారం చేతయతి అభిసన్దహతి, పవత్తేతీతి అత్థో. **సబ్బబ్యాపాదపరియుట్ఠానేహి విముచ్చతీ**తి మేత్తాయ పటిపక్ఖభూతేహి సబ్బేహి బ్యాపాదసముదాచారేహి విక్ఖమ్భనతో విముచ్చతి. **మేత్తా చ చేతో చ విముత్తి చా**తి ఏకాయేవ మేత్తా తిధా వణ్ణితా.

**అవేరినో ఖేమినో సుఖినో**తి ఇమాని తీణి పదాని పుబ్బే వుత్తే ఆకారే సఙ్ఖేపేన సఙ్గహేత్వా వుత్తాని. **సద్ధాయ అధిముచ్చతీ**తిఆదినా నయేన వుత్తాని పఞ్చిన్ద్రియాని మేత్తాయ సమ్పయుత్తానియేవ. **ఆసేవనా**తిఆదీసు ఛసు వారేసు ఆసేవీయతి ఏతేహి మేత్తాతి ఆసేవనా. తథా **భావనా బహులీకమ్మం. అలఙ్కారా**తి విభూసనా. **స్వాలఙ్కతా**తి సుట్ఠు అలఙ్కతా భూసితా. **పరిక్ఖారా**తి సమ్భారా. **సుపరిక్ఖతా**తి సుట్ఠు సమ్భతా. **పరివారా**తి రక్ఖనట్ఠేన. పున ఆసేవనాదీని అట్ఠవీసతి పదాని మేత్తాయ వణ్ణభణనత్థం వుత్తాని. తత్థ **పారిపూరీ**తి పరిపుణ్ణభావా. **సహగతా**తి మేత్తాయ సహగతా. తథా

**సహజాతాదయో. పక్ఖన్దనాతి** మేత్తాయ పవిసనా, పక్ఖన్దతి ఏతేహి మేత్తాతి వా పక్ఖన్దనా. తథా **సంసీదనాదయో. ఏతం సన్తన్తి ఫస్సనాతి** ఏసా మేత్తా సన్తాతి ఏతేహి ఫస్సనా హోతీతి ఏతం సన్తన్తి ఫస్సనా “ఏతదగ్గ”న్తిఆదీసు (అ. ని. ౧.౧౮౮ ఆదయో) వియ నపుంసకవచనం. **స్వాధిట్ఠితాతి** సుట్ఠు పతిట్ఠితా. **సుసముగ్గతాతి** సుట్ఠు సముస్సితా. **సువిముత్తాతి** అత్తనో అత్తనో పచ్చనీకేహి సుట్ఠు విముత్తా. **నిబ్బత్తేన్తీతి** మేత్తాసమ్పయుత్తా హుత్వా మేత్తం నిబ్బత్తేన్తి. **జోతేన్తీతి** పాకటం కరోన్తి. **పతాపేన్తీతి** విరోచేన్తి.

### ౨-౪. బలాదివారత్తయవణ్ణనా

**౨౪-౨౭.** ఇన్ద్రియవారే వుత్తనయేనేవ బలవారోపి వేదితబ్బో. బోజ్ఝఙ్గమగ్గఙ్గవారా పరియాయేన వుత్తా, న యథాలక్ఖణవసేన. మగ్గఙ్గవారే సమ్మావాచాకమ్మన్తాజీవా మేత్తాయ పుబ్బభాగవసేన వుత్తా, న అప్పనావసేన. న హి ఏతే మేత్తాయ సహ భవన్తి. **సబ్బేసం పాణానన్తి**ఆదీనం సేసవారానమ్పి సత్తవారే వుత్తనయేనేవ అత్థో వేదితబ్బో. మేత్తాభావనావిధానం పన విసుద్ధిమగ్గతో (విసుద్ధి. ౧.౨౪౦ ఆదయో) గహేతబ్బన్తి.

మేత్తాకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

### ౫. విరాగకథా

### విరాగకథావణ్ణనా

**౨౮.** ఇదాని మగ్గపయోజనపరియోసానాయ మేత్తాకథాయ అనన్తరం కథితాయ విరాగసఙ్ఖాతమగ్గపుబ్బఙ్గమాయ విరాగకథాయ అపుబ్బత్థానువణ్ణనా. తత్థ పఠమం తావ “నిబ్బిన్దం విరజ్జతి విరాగా విముచ్చతీ”తి (మహావ. ౨౩) వుత్తానం ద్విన్నం సుత్తన్తపదానం అత్థం నిద్దిసితుకామేన **విరాగో మగ్గో, విముత్తి ఫలన్తి** ఉద్దేసో ఠపితో. తత్థ పఠమం వచనత్థం తావ నిద్దిసితుకామో **కథం విరాగో మగ్గోతి**ఆదిమాహ. తత్థ **విరజ్జతీతి** విరత్తా హోతి. సేసాని మగ్గఞాణనిద్దేసే వుత్తత్థాని. **విరాగోతి** యస్మా సమ్మాదిట్ఠి విరజ్జతి, తస్మా విరాగో నామాతి అత్థో . సో చ విరాగో యస్మా విరాగారమ్మణో…పే.… విరాగే పతిట్ఠితో, తస్మా చ విరాగోతి ఏవం “విరాగారమ్మణో”తిఆదీనం పఞ్చన్నం వచనానం సమ్బన్ధో వేదితబ్బో. తత్థ **విరాగారమ్మణోతి** నిబ్బానారమ్మణో. **విరాగగోచరోతి** నిబ్బానవిసయో. **విరాగే సముదాగతోతి** నిబ్బానే సముప్పన్నో. **విరాగే ఠితోతి** పవత్తివసేన నిబ్బానే ఠితో. **విరాగే పతిట్ఠితోతి** అనివత్తనవసేన నిబ్బానే పతిట్ఠితో.

**నిబ్బానఞ్చ విరాగోతి** నిబ్బానం విరాగహేతుత్తా విరాగో. **నిబ్బానారమ్మణతాజాతాతి** నిబ్బానారమ్మణే జాతా, నిబ్బానారమ్మణభావేన వా జాతా. తే మగ్గసమ్పయుత్తా సబ్బేవ ఫస్సాదయో ధమ్మా విరజ్జనట్ఠేన **విరాగా హోన్తీతి** విరాగా నామ హోన్తి. **సహజాతానీతి** సమ్మాదిట్ఠిసహజాతాని సమ్మాసఙ్కప్పాదీని సత్త మగ్గఙ్గాని. **విరాగం గచ్ఛన్తీతి విరాగో మగ్గోతి** విరాగం నిబ్బానం ఆరమ్మణం కత్వా గచ్ఛన్తీతి విరాగారమ్మణత్తా విరాగో నామ, మగ్గనట్ఠేన మగ్గో నామ హోతీతి అత్థో. ఏకేకమ్పి మగ్గఙ్గం మగ్గోతి నామం లభతి. ఇతి ఏకేకస్స అఙ్గస్స మగ్గత్తే వుత్తే సమ్మాదిట్ఠియాపి మగ్గత్తం వుత్తమేవ హోతి. తస్మాయేవ చ **ఏతేన మగ్గేనాతి** అట్ఠ మగ్గఙ్గాని గహేత్వా వుత్తం. **బుద్ధా చాతి** పచ్చేకబుద్ధాపి సఙ్గహితా. తేపి హి “ద్వేమే, భిక్ఖవే, బుద్ధా తథాగతో చ అరహం సమ్మాసమ్బుద్ధో పచ్చేకబుద్ధో చా”తి (అ. ని. ౨.౫౭) వుత్తత్తా బుద్ధాయేవ . **అగతన్తి**

అనమతగ్గే సంసారే అగతపుబ్బం. **దిసన్తి** సకలాయపటిపత్తియా దిస్సతి అపదిస్సతి అభిసన్దహీయతీతి దిసా, సబ్బబుద్ధేహి వా పరమం సుఖన్తి దిస్సతి అపదిస్సతి కథీయతీతి దిసా , సబ్బదుక్ఖం వా దిస్సన్తి విస్సజ్జేన్తి ఉజ్ఝన్తి ఏతాయాతి దిసా. తం దిసం. **అట్ఠఙ్గికో మగ్గో**తి కిం వుత్తం హోతి? యో సో అట్ఠఙ్గికో ధమ్మసమూహో, సో ఏతేన నిబ్బానం గచ్ఛన్తీతి గమనట్ఠేన మగ్గో నామాతి వుత్తం హోతి. **పుథుసమణబ్రాహ్మణానం పరప్పవాదాన**న్తి విసుం విసుం సమణానం బ్రాహ్మణానఞ్చ ఇతో అఞ్ఞలద్ధికానం. **అగ్గో**తి తేసం సేసమగ్గానం విసిట్ఠో. **సేట్ఠో**తి సేసమగ్గతో అతివియ పసంసనీయో. **మోక్ఖో**తి ముఖే సాధు, సేసమగ్గానం అభిముఖే అయమేవ సాధూతి అత్థో. **ఉత్తమో**తి సేసమగ్గే అతివియ ఉత్తిణ్ణో. **పవరో**తి సేసమగ్గతో నానప్పకారేహి సమ్భజనీయో. **ఇతీ**తి కారణత్థే నిపాతో. తస్మా భగవతా "మగ్గానం అట్ఠఙ్గికో సేట్ఠో"తి వుత్తోతి అధిప్పాయో. వుత్తఞ్హి భగవతా –

"మగ్గానట్ఠఙ్గికో సేట్ఠో, సచ్చానం చతురో పదా;

విరాగో సేట్ఠో ధమ్మానం, ద్విపదానఞ్చ చక్ఖుమా"తి. (ధ॰ ప॰ ౨౭౩);

తం ఇధ విచ్ఛిన్దిత్వా "మగ్గానం అట్ఠఙ్గికో సేట్ఠో"తి వుత్తం. సేసవారేసుపి ఇమినా చ నయేన హేట్ఠా వుత్తనయేన చ అత్థో వేదితబ్బో.

**దస్సనవిరాగో**తిఆదీసు దస్సనసఙ్ఖాతో విరాగో దస్సనవిరాగో. ఇన్ద్రియట్ఠతో బలస్స విసిట్ఠత్తా ఇధ ఇన్ద్రియతో బలం పఠమం వుత్తన్తి వేదితబ్బం. **ఆధిపతేయ్యట్ఠేన ఇన్ద్రియానీ**తిఆది ఇన్ద్రియాదీనం అత్థవిభావనా, న విరాగస్స. **తథట్ఠేన సచ్చా**తి సచ్చఞాణం వేదితబ్బం. **సీలవిసుద్ధీ**తి సమ్మావాచాకమ్మన్తాజీవా. **చిత్తవిసుద్ధీ**తి సమ్మాసమాధి. **దిట్ఠివిసుద్ధీ**తి సమ్మాదిట్ఠిసఙ్కప్పా. **విముత్తట్ఠేనా**తి తంతంమగ్గవజ్ఝకిలేసేహి ముత్తట్ఠేన. **విజ్జా**తి సమ్మాదిట్ఠి. **విముత్తీ**తి సముచ్ఛేదవిముత్తి. **అమతోగధం నిబ్బానం పరియోసానట్ఠేన మగ్గో**తి మగ్గఫలపచ్చవేక్ఖణాహి మగ్గీయతీతి మగ్గో.

ఇమస్మిం విరాగనిద్దేసే వుత్తా ధమ్మా సబ్బేపి మగ్గక్ఖణేయేవ. విముత్తినిద్దేసే ఫలక్ఖణే. తస్మా ఛన్దమనసికారాపి మగ్గఫలసమ్పయుత్తా.

**౨౯**. విరాగనిద్దేసే వుత్తనయేనేవ విముత్తినిద్దేసేపి అత్థో వేదితబ్బో. ఫలం పనేత్థ పటిప్పస్సద్ధివిముత్తత్తా **విముత్తి,** నిబ్బానం నిస్సరణవిముత్తత్తా విముత్తి. "సహజాతాని సత్తఙ్గానీ"తిఆదీని వచనాని ఇధ న లబ్భన్తీతి న వుత్తాని. సయం ఫలవిముత్తత్తా **పరిచ్చాగట్ఠేన విముత్తీ**తి ఏత్తకమేవ వుత్తం. సేసం వుత్తనయమేవాతి.

విరాగకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

## ౬. పటిసమ్భిదాకథా

### ౧. ధమ్మచక్కపవత్తనవారవణ్ణనా

**౩౦**. ఇదాని విరాగసఙ్ఖాతమగ్గవసేన సిద్ధం పటిసమ్భిదాపభేదం దస్సేన్తేన కథితాయ ధమ్మచక్కప్పవత్తనసుత్తన్తపుబ్బఙ్గమాయ పటిసమ్భిదాకథాయ అపుబ్బత్థానువణ్ణనా. సుత్తన్తే తావ **బారాణసియ**న్తి బారాణసా నామ నదీ, బారాణసాయ అవిదూరే భవా నగరీ బారాణసీ. తస్సం బారాణసియం. **ఇసిపతనే మిగదాయే**తి

ఇసీనం పతనుప్పతనవసేన ఏవంలద్ధనామే మిగానం అభయదానదిన్నట్ఠానత్తా మిగదాయసఙ్ఖాతే ఆరామే. తత్థ హి ఉప్పన్నుప్పన్నా సబ్బఞ్ఞుఇసయో పతన్తి, ధమ్మచక్కప్పవత్తనత్థం నిసీదన్తీతి అత్థో. నన్దమూలకపబ్భారతో సత్తాహచ్చయేన నిరోధసమాపత్తితో వుట్ఠితా అనోతత్తదహే కతముఖధోవనకిచ్చా ఆకాసేన ఆగన్త్వా పచ్చేకబుద్ధఇసయోపేత్థ సమోసరణవసేన పతన్తి , ఉపోసథత్థఞ్చ అనుపోసథత్థఞ్చ సన్నిపతన్తి, గన్ధమాదనం పటిగచ్ఛన్తా చ తతో చ ఉప్పతన్తీతిపి ఇమినా ఇసీనం పతనుప్పతనవసేన తం “ఇసిపతన”న్తి వుచ్చతి. “ఇసిపదన”న్తిపి పాఠో. **పఞ్చవగ్గియేతి** –

> “కోణ్డఞ్ఞో భద్దియో వప్పో, మహానామో చ అస్సజి;
> ఏతే పఞ్చ మహాథేరా, పఞ్చవగ్గాతి వుచ్చరే”తి. –

ఏవం వుత్తానం పఞ్చన్నం భిక్ఖూనం వగ్గో పఞ్చవగ్గో. తస్మిం పఞ్చవగ్గే భవా తంపరియాపన్నత్తాతి పఞ్చవగ్గియా, తే పఞ్చవగ్గియే. **భిక్ఖూ ఆమన్తేసీతి** దీపఙ్కరదసబలస్స పాదమూలే కతాభినీహారతో పట్ఠాయ పారమియో పూరేన్తో అనుపుబ్బేన పచ్ఛిమభవం పత్వా పచ్ఛిమభవే చ కతాభినిక్ఖమనో అనుపుబ్బేన బోధిమణ్డం పత్వా తత్థ అపరాజితపల్లఙ్కే నిసిన్నో మారబలం భిన్దిత్వా పఠమయామే పుబ్బేనివాసం అనుస్సరిత్వా మజ్ఝిమయామే దిబ్బచక్ఖుం విసోధేత్వా పచ్ఛిమయామావసానే దససహస్సిలోకధాతుం ఉన్నాదేన్తో సమ్పకమ్పేన్తో సబ్బఞ్ఞుతం పత్వా సత్త సత్తాహాని బోధిమణ్డే వీతినామేత్వా మహాబ్రహ్మునా ఆయాచితధమ్మదేసనా బుద్ధచక్ఖునా లోకం వోలోకేత్వా లోకానుగ్గహేన బారాణసిం గన్త్వా పఞ్చవగ్గియే భిక్ఖూ సఞ్ఞాపేత్వా ధమ్మచక్కం పవత్తేతుకామో ఆమన్తేసి.

**ద్వేమే, భిక్ఖవే, అన్తాతి** ద్వేమే, భిక్ఖవే, కోట్ఠాసా. ఇమస్స పన వచనస్స సముదాహారేన సముదాహారనిగ్ఘోసో హేట్ఠా అవీచిం ఉపరి భవగ్గం పత్వా దససహస్సిం లోకధాతుం పత్థరిత్వా అట్ఠాసి, తస్మింయేవ సమయే అట్ఠారసకోటిసఙ్ఖా బ్రహ్మానో సమాగచ్ఛింసు. పచ్ఛిమదిసాయ సూరియో అత్థఙ్గమేతి, పురత్థిమాయ దిసాయ ఉత్తరాసాళ్హనక్ఖత్తేన యుత్తో పుణ్ణచన్దో ఉగ్గచ్ఛతి. తస్మిం సమయే భగవా ధమ్మచక్కప్పవత్తనసుత్తన్తం ఆరభన్తో “ద్వేమే, భిక్ఖవే, అన్తా”తిఆదిమాహ.

తత్థ **పబ్బజితేనాతి** గిహిసంయోజనం వత్థుకామం ఛేత్వా పబ్బజితేన. **న సేవితబ్బాతి** న వలఞ్జేతబ్బా. పబ్బజితానంయేవ విసేసతో పటిపత్తియా భాజనభూతత్తా “పబ్బజితేన న సేవితబ్బా”తి వుత్తం. **యో చాయం కామేసు కామసుఖల్లికానుయోగోతి** యో చ అయం వత్థుకామేసు కిలేసకామసుఖస్స, కిలేసకామసుఖనిస్సయస్స వా అనుయోగో. **హీనోతి** లామకో. **గమ్మోతి** గామవాసీనం సన్తకో. **పోథుజ్జనికోతి** పుథుజ్జనేన అన్ధబాలజనేన ఆచిణ్ణో. **అనరియోతి** న అరియో. అథ వా న విసుద్ధానం ఉత్తమానం అరియానం సన్తకో. **అనత్థసంహితోతి** న అత్థసంహితో, సుఖావహకారణం అనిస్సితోతి అత్థో. **అత్తకిలమథానుయోగోతి** అత్తనో కిలమథస్స అనుయోగో , అత్తనో దుక్ఖకరణన్తి అత్థో. **దుక్ఖోతి** కణ్టకాపస్సయసేయ్యాదీహి అత్తమారణేహి దుక్ఖావహో. తపస్సీహి “ఉత్తమం తపో”తి గహితత్తా తేసం చిత్తానురక్ఖనత్థం ఇధ “హీనో”తి న వుత్తం, పబ్బజితానం ధమ్మత్తా “గమ్మో”తి చ, గిహీహి అసాధారణత్తా “పోథుజ్జనికో”తి చ న వుత్తం. తత్థ పన కేహిచి పబ్బజితపటిఞ్ఞేహి దిట్ఠధమ్మనిబ్బానవాదేహి “యతో ఖో, భో , అయం అత్తా పఞ్చహి కామగుణేహి సమప్పితో సమఙ్గీభూతో పరిచారేతి, ఏత్తావతా ఖో, భో, అయం అత్తా దిట్ఠధమ్మనిబ్బానప్పత్తో హోతీ”తి (దీ. ని. ౧.౯౪) గహితత్తా తేసం చిత్తానురక్ఖనత్థఞ్చ పచ్చుప్పన్నే సుఖత్తా చ తస్స ధమ్మసమాదానస్స “దుక్ఖో”తి న వుత్తం. కామసుఖల్లికానుయోగో పచ్చుప్పన్నే తణ్హాదిట్ఠిసంకిలిట్ఠసుఖత్తా ఆయతిఞ్చ దుక్ఖవిపాకత్తా తదనుయుత్తానం తణ్హాదిట్ఠిబన్ధనబద్ధత్తా చ న సేవితబ్బో, అత్తకిలమథానుయోగో పచ్చుప్పన్నే దిట్ఠిసంకిలిట్ఠదుక్ఖత్తా ఆయతిఞ్చ దుక్ఖవిపాకత్తా తదనుయుత్తానం దిట్ఠిబన్ధనబద్ధత్తా చ

న సేవితబ్బో, **ఏతే ఖోతి** తే ఏతే. **అనుపగమ్మాతి** న ఉపగన్త్వా. **మజ్ఝిమాతి** సంకిలిట్ఠసుఖదుక్ఖానం అభావా మజ్ఝే భవాతి మజ్ఝిమా. సా ఏవ నిబ్బానం పటిపజ్జన్తి ఏతాయాతి **పటిపదా. అభిసమ్బుద్ధాతి** పటివిద్ధా. **చక్ఖుకరణీ**తిఆదీసు పఞ్ఞాచక్ఖుం కరోతీతి చక్ఖుకరణీ. **ఞాణకరణీ**తి తస్సేవ వేవచనం. **ఉపసమాయాతి** కిలేసూపసమాయ. **అభిఞ్ఞాయాతి** చతున్నం సచ్చానం అభిజాననత్థాయ. **సమ్బోధాయాతి** తేసంయేవ సమ్బుజ్ఝనత్థాయ. **నిబ్బానాయాతి** నిబ్బానసచ్ఛికిరియత్థాయ. అథ వా దస్సనమగ్గఞాణం కరోతీతి **చక్ఖుకరణీ**. భావనామగ్గఞాణం కరోతీతి **ఞాణకరణీ**. సబ్బకిలేసానం **ఉపసమాయ**. సబ్బధమ్మానం **అభిఞ్ఞాయ**. అరహత్తఫల**సమ్బోధాయ**. కిలేసానఞ్చ ఖన్ధానఞ్చ **నిబ్బానాయ**. సచ్చకథా అభిఞ్ఞేయ్యనిద్దేసే వుత్తా.

ఏవం భగవా సచ్చాని పకాసేత్వా అత్తని కతబహుమానానం తేసం అత్తనో పటివేధక్కమం సుత్వా పటిపత్తియా బహుమానారోపనేన పటిపత్తియం రత్వా సచ్చప్పటివేధం పస్సన్తో **ఇదం దుక్ఖం అరియసచ్చన్తి మే, భిక్ఖవే**తిఆదినా అత్తనో పటివేధక్కమం దస్సేసి. తత్థ **అననుస్సుతేసూతి** న అనుస్సుతేసు, పరం అనుగన్త్వా అస్సుతేసూతి అత్థో. **చక్ఖూ**తిఆదీనం అత్థో పరతో ఆవి భవిస్సతి. **ఇదం దుక్ఖం అరియసచ్చం, ఇదం దుక్ఖసముదయం, ఇదం దుక్ఖనిరోధం, ఇదం దుక్ఖనిరోధగామినీ పటిపదా అరియసచ్చ**న్తి చతున్నం సచ్చానం దస్సనపటివేధో సేఖభూమియం. **పరిఞ్ఞేయ్యం పహాతబ్బం సచ్ఛికాతబ్బం భావేతబ్బ**న్తి చతున్నం సచ్చానం భావనాపటివేధో సేఖభూమియంయేవ. **పరిఞ్ఞాతం పహీనం సచ్ఛికతం భావిత**న్తి చతున్నం సచ్చానం పచ్చవేక్ఖణా అసేఖభూమియం.

**తిపరివట్ట**న్తి సచ్చఞాణకిచ్చఞాణకతఞాణసఙ్ఖాతానం తిణ్ణం పరివట్టానం వసేన తయో పరివట్టా అస్సాతి తిపరివట్టం. ఏత్థ హి "ఇదం దుక్ఖం, ఇదం దుక్ఖసముదయం , ఇదం దుక్ఖనిరోధం, ఇదం దుక్ఖనిరోధగామినీ పటిపదా అరియసచ్చ"న్తి ఏవం చతూసు సచ్చేసు యథాభూతఞాణం **సచ్చఞాణం** నామ. తేసుయేవ "పరిఞ్ఞేయ్యం పహాతబ్బం సచ్ఛికాతబ్బం భావేతబ్బ"న్తి ఏవం కత్తబ్బకిచ్చజాననఞాణం **కిచ్చఞాణం** నామ. "పరిఞ్ఞాతం పహీనం సచ్ఛికతం భావిత"న్తి ఏవం తస్స కిచ్చస్స కతభావజాననఞాణం **కతఞాణం** నామ. **ద్వాదసాకార**న్తి తేసంయేవ ఏకేకస్మిం సచ్చే తిణ్ణం తిణ్ణం ఆకారానం వసేన ద్వాదస ఆకారా అస్సాతి ద్వాదసాకారం. **ఞాణదస్సన**న్తి ఏతేసం తిపరివట్టానం ద్వాదసన్నం ఆకారానం వసేన ఉప్పన్నం ఞాణసఙ్ఖాతం దస్సనం. **అత్తమనాతి** సకమనా. సత్తానఞ్హి సుఖకామత్తా దుక్ఖపటికూలత్తా పీతిసోమనస్సయుత్తమనో సకమనో నామ, పీతిసోమనస్సేహి అత్తమనా గహితమనా బ్యాపితమనాతి వా అత్థో. **అభినన్దు**న్తి అభిముఖా హుత్వా నన్దింసు. **వేయ్యాకరణే**తి సుత్తన్తే. నిగ్గాథకో హి సుత్తన్తో కేవలం అత్థస్స బ్యాకరణతో వేయ్యాకరణం నామ. **భఞ్ఞమానే**తి కథియమానే. వత్తమానసమీపే వత్తమానవచనం కతం, భణితేతి అత్థో. **విరజ**న్తి విగతరాగాదిరజం. **వీతమల**న్తి విగతరాగాదిమలం. రాగాదయో హి అజ్ఝోత్థరణట్ఠేన రజో నామ, దూసనట్ఠేన మలం నామ. **ధమ్మచక్ఖు**న్తి కత్థచి పఠమమగ్గఞాణం, కత్థచి ఆదీని తీణి మగ్గఞాణాని, కత్థచి చతుత్థమగ్గఞాణమ్పి . ఇధ పన పఠమమగ్గఞాణమేవ. **యం కిఞ్చి సముదయధమ్మం, సబ్బం తం నిరోధధమ్మ**న్తి విపస్సనావసేన ఏవం పవత్తస్స ధమ్మచక్ఖుం ఉదపాదీతి అత్థో.

**ధమ్మచక్కే**తి పటివేధఞాణే చ దేసనాఞాణే చ. బోధిపల్లఙ్కే నిసిన్నస్స హి భగవతో చతూసు సచ్చేసు ద్వాదసాకారం పటివేధఞాణమ్పి ఇసిపతనే నిసిన్నస్స ద్వాదసాకారమేవ సచ్చదేసనాయ పవత్తకదేసనాఞాణమ్పి ధమ్మచక్కం నామ. ఉభయమ్పి హేతం దసబలస్స పవత్తఞాణమేవ. తం ఇమాయ దేసనాయ పకాసేన్తేన భగవతా ధమ్మచక్కం పవత్తితం

నామ. తం పనేతం ధమ్మచక్కం యావ అఞ్ఞాతకోణ్డఞ్ఞత్థేరో అట్ఠారసహి బ్రహ్మకోటీహి సద్ధిం సోతాపత్తిఫలే న పతిట్ఠాతి, తావ భగవా పవత్తేతి నామ, పతిట్ఠితే పన పవత్తితం నామ. తం సన్ధాయ "పవత్తితే చ భగవతా ధమ్మచక్కే"తి వుత్తం.

**భుమ్మా దేవాతి** భూమట్ఠకా దేవా. **సద్దమనుస్సావేసున్తి** ఏకప్పహారేనేవ సాధుకారం దత్వా **ఏతం భగవతాతిఆదీని** వదన్తా సద్దం అనుస్సావయింసు. **అప్పటివత్తియన్తి** "నయిదం తథా"తి పటిలోమం వత్తేతుం అసక్కుణేయ్యం. సన్నిపతితా చేత్థ దేవబ్రహ్మానో దేసనాపరియోసానే ఏకప్పహారేనేవ సాధుకారం అదంసు, సన్నిపాతం అనాగతా పన భుమ్మదేవాదయో తేసం తేసం సద్దం సుత్వా సాధుకారమదంసూతి వేదితబ్బం. తేసు పన పబ్బతరుక్ఖాదీసు నిబ్బత్తా భుమ్మదేవా. తే చాతుమహారాజికపరియాపన్నా హోన్తాపి ఇధ విసుం కత్వా వుత్తా. **చాతుమహారాజికాతి** చ ధతరట్ఠవిరూళ్హకవిరూపక్ఖకువేరసఙ్ఖాతా చతుమహారాజా దేవతా ఏతేసన్తి చాతుమహారాజికా. తే సినేరువేమజ్ఝే హోన్తి. తేసు పబ్బతట్ఠకాపి అత్థి ఆకాసట్ఠకాపి. తేసం పరమ్పరా చక్కవాళపబ్బతం పత్తా. ఖిడ్డాపదోసికా మనోపదోసికా సీతవలాహకా ఉణ్హవలాహకా చన్దిమా దేవపుత్తో సూరియో దేవపుత్తోతి ఏతే సబ్బేపి చాతుమహారాజికదేవలోకట్ఠా ఏవ. తేత్తింస జనా తత్థ ఉప్పన్నాతి **తావతింసా**. అపిచ "తావతింసా"తి తేసం దేవానం నామమేవాతిపి వుత్తం. తేపి అత్థి పబ్బతట్ఠకా అత్థి ఆకాసట్ఠకా. తేసం పరమ్పరా చక్కవాళపబ్బతం పత్తా, తథా యామాదీనం. ఏకదేవలోకేపి హి దేవానం పరమ్పరా చక్కవాళపబ్బతం అప్పత్తా నామ నత్థి. దిబ్బం సుఖం యాతా పయాతా సమ్పత్తాతి **యామా**. తుట్ఠా పహట్ఠాతి **తుసితా**. పకతిపటియత్తారమ్మణతో అతిరేకేన రమితుకామకాలే యథారుచితే భోగే నిమ్మినిత్వా నిమ్మినిత్వా రమన్తీతి **నిమ్మానరతీ**. చిత్తాచారం ఞత్వా పరనిమ్మితేసు భోగేసు వసం వత్తేన్తీతి **పరనిమ్మితవసవత్తీ**. బ్రహ్మకాయే బ్రహ్మఘటాయ నియుత్తాతి **బ్రహ్మకాయికా**. సబ్బేపి పఞ్చవోకారబ్రహ్మానో గహితా.

**తేన ఖణేనాతి** వచనం విసేసేత్వా **తేన ముహుత్తేనాతి** వుత్తం. ముహుత్తసఙ్ఖాతేన ఖణేన, న పరమత్థఖణేనాతి వుత్తం హోతి. **యావ బ్రహ్మలోకాతి** బ్రహ్మలోకం అన్తోకత్వా. **సద్దోతి** సాధుకారసద్దో. **దససహస్సీతి** దససహస్సచక్కవాళవతీ. **సఙ్కమ్పీతి** ఉద్ధం ఉగ్గచ్ఛన్తీ సుట్ఠు కమ్పి. **సమ్పకమ్పీతి** ఉద్ధం ఉగ్గచ్ఛన్తీ అధో ఓక్కమన్తీ సుట్ఠు పకమ్పి. **సమ్పవేధీతి** చతుదిసా గచ్ఛన్తీ సుట్ఠు పవేధి. సమ్బుద్ధభావాయ మాతుకుచ్ఛిం ఓక్కమన్తే చ బోధిసత్తే తతో నిక్ఖమన్తే చ మహాపథవీ పుఞ్ఞతేజేన అకమ్పిత్థ, అభిసమ్బోధియం పటివేధఞాణతేజేన. ధమ్మచక్కప్పవత్తనే దేసనాఞాణతేజేన సాధుకారం దాతుకామా వియ పథవీ దేవతానుభావేన అకమ్పిత్థ, ఆయుసఙ్ఖారోస్సజ్జనే మహాపరినిబ్బానే చ కారుఞ్ఞేన చిత్తసఙ్ఖోభం అసహమానా వియ పథవీ దేవతానుభావేన అకమ్పిత్థ. **అప్పమాణోతి** వుద్ధప్పమాణో. **ఉళారోతి** ఏత్థ "ఉళారాని ఉళారాని ఖాదనీయాని ఖాదన్తీ"తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౧.౩౬౬) మధురం ఉళారన్తి వుత్తం. "ఉళారాయ వత్థభోగాయ చిత్తం న నమతీ"తిఆదీసు (అ॰ ని॰ ౯.౨౦) పణీతం ఉళారన్తి వుత్తం. "ఉళారాయ ఖలు భవం వచ్ఛాయనో సమణం గోతమం పసంసాయ పసంసతీ"తిఆదీసు సేట్ఠం ఉళారన్తి వుత్తం. ఇధ పన "విపులో ఉళారో"తి వుత్తో. **ఓభాసోతి** దేసనాఞాణానుభావేన చ దేవతానుభావేన చ జాతఓభాసో. **లోకేతి** చక్కవాళస్స దససహస్సియంయేవ. **అతిక్కమ్మేవ దేవానం దేవానుభావన్తి** దేవానం అయమానుభావో – నివత్థవత్థప్పభా ద్వాదస యోజనాని ఫరతి, తథా సరీరస్స అలఙ్కారస్స విమానస్స చ. తం దేవానం దేవానుభావం అతిక్కమిత్వాయేవాతి అత్థో. **ఉదానన్తి** సోమనస్సఞాణమయికం ఉదాహారం. **ఉదానేసీతి** ఉదాహరి. **అఞ్ఞాసి వత, భో కోణ్డఞ్ఞోతి** ఇమస్సపి ఉదానస్స ఉదాహరణఘోసో దససహస్సిలోకధాతుం ఫరిత్వా అట్ఠాసి. **అఞ్ఞాసికోణ్డఞ్ఞోతి** భుసం ఞాతకోణ్డఞ్ఞోతి అత్థో.

చక్ఖుఆదీనం నిద్దేసే **దస్సనట్ఠేనా**తిఆదీసు ఏకమేవ ఞాణం యథావుత్తస్స నేయ్యస్స చక్ఖు వియ దస్సనకిచ్చకరణేన **చక్ఖు**. ఞాణకిచ్చకరణేన **ఞాణం**. నానప్పకారతో జాననకిచ్చకరణేన **పఞ్ఞా**. అనవసేసపటివేధకరణేన **విజ్జా**. సబ్బథా ఓభాసకిచ్చకరణేన **ఆలోకో** నామాతి అత్థో. **చక్ఖుం ధమ్మో**తిఆదీసుపి ఏకంయేవ ఞాణం కిచ్చనానత్తేన పఞ్చధా వణ్ణితం. **ఆరమ్మణా**తి ఉపత్థమ్భనట్ఠేన. **గోచరా**తి విసయట్ఠేన. **దస్సనట్ఠేనా**తిఆదీసు ఞాణకిచ్చం పఞ్చధా వుత్తం. ఇమినా నయేన తీసు వారేసు ఏకేకస్మిం పఞ్చ పఞ్చ కత్వా పన్నరస ధమ్మా, పన్నరస అత్థా, ద్వీసు పన్నరసకేసు తింస నిరుత్తియో, పన్నరససు ధమ్మేసు పన్నరససు అత్థేసు తింసాయ నిరుత్తీసూతి సట్ఠి ఞాణాని వేదితబ్బాని. సేసఅరియసచ్చేసుపి ఏసేవ నయో. చతూసు అరియసచ్చేసు ఏకేకస్మిం అరియసచ్చే పన్నరసన్నం పన్నరసన్నం ధమ్మానం అత్థానఞ్చ వసేన సట్ఠి ధమ్మా, సట్ఠి అత్థా, సట్ఠియా ధమ్మేసు సట్ఠియా అత్థేసు చ వీససతం నిరుత్తియో, వీసాధికం సతన్తి అత్థో. సట్ఠియా ధమ్మేసు సట్ఠియా అత్థేసు వీసుత్తరసతే నిరుత్తీసూతి ఏవం చత్తారీసఞ్చ ద్వే చ ఞాణసతాని.

## ౨-౩. సతిపట్ఠానవారాదివణ్ణనా

**౩౧-౩౨**. సతిపట్ఠానసుత్తన్తపుబ్బఙ్గమే ఇద్ధిపాదసుత్తన్తపుబ్బఙ్గమే చ పటిసమ్భిదానిద్దేసే ఇమినావ నయేన అత్థో చ గణనా చ వేదితబ్బా.

## ౪-౮. సత్తబోధిసత్తవారాదివణ్ణనా

**౩౩-౩౭**. సత్తన్నం బోధిసత్తానం సుత్తన్తేసు ఏకేకస్మింయేవ సముదయే చక్ఖాదయో పఞ్చ, నిరోధే పఞ్చాతి దస ధమ్మా, సముదయే దస్సనట్ఠాదయో పఞ్చ, నిరోధే పఞ్చాతి దస అత్థా, తేసం వసేన వీసతి నిరుత్తియో చత్తారీసం ఞాణాని. సత్త ఏకతో కత్వా వుత్తగణనా సువిఞ్ఞేయ్యా ఏవ. సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణవసేన వుత్తపటిసమ్భిదానిద్దేసే ఏకేకమూలకేసు “ఞాతో దిట్ఠో విదితో సచ్ఛికతో ఫస్సితో పఞ్ఞాయా”తి (పటి॰ మ॰ ౧.౧౨౧) ఇమేసు పఞ్చసు వచనేసు ఏకేకస్మింయేవ చక్ఖాదయో పఞ్చ, దస్సనట్ఠాదయో పఞ్చాతి పఞ్చపఞ్చకానం వసేన పఞ్చవీసతి ధమ్మా, పఞ్చవీసతి అత్థా, తద్దిగుణా నిరుత్తియో, తద్దిగుణాని ఞాణాని ఞేయ్యాని. పఞ్చ ఏకతో కత్వా వుత్తవారేపి పఞ్చక్ఖత్తుం పఞ్చ పఞ్చవీసతి కత్వా పఞ్చవీససతం ధమ్మా, పఞ్చవీససతం అత్థా, తద్దిగుణా నిరుత్తియో, తద్దిగుణాని ఞాణాని ఞేయ్యాని. **అడ్ఢతేయ్యానీ**తి చేత్థ ద్వే సతాని చ పఞ్ఞాసఞ్చ. ఖన్ధాదీసుపి ఏసేవ నయో. ఇమినావ నయేన సచ్చవారపటిసమ్భిదావారే చ ధమ్మాదిగణనా వేదితబ్బా.

## ౯. ఛబుద్ధధమ్మవారవణ్ణనా

**౩౮**. బుద్ధధమ్మవారే **దియడ్ఢసతన్తి** ఛక్ఖత్తుం పఞ్చవీసతి సతఞ్చ పఞ్ఞాసఞ్చ హోన్తి, తద్దిగుణా నిరుత్తియో తద్దిగుణాని ఞాణాని. **పటిసమ్భిదాధికరణే**తి పటిసమ్భిదాధికారే. **అడ్ఢనవధమ్మసతానీ**తి పఠమం వుత్తేసు చతూసు సచ్చేసు సట్ఠి, చతూసు సతిపట్ఠానేసు సట్ఠి, చతూసు సమ్మప్పధానేసు సట్ఠి, సత్తబోధిసత్తవేయ్యాకరణేసు సత్తతి, అభిఞ్ఞట్ఠాదీసు పఞ్చసు పఞ్చవీససతం, ఖన్ధట్ఠాదీసు పఞ్చసు పఞ్చవీససతం, పున చతూసు అరియసచ్చేసు సతం, చతూసు పటిసమ్భిదాసు సతం, ఛసు బుద్ధధమ్మేసు దియడ్ఢసతన్తి ఏవం అట్ఠసతాని చ పఞ్ఞాసఞ్చ ధమ్మా హోన్తి. ఏవం అత్థాపి తత్తకా ఏవ హోన్తి. ఏవమేవ సచ్చాదీసు తీసు ఠానేసు వీససతం నిరుత్తియో, సత్తసు వేయ్యాకరణేసు చత్తారీససతం నిరుత్తియో, అభిఞ్ఞట్ఠాదీసు ఖన్ధట్ఠాదీసు చ అడ్ఢతేయ్యాని అడ్ఢతేయ్యాని నిరుత్తిసతాని, అరియసచ్చేసు పటిసమ్భిదాసు చ ద్వే ద్వే నిరుత్తిసతాని,

బుద్ధధమ్మేసు తీణి నిరుత్తిసతానీతి ఏవం నిరుత్తిసహస్సఞ్చ సత్తనిరుత్తిసతాని చ హోన్తి. ఏవమేవ సచ్చాదీసు తీసు ఠానేసు చత్తారీసాధికాని ద్వే ద్వే ఞాణసతాని, సత్తసు వేయ్యాకరణేసు అసీతిఅధికాని ద్వే ఞాణసతాని, అభిఞ్ఞట్ఠాదీసు ఖన్ధట్ఠాదీసు చ పఞ్చపఞ్చఞాణసతాని , సచ్చేసు పటిసమ్భిదాసు చ చత్తారి చత్తారి ఞాణసతాని, బుద్ధధమ్మేసు ఛ ఞాణసతానీతి ఏవం తీణి చ ఞాణసహస్సాని చత్తారి చ ఞాణసతాని హోన్తీతి.

పటిసమ్భిదాకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

## ౭. ధమ్మచక్కకథా

### ౧. సచ్చవారవణ్ణనా

౩౯. పున ధమ్మచక్కప్పవత్తనసుత్తన్తమేవ పుబ్బఙ్గమం కత్వా కథితాయ ధమ్మచక్కకథాయ అపుబ్బత్థానువణ్ణనా. తత్థ **దుక్ఖవత్థుకా**తి ఏకాభిసమయవసేన దుక్ఖం వత్థు ఏతేసన్తి దుక్ఖవత్థుకా. తదేవ దుక్ఖం విసేసేత్వా **సచ్చవత్థుకా**తిఆదిమాహ. తత్థ సచ్చం ఆరమ్మణం ఉపత్థమ్భో ఏతేసన్తి **సచ్చారమ్మణా**. సచ్చం గోచరో విసయో ఏతేసన్తి **సచ్చగోచరా. సచ్చసఙ్గహితా**తి మగ్గసచ్చేన సఙ్గహితా. **సచ్చపరియాపన్నా**తి మగ్గసచ్చాయత్తా. **సచ్చే సముదాగతా**తి దుక్ఖపరిజాననేన దుక్ఖసచ్చే సముప్పన్నా. తథా తత్థేవ **ఠితా పతిట్ఠితా** చ.

౪౦. ఇదాని ''పవత్తితే చ భగవతా ధమ్మచక్కే''తి వుత్తం ధమ్మచక్కం నిద్దిసితుకామో **ధమ్మచక్క**న్తిఆదిమాహ. తత్థ దువిధం ధమ్మచక్కం పటివేధధమ్మచక్కం దేసనాధమ్మచక్కఞ్చ. **పటివేధధమ్మచక్కం** బోధిపల్లఙ్కే, **దేసనాధమ్మచక్కం** ఇసిపతనే. **ధమ్మఞ్చ పవత్తేతి చక్కఞ్చా**తి పటివేధధమ్మచక్కం వుత్తం, **చక్కఞ్చ పవత్తేతి ధమ్మఞ్చా**తి దేసనాధమ్మచక్కం. కథం? భగవా హి బోధిపల్లఙ్కే నిసిన్నో మగ్గక్ఖణే ఇన్ద్రియబలబోజ్ఝఙ్గమగ్గఙ్గాదిభేదం ధమ్మఞ్చ పవత్తేతి, సోయేవ చ ధమ్మో కిలేససత్తుఘాతాయ పవత్తనతో పహరణచక్కం వియాతి చక్కఞ్చ. ధమ్మం పవత్తేన్తోయేవ భగవా తం చక్కం పవత్తేతి నామ. ఏతేన ధమ్మోయేవ చక్కన్తి కమ్మధారయసమాసతా వుత్తా హోతి. ఇసిపతనే నిసిన్నో భగవా ధమ్మదేసనక్ఖణే వేనేయ్యసన్తానే కిలేససత్తుఘాతాయ పవత్తనతో పహరణచక్కసదిసం దేసనాచక్కఞ్చ పవత్తేతి, వేనేయ్యసన్తానే ఇన్ద్రియబలబోజ్ఝఙ్గమగ్గఙ్గాదిభేదం ధమ్మచక్కఞ్చ పవత్తేతి. ఏతేన ధమ్మో చ చక్కఞ్చ ధమ్మచక్కన్తి ద్వన్దసమాసతా వుత్తా హోతి. యస్మా పన పవత్తకే సతి పవత్తనా నామ హోతి, తస్మా సబ్బత్థాపి ''పవత్తేతీ''తి వుత్తం, పవత్తనట్ఠేన పన ''చక్క''న్తి వుత్తం హోతీతి వేదితబ్బం. **ధమ్మేన పవత్తేతీతి ధమ్మచక్క**న్తిఆదీని దేసనాధమ్మచక్కమేవ సన్ధాయ వుత్తానీతి వేదితబ్బాని.

తత్థ **ధమ్మేన పవత్తేతీ**తి యథాసభావత్తా ధమ్మేన పవత్తం చక్కన్తి ధమ్మచక్కన్తి వుత్తం హోతి. **ధమ్మచరియాయ పవత్తేతీ**తి వేనేయ్యసన్తానే ధమ్మత్థాయ పవత్తం చక్కన్తి ధమ్మచక్కన్తి వుత్తం హోతి. **ధమ్మే ఠితో**తిఆదీహి భగవతో ధమ్మభూతతా ధమ్మస్సామితా చ వుత్తా హోతి. యథాహ – ''సో హావుసో, భగవా జానం జానాతి పస్సం పస్సతి చక్ఖుభూతో ఞాణభూతో ధమ్మభూతో బ్రహ్మభూతో వత్తా పవత్తా అత్థస్స నిన్నేతా అమతస్స దాతా ధమ్మస్సామీ తథాగతో''తి (మ. ని. ౧.౨౦౩). తస్మా తేహి ధమ్మస్స చక్కన్తి ధమ్మచక్కన్తి వుత్తం హోతి. **ఠితో**తి విసయీభావేన ఠితో. **పతిట్ఠితో**తి అచలభావేన పతిట్ఠితో. **వసిప్పత్తో**తి ఇస్సరభావం పత్తో. **పారమిప్పత్తో**తి కోటిప్పత్తో. **వేసారజ్జప్పత్తో**తి విసారదభావం పత్తో. **ధమ్మే పతిట్ఠాపేన్తో**తిఆదీహి వేనేయ్యసన్తానమపేక్ఖిత్వా వుత్తేహి పన వచనేహి ధమ్మస్సామితాయ చ ధమ్మత్థాయ చక్కన్తి వుత్తం

హోతి. **ధమ్మం సక్కరోన్తో**తిఆదీహి ధమ్మట్ఠాయ చక్కన్తి వుత్తం హోతి. యో హి ధమ్మం సక్కారాదివసేన పవత్తేతి, సో ధమ్మత్థం పవత్తేతి. **ధమ్మం సక్కరోన్తో**తి యథా కతో సో ధమ్మో సుకతో హోతి, ఏవమేవ నం కరోన్తో. **ధమ్మం గరుం కరోన్తో**తి తస్మిం గారవుప్పత్తియా తం గరుం కరోన్తో. **ధమ్మం మానేన్తో**తి ధమ్మం పియఞ్చ భావనీయఞ్చ కత్వా విహరన్తో. **ధమ్మం పూజేన్తో**తి తం అపదిసిత్వా దేసనాపటిపత్తిపూజాయ పూజం కరోన్తో. **ధమ్మం అపచాయమానో**తి తస్సేవ ధమ్మస్స సక్కారగరుకారేహి నీచవుత్తితం కరోన్తో. **ధమ్మద్ధజో ధమ్మకేతూ**తి తం ధమ్మం ధజమివ పురక్ఖత్వా కేతుమివ చ ఉక్ఖిపిత్వా పవత్తియా ధమ్మద్ధజో ధమ్మకేతు చ హుత్వాతి అత్థో. **ధమ్మాధిపతేయ్యో**తి ధమ్మాధిపతితో ఆగతో భావనాధమ్మవసేనేవ చ సబ్బకిరియానం కరణేన ధమ్మాధిపతేయ్యో హుత్వా. **తం ఖో పన ధమ్మచక్కం అప్పటివత్తియ**న్తి కేనచి నివత్తేతుం అసక్కుణేయ్యతాయ అప్పటిహతపవత్తితా వుత్తా. తస్మా సో ధమ్మో పవత్తనట్ఠేన చక్కన్తి వుత్తం హోతి.

**సద్ధిన్ద్రియం ధమ్మో, తం ధమ్మం పవత్తేతీ**తి వేనేయ్యసన్తానే మగ్గసమ్పయుత్తసద్ధిన్ద్రియుప్పాదనేన తం సద్ధిన్ద్రియం ధమ్మం పవత్తేతీతి అత్థో. ఏసేవ నయో సేసేసుపి. **సచ్చా**తి సచ్చఞాణాని. విపస్సనా చ విజ్జా చ మగ్గఞాణమేవ. **అనుప్పాదే ఞాణ**న్తి అరహత్తఫలే ఞాణం. తమ్పి వేనేయ్యసన్తానే పవత్తేతియేవ, నిబ్బానఞ్చ పటివేధం కరోన్తో పవత్తేతియేవ నామ.

సముదయవారాదీసు **సముదయవత్థుకా నిరోధవత్థుకా మగ్గవత్థుకా**తి విసేసపదం దస్సేత్వా సఙ్ఖిత్తా. ఏత్థాపి వుత్తసదిసం పఠమం వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం.

### ౨-౩. సతిపట్ఠానవారాదివణ్ణనా

**౪౧-౪౨**. సతిపట్ఠానఇద్ధిపాదపుబ్బఙ్గమవారాపి మగ్గక్ఖణవసేన వుత్తా. తేపి తత్థ తత్థ విసేసపదం దస్సేత్వా సఙ్ఖిత్తాతి.

ధమ్మచక్కకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

## ౮. లోకుత్తరకథా

### లోకుత్తరకథావణ్ణనా

**౪౩**. ఇదాని లోకుత్తరధమ్మవతియా ధమ్మచక్కకథాయ అనన్తరం కథితాయ లోకుత్తరకథాయ అపుబ్బత్థానువణ్ణనా. తత్థ లోకుత్తరపదస్స అత్థో నిద్దేసవారే ఆవి భవిస్సతి. **చత్తారో సతిపట్ఠానా**తిఆదయో సత్తతింస బోధిపక్ఖియధమ్మా యథాయోగం మగ్గఫలసమ్పయుత్తా. తే బుజ్ఝనట్ఠేన బోధీతి ఏవంలద్ధనామస్స అరియస్స పక్ఖే భవత్తా బోధిపక్ఖియా నామ. **పక్ఖే భవత్తా**తి ఉపకారభావే ఠితత్తా. తేసు ఆరమ్మణేసు ఓక్కన్తిత్వా పక్ఖన్దిత్వా ఉపట్ఠానతో ఉపట్ఠానం, సతియేవ ఉపట్ఠానం **సతిపట్ఠానం**. కాయవేదనాచిత్తధమ్మేసు పనస్స అసుభదుక్ఖానిచ్చానత్తాకారగహణవసేన సుభసుఖనిచ్చఅత్తసఞ్ఞాపహానకిచ్చసాధనవసేన చ పవత్తితో చతుధా భేదో హోతి. తస్మా **చత్తారో సతిపట్ఠానా**తి వుచ్చతి. పదహన్తి ఏతేనాతి పధానం, సోభనం పధానం **సమ్మప్పధానం,** సమ్మా వా పదహన్తి ఏతేనాతి సమ్మప్పధానం, సోభనం వా తం కిలేసవిరూపపవత్తవిరహితతో పధానఞ్చ హితసుఖనిప్ఫాదకట్ఠేన సేట్ఠభావావహనతో పధానభావకరణతో వాతి సమ్మప్పధానం. వీరియస్సేతం అధివచనం. తయిదం ఉప్పన్నానుప్పన్నానం అకుసలానం పహానానుప్పత్తికిచ్చం, అనుప్పన్నుప్పన్నానఞ్చ కుసలానం ఉప్పత్తిట్ఠితికిచ్చం సాధయతీతి చతుబ్బిధం హోతి. తస్మా **చత్తారో సమ్మప్పధానా**తి

వుచ్చతి. నిప్ఫత్తిపరియాయేన ఇజ్ఝనట్ఠేన, ఇజ్ఝన్తి ఏతాయ సత్తా ఇద్ధా వుద్ధా ఉక్కంసగతా హోన్తీతి ఇమినా వా పరియాయేన ఇద్ధి, తస్సా సమ్పయుత్తాయ పుబ్బఙ్గమట్ఠేన ఫలభూతాయ పుబ్బభాగకారణట్ఠేన చ ఇద్ధియా పాదోతి **ఇద్ధిపాదో**. సో ఛన్దవీరియచిత్తవీమంసావసేన చతుబ్బిధోవ హోతి. తస్మా **చత్తారో ఇద్ధిపాదా**తి వుచ్చతి.
అస్సద్ధియకోసజ్జపమాదవిక్ఖేపసమ్మోహానం అభిభవనతో అభిభవనసఙ్ఖాతేన అధిపతియట్ఠేన **ఇన్ద్రియం**. అస్సద్ధియాదీహి అనభిభవనీయతో అకమ్పియట్ఠేన **బలం**. తదుభయమ్పి సద్ధావీరియసతిసమాధిపఞ్ఞావసేన పఞ్చవిధం హోతి. తస్మా **పఞ్చిన్ద్రియాని పఞ్చ బలానీ**తి వుచ్చన్తి. బుజ్ఝనకసత్తస్స పన అఙ్గభావేన సతిఆదయో సత్త ధమ్మా బోజ్ఝఙ్గా, నియ్యానట్ఠేన చ సమ్మాదిట్ఠిఆదయో అట్ఠ మగ్గఙ్గా హోన్తి. తేన వుచ్చతి **సత్త బోజ్ఝఙ్గా అరియో అట్ఠఙ్గికో మగ్గో**తి.

ఇతి ఇమే సత్తతింస బోధిపక్ఖియా ధమ్మా పుబ్బభాగే లోకియవిపస్సనాయ వత్తమానాయ చుద్దసవిధేన కాయం పరిగ్గణ్హతో చ కాయానుపస్సనాసతిపట్ఠానం, నవవిధేన వేదనం పరిగ్గణ్హతో చ వేదనానుపస్సనాసతిపట్ఠానం, సోళసవిధేన చిత్తం పరిగ్గణ్హతో చ చిత్తానుపస్సనాసతిపట్ఠానం, పఞ్చవిధేన ధమ్మే పరిగ్గణ్హతో చ ధమ్మానుపస్సనాసతిపట్ఠానం. ఇతి ఇమస్మిం అత్తభావే అనుప్పన్నపుబ్బం పరస్స ఉప్పన్నం అకుసలం దిస్వా "యథా పటిపన్నస్స తస్స తం ఉప్పన్నం, న తథా పటిపజ్జిస్సామి, ఏవం మే ఏతం నుప్పజ్జిస్సతీ"తి తస్స అనుప్పాదాయ వాయమనకాలే పఠమం సమ్మప్పధానం, అత్తనో సముదాచారప్పత్తమకుసలం దిస్వా తస్స పహానాయ వాయమనకాలే దుతియం, ఇమస్మిం అత్తభావే అనుప్పన్నపుబ్బం ఝానం వా విపస్సనం వా ఉప్పాదేతుం వాయమన్తస్స తతియం, ఉప్పన్నం యథా న పరిహాయతి, ఏవం పునప్పునం ఉప్పాదేన్తస్స చతుత్థం సమ్మప్పధానం. ఛన్దం ధురం కత్వా కుసలుప్పాదనకాలే ఛన్దిద్ధిపాదో, వీరియం, చిత్తం, వీమంసం ధురం కత్వా కుసలుప్పాదనకాలే వీమంసిద్ధిపాదో. మిచ్ఛావాచాయ విరమణకాలే సమ్మావాచా , మిచ్ఛాకమ్మన్తా, మిచ్ఛాజీవా విరమణకాలే సమ్మాజీవోతి ఏవం నానాచిత్తేసు లబ్భన్తి. చతుమగ్గక్ఖణే పన ఏకచిత్తే లబ్భన్తి, ఫలక్ఖణే ఠపేత్వా చత్తారో సమ్మప్పధానే అవసేసా తేత్తింస లబ్భన్తి. ఏవం ఏకచిత్తే లబ్భమానేసు చేతేసు ఏకావ నిబ్బానారమ్మణా సతి కాయాదీసు సుభసఞ్ఞాదిపహానకిచ్చసాధనవసేన "చత్తారో సతిపట్ఠానా"తి వుచ్చతి. ఏకమేవ చ వీరియం అనుప్పన్నుప్పన్నానం అనుప్పాదాదికిచ్చసాధనవసేన "చత్తారో సమ్మప్పధానా"తి వుచ్చతి. సేసేసు హాపనవడ్ఢనం నత్థి.

అపిచ తేసు –

> నవ ఏకవిధా ఏకో, ద్వేధాథ చతుపఞ్చధా;
> అట్ఠధా నవధా చేవ, ఇతి ఛద్ధా భవన్తి తే.

**నవ ఏకవిధా**తి ఛన్దో చిత్తం పీతి పస్సద్ధి ఉపేక్ఖా సఙ్కప్పో వాచా కమ్మన్తో ఆజీవోతి ఇమే నవ ఛన్దిద్ధిపాదాదివసేన ఏకవిధావ హోన్తి, అఞ్ఞకోట్ఠాసం న భజన్తి. **ఏకో ద్వేధా**తి సద్ధా ఇన్ద్రియబలవసేన ద్వేధా ఠితా. **అథ చతుపఞ్చధా**తి అథఞ్ఞో ఏకో చతుధా, అఞ్ఞో పఞ్చధా ఠితోతి అత్థో. తత్థ సమాధి ఏకో ఇన్ద్రియబలబోజ్ఝఙ్గమగ్గఙ్గవసేన చతుధా ఠితో, పఞ్ఞా తేసం చతున్నం ఇద్ధిపాదకోట్ఠాసస్స చ వసేన పఞ్చధా. **అట్ఠధా నవధా చేవా**తి అపరో ఏకో అట్ఠధా, ఏకో నవధా ఠితోతి అత్థో. చతుసతిపట్ఠానఇన్ద్రియబలబోజ్ఝఙ్గమగ్గఙ్గవసేన సతి అట్ఠధా ఠితా, చతుసమ్మప్పధానఇద్ధిపాదఇన్ద్రియబలబోజ్ఝఙ్గమగ్గఙ్గవసేన వీరియం నవధాతి. ఏవం –

చుద్దసేవ అసమ్భిన్నా, హోన్తేతే బోధిపక్ఖియా;
కోట్ఠాసతో సత్తవిధా, సత్తతింస పభేదతో.

సకిచ్చనిప్ఫాదనతో, సరూపేన చ వుత్తితో;
సబ్బేవ అరియమగ్గస్స, సమ్భవే సమ్భవన్తి తే.

ఏవం మగ్గఫలసమ్పయుత్తే సత్తతింస బోధిపక్ఖియధమ్మే దస్సేత్వా పున తే మగ్గఫలేసు సఙ్ఖిపిత్వా **చత్తారో అరియమగ్గా చత్తారి చ సామఞ్ఞఫలానీ**తి ఆహ. సమణభావో సామఞ్ఞం, చతున్నం అరియమగ్గానమేతం నామం. సామఞ్ఞానం ఫలాని **సామఞ్ఞఫలాని. నిబ్బానం** పన సబ్బేహి అసమ్మిస్సమేవ. ఇతి విత్థారతో సత్తతింసబోధిపక్ఖియచతుమగ్గచతుఫలనిబ్బానానం వసేన ఛచత్తాలీస లోకుత్తరధమ్మా, తతో సఙ్ఖేపేన చతుమగ్గచతుఫలనిబ్బానానం వసేన నవ లోకుత్తరధమ్మా, తతోపి సఙ్ఖేపేన మగ్గఫలనిబ్బానానం వసేన తయో లోకుత్తరధమ్మాతి వేదితబ్బం. సతిపట్ఠానాదీనం మగ్గఫలానఞ్చ లోకుత్తరత్తే వుత్తే తంసమ్పయుత్తానం ఫస్సాదీనమ్పి లోకుత్తరత్తం వుత్తమేవ హోతి. పధానధమ్మవసేన పన సతిపట్ఠానాదయోవ వుత్తా. అభిధమ్మే (ధ॰ స॰ ౨౭౭ ఆదయో, ౨౧౦౫ ఆదయో) చ లోకుత్తరధమ్మనిద్దేసే మగ్గఫలసమ్పయుత్తానం ఫస్సాదీనం లోకుత్తరత్తం వుత్తమేవాతి.

**లోకం తరన్తీ**తి లోకం అతిక్కమన్తి. సబ్బమిధ ఈదిసం వత్తమానకాలవచనం చత్తారో అరియమగ్గే సన్ధాయ వుత్తం. సోతాపత్తిమగ్గో హి అపాయలోకం తరతి, సకదాగామిమగ్గో కామావచరలోకేకదేసం తరతి, అనాగామిమగ్గో కామావచరలోకం తరతి, అరహత్తమగ్గో రూపారూపావచరలోకం తరతి. **లోకా ఉత్తరన్తీ**తి లోకా ఉగ్గచ్ఛన్తి. **లోకతో**తి చ **లోకమ్హా**తి చ తదేవ నిస్సక్కవచనం విసేసేత్వా దస్సితం. **లోకం సమతిక్కమన్తీ**తి పఠమం వుత్తత్థమేవ. తత్థ ఉపసగ్గత్థం అనపేక్ఖిత్వా వుత్తం, ఇధ సహ ఉపసగ్గత్థేన వుత్తం. **లోకం సమతిక్కన్తా**తి యథావుత్తం లోకం సమ్మా అతిక్కన్తా. సబ్బమిధ ఈదిసం అతీతకాలవచనం ఫలనిబ్బానాని సన్ధాయ వుత్తం, సోతాపత్తిఫలాదీని హి యథావుత్తం లోకం అతిక్కమిత్వా ఠితాని, సదా నిబ్బానం సబ్బలోకం అతిక్కమిత్వా ఠితం. **లోకేన అతిరేకా**తి లోకతో అధికభూతా. ఇదం సబ్బేపి లోకుత్తరధమ్మే సన్ధాయ వుత్తం. **నిస్సరన్తీ**తి నిగ్గచ్ఛన్తి. **నిస్సటా**తి నిగ్గతా. **లోకే న తిట్ఠన్తీ**తిఆదీని అట్ఠారస వచనాని సబ్బలోకుత్తరేసుపి యుజ్జన్తి. **న తిట్ఠన్తీ**తి లోకే అపరియాపన్నత్తా వుత్తం. **లోకే న లిమ్పన్తీ**తి ఖన్ధసన్తానే వత్తమానాపి తస్మిం న లిమ్పన్తీతి అత్థో. **లోకేన న లిమ్పన్తీ**తి అకతపటివేధానం కేనచి చిత్తేన, కతపటివేధానం అకుసలేన అప్పమత్తేనపి చిత్తేన న లిమ్పన్తీతి అత్థో. **అసంలిత్తా అనుపలిత్తా**తి ఉపసగ్గేన విసేసితం.

**విప్పముత్తా**తి అలిత్తత్తమేవ నానాబ్యఞ్జనేన విసేసితం. యే కేచి హి యత్థ యేన వా అలిత్తా, తే తత్థ తేన వా విప్పముత్తా హోన్తి. **లోకా విప్పముత్తా**తిఆదీని తీణి నిస్సక్కవసేన వుత్తాని. **విసఞ్ఞుత్తా**తి విప్పముత్తత్తవిసేసనం. యే కేచి హి యత్థ యేన యతో విప్పముత్తా, తే తత్థ తేన తతో విసఞ్ఞుత్తా నామ హోన్తి. **లోకా సుజ్ఝన్తీ**తి లోకమలం ధోవిత్వా లోకా సుజ్ఝన్తి. **విసుజ్ఝన్తీ**తి తదేవ ఉపసగ్గేన విసేసితం. **వుట్ఠహన్తీ**తి ఉట్ఠితా హోన్తి. **వివట్టన్తీ**తి నివట్టన్తి. **న సజ్జన్తీ**తి న లగ్గన్తి. **న గయ్హన్తీ**తి న గణ్హీయన్తి. **న బజ్ఝన్తీ**తి న బాధీయన్తి. **సముచ్ఛిన్దన్తీ**తి అప్పవత్తిం కరోన్తి. యథా చ **లోకం సముచ్ఛిన్నత్తా**తి, తథేవ "లోకా విసుద్ధత్తా"తిఆది వుత్తమేవ హోతి. **పటిప్పస్సమ్భేన్తీ**తి నిరోధేన్తి. **అపథా**తిఆదీని చత్తారి సబ్బేసుపి లోకుత్తరేసు యుజ్జన్తి. **అపథా**తి అమగ్గా. **అగతీ**తి అప్పతిట్ఠా. **అవిసయా**తి అనాయత్తా. **అసాధారణా**తి అసమానా. **వమన్తీ**తి ఉగ్గిలన్తి. **న పచ్చావమన్తీ**తి వుత్తపటిపక్ఖనయేన వుత్తం, వన్తం పున న అదన్తీతి అత్థో. ఏతేన వన్తస్స సువన్తభావో వుత్తో హోతి.

అనన్తరదుకత్తయేపి ఏసేవ నయో. **విసీనేన్తీ**తి వికిరన్తి విముచ్చన్తి, న బన్ధన్తీతి అత్థో. **న ఉస్సీనేన్తీ**తి న వికిరన్తి న విముచ్చన్తి. "విసినేన్తీ"తి "న ఉస్సినేన్తీ"తి రస్సం కత్వా పాఠో సున్దరో. **విధూపేన్తీ**తి నిబ్బాపేన్తి. **న సన్ధూపేన్తీ**తి న ఉజ్జలన్తి. **లోకం సమతిక్కమ్మ అభిభుయ్య తిట్ఠన్తీ**తి సబ్బేపి లోకుత్తరా ధమ్మా లోకం సమ్మా అతిక్కమిత్వా అభిభవిత్వా చ తిట్ఠన్తీతి లోకుత్తరా. సబ్బేహిపి ఇమేహి యథావుత్తేహి పకారేహి లోకుత్తరానం లోకతో ఉత్తరభావో అధికభావో చ వుత్తో హోతీతి.

లోకుత్తరకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

### ౯. బలకథా

### బలకథావణ్ణనా

**౪౪**. ఇదాని లోకుత్తరకథాయ అనన్తరం కథితాయ లోకుత్తరకథావతియా సుత్తన్తపుబ్బఙ్గమాయ బలకథాయ అపుబ్బత్థానువణ్ణనా. తత్థ ఆదితో సుత్తన్తవసేన పఞ్చ బలాని దస్సేత్వా తదఞ్ఞానిపి బలాని దస్సేతుకామో **అపిచ అట్ఠసట్ఠి బలానీ**తిఆదిమాహ. సబ్బానిపి తంతంపటిపక్ఖేహి అకమ్పియట్ఠేన బలాని నామ హోన్తి. **హిరిబలన్తి**ఆదీసు పాపతో హిరీయన్తి ఏతాయాతి **హిరీ,** లజ్జాయేతం నామం. పాపతో ఓత్తప్పన్తి ఏతేనాతి **ఓత్తప్పం,** పాపతో ఉబ్బేగస్సేతం నామం. అజ్ఝత్తసముట్ఠానా హిరీ, బహిద్ధాసముట్ఠానం ఓత్తప్పం. అత్తాధిపతి హిరీ, లోకాధిపతి ఓత్తప్పం . లజ్జాసభావసణ్ఠితా హిరీ, భయసభావసణ్ఠితం ఓత్తప్పం. సప్పతిస్సవలక్ఖణా హిరీ, వజ్జభీరుకభయదస్సావిలక్ఖణం ఓత్తప్పం. సా ఏవ హిరీ అహిరికేన న కమ్పతీతి **హిరిబలం**. తదేవ ఓత్తప్పం అనోత్తప్పేన న కమ్పతీతి **ఓత్తప్పబలం**. అప్పటిసఙ్ఖానేన న కమ్పతీతి **పటిసఙ్ఖానబలం**. ఉపపరిక్ఖణపఞ్ఞాయేతం నామం. వీరియసీసేన సత్త బోజ్ఝఙ్గే భావేన్తస్స ఉప్పన్నబలం **భావనాబలం**. తథాపవత్తానం చతున్నం ఖన్ధానమేతం నామం. పరిసుద్ధాని సీలాదీని **అనవజ్జబలం**. చత్తారి సఙ్గహవత్థూని **సఙ్గహబలం**. సఙ్గహే బలన్తిపి పాఠో. దుక్ఖమానం అధివాసనం **ఖన్తిబలం**. ధమ్మకథాయ పరేసం తోసనం **పఞ్ఞత్తిబలం**. అధితస్స అత్థస్స అధిగమాపనం **నిజ్ఝత్తిబలం**. కుసలేసు బహుభావో **ఇస్సరియబలం**. కుసలేసు యథారుచి పతిట్ఠానం **అధిట్ఠానబలం.** హిరిబలాదీనం అత్థో మాతికాపదేసు బ్యఞ్జనవసేన విసేసతో యుజ్జమానం గహేత్వా వుత్తో. **సమథబలం విపస్సనాబలన్తి** బలప్పత్తా సమథవిపస్సనా ఏవ.

మాతికానిద్దేసే **అస్సద్ధియే న కమ్పతీతి సద్ధాబలన్తి** మూలబలట్ఠం వత్వా తమేవ అపరేహి నవహి పరియాయేహి విసేసేత్వా దస్సేసి. యో హి ధమ్మో అకమ్పియో బలప్పత్తో హోతి, సో సహజాతే ఉపత్థమ్భేతి, అత్తనో పటిపక్ఖే కిలేసే పరియాదియతి, పటివేధస్స ఆదిభూతం సీలం దిట్ఠిఞ్చ విసోధేతి, చిత్తం ఆరమ్మణే పతిట్ఠాపేతి, చిత్తం పభస్సరం కరోన్తో వోదాపేతి, వసిం పాపేన్తో విసేసం అధిగమాపేతి, తతో ఉత్తరిం పాపేన్తో ఉత్తరిపటివేధం కారేతి, కమేన అరియమగ్గం పాపేత్వా సచ్చాభిసమయం కారేతి, ఫలప్పత్తియా నిరోధే పతిట్ఠాపేతి. తస్మా నవధా బలట్ఠో విసేసితో. ఏస నయో **వీరియబలా**దీసు చతూసు.

**కామచ్ఛన్దం హిరీయతీ**తి నేక్ఖమ్మయుత్తో యోగీ **నేక్ఖమ్మేన** కామచ్ఛన్దతో హిరీయతి. ఓత్తప్పేపి ఏసేవ నయో. ఏతేహి సబ్బాకుసలేహిపి హిరీయనా ఓత్తప్పనా వుత్తాయేవ హోన్తి. **బ్యాపాదన్తి**ఆదీనమ్పి ఇమినావ నయేన అత్థో వేదితబ్బో. **పటిసఙ్ఖాతీ**తి అసమ్మోహవసేన ఆదీనవతో ఉపపరిక్ఖతి. **భావేతీ**తి వడ్ఢేతి. **వజ్జన్తి** రాగాదివజ్జం. **సఙ్గణ్హాతీ**తి బన్ధతి. **ఖమతీ**తి తస్స యోగిస్స ఖమతి రుచ్చతి. **పఞ్ఞాపేతీ**తి తోసేతి. **నిజ్ఝాపేతీ**తి చిన్తాపేతి. **వసం వత్తేతీ**తి చిత్తే పహు హుత్వా చిత్తం అత్తనో

వసం కత్వా పవత్తేతి. **అధిట్ఠాతీ**తి విదహతి. భావనాబలాదీని సబ్బానిపి నేక్ఖమ్మాదీనియేవ. మాతికావణ్ణనాయ అఞ్ఞథా వుత్తో, అత్థో పన బ్యఞ్జనవసేనేవ పాకటత్తా ఇధ న వుత్తోతి వేదితబ్బం. సమథబలం విపస్సనాబలఞ్చ విత్థారతో నిద్దిసిత్వా అవసానే **ఉద్ధచ్చసహగతకిలేసే చ ఖన్ధే చ న కమ్పతీ**తిఆది చ **అవిజ్జాసహగతకిలేసే చ ఖన్ధే చ న కమ్పతీ**తిఆది చ సమథబలవిపస్సనాబలానం లక్ఖణదస్సనత్థం వుత్తం.

సేఖాసేఖబలేసు **సమ్మాదిట్ఠిం సిక్ఖతీతి సేఖబల**న్తి సేఖపుగ్గలో సమ్మాదిట్ఠిం సిక్ఖతీతి సేఖో, సా సమ్మాదిట్ఠి తస్స సేఖస్స బలన్తి సేఖబలన్తి అత్థో. **తత్థ సిక్ఖితత్తా అసేఖబల**న్తి అసేఖపుగ్గలో తత్థ సమ్మాదిట్ఠియా సిక్ఖితత్తా న సిక్ఖతీతి అసేఖో, సాయేవ సమ్మాదిట్ఠి తస్స అసేఖస్స బలన్తి అసేఖబలం. ఏసేవ నయో **సమ్మాసఙ్కప్పా**దీసు. **సమ్మాఞాణ**న్తి పచ్చవేక్ఖణఞాణం. తస్మిం హి లోకికమ్పి హోన్తం సేఖస్స పవత్తత్తా సేఖబలం, అసేఖస్స పవత్తత్తా అసేఖబలన్తి వుత్తం. **సమ్మావిముత్తీ**తి అట్ఠ మగ్గఙ్గాని ఠపేత్వా సేసా ఫలసమ్పయుత్తా ధమ్మా . కేచి పన "ఠపేత్వా లోకుత్తరవిముత్తిం అవసేసా విముత్తియో సమ్మావిముత్తీ"తి వదన్తి. తస్స సేఖాసేఖబలత్తం వుత్తనయమేవ.

ఖీణాసవబలేసు సబ్బానిపి ఞాణబలాని. **ఖీణాసవస్స భిక్ఖునో**తి కరణత్థే సామివచనం, ఖీణాసవేన భిక్ఖునాతి అత్థో. **అనిచ్చతో**తి హుత్వా అభావాకారేన అనిచ్చతో. **యథాభూత**న్తి యథాసభావతో. **పఞ్ఞాయా**తి సహవిపస్సనాయ మగ్గపఞ్ఞాయ. అనిచ్చతో సుదిట్ఠా దుక్ఖతో అనత్తతో సుదిట్ఠా హోన్తి తమ్మూలకత్తా. **య**న్తి భావనపుంసకవచనం, యేన కారణేనాతి వా అత్థో. **ఆగమ్మా**తి పటిచ్చ. **పటిజానాతీ**తి సమ్పటిచ్ఛతి పటిఞ్ఞం కరోతి. **అఙ్గారకాసూపమా**తి మహాభితాపట్ఠేన అఙ్గారకాసుయా ఉపమితా. **కామా**తి వత్థుకామా చ కిలేసకామా చ.

**వివేకనిన్న**న్తి ఫలసమాపత్తివసేన ఉపధివివేకసఙ్ఖాతనిబ్బాననిన్నం. తయో హి వివేకా – కాయవివేకో చిత్తవివేకో ఉపధివివేకోతి. కాయవివేకో చ వివేకట్ఠకాయానం నేక్ఖమ్మాభిరతానం. చిత్తవివేకో చ అధిచిత్తమనుయుత్తానం. ఉపధివివేకో చ నిరుపధీనం పుగ్గలానం విసఙ్ఖారగతానం, నిస్సరణవివేకసఙ్ఖాతనిబ్బాననిన్నం వా. పఞ్చ హి వివేకా – విక్ఖమ్భనవివేకో తదఙ్గవివేకో సముచ్ఛేదవివేకో పటిప్పస్సద్ధివివేకో నిస్సరణవివేకోతి. **వివేకనిన్న**న్తి వివేకే నిన్నం. **వివేకపోణ**న్తి వివేకే నతం. **వివేకపబ్భార**న్తి వివేకసీసభారం. ద్వేపి పురిమస్సేవ వేవచనాని. **వివేకట్ఠ**న్తి కిలేసేహి వజ్జితం, దూరీభూతం వా. **నేక్ఖమ్మాభిరత**న్తి నిబ్బానే అభిరతం, పబ్బజ్జాయ అభిరతం వా. **బ్యన్తీభూత**న్తి విగతన్తీభూతం, ఏకదేసేనాపి అనల్లీనం విప్పముత్తం విసంసట్ఠం. **సబ్బసో**తి సబ్బథా. **ఆసవట్ఠానియేహి ధమ్మేహీ**తి సంయోగవసేన ఆసవానం కారణభూతేహి కిలేసధమ్మేహీతి అత్థో. అథ వా **బ్యన్తీభూత**న్తి విగతనికన్తిభూతం, నిత్తణ్హన్తి అత్థో. కుతో? **సబ్బసో ఆసవట్ఠానియేహి ధమ్మేహి** సబ్బేహి తేభూమకధమ్మేహీతి అత్థో. ఇధ దసహి ఖీణాసవబలేహి ఖీణాసవస్స లోకియలోకుత్తరో మగ్గో కథితో. "అనిచ్చతో సబ్బే సఙ్ఖారా"తి దుక్ఖపరిఞ్ఞాబలం, "అఙ్గారకాసూపమా కామా"తి సముదయపహానబలం, "వివేకనిన్నం చిత్తం హోతీ"తి నిరోధసచ్ఛికిరియాబలం, "చత్తారో సతిపట్ఠానా"తిఆది సత్తవిధం మగ్గభావనాబలన్తిపి వదన్తి. దస ఇద్ధిబలాని ఇద్ధికథాయ ఆవి భవిస్సన్తి.

తథాగతబలనిద్దేసే **తథాగతబలానీ**తి అఞ్ఞేహి అసాధారణాని తథాగతస్సేవ బలాని. యథా వా పుబ్బబుద్ధానం బలాని పుఞ్ఞుస్సయసమ్పత్తియా ఆగతాని, తథా ఆగతబలానీతిపి అత్థో. తత్థ దువిధం తథాగతబలం – కాయబలం ఞాణబలఞ్చ. తేసు కాయబలం హత్థికులానుసారేన వేదితబ్బం. వుత్తఞ్హేతం పోరాణేహి –

“కాళావకఞ్చ గఙ్గేయ్యం, పణ్డరం తమ్బపిఙ్గలం;

గన్ధమఙ్గలహేమఞ్చ, ఉపోసథఛద్దన్తిమే దసా”తి. (విభ॰ అట్ఠ॰ ౭౬౦; మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧౪౮; సం॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౨.౨౨);

ఇమాని దస హత్థికులాని. తత్థ **కాళావక**న్తి పకతిహత్థికులం దట్ఠబ్బం. యం దసన్నం పురిసానం కాయబలం, తం ఏకస్స కాళావకస్స హత్థినో బలం. యం దసన్నం కాళావకానం బలం, తం ఏకస్స గఙ్గేయ్యస్స బలం. యం దసన్నం గఙ్గేయ్యానం, తం ఏకస్స పణ్డరస్స. యం దసన్నం పణ్డరానం , తం ఏకస్స తమ్బస్స. యం దసన్నం తమ్బానం, తం ఏకస్స పిఙ్గలస్స. యం దసన్నం పిఙ్గలానం, తం ఏకస్స గన్ధహత్థినో. యం దసన్నం గన్ధహత్థీనం, తం ఏకస్స మఙ్గలహత్థినో. యం దసన్నం మఙ్గలహత్థీనం, తం ఏకస్స హేమవతస్స. యం దసన్నం హేమవతానం, తం ఏకస్స ఉపోసథస్స. యం దసన్నం ఉపోసథానం, తం ఏకస్స ఛద్దన్తస్స. యం దసన్నం ఛద్దన్తానం, తం ఏకస్స తథాగతస్స బలం. నారాయనసఙ్ఖాతబలన్తిపి ఇదమేవ వుచ్చతి. తదేతం పకతిహత్థినో గణనాయ హత్థీనం కోటిసహస్సస్స, పురిసగణనాయ దసన్నం పురిసకోటిసహస్సానం బలం హోతి. ఇదం తావ తథాగతస్స **కాయబలం**.

ఞాణబలం పన ఇధ తావ అఞ్ఞత్థ చ పాళియం ఆగతమేవ దసబలఞాణం, మజ్ఝిమే (మ॰ ని॰ ౧.౧౫౦) ఆగతం చతువేసారజ్జఞాణం, అట్ఠసు పరిసాసు అకమ్పనఞాణం, చతుయోనిపరిచ్ఛేదకఞాణం, పఞ్చగతిపరిచ్ఛేదకఞాణం, సంయుత్తకే (సం॰ ని॰ ౨.౩౩-౩౪) ఆగతాని తేసత్తతి ఞాణాని, సత్తసత్తతి ఞాణానీతి ఏవమఞ్ఞానిపి అనేకాని ఞాణసహస్సాని. ఏతం **ఞాణబలం** నామ. ఇధాపి ఞాణబలమేవ అధిప్పేతం. ఞాణఞ్హి అకమ్పియట్ఠేన ఉపత్థమ్భనట్ఠేన చ బలన్తి వుత్తం.

**ఠానఞ్చ ఠానతో**తి కారణఞ్చ కారణతో. కారణఞ్హి యస్మా తత్థ ఫలం తిట్ఠతి తదాయత్తవుత్తితాయ ఉప్పజ్జతి చేవ పవత్తతి చ, తస్మా ఠానన్తి వుచ్చతి. తం భగవా యే యే ధమ్మా యేసం యేసం ధమ్మానం హేతూ పచ్చయా ఉప్పాదాయ, తం తం ఠానన్తి, యే యే ధమ్మా యేసం యేసం ధమ్మానం న హేతూ న పచ్చయా ఉప్పాదాయ, తం తం అట్ఠానన్తి పజానన్తో ఠానఞ్చ ఠానతో అట్ఠానఞ్చ అట్ఠానతో యథాభూతం పజానాతి. **యమ్పీ**తి యేన ఞాణేన. **ఇదమ్పీ**తి ఇదమ్పి ఠానాట్ఠానఞాణం, తథాగతస్స తథాగతబలం నామ హోతీతి అత్థో. ఏవం సేసపదేసుపి యోజనా వేదితబ్బా.

**ఆసభం ఠాన**న్తి సేట్ఠట్ఠానం ఉత్తమట్ఠానం, ఆసభా వా పుబ్బబుద్ధా, తేసం ఠానన్తి అత్థో. అపిచ గవసతజేట్ఠకో ఉసభో, గవసహస్సజేట్ఠకో వసభో, వజసతజేట్ఠకో వా ఉసభో, వజసహస్సజేట్ఠకో వసభో, సబ్బగవసేట్ఠో సబ్బపరిస్సయసహో సేతో పాసాదికో మహాభారవహో అసనిసతసద్దేహిపి అసన్తసనీయో నిసభో, సో ఇధ ఉసభోతి అధిప్పేతో. ఇదమ్పి హి తస్స పరియాయవచనం. ఉసభస్స ఇదన్తి **ఆసభం. ఠాన**న్తి చతూహి పాదేహి పథవిం ఉప్పీళేత్వా అవట్ఠానం. ఇదం పన ఆసభం వియాతి ఆసభం యథేవ హి నిసభసఙ్ఖాతో ఉసభో ఉసభబలేన సమన్నాగతో చతూహి పాదేహి పథవిం ఉప్పీళేత్వా అచలట్ఠానేన తిట్ఠతి, ఏవం తథాగతోపి దసహి తథాగతబలేహి సమన్నాగతో చతూహి వేసారజ్జపాదేహి అట్ఠపరిసపథవిం ఉప్పీళేత్వా సదేవకే లోకే కేనచి పచ్చత్థికేన పచ్చామిత్తేన అకమ్పియో అచలట్ఠానేన తిట్ఠతి, ఏవం తిట్ఠమానో చ తం ఆసభం ఠానం **పటిజానాతి** ఉపగచ్ఛతి న పచ్చక్ఖాతి, అత్తని ఆరోపేతి. తేన వుత్తం – “ఆసభం ఠానం పటిజానాతీ”తి (సం॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౨.౨౨; మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧౪౮).

**పరిసాసూతి** ఖత్తియబ్రాహ్మణగహపతిసమణచాతుమహారాజికతావతింసమారబ్రహ్మానం వసేన అట్ఠసు పరిసాసు. **సీహనాదం నదతీ**తి సేట్ఠనాదం అఛమ్భితనాదం నదతి, సీహనాదసదిసం వా నాదం నదతి. అయమత్థో సీహనాదసుత్తేన (మ॰ ని॰ ౧.౧౪౬ ఆదయో; దీ॰ ని॰ ౧.౩౮౧ ఆదయో) దీపేతబ్బో. యథా వా సీహో సహనతో హననతో చ సీహోతి వుచ్చతి, ఏవం తథాగతో లోకధమ్మానం సహనతో పరప్పవాదానం హననతో సీహోతి వుచ్చతి. ఏవం వుత్తస్స సీహస్స నాదం సీహనాదం. తత్థ యథా సీహో సీహబలేన సమన్నాగతో సబ్బత్థ విసారదో విగతలోమహంసో సీహనాదం నదతి, ఏవం తథాగతసీహోపి తథాగతబలేహి సమన్నాగతో అట్ఠసు పరిసాసు విసారదో విగతలోమహంసో "ఇతి రూప"న్తిఆదినా (సం॰ ని॰ ౩.౭౮) నయేన నానావిధదేసనావిలాససమ్పన్నం సీహనాదం నదతి. తేన వుత్తం – "పరిసాసు సీహనాదం నదతీ"తి.

**బ్రహ్మచక్కం పవత్తేతీ**తి ఏత్థ **బ్రహ్మ**న్తి సేట్ఠం ఉత్తమం విసుద్ధం. **చక్క**సద్దో పనాయం –

సమ్పత్తియం లక్ఖణే చ, రథఙ్గే ఇరియాపథే;
దానే రతనధమ్మూర, చక్కాదీసు చ దిస్సతి;
ధమ్మచక్కే ఇధ మతో, తమ్పి ద్వేధా విభావయే.

"చత్తారిమాని , భిక్ఖవే, చక్కాని, యేహి సమన్నాగతానం దేవమనుస్సాన"న్తిఆదీసు (అ॰ ని॰ ౪.౩౧) హి అయం సమ్పత్తియం దిస్సతి. "హేట్ఠా పాదతలేసు చక్కాని జాతాని హోన్తీ"తి (దీ॰ ని॰ ౨.౩౫) ఏత్థ లక్ఖణే. "చక్కంవ వహతో పద"న్తి (ధ॰ ప॰ ౧) ఏత్థ రథఙ్గే. "చతుచక్కం నవద్వార"న్తి (సం॰ ని॰ ౧.౨౯) ఏత్థ ఇరియాపథే. "దదం భుఞ్జ మా చ పమాదో , చక్కం వత్తయ కోసలాధిపా"తి (జా॰ ౧.౭.౧౪౯) ఏత్థ దానే. "దిబ్బం చక్కరతనం పాతురహోసీ"తి (దీ॰ ని॰ ౨.౨౪౩) ఏత్థ రతనచక్కే. "మయా పవత్తితం చక్క"న్తి (సు॰ ని॰ ౫౬౨) ఏత్థ ధమ్మచక్కే. "ఇచ్ఛాహతస్స పోసస్స, చక్కం భమతి మత్థకే"తి (జా॰ ౧.౧.౧౦౪; ౧.౫.౧౦౩) ఏత్థ ఉరచక్కే. "ఖురపరియన్తేన చేపి చక్కేనా"తి (దీ॰ ని॰ ౧.౧౬౬) ఏత్థ పహరణచక్కే. "అసనివిచక్క"న్తి (దీ॰ ని॰ ౩.౬౧; సం॰ ని॰ ౨.౧౬౨) ఏత్థ అసనిమణ్డలే. ఇధ పనాయం ధమ్మచక్కే మతో.

తం పనేతం ధమ్మచక్కం దువిధం హోతి పటివేధఞాణఞ్చ దేసనాఞాణఞ్చ. తత్థ పఞ్ఞాపభావితం అత్తనో అరియఫలావహం **పటివేధఞాణం,** కరుణాపభావితం సావకానం అరియఫలావహం **దేసనాఞాణం**. తత్థ పటివేధఞాణం ఉప్పజ్జమానం ఉప్పన్నన్తి దువిధం. తఞ్హి అభినిక్ఖమనతో యావ అరహత్తమగ్గా ఉప్పజ్జమానం నామ, ఫలక్ఖణే ఉప్పన్నం నామ. తుసితభవనతో వా యావ బోధిపల్లఙ్కే అరహత్తమగ్గా ఉప్పజ్జమానం నామ, ఫలక్ఖణే ఉప్పన్నం నామ. దీపఙ్కరదసబలతో వా పట్ఠాయ యావ అరహత్తమగ్గా ఉప్పజ్జమానం నామ, ఫలక్ఖణే ఉప్పన్నం నామ. దేసనాఞాణమ్పి పవత్తమానం పవత్తన్తి దువిధం. తఞ్హి యావ అఞ్ఞాతకోణ్డఞ్ఞత్థేరస్స అరహత్తమగ్గా పవత్తమానం నామ, ఫలక్ఖణే పవత్తం నామ. తత్థ పటివేధఞాణం లోకుత్తరం, దేసనాఞాణం లోకియం. ఉభయమ్పి పనేతం అఞ్ఞేహి అసాధారణం, బుద్ధానంయేవ ఓరసఞాణం. తేన వుత్తం – "బ్రహ్మచక్కం పవత్తేతీ"తి.

**కమ్మసమాదానాన**న్తి సమాదియిత్వా కతానం కుసలాకుసలకమ్మానం, కమ్మమేవ వా కమ్మసమాదానం. **ఠానసో హేతుసో**తి పచ్చయతో చేవ హేతుతో చ. తత్థ గతిఉపధికాలపయోగా విపాకస్స ఠానం. కమ్మం హేతు.

**సబ్బత్థగామినిన్తి** సబ్బగతిగామినిఞ్చ అగతిగామినిఞ్చ. **పటిపదన్తి** మగ్గం. **యథాభూతం పజానాతీతి** బహూసుపి మనుస్సేసు ఏకమేవ పాణం ఘాతేన్తేసు ఇమస్స చేతనా నిరయగామినీ భవిస్సతి, ఇమస్స తిరచ్ఛానయోనిగామినీతి ఇమినా నయేన ఏకవత్థుస్మిమ్పి కుసలాకుసలచేతనాసఙ్ఖాతానం పటిపత్తీనం అవిపరీతతో సభావం జానాతి.

**అనేకధాతున్తి** చక్ఖుధాతుఆదీహి, కామధాతుఆదీహి వా ధాతూహి బహుధాతుం. **నానాధాతున్తి** తాసంయేవ ధాతూనం విలక్ఖణత్తా నానప్పకారధాతుం . **లోకన్తి** ఖన్ధాయతనధాతులోకం. **యథాభూతం పజానాతీతి** తాసం తాసం ధాతూనం అవిపరీతతో సభావం పటివిజ్ఝతి.

**నానాధిముత్తికతన్తి** హీనపణీతాదిఅధిముత్తీహి నానాధిముత్తికభావం.

**పరసత్తానన్తి** పధానసత్తానం. **పరపుగ్గలానన్తి** తతో పరేసం హీనసత్తానం. ఏకత్థమేవ వా ఏతం పదద్వయం వేనేయ్యవసేన భగవతా ద్వేధా వుత్తం. ఇధాపి భగవతా వుత్తనయేనేవ వుత్తం. **ఇన్ద్రియపరోపరియత్తన్తి** సద్ధాదీనం ఇన్ద్రియానం పరభావఞ్చ అపరభావఞ్చ, వుద్ధిఞ్చ హానిఞ్చాతి అత్థో.

**ఝానవిమోక్ఖసమాధిసమాపత్తీనన్తి** పఠమాదీనం చతున్నం ఝానానం, “రూపీ రూపాని పస్సతీ”తిఆదీనం (పటి॰ మ॰ ౧.౨౦౯) అట్ఠన్నం విమోక్ఖానం, సవితక్కసవిచారాదీనం తిణ్ణం సమాధీనం, పఠమజ్ఝానసమాపత్తిఆదీనఞ్చ నవన్నం అనుపుబ్బసమాపత్తీనం. **సంకిలేసన్తి** హానభాగియధమ్మం. **వోదానన్తి** విసేసభాగియధమ్మం. **వుట్ఠానన్తి** యేన కారణేన ఝానాదీహి వుట్ఠహన్తి, తం కారణం. తం పన “వోదానమ్పి వుట్ఠానం, తమ్హా తమ్హా సమాధిమ్హా వుట్ఠానమ్పి వుట్ఠాన”న్తి (విభ॰ ౮౨౮) ఏవం వుత్తం పగుణజ్ఝానఞ్చేవ భవఙ్గఫలసమాపత్తియో చ. హేట్ఠిమం హేట్ఠిమఞ్హి పగుణజ్ఝానం ఉపరిమస్స ఉపరిమస్స పదట్ఠానం హోతి, తస్మా “వోదానమ్పి వుట్ఠాన”న్తి వుత్తం. భవఙ్గేన పన సబ్బజ్ఝానేహి వుట్ఠానం హోతి, నిరోధసమాపత్తితో ఫలసమాపత్తియా వుట్ఠానం హోతి. తం సన్ధాయ “తమ్హా తమ్హా సమాధిమ్హా వుట్ఠానమ్పి వుట్ఠాన”న్తి వుత్తం.

పుబ్బేనివాసదిబ్బచక్ఖుఆసవక్ఖయఞాణాని హేట్ఠా పకాసితానేవ.

తత్థ **ఆసవానం ఖయాతి** అరహత్తమగ్గేన సబ్బకిలేసానం ఖయా. **అనాసవన్తి** ఆసవవిరహితం. **చేతోవిముత్తిం పఞ్ఞావిముత్తిన్తి** ఏత్థ చేతోవచనేన అరహత్తఫలసమ్పయుత్తో సమాధి, పఞ్ఞావచనేన తంసమ్పయుత్తా చ పఞ్ఞా వుత్తా. తత్థ చ సమాధి రాగతో విముత్తత్తా చేతోవిముత్తి, పఞ్ఞా అవిజ్జాయ విముత్తత్తా పఞ్ఞావిముత్తీతి వేదితబ్బా. వుత్తఞ్హేతం భగవతా – “యో హిస్స, భిక్ఖవే, సమాధి, తదస్స సమాధిన్ద్రియం. యా హిస్స, భిక్ఖవే, పఞ్ఞా, తదస్స పఞ్ఞిన్ద్రియం. ఇతి ఖో, భిక్ఖవే, రాగవిరాగా చేతోవిముత్తి అవిజ్జావిరాగా పఞ్ఞావిముత్తీ”తి (సం॰ ని॰ ౫.౫౧౬; ౫.౨౦). అపిచేత్థ సమథబలం చేతోవిముత్తి, విపస్సనాబలం పఞ్ఞావిముత్తీతి వేదితబ్బం. **దిట్ఠేవ ధమ్మేతి** ఇమస్మింయేవ అత్తభావే. **సయం అభిఞ్ఞా సచ్ఛికత్వాతి** అధికాయ పఞ్ఞాయ అత్తనాయేవ పచ్చక్ఖం కత్వా, అపరప్పచ్చయేన ఞత్వాతి అత్థో. **ఉపసమ్పజ్జాతి** అధిగన్త్వా, నిప్ఫాదేత్వా వా. ఇమేసం పన దసన్నం దసబలఞాణానం విత్థారో అభిధమ్మే (విభ॰ ౮౦౯ ఆదయో) వుత్తనయేన వేదితబ్బో.

తత్థ పరవాదికథా హోతి – దసబలఞాణం నామ పాటియేక్కం ఞాణం నత్థి, సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణస్సేవాయం పభేదోతి. న తం తథా దట్ఠబ్బం. అఞ్ఞమేవ హి దసబలఞాణం, అఞ్ఞం సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం. దసబలఞాణఞ్హి సకసకకిచ్చమేవ జానాతి, సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం తమ్పి, తతో అవసేసమ్పి జానాతి. దసబలఞాణేసు హి పఠమం కారణాకారణమేవ జానాతి, దుతియం కమ్మన్తరవిపాకన్తరమేవ, తతియం కమ్మపరిచ్ఛేదమేవ, చతుత్థం ధాతునానత్తకారణమేవ, పఞ్చమం సత్తానం అజ్ఝాసయాధిముత్తిమేవ, ఛట్ఠం ఇన్ద్రియానం తిక్ఖముదుభావమేవ, సత్తమం ఝానాదీహి సద్ధిం తేసం సంకిలేసాదిమేవ, అట్ఠమం పుబ్బేనివుత్థఖన్ధసన్తతిమేవ, నవమం సత్తానం చుతిపటిసన్ధిమేవ, దసమం సచ్చపరిచ్ఛేదమేవ. సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం పన ఏతేహి జానితబ్బఞ్చ, తతో ఉత్తరిఞ్చ పజానాతి. ఏతేసం పన కిచ్చం న సబ్బం కరోతి. తఞ్హి ఝానం హుత్వా అప్పేతుం న సక్కోతి, ఇద్ధి హుత్వా వికుబ్బితుం న సక్కోతి, మగ్గో హుత్వా కిలేసే ఖేపేతుం న సక్కోతి.

అపిచ పరవాదీ ఏవం పుచ్ఛితబ్బో "దసబలఞాణం నామేతం సవితక్కసవిచారం అవితక్కవిచారమత్తం అవితక్కావిచారం కామావచరం రూపావచరం అరూపావచరం లోకియం లోకుత్తర"న్తి. జానన్తో "పటిపాటియా సత్త ఞాణాని సవితక్కసవిచారానీ"తి వక్ఖతి. "తతో పరాని ద్వే అవితక్కఅవిచారానీ"తి వక్ఖతి. "ఆసవక్ఖయఞాణం సియా సవితక్కసవిచారం, సియా అవితక్కవిచారమత్తం, సియా అవితక్కఅవిచార"న్తి వక్ఖతి. తథా "పటిపాటియా సత్త కామావచరాని, తతో పరాని ద్వే రూపావచరాని, తతో అవసానే ఏకం లోకుత్తర"న్తి వక్ఖతి. "సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం పన సవితక్కసవిచారమేవ కామావచరమేవ లోకియమేవా"తి వక్ఖతి.

ఏవమేత్థ అపుబ్బత్థానువణ్ణనం ఞత్వా ఇదాని యస్మా తథాగతో పఠమంయేవ ఠానాట్ఠానఞాణేన వేనేయ్యసత్తానం ఆసవక్ఖయాధిగమస్స చేవ అనధిగమస్స చ ఠానాట్ఠానభూతం కిలేసావరణాభావం పస్సతి లోకియసమ్మాదిట్ఠిట్ఠానదస్సనతో నియతమిచ్ఛాదిట్ఠిట్ఠానాభావదస్సనతో చ. అథ నేసం కమ్మవిపాకఞాణేన విపాకావరణాభావం పస్సతి తిహేతుకపటిసన్ధిదస్సనతో. సబ్బత్థగామినిపటిపదాఞాణేన కమ్మావరణాభావం పస్సతి ఆనన్తరికకమ్మాభావదస్సనతో. ఏవం అనావరణానం అనేకధాతునానాధాతుఞాణేన అనుకూలధమ్మదేసనత్థం చరియావిసేసం పస్సతి ధాతువేమత్తదస్సనతో. అథ నేసం నానాధిముత్తికతాఞాణేన అధిముత్తిం పస్సతి పయోగం అనాదియిత్వాపి అధిముత్తివసేన ధమ్మదేసనత్థం . అథేవం దిట్ఠఅధిముత్తీనం యథాసత్తి యథాబలం ధమ్మం దేసేతుం ఇన్ద్రియపరోపరియత్తఞాణేన ఇన్ద్రియపరోపరియత్తం పస్సతి సద్ధాదీనం తిక్ఖముదుభావదస్సనతో. ఏవం పరిఞ్ఞాతిన్ద్రియపరోపరియత్తాపి పనేతే సచే దూరే హోన్తి, అథ ఝానాదిఞాణేన ఝానాదీసు వసీభూతత్తా ఇద్ధివిసేసేన ఖిప్పం ఉపగచ్ఛతి. ఉపగన్త్వా చ నేసం పుబ్బేనివాసానుస్సతిఞాణేన పుబ్బజాతివిభావనం దిబ్బచక్ఖానుభావతో పత్తబ్బేన చేతోపరియఞాణేన సమ్పతి చిత్తవిసేసం పస్సన్తో ఆసవక్ఖయఞాణానుభావేన ఆసవక్ఖయగామినియా పటిపదాయ విగతసమ్మోహత్తా ఆసవక్ఖయాయ ధమ్మం దేసేతి. తస్మా ఇమినానుక్కమేన ఇమాని దస బలాని వుత్తానీతి వేదితబ్బానీతి.

౪౨౫. ఇదాని సబ్బబలాని లక్ఖణతో నిద్దిసితుకామో **కేనట్ఠేన సద్ధాబల**న్తిఆదినా నయేన పుచ్ఛం కత్వా **అస్సద్ధియే అకమ్పియట్ఠేనా**తిఆదినా నయేన విస్సజ్జనం అకాసి. తత్థ **హిరీయతీ**తిఆది పుగ్గలాధిట్ఠానా దేసనా. భావనాబలాదీసు అధిట్ఠానబలపరియన్తేసు "తత్థా"తి చ, "తేనా"తి చ, "త"న్తి చ నేక్ఖమ్మాదికమేవ సన్ధాయ వుత్తన్తి వేదితబ్బం. **తేన చిత్తం ఏకగ్గన్తి** తేన సమాధినా చిత్తం ఏకగ్గం హోతీతి వుత్తం హోతి. **తత్థ జాతేతి** తత్థ సమథే సమ్పయోగవసేన జాతే, తస్మిం వా విపస్సనారమ్మణం హుత్వా జాతే. **తత్థ సిక్ఖతీతి** తత్థ సేఖబలే సేఖో సిక్ఖతీతి సేఖబలన్తి అత్థో. **తత్థ సిక్ఖితత్తాతి** తత్థ అసేఖబలే

అసేఖస్స సిక్ఖితత్తా అసేఖబలం. **తేన ఆసవా ఖీణాతి** తేన లోకియలోకుత్తరేన ఞాణేన ఆసవా ఖీణాతి తం ఞాణం ఖీణాసవబలం . లోకియేనాపి హి ఞాణేన ఆసవా ఖీణా నామ విపస్సనాయ అభావే లోకుత్తరమగ్గాభావతో. ఏవం ఖీణాసవస్స బలన్తి **ఖీణాసవబలం. తస్స ఇజ్ఝతీతి ఇద్ధిబల**న్తి తస్స ఇద్ధిమతో ఇజ్ఝతీతి ఇద్ధియేవ బలం ఇద్ధిబలం. **అప్పమేయ్యట్ఠేనా**తి యస్మా సావకా ఠానాట్ఠానాదీని ఏకదేసేన జానన్తి, సబ్బాకారేన పజాననంయేవ సన్ధాయ "యథాభూతం పజానాతీ"తి వుత్తం. కిఞ్చాపి తీసు విజ్జాసు "యథాభూతం పజానాతీ"తి న వుత్తం, అఞ్ఞత్థ పన వుత్తత్తా తాసుపి వుత్తమేవ హోతి. **అఞ్ఞత్థా**తి సేసేసు సత్తసు ఞాణబలేసు చ అభిధమ్మే (విభ. ౭౬౦) చ దససుపి బలేసు. ఇన్ద్రియపరోపరియత్తఞాణం పన సబ్బథాపి సావకేహి అసాధారణమేవ. తస్మా దసపి బలాని సావకేహి అసాధారణానీతి. అధిమత్తట్ఠేన అతులియట్ఠేన అప్పమేయ్యాని, తస్మాయేవ చ "అప్పమేయ్యట్ఠేన తథాగతబల"న్తి వుత్తన్తి.

బలకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

## ౧౦. సుఞ్ఞకథా

### సుఞ్ఞకథావణ్ణనా

**౪౬**. ఇదాని లోకుత్తరబలపరియోసానాయ బలకథాయ అనన్తరం కథితాయ లోకుత్తరసుఞ్ఞతాపరియోసానాయ సుత్తన్తపుబ్బఙ్గమాయ సుఞ్ఞతాకథాయ అపుబ్బత్థానువణ్ణనా. సుత్తన్తే తావ **అథా**తి వచనోపాదానే నిపాతో. ఏతేన **ఆయస్మా**తిఆదివచనస్స ఉపాదానం కతం హోతి. **ఖో**తి పదపూరణత్థే నిపాతో. **యేన భగవా తేనుపసఙ్కమీ**తి భుమ్మత్థే కరణవచనం. తస్మా యత్థ భగవా, తత్థ ఉపసఙ్కమీతి ఏవమేత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో. యేన వా కారణేన భగవా దేవమనుస్సేహి ఉపసఙ్కమితబ్బో, తేనేవ కారణేన ఉపసఙ్కమీతి ఏవమేత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో. కేన చ కారణేన భగవా ఉపసఙ్కమితబ్బో? నానప్పకారగుణవిసేసాధిగమాధిప్పాయేన, సాదుఫలూపభోగాధిప్పాయేన దిజగణేహి నిచ్చఫలితమహారుక్ఖో వియ, తేన కారణేన ఉపసఙ్కమీతి ఏవమేత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో. **ఉపసఙ్కమీ**తి చ గతోతి వుత్తం హోతి. **ఉపసఙ్కమిత్వా**తి ఉపసఙ్కమనపరియోసానదీపనం. అథ వా ఏవఞ్చ గతో తతో ఆసన్నతరం ఠానం భగవతో సమీపసఙ్ఖాతం గన్త్వాతిపి వుత్తం హోతి.

**అభివాదేత్వా**తి పఞ్చపతిట్ఠితేన వన్దిత్వా. ఇదాని యేనత్థేన లోకే అగ్గపుగ్గలస్స ఉపట్ఠానం ఆగతో, తం పుచ్ఛితుకామో దసనఖసమోధానసముజ్జలం అఞ్జలిం సిరసి పతిట్ఠపేత్వా **ఏకమన్తం నిసీది. ఏకమన్త**న్తి చ భావనపుంసకనిద్దేసో "విసమం చన్దిమసూరియా పరిహరన్తీ"తిఆదీసు (అ. ని. ४.౭౦) వియ. తస్మా యథా నిసిన్నో ఏకమన్తం నిసిన్నో హోతి, తథా **నిసీదీ**తి ఏవమేత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో. భుమ్మత్థే వా ఏతం ఉపయోగవచనం. **నిసీదీ**తి నిసజ్జం కప్పేసి. పణ్డితా హి దేవమనుస్సా గరుట్ఠానీయం ఉపసఙ్కమిత్వా ఆసనకుసలతాయ ఏకమన్తం నిసీదన్తి, అయఞ్చ థేరో తేసం అఞ్ఞతరో, తస్మా ఏకమన్తం నిసీది.

కథం నిసిన్నో పన ఏకమన్తం నిసిన్నో హోతీతి? ఛ నిసజ్జదోసే వజ్జేత్వా. సేయ్యథిదం – అతిదూరం అచ్చాసన్నం ఉపరివాతం ఉన్నతప్పదేసం అతిసమ్ముఖం అతిపచ్ఛాతి. అతిదూరే నిసిన్నో హి సచే కథేతుకామో హోతి, ఉచ్చాసద్దేన కథేతబ్బం హోతి. అచ్చాసన్నే నిసిన్నో సఙ్ఘట్టనం కరోతి. ఉపరివాతే నిసిన్నో సరీరగన్ధేన బాధతి. ఉన్నతప్పదేసే నిసిన్నో

అగారవం పకాసేతి. అతిసమ్ముఖా నిసిన్నో సచే దట్ఠుకామో హోతి, చక్ఖునా చక్ఖుం ఆహచ్చ దట్ఠబ్బం హోతి. అతిపచ్ఛా నిసిన్నో సచే దట్ఠుకామో హోతి, గీవం పసారేత్వా దట్ఠబ్బం హోతి. తస్మా అయమ్పి ఏతే ఛ నిసజ్జదోసే వజ్జేత్వా నిసీది. తేన వుత్తం "ఏకమన్తం నిసీదీ"తి. **ఏతదవోచా**తి ఏతం అవోచ.

**సుఞ్ఞో లోకో సుఞ్ఞో లోకోతి, భన్తే, వుచ్చతీ**తి ఇమస్మిం సాసనే పటిపన్నేహి తేహి తేహి భిక్ఖూహి "సుఞ్ఞో లోకో సుఞ్ఞో లోకో"తి కథీయతీతి అత్థో. తహిం తహిం తాదిసానం వచనానం బహుకత్తా తేసం సబ్బేసం సఙ్గణ్హనత్థం ఆమేడితవచనం కతం. ఏవఞ్హి వుత్తే సబ్బాని తాని వచనాని సఙ్గహితాని హోన్తి. **కిత్తావతా**తి కిత్తకేన పరిమాణేన. **ను**-ఇతి సంసయత్థే నిపాతో. **సుఞ్ఞం అత్తేన వా అత్తనియేన వా**తి "కారకో వేదకో సయంవసీ"తి ఏవం లోకపరికప్పితేన అత్తనా చ అత్తాభావతోయేవ అత్తనో సన్తకేన పరిక్ఖారేన చ సుఞ్ఞం. సబ్బం చక్ఖాది లోకియం ధమ్మజాతం, తంయేవ లుజ్జనపలుజ్జనట్ఠేన లోకో నామ. యస్మా చ అత్తా చ ఏత్థ నత్థి, అత్తనియఞ్చ ఏత్థ నత్థి, **తస్మా సుఞ్ఞో లోకోతి వుచ్చతీ**తి అత్థో. లోకుత్తరోపి చ ధమ్మో అత్తత్తనియేహి సుఞ్ఞో ఏవ, పుచ్ఛానురూపేన పన లోకియోవ ధమ్మో వుత్తో. **సుఞ్ఞో**తి చ ధమ్మో నత్థీతి వుత్తం న హోతి, తస్మిం ధమ్మే అత్తత్తనియసారస్స నత్థిభావో వుత్తో హోతి. లోకే చ "సుఞ్ఞం ఘరం, సుఞ్ఞో ఘటో"తి వుత్తే ఘరస్స ఘటస్స చ నత్థిభావో వుత్తో న హోతి, తస్మిం ఘరే ఘటే చ అఞ్ఞస్స నత్థిభావో వుత్తో హోతి. భగవతా చ "ఇతి యఞ్హి ఖో తత్థ న హోతి, తేన తం సుఞ్ఞం సమనుపస్సతి. యం పన తత్థ అవసిట్ఠం హోతి, తం సన్తం ఇదమత్థీతి పజానాతీ"తి అయమేవ అత్థో వుత్తో. తథా ఞాయగన్థే చ సద్దగన్థే చ అయమేవ అత్థో. ఇతి ఇమస్మిం సుత్తన్తే అనత్తలక్ఖణమేవ కథితం.

౪౫. సుత్తన్తనిద్దేసే **సుఞ్ఞసుఞ్ఞ**న్తిఆదీని పఞ్చవీసతి మాతికాపదాని సుఞ్ఞసమ్బన్ధేన ఉద్దిసిత్వా తేసం నిద్దేసో కతో. తత్థ మాతికాయ తావ సుఞ్ఞసఙ్ఖాతం సుఞ్ఞం, న అఞ్ఞేన ఉపపదేన విసేసితన్తి **సుఞ్ఞసుఞ్ఞం**. అసుకన్తి అనిద్దిట్ఠత్తా చేత్థ సుఞ్ఞత్తమేవ వా అపేక్ఖిత్వా నపుంసకవచనం కతం. ఏవం సేసేసుపి. సఙ్ఖారోయేవ సేససఙ్ఖారేహి సుఞ్ఞోతి **సఙ్ఖారసుఞ్ఞం**. జరాభఙ్గవసేన విరూపో పరిణామో విపరిణామో, తేన విపరిణామేన సుఞ్ఞం **విపరిణామసుఞ్ఞం**. అగ్గఞ్చ తం అత్తత్తనియేహి, సబ్బసఙ్ఖారేహి వా సుఞ్ఞఞ్చాతి **అగ్గసుఞ్ఞం**. లక్ఖణమేవ సేసలక్ఖణేహి సుఞ్ఞన్తి **లక్ఖణసుఞ్ఞం**. నేక్ఖమ్మాదినా విక్ఖమ్భనేన సుఞ్ఞం. **విక్ఖమ్భనసుఞ్ఞం. తదఙ్గసుఞ్ఞా**దీసుపి చతూసు ఏసేవ నయో. అజ్ఝత్తఞ్చ తం అత్తత్తనియాదీహి సుఞ్ఞఞ్చాతి **అజ్ఝత్తసుఞ్ఞం**. బహిద్ధా చ తం అత్తత్తనియాదీహి సుఞ్ఞఞ్చాతి **బహిద్ధాసుఞ్ఞం**. తదుభయం అత్తత్తనియాదీహి సుఞ్ఞన్తి **దుభతోసుఞ్ఞం**. సమానో భాగో ఏతస్సాతి సభాగం, సభాగఞ్చ తం అత్తత్తనియాదీహి సుఞ్ఞఞ్చాతి **సభాగసుఞ్ఞం,** సదిససుఞ్ఞన్తి అత్థో. విగతం సభాగం విసభాగం, విసభాగఞ్చ తం అత్తత్తనియాదీహి సుఞ్ఞఞ్చాతి **విసభాగసుఞ్ఞం,** విసదిససుఞ్ఞన్తి అత్థో. కేసుచి పోత్థకేసు సభాగసుఞ్ఞం విసభాగసుఞ్ఞం నిస్సరణసుఞ్ఞానన్తరం లిఖితం. నేక్ఖమ్మాదిఏసనా కామచ్ఛన్దాదినా సుఞ్ఞాతి **ఏసనాసుఞ్ఞం. పరిగ్గహసుఞ్ఞా**దీసు తీసుపి ఏసేవ నయో. ఏకారమ్మణే పతిట్ఠితత్తా నానారమ్మణవిక్ఖేపాభావతో ఏకత్తఞ్చ తం నానత్తేన సుఞ్ఞఞ్చాతి **ఏకత్తసుఞ్ఞం**. తబ్బిపరీతేన నానత్తఞ్చ తం ఏకత్తేన సుఞ్ఞఞ్చాతి **నానత్తసుఞ్ఞం**. నేక్ఖమ్మాదిఖన్తి కామచ్ఛన్దాదినా సుఞ్ఞాతి **ఖన్తిసుఞ్ఞం. అధిట్ఠానసుఞ్ఞే పరియోగాహనసుఞ్ఞే చ** ఏసేవ నయో. పరియోగహనసుఞ్ఞన్తిపి పాఠో. **సమ్పజానస్సా**తి సమ్పజఞ్ఞేన సమన్నాగతస్స పరినిబ్బాయన్తస్స అరహతో. **పవత్తపరియాదాన**న్తి అనుపాదాపరినిబ్బానం. **సబ్బసుఞ్ఞతాన**న్తి సబ్బసుఞ్ఞానం. **పరమత్థసుఞ్ఞ**న్తి సబ్బసఙ్ఖారాభావతో ఉత్తమత్థభూతం సుఞ్ఞం.

౪౮. మాతికానిద్దేసే **నిచ్చేన వా**తి భఙ్గం అతిక్కమిత్వా పవత్తమానస్స కస్సచి నిచ్చస్స అభావతో నిచ్చేన చ సుఞ్ఞం. **ధువేన వా**తి విజ్జమానకాలేపి పచ్చయాయత్తవుత్తితాయ థిరస్స కస్సచి అభావతో ధువేన చ సుఞ్ఞం. **సస్సతేన వా**తి అబ్బోచ్ఛిన్నస్స సబ్బకాలే విజ్జమానస్స కస్సచి అభావతో సస్సతేన చ సుఞ్ఞం. **అవిపరిణామధమ్మేన వా**తి జరాభఙ్గవసేన అవిపరిణామపకతికస్స కస్సచి అభావతో అవిపరిణామధమ్మేన చ సుఞ్ఞం. సుత్తన్తే అత్తసుఞ్ఞతాయ ఏవ వుత్తాయపి నిచ్చసుఞ్ఞతఞ్చ సుఖసుఞ్ఞతఞ్చ దస్సేతుం ఇధ **నిచ్చేన వా**తిఆదీనిపి వుత్తాని. అనిచ్చస్సేవ హి పీళాయోగేన దుక్ఖత్తా నిచ్చసుఞ్ఞతాయ వుత్తాయ సుఖసుఞ్ఞతాపి వుత్తావ హోతి. రూపాదయో పనేత్థ ఛ విసయా, చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీని ఛ విఞ్ఞాణాని, చక్ఖుసమ్ఫస్సాదయో ఛ ఫస్సా, చక్ఖుసమ్ఫస్సజా వేదనాదయో ఛ వేదనా ఛ సఙ్ఖిత్తాతి వేదితబ్బం.

**పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో**తిఆదీసు పునాతి అత్తనో కారకం, పూరేతి చస్స అజ్ఝాసయం, పుజ్జఞ్చ భవం నిబ్బత్తేతీతి పుఞ్ఞం, అభిసఙ్ఖరోతి విపాకం కటత్తారూపఞ్చాతి అభిసఙ్ఖారో, పుఞ్ఞం అభిసఙ్ఖారో పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో. పుఞ్ఞపటిపక్ఖతో అపుఞ్ఞం అభిసఙ్ఖారో **అపుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో**. న ఇఞ్జం అనేఞ్జం, అనేఞ్జం భవం అభిసఙ్ఖరోతీతి **ఆనేఞ్జాభిసఙ్ఖారో**. పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో దానసీలభావనావసేన పవత్తా అట్ఠ కామావచరకుసలచేతనా, భావనావసేనేవ పవత్తా పఞ్చ రూపావచరకుసలచేతనాతి తేరస చేతనా హోన్తి, అపుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో పాణాతిపాతాదివసేన పవత్తా ద్వాదస అకుసలచేతనా, ఆనేఞ్జాభిసఙ్ఖారో భావనావసేనేవ పవత్తా చతస్సో అరూపావచరచేతనాతి తయోపి సఙ్ఖారా ఏకూనతింస చేతనా హోన్తి. **కాయసఙ్ఖారో**తిఆదీసు కాయతో వా పవత్తో, కాయస్స వా సఙ్ఖరోతి కాయసఙ్ఖారో. **వచీసఙ్ఖారచిత్తసఙ్ఖారేసు**పి ఏసేవ నయో. అయం తికో కమ్మాయూహనక్ఖణే పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారాదీనం ద్వారతో పవత్తిదస్సనత్థం వుత్తో. కాయవిఞ్ఞత్తిం సముట్ఠాపేత్వా హి కాయద్వారతో పవత్తా అట్ఠ కామావచరకుసలచేతనా, ద్వాదస అకుసలచేతనా, అభిఞ్ఞాచేతనా చాతి ఏకవీసతి చేతనా కాయసఙ్ఖారో నామ, తా ఏవ చ వచీవిఞ్ఞత్తిం సముట్ఠాపేత్వా వచీద్వారతో పవత్తా వచీసఙ్ఖారో నామ, మనోద్వారే పవత్తా పన సబ్బాపి ఏకూనతింస చేతనా చిత్తసఙ్ఖారో నామ. **అతీతా సఙ్ఖారా**తిఆదీసు సబ్బేపి సఙ్ఖతధమ్మా సకక్ఖణం పత్వా నిరుద్ధా అతీతా సఙ్ఖారా, సకక్ఖణం అప్పత్తా **అనాగతా సఙ్ఖారా,** సకక్ఖణం పత్తా **పచ్చుప్పన్నా సఙ్ఖారా**తి.

విపరిణామసుఞ్ఞే పచ్చుప్పన్నం దస్సేత్వా తస్స తస్స విపరిణామో సుఖేన వత్తుం సక్కాతి పఠమం పచ్చుప్పన్నధమ్మా దస్సితా. తత్థ **జాతం రూప**న్తి పచ్చుప్పన్నం రూపం. **సభావేన సుఞ్ఞ**న్తి ఏత్థ సయం భావో సభావో, సయమేవ ఉప్పాదోతి అత్థో. సతో వా భావో సభావో, అత్తతోయేవ ఉప్పాదోతి అత్థో. పచ్చయాయత్తవుత్తిత్తా పచ్చయం వినా సయమేవ భావో, అత్తతో ఏవ వా భావో ఏతస్మిం నత్థీతి సభావేన సుఞ్ఞం, సయమేవ భావేన, అత్తతో ఏవ వా భావేన సుఞ్ఞన్తి వుత్తం హోతి. అథ వా సకస్స భావో సభావో. పథవీధాతుఆదీసు హి అనేకేసు రూపారూపధమ్మేసు ఏకేకో ధమ్మో పరం ఉపాదాయ సకో నామ. **భావో**తి చ ధమ్మపరియాయవచనమేతం. ఏకస్స చ ధమ్మస్స అఞ్ఞో భావసఙ్ఖాతో ధమ్మో నత్థి, తస్మా సకస్స అఞ్ఞేన భావేన సుఞ్ఞం, సకో అఞ్ఞేన భావేన సుఞ్ఞోతి అత్థో. తేన ఏకస్స ధమ్మస్స ఏకసభావతా వుత్తా హోతి. అథ వా **సభావేన సుఞ్ఞ**న్తి సుఞ్ఞసభావేనేవ సుఞ్ఞం. కిం వుత్తం హోతి? సుఞ్ఞసుఞ్ఞతాయ ఏవ సుఞ్ఞం, న అఞ్ఞాహి పరియాయసుఞ్ఞతాహి సుఞ్ఞన్తి వుత్తం హోతి.

సచే పన కేచి వదేయ్యుం "సకో భావో సభావో, తేన సభావేన సుఞ్ఞ"న్తి. కిం వుత్తం హోతి? భావోతి ధమ్మో, సో పరం ఉపాదాయ సపదేన విసేసితో సభావో నామ హోతి. ధమ్మస్స కస్సచి అవిజ్జమానత్తా "జాతం రూపం సభావేన సుఞ్ఞ"న్తి రూపస్స అవిజ్జమానతా వుత్తా హోతీతి. ఏవం సతి "జాతం రూప"న్తివచనేన విరుజ్ఝతి. న హి ఉప్పాదరహితం జాతం నామ

హోతి. నిబ్బానఞ్హి ఉప్పాదరహితం, తం జాతం నామ న హోతి, జాతిజరామరణాని చ ఉప్పాదరహితాని జాతాని నామ న హోన్తి. తేనేవేత్థ “జాతా జాతి సభావేన సుఞ్ఞా , జాతం జరామరణం సభావేన సుఞ్ఞ”న్తి ఏవం అనుద్ధరిత్వా భవమేవ అవసానం కత్వా నిద్దిట్ఠం. యది ఉప్పాదరహితస్సాపి “జాత”న్తివచనం యుజ్జేయ్య, “జాతా జాతి, జాతం జరామరణ”న్తి వత్తబ్బం భవేయ్య. యస్మా ఉప్పాదరహితేసు జాతిజరామరణేసు “జాత”న్తివచనం న వుత్తం, తస్మా “సభావేన సుఞ్ఞం అవిజ్జమాన”న్తి వచనం అవిజ్జమానస్స ఉప్పాదరహితత్తా “జాత”న్తివచనేన విరుజ్ఝతి. అవిజ్జమానస్స చ “సుఞ్ఞ”న్తివచనం హేట్ఠా వుత్తేన లోకవచనేన చ భగవతో వచనేన చ ఞాయసద్దగన్థవచనేన చ విరుజ్ఝతి, అనేకాహి చ యుత్తీహి విరుజ్ఝతి, తస్మా తం వచనం కచవరమివ ఛడ్డితబ్బం. “యం, భిక్ఖవే, అత్థిసమ్మతం లోకే పణ్డితానం, అహమ్పి తం అత్థీతి వదామి. యం, భిక్ఖవే, నత్థిసమ్మతం లోకే పణ్డితానం, అహమ్పి తం నత్థీతి వదామి. కిఞ్చ, భిక్ఖవే, అత్థిసమ్మతం లోకే పణ్డితానం, యమహం అత్థీతి వదామి? రూపం, భిక్ఖవే, అనిచ్చం దుక్ఖం విపరిణామధమ్మం అత్థిసమ్మతం లోకే పణ్డితానం, అహమ్పి తం అత్థీతి వదామీ”తిఆదీహి (సం॰ ని॰ ౩.౯౪) అనేకేహి బుద్ధవచనప్పమాణేహి అనేకాహి చ యుత్తీహి ధమ్మా సకక్ఖణే విజ్జమానా ఏవాతి నిట్ఠమేత్థ గన్తబ్బం.

**విగతం రూప**న్తి ఉప్పజ్జిత్వా భఙ్గం పత్వా నిరుద్ధం అతీతం రూపం. **విపరిణతఞ్చేవ సుఞ్ఞఞ్చా**తి జరాభఙ్గవసేన విరూపం పరిణామం పత్తఞ్చ వత్తమానస్సేవ విపరిణామసబ్భావతో అతీతస్స విపరిణామాభావతో తేన విపరిణామేన సుఞ్ఞఞ్చాతి అత్థో. **జాతా వేదనా**తిఆదీసుపి ఏసేవ నయో. జాతిజరామరణం పన అనిప్ఫన్నత్తా సకభావేన అనుపలబ్భనీయతో ఇధ న యుజ్జతి, తస్మా “జాతా జాతి, జాతం జరామరణ”న్తిఆదికే ద్వే నయే పహాయ భవాదికమేవ నయం పరియోసానం కత్వా ఠపితం.

**అగ్గ**న్తి అగ్గే భవం. **సేట్ఠ**న్తి అతివియ పసంసనీయం. **విసిట్ఠ**న్తి అతిసయభూతం. విసేట్ఠన్తిపి పాఠో. తిధాపి పసత్థం నిబ్బానం సమ్మాపటిపదాయ పటిపజ్జితబ్బతో **పదం** నామ. **యదిద**న్తి యం ఇదం. ఇదాని వత్తబ్బం నిబ్బానం నిదస్సేతి. యస్మా నిబ్బానం ఆగమ్మ సబ్బసఙ్ఖారానం సమథో హోతి, ఖన్ధూపధికిలేసూపధిఅభిసఙ్ఖారూపధికామగుణూపధిసఙ్ఖాతానం ఉపధీనం పటినిస్సగ్గో హోతి, తణ్హానం ఖయో విరాగో నిరోధో చ హోతి, తస్మా **సబ్బసఙ్ఖారసమథో సబ్బూపధిపటినిస్సగ్గో తణ్హక్ఖయో విరాగో నిరోధో**తి వుచ్చతి. **నిబ్బాన**న్తి సభావలక్ఖణేన నిగమితం.

లక్ఖణేసు హి “తీణిమాని, భిక్ఖవే, బాలస్స బాలలక్ఖణాని బాలనిమిత్తాని బాలాపదానాని. కతమాని తీణి? ఇధ, భిక్ఖవే, బాలో దుచ్చిన్తితచిన్తీ చ హోతి దుబ్భాసితభాసీ చ దుక్కటకమ్మకారీ చ. ఇమాని ఖో, భిక్ఖవే, తీణి బాలస్స బాలలక్ఖణాని బాలనిమిత్తాని బాలాపదానానీ”తి (అ॰ ని॰ ౩.౩; మ॰ ని॰ ౩.౨౪౬) వుత్తం. పణ్డితేహి బాలస్స బాలోతి సల్లక్ఖణతో తివిధం **బాలలక్ఖణం**. “తీణిమాని, భిక్ఖవే, పణ్డితస్స పణ్డితలక్ఖణాని పణ్డితనిమిత్తాని పణ్డితాపదానాని. కతమాని తీణి? ఇధ, భిక్ఖవే, పణ్డితో సుచిన్తితచిన్తీ చ హోతి సుభాసితభాసీ చ సుకతకమ్మకారీ చ. ఇమాని ఖో, భిక్ఖవే, తీణి పణ్డితస్స పణ్డితలక్ఖణాని పణ్డితనిమిత్తాని పణ్డితాపదానానీ”తి (అ॰ ని॰ ౩.౩; మ॰ ని॰ ౩.౨౫౩) వుత్తం. పణ్డితేహి పణ్డితస్స పణ్డితోతి సల్లక్ఖణతో తివిధం **పణ్డితలక్ఖణం**.

“తీణిమాని, భిక్ఖవే, సఙ్ఖతస్స సఙ్ఖతలక్ఖణాని. కతమాని తీణి? ఉప్పాదో పఞ్ఞాయతి, వయో పఞ్ఞాయతి, ఠితస్స అఞ్ఞథత్తం పఞ్ఞాయతి. ఇమాని ఖో, భిక్ఖవే, తీణి సఙ్ఖతస్స సఙ్ఖతలక్ఖణానీ”తి (అ॰ ని॰ ౩.౪౭-౪౮) వుత్తం. ఉప్పాదో ఏవ

సఙ్ఖతమితి లక్ఖణన్తి **సఙ్ఖతలక్ఖణం.** ఏవమితరద్వయేపి అత్థో వేదితబ్బో. ఇమినా ఉప్పాదక్ఖణే సేసద్వయన్నం, ఠితిక్ఖణే సేసద్వయన్నం, భఙ్గక్ఖణే చ సేసద్వయన్నం అభావో దస్సితో. యం పనేత్థ పేయ్యాలముఖేన జాతియా చ జరామరణస్స చ ఉప్పాదాదిలక్ఖణం వుత్తం, తం విపరిణామసుఞ్ఞతాయ జాతిజరామరణాని హిత్వా భవపరియోసానస్సేవ నయస్స వచనేన చ ఉప్పాదాదీనం ఉప్పాదాదిఅవచనసమయేన చ విరుజ్ఝతి. లక్ఖణసోతే పతితత్తా పన సోతపతితం కత్వా లిఖితన్తి వేదితబ్బం. యథా చ అభిధమ్మే (ధ. స. ౫౬౨-౫౬౫) అహేతుకవిపాకమనోధాతుమనోవిఞ్ఞాణధాతూనం సఙ్గహవారే లబ్భమానమ్పి ఝానఙ్గం పఞ్చవిఞ్ఞాణసోతే పతిత్వా గతన్తి న ఉద్ధటన్తి వుత్తం, ఏవమిధాపి సోతపతితతా వేదితబ్బా. అథ వా జాతిజరామరణవన్తానం సఙ్ఖారానం ఉప్పాదాదయో "జాతిజరామరణం అనిచ్చతో"తిఆదీసు (పటి॰ మ॰ ౧.౭౩; ౨.౪) వియ తేసం వియ కత్వా వుత్తన్తి వేదితబ్బం.

**నేక్ఖమ్మేన కామచ్ఛన్దో విక్ఖమ్భితో చేవ సుఞ్ఞో చా**తి కామచ్ఛన్దో నేక్ఖమ్మేన విక్ఖమ్భితో చేవ నేక్ఖమ్మస్స తత్థ అభావతో తేనేవ విక్ఖమ్భనసఙ్ఖాతేన నేక్ఖమ్మేన సుఞ్ఞో చ. ఏవం సేసేసుపి యోజనా కాతబ్బా. తదఙ్గప్పహానసముచ్ఛేదప్పహానేసుపి చేత్థ తదఙ్గవసేన చ సముచ్ఛేదవసేన చ పహీనం దూరీకతమేవ హోతీతి ఇమినా దూరీకరణట్ఠేన విక్ఖమ్భనం వుత్తం.

**నేక్ఖమ్మేన కామచ్ఛన్దో తదఙ్గసుఞ్ఞో**తి నేక్ఖమ్మేన పహీనో కామచ్ఛన్దో తేన నేక్ఖమ్మసఙ్ఖాతేన అఙ్గేన సుఞ్ఞో. అథ వా యో కోచి కామచ్ఛన్దో నేక్ఖమ్మస్స తత్థ అభావతో నేక్ఖమ్మేన తేన అఙ్గేన సుఞ్ఞో. ఏవం సేసేసుపి యోజనా కాతబ్బా. తస్స తస్స అఙ్గస్స తత్థ తత్థ అభావమత్తేనేవ చేత్థ ఉపచారప్పనాఝానవసేన చ విపస్సనావసేన చ తదఙ్గసుఞ్ఞతా నిద్దిట్ఠా. పహానదీపకస్స వచనస్స అభావేన పన వివట్టనానుపస్సనంయేవ పరియోసానం కత్వా విపస్సనా నిద్దిట్ఠా, చత్తారో మగ్గా న నిద్దిట్ఠా. **నేక్ఖమ్మేన కామచ్ఛన్దో సముచ్ఛిన్నో చేవ సుఞ్ఞో చా**తిఆదీసు విక్ఖమ్భనే వుత్తనయేనేవ అత్థో వేదితబ్బో. తదఙ్గవిక్ఖమ్భనవసేన పహీనానిపి చేత్థ సముదాచారాభావతో సముచ్ఛిన్నాని నామ హోన్తీతి ఇమినా పరియాయేన సముచ్ఛేదో వుత్తో, తంతంసముచ్ఛేదకిచ్చసాధనవసేన వా మగ్గసమ్పయుత్తనేక్ఖమ్మాదివసేన వుత్తన్తిపి వేదితబ్బం. పటిప్పస్సద్ధినిస్సరణసుఞ్ఞేసు చ ఇధ వుత్తనయేనేవ అత్థో వేదితబ్బో. తదఙ్గవిక్ఖమ్భనసముచ్ఛేదపహానేసు పనేత్థ పటిప్పస్సద్ధిమత్తత్తం నిస్సటమత్తత్తఞ్చ గహేత్వా వుత్తం. పఞ్చసుపి ఏతేసు సుఞ్ఞేసు నేక్ఖమ్మాదీనియేవ విక్ఖమ్భనతదఙ్గసముచ్ఛేదపటిప్పస్సద్ధినిస్సరణనామేన వుత్తాని. **అజ్ఝత్త**న్తి అజ్ఝత్తభూతం. **బహిద్ధా**తి బహిద్ధాభూతం. **దుభతోసుఞ్ఞ**న్తి ఉభయసుఞ్ఞం. పచ్చత్తాదీసుపి హి తో-ఇతివచనం హోతియేవ.

ఛ అజ్ఝత్తికాయతనాదీని ఛలజ్ఝత్తికాయతనాదీనం భావేన **సభాగాని.** పరేహి **విసభాగాని. విఞ్ఞాణకాయా**తిఆదీసు చేత్థ కాయవచనేన విఞ్ఞాణాదీనియేవ వుత్తాని. **నేక్ఖమ్మేసనా**దీసు నేక్ఖమ్మాదీనియేవ తదత్థికేహి విఞ్ఞూహి ఏసీయన్తీతి ఏసనా. అథ వా పుబ్బభాగే నేక్ఖమ్మాదీనం ఏసనాపి కామచ్ఛన్దాదీహి సుఞ్ఞా, కిం పన నేక్ఖమ్మాదీనీతిపి వుత్తం హోతి? **పరిగ్గహా**దీసు నేక్ఖమ్మాదీనియేవ పుబ్బభాగే ఏసితాని అపరభాగే పరిగ్గయ్హన్తీతి **పరిగ్గహో**తి, పరిగ్గహితాని పత్తివసేన పటిలబ్భన్తీతి **పటిలాభో**తి, పటిలద్ధాని ఞాణవసేన పటివిజ్ఝీయన్తీతి **పటివేధో**తి చ వుత్తాని. ఏకత్తసుఞ్ఞఞ్చ నానత్తసుఞ్ఞఞ్చ సకింయేవ పుచ్ఛిత్వా ఏకత్తసుఞ్ఞం విస్సజ్జేత్వా నానత్తసుఞ్ఞం అవిస్సజ్జేత్వావ సకిం నిగమనం కతం. కస్మా న విస్సజ్జితన్తి చే? వుత్తపరియాయేనేవేత్థ యోజనా ఞాయతీతి న విస్సజ్జితన్తి వేదితబ్బం. అయం పనేత్థ యోజనా – నేక్ఖమ్మం ఏకత్తం, కామచ్ఛన్దో నానత్తం, కామచ్ఛన్దో నానత్తం, నేక్ఖమ్మేకత్తేన సుఞ్ఞన్తి. ఏవం సేసేసుపి యోజనా వేదితబ్బా.

**ఖన్తి**ఆదీసు నేక్ఖమ్మాదీనియేవ ఖమనతో రుచ్చనతో **ఖన్తీ**తి, రోచితానియేవ పవిసిత్వా తిట్ఠనతో **అధిట్ఠాన**న్తి, పవిసిత్వా రితానం యథారుచిమేవ సేవనతో **పరియోగాహన**న్తి చ వుత్తాని. **ఇధ సమ్పజానో**తిఆదికో పరమత్థసుఞ్ఞనిద్దేసో పరినిబ్బానఞాణనిద్దేసే వణ్ణితోయేవ.

ఇమేసు చ సబ్బేసు సుఞ్ఞేసు సఙ్ఖారసుఞ్ఞం విపరిణామసుఞ్ఞం లక్ఖణసుఞ్ఞఞ్చ యథావుత్తానం ధమ్మానం అఞ్ఞమఞ్ఞఅసమ్మిస్సతాదస్సనత్థం. యత్థ పన అకుసలపక్ఖికానం కుసలపక్ఖికేన సుఞ్ఞతా వుత్తా, తేన అకుసలే ఆదీనవదస్సనత్థం. యత్థ పన కుసలపక్ఖికానం అకుసలపక్ఖికేన సుఞ్ఞతా వుత్తా, తేన కుసలే ఆనిసంసదస్సనత్థం. యత్థ అత్తత్తనియాదీహి సుఞ్ఞతా వుత్తా, తం సబ్బసఙ్ఖారేసు నిబ్బిదాజననత్థం. అగ్గసుఞ్ఞం పరమత్థసుఞ్ఞఞ్చ నిబ్బానే ఉస్సాహజననత్థం వుత్తన్తి వేదితబ్బం.

తేసు అగ్గసుఞ్ఞఞ్చ పరమత్థసుఞ్ఞఞ్చాతి ద్వే సుఞ్ఞాని అత్థతో ఏకమేవ నిబ్బానం అగ్గపరమత్థవసేన సఉపాదిసేసఅనుపాదిసేసవసేన చ ద్విధా కత్వా వుత్తం. తాని ద్వే అత్తత్తనియసుఞ్ఞతో సఙ్ఖారసుఞ్ఞతో చ సభాగాని. "సుఞ్ఞసుఞ్ఞం అజ్ఝత్తసుఞ్ఞం బహిద్ధాసుఞ్ఞం దుభతోసుఞ్ఞం సభాగసుఞ్ఞం విసభాగసుఞ్ఞ"న్తి ఇమాని ఛ సుఞ్ఞాని సుఞ్ఞసుఞ్ఞమేవ హోతి. అజ్ఝత్తాదిభేదతో పన ఛధా వుత్తాని. తాని ఛ చ అత్తత్తనియాదిసుఞ్ఞతో సభాగాని. సఙ్ఖారవిపరిణామలక్ఖణసుఞ్ఞాని, విక్ఖమ్భనతదఙ్గసముచ్ఛేదపటిప్పస్సద్ధినిస్సరణసుఞ్ఞాని, ఏసనాపరిగ్గహపటిలాభపటివేధసుఞ్ఞాని, ఏకత్తనానత్తసుఞ్ఞాని, ఖన్తిఅధిట్ఠానపరియోగాహనసుఞ్ఞాని చాతి సత్తరస సుఞ్ఞాని అత్తని అవిజ్జమానేహి తేహి తేహి ధమ్మేహి సుఞ్ఞత్తా అవిజ్జమానానం వసేన విసుం విసుం వుత్తాని. సఙ్ఖారవిపరిణామలక్ఖణసుఞ్ఞాని పన ఇతరేన ఇతరేన అసమ్మిస్సవసేన సభాగాని, విక్ఖమ్భనాదీని పఞ్చ కుసలపక్ఖేన సుఞ్ఞత్తా సభాగాని, ఏసనాదీని చత్తారి, ఖన్తిఆదీని చ తీణి అకుసలపక్ఖేన సుఞ్ఞత్తా సభాగాని, ఏకత్తనానత్తసుఞ్ఞాని అఞ్ఞమఞ్ఞపటిపక్ఖవసేన సభాగాని.

> సబ్బే ధమ్మా సమాసేన, తిధా ద్వేధా తథేకధా;
> సుఞ్ఞాతి సుఞ్ఞత్థవిదూ, వణ్ణయన్తీధ సాసనే.

కథం? సబ్బే తావ లోకియా ధమ్మా ధువసుభసుఖఅత్తవిరహితత్తా ధువసుభసుఖఅత్తసుఞ్ఞా. మగ్గఫలధమ్మా ధువసుఖత్తవిరహితత్తా ధువసుఖత్తసుఞ్ఞా. అనిచ్చత్తాయేవ సుఖేన సుఞ్ఞా. అనాసవత్తా న సుభేన సుఞ్ఞా. నిబ్బానధమ్మో అత్తస్సేవ అభావతో అత్తసుఞ్ఞో. లోకియలోకుత్తరా పన సబ్బేపి సఙ్ఖతా ధమ్మా సత్తస్స కస్సచి అభావతో సత్తసుఞ్ఞా. అసఙ్ఖతో నిబ్బానధమ్మో తేసం సఙ్ఖారానమ్పి అభావతో సఙ్ఖారసుఞ్ఞో. సఙ్ఖతాసఙ్ఖతా పన సబ్బేపి ధమ్మా అత్తసఙ్ఖాతస్స పుగ్గలస్స అభావతో అత్తసుఞ్ఞాతి.

సద్ధమ్మప్పకాసినియా పటిసమ్భిదామగ్గఅట్ఠకథాయ

సుఞ్ఞకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

యుగనద్ధవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

నిట్ఠితా చ మజ్ఝిమవగ్గస్స అపుబ్బత్థానువణ్ణనా.

## (౩) పఞ్ఞావగ్గో

# ౧. మహాపఞ్ఞాకథా

### మహాపఞ్ఞాకథావణ్ణనా

౧. ఇదాని విసేసతో పఞ్ఞాపదట్ఠానభూతాయ సుఞ్ఞకథాయ అనన్తరం కథితాయ పఞ్ఞాకథాయ అపుబ్బత్థానువణ్ణనా. తత్థ ఆదితో తావ సత్తసు అనుపస్సనాసు ఏకేకమూలకా సత్త పఞ్ఞా పుచ్ఛాపుబ్బఙ్గమం కత్వా నిద్దిట్ఠా, పున సత్తానుపస్సనామూలకా ఏకేకుత్తరమూలకా చ తిస్సో పఞ్ఞా పుచ్ఛం అకత్వావ నిద్దిట్ఠా, ఏవమాదితో దసపఞ్ఞాపారిపూరీ నిద్దిట్ఠా. తత్థ **అనిచ్చానుపస్సనా** తావ యస్మా అనిచ్చతో దిట్ఠేసు సఙ్ఖారేసు "యదనిచ్చం, తం దుక్ఖ"న్తి దుక్ఖతో చ "యం దుక్ఖం, తదనత్తా"తి అనత్తతో చ జవతి, తస్మా సా **భావితా బహులీకతా జవనపఞ్ఞం పరిపూరేతి**. సా హి సకవిసయేసు జవతీతి జవనా, జవనా చ సా పఞ్ఞా చాతి **జవనపఞ్ఞా. దుక్ఖానుపస్సనా** సమాధిన్ద్రియనిస్సితత్తా బలవతీ హుత్వా పణిధిం నిబ్బిజ్ఝతి పదాలేతి, తస్మా **నిబ్బేధికపఞ్ఞం పరిపూరేతి**. సా హి నిబ్బిజ్ఝతీతి నిబ్బేధికా, నిబ్బేధికా చ సా పఞ్ఞా చాతి **నిబ్బేధికపఞ్ఞా. అనత్తానుపస్సనా** సుఞ్ఞతాదస్సనేన వుద్ధిప్పత్తియా మహత్తప్పత్తత్తా **మహాపఞ్ఞం పరిపూరేతి**. సా హి వుద్ధిప్పత్తత్తా మహతీ చ సా పఞ్ఞా చాతి **మహాపఞ్ఞా. నిబ్బిదానుపస్సనా** యస్మా తిస్సన్నంయేవ అనుపస్సనానం పురిమతోపి ఆసేవనాయ బలప్పత్తావత్థత్తా సబ్బసఙ్ఖారేసు నిబ్బిన్దనసమత్థా హుత్వా తిక్ఖా హోతి, తస్మా **తిక్ఖపఞ్ఞం పరిపూరేతి. విరాగానుపస్సనా**పి యస్మా తిస్సన్నంయేవ అనుపస్సనానం పురిమతోపి ఆసేవనాబలప్పత్తానం వుద్ధతరావత్థత్తా సబ్బసఙ్ఖారేహి విరజ్జనసమత్థా హుత్వా విపులా హోతి, తస్మా **విపులపఞ్ఞం పరిపూరేతి**.

**నిరోధానుపస్సనా**పి యస్మా తిస్సన్నంయేవ అనుపస్సనానం పురిమతోపి ఆసేవనాబలప్పత్తానం వుద్ధతరావత్థత్తా వయలక్ఖణవసేన సబ్బసఙ్ఖారానం నిరోధదస్సనసమత్థా హుత్వా గమ్భీరా హోతి, తస్మా **గమ్భీరపఞ్ఞం పరిపూరేతి**. నిరోధో హి ఉత్తానపఞ్ఞేహి అలబ్భనేయ్యపతిట్ఠత్తా గమ్భీరో, తస్మిం గమ్భీరే గాధప్పత్తా పఞ్ఞాపి గమ్భీరా. **పటినిస్సగ్గానుపస్సనా**పి యస్మా తిస్సన్నంయేవ అనుపస్సనానం పురిమతోపి ఆసేవనాబలప్పత్తానం వుద్ధతరావత్థత్తా వయలక్ఖణవసేన సబ్బసఙ్ఖారపటినిస్సజ్జనసమత్థా హుత్వా అసామన్తా హోతి, వుద్ధిపరియన్తప్పత్తత్తా ఛహి పఞ్ఞాహి దూరే హోతీతి అత్థో. తస్మా సయం అసామన్తత్తా **అసామన్తపఞ్ఞం పరిపూరేతి**. సా హి హేట్ఠిమపఞ్ఞాహి దూరత్తా అసామన్తా, అసమీపా వా పఞ్ఞాతి అసామన్తపఞ్ఞా. **పణ్డిచ్చం పరిపూరేన్తీ**తి పణ్డితభావం పరిపూరేన్తి. యస్మా యథావుత్తా సత్త పఞ్ఞా పరిపుణ్ణా భావేత్వా పణ్డితలక్ఖణప్పత్తో సిఖప్పత్తవుట్ఠానగామినివిపస్సనాసఙ్ఖాతేహి సఙ్ఖారుపేక్ఖానులోమగోత్రభుఞాణేహి పణ్డితో హుత్వా పణ్డిచ్చేన సమన్నాగతో హోతి, తస్మా "పణ్డిచ్చం పరిపూరేన్తీ"తి వుత్తం.

**అట్ఠ పఞ్ఞా**తి పణ్డిచ్చసఙ్ఖాతాయ పఞ్ఞాయ సహ సబ్బా అట్ఠ పఞ్ఞా. **పుథుపఞ్ఞం పరిపూరేన్తీ**తి యస్మా తేన పణ్డిచ్చేన సమన్నాగతో హుత్వా సో పణ్డితో గోత్రభుఞాణానన్తరం నిబ్బానం ఆరమ్మణం కత్వా లోకుత్తరభావప్పత్తియా లోకియతో పుథుభూతత్తా విసుంభూతత్తా పుథుపఞ్ఞాతిసఙ్ఖాతం మగ్గఫలపఞ్ఞం పాపుణాతి, తస్మా "అట్ఠ పఞ్ఞా పుథుపఞ్ఞం పరిపూరేన్తీ"తి వుత్తం.

**ఇమా నవ పఞ్ఞా**తిఆదీసు తస్సేవ కమేన అధిగతమగ్గఫలస్స అరియపుగ్గలస్స పణీతలోకుత్తరధమ్మోపయోగేన పణీతచిత్తసన్తానత్తా పహట్ఠాకారేనేవ చ పవత్తమానచిత్తసన్తానస్స ఫలానన్తరం ఓతిణ్ణభవఙ్గతో వుట్ఠితస్స మగ్గపచ్చవేక్ఖణా,

తతో చ భవఙ్గం ఓతరిత్వా వుట్ఠితస్స ఫలపచ్చవేక్ఖణా, ఇమినావ నయేన పహీనకిలేసపచ్చవేక్ఖణా, అవసిట్ఠకిలేసపచ్చవేక్ఖణా, నిబ్బానపచ్చవేక్ఖణాతి పఞ్చ పచ్చవేక్ఖణా పవత్తన్తి. తాసు పచ్చవేక్ఖణాసు మగ్గపచ్చవేక్ఖణా ఫలపచ్చవేక్ఖణా చ పటిభానపటిసమ్భిదా హోతి. కథం? "యంకిఞ్చి పచ్చయసమ్భూతం నిబ్బానం భాసితత్థో విపాకో కిరియాతి ఇమే పఞ్చ ధమ్మా అత్థో"తి అభిధమ్మే పాళిం అనుగన్త్వా తదట్ఠకథాయం వుత్తం. నిబ్బానస్స చ అత్థత్తా తదారమ్మణం మగ్గఫలఞాణం "అత్థేసు ఞాణం అత్థపటిసమ్భిదా"తి (విభ. ౭౧౮; పటి. మ. ౧.౧౧౦) వచనతో అత్థపటిసమ్భిదా హోతి. తస్స అత్థపటిసమ్భిదాభూతస్స మగ్గఫలఞాణస్స పచ్చవేక్ఖణఞాణం "ఞాణేసు ఞాణం పటిభానపటిసమ్భిదా"తి వచనతో పటిభానపటిసమ్భిదా హోతి. సా చ పచ్చవేక్ఖణపఞ్ఞా హాసాకారేన పవత్తమానచిత్తసన్తానస్స **హాసపఞ్ఞా** నామ హోతి. తస్మా **నవ పఞ్ఞా హాసపఞ్ఞం పరిపూరేన్తీ**తి చ **హాసపఞ్ఞా పటిభానపటిసమ్భిదా**తి చ వుత్తం. సబ్బప్పకారాపి పఞ్ఞా తస్స తస్స అత్థస్స పాకటకరణసఙ్ఖాతేన పఞ్ఞాపనట్ఠేన పఞ్ఞా, తేన తేన వా పకారేన ధమ్మే జానాతీతి పఞ్ఞా.

**తస్సా**తి తస్స వుత్తప్పకారస్స అరియపుగ్గలస్స. కరణత్థే సామివచనం. **అత్థవవత్థానతో**తి యథావుత్తస్స పఞ్చవిధస్స అత్థస్స వవత్థాపనవసేన. వుత్తమ్పి చేతం సమణకరణీయకథాయం "హేతుఫలం నిబ్బానం వచనత్థో అథ విపాకం కిరియాతి అత్థే పఞ్చ పభేదే పఠమన్తపభేదగతం ఞాణ"న్తి. **అధిగతా హోతీ**తి పటిలద్ధా హోతి. సాయేవ పటిలాభసచ్ఛికిరియాయ **సచ్ఛికతా**. పటిలాభఫస్సేనేవ **ఫస్సితా పఞ్ఞాయ. ధమ్మవవత్థానతో**తి "యో కోచి ఫలనిబ్బత్తకో హేతు అరియమగ్గో భాసితం కుసలం అకుసలన్తి ఇమే పఞ్చ ధమ్మా ధమ్మో"తి అభిధమ్మే పాళియానుసారేన వుత్తానం పఞ్చన్నం ధమ్మానం వవత్థాపనవసేన. వుత్తమ్పి చేతం సమణకరణీయకథాయం "హేతు అరియమగ్గో వచనం కుసలఞ్చ అకుసలఞ్చాతి ధమ్మే పఞ్చ పభేదే దుతియన్తపభేదగతం ఞాణ"న్తి. **నిరుత్తివవత్థానతో**తి తేసం తేసం అత్థధమ్మానం అనురూపనిరుత్తీనం వవత్థాపనవసేన. **పటిభానవవత్థానతో**తి పటిభానసఙ్ఖాతానం తిణ్ణం పటిసమ్భిదాఞాణానం వవత్థాపనవసేన. **తస్సిమా**తి నిగమనవచనమేతం.

౨. ఏవం సబ్బసఙ్గాహకవసేన అనుపస్సనానం విసేసం దస్సేత్వా ఇదాని వత్థుభేదవసేన దస్సేన్తో **రూపే అనిచ్చానుపస్సనా**తిఆదిమాహ. తం హేట్ఠా వుత్తత్థమేవ. పున రూపాదీసుయేవ అతీతానాగతపచ్చుప్పన్నవసేన జవనపఞ్ఞం దస్సేతుకామో కేవలం రూపాదివసేన చ అతీతానాగతపచ్చుప్పన్నరూపాదివసేన చ పుచ్ఛం కత్వా పుచ్ఛాకమేనేవ విస్సజ్జనం అకాసి. తత్థ సుద్ధరూపాదివిస్సజ్జనేసు పఠమం నిద్దిట్ఠా ఏవ పఞ్ఞా అతీతానాగతపచ్చుప్పన్నమూలకేసు సబ్బవిస్సజ్జనేసు తేసు అతీతాదీసు జవనవసేన జవనపఞ్ఞాతి నిద్దిట్ఠా.

౩. పున అనేకసుత్తన్తపుబ్బఙ్గమం పఞ్ఞాపభేదం దస్సేతుకామో పఠమం తావ సుత్తన్తే ఉద్దిసి. తత్థ **సప్పురిససంసేవో**తి హేట్ఠా వుత్తప్పకారానం సప్పురిసానం భజనం. **సద్ధమ్మస్సవన**న్తి తేసం సప్పురిసానం సన్తికే సీలాదిపటిపత్తిదీపకస్స సద్ధమ్మవచనస్స సవనం. **యోనిసోమనసికారో**తి సుతానం ధమ్మానం అత్థూపపరిక్ఖణవసేన ఉపాయేన మనసికారో. **ధమ్మానుధమ్మపటిపత్తీ**తి లోకుత్తరధమ్మే అనుగతస్స సీలాదిపటిపదాధమ్మస్స పటిపజ్జనం. **పఞ్ఞాపటిలాభాయ పఞ్ఞావుద్ధియా పఞ్ఞావేపుల్లాయ పఞ్ఞాబాహుల్లాయా**తి ఇమాని చత్తారి పఞ్ఞావసేన భావవచనాని. సేసాని ద్వాదస పుగ్గలవసేన భావవచనాని.

### ౧. సోళసపఞ్ఞానిద్దేసవణ్ణనా

౪. సుత్తన్తనిద్దేసే **ఛన్నం అభిఞ్ఞాఞాణానన్తి** ఇద్ధివిధదిబ్బసోతచేతోపరియపుబ్బేనివాసదిబ్బచక్ఖుఆసవానం ఖయఞాణానం. **తేసత్తతీనం ఞాణానన్తి** ఞాణకథాయ నిద్దిట్ఠానం సావకసాధారణానం ఞాణానం. **సత్తసత్తతీనం ఞాణానన్తి** ఏత్థ –

> "సత్తసత్తరి వో, భిక్ఖవే, ఞాణవత్థూని దేసేస్సామి, తం సుణాథ సాధుకం మనసి కరోథ, భాసిస్సామీతి. కతమాని, భిక్ఖవే, సత్తసత్తరి ఞాణవత్థూని? జాతిపచ్చయా జరామరణన్తి ఞాణం, అసతి జాతియా నత్థి జరామరణన్తి ఞాణం. అతీతమ్పి అద్ధానం జాతిపచ్చయా జరామరణన్తి ఞాణం, అసతి జాతియా నత్థి జరామరణన్తి ఞాణం, అనాగతమ్పి అద్ధానం జాతిపచ్చయా జరామరణన్తి ఞాణం, అసతి జాతియా నత్థి జరామరణన్తి ఞాణం. యమ్పిస్స తం ధమ్మట్ఠితిఞాణం, తమ్పి ఖయధమ్మం వయధమ్మం విరాగధమ్మం నిరోధధమ్మన్తి ఞాణం. భవపచ్చయా జాతీతి ఞాణం...పే.... ఉపాదానపచ్చయా భవోతి ఞాణం... తణ్హాపచ్చయా ఉపాదానన్తి ఞాణం... వేదనాపచ్చయా తణ్హాతి ఞాణం... ఫస్సపచ్చయా వేదనాతి ఞాణం... సళాయతనపచ్చయా ఫస్సోతి ఞాణం... నామరూపపచ్చయా సళాయతనన్తి ఞాణం... విఞ్ఞాణపచ్చయా నామరూపన్తి ఞాణం... సఙ్ఖారపచ్చయా విఞ్ఞాణన్తి ఞాణం... అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారాతి ఞాణం, అసతి అవిజ్జాయ నత్థి సఙ్ఖారాతి ఞాణం. అతీతమ్పి అద్ధానం అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారాతి ఞాణం, అసతి అవిజ్జాయ నత్థి సఙ్ఖారాతి ఞాణం, అనాగతమ్పి అద్ధానం అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారాతి ఞాణం, అసతి అవిజ్జాయ నత్థి సఙ్ఖారాతి ఞాణం. యమ్పిస్స తం ధమ్మట్ఠితిఞాణం, తమ్పి ఖయధమ్మం వయధమ్మం విరాగధమ్మం నిరోధధమ్మన్తి ఞాణం. ఇమాని వుచ్చన్తి, భిక్ఖవే, సత్తసత్తరి ఞాణవత్థూనీ"తి (సం॰ ని॰ ౨.౩౪) –

ఏవం భగవతా నిదానవగ్గే వుత్తాని సత్తసత్తతి ఞాణాని. "జరామరణే ఞాణం, జరామరణసముదయే ఞాణం, జరామరణనిరోధే ఞాణం, జరామరణనిరోధగామినియా పటిపదాయ ఞాణ"న్తి (సం॰ ని॰ ౨.౩౩) ఇమినా నయేన ఏకాదససు అఙ్గేసు చత్తారి చత్తారి కత్వా వుత్తాని చతుచత్తారీస ఞాణవత్థూని పన ఇధ న గహితాని. ఉభయత్థ చ ఞాణానియేవ హితసుఖస్స వత్థూనీతి **ఞాణవత్థూని. లాభోతిఆదీసు** లాభోయేవ ఉపసగ్గేన విసేసేత్వా **పటిలాభోతి** వుత్తో. పున తస్సేవ అత్థవివరణవసేన **పత్తి సమ్పత్తీతి** వుత్తం. **ఫస్సనాతి** అధిగమవసేన ఫుసనా. **సచ్ఛికిరియాతి** పటిలాభసచ్ఛికిరియా. **ఉపసమ్పదాతి** నిప్ఫాదనా.

**సత్తన్నఞ్చ సేక్ఖానన్తి** తిస్సో సిక్ఖా సిక్ఖన్తీతి సేక్ఖసఞ్ఞితానం సోతాపత్తిమగ్గట్ఠాదీనం సత్తన్నం. **పుథుజ్జనకల్యాణకస్స చాతి** నిబ్బానగామినియా పటిపదాయ యుత్తత్తా సున్దరట్ఠేన కల్యాణసఞ్ఞితస్స పుథుజ్జనస్స. వడ్ఢితం వడ్ఢనం ఏతాయాతి **వడ్ఢితవడ్ఢనా**. యథావుత్తానం అట్ఠన్నమ్పి పఞ్ఞానం వసేన విసేసతో చ అరహతో పఞ్ఞావసేన **పఞ్ఞావుద్ధియా**. తథా **పఞ్ఞావేపుల్లాయ. మహన్తే అత్థే పరిగ్గణ్హాతీతిఆదీసు** పటిసమ్భిదప్పత్తో అరియసావకో అత్థాదయో ఆరమ్మణకరణేన పరిగ్గణ్హాతి. సబ్బాపి మహాపఞ్ఞా అరియసావకానంయేవ. తస్సా చ పఞ్ఞాయ విసయా హేట్ఠా వుత్తత్థా ఏవ.

**పుథునానాఖన్ధేసూతిఆదీసు నానాసద్దో** పుథుసద్దస్స అత్థవచనం. **ఞాణం పవత్తతీతి పుథుపఞ్ఞాతి** తేసు తథావుత్తేసు ఖన్ధాదీసు ఞాణం పవత్తతీతి కత్వా తం ఞాణం పుథుపఞ్ఞా నామాతి అత్థో. **నానాపటిచ్చసముప్పాదేసూతి** పటిచ్చసముప్పన్నానం ధమ్మానం వసేన పచ్చయబహుత్తా వుత్తం. **నానాసుఞ్ఞతమనుపలబ్భేసూతి** ఉపలబ్భనం

ఉపలబ్భో, గహణన్తి అత్థో. న ఉపలబ్భో అనుపలబ్భో, అనుపలబ్భానం బహుత్తా బహువచనేన అనుపలబ్భా, పఞ్చవీసతిసుఞ్ఞతావసేన వా నానాసుఞ్ఞతాసు అత్తత్తనియాదీనం అనుపలబ్భా నానాసుఞ్ఞతానుపలబ్భా, తేసు. “నానాసుఞ్ఞతానుపలబ్భేసూ”తి వత్తబ్బే “అదుక్ఖమసుఖా”తిఆదీసు (ధ॰ స॰ తికమాతికా ౨) వియ మ-కారో పదసన్ధివసేన వుత్తో. ఇమా పఞ్చ పఞ్ఞా కల్యాణపుథుజ్జనేహి సాధారణా, **నానాఅత్థా**దీసు పఞ్ఞా అరియానంయేవ. **పుథుజ్జనసాధారణే ధమ్మే**తి లోకియధమ్మే. ఇమినా అవసానపరియాయేన లోకియతో పుథుభూతనిబ్బానారమ్మణత్తా పుథుభూతా విసుంభూతా పఞ్ఞాతి పుథుపఞ్ఞా నామాతి వుత్తం హోతి.

**విపులపఞ్ఞా** మహాపఞ్ఞానయేన వేదితబ్బా. యథావుత్తే ధమ్మే పరిగ్గణ్హన్తస్స గుణమహన్తతాయ తేసం ధమ్మానం పరిగ్గాహికాయ చ పఞ్ఞాయ మహన్తతా, తేసం ధమ్మానం సయమేవ మహన్తత్తా ఉళారత్తా ధమ్మానఞ్చ పఞ్ఞాయ చ విపులతా వేదితబ్బా. **గమ్భీరపఞ్ఞా** పుథుపఞ్ఞానయేన వేదితబ్బా. తే చ ధమ్మా తే చ అనుపలబ్భా సా చ పఞ్ఞా పకతిజనేన అలబ్భనేయ్యపతిట్ఠత్తా గమ్భీరా.

**యస్స పుగ్గలస్సా**తి అరియపుగ్గలస్సేవ. **అఞ్ఞో కోచీ**తి పుథుజ్జనో. **అభిసమ్భవితు**న్తి సమ్పాపుణితుం. **అనభిసమ్భవనీయో**తి సమ్పాపుణితుం అసక్కుణేయ్యో. **అఞ్ఞేహీ**తి పుథుజ్జనేహేవ. **అట్ఠమకస్సా**తి అరహత్తఫలట్ఠతో పట్ఠాయ గణియమానే అట్ఠమభూతస్స సోతాపత్తిమగ్గట్ఠస్స. **దూరే**తి విప్పకట్ఠే. **విదూరే**తి విసేసేన విప్పకట్ఠే. **సువిదూరే**తి సుట్ఠు విసేసేన విప్పకట్ఠే. **న సన్తికే**తి న సమీపే. **న సామన్తా**తి న సమీపభాగే. ఇమాని ద్వే పటిసేధసహితాని వచనాని దూరభావస్సేవ నియమనాని. **ఉపాదాయా**తి పటిచ్చ. **సోతాపన్నస్సా**తి సోతాపత్తిఫలట్ఠస్స. ఏతేనేవ తంతంమగ్గపఞ్ఞా తంతంఫలపఞ్ఞాయ దూరేతి వుత్తం హోతి. **పచ్చేకసమ్బుద్ధో**తి ఉపసగ్గేన విసేసితం. ఇతరద్వయం పన సుద్ధమేవ ఆగతం.

**౨.** “పచ్చేకబుద్ధస్స సదేవకస్స చ లోకస్స పఞ్ఞా తథాగతస్స పఞ్ఞాయ దూరే”తిఆదీని వత్వా తమేవ దూరట్ఠం అనేకప్పకారతో దస్సేతుకామో **పఞ్ఞాపభేదకుసలో**తిఆదిమాహ . తత్థ **పఞ్ఞాపభేదకుసలో**తి అత్తనో అనన్తవికప్పే పఞ్ఞాపభేదే ఛేకో. **పభిన్నఞాణో**తి అనన్తప్పభేదపత్తఞాణో. ఏతేన పఞ్ఞాపభేదకుసలత్తేపి సతి తాసం పఞ్ఞానం అనన్తభేదత్తం దస్సేతి. **అధిగతపటిసమ్భిదో**తి పటిలద్ధఅగ్గచతుపటిసమ్భిదాఞాణో. **చతువేసారజ్జప్పత్తో**తి చత్తారి విసారదభావసఙ్ఖాతాని ఞాణాని పత్తో. యథాహ –

> “సమ్మాసమ్బుద్ధస్స తే పటిజానతో ‘ఇమే ధమ్మా అనభిసమ్బుద్ధా’తి, తత్ర వత మం సమణో వా బ్రాహ్మణో వా దేవో వా మారో వా బ్రహ్మా వా కోచి వా లోకస్మిం సహ ధమ్మేన పటిచోదేస్సతీతి నిమిత్తమేతం, భిక్ఖవే, న సమనుపస్సామి, ఏతమహం, భిక్ఖవే, నిమిత్తం అసమనుపస్సన్తో ఖేమప్పత్తో అభయప్పత్తో వేసారజ్జప్పత్తో విహరామి. ఖీణాసవస్స తే పటిజానతో ‘ఇమే ఆసవా అపరిక్ఖీణా’తి, ‘యే ఖో పన తే అన్తరాయికా ధమ్మా వుత్తా, తే పటిసేవతో నాలం అన్తరాయాయా’తి, ‘యస్స ఖో పన తే అత్థాయ ధమ్మో దేసితో, సో న నియ్యాతి తక్కరస్స సమ్మా దుక్ఖక్ఖయాయా’తి, తత్ర వత మం సమణో వా బ్రాహ్మణో వా దేవో వా మారో వా బ్రహ్మా వా కోచి వా లోకస్మిం సహ ధమ్మేన పటిచోదేస్సతీతి నిమిత్తమేతం, భిక్ఖవే, న సమనుపస్సామి, ఏతమహం, భిక్ఖవే, నిమిత్తం అసమనుపస్సన్తో ఖేమప్పత్తో అభయప్పత్తో వేసారజ్జప్పత్తో విహరామీ”తి (అ॰ ని॰ ౪.౮; మ॰ ని॰ ౧.౧౫౦).

**దసబలబలధారీ**తి దస బలాని ఏతేసన్తి దసబలా, దసబలానం బలాని దసబలబలాని, తాని దసబలబలాని ధారయతీతి దసబలబలధారీ, దసబలఞాణబలధారీతి అత్థో. ఏతేహి తీహి వచనేహి అనన్తప్పభేదానం నేయ్యానం పభేదముఖమత్తం దస్సితం. సోయేవ పఞ్ఞాపయోగవసేన అభిమఙ్గలసమ్మతట్ఠేన **పురిసాసభో**. అసన్తాసట్ఠేన **పురిససీహో**. మహన్తట్ఠేన **పురిసనాగో**. పజాననట్ఠేన **పురిసాజఞ్ఞో**. లోకకిచ్చధురవహనట్ఠేన **పురిసధోరయ్హో**.

అథ తేజాదికం అనన్తఞాణతో లద్ధం గుణవిసేసం దస్సేతుకామో తేసం తేజాదీనం అనన్తఞాణమూలకభావం దస్సేన్తో **అనన్తఞాణో**తి వత్వా **అనన్తతేజో**తిఆదిమాహ. తత్థ **అనన్తఞాణో**తి గణనవసేన చ పభావవసేన చ అన్తవిరహితఞాణో. **అనన్తతేజో**తి వేనేయ్యసన్తానే మోహతమవిధమనేన అనన్తఞాణతేజో. **అనన్తయసో**తి పఞ్ఞాగుణేహేవ లోకత్తయవిత్థతానన్తకిత్తిఘోసో. **అడ్ఢో**తి పఞ్ఞాధనసమిద్ధియా సమిద్ధో. **మహద్ధనో**తి పఞ్ఞాధనవడ్ఢత్తేపి పభావమహత్తేన మహన్తం పఞ్ఞాధనమస్సాతి మహద్ధనో . మహాధనోతిపి పాఠో. **ధనవా**తి పసంసితబ్బపఞ్ఞాధనవత్తా నిచ్చయుత్తపఞ్ఞాధనవత్తా అతిసయభూతపఞ్ఞాధనవత్తా ధనవా. ఏతేసుపి హి తీసు అత్థేసు ఇదం వచనం సద్దవిదూ ఇచ్ఛన్తి.

ఏవం పఞ్ఞాగుణేన భగవతో అత్తసమ్పత్తిసిద్ధిం దస్సేత్వా పున పఞ్ఞాగుణేనేవ లోకహితసమ్పత్తిసిద్ధిం దస్సేన్తో **నేతా**తిఆదిమాహ. తత్థ వేనేయ్యే సంసారసఙ్ఖాతభయట్ఠానతో నిబ్బానసఙ్ఖాతఖేమట్ఠానం **నేతా**. తత్థ నయనకాలే ఏవ సంవరవినయపహానవినయవసేన వేనేయ్యే **వినేతా**. ధమ్మదేసనాకాలే ఏవ సంసయచ్ఛేదనేన **అనునేతా**. సంసయం ఛిన్దిత్వా పఞ్ఞాపేతబ్బం అత్థం **పఞ్ఞాపేతా**. తథా పఞ్ఞాపితానం నిచ్ఛయకరణేన **నిజ్ఝాపేతా**. తథా నిజ్ఝాయితస్స అత్థస్స పటిపత్తిపయోజనవసేన **పేక్ఖేతా**. తథాపటిపన్నే పటిపత్తిఫలేన **పసాదేతా**. **సో హి భగవా**తి ఏత్థ హి-కారో అనన్తరం వుత్తస్స అత్థస్స కారణోపదేసే నిపాతో. **అనుప్పన్నస్స మగ్గస్స ఉప్పాదేతా**తి సకసన్తానే న ఉప్పన్నపుబ్బస్స ఛఅసాధారణఞాణహేతుభూతస్స అరియమగ్గస్స బోధిమూలే లోకహితత్థం సకసన్తానే ఉప్పాదేతా. **అసఞ్జాతస్స మగ్గస్స సఞ్జనేతా**తి వేనేయ్యసన్తానే అసఞ్జాతపుబ్బస్స సావకపారమిఞాణహేతుభూతస్స అరియమగ్గస్స ధమ్మచక్కప్పవత్తనతో పభుతి యావజ్జకాలా వేనేయ్యసన్తానే సఞ్జనేతా. సావకవేనేయ్యానమ్పి హి సన్తానే భగవతో వుత్తవచనేనేవ అరియమగ్గస్స సఞ్జననతో భగవా సఞ్జనేతా నామ హోతి. **అనక్ఖాతస్స మగ్గస్స అక్ఖాతా**తి అట్ఠధమ్మసమన్నాగతానం బుద్ధభావాయ కతాభినీహారానం బోధిసత్తానం బుద్ధభావాయ బ్యాకరణం దత్వా అనక్ఖాతపుబ్బస్స పారమితామగ్గస్స, "బుద్ధో భవిస్సతీ"తి బ్యాకరణమత్తేనేవ వా బోధిమూలే ఉప్పజ్జితబ్బస్స అరియమగ్గస్స అక్ఖాతా. అయం నయో పచ్చేకబోధిసత్తబ్యాకరణేపి లబ్భతియేవ.

**మగ్గఞ్ఞూ**తి పచ్చవేక్ఖణావసేన అత్తనా ఉప్పాదితఅరియమగ్గస్స ఞాతా. **మగ్గవిదూ**తి వేనేయ్యసన్తానే జనేతబ్బస్స అరియమగ్గస్స కుసలో. **మగ్గకోవిదో**తి బోధిసత్తానం అక్ఖాతబ్బమగ్గే విచక్ఖణో. అథ వా అభిసమ్బోధిపటిపత్తిమగ్గఞ్ఞూ, పచ్చేకబోధిపటిపత్తిమగ్గవిదూ, సావకబోధిపటిపత్తిమగ్గకోవిదో. అథ వా "ఏతేన మగ్గేన అతంసు పుబ్బే, తరిస్సన్తియేవ తరన్తి ఓఘ"న్తి (సం॰ ని॰ ౫.౪౦౯) వచనతో యథాయోగం అతీతానాగతపచ్చుప్పన్నబుద్ధపచ్చేకబుద్ధసావకానం మగ్గవసేన చ సుఞ్ఞతానిమిత్తఅప్పణిహితమగ్గవసేన చ ఉగ్ఘటితఞ్ఞూవిపఞ్చితఞ్ఞూనేయ్యపుగ్గలానం మగ్గవసేన చ యథాక్కమేనత్థయోజనం కరోన్తి. **మగ్గానుగామీ చ పనా**తి భగవతా గతమగ్గానుగామినో హుత్వా . ఏత్థ చ-సద్దో హేతుఅత్థే నిపాతో. ఏతేన చ భగవతో మగ్గుప్పాదనాదిగుణాధిగమాయ హేతు వుత్తో హోతి. పన-సద్దో కతత్థే నిపాతో. తేన భగవతా కతమగ్గకరణం వుత్తం హోతి.

**పచ్ఛా సమన్నాగతాతి** పరమం గతస్స భగవతో పచ్ఛాగతసీలాదిగుణేన సమన్నాగతా. ఇతి థేరో “అనుప్పన్నస్స మగ్గస్స ఉప్పాదేతా”తిఆదీహి యస్మా సబ్బేపి భగవతో సీలాదయో గుణా అరహత్తమగ్గమేవ నిస్సాయ ఆగతా, తస్మా అరహత్తమగ్గమేవ నిస్సాయ గుణం కథేసి.

**జానం జానాతీ**తి జానితబ్బం జానాతి, సబ్బఞ్ఞుతాయ యంకిఞ్చి పఞ్ఞాయ జానితబ్బం నామ అత్థి, తం సబ్బం పఞ్చనేయ్యపథభూతం పఞ్ఞాయ జానాతీతి అత్థో. **పస్సం పస్సతీ**తి పస్సితబ్బం పస్సతి, సబ్బదస్సావితాయ తంయేవ నేయ్యపథం చక్ఖునా దిట్ఠం వియ కరోన్తో పఞ్ఞాచక్ఖునా పస్సతీతి అత్థో. యథా వా ఏకచ్చో విపరీతం గణ్హన్తో జానన్తోపి న జానాతి, పస్సన్తోపి న పస్సతి, న ఏవం భగవా. భగవా పన యథాసభావం గణ్హన్తో జానన్తో జానాతియేవ, పస్సన్తో పస్సతియేవ. స్వాయం దస్సనపరిణాయకట్ఠేన **చక్ఖుభూతో**. విదితతాదిఅత్థేన **ఞాణభూతో**. అవిపరీతసభావట్ఠేన వా పరియత్తిధమ్మపవత్తనతో హదయేన చిన్తేత్వా వాచాయ నిచ్ఛారితధమ్మమయోతి వా **ధమ్మభూతో**. సేట్ఠట్ఠేన **బ్రహ్మభూతో**. అథ వా చక్ఖు వియ భూతోతి **చక్ఖుభూతో**. ఞాణం వియ భూతోతి **ఞాణభూతో**. ధమ్మో వియ భూతోతి **ధమ్మభూతో**. బ్రహ్మా వియ భూతోతి **బ్రహ్మభూతో**. స్వాయం ధమ్మస్స వచనతో, వత్తనతో వా **వత్తా**. నానప్పకారేహి వచనతో, వత్తనతో వా **పవత్తా**. అత్థం నీహరిత్వా నీహరిత్వా నయనతో **అత్థస్స నిన్నేతా**. అమతాధిగమాయ పటిపత్తిదేసనతో, అమతప్పకాసనాయ వా ధమ్మదేసనాయ అమతస్స అధిగమాపనతో **అమతస్స దాతా**. లోకుత్తరధమ్మస్స ఉప్పాదితత్తా వేనేయ్యానురూపేన యథాసుఖం లోకుత్తరధమ్మస్స దానేన చ, ధమ్మేసు చ ఇస్సరోతి **ధమ్మస్సామీ. తథాగత**పదం హేట్ఠా వుత్తత్థం.

ఇదాని “జానం జానాతీ”తిఆదీహి వుత్తం గుణం సబ్బఞ్ఞుతాయ విసేసేత్వా దస్సేతుకామో సబ్బఞ్ఞుతం సాధేన్తో **నత్థీ**తిఆదిమాహ. ఏవంభూతస్స హి తస్స భగవతో పారమితాపుఞ్ఞబలప్పభావనిప్ఫన్నేన అరహత్తమగ్గఞాణేన సబ్బధమ్మేసు సవాసనస్స సమ్మోహస్స విహతత్తా **అసచ్ఛికతం** నామ నత్థి. అసమ్మోహతో సబ్బధమ్మానం ఞాతత్తా **అఞ్ఞాతం** నామ నత్థి. తథేవ చ సబ్బధమ్మానం చక్ఖునా వియ ఞాణచక్ఖునా దిట్ఠత్తా **అదిట్ఠం** నామ నత్థి. ఞాణేన పన పత్తత్తా **అవిదితం** నామ నత్థి. అసమ్మోహసచ్ఛికిరియాయ సచ్ఛికతత్తా **అసచ్ఛికతం** నామ నత్థి. అసమ్మోహపఞ్ఞాయ ఫుట్ఠత్తా పఞ్ఞాయ **అఫస్సితం** నామ నత్థి. **పచ్చుప్పన్న**న్తి పచ్చుప్పన్నం కాలం వా ధమ్మం వా. **ఉపాదాయా**తి ఆదాయ, అన్తోకత్వాతి అత్థో. “ఉపాదాయా”తి వచనేనేవ కాలవినిముత్తం నిబ్బానమ్పి గహితమేవ హోతి. “అతీతా”దివచనాని చ “నత్థీ”తిఆదివచనేనేవ ఘటీయన్తి, “సబ్బే”తిఆదివచనేన వా. **సబ్బే ధమ్మా**తి సబ్బసఙ్ఖతాసఙ్ఖతధమ్మపరియాదానం. **సబ్బాకారేనా**తి సబ్బధమ్మేసు ఏకేకస్సేవ ధమ్మస్స అనిచ్చాకారాదిసబ్బాకారపరియాదానం . **ఞాణముఖే**తి ఞాణాభిముఖే. **ఆపాథం ఆగచ్ఛన్తీ**తి ఓసరణం ఉపేన్తి. “జానితబ్బ”న్తిపదం “నేయ్య”న్తిపదస్స అత్థవివరణత్థం వుత్తం.

**అత్తత్థో వా**తిఆదీసు వా-సద్దో సముచ్చయత్థో. **అత్తత్థో**తి అత్తనో అత్థో. **పరత్థో**తి పరేసం తిణ్ణం లోకానం అత్థో. **ఉభయత్థో**తి అత్తనో చ పరేసఞ్చాతి సకింయేవ ఉభిన్నం అత్థో. **దిట్ఠధమ్మికో**తి దిట్ఠధమ్మే నియుత్తో, దిట్ఠధమ్మప్పయోజనో వా అత్థో. సమ్పరాయే నియుత్తో, సమ్పరాయప్పయోజనో వా **సమ్పరాయికో**. **ఉత్తానో**తిఆదీసు వోహారవసేన వత్తబ్బో సుఖపతిట్ఠత్తా ఉత్తానో. వోహారం అతిక్కమిత్వా వత్తబ్బో సుఞ్ఞతాపటిసంయుత్తో దుక్ఖపతిట్ఠత్తా **గమ్భీరో**. లోకుత్తరో అచ్చన్తతిరోక్ఖత్తా **గూళ్హో**. అనిచ్చతాదికో ఘనాదీహి పటిచ్ఛన్నత్తా **పటిచ్ఛన్నో**. అప్పచురవోహారేన వత్తబ్బో యథారుతం అగ్గహేత్వా అధిప్పాయస్స నేతబ్బత్తా **నేయ్యో**. పచురవోహారేన వత్తబ్బో వచనమత్తేన అధిప్పాయస్స నీతత్తా **నీతో**. సుపరిసుద్ధసీలసమాధివిపస్సనత్థో తదఙ్గవిక్ఖమ్భనవసేన వజ్జవిరహితత్తా **అనవజ్జో**. కిలేససముచ్ఛేదనతో అరియమగ్గత్థో **నిక్కిలేసో**. కిలేసపటిప్పస్సద్ధత్తా

అరియఫలత్థో **వోదానో**. సఙ్ఖతాసఙ్ఖతేసు అగ్గధమ్మత్తా నిబ్బానం **పరమత్థో**. **పరివత్తతీ**తి బుద్ధఞాణస్స విసయభావతో అబహిభూతత్తా అన్తోబుద్ధఞాణే బ్యాపిత్వా వా సమన్తా వా ఆలిఙ్గిత్వా వా విసేసేన వా వత్తతి.

**సబ్బం కాయకమ్మ**న్తిఆదీహి భగవతో ఞాణమయతం దస్సేతి. **ఞాణానుపరివత్తతీ**తి ఞాణం అనుపరివత్తతి, ఞాణవిరహితం న హోతీతి అత్థో. **అప్పటిహత**న్తి నిరావరణతం దస్సేతి. పున సబ్బఞ్ఞుతం ఉపమాయ సాధేతుకామో **యావతక**న్తిఆదిమాహ. తత్థ జానితబ్బన్తి **నేయ్యం**, నేయ్యపరియన్తో నేయ్యావసానమస్స అత్థీతి **నేయ్యపరియన్తికం**. అసబ్బఞ్ఞుతఞాణం పన నేయ్యావసానమేవ నత్థి. **ఞాణపరియన్తికే**పి ఏసేవ నయో. పురిమయమకే వుత్తత్థమేవ ఇమినా యమకేన విసేసేత్వా దస్సేతి, తతియయమకేన పటిసేధవసేన నియమిత్వా దస్సేతి . ఏత్థ చ నేయ్యం ఞాణస్స పథత్తా **నేయ్యపథో**. **అఞ్ఞమఞ్ఞపరియన్తట్ఠాయినో**తి నేయ్యఞ్చ ఞాణఞ్చ ఖేపేత్వా ఠానతో అఞ్ఞమఞ్ఞస్స పరియన్తే ఠానసీలా. **ఆవజ్జనప్పటిబద్ధా**తి మనోద్వారావజ్జనాయత్తా, ఆవజ్జితానన్తరమేవ జానాతీతి అత్థో. **ఆకఙ్ఖప్పటిబద్ధా**తి రుచిఆయత్తా, ఆవజ్జనానన్తరం జవనఞాణేన జానాతీతి అత్థో. ఇతరాని ద్వే పదాని ఇమేసం ద్విన్నం పదానం యథాక్కమేన అత్థప్పకాసనత్థం వుత్తాని. **బుద్ధో ఆసయం జానాతీ**తిఆదీని ఞాణకథాయం వణ్ణితాని. మహానిద్దేసే పన "భగవా ఆసయం జానాతీ"తి (మహాని. ౬౯) ఆగతం. తత్థ "బుద్ధస్స భగవతో"తి (మహాని. ౬౯) ఆగతట్ఠానే చ ఇధ కత్థచి "బుద్ధస్సా"తి ఆగతం.

**అన్తమసో**తి ఉపరిమన్తేన. **తిమితిమిఙ్గల**న్తి ఏత్థ తిమి నామ ఏకా మచ్ఛజాతి, తిమిం గిలితుం సమత్థా తతో మహన్తసరీరా తిమిఙ్గలా నామ ఏకా మచ్ఛజాతి, తిమిఙ్గలమ్పి గిలితుం సమత్థా పఞ్చయోజనసతికసరీరా తిమితిమిఙ్గలా నామ ఏకా మచ్ఛజాతి. ఇధ జాతిగ్గహణేన ఏకవచనం కతన్తి వేదితబ్బం. **గరుళం వేనతేయ్య**న్తి ఏత్థ **గరుళో**తి జాతివసేన నామం, **వేనతేయ్యో**తి గోత్తవసేన. **పదేసే**తి ఏకదేసే. **సారిపుత్తసమా**తి సబ్బబుద్ధానం ధమ్మసేనాపతిత్థేరే గహేత్వా వుత్తన్తి వేదితబ్బం. సేససావకా హి పఞ్ఞాయ ధమ్మసేనాపతిత్థేరేన సమా నామ నత్థి. యథాహ – "ఏతదగ్గం, భిక్ఖవే, మమ సావకానం భిక్ఖూనం మహాపఞ్ఞానం యదిదం సారిపుత్తో"తి (అ. ని. ౧.౧౮౮-౧౮౯). అట్ఠకథాయఞ్చ వుత్తం –

> "లోకనాథం ఠపేత్వాన, యే చఞ్ఞే సన్తి పాణినో;
>
> పఞ్ఞాయ సారిపుత్తస్స, కలం నాగ్ఘన్తి సోళసి"న్తి. (విసుద్ధి. ౧.౧౭౧);

**ఫరిత్వా**తి బుద్ధఞాణం సబ్బదేవమనుస్సానమ్పి పఞ్ఞం పాపుణిత్వా ఠానతో తేసం పఞ్ఞం ఫరిత్వా బ్యాపిత్వా తిట్ఠతి. **అతిఘంసిత్వా**తి బుద్ధఞాణం సబ్బదేవమనుస్సానమ్పి పఞ్ఞం అతిక్కమిత్వా తేసం అవిసయభూతమ్పి సబ్బం నేయ్యం ఘంసిత్వా భఞ్జిత్వా తిట్ఠతి. మహానిద్దేసే పన (మహాని. ౬౯) "అభిభవిత్వా"తి పాఠో, మద్దిత్వాతిపి అత్థో. **యేపి తే**తిఆదీహి ఏవం ఫరిత్వా అతిఘంసిత్వా ఠానస్స పచ్చక్ఖకారణం దస్సేతి. తత్థ **పణ్డితా**తి పణ్డిచ్చేన సమన్నాగతా. **నిపుణా**తి సణ్హసుఖుమబుద్ధినో సుఖుమే అత్థన్తరే పటివిజ్ఝనసమత్థా. **కతపరప్పవాదా**తి ఞాతపరప్పవాదా చేవ పరేహి సద్ధిం కతవాదపరిచయా చ. **వాలవేధిరూపా**తి వాలవేధిధనుగ్గహసదిసా. **వోభిన్దన్తా మఞ్ఞే చరన్తి పఞ్ఞాగతేన దిట్ఠిగతానీ**తి వాలవేధీ వియ వాలం సుఖుమానిపి పరేసం దిట్ఠిగమనాని అత్తనో పఞ్ఞాగమనేన భిన్దన్తా వియ చరన్తీతి అత్థో. అథ వా "గూథగతం ముత్తగత"న్తిఆదీసు (అ. ని. ౯.౧౧) వియ పఞ్ఞా ఏవ పఞ్ఞాగతాని, దిట్ఠియో ఏవ దిట్ఠిగతాని.

**పఞ్హం అభిసఙ్ఖరిత్వాతి** ద్విపదమ్పి తిపదమ్పి చతుప్పదమ్పి పుచ్ఛం రచయిత్వా. తేసం పఞ్హానం అతిబహుకత్తా సబ్బసఙ్గహత్థం ద్విక్ఖత్తుం వుత్తం. **గూళ్హాని చ పటిచ్ఛన్నాని** అత్థజాతానీతి పొరాణో. తేసం తథా వినయం దిస్వా "అత్తనా అభిసఙ్ఖతపఞ్హం పుచ్ఛతూ"తి ఏవం భగవతా అధిప్పేతత్తా పఞ్హం పుచ్ఛన్తి. అఞ్ఞేసం పన పుచ్ఛాయ ఓకాసమేవ అదత్వా భగవా ఉపసఙ్కమన్తానం ధమ్మం దేసేతి. యథాహ –

> "తే పఞ్హం అభిసఙ్ఖరోన్తి 'ఇమం మయం పఞ్హం సమణం గోతమం ఉపసఙ్కమిత్వా పుచ్ఛిస్సామ, సచే నో సమణో గోతమో ఏవం పుట్ఠో ఏవం బ్యాకరిస్సతి, ఏవమస్స మయం వాదం ఆరోపేస్సామ. ఏవం చేపి నో పుట్ఠో ఏవం బ్యాకరిస్సతి, ఏవంపిస్స మయం వాదం ఆరోపేస్సామా'తి. తే యేన సమణో గోతమో, తేనుపసఙ్కమన్తి, తే సమణో గోతమో ధమ్మియా కథాయ సన్దస్సేతి సమాదపేతి సముత్తేజేతి సమ్పహంసేతి. తే సమణేన గోతమేన ధమ్మియా కథాయ సన్దస్సితా సమాదపితా సముత్తేజితా సమ్పహంసితా న చేవ సమణం గోతమం పఞ్హం పుచ్ఛన్తి, కుతోస్స వాదం ఆరోపేస్సన్తి? అఞ్ఞదత్థు సమణస్సేవ గోతమస్స సావకా సమ్పజ్జన్తీ"తి (మ॰ ని॰ ౧.౨౮౮).

కస్మా పఞ్హం న పుచ్ఛన్తీతి చే? భగవా కిర పరిసమజ్ఝే ధమ్మం దేసేన్తో పరిసాయ అజ్ఝాసయం ఓలోకేతి. తతో పస్సతి "ఇమే పణ్డితా గూళ్హం రహస్సం పఞ్హం ఓవట్టికసారం కత్వా ఆగతా"తి. సో తేహి అపుట్ఠోయేవ "పఞ్హపుచ్ఛాయ ఏత్తకా దోసా, విస్సజ్జనే ఏత్తకా, అత్థే పదే అక్ఖరే ఏత్తకాతి ఇమే పఞ్హే పుచ్ఛన్తో ఏవం పుచ్ఛేయ్య, విస్సజ్జేన్తో ఏవం విస్సజ్జేయ్యా"తి ఇతి ఓవట్టికసారం కత్వా ఆనీతే పఞ్హే ధమ్మకథాయ అన్తరే పక్ఖిపిత్వా విదంసేతి. తే పణ్డితా "సేయ్యా వత నో, యే మయం ఇమే పఞ్హే న పుచ్ఛిమ్హా. సచేపి మయం పుచ్ఛేయ్యామ, అప్పతిట్ఠితే నో కత్వా సమణో గోతమో ఖిపేయ్యా"తి అత్తమనా భవన్తి. అపిచ బుద్ధా నామ ధమ్మం దేసేన్తా పరిసం మేత్తాయ ఫరన్తి. మేత్తాయ చ ఫరణేన దసబలేసు మహాజనస్స చిత్తం పసీదతి. బుద్ధా నామ రూపగ్గప్పత్తా హోన్తి దస్సనసమ్పన్నా మధురస్సరా ముదుజివ్హా సుఫుసితదన్తావరణా అమతేన హదయం సిఞ్చన్తా వియ ధమ్మం కథేన్తి. తత్ర నేసం మేత్తాఫరణేన పసన్నచిత్తానం ఏవం హోతి – ఏవరూపం అద్వేజ్ఝకథం అమోఘకథం నియ్యానికకథం కథేన్తేన భగవతా సద్ధిం న సక్ఖిస్సామ పచ్చనీకగ్గాహం గణ్హితున్తి అత్తనో పసన్నభావేనేవ పఞ్హం న పుచ్ఛన్తీతి.

**కథితా విసజ్జితా చాతి** ఏవం తుమ్హే పుచ్ఛథాతి పుచ్ఛితపఞ్హానం ఉచ్చారణేన తే పఞ్హా భగవతా కథితా ఏవ హోన్తి. యథా చ తే విసజ్జేతబ్బా, తథా విసజ్జితా ఏవ హోన్తి. **నిద్దిట్ఠకారణాతి** ఇమినా కారణేన ఇమినా హేతునా ఏవం హోతీతి ఏవం సహేతుకం కత్వా విసజ్జనేన భగవతా నిద్దిట్ఠకారణా ఏవ హోన్తి తే పఞ్హా. **ఉపక్ఖిత్తకా చ తే భగవతో సమ్పజ్జన్తీతి** తే ఖత్తియపణ్డితాదయో భగవతో పఞ్హవిసజ్జనేనేవ భగవతో సమీపే ఖిత్తకా పాదఖిత్తకా సమ్పజ్జన్తి, సావకా వా సమ్పజ్జన్తి ఉపాసకా వాతి అత్థో, సావకసమ్పత్తిం వా పాపుణన్తి ఉపాసకసమ్పత్తిం వాతి వుత్తం హోతి. **అథాతి** అనన్తరత్థే, తేసం ఉపక్ఖిత్తకసమ్పత్తిసమనన్తరమేవాతి అత్థో . **తత్థాతి** తస్మిం ఠానే, తస్మిం అధికారే వా. **అతిరోచతీతి** అతివియ జోతేతి పకాసతి. **యదిదం పఞ్ఞాయాతి** యాయం భగవతో పఞ్ఞా, తాయ పఞ్ఞాయ భగవావ అతిరోచతీతి అత్థో. **ఇతి**సద్దో కారణత్థే, ఇమినా కారణేన **అగ్గో అసామన్తపఞ్ఞో**తి అత్థో.

**౬. రాగం అభిభుయ్యతీతి భూరిపఞ్ఞాతి** సా సా మగ్గపఞ్ఞా అత్తనా వజ్ఝం రాగం అభిభుయ్యతి అభిభవతి మద్దతీతి భూరిపఞ్ఞా. **భూరీతి** హి ఫుటట్ఠో విసదత్థో . యా చ ఫుటా, సా పటిపక్ఖం అభిభవతి న అఫుటా, తస్మా భూరిపఞ్ఞాయ అభిభవనత్థో వుత్తో. **అభిభవితాతి** సా సా ఫలపఞ్ఞా తం తం రాగం అభిభవితవతీ మద్దితవతీతి భూరిపఞ్ఞా. అభిభవతాతి వా

పాతో. సేసేసుపి ఏసేవ నయో. రాగాదీసు పన రజ్జనలక్ఖణో **రాగో**. దుస్సనలక్ఖణో **దోసో**. ముయ్హనలక్ఖణో **మోహో**. కుజ్ఝనలక్ఖణో **కోధో**. ఉపనన్ధనలక్ఖణో **ఉపనాహో**. పుబ్బకాలం కోధో, అపరకాలం ఉపనాహో. పరగుణమక్ఖనలక్ఖణో **మక్ఖో**. యుగగ్గాహలక్ఖణో **పళాసో**. పరసమ్పత్తిఖీయనలక్ఖణా **ఇస్సా**. అత్తనో సమ్పత్తినిగూహణలక్ఖణం **మచ్ఛరియం**. అత్తనా కతపాపపటిచ్ఛాదనలక్ఖణా **మాయా**. అత్తనో అవిజ్జమానగుణప్పకాసనలక్ఖణం **సాఠేయ్యం**. చిత్తస్స ఉద్ధుమాతభావలక్ఖణో **థమ్భో**. కరణుత్తరియలక్ఖణో **సారమ్భో**. ఉన్నతిలక్ఖణో **మానో**. అబ్భున్నతిలక్ఖణో **అతిమానో**. మత్తభావలక్ఖణో **మదో**. పఞ్చసు కామగుణేసు చిత్తవోసగ్గలక్ఖణో **పమాదో**.

**రాగో అరి, తం అరిం మద్దనిపఞ్ఞాతి**ఆదీహి కిం వుత్తం హోతి? రాగాదికో కిలేసో చిత్తసన్తానే భూతో అరీతి భూ-అరి, పదసన్ధివసేన అ-కార లోపం కత్వా భూరీతి వుత్తో. తస్స భూరిస్స మద్దనీ పఞ్ఞా భూరిమద్దనిపఞ్ఞాతి వత్తబ్బే మద్దని సద్ద లోపం కత్వా "భూరిపఞ్ఞా"తి వుత్తన్తి వేదితబ్బం. **తం అరిం మద్దనీ**తి చ తేసం అరీనం మద్దనీతి పదచ్ఛేదో కాతబ్బో. **పథవీసమాయాతి** విత్థతవిపులట్ఠేనేవ పథవీసమాయ. **విత్థతాయాతి** పజానితబ్బే విసయే పత్థటాయ, న ఏకదేసే వత్తమానాయ. **విపులాయాతి** ఓళారికభూతాయ. మహానిద్దేసే పన "విపులాయ విత్థతాయా"తి (మహాని॰ ౨౭) ఆగతం. **సమన్నాగతోతి** పుగ్గలో. **ఇతిసద్దో** కారణత్థే, ఇమినా కారణేన పుగ్గలస్స భూరిపఞ్ఞాయ సమన్నాగతత్తా తస్స పఞ్ఞా భూరిపఞ్ఞా నామాతి భూతే అత్థే రమతీతి అత్థో. భూరిపఞ్ఞస్స పఞ్ఞా భూరిపఞ్ఞపఞ్ఞాతి వత్తబ్బే ఏకస్స పఞ్ఞాసద్దస్స లోపం కత్వా "భూరిపఞ్ఞా"తి వుత్తం. భూరిసమా పఞ్ఞాతి వా భూరిపఞ్ఞా. **అపిచాతి** అఞ్ఞపరియాయదస్సనత్థం వుత్తం. **పఞ్ఞాయమేతన్తి** పఞ్ఞాయ ఏతం. **అధివచనన్తి** అధికవచనం. **భూరీతి** భూతే అత్థే రమతీతి భూరి. **మేధాతి** అసని వియ సిలుచ్చయే కిలేసే మేధతి హింసతీతి మేధా, ఖిప్పం గహణధారణట్ఠేన వా మేధా. **పరిణాయికాతి** యస్సుప్పజ్జతి, తం సత్తం హితపటిపత్తియం సమ్పయుత్తధమ్మే చ యాథావలక్ఖణపటివేధే చ పరినేతీతి పరిణాయికా. ఇమేహేవ అఞ్ఞానిపి పఞ్ఞాపరియాయవచనాని వుత్తాని హోన్తి.

**పఞ్ఞాబాహుల్లన్తి** పఞ్ఞా బహులా అస్సాతి పఞ్ఞాబహులో, తస్స భావో పఞ్ఞాబాహుల్లం. తఞ్చ బహులం పవత్తమానా పఞ్ఞా ఏవ. **ఇధేకచ్చోతి**ఆదీసు పుథుజ్జనకల్యాణకో వా అరియో వా. పఞ్ఞా గరుకా అస్సాతి **పఞ్ఞాగరుకో**. పఞ్ఞా చరితం పవత్తం అస్సాతి **పఞ్ఞాచరితో**. పఞ్ఞా ఆసయో అస్సాతి **పఞ్ఞాసయో**. పఞ్ఞాయ అధిముత్తోతి **పఞ్ఞాధిముత్తో**. పఞ్ఞా ఏవ ధజభూతా అస్సాతి **పఞ్ఞాధజో**. పఞ్ఞా ఏవ కేతుభూతా అస్సాతి **పఞ్ఞాకేతు**. పఞ్ఞా ఏవ అధిపతి పఞ్ఞాధిపతి, పఞ్ఞాధిపతితో ఆగతత్తా **పఞ్ఞాధిపతేయ్యో**. ధమ్మసభావవిచిననం బహులమస్సాతి **విచయబహులో**. నానప్పకారేన ధమ్మసభావవిచిననం బహులమస్సాతి **పవిచయబహులో**. పఞ్ఞాయ ఓగాహేత్వా తస్స తస్స ధమ్మస్స ఖాయనం పాకటకరణం ఓక్ఖాయనం, ఓక్ఖాయనం బహులమస్సాతి **ఓక్ఖాయనబహులో**. పఞ్ఞాయ తస్స తస్స ధమ్మస్స సమ్మా పేక్ఖణా సమ్పేక్ఖా, సమ్పేక్ఖాయ అయనం పవత్తనం సమ్పేక్ఖాయనం, సమ్పేక్ఖాయనం ధమ్మో పకతి అస్సాతి **సమ్పేక్ఖాయనధమ్మో**. తం తం ధమ్మం విభూతం పాకటం కత్వా విహరతీతి **విభూతవిహారీ,** విభూతో విహారో వా అస్స అత్థీతి విభూతవిహారీ. సా పఞ్ఞా చరితం, గరుకా, బహులా అస్సాతి **తచ్చరితో తగ్గరుకో తబ్బహులో**. తస్సం పఞ్ఞాయం నిన్నో, పోణో, పబ్భారో, అధిముత్తోతి **తన్నిన్నో తప్పోణో తప్పబ్భారో తదధిముత్తో**. సా పఞ్ఞా అధిపతి తదధిపతి, తతో ఆగతో **తదధిపతేయ్యో**. "పఞ్ఞాగరుకో"తిఆదీని "కామం సేవన్తంయేవ జానాతి అయం పుగ్గలో కామగరుకో"తిఆదీసు (పటి॰ మ॰ ౧.౧౧౩) వియ పురిమజాతితో పభుతి వుత్తాని. "తచ్చరితో"తిఆదీని ఇమిస్సా జాతియా వుత్తాని.

సీఘపఞ్ఞా చ లహుపఞ్ఞా చ హాసపఞ్ఞా చ జవనపఞ్ఞా చ లోకియలోకుత్తరమిస్సకా. ఖిప్పట్ఠేన **సీఘపఞ్ఞా**. లహుకట్ఠేన **లహుపఞ్ఞా**. హాసబహులట్ఠేన **హాసపఞ్ఞా**. విపస్సనూపగసఙ్ఖారేసు చ విసఙ్ఖారే చ జవనట్ఠేన **జవనపఞ్ఞా. సీఘం సీఘన్తి** బహున్నం సీలాదీనం సఙ్గహత్థం ద్విక్ఖత్తుం వుత్తం. **సీలానీ**తి చారిత్తవారిత్తవసేన పఞ్ఞత్తాని పాతిమోక్ఖసంవరసీలాని. **ఇన్ద్రియసంవరన్తి** చక్ఖాదీనం ఛన్నం ఇన్ద్రియానం రాగపటిఘప్పవేసం అకత్వా సతికవాటేన వారణం థకనం. **భోజనే మత్తఞ్ఞుతన్తి** పచ్చవేక్ఖితపరిభోగవసేన భోజనే పమాణఞ్ఞుభావం. **జాగరియానుయోగన్తి** దివసస్స తీసు కోట్ఠాసేసు, రత్తియా పఠమపచ్ఛిమకోట్ఠాసేసు చ జాగరతి న నిద్దాయతి, సమణధమ్మమేవ చ కరోతీతి జాగరో, జాగరస్స భావో, కమ్మం వా జాగరియం, జాగరియస్స అనుయోగో జాగరియానుయోగో. తం జాగరియానుయోగం. **సీలక్ఖన్ధన్తి** సేక్ఖం అసేక్ఖం వా సీలక్ఖన్ధం. ఏవమితరేపి ఖన్ధా వేదితబ్బా. **పఞ్ఞాక్ఖన్ధన్తి** మగ్గపఞ్ఞఞ్చ సేక్ఖాసేక్ఖానం లోకియపఞ్ఞఞ్చ. **విముత్తిక్ఖన్ధన్తి** ఫలవిముత్తిం. **విముత్తిఞాణదస్సనక్ఖన్ధన్తి** పచ్చవేక్ఖణఞాణం.

**హాసబహులో**తి మూలపదం. **వేదబహులో**తి తస్సా ఏవ పీతియా సమ్పయుత్తసోమనస్సవేదనావసేన నిద్దేసపదం. **తుట్ఠిబహులో**తి నాతిబలవపీతియా తుట్ఠాకారవసేన. **పామోజ్జబహులో**తి బలవపీతియా పముదితభావవసేన.

౭. **యం కిఞ్చి రూపన్తి**ఆది సమ్మసనఞాణనిద్దేసే వుత్తత్థం. **తులయిత్వా**తి కలాపసమ్మసనవసేన తులేత్వా. **తీరయిత్వా**తి ఉదయబ్బయానుపస్సనావసేన తీరయిత్వా. **విభావయిత్వా**తి భఙ్గానుపస్సనాదివసేన పాకటం కత్వా. **విభూతం కత్వా**తి సఙ్ఖారుపేక్ఖానులోమవసేన ఫుటం కత్వా. తిక్ఖపఞ్ఞా లోకుత్తరా ఏవ. **ఉప్పన్నన్తి** సమథవిపస్సనావసేన విక్ఖమ్భనతదఙ్గవసేన పహీనమ్పి అరియమగ్గేన అసమూహతత్తా ఉప్పత్తిధమ్మతం అనతీతతాయ అసమూహతుప్పన్నన్తి వుచ్చతి, తం ఇధ అధిప్పేతం. **నాధివాసేతీ**తి సన్తానం ఆరోపేత్వా న వాసేతి. **పజహతీ**తి సముచ్ఛేదవసేన పజహతి. **వినోదేతీ**తి ఖిపతి. **బ్యన్తీకరోతీ**తి విగతన్తం కరోతి. **అనభావం గమేతీ**తి అను అభావం గమేతి, విపస్సనానుక్కమేన అరియమగ్గం పత్వా సముచ్ఛేదవసేనేవ అభావం గమయతీతి అత్థో. ఏత్థ చ కామపటిసంయుత్తో వితక్కో **కామవితక్కో**. “ఇమే సత్తా మరన్తూ”తి పరేసం మరణపటిసంయుత్తో వితక్కో **బ్యాపాదవితక్కో**. “ఇమే సత్తా విహింసీయన్తూ”తి పరేసం విహింసాపటిసంయుత్తో వితక్కో **విహింసావితక్కో. పాపకే**తి లామకే. **అకుసలే ధమ్మే**తి అకోసల్లసమ్భూతే ధమ్మే.

**నిబ్బేధికపఞ్ఞా**తి నిబ్బిదాబహులస్స పుగ్గలస్స ఉప్పన్నమగ్గపఞ్ఞా ఏవ. **ఉబ్బేగబహులో**తి ఞాణభయవసేన భయబహులో. **ఉత్తాసబహులో**తి బలవభయబహులో . ఇదం పురిమస్సేవ అత్థవివరణం. **ఉక్కణ్ఠనబహులో**తి సఙ్ఖారతో ఉద్ధం విసఙ్ఖారాభిముఖతాయ ఉక్కణ్ఠనబహులో. **అనభిరతిబహులో**తి ఉక్కణ్ఠనవసేనేవ అభిరతిఅభావం దీపేతి. ఇదానిపి తమత్థం ద్వీహి వచనేహి వివరతి. తత్థ **బహిముఖో**తి సఙ్ఖారతో బహిభూతనిబ్బానాభిముఖో. **న రమతీ**తి నాభిరమతి. **అనిబ్బిద్ధపుబ్బన్తి** అనమతగ్గే సంసారే అన్తం పాపేత్వా అనిబ్బిద్ధపుబ్బం. **అప్పదాలితపుబ్బన్తి** తస్సేవ అత్థవచనం, అన్తకరణేనేవ అపదాలితపుబ్బన్తి అత్థో. **లోభక్ఖన్ధన్తి** లోభరాసిం, లోభకోట్ఠాసం వా. **ఇమాహి సోళసహి పఞ్ఞాహి సమన్నాగతో**తి ఉక్కట్ఠపరిచ్ఛేదేన అరహాయేవ వుత్తో. ఉపరి “ఏకో సేక్ఖపటిసమ్భిదప్పత్తో”తి (పటి. మ. ౩.౮) వుత్తత్తా సోతాపన్నసకదాగామిఅనాగామినోపి లబ్భన్తియేవ.

**౨. పుగ్గలవిసేసనిద్దేసవణ్ణనా**

౮. **ద్వే పుగ్గలా**తిఆదీహి పటిసమ్భిదప్పత్తపుగ్గలవిసేసపటిపాటిం దస్సేతి. తత్థ **పుబ్బయోగో**తి అతీతజాతీసు పటిసమ్భిదప్పత్తిహేతుభూతో పుఞ్ఞపయోగో. **తేనా**తి తేన పుబ్బయోగకారణేన. ఏవం సేసేసుపి. **అతిరేకో హోతీ**తి అతిరిత్తో హోతి, అతిరేకయోగతో వా "అతిరేకో"తి వుత్తో. **అధికో హోతీ**తి అగ్గో హోతి. **విసేసో హోతీ**తి విసిట్ఠో హోతి, విసేసయోగతో వా విసేసో. **ఞాణం పభిజ్జతీ**తి పటిసమ్భిదాఞాణప్పభేదం పాపుణాతి.

**బహుస్సుతో**తి బుద్ధవచనవసేన. **దేసనాబహులో**తి ధమ్మదేసనావసేన. **గరూపనిస్సితో**తి పఞ్ఞాయ అధికం గరుం ఉపనిస్సితో. **విహారబహులో**తి విపస్సనావిహారబహులో, ఫలసమాపత్తివిహారబహులో వా. **పచ్చవేక్ఖణాబహులో**తి విపస్సనావిహారే సతి విపస్సనాపచ్చవేక్ఖణాబహులో, ఫలసమాపత్తివిహారే సతి ఫలసమాపత్తిపచ్చవేక్ఖణాబహులో. **సేఖపటిసమ్భిదప్పత్తో**తి సేఖో హుత్వా పటిసమ్భిదప్పత్తో. ఏవం **అసేఖపటిసమ్భిదప్పత్తో. సావకపారమిప్పత్తో**తి ఏత్థ మహాపఞ్ఞానం అగ్గస్స మహాసావకస్స సత్తసట్ఠియా సావకఞాణానం పారగమనం పారమీ, సావకస్స పారమీ సావకపారమీ, తం సావకపారమిం పత్తోతి సావకపారమిప్పత్తో. సావకపారమితాప్పత్తోతి వా పాఠో. సత్తసట్ఠియా సావకఞాణానం పాలకో పూరకో చ సో మహాసావకో పరమో, తస్స పరమస్స అయం సత్తసట్ఠిభేదా ఞాణకిరియా పరమస్స భావో, కమ్మం వాతి పారమీ, తస్స సావకస్స పారమీ సావకపారమీ , తం పత్తోతి సావకపారమిప్పత్తో. **సావకపారమిప్పత్తో**తి మహామోగ్గల్లానత్థేరాదికో యో కోచి సావకో. సావకపారమిప్పత్తసావకతో అతిరేకస్స అఞ్ఞస్స సావకస్స అభావా **ఏకో పచ్చేకసమ్బుద్ధో**తి ఆహ. పున **పఞ్ఞాపభేదకుసలో**తిఆదీహి వుత్తత్థమేవ నిగమేత్వా దస్సేసీతి. ఞాణకథాయ యేభుయ్యేన అనేకాని ఞాణాని నిద్దిట్ఠాని. పఞ్ఞాకథాయ యేభుయ్యేన ఏకాపి పఞ్ఞా నానాకారవసేన నానాకత్వా వుత్తాతి అయం విసేసో.

మహాపఞ్ఞాకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

# ౨. ఇద్ధికథా

## ఇద్ధికథావణ్ణనా

౯. ఇదాని పఞ్ఞాకథాయ అనన్తరం పఞ్ఞానుభావం దస్సేన్తేన కథితాయ ఇద్ధికథాయ అపుబ్బత్థానువణ్ణనా. తత్థ పుచ్ఛాసు తావ **కా ఇద్ధీ**తి సభావపుచ్ఛా. **కతి ఇద్ధియో**తి పభేదపుచ్ఛా. **కతి భూమియో**తి సమ్భారపుచ్ఛా. **కతి పాదా**తి పతిట్ఠపుచ్ఛా. **కతి పదానీ**తి ఆసన్నకారణపుచ్ఛా. **కతి మూలానీ**తి ఆదికారణపుచ్ఛా. విసజ్జనేసు **ఇజ్ఝనట్ఠేన ఇద్ధీ**తి నిప్ఫత్తిఅత్థేన పటిలాభట్ఠేన చాతి అత్థో. యఞ్హి నిప్ఫజ్జతి పటిలబ్భతి చ, తం ఇజ్ఝతీతి వుచ్చతి. యథాహ – “కామం కామయమానస్స, తస్స చేతం సమిజ్ఝతీ”తి (సు. ని. ౭౭౨). “నేక్ఖమ్మం ఇజ్ఝతీతి ఇద్ధి, పటిహరతీతి పాటిహారియ”న్తిఆది (పటి. మ. ౩.౩౨). అపరో నయో – ఇజ్ఝనట్ఠేన ఇద్ధి, ఉపాయసమ్పదాయేతం అధివచనం. ఉపాయసమ్పదా హి ఇజ్ఝతి అధిప్పేతఫలప్పసవనతో. యథాహ – “అయం ఖో, చిత్తో గహపతి, సీలవా కల్యాణధమ్మో, సచే పణిదహిస్సతి ‘అనాగతమద్ధానం రాజా అస్సం చక్కవత్తీ’తి. ఇజ్ఝిస్సతి హి సీలవతో చేతోపణిధి విసుద్ధత్తా”తి (సం. ని. ౪.౩౫౨). అపరో నయో – ఏతాయ సత్తా ఇజ్ఝన్తీతి ఇద్ధి. **ఇజ్ఝన్తీ**తి ఇద్ధా వుద్ధా ఉక్కంసగతా హోన్తీతి వుత్తం హోతి.

౧౦. దససు ఇద్ధీసు అధిట్ఠానవసేన నిప్ఫన్నత్తా **అధిట్ఠానా ఇద్ధి**. పకతివణ్ణవిజహనవికారవసేన పవత్తత్తా **వికుబ్బనా ఇద్ధి**. సరీరబ్భన్తరే అఞ్ఞస్స మనోమయస్స సరీరస్స నిప్ఫత్తివసేన పవత్తత్తా **మనోమయా ఇద్ధి**. ఞాణప్పవత్తితో పుబ్బే వా పచ్ఛా వా తంఖణే వా ఞాణానుభావనిబ్బత్తో విసేసో **ఞాణవిప్ఫారా ఇద్ధి**. సమాధితో పుబ్బే వా పచ్ఛా వా తంఖణే వా సమథానుభావనిబ్బత్తో విసేసో **సమాధివిప్ఫారా ఇద్ధి**. చేతోవసిప్పత్తానం అరియానంయేవ సమ్భవతో **అరియా ఇద్ధి**. కమ్మవిపాకవసేన జాతో విసేసో **కమ్మవిపాకజా ఇద్ధి**. పుబ్బే కతపుఞ్ఞస్స జాతో విసేసో **పుఞ్ఞవతో ఇద్ధి**. విజ్జాయ జాతో విసేసో **విజ్జామయా ఇద్ధి**. తేన తేన సమ్మాపయోగేన తస్స తస్స కమ్మస్స ఇజ్ఝనం **తత్థ తత్థ సమ్మాపయోగపచ్చయా ఇజ్ఝనట్ఠేన ఇద్ధి**.

**ఇద్ధియా చతస్సో భూమియో**తి అవిసేసేత్వా వుత్తేపి యథాలాభవసేన అధిట్ఠానవికుబ్బనమనోమయిద్ధియా ఏవ భూమియో, న సేసానం. **వివేకజా భూమీ**తి వివేకతో వా వివేకే వా జాతా వివేకజా భూమి. **పీతిసుఖభూమీ**తి పీతిసుఖయుత్తా భూమి. **ఉపేక్ఖాసుఖభూమీ**తి తత్రమజ్ఝత్తుపేక్ఖాయ చ సుఖేన చ యుత్తా భూమి. **అదుక్ఖమసుఖాభూమీ**తి అదుక్ఖమసుఖవేదనాయుత్తా భూమి. తేసు పఠమదుతియాని ఝానాని పీతిఫరణతా, తీణి ఝానాని సుఖఫరణతా, చతుత్థజ్ఝానం చేతోఫరణతా. ఏత్థ చ పురిమాని తీణి ఝానాని యస్మా పీతిఫరణేన చ సుఖఫరణేన చ సుఖసఞ్ఞఞ్చ లహుసఞ్ఞఞ్చ ఓక్కమిత్వా లహుముదుకమ్మఞ్ఞకాయో హుత్వా ఇద్ధిం పాపుణాతి, తస్మా ఇమినా పరియాయేన ఇద్ధిలాభాయ సంవత్తనతో సమ్భారభూమియోతి వేదితబ్బాని. చతుత్థజ్ఝానం పన ఇద్ధిలాభాయ పకతిభూమియేవ. **ఇద్ధిలాభాయా**తి అత్తనో సన్తానే పాతుభావవసేన ఇద్ధీనం లాభాయ. **ఇద్ధిపటిలాభాయా**తి పరిహీనానం వా ఇద్ధీనం వీరియారమ్భవసేన పున లాభాయ, ఉపసగ్గవసేన వా పదం వడ్ఢితం. **ఇద్ధివికుబ్బనతాయా**తి ఇద్ధియా వివిధకరణభావాయ. **ఇద్ధివిసవితాయా**తి వివిధం విసేసం సవతి జనేతి పవత్తేతీతి విసవీ, వివిధం సవనం వా అస్స అత్థీతి విసవీ, తస్స భావో విసవితా. తస్సా విసవితాయ, ఇద్ధియా వివిధవిసేసపవత్తనభావాయాతి అత్థో. **ఇద్ధివసీభావాయా**తి ఇద్ధియా ఇస్సరభావాయ. **ఇద్ధివేసారజ్జాయా**తి ఇద్ధివిసారదభావాయ. **ఇద్ధిపాదా** ఞాణకథాయం వుత్తత్థా.

**ఛన్దం చే భిక్ఖు నిస్సాయాతి** యది భిక్ఖు ఛన్దం నిస్సాయ ఛన్దం అధిపతిం కరిత్వా. **లభతి సమాధిన్తి** సమాధిం పటిలభతి నిబ్బత్తేతి. సేసేసుపి ఏసేవ నయో. తత్థ ఛన్దవీరియచిత్తవీమంసా చత్తారి పదాని, తంసమ్పయుత్తా చత్తారో సమాధీ చత్తారి పదానీతి ఏవం అట్ఠ పదాని. యస్మా పన ఇద్ధిముప్పాదేతుకామతాఛన్దో సమాధినా ఏకతో నియుత్తోవ ఇద్ధిలాభాయ సంవత్తతి, తథా వీరియాదయో, తస్మా ఇమాని అట్ఠ పదాని వుత్తానీతి వేదితబ్బాని.

యం తం భగవతా అభిఞ్ఞా ఉప్పాదేతుకామస్స యోగినో కత్తబ్బయోగవిధిం దస్సేన్తేన "సో ఏవం సమాహితే చిత్తే పరిసుద్ధే పరియోదాతే అనఙ్గణే విగతూపక్కిలేసే ముదుభూతే కమ్మనియే ఠితే ఆనేఞ్జప్పత్తే"తి (దీ॰ ని॰ ౧.౨౩౮) చిత్తస్స ఆనేఞ్జం వుత్తం, తం థేరో సోళసధా దస్సేన్తో **సోళసమూలానీ**తిఆదిమాహ. తత్థ **అనోనతన్తి** కోసజ్జవసేన అనోనతం, అసల్లీనన్తి అత్థో. **అనున్నతన్తి** ఉద్ధచ్చవసేన ఉద్ధం న ఆరుళ్హం, అనుద్ధతన్తి అత్థో. **అనభినతన్తి** లోభవసేన న అభినతం, అనల్లీనన్తి అత్థో. అభికామతాయ నతం అభినతన్తి, ఇదం తాదిసం న హోతీతి వుత్తం హోతి. **రాగేతి** సఙ్ఖారవత్థుకేన లోభేన. **అనపనతన్తి** దోసవసేన న అపనతం, న ఘట్టనన్తి అత్థో. "నతం నతీ"తి అత్థతో ఏకం. అపగతనతన్తి అపనతం, ఇదం తాదిసం న హోతీతి వుత్తం హోతి. **అనిస్సితన్తి** అనత్తతో దిట్ఠత్తా దిట్ఠివసేన "అత్తా"తి వా "అత్తనియ"న్తి వా కిఞ్చి న నిస్సితం. **అప్పటిబద్ధన్తి** పచ్చుపకారాసావసేన నప్పటిబద్ధం. **ఛన్దరాగేతి** సత్తవత్థుకేన లోభేన. **విప్పముత్తన్తి** విక్ఖమ్భనవిముత్తివసేన కామరాగతో విప్పముత్తం. అథ వా పఞ్చవిముత్తివసేన కామరాగతో విప్పముత్తం. అథ వా పఞ్చవిముత్తివసేన తతో తతో పటిపక్ఖతో విప్పముత్తం. ఇదం పుథుజ్జనసేఖాసేఖానమ్పి అభిఞ్ఞాయ ఉప్పాదనతో నిరోధసమాపత్తిఞాణే "సోళసహి ఞాణచరియాహీ"తి (పటి॰ మ॰ ౧.౮౪) వుత్తనయేన ఉక్కట్ఠపరిచ్ఛేదేన వుత్తం, యథాలాభవసేన పన గహేతబ్బం. **కామరాగేతి** మేథునరాగేన. **విసఞ్ఞుత్తన్తి** విక్ఖమ్భనతో సేసకిలేసేహి విసంయుత్తం, ఉక్కట్ఠనయేన సముచ్ఛేదతో వా విప్పయుత్తం. **కిలేసేతి** సేసకిలేసేన. **విమరియాదికతన్తి** విక్ఖమ్భితబ్బమరియాదవసేన విగతకిలేసమరియాదం కతం, తేన తేన మగ్గేన పహాతబ్బమరియాదవసేన వా విగతకిలేసమరియాదం కతం. **కిలేసమరియాదేతి** తేన తేన పహీనేన కిలేసమరియాదేన. లిఙ్గవిపల్లాసో చేత్థ దట్ఠబ్బో. **ఏకత్తగతన్తి** ఏకారమ్మణగతం. **నానత్తకిలేసేహీతి** నానారమ్మణే పవత్తమానేహి కిలేసేహి. ఇదం ఆరమ్మణమపేక్ఖిత్వా వుత్తం, "అనోనత"న్తిఆది పన కిలేసే ఏవ అపేక్ఖిత్వా. **ఓభాసగతన్తి** పఞ్ఞాయ విసదప్పవత్తివసేన పఞ్ఞోభాసం గతం. **అవిజ్జన్ధకారేతి** బలవఅవిజ్జాయ. చతస్సో చ భూమియో సోళస చ మూలాని ఇద్ధియా పుబ్బభాగవసేన వుత్తాని, చత్తారో చ పాదా అట్ఠ చ పదాని పుబ్బభాగవసేన చ సమ్పయోగవసేన చ వుత్తానీతి.

**౧౦.** ఏవం ఇద్ధియా భూమిపాదపదమూలభూతే ధమ్మే దస్సేత్వా ఇదాని తా ఇద్ధియో దస్సేన్తో **కతమా అధిట్ఠానా ఇద్ధీ**తిఆదిమాహ. తత్థ ఉద్దేసపదానం అత్థో ఇద్ధివిధఞాణనిద్దేసే వుత్తోయేవ. **ఇధ భిక్ఖూతి** ఇమస్మిం సాసనే భిక్ఖు. తేన సబ్బపకారవసేన ఇద్ధివిధకారకస్స అఞ్ఞత్థ అభావం దీపేతి. ఇమేసం ద్విన్నం పదానం నిద్దేసో హేట్ఠా వుత్తత్థో. తేనేవ చ ఇద్ధియా భూమిపాదపదమూలభూతేహి ధమ్మేహి సమన్నాగతో విసుద్ధిమగ్గే (విసుద్ధి॰ ౨.౩౬౫-౩౬౬) వుత్తేహి చుద్దసహి పన్నరసహి వా ఆకారేహి పరిదమితచిత్తతా చ ఛన్దాదిఏకేకాధిపతిసమాపజ్జనవసేన ఆవజ్జనాదివసీభావవసేన చ ముదుకమ్మఞ్ఞకతచిత్తతా చ వుత్తా హోతి. బలవపుబ్బయోగసమ్పన్నో పుబ్బయోగసమ్పత్తియా అరహత్తపటిలాభేనేవ పటిలద్ధాభిఞ్ఞాదిగుణో భిక్ఖు భూమిఆదీహి ధమ్మేహి సమన్నాగతో హోతీతి కత్వా సోపి వుత్తోవ హోతి.

**బహుకం ఆవజ్జతీతి** పథవీకసిణారమ్మణం అభిఞ్ఞాపాదకం చతుత్థజ్ఝానం సమాపజ్జిత్వా వుట్ఠాయ సచే సతం ఇచ్ఛతి, "సతం హోమి, సతం హోమీ"తి పరికమ్మకరణవసేన ఆవజ్జతి. **ఆవజ్జిత్వా ఞాణేన అధిట్ఠాతీతి** ఏవం పరికమ్మం కత్వా

అభిఞ్ఞాఞాణేన అధిట్ఠాతి. ఏత్థ పరికమ్మం కత్వా పున పాదకజ్ఝానసమాపజ్జనం న వుత్తం. కిఞ్చాపి న వుత్తం, అథ ఖో అట్ఠకథాయం (విసుద్ధి. ౨.౩౮౬) "**ఆవజ్జతీ**తి పరికమ్మవసేనేవ వుత్తం, **ఆవజ్జిత్వా ఞాణేన అధిట్ఠాతీ**తి అభిఞ్ఞాఞాణవసేన వుత్తం, తస్మా బహుకం ఆవజ్జతి, తతో తేసం పరికమ్మచిత్తానం అవసానే సమాపజ్జతి, సమాపత్తితో వుట్ఠహిత్వా పున 'బహుకో హోమీ'తి ఆవజ్జిత్వా తతో పరం పవత్తానం తిణ్ణం చతున్నం వా పుబ్బభాగచిత్తానం అనన్తరా ఉప్పన్నేన సన్నిట్ఠాపనవసేన అధిట్ఠానన్తి లద్ధనామేన ఏకేనేవ అభిఞ్ఞాఞాణేన అధిట్ఠాతీతి ఏవమేత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో"తి వుత్తత్తా ఏవమేవ దట్ఠబ్బం. యథా "భుఞ్జిత్వా సయతీ"తి వుత్తే పానీయం అపివిత్వా హత్థధోవనాదీని అకత్వా భుత్తానన్తరమేవ సయతీతి అత్థో న హోతీతి అన్తరా సన్తేసుపి అఞ్ఞేసు కిచ్చేసు "భుత్వా సయతీ"తి వుచ్చతి, ఏవమిధాపీతి దట్ఠబ్బం. పఠమం పాదకజ్ఝానసమాపజ్జనమ్పి హి పాళియం అవుత్తమేవాతి. తేన పన అధిట్ఠానఞాణేన సహేవ సతం హోతి. సహస్సేపి సతసహస్సేపి ఏసేవ నయో. సచే ఏవం న ఇజ్ఝతి, పున పరికమ్మం కత్వా దుతియమ్పి సమాపజ్జిత్వా వుట్ఠాయ అధిట్ఠాతబ్బం. సంయుత్తట్ఠకథాయఞ్హి "ఏకవారం ద్వివారం సమాపజ్జితుం వట్టతీ"తి వుత్తం. తత్థ పాదకజ్ఝానచిత్తం నిమిత్తారమ్మణం, పరికమ్మచిత్తాని సతారమ్మణాని వా సహస్సారమ్మణాని వా. తాని చ ఖో వణ్ణవసేన, న పణ్ణత్తివసేన. అధిట్ఠానచిత్తమ్పి తథేవ సతారమ్మణం వా సహస్సారమ్మణం వా. తం పుబ్బే వుత్తఅప్పనాచిత్తమివ గోత్రభుఅనన్తరం ఏకమేవ ఉప్పజ్జతి రూపావచరచతుత్థజ్ఝానికం.

**యథాయస్మా చూళపన్థకో ఏకోపి హుత్వా బహుధా హోతీ**తి బహుధాభావస్స కాయసక్ఖిదస్సనత్థం వుత్తం. వత్తమానవచనం పనేత్థ థేరస్స తథాకరణపకతికత్తా తస్స ధరమానకాలత్తా చ కతన్తి వేదితబ్బం. **ఏకో హోతీ**తి వారేపి ఏసేవ నయో.

తత్రిదం వత్థు (విసుద్ధి. ౨.౩౮౬) – తే ద్వే భాతరో కిర థేరా పన్థే జాతత్తా "పన్థకా"తి నామం లభింసు. తేసు జేట్ఠో మహాపన్థకో పబ్బజిత్వా సహ పటిసమ్భిదాహి అరహత్తం పాపుణి. సో అరహా హుత్వా చూళపన్థకం పబ్బాజేత్వా –

"పదుమం యథా కోకనదం సుగన్ధం, పాతో సియా ఫుల్లమవీతగన్ధం;
అఙ్గీరసం పస్స విరోచమానం, తపన్తమాదిచ్చమివన్తలిక్ఖే"తి. (అ. ని. ౫.౧౯౫; సం. ని. ౧.౧౨౩) –

ఇమం గాథం అదాసి. సో తం చతూహి మాసేహి పగుణం కాతుం నాసక్ఖి. అథ నం థేరో "అభబ్బో త్వం ఇమస్మిం సాసనే, నిక్ఖమ ఇతో"తి ఆహ. తస్మిఞ్చ కాలే థేరో భత్తుద్దేసకో హోతి. జీవకో కోమారభచ్చో బహుం మాలాగన్ధవిలేపనం ఆదాయ అత్తనో అమ్బవనం గన్త్వా సత్థారం పూజేత్వా ధమ్మం సుత్వా దసబలం వన్దిత్వా థేరం ఉపసఙ్కమిత్వా "స్వే, భన్తే, బుద్ధప్పముఖాని పఞ్చ భిక్ఖుసతాని ఆదాయ అమ్హాకం నివేసనే భిక్ఖం గణ్హథా"తి ఆహ. థేరోపి "ఠపేత్వా చూళపన్థకం సేసానం అధివాసేమీ"తి ఆహ. తం సుత్వా చూళపన్థకో భియ్యోసో మత్తాయ దోమనస్సప్పత్తో హుత్వా పునదివసే పాతోవ విహారా నిక్ఖమిత్వా సాసనే సాపేక్ఖతాయ విహారద్వారకోట్ఠకే రోదమానో అట్ఠాసి.

భగవా తస్స ఉపనిస్సయం దిస్వా తం ఉపసఙ్కమిత్వా "కస్మా రోదసీ"తి ఆహ. సో తం పవత్తిం ఆచిక్ఖి. భగవా "న సజ్ఝాయం కాతుం అసక్కోన్తో మమ సాసనే అభబ్బో నామ హోతి, మా సోచి, పన్థకా"తి చక్కచిత్తతలేన పాణినా తస్స సీసం పరామసిత్వా తం బాహాయం గహేత్వా విహారం పవిసిత్వా గన్ధకుటిపముఖే నిసీదాపేత్వా ఇద్ధియా అభిసఙ్ఖతం పరిసుద్ధం పిలోతికఖణ్డం "ఇమం పిలోతికం 'రజోహరణం రజోహరణ'న్తి హత్థేన పరిమజ్జన్తో నిసీద, పన్థకా"తి వత్వా తస్స పిలోతికఖణ్డం

దత్వా కాలే ఆరోచితే భిక్ఖుసఙ్ఘపరివుతో జీవకస్స గేహం గన్త్వా పఞ్ఞత్తాసనే నిసీది. తస్స తం పిలోతికఖణ్డం తథాపరిమజ్జన్తస్స కిలిట్ఠం హుత్వా కమేన కాళవణ్ణం అహోసి. సో "ఇదం పరిసుద్ధం పిలోతికఖణ్డం, నత్థేత్థ దోసో, అత్తభావం నిస్సాయ పనాయం దోసో"తి సఞ్ఞం పటిలభిత్వా పఞ్చసు ఖన్ధేసు ఞాణం ఓతారేత్వా విపస్సనం వడ్ఢేసి. అథస్స భగవా ఓభాసం విస్సజ్జేత్వా పురతో నిసిన్నో వియ పఞ్ఞాయమానరూపో హుత్వా ఇమా ఓభాసగాథా అభాసి –

"రాగో రజో న చ పన రేణు వుచ్చతి, రాగస్సేతం అధివచనం రజోతి;
ఏతం రజం విప్పజహిత్వ భిక్ఖవో, విహరన్తి తే విగతరజస్స సాసనే.

"దోసో…పే.… సాసనే.

"మోహో రజో న చ పన రేణు వుచ్చతి, మోహస్సేతం అధివచనం రజోతి;
ఏతం రజం విప్పజహిత్వ భిక్ఖవో, విహరన్తి తే విగతరజస్స సాసనే. (మహాని. ౨౦౯);

"అధిచేతసో అప్పమజ్జతో, మునినో మోనపథేసు సిక్ఖతో;
సోకా న భవన్తి తాదినో, ఉపసన్తస్స సదా సతీమతో"తి. (ఉదా. ౩౭);

గాథాపరియోసానే థేరో సహ పటిసమ్భిదాహి అరహత్తం పాపుణి. సో మనోమయజ్ఝానలాభీ హుత్వా ఏకో హుత్వా బహుధా, బహుధా హుత్వా ఏకో భవితుం సమత్థో అహోసి. అరహత్తమగ్గేనేవస్స తీణి పిటకాని ఛ చ అభిఞ్ఞా ఆగమింసు.

జీవకోపి ఖో దసబలస్స దక్ఖిణోదకం ఉపనామేసి. సత్థా పత్తం హత్థేన పిదహిత్వా "కిం భన్తే"తి పుట్ఠో "విహారే ఏకో భిక్ఖు అత్థి, జీవకా"తి ఆహ. సో పురిసం పేసేసి "గచ్ఛ అయ్యం గహేత్వా సీఘం ఏహీ"తి. చూళపన్థకత్థేరో తస్స పురిసస్స పురే ఆగమనాయేవ భాతరం అత్తనో పత్తవిసేసం ఞాపేతుకామో భిక్ఖుసహస్సం నిమ్మినిత్వా ఏకమ్పి ఏకేన అసదిసం, ఏకస్సాపి చ చీవరవిచారణాదిసామణకకమ్మం అఞ్ఞేన అసదిసం అకాసి. పురిసో గన్త్వా విహారే బహూ భిక్ఖూ దిస్వా పచ్చాగన్త్వా "బహూ, భన్తే, విహారే భిక్ఖూ, పక్కోసితబ్బం అయ్యం న పస్సామీ"తి జీవకస్స కథేసి. జీవకో సత్థారం పుచ్ఛిత్వా తస్స నామం వత్వా పున తం పేసేసి. సో గన్త్వా "చూళపన్థకో నామ కతరో భన్తే"తి పుచ్ఛి. "అహం చూళపన్థకో, అహం చూళపన్థకో"తి సకింయేవ ముఖసహస్సం కథేసి. సో పున గన్త్వా "సబ్బేపి కిర చూళపన్థకా, అహం పక్కోసితబ్బం న జానామీ"తి ఆహ. జీవకో పటివిద్ధసచ్చతాయ "ఇద్ధిమా భిక్ఖూ"తి నయతో అఞ్ఞాసి. భగవా ఆహ – "గచ్ఛ, యం పఠమం పస్ససి, తం చీవరకణ్ణే గహేత్వా సత్థా తం ఆమన్తేతీతి వత్వా ఆనేహీ"తి. సో గన్త్వా తథా అకాసి. తావదేవ సబ్బేపి నిమ్మితా అన్తరధాయింసు. థేరో తం ఉయ్యోజేత్వా ముఖధోవనాదిసరీరకిచ్చం నిట్ఠపేత్వా పఠమతరం గన్త్వా పఞ్ఞత్తాసనే నిసీది. తస్మిం ఖణే సత్థా దక్ఖిణోదకం గణ్హిత్వా భత్తకిచ్చం కత్వా చూళపన్థకత్థేరేనేవ భత్తానుమోదనం ధమ్మకథం కథాపేసి. థేరో దీఘమజ్ఝిమాగమప్పమాణం ధమ్మకథం కథేసీతి.

అఞ్ఞే భిక్ఖూ అధిట్ఠానేన మనోమయం కాయం అభినిమ్మినిత్వా తయో వా చత్తారో వా అభినిమ్మినన్తి, బహుకే ఏకసదిసేయేవ చ కత్వా నిమ్మినన్తి ఏకవిధమేవ కమ్మం కురుమానే. చూళపన్థకత్థేరో పన ఏకావజ్జనేనేవ భిక్ఖుసహస్సం మాపేసి. ద్వేపి జనే న ఏకసదిసే అకాసి, న ఏకవిధం కమ్మం కురుమానే. తస్మా మనోమయం కాయం అభినిమ్మినన్తానం అగ్గో నామ జాతో. అఞ్ఞే పన బహూ అనియమేత్వా నిమ్మితా ఇద్ధిమతా సదిసావ హోన్తి. ఠానానిసజ్జాదీసు చ

భాసితతుణ్హీభావాదీసు చ యం యం ఇద్ధిమా కరోతి, తం తదేవ కరోన్తి. సచే పన నానావణ్ణం కాతుకామో హోతి కేచి పఠమవయే కేచి మజ్ఝిమవయే కేచి పచ్ఛిమవయే, తథా దీఘకేసే ఉపడ్ఢముణ్డే ముణ్డే మిస్సకకేసే ఉపడ్ఢరత్తచీవరే పణ్డుకచీవరే పదభాణధమ్మకథాసరభఞ్ఞపఞ్హాపుచ్ఛనపఞ్హావిసజ్జనరజనపచనచీవరసిబ్బనధోవనాదీని కరోన్తే అపరేపి వా నానప్పకారకే కాతుకామో హోతి, తేన పాదకజ్ఝానతో వుట్ఠాయ "ఏత్తకా భిక్ఖూ పఠమవయా హోన్తూ"తిఆదినా నయేన పరికమ్మం కత్వా పున సమాపజ్జిత్వా వుట్ఠాయ అధిట్ఠాతబ్బం, అధిట్ఠానచిత్తేన సద్ధిం ఇచ్ఛితిచ్ఛితప్పకారాయేవ హోన్తీతి. ఏసేవ నయో **బహుధాపి హుత్వా ఏకో హోతీ**తిఆదీసు.

అయం పన విసేసో – **పకతియా బహుకో**తి నిమ్మితకాలబ్భన్తరే నిమ్మితపకతియా బహుకో. ఇమినా చ భిక్ఖునా ఏవం బహుభావం నిమ్మినిత్వా పున "ఏకోవ హుత్వా చఙ్కమిస్సామి, సజ్ఝాయం కరిస్సామి, పఞ్హం పుచ్ఛిస్సామీ"తి చిన్తేత్వా వా, "అయం విహారో అప్పభిక్ఖుకో, సచే కేచి ఆగమిస్సన్తి 'కుతో ఇమే ఏత్తకా ఏకసదిసా భిక్ఖూ, అద్ధా థేరస్స ఏస ఆనుభావో'తి మం జానిస్సన్తీ"తి అప్పిచ్ఛతాయ వా అన్తరావ "ఏకో హోమీ"తి ఇచ్ఛన్తేన పాదకజ్ఝానం సమాపజ్జిత్వా వుట్ఠాయ "ఏకో హోమీ"తి పరికమ్మం కత్వా పున సమాపజ్జిత్వా వుట్ఠాయ "ఏకో హోమీ"తి అధిట్ఠాతబ్బం. అధిట్ఠానచిత్తేన సద్ధింయేవ ఏకో హోతి. ఏవం అకరోన్తో పన యథాపరిచ్ఛిన్నకాలవసేన సయమేవ ఏకో హోతి.

౧౧. **ఆవిభావ**న్తి పదం నిక్ఖిపిత్వా **కేనచి అనావటం హోతీ**తి వుత్తత్తా కేనచి అనావటపదేన ఆవిభావపదస్స పాకటభావత్థో వుత్తో. "హోతీ"తి పదేన "కరోతీ"తి పాఠసేసో వుత్తో హోతి. పాకటం హోన్తఞ్హి ఆవిభావే కతే హోతి. **కేనచి అనావట**న్తి కుట్టాదినా యేన కేనచి అనావటం ఆవరణవిరహితం. **అప్పటిచ్ఛన్న**న్తి ఉపరితో అచ్ఛాదితం. తదేవ అనావటత్తా **వివటం**. అప్పటిచ్ఛన్నత్తా **పాకటం. తిరోభావ**న్తి అన్తరితభావం కరోతి. ఆవటంయేవ తేన ఆవరణేన **పిహితం**. పటిచ్ఛన్నంయేవ తేన పటిచ్ఛాదనేన **పటికుజ్జితం**.

**ఆకాసకసిణసమాపత్తియా**తి పరిచ్ఛేదాకాసకసిణే ఉప్పాదితాయ చతుత్థజ్ఝానసమాపత్తియా. **లాభీ**తి లాభో అస్స అత్థీతి లాభీ. **అపరిక్ఖిత్తే**తి కేనచి సమన్తతో అపరిక్ఖిత్తే పదేసే. ఇధ ఆకాసకసిణస్సేవ వుత్తత్తా తత్థ భావితమేవ ఝానం ఆకాసకరణస్స పచ్చయో హోతి, న అఞ్ఞన్తి దట్ఠబ్బం. ఉపరిఆలోకసిణాదీసుపి తదారమ్మణమేవ ఝానం దట్ఠబ్బం, న అఞ్ఞం . **పథవిం ఆవజ్జతి, ఉదకం ఆవజ్జతి, ఆకాసం ఆవజ్జతీ**తి పకతిపథవీఉదకఆకాసే ఆవజ్జతి. **అన్తలిక్ఖే**తి తస్స ఆకాసస్స పథవితో దూరాకాసభావం దీపేతి.

౧౨. చన్దిమసూరియపరిమజ్జనే కసిణనియమం అకత్వా "ఇద్ధిమా చేతోవసిప్పత్తో"తి అవిసేసేన వుత్తత్తా నత్థేత్థ కసిణసమాపత్తినియమోతి వేదితబ్బం. **నిసిన్నకో వా నిపన్నకో వా**తి నిసిన్నో వా నిపన్నో వా. ఇమేహేవ ఇతరఇరియాపథద్వయమ్పి వుత్తమేవ హోతి. **హత్థపాసే హోతూ**తి హత్థసమీపే హోతు. హత్థపస్సే హోతూతిపి పాఠో. ఇదం తథా కాతుకామస్స వసేన వుత్తం. అయం పన తత్థ గన్త్వాపి హత్థం వడ్ఢేత్వాపి ఆమసతి. **ఆమసతీ**తి ఈసకం ఫుసతి. **పరామసతీ**తి బాళ్హం ఫుసతి. **పరిమజ్జతీ**తి సమన్తతో ఫుసతి. **రూపగత**న్తి హత్థపాసే రితరూపమేవ.

**దూరేపి సన్తికే అధిట్ఠాతీ**తి పాదకజ్ఝానతో వుట్ఠాయ దూరే దేవలోకం వా బ్రహ్మలోకం వా ఆవజ్జతి "సన్తికే హోతూ"తి. ఆవజ్జిత్వా పరికమ్మం కత్వా పున సమాపజ్జిత్వా వుట్ఠాయ ఞాణేన అధిట్ఠాతి "సన్తికే హోతూ"తి. సన్తికే హోతి. ఏస నయో సేసపదేసుపి. బ్రహ్మలోకం పన గన్తుకామస్స దూరస్స సన్తికకరణం వత్వా బ్రహ్మలోకగమనస్స అనుపకారమ్పి ఇమాయ

ఇద్ధియా ఇజ్ఝమానవిసేసం దస్సేన్తో **సన్తికేపీ**తిఆదిమాహ. తత్థ న కేవలం థోకకరణబహుకరణమేవ, "అమధురం మధుర"న్తిఆదీసుపి యం యం ఇచ్ఛతి, తం సబ్బం ఇద్ధిమతో ఇజ్ఝతి. అపరో నయో – **దూరేపి సన్తికే అధిట్ఠాతీ**తి దూరే బ్రహ్మలోకం వా మనుస్సలోకస్స సన్తికే అధిట్ఠాతి. **సన్తికేపి దూరే అధిట్ఠాతీ**తి సన్తికే మనుస్సలోకం వా దూరే బ్రహ్మలోకే అధిట్ఠాతి. **బహుకమ్పి థోకం అధిట్ఠాతీ**తి సచే బ్రహ్మనో బహూ సన్నిపతితా హోన్తి, మహాఅత్తభావత్తా దస్సనూపచారం సవనూపచారం పజహన్తి, దస్సనూపచారే చ సవనూపచారే చ ఏకజ్ఝం సఙ్ఖిపిత్వా బహుకమ్పి థోకన్తి అధిట్ఠాతి. **థోకమ్పి బహుకం అధిట్ఠాతీ**తి సచే మహాపరివారేన గన్తుకామో హోతి, ఏకకత్తా థోకం అత్తానం బహుకం అధిట్ఠహిత్వా మహాపరివారో గచ్ఛతీతి ఏవమేత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో. ఏవం సతి చతుబ్బిధమ్పి తం బ్రహ్మలోకగమనే ఉపకారో హోతి.

**దిబ్బేన చక్ఖునా తస్స బ్రహ్మునో రూపం పస్సతీ**తి ఇధ ఠితో ఆలోకం వడ్ఢేత్వా యస్స బ్రహ్మునో రూపం దట్ఠుకామో, దిబ్బేన చక్ఖునా తస్స బ్రహ్మునో రూపం పస్సతి. ఇధేవ ఠితో దిబ్బాయ సోతధాతుయా తస్స బ్రహ్మునో భాసమానస్స సద్దం సుణాతి. చేతోపరియఞాణేన తస్స బ్రహ్మునో చిత్తం పజానాతి. **దిస్సమానేనా**తి చక్ఖునా పేక్ఖియమానేన. **కాయవసేన చిత్తం పరిణామేతీ**తి రూపకాయస్స వసేన చిత్తం పరిణామేతి. పాదకజ్ఝానచిత్తం గహేత్వా కాయే ఆరోపేతి, కాయానుగతికం కరోతి దన్ధగమనం. కాయగమనఞ్హి దన్ధం హోతి. **అధిట్ఠాతీ**తి తస్సేవ వేవచనం, సన్నిట్ఠాపేతీతి అత్థో. **సుఖసఞ్ఞఞ్చ లహుసఞ్ఞఞ్చ ఓక్కమిత్వా**తి పాదకజ్ఝానారమ్మణేన ఇద్ధిచిత్తేన సహజాతం సుఖసఞ్ఞఞ్చ లహుసఞ్ఞఞ్చ ఓక్కమిత్వా పవిసిత్వా ఫుసిత్వా పాపుణిత్వా. సుఖసఞ్ఞా చ నామ ఉపేక్ఖాసమ్పయుత్తసఞ్ఞా. ఉపేక్ఖా హి సన్తం సుఖన్తి వుత్తా, సాయేవ సఞ్ఞా నీవరణేహి చేవ వితక్కాదిపచ్చనీకేహి చ విముత్తత్తా లహుసఞ్ఞాతిపి వేదితబ్బా. తం ఓక్కన్తస్స పనస్స కరజకాయోపి తూలపిచు వియ సల్లహుకో హోతి. సో ఏవం వాతక్ఖిత్తతూలపిచునా వియ సల్లహుకేన దిస్సమానేన కాయేన బ్రహ్మలోకం గచ్ఛతి. ఏవం గచ్ఛన్తో చ సచే ఇచ్ఛతి, పథవీకసిణవసేన ఆకాసే మగ్గం నిమ్మినిత్వా పదసా గచ్ఛతి. సచే ఇచ్ఛతి, ఆకాసే పథవీకసిణవసేనేవ పదే పదే పదుమం నిమ్మినిత్వా పదుమే పదుమే పదం నిక్ఖిపన్తో పదసా గచ్ఛతి. సచే ఇచ్ఛతి, వాయోకసిణవసేన వాతం అధిట్ఠహిత్వా తూలపిచు వియ వాయునా గచ్ఛతి. అపిచ గన్తుకామతావ ఏత్థ పమాణం. సతి హి గన్తుకామతాయ ఏవంకతచిత్తాధిట్ఠానో అధిట్ఠానవేగక్ఖిత్తోవ సో జియావేగక్ఖిత్తో సరో వియ దిస్సమానో గచ్ఛతి.

**చిత్తవసేన కాయం పరిణామేతీ**తి కరజకాయం గహేత్వా పాదకజ్ఝానచిత్తే ఆరోపేతి, చిత్తానుగతికం కరోతి సీఘగమనం. చిత్తగమనఞ్హి సీఘం హోతి. **సుఖసఞ్ఞఞ్చ లహుసఞ్ఞఞ్చ ఓక్కమిత్వా**తి రూపకాయారమ్మణేన ఇద్ధిచిత్తేన సహజాతం సుఖసఞ్ఞఞ్చ లహుసఞ్ఞఞ్చ. సేసం వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం. ఇదం పన చిత్తగమనమేవ హోతి. ఏవం అదిస్సమానేన కాయేన గచ్ఛన్తో పనాయం కిం తస్సాధిట్ఠానచిత్తస్స ఉప్పాదక్ఖణే గచ్ఛతి? ఉదాహు ఠితిక్ఖణే భఙ్గక్ఖణే వాతి వుత్తే "తీసుపి ఖణేసు గచ్ఛతీ"తి థేరో ఆహ. కిం పన సో సయం గచ్ఛతి, నిమ్మితం పేసేతీతి? యథారుచి కరోతి. ఇధ పనస్స సయం గమనమేవ ఆగతం.

**మనోమయ**న్తి అధిట్ఠానమనేన నిమ్మితత్తా మనోమయం. **సబ్బఙ్గపచ్చఙ్గ**న్తి సబ్బఅఙ్గపచ్చఙ్గవన్తం. **అహీనిన్ద్రియ**న్తి ఇదం చక్ఖుసోతాదీనం సణ్ఠానవసేన వుత్తం, నిమ్మితరూపే పన పసాదో నామ నత్థి. **సచే సో ఇద్ధిమా చఙ్కమతి, నిమ్మితోపి తత్థ చఙ్కమతీ**తిఆది సబ్బం సావకనిమ్మితం సన్ధాయ వుత్తం. బుద్ధనిమ్మితా పన యం యం భగవా కరోతి, తం తమ్పి కరోన్తి, భగవతో చిత్తవసేన అఞ్ఞమ్పి కరోన్తీతి. **ధూమాయతి పజ్జలతీ**తి తేజోకసిణవసేన. **ధమ్మం భాసతీ**తిఆదీని తీణి అనియమేత్వా వుత్తాని. **సన్తిట్ఠతీ**తి సద్ధిమ్మ తిట్ఠతి. **సల్లపతీ**తి సద్ధిమ్మ లపతి. **సాకచ్ఛం సమాపజ్జతీ**తి అఞ్ఞమఞ్ఞస్స

ఉత్తరపచ్చుత్తరదానవసేన సంకథం కరోతి. ఏత్థ చ యం సో ఇద్ధిమా ఇధేవ ఠితో దిబ్బేన చక్ఖునా రూపం పస్సతి, దిబ్బాయ సోతధాతుయా సద్దం సుణాతి, చేతోపరియఞాణేన చిత్తం పజానాతి, యమ్పి సో ఇధేవ ఠితో తేన బ్రహ్మునా సద్ధిం సన్తిట్ఠతి , సల్లపతి, సాకచ్ఛం సమాపజ్జతి, యమ్పిస్స "దూరేపి సన్తికే అధిట్ఠాతీ"తిఆదికం అధిట్ఠానం, యమ్పి సో దిస్సమానేన వా అదిస్సమానేన వా కాయేన బ్రహ్మలోకం గచ్ఛతి, ఏత్తావతా న కాయేన వసం వత్తేతి. యఞ్చ ఖో "సో తస్స బ్రహ్మునో పురతో రూపిం అభినిమ్మినాతీ"తిఆదినా నయేన వుత్తవిధానం ఆపజ్జతి, ఏత్తావతా కాయేన వసం వత్తేతి నామ. సేసం పన కాయేన వసవత్తనాయ పుబ్బభాగదస్సనత్థం వుత్తన్తి. అయం తావ అధిట్ఠానా ఇద్ధి.

౧౩. వికుబ్బనిద్ధినిద్దేసే సిఖిస్స భగవతో సావకనిదస్సనం వికుబ్బనిద్ధియా కాయసక్ఖిపుగ్గలదస్సనత్థం వుత్తం. తమ్పి దస్సేన్తో పఠమం తావ **బ్రహ్మలోకే ఠితో సహస్సిలోకధాతుం సరేన విఞ్ఞాపేసీతి** అతివియ అచ్ఛరియఅబ్భుతభూతం సహస్సిలోకధాతుయా సద్దసవనం అధిట్ఠానిద్ధిం దస్సేసి. ఇదాని తస్స వత్థుస్స పరిదీపనత్థమిదం వుచ్చతి – ఇమస్మా హి కప్పా ఏకతింసే కప్పే సిఖీ భగవా అనన్తరజాతియా తుసితపురతో చవిత్వా అరుణవతీనగరే అరుణవతో రఞ్ఞో పభావతియా నామ మహేసియా కుచ్ఛిస్మిం నిబ్బత్తిత్వా పరిపక్కఞాణో మహాభినిక్ఖమనం నిక్ఖమిత్వా బోధిమణ్డే సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం పటివిజ్ఝిత్వా పవత్తవరధమ్మచక్కో అరుణవతిం నిస్సాయ విహరన్తో ఏకదివసం పాతోవ సరీరపటిజగ్గనం కత్వా మహాభిక్ఖుసఙ్ఘపరివారో "అరుణవతిం పిణ్డాయ పవిసిస్సామీ"తి నిక్ఖమిత్వా విహారద్వారకోట్ఠకసమీపే ఠితో అభిభుం నామ అగ్గసావకం ఆమన్తేసి – "అతిప్పగో ఖో, భిక్ఖు, అరుణవతిం పిణ్డాయ పవిసితుం. యేన అఞ్ఞతరో బ్రహ్మలోకో తేనుపసఙ్కమిస్సామా"తి. యథాహ –

> "అథ ఖో, భిక్ఖవే, సిఖీ భగవా అరహం సమ్మాసమ్బుద్ధో అభిభుం భిక్ఖుం ఆమన్తేసి – 'ఆయామ, బ్రాహ్మణ, యేన అఞ్ఞతరో బ్రహ్మలోకో, తేనుపసఙ్కమిస్సామ యావ భత్తస్స కాలో భవిస్సతీ'తి. 'ఏవం భన్తే'తి ఖో, భిక్ఖవే, అభిభూ భిక్ఖు సిఖిస్స భగవతో అరహతో సమ్మాసమ్బుద్ధస్స పచ్చస్సోసి. అథ ఖో, భిక్ఖవే, సిఖీ చ భగవా అభిభూ చ భిక్ఖు యేన అఞ్ఞతరో బ్రహ్మలోకో, తేనుపసఙ్కమింసూ"తి (సం॰ ని॰ ౧.౧౮౫).

తత్థ మహాబ్రహ్మా సమ్మాసమ్బుద్ధం దిస్వా అత్తమనో పచ్చుగ్గమనం కత్వా బ్రహ్మాసనం పఞ్ఞాపేత్వా అదాసి. థేరస్సాపి అనుచ్ఛవికం ఆసనం పఞ్ఞాపయింసు. నిసీది భగవా పఞ్ఞత్తే ఆసనే, థేరోపి అత్తనో పత్తాసనే నిసీది. మహాబ్రహ్మాపి దసబలం వన్దిత్వా ఏకమన్తం నిసీది. తేనాహ – అథ ఖో, భిక్ఖవే, సిఖీ భగవా అరహం సమ్మాసమ్బుద్ధో అభిభుం భిక్ఖుం ఆమన్తేసి – "పటిభాతు, బ్రాహ్మణ, తం బ్రహ్మునో చ బ్రహ్మపరిసాయ చ బ్రహ్మపారిసజ్జానఞ్చ ధమ్మీ కథా"తి. "ఏవం, భన్తే"తి ఖో, భిక్ఖవే, అభిభూ భిక్ఖు సిఖిస్స భగవతో అరహతో సమ్మాసమ్బుద్ధస్స పటిస్సుణిత్వా బ్రహ్మునో చ బ్రహ్మపరిసాయ చ బ్రహ్మపారిసజ్జానఞ్చ ధమ్మకథం కథేసి. థేరే ధమ్మకథం కథేన్తే బ్రహ్మానో ఉజ్ఝాయింసు "చిరస్సఞ్చ మయం సత్థు బ్రహ్మలోకాగమనం లభిమ్హా, అయఞ్చ భిక్ఖు ఠపేత్వా సత్థారం సయం ధమ్మకథం ఆరభీ"తి. సత్థా తేసం అనత్తమనభావం ఞత్వా అభిభుం భిక్ఖుం ఏతదవోచ – "ఉజ్ఝాయన్తి ఖో తే, బ్రాహ్మణ, బ్రహ్మా చ బ్రహ్మపరిసా చ బ్రహ్మపారిసజ్జా చ. తేన హి, త్వం బ్రాహ్మణ, భియ్యోసో మత్తాయ సంవేజేహీ"తి. థేరో సత్థు వచనం సమ్పటిచ్ఛిత్వా అనేకవిహితం ఇద్ధివికుబ్బనం కత్వా సహస్సిలోకధాతుం సరేన విఞ్ఞాపేన్తో –

> "ఆరమ్భథ నిక్కమథ, యుఞ్జథ బుద్ధసాసనే;
> ధునాథ మచ్చునో సేనం, నళాగారంవ కుఞ్జరో.

“యో ఇమస్మిం ధమ్మవినయే, అప్పమత్తో విహస్సతి;

పహాయ జాతిసంసారం, దుక్ఖస్సన్తం కరిస్సతీ”తి. (అ॰ ని॰ ౧.౧౮౫) –

ఇమం గాథాద్వయం అభాసి.

కిం పన కత్వా థేరో సహస్సిలోకధాతుం సరేన విఞ్ఞాపేసీతి? నీలకసిణం తావ సమాపజ్జిత్వా వుట్ఠాయ అభిఞ్ఞాఞాణేన చక్కవాళసహస్సే సబ్బత్థ అన్ధకారం ఫరి. తతో “కిమిదం అన్ధకార”న్తి సత్తానం ఆభోగే ఉప్పన్నే ఆలోకకసిణం సమాపజ్జిత్వా వుట్ఠాయ ఆలోకం దస్సేసి. “కిం ఆలోకో అయ”న్తి విచినన్తానం అత్తానం దస్సేసి. చక్కవాళసహస్సే చ దేవమనుస్సా అఞ్జలిం పగ్గణ్హిత్వా థేరంయేవ నమస్సమానా అట్ఠంసు. థేరో “మహాజనో మయ్హం ధమ్మం దేసేన్తస్స సద్దం సుణాతూ”తి ఇమా గాథా అభాసి. సబ్బే ఓసటాయ పరిసాయ మజ్ఝే నిసీదిత్వా ధమ్మం దేసేన్తస్స వియ సద్దం అస్సోసుం. అత్థోపి తేసం పాకటో అహోసి. తం విఞ్ఞాపనం సన్ధాయ “సరేన విఞ్ఞాపేసీ”తి వుత్తం. తేన కతం అనేకవిహితం ఇద్ధివికుబ్బనం సన్ధాయ పున **సో దిస్సమానేనపీ**తిఆది వుత్తం. తత్థ **ధమ్మం దేసేసీ**తి పఠమం వుత్తప్పకారం ఇద్ధివికుబ్బనం దస్సేన్తో ధమ్మం దేసేసి, తతో యథావుత్తక్కమేన ద్వే గాథా భాసన్తో సరేన విఞ్ఞాపేసీతి వేదితబ్బం. **దిస్సమానేనపి కాయేనా**తిఆదీసు చ ఇత్థంభూతలక్ఖణే కరణవచనం, ఏవంభూతకాయో హుత్వాతి అత్థో.

ఇదాని తం వత్థుం దస్సేత్వా అఞ్ఞస్సాపి ఇద్ధిమతో వికుబ్బనిద్ధికరణవిధానం దస్సేన్తో **సో పకతివణ్ణం విజహిత్వా**తిఆదిమాహ. తత్థ **సో**తి హేట్ఠా వుత్తవిధానేన ముదుకమ్మఞ్ఞకతచిత్తో సో ఇద్ధిమా భిక్ఖు. సచే వికుబ్బనిద్ధిం కాతుకామో హోతి, అత్తనో **పకతివణ్ణం** పకతిసణ్ఠానం **విజహిత్వా కుమారకవణ్ణం వా** దస్సేతి. కథం? పథవీకసిణారమ్మణాభిఞ్ఞాపాదకచతుత్థజ్ఝానతో వుట్ఠాయ “ఏవరూపో కుమారకో హోమీ”తి నిమ్మినితబ్బం కుమారకవణ్ణం ఆవజ్జిత్వా కతపరికమ్మావసానే పున సమాపజ్జిత్వా వుట్ఠాయ “ఏవరూపో నామ కుమారకో హోమీ”తి అభిఞ్ఞాఞాణేన అధిట్ఠాతి, సహ అధిట్ఠానేన కుమారకో హోతీతి. విసుద్ధిమగ్గే (విసుద్ధి॰ ౧.౧౦౦) కసిణనిద్దేసే “పథవీకసిణవసేన ఏకోపి హుత్వా బహుధా హోతీతిఆదిభావో…పే.… ఏవమాదీని ఇజ్ఝన్తీ”తి వచనేన ఇధ పథవీకసిణారమ్మణం పాదకజ్ఝానం యుజ్జతి. తత్థేవ పన అభిఞ్ఞానిద్దేసే వికుబ్బనిద్ధియా “పథవీకసిణాదీసు అఞ్ఞతరారమ్మణతో అభిఞ్ఞాపాదకజ్ఝానతో వుట్ఠాయా”తి వుత్తం, తత్థేవ (విసుద్ధి॰ ౨.౩౯౮) చ “అత్తనో కుమారకవణ్ణో ఆవజ్జితబ్బో”తి వుత్తం, తం నాగాదినిమ్మానే న యుజ్జతి వియ. నాగవణ్ణాదినిమ్మానేపి ఏసేవ నయో.

తత్థ **నాగవణ్ణ**న్తి సప్పసణ్ఠానం. **సుపణ్ణవణ్ణ**న్తి గరుళసణ్ఠానం. **ఇన్దవణ్ణ**న్తి సక్కసణ్ఠానం. **దేవవణ్ణ**న్తి సేసదేవసణ్ఠానం. **సముద్దవణ్ణం** పన ఆపోకసిణవసేన ఇజ్ఝతి. **పత్తి**న్తి పదాతిం. **వివిధమ్పి సేనాబ్యూహ**న్తి హత్థిఆదీనం వసేన అనేకవిహితం సేనాసమూహం. విసుద్ధిమగ్గే పన “హత్థిమ్పి దస్సేతీతిఆది పనేత్థ బహిద్ధాపి హత్థిఆదిదస్సనవసేన వుత్తం. తత్థ ‘హత్థీ హోమీ’తి అనధిట్ఠహిత్వా ‘హత్థీ హోతూ’తి అధిట్ఠాతబ్బం. అస్సాదీసుపి ఏసేవ నయో”తి వుత్తం, తం “పకతివణ్ణం విజహిత్వా”తి వుత్తమూలపదేన చ వికుబ్బనిద్ధిభావేన చ విరుజ్ఝతి. పాళియం వుత్తక్కమేన హి పకతివణ్ణం అవిజహిత్వా అధిట్ఠానవసేన అఞ్ఞస్స దస్సనం అధిట్ఠానిద్ధి నామ, పకతివణ్ణం విజహిత్వా అధిట్ఠానవసేన అత్తనో అఞ్ఞథాదస్సనం వికుబ్బనిద్ధి నామ.

౧౪. మనోమయిద్ధిఞాణనిద్దేసే **ఇమమ్హా కాయా అఞ్ఞం కాయం అభినిమ్మినాతీ**తిఆదీసు ఇద్ధిమా భిక్ఖు మనోమయిద్ధిం కాతుకామో ఆకాసకసిణారమ్మణపాదకజ్ఝానతో వుట్ఠాయ అత్తనో రూపకాయం తావ ఆవజ్జిత్వా వుత్తనయేనేవ "సుసిరో హోతూ"తి అధిట్ఠాతి, సుసిరో హోతి . అథ తస్స అబ్భన్తరే పథవీకసిణవసేన అఞ్ఞం కాయం ఆవజ్జిత్వా పరికమ్మం కత్వా వుత్తనయేనేవ అధిట్ఠాతి, తస్స అబ్భన్తరే అఞ్ఞో కాయో హోతి. సో తం ముఖతో అబ్బూహిత్వా బహి ఠపేతి. ఇదాని తమత్థం ఉపమాహి పకాసేన్తో **సేయ్యథాపీ**తిఆదిమాహ. తత్థ **ముఞ్జమ్హా**తి ముఞ్జతిణమ్హా. **ఈసికం పవాహేయ్యా**తి కళీరం లుఞ్చేయ్య. **కోసియా**తి కోసకతో. **కరణ్డా**తి కరణ్డాయ, పురాణతచకఞ్చుకతోతి అత్థో. తత్థ చ **ఉద్ధరేయ్యా**తి చిత్తేనేవస్స ఉద్ధరణం వేదితబ్బం. అయఞ్హి అహి నామ సజాతియం ఠితో, కట్ఠన్తరం వా రుక్ఖన్తరం వా నిస్సాయ, తచతో సరీరం నిక్కడ్ఢనపయోగసఙ్ఖాతేన థామేన, సరీరం ఖాదయమానం వియ పురాణతచం జిగుచ్ఛన్తో ఇమేహి చతూహి కారణేహి సయమేవ కఞ్చుకం పజహాతి.

ఏత్థ చ యథా ఈసికాదయో ముఞ్జాదీహి సదిసా హోన్తి, ఏవమిదం మనోమయం రూపం ఇద్ధిమతా సబ్బాకారేహి సదిసమేవ హోతీతి దస్సనత్థం ఇమా ఉపమా వుత్తాతి. "మనోమయేన కాయేన, ఇద్ధియా ఉపసఙ్కమీ"తి (థేరగా. ౯౦౧) ఏత్థ అభిఞ్ఞామనేన కతకాయో మనోమయకాయో నామ. "అఞ్ఞతరం మనోమయం కాయం ఉపపజ్జతీ"తి (చూళవ. ౩౩౩) ఏత్థ ఝానమనేన నిబ్బత్తితకాయో తేన మనేన కతత్తా మనోమయకాయో నామ. ఇధ పన అభిఞ్ఞామనేన ఉప్పాదితకాయో తేన మనేన కతత్తా మనోమయకాయో నామ. ఏవం సతి అధిట్ఠానిద్ధియా వికుబ్బనిద్ధియా చ కతో మనోమయకాయో నామ హోతీతి చే? హోతియేవ. ఇధ పన తాసం విసుం విసుం విసేసేన విసేసేత్వా అధిట్ఠానిద్ధి వికుబ్బనిద్ధీతి చ వుత్తత్తా అబ్భన్తరతో నిమ్మానమేవ మనోమయిద్ధి నామ.

౧౫. ఞాణవిప్ఫారిద్ధినిద్దేసే ఞాణస్స విప్ఫారో వేగో అస్సా అత్థీతి **ఞాణవిప్ఫారా**. ఏత్థ చ సత్తఅనుపస్సనావసేనేవ ఇద్ధిం దస్సేత్వా సేసా యావ అరహత్తమగ్గా సఙ్ఖిత్తాతి వేదితబ్బా.

**ఆయస్మతో బాకులస్స ఞాణవిప్ఫారా ఇద్ధీ**తిఆదీసు బాకులత్థేరో తావ ద్వీసు కులేసు వడ్ఢితత్తా ఏవంలద్ధనామో పుబ్బబుద్ధేసు కతాధికారో పుఞ్ఞసమ్పదాయ సమ్పన్నో థేరో. సో హి మహాసమ్పత్తిం అనుభవమానో దేవమనుస్సేసు సంసరన్తో అమ్హాకం దసబలస్స నిబ్బత్తితో పురేతరమేవ కోసమ్బియం సేట్ఠికులే నిబ్బత్తి. తం జాతకాలే మఙ్గలత్థాయ మహాపరివారేన యమునం నేత్వా సపరివారా ధాతీ నిముజ్జనుమ్ముజ్జనవసేన కీళాపేన్తీ న్హాపేతి. ఏకో మహామచ్ఛో "భక్ఖో మే అయ"న్తి మఞ్ఞమానో ముఖం వివరిత్వా ఉపగతో. ధాతీ దారకం ఛడ్డేత్వా పలాతా. మహామచ్ఛో తం గిలి. పుఞ్ఞవా సత్తో సయనగబ్భం పవిసిత్వా నిపన్నో వియ న కిఞ్చి దుక్ఖం పాపుణి. మచ్ఛో దారకస్స తేజేన తత్తకం ఫాలం గిలిత్వా వియ దయ్హమానో వేగేన తింసయోజనం గన్త్వా బారాణసివాసినో మచ్ఛబన్ధస్స జాలం పావిసి. సో దారకస్స తేజేన జాలతో నీహటమత్తోవ మతో. మచ్ఛబన్ధా తం సకలమేవ అన్తరకాజేన ఆదాయ "సహస్సేన దేమా"తి నగరే చరన్తా అసీతికోటిధనస్స అపుత్తకస్స సేట్ఠిస్స ఘరద్వారం గన్త్వా సేట్ఠిభరియాయ ఏకేన కహాపణేన అదంసు. సా తం సయమేవ ఫలకే ఠపేత్వా పిట్ఠితో ఫాలేన్తీ మచ్ఛకుచ్ఛియం సువణ్ణవణ్ణం దారకం దిస్వా "మచ్ఛకుచ్ఛియం మే పుత్తో లద్ధో"తి నాదం నదిత్వా దారకం ఆదాయ సామికం ఉపగచ్ఛి. సేట్ఠి తావదేవ భేరిం చరాపేత్వా దారకం ఆదాయ రఞ్ఞో సన్తికం ఆనేత్వా తమత్థం ఆరోచేసి. రాజా "పుఞ్ఞవా దారకో, పోసేహి న"న్తి ఆహ. ఇతరమ్పి సేట్ఠికులం తం పవత్తిం సుత్వా తత్థ గన్త్వా "అమ్హాకం పుత్తో"తి తం దారకం గణ్హితుం వివది. ఉభోపి రాజకులం అగమంసు. రాజా "ద్విన్నమ్పి అపుత్తకం కాతుం న సక్కా, ద్విన్నమ్పి దాయాదో

హోతూ”తి ఆహ. తతో పట్ఠాయ ద్వేపి కులాని లాభగ్గయసగ్గప్పత్తాని అహేసుం. తస్స ద్వీహి కులేహి వడ్ఢితత్తా “బాకులకుమారో”తి నామం అకంసు. తస్స విఞ్ఞుతం పత్తస్స ద్వీసుపి నగరేసు తయో తయో పాసాదే కారేత్వా నాటకాని పచ్చుపట్ఠపేసుం. ఏకేకస్మిం నగరే చత్తారో చత్తారో మాసే వసి. తహిం ఏకస్మిం నగరే చత్తారో మాసే వుట్ఠస్స సఙ్ఘాటనావాసు మణ్డపం కారేత్వా తత్థ నం నాటకేహి సద్ధిం ఆరోపేత్వా మహాసమ్పత్తిం అనుభవమానం ద్వీహి మాసేహి ఇతరం నగరం ఉపడ్ఢపథం నేన్తి. ఇతరనగరవాసినో నాటకాపి “ద్వీహి మాసేహి ఉపడ్ఢపథం ఆగతో భవిస్సతీ”తి తథేవ పచ్చుగ్గన్త్వా ద్వీహి మాసేహి అత్తనో నగరం ఆనేన్తి. ఇతరనాటకా మజ్ఝే నివత్తిత్వా అత్తనో నగరమేవ గచ్ఛన్తి. తత్థ చత్తారో మాసే వసిత్వా తేనేవ నియామేన పున ఇతరనగరం గచ్ఛతి. ఏవమస్స సమ్పత్తిం అనుభవన్తస్స అసీతి వస్సాని పరిపుణ్ణాని.

తస్మిం సమయే అమ్హాకం బోధిసత్తో సబ్బఞ్ఞుతం పాపుణిత్వా పవత్తవరధమ్మచక్కో అనుక్కమేన చారికం చరన్తో కోసమ్బిం పాపుణి. “బారాణసి”న్తి మజ్ఝిమభాణకా. బాకులసేట్ఠిపి ఖో “దసబలో ఆగతో”తి సుత్వా బహుం గన్ధమాలం ఆదాయ సత్థు సన్తికం గన్త్వా ధమ్మకథం సుత్వా పటిలద్ధసద్ధో పబ్బజి. సో సత్తాహమేవ పుథుజ్జనో హుత్వా అట్ఠమే అరుణే సహ పటిసమ్భిదాహి అరహత్తం పాపుణి. అథస్స ద్వీసు నగరేసు పరిచితమాతుగామా అత్తనో కులఘరాని ఆగన్త్వా తత్థేవ వసమానా చీవరాని కరిత్వా పహిణింసు. థేరో ఏకం అడ్ఢమాసం కోసమ్బివాసీహి పహితం చీవరం పరిభుఞ్జతి, ఏకం అడ్ఢమాసం బారాణసివాసీహీతి ఏతేనేవ నియామేన ద్వీసు నగరేసు యం యం ఉత్తమం, తం తం థేరస్సేవ ఆహరీయతి. పబ్బజితస్సాపిస్స సుఖేనేవ అసీతి వస్సాని అగమంసు. ఉభయత్థాపిస్స ముహుత్తమత్తమ్పి అప్పమత్తకోపి ఆబాధో న ఉప్పన్నపుబ్బో. సో పచ్ఛిమే కాలే బాకులసుత్తం (మ॰ ని॰ ౩.౨౦౯ ఆదయో) కథేత్వా పరినిబ్బాయీతి . ఏవం మచ్ఛకుచ్ఛియం అరోగభావో ఆయస్మతో బాకులస్స పచ్ఛిమభవికస్స తేన అత్తభావేన పటిలభితబ్బఅరహత్తఞాణానుభావేన నిబ్బత్తత్తా ఞాణవిప్ఫారా ఇద్ధి నామ. సుచరితకమ్మఫలప్పత్తస్స పటిసమ్భిదాఞాణస్స ఆనుభావేనాతిపి వదన్తి.

**సంకిచ్చత్థేరో**పి (విసుద్ధి॰ ౨.౩౭౩) పుబ్బే కతపుఞ్ఞో ధమ్మసేనాపతిత్థేరస్స ఉపట్ఠాకస్స సావత్థియం అడ్ఢకులస్స ధీతు కుచ్ఛిస్మిం నిబ్బత్తి. సా తస్మిం కుచ్ఛిగతే ఏకేన బ్యాధినా తం ఖణంయేవ కాలమకాసి, తస్సా సరీరే ఝాపియమానే రపేత్వా గబ్భమంసం సేసమంసం ఝాపయి. అథస్సా గబ్భమంసం చితకతో ఓతారేత్వా ద్వీసు తీసు ఠానేసు సూలేహి విజ్ఝింసు. సూలకోటి దారకస్స అక్ఖికోటిం ఫుసి. ఏవం గబ్భమంసం విజ్ఝిత్వా అఙ్గారరాసిమ్హి పక్ఖిపిత్వా అఙ్గారేహేవ పటిచ్ఛాదేత్వా పక్కమింసు. గబ్భమంసం ఝాయి, అఙ్గారమత్థకే పన సువణ్ణబిమ్బసదిసో దారకో పదుమగబ్భే నిపన్నో వియ అహోసి. పచ్ఛిమభవికసత్తస్స హి సినేరునా ఓత్థరియమానస్సాపి అరహత్తం అప్పత్వా జీవితక్ఖయో నామ నత్థి. పునదివసే “చితకం నిబ్బాపేస్సామా”తి ఆగతా తథా నిపన్నం దారకం దిస్వా అచ్ఛరియబ్భుతచిత్తజాతా దారకం ఆదాయ నగరం గన్త్వా నేమిత్తకే పుచ్ఛింసు. నేమిత్తకా “సచే అయం దారకో అగారం అజ్ఝావసిస్సతి, యావ సత్తమా కులపరివట్టా ఞాతకా దుగ్గతా భవిస్సన్తి. సచే పబ్బజిస్సతి, పఞ్చహి సమణసతేహి పరివుతో చరిస్సతీ”తి ఆహంసు. అయ్యకా తం దారకం వడ్ఢేసి. ఞాతకాపి వడ్ఢితకాలే “అమ్హాకం అయ్యస్స సన్తికే పబ్బాజేస్సామా”తి పోసయింసు. సో సత్తవస్సికకాలే “తవ కుచ్ఛియా వసనకాలే మాతా తే కాలమకాసి, తస్సా సరీరే ఝాపియమానేపి త్వం న ఝాయీ”తి కుమారకానం కథం సుత్వా “అహం కిర ఏవరూపా భయా ముత్తో, కిం మే ఘరావాసేన పబ్బజిస్సామీ”తి ఞాతకానం ఆరోచేసి. తే “సాధు, తాతా”తి తం ధమ్మసేనాపతిత్థేరస్స సన్తికం నేత్వా “భన్తే, ఇమం పబ్బాజేథా”తి అదంసు. థేరో తచపఞ్చకకమ్మట్ఠానం దత్వా పబ్బాజేసి. సో ఖురగ్గేయేవ సహ పటిసమ్భిదాహి అరహత్తం పాపుణి. పరిపుణ్ణవస్సో చ ఉపసమ్పదం లభిత్వా దసవస్సో హుత్వా

పఞ్చసతభిక్ఖుపరివారో విచరీతి. ఏవం వుత్తనయేనేవ దారుచితకాయ అరోగభావో ఆయస్మతో సంకిచ్చస్స ఞాణవిప్ఫారా ఇద్ధి నామ.

**భూతపాలత్థేరో**పి (విసుద్ధి॰ ౨.౩౭౩) పుబ్బహేతుసమ్పన్నో. తస్స పితా రాజగహే దలిద్దమనుస్సో. సో తం దారకం గహేత్వా దారూనం అత్థాయ సకటేన అటవిం గన్త్వా దారుభారం కత్వా సాయం నగరద్వారసమీపం పత్తో. అథస్స గోణా యుగం ఓస్సజిత్వా నగరం పవిసింసు. సో సకటమూలే పుత్తకం నిసీదాపేత్వా గోణానం అనుపదం గచ్ఛన్తో నగరమేవ పావిసి. తస్స అనిక్ఖన్తస్సేవ ద్వారం పిదహి. దారకో సకలరత్తిం సకటస్స హేట్ఠా నిపజ్జిత్వా నిద్దం ఓక్కమి. రాజగహం పకతియాపి అమనుస్సబహులం, ఇదం పన సుసానసమీపట్ఠానం. న చ కోచి యక్ఖో తస్స పచ్ఛిమభవికస్స దారకస్స ఉపద్దవం కాతుమసక్ఖి. సో అపరేన సమయేన పబ్బజిత్వా అరహత్తం పాపుణిత్వా భూతపాలత్థేరో నామ అహోసీతి. ఏవం వాళయక్ఖానుచరితేపి పదేసే వుత్తనయేనేవ అరోగభావో ఆయస్మతో భూతపాలస్స ఞాణవిప్ఫారా ఇద్ధి నామ.

౧౬. సమాధివిప్ఫారిద్ధినిద్దేసే **ఆయస్మతో సారిపుత్తస్స సమాధివిప్ఫారా ఇద్ధీ**తిఆదీసు ఆయస్మతో సారిపుత్తస్స మహామోగ్గల్లానత్థేరేన సద్ధిం కపోతకన్దరాయం విహరతో జుణ్హాయ రత్తియా నవోరోపితేహి కేసేహి అజ్ఝోకాసే నిసిన్నస్స ఏకో దుట్ఠయక్ఖో సహాయకేన యక్ఖేన వారియమానోపి సీసే పహారం అదాసి. యస్స మేఘస్స వియ గజ్జతో సద్దో అహోసి, థేరో తస్స పహరణసమయే సమాపత్తిం అప్పేత్వా నిసిన్నో హోతి. అథస్స తేన పహారేన న కోచి ఆబాధో అహోసి. అయం తస్స ఆయస్మతో సమాధివిప్ఫారా ఇద్ధి. యథాహ –

> “ఏవం మే సుతం (ఉదా॰ ౩౪) – ఏకం సమయం భగవా రాజగహే విహరతి వేళువనే కలన్దకనివాపే. తేన ఖో పన సమయేన ఆయస్మా చ సారిపుత్తో ఆయస్మా చ మహామోగ్గల్లానో కపోతకన్దరాయం విహరన్తి. తేన ఖో పన సమయేన ఆయస్మా సారిపుత్తో జుణ్హాయ రత్తియా నవోరోపితేహి కేసేహి అబ్భోకాసే నిసిన్నో హోతి అఞ్ఞతరం సమాధిం సమాపజ్జిత్వా.
>
> “తేన ఖో పన సమయేన ద్వే యక్ఖా సహాయకా ఉత్తరాయ దిసాయ దక్ఖిణం దిసం గచ్ఛన్తి కేనచిదేవ కరణీయేన. అద్దసంసు ఖో తే యక్ఖా ఆయస్మన్తం సారిపుత్తం జుణ్హాయ రత్తియా నవోరోపితేహి కేసేహి అబ్భోకాసే నిసిన్నం, దిస్వాన ఏకో యక్ఖో దుతియం యక్ఖం ఏతదవోచ – ‘పటిభాతి మం, సమ్మ, ఇమస్స సమణస్స సీసే పహారం దాతు’న్తి. ఏవం వుత్తే సో యక్ఖో తం యక్ఖం ఏతదవోచ – ‘అలం, సమ్మ, మా సమణం ఆసాదేసి, ఉళారో సో, సమ్మ, సమణో మహిద్ధికో మహానుభావో’తి.
>
> “దుతియమ్పి ఖో…పే.… తతియమ్పి ఖో సో యక్ఖో తం యక్ఖం ఏతదవోచ – ‘పటిభాతి మం, సమ్మ, ఇమస్స సమణస్స సీసే పహారం దాతు’న్తి. తతియమ్పి ఖో సో యక్ఖో తం యక్ఖం ఏతదవోచ – ‘అలం, సమ్మ, మా సమణం ఆసాదేసి, ఉళారో సో, సమ్మ, సమణో మహిద్ధికో మహానుభావో’తి.
>
> “అథ ఖో సో యక్ఖో తం యక్ఖం అనాదియిత్వా ఆయస్మతో సారిపుత్తస్స సీసే పహారం అదాసి. తావ మహాపహారో అహోసి, అపి తేన పహారేన సత్తరతనం వా అడ్ఢట్ఠమరతనం వా నాగం ఓసారేయ్య, మహన్తం వా పబ్బతకూటం పదాలేయ్య. అథ చ పన సో యక్ఖో ‘దయ్హామి దయ్హామీ’తి తత్థేవ మహానిరయం అపతాసి.

“అద్దసా ఖో ఆయస్మా మహామోగ్గల్లానో దిబ్బేన చక్ఖునా విసుద్ధేన అతిక్కన్తమానుసకేన తేన యక్ఖేన ఆయస్మతో సారిపుత్తస్స సీసే పహారం దీయమానం, దిస్వా యేన ఆయస్మా సారిపుత్తో తేనుపసఙ్కమి, ఉపసఙ్కమిత్వా ఆయస్మన్తం సారిపుత్తం ఏతదవోచ – ‘కచ్చి తే, ఆవుసో సారిపుత్త, ఖమనీయం, కచ్చి యాపనీయం, కచ్చి న కిఞ్చి దుక్ఖ’న్తి. ‘ఖమనీయం మే, ఆవుసో మోగ్గల్లాన, యాపనీయం మే, ఆవుసో మోగ్గల్లాన, అపి చ మే సీసం థోకం దుక్ఖ’న్తి.

“అచ్ఛరియం, ఆవుసో సారిపుత్త, అబ్భుతం, ఆవుసో సారిపుత్త, యావ మహిద్ధికో ఆయస్మా సారిపుత్తో మహానుభావో. ఇధ తే, ఆవుసో సారిపుత్త, అఞ్ఞతరో యక్ఖో సీసే పహారం అదాసి. తావ మహా పహారో అహోసి, అపి తేన పహారేన సత్తరతనం వా అడ్ఢట్ఠమరతనం వా నాగం ఓసారేయ్య, మహన్తం వా పబ్బతకూటం పదాలేయ్య. అథ చ పనాయస్మా సారిపుత్తో ఏవమాహ – ‘ఖమనీయం మే, ఆవుసో మోగ్గల్లాన, యాపనీయం మే, ఆవుసో మోగ్గల్లాన, అపి చ మే సీసం థోకం దుక్ఖ’న్తి.

“అచ్ఛరియం, ఆవుసో మోగ్గల్లాన, అబ్భుతం, ఆవుసో మోగ్గల్లాన, యావ మహిద్ధికో ఆయస్మా మహామోగ్గల్లానో మహానుభావో, యత్ర హి నామ యక్ఖమ్పి పస్సిస్సతి, మయం పనేతరహి పంసుపిసాచకమ్పి న పస్సామాతి.

“అస్సోసి ఖో భగవా దిబ్బాయ సోతధాతుయా విసుద్ధాయ అతిక్కన్తమానుసికాయ తేసం ఉభిన్నం మహానాగానం ఇమం ఏవరూపం కథాసల్లాపం.

అథ ఖో భగవా ఏతమత్థం విదిత్వా తాయం వేలాయం ఇమం ఉదానం ఉదానేసి –

“యస్స సేలూపమం చిత్తం, ఠితం నానుపకమ్పతి;
విరత్తం రజనీయేసు, కోపనీయే న కుప్పతి;
యస్సేవం భావితం చిత్తం, కుతో తం దుక్ఖమేస్సతీ”తి. (ఉదా. ౩౪);

ఏత్థ చ “కుతో తం దుక్ఖమేస్సతీ”తి భగవతా వుత్తవచనేన “తేన పహారేన న కోచి ఆబాధో అహోసీ”తి అట్ఠకథావచనం అతివియ సమేతి. తస్మా “అపిచ మే సీసం థోకం దుక్ఖ”న్తి వచనేన దుక్ఖవేదనా న హోతి, సీసస్స పన అకమ్మఞ్ఞభావం సన్ధాయ “దుక్ఖ”న్తి వుత్తం. లోకేపి హి అకిచ్ఛేన పరిహరితుం సక్కుణేయ్యో సుఖసీలో, కిచ్ఛేన పరిహరితుం సక్కుణేయ్యో దుక్ఖసీలోతి వుచ్చతి. తమ్పి ఖో అకమ్మఞ్ఞతం సమాపత్తితో వుట్ఠితసమయత్తా అహోసీతి వేదితబ్బో. సమాపత్తిఅప్పితసమయే హి తమ్పి న భవేయ్యాతి. “ఏతరహి పంసుపిసాచకమ్పి న పస్సామా”తి దట్ఠుం అసమత్థతాయ న వుత్తం, అభిఞ్ఞాసు బ్యాపారాభావేన వుత్తం. థేరో కిర “పచ్ఛిమా జనతా పోథుజ్జనికాయ ఇద్ధియా సారసఞ్ఞా మాహేసు”న్తి పచ్ఛిమం జనతం అనుకమ్పమానో యేభుయ్యేన ఇద్ధిం న వలఞ్జేసి. థేరగాథాయ చ –

“నేవ పుబ్బేనివాసాయ, నపి దిబ్బస్స చక్ఖునో;
చేతోపరియాయ ఇద్ధియా, చుతియా ఉపపత్తియా;
సోతధాతువిసుద్ధియా, పణిధి మే న విజ్జతీ”తి. (థేరగా. ౯౯౬) –

థేరేన సయమేవ అభిఞ్ఞాసు పత్థనాభావో వుత్తో. థేరో పన సత్తసట్ఠియా సావకపారమీఞాణేసు పారమిప్పత్తోతి.

**సఞ్జీవత్థేరం** పన కకుసన్ధస్స భగవతో దుతియఅగ్గసావకం నిరోధసమాపన్నం “కాలఙ్కతో”తి సల్లక్ఖేత్వా గోపాలకాదయో తిణకట్ఠాదీని సంకడ్ఢిత్వా అగ్గిం అదంసు. థేరస్స చీవరే అంసుమత్తమ్పి న ఝాయిత్థ. అయమస్సాయస్మతో అనుపుబ్బసమాపత్తివసేన పవత్తసమథానుభావనిబ్బత్తత్తా సమాధివిప్ఫారా ఇద్ధి. యథాహ –

“తేన ఖో పన, పాపిమ, సమయేన కకుసన్ధో భగవా అరహం సమ్మాసమ్బుద్ధో లోకే ఉప్పన్నో హోతి. కకుసన్ధస్స ఖో పన, పాపిమ, భగవతో అరహతో సమ్మాసమ్బుద్ధస్స విధురసఞ్జీవం నామ సావకయుగం అహోసి అగ్గం భద్దయుగం. యావతా పన, పాపిమ, కకుసన్ధస్స భగవతో అరహతో సమ్మాసమ్బుద్ధస్స సావకా. తేసు న చ కోచి ఆయస్మతా విధురేన సమసమో హోతి యదిదం ధమ్మదేసనాయ. ఇమినా ఖో ఏతం, పాపిమ, పరియాయేన ఆయస్మతో విధురస్స విధురోతేవ సమఞ్ఞా ఉదపాది. ఆయస్మా పన, పాపిమ, సఞ్జీవో అరఞ్ఞగతోపి రుక్ఖమూలగతోపి సుఞ్ఞాగారగతోపి అప్పకసిరేనేవ సఞ్ఞావేదయితనిరోధం సమాపజ్జతి.

“భూతపుబ్బం, పాపిమ, ఆయస్మా సఞ్జీవో అఞ్ఞతరస్మిం రుక్ఖమూలే సఞ్ఞావేదయితనిరోధం సమాపన్నో నిసిన్నో హోతి. అద్దసంసు ఖో, పాపిమ, గోపాలకా పసుపాలకా కస్సకా పథావినో ఆయస్మన్తం సఞ్జీవం అఞ్ఞతరస్మిం రుక్ఖమూలే సఞ్ఞావేదయితనిరోధం సమాపన్నం, దిస్వాన తేసం ఏతదహోసి – ‘అచ్ఛరియం వత భో, అబ్భుతం వత భో, అయం సమణో నిసిన్నకో కాలఙ్కతో, హన్ద నం దహామా’తి.

“అథ ఖో తే, పాపిమ, గోపాలకా పసుపాలకా కస్సకా పథావినో తిణఞ్చ కట్ఠఞ్చ గోమయఞ్చ సంకడ్ఢిత్వా ఆయస్మతో సఞ్జీవస్స కాయే ఉపచినిత్వా అగ్గిం దత్వా పక్కమింసు. అథ ఖో, పాపిమ, ఆయస్మా సఞ్జీవో తస్సా రత్తియా అచ్చయేన తాయ సమాపత్తియా వుట్ఠహిత్వా చీవరాని పప్ఫోటేత్వా పుబ్బణ్హసమయం నివాసేత్వా పత్తచీవరమాదాయ గామం పిణ్డాయ పావిసి. అద్దసంసు ఖో తే, పాపిమ, గోపాలకా పసుపాలకా కస్సకా పథావినో ఆయస్మన్తం సఞ్జీవం పిణ్డాయ చరన్తం, దిస్వాన నేసం ఏతదహోసి – ‘అచ్ఛరియం వత భో, అబ్భుతం వత భో, అయం సమణో నిసిన్నకోవ కాలఙ్కతో, స్వాయం పటిసఞ్జీవితో’తి. ఇమినా ఖో ఏవం, పాపిమ, పరియాయేన ఆయస్మతో సఞ్జీవస్స సఞ్జీవోతేవ సమఞ్ఞా ఉదపాదీ”తి (మ॰ ని॰ ౧.౫౦౭).

**ఖాణుకోణ్డఞ్ఞత్థేరో** పన పకతియావ సమాపత్తిబహులో, సో అఞ్ఞతరస్మిం అరఞ్ఞే రత్తిం సమాపత్తిం అప్పేత్వా నిసీది, పఞ్చసతా చోరా భణ్డకం థేనేత్వా గచ్ఛన్తా “ఇదాని అమ్హాకం అనుపదం గచ్ఛన్తా నత్థీ”తి విస్సమితుకామా భణ్డకం ఓరోపయమానా “ఖాణుకో అయ”న్తి మఞ్ఞమానా థేరస్సేవ ఉపరి సబ్బభణ్డకాని ఠపేసుం. తేసం విస్సమిత్వా గచ్ఛన్తానం పఠమం ఠపితభణ్డకస్స గహణకాలే కాలపరిచ్ఛేదవసేన థేరో వుట్ఠాసి. తే థేరస్స చలనాకారం దిస్వా భీతా విరవింసు. థేరో “మా భాయథ, ఉపాసకా, భిక్ఖు అహ”న్తి ఆహ. తే ఆగన్త్వా వన్దిత్వా థేరగతేన పసాదేన పబ్బజిత్వా సహ పటిసమ్భిదాహి అరహత్తం పాపుణింసు. తతో పభుతి చ థేరో ఖాణుకోణ్డఞ్ఞత్థేరో నామ అహోసి. అయమేత్థ పఞ్చహి భణ్డకసతేహి అజ్ఝోత్థటస్స తస్సాయస్మతో ఆబాధాభావో సమాధివిప్ఫారా ఇద్ధి.

**ఉత్తరా** (అం. ని. అట్ఠ. ౧.౧.౨౬౨) పన ఉపాసికా రాజగహే మహాధనస్స పుణ్ణస్స సేట్ఠినో ధీతా, కుమారికకాలేయేవ సద్ధిం మాతాపితూహి సోతాపత్తిఫలం పత్తా, సా వయప్పత్తా రాజగహసేట్ఠినో మహతా నిబన్ధేన తస్స పుత్తస్స మిచ్ఛాదిట్ఠికస్స దిన్నా. సా బుద్ధదస్సనాయ ధమ్మస్సవనాయ బుద్ధప్పముఖస్స భిక్ఖుసఙ్ఘస్స దానఞ్చ దాతుం ధమ్మఞ్చ సోతుం ఓకాసం అలభమానా ఉపద్దుతా హుత్వా తస్మింయేవ నగరే సిరిమం నామ గణికం పక్కోసాపేత్వా ఓకాసకరణత్థమేవ పితు ఘరావ ఆనీతాని పఞ్చదసకహాపణసహస్సాని తస్సా దత్వా "ఇమే కహాపణే గహేత్వా ఇమం అడ్ఢమాసం సేట్ఠిపుత్తం పరిచరాహీ"తి తం సామికస్స అప్పేత్వా సయం ఉపోసథఙ్గాని అధిట్ఠాయ "ఇమం అడ్ఢమాసం బుద్ధదస్సనాదీని లభిస్సామీ"తి తుట్ఠమానసా యావ పవారణాయ బుద్ధప్పముఖం భిక్ఖుసఙ్ఘం నిమన్తాపేత్వా అడ్ఢమాసం మహాదానం అదాసి, పచ్ఛాభత్తం మహానసే ఖజ్జభోజ్జాదీని సంవిదహాపేతి. తస్సా సామికో "స్వే పవారణా"తి సిరిమాయ సహ వాతపానే ఠత్వా బహి ఓలోకేన్తో తం తథావిచరన్తిం సేదకిలిన్నం ఛారికాయ ఓకిణ్ణం అఙ్గారమసిమక్ఖితం దిస్వా "అత్తనో సమ్పత్తిం అభుఞ్జిత్వా కుసలం నామ కరోతి బాలా"తి హసి. ఉత్తరాపి తం ఓలోకేత్వా "సమ్పరాయత్థం కుసలం న కరోతి బాలో"తి హసి.

సిరిమా ఉభిన్నమ్పి తం కిరియం దిస్వా "అహం ఘరసామినీ"తి మఞ్ఞమానా ఇస్సాపకతా ఉత్తరాయ కుజ్ఝిత్వా "దుక్ఖం ఉప్పాదేస్సామీ"తి పాసాదా ఓతరతి. ఉత్తరా తం ఞత్వా పీఠకే నిసీదిత్వా తం మేత్తేన చిత్తేన ఫరి. సిరిమా పాసాదా ఓరుయ్హ మహానసం పవిసిత్వా పూవపచనతో ఉళుఙ్కపూరం పక్కుథితం సప్పిం గహేత్వా తస్సా మత్థకే ఓకిరి. తం పదుమినిపణ్ణే సీతూదకం వియ వినివట్టేత్వా అగమాసి. దాసియో సిరిమం హత్థేహి పాదేహి పోథేత్వా భూమియం పాతేసుం. ఉత్తరా మేత్తాఝానతో వుట్ఠాయ దాసియో వారేసి. సిరిమా ఉత్తరం ఖమాపేసి. ఉత్తరా "స్వే సత్థు పురతో ఖమాపేహీ"తి వత్వా తాయ కాయవేయ్యావటికం యాచితాయ బ్యఞ్జనసమ్పాదనం ఆచిక్ఖి. సా తం సమ్పాదేత్వా అత్తనో పరివారా పఞ్చసతా గణికాయో ససఙ్ఘం సత్థారం పరివిసిత్వా "ఖమాపనసహాయికా హోథా"తి వత్వా పునదివసే తథా తాహి గణికాహి సద్ధిం సత్థు భత్తకిచ్చావసానే సత్థారం వన్దిత్వా "అహం భగవా ఉత్తరాయ అపరజ్ఝిం, ఖమతు మే ఉత్తరా"తి ఆహ. సత్థా "ఖమ, ఉత్తరే"తి వత్వా "ఖమామి, భగవా"తి వుత్తే "అక్కోధేన జినే కోధ"న్తిఆదికం (ధ. ప. ౨౨౩) ధమ్మం దేసేసి. ఉత్తరా పురేతరమేవ సామికఞ్చ సస్సుససురే చ సత్థు సన్తికే ఉపనేసి. దేసనావసానే తే చ తయో జనా, సబ్బా చ గణికాయో సోతాపత్తిఫలే పతిట్ఠహింసూతి. ఏవం ఉత్తరాయ ఉపాసికాయ పక్కుథితసప్పినా పీళాభావో సమాధివిప్ఫారా ఇద్ధి.

**సామావతీ ఉపాసికా** నామ కోసమ్బియం ఉదేనస్స రఞ్ఞో అగ్గమహేసీ. తస్స హి రఞ్ఞో పఞ్చసతపఞ్చసతఇత్థిపరివారా తిస్సో అగ్గమహేసియో అహేసుం. తాసం సామావతీ భద్దియనగరే భద్దియసేట్ఠినో ధీతా. పితరి కాలఙ్కతే పితు సహాయకస్స కోసమ్బియం ఘోసితసేట్ఠినో ఘరే పఞ్చసతఇత్థిపరివారవడ్ఢితం వయప్పత్తం రాజా దిస్వా సఞ్జాతసినేహో సపరివారమత్తనో ఘరం నేత్వా అభిసేకట్ఠానం అదాసి. చణ్డపజ్జోతస్స రఞ్ఞో ధీతా వాసులదత్తా నామ ఏకా మహేసీ. మాగణ్డియబ్రాహ్మణస్స ధీతా భగవతో పాదపరిచారికం కత్వా పితరా దియ్యమానా –

"దిస్వాన తణ్హం అరతిం రగఞ్చ, నాహోసి ఛన్దో అపి మేథునస్మిం;

కిమేవిదం ముత్తకరీసపుణ్ణం, పాదాపి నం సమ్ఫుసితుం న ఇచ్ఛే"తి. (సు. ని. ౮౪౧) –

భగవతా భాసితం గాథం సుత్వా భగవతి ఆఘాతం బన్ధి. తస్సా మాతాపితరో మాగణ్డియసుత్తదేసనావసానే అనాగామిఫలం పత్వా పబ్బజిత్వా అరహత్తం పాపుణింసు. తస్సా చూళపితా మాగణ్డియో తం కోసమ్బిం నేత్వా రఞ్ఞో అదాసి. సా రఞ్ఞో ఏకా మహేసీ.

అథ ఖో ఘోసితసేట్ఠి కుక్కుటసేట్ఠి పావారికసేట్ఠీతి తయో సేట్ఠినో లోకే తథాగతుప్పాదం సుత్వా జేతవనం సత్థు సన్తికం గన్త్వా ధమ్మం సుత్వా సోతాపత్తిఫలం పత్వా అడ్ఢమాసం బుద్ధప్పముఖస్స భిక్ఖుసఙ్ఘస్స మహాదానం దత్వా సత్థు కోసమ్బిగమనం ఆయాచిత్వా కోసమ్బిం గన్త్వా ఘోసితారామో కుక్కుటారామో పావారికారామోతి తయో జనా తయో ఆరామే కారాపేత్వా అనుపుబ్బేన తత్థ ఆగతం సత్థారం పటిపాటియా ఏకేకస్మిం దివసే ఏకేకస్మిం విహారే వసాపేత్వా ఏకేకో ససఙ్ఘస్స భగవతో మహాదానమదాసి. అథేకదివసం తేసం ఉపట్ఠాకో సుమనో నామ మాలాకారో సేట్ఠినో ఆయాచిత్వా ససఙ్ఘం సత్థారం భోజేతుం అత్తనో ఘరే నిసీదాపేసి. తస్మిం ఖణే సామావతియా పరిచారికా ఖుజ్జుత్తరా నామ దాసీ అట్ఠ కహాపణే గహేత్వా తస్స ఘరం అగమాసి. సో "ససఙ్ఘస్స తావ సత్థునో పరివేసనసహాయా హోహీ"తి ఆహ. సా తథా కత్వా సత్థు భత్తకిచ్చావసానే ధమ్మదేసనం సుత్వా సోతాపన్నా హుత్వా అఞ్ఞదా చత్తారో కహాపణే అత్తనో ఆదియన్తీ అదిన్నం ఆదియితుం అభబ్బత్తా అట్ఠహి కహాపణేహి పుప్ఫాని ఆదాయ సామావతియా ఉపనామేసి. తాయ పుప్ఫానం బహుభావకారణం పుట్ఠా ముసా భణితుం అభబ్బత్తా యథాసభావం ఆహ. "అజ్జ కస్మా న గణ్హీ"తి వుత్తా "సమ్మాసమ్బుద్ధస్స ధమ్మం సుత్వా అమతం సచ్ఛాకాసి"న్తి ఆహ. "అమ్మ ఉత్తరే, తం ధమ్మం అమ్హాకమ్పి కథేహీ"తి. "తేన హి మం న్హాపేత్వా సుద్ధం వత్థయుగం దత్వా ఉచ్చే ఆసనే నిసీదాపేత్వా సబ్బా నీచాసనేసు నిసీదథా"తి ఆహ. తా సబ్బాపి తథా కరింసు. సా సేఖపటిసమ్భిదప్పత్తా అరియసావికా ఏకం వత్థం నివాసేత్వా ఏకం ఉత్తరాసఙ్గం కత్వా బీజనిం గహేత్వా తాసం ధమ్మం దేసేసి. సామావతీ చ పఞ్చసతా చ ఇత్థియో సోతాపత్తిఫలం పాపుణింసు. తా సబ్బాపి ఖుజ్జుత్తరం వన్దిత్వా "అమ్మ, అజ్జతో పట్ఠాయ వేయ్యావచ్చం అకత్వా అమ్హాకం మాతుట్ఠానే ఆచరియట్ఠానే చ ఠత్వా సత్థారా దేసితదేసితం ధమ్మం సుత్వా అమ్హాకం కథేహీ"తి ఆహంసు. సా తథా కరోన్తీ అపరభాగే తిపిటకధరా హుత్వా సత్థారా బహుస్సుతానం ఉపాసికానం అగ్గట్ఠానే ఠపితా అగ్గట్ఠానం లభి. సామావతిమిస్సికా బుద్ధస్స దస్సనం పిహేన్తి, దసబలే అన్తరవీథిం పటిపన్నే వాతపానేసు అప్పహోన్తేసు భిత్తిం భిన్దిత్వా సత్థారం ఓలోకేన్తి, వన్దనపూజనఞ్చ కరోన్తి.

మాగణ్డియా తత్థ గతా తాని ఛిద్దాని దిస్వా తత్థ కారణం పుచ్ఛన్తీ సత్థు ఆగతభావం ఞత్వా భగవతి ఆఘాతేన తాసమ్పి కుజ్ఝిత్వా "మహారాజ, సామావతిమిస్సికానం బహిద్ధా పత్థనా అత్థి, భిత్తిం భిన్దిత్వా సమణం గోతమం ఓలోకేన్తి, కతిపాహేన తం మారేస్సన్తీ"తి రాజానం ఆహ. రాజా ఛిద్దాని దిస్వాపి తస్సా వచనం న సద్దహి, ఉద్ధచ్ఛిద్దకవాతపానాని కారాపేసి. పున మాగణ్డియా రాజానం తాసు భిన్దితుకామా అట్ఠ సజీవకుక్కుటే ఆహరాపేత్వా "మహారాజ, తాసం వీమంసనత్థం ఇమే కుక్కుటే మారేత్వా 'మమత్థాయ పచాహీ'తి పేసేహీ"తి ఆహ. రాజా తథా పేసేసి. తాయ "పాణాతిపాతం న కరోమా"తి వుత్తే పున "తస్స సమణస్స గోతమస్స పచిత్వా పేసేహీ"తి ఆహ. రఞ్ఞా తథా పేసితే మాగణ్డియా అట్ఠ మారితకుక్కుటే తథా వత్వా పేసేసి. సామావతీ పచిత్వా దసబలస్స పాహేసి. మాగణ్డియా తేనపి రాజానం కోపేతుం నాసక్ఖి.

రాజా పన తీసు మహేసీసు ఏకేకిస్సా వసనట్ఠానే సత్త సత్త దివసాని వసతి. రాజా అత్తనో గమనట్ఠానం హత్థికన్తవీణం ఆదాయ గచ్ఛతి. మాగణ్డియా రఞ్ఞో సామావతియా పాసాదగమనకాలే దాఠా అగదేన ధోవాపేత్వా వేళుపబ్బే పక్ఖిపాపేత్వా ఏకం కణ్హసప్పపోతకం ఆహరాపేత్వా అన్తోవీణాయ పక్ఖిపిత్వా మాలాగుళకేన ఛిద్దం పిదహి. తం రఞ్ఞో తత్థ గతకాలే

అపరాపరం విచరన్తీ వియ హుత్వా వీణాఛిద్దతో మాలాగుళకం అపనేసి. సప్పో నిక్ఖమిత్వా పస్ససన్తో ఫణం కత్వా సయనపిట్ఠే నిపజ్జి. సా ఆహ – “ధీ సప్పో”తి మహాసద్దమకాసి. రాజా సప్పం దిస్వా కుజ్ఝి. సామావతీ రఞ్ఞో కుద్ధభావం ఞత్వా పఞ్చన్నం ఇత్థిసతానం సఞ్ఞమదాసి “అజ్జ ఓధిసకమేత్తాఫరణేన రాజానం ఫరథా”తి. సయమ్పి తథా అకాసి. రాజా సహస్సథామధనుం ఆదాయ జియం పోథేత్వా సామావతిం ధురే కత్వా సబ్బా తా ఇత్థియో పటిపాటియా ఠపాపేత్వా విసపీతం ఖురప్పం సన్నయ్హిత్వా ధనుం పూరేత్వా అట్ఠాసి. ఖురప్పం నేవ ఖిపితుం , న ఓరోపితుం సక్కోతి, గత్తేహి సేదా ముచ్చన్తి, సరీరం వేధతి, ముఖతో ఖేళో పతతి, గణ్హితబ్బగహణం న పస్సతి, అథ నం సామావతీ “కిం, మహారాజ, కిలమసీ”తి ఆహ. “ఆమ, దేవి, కిలమామి, అవస్సయో మే హోహీ”తి. “సాధు, మహారాజ, ఖురప్పం పథవీముఖం కరోహీ”తి. రాజా తథా అకాసి. సా “రఞ్ఞో హత్థతో ఖురప్పం ముచ్చతూ”తి అధిట్ఠాసి. తస్మిం ఖణే ఖురప్పం ముచ్చి. రాజా తంఖణఞ్ఞేవ ఉదకే నిముజ్జిత్వా అల్లవత్థో అల్లకేసో సామావతియా పాదేసు నిపతిత్వా “ఖమ, దేవి, మయ్హం –

‘సమ్ముయ్హామి పముయ్హామి, సబ్బా ముయ్హన్తి మే దిసా;
సామావతీ మం తాయస్సు, త్వఞ్చ మే సరణం భవా’”తి. – ఆహ;

సామావతీ –

“మా మం త్వం సరణం గచ్ఛ, యమహం సరణం గతా;
సరణం గచ్ఛ తం బుద్ధం, త్వఞ్చ మే సరణం భవా”తి. –

ఆహ. రాజా “తేన హి తం సరణం గచ్ఛామి సత్థారఞ్చ, వరఞ్చ తే దమ్మీ”తి ఆహ. సా “వరో గహితో హోతు, మహారాజా”తి ఆహ. రాజా సత్థారం ఉపసఙ్కమిత్వా సరణం గన్త్వా నిమన్తేత్వా బుద్ధప్పముఖస్స సఙ్ఘస్స సత్తాహం మహాదానం దత్వా “సామావతిం వరం గణ్హాహీ”తి ఆహ. “సాధు, మహారాజ, ఇమం మే వరం దేహి, సత్థా పఞ్చహి భిక్ఖుసతేహి సద్ధిం ఇధాగచ్ఛతు, ధమ్మం సోస్సామీ”తి ఆహ. రాజా సత్థారం వన్దిత్వా “భన్తే, పఞ్చహి భిక్ఖుసతేహి సద్ధిం నిబద్ధం ఇధాగచ్ఛథ, సామావతిమిస్సికా ‘ధమ్మం సోస్సామా’తి వదన్తీ”తి ఆహ. సత్థా “మహారాజ, బుద్ధానం నామ ఏకట్ఠానం నిబద్ధం గన్తుం న వట్టతి, మహాజనోపి పచ్చాసీసతీ”తి ఆహ. “తేన హి, భన్తే, భిక్ఖూ ఆణాపేథా”తి. సత్థా ఆనన్దత్థేరం ఆణాపేసి. థేరో పఞ్చ భిక్ఖుసతాని ఆదాయ నిబద్ధం రాజకులం గచ్ఛతి. తాపి దేవీపముఖా ఇత్థియో థేరం భోజేత్వా ధమ్మం సుణింసు. సామావతిఞ్చ సత్థా మేత్తావిహారీనం ఉపాసికానం అగ్గట్ఠానే ఠపేసీతి. ఏవం రఞ్ఞో ఖురప్పం ముఞ్చితుం అవిసహనభావో సామావతియా ఉపాసికాయ సమాధివిప్ఫారా ఇద్ధీతి . ఏత్థ చ అవేచ్చప్పసాదేన వా ఓకప్పనపసాదేన వా రతనత్తయసరణగమనేన వా రతనత్తయం ఉపాసతీతి ఉపాసికాతి వుచ్చతీతి.

౧౩. అరియిద్ధినిద్దేసే **అరియా ఇద్ధీ**తి చేతోవసిప్పత్తానం ఖీణాసవఅరియానంయేవ సమ్భవతో అరియా ఇద్ధీతి వుచ్చతీతి. **ఇధ భిక్ఖూ**తి ఇమస్మిం సాసనే ఖీణాసవో భిక్ఖు. **అనిట్ఠే వత్థుస్మి**న్తి ఆరమ్మణపకతియా అమనాపే వత్థుస్మిం సత్తే వా సఙ్ఖారే వా. **మేత్తాయ వా ఫరతీ**తి సత్తో చే హోతి, మేత్తాభావనాయ ఫరతి. **ధాతుతో వా ఉపసంహరతీ**తి సఙ్ఖారో చే హోతి, “ధాతుమత్త”న్తి ధాతుమనసికారం ఉపసంహరతి. సత్తేపి ధాతూపసంహారో వట్టతి. **అసుభాయ వా ఫరతీ**తి సత్తో చే, అసుభభావనాయ ఫరతి. **అనిచ్చతో వా ఉపసంహరతీ**తి సఙ్ఖారో చే, “అనిచ్చ”న్తి మనసికారం ఉపసంహరతి. **తదుభయ**న్తి తం ఉభయం. **ఉపేక్ఖకో**తి ఛళఙ్గుపేక్ఖాయ ఉపేక్ఖకో. **సతో**తి సతివేపుల్లప్పత్తత్తా. **సమ్పజానో**తి పఞ్ఞాయ సమ్పజానకారిత్తా.

**చక్ఖునా రూపం దిస్వా**తి కారణవసేన చక్ఖూతి లద్ధవోహారేన రూపదస్సనసమత్థేన చక్ఖువిఞ్ఞాణేన రూపం దిస్వా. పోరాణా పనాహు – "చక్ఖు రూపం న పస్సతి అచిత్తకత్తా, చిత్తం న పస్సతి అచక్ఖుకత్తా, ద్వారారమ్మణసఙ్ఘట్టనే పన పసాదవత్థుకేన చిత్తేన పస్సతి. ఈదిసీ పనేసా 'ధనునా విజ్ఝతీ'తిఆదీసు వియ ససమ్భారకథా నామ హోతి. తస్మా చక్ఖువిఞ్ఞాణేన రూపం దిస్వాతి అయమేత్థ అత్థో"తి (ధ. స. అట్ఠ. ౧౩౫౨). అథ వా చక్ఖునా కరణభూతేన రూపం దిస్వాతి అత్థో. **నేవ సుమనో హోతీ**తి గేహసితసోమనస్సపటిక్ఖేపో, న కిరియభూతాయ సోమనస్సవేదనాయ. **న దుమ్మనో**తి సబ్బదోమనస్సపటిక్ఖేపో. **ఉపేక్ఖకో విహరతీ**తి ఇట్ఠానిట్ఠారమ్మణాపాథే పరిసుద్ధపకతిభావావిజహనాకారభూతాయ ఛసు ద్వారేసు పవత్తనతో "ఛళఙ్గుపేక్ఖా"తి లద్ధనామాయ తత్రమజ్ఝత్తుపేక్ఖాయ ఉపేక్ఖకో విహరతి. **సోతేన సద్దం సుత్వా**తిఆదీసుపి ఏసేవ నయో.

౧౮. కమ్మవిపాకజిద్ధినిద్దేసే **సబ్బేసం పక్ఖీన**న్తి సబ్బేసం పక్ఖిజాతానం ఝానాభిఞ్ఞా వినాయేవ ఆకాసేన గమనం. తథా **సబ్బేసం దేవానం** ఆకాసగమనం దస్సనాదీని చ. **ఏకచ్చానం మనుస్సాన**న్తి పఠమకప్పికానం మనుస్సానం. **ఏకచ్చానం వినిపాతికాన**న్తి పియఙ్కరమాతా పునబ్బసుమాతా ఫుస్సమిత్తా ధమ్మగుత్తాతిఏవమాదీనం సుఖసముస్సయతో వినిపతితత్తా వినిపాతికానం అఞ్ఞేసఞ్చ పేతానం నాగసుపణ్ణానఞ్చ ఆకాసగమనాదికం కమ్మవిపాకజా ఇద్ధి.

పుఞ్ఞవతో ఇద్ధినిద్దేసే **రాజా**తి ధమ్మేన పరేసం రఞ్జనతో రాజా. రతనచక్కం వత్తేతీతి **చక్కవత్తీ. వేహాసం గచ్ఛతీ**తి అచ్చన్తసంయోగత్థే ఉపయోగవచనం. **చతురఙ్గినియా**తి హత్థిఅస్సరథపత్తిసఙ్ఖాతచతుఅఙ్గవతియా. **సేనా**తి తేసం సమూహమత్తమేవ. **అన్తమసో**తి హేట్ఠిమన్తతో. **అస్సబన్ధా** నామ అస్సానం రక్ఖకా. **గోపురిసా** నామ గున్నం రక్ఖకా. **ఉపాదాయా**తి అవిస్సజ్జేత్వా. ఏవం తేసం వేహాసగమనఞ్చ పుఞ్ఞవతో ఇద్ధీతి అత్థో.

**జోతికస్స గహపతిస్స పుఞ్ఞవతో ఇద్ధీ**తి జోతికో నామ పుబ్బే పచ్చేకబుద్ధేసు కతాధికారో రాజగహనగరే సేట్ఠి. తస్స కిర జాతదివసే సకలనగరే సబ్బావుధాని జలింసు, సబ్బేసం కాయారుళ్హాని ఆభరణానిపి పజ్జలితాని వియ ఓభాసం ముఞ్చింసు, నగరం ఏకపజ్జోతం అహోసి. అథస్స నామగ్గహణదివసే సకలనగరస్స ఏకజోతిభూతత్తా జోతికోతి నామం కరింసు. అథస్స వయప్పత్తకాలే గేహకరణత్థాయ భూమితలే సోధియమానే సక్కో దేవరాజా ఆగన్త్వా సోళసకరీసమత్తే ఠానే పథవిం భిన్దిత్వా సత్తరతనమయం సత్తభూమికం పాసాదం ఉట్ఠాపేసి, పాసాదం పరిక్ఖిపిత్వా సత్తరతనమయే సత్తద్వారకోట్ఠకయుత్తే సత్తపాకారే ఉట్ఠాపేసి, పాకారపరియన్తే చతుసట్ఠి కప్పరుక్ఖే ఉట్ఠాపేసి, పాసాదస్స చతూసు కణ్ణేసు యోజనికతిగావుతికద్విగావుతికఏకగావుతికా చతస్సో నిధికుమ్భియో ఉట్ఠాపేసి. పాసాదస్స చతూసు కణ్ణేసు తరుణతాలక్ఖన్ధప్పమాణా చతస్సో సువణ్ణమయా ఉచ్ఛుయట్ఠియో నిబ్బత్తింసు. తాసం మణిమయాని పత్తాని సువణ్ణమయాని పబ్బాని అహేసుం. సత్తసు ద్వారకోట్ఠకేసు ఏకేకస్మిం ఏకద్వితిచతుపఞ్చఛసత్తయక్ఖసహస్సపరివారా సత్త యక్ఖా ఆరక్ఖం గణ్హింసు.

బిమ్బిసారమహారాజా పాసాదాదీనం ఉట్ఠానం సుత్వా సేట్ఠిఛత్తం పహిణి. సో జోతికసేట్ఠీతి సకలజమ్బుదీపే పాకటో హుత్వా ఉత్తరకురుతో దేవతాహి ఆనేత్వా సిరిగబ్భే నిసీదాపితాయ ఏకఞ్చ తణ్డులనాళిం తయో చ జోతిపాసాణే గహేత్వా ఆగతాయ భరియాయ సద్ధిం తస్మిం పాసాదే మహాసమ్పత్తిం అనుభవన్తో వసి. తేసం యావజీవం తాయ ఏకతణ్డులనాళియా భత్తం పహోసి. సచే కిర తే సకటసతమ్పి తణ్డులానం పూరేతుకామా హోన్తి, సా తణ్డులనాళియేవ హుత్వా తిట్ఠతి. భత్తపచనకాలే తణ్డులే ఉక్ఖలియం పక్ఖిపిత్వా తేసం పాసాణానం ఉపరి ఠపేన్తి. పాసాణా తావదేవ పజ్జలిత్వా భత్తే పక్కమత్తే నిబ్బాయన్తి. తేనేవ సఞ్ఞాణేన భత్తస్స పక్కభావం జానన్తి. సూపేయ్యాదిపచనకాలేపి ఏసేవ నయో. ఏవం తేసం

జోతిపాసాణేహి ఆహారో పచ్చతి, మణిఆలోకేన వసన్తి. అగ్గిస్స వా దీపస్స వా ఓభాసమేవ న జానింసు. జోతికస్స కిర ఏవరూపా సమ్పత్తీతి సకలజమ్బుదీపే పాకటో అహోసి. మహాజనో యానాదీహి దస్సనత్థాయ ఆగచ్ఛతి. జోతికసేట్ఠి ఆగతాగతానం ఉత్తరకురుతణ్డులానం భత్తం దాపేతి, "కప్పరుక్ఖేహి వత్థాభరణాని గణ్హన్తూ"తి ఆణాపేతి, "గావుతికనిధికుమ్భియా ముఖం వివరాపేత్వా యాపనమత్తం గణ్హన్తూ"తి ఆణాపేతి. సకలజమ్బుదీపవాసికేసు ధనం గహేత్వా గచ్ఛన్తేసు నిధికుమ్భియా అఙ్గులమత్తమ్పి ఊనం నాహోసీతి అయమస్స పుఞ్ఞవతో ఇద్ధి.

**జటిలస్స గహపతిస్స పుఞ్ఞవతో ఇద్ధీ**తి జటిలో నామ కస్సపస్స భగవతో ధాతుచేతియే కతాధికారో తక్కసిలాయం సేట్ఠి. తస్స కిర మాతా బారాణసియం సేట్ఠిధీతా అభిరూపా అహోసి . తం పన్నరససోళసవస్సుద్దేసికకాలే ఆరక్ఖనత్థాయ సత్తభూమికస్స పాసాదస్స ఉపరితలే వాసయింసు. తం ఏకదివసం వాతపానం వివరిత్వా బహి ఓలోకియమానం ఆకాసేన గచ్ఛన్తో విజ్జాధరో దిస్వా ఉప్పన్నసినేహో వాతపానేన పవిసిత్వా తాయ సద్ధిం సన్థవమకాసి. సా తేన గబ్భం గణ్హి. అథ నం దాసీ దిస్వా "అమ్మ, కిం ఇద"న్తి వత్వా "హోతు, కస్సచి మా ఆచిక్ఖీ"తి వుత్తా భయేన తుణ్హీ అహోసి. సాపి దసమే మాసే పుత్తం విజాయిత్వా నవభాజనం ఆహరాపేత్వా తత్థ తం దారకం నిపజ్జాపేత్వా తం భాజనం పిదహిత్వా ఉపరి పుప్ఫదామాని ఠపేత్వా "ఇమం సీసేన ఉక్ఖిపిత్వా గన్త్వా గఙ్గాయ విస్సజ్జేహి, 'కిం ఇద'న్తి చ పుట్ఠా 'అయ్యాయ మే బలికమ్మ'న్తి వదేయ్యాసీ"తి దాసిం ఆణాపేసి. సా తథా అకాసి. హేట్ఠాగఙ్గాయపి ద్వే ఇత్థియో న్హాయమానా తం భాజనం ఉదకేన ఆహరియమానం దిస్వా ఏకా "మయ్హేతం భాజన"న్తి ఆహ. ఏకా "యం ఏతస్స అన్తో, తం మయ్హ"న్తి వత్వా భాజనే సమ్పత్తే తం ఆదాయ థలే ఠపేత్వా వివరిత్వా దారకం దిస్వా ఏకా "మమ భాజన"న్తి వుత్తత్తా "దారకో మమేవ హోతీ"తి ఆహ. ఏకా "యం భాజనస్స అన్తో, తం మమా"తి వుత్తత్తా "మమ దారకో"తి ఆహ. తా వివదమానా వినిచ్ఛయం గన్త్వా అమచ్చేసు వినిచ్ఛితుం అసక్కోన్తేసు రఞ్ఞో సన్తికం అగమంసు. రాజా తాసం వచనం సుత్వా "త్వం దారకం గణ్హ, త్వం భాజన"న్తి ఆహ. యాయ పన దారకో లద్ధో, సా మహాకచ్చాయనత్థేరస్స ఉపట్ఠాయికా హోతి. సా తం దారకం "థేరస్స సన్తికే పబ్బాజేస్సామీ"తి పోసేసి. తస్స జాతదివసే గబ్భమలస్స ధోవిత్వా అనపనీతత్తా కేసా జటితా హుత్వా అట్ఠంసు. తేనస్స జటిలోత్వేవ నామం అకంసు.

తస్స పదసా విచరణకాలే థేరో తం గేహం పిణ్డాయ పావిసి. ఉపాసికా థేరం నిసీదాపేత్వా ఆహారమదాసి. థేరో దారకం దిస్వా "ఉపాసికే, దారకో తే లద్ధో"తి పుచ్ఛి. "ఆమ, భన్తే, ఇమాహం తుమ్హాకం సన్తికే పబ్బాజేస్సన్తి పోసేసి"న్తి ఆహ. థేరో "సాధూ"తి తం ఆదాయ గచ్ఛన్తో "అత్థి ను ఖో ఇమస్స గిహిసమ్పత్తిం అనుభవితుం పుఞ్ఞకమ్మ"న్తి ఓలోకేన్తో "మహాపుఞ్ఞో సత్తో మహాసమ్పత్తిం అనుభవిస్సతి, దహరో ఏవ చ తావ, ఞాణమ్పి తావస్స పరిపాకం న గచ్ఛతీ"తి చిన్తేత్వా తం ఆదాయ తక్కసిలాయం ఏకస్స ఉపట్ఠాకస్స గేహం అగమాసి. సో థేరం వన్దిత్వా ఠితో దారకం దిస్వా "దారకో, భన్తే, లద్ధో"తి పుచ్ఛి. "ఆమ, ఉపాసక, పబ్బజిస్సతి, దహరో తావ తవ సన్తికే హోతూ"తి. సో "సాధు, భన్తే"తి తం పుత్తట్ఠానే ఠపేత్వా పటిజగ్గి. తస్స పన గేహే ద్వాదస వస్సాని భణ్డకం ఉస్సన్నం హోతి. సో గామన్తరం గచ్ఛన్తో సబ్బమ్పి తం భణ్డకం ఆపణం ఆహరిత్వా తస్స తస్స భణ్డకస్స మూలం ఆచిక్ఖిత్వా "ఇదఞ్చిదఞ్చ ఏత్తకం నామ ధనం గహేత్వా దదేయ్యాసీ"తి వత్వా పక్కామి.

తం దివసం నగరపరిగ్గాహికా దేవతా అన్తమసో జీరకమరిచమత్తకేనాపి అత్థికే తస్సేవ ఆపణాభిముఖే కరింసు. సో ద్వాదస వస్సాని ఉస్సన్నభణ్డకం ఏకదివసేనేవ విక్కిణి. కుటుమ్బికో ఆగన్త్వా ఆపణే కిఞ్చి అదిస్వా "సబ్బం తే, తాత, భణ్డకం నాసిత"న్తి ఆహ. "న నాసితం, తాత, సబ్బం తుమ్హేహి వుత్తనయేన విక్కిణితం, ఇదం అసుకస్స మూలం, ఇదం

అసుకస్స మూల"న్తి సబ్బమూలం తస్సేవ అప్పేసి. కుటుమ్బికో పసీదిత్వా "అనగ్ఘో పురిసో యత్థ కత్థచి జీవితుం సమత్థో"తి అత్తనో వయప్పత్తం ధీతరం తస్స దత్వా "గేహమస్స కరోథా"తి పురిసే ఆణాపేత్వా నిట్ఠితే గేహే "గచ్ఛథ తుమ్హే, అత్తనో గేహే వసథా"తి ఆహ. అథస్స గేహపవిసనకాలే ఏకేన పాదేన ఉమ్మారే అక్కన్తమత్తే గేహస్స పచ్ఛిమభాగే భూమిట్ఠానే అసీతిహత్థో సువణ్ణపబ్బతో ఉట్ఠహి. రాజా కిర జటిలస్స గేహే భూమిం భిన్దిత్వా సువణ్ణపబ్బతో ఉట్ఠితోతి సుత్వా తస్స సేట్ఠిఛత్తం పేసేసి. సో జటిలసేట్ఠి నామ అహోసీతి అయమస్స పుఞ్ఞవతో ఇద్ధి.

**మేణ్డకస్స సేట్ఠిస్స పుఞ్ఞవతో ఇద్ధీతి** (మహావ. ౨౯౬) మేణ్డకో నామ విపస్సిమ్హి భగవతి కతాధికారో మగధరట్ఠే భద్దియనగరే సేట్ఠి. తస్స కిర పచ్ఛిమగేహే అట్ఠకరీసమత్తే ఠానే హత్థిఅస్సఉసభప్పమాణా సువణ్ణమేణ్డకా పథవిం భిన్దిత్వా పిట్ఠియా పిట్ఠిం పహరమానా ఉట్ఠహింసు, తేసం ముఖేసు పఞ్చవణ్ణానం సుత్తానం గేణ్డుకా పక్ఖిత్తా హోన్తి. సప్పితేలమధుఫాణితాదీహి చ వత్థచ్ఛాదనహిరఞ్ఞసువణ్ణాదీహి చ అత్థే సతి తేసం ముఖతో గేణ్డుకం అపనేన్తి. ఏకస్సపి మేణ్డకస్స ముఖతో సకలజమ్బుదీపవాసీనం పహోనకం సప్పితేలమధుఫాణితవత్థచ్ఛాదనహిరఞ్ఞసువణ్ణం నిక్ఖమతి. తతో పట్ఠాయేస మేణ్డకసేట్ఠీతి పఞ్ఞాయీతి అయమస్స పుఞ్ఞవతో ఇద్ధి.

**ఘోసితస్స గహపతిస్స పుఞ్ఞవతో ఇద్ధీతి** ఘోసితో (అ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧.౨౬౦-౨౬౧) నామ పచ్చేకసమ్బుద్ధే కతాధికారో సక్కరట్ఠే కోసమ్బియం సేట్ఠి. సో కిర దేవలోకతో చవిత్వా కోసమ్బియం నగరసోభినియా కుచ్ఛిస్మిం నిబ్బత్తి. సా తం విజాతదివసే సుప్పే సయాపేత్వా సఙ్కారకూటే ఛడ్డాపేసి. దారకం కాకసునఖా పరివారేత్వా నిసీదింసు. ఏకో పురిసో తం దిస్వావ పుత్తసఞ్ఞం పటిలభిత్వా "పుత్తో మే లద్ధో"తి గేహం నేసి. తదా కోసమ్బికసేట్ఠి పురోహితం దిస్వా "కిం, ఆచరియ, అజ్జ తే తిథికరణనక్ఖత్తాదయో ఓలోకితా"తి పుచ్ఛిత్వా "ఆమ, మహాసేట్ఠీ"తి వుత్తే "జనపదస్స కిం భవిస్సతీ"తి పుచ్ఛి. "ఇమస్మిం నగరే అజ్జ జాతదారకో జేట్ఠసేట్ఠి భవిస్సతీ"తి ఆహ. తదా సేట్ఠినో భరియా గరుగబ్భా హోతి, తస్మా సో సీఘం గేహం పేసేసి "గచ్ఛ, జానాహి నం విజాతా వా, న వా"తి. "న విజాతా"తి సుత్వా గేహం గన్త్వా కాళిం నామ దాసిం పక్కోసిత్వా సహస్సం దత్వా "గచ్ఛ, ఇమస్మిం నగరే ఉపధారేత్వా అజ్జ జాతదారకం గణ్హిత్వా ఏహీ"తి ఆహ. సా ఉపధారేన్తీ తం గేహం గన్త్వా తం దారకం తం దివసం జాతం ఞత్వా సహస్సం దత్వా ఆనేత్వా సేట్ఠినో దస్సేసి. సేట్ఠి "సచే మే ధీతా జాయిస్సతి, తాయ నం సద్ధిం నివాసేత్వా సేట్ఠిట్ఠానస్స సామికం కరిస్సామి. సచే పుత్తో జాయిస్సతి, ఘాతేస్సామి న"న్తి చిన్తేత్వా తం గేహే వడ్ఢాపేసి.

అథస్స భరియా కతిపాహచ్చయేన పుత్తం విజాయి. సేట్ఠి "ఇమస్మిం అసతి మమ పుత్తో సేట్ఠిట్ఠానం లభిస్సతి. ఇదానేవ నం మారేతుం వట్టతీ"తి కాళిం ఆమన్తేత్వా "గచ్ఛ జే, వజతో గున్నం నిక్ఖమనవేలాయ వజద్వారమజ్ఝే ఇమం తిరియం నిపజ్జాపేహి, గావియో నం మద్దిత్వా మారేస్సన్తి, మద్దితామద్దితభావం పనస్స ఞత్వా ఏహీ"తి ఆహ. సా గన్త్వా గోపాలకేన వజద్వారే వివటమత్తేయేవ తం తథా నిపజ్జాపేసి. గోగణజేట్ఠకో ఉసభో అఞ్ఞస్మిం కాలే సబ్బపచ్ఛా నిక్ఖమన్తోపి తందివసం సబ్బపఠమం నిక్ఖమిత్వా దారకం చతున్నం పాదానం అన్తరే కత్వా అట్ఠాసి. అనేకసతా గావో ఉసభస్స ద్వే పస్సాని ఘంసన్తియో నిక్ఖమింసు. గోపాలకోపి "అయం ఉసభో పుబ్బే సబ్బపచ్ఛా నిక్ఖమతి, అజ్జ పన పఠమం నిక్ఖమిత్వా ద్వారమజ్ఝే నిచ్చలోవ ఠితో, కిం ను ఖో ఏత"న్తి చిన్తేత్వా గన్త్వా తస్స హేట్ఠా నిపన్నం దారకం దిస్వా పుత్తసినేహం పటిలభిత్వా "పుత్తో మే లద్ధో"తి గేహం నేసి.

కాళీ గన్త్వా సేట్ఠినా పుచ్ఛితా తమత్థం ఆరోచేత్వా "గచ్ఛ, నం పున ఇమం సహస్సం దత్వా ఆనేహీ"తి వుత్తా పున ఆనేత్వా అదాసి. అథ నం సేట్ఠి ఆహ – "అమ్మ కాళి, ఇమస్మిం నగరే పఞ్చసకటసతాని పచ్చూసకాలే ఉట్ఠాయ వాణిజ్జాయ గచ్ఛన్తి, త్వం ఇమం నేత్వా చక్కమగ్గే నిపజ్జాపేహి, గోణా వా నం మద్దిస్సన్తి, చక్కం వా ఛిన్దిస్సతి, పవత్తిఞ్చస్స ఞత్వా ఆగచ్ఛేయ్యాసీ"తి. సా గన్త్వా చక్కమగ్గే నిపజ్జాపేసి. సాకటికజేట్ఠకో పురతో అహోసి. అథస్స గోణా తం ఠానం పత్వా ధురం ఛడ్డేసుం, పునప్పునం ఆరోపేత్వా పాజియమానాపి పురతో న గచ్ఛింసు. ఏవం తస్స తేహి సద్ధిం వాయమన్తస్సేవ అరుణం ఉట్ఠహి. సో "కిం నామ గోణా కరింసూ"తి మగ్గం ఓలోకేన్తో దారకం దిస్వా "భారియం వత కమ్మ"న్తి చిన్తేత్వా "పుత్తో మే లద్ధో"తి తుట్ఠమానసో తం గేహం నేసి.

కాళీపి గన్త్వా సేట్ఠినా పుచ్ఛితా తం పవత్తిం ఆచిక్ఖిత్వా "గచ్ఛ, నం పున సహస్సం దత్వా ఆనేహీ"తి వుత్తా తథా అకాసి. అథ నం సేట్ఠి ఆహ – "ఇదాని నం ఆమకసుసానం నేత్వా గచ్ఛన్తరే నిపజ్జాపేహి, తత్థ సునఖాదీహి ఖాదితో, అమనుస్సేన వా పహటో మరిస్సతి, మతామతభావఞ్చస్స జానిత్వా ఆగచ్ఛేయ్యాసీ"తి. సా తం నేత్వా తత్థ నిపజ్జాపేత్వా ఏకమన్తే అట్ఠాసి. తం సునఖాదయో వా అమనుస్సో వా ఉపసఙ్కమితుం నాసక్ఖింసు. అథేకో అజపాలో అజా గోచరం నేన్తో సుసానపస్సేన గచ్ఛతి. ఏకా అజా పణ్ణాని ఖాదమానా గచ్ఛన్తరం పవిసిత్వా దారకం దిస్వా జణ్ణుకేహి ఠత్వా దారకస్స థనం అదాసి. అజపాలకేన "హే హే"తి సద్దే కతేపి న నిక్ఖమి. సో "యట్ఠియా నం పహరిత్వా నీహరిస్సామీ"తి గచ్ఛన్తరం పవిట్ఠో జణ్ణుకేహి ఠత్వా దారకం ఖీరం పాయన్తిం దిస్వా దారకే పుత్తసినేహం పటిలభిత్వా "పుత్తో మే లద్ధో"తి ఆదాయ పక్కామి.

కాళీ గన్త్వా సేట్ఠినా పుచ్ఛితా తం పవత్తిం ఆచిక్ఖిత్వా "గచ్ఛ, నం పున సహస్సం దత్వా ఆనేహీ"తి వుత్తా తథా అకాసి. అథ నం సేట్ఠి ఆహ – "అమ్మ, ఇమం ఆదాయ చోరపపాతపబ్బతం అభిరుహిత్వా పపాతే ఖిప, పబ్బతకుచ్ఛియం పటిహఞ్ఞమానో ఖణ్డాఖణ్డికో హుత్వా భూమియం పతిస్సతి, మతామతభావఞ్చస్స ఞత్వా ఆగచ్ఛేయ్యాసీ"తి. సా తం తథా నేత్వా పబ్బతమత్థకే ఠత్వా ఖిపి. తం ఖో పన పబ్బతకుచ్ఛిం నిస్సాయ మహావేళుగుమ్బో పబ్బతానుసారేనేవ వడ్ఢి, తస్స మత్థకం ఘనజాతో జిఞ్జుకగుమ్బో అవత్థరి. దారకో పతన్తో కోజవే వియ తస్మిం పతి. తం దివసఞ్చ నళకారజేట్ఠకస్స వేణుబలి పత్తో హోతి. సో పుత్తేన సద్ధిం గన్త్వా తం వేళుగుమ్బం ఛిన్దితుం ఆరభి. తస్మిం చలితే దారకో సద్దమకాసి. సో దారకసద్దో వియాతి ఏకేన పస్సేన అభిరుహిత్వా తం దిస్వా "పుత్తో మే లద్ధో"తి తుట్ఠచిత్తో ఆదాయ గతో. కాళీ గన్త్వా సేట్ఠినా పుచ్ఛితా తం పవత్తిం ఆచిక్ఖిత్వా "గచ్ఛ, నం పున సహస్సం దత్వా ఆనేహీ"తి వుత్తా తథా అకాసి.

సేట్ఠినో ఇదఞ్చిదఞ్చ కరోన్తస్సేవ దారకో వడ్ఢితో. మహాఘోసవచనత్తా చస్స ఘోసితోత్వేవ నామం అహోసి. సో సేట్ఠినో అక్ఖిమ్హి కణ్టకో వియ ఖాయి, ఉజుకం ఓలోకేతుమ్పి న విసహి. అథస్స మరణూపాయం చిన్తేన్తో అత్తనో కుమ్భకారస్స సన్తికం గన్త్వా తస్స "కదా ఆవాపం ఆలిమ్పేస్ససీ"తి పుచ్ఛిత్వా "స్వే"తి వుత్తే "తేన హి ఇదం సహస్సం గణ్హిత్వా మమేకం కమ్మం కరోహీ"తి ఆహ. "కిం సామీ"తి? "ఏకో మే అవజాతపుత్తో అత్థి, తం తవ సన్తికం పేసిస్సామి, అథ నం గబ్భం పవేసేత్వా తిణ్హాయ వాసియా ఖణ్డాఖణ్డికం ఛిన్దిత్వా చాటియం పక్ఖిపిత్వా ఆవాపే పవేసేయ్యాసీతి. ఇదం తే సహస్సం సచ్చకారసదిసం, ఉత్తరిం పన తే కత్తబ్బయుత్తకం పచ్ఛా కరిస్సామీ"తి. కుమ్భకారో "సాధూ"తి సమ్పటిచ్ఛి.

సేట్ఠి పునదివసే ఘోసితం పక్కోసిత్వా "హియ్యో మయా కుమ్భకారో ఏకం కమ్మం ఆణత్తో, ఏహి , త్వం తాత, తస్స సన్తికం గన్త్వా ఏవం వదేహి 'హియ్యో కిర మే పితరా ఆణత్తం కమ్మం నిప్ఫాదేహీ'"తి పహిణి. సో "సాధూ"తి అగమాసి. తం తత్థ గచ్ఛన్తం ఇతరో సేట్ఠినో పుత్తో దారకేహి సద్ధిం గుళకకీళం కీళన్తో దిస్వా పక్కోసిత్వా "కుహిం గచ్ఛసీ"తి పుచ్ఛిత్వా పితు

సాసనం గహేత్వా “కుమ్భకారస్స సన్తిక”న్తి వుత్తే “అహం తత్థ గమిస్సామి, ఇమే మం దారకా బహులక్ఖం జినింసు, తం మే పటిజినిత్వా దేహీ”తి ఆహ. “అహం పితు భాయామీ”తి. “మా భాయి, భాతిక, అహం తం సాసనం హరిస్సామీ”తి. “బహూహి జితో యావాహం ఆగచ్ఛామి, తావ మే లక్ఖం పటిజినాహీ”తి. ఘోసితో కిర గుళకకీళాయం ఛేకో, తేన నం ఏవం నిబన్ధి. సోపి తం “తేన హి గన్త్వా కుమ్భకారం వదేహి ‘పితరా కిర మే హియ్యో ఏకం కమ్మం ఆణత్తం, తం నిప్ఫాదేహీ’”తి ఉయ్యోజేసి. సో తస్స సన్తికం గన్త్వా తథా అవచ. అథ నం కుమ్భకారో సేట్ఠినా వుత్తనియామేన మారేత్వా ఆవాపే ఖిపి. ఘోసితోపి దివసభాగం కీళిత్వా సాయన్హసమయేవ గేహం గన్త్వా “కిం, తాత, న గతోసీ”తి వుత్తే అత్తనో అగతకారణఞ్చ కనిట్ఠస్స గతకారణఞ్చ ఆరోచేసి. సేట్ఠి “ధీ ధీ”తి మహావిరవం విరవిత్వా సకలసరీరే పక్కుథితలోహితో వియ హుత్వా “అమ్భో కుమ్భకార, మా నాసయి, మా నాసయీ”తి బాహా పగ్గయ్హ కన్దన్తో తస్స సన్తికం అగమాసి. కుమ్భకారో తం తథా ఆగచ్ఛన్తం దిస్వా “సామి, మా సద్దం కరి, కమ్మం నిప్ఫన్న”న్తి ఆహ. సో పబ్బతేన వియ మహన్తేన సోకేన అవత్థటో హుత్వా అనప్పకం దోమనస్సం పటిసంవేదేసి.

ఏవం సన్తేపి పన సేట్ఠి తం ఉజుకం ఓలోకేతుం న సక్కోతి. “కిన్తి నం మారేయ్య”న్తి చిన్తేన్తో “మమ గామసతే ఆయుత్తకస్స సన్తికం పేసేత్వా మారాపేస్సామీ”తి ఉపాయం దిస్వా “అయం మే అవజాతపుత్తో, ఇమం మారేత్వా వచ్చకూపే ఖిపతు, ఏవఞ్చ కతే అహం మాతులస్స కత్తబ్బయుత్తకం జానిస్సామీ”తి తస్స పణ్ణం లిఖిత్వా “తాత ఘోసిత, అమ్హాకం గామసతే ఆయుత్తకో అత్థి, ఇమం పణ్ణం హరిత్వా తస్స దేహీ”తి వత్వా పణ్ణం తస్స దుస్సన్తే బన్ధి. సో పన అక్ఖరసమయం న జానాతి. దహరకాలతో పట్ఠాయ హి తం మారాపేన్తోవ సేట్ఠి మారేతుం నాసక్ఖి, కిం అక్ఖరసమయం సిక్ఖాపేస్సతి. సో అత్తనో మరణపణ్ణమేవ దుస్సన్తే బన్ధిత్వా నిక్ఖమన్తో ఆహ – “పాథేయ్యం మే, తాత, నత్థీ”తి. “పాథేయ్యేన కమ్మం నత్థి, అన్తరామగ్గే అసుకగామే నామ మమ సహాయకో సేట్ఠి అత్థి, తస్స ఘరే పాతరాసం కత్వా పురతో గచ్ఛా”తి. సో “సాధూ”తి పితరం వన్దిత్వా నిక్ఖన్తో తం గామం పత్వా సేట్ఠిఘరం పుచ్ఛిత్వా గన్త్వా సేట్ఠిజాయం పస్సి. “కుతో ఆగతోసీ”తి చ వుత్తే “అన్తోనగరతో”తి ఆహ. “కస్స పుత్తోసీ”తి? “తుమ్హాకం సహాయసేట్ఠినో, అమ్మా”తి. “త్వంసి ఘోసితో నామా”తి? “ఆమ, అమ్మా”తి. తస్సా సహ దస్సనేనేవ తస్మిం పుత్తసినేహో ఉప్పజ్జి. సేట్ఠినో పనేకా ధీతా అత్థి పన్నరససోళసవస్సుద్దేసికా అభిరూపా పాసాదికా, తం రక్ఖితుం ఏకమేవ పేసనకారికం దాసిం దత్వా సత్తభూమికస్స పాసాదస్స ఉపరిమతలే సిరిగబ్భే వసాపేన్తి. సేట్ఠిధీతా తస్మిం ఖణే తం దాసిం అన్తరాపణం పేసేసి. అథ నం సేట్ఠిజాయా దిస్వా “కుహిం గచ్ఛసీ”తి పుచ్ఛిత్వా “అయ్యధీతాయ పేసనేనా”తి వుత్తే “ఇతో తావ ఏహి, తిట్ఠతు పేసనం, పుత్తస్స మే పీఠకం అత్థరిత్వా ఉదకం ఆహరిత్వా పాదే ధోవిత్వా తేలం మక్ఖిత్వా సయనం అత్థరిత్వా దేహి, పచ్ఛా పేసనం కరిస్ససీ”తి ఆహ. సా తథా అకాసి.

అథ నం చిరేనాగతం సేట్ఠిధీతా సన్తజ్జేసి. అథ నం సా ఆహ – “మా మే కుజ్ఝి, సేట్ఠిపుత్తో ఘోసితో ఆగతో, తస్స ఇదఞ్చిదఞ్చ కత్వా తత్థ గన్త్వా ఆగతామ్హీ”తి. సేట్ఠిధీతాయ “సేట్ఠిపుత్తో ఘోసితో”తి నామం సుత్వావ పుబ్బసన్నివాసవసేన పేమం ఛవిఆదీని ఛిన్దిత్వా అట్ఠిమిఞ్జం ఆహచ్చ ఠితం. అథ నం పుచ్ఛి “కుహిం సో అమ్మా”తి? “సయనే నిపన్నో నిద్దాయతీ”తి . “అత్థి పనస్స హత్థే కిఞ్చీ”తి? “దుస్సన్తే పణ్ణం అత్థీ”తి. సా “కిం పణ్ణం ను ఖో ఏత”న్తి తస్మిం నిద్దాయన్తే మాతాపితూనం అఞ్ఞవిహితతాయ అపస్సన్తానం ఓతరిత్వా తస్స సన్తికం గన్త్వా తం పణ్ణం మోచేత్వా ఆదాయ అత్తనో గబ్భం పవిసిత్వా ద్వారం పిధాయ వాతపానం వివరిత్వా అక్ఖరసమయే కుసలతాయ తం పణ్ణం వాచేత్వా “అహో వత బాలో అత్తనో మరణపణ్ణం దుస్సన్తే బన్ధిత్వా విచరతి, సచే మయా న దిట్ఠం అస్స, నత్థి తస్స జీవిత”న్తి. తం పణ్ణం ఫాలేత్వా నాసేత్వా సేట్ఠిస్స వచనేన అపరం పణ్ణం లిఖి – “అయం మమ పుత్తో ఘోసితో నామ, గామసతతో పణ్ణాకారం ఆహరాపేత్వా ఇమస్స

జనపదసేట్ఠినో ధీతరా సద్ధిం మఙ్గలం కత్వా అత్తనో వసనగామస్స మజ్ఝే ద్విభూమికం గేహం కారేత్వా పాకారపరిక్ఖేపేన చేవ పురిసగుత్తీహి చ సుసంవిహితారక్ఖం కరోతు, మయ్హం ఇదఞ్చిదఞ్చ మయా కతన్తి సాసనం పేసేతు. ఏవం కతే అహం మాతులస్స కత్తబ్బయుత్తకం జానిస్సామీ"తి లిఖిత్వా చ పణ్ణం సఙ్ఘరిత్వా దుస్సన్తేయేవస్స బన్ధి.

సో దివసభాగం నిద్దాయిత్వా ఉట్ఠాయ భుఞ్జిత్వా పక్కామి, పునదివసే పాతోవ తం గామం గన్త్వా ఆయుత్తకం గామకిచ్చం కరోన్తమేవ పస్సి. సో తం దిస్వా "కిం తాతా"తి పుచ్ఛిత్వా "పితరా మే తుమ్హాకం పణ్ణం పేసిత"న్తి వుత్తే పణ్ణం గహేత్వా వాచేత్వా తుట్ఠమానసో "పస్సథ, భో, మమ సామినో మయి సినేహం కత్వా జేట్ఠపుత్తస్స మఙ్గలం కరోతూ"తి మమ సన్తికం పహిణి. "సీఘం దారుఆదీని ఆహరథా"తి గహపతికే ఆణాపేత్వా గామమజ్ఝే వుత్తప్పకారం గేహం కారాపేత్వా గామసతతో పణ్ణాకారం ఆహరాపేత్వా జనపదసేట్ఠినో ధీతరం ఆనేత్వా మఙ్గలం కత్వా సేట్ఠిస్స సాసనం పహిణి "ఇదఞ్చిదఞ్చ మయా కత"న్తి.

తం సుత్వా సేట్ఠినో "యం కారేమి, తం న హోతి. యం న కారేమి, తం హోతీ"తి మహన్తం దోమనస్సం ఉప్పజ్జి. పుత్తసోకేన సద్ధిం సో సోకో ఏకతో హుత్వా కుచ్ఛిదాహం ఉప్పాదేత్వా అతిసారం జనేసి. సేట్ఠిధీతాపి "సచే కోచి సేట్ఠినో సన్తికా ఆగచ్ఛతి, మమ అకథేత్వా సేట్ఠిపుత్తస్స పఠమతరం మా కథేథా"తి ఆణాపేసి. సేట్ఠిపి ఖో "న దాని దుట్ఠపుత్తం మమ సాపతేయ్యస్స సామికం కరిస్సామీ"తి చిన్తేత్వా ఏకం ఆయుత్తకం ఆహ – "మాతుల, పుత్తం మే దట్ఠుకామోమ్హి, ఏకం పాదమూలికం పేసేత్వా ఏకం పణ్ణం లిఖిత్వా పేసేత్వా మమ పుత్తం పక్కోసాపేహీ"తి. సో "సాధూ"తి పణ్ణం దత్వా ఏకం పురిసం పేసేసి. సేట్ఠిధీతా సేట్ఠిస్స బలవగిలానకాలే ఘోసితకుమారం ఆదాయ అగమాసి. సేట్ఠి కాలమకాసి. రాజా పితరి కాలఙ్కతే పితరా భుత్తభోగం దత్వా సబ్బసతేన సేట్ఠిట్ఠానం అదాసి. ఘోసితసేట్ఠి నామ హుత్వా మహాసమ్పత్తియం ఠితో సేట్ఠిధీతాయ కాళియా వచనేన ఆదితో పట్ఠాయ సత్తసు ఠానేసు అత్తనో మరణముత్తభావం ఞత్వా దేవసికం సతసహస్సం విస్సజ్జేత్వా దానం పట్ఠపేసీతి. ఏవమస్స సత్తసు ఠానేసు అరోగభావో పుఞ్ఞవతో ఇద్ధి. తత్థ గహన్తి గేహం వుచ్చతి, గహే పతి **గహపతి**. మహాసాలకులే అధిపతిస్సేతం నామం. కేసుచి పోత్థకేసు ఘోసితానన్తరం మేణ్డకో లిఖితో.

**పఞ్చన్నం మహాపుఞ్ఞానం పుఞ్ఞవతో ఇద్ధీ**తి ఏత్థ పుఞ్ఞిద్ధి పఞ్చన్నం మహాపుఞ్ఞానం దట్ఠబ్బాతి అత్థో. పఞ్చ మహాపుఞ్ఞా నామ మేణ్డకసేట్ఠి, తస్స భరియా చన్దపదుమా, పుత్తో ధనఞ్చయసేట్ఠి, సుణిసా సుమనదేవీ, దాసో పుణ్ణో నామాతి ఇమే పఞ్చ జనా పచ్చేకసమ్బుద్ధే కతాధికారా. తేసు మేణ్డకసేట్ఠి అడ్ఢతేరసాని కోట్ఠసతాని సోధాపేత్వా సీసం న్హాతో ద్వారే నిసీదిత్వా ఉద్ధం ఉల్లోకేతి, ఆకాసతో రత్తసాలిధారా ఓపతిత్వా సబ్బకోట్ఠే పూరేతి. తస్స భరియా తణ్డులం ఏకనాళిమత్తం గహేత్వా భత్తం పచాపేత్వా ఏకస్మిం సూపబ్యఞ్జనకే సూపం కారేత్వా సబ్బాలఙ్కారపటిమణ్డితా ద్వారకోట్ఠకే పఞ్ఞత్తాసనే నిసీదిత్వా "సబ్బే భత్తేన అత్థికా ఆగచ్ఛన్తూ"తి ఘోసాపేత్వా పక్కోసాపేత్వా సువణ్ణకటచ్ఛుం ఆదాయ ఆగతాగతానం ఉపనీతభాజనాని పూరేత్వా దేతి, సకలదివసమ్పి దేన్తియా కటచ్ఛునా సకిం గహితట్ఠానమత్తమేవ పఞ్ఞాయతి. తస్స పుత్తో సీసం న్హాతో సహస్సత్థవికం ఆదాయ "కహాపణేహి అత్థికా ఆగచ్ఛన్తూ"తి ఘోసాపేత్వా ఆగతాగతానం గహితభాజనాని పూరేత్వా దేతి. థవికాయ కహాపణసహస్సమేవ హోతి. తస్స సుణిసా సబ్బాలఙ్కారపటిమణ్డితా చతుదోణికం వీహిపిటకం ఆదాయ ఆసనే నిసిన్నా "బీజభత్తేన అత్థికా ఆగచ్ఛన్తూ"తి ఘోసాపేత్వా ఆగతాగతానం గహితభాజనాని పూరేత్వా దేతి, పిటకం యథాపూరితమేవ హోతి. తస్స దాసో సబ్బాలఙ్కారపటిమణ్డితో సువణ్ణయుగే సువణ్ణయోత్తేహి గోణే యోజేత్వా సువణ్ణపతోదయట్ఠిం ఆదాయ గోణానం గన్ధపఞ్చఙ్గులికాని దత్వా విసాణేసు సువణ్ణకోసకే

పటిముఞ్చిత్వా ఖేత్తం గన్త్వా పాజేతి , ఇతో తిస్సో, ఇతో తిస్సో, మజ్ఝే ఏకాతి సత్త సీతాయో భిజ్జిత్వా గచ్ఛన్తి. జమ్బుదీపవాసినో భత్తబీజహిరఞ్ఞసువణ్ణాదీసు యథారుచితం సేట్ఠిగేహతోయేవ గణ్హింసు. అనుక్కమేన పన భద్దియనగరం అనుప్పత్తే భగవతి భగవతో ధమ్మదేసనాయ పఞ్చ మహాపుఞ్ఞా చ ధనఞ్చయసేట్ఠిస్స ధీతా విసాఖా చ సోతాపత్తిఫలం పాపుణింసు. అయం పన నేసం పఞ్చన్నం మహాపుఞ్ఞానం పుఞ్ఞవతో ఇద్ధి. సఙ్ఖేపేన పన పరిపాకగతే పుఞ్ఞసమ్భారే ఇజ్ఝనకవిసేసో పుఞ్ఞవతో ఇద్ధి.

విజ్జామయిద్ధినిద్దేసే ఇజ్ఝనాకారం గన్ధారివిజ్జం వా ఉపచారసిద్ధం పత్థితసిద్ధం అఞ్ఞం వా విజ్జం ధారేన్తీతి **విజ్జాధరా. విజ్జం పరిజప్పేత్వా**తి యథోపచారం విజ్జం ముఖేన పరివత్తేత్వా. సేసం వుత్తత్థమేవాతి.

సమ్మాపయోగిద్ధినిద్దేసే ఇజ్ఝనాకారమత్తం పుచ్ఛిత్వా అఞ్ఞస్స విసేసస్స అభావతో “కతమా”తి అపుచ్ఛిత్వా పకారమత్తమేవ పుచ్ఛన్తేన “కథ”న్తి పుచ్ఛా కతా, తథేవ “ఏవ”న్తి నిగమనం కతం. ఏత్థ చ పటిపత్తిసఙ్ఖాతస్సేవ సమ్మాపయోగస్స దీపనవసేన పురిమపాళిసదిసావ పాళి ఆగతా. అట్ఠకథాయం పన సకటబ్యూహాదికరణవసేన యంకిఞ్చి సంవిదహనం యంకిఞ్చి సిప్పకమ్మం యంకిఞ్చి వేజ్జకమ్మం తిణ్ణం వేదానం ఉగ్గహణం తిణ్ణం పిటకానం ఉగ్గహణం, అన్తమసో కసనవపనాదీని ఉపాదాయ తం తం కమ్మం కత్వా నిబ్బత్తవిసేసో **తత్థ తత్థ సమ్మాపయోగపచ్చయా ఇజ్ఝనట్ఠేన ఇద్ధీ**తి ఆగతాతి.

ఇద్ధికథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

# ౩. అభిసమయకథా

### అభిసమయకథావణ్ణనా

ఇదాని ఇద్ధికథానన్తరం పరమిద్ధిభూతం అభిసమయం దస్సేన్తేన కథితాయ అభిసమయకథాయ అపుబ్బత్థానువణ్ణనా. తత్థ **అభిసమయోతి** సచ్చానం అభిముఖేన సమాగమో, పటివేధోతి అత్థో. **కేన అభిసమేతీతి** కిం వుత్తం హోతి? "ఏవం మహత్థియో ఖో, భిక్ఖవే, ధమ్మాభిసమయో"తిఆదీసు (సం॰ ని॰ ౨.౭౪) సుత్తపదేసు యో సో అభిసమయోతి వుత్తో, తస్మిం అభిసమయే వత్తమానే అభిసమేతా పుగ్గలో కేన ధమ్మేన సచ్చాని అభిసమేతి, అభిముఖో హుత్వా సమాగచ్ఛతి, పటివిజ్ఝతీతి వుత్తం హోతీతి. అయం తావ చోదకస్స పుచ్ఛా. **చిత్తేన అభిసమేతీతి** చిత్తం వినా అభిసమయాభావతో తథా విస్సజ్జనం. **హఞ్చీతిఆది** పున చోదనా. **హఞ్చి** యదీతి అత్థో. "చిత్తేనా"తి వుత్తత్తా **తేన హి అఞ్ఞాణీ అభిసమేతీతి** ఆహ. **న అఞ్ఞాణీ అభిసమేతీతి** చిత్తమత్తేనేవ అభిసమయాభావతో పటిక్ఖేపో. **ఞాణేన అభిసమేతీతి** పటిఞ్ఞా. పున **హఞ్చీతిఆది** "ఞాణేనా"తి వుత్తత్తా అఞ్ఞాణీ **అచిత్తకోతి** చోదనా. **న అచిత్తకో అభిసమేతీతి** అచిత్తకస్స అభిసమయాభావతో పటిక్ఖేపో. **చిత్తేన చాతిఆది** పటిఞ్ఞా. పున **హఞ్చీతిఆది** సబ్బచిత్తఞాణసాధారణవసేన చోదనా. సేసచోదనావిస్సజ్జనేసుపి ఏసేవ నయో.

పరతో పన **కమ్మస్సకతచిత్తేన చ ఞాణేన చాతి** కమ్మస్సకా సత్తాతి ఏవం కమ్మస్సకతాయ పవత్తచిత్తేన చ ఞాణేన చ. **సచ్చానులోమికచిత్తేన చ ఞాణేన చాతి** సచ్చపటివేధస్స అనుకూలత్తా సచ్చానులోమికసఙ్ఖాతేన విపస్సనాసమ్పయుత్తచిత్తేన చ విపస్సనాఞాణేన చ. **కథన్తి** యథా అభిసమయో హోతి, తథా కథేతుకమ్యతా పుచ్ఛా. **ఉప్పాదాధిపతేయ్యన్తి** యస్మా చిత్తస్స ఉప్పాదే అసతి చేతసికానం ఉప్పాదో నత్థి. ఆరమ్మణగ్గహణఞ్హి చిత్తం తేన సహ ఉప్పజ్జమానా చేతసికా కథం ఆరమ్మణే అగ్గహితే ఉప్పజ్జిస్సన్తి. అభిధమ్మేపి చిత్తుప్పాదేనేవ చేతసికా విభత్తా, తస్మా మగ్గఞాణస్స ఉప్పాదే అధిపతిభూతం చిత్తన్తి అత్థో. **ఞాణస్సాతి** మగ్గఞాణస్స. **హేతు పచ్చయో చాతి** జనకో చ ఉపత్థమ్భకో చ. **తంసమ్పయుత్తన్తి** తేన ఞాణేన సమ్పయుత్తం. **నిరోధగోచరన్తి** నిబ్బానారమ్మణం. **దస్సనాధిపతేయ్యన్తి** సేసానం దస్సనకిచ్చాభావా నిబ్బానదస్సనే అధిపతిభూతం. **చిత్తస్సాతి** మగ్గసమ్పయుత్తచిత్తస్స. **తంసమ్పయుత్తన్తి** తేన చిత్తేన సమ్పయుత్తం.

యస్మా ఏతమ్పి పరియాయం, న కేవలం చిత్తఞాణేహియేవ అభిసమయో, అథ ఖో సబ్బేపి మగ్గసమ్పయుత్తచిత్తచేతసికా ధమ్మా సచ్చాభిసమయకిచ్చసాధనవసేన అభిసమయో నామ హోన్తి, తస్మా తమ్పి పరియాయం దస్సేతుకామో **కిం ను ఏత్తకోయేవ అభిసమయోతి** పుచ్ఛిత్వా **న హీతి** తం వచనం పటిక్ఖిపిత్వా **లోకుత్తరమగ్గక్ఖణేతిఆదిమాహ. దస్సనాభిసమయోతి** దస్సనభూతో అభిసమయో. ఏస నయో సేసేసుపి. **సచ్చాతి** సచ్చఞాణాని. మగ్గఞాణమేవ నిబ్బానానుపస్సనట్ఠేన **విపస్సనా. విమోక్ఖోతి** మగ్గవిమోక్ఖో. **విజ్జాతి** మగ్గఞాణమేవ. **విముత్తీతి** సముచ్ఛేదవిముత్తి. నిబ్బానం అభిసమీయతీతి **అభిసమయో,** సేసా అభిసమేన్తి ఏతేహీతి **అభిసమయా.**

పున మగ్గఫలవసేన అభిసమయం భిన్దిత్వా దస్సేతుం **కిం నూతిఆదిమాహ.** ఫలక్ఖణే పనేత్థ యస్మా సముచ్ఛేదనట్ఠేన ఖయే ఞాణం న లబ్భతి, తస్మా పటిప్పస్సద్ధట్ఠేన **అనుప్పాదే ఞాణన్తి** వుత్తం. సేసం పన యథానురూపం వేదితబ్బన్తి. ఇదాని యస్మా కిలేసప్పహానే సతి అభిసమయో హోతి, అభిసమయే చ సతి కిలేసప్పహానం హోతి, తస్మా

చోదనాపుబ్బఙ్గమం కిలేసప్పహానం దస్సేతుకామో **య్వాయన్తి**ఆదిమాహ. తత్థ **య్వాయన్తి** యో అయం మగ్గట్ఠో అరియపుగ్గలో. ఏవమాదికాని పనేత్థ చత్తారి వచనాని చోదకస్స పుచ్ఛా. పున **అతీతే కిలేసే పజహతీ**తి ఇదం చోదనాయ ఓకాసదానత్థం విస్సజ్జనం. **ఖీణన్తి** భఙ్గవసేన ఖీణం. **నిరుద్ధన్తి** సన్తానవసేన పునప్పునం అనుప్పత్తియా నిరుద్ధం. **విగతన్తి** వత్తమానక్ఖణతో అపగతం. **విగమేతీ**తి అపగమయతి. **అత్థఙ్గతన్తి** అభావం గతం. **అత్థఙ్గమేతీ**తి అభావం గమయతి. తత్థ దోసం దస్సేత్వా **న అతీతే కిలేసే పజహతీ**తి పటిక్ఖిత్తం. అనాగతచోదనాయ **అజాతన్తి** జాతిం అప్పత్తం. **అనిబ్బత్తన్తి** సభావం అప్పత్తం. **అనుప్పన్నన్తి** ఉప్పాదతో పభుతి ఉద్ధం న పటిపన్నం. **అపాతుభూతన్తి** పచ్చుప్పన్నభావేన చిత్తస్స అపాతుభూతం. అతీతానాగతే పజహతో పహాతబ్బానం నత్థితాయ అఫలో వాయామో ఆపజ్జతీతి తదుభయమ్పి పటిక్ఖిత్తం. **రత్తో రాగం పజహతీ**తి వత్తమానేన రాగేన రత్తో తమేవ రాగం పజహతి. వత్తమానకిలేసేసుపి ఏసేవ నయో. **థామగతో**తి థిరసభావం గతో. **కణ్హసుక్కా**తి అకుసలా చ కుసలా చ ధమ్మా **యుగనద్ధా సమమేవ వత్తన్తీ**తి ఆపజ్జతీతి అత్థో. **సంకిలేసికా**తి ఏవం సంకిలేసానం సమ్పయుత్తభావే సతి సంకిలేసే నియుత్తా **మగ్గభావనా హోతీ**తి ఆపజ్జతీతి అత్థో. ఏవం పచ్చుప్పన్నే పజహతో వాయామేన సద్ధిం పహాతబ్బానం అత్థితాయ సంకిలేసికా చ మగ్గభావనా హోతి, వాయామో చ అఫలో హోతి. న హి పచ్చుప్పన్నానం కిలేసానం చిత్తవిప్పయుత్తతా నామ అత్థీతి.

**న హీ**తి చతుధా వుత్తస్స వచనస్స పటిక్ఖేపో. **అత్థీ**తి పటిజాననం. **యథా కథం వియా**తి అత్థిభావస్స ఉదాహరణదస్సనత్థం పుచ్ఛా. యథా అత్థి, తం కేన పకారేన వియ అత్థి, కిం వియ అత్థీతి అత్థో. **సేయ్యథాపీ**తి యథా నామ. **తరుణరుక్ఖో**తి ఫలదాయకభావదీపనత్థం తరుణగ్గహణం. **అజాతఫలో**తి ఫలదాయకత్తేపి సతి ఫలగ్గహణతో పురేకాలగ్గహణం. **తమేనన్తి** తం రుక్ఖం. **ఏనన్తి** నిపాతమత్తం, తం ఏతన్తి వా అత్థో. **మూలం ఛిన్దేయ్యా**తి మూలతో ఛిన్దేయ్య. **అజాతఫలా**తి అజాతాని ఫలాని. **ఏవమేవన్తి** ఏవం ఏవం. **ఉప్పాదో పవత్తం నిమిత్తం ఆయూహనా**తి చతూహిపి పచ్చుప్పన్నఖన్ధసన్తానమేవ వుత్తం. యస్మిం ఖన్ధసన్తానే యం యం మగ్గఞాణం ఉప్పజ్జతి, తేన తేన మగ్గఞాణేన పహాతబ్బానం కిలేసానం తం ఖన్ధసన్తానం అబీజం హోతి, తస్స అబీజభూతత్తా తప్పచ్చయా తే తే కిలేసా అనుప్పన్నా ఏవ న ఉప్పజ్జన్తి. **ఆదీనవం దిస్వా**తి అనిచ్చాదితో ఆదీనవం దిస్వా. **అనుప్పాదో**తిఆదీహి చతూహి నిబ్బానమేవ వుత్తం. **చిత్తం పక్ఖన్దతీ**తి మగ్గసమ్పయుత్తం చిత్తం పక్ఖన్దతి. **హేతునిరోధా దుక్ఖనిరోధో**తి కిలేసానం బీజభూతస్స సన్తానస్స అనుప్పాదనిరోధా అనాగతక్ఖన్ధభూతస్స దుక్ఖస్స హేతుభూతానం కిలేసానం అనుప్పాదనిరోధో హోతి. ఏవం దుక్ఖస్స హేతుభూతకిలేసానం అనుప్పాదనిరోధా దుక్ఖస్స అనుప్పాదనిరోధో హోతి. ఏవం కిలేసప్పహానయుత్తిసబ్భావతో ఏవ **అత్థి మగ్గభావనా**తిఆదిమాహ. అట్ఠకథాయం (విసుద్ధి॰ ౨.౮౩౨) పన "ఏతేన కిం దీపితం హోతి? భూమిలద్ధానం కిలేసానం పహానం దీపితం హోతి. భూమిలద్ధా పన కిం అతీతా అనాగతా, ఉదాహు పచ్చుప్పన్నాతి? భూమిలద్ధుప్పన్నాయేవ నామా"తి వత్వా కథితకిలేసప్పహానస్స విత్థారకథా సుతమయఞాణకథాయ మగ్గసచ్చనిద్దేసవణ్ణనాయం వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బా, ఇధ పన మగ్గఞాణేన పహాతబ్బా కిలేసాయేవ అధిప్పేతాతి.

అభిసమయకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

# ౪. వివేకకథా

## వివేకకథావణ్ణనా

**౨౨**. ఇదాని పహానావసానాయ అభిసమయకథాయ అనన్తరం పహానాకారం దస్సేన్తేన కథితాయ సుత్తన్తపుబ్బఙ్గమాయ వివేకకథాయ అపుబ్బత్థానువణ్ణనా. తత్థ సుత్తన్తే తావ **యే కేచీ**తి అనవసేసపరియాదానం. **బలకరణీయా**తి ఊరుబలేన బాహుబలేన కత్తబ్బా. **కమ్మన్తా**తి ధావనలఙ్ఘనకసనవపనాదీని కమ్మాని. **కరీయన్తీ**తి బలవన్తేహి కరీయన్తి. **సీలం నిస్సాయా**తి చతుపారిసుద్ధిసీలం నిస్సయం కత్వా. **భావేతీ**తి భిన్నసీలస్స భావనాభావతో ఇధ పన లోకియలోకుత్తరా మగ్గభావనా అధిప్పేతాతి. **వివేకనిస్సిత**న్తి తదఙ్గవివేకం సముచ్ఛేదవివేకం నిస్సరణవివేకం నిస్సితం. **వివేకో**తి వివిత్తతా. అయఞ్హి అరియమగ్గభావనానుయుత్తో యోగీ విపస్సనాక్ఖణే కిచ్చతో తదఙ్గవివేకనిస్సితం, అజ్ఝాసయతో నిస్సరణవివేకనిస్సితం, మగ్గక్ఖణే కిచ్చతో సముచ్ఛేదవివేకనిస్సితం, ఆరమ్మణతో నిస్సరణవివేకనిస్సితం భావేతి. ఏస నయో **విరాగనిస్సితా**దీసు. వివేకోయేవ హి విరజ్జనట్ఠేన విరాగో, నిరోధట్ఠేన నిరోధో, వోసజ్జనట్ఠేన వోసగ్గో. అథ వా కిలేసేహి వివిత్తత్తా వివేకో, కిలేసేహి విరత్తత్తా విరాగో, కిలేసానం నిరుద్ధత్తా నిరోధో, కిలేసానఞ్చ పరిచ్చత్తత్తా విస్సట్ఠత్తా, నిబ్బానేచత్తస్స చ విస్సట్ఠత్తా వోసగ్గో. వోసగ్గో పన దువిధో పరిచ్చాగవోసగ్గో చ పక్ఖన్దనవోసగ్గో చ. తత్థ **పరిచ్చాగవోసగ్గో**తి విపస్సనాక్ఖణే తదఙ్గవసేన, మగ్గక్ఖణే సముచ్ఛేదవసేన కిలేసప్పహానం. **పక్ఖన్దనవోసగ్గో**తి విపస్సనాక్ఖణే తన్నిన్నభావేన, మగ్గక్ఖణే ఆరమ్మణకరణేన నిబ్బానపక్ఖన్దనం. తదుభయమ్పి ఇమస్మిం లోకియలోకుత్తరమిస్సకే అత్థవణ్ణనానయే వట్టతి. తథా హి అయం సమ్మాదిట్ఠిఆదీసు ఏకేకో ధమ్మో యథావుత్తేన పకారేన కిలేసే చ పరిచ్చజతి, నిబ్బానఞ్చ పక్ఖన్దతి. **వోసగ్గపరిణామి**న్తి ఇమినా పన సకలేన వచనేన వోసగ్గత్థం పరిణామితం పరిణతం, పరిపచ్చితం పరిపక్కఞ్చాతి వుత్తం హోతి. అయమ్పి అరియమగ్గభావనానుయుత్తో భిక్ఖు యథా సమ్మాదిట్ఠిఆదీసు ఏకేకో ధమ్మో కిలేసపరిచ్చాగవోసగ్గత్థఞ్చ నిబ్బానపక్ఖన్దనవోసగ్గత్థఞ్చ పరిపచ్చతి, యథా చ పరిపక్కో హోతి, తథా నం భావేతి.

**౨౩**. **బీజగామభూతగామా**తి ఏత్థ మూలబీజం ఖన్ధబీజం అగ్గబీజం ఫళుబీజం బీజబీజన్తి (పాచి॰ ౯౧) పఞ్చవిధం బీజం, బీజగామో నామ బీజసమూహోతి అత్థో. తదేవ పన సమ్పన్ననీలఙ్కురపాతుభావతో పట్ఠాయ భూతగామో నామ, భూతానం జాతానం నిబ్బత్తమూలనీలఙ్కురానం సమూహోతి అత్థో. దేవతాపరిగ్గహే సతి నీలఙ్కురకాలతో పభుతి హోతీతి తేసం దేవతాసఙ్ఖాతానం భూతానం గామోతిపి భూతగామోతి వదన్తి. **వుద్ధి**న్తి అఙ్కురాదివసేన. **విరుళ్హి**న్తి ఖన్ధాదివసేన. **వేపుల్ల**న్తి పుప్ఫాదివసేన. ధమ్మేసు పన **వుద్ధి**న్తి అపుబ్బధమ్మప్పవత్తివసేన. **విరుళి**న్తి సకిచ్చకరణసాధనవసేన. **వేపుల్ల**న్తి కిచ్చనిప్ఫత్తివసేన విపులభావన్తి అత్థో. విపులత్తన్తిపి పాఠో. అథ వా ఏతాని తీణి పదాని సీలసమాధిపఞ్ఞాహిపి యోజేన్తి.

## మగ్గఙ్గనిద్దేసవణ్ణనా

**౨౪**. సుత్తన్తనిద్దేసే **సమ్మాదిట్ఠియా**తి సామివచనం. ఝానవిపస్సనామగ్గఫలనిబ్బానేసు లోకియవిరతిసమ్పయుత్తచిత్తే చ యథాయోగం సమ్పయోగతో చ ఆరమ్మణతో చ వత్తమానాయ సమ్మాదిట్ఠియా సామఞ్ఞలక్ఖణతో ఏకీభూతాయ సమ్మాదిట్ఠియా. **విక్ఖమ్భనవివేకో**తి విక్ఖమ్భనవసేన దూరీకరణవసేన వివేకో. కేసం? నీవరణానం. తస్స **పఠమం ఝానం భావయతో**తిఆది విక్ఖమ్భనవసేన పఠమజ్ఝానమేవ వుత్తం. తస్మిం వుత్తే సేసజ్ఝానానిపి

వుత్తానేవ హోన్తి. ఝానేసుపి సమ్మాదిట్ఠియా విజ్జమానత్తా సమ్మాదిట్ఠియా వివేకో నామ హోతి. **తదఙ్గవివేకో**తి తేన తేన విపస్సనాఞాణఙ్గేన వివేకో. **దిట్ఠిగతాన**న్తి దిట్ఠివివేకస్స దుక్కరత్తా పధానత్తా చ దిట్ఠివివేకోవ వుత్తో. తస్మిం వుత్తే నిచ్చసఞ్ఞాదివివేకోపి వుత్తోవ హోతి. **నిబ్బేధభాగియం సమాధి**న్తి విపస్సనాసమ్పయుత్తసమాధిం. **సముచ్ఛేదవివేకో**తి కిలేసానం సముచ్ఛేదేన వివేకో. **లోకుత్తరం ఖయగామిమగ్గ**న్తి ఖయసఙ్ఖాతనిబ్బానగామిలోకుత్తరమగ్గం. **పటిప్పస్సద్ధివివేకో**తి కిలేసానం పటిప్పస్సద్ధియా వివేకో. **నిస్సరణవివేకో**తి సబ్బసఙ్ఖతనిస్సరణభూతో సఙ్ఖారవివేకో. **ఛన్దజాతో హోతీ**తి పుబ్బభాగే జాతధమ్మఛన్దో హోతి. **సద్ధాధిముత్తో**తి పుబ్బభాగేయేవ సద్ధాయ అధిముత్తో హోతి. **చిత్తఞ్చస్స స్వాధిట్ఠిత**న్తి పుబ్బభాగేయేవ చిత్తఞ్చ అస్స యోగిస్స సుఅధిట్ఠితం సుట్ఠు పతిట్ఠితం హోతి. ఇతి ఛన్దో సద్ధా చిత్తన్తి ఇమే తయో ధమ్మా పుబ్బభాగే ఉప్పన్నవివేకానం ఉపనిస్సయత్తా నిస్సయా నామ. కేచి పన "చిత్తఞ్చస్స స్వాధిట్ఠితన్తి సమాధి వుత్తో"తి వదన్తి. **విరాగాదీ**సుపి ఏసేవ నయో.

నిరోధవారే పన నిరోధసద్దతో అఞ్ఞం పరియాయవచనం దస్సేన్తేన **అమతా ధాతూ**తి వుత్తం, సేసేసు **నిరోధో నిబ్బాన**న్తి ఉభయత్థాపి నిబ్బానమేవ. **ద్వాదస నిస్సయా**తి ఛన్దసద్ధాచిత్తానియేవ వివేకాదీసు చతూసు ఏకేకస్మిం తయో తయో కత్వా ద్వాదస నిస్సయా హోన్తి.

**౨౫.** సమ్మాసఙ్కప్పవాయామసతిసమాధీనమ్పి ఇమినావ నయేన అత్థయోజనా వేదితబ్బా. సమ్మావాచాకమ్మన్తాజీవానం పన ఝానక్ఖణే విపస్సనాక్ఖణే చ అభావా ఝానవిపస్సనానం పుబ్బభాగపరభాగవసేన వత్తమానా విరతియో ఝానవిపస్సనా సన్నిస్సితా కత్వా వుత్తాతి వేదితబ్బం. నీవరణానం దిట్ఠిగతానఞ్చ వివేకవిరాగనిరోధపటినిస్సగ్గా తథా పవత్తమానానం విరతీనం వివేకాదయో నామాతి వేదితబ్బం. యథా అట్ఠకనిపాతే "తతో, త్వం భిక్ఖు, ఇమం సమాధిం సవితక్కం సవిచారమ్పి భావేయ్యాసి, అవితక్కవిచారమత్తమ్పి భావేయ్యాసి, అవితక్కం అవిచారమ్పి భావేయ్యాసి, సప్పీతికమ్పి భావేయ్యాసి, నిప్పీతికమ్పి భావేయ్యాసి, సాతసహగతమ్పి భావేయ్యాసి, ఉపేక్ఖాసహగతమ్పి భావేయ్యాసీ"తి (అ. ని. ౮.౬౩) మేత్తాదయో కాయానుపస్సనాదయో చ నియకజ్ఝత్తమూలసమాధివసేన చతుక్కపఞ్చకజ్ఝానికా వియ వుత్తా, ఏవమిధాపి పుబ్బభాగపరభాగవసేన విరతియో వుత్తాతి వేదితబ్బం. బ్యఞ్జనచ్ఛాయామత్తం గహేత్వా న భగవా అబ్భాచిక్ఖితబ్బో. గమ్భీరఞ్హి బుద్ధవచనం, ఆచరియే పయిరుపాసిత్వా అధిప్పాయతో గహేతబ్బం.

**౨౬-౨౭.** బోజ్ఝఙ్గబలఇన్ద్రియవారేసుపి ఇమినావ నయేన అత్థో వేదితబ్బోతి.

వివేకకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

# ౫. చరియాకథా

## చరియాకథావణ్ణనా

**౨౮-౨౯**. ఇదాని వివేకకథానన్తరం పరమవివేకభూతస్స నిస్సరణవివేకసఙ్ఖాతస్స నిబ్బానస్స సచ్ఛికరణీయస్స సచ్ఛికిరియోపాయదస్సనత్థం, తథా సచ్ఛికతనిరోధస్స లోకహితసుఖకిరియాకరణదస్సనత్థఞ్చ ఇన్ద్రియకథాయ నిద్దిట్ఠాపి చరియాకథా పున కథితా. తస్సా అత్థవణ్ణనా ఇన్ద్రియకథాయ కథితాయేవాతి.

చరియాకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

# ౬. పాటిహారియకథా

## పాటిహారియకథావణ్ణనా

**౩౦.** ఇదాని లోకత్థచరియాపరియోసానాయ చరియాకథాయ అనన్తరం లోకత్థానుసాసనపరియోసానం పాటిహారియం దస్సేన్తేన కథితాయ సుత్తన్తపుబ్బఙ్గమాయ పాటిహారియకథాయ అపుబ్బత్థానువణ్ణనా. తత్థ సుత్తన్తే తావ **పాటిహారియానీ**తి పచ్చనీకపటిహరణవసేన పాటిహారియాని. **ఇద్ధిపాటిహారియ**న్తి ఇజ్ఝనవసేన ఇద్ధి, పటిహరణవసేన పాటిహారియం, ఇద్ధియేవ పాటిహారియం ఇద్ధిపాటిహారియం. ఇతరేసు పన ఆదిస్సనవసేన **ఆదేసనం,** అనుసాసనవసేన **అనుసాసనీ**. సేసం వుత్తనయమేవ.

**ఇధా**తి ఇమస్మిం లోకే. **ఏకచ్చో**తి ఏకో పోసో. ఇద్ధిపాటిహారియనిద్దేసో హేట్ఠా వుత్తత్థోయేవ. **నిమిత్తేన ఆదిసతీ**తి ఆగతనిమిత్తేన వా గతనిమిత్తేన వా ఠితనిమిత్తేన వా కథేతి. **ఏవమ్పి తే మనో**తి ఏవమ్పి తవ మనో సోమనస్సితో వా దోమనస్సితో వా కామవితక్కాదిసమ్పయుత్తో వా. అపి-సద్దో సమ్పిణ్డనత్థో. **ఇత్థమ్పి తే మనో**తి సోమనస్సితాదితో ఏకేకవిధేపి చిత్తే నానప్పకారపరిదీపనం. **ఇతిపి తే చిత్త**న్తి ఇతిపి తవ చిత్తం, ఇమఞ్చ ఇమఞ్చ అత్థం చిన్తయమానం పవత్తతీతి అత్థో. **బహుం చేపి ఆదిసతీ**తి చిత్తతో అఞ్ఞం వా ఇదఞ్చ ఇదఞ్చ నామ అహోసి భవతి భవిస్సతీతి బహుకమ్పి కథేతి. **తథేవ తం హోతి, నో అఞ్ఞథా**తి తం సబ్బమ్పి యథా యథా కథితం, తథేవ హోతి, అఞ్ఞథా న హోతి.

**న హేవ ఖో నిమిత్తేన ఆదిసతీ**తి నిమిత్తం జానన్తోపి కేవలం నిమిత్తేనేవ న కథేతి. **అపిచా**తి అపరపరియాయదస్సనం. **మనుస్సాన**న్తి చిత్తం జాననకమనుస్సానం. **అమనుస్సాన**న్తి సావితానం వా అస్సావితానం వా యక్ఖపిసాచాదీనం. **దేవతాన**న్తి చాతుమహారాజికాదీనం . **సద్దం సుత్వా**తి అఞ్ఞస్స చిత్తం ఞత్వా కథేన్తానం సద్దం సుణిత్వా. **పనా**తి నిపాతో పున ఆరమ్భే. **వితక్కయతో**తి యం వా తం వా వితక్కేన వితక్కేన్తస్స. **విచారయతో**తి వితక్కసమ్పయుత్తేనేవ విచారేన విచారేన్తస్స. **వితక్కవిప్ఫారసద్దం సుత్వా**తి వితక్కవేగవసేన ఉప్పన్నం విప్పలపన్తానం సుత్తప్పమత్తాదీనం కూజనసద్దం సుత్వా. యం వితక్కయతో సో సద్దో ఉప్పన్నో, తస్స వసేన "ఏవమ్పి తే మనో"తిఆదీని ఆదిసతి.

**అవితక్కం అవిచారం సమాధి**న్తి వితక్కవిచారక్ఖోభవిరహితసన్తచిత్తస్సాపి జాననసమత్థతం దస్సేన్తేన వుత్తం, సేసచిత్తజాననే పన వత్తబ్బమేవ నత్థి. **చేతసా చేతో పరిచ్చ పజానాతీ**తి చేతోపరియఞాణలాభీ. **భోతో**తి భవన్తస్స. **మనోసఙ్ఖారా పణిహితా**తి చిత్తసఙ్ఖారా ఠపితా. **అముకం నామ వితక్కం వితక్కయిస్సతీ**తి కుసలాదివితక్కం వితక్కయిస్సతి పవత్తయిస్సతీతి పజానాతి. పజానన్తో చ ఆగమనేన జానాతి, పుబ్బభాగేన జానాతి, అన్తోసమాపత్తియం చిత్తం ఓలోకేత్వా జానాతి. **ఆగమనేన జానాతి** నామ కసిణపరికమ్మకాలేయేవ "యేనాకారేనేస కసిణభావనం ఆరద్ధో పఠమజ్ఝానం వా దుతియాదిజ్ఝానం వా అట్ఠ సమాపత్తియో వా ఉప్పాదేస్సతీ"తి జానాతి. **పుబ్బభాగేన జానాతి** నామ పఠమవిపస్సనాయ ఆరద్ధాయ ఏవం జానాతి, "యేనాకారేనేస విపస్సనం ఆరద్ధో సోతాపత్తిమగ్గం వా ఉప్పాదేస్సతి…పే.… అరహత్తమగ్గం వా ఉప్పాదేస్సతీ"తి జానాతి. **అన్తోసమాపత్తియం చిత్తం ఓలోకేత్వా జానాతి** నామ "యేనాకారేన ఇమస్స మనోసఙ్ఖారా ఠపితా, ఇమస్స నామ చిత్తస్స అనన్తరా ఇమం నామ వితక్కం వితక్కేస్సతి, ఇతో వుట్ఠితస్స ఏతస్స హానభాగియో వా సమాధి భవిస్సతి, ఠితిభాగియో వా విసేసభాగియో వా నిబ్బేధభాగియో వా, అభిఞ్ఞాయో వా ఉప్పాదేస్సతీ"తి జానాతి. **బహుం చేపి**

**ఆదిసతీ**తి చేతోపరియఞాణస్స చిత్తచేతసికానంయేవ ఆరమ్మణకరణతో సరాగాదిసోళసపభేదవసేనేవ బహుం చేపి కథేతి, న అఞ్ఞవసేనాతి వేదితబ్బం. **తథేవ తం హోతీ**తి ఇదం ఏకంసేన తథేవ హోతి. చేతోపరియఞాణవసేన ఞాతఞ్హి అఞ్ఞథాభావీ నామ నత్థి.

**ఏవం వితక్కేథా**తి ఏవం నేక్ఖమ్మవితక్కాదయో పవత్తేన్తా వితక్కేథ. **మా ఏవం వితక్కయిత్థా**తి ఏవం కామవితక్కాదయో పవత్తేన్తా మా వితక్కయిత్థ . **ఏవం మనసి కరోథా**తి ఏవం అనిచ్చసఞ్ఞమేవ, దుక్ఖసఞ్ఞాదీసు వా అఞ్ఞతరం మనసి కరోథ. **మా ఏవం మనసాకత్థా**తి ఏవం నిచ్చన్తిఆదినా నయేన మా మనసి అకత్థ. **ఇదం పజహథా**తి ఇదం పఞ్చకామగుణరాగాదిం పజహథ. **ఇదం ఉపసమ్పజ్జ విహరథా**తి ఇదం చతుమగ్గఫలప్పభేదం లోకుత్తరధమ్మమేవ పాపుణిత్వా నిప్ఫాదేత్వా విహరథ.

౩౧. ఇదాని ఇద్ధిపాటిహారియే అపరం పరియాయం విసేసేన దస్సేన్తో **నేక్ఖమ్మం ఇజ్ఝతీతి ఇద్ధీ**తిఆదిమాహ. తత్థ **కామచ్ఛన్దం పటిహరతీ**తి అత్తనో పటిపక్ఖభూతం కామచ్ఛన్దం పటిబలం హుత్వా హరతి పజహతీతి తదేవ నేక్ఖమ్మం పాటిహారియం నామాతి అత్థో. **యే తేన నేక్ఖమ్మేన సమన్నాగతా**తి ఏవం కామచ్ఛన్దపటిహారకేన తేన నేక్ఖమ్మేన యే పుగ్గలా పటిలాభవసేన సమన్నాగతా. **విసుద్ధచిత్తా**తి కామచ్ఛన్దాభావతో విసుద్ధచిత్తా. **అనావిలసఙ్కప్పా**తి కామసఙ్కప్పేన అనాలులితనేక్ఖమ్మసఙ్కప్పా. **ఇతి ఆదేసనాపాటిహారియ**న్తి పరచిత్తకుసలేన వా అఞ్ఞేన వా సమ్మాసమ్బుద్ధేన వా బుద్ధసావకేహి వా ఏవం ఆదేసనా పాటిహారియన్తి అత్థో. అథ వా ఇతి ఏవం ఆదిసనం ఆదేసనాపాటిహారియన్తి ఆదేసనసద్దో పారసేసం కత్వా పయుజ్జితబ్బో. **ఏవం ఆసేవితబ్బ**న్తి ఇమినా చ పకారేన ఇమినా చ పకారేన ఆదితో సేవితబ్బం. సేసత్తయేపి ఏసేవ నయో. **తదనుధమ్మతా సతి ఉపట్ఠపేతబ్బా**తి తస్స నేక్ఖమ్మస్స అనుకూలభూతా సతి భుసం ఠపేతబ్బా. **ఇతి అనుసాసనీపాటిహారియ**న్తి ఏత్థ ఆదేసనాపాటిహారియయోజనాయ వియ యోజనా కాతబ్బా. అబ్యాపాదాదీసుపి ఏసేవ నయో. పాఠో పన ఝానాదీని సఙ్ఖిపిత్వా అన్తే అరహత్తమగ్గమేవ దస్సేత్వా లిఖితో. తత్థ చతూసుపి మగ్గేసు "ఏవం ఆసేవితబ్బో"తిఆది ఏకచిత్తక్ఖణికత్తా మగ్గస్స పుబ్బభాగవసేన వుత్తన్తి వేదితబ్బం. మగ్గస్స హి పుబ్బభాగభూతాయ లోకియమగ్గసఙ్ఖాతాయ వుట్ఠానగామినియా విపస్సనాయ మగ్గుప్పాదనత్థం ఆసేవనాదీసు కతేసు తాయ ఉప్పన్నో మగ్గోపి ఆసేవితో భావితో బహులీకతో నామ హోతీతి వేదితబ్బం. సబ్బత్థికవాదాచరియా పన "ఏకేకమగ్గో సోళసక్ఖణికో"తి వదన్తి. తదనుధమ్మతాసతిఉపట్ఠాపనం పన పుబ్బభాగే యుజ్జతియేవాతి.

౩౨. పున **నేక్ఖమ్మం ఇజ్ఝతీతి ఇద్ధీ**తిఆదీని "ఇద్ధిపాటిహారియ"న్తిపదస్స కమ్మధారయసమాసత్తదీపనత్థం వుత్తాని. సుత్తన్తే వుత్తేసు తీసు ఇద్ధిపాటిహారియస్సేవ సమాసత్తే వుత్తే సేసానం ద్విన్నమ్పి వుత్తోవ హోతీతి ఇమస్మిం పరియాయే మూలభూతస్స ఇద్ధిపాటిహారియస్సేవ సమాసత్థో వుత్తోతి వేదితబ్బన్తి.

పాటిహారియకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

# ౭. సమసీసకథా

## సమసీసకథావణ్ణనా

**౩౩.** ఇదాని పాటిహారియకథానన్తరం ఆదిపాటిహారియభూతస్స ఇద్ధిపాటిహారియసఙ్గహితస్స సమసీసిభావస్స ఇద్ధిపాటిహారియభావదీపనత్థం ఞాణకథాయ నిద్దిట్ఠాపి సమసీసకథా ఇద్ధిపాటిహారియసమ్బన్ధేన పున కథితా. తస్సా అత్థవణ్ణనా తత్థ కథితాయేవాతి.

సమసీసకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

# ๘. సతిపట్ఠానకథా

## సతిపట్ఠానకథావణ్ణనా

**౩౪**. ఇదాని సమసీసకథానన్తరం అత్తనా వుత్తస్స ఇద్ధిపాటిహారియస్స సాధకే సత్త అనుపస్సనావిసేసే దస్సేన్తేన కథితాయ సుత్తన్తపుబ్బఙ్గమాయ సతిపట్ఠానకథాయ అపుబ్బత్థానువణ్ణనా. తత్థ సుత్తన్తే తావ **చత్తారో**తి గణనపరిచ్ఛేదో, తేన న తతో హేట్ఠా, న ఉద్ధన్తి సతిపట్ఠానపరిచ్ఛేదం దీపేతి. **ఇమే**తి నిద్దిసితబ్బనిదస్సనం. **భిక్ఖవే**తి ధమ్మపటిగ్గాహకపుగ్గలాలపనం. **సతిపట్ఠానా**తి తయో సతిపట్ఠానా సతిగోచరోపి, తిధా పటిపన్నేసు సావకేసు సత్థునో పటిఘానునయవీతివత్తతాపి, సతిపి. "చతున్నం, భిక్ఖవే, సతిపట్ఠానానం సముదయఞ్చ అత్థఙ్గమఞ్చ దేసేస్సామీ"తిఆదీసు (సం॰ ని॰ ౫.౪౦౮) హి సతిగోచరో "సతిపట్ఠాన"న్తి వుత్తో. తస్సత్థో – పతిట్ఠాతి తస్మిన్తి పట్ఠానం. కా పతిట్ఠాతి? సతి. సతియా పట్ఠానం సతిపట్ఠానన్తి.

"తయో సతిపట్ఠానా యదరియో సేవతి, యదరియో సేవమానో సత్థా గణమనుసాసితుమరహతీ"తి (మ॰ ని॰ ౩.౩౦౪, ౩౧౧) ఏత్థ తిధా పటిపన్నేసు సావకేసు సత్థునో పటిఘానునయవీతివత్తతా "సతిపట్ఠాన"న్తి వుత్తా. తస్సత్థో – పట్ఠపేతబ్బతో పట్ఠానం, పవత్తయితబ్బతోతి అత్థో. కేన పట్ఠపేతబ్బతోతి? సతియా. సతియా పట్ఠానం సతిపట్ఠానన్తి. "చత్తారో సతిపట్ఠానా భావితా బహులీకతా సత్త బోజ్ఝఙ్గే పరిపూరేన్తీ"తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౩.౧౪౭) పన సతియేవ "సతిపట్ఠాన"న్తి వుత్తా. తస్సత్థో – పతిట్ఠాతీతి పట్ఠానం, ఉపట్ఠాతి ఓక్కన్దిత్వా పక్ఖన్దిత్వా వత్తతీతి అత్థో. సతియేవ పట్ఠానం సతిపట్ఠానం. అథ వా సరణట్ఠేన సతి, ఉపట్ఠానట్ఠేన ఉపట్ఠానం. ఇతి సతి చ సా ఉపట్ఠానఞ్చాతిపి సతిపట్ఠానం. ఇదమిధ అధిప్పేతం. యది ఏవం కస్మా సతిపట్ఠానాతి బహువచనం కతన్తి? సతిబహుత్తా. ఆరమ్మణభేదేన హి బహుకా తా సతియోతి.

**కతమే చత్తారో**తి కథేతుకమ్యతాపుచ్ఛా. **ఇధా**తి ఇమస్మిం సాసనే. **భిక్ఖూ**తి సంసారే భయం ఇక్ఖతీతి భిక్ఖు. సేసపదానం అత్థవణ్ణనా పనేత్థ సుతమయఞాణకథాయ మగ్గసచ్చనిద్దేసవణ్ణనాయం వుత్తాయేవాతి.

కస్మా పన భగవతా చత్తారోవ సతిపట్ఠానా వుత్తా అనూనా అనధికాతి? వేనేయ్యహితత్తా. తణ్హాచరితదిట్ఠిచరితసమథయానికవిపస్సనాయానికేసు హి మన్దతిక్ఖవసేన ద్వేధా ద్వేధా పవత్తేసు మన్దస్స తణ్హాచరితస్స ఓళారికం కాయానుపస్సనాసతిపట్ఠానం విసుద్ధిమగ్గో, తిక్ఖస్స సుఖుమం వేదనానుపస్సనాసతిపట్ఠానం. దిట్ఠిచరితస్సాపి మన్దస్స నాతిప్పభేదగతం చిత్తానుపస్సనాసతిపట్ఠానం విసుద్ధిమగ్గో, తిక్ఖస్స అతిప్పభేదగతం ధమ్మానుపస్సనాసతిపట్ఠానం. సమథయానికస్స చ మన్దస్స అకిచ్ఛేన అధిగన్తబ్బనిమిత్తం పఠమం సతిపట్ఠానం విసుద్ధిమగ్గో, తిక్ఖస్స ఓళారికారమ్మణే అసణ్ఠహనతో దుతియం. విపస్సనాయానికస్సపి మన్దస్స నాతిప్పభేదగతారమ్మణం తతియం, తిక్ఖస్స అతిప్పభేదగతారమ్మణం చతుత్థం. ఇతి చత్తారోవ వుత్తా అనూనా అనధికాతి.

సుభసుఖనిచ్చఅత్తవిపల్లాసప్పహానత్థం వా. కాయో హి అసుభో, తత్థ చ సుభవిపల్లాసవిపల్లత్థా సత్తా. తేసం తత్థ అసుభభావదస్సనేన తస్స విపల్లాసస్స పహానత్థం పఠమం సతిపట్ఠానం వుత్తం. సుఖం నిచ్చం అత్తాతి గహితేసుపి చ వేదనాదీసు వేదనా దుక్ఖా, చిత్తం అనిచ్చం, ధమ్మా అనత్తా, తేసు చ సుఖనిచ్చఅత్తవిపల్లాసవిపల్లత్థా సత్తా. తేసం తత్థ

దుక్ఖాదిభావదస్సనేన తేసం విపల్లాసానం పహానత్థం సేసాని తీణి వుత్తానీతి ఏవం సుభసుఖనిచ్చఅత్తవిపల్లాసప్పహానత్థం వా చత్తారోవ వుత్తా. న కేవలఞ్చ విపల్లాసప్పహానత్థమేవ, చతురోఘయోగాసవగన్థఉపాదానఅగతిప్పహానత్థమ్పి చతుబ్బిధాహారపరిఞ్ఞత్థమ్పి చత్తారోవ వుత్తాతి వేదితబ్బం.

**౩౮**. (క) సుత్తన్తనిద్దేసే **పథవీకాయ**న్తి ఇమస్మిం రూపకాయే పథవీధాతు. సకలసరీరే పన పథవీధాతూనం బహుకత్తా సబ్బపథవీధాతుసఙ్గహత్థం సమూహత్థేన కాయగ్గహణం కతం. **ఆపోకాయా**దీసుపి ఏసేవ నయో. **కేసకాయా**దీనమ్పి బహుకత్తా కేసకాయాదిగహణం కతం. **వక్కా**దీని పన పరిచ్ఛిన్నత్తా కాయగ్గహణం నారహన్తీతి తేసం గహణం న కతన్తి వేదితబ్బం.

(ఖ) **సుఖం వేదన**న్తిఆదీసు **సుఖం వేదన**న్తి కాయికం వా చేతసికం వా సుఖం వేదనం. తథా **దుక్ఖం వేదనం. అదుక్ఖమసుఖం వేదన**న్తి పన చేతసికమేవ ఉపేక్ఖావేదనం. **సామిసం సుఖం వేదన**న్తి ఛ గేహసితసోమనస్సవేదనా. **నిరామిసం సుఖం వేదన**న్తి ఛ నేక్ఖమ్మసితసోమనస్సవేదనా . **సామిసం దుక్ఖం వేదన**న్తి ఛ గేహసితదోమనస్సవేదనా. **నిరామిసం దుక్ఖం వేదన**న్తి ఛ నేక్ఖమ్మసితదోమనస్సవేదనా. **సామిసం అదుక్ఖమసుఖం వేదన**న్తి ఛ గేహసితఉపేక్ఖావేదనా. **నిరామిసం అదుక్ఖమసుఖం వేదన**న్తి ఛ నేక్ఖమ్మసితఉపేక్ఖావేదనా.

(గ) **సరాగం చిత్త**న్తిఆదీని ఞాణకథాయం వుత్తత్థాని.

(ఘ) **తదవసేసే ధమ్మే**తి తేహి కాయవేదనాచిత్తేహి అవసేసే తేభూమకధమ్మే. సబ్బత్థ **తేన ఞాణేనా**తి తేన సత్తవిధేన అనుపస్సనాఞాణేన. యాని పనేత్థ అన్తరన్తరా అవుత్తత్థాని, తాని హేట్ఠా తత్థ తత్థ వుత్తత్థానేవాతి.

సతిపట్ఠానకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

# ౯. విపస్సనాకథా

## విపస్సనాకథావణ్ణనా

**३౯.** ఇదాని విపస్సనాపటిసంయుత్తాయ సతిపట్ఠానకథాయ అనన్తరం విపస్సనాపభేదం దస్సేన్తేన కథితాయ సుత్తన్తపుబ్బఙ్గమాయ విపస్సనాకథాయ అపుబ్బత్థానువణ్ణనా. తత్థ సుత్తన్తే తావ **సో**ఇతి సబ్బనామమత్తా యో వా సో వా సబ్బోపి సఙ్గహితో హోతి. **వతా**తి ఏకంసత్థే నిపాతో. **కఞ్చి సఙ్ఖార**న్తి అప్పమత్తకమ్పి సఙ్ఖారం. **అనులోమికాయ ఖన్తియా**తి ఏత్థ విపస్సనాఞాణమేవ లోకుత్తరమగ్గం అనులోమేతీతి అనులోమికం, తదేవ ఖన్తిమపేక్ఖిత్వా అనులోమికా. సబ్బసఙ్ఖారా తస్స అనిచ్చతో దుక్ఖతో అనత్తతో ఖమన్తి రుచ్చన్తీతి ఖన్తి. సా ముదుకా మజ్ఝిమా తిక్ఖాతి తివిధా. కలాపసమ్మసనాదికా ఉదయబ్బయఞాణపరియోసానా ముదుకానులోమికా ఖన్తి. భఙ్గానుపస్సనాదికా సఙ్ఖారుపేక్ఖాఞాణపరియోసానా మజ్ఝిమానులోమికా ఖన్తి. అనులోమఞాణం తిక్ఖానులోమికా ఖన్తి. **సమన్నాగతో**తి ఉపేతో. **నేతం ఠానం విజ్జతీ**తి యథావుత్తం ఏతం ఠానం ఏతం కారణం న విజ్జతి. **సమ్మత్తనియామ**న్తి ఏత్థ “హితసుఖావహో మే భవిస్సతీ”తి ఏవం ఆసీసతో తథేవ సమ్భవతో అసుభాదీసు చ అసుభన్తిఆదిఅవిపరీతప్పవత్తిసబ్భావతో చ సమ్మా సభావోతి సమ్మత్తో, అనన్తరఫలదానాయ అరహత్తుప్పత్తియా చ నియామభూతత్తా నియామో, నిచ్ఛయోతి అత్థో. సమ్మత్తో చ సో నియామో చాతి సమ్మత్తనియామో. కో సో? లోకుత్తరమగ్గో, విసేసతో పన సోతాపత్తిమగ్గో. తేన హి మగ్గనియామేన నియతత్తా “నియతో సమ్బోధిపరాయణో”తి (పారా. ౨౧; దీ. ని. ౧.३౭३) వుత్తం. తం సమ్మత్తనియామం ఓక్కమిస్సతి పవిసిస్సతీతి ఏతం అట్ఠానన్తి అత్థో. గోత్రభునో పన మగ్గస్స ఆవజ్జనట్ఠానియత్తా తం అనాదియిత్వా అనులోమికఖన్తియా అనన్తరం సమ్మత్తనియామోక్కమనం వుత్తన్తి వేదితబ్బం. అథ వా అట్ఠారససు మహావిపస్సనాసు గోత్రభు వివట్టనానుపస్సనా హోతీతి అనులోమికఖన్తియా ఏవ సఙ్గహితా హోతి. చతూసుపి సుత్తన్తేసు ఇమినావ నయేన అత్థో వేదితబ్బో. ఏతేహి అనులోమికఖన్తిసమ్మత్తనియామచతుఅరియఫలవసేన చ ఛ ధమ్మాతి ఛక్కనిపాతే (అ. ని. ౬.౯౮, ౧౦౧) చత్తారో సుత్తన్తా వుత్తా. కణ్హపక్ఖసుక్కపక్ఖద్వయవసేన హి చత్తారో సుత్తన్తావ హోన్తీతి.

**४०. కతిహాకారేహీ**తిఆదికే పుచ్ఛాపుబ్బఙ్గమే సుత్తన్తనిద్దేసే **పఞ్చక్ఖన్ధే అనిచ్చతో**తిఆదీసు నామరూపఞ్చ నామరూపస్స పచ్చయే చ పరిగ్గహేత్వా కలాపసమ్మసనవసేన ఆరద్ధవిపస్సకో యోగావచరో పఞ్చసు ఖన్ధేసు ఏకేకం ఖన్ధం అనిచ్చన్తికతాయ ఆదిఅన్తవతాయ చ **అనిచ్చతో** పస్సతి . ఉప్పాదవయపటిపీళనతాయ దుక్ఖవత్థుతాయ చ **దుక్ఖతో**. పచ్చయయాపనీయతాయ రోగమూలతాయ చ **రోగతో**. దుక్ఖతాసూలయోగితాయ కిలేసాసుచిపగ్ఘరణతాయ ఉప్పాదజరాభఙ్గేహి ఉద్ధుమాతపరిపక్కపభిన్నతాయ చ **గణ్డతో**. పీళాజనకతాయ అన్తోతుదనతాయ దున్నీహరణీయతాయ చ **సల్లతో**. విగరహణీయతాయ అవడ్ఢిఆవహనతాయ అఘవత్థుతాయ చ **అఘతో**. అసేరిభావజనకతాయ ఆబాధపదట్ఠానతాయ చ **ఆబాధతో**. అవసతాయ అవిధేయ్యతాయ చ **పరతో**. బ్యాధిజరామరణేహి లుజ్జనపలుజ్జనతాయ **పలోకతో**. అనేకబ్యసనావహనతాయ **ఈతితో**. అవిదితానంయేవ విపులానం అనత్థానం ఆవహనతో సబ్బూపద్దవవత్థుతాయ చ **ఉపద్దవతో**. సబ్బభయానం ఆకరతాయ చ దుక్ఖవూపసమసఙ్ఖాతస్స పరమస్సాసస్స పటిపక్ఖభూతతాయ చ **భయతో**. అనేకేహి అనత్థేహి అనుబద్ధతాయ దోసూపసట్ఠతాయ ఉపసగ్గో వియ అనధివాసనారహతాయ చ **ఉపసగ్గతో**. బ్యాధిజరామరణేహి చేవ లోభాదీహి చ లోకధమ్మేహి పచలితతాయ **చలతో**. ఉపక్కమేన చేవ సరసేన చ

పభఙ్గుపగమనసీలతాయ **పభఙ్గుతో**. సబ్బావత్థనిపాతితాయ ఠిరభావస్స చ అభావతాయ **అద్ధువతో**. అతాయనతాయ చేవ అలబ్భనేయ్యఖేమతాయ చ **అతాణతో**. అల్లీయితుం అనరహతాయ అల్లీనానమ్పి చ లేణకిచ్చాకారితాయ **అలేణతో** . నిస్సితానం భయసారకత్తాభావేన **అసరణతో**. యథాపరికప్పితేహి ధువసుభసుఖత్తభావేహి రిత్తతాయ **రిత్తతో**. రిత్తతాయేవ **తుచ్ఛతో,** అప్పకత్తా వా. అప్పకమ్పి హి లోకే తుచ్ఛన్తి వుచ్చతి. సామినివాసివేదకకారకాధిట్ఠాయకవిరహితతాయ **సుఞ్ఞతో**. సయఞ్చ అసామికభావాదితాయ **అనత్తతో**. పవత్తిదుక్ఖతాయ దుక్ఖస్స చ ఆదీనవతాయ **ఆదీనవతో**. అథ వా ఆదీనం వాతి గచ్ఛతి పవత్తతీతి ఆదీనవో. కపణమనుస్సస్సేతం అధివచనం, ఖన్ధాపి చ కపణాయేవాతి ఆదీనవసదిసతాయ ఆదీనవతో. జరాయ చేవ మరణేన చాతి ద్వేధా పరిణామపకతితాయ **విపరిణామధమ్మతో**. దుబ్బలతాయ ఫేగ్గు వియ సుఖభఞ్జనీయతాయ చ **అసారకతో**. అఘహేతుతాయ **అఘమూలతో**. మిత్తముఖసపత్తో వియ విస్సాసఘాతితాయ **వధకతో**. విగతభవతాయ విభవసమ్భూతతాయ చ **విభవతో**. ఆసవపదట్ఠానతాయ **సాసవతో**. హేతుపచ్చయేహి అభిసఙ్ఖతతాయ **సఙ్ఖతతో**. మచ్చుమారకిలేసమారానం ఆమిసభూతతాయ **మారామిసతో**. జాతిజరాబ్యాధిమరణపకతితాయ **జాతిజరాబ్యాధిమరణధమ్మతో**. సోకపరిదేవఉపాయాసహేతుతాయ **సోకపరిదేవఉపాయాసధమ్మతో**. తణ్హాదిట్ఠిదుచ్చరితసంకిలేసానం విసయధమ్మతాయ **సంకిలేసికధమ్మతో** పస్సతి. సబ్బేసు చ ఇమేసు "పస్సతీ"తి పాఠసేసో దట్ఠబ్బో.

౩౮. **పఞ్చక్ఖన్ధే**తి సమూహతో వుత్తేపి ఏకేకఖన్ధవసేన అత్థవణ్ణనా కలాపసమ్మసనఞాణనిద్దేసే విసుం విసుం ఆగతత్తా పరియోసానే చ విసుం విసుం ఖన్ధానం వసేన అనుపస్సనానం గణితత్తా సమూహే పవత్తవచనానం అవయవేపి పవత్తిసమ్భవతో చ కతాతి వేదితబ్బా, విసుం విసుం పవత్తసమ్మసనానం ఏకతో సఙ్ఖిపిత్వా వచనవసేన వా "పఞ్చక్ఖన్ధే"తి వుత్తన్తి వేదితబ్బం. "ఏకప్పహారేన పఞ్చహి ఖన్ధేహి వుట్ఠాతీ"తి (విసుద్ధి॰ ౨.౭౮౩) అట్ఠకథావచనసబ్భావతో వా పఞ్చన్నం ఖన్ధానం ఏకతో సమ్మసనం వా యుజ్జతియేవాతి. **పఞ్చన్నం ఖన్ధానం నిరోధో నిచ్చం నిబ్బానన్తి పస్సన్తో**తిఆదీనవఞాణనిద్దేసే వుత్తనయేన విపస్సనాకాలే సన్తిపదఞాణవసేన నిచ్చం నిబ్బానన్తి పస్సన్తో. **సమ్మత్తనియామం ఓక్కమతీ**తి మగ్గక్ఖణే ఓక్కమతి, ఫలక్ఖణే పన ఓక్కన్తో నామ హోతి. ఏసేవ నయో సబ్బేసుపి నియామోక్కమనపరియాయేసు. **ఆరోగ్య**న్తి ఆరోగ్యభూతం. **విసల్ల**న్తి సల్లవిరహితం. ఏసేవ నయో ఈదిసేసు. **అనాబాధ**న్తి ఆబాధవిరహితం, ఆబాధపటిపక్ఖభూతం వా. ఏస నయో ఈదిసేసు. **అపరప్పచ్చయ**న్తి అఞ్ఞపచ్చయవిరహితం. **ఉపస్సగ్గతో**తి చ **అనుపస్సగ్గ**న్తి చ కేచి సంయోగం కత్వా పఠన్తి. **పరమసుఞ్ఞ**న్తి సబ్బసఙ్ఖారసుఞ్ఞత్తా ఉత్తమత్తా చ పరమసుఞ్ఞం. **పరమత్థ**న్తి సఙ్ఖతాసఙ్ఖతానం అగ్గభూతత్తా ఉత్తమత్థం . లిఙ్గవిపల్లాసవసేన నపుంసకవచనం. నిబ్బానస్స చ సుఞ్ఞత్తా అనత్తత్తా చ ఇమస్మిం ద్వయే పటిలోమపరియాయో న వుత్తో. **అనాసవ**న్తి ఆసవవిరహితం. **నిరామిస**న్తి ఆమిసవిరహితం. **అజాత**న్తి జాతివిరహితత్తా అనుప్పన్నం. **అమత**న్తి భఙ్గాభావతో మరణవిరహితం. మరణమ్పి హి నపుంసకభావవచనవసేన "మత"న్తి వుచ్చతి.

౩౯. ఏవమిమాయ పటిపాటియా వుత్తాసు ఆకారభేదభిన్నాసు చత్తాలీసాయ అనుపస్సనాసు సభావసఙ్గహవసేన తీసుయేవ అనుపస్సనాసు ఏకసఙ్గహం కరోన్తో **అనిచ్చతోతి అనిచ్చానుపస్సనా**తిఆదిమాహ. తాసు యథానురూపం అనిచ్చదుక్ఖానత్తత్తే యోజనా కాతబ్బా. అవసానే పనేతా విసుం విసుం గణనవసేన దస్సితా. గణనాసు చ గణనపటిపాటివసేన పఠమం అనత్తానుపస్సనా గణితా. తత్థ **పఞ్చవీసతీ**తి "పరతో రిత్తతో తుచ్ఛతో సుఞ్ఞతో అనత్తతో"తి ఏకేకస్మిం ఖన్ధే పఞ్చ పఞ్చ కత్వా పఞ్చసు ఖన్ధేసు పఞ్చవీసతి **అనత్తానుపస్సనా. పణ్ణాసా**తి "అనిచ్చతో పలోకతో చలతో

పభఙ్గతో అద్ధువతో విపరిణామధమ్మతో అసారకతో విభవతో సఙ్ఖతతో మరణధమ్మతో”తి ఏకేకస్మిం ఖన్ధే దస దస కత్వా పఞ్చసు ఖన్ధేసు పణ్ణాసం **అనిచ్చానుపస్సనా. సతం పఞ్చవీసతి చేవా**తి సేసా “దుక్ఖతో రోగతో”తిఆదయో ఏకేకస్మిం ఖన్ధే పఞ్చవీసతి పఞ్చవీసతి కత్వా పఞ్చసు ఖన్ధేసు పఞ్చవీసతిసతం **దుక్ఖానుపస్సనా. యాని దుక్ఖే పవుచ్చరే**తి యా అనుపస్సనా దుక్ఖే ఖన్ధపఞ్చకే గణనవసేన పవుచ్చన్తి, తా సతం పఞ్చవీసతి చేవాతి సమ్బన్ధో వేదితబ్బో. “యానీ”తి చేత్థ లిఙ్గవిపల్లాసో దట్ఠబ్బోతి.

విపస్సనాకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

# ౧౦. మాతికాకథా

## మాతికాకథావణ్ణనా

**౪౦.** ఇదాని మహాథేరో విపస్సనాకథానన్తరం సకలే పటిసమ్భిదామగ్గే నిద్దిట్ఠే సమథవిపస్సనామగ్గనిబ్బానధమ్మే ఆకారనానత్తవసేన నానాపరియాయేహి థోమేతుకామో **నిచ్ఛాతో**తిఆదీని ఏకూనవీసతి మాతికాపదాని ఉద్దిసిత్వా తేసం నిద్దేసవసేన మాతికాకథం నామ కథేసి. తస్సా అయం అపుబ్బత్థానువణ్ణనా. మాతికాయ తావ **నిచ్ఛాతో**తి అమిలాతో. సబ్బేపి హి కిలేసా పీళాయోగతో మిలాతా, రాగోపి తావ నిరన్తరప్పవత్తో సరీరం దహతి, కిం పనఞ్ఞే కిలేసా . "తయోమే, భిక్ఖవే, అగ్గీ రాగగ్గి దోసగ్గి మోహగ్గీ"తి (ఇతివు. ౯౩; దీ. ని. ౩.౩౦౫) పన కిలేసనాయకా తయో ఏవ కిలేసా వుత్తా, తంసమ్పయుత్తాపి పన దహన్తియేవ. ఏవం ఛాతకిలేసాభావతో నిచ్ఛాతో. కో సో? విమోక్ఖసమ్బన్ధేన విమోక్ఖోతి దట్ఠబ్బో. ముచ్చతీతి **మోక్ఖో**. విముచ్చతీతి **విమోక్ఖో**తి అత్థో. ఇదమేకం మాతికాపదం. **విజ్జావిముత్తీ**తి విజ్జాయేవ విముత్తి. ఇదమేకం మాతికాపదం. **ఝానవిమోక్ఖో**తి ఝానమేవ విమోక్ఖో. ఇదమేకం మాతికాపదం. సేసాని ఏకేకానేవాతి ఏవం ఏకూనవీసతి మాతికాపదాని.

**౪౧. నేక్ఖమ్మేన కామచ్ఛన్దతో నిచ్ఛాతో**తి నేక్ఖమ్మేన కామచ్ఛన్దతో అపేతత్తా కామచ్ఛన్దతో నిక్కిలేసో యోగీ. తేన పటిలద్ధం నేక్ఖమ్మమ్పి నిచ్ఛాతో నిక్కిలేసో విమోక్ఖో. ఏవం సేసేసుపి. **నేక్ఖమ్మేన కామచ్ఛన్దతో ముచ్చతీతి విమోక్ఖో**తి నేక్ఖమ్మేన కామచ్ఛన్దతో యోగీ ముచ్చతీతి తం నేక్ఖమ్మం విమోక్ఖోతి అత్థో. ఏవం సేసేసుపి. **విజ్జతీతి విజ్జా**తి సభావతో విజ్జతి అత్థి ఉపలబ్భతీతి విజ్జా నామాతి అత్థో. అథ వా సభావజాననత్థం పటిపన్నేహి యోగీహి సభావం వేదీయతి జానీయతీతి విజ్జా నామాతి అత్థో. అథ వా విసేసలాభత్థం పటిపన్నేహి యోగీహి వేదీయతి పటిలాభీయతీతి విజ్జా నామాతి అత్థో. అథ వా అత్తనా విన్దితబ్బం భూమిం విన్దతి లభతీతి విజ్జా నామాతి అత్థో. అథ వా సభావదస్సనహేతుత్తా సభావం విదితం కరోతీతి విజ్జా నామాతి అత్థో. **విజ్జన్తో ముచ్చతి, ముచ్చన్తో విజ్జతీ**తి యథావుత్తో ధమ్మో యథావుత్తేనత్థేన విజ్జమానో యథావుత్తతో ముచ్చతి, యథావుత్తతో ముచ్చమానో యథావుత్తేనత్థేన విజ్జతీతి విజ్జావిముత్తి నామాతి అత్థో.

**కామచ్ఛన్దం సంవరట్ఠేనా**తి కామచ్ఛన్దనివారణట్ఠేన తం నేక్ఖమ్మం **సీలవిసుద్ధి** నామాతి అత్థో. తంయేవ అవిక్ఖేపహేతుత్తా అవిక్ఖేపట్ఠేన **చిత్తవిసుద్ధి**. దస్సనహేతుత్తా దస్సనట్ఠేన **దిట్ఠివిసుద్ధి**. సేసేసుపి ఏసేవ నయో. **పటిప్పస్సమ్భేతీ**తి నేక్ఖమ్మాదినా కామచ్ఛన్దాదికం యోగావచరో పటిప్పస్సమ్భేతీతి నేక్ఖమ్మాదికో ధమ్మో పస్సద్ధి నామాతి అత్థో. **పహీనత్తా**తి తేన తేన పహానేన పహీనత్తా. **ఞాతట్ఠేన ఞాణన్తి** ఝానపచ్చవేక్ఖణావసేన విపస్సనావసేన మగ్గపచ్చవేక్ఖణావసేన ఞాతట్ఠేన నేక్ఖమ్మాదికం ఞాణం నామాతి అత్థో. **దిట్ఠత్తా దస్సనన్తి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. **విసుజ్ఝతీ**తి యోగీ, నేక్ఖమ్మాదికా **విసుద్ధి**.

నేక్ఖమ్మనిద్దేసే నేక్ఖమ్మం అలోభత్తా కామరాగతో నిస్సటన్తి **నిస్సరణం**. తతో నిక్ఖన్తన్తి **నేక్ఖమ్మం**. "రూపానమేతం నిస్సరణం యదిదం నేక్ఖమ్మ"న్తి వుచ్చమానే ఆరుప్పవిసేసస్స అదిస్సనతో విసేసస్స దస్సనత్థం అఞ్ఞత్థ వుత్తపాఠక్కమేనేవ **యదిదం ఆరుప్ప**న్తి వుత్తం. తఞ్చ ఆరుప్పం రూపతో నిక్ఖన్తత్తా నేక్ఖమ్మం నామాతి అధికారవసేనేవ వుత్తం హోతి. **భూత**న్తి ఉప్పాదసమాయోగదీపనం. **సఙ్ఖత**న్తి పచ్చయబలవిసేసదస్సనం. **పటిచ్చసముప్పన్న**న్తి పచ్చయసమాయోగేపి పచ్చయానం అబ్యాపారభావదస్సనం. **నిరోధో తస్స నేక్ఖమ్మ**న్తి నిబ్బానం తతో సఙ్ఖతతో నిక్ఖన్తత్తా తస్స సఙ్ఖతస్స నేక్ఖమ్మం

నామ. ఆరుప్పస్స చ నిరోధస్స చ గహణం అఞ్ఞత్థ పాఠే వుత్తక్కమేనేవ కతం. "కామచ్ఛన్దస్స నేక్ఖమ్మం నేక్ఖమ్మ"న్తి వుచ్చమానే పునరుత్తం హోతి. నేక్ఖమ్మవచనేనేవ చ తస్స నేక్ఖమ్మసిద్ధీతి తం అవత్వా సేసనేక్ఖమ్మమేవ వుత్తం. తం ఉజుకమేవ. నిస్సరణనిద్దేసేపి ఇమినావ నయేన అత్థో వేదితబ్బో. నిస్సరణీయా ధాతుయో పనేత్థ ఉజుకమేవ నేక్ఖమ్మన్తి వుత్తం. **పవివేకో**తి పవివిత్తభావో నేక్ఖమ్మాదికోయేవ. **వోసజ్జతీ**తి యోగీ, నేక్ఖమ్మాదయో **వోసగ్గో**. నేక్ఖమ్మం పవత్తేన్తో యోగీ నేక్ఖమ్మేన చరతీతి వుచ్చతి. తం పన నేక్ఖమ్మం **చరియా**. ఏస నయో సేసేసుపి. ఝానవిమోక్ఖనిద్దేసే వత్తబ్బం విమోక్ఖకథాయం వుత్తం. కేవలం తత్థ "జానాతీతి ఝానవిమోక్ఖో"తి (పటి॰ మ॰ ౧.౨౧౭) వుత్తం, ఇధ పన "జానాతీతి, ఝాయతీ"తి పుగ్గలాధిట్ఠానావ దేసనా కతాతి అయం విసేసో.

**౪౨**. భావనాధిట్ఠానజీవితనిద్దేసే చ పుగ్గలాధిట్ఠానా దేసనా కతా. ధమ్మతో పన **భావనా** నామ నేక్ఖమ్మాదయోవ. **అధిట్ఠానం** నామ నేక్ఖమ్మాదివసేన పతిట్ఠాపితచిత్తమేవ. **జీవితం** నామ నేక్ఖమ్మాదివసేన పతిట్ఠాపితచిత్తస్స సమ్మాఆజీవో నామ. కో సో సమ్మాఆజీవో నామ ? మిచ్ఛాజీవా విరతి, ధమ్మేన సమేన పచ్చయపరియేసనవాయామో చ. తత్థ **సమం జీవతీ**తి సమం జీవితం జీవతి, భావనపుంసకవచనం వా, సమేన జీవతీతి వుత్తం హోతి. **నో విసమ**న్తి "సమం జీవతీ"తి వుత్తస్సేవ అత్థస్స పటిసేధవసేన అవధారణం కతం. **సమ్మా జీవతీ**తి ఆకారనిదస్సనం. **నో మిచ్ఛా**తి తస్సేవ నియమనం. **విసుద్ధం జీవతీ**తి సభావవిసుద్ధియా విసుద్ధం జీవితం జీవతి. **నో కిలిట్ఠ**న్తి తస్సేవ నియమనం. **యఞ్ఞదేవా**తిఆదీహి యథావుత్తానం తిస్సన్నం సమ్పదానం ఆనిసంసం దస్సేతి. తత్థ **యఞ్ఞదేవా**తి యం యం ఏవ. **ఖత్తియపరిస**న్తి ఖత్తియానం సన్నిపాతం. సో హి సమన్తతో సీదన్తి ఏత్థ అకతబుద్ధినోతి పరిసాతి వుచ్చతి. ఏసేవ నయో ఇతరత్తయే. ఖత్తియాదీనంయేవ ఆగమనసమ్పత్తియా ఞాణసమ్పత్తియా చ సమన్నాగతత్తా తాసంయేవ చతస్సన్నం గహణం , న సుద్దపరిసాయ. **విసారదో**తి తీహి సమ్పదాహి సమ్పన్నో విగతసారజ్జో, నిబ్భయోతి అత్థో. **అమఙ్కుభూతో**తి అసఙ్కుచితో న నిత్తేజభూతో. **తం కిస్స హేతూ**తి తం విసారదత్తం కేన హేతునా కేన కారణేన హోతీతి చేతి అత్థో. ఇదాని **తథా హీ**తి తస్స కారణవచనం. యస్మా ఏవం తిసమ్పదాసమ్పన్నో, తస్మా "విసారదో హోతీ"తి విసారదభావస్స కారణం దస్సేత్వా నిట్ఠపేసీతి.

సద్ధమ్మప్పకాసినియా పటిసమ్భిదామగ్గ-అట్ఠకథాయ

మాతికాకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

పఞ్ఞావగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

నిట్ఠితా చూళవగ్గస్స అపుబ్బత్థానువణ్ణనా.

ఏత్తావతా చ తివగ్గసఙ్గహితస్స

సమతింసకథాపటిమణ్డితస్స పటిసమ్భిదామగ్గస్స అత్థవణ్ణనా నిట్ఠితా హోతీతి.

**నిగమనకథా**

మహావగ్గో మజ్ఝిమో చ, చూళవగ్గో చ నామతో;
తయో వగ్గా ఇధ వుత్తా, పమాణపటిపాటియా.

వగ్గే వగ్గే దస దస, కథా యా తా ఉదీరితా;
ఉద్దానగాథా సబ్బాసం, ఇమా తాసం యథాక్కమం.

ఞాణం దిట్ఠి ఆనాపానం, ఇన్ద్రియం విమోక్ఖపఞ్చమం;
గతి కమ్మం విపల్లాసో, మగ్గో మణ్డోతి తా దస.

యుగనద్ధసచ్చబోజ్ఝఙ్గా, మేత్తా విరాగపఞ్చమా;
పటిసమ్భిదా ధమ్మచక్కం, లోకుత్తరబలసుఞ్ఞతా.

పఞ్ఞా ఇద్ధి అభిసమయో, వివేకో చరియపఞ్చమో;
పాటిహీరం సమసీస-సతి విపస్సనమాతికా.

యో సో సుగతసుతానం, అధిపతిభూతేన భూతహితరతినా;
థేరేన థిరగుణవతా, వుత్తో **పటిసమ్భిదామగ్గో**.

తస్స**త్థవణ్ణనా** యా, పుబ్బట్ఠకథానయం తథా యుత్తిం;
నిస్సాయ మయారద్ధా, నిట్ఠానముపాగతా ఏసా.

యం తం ఉత్తరమన్తీ, మన్తిగుణయుతో యుతో చ సద్ధాయ;
కారయి మహావిహారే, పరివేణమనేకసాధుగుణం.

థేరేనేత్థ నివసతా, సమాపితాయం **మహాభిధానేన**;
తతియే వస్సే చుతితో, మోగ్గల్లానస్స భూపతినో.

సమయం అనులోమేన్తీ, థేరానం థేరవాదదీపానం;
నిట్ఠం గతా యథాయం, అట్ఠకథా లోకహితజననీ.

ధమ్మం అనులోమేన్తా, అత్తహితం పరహితఞ్చ సాధేన్తా;
నిట్ఠం గచ్ఛన్తు తథా, మనోరథా సబ్బసత్తానం.

**సద్ధమ్మపకాసినియా,** అట్ఠకథాయేత్థ గణితకుసలేహి;
గణితా తు భాణవారా, విఞ్ఞేయ్యా అట్ఠపఞ్ఞాస.

ఆనుట్ఠుభేన అస్సా, ఛన్దోబన్ధేన గణియమానా తు;
చుద్దససహస్ససఙ్ఖా, గాథాయో పఞ్చ చ సతాని.

సాసనచిరట్ఠితత్థం, లోకహితత్థఞ్చ సాదరేన మయా;
పుఞ్ఞం ఇమం రచయతా, యం పత్తమనప్పకం విపులం.

పుఞ్ఞేన తేన లోకో, సద్ధమ్మరసాయనం దసబలస్స;
ఉపభుఞ్జిత్వా విమలం, పప్పోతు సుఖం సుఖేనేవాతి.

సద్ధమ్మప్పకాసినీ నామ

పటిసమ్భిదామగ్గప్పకరణస్స అట్ఠకథా నిట్ఠితా.